БҮТҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеен

ШЫН

1969 ч.
ОКТЯБРЬ
1
СРЕДА
№231 (8077).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

УЛУГ ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТКЕН

Германи Демократтыг Республиканың культуразының хүнери Россия Федерациязынга улуг чедиишкинниг эрткен.

Уран чүүлдүң алдаржаан коллективтери болгаш күүседикчилери, улустуң боттарының болгаш күүседикчилери, ГДР-ниң сураглыг чогаалчылары, чуруукчулары, композиторлары ол көрүүлеге киришкен. Олар Москваның, Ленинградтың, Смоленскиниң, Новосибирскиниң, Иркутскиниң болгаш Братскиниң чурттакчыларының күзенчиг аалчылары болган.

Ол байырлалдың сеткил өөрүүчүг көргүзүү ГДР-ниң уран чүүл мастерлериниң түңнел концерти болган. Кремльдиң Хуралдар ордузунга сентябрь 29-та чыылган алды муң москвачылар ажы-дүмга социалистиг чурттуң культуразының төлөзөкчилериниң нанг байырын чедирип турган.

Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев ол концертке олурупкан.

Оларның-биле кады ложага төлээ кежигүнүнер— ГДР-ниң культура ажылдакчылары олурган.

(СЭТА).

ПОЛИТИКТИГ ӨӨРЕДИЛГЕ

Бегүн бистиң чуртуувуста партия болгаш комсомол өөредилгеенниң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээр. Оон өске чүүлү — Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчилеп В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оногүй байырлалынга чедир чүгле алды ай а сыг хуусаа артыкаш болуур.

Ленинчи көбилейте белеткел дугайында СЭКП ТК-ның докталында шинтиледдин революсчу ёзугга чаартырынга В. И. Ленинниң ролүн болгаш үжүр-дүзаалын онзаалап демдеглээн. Ол документ болза коммунистерниң болгаш бүгү ажылчы чоннарның хүн бүрүдеги практиктиг ажыл-чорудулгазының программазы болгаш. Харын оон үжүрүнде СЭКП ТК-ның «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оногүй белеткел дугайында» докталды партийжи өөредилгениң бүгү хевирлеринге — эге, оргунак болгаш дээди эвеновалга биргя тема болуп келген.

Ол докталга үндезилээш, марксизм-ленинчи теорияны коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиг канчаар өөренирининг принципиниг дүүштүр өөредилгеге чаа түүлдерин база немээн. Ол болза эртемниг коммунизмниң айтыыларын. партияның шинтирлерин болгаш документилерин база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылын Москвага болуп эртеен Чөвүлел хуралының документилерин өөренирин болуур. Ынчангаш өөредилге программазында чаа немелделерни ёзугаар кичээлдерни эң-не хөнүп бүгү талаалыг ыыдыр эрттирин, марксизм-ленинчи теорияны дыңнаачы бүрүзү эки шинчээдин алган туурарын чедип алырынче бүгү кичээнгей моолеттиишнең турар үжүрлүг.

Эртеен өөредилге чылының түңнелдери болгаш чаа өөредилге чылынга белеткелинин байдалы ол соруглга күүсеттинер деп быжыг бүзүрелди берип турар. Чүге дээрге, бир талазында, партия кежигүнериниң политтика талазы-биле лениндиг бүзүреллиг чорүү, марксизм-ленинизмниң эң байлак теоретиктиг салгаап өөренип алырынче чүткүлдүү чыл бүрүде ооруп турар. Өске талазынга, политөөредилгени организастаарында байлак дуржулга биеге бар болуп турар. Чаа өөредилге чылында бүгү талаалыг белеткелди партия организацилдары база чөрүткен.

СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң, Политчырыдыышының бажыңы партия райкомнарының болгаш Кызыл хооркомунуң пропаганда болгаш агитация килдистериниң удурткучу ажылдакчыларының семинар-хуралы чогуур ойунде кыыган. Партияның идеологтуг ажылының болгаш партийжи өөредилгениң айтырыгларының хөй талааларын анда тодаргайы-биле чугаалашкан. Пропагандистерниң зона аайы-биле семинарлары организастаар, эки белеткелдиг чоруттунган. Ындыг өөредилге политшколаларының болгаш теоретиктиг семинарларның ажылын улам эки-жидиргиге чугуза чүүдериниң бирээзи болуур.

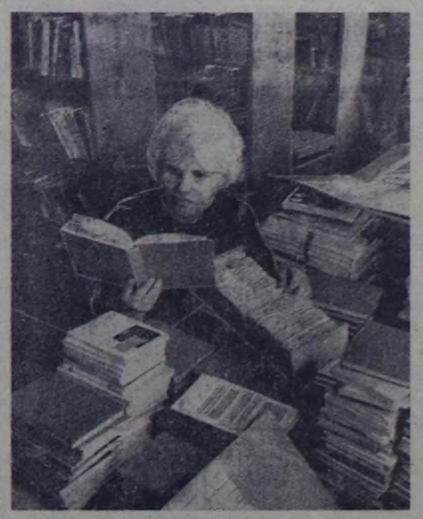
Чаа өөредилге чылында белеткел-биле холбашкан организастыг айтыыргар «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар, Кызыл хоорай дээш шыкаан чөрлериниң санаавока бериин, эң-не ыраа дээш Мөңгүн-Тайга. Тоожу, Эрзин райониарлар эртеен чылга болзаргга, дээрге шинтирлеттиишкең. Материалдыг базаа база бажыңын турар эртеен өөредилге чылында Политчырыдыышының бажыңында комсомол чырыдыышының бөлүүмнериниге, политклубтарга конеультантыны немээн, ол эки түүнелин көргүскен болгаш республиканың Политчырыдыышын бажыңының тудуу доозулган, дыңнакчыларга, пропагандистерге оон эжин ажыттынган.

Мынчангаш партийжи өөредилгениң, комсомолчу политчырыдыышының системаларынга өөредилге чылы организастыг, теоретиктиг, методиктиг айтыырлар талазы-биле улам бедик дециелге эгелеп турар-дыр. Оон-биле чергелештир коммунистерниң, комсомолчуларның, бүгү ажылчы чоннарның марксичи-ленинчи өөредилгезиниң талазы-биле ажыл бир онза чугуза талаалыг болуп турар дээрзин утпас үжүрлүг. Ол чүл дээрге, тоогу хогжулдеринниң амгы үе-чадавында социализм биле капитализмниң аразында идеологтуг демисел улам чидиргелеп чидиргелеп дээр дугайында СЭКП Төп Комитединиң эртеен чылы апрель Пленумунуң тодаргай түңнелдя кылганы болуур. «Ындыг байдал турда, дайзынның идеологиязынга удур эптеп чокка демисеежирги, империализмниң чиэзеннипкиннерин шинтирлин-биле сойгалап илеердири, СЭКП кежигүнериниң болгаш бүгү ажылчы чоннарны коммунизмге бүзүрелдиг, партинның бүгү идеологтуг ажылын күштелдирери онза үжүр-дүзаалыг болуг, бүгү партия организацилдарының эң чугула хүзөөлгелеринниң бирээзи апарган» деп, Пленумнуң докталында чугаалаан.

Районнарда методиктиг чөвүлелдерде, политчырыдыышкын кабинеттеринде ажылдап турар эштер масселаат пропаганда талазы-биле боттарының ёзулуг ролюн бедик дециелге тургузар дээш бүгү хемчегерин алыры чугула. Ынчангаш партия организацилдары, хамыктың мурнунда идеологтуг фронтуның удурткучулары партийжи пропагандистерни чоп-биле холбалгтырып турар бүгү чөрсеткенин боттарының кичээнгейинге улам быжыы-биле алган турар үжүрлүг. Чаа өөредилге чылында В. И. Ленинниң намдарын өөренирин чүгле политшколаларга эвес, харын түскай болгулмеерге, чижээлээрге, агитквартираларга өөренирин чедиишкинниг организастаары эргежок чугула.

Совет кижилерниң марксичи-ленинчи өөредилгезиниң организастаары — партийжи-политиктиг ажылда эң чугула чүүл болуур. Партия кежигүнериниге, бүгү массага идеология талазы-биле салдар чедирерлиниң бүгү хевирлерини ажыглап, бо чугула ажылды улам күштелдирер дугайында партияның Төп Комитединиң айтыышкыларын барымдаалап ажылдаары — партия организацилдарының удурткучуларының хүн бүрү бодаар хүзөөлгеэ болуур.

Бистиң республикага партияның политчырыдыышкының системазында өөренип кирер 17 муң хире дыңнакчыларга, бүгү ажылчы чонга хамаарыштыр мун ажыг пропагандистерниң, партияның бүгү активчилериниң ажылын бедик идей-политиктиг дециелге тургузар дээш боттуг хемчегерин алыр чорук — чонну коммунистиг ёзугга кижилендер, оларның күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин улам бедик кодурер, ынчангаш чөпүүн политиктиг өөредилгезин организастаар талазы-биле партия организацилдарының кичээнгейинниң төөгүзүн турар үжүрлүг.



ЧЕЛЯБИНСК. Бо чылын Челябинскиниң трактор заводунуң муң-муң ажылчынары биле инженер-техниктиг ажылдакчылары партия чырыдыышкынының четкизинге эге политшколаларга, марксизм-ленинизм үндезилеринин школаларынга, теоретиктиг семинарларынга өөренир. Делегейниң коммунистиг, ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының материалдарын 42 болгүнге өөренир. Коммунистер В. И. Ленинниң чогаалдарын өөренирининг планнарын тургузуп ап турар.

Заводтуң парткому школалар биле болгүмнерни четчеллөрин дооскан, дүржулгалыг 200 пропагандист ишлип алдыртан. Философиялыг, В. И. Ленинниң намдарының өөредилге номнары садыл алдынган, библиотекада СЭКП тоогузунуң өөнүг чүүрүк чыылдарлары кирген, ажылгаар литературалыг делгирлери белеткеттингеен.

ЧУРУКТА: партия чырыдыышкынының четкизинниң өөренижилериниге бээр номнарны ЧТЗ парткомунуң библиотекары Т. Г. Власованың сайгарын турары.

Б. КЛИШИНИЦЕРНИЙ фотозу (СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ХАЙНЫЫШКЫННЫ БЕДИДЕР

Тараа ажаап алыышкынының хүн демдеглели

Сентябрь 30-га чедир республикада нинтизи-биле 186260 гектар шөлдүн тараазын кескен— планның 75,3 хуузу болур. Оон 163 муң гектарның тараазын бастырган. Күрүнеге 50227 тонна тарааны саткан —планның 83,7 хуузу болур.

Картофельдин 69 хуузу ажаап алдынган.

Сөөлгү хүннерде «Тээли» совхозтуң тараазынары эки ажыглаан. Дүүн олар тараа культураларының ажаап алыышкынын бүрүн дооскан болгаш күрүнеге тараа садарынын планнын 127 хуу күүсеткен. Дүжүт ажаап алыышкынының мурнакчыларынга алдар болгаш мактаа!

Агвар-бойдустуң таарымчалыг эвес байдалы турзажок, «Бак-Тей», «Тиидегге» совхозтар ажаап алыышкынны багай эвес темпилиг чорүүдүн турар. Чоокку хүннерде олар тараа культураларының ажаап алыышкынын доозкан, картофельди болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый культураларның ажаалдазын дүргеи доозарынче күжениишкинни салырлар.

Ындыг болза-даа республиканга ажаап алыышкынын байдалы дувураазынниг болуп артпышаан. Ам-даа 60 аажыг муң гектар тараа, 420 гектар картофель, хөй шөлдерде чаңгыс болгаш хөй чылдыг үнүттер ажаап алынмаан. Ындыг түрбүже чамдык ажыл-агыйларның шөлдеринде ажыл хайнышкынның эвес апарганы чер-черден дыңналып турар. Техника болганчок-ла аңаа турүп алыр, а чамдык удуртукчулар болгаш тускай эртемнигжер таарымчалыг шак бүрүзүн эки ажыттаарын бодавайн, тарааны, картофельди сөөртүүнге бар транспортту четче ажыглавайн турар.

Ыланғыя Таңды районунуң «Революциянын чалбыжыы» колхозунда, көдээ ажыл-агый дүржулга станциязында комбайнчар бо-ла аңаа турүп алыр. Оларда ажаап алыышкын агрегаттары шөлдерже эртен 10-12 шактарда үнүп турар, а амгы үеде эртен хүн үнери билек ажылды эгелеер үжүрлүг.

Ол районуун алзын хөй ажыл-агыйларында механизаторларның ажыл үезинде араталар чоруу, оон уламнаан ажыл шагы үзери, автомашиналарның болгаш комбайнарның аңаа турүшкыну удаа-дараа болуп келген.

Чамдык бригадаларның, салбырларның, харын-даа будун ажыл-агыйның удурткучулары комбайн болгаш машина дээрге будун ажаал алыышкын агрегады, оларның кайызы-даа чокка бо ажылдың чедиишкинни хандыртынмас хээрэин мынчага чедир билбейн турары чегенчиг. «Россия» совхозтуң комбайнерлери ажылче хаая эрте үнүп турза-даа, оларда быжыглаттынган машиналар ийи-түн шак ооалдап үнүп келген.

Республикада транспорт түүдерин алдын дег үнелиг. Ынчангаш оларны харымсалга чогу-биле үреп, чөп ажыттаавайн турарларны шыырыы хемчег алыр херек. Ындыг фактылар чер-черде хаая эвес. Чижээлээрге, сентябрь 29-та Кызылдың № 3 автотранспорт будурулгезинниң машиналары «Межегей» совхозтан чүк чок куруг келген. Чүге дээрге Кызылдың садыг үчилищезинниң ол ажыл-агыйда шефтеп барган сургулдары машиналарга картофель түдүрериден ол хүн шуут өйталаннар, а совхозтуң иогаз бригадазының бригадири ол таварыгланы чоналачыларның путевкаларында демдеглеп каан.

Көдээ ажыл-агый болгаш садыг министерстволарыы база автотранспорт будурулгезинниң удурткучулары болгаш ажыл-агыйның бүрүзүнүң, бүрүү чогун тодаралдың көөр үжүрлүг. Ынчалзажок, 40 тонна ажыг картофельдин ажык черде артканы болгаш оны «сөөртүп алыр» дээш хөй чоруушкунга 700 кг ажыг кывар-чаар материал чарыылаттынганы факт болур. Картофельди түдүрүп бербезе-даа, совхозтуң чөп шаныында муң тонна хире тараа чыдырда. Кызылче күрүт шаап кирип келгени чолаачылырының база четпези болур.

Хову-шөлдериң ажыл-ишчилери, автотранспорт ажылдакчылары! Ажаап алыышкынның мурнакчыларынга деннежиңер, техниканы бедик будурукчулуг ажыглаңар, ажаап алыышкынга база тараа сөөртүлгезинге шак бүрүзүн камнаңар!

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде болгаш облпрофчөвүлелде

ТИИЛЕКЧИГЕ ШАҢНАЛ

Бо чылдың дүжүдүн болгаш өске-даа көдээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүп турар автоколлективтер ярзынга социалистиг чарыштың баштайгы он хонуунуң түңнелдерин барымдаалаан. Тиилекчиниң республиканың Министрлер Чөвүлелин, облпрофчөвүлел тодаратпаан.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын шалыпкын, чидириг чокка сөөртүп, бедик көргүзүүлерни чедип алганы дээш сентябрьның ийиги он хонуунуң түңнелдеринде чергелештирилген ынаг байырын чедирип турган.

Эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев ол концертке олурупкан.

Оларның-биле кады ложага төлээ кежигүнерге— ГДР-ниң культура ажылдакчылары олурган.

(СЭТА).

Мал чеминиң белеткели

☆ Мал ажыылыга чыыдыл берге үеэн — кыш эргин кыында келген. Эртеен кыштын үрүктарын өөренип көргеп, «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 3200 тонна сигенин белеткеп ажыр планныг турган. Сентябрь 22-ге чедир үргүлүвеин келген организастыг ажылдың түңнелинде сойхозтуң сигенчилери планныг опаалдаавын 3267 тонна кыыдыр күүсеткен.

Бо чүгүлэ ажылга Чыраа-Бажы сэлбырга М. Дагаажыкка удуртукан механизаттыгган бригада идепкейлиг киришкен. Ол ам 422 тонна сабаңны болген болгаш кужуруу-за салыыршыдын планын 84 хуу чедир күүседи бергеп.

Сигенчилер мал чеминиң күралырын чүгле тургузуп қаары-биле кыыгаартаттынмайн, сараалтарны мал кирбес кыыдыр кажаалаарын база организастаан. Бо хүннерде улуг, биче-даа сараалтарны кажаалаарын база организастыг доосканнар.

С. ШАГЖЫ.

☆ Кажан малга четчир саныыг чем-суурну тургузар дээш шуурганныг. Чоон-Хемчиг районнуң Ленин аттыг колхозунуң сигенчилери 392 тонна сигенин белеткээр планнадын 237-ни артыкка будурүл, планны 160 хуу күүсеткен. Ол-ла районнуң «Искра» колхозунуң ажыл-ишчилери 1200 тонна сигенин белеткеп, планны 117 хуу чедирген. Өске-даа колхоз, совхозтар малга быжыг чем-суурну тургузар дээш күжениишкинниг ажылдап, бердинген планнарын нүрүлаалыга ажыр күүсеткилээн. Түңнелинде район нинтизи-биле 13716 тонна иогаан сигенин белеткеп, планнан ажыр 1348 тонналы сараатпаан.

М. СЕВЕН.

Республиканың орук-тудуг эргеленнин № 1 прорабстаа черинниң ажылчыларын Шагаан-Арыг — Чадаана арлыынын оруун чаартып турар. Саян — Шушенскоениң гидроэлектростанциязын ажылдатка киирерге эрги оруктуң чамдык участоктарын суг адаанга бээр. Ынчангаш чаа оруку кылып эгелээн.

Бо чүрүкта орук тудуунда бетон-асфальт заводунуң мурнакчы ажылчыларын Г. Осесеин (үстүүде чуруукта) болгаш А. Корбүт (адаанда) оларның ажылдан турарын көргүскеп.

Г. СИРОТИНИНИЦ фотозу.

Күш-ажылчы рапорт

ЧОГААДЫЛГАНЫҢ АЧЫЗЫНДА

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинеден бээр чүс чыл болуур оюнга холбаштыр алган социалистиг хүзөөлгелерин күүсеңер дээш. Таңды районнуң ажылчы чоннары хайнышкынныг ажылдап турар. Районнуң үлетпур будурулгелеринге, ажыл-агыйларының коллективтери алдынган хүзөөлгелериниң чедиишкинниг күүсеттинин туурарының дугайын Төрээн чүртка рапорттап турар.

Тываның улуг тудуглар-ының бирээзи — Хову-Аксы комбинаттың ажылчыннарыы болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чыл эгезинден бээр чогаадылга болгаш чаартылга ажылдарындан 21 муң аажыг рубльдүг ажылдарын ап. Бо талазы-биле алдынган хүзөөлгезин ажыр күүсеттиннер.

«Тыва кобальт» тудуг эргелеринин ажылчыннары беш чылдың планында көрдүгеен тудугну чогуур хуусаазында ажыглалга киирер дээш туудут-монтаж ажылдарын дургедиргиге дуза-лаар ээлем хөй чогаадыкчы сананалдарны будурүлгеге шиңээттикеп. Мазы-болга холбаштыр чамдык чижектерни коргүүн болур. Участок начальнигы эш В. Масолов биле инженер эш А. Самарзининг сананалы ёзугаар одаага системазынын дашткы кезээн чаартып, төлевилеэде көрдүгеен чүүлдерни ажыктыг кылдыр оскерткеннинеден система хуусаа бетинде ажыглалга киргеп болгаш оон барык 2 муң рубльдүн ажылдарга ажыглалга киргеп болгаш оон барык 2 муң рубльдүн ажылдарга ажыглалга киргеп. Бригадир эш В. Мойге оператор ажбаанының тудуунга, № 3 участоктуң начальнигы эш А. Матвиенко мышаң шыгжаар складтың тудуунга ажыктыг чаартылгаларны кылган.

Бөдүүн ажылчын эш В. Палшиниң сананалы ёзугаар колметаллургия цехиниң автоклаптар салбырының өрээлдерин эде кылган, оон аддынган камналга база-ла эвээш эвес болган.

Районнуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери бүдүрүлгеге ажыктыг хөй чаартылганы кылган. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязының механизаторлары бо талазы-биле эки түңнелдерин чедип ап турар. Трактористер эштер И. Огденов, В. Рыжечков олар колхозда машиналарын (сеялка болган оске-даа) гидравлика күжү-биле ажылдаар кылдыр эде дерээнер. Станциянын механизация килдизининг эргелекчизи эш В. Фомин сиген болган сабаң белер чаа волокушаны чогааткан. Оон ачызында куш-ажылдың будурүлгүлүү 1,5 катаа өскен.

Дүржулга станциязының чаартмачылары бо хүннерде теп шаңда мал чеми белеткээринге ырын пехти монтажтап эгелээн.

С. ТУШКОВ.

Школачыларның үлүг

Азас ортумак школазының комсомолчулары болгаш пионердери өөредилгеден дашкаар хостуг шактарында ниитиге ажыктыг күш-ажыл кылырынга чаңчыккан. Өөреникчилер Кок-Чар сүт-бараан фермазын шефке алган. Школачыларның күжү-биле шефтеошкиннерни, концерттерни хөй удаа организастап келген. Чайгы ыыттаныгга үезинде «Тоора-Хем» совхозтуң түс-түс ешен бригадаларынга ажылдап, совхозка мал чемин белеткээрингге улуг дузаны чедиргеннер. Күш-ажылга шылгаран үнген белүүн өөреникчилерни совхоз директоразы ёртектиг белеткеттиле шаннаан.

Б. ХУЛЕР.

Тожу район.

Бедик шаңнал

Бадык хамгалалдың системазынга хөй чыл дургузунда үре-түңнелдиг ажылгалы дээш, төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанынга холбаштыр республиканың ветеринарлыг-медицина сестразы **Барынмаа Лопсановна ДАЖЫ-НОРБУНУ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну Хүндүлел биижин-биле шаңнаан.**

Чыл планы күүсеттинген

Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозу 1969 чылда күрүнеге 306 тонна эът дужаар планнаг. Үшүнү кварталдың соолгу хүннеринде колхоз чыл планындан 1,8 тонна эътти артыкка киирип, бо чаагай хемчегерин болгаш чыл планындан 1,8 тонна эътти артыкка киирип, бо чаагай хемчегерин болгаш чыл планындан ыяш-ыяш-ыяш-

ЛЕНИНЧИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ

ПРОПАГАНДИСТ

Бисте база бир ӧн-не хүндүлүг кижи — пропагандист. Марксизм-ленинчи политчырыдыышкынның чаа ӧредилге чылын бӧгүн ол эгелеп турар. Амгы ӧеде пропагандистерниң 74 хуузу дээди болгаш долу ӧвес дээди билиглиг. Оларның 58 хуузу 3-тен 10 чыл, 21,2 хуузу — 10 чылдан ажыг хуусаада пропагандистеп ажылдап турар. Бедик мергежилдиг, ханы ӧртем-билиглиг пропагандистерниң саны чыл келген түдүп ӧзүп турар. Оларның санынга М. В. Селина (Бии-Хем район), Х. Ч. Кудуруклай (Бай-Тайга), Д. А. Рухман (Ак-Довурак), Т. Н. Горячев (Улуг-Хем), О.Ч. Ортуң-оол (Танды), В. М. Клейменных (Кызыл), Х. Л. Ондар (Чӧөн-Хемчик), М. А. Будинова (Каа-Хем), М. Х. Конгар (Эрзин) болгаш оон-даа ӧскелер хамаарыр.

Бистиң партиявыс пропагандистер-биле ажылга ленинчи чагыларны удуртулга болдуруп турар. 1902 чылда В. И. Ленин мынчаар бижип турган: «Ӧзүлүг-ла дадыкан болгаш мергежилдиг пропагандистер бисте дыка ээвээш (ыңдыг болган төлээде, хӧй ӧренир болгаш дүржулга-мергежилди чедип алыр апаар), ынчангаш ыңдыг кижилерни ӧредир, долузу-биле ажыглаар болгаш онзагай үнелээр херек».

Пропагандистер-биле ажылда ӧн-не кол чүүл— оларның тускай ӧредилгезин экижидери. Пропагандистерниң ӧредилгезиниң бир чыл перспективтиг планын СЭКП обкомунуң бюрозу чоокта чаа бадылаан. Ол план ёзугаар сентябрь айда пропагандистерниң ӧналар аайы-биле семинарларын эрттирген. Семинарларга коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чӧвүлел хуралының материалдарын ӧөренириниң дугайында база юбилейлиг чылда политӧредилгени организастаарының талазы-биле айтырыгларны чугаалашкан. Пропагандистерни белеткээрин экижидер соруулга-биле Кызыл хооркомунуң чанында марксизм-ленинизмниң кежээки университединде чаа тускай факультетти ажыткан.

Амгы үеде партийжи пропагандистер четчир санныг тускай литература-биле чепсегленген. Политӧредилгениң бүгү хевирлеринге программалар болгаш ӧредилге номнары четчелеттинген. Тываның ном үндүрер чери В. И. Ленининиң допчу намдарын, СЭБП төвүгүзүнге болгаш политэкономияга ӧредилге материалдарын тыва дылга парлап үндүрген.

Пропагандиске дуза кылдыр политчырыдыышкын бажыңының информас-методиктиг бюллетенин типография дамчыштыр парлап үндүрген. Бюллетеньде политӧредилгени организастаарының, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Чӧвүлел хуралының материалдарын ӧөренириниң, тематиктиг партия хуралдарын база комсомолчуларның ленинчи зачёдун эртиреринiң талазы-биле сүмелер бердинген. Барыын-Хемчик районунуң «Большевик» колхозта эге политшколаның пропагандизи Хомушку Отугаш болгаш Тураның № 1 школада теоретиктиг семинар үдуртукчузу М. В. Селина пропагандисчи дуржулгазыбиле ында солчуп турарлар.

Пропагандистеп ажылдаары ниитилелге канчаар-даа аажок чугула, ачы-хавыяалыг ажыл болганда, ону деткип, үнелээриниң талазы-биле тускай хемчеглерни ап чорудары чүгула. Ӧн-не шудургу, эки ажылдап турар пропагандистерни хүндүлел самбыраларынга демдеглеп, хүндүлүг бижиктер, өртектиг чүүлдер, туристи путёвкалар-биле шаңнап, шаңнал-макталдың оондаа оске хевирлери-биле демдеглээр.

Политиктиг чырыдыышкында ажыл-ишчи юбилейлиг ӧредилге чылы эгелээн. Оон чедиишкиннерлиг болуру совет бижиктерниң ортузунга марксизчи-ленинчи номналды пропагандистериниң ханызы-биле пропагандалаарындан улуу-биле хамаарыр.

Д. ТИНМЕЙ,
СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хоорай комитединиң Политчырыдыышкын бажыңының эргелекчизи.

Москваның К. Т. Тимирязев аттыг кодээ ажыл-агый Академиязының хой ажылының кафедразының ажылдакчылары улуг эртем ажылдакчызы В. П. Родининиң удуртулгазы-биле Калинин областың Удомель районунуң «Рассвет» колхозунга хойлар уксаазы экижидер ажылдай хой-хой чылдар дургузунда кылып келген. Бүгү-эвилелдиң тимиряевчи кодээ ажыл-агый Академиязының эртемденнери болгаш колхозтуң малчыннары ук черниң хойларын парын чиңге дүктүг кошкарлар-биле эдериштирип тургаш, чартык парын чиңге дүктүг хойлар өстүрүп алган. Олар аргыглыг хептерни болгаш камволь постерни бедик шынарлыг кылдыр будүреринге ажыглаттынар дүк берип турар. Ам колхозтуң чартык парын чиңге дүктүг хою 750 баш. 1968 чылда хой бүргүзүнден кыргып алган дүк ортумаа-биле 5,5 килограмм болган.

ЧУРУКТА: «Рассвет» колхозтуң фермазында. Солагай талаадан оң талаже — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры хойжу В. И. Ромова. Бүгү-эвилелдиң тимиряевчи кодээ ажыл-агый Академиязының улуг эртем ажылдакчызы В. П. Попов оларның чартык парын чиңге дүктүг хой көрүп турары.

Н. КУЛЕШОВТУҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).



Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

ССРЭ-де КОЛХОЗ ТУРГУЗУУШКУНУ

Колхозчу тургузуг— ленинчи кооператив планының амыдыралга боттанганы болур. Ол болза эрткен үелериң бергелерин алдарлыы-биле шыдап эрткен болгаш бистиң социалистиг ниитилелливистиң чарылбас кезии апарган. Социалистиг кодээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң дуржулгазы колхозтуң чаа Уставының төлевилелиинде демдеглеттинген. Уставтың төлевилели болза совет тараачыннарның, бистиң чуртувустуң бүгү ажылчы чоннарының социал-экономиктиг чаалап алышкынналарын байыдып баа бижиглап турар.

Колхозтуң экономиктиг үндезини болза, черге күрүненiң (ниити улустуң) өнчүзү-биле чергелештир, кодээ ажыл-агый артелиниң хөй-ниити өнчүзү болур деп, Чижек Уставтың төлевилелиинде айыткан.

ССРЭ-ге 1968 чылдың эгезинде колхозтарның саны 36,2 муң тургап. Ол дээрге ниитиниң бүдүрүлгезин эртемге, планныг үндезинге чорудуп турар улуг болгаш амгы үениң техниказы-биле хандыртынган ажыл-агый болур. Бир колхозка ортумаа-биле 1968 чылда 418 өреге онаажыр (1940 чылда — 81 өреге онаажыр турган), кодээ ажыл-агыйның ажыглалдыг чери 6 муң гектар, оон иштинде тарылга шөлү 3 муң гектар.

ССРЭ Конституциязын ёзугаар кодээ ажыл-агый артельдерниге черни халас болгаш хуусаа чокка ажыглаар кылдыр быжыглаан. 1967 чылдың ноябрь 1-де байдал-биле алырга, социалистиг күрүне колхозтарга 445,9 миллион гектар черни тывыскан. Ол дээрге бистиң чуртувустуң кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң болгаш ажыл-агыйларының (колхозтарның, совхозтарның болгаш өске-даа организацияларының) ажыглалында турар бүгү черниң 42 хуузу болур.

Кодээ ажыл-агый артелиниге хамааржыр бүдүрүлгелер, тудуглар, янзы-бүрү дериглелер, а ол ышкаш тракторлар, комбайннар болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый техниказы, транспорт чепсектери, ажылчын болгаш продуктулуг мал, хөй чылдыг тарын олуртулгалар, бүдүрген продукциял, акша-хөреңги болгаш өске-даа хөреңгилер колхозтуң хөй-ниити өнчүзү болур.

Чыл төнчүзүнде колхозтарның кол фондулары 1960 чылда 21,4 миллиард рубль турган болза, 1967 чылда 35,9 миллиард рубль болган.

1968 чылдың эгезинде бир колхозка ортумаа-биле 45 трактор (15 ат күчүнге шилчидерге), тараа ажаар 7 комбайн, 14 чүүк автомашиназы, 1092 баш мыйыстыг бода мал (оон иштинде 386 инек), 599 хаван, 1516 баш хой онаажыр турган. Кол болгаш саарылга хөреңгилериниде үлешпес фонд бир кодээ ажыл-агый артелиниге ортумаа-биле 1,36 миллион рубль онаажыр турган.

Колхозтарның хөй-ниити өнчүзүн көвүдедириниге, олардың экономиказын өстүрериниге социалистиг күрүненiң талазындан улуг дузаламчы аажок деткимче болуп турар. Үлетпүр болза кодээ ажыл-агыйга техника, минералдыг чемишчидилгелер бүдүрүп бээрин көвүдедип турар. Колхозтар күрүненiң электростанцияларындан электроэнергияны улам хөйнү ап турар. Кодээ ажыл-агыйга тускай ӧртемниглер белеткээриниге үндүрер чарыгдалдарны база күрүне харылап турар. Мелиоративтиг тудугнуң талазы-биле, хөрзүнүү үрелиишкинден камгалаар, черни чугайландырар талазы-биле улуг хемчеглерни күрүне боттандырып турар.

ССРЭ-ниң кодээ ажыл-агыйынга 1940 чылда 684 муң трактор (16 ат күчүнге шилчидерге) турган болза, 1968 чылда 3600 муң болган, тараа комбайнары ол-ла чылдарда 182 муңдан 580 муң четкен, кукуруза, силос, свёкла, картофель ажаап алыр комбайнар 1940 чылда чок турган, а 1968 чылда 262 муң болган. Ол-ла чылдарда чүүк автомобильдери 228 муңдан 1100 муң четкен. Өске кожуг чепсектериниң саны үш ажыг катап өскен.

1969 чылда улус ажыл-агый планында чер аңдарар тракторларны будүрериң бедик темпилиг чорудары көрдүнгеп. Оң бедик будүрүкчүлүг, ылаңгыя илчирбе дугуйлуг, 140 ат күштүг тракторларны будүрүп үндүрериң организастап турар. 80 ажыг аттыг чаа, улам бедик будүрүкчүлүг кодээ ажыл-агый машиналарын бүдүрүп үндүрер. 1969 чылда үлетпүр 306 муң тракторну, 155 муң чүүк автомобильдерин, 14,6 муң экскаваторну, 10 муң бульдозерин, 2 миллиард ажыг рубльге өске кодээ ажыл-агый машиналарын, оон иштинде тараа комбайннарын 100 муң ажыгны кодээ ажыл-агыйже чорудар сорулганы күүседип турар.

Социалистиг үлетпүр минеральдыг чемишчидилгелер будүрериң чыл бүрүде көвүдедип турар. Чурттуң колхозтарды болгаш совхозтарды 1940 чылда 3,2 миллион тонна чемишчидилгени алган болза, 1968 чылда 36 миллион тонна ажыгны алган. 1969 чылда колхозтарже, совхозтарже 38,5 миллион тонна минералдыг чемишчидилгелерни чүдүрүп чорудары көрдүнген. Кодээ ажыл-агыйга берип турар ындыг чемишчидилге 1940 чылда бир гектарга 16,5 кг онаажып турган болза, 1967 чылда— 152,8 кг онаажыр апарган.

1950 чылда бүгү колхозтарның үштүе 15 хуузу электроэнергияны ажыглап турган, а 1968 чылдың эгезинде электри шугуму барык бүгү колхозтарга четкен (чүгле 1,4 хуу, азы 500 колхоз электрижидилге чок).

САННАР, ФАКТЫЛАР

Колхозтарга мал ажылының кол продуктуларын будүрери дыка өскен. 1940 чылбиле 1967 чылды деңнээрге: эът (коң эттиң деңгээзи-биле) 0,9 млн. тоннадан 3,6 млн. тонна, сүт 5,6 млн. тоннадан 27,6 млн. тонна, чуурга 0,5 миллиардтан 4,5 млрд. кезек, дүк 79 муң тоннадан 158 муң тонна четкен.

Чижек Уставтың төлевилелиинде колхозтуң дараазында кол-кол соруулгаларын тодарадып турар: ниитиниң ажылагыйның бүгү хемчег-биле быжыглаар болгаш хөгжүдер, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн болгаш ниитиниң будүрүлгеанының ажыктыын чайгылыш чокка бедидер, кодээ ажыл-агый продукциязын будүрерин база күрүпеге садарын көвүдедир болгаш оон-даа өске. Колхоз бодунга быжыглаан черни бүрүн болгаш шып ажыглаар база доктаамал эки-жидер, оон үнүш-дүжүктүрүн бедидер хүлээлгелиг.

Кодээ ажыл-агый культураларының ажаап алышкынының, одурглаар аразының ажылдан кылышкынының кол шуруузу механизастаттынган, оон иштинде тараа культураларын комбайн-биле ажаап алыры 99 хуу, тараа арыглаашкыны 97 хуу механизастаттынган. Колхозтарда механизатор кадрларның саны дыка өскен. Трактористериниң, машинистерниң болгаш комбайнерлериниң саны 1950 чылда 1087 муң кижи турган болза, 1968 чылда 1445 муң кижи болган. Ол ышкаш чолаачылар 143 муңдан 552 муң кижи четкен.

Колхозтарның мал ажылында хөй күш үнер ажылдарның механизастаашкыны кошкак. Сөөлгү чылдарда үлетпүр мал ажылының деригелерин будүрериниң темпизин дүргедеткен. 1968 чылда кодээ ажыл-агыйның алган ындыг деригелери үш чыл бурулгаар турганындан ийи катап хөй болган, 12 муң фермаларны комплекстиг механизастаан. Механизастаттынган фермаларга күш-ажылдың байдалы үндезинин-биле өскеравр, оон будүрүкчүлүүн дыка бедидер, орулгалыы өзер, ажылдакчыларның күш-ажылы дыка чигээр. Колхозтарда мал ажылы хөгжүлдениң шынарлыг чаа чадазынче—продукция будүреринiң индустриалдыг аргазынче шилчип эгелээн.

Амгы үеде кодээ ажыл-агый күш-ажылы индустриалдыг күш-ажылдың янзы-бүрү хевири болуп бар чыдар. Колхозтарда механизаторларның, дээди болгаш ортумак эртемниг специалистериниң хөй санныг кадрлары ӧзүп үнген.

1960 чылда профессионал-техниктиг билигиниг училищелерниге болгаш школаларынга чээрби ажыг тускай эртембилигниг 339,5 муң ажылдакчыларын кодээ ажыл-агыйга белеткээн болза, 1967 чылда— 400,3 муң кижи болган. 1941 чылдың эгезинде кодээ ажыл-агый артельдериниге дээди болган ортумак тускай эртемниг 29 муң специалистер ажылдап турган болза, ам оларда ажылдап турар агрономнарның болгаш зоотехниктерниң, инженерлериниң болгаш экономистериниң, өске-даа адырларның дээди база ортумак тускай эртемниглеринiң саны 280 муң ашкак. Ол дээрге ролю чыл бүрүде ӧзүп турар кайгамчык улуг күш-тур.

Колхозчуларның ниити баллг болгаш культурдуг деңнелiп, бүдүрүлге болгаш техниктиг билиш дүргеп ӧзүп турар.

Кодээ ажыл-агый продуктуларынга күрүненiң садып алыр ортектерин бедиткеви, колхозтарга бүдүрүлгениң ӧзүлдезин сөөлгү үеде ниити орулганы дыка көвүдеткен. 1960 чылдан 1967 чылга чедир үеде бир колхозчуның күш-ажылының хүнде ортумак төлевиpя 2,4 катап өскен. Колхозчуларның күш-ажылын төлээриниге 1967 чылда 13.7 миллиард рубль түнүг акшаны болгаш продуктуну үндүргеп. Амгы үеде колхозчуларның күш-ажылының магадылаттынган төлевирiн колдуунда ажыл-агыйларның боттарының хөреңгилериниң күсели-биле хандырып турар.

Чаа Уставтың төлевилелиинде колхозчуларның амыдыралының культура-амыдыралчы байдалдарын экижидериниче, кодээ суурларны чаагайжыдырынче улуг кичээнгей салдынган. Колхозтарның орулгалары ӧзүп турар болганда, уруглар албан черлериниң, школаларының, клубтарының, библиотекаларының, спорт дериишкиннериниң тудуунга чоргуур акша-хөреңгини тускайлап үндүрер, чурттакчылыг черлериң, колхозчуларның бажыңнарын болгаш оон-даа өскелерни электрижидерин, радиожударын олар боттандырар аргалыг болган.

Чүгле 1951—1967 чылдарда колхозтарның хөреңгизи-биле 1641 муң олуттуг уруглар садтарын, ясли-садтарны болгаш ясляларны ажыглалга киирген. Дайын сөөлүндегi үеде колхозтар 6,7 миллион олуттуг 53 муң хире школаларны, а ол ышкаш 97,5 муң орунныг эмнелгелерни болгаш поликлиникаларны (1956 — 1967 чылдарда) туткан.

Колхозчу суурларны хоорай хевирлиг улгаттыр чаагайжыттынган суурлар кылдыр чоорту чаартып тургузар сорулганы партия салган.

Колхозтуң чаа Уставының төлевилели улуг төөгүдүг ужур-дузалыг документ. Социалистиг коллективтиг кодээ ажыл-агыйның тоттүнмес арганының дутайын ол бадыткап турар.

(«ПОЛИТИЧЕСКОЕ САМООБРАЗОВАНИЕ» ЖУРНАЛДАН).

ӨӨРЕДИЛГЕДЕ



Өвүр, Чӧөн-Хемчик районнарның партия, комсомол чырыдыышкынының пропагандистериниң ийи хүнүг семинары чоокта чаа Чадаана хоорайга болуп эрткен. Семинариың киржикчилери хӧй лекцияларны дыннап, дүржулга солушкан.

ЧУРУКТА: семинариың киржикчилери, районнуң дээре пропагандистериниң дүржулгазын солуҗуп турары. Солагай талазындан оң талазынче: Ховалыг Кызыл-оол, Моңгуш Хунай-оол (Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхоз), Адыгбай Кыллоол, Алексей Самбуу (Чӧөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхоз) олар.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

ДУРЖУЛГАМДАН КАШ СӨС

Партия ӧредилгезинге ам ийи чыл ажыр пропагандистеп ажылдап тур мен. Эрткен ӧредилге чылында мээң бөлүүмге 20 кижи өөренип, марксизм-ленинизмниң үндезиннерин ӧөренир школаның бирги чылында партия төөгүзүнүң бирги кезээн өөренип эрткен бис. Чаа ӧредилге чылында ооң ийиги кезээн өөренирип уламчылаар болгаш чаа программа ёзугаар немээн материалдарны өөренип эртер.

Дыңнакчыларның билиги ортумак школа дооскан. Оларның иштинден 8 кижи партия кежигүнү. Бажыңга берген онаалгаларны болгаш конспектилерни ак сеткилиг кылып алгаш, кичээлдерге долу, шын харыыларны берип, быжыг билиглерни чедип ап турар дыңнакчылар хой. Дыңнакчылар Г. Шевцова, М. Мисеева, Р. Макаренко, З. Гостевская олар чүткүлдүг өөренип турган.

Пропагандист дүржулгам дугайында каш сөстен чугаалап кирейн. Программада көрүүнген тема ёзугаар лекцияны номчаам, дыңнакчыларга ол темага айтырыгларны бижиткеш, келир кичээлге оларныңбиле беседалажып турар мен. Оон соонда өөренип эрткен улуг теманың материалдарынга ниити катаптаашкынны база кылыр.

Конспектилээр ажылдарны ийи-үш кичээл бурунгаар берип каам, оларны канчаар кылып турарын чоорту хынап турар мен, ол темаларны өөренир кичээлдер чедип келирге, айтырыгларга холбаштыр дыңнакчылар-биле беседа кылып, харыыладыр. Бодамчалыг ажылдап кылдынган конспектилерни чижек кылдыр сайгарары база ажыктыг. Кичээлдерге карталарны, плакаттарны, саннар болгаш фактылар диаграммаларын хөйү-биле ажыглап, теманың тайылбырын оларныц-биле бижыглап келгеп мен. Чамдык темаларны боттары сайгарып билип алыр кылдыр онаалга берип, ол темаларга харыыларны бүдүрүлгенiң амыдыралындан алдынган тодаргай чижектер-биле холбаштырып, долу харыылаарын негеп турар мен.

Чаа ӧредилге чылының баштайгы организастыг кичээлинге дыңнакчыларның билиин тодарадып, чыл дургузунда өөренип эртер программаны болгаш оон хемчээлин дыңнакчыларга таныштырар. Бо чаа ӧредилге чылы онзагай чыл болгай. Бүгү чурт В. И. Ленининiң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл бодур оюнга белеткенип турар. Ынчангаш партия ӧредилгезиниң программазынга ленинчи темаларга материалдар неметтинери чугаажок. Маркизизм-ленинизмнин болгаш эртемниг коммунизмниң үндезиннерин ӧөренирингe дыңнакчыларның сонуургалы улуг. Кичээлдерге шынарлыг белеткенип, дыңнакчыларымга быжыг билигни бээр дээш ажылдаар мен.

Г. НАСУРУҢ,
Кызылдың харылзаа белдириниң пропагандизи.

КУДУМЧУВУС ЭЭЗИ БИС

Массалыг хыналдадан репортаж

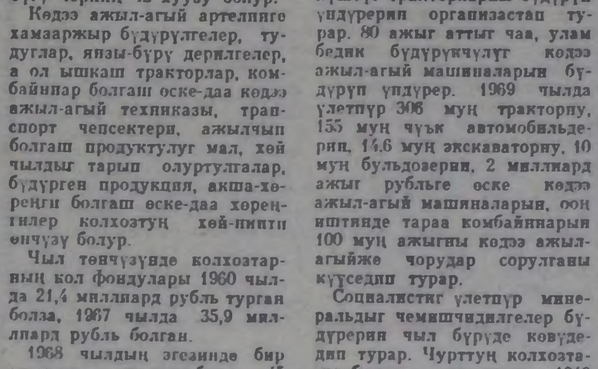
Хоорайның кол кудумчуларының бедиринге эзирик ужуп калган кижинин дежурныйлаан депутаттар машинабиле шагдаа черинге экжелген. Шагдаа ажылдакчылары ол кижинин хөлчок эки тапыыр болган. Болганчок-ла арагалап, хөй-ниити черлерiнге көскүлеңпеп, шуугаан, элеңнээн-деңдиңнээн чоруур арагачы Мелькозеров ол болган.

Ол кежээ оң талакы эриктиң бир кудумчузунга кайызы-даа эзирик чолаачылар башкарып чораан машиналарын үстүрүшкеш, туттуруп алган. Оон өске-даа хөй-ниитиниң корум-чурумунуң үрекчилери кымпарның демпежилгези, хайгааралы-биле мында келгенiн тапыжа каапталл.

Сентябрьның сөөлгү хүнеринiң бирээзи — эрткен пятницa кежээнде республика пайысылалының депутаттары СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң хуралдаар залынга чыглы хонуп келгеп. Чоннуң бүзүреттирген идепкейлиг төлөэлекчилери хоорайда хөй-ниитиниң сагылгачурумун болгаш кудумчуларга автотранспорттуң шимчээшкинiн хайгаарап хынап көөрүн дугуржуп алыр дээш мында келгенiн ол.

Хыналданы чогум канчаар боттандырарының талазы-биле арга-сүмени бээри-биле хоорайның шагдаа киздизинiң начальныгы эш Соинов сөс алган. Кудумчуларны, квартaлдарны болгаш складтарлыг, магазиннерлиг объектилерни канчаар хайгаарап көөрүн, оорланган база хулиганнаан кижилерни капчаар тудуп илередирiн, кудумчуларга автомашиналарның чолаачылары озал-ондак кылганда чүнү канчаарын ол тайылбырлаан. Шагдаа киздизинiң ажылдакчылары депутаттарның киржилгези-биле моон мурнунда бо чижектиг хынал-да рейдилерни эрттирип, оон чогуур түңнелди үндүрүп, сагылга-чурумну тударынга оон ажыктыын онзалап демдеглеп турган. Шак ындыг массалыг хыналданың соонда янзыбүрү хевирiниң чурум үрээшкиннери, кудумчуларга машиналарның озал-ондак кылыры кызырылган.

Депутаттар-биле шагдаа ажылдакчылары чүпү кылырын дугурушкал соон дарый, кымнар кайнаар чоруптарының хуваалданы эгеледи. Ол кежээ үлетпүр будүрүлге болгаш өске-даа организацияларның чиик машиналарын дежурныйлаашкынга ажыглаары-биле эккеп чыскаапкан Хоорайда албан организацияларынiң удуртукчуларынан эштер Белянов, Щербаков, Шишкин, Дугаржык болгаш өске-даа депутаттар шагдаа ажылдакчылары, чолаачылар-биле кады хуваалда ёзугаар харылаар объектилерниче чоруптулар. Найысылалдың бүгү-ле черлери, районнарже үнер оруктар шупту хайгааралче кирген.



Шийпкеп дег карангы дүмбей дүжүп, дүнеки дээрде дүмен сылдыс четчи берген үеде даалга алган улустуң хыналданы кайда, канчаар күүседип турарын Т. Соинов, Е. Удуракпа олар-биле хайгаарап чоруп тур бис. Массалыг хыналданың ажыктыы, оон дээштин дораан билдиниp келди. Бодун сула салдынып, арагалаарынчо хандыкшыыр болгаш өскедаа херектер үүлгедир ийнчангыс кижилер шупту хайгааралга алдынган. Ажыл-ишчи шактың согуннары 10 шак үжен минутаны айты бергенде кол штабка келдивис.

Депутаттарның кулаа дыңнангыр, караа коскү чоруунуң ачызында ажылдаар хөнү чок, чалгаа, арагалаар Поспелов дээрзи туттуруп алган, мында «концерт» көргүскентур. Ол улустуң кадыкшылын хораазаар ажыг брага кылырының «мастери» кижи-дир. Брага-типтер доскаар, шууруупуп тудуп алган спиралээн-кавылаан мындыг. Улуг ак бидонда ажыдын кылган брагалын көөрүүвүске сава долган болду.

Улуг-Хем ыяш үлетүүр ажыл-агый черниң чазаныкчызы, арагачы, кадайы болгаш уруун эттээр Власов, Таңдының Балгазын чурттуг, үүрмек кем-херек үүлгедикчизи Монгуш Шыырап, Дачная кудумчузунда 45 дугаар бажыңдап «Украина» баля оорлапкап Андрианов, № 40 магазинден бараан оорлаашт туттурган Л. Чыртакова болгаш оон-даа өскө кем-херек үүлгедикчилери куду көрүпкен, чамдыктары буруузун миниин тайылбыр кылган олурлар.

Кежээкиниң 7 шактан 11 шакка чедир кудумчуларга автотранспорттуң шимчээшкиниге, өске-даа чурум үрээшкиннериниге удур хыналданы күштелдиргенiнден озал-ондактар болуру коңчуг эвээш болган. Бүгү тала-биле хөй-ниитиниң сагылга-чурумун тударынга идепкейлиг киришкен, кем-херектер үүлгедир ийн-чангыс кижилерни илередир, кижизидилгенiң бир дээштиг салдарын чедирген толептиг депутаттарны маңаа адап тодарадыр болза хой.

Хоорайларга болгаш суурларга автотранспорттуң озалондак чок шимчээшкиниң хандыраар хемчеглер дутайында Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделiнiң доктаалын боттандырары-биле Кызыл хоорай Советiниң депутаттарының киржилгези-биле хыналданы кылганын минда кыскаы-биле бижээн.

О. ОХЕМЧИК.
«Шынның» тускай корр.

ЧУРУКТА: кол штабта черчерден мелдээлер ап. дежурныйлаан улуска даалга берип турар шагдаа ажылдакчылары болгаш депутаттар.

Авторнуң фотолары.

КЭО-ну бүдүрүлге бүрүзүнге

Чоокта чаа Кызылга болган эртем-техниктиг информация талазы-биле семинарга күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының дугайында айтырыгны база чугаалашкашын дыңнаткан бис.

Бо айтырыгның талазы-биле доңчу илеткелди КЭО-нуң республика чөвүлелиниң кежигүнү «Тыва автооруктранс» каттыжышкыныпың пачалъныгы эп Николаев кылган.

Республиканың элээн хөй бүдүрүлелеринде тургуступ-гаи КЭО чөвүлелдериниң бижыкканын болгаш күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны боттандырып турарын илеткелчи демдеглээн. Чөвүлел болгаш чогаадыкчы бөлүктер амгы үеде техник-экономиктиг санаашкын, аналиэтерге үндезилеп кылган планнарын эки боттандырып турар. Бүдүрүлге чорудулгазынга, күш-ажылга фотография, хронометражты кылырындан ааңыда, социолоттуг методтарны база ажыглап турар апарган. Чижээлээрге, Ак-Довурак комбинаттың инженер-техниктиг ажылдакчылары бүдүрүлге чорудулгазын эки жедиңдерине чүү моондактап турарыл, ону эдип алырының кандыг аргалары барыл база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш чүпү кылза чогуурул дээш оон-даа өске айтырыгларга харыпны ажылчыннарга таратқан анкетадан алган. Оон түңнелиндe чиг-этти белеткээр, бүдүрүлгенің дузалаар ажылагыйларында хөй шак үнер, бүдүрүкчүдүр эвес ажылдарның бар болганы илерээн.

Комбинатта КЭО чөвүлели даг-дүгүнүң бүдүрүлгезиниге хамаарышкан бүгү адырларга, участоктарга хамаарыштыр чорудар ажылдарның планын эки күүседип келгенинден үк бүдүрүлге күрүне планын доктаамал ажыр боттандырып турган.

Кызылдың № 2 АТБ-зинде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының элементилерин багай эвес шингээдип ап турар. Чолаачыларның болгаш септекчилерниң ажыл-биле кылыр ажылдарның планын тускайлап чогаатқан. Ылаңгыя чолаачыларны чаңгыс организацияга быжыглаарын азы чаңгыс аай ажылга тургузарын чурумчуткан. Оон ачызында түүн чок чоруушкун кылыры кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эрткен чылдың ол үезинде турганындан бедээн.

«Кызыл-Хавак» шахтазының коллективин КЭО-ну боттандырарын бүдүрүлгенің культуразын бедидеринден, ажылчыннарның бедик бүдүрүкчүлүт ажылдаарында таарымчалыг байдалды тургузарындан эгелээн. Күш-ажылды тускайланыдар болгаш болгулээр айтырыгны чогумчалыг шинтпирлээн. Үүрмек бригадаларны катгыштырган, хөмүр-даш тывыжынга комплекстиг бригаданы тургускаиы күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн барык чээрби хуу бедиткен. Ол бригада бот-орулга-чарылганың пегедезиин ёзугаар үш чыл улаштыр ажылдап келген. Планнаашкының нормативтиг методу ында бүрүн шингээттингеи.

Республиканың улус ажыл-агыйының чамдык адырларында КЭО-нуң элементилерин четпес шингээдип турарын илеткелчи демдеглээн. Коммунал ажыл-агый министерствозу, үлетпүр тудуг материалдарының эргелели болган эске-даа чамдык ведомстволарда КЭО-нуң чөвүлелдерн тургуступмаан, кылза чогуур ажылдар безин тодаратынмайн турар.

Семинарга Кызылдың эртем-техниктиг информация болгаш пропаганда бажыңының директору эш Казанцева бөзе дыңнадыг кылган.

Чөвүнүң Амыдырал хандырылга министерствозунуң кол инженери эш Мурыгин амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниде күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының айтырыгларын кайчаар шинтпирлеп турарын чугаалаан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле бо айтырыгта хамаарыштыр семинарларны бо чылын пёи удаа эртирген. Бүдүрүлге чорудулгазын сайзырааңгайжыдар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле элээн ажылдар кылдының турар. Ылаңгыя Туранның амыдырал хандырылга комбинадында тургуступ-ган КЭО-нуң комиссиязы даараныкчыларның ажылын эде организастааш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20 хуу бедиткен.

Кызылдың бүдүрүлгелеринде база-ла эвээш эвес чаартылгалар кылдынган. Оон түңнелинде чонга көргүзер ачыдузаның нинти хемчээли эртken чылдың ол үеан-биле денээрге 28,2 хуу өскен ййкпе, азы 198 хуу рубль хөй болуп турар.

Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле планнаттынган хемчеглер хөй. Кызылдың идик септээр мастерскаязынга бүрүнүбиле механизастаттынган шуушгурулга шугумуп тургузар. Ол ышкаш чугай болгаш тууйбу бүдүрүлгезинге биче механизацияны шингээдир айтырыгны төлевилел белүүнүң ажылдакчылары шинтпирлеп турарын чугаалаан. Инженер-техниктиг ажылдакчылар-биле бо айтырыгта хамаарыштыр семинарларны бо чылын пёи удаа эртирген. Бүдүрүлге чорудулгазын сайзырааңгайжыдар, күш-ажылды механизастаар талазы-биле элээн ажылдар кылдының турар. Ылаңгыя Туранның амыдырал хандырылга комбинадында тургуступ-ган КЭО-нуң комиссиязы даараныкчыларның ажылын эде организастааш, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 20 хуу бедиткен.

Республиканың харылзаа эргелелиниң кол инженери эш **Иргит** бодунуң саналынга харылзаа системазының ажылдакчыларының бедик бүдүрүкчүлүт ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн чаартылгаларны боттандырганын чугаалаан. Ылаңгыя янзы-бүрү аппаратураларның даап-шимээнин эвээжедир сорулга-биле немелде изоляцияны тургускан. Операторларның олурар столдарын тус-тустап шил-биле ажгылаап. Оон ачызында телеграмма болгаш чагаа, бижик сайгарылгазынга частырыг, брак кылыр чорук кызырылган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 9 хуу өскен. Ол дээрге барык 50 муң телеграмманы пландан ажыр сайгарганы болур.

— Харылзаа ажылы материалдыг түүлдерни дорт тургуспайн турар-даа болза, улус ажыл-агыйын дүрген хөгжүдеринге база бир чугула роль-ду ойнап турар . Янзы-бүрү аппаратураларны бедик бүдүрүкчүлүт ажылгап тургаш, чыл эгезинден бөзр 26,8 муң ажыг рубльдың камналгазын чедип алган бис. Камналга алыр талазы-биле Тываның 25 чылынга холбаштыр алган хүлээлгевис күүсеттингеп —деп, эш Иргит саналының төнчүзүнде чугаалаан.

СЭКП обкомунуң үлетпүр болгаш транспорт килдизининң эргелекчизи эш Долгополов семинарның киржикчилеринге кичээнгейин КЭО-ну адыр, ажыл-агый бүрүзүнге улам пептередирнче утландырган. Техниктиг депшилге, бүдүрүлгенің техник-экономиктиг көргүзүглерин эжиждерининң айтырыглары инженер-техниктиг ажылдакчыларның чогаадыкчы ажылындан хамааржыр. Бисте чыгдынган дуржулганы пептередип тургаш, КЭО-ну бүгү талалыг пептередирр хүннүң чугула айтырыы апарган. Ынчангаш эртемниң ледиишкиннерин, мурпакчы дуржулганы бүдүрүлгеге дидими-биле шингээдир дугайын эш Долгополов чугаалаан.

С. МААДЫ.

Шаңналдарны — төлептиглерге

Бүдүрүлге черлериниде болгаш тудугларда ленинчи юбилейниң хүндүлел бижиктерин болгаш юбилей медальдарын алыр эрге дээш чарыш калбарып турар. Оон дугайында дыңнадыглар чурттуң хөй-хөй булуңнарындан кээп турар. Ленинградтың судиолар тудуп тургузар шнчилери коллективтиг болгаш боттарының хуузуида ийи муң беш чүе ажыг көргүзүг демдеглелдерин тургускулап алган. Олар анаа барык чартык миллион рубль камналганы чедип алганын демдеглээн. Судно заводунуң коллективи дош буза чүткүүр бир суднону ажыглалга хуусаа бетинде хүлээдип бергеи. баттийжилер бир тапкерии хуусаазындап эрте тудуп тургускан.

Ыраккы Антарктидада балыктап турар украин балыкчылар хүндүлүг шаңналды чедип алыры дээш чаржын эгелээн. Севастопольдуң балыкчы флот эргелелиниң «Пятигорск», «Орлиное», «Сокол-3», «Геркулес» болгаш эске-даа судноларының экипаждары мурнакчылар деп санаткап.

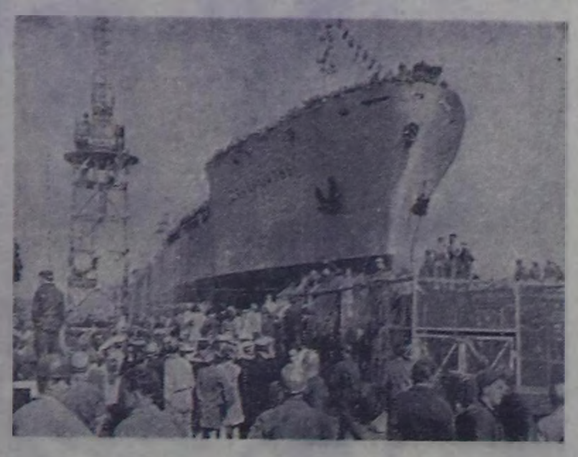
Балхаштың чер байлактары болбаазырадыр металлургия комбинадының металлургтары бүдүрүлгени улам чогумчалыг болдурарын чедип ап турар. Олар соксаал чок шуткузга кылып турган, холуксаалыг бижыг каңнар бүдүрүп үндүрерии шингээдип алган. Чаартылга, автоматчыдылга кылырга, эң арыг чес бүдүрер цехтиң күчү-шидалы 23 хуу улгатқан.

Волгоград области Серебряковскиниң цемент заводунуң коллективи хүлээлгелерии чедиипкинниг күүседип турарр. Коллектив бир ажылчынга онаалтыр санаарга, ажыл-ишгин бүдүрүкчүлүүнүн чуртка эң улуг хемчээлдиг болурун чедип алган. Серебряковчулар чылда пландан ажыр продукция бүдүрүп үндүрер социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүсеткен.

Соңгу Прикаспийниң нефть тывыкчылары В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бөзр 100 чыл болурушга алдар болдурган хүлээлгелерии дыка ажыр күүсеткен. Олар пландан ажыр оп муң тонна сууқ оттулар чүүлдү чүдүрүп чоруткап. Казахстанның эң аныяк тывыш чери Мартышниің коллективи үнелиг чиг-эт байланың тывыжын ийиден ажыг катап көвүдеткен.

(СЭТА-ның корр).

делегей бо хүннерде



ПУР. Совет Эвилелинге Гдыньның суднолар тудуп тургузар, Париж коммуназы аттыг бүдүрүлгезиниң кылып берген «Закарпатье» судиозуи сугже салырының ёзулаяы.

ЦАФ — СЭТА-ның фотозу.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ЧАА ЧАЗАА

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дамчыдып турарын ёзугаар алырга, ЧССР-пиң Президептизи Л. Свобода Чехословак Федерациянның дугайында бирги конституция хоойлузунуң 61-ги чүүлүн барымдаалаш, 1969 чылдың сентябрь 27-де хүлээп алдынган шинтпирии ёзугаар Чехослозак Социалистиг Республиканың чаа чазаан томуйлаан. Чазактың составы:

Чазак даргазы Олдржих Черник; чазак даргазының оралакчызы Йозеф Кемпный; чазак даргазының оралакчызы Петер Цолотка; чазак даргазының оралакчызы, болгаш даштыкы садыг министри Франтишек Гамоуз; чазак даргазының оралакчызы болгаш планнаашкын министри Вацлав Гула; чазак даргазының оралакчызы болгаш техника, капитал тудуг комитединиң даргазы —министр Милослав Грушкович; чазак даргазының оралакчызы Карол Лацо; даштыкы херектер министри Ян Марко; национал камгалал министри, генерал-полковник Мартин Дзур; иштики херектер министри Ян Пельнарж; сан министри Рудольф Рогличек; күш-ажылы болгаш социал херектер министри Михал Штанцель; өртектер комитединиң даргазы — министр Игнац Рендек; үлетпүр комитединиң даргазы — министр Йозеф Крейч; бөдәә ажыл-агый болгаш аъш-чем комитединиң даргазы — министр Коломан Бодя; транспорт комитединиң даргазы — министр Ярослав Книжка; почта, теледамчыдылгалар комитединиң даргазы — министр Карел Гофман; министр Богуслав Кучера; министр Ян Паулы; камгалал министерствозунуң күрүне секретары генерал-лейтенапт Вацлав Дворжак; иштики херектер министерствозунуң күрүне секретары полковник Ян Майер; даштыкы садыг министерствозунуң күрүне секретары Андрей Барчак; күш-ажыл болгаш социал херектер министерствозунуң күрүне секретары Власта Брабцова.

Даштыкы херектер министерствозунуң, планнаашкып министерствозунуң болгаш сан министерствозунуң күрүпе секретарыларын моон соңгаар томуйлаан турар.

АКЫ-ДУҢМА СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРДА

НАЙЫРАЛДЫҢ УРЕТҮҢНЕЛДЕРИ

СОФИЯ. (СЭТА). Совет Эвилели Болгарияның хөгжүдеэинге, ылаңгыя, оон даштыкы садынына, хөй тала-биле шинтпирлиг, улуг рольдуг болган. Ам бистиң даштыкы садывыска Совет Эвилели бирги черии эзлеп турар. Чурттуң даштыкы садыг саарылгазынга оон үлүг-хуузу 54 хуудан ажып турар.

БҮР-нуң экономиказы Совет Эвилелиниң экономиказыбиле удам сырый чоокшудаштырары үргүлчүлеп турар деп чүве 1971—1975 чылдарда улус ажыл-агыйының планнарын тааршттырар талазы-биле консультацияларның түңнелиниден көзүлгеи деп. БКП ТКиның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Болгарияның даштыкы садыг министри Л. Абрамов «Земледелско знаме» солунга бижээн.

Болгария Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң тускай XXIII сессиязының шинтпирлерин күүседиринге база идепкейлиг киржип турар. Ол шинтпирлер БҮР-нуң Совет Эвилели-биле экономиктиг кады ажылдажылгазын ханылалып. калбартырынга дуза чедирер. Москвага «Болгария — социализм оруу-биле 25 чыл дургузунда» деп национал делгелге ол талазы-биле база чогумчалыг болуп турар деп, оратор оон ыпай бижээн.

СОЦИАЛИСТИГ АДАЧУРТКА

БЕРЛИН. (СЭТА). Ажылчыпараачын республиканың 20 чыл ооиига алдар болдурган, хоорайларның болгаш суурларның чаагайжыдылга талазы-биле массалыг чарыжының түңнелдерин Берлинге үндүрген. Чарыш ГДР-иин найысмазалы — Берлиниің ажылчы чоннарының кыйгырыгы ёзугаар 1968 чылдың январьда эгелээн.

Чарыш чоруп турда. уруглар садтарын болгаш ясилдерии, чурттапга бажыңнарын тудуп тургускан. оруктарның байдалын ажыжидер, улуг тудуг ажылдарын чоруткан. өске-даа хөй-хөй ажылдарны база күүсеткен. Республиканың чарышка эң эки түңнелдерлиг болган 100 ажыг хоорайы, хоорай районнары, общиналары шаңнаткан.

ВЕНГР УЛЕТПҮРНҮҢ ХОГЖҮЛДЕЗИ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Ам Венгр Улус Республика үлетпүрнүң улуг-улуг чаа 90 объектилии тудуп турар. Аңаа химия, энергетика, даг-тыаыш болгаш металлургия үлетпүрнүң бүдүрүлге черлерии тударынче улуг кичээнгейии салып турар.

Объектилериниң хөй кезиии ажыглалга 1970—1972 чылдарда хүлээдип бээр. Оларны ажыглалга киирерге чуртка нефть тывыжы 1,1 миллион тонна үлгадыр, бойдус газының тывыжы 1,6 миллион кубометр көвүдээр, энергетика күчү-шидазы 1400 киловатт бедиир. кылымал чемишчилдиглер бүдүреии 600 муң тонна өзер, пластмассалар бүдүрерииң чугула чиг-эди —полихлорвиниал бүдүреии 45000 тонна четкеш, ийи катаи көвүдээр.

УЛУГ ЭКСПОРТЧУ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша—тудугта, бажың эт-херекселдерии бүдүрериигe болгаш үлетпүрнүң өске-даа адырларына калбаа-биле ажыглатынар, таарымчалыг болгаш чиик өртектиг материал — ыяш шуугайлар бүдүрер дериглерии даштыкы чурттарга делегейде эң хөй-биле садып турар чурттарның бирээзи.

Польшаның ындыг дериглерии ССРЭ, Болгария. Румыния, Турция эң хөй-биле садып ап турар.

Тускай эртемниглериииң санап көргении ёзугаар алырга, Польшаның дериглери-биле хандыртынган бүдүрүлге черлери делегейииң бүдүрүп турар ыяш шуугайларының 10 ажыт хуузу болур бир миллион тонна хире ындыг бараанны чылдын-на бүдүрүп турар.

ЧКП ТК-ның пленумунуң доктаалы

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). ЧТК агентилел ЧКП ТК-ның пленумунуң организастыг болгаш кадр айтырыларының талазы-биле үндүрген доктаалын дамчыткан. Пленум сентябрь 25—26-да болган.

ЧКП Төп Комитединиң Төп Комитединиң кежигүнериниң составындан эштер Й. Смрковскийии. М. Миковаиы. М. Гюбльду, З. Вокроутлицкийии, З. Млынаржы, И. Гаекти болгаш ЧКП ТКиың кежигүнүне кандидаттап эш Ф. Власакты үндүрген.

ЧКП Төп Комитедии эштер Й. Смрковскийии болгаш М. Миковаиы Чехословакияның Коммунистиг партиязындан соңгуткан депутаттар деп санаткаш, күүседип турар хүлээлгезинден оларны хостаарын федералдыг хуралда, Улус палатазында депутат-коммунистериин хүлээлгеи болдурган.

ЧКП Төп Комитедии ЧКП Төп Комитединиң кежигүнериниң составындан болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязының кежигүнүндеи эштер В. Прхлицки. В. Славицки болгаш А. Черныйны үндүрген.

ЧКП Төп Комитедии ЧКП Төп Комитединиң кежигүнүнүң хүлээлгезинден эштер И. Юзду. В. Каберанды. И. Гаузрии. А. Протецки. З. Смолицки. Я. Белаиы. М. Фишерованы. Л. Геришованы. Л. Янковцованы. Б. Краликти, академик И. Малецки. академик Ф. Шормну. И. Зеленкованы. Й. Зуданы. Й. Барунканы. Й. Свободаны. Я. Шпачекти. Б. Шимоину болгаш М. Вацуликти оларның боттарының дилээп ёзугаар хостаан.

ЧКП Төп Комитедии эш А. Дубчекти ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүнүң хүлээлгезинден хостаан болгаш ЧКП-ден соңгуткан депутат деп санаткаш, күүседип турар ажылыпдан ону дедир кыйгыртырын Федералдыг хуралда коммунист-депутаттарга даасқан.

ЧКП Төп Комитедии эш Ш. Гашпариикке партийжи хемчег онаагаш, ону сагындырып доңгуткан.

ЧКП Төп Комитедии ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң кежигүнүнүң хүлээлгезинден эштер О. Черникти, Ч. Цисаржы, Я. Карганы, В. Матейчикти, К. Юмкту хостаан. Өске ажылче шилчээнииге холбаштыр эш В. Гула ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң секретарының хүлээлгезинден хостаттырган.

ЧКП Төп Комитедии чажыт соңгулганың түңнелии барымдаалаап. ЧКП ТК-ның кежигүнүнче кандидаттан оон кежигүнүнче эштер П. Ауэрспергти. Я. Фойтекти. Г. Гумгалованы. И. Хиеупекти. В. Кошаржы болгаш И. Лабутеваиы шилчидер дугайында саналды чүүлдүг деп санаан.

ЧКП Төп Комитедии чажыт соңгулганың түңнелии барымдаалаап. ЧКП Төп Комитединиң кежигүнүнүң хүлээлгезинден эштер Д. Гавести. Ф. Гамоузту. В. Гулуктуиу. И. Кемпныйны. Я. Маркоиу. М. Моцту болгаш С. Пеннигерованы кооптастап соңгуткан деп санаан.

ЧКП Төп Комитедии чажыт соңгулганың түңнелдерии барымдаалаап, эш Й. Кемпныйны ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнүне бадылаан болгаш оон-биле чергелештир өске ажылче шилчээнииге холбаштыр ону ЧКП ТК-ның секретариадының. секретарының база ЧКП ТК-ның идеология комиссиязының дарга-ының хүлээлгезинден хостаан.

ЧКП Төп Комитедии чажыт соңгулганың түңнелии барымдаалаап. ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң кежигүнериие эштер Й. Кемпныйны, Й. Корчакты. Д. Кольдерии, О. Шиестканы болгаш ЧКП ТК-ның чех областарга партия ажылын удуртур бюрозунуң секретары кылдыр бадылаткан А. Капекти оон-биле чергелештир бадылаан.

ЧКП Комитет оон ыпай күрүпеиин болгаш чазактың ажылдарынга Чехословакияның Коммунистиг партиязының академиязының чиигине кежигүү, ССРЭ-иің медицина эртемнериинің академиязының аъш-чем институдунуң директору А. А. Покровский СЭТАның корреспондентизинге дыңнаткан.

(СЭТА).

ЧКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ УГУУЛГАЗЫ

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). ЧКП ТК-ның пленуму Чехословакияны Совет Армиязының хостаанының 25 чыл оюига алдар болдурган, күпажылчы сорук киргиишкинии калбартырынче кыйгырган угуулга үндүрерии Прагага болган пленумунга түүлдүг деп санаан.

Бистиң чуртувуска бөгүи түүден-даа артык хереглеттиниp турар тайбың чурттапганы болгаш ак сеткилдиг ажылдаарып аңаа боттарының үлегери-биле болгаш ажыл-ижи-биле хандырып бөзрипче коммунистери, профэвилел кежигүннерии, национал фронтувуң организациялары, национал комитеттерииң кежигүннерии, ажылчыннарыи, кооператив тараачыннарын, интеллигенциязы, херээжеинерии, хоочуи салгалдың төлөэлекчилерии, аныяктарны кыйгырып тур бис. Экономика байдалы ажыжидерииге чүвүн-биле, кайчаар оң улуг хемчээлдии-биле, чогумчалыг, дүргеи дуза чедиргерии ажылдаар туруи бүрүүүнге оң боттуг, ылаи бодаары эргежок чугула. Ол күжениишкиннерииң түңнелдери бистиң экономиканыска, улузувустуң хереглелдерии хандырарынга бараан болур.

Пландан ажыр 50 муң тонна хөмүр-даш казар хүлээлге алгаш, чедиишкиниир бүүседип турар болгаш республиканың Совет Армиязыиың хостаанының 25 чыл оюига алдар кылдыр социалистиг чарыпты калбартырынче кыйгырган Карвиниің 1 дугаар шахтазының коллективи ажылдаарының боттуг үлегерии коргүскеи болгай деп, угуулгага чугаалаан. Оон өске-даа будүрүлге черлери ындыг эгелээшкиниии база кылган.

Күш-ажылчы ол эгелээшкиниң Төп Комитет бедии-биле үнелээн болгаш ажылдаар участок бүрүзүнге сорук киргиишкиниит ажылдаарынче, экономиканы экижидерииге боттуг үлүг-хуузу киирерипче бистиң экономикавыстың чечектелиирие, хогжүүрүнге соцуурғалдыг бүгү кижилерии, бүгү ажылчы чоннарны кыйгырып тур.

Төп Комитет бүгү улустуң ол сорук киргиишкиниң баштаарынче бүгү коммунистерии кыйгырып, социализмниң чаалап алышкынынарын бодуиуң үнелеп турарын ажыл-херектери-биле хамаатты бүрүзү республиканың юбилей чылында илергейлээр, ёзулуг социалистиг патриотизмии коргүзер деп бүзүредиии илерь гейлеп тур деп, угуулгада демдеглээн.

ЧСР-ның чаа чазаа

ПРАГА, сентябрь 29. (СЭТА). Чех Социалистиг Республиканың чазаа бөгүүгү хуралынга бодуиуң хүлээлге күүседир хуусаазын доозулган деп санаар шинтпир үндүрген.

Чех Социалистиг Республиканың Чех национал Төвүлелиниң Президиуму Национал фронтуиуң ТК-ның саналын ёзугаар чаа чазакты томуйлаан. Чазак даргазыига П. Кемпный, Дарганың оралакчыларынга Л. Адамец. А. Червинка болгаш С. Разл томуйлаткан.

ЭДЧ чурттарының тускай эртемниглериниң конференциязы

Сентябрь 29-та Мосивага Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң чаа бажыңынга ЭДЧ кежигүндерии чурттарының тускай эртемниглериниң конференциязы ажыттынган. Конференцияга бедик шынарлыг аъш-чем продуктуларын бүдүрүп алырының айтырыгларын чугаалажыр. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыняның, Совет Эвилели биле Чехословакияның эртемденнери чыылган.

Көдээ ажыл-агыйның, биологиязының, биохимиязының болгаш микробиологиязының чедиишкиннериие үндезилээш, аъш-чемниң бедик шынарлыг продуктуларын бүдүрүп алырының талазы-биле эртем шинчилелдериниң кол утланышкынарын ук конференцияда чугаалажып турар. Конференцияның киржикчилери чугаалажып көэр кылдыр экы-дунма чурттарның эртемденнериниң коллективтиг ыылган шинчилел ажылы — ол айтырыгның талазы-биле эртем-техниктиг утгаазылалды киирген деп, совет төлөэлериң удуртукчуузу — СЭРЭниң медицина эртемнериниң академиязының чиигине кежигүү, ССРЭ-ниң медицина эртемнериниң академиязының аъш-чем институдунуң директору А. А. Покровский СЭТАның корреспондентизинге дыңнаткан.

(СЭТА).

«КУРУГЛААН КҮЖҮН» ЧЕТЧЕЛЭЭР ДЭЭШ

Соолгу хүннерде Англияның шериг-политиктиг болүктери буу-хаа бачымдаан ажылдап турар апарган. Лондонда англи талалакчылары-биле чажыт чугаалажыр дээш америк армияның штаб даргазы Уэстморленд ындаа чаа келгеш барган. Оон чоруй базары-биле. Японияның кургаг чер күштериниң «бот-камгалал» штабының даргазы Ямада, оон соон дарый Малайзияның шериг-далай күштериниң штаб даргазы Тханабалласингам англив найысмалага келген. Ол сумележиишкиннерии шуптузу Англияның болгаи АКШ-тың сапалдаанын ёзугаар эрткен. Олар ам Азияга «Оожум океан —Азия вергезинин организациязы» — ПАТО дээр эвилел тургузарын чедип алыр оралдажышкынны кылып турар.

Барыын таланың парлалгазының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, олар ПАТО-га Мурнуу Корейни, Филиппинии, Тавландыны, Японияны, Австралияны, Чаа Зеландияны болгаш эске-даа чамдык чурттарны киирип алыр кордалдыг. Чаа эвилелди НАТО дег кылдыр тургузар деп турар.

Дашткы чурттарның шериглери, баазалары, чер-чер гайы-биле тургустунган шериг бөлүглежиишкиннери ындында-ла эмге-хаяжок ол делегей девискээрииге база бир шериг организациязын барын таланың империалистиг күрүпелери чүге тургузар дей бергепил?

Азияга америк империалистериің тургузуп алган дайынзырак эвилели СЕАТО шынында буураан болгаш тып демичеп турар апарган. Ооң уламыидан Вашингтоннуң Азияда стратегиязы бойлаар дей бергеи. Хамык ужур шак ында. Азия чурттарынга Англияның салдары база кошкаан. Англия сан-хөө талазы-биле девиденчиг берге байдалга таварышкаш. «Суэцтиң чөөп талазында» баазалаган, ооң-биле катай Чөөи-Азиядан бодуиуң шеригларии 1971 чылды сөөлүүредир үндүрүп алыр дей берген. Лондоп ындыг шинтпир үнүүрии ужурга таваржы бөзрге, Каттышкан Штаттар «куруглаан күштериниң дүүүи бастырар» — делегейниң ол девискээрииге барыын талакы империалистериің туруштарын быжыглаар хемчеглерии бүү-хаа төлевилеп эгелей берген. Ындыг хемчеглериің бирээзи ПАТО-ну тургузуп алыры болур. Каттышкан Штаттар болгаш Англия боттарының дайынзырак политиказын боттандырар кылдыр Азия чурттарының боттарын ол эвилелдиң дуазы-биле төөредир деп кордан турар. Ол дайынзырак чаа эвилелге Японияны империализмниң үүлгедикчи күжү болдурар деп турары демдеглексенчиг. ПАТО-ну шериг чепсээ-биле болгаш өске-даа дериглери-биле хандырарын АКШ-биле кады Япония акшалавдырар.

ПАТО Азияда дүшкүүрлүг байдалды улам күштелдирер деп чүве черле билдингир. Ындыг төлээде, Азия чурттарының дешилгелиг күштери империалистериің дайынзырак база бир эвилел тургузуп алыр оралдажышкыннарын буруу шаап турар. Азияга тайбың эргежок чугула. Аңаа коллективтиг айыыл чок чорук системазын тайбың эң эки хандырып бээр.

(СЭТА).

Революстуг түр чазак төлээлериниң меделгели

ПАРИЖ. (СЭТА). Президент Никсониуң Мурнуу Вьетнамдан америк шериглерии бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрериидеи ойталаашкынны агартырынче углапган сылдагланышкынпары АКШ-тың чазаанын Мурнуу Вьетнамны шериг күжү-биле эжелээрии үргүлчүлээр сагыштыының база бир тодаргай бүзүреии болган. АКШ-тың президентизи Никсониуң сөөлгү парлалга конференциязынга холбаштыр Вьетнам талазы-биле Парижте болуп турар дөрт талалыг төвүлел хуралда Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаанын төлээлери ыпчалдыр меделгел кылган.

Президент Никсон АКШ-тың чазаанын Тэиеуга берип турар деткимчезин чугаалай бергенде, «Каттышкан Штаттарга азыраткан, дайынзырак, ирик администрациязы Ак Бажыңның Мурнуу Вьетнамга камгалаар чүткүлдүүн көргүзер мынчышкиннии кылып турар».

Мурнуу-вьетнам улус бодунуң демиселии бүрүн тиилелгеге чедир үргүлчүлээр деп чүвеин Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг Түр чазаа ылап шинтпирлиг демдеглеп тур деп, медеглелде айыткан.



ПУР. ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ПУР биле ГДР-ниң Чепсеитиг Нуштериниң тускайлап чоруткан шериглери киришкен, каттышкан шериг өөредилгези.

ЧУРУКТА: майыралдыг армияларның дайынчыларының совет космонавт Владимир Комаров аттыг школага чораан (солагай талаадан оң талаага) —Иван Иващишин (ССРЭ), Хенрик Юзефович (ПУР) болгаш Михизль Нойманни (ГДР).

(СЭТА-ның тускай корреспондентизи).

В. МУСАЗЛЬЯННЫҢ фотозу.

ЧААРТЫНЫП ОРАР ШУШЕНСКОЕ

— Бистиң чүртүвүсте эрги болған катап тургустуған архитектура-этнографтыг мувейлер хөй. Эртем болған уран чүүдүң бүрүнгу тураскаалдарын катап эгидип тургузар талазы-биле биче эвес дуржулга мөөңнеттинген. Шынаарга азыы уеде бистиң мурвувуста эрткен чүс чыдың төөчүүнде, тодаргайларга Владимир Ильич Ленин биле Надежда Константиновна Крупскаяның Шушенскоеде түттүүлүп турар тураскаал зоназының коз архитектору Борис Гнедовский мөдээ чугаалаан.

Сибирь иелүүлгениң чылдарында Владимир Ильичиниң чүрттап турганы ийи бажыңнарның чанында турган кудумчуларның төлевилелии эде тургузары-биле архитектор-реставраторлар (эгидип тургузалар) дыка хөй ажылдаан. Бо хереже суурнуң хоочун чүрттакчылары үзүт дүзенге көргүскен. Чүрттакчыларның айыткыны-биле артпаан бажыңнарның, ажыл-агый тудугларының фундаментилери тывылган болган кастыгаан. Ол дугайында архив документилери база музейниң фондузу хөй үүлдерни чугаалап берген.

Тураскаал зоназынче кирип турар үжеп ийи бажыңдан, он чедиҥ арткан, шинчаткан бажыңнарлы, ажыларлыры, чүвүр-бажыңнарлы болган ажыл-агый тудугларын катап тургузары негеттинип турар. Колдуунда бүгү бажыңнарның фундаментизинде чудуктарны солаап, соңга чаактарын база оюп кылган каасталгаларны мурнуку турган шыкаш кылдыр эде кылган. Бүгү бажыңнарның ханаларында тускай химиктиг составтарны болгаш өртке удур холумактарны сиңиктиргеп. Бажыңнарның шуптузуунуң печкаларын катап кылган, оларда электрочылыдыкчылары тургускан.

Кол ажылдарны Москвадың топ реставрация мастерскаялары, архитектор Борис Гнедовскийниң башталгазы-биле болуп ажылдакчылар чорудуп турар. Шинчаза-даа хөй тудуг ажылдарының калбарганынган эске хоорайларның мастерскаларының күжү негеттинип келген. Ол кыйгырыпта Пскоптуң, Новгородтуң, Горькийниң, Костроманың архитектор-реставраторлары улуг кодураҥшуунуг харылзаан.

Зырнооттуң бажың иштинии болгаш кодан девискээриниң тергеден эгелээш омаашка чедир эт-севи үш чүс дөртеп ажыг херекселдер кирип турар. Ленинградтың этнографтыг, Күргүнениң төөгү болгаш Красноярскиниң, Минусинскиниң музейлериниң эртем ажылдакчылары бажың деритхерекселдерни Шушенское база оң чоок камызында суурларындан чыырып бир чыл ажыг чорудуп келгеп. Этнографтарга суурларның чүрттакчылары дузалажып, адаалырындан, кыргаи ачалаарындан арткан хөй үүлдерни бергеп.

Этнографтар солуп соруглары шинтпирлеп турарын Ленинградтың этнография музейлериниң эртем ажылдакчылары Нина Хазанова биле Евгения Котова мөзе чугаалаан. Анаа музейге делгээр үүлдерни даап чогаадып ап болуур. Бо музейниң делгээ үүлдери ол үеде кижилериниң амыдыралының байдалын бүгү-шывы-биле көргүзер ужуурлуг.

Тураскаал зоназының диити планы ийи кезектеп тургуступтан. Биргээни Ленинниң тураскаалы — ол дээрге Владимир Ильичиниң чүрттап турганы ийи бажыңы, барып турган бажыңнары-дыр. Ийиги кезээ эрткен чүс чыдың төнчүүнде Шушенское суурнуң тарачынналының амыдырал-чүрттазалгазының байдалы-биле таныштырып турар архитектура-этнографтыг музей болдур. Ол дээрге ыяачап чүрттап турган ажаы-бүрү ажыының кижилериниң бажыңнары база волость бажыңының бажыңы, магазин, кабак, кара бажың-дыр.

Тураскаал зоназы-биле катай хары үгда хоорай база түттүнүп турар. Улуг гостиница-да бедип үнген. Москвадың скульптору Владимир Цигальдиң чогаатканы, бистиң курчениң үндезилекчиэ Владимир Ильич Ленинниң туразекилды Шушенскоениң төп шөлүүнге бо күзүп тургустуур.

Вадим ШАПОШНИКОВ.
(ПМА).



Г. СИРОТИННИН «Эзим эдээнде суур чанында» деп фотозтюйу.

Болбаазын математик

Бүгү-авиледиң Москвага болган үшкү математиктер съездизинге, — Франциянын кол математиги кым болуруу?— деп, француз математик Данжуага айтыры салган. — Никола Бурбаки—деп, ол эртемден харыылаан.

Оон фамилиязы грек, а национальы француз болган, элдеп солуп төөгүлүг кижи. Ол болза эң сураглыг математиктерниң бирээзи. Анаа хамаарышкан тоолчургу (легенда) болган солуп чугаалар хөй, улам көвүдеп турар. Ол кончуг бодаазын (улуг ярудициялыг) математик.

Бурбаки 1939 чылдың майда төрүттүнген. Дайынаарга үргүлчүг-ле аштыры чораан, олча-кежик чок Бурбаки деп генералдың адын анаа бергеп. Ындыг аныяк хиреминде. Бурбаки бүгү математика эртемнериниҥ допчуланын бодунуң чынныды номнарынга киирген. Ол чындылар (трактат) ам 30 улуг томнар кылдыр үнгеп. Оларның чамдыызын орус дылда база очулдурган.

Векторлуг пространстволарның теориязын болгаш хөй шугуманачак алгебраны Бурбаки бир-ле дугаарында системалыг кылдыр бижип үндүрген. Бо эртемнер талазы-биле моон мурнунда чаңыс-даа өөредилге ному болгаш кол пиичилел чок турган, а Бурбаки ол дугайын хөйну кылган.

Бурбаки деп кижи херек кырында чүрттаваан болгаш чүрттавайн-даа турар. Никола Бурбаки дээрге Вейль, Дьёзоннe, Шевалле, Картан болгаш оон-даа өске француз болук математиктерниң коллективтиг чажыт ады-дыр. Бо ат эң башгай, авторларның үзүн дазылыын тургузарындан анчыгзынгаш, хөг болуп тывылган. Дараазында оон адырлыры берге апаргаан.

Бо болуктуң кежигүннери, принципиалдыг кол шиитпирлерни үлээп алыр дээш, Франциянын үран чүрүглелиг курорт черлериниң бирээзинге чыл бүрү чыглып турары чанчыл болган. Хынамчалыг быгган бир томнуң проектизин үлээп алган соонда, белуктуң кежигүннериниң бирээзи ол номнуң баштайгы төлевилелии бижип ажаар. Ону дараазында болур ниити хуралга көөр. Ук номнуң бирги төлевилелии көргеп соонда, оон ийиги төлевилелии кылыр ажыл эгелээр, ону бижиирин өске авторга дагзыр. Мындыг коллективтиг ажыл эки үре-түнелдиг болуур.

ССРЭ-нин Эртемнер академиязының корреспондент кежигүнү А. А. Ляпуновтуң Бурбаки дугайында чугаалаары болза: Бо үениң математиказында Бурбаки улуг болушкун. Оон ажылдап кааи, кылып турар математиказының системазы болгаш оон талалакчылары амгы үениң эртемниге улуг салдарны чедирип турар.

А. БАЙР,
Кызылда пединституттуң математика кафедразының башкызы.

ЧЕР АДААНДА КАТТАР

Бо репортажта Москваның чер иштиндеги улуг кода-хоорайы метрополитенниң станцияларының, газ, суг, телефон электр дамчыдылгазының шугуминиң дутаайында эвес, а хоорайда муң-муң кижилерни ажылдап турар шоолуг эскертимес черлер дугайында чугаа чоруп турар.

Бистиң кичээнгейивисти чер иштинче кирип чоруушан бир суурга хаара туда бергеп. Оон — Бассейнге эштинп сугну чер иштингге белеткээр. Түбләө хоолбээдеп келген сугну бо шүүлерге эге баштай арылаар.

Чер кырынче үнүп келдивис. Бассейнниң чүгле бир черинде суг кыланнаар, арткан шөлү күргаг. Спорт кезинден ацгы чердерде тудут ажылдарын калбырткан. Наймысылалдың эң улуг бассейнии чаартып турар.

Москваның чер иштинде кадтары-биле аан-чорук уламчылавышаан. Оон бирээзинче автомашиналыг кирип келдивис. Он хире метр куду батпаан, электротерге олуруптувус. Шында орук асфальттылаан деятем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шойлуп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер ажылдаары турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан. Ол хире метр кудуг батпаан, электротерге олуруптувус. Шында орук асфальттылаан деятем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шойлуп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер ажылдаары турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан. Ол хире метр куду батпаан, электротерге олуруптувус. Шында орук асфальттылаан деятем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шойлуп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер ажылдаары турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан. Ол хире метр куду батпаан, электротерге олуруптувус. Шында орук асфальттылаан деятем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шойлуп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер ажылдаары турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан.

Чер иштинде кудумчулап автомашиналар, электротергелер караннажыр. Олар аъш-чемнив, дериг-херекселдерни, эт-септи соортуп турар болду. Бир машинаны долдур чүттаан хен чүдүүрп каан. Ону аалчылар бажыңнарга, ресторанга, кафеге, барларга хереглээр.

«Россиянда» чер иштинде кадзы дээрге бичии хоорай болду. Ында электростанциянгыгаштар, суг дамчыдылгазының, медээ бээрининг системалары, аалчылар бажыңында ороолдерниң агаарын, оон чылыг, соогун, ол-шыгын таарыштырар цех (чер иштинде дорт улуг кудук бар) болгаш өске-даа чүүлдер бар. Ол бүгүнү чүс-чүс кижилер ажылдадыы турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан. Ол хире метр куду батпаан, электротерге олуруптувус. Шында орук асфальттылаан деятем кудумчу-ла. Өрү көөрге троллейбус шугуму дег, электри четкилери шойлуп чоруткан. Оруктуң ийи ийи-биле чадаг кижилер ажылдаары турар. Олэрниң аразында энергетиктер, сантехниктер, инженерлер, официантылар, поварлар, токарьлар, слесарьлар бар. «А оз «хоорай» боду ооуп орар. Анаа уламчылавышаан.

Борис ИЛЬИЧЕВ.

Плазма конференциязы

МОСКВА. (СЭТА). Дүйнө хөрээлээ бүгү-эвилелдиг плазма конференциязы ажыттынган. Англиядан, ГФР-ден, Япониядан, Италиядан, Франциядан, Венгриядан, Голландиядан, Польшадан, Чехословакиядан, Румыниядан, ГДР-ден, АКШ-тан келген физиктер совет эртемденнер-биле кады ында киржип турар.

Башкарылдалыг термоядро реакцияларының кайгамчык улуг күштериниң кижи төрелгенге баран болдурар туңнелдиг кылдыр шиитпирлетинер айтыыларны эртемденнер чугаалаажыр.

Академик Л. А. Арцимовичиниң лабораториязының соолгу чедишкинниериниң, млалыг совет учебный эртемнигерниң чогаатканы «Токамактерини эртемденнер сонуургап турар. Ол чедишкиннер болгаш дериг миллион-миллион градус изиг плазманы үр уеде кадагалаар арганы берип турар.

Солун чүвелер

АЙ БҮДҮМЕЛДЕРИНИҢ СОСТАВЫ

«Аполлон-11-ниң» космоварларының экжелген ай бүдүмелдеринииң хевирлерин эң баштай аналиэтээниинден билдингеп чүүлдерни барымдаалаан, оларның химизта хамаарышкан составы «Черниң билдингеп бүгү бүдүмелдериниң составындан ылгалдыг» деп түңнел кылган. «Нью-Йорк таймс» солун ынчалдыр дыннаткан.

Ай бүдүмелдериниң ылеронн хром, титан болгаш пирконий чижектиг, Черде ховар элементилер саны кайгамчык хөй болган. Алдын, мөңгүн иийкпе платина чижектиг, үнелиг металлдар барының кандыг-даа шинчизи чок деп.

Чамдык бүдүмелдериң хары 3,5 миллиард чыл болган деп, эртемденнер бадыткаан. «Хүн системазының баштайгы че-чадаларында тургустуунган бүдүмелдер хевирлерии Айже келир үеде ужудушкуннар кылыр үеде илередиг болуурунуң коичуг солун аргазы бар деп чүве оон билдинин турар» — деп, Хьюстонда башкарылдалыг ужудушкуннар төвуинуң тускай эртемниг хинжи, доктор Дональд Богард медеглээн.

«Ай бүдүмелдериниң Айда эртемденнериниң Вашингтонга болган баштайгы парлалгазы конференциязында кылган медеглелиниде демдеглээн.

Ай бүдүмелдериниң составы Ай-чадаларында тургустуунган бүдүмелдер хевирлерии Айже келир үеде ужудушкуннар кылыр үеде илередиг болуурунуң коичуг солун аргазы бар деп чүве оон билдинин турар» — деп, Хьюстонда башкарылдалыг ужудушкуннар төвуинуң тускай эртемниг хинжи, доктор Дональд Богард медеглээн.

«Ай бүдүмелдериниң Айда амыдырал болуушкуннары бар дээрине хереғи болур, органиктиг кандыг-даа материалдар барының аян-шинчилээн көзүдөзөө» деп. Колумбия университединиң профессору, доктор Поль Гаст чугаалаан.

Хой бүзүндузарның аулакдан ужталып тывылган бөрүзи-даазы бар болгаш деп. П. Гаст демделгээн. Ындыг болза-даа Айны сооң бергеп болгаш тыи чок бүдүмел дээр ийикпе «дирит» болгаш оон иштинде аулак хеделип турар бе дээр дугайында түңнел кылырыга эртемденнер далашпайн турар.

(СЭТА).

ЧҮШКҮРЕР ӨЙУ КЕЛГЕН

Клуб дээрге чүгле чоя, аныяк өскен ойнап хөглөөр, кино көөр чер эвес, а чон ортузунга культура-массалыг, полит-кижиздидгелиг ажылдың база одаа «болгай. Оон ынай, бот-тывынгыр уран чүүлдү иептердин сайгарнагайындарыга улуг роольдур.

«Улуг-Хая» совхозтуң Арыг-Бажы салбырында Культура бажыңының тудуу бүгү талазы-биле четче, эки. Ынчангаш чон ортузунга культура-массалыг ажылды эки чорударының бүгү аргалары бар. Бо тыылдың кышкы үеляиде Культура бажыңының ажылдакчылары кодээ интеллигенция, чөр-зонаннер чүвелер-биле кады элээн ажылдарны кылган чүве.

Чайгы үеде мындыг ажылдар болгаш массалыг хемчелер чоруттунмастаан. Культура бажыңында чүгле оске черлерден келген ааалчылар-ның оюн, концерти, кинофильмнер үнүп апарган. Кино үнүп турза-даа, оон ышнары багай: бир болза үнү дыинаабас, чамдыкта костүүр багай, аны шуут карандышап дээр.

Культура бажыңының септелгези хожудаан, иштики дезинфекция-шимелдээн аиры негелдеге дүүшпес. Оон стол, сандайлары болгаш каастала-шимелде хереккелдери хирлеиип, үрелиг турар. Кино үнүп турда керүкчүлериниң корумчүрүмү кошкак, чамдык кижилер аалдып, оз-бо чүгүүдеп бургүрөдиз таакпылаан озуурдар, а чамдыктары үне-кире кылаштажып, ыыт-шимээн үйдүрер.

Аиаа-даа, дыштаныр-даа хүнинерде лекция, бесседалар, диспуттар, кежээлер болбайн келген. Спортчу оюн-тогиаа база чок. Субботта кежээинде танцы болгулаар боордан ескс, оюн-тогиаа организастаан кижик база чок болгур.

Шыминда Арыг-Бажы суур Улуг-Хем районда сагыыларчурум талазы-биле дээрге черлерниң бирээни. Суурнуң аныяктары спортка, бот-тывынгыр уран чүүлге дыка хаидыкпылыдыг. Аяыл-херекке чүткүлдүг, будүрүлгениң мурнакчылазы аныяктар-даа, улуг назылыгтар-даа мында эвээш эвес. Бо бүгүдеи алгаш көөрге, бир эвес кижилерни организастаар, башкарар болза, суурга, ында Культура бажыңына ажыылы чоннырын культурлуг дыштанылагазын дыка солун кылдыр организастап болуруңун аргалары бар.

Ол ажылды профбилед, комсомол организацилалары, культура ажылдакчылары холга алган болза, эки түңнеиг-дир турар ийик. Ынчаарга бисте Культура бажыңының эргелекчизи-даа, библиотекарлы-даа культура ажылдакчыларының ортумак өөредилге черии дооскан түскай эртемниг аныяктар. Оларга тускай өөредилге, сургаал-даа херек чок. Ынчалза-даа олар баштай хей-зъттыг эрес ажылдап кирипкен хиреде-ле, соолгу уеде аныяктар ортузунга ковар костүр турдуу.

Арыг-Бажы суурнуң культура одаан сергедии чүшкүрбее болза, эгелеп турган чаа хөглүг херээжик өже берип болур. Оиу болдурбас дээш, клуб ажылдакчылары, башкылар, кодээ ажыл-агый спецназилерги, комсомол организацилазы бо чугула ажылды согирип адыры тугула. Анаа таармычалыг уе-даа келген.

Н. ТАҢДЫ-ООЛ.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Кызыл хоорайның № 35 профессионал-технигниг училищезин алгыгнаны-биле хөлбаштыр 1969—70 өөредилге чылында дараазында мергежилдерге сургууларны немей хүлээп алырын чарлап тур:

	Өөренир хугусазы
1. Тудуг машиналарын септээр слесарьлар	2 чыл
2. Дашчылар	1 чыл
3. Штукатурлар	1 чыл
4. Столяр-бызаңчылар	2 чыл
5. Слесарь-сантехниктер	2 чыл
6. Штукатур-малярлар	2 чыл
7. Электрогазосварщиктер	2 чыл

Училищеге 8 класс дооскан 15—16 харлыг кижилерни хүлээп алыр. 7 класс доосканнарны дашчылар, штукатурлар болүүнге хүлээп алыр. 7 класс доосканнар 8-ки классты дооскаш, сес класс дооскаанынын хереченилии алыр. Ийи чыл хугусалыг өөренир кижилер тускай мергежилия-биле кады орутмак школаны база доозар.

Училищеге өөренип кирерлерни, халас чемгерер, ажылчыи база дыштанып келер хеп-биле, общежитие-биле хандырар.

Профессионал-технигниг училищеге өөренип эртеен үезин ниити күш-ажыл стажынга кирип саналар. Өөредилгени дооскан соонда чедип алган мергежилии ёзугаар кайы-бир организацияга барып ажылдаар.

Училищени кончуг эки өөренип доосканнарны ажыл стажы барымзалавайн, техникумнарга, институттарга хүлээп алып болур. Сургууларның техниктиг чогаадыгазын сайгарадыр белгүнер ажылдап турар.

Училищеге Культура бажыңы бар, ында бот-тывынгыр уран чүүлдүң белүүмнери ажылдап турар (ырыын, шиинии, бал болгаш улустуң таңцыларының, эстрада болган үрер хогжум инструментилериниң, балиистериниң).

Бот-тывынгыр уран чүүл белүүмүнүң кирижикчилери хоорайның организацияларынга база районнарга кондертер көргүзер. Училищеге спорт залы бар. Ында бокс, күреш, волейбол, хаак, баскетбол секцилары ажылдап турар. Училищеиң спортчулары хоорай, республика база край маргылдаалынга шаңнадыг черлерни эзелеп келген.

Училищеге өөренип кирер сургууларга өөредилге хереккелдерии шуптузун алгаш келир (кылыраштар, шугум, демирүжүктер, карандаштар, готовальня), спорт хеен (трико, тапочкалар).

Директорнуң адынга киижер билдириишкинге дараазында документилерни кожар:

Школда дооскан дугайында хереченилеп, төрүттүнгенииниң дугайында хереченилеп болгаш паспорт, шериг үүдүнга кирер бижиттирер хереченилеп. Кызылдың № 1 поликлиниказындан эмчи шынызыгазы, ВЛКСМ райкомунда чоруттуги бижии, школаның характеристиказы, ада-иелериниң хүлээлгези. 3×4 хемчээлдиг дөрт фото-чурук.

Училищеиң адресизи:

Кызыл хоорай, «Нефтебаза» деп автобус доктаар чер, телефон 21-09.

ДИРЕКЦИЯ.

Оолдар, кыстар, чалап тур бис, өөреиниер!

Балгазында кедээнии № 11 профтехучилищези 1969—1970 өөредилге чылында сургууллар хүлээп алырыи чарлап тур.

Училище слесарь мергежилии тракторист-машинистиии белеткеп турар.

Сургууллардың чеми хадас, общежитиеге чүрттаар болгаш айда 10—20 рубль стипендие алыр.

Училище 16 харлан өрү назылыг 6—7 класс дооскан кижилерни хүлээп алыр. Анаа киреиии күзээиниер паспортуи азы төрүттүгеиниии дугайында хереченилеп, эртемиии дугайында база чүрттаи турар черииден шынызыгазы, күш-ажыл дептерии болгаи колхоз азы совхозтаи чоруткан дугайында шынызыгазы ап алгаш келир.

Плавскиге болур

Эвилелдешкеи республикаларның эң дээре механизаторлары — чер андырар трактористерниң бүгү-эвилел маргылдааларының киржикчилери Тула чоогунда Плавскиге бо айның 4-те чыглыр. Чүрттүн чер андырар талазы-биле чемпиону аиаа илерээр.

Ол атты чедип алыры чиик эвес. Сезеи минута иштинде 0,4 гектар черни тергини эки шынар-биле, доктаатпаттын шагында андырар. Маргылдаага республика сапыидан үш кижи: республиканың түлган чемпиону, комсомолчу назылыг эң эки андарыкчы болгаи эң эки херээжеи механизатор составтыг команда киржир. Эң улуг республика болур Россия Федерациязы алды кижилиг командаиы киижер.

ГДР-иии, Венгриядың болгаш Югославияның механизаторлары база ол маргылдаага киржир дээп турар.

(СЭТА).

Бурхант дагның эдээнде

Соңгу Моолдуң Бурхант дағ эдээнде амыяк хоорай Дарлалга чазалдыг орук түдүп турда, бүрүнгү уе кижилериң төөгүзүн тывыялаи бел, МОНГАМЭ агентилел дыжиттеикеи.

Моол болгаш совет эртемденнериниң хаттыжыын хүлээп алыр дициплиеи аңаа дораан чедип бергеи, хоорай тывыя—аумиар говоржуткеи дөрт чеиее барыи илереткеи. Экспедициия казылда кылыра, бирүзааза кылган каастала дериилери, чинчилер, ыорбан кылган совелар, архивтиг пое артыичылары тывыялаи.

Эртемденнериң бодаи турарыи бүдүвар алырга, ол хоорай тывыглар бистиң үевистиң журииида III-I чүс чылдарга хамаарышкан төөгүзүг. Дарлалга биеер шагда гуииар чүрттаи чораан, оон бээр 2000 чыл эртиеи деп бабыткаар барыждавыи эртемденнерге ол бериг турар.

Оон өске-даа хоор чевелерии тыи аитар деп бодаи турар, шинчилеш кылыра кылыры тургулчулар бис дег, сураглыг моол эртемден Х. Пэрэл чугаалаан.

Кодыда тургулчаа турар.

(СЭТА).

КУБОК «ДИНАМОДА»

Эрткен суббота, воскресеньо хүнгерииде республика кубогужуң өдилелчиия «Динамонуң» бүт бөмбүүчүлери-биле «Саяи» ушуграшкан. Оюи ийи талаиы ааваигыр бурунгаралшаккыны-биле эгелээи. Саииы динамовчу Владимир Бондырев ажыттыкан. Динамовчулар тураскуулуг ойнаан. Оюи 5:0 санга «Динамонуң» тиилелгеи-биле доозулган.

Маргылдаа соонда шаңналадар тывыскан. Бирги черии эдээп «Динамо» командазыига кубокту тывыспышаан, ону бирги чергелиин диплому-биле шаңнаан. Ийиги черии эдээп «Саяи», үшкү—«Таңды» командаларыига ийиги, үшкү чергелиин дипломнарии тывыскылаан.

Г. МИХАЙЛОВ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙРАЛ»: **«Алдын Майыкташтың төөгүзүу»** 10, 2, **«Улуг ынакшылдың аллгазы»** 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: **«Мээң ачам капитан»** 10, 14, 17, **«Ыяш бурганның чажыды»** 12, 16, 19.40, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Бир эвес шынныг-ла болзуңза»** 3, 8.30, **«Бумеранг»** (дедгем экраныыт) 5, 6.45 шактарда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хынаачы парлалга ергелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОНЛАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң ораалакчыларының болгаш пропаганда кылдазының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдазының 23-54, культура кылдазының 37-13, кадре ажыл-агый кылдазының 21-47, үлетпүр кылдазының 22-64, чагаа база совет түргүүлүг кылдазының 21-27, информасия кылдазының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун кезээи бергеиде 32-75 телефоиче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00801.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

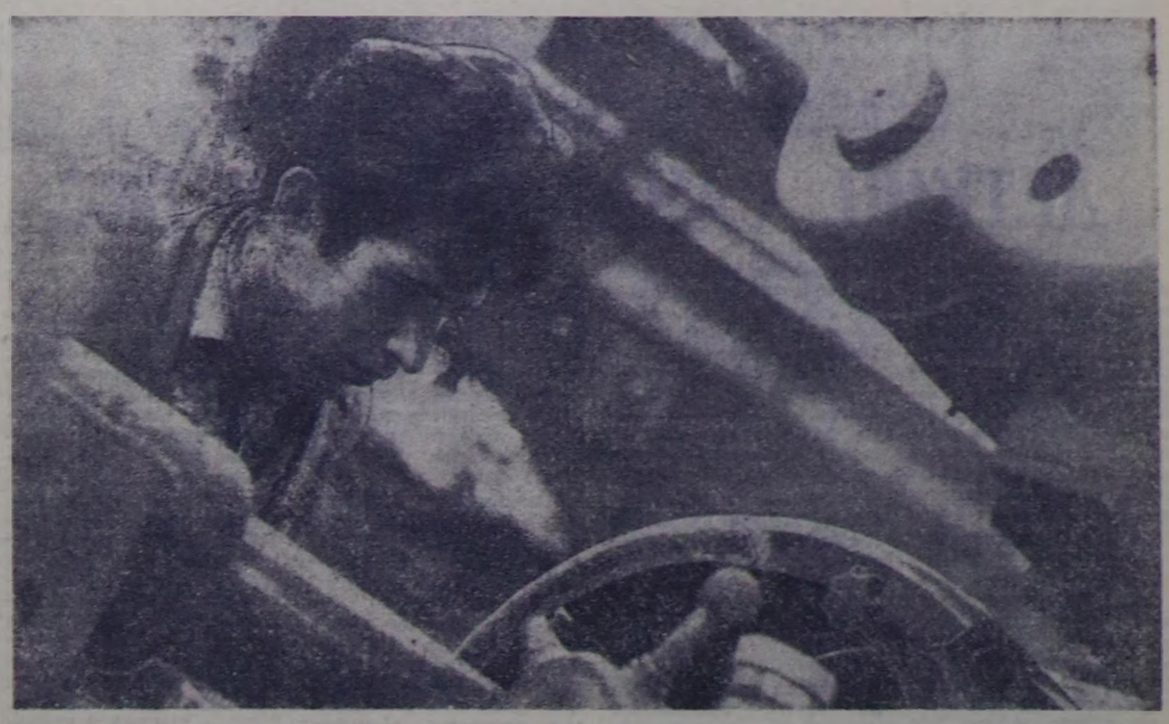
1925 чылдо тудаваалеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 2 ЧЕТВЕРГ № 232 (5078).

Өртээ 2 көп.



ЛЕНИНГРАД. Киров заводунуң комсомолчулары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үе-күштүр бир колонна кылдыр улуг «Кировчу» тракторлар будурер деп шийтпирээн. 10 дүгаар механика пегинииң аныяк будурулечилери кол ажылындан хостуг үе-шагында күчүлүг он машинаны будуруп үндүрериниг эргежок чугула санныг кезектерни будуруп алган.

8 дүгаар участоктуң комсомолчу болуу цехтиң эң эки коллективтериниң бирээзи деп санадып турар. Болуутуг Совет Армиядан халажып келген дайынчы Анатолий Павлик удуртуп турар. Заводка ол 1967 чылда келгеш, хоюглал кылыр ажылга өөренип эгелээн.

Анатолий ам будурулге талазы-биле үнүкү разрядтыг. Ол будурер продукциязының коңчуг эки шынарлыг кылдыр аазчет овааргаларын үргүлчү 180—190 хуу күүседип турар. Заводка будуп чартык чыл ажылдаан үезиниң дургузунда үш ажыг чыл нормаларын күүсеткен.

Бо хүнде А. Павлик — ленинчи ажыл-ниң чамдыкында. Ооң портреди — будурулге черинииң эң эки комсомолчуларының хүндүлел самбыразында.

ЧУРУКТА: А. Павликтиң ажылдаан турары.

С. СМОЛЬСКОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ФЕРМАЛАР КЫШ МУРНУНДА

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Октябрь желеп тур. Шынаалар ам-даа көк болзажок, удаас мал оларлардан фермаларже эглип келир. Малчыннар ажылдың кышкы чурумунче ынаычнир. Ук адырның ажылчыларының, ажыл-агыйларның тускай эртемнигленнииң болгаш удуртукчуларының күжениптикиннери мал кыштаглаашкыныңга чедиишкиниг белеткевириичe, партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ның оон соонгары Плеэумнарының салган соруглаларын хүндүлүг-биле күүседирииче углавган.

Малдың продуктулуу өскен, продукциянның шынары экижээн дээрлэн бо чылын фермаларның ажылының түңнелдери коргузуп турар. Ынчаныкже чедип алдынган түңнелдер өөүп келген негелделерни амдыкпында бүрүн хандырып шыдавайн турар. Инитиниң мал ажылының ажыктыг чорууп бедилер, эът, сүт болгаш өске-даа продуктуларны будурерии бүгү хемчет-биле көөүдедир дээш кончуг хой чүүлдү кылыр апаар.

Мал чиир чеми хойде эттиг, сүттүг болур деп, чоп чугаалажып турар болгай. Ам колхозтар болгаш совхозтар эрткен чылдыңдан хой сигенни болгаш от-сигеп далганы белеткеп алган. Литваның, Эстониянның, Киргизиянның, Туркменияның фермаларының ажыддакчылары фермаларның продуктулуун улам ыдай өстүрериге эки баштайгы белеткедериин кылып алганнар. Олар сигеп чып моонизериниң планын күүседип апканнар. Ынчалза-даа туриуг дыка хой районнарында малдың чем-суурунуң байдалы сагыш-сеткилди ажок хевээйн турар. Кыш мырыңай-за чимнып чедип келгеш, ынчаарга, чижээ, Белгород болгаш Воронеж областарның ажыл-агыйларында бөдүүн чемнер белеткээриниң онаалгазы орту чедир безин күүсеттинмээн. Чуртта ажаан алдынган шөлдүң савадының үштүң бир безин сараататтынмаан. Хой-хой ажыл-агыйлар силосту эрткен чылдыңдан дора белеткеп турар.

Чер-черииң партия, совет болгаш ажыл-агый органнары ажыл-агый бүрүзүнде байдалды сайгарып аналлаттээр, мал чемнерн белеткээриниң темпизин күштедлирииниң дарый хемчетлерин алыр ужуглуг. Мал чеми белеткеп алырының үнделии курлавырлары ам-даа ыраакта-да төттүнмээн. Сигенниг шынааларның чамдыызы ам-даа кестинмээн, шык черлериниң катап үнген хенче сигеии өөүп келген. Мал чемнерн культураларның ийиги дужуду быжкан. Ногаа, свёкла болгаш баштяя плантацияларының артынчылары эки немелде боол болур. Бүгү курлакырларны ажылдадып киирерп болгаш эе ёлу-биле ажыглаары эргежок чугула. Мал чемнери — фермаларның кужу ол, бо дугайында доктаамал сагыш сеткир, дужуут ажаан алдыпкыны-биле мал чемнерии белеткээрии бүгү харыысалгалыг, биидилит дүүштүрүп чорудар херек.

Өт-сигенниң далганы ажоок бедик сүүдүн шынарларлыг дээрии билдингнер. Ол кончуг хөөлүлүг, малдың продуктулуун ажоок бедилер. Ол чемнерни будурерии калбартып турар колхозтар болгаш совхозтар удуртукчуларын бүгү талаби-биле деткип турар парторганизацияларың оозу черле чөп. Арткан каш чылыг хүннерде от-сигеп далганы көөүдедир белеткеп түрлэш, ажыл-агыйларда мал чемнериниң курлавырларын көөүдедип болур.

Эрткен чылдарныы ышкаш, ам хой санныг мал одарларга кыштаглаар апаар. Ол херектиң чедиишкинииг болуру кыштаглаашкынны бодамчалыг органнастарындан, малды четчир хемчеңдиг чемнер-биле хандырарындан хамаарыкыр. Ынчалзажок. Калмыкияның, Астрахань областың болгаш Азербайджанның хой-хой ажыл-агыйлары мал чемнериниң курлавырларын орту-даа чедир белеткеп албаан. Эрткен чылын мал чемнииң четпээн чоруунуң кандыг уржукгуг болганын малчыннар утпаан болгай. Эрии аддагладарны каталтавас дээш бүгү чүвени кылыры, одар-кыштагларга мал чемнерин-даа, чурттарга бажыңнарын-даа, мал кажааларын-даа чогуур ойунде белеткеп алыры эргежок чугула.

Соңгаарладып чылаын болбас өске-даа ажыл-херектер фермаларда хөй. Фермаларны септээрин болгаш механизастаарын дүргедедир, мал ажылынга ветеринарлыг хемчегларии ап чорудар херек. Мал чемгеренирге хову ажылының артынчыларын хөйү-биле ажыглап турар рэйонпарга мал чемнерии чөп ажыглаары онза ужур-дузалыг боол турар. Хемиктиг чүүлдерни бап бүрүнгаар курлап алыр, чем белеткелиниң цехтерин дөрвир, кижилерни аңаа ажылдаарынга өөредир херек.

Күе дүшкеп, ынчалза-даа көдээде ажылдың күжениптикиннери кошкаваан. Ынчангаш ажылга онза шеверии, ылап болуру, ажыл-агыйны тода ээлеп башкарары, кадрларны бүдүрүлгенир шийтпирлиг участоктарынга шын сайгара тургузары чугула. Чер-черииң партия болгаш көдээ ажыл-агый органнары ылерээн четпестерии ол-ла дораан чайладыр төлээде, фермаларда кышна белеткедии хынаарын организастаар хүлээлгелиг. Чедир көрдүнээн хажагай чоруктар кышкы айларда аар уржуктарлыг боол болур.

Зоотехниктериниң болгаш ветеринар албанының ажылдакчыларының харыысалгазы бедик. Бүдүрүлгенің билиглиг технологтарды болуру, эртемниң чедиишкиниерии болгаш мурнакчы дүржүлгени калбаа-биле ажытлаары, мал ажылының бүгү ажыл-ишчилерии мергежилге өөредири — түскай эртемнигленирииң бир дугаар соруглазы ол-дур.

Фермаларны билиглиг кадрлар-биле четчелээри, бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга боттарының профессионалдыг белеткелии доктаамал бедидерииге оларны материал болгаш мораль талазы-биле сонуургалдыг болдурары чугула. Боттарының чурттаар ораи-бажыңнарынаң чүс-чүс километр ыракта ажылдап турар малчыннарга медицинаның болгаш культура-амыдыралдың эки хандырылгазы, бүгү-де чугула чүүлдер-биле үзүктел чок хандырылга, политинформаторлуун, агитаторлуун чылыг, сеткилге кирер сөстери, специалистиң эки сүмезии херек болгай. Ферма, бригада бүрүзү, оон ажылдакчылары, оларның будурүлге, амыдырал-биле холбашкан хереглелдери партия организацияларының доктаамал сагыш салыр чүүлдери болган турар ужуглуг.

Доозунуг шуургаңнарга болгаш кэндаашкынга таварышкан колхозтарже болгаш совхозтарже онза кичээнгей салза чогуур. Олар мал чемнери белеткеии дээш кижилерни болгаш техниканы чурттуң янзы-бүрү районнарынче чоруткан болгай. Республикаларның Кодээ ажыл-агый министерстволарының, оларның чер-чер органнарының хүлээлгези—ында бар техниканы бедик будурүкчүлүг ажыглаарынга таарымчалыг байдалдарны тургулары, кижилерниң амыдыралының дугайында сагыш салыры болур. Ынчангажок мал чеми белеткээри-биле ыраактан барган бригадаларны чамдык черлерде артык кезектер-биле, септекчилер-биле хандырбайн турар дээр дугайын элээн хой районнардан келген медээлер хереченлеп турар. Оон ужурунда хөй-хөй пресстер, тракторлар, автомашиналар ажыл чок туруп турар. Вагонпарның четпес чоруу мал чемнерии кыштаглырже сөөртүп чедирерии озалдалып турар. Малчыннарның хереглелдерии долу хандырарының курлавырларын демир-орунчулар тыпкан турар хүлээлгелиг.

Чурт колхозчуларының Бүгү-эвилел съездиниге уткуй чорун, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оон төлептиг демдеглээр деп белеткеиип турар. Чыл планын хуусал мурнунда күүседипри дээш фермалар ажыллакчыларының массалыг чарыжы хүн тудум улам калбарып турар. Мал ажылының улам ынай хөөүлделии хандырары, мал кыштаглалышкынынга эки белеткеиири болгаш ону чедиишкиниг эрттирери, күрүнете улам хөй продукциияны бээри — көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң лайынчы соруглазы.

КУР-нуң 20 чыл оюнга таварыштыр чедирген байыр

ССРЭ-ниң Дээди Соведииниң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Кыдат Улус Республиканың даргазынга, Улус төлээлекчилериниң Бүгү-кыдат хуралының Доктаамал комитединге база Кыдат Улус Республиканың Күрүне Чөвүлелиниге телеграмма чоруткан. Телеграммада мынча дээн:

Кыдат Улус Республиканың тургустунганының 20 чыл оюнга таварыштыр эң эки күзелдериистн илергейлеп, изиг байыр чедирип тур бис.

КУР-нуң тургустунганы империалистиг дарлалдан болгаш молчулгедеп бодуңуң хостарыны дээш революстуг демиселге Кыдаттың ажылчы чонпарының төөгүлүг чаалап алышкыны болган. Ол демисел Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязының шуут салдары-биле хөгжүп келген болгаш ону совет улус, Совет күрүне бодуңуң талазындан чайгылып чок детпип, дузаалап, чалбыыптыг чагай сеткилдии көргүзүп келген.

Совет болгаш кыдат улустарның үнделии эрге-ажыктары дугжуп турар. Бистиң улустарывыс биле күрүнелериистиң аразынга найыралды камгалап арттырарының болгаш хөгжүдериниң бижыг үндезиниң тургузарының магадылалы ол болгай.

Совет Эвилели пролетаржы интернационализминиң принципгерии удуртулга болдурбушаан, бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларны чогумчалыг болдурары дээш, партыдаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле — сүмележиишкиннер, чугаалажышкыннар кылыр арга-биле шийтпирлээри дээш, совет, кыдат улустарның аразынга, ССРЭ биле КУР-нуң аразынга бүгү талалыг кады ажылдажылганы хөгжүдери дээш чайгылып чок туржуп турар.

Ындыг политиканы пйи таланың боттандырары совет болгаш кыдат улустарының күзел-бодалдарына дүжүүп турар, империализмге удур демиселдиң дээштиг болуруига. Ыраккы Чөөн чукке болгаш бүгү делегейге социализминиң туруштарын, тайбың биле айыыл чок чоруктуу быжыглаарынга дуза болур деп, ханы бүзүрелдиг бис.

Найыралдыг аалдаашкын

Польшанын партия-чазак төлээлери Москвада келген

Октябрь 1-де Москвага Польшанын Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевичте баштаткан, Польша Улус Республиканың партия-чазак төлээлери СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаа-ының ёзугаар найыралдыг аалдаашкын кылып келгеп.

ПУР-нуң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга аалчыларны эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, өске-даа албан кижилери, Москваның ажылчы чонпарының төлөлекчилери утказап. (СЭТА).

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнүң 100 чылынга тураскаатказан делегей шуулганының киржикчилеринге

АЛМА-АТА ХООРАЙ

Зогим эштер болгаш өөүүтер!

Кижи төрелгетеен В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнүң 100 чылы — бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузалыг хүннүң будуүзүнде чурттап турар боогай. Ол хүнну бүгү чурттар, бүгү улустар, делегейниң депшилгелиг бүгү кижилери төлептиг демдеглээн турар деп, бүзүрелдиг чугаалап болур. Революстуларга ленинчи юбилей империализм биле реакцияга удур демиселди күштелдиреринче, боттарының амыдыралын болгаш демиселиин Ильичиниң чагыгларыбиле шүүштүреримче күүлүг идиг болуп турар.

Силерниң шуулганыңар национал-хосталгалыг шимчээшкинниң дугайында ленинчи өөредиггe тураскааттынган. Ленинниң — бистиң үевистиң эң улуг гениймнің бодалдары биле ажыл-херектерни делегейниң бүгү хөгжүлдезинге найгамчык улуг салдарны чедирген болгаш чедирип-даа турар. Дарлаткан улустарның хостанчы демиселиниге хөй чүүлдерни ол дег кылып берген оон өске кижи, революстуг, демиселчи турбаан болгаш чок. Национал-хосталгалыг шимчээшкинниң ленинчи теориязы болгаш дарлаткан улустар-биле делегей пролетариадының быжыг эвилелиниң стратегиязы колониализмге удур, улустарның тускай хамаарышпас догуннаашкыны, эрге-шөлээзи болгаш социал депшилгези дээш тиилелгелиг демиселиниң оруун айтып берген.

Делегейниң революстуг болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниниң бүгү хүрээлеңнериниң хөделишкиннериниң, чаңгыс эвин камгалаан, чайгылыш чок интернационалист В. И. Ленин бүгү нацияларның дең эргелиг болурункуң, улустарның аразынга найырал биле тайбыңнык чаярыштыг талаларачызы, демиселчизи чорааи. Национал ылгаар көрүшпес чоруктуң, сөөк-язы ылгаар дорамчылалдың болгаш шөөнниизминиң кандыг-даа илерелдерии ол шийтпирлиг буруу шаап чораан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы — Ленининиң партиязы — ленинизминиң интернационалисчи ол чазгай чаңчылдарынга чайгылыш чок шынчы, бүгү ажылчы чонпарның болгаш дарлатнан улустарның империализмге, колониализм биле неоколониализмге удур демиселиниң тугун бедик тудуп турар.

Империализмге удур демиселге Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының ролю улгадыр дугайын В. И. Ленининиң баш бурунгаар чугаалааны бистиң үевисте бүрүнү-биле беттанган. Колония системазының буурап дүшкени, кижи төрелгетеенниң салым-чолдарын шийтпирлээринге улам идепкейлиг киржип турар. 70 ажыг аныяк национал күрүненің делегейге тургустунуп келгени делегейниң политиктиг тургузуунга улуг эскартимелерии киирген, империализмге ажыл чок кылдыр күштер денизигүүрүнүң эскерилиниге дуза чедирген.

Империалистер биезки колонияларының болгаш чартык колонияларның улустарын мөлчүүр, үптээр дээш, национал-хосталгалыг шимчээшкинниер-биле бодунуң ажы-дүүмә эп-сеткил каттыштырылгазын чайгылыш чок илергейлеп, оларга политиктиг, мораль болгаш материалдыг детнимчени бүгү тала-биле көргүзүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди шуулганның киржикчилеринге изиг байыр чедирип, оларның үре-түңнелдиг ажылдарынга күзелин илергейлеп тур.

Л. БРЕЖНЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиргине секретары.

РЕСПУБЛИКАДА ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

Республикада тараа культураларының ажаан алмышкынының темпизи ам-даа оожум хевээр. Октябрь 1-ге чедир ол 76,3 хуу болган. Улуг тараалап Таңды районда 317 тараа комбайнарының 270-ни ажылдап турар, а артыннары чүүлбүрү техниктиг чылдагаанвар-биле ажыглаттынмайн турар. Ажылдап турар комбайнарның будүрүкчүлүү улам кудулап, сөөлгү хүннерде районда бир комбайнга ажылдап кылышкын ортумаа-биле 5,5 га. «Тиилелге» совхозта мырыңай 3,5 га, «Коммунизминиң хереле» колхозта 4,3 га апарган. Чогуур норма 10 га болгай. Бир эвес районуң ажылагыйлары бо темп ёзугаар ажылдаар болза, арткан тарааларны дооза ажаан алырынга ам-даа 12—15 ажыл хүн керек-тир.

Тес-Хем районуң ажылагыйлары кончуг куду темпиглиг ажылдап, ажаан алыр тарылгаларының үүлге 31,7 хуузун. Барыын-Хемчик — 52,6 хуузун, Эрзин — 14-ле хуузун ажаан алган. Тараа, мал чеми культураларны болгаш картофельди октябрь 5-ке чедир бүрүн ажаан алыр дээш, аяс хүн, шак бүрүзүн бедик будүрүкчүлүг ажылаар керек.

Республикада аңгыс аңдарылгазы эрткен чылдың деңнелиндеп ыка хожудап турар. Шуптуг 53,5 мүң га чер аңдартынган, ол даярге планның үүлге 36 хуузу болур. Тараазын ажаан алган төл чер аңдарылгазыны моон артык дүрген чорударынга канчап-даа четчир. Кол чылдагаан болза тракторларны эвээш ажыглап турар болгаш олардың куду будүрүкчүлүг ажылдап турары болур. Чижээ, Таңды районнуң ажыл-агыйларынга сентябрь 29-га 300 ажыг трактор ажылдаар турган, ажылга үптеин үүлге 103, олардың хонукта аңдарган чери 508 га, бир трактортa 5 га хире оналаар, а норма 6,6 га болур.

Ол районнуң «Россия» совхозунда 26 тракторлуң 6-зы, дүржүлгә станциязында 61 тракторлуң 23-жү, «Тиилелге» совхозта 54-тен үүлге 20 трактор аңгыс аңдарылгазында ажылдап, дүн-хүнүң нормазын күүсеттинбейн турар. Ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш агрономнары чер аңдарылгазының агрегаттарынга гюолуг бирбейн, ажылдың шынарын хынавайн, чер аңдарар бүгү тракторларыны бо ажылче киирерин оралдашпайн турааралар.

Аңгыс аңдарылгазын чорударынга ам таарымчалыг хүнер кончуг авазып арткан. Оон планның күүседип, келир чылдың тарылгазынга четчир черни белеткеп алыр дээш эң шыңгыы хемчегларын алыры чугула.

Сентябрь 30-га чедир республиканың чүүшкүүнүң планы 58 хуу күүсеттингеп. Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында үрлүнгеп үрезиннериниң шынарын хынадыр ажыл багай чорун турар, а Өндүр, Эрзин районнар чаңгыс пентнер-даа үрезин үрүп албаан. Картофель үрезиниң белеткевейн турааралар.

Хоорайлар чоогунуң ажылагыйлары болур «Дең-Терелиг», «Кара-Хаак» совхозтар сөөлгү ийи чылдың иштинде боттары үрезин үрүп албайн келгеннер. Оон чылдагаанны болза «Тыва кедээ тудуг» үрезиниң тудугжуларының картофель шыгжап кадагалаар черлериниң чаңгыс вай төлевилелдиг тудугларын амга чедир доосвайн турары болур. Бо трестиң удуртукчулары бо тудугларны ажыглалга киирерииң хемчээн алза чогуур.

Республиканың хову ажылдакчыларының хүлээлгези — Тыванның шөлдериге өстүрүп алган бүгү дүжүттү чаңгыс пентнер-даа черге калбайн ажаан ап, күрүнеге тараа салар планны аддарлыы-биле күүседпри болур.

КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНГА

Октябрь 1-ге чедир республиканың совхозтарындан болгаш колхозтарындан күрүненің тараа хүлээп алыр черлериниге 51330 тонна тараа киирген. Ол бояа планның 85,5 хуузу болур.

Сентябрь 30-да 1101 тонна тараа киирген. Оон иштинде Бии-Хем районнуң «Өөң» совхозу 407 тонналы кииргеш, күрүнеге тараа думаар планын 97,2 хуу күүсеткен. Совхоз планының 56,6 хуузун чаңгыс хүн күүсеткени ол.

Оон аңгыда, республиканың аныл-агыйларындан үрезин орнап алыры-биле киирген тараа 3238 тонна.

ЭШ А. И. КАПЛУНОВТУ ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң

ЧАРЛЫЫ

Республиканың сан-хее органнарынга үр чылда түңнелдиг ажылдаанны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 70 хар хар-лааны-биле холбаштыр республиканың сан министри Андрей Иванович Каплуновту Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.
Тыва АССР-нин Дээди Соведининиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.
Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 1.

РАЙСОВЕТТЕР СЕССИЯЛАРЫНДА — КЫШТАГЛААШКЫН АЙТЫРЫЫ

☆ **ТЭЭЛИ.** (Телефон-биле). Бай-Тайга районнуң совхозу болгаш колхозтары малга быжыг чем-суурну тургузуп, сигеп, силос белеткелиниң чоруп турган түлүк тевинде-ле кыштаглаашкын белеткеии киичээнгейге алган турган. Инитиии-биле район 4979 тонна сигеп белеткээр планындан 841 тонналы артыкка кылып, оон 883 тонналын кыштагларда чедирип алган.

Амгы үеде бүгү күштү кыштаглаашкын белеткелиниче уландырган. Ажыл-агыйларда хураганга 113, хойга 237 кажаа септеттингеп. Ам хойга 81 кажаапы септеп турар. Ол ышкаш шээр малга «Тээли» совхозта 2, «Кара-Хөл» колхозта 1 чаа кажааларны немештир тутхан.

Малчыннар чурттаар 115 бажыңның 72-зин бүрүн септеп. Чер-черде кыпыл булуңнарның болгаш чүнар бажыңнарның одаар ыяжын дүжүрүп, септелгезин кылып турар.

Районнуң ыракты «Кара-Хөл» колхозунуң баштаар черинин кыштаглаашкын айтырыныче хошкан сагыш салганындан чамдык малчыннар кала, кандыг кыштатта баарын билбейн турары четпес. Бо дугайында райсоветтин октябрь 1-де болган сессиязынга шиңгыы чүгаалашкан.

☆ **МУГУР-АКСЫ.** (Радио-биле). Сентябрьның сөөлгү хүннериниң бирээзинде болган Мөңгүн-Тайга район Соведининиң сессиязынга районнуң колхозтарында кыштаглаашкынга белеткел ажылдарының чүүл турарының байдалы чугаалашкан. Ында районнуң көдээ ажыл-агый эрелелиниң начальныгы эш Ойдупаа илеткел кылган.

Бо хүнде кыжын малчыннар чурттаар бажыңнарын, мал кажааларының септелгезин 3 бригала кылып турар. Улуг, биче малга 21 чаа кажаапы түткен болгаш 30 чурттакта бажыңын септеп доозкан.

Кыштаглаашкынга белеткел-биле чергелештир мал чемниң белеткели база чоруп турар. «Мөгөн-Бүрен» колхоз мал чеми белеткээр планын 95, «Малчын» совхоз 70 хуу күүсеткилеп.

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

ДЕТКИП, САНАЛДАП ТУР БИС

Кодээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин бистиң «Искра» колхозтуң кежигүннери бригадаларның, фермаларның хуралдарынга, адак соолуңде ниити хуралга танышкып чугаалашкан. Колхозчулар Уставтың төлевилелин бир үн-биле деткивишаан, дениичи кооператив планының амыдыралга боттанганын боттарының колхозчу амыдыралының арткан чәрби чыл чыгам үезиниң иштинде хенгүдезинден чижекке ап турганнар.

Колхоз чүгле Чөөн-Хемчик районда эвес, харын республикада бай-шыдалдыг колхозтарының бирээзи болуп турар. 1950 чылда колхозту Бажын-Алаакка суму төөв турган черге чаа организастап турда, ийи бичии өрээлдиг контора, 10 шаа бөдүүн бажыңчыгаптар, 55 өөреникчилиг школа турган. Амгы Бажын-Алаак суурну аңаа дөмейлээр үшүр чок, ында бүдүрүлгениң, культурамның болгаш чурттаалганың бөш чүс ажыг тудуглары бар, дорт кудумчуларлыг, чыл бүрүде удам чалгайжып, немежин олурар колхозчу суур апарган. Оң чыл школазында 600 уруглар өөренип турар. Колхоз машина-техника-биле бүрүн хандыртынган, механизастаттынган кодээ ажыл-агый бүдүрүлгези болу берген. Ылаңгыя чер ажылында кол күүсетир ажылдарны механизация күжү-биле чорудуп турар.

Колхозтуң акша орулгазы чыл бүрүде өзүп турар. 1965 чылда орулга 447 мүң рубль, ооң иштинде шалың фондузу 171 мүң рубль турган болза, 1968 чылда орулга 697 мүң рубль, а шалың фондузу 393 мүң рубль четкен.

Ленинчи юбилейге, Совет Тываның 25 чыл ооңга болган колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге чедиишкинниг үжураажыры-биле бо чылын мал чемнериниң белеткелинiң болгаш дүжүт ажаан алышкынының үезинде республикага калбарган социалистиг чарыштың эгелекчилериниң бирээзи бистиң колхоз болган. Ажыл-агый арткен тос айларның планныг даалгаларын чедиишкинниг күүсединп, ылаңгыя сиген белеткелиниң планын 136 хуу, силос салыры 145 хуу күүсеткен. Сиген-даа, силос-даа арткен чылдың деңелинiң дыка ашкан.

Чаа Чижек Уставтың төлевилелин танышкып чугаалажып турган, колхозчулар саналданалын кижилер, чамдык үүлдерни алаан тодарадыр, ажы дыңзыдыр айтыр болза чогуур деп турган. Болуп хуумда маңаа чамдык саналдарны киживисседим.

«Колхозка немигүн болуру» деп үүлгe хамаарыштыр, күш-ажылчы колхозчу бүрүзү бүдүрүлгениң бир адырынга бактаан ажылдаан турар болгаш бодунуң туразы-биле оске ажылче шилчип азы ажылды каап болбас деп, ынытыны айтыры чугула.

Чер аныглаының дугайында колхозка ажылдавайн турар болгаш колхозтан боду туразы-биле үнүп, ажык-олча сүрүп чоруй барган, азы кайы-бир черде ажылдап турар, колхозчу эвес кижилерниң малын колхозтуң девискээринге одарлатпас, сиген кезериң чөпшээревес, чер ажыглалының үчүдүп шынгыы чорудар, оон байдалын квартал санында отчётка киирип турарын айытса чогуур.

Ниитиниң социалистиг өнчүзүн аз-харыысалга чогу-биле, азы туразы-биле бүдәргдап, когаралга чедирген кижилерни колхозтуң баштаар черинге, чок болза ниити хуралга көргеш, чедирген когаралдыя түңүп, ону кажан, чүүң-биле төлээрин шиитиирлээр эргелиг кылдыр төлевилелге айтыры ажыктыг болур. Амгы үеде байдал кандыгыя дизе, хой бай малды санчыгдаан, азы чидирген кижини судка негелде херээ кылдыр көргеш, когаралдың түңүп оод шалыңының 25 хуузу хире хемчээлбиле тыртып төлеэир кылдыр шиидип ылаар. Ынчангаш ол өре үзамдыгып турүп бээр болган ниитиниң ажыл-агыйынга ажыктыы эвээш болур. Ындыг тотчглекчилерни ынчаар амдажыдып болбас деп санаар мен.

Планнаашкын дугайында: күрүне мурнунга хүлээлгелерин күүседириниң болган экономиканы хогжүдериниң эргежажыынга дүүштүр колхоз бодунуң бүдүрүлгезин боду планнаар эргелиг деп айытса чогуур. Чүге дээрге планнаашкыны үстүнден — кодээ ажыл-агый эргелези болган Кодээ ажыл-агый министерствозу холгаарлап айты бээр практика ам-даа бар болгай. Ол шын эвес.

Мораль болгаш материал таназы-биле идиг берипшиниң дугайында: «Алдарлыг колхозчу», «Хүндүлүг колхозчу» деп атты тыпсырын Уставтың чаа төлевилелинде сүмелээнин чүүлдүг деп санаар мен, а оон-биле кады ол атты чедип алган мурнакчыларның ажыл төлевирин 10 болгаш 15 хуу бедидерин айытса чогуур. Ол ышкаш колхозчу стаж дээш немелдени тыпсыры база ажыктыг. Чижек, 3-тен 5 чыл чедир 3 хуу, 5—10 чыл болза 5 хуу, 10 чылдан өрү болза 10 хуу немей төлээр дээш ышкаш. Ынчаарга күш-ажыл хүнүнүң чогуур минимумун чыдыгаан чокка күүсетпээн кижилер маңаа хамаарышпас, харын-даа ындыг кижилерге кодээ ажыл-агый үндүрүүнийн катаа уягатгыр төледир деп айытса чогуур.

Колхозчу херээженнер бүгү чонуң, күш-ажыл кылыр колхозчуларның дең кезии болганда, оларны бүдүрүлгенiң, культураның херээнге улам калбаа-биле киириштиреринге барымдаалаш, колхозка херээженнер чөвүлелиниң даргазын оске ажылдан хостуг кылдыр тургузарын сүмелээр деп айытса чогуур.

Кезээнче хемчеглер дугайында: чаа төлевилелде көрүп тур рары-биле алырга, сагындырар, доңгудар, шыңгыы доңгудар, үш ай чедир үеде куду төлевирлиг ажилче шилчидер, кылып турар ажыл хүлээлгезиниден хостаар, колхозтан үндүрер дугайын аңаа сагындырар болгаш үндүрер. Бо дээрге эмин арттыр хой чадалыг болгаш херек кырында боттанмайн турар хемчеглер-дир. Сагындырар, доңгудар дээнин хевээр арттырар, а шыңгыы доңгудар, аңаа доңгудар дээнинин ылгалы чок, ону ынчаар көвүдетпээ чогуур. Үш ай хире үеде куду төлевирлиг ажылче шилчидер дээни билдинмес. Чижээ, трактористи прицевщикче, чолаачыны дузалакчылынче, малчынны таннылыче кудуладыр бе? Ынчаар кудуладыры билдинмес болгаш херек кырынга боттандырары берге. Оон орнунга сөөлгү айда ажылдаан ажыл төлевирiниң 15—25 хуу хемчээлин казывышаан, доңгудар дээш ышкаш хемчеглер алаэн дээштиг болгу дег.

Албан дужаалдыг, ажылагый башкарып турар кижилерниң хүлээлгезин болгаш харыысалгазын бедидерин чаа төлевилелде көрүп турар. Ындыг болганда оларның эргезин, материалдыг соңуургалын база көрзе чогуур.

Колхозчу демократтыяны улам калбартыр төлээде, бүдүрүлге адырларының түс-түзүнде отчёттуг хуралдарын чорудар. Ол хуралдарга үк адырның болгаш колхозтуң ажылагыйын чугаалажыр; ол адырның баштаар черин соңгуур; колхозтуң ниити хуралынче төлээлер соңгуур. Ынчангаш ниити хурал соңгудуп келген төлээлериниң хуралы болур. Мынчаар тургузар болза ажыктыг деп бодаар мен.

Д. НАСТЫК-ДОРЖУ,
Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы.

Кышка белеткел эки

ЭРЗИН. (Телефон-биле). «Чаа орук» колхозтуң № 1 (бригадири Алдын-оол Соян), № 2 (Кинаа Ыналай) хойжу бригадалары сиген белеткээр планын ажыр күүсеткилээн. № 1 бригада Чоогей-Бажының сиген шолдериниң колдуунда-ла планда көрдүнген 5600 центнер сигенин белеткеп алган. Ам ол ийи бригада колхозтуң Ямаалыкта кеи-суулазын ажаан алырын барык доозуп турар.

Бо ийи бригаданың кежигүннери кыштаглаашкынга частан-на белетченни эгелээн. Сес чүс баш хой кирер 2 чаа кажаанны, 1100 хураганга 3 чаа кажаанны ажыглаарынга бүрүн белеткээн, а 400 баш хой кирер эрги кажаанны кожуруп тудкан. Малчыннар чай дургузунда кыштагларында кажаа, бажыңнарын сеткеп, одекти белеткеп. Ам төрүүр хойлуг коданнарның үзелеринден одек болүүшкүнүн уламчылап турар.

Совет Тываның 25 чылының байырлалынга үткүштүр октябрь 8-ке чедир мал чемнiң кыштагларга чедирерин планнаан. Ынчангаш бир машина, ийи терге кошкан трактор кыштагларже дүне-хүндүс дээш сиген соорту турар.

Кинаа Ыналайның бригадазы 138 тонна сигенни артыкка белеткеп, планын 133 хуу күүсеткен. Мал чемнiң 70 хуузун бригада төөвүнде чедирип алган. Мал чемнiң белеткелинге хойжулар Бизеп Ешаак, Владимир Дандаа, Кызыл-оол Азыра оларның кызымак, эки ажылдаанын колхоз баштаар черге мактап, демделээн. Хойга болгаш хураганга 2—2 чаа кажаанны тудуп белеткээн.

Үстүнде ийи бригаданың баштайгызы бо чылын 100 хойдан 109 хураганны, бирээзи 105-тен алган. В. И. Ленинiң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылының байырлалын үстүнде коргузуглерденда бедик деңнедиг үткүүр дээш бо бригадаларның ажылшчылери кыштаглаашкынга хол дыңзыг белеткеткеп.

А. ДЕМБРЕЛЬ.



Улуг-Хеминиң пароходство черииниң коллективинде Совет Тываның 25 чыл ооңга холбаштыр соцвалистиг чарыш улам калбарган. Ырбаңдан ыыт салдадып турар экипаштарның хой кезии чыл планын ажыр күүсеткилээн.

БО ЧУРУКТА капитан В. Василенбоюң экипажы навигация планын өскелерни мурнаа күүсеткен.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.

Эреңгей учётчик

Хову ажылдарынга учётчиктиң ажылы эң харыысалгалыг болур. Учётчик кижи механизаторларның күүсеткен ажылын чүгле сан талазы-биле шын хемчээп алыр эвес, харын шынарын база көөр ужуралыг. Бир эвес ажылдың шынары багай болза, ону хүлээп албайн, агрономга, бригадирге медеглээр хүлээлгелиг.

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Чодураа бригадазының учётчыгы Кенден Сюктер-оол үстүнде пегелдени күүсетпейн, чүгле эреңгейлээрингe, мөге сан бижиниринге ойлешкен.

Маңаа каш чижек. Сентябрьниң сөөлгү бир беш хонуунуң медээзинде Чодураанның шолунде 2223 га кызыл-тас кестинген дээн, а ында бүгү кызыл-тас 2200 га болгай, артык 23 ганы кайын тып алган? Ынчаш 300 га хире кызыл-тас кестинмейн турган. Мону катай алырга, учётчиктиң саны оравчок карышкак-тыр.

Тараазын кескен шөлдү хемчээп хүлээп албайн, кижилериң чугаазын барымдаалап даап бижип алыр эреңгей учётчик болгай деп, механизаторлар чугаалажып турар. Учётчиктиң даңзызы-биле алырга, комбайнер Спартак сентябрь 18—19 хүннеривде 70 га черниң тараазын кескен болган, а керек кырында бо хүннерде ол ажылдаваан деп, оон өөрү бүзүредип турар. Ол ышкаш өске-даа комбайнерлериң кескен черин хемчээвейн, даап бижип турар.

Мындыг харыысалга чок, эреңгей учётчиктиң ажылы бар бе? Мындыг байдал-биле учёт ажылы будалыр, кижилериң кылган ажылының шын түңнели кажан-даа үнмес.

С. ПАМЧАН.

ШЫНАР—КОЛ ҮҮЛ

Колхозтар, совхозтар күрүнеге дужаар продуктуларының шынарынче кол көңүүнгей салыры чугула үүл. Бедик шынарлыг кылдыр дужаттынган продуктиң ажылагыйларга арбын орулганы бээр болгаш оларның экономиказын бижиглээр база күш-ажылдың бүдүрүкчүүдүн бедидер. Ынчангаш мал-даа, чер-даа ажылының күрүнеге дужаар продуктуларының бедик шынары дээш демисежирин көдээ ажыл-агый шугумунда ажылдап турар бүгү кижилерниң хүлээлгези.

Күрүнеге эът планынга дужаар малдың эткиир шынарын экижилерде хамыктың мурнунда чайгы семиртилгени чоп ажыглаары чугула болгаш ынчан чедип алдынган деңгилдени чылдың өске үелериндe ышкынмазы чугула. Күрүнеге дужаар малды семиртi азыралга киирериниң мурнунда эр-кыс, назы-хар аайы-биле тускайлап үзер база баш бүрүзүн тускай дугаарлаар. Оон-биле чергелештир кадарчыларга малды дугаар аайы-биле чаңгыстап деңзилеп хүлээдирi чугула. Хүлээдиишкин соонда бир ай хире хуусаа эрткенде малдың немелде семиртилгезин тодарадыры-биле деңзилээшкинни база чорудар.

Бода мөлдарга хамаарыштыр база-ла ындыг янзылыг хемчеглерни боттандырган, оларны чүүл аайы-биле бөлүтлээшкин чизезинге кирер бижиир. Ынчан малдарның ып-демдээп база барымдаалаза чогуур.

Семиртилгеге киргеи малдың документизин хынамчалыг, шын кылыры болза, кажан оларны күрүнеге киирип турда, баш бүрүзүнүң күш-деңгилде аайы-биле шынарын ылап тодарадып, килограмм эттиң өртек-үнезин шын тургузарынга ажыктыг. Бөлүтлээшкин даңзызынга малдың кандыг уксаалыын айытпышаан, ону ажыл-агыйларның боттарынга баш бурунгаар кылган турары чугула. Бүдүн чартык болгаш ийи харга чедир назылыг бода малдың чазаттынмаан бутажыктарын 300 база оон өрү дириг деңзилиг болза тус-тус үзер, үш харга чедир казыраларны база аңгылаары чугула.

Эът комбинаттарын болгаш мал хүлээп алыр пунктулар малдың хары угда мөөннежин кедирин болдурбас, оларның немелде деңзизин чидирбес сорулга-биле колхозтарның, совхозтарның удуртукчуларыбиле малды киирерин он беш хонуң мурнунда дугуржуп алышаан, календарылыг графикти тургүскен турары чугула. График ёзугаар келген малды эът комбинады база белеткел организацияларының саадал чокка хүлээп алыр ужурлуг болгаш белүүлээшкин даңазызынга келген үезин айтыр. Бир эвес келген малга мал эмчилериниң шынзылгазы чок болгаш баш саны четпес болза, ол коданны үш хонук дургузунда карантинге тургузуп болур. Орта үнген чем чарыгдалын ажыл-агыйлар боттары төлээр. Ол ышкаш белүүлээшкин даңазызында кирбээн малды эът комбинады, белеткел организацияларынга шуут хүлээп албас эргелиг. А бүгү документ четче болгаш шын тургустунган таварилгада, малды ийи, үш шактан хой эвес үе дургузунда хүлээп алган турар.

Эът комбинадының база белеткел организацияларының буруузу-биле, келген мал үр хүлээп алдынмайн турган таварылгада деңзи кааылдазын үш хуу чедир чиигедир.

Сөөлгү каш чылдарда республиканың ажыл-агыйзары күрүнеге мал дужаар чурумну сагывышаан, дужаар малдарның шынарын экижидер талазы-биле чамдык хемчеглерни ап чоруткан. Оон түңнелинде күрүнеге дужааттынып турар малдарның эткиир шынары элээн экижээн. Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарның ажыл-агыйларының дужаап турар малдарының шынары мурнукууундан экижээнiң үстүнде айыттынган хемчеглерни боттандырганындан онза хамаарылгалыг болган. Бар чедиишкиннер-биле чергелештир бо чүгүлә ажылдың чыдып каап турар талазын база айтыры чугула.

Күрүнеге эът планынга дужаар малдың чайгы семиртилгезиниң дугайында сагыш салынышкын ам-даа чогуур негелдезиниг четпес, борта удуртулга кошкак. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның чамдык ажылагыйлары күрүнеге дужаар малдарынга чогуур документ кылбайн, чайгы үеде оларның семиртилгезин хайгааравайн келген. Кадарчыларның ай азы чыл дургузунда чедип алган немелде деңзизин санап үндүрбейн, ону үүлге малды дужаашкан соонда күүседип турар чоруктар бар. Ынчангаш бо районнарның чамдык ажыл-агыйзарының маң ажылындан орулганы чедир албайн турарының чылдагаанын база бар.

Колхозтарның, совхозтарның күрүнеге дужаар малдарының документизин четче кылып шыдавайн турарының бир кол чылдагааны ажыл-агыйлар боттары улуг деңзилер садып албайн, таарымчалыг мал кажаалары тутпайн турарында. Бо үүлдерни кылып алырынга үнер чарыгдалдар катап эгиттинип кээринге дадагалаавайн ажылагийлар удуртукчулары улуг деңзилер садып, таарымчалыг кажаалар тудуп алыр хемчеглерни амдыгаштан боттавдырза чогуур.

Бөлүүлээшкин даңзызын ажыл-агыйлар шын тургускайн алыр пунктулар келген малдың күжүн кудуладыр, улуг маргылдаалар үндүрер үүлдер хаая эвес. Бо чылдың август 27-де «Улуг-Хая» совхоз «Сукпакка» 1281 баш ірт экнеп дужааган. Ынчан ажыл-агыйлың оп малындан үүле 120 баш ірт тергиин экире хүлээп алдынган. Хөрек кырында плеэзин болза, совхозтуң 521 баш ірти тергиин эки эът шынарлыг болган. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозтуң 705 баш иртиниң 77-зиниң күжүн күду деп шын эвес хүлээп алганы хыналдадан илереп турар. Ындыг ажыл-агыйларны амдыгаштан боттавдырза чогуур.

Бөлүүлээшкин даңзызын ажыл-агыйлар шын тургускайн алыр пунктулар келген малдың күжүн кудуладыр, улуг маргылдаалар үндүрер үүлдер хаая эвес. Бо чылдың август 27-де «Улуг-Хая» совхоз «Сукпакка» 1281 баш ірт экнеп дужааган. Ынчан ажыл-агыйлың оп малындан үүле 120 баш ірт тергиин экире хүлээп алдынган. Хөрек кырында плеэзин болза, совхозтуң 521 баш ірти тергиин эки эът шынарлыг болган. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозтуң 705 баш иртиниң 77-зиниң күжүн күду деп шын эвес хүлээп алганы хыналдадан илереп турар. Ындыг ажыл-агыйларны амдыгаштан боттавдырза чогуур.

Бөлүүлээшкин даңзызын ажыл-агыйлар шын тургускайн алыр пунктулар келген малдың күжүн кудуладыр, улуг маргылдаалар үндүрер үүлдер хаая эвес. Бо чылдың август 27-де «Улуг-Хая» совхоз «Сукпакка» 1281 баш ірт экнеп дужааган. Ынчан ажыл-агыйлың оп малындан үүле 120 баш ірт тергиин экире хүлээп алдынган. Хөрек кырында плеэзин болза, совхозтуң 521 баш ірти тергиин эки эът шынарлыг болган. Ол ышкаш «Тиилелге» совхозтуң 705 баш иртиниң 77-зиниң күжүн күду деп шын эвес хүлээп алганы хыналдадан илереп турар. Ындыг ажыл-агыйларны амдыгаштан боттавдырза чогуур.

Келген малга хамаарыштыр колхозтарның, совхозтарның документизиниң чедир кылдынмаанын база ажыл-агыйларның тускай эртемнигlерiниң хынамча чогун ажыглап алгаш, малды үр үеде кажаалап алгаш турар, янзыбүрү чылдагаанныр катаар чоруктар эът комбинадында болгаш чамдык хүлээп алышкын пунктуларында бар. Чижээлээргe, сентябрь 9-та «Элегес» совхозтуң «Сукпакка» дужаар дээш эккелген 1020 баш ірти барык бүдүн хүн дургузунда кажаага хүлэээн. Ол ышкаш фактылар Кызылдың эът комбинадында база бар. Чамдык зоотехниктерниң талазындан бодунуң-на ажыл-агыйының малын белеткел организацияларынга сорттавайн эккелгеш, малдың 20 хуузу тергиин семис, 60 хуузу ортумак, 20 хуузу ортумактан куду деп аас-биле хүлээдиптер үүлдер хыналдалардан илереп турар. Ындыг кижилерге чогуур харыысалганы онаар херек.

Үстүнде айыттынган фактыларны болдурбас дээш, малды дужаарының болгаш хүлээп алырының чаңгыс аай чурумун шиңгыы сагып, анаа хамаарыштыр чогуур хемчеглерни ажыл-агый удуртукчуларыгa, тускай эртемнигlерiн боттандырза чогуур.

М. БАДЫ-НАЗЫН,
кодээ ажыл-агый продуктуларының шынарының талазыбиле күрүне инспекциязының улуг инспектору.





Улуг-Хеминиң ыыш үлетпүр ажыл-агый черииниң коллективи продукция бүдүрериниң планын ай санында ажыр күүседип келген. Ылаңгыя ыыш дилдирер цехте Павел Воротников, Фёдор Шербинин оларның бригадалары сентябрь айда кылыр үлүүн бо хүннерде ажыр күүседипкен.

БО ЧУРУКТАРДА: бригадир Иван Кисличаның бригадазының кежигүннери салдадып эккелген тудуг мижин хемден үндүр тырттырып, дилдирер черже чорудуп турары. ОҢ ТАЛАКЫ ЧУРУКТА ол бүдүрүлге черииниң хоочун ажылчыны Доржаппаа Доржу.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

Шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң демдээ-биле

Партия эге организацияларының отчёт-сонгулдалыг хуралдары Барыын-Хемчик районда үргүлчүлевишаан. Баштай 13 партия бөлүктериниң шупгузунга отчёт-сонгулдалыг хуралдар болуп эртилээн. Сентябрьниң төнчүзүнде бригадаларның болгаш цехтериниң 29 партия эге организацияларының 13-үнге отчёт-сонгулдалыг хуралдар болган.

Бүгү-ле черлерге болуп эртилээн хуралдар коммунистериниң организастыг болгаш принципиалдыг чорууп корүскен. Олар шүгүмчүлелдиң болгаш бот-шүгүмчүлелдиң ёзугу-биле боттарының эге организацияларының бюроларының болгаш секретарларының ажылын ханызы-биле анализтеп, дружулгаларны баймдып, четпестерни чайладырының практиктиг сорулгаларын тодарадып ап турарлар.

Тудугның бирги болгаш 741 дугаар механизастаттынган колонналарында партия эге организацияларының (секретарьлары Евсюкин биле Пиюкова) тудугжулар ортузунга кижизидикчи болгаш организаторчу ажылының четпестерин коммунистер шүгүмчүлелге таварыштырган. Бирги механизастаттынган колоннa 7 айларның бүдүрүлге планын түгле 42 хуу күүсеткеш тудугжулар ортузунга күш-ажылды, социалистиг чарышты багай организастаавышкан болган деп түңнелди коммунистерниң отчётсонгулдалыг хуралы кылган. Ол ышкаш райпо коллективиниң партия организациязы (секретары Михаил Монгуш) хей-ниитин организацияларын четпес удуртуп келгени илереэн. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организациязы (секретары Саая Норбу-Самбуу) малчыннарның амыдырал-чуртталга хандырылгазынче чогуур кичээнгейни салбайн келгенин коммунистер шүгүмчүлээн.

М. КАРА-ТОННУГ.

ИМПЕРИАЛИЗМГЕ УДУР ДЕМИСЕЛДИҢ

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчыя партияларының Москвага болуп эртикен Чөвүлел хуралы тайбиңга ынакшылдыг бүгү улустарның сонуургалын хаара туткан. Империализмге удур демиселге Коммунистиг болгаш ажылчыя партияларның, бүгү деңзилелиг күштерниң чаңгыс эвиинiң болгаш сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашкан, тускай Кол документиниң үлүүн алган.

Делегейниң Коммунистиг болгаш ажылчыя партиязарының 1957 болгаш 1960 чылдардагы улуг чыыштарының «Империализмге удур демиселге кол шинтпирлиг черни делегейниң социалистиг системазы эзэлээр» деп айыткан түңнелинде ол Кол документиде база катаа бадыткаан. Оон-биле чергелештир империализмге удур демиселге Совет Эвилелиниң кирип турар улуг салыышкынын Кол документиде онзалап айыткан.

Империализмге удур демиселге делегейниң социалистиг системазының бүгү делегей ужур-дузазы дараазында байдалдар-биле таймыбырлаттынар.

Бираэде, империалистиг кичии-бектиг дарлалыындан кижи төрелгетениң адырлыының кол оруун түгле социализм херек кырынга көргускеп. Черле, социалистиг ниитилел кижи төрелгетениң мурнунда соңгарладыышкын чок айтырыгларны шиитпирзеп шыдаэн.

Ийиде, хүн бүрүде ооруп, сайзырап олурар экономиканда, шериг-даа күүч-шыдалыбиле делегейниң социалистиг системазы антиимпериалистиг бүгү күштериниң империализмге удур ниити демиселиниг канчаар-даа кажоо улуг салыышкынны киирип турар. Социалистиг күрүнелериниң ол-да үеде түгле 65 хуу бэээн болган. Бот-Бодунга экономиктиг дузалажылга Чөвүлелиниң чурттары бүгү делегейде бүдүрүп турар продукциязының үштүң бир кезиин бүдүрүп турар.

Социалистиг делегейде эң күштүг, эң шыырак күрүне— Совет Эвилелиниң үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези сөөлгү сес чыл дургузунда ийи катаа ковүдээн. 1960 чылда Совет Эвилелиниң үлетпүр бүдүрүлгези Американың үлетпүр бүдүрүлгезиниң 55 хуузунга дең турган болза, 1968 чылда оон 70 хуузунга четкен.

Социализм бодунуң үлегерчиээ-биле, ажыл-агыйга кайгамчыктыг чедиишкиннерибиле делегейниң бүгү ажылчыя чоннарын, ажылчын ангызын соруң киирткен. Делегейниң бүгү-ле булуңнарында бурунгаар деңшизелиг, революсчу күштер соксаал чокка быжыгып олурар. Ажылчын ангызының революстуг шинчээшкинин улам-на күштелип, империализмниң шивээзинде реакцияга удур күштүг согуушкунну таварыштырып, чаа-чаа тинлелгелерни чедип ап турар апарган.

Империализмге удур демиселге делегейниң социалистиг системазының ролю кажангызындан артык: бедээн. Социалистиг кады ажылдажыдганың сөөлгү чылдарда чедиишкиннерiн түңнеп көргеш, делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралының киржикчилери социалистиг делегей болза чаа социалистиг турүүлгүда бар, ажыглап болур бүгү курлавырларны ажылдап шыдаар чаа үе-чадажө шилчээн дээрзин айыткан.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчыя партияларының Чөвүлел хуралының хүлээп алганы Кол документиде социалистиг системаның күрүнелериниң чедиишкиннерин хандырып турар даразында үүлдерни онзалап демделээн.

Ол болза, бир талазында, ажылчын ангызының удуртулгазы-биле бүгү улус массаларының ниитилел мурнунда турүүстүнүп келген айтырыгларны шиитпирзээрнiге эгелекчи кылбак киржилгези болгаш, ийи талазында, социалистиг чурттарның коммунистиг партияларының авангардчы ролю болур-дур. Социалистиг демократияны улам хандыр сайзырангайжыткаы, экономиказ болгаш культура талазы-биле чедип алдынган улуг чедиишкиннер, коммунистиг партияларның туруштарының улам быжыкканы, социалистиг чурттарының бүгү улустарының угаан-медерел талазы-биле бедик сайзыралы — бо бүгү делегейниң бурунгаар деңшилгелиг бүгү улустарының империализмге удур демиселиниң туруштарын улам быжыгаап турар деп. Кол документиде айыткан.

Амгы үе-чадада тургустунган байдал болза реакциялыг күштерге болгаш даймнга, империализмге удур демисел талазы-биле бүгү күштерни калбаа-биле сырый каттыштырарын негеп турар. Социалистиг системага удур демиселге империализм делегей хемчээлиибиле бодунуң күжүп мөөнеп, даймнга ажыы-биле белеткенип турарын билдингир болгай. Империализмниң кол стратегтиг политиказы — хамыктың мурнунда социалистиг делегейниң чурттарынга, национал-хосталгалыг шимчээшкинге болгаш делегейниң ажылчын ангызынга удур тургустунган.

Делегейниң бүгү чонунга империализмниң таварыштырып болур ән-не шыңгыы айыылы — чаа делегей дайынын диргелдирип турарында. Хөй миллион кижилериң күш-ажылын, кижи төрелгетениң угаан-медерелиниң кайгамчыктыг чедиишкиннерин, эртемденнериниң, шинчилекчилериниң, инженерлериниң кайгамчыктыг чаа ажыдыышкыннарын чер кырынга амыдырал-чуртталганы экижидерiнге, ону каастап байндарынга, бүгү кижилериниң байлак, омак-хөлүг чурттаарынга ажыглавайн, харын халяптыг даймнга ажыглаарын оралдажыш, бүгү чонну аар-

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

МЕДЭЭЛЕР ИНФОРМАЦИЯЛАР

ЧКП ТК-ның пленумунуң резолюциязы

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилел ЧКП ТК-ның Пленумунуң резолюциязын дамчыткан.

Амгы үениң байдалының болгаш партияның моон соңгаарры сорулгаларының дугайында ЧКП ТК-ның президиумунуң отчётун 1969 чылдың сентябрь 25-26-да болуп эрткен бодунуң пленумунга ЧКП Төп Комитеди чугаалаксын моргап деп, резолюцияда чугаалап турар, отчётту ЧКП ТК-ның бирги секретары эш Густав Гусак номчуп дыңнаткан.

ЧКП Төп Комитединиң доктаалында айыткаш:

1. ЧКП ТК-ниң 1969 чылдың май пленумунуң соонда үениң дургузунда бистиң партияның хөй муң ажылдакчыларының болгаш кежигүннериниң эрес-дидим ажылының чыдаа ону партияның удуртканының ачызында шиитилел чорудулгазының бүтүн участоктарынга чедишкиннер болгаш каттыжып быжыгарының баштайгы чадазы чедип алдынган:

— Бистиң политиктиг болгаш нийтилел амыдыралывыста база бистиң даштыкы политика харылааларывыста чогуур таарыштырылга кылдыгаан болгаш биледингир кризистиг байдалды ажып эртериниң үези эгелээн. Ала-чайгаарлаашкынныг, анархистиг хогжүлде болза партия амыдыралын болгаш нийтилелди тодаргай сорулгалыг удуртуп турарынга дүжүп берип турар. Партия бодунуң шын политикалыг үндезинивиле база катап боттуг болгаш дайынчы мөзүлүг болуп берип, бистиң нийтилелге бодунуң удуртукчу ролюн чоорту боттандырып турар:

— ЧКП ТК-ның 1969 чылдагы май пленумунуң директиваларының амыдыралга боттандырылгазының боттуг түңнелдери ооң шын болганын бадыткап турар. Ол директивалар моон соңгаар-даа айтырыгларны шиитирлеп, бистө кризистиг байдалды долузу-биле ажып эртикже чедир тодаргай программа болур.

2. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң 1969 чылдың майда болган пленумундан ЧКП ТК-ның президиумунуң ажылчорудулгазын болгаш амгы үениң байдалының дугайында база бистиң амыдыралывыстың бүтүү адырларында партия организацияларының, органнарының болгаш коммунистерниң улам ынайгы ажылынга директива болур партияның моон соңгаарры сорулгаларының дугайында ук президиумунуң дыңнадының чүүлдүг деп көрүп тур.

3. Бөш коммунистиг партияларның Варшавага Чөвүлел хуралынга кириишпес дээр дугайында барыын үзелдиглеринең күштелбишаан турган психологтуг, моральдыг базыышкыны-биле хүлээп алган 1968 чылдың июль 19-тагы бодунуң шиитирнин долу хемчээлдии-биле күш чок кылдыр санаш тур. Ол болза политиктиг улуг мышкындырыг болган, ол болза бистиң чуртта социализминиң эрге-ажыынга болгаш интернационалчы чанчылдарга чөрүжүп турар хемчег болган.

4. ЧКП ТК-ның президиумунуң 1968 чылдың август 21-деги медеглелин күш чок деп санаш тур, чүге дээрге ол болза аңгының талазын барымдаалаваан, марксизмчи эвес болгаш үндезинин-биле шын эвес меделгел болган. 1968 чылдың чайынында туруп келген байдал үезинде эвилелчи шеригленнің кирии келгени болза Чехословакияда социализмни барыын үзелдиг, социализмге удур болгаш контрреволюстуг күштерден камгалаарының эрге-ажыынга, социалистиг лагерьниң нийти эрге-ажыынга, ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң аңгы талазы-биле эрге-ажыынга дүжүп турган. Чонга удур агрессия болган дээр, чехословак девискээрни эжелээн болгаш бистиң күрүневисте хосталганы, социалистиг тургузугну базып турганы ол дээр чергелиг кандыг-даа барымдаазы аңаа чок турган.

5. «Высочанск съездизин» дээр чүвени буруу шаап, ооң документилерин болгаш түңнелдерин күш чок деп санаш тур. Чажыды-биле болган «Высочанск съездизин» деп адаар чүве болза ЧКП ТК-ның, ЧКП-ниң Прага хоорай комитединиң чамдык кежигүннериниң болгаш барыын оппортунистиг өске-даа күштериң партияга удур ажыл-чорудулгазының түңнели болган, ол «съездиниң» организаастаарда, Уставна чөрүштүр, ЧКП-ниң XIV онза съездизиниң төлээлерин хоралыг сорулгага ажыглаан турган.

«Высочанск съездизин» деп адаар чүүлдүң эгелекчилериниң болгаш организакчыларының ажыл-чорудулгазын Төп Комитеттиң эргелерин болгаш хүлээдгелерин чажыды-биле, дүрүм чогу-биле эжелеп алыр дээн чорук кылдыр санаар, ооң сорулгазы болза партияны болгаш күрүвени социалистиг дем каттыштырылгазындан ЧССР-ни хоорарының, чонның чаалап алышкынарын узуткаарының оруунга киперп турган.

XIV съездиниң төлээлерин барыын үзелдиг күштериниң бадыткап турар. Ол директивалар моон соңгаар-даа айтырыгларны шиитирлеп, бистө кризистиг байдалды долузу-биле ажып эртикже чедир тодаргай программа болур.

2. Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң 1969 чылдың майда болган пленумундан ЧКП ТК-ның президиумунуң ажылчорудулгазын болгаш амгы үениң байдалының дугайында база бистиң амыдыралывыстың бүтүү адырларында партия организацияларының, органнарының болгаш коммунистерниң улам ынайгы ажылынга директива болур партияның моон соңгаарры сорулгаларының дугайында ук президиумунуң дыңнадының чүүлдүг деп көрүп тур.

3. Бөш коммунистиг партияларның Варшавага Чөвүлел хуралынга кириишпес дээр дугайында барыын үзелдиглеринең күштелбишаан турган психологтуг, моральдыг базыышкыны-биле хүлээп алган 1968 чылдың июль 19-тагы бодунуң шиитирнин долу хемчээлдии-биле күш чок кылдыр санаш тур. Ол болза политиктиг улуг мышкындырыг болган, ол болза бистиң чуртта социализминиң эрге-ажыынга болгаш интернационалчы чанчылдарга чөрүжүп турар хемчег болган.

4. ЧКП ТК-ның президиумунуң 1968 чылдың август 21-деги медеглелин күш чок деп санаш тур, чүге дээрге ол болза аңгының талазын барымдаалаваан, марксизмчи эвес болгаш үндезинин-биле шын эвес меделгел болган. 1968 чылдың чайынында туруп келген байдал үезинде эвилелчи шеригленнің кирии келгени болза Чехословакияда социализмни барыын үзелдиг, социализмге удур болгаш контрреволюстуг күштерден камгалаарының эрге-ажыынга, социалистиг лагерьниң нийти эрге-ажыынга, ажылчын болгаш коммунистиг шимчээшкинниң аңгы талазы-биле эрге-ажыынга дүжүп турган. Чонга удур агрессия болган дээр, чехословак девискээрни эжелээн болгаш бистиң күрүневисте хосталганы, социалистиг тургузугну базып турганы ол дээр чергелиг кандыг-даа барымдаазы аңаа чок турган.

5. «Высочанск съездизин» дээр чүвени буруу шаап, ооң документилерин болгаш түңнелдерин күш чок деп санаш тур. Чажыды-биле болган «Высочанск съездизин» деп адаар чүве болза ЧКП ТК-ның, ЧКП-ниң Прага хоорай комитединиң чамдык кежигүннериниң болгаш барыын оппортунистиг өске-даа күштериң партияга удур ажыл-чорудулгазының түңнели болган, ол «съездиниң» организаастаарда, Уставна чөрүштүр, ЧКП-ниң XIV онза съездизиниң төлээлерин хоралыг сорулгага ажыглаан турган.

«Высочанск съездизин» деп адаар чүүлдүң эгелекчилериниң болгаш организакчыларының ажыл-чорудулгазын Төп Комитеттиң эргелерин болгаш хүлээдгелерин чажыды-биле, дүрүм чогу-биле эжелеп алыр дээн чорук кылдыр санаар, ооң сорулгазы болза партияны болгаш күрүвени социалистиг дем каттыштырылгазындан ЧССР-ни хоорарының, чонның чаалап алышкынарын узуткаарының оруунга киперп турган.

XIV съездиниң төлээлерин барыын үзелдиг күштериниң онза базышкынының байдалында соңгуп тургании барымдаалаваш, ол төлээлериниң бүрүн эргезин күш чок кылдыр санаар. Партияның белеткеттинин турар XIV съездизинге төлээлерин соңгуурда, съезд мурнуу чарының кампаниязынга дүштүр, партияның Уставынга үндезилээш, ЧКП ТК-ның тодаргайлаары чүрүм ёзугаар ол соңгулданы чоруткан турар.

Төп контроль-ревизия комиссиязы «Ийнги төптүң», «Высочанск съездизинин» эгелекчилериниң болгаш организакчыларының ажыл-чорудулгазын хынаар ажылды доозар болгаш оларга удур сагыга-чүрүм талазы-биле херекти көдүрер.

6. Партия органнарынга, күрүне болгаш хөй-нийти организацияларының органнарынга кадр талазы-биле ЧКП ТК-ның пленумунуң шиитирлеринге хамааржып турар ындыг өскерилгелерни соңгаарладыышкын чок таварылгаларда кылыр дугайында шиитирни үндүрүп турарын партияның болгаш күрүненин политиказын чайгылыш чокка боттандырар сорулга-биле ЧКП ТК-ның президиумунга хүлээдер.

Чоруттунган өскерилгелерниң чылдагааннарының дугайында дыңнадыгны ЧКП ТК-ның президиуму ЧКП ТК-ның ээ чоокку пленумунга киирер хүлээлгелиг.

7. ЧССР-ни Совет Армиязың хостатканындан бээр 25 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы эгелээшкинни калбартырынче кыйгырып турар Кыйгырыгны чүүлдүг деп көөр.

8. 1968 чылда ЧКП-ниң ажыл-агый ажыл-чорудулгазының дугайында дыңнадыгны болгаш киирткинген саналдарны киириштирбишаан, 1969 чылдың бюджединиң төлевилелин чүүлдүг деп көөр.

Согуушкуннар улам күштелген

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуувьетнам патриоттар дайылдажыышкыннар кылырын улам калбартыышаан, дайзынга күштүг согуушкуннарын Мурнуу Вьетнамның бүтүү девискөөринде таварыштырып турар. Хосталганың парлалга агентилелиниң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилелдиң дыңнатканың ёзугаар алырга, хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары сентябрь 2-ден 21-ге чедир тулчуушкуннар үеэниң дургузунда чүгле Ратыя можуга безин дайынның 432 солдат, офицерин сандан үндүрген, дөрт самолёду биле дөрт куяктыг тыртыын чок кылган.

Катхо можуга патриоттар сентябрь 6-да чедишкиннинг дайылдажыышкын кылгаш, чалча шеригнин 230 солдат, офицерни боолап өлүрген шинкпе балыглаан, алды самолёттуу дүжүр аткаш, хөй боочепсекти былаап алган.

Патриоттар Анзиаңг можуга сентябрь 19-та чалча шеригнерниң бир батальонун чылча шапкаш, 200 ажыг солдат, офицерин чок кылган. Хосталганың улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары ол-ла үүн Виньчанг аэродромунуң чоогунга дайзынның артиллерия туруштарын аткылаш, дайзынның 70 ажыг солдадын сандан үндүрүп, алды үтербоозу биле дөрт таңкызын чок кылган.

Хосталга армиязының дайынчылары сентябрь 23-че дүне Биньлонг можуда Локниң хоорайдан алды километр соңгу-чөөн талада америк шеригнериниң лагерин дидим атакалаан. Патриоттар кыска, шыңгыы тулчуушкунга 50 ажыг америк шериг албанныгларны болгаш 14 шериг машиназын чок кылган.

Өлүмнүг шенелделер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Дайынның бактериология болгаш химия аргаларын хоойлудан дашкаар деп чарлаан Женева керээзиниң доктаалын бадылаарын негээн чүтаалар АКШ-тың конгрезинде дыңналып, пентагон аңаа сагыш-сыран турар. Ооң дугайын сураглыг публицист С. Херш «Нью-Йорк таймс мэгээзин» журналга бижээн.

Пентагон бактериология болгаш химия чепсээниң калбак хемчээлдиг шенелделерин чорудуп турар. Хөй-нийтиниң ол негелделери аңаа база шаптык болур деп чүвеге пентагон сагышсыраан.

Бактериология дайынының чепсектерин бодурери Каттышкан Штаттарның болгаш өске-даа чурттарның чонунга кыжаныышкынныг улуг айыыл болуп турар деп, Херш медеглээн. Чепсектиң ындыг хевирлерин шенээри халдавырлыг аарыгларыңг калбаабиле неитерээринге чедирип болур айыылаашкынын хөй-хөй эртемденнер чугаалаан турар деп, С. Херш бижээн.

Каттышкан Штаттарның девискөөринде үш шериг баазазында аарыг тывыдырар бактерялар өстүрер ажылдарны база чорудуп турар. Оларның чүгле Форт-Детриктe (Мэрилеңд штат) биразында беэнн 3000 хире хамааты, шериг тускай эртемниглер ажылдап турар.



МУРНУУ ВЬЕТНАМНЫҢ патриоттары америк эжелекчилериниң болгаш оларның сайгончу чалчаларының шеригнеринге согуушкуннар таварыштырарын үргүлчүдевишаан.

ЧУРУКТА: мурнуу-вьетнам патриоттарның минометчулары дайылдажыышкын туружунда (Куанг Три можунуң девискөөри).

ВИА — СЭТА-ның радиофотозу.

Соңгу Ирландияда байдал

ЛОНДОНДАН сентябрь 30-де СЭТА-ның корреспондентиан А. ДРЯХЛОВ мынчалдыр дамчытkан: Белфаска эрткен дүнүң бүгү дургузунда хөлээзиннер шеглевээн. Хоорайның хөй-хөй районнарынга боолажыышкыннар болгулап турган, өрттедир бомбалар частыышкынындан элээн хөй бажың үрелген.

Белфаска бо эртен англи шериг кезектери чедип келгирге, оларны хоорайның чону аажок хөөнчокталып уткаан. Хөй аныяк ирландылар англи солдаттарлыг чораан машиналарны болгаш куяктыг тыртыгларны даштар-биле хөме октагылаан.

Шериг командылалының дыңнатканындан алгаш көөрге, Белфаска эрткен дүне шериг албанныг нйм англи кижи аар балыглаткан.

Чуртка британ шериглер катап келирге, оларның саны сес муң беш чүс кижи четкен. Ольстерже чүгле сөөлгү үш үүнүң дургузунда безин нйм муң хире солдатты октаан.

Протестант шажын-чүдүлгелиг дуржоктарның өлүрүкчү үүлгедиглери соксавайн турар. Ынчангаш католик шажын-чүдүлгелиглер чурттан турар районнарның чону хоорайның кудумчуларынга катап онгулар тургускулап алган. Белфастың чугле барыын талакы кеэзинге безин 200 хире онгу хоорай кудумчуларын кежилдир тургузапкан.

Тель-Авивтиң семээшкини

ВАШИНГТОНДАН СЭТА-ның корреспондентиан Л. ЖЕГАЛОВ мынчалдыр дамчыткан:

Израильдиң премьер-министри Г. Меир телевидение дамчыштыр чүве чугаалаш, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң израиль шеригнерни эжелеткен араб девискөөрлериең үнүрер дугайында шиитирнин күүседирин Тель-Авивтиң черле күзевейн турарын херек кырында бадыткаан. «1967 чылдагы кызыгаардар моон соңгаар турбас кылдыр чок болган» —деп ол медеглээш, Чоокку Чөөн чүк айтырыын «шиитирлээригее» үндезин кылдыр Израильдиң бодунуң санап турар негелделерин тайылбырлаан.

Г. Меир Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр чогумчалыг шиитирнр үндүрер талазы-биле дерт күрүпенин чугаалажыышкынныг кылыр-биле дамчыштыр, СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет Чазак аныдүмалышкы кыдат улус-биле совет улустуң араазында эпнайыралды улам камгалаар болгаш быжыглаарын үргүлчүлеп, кыдат улустуң Совет улуска болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустарынга изиг мнакшылдыг, найыралчы күзели бар дээрзинге чигзинниг чок бүзүреп турарын демдеглээп.

Ооң-биле чергелештир Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнүң лидинизмге удур, чонга, Совет Эвилелинге удур чорудуп турар политика болгаш идеа талазы-биле үүлгедиглерин, иштүлдерин ыяттавайн барып болбас. Пекиниң чарылдырыкчы политиказынга удур, оларның улут күрүнеирек, шовинисчи политиказынга удур шиитирлин-биле демисележиринин, коммунизмни тургузуп турар совет улустуң бүгү-ле союурганнарын быжыг туруштуубизе камгалаарының чугулазын Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Социалистиг чурттарның аразында найыралды улам быжыглаары, пролетаржы интернационализминиң принциптерин амыдыралга хамаан чокка боттандырары — бо бүгү болза империализмге удур бүгү күштериниң чаңгыс аай ходелиишкинин чедип алырының эң чугула фактызы болур деп, Чөвүлел хуралдың Кол документизинде айытkан. Бо ыдыктыг чугула айтырыгны социалистиг делегейниң бүгү коммунистиг партиялары бедии-биле барымдаалап корүп турар. Ынчангаш ону амыдыралга боттандырарын чедип алыр дээрзинге кандыг-даа дадагалзаа турбас.

В. БИЧЕ-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

ЧКП ТК-ның пленумунуң түңнелдерин Чехословакияның коммунистериниң чугаалажып турары

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияга ЧКП-ниң область, хоорай болгаш район комитеттеринге ииитн хураддары чер болганга эртken. Оларның киржикчилери ЧКП Төп Комитединиң сентябрь пленумунуң ажылының дугайында информация-биле бүрүн танышкан, пленумнуң шиитирлерин чугаалашкаш, чаңгыс эп-сеткилдии-биле чүүлдүг деп санаан.

ЧКП-ниң Прага хоорай комитединиң пленумунуң доктаалында ЧКП Төп Комитединиң шиитирлерин чалбышыгыг болгаш чугаа чок деткээни илергейлеттинген. Доктаалда ынча дээн:

«ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитирлерин күүседири белен эвес болур деп чүвеин билир бис. Ону күүседири оппозистиг, оппортунистиг барымын үзелдиг болгаш ревизионистиг күштерден политика, экономика, нийтилел амыдыралның бүгү талаларынга туюлунга чедир чарлыры-биле, партияның идеологтуг, организаастыг, кадр ажылының шиитирлиг шавар халдаашкын чорудары-биле база чарылбас холбаалыг».

ЧКП-ниң Мурнуу-Чех обкому бодунуң үндүрген доктаалында ЧКП ТК-ның пленумунуң ажылының түңнелдерин чаңгыс аай бадылаашкын-биле чүүлдүг деп санааш. Варшава ужуражышкынынга кириишпес дугайында болгаш совет шеригнериниң Чехословакияже киргенинин дугайында ЧКП ТК-ның Президиумунуң эрткен чылдагы доктаалдары шын эвес, маркспечи эвес. ЧКП-ниң эрги удуртулгазының аңгы барымдаалавас политиказын илергейлеп турар деп санааш, күш чок болган деп чүвеин сеткил ханып бадыткаан.

«Областың болгаш районнарның партия организацияларының партия органнарынга, ашпарадынга, удуртулга черлерниге оппортунистиг барымын үзелдиглерин буруу шавар, партияның амгы удуртулгазының политиказын чугаа чок деткиир, ёзулуг коммунистерни ажылдадыр бүгү чүүлдерни кылыр бис. Районнарга, бүдүрүлге черлерниге, хоорай бүрүзүнге политиктиг байдал дээш харысаллаары боттарынга бүрүнү-биле алырынче оларны кыйгырып тур бис» — деп, ЧКП-ниң Чөөн-Чех обкомунуң пленумунуң шиитирлер үндүрген доктаалында чугаалаан.

ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитирлери — партияның идеи, организастыг чаңгыс эвин быжыглаарынче, чурттуң амыдыралының бүгү талаларынга ооң удуртукчу ролюн быжыглаарынче утланган базэ бир улуг базым деп чүвеин ЧКП-ниң Соңгу-Чех обкомунуң пленумунга санал берген коммунистер чугаалаан.

Словакияның Компартиязының Братислава хоорай комитединиң пленумунуң үндүрген шиитирлиинде «партияның болгаш күрүненин дээди органнарынга кадрлар өскертилгезин чорутkаны ЧКП-ниң болгаш СКП-ниң апрель, май пленумнарының эгелээнин чаңгыс эп-сеткил каттыжыышкынынга чугула базым болган» дээп.

ЧКП-ниң пленумунуң түңнелдерин Словакияның Компартиязының Чөөн-Словок область болгаш Кошице хоорай комитеттеринің активчилериниң каттышкан хуралы бүрүү-биле үүлдүг деп санаан. Актив хуралы Чехословакияны Совет Армиязың хостаанының 25 чыл оюнуң байырлалын төлептиг уткуурунче ЧКП ТК-ның кыйгырыын деткээш, Чөөн Словакияның ажылчы чоннары партиязың күжениишкинин чогаадыкчы күш-ажылы-биле деткиир деп партияның Төп Комитединге айыткаан.



РИМ. Ажыл соксадырынга киржип турар муң-муң тудугжулар биле металлургтар ажыл төлевирин улгаттырарын болгаш чаа ажыл керээзин чарарын негевишаан, «моңге хоорайның» кудумчуларын дургаар чыскаалдыг эртken.

ЧУРУКТА: Колизей чанында чыскаалганнар.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

БУНДЕСТАГ СОҢГУЛДАЗЫНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

БОНН. (СЭТА). Германияның Федеративтиг Республиказының дээди хоойлужудулга органы — бундестагтың соңгулдазы болган. Үк соңгулдадан политиктиг күштериниң дең-зигүүрүге улуг өскерлиишкин-даа болбаан. Баштай үндүрген түңнелдерин ёзугаар алырга, социал-демократтыг партия бундестагтың чаа составынга парламентиниң 224 мандадын алыр (1965 чылда болган соңгулдага ол партия 202 мандат алган). Христиан-демократтыг эвилел болгаш чаңгыс аай парламент бөлүү болган Бавария партиязы— христиан-социал эвилел 242 мандат (1965 чылда 245 мандат алган), хостуг демократтыг партия 30 мандат (1965 чылда 49) мандат алган. Ындыг болганда, амдыгаа чедир бундестагтың составынга бактаан турган, «чаңчылчаан партиялар» дээр чүвелер ооң холгаарлакчылары болуп артып калган.

Социал-демократтыг партия депутаттар олуттарын немештирип алырын чедип алза-даа, хөй нуруузу болурун чедип албаан. Христиан-демократтыг эвилел, христиан-социал эвилел парламентинде ээ улуг болуктүг партия болуп артсада, соңгулдага депутаттарының санын эвээжеткен каражалыг болган. Хостуг демократтар мооң мурнунда боттарының депутат олуттарының үштүн биринден хөй кезиин оскунган.

Ооң өске партиялар соңгулда хоойлузунда айытkанын ёзугаар бадылаашкыннарының 5 хуузун чедип албайн, бундестагтың чаа составынга төлээлерлиг турбас апарган.

Соңгулда дамчыштыр бундестагче чаза таварын киргеэ дугайында бистиң утланышкынывыстың принципиалдыын, СЭКП Төп Комитеди болгаш Совет чазак аныдүмалышкы кыдат улус-биле совет улустуң араазында эпнайыралды улам камгалаар болгаш быжыглаарын үргүлчүлеп, кыдат улустуң Совет улуска болгаш социалистиг өске-даа чурттарның улустарынга изиг мнакшылдыг, найыралчы күзели бар дээрзинге чигзинниг чок бүзүреп турарын демдеглээп.

Ооң-биле чергелештир Мао Цзэ-дуннуң бөлүүнүң лидинизмге удур, чонга, Совет Эвилелинге удур чорудуп турар политика болгаш идеа талазы-биле үүлгедиглерин, иштүлдерин ыяттавайн барып болбас. Пекиниң чарылдырыкчы политиказынга удур, оларның улут күрүненирек, шовинисчи политиказынга удур шиитирлин-биле демисележиринин, коммунизмни тургузуп турар совет улустуң бүгү-ле союурганнарын быжыг туруштуубизе камгалаарының чугулазын Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга демдеглээн.

Социалистиг чурттарның аразында найыралды улам быжыглаары, пролетаржы интернационализминиң принциптерин амыдыралга хамаан чокка боттандырары — бо бүгү болза империализмге удур бүгү күштериниң чаңгыс аай ходелиишкинин чедип алырының эң чугула фактызы болур деп, Чөвүлел хуралдың Кол документизинде айытkан. Бо ыдыктыг, чугула айтырыгны социалистиг делегейниң бүгү коммунистиг партиялары бедии-биле барымдаалап корүп турар. Ынчангаш ону амыдыралга боттандырарын чедип алыр дээрзинге кандыг-даа дадагалзаа турбас.

В. БИЧЕ-ООЛ,
төөгү эртемнериниң кандидады.

МУРНУУ ОДУРУУНДА

берге, аш-түреңги байдалчө чыгаа турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары делегей дайынын болдурбазы дээш, тайбың дээш демиселчилериниң мурнуку одуруунда турарлар.

Империализминиң калчаалыг дайынзырак политиказынга удур ең күчүлүг күштер туржуп турар. Ол болза социалистиг системаның күрүнелерин болур. Делегейниң социалистиг системазының төөгүзүнге алдан чылдар онза черни эзлээр. Сөөлгү он чылдар дургузунда ол системага чамдык берге байдалдар турзадаа, империализмге удур деминелге ол кажангызындан артык сырый каттышкан.

Социалистиг чурттарның коммунистиг партиялары он харысаллаглыг сорулгаларны шиитирлеп турар. Оларның ажыл-чорудулгазында келир үениң чаа кижилерин хевирлеп, кижизидип турары канчаар-даа аажок харысаллаглыг ажыл болур. Тускай боттогунналп дең эргелиг социалистиг күрүнелерниң аразынга аны-дүңмалышкы кадыг ажылдажылганы чедип албышаан. социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа тпилелгелерни чедип алыры-биле бүгү чонну хаарга тудуп, мобилизастап, бодунуң чонунуң болгаш делегейниң ажылчын аңгының мурнуна интернационалчы хүлээлгезин коммунистиг партиялар шынчызы-биле күүседип турарлар.

Делегейниң социалистиг системазы, хамыктың мурнунда Совет Эвилели, империализмге, реакцияга удур туржуп турар амгы үениң революстуг күштери болур делегейниң ажылчын аңгызының демиселинге, национал-хосталгалыг шимчээшкинге материалдыг-даа, моральдаа талазы-биле хүн бүрүнүң дуылдамчызын иергүүп турарын билдингир.

Империализминиң бодунуң шивээзинде революстуг күштерниң аңаа таварыштырып турар согуушкуну делегей хогжүлдезинге улуг ужур-дуналыг. Бедик хогжүлделиг капиталистиг чурттарда аңгы демиселди сөөлгү чылларда онза чидигленген. 1960 чылдан 1968 чылга чедир сайзыраңгай капиталистиг чурттарга ажыл соксадышкынынга, империализмге удур демиселге 400 миллион ажыл кижи киришкеп. А ооң мурнунда 14 чылдар дургузунда шак ындыг демиселге чүгле 150 миллион кижи киришкен турган болгай.

Империализминиң колониалдыг дарлалынга удур национал-хосталгалыг демиселге улам калбарып, боттарының политиктиг эрге-шөлээзин чаалап алган аныяк күрүнелер боттарының мурнундагы ээлеринден экономика талазы-биле аңгыланып алыр дээш, империализминиң чаа колониалдыг политиказынга удур шыңгыы демиселди улам калбартып турар апарган. Национал-хосталгалыг демиселдиң ең чугула, ең улуг чедишкиннериниң бирээзи —Африка болгаш Азия диптерде чамдык аныяк күрүнелериниң социалистиг угланышкын-биле, капиталистиг эвес оруктап хогжүлүнүң оруун шилип алгазы болур. Шак ындыг хогжүлдеш шилип алгаш, экономика болгаш политика талазы-биле оларның чедишкинниг болуп турарының бир кол чылдагаанны — ол аныяк күрүнелериниң социалистиг чурттар-биле кады ажылдажылгазында, оларның ындыг политиказының чедишкинниг сайзырап турарында деп чугаалаар болза, ол черле артык эвес болур.

Империализмге удур демиселге амгы үениң революстуг үш кол отрядының: делегейниң социалистиг системазының, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң болгаш капиталистиг чурттарда ажылчын аңгының демисели болза, Кыдатта маонсчи бөлүктүн марксизм-ленинизминиң ооредиинге удур чарылдырыкчы, национализмчи-шовинисчи политиказы турза-даа, моон соңгаар улам улуг чедишкинниг болур дээрзи чугаажок.

Пролетаржы интернационализминиң амыдыралчы күжүн, бүгү делегейниң чонунуң эпсеткил каттыштырылгазының күжүн империалистиг реакция кончуг эки билир. Ынчангаш социалистиг делегейниң чурттарынга удур, делегейниң революстуг күштеринге удур империализм бодунуң демиселинге национализминиң политиказын ажыглап, делегейниң коммунистиг шимчээшкинин, бүгү революсчу күштерин бот-боттарынга удурлаништыр тургузаарын аажок ораладжыр турарлар. Мао-Цзе-дунчуң бөлүү бодунуң националчы-шовинисчи политиказы-биле империализмге дуза кадып, делегейниң коммунистиг шимчээшкининге, бүгү революсчу күштерниң империализмге удур демиселинге улуг мооплак боон турар.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының төлээлериниң удуртукчузу, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев бодунуң чугаазынга Кыдат-биле харылааның нормалдыг черлеп, ынчангаш Кыдатка удур, Совет Эвилелинге удур чорудуп турар политиканың ынд



Барыын Казахстанның чер байлактарын шинчилеп тыварының комплекстиг экспедициязының шинчээчилери Мурвуу Мугоджар даглыырга химия үлеглүрүүнүң эң үнелиг чигзи — хөй даг-дүгү байлактыг черни тыпкан. Байлактыг Бугетысайның даг-дүгү аажок быжыг болгаш кислотага шыдаамык шынарлыг. Ол минерал чер кырында безин көстүп чыдар. Ынчангаш ону ажык казып турар.

ЧУРУКТА: Казахстанның даг-дүгү бо-ла болгай — деп, шинчилеп бөлүүнүң геологу Валентина Тимофееваның чугаалап турары.

Д. КАРАЧУНМУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ТЕС-ХЕМНИҢ КИНОФИКАТОРЛАРЫ

Совет Тывазының 25 чыл ою кашпа-ла хонгаш болур. Тес-Хемниң кино ажылдакчылары ук байырлалга чедиишкинниг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдаан. Районнуң кинофикаторлары чартык чылдың көргүзүглериниң кино сеансыларының талазы-биле 118,6 хуу, акша чыылдазыны — 106,6 хуу, көрүкчүлер талазы-биле 117,7 хуу күүсеткен.

Районда 7 киноустановка, 2 көжер кино ажылдап турар. Районнуң көжер кинозу (чолаачы-механик Шалык Баазаң) планның даалгазыны — сеансывы 153 хуу, көрүкчүлериниң 155 хуу, акша чыылдазының 208 хуу күүсеткен. Ак-Эриктиг Берт-Дагда, Чодураада киноустановкаларның бүгү көргүзүглери эки. О. Шыналда база У. Шыналда көжер кино көрүкчүлерге багай эвес бараан болган. Районнуң кино четкизи алган социалистиг хүлээлгезин ниитилэп-биле ажыр күүсеткен.

Районнуң көжер кино механиги Шалык Баазаң ол ажылынга үр эвес ажылдаан-даа болза, кызымак чоруун көргүзе берген. Эдилеп турар машиназынга, аппарадынга камнып, арыг-силиг ап чоруур. Эртиен чартык чылда бенаин камналгазын кылган. Шалык Баазаң чыл планын сес ай иштинде күүседипкен. Бирги, ийиги кварталдарда эки ажылы дээш киноустановкалар аразынга шилчинир ышпелди аңаа тывыскан.

Районнуң кинофикаторларында шолбаннар хөй. Киномеханик Чооду Шаравии ук ажылынга 12 чыл хире ажылдап турар. Планның онаалдаларын чыл бүрү ажыр күүседип турар.

Чоңга кинону пропагандалап, улуг ажылды чорударынга киноорганизаторларның, кинолекторларның ролю улуг. Районда 30 киноорганизатор, 5 лектор, 7 эки туранын кинонконтролёру ажылдап турар. «Чодураа» колхозта Балдаай Дүмбүү, О. Шыналда Кенден Эрес-оол, У. Шыналда Сергей Балдан-оол олар эки киноорганизаторларның одуруунда киргеи.

Совет киноюнуң 50 чыл оюнга тураскаатткан кинофестиваль август 20-ден сентябрь 20-ге чедир эрткен. Фестивалга районнуң киноустановкалары, көжер кино база киришкеи. Кинофестивальдың баштайгы ийи көжээнинде район төвүнге 6 сеансыны көргүскеи, аңаа 648 көрүкчү киришкеи. Фестивалга тураскаатткан хемчеглер «Чодураа» колхозка база арткеи. Киномеханик Чооду Шаравии совет киноюн төөгүзүнден кыска дынадыгыны кылган болгаш районнуң кино ажылдакчыларының ажыл-херээн көрүкчүлерге чугаалап берген. Фестивальдың баштайгы хүннеринде безин 2000 чыгыы көрүкчү Культура бажыңынга, клубтарга чыгып келген. Фестиваль үезинде 20 ажыг уран-чечеи киноюну көрүкчүлерге бараалгаткан. Ам районнуң совхозунда база колхоатарында көжер киноюнуң 4 аппарады ажылдап, ажыл-агыйлар оларны боттарының транспортузубиле хандырган. «Тес-Хем» совхозтуң директору эш Балчый-оол О. Шыналда салбырының эргелекчизи И. Бичеоол бо ажылга эки дузалаан. Кызыл Чыраа көжээ Советди (дараазы Доңчуң Лахов) киноустановканың ажылынга боттуг дузалы чедирип, хайгаарап турар.

Тес-Хемниң кино ажылдакчыларының ажыл-херээнде чамдык эки чүүлдер-биле черлелештир улуг четчестерниң барып оюн эртери берге. Районнуң № 2 көжер кинозу ажыл чок апаа турар. Ону сентябрь кылыр дээрге, районнуң «Сельхозтехника» чери «биске кайдыг-даа хамаан чок дээш» артык келектер-биле хандырбаан. Республиканың кинофикация эргелеги база багай дузалаан деп болур.

Районда 2 киноустановка планын күүсеткеи. Самагалдай кежээ Советтиге хамаарыжып турар район төвүнүң база Шуурмак киноустановкалары планын чедир күүсеткейн турар. Шуурмакка чартык чыл дургузунда 6 киномеханик солуушкан. Оюң түнелиинде чүү болганын дээрге, план күүсеттинмес, чоңга кино көргүзүлеги багай.

Районнуң Культура бажыңының кыпкы үеде соок болганының хараазында база ында ажылдап турар механиктериниң ажылга харысалга чогуудан план күүсеттинмээн. Мындыг четчестерни көре тура-ла, районнуң киночеткизи база культура киллизии чогуур хемчег албаанын айтыр херек. Киноустановкаларга багай дузалап, ында ажылдап турар кадрларга иегелде -кошкак. Удуртукчулар-биле кожа турар механиктер арагалап, ажыл шагы үзүп турда, кайдыг-даа хемчег алдынмаан.

Ында профзадела болгушун даргазы Кежик-оол Дыртыйоол күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынча бичиндаа сагыш салбайн турар. Самагалдай кежээ Советди хамаарышкан киноустановкаларның ажылынга контрольду кошкаткан.

Кино ажылдакчыларының социалистиг чарыжын түнелеп, күрүвеге киирээ чогуур оруглалын чедир күүсеткейн турар кижилерге айтырыгны түгеспыңгыы тургузуп болбазыл. Кино четкизиниң ажылын ажылчы чоннар депутаттарының район Советиниң күүскомунга чугаалажыр, хынап турганы черле дынналбас. Ажылдың кандыг-даа адырында хынала, күүседе деп түве турары алban болгай. Ынчангаш Тес-Хемниң кинофикаторларының ажылынга бар четчестерни чайладып ап болурунуң бүгү аргаларды бар деп болаар мен.

Ч. АЛДЫН-ООЛ.

Сонуургаан

Чоокта чаа СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эртелекчизиниң оралакчызы Калындуң Куулар «Улуг-Хая» совхозтуң Хайыракан суурнуң чурттакчыларынга делегей байдалыныг талазы-биле лекция номчаан. Дыннакчылар сонуургаан айтырыглыын салган, ылгакелчи тодаргай, чедимчелиг харыларыны кылган.

Я. ОНДАР.

Бүзүредип шыдаан

Боттарының ажыл-амыдыралының аайы-биле кезек хойжулар колхоз конторазының чанынга чугаалажып турган. Оларның бирээзи турган:

— Меңээ хунап хойлар хүлээдир дээрге ынавадым — дээн.

— Чүге, эш?

— Хөй хураган берип шыдаар эвес, кижилиг хей-ле бак ады үнер.

Мурнакты хойжу Ырыш Саспыкович тура:

— Ажылга кыспас болза, түңнел бербес болбайн ам. Сээң оюң хей чугаа-дыр, эш.

— Барлаамын але боларымын, хунап хойлардан хүлээп алгаш, 90 чедир хурагандап алтам, че.

— 90 кайып шыдаттынар — деп, хойжулар ында-мында чугаалажыр-даа болган.

Ынчап турда, хой бригадири М. Куулар дөө бар чыткан.

— Эш, бригадир, маңаа келиңерем, биче херек бар-дыр.

— Че, келдим-не, эштер.

— Ырыш ашакка хунап хойлардан хүлээдип берзе чүл, чүстен тозан хураганны алыр мен дээр кижи-дир, көргүссүн.

— Эки херек-тир, деткимир ужурлуг — деп, бригадир оранын илдең чугаалаан.

Ынчангаш Ырыш Саспыковичке 1967 чылдың чазында хунап хойларны хүлээп алган.

Чаа ёзу-биле, амыр-дыштыг болзавайн ажылдаар деп, Ырыш бодап алган.

Хойларны кыргыттарга, чүтдургаш, тайгаже чорүп одарладып үндүре берген. Чүгле боду кадарар, өске кежилерге шилчитпес турган. Чаагай от-сигенниг тайгаларже одарладыр, чакпас черге хей турбас деп улам ханылады ол бодаган. Ырыш Саспыковичке мал баспаан тайгаларга хойларын одарладып чайлаан. Хүн дендии изий бээрге, тайга-сын ырыынга серинп болур. Орай дүнеге чедир одарлаткаш, бир-ле аайның черге хоюн дыштандырыы, хондуруп-даа алгылаар...

Күстүң тыныжы билдиинп келирге, кежүп, шапкын Хемчиктиң унунда кадар оътту күзээнге чедип келген. Чартык ай ажа дүжүп чорда, хунаң хойлары тулдур семиргээн.

Эдерилге үези чоокшулап келирге, колхозтан 4 кошкарны алгаш, азыраш турупкан.

Дүжүт ажаалдазы этелей бээрге, хойларын хоорашка кадарар, сентябрь ай үнерп билек, зоотехниктиң айтыышкынын ёзугаар, хойларын суда эдериштирип, кошкарны үш хондур ылап азыраш, дөртиү хүнүнде хойга салып турган. Шак ынчлар ажылдап турган. Ырыш Саспыкович хойларын 10 шаа-ла хонук иштинде эдериштирип алган.

Күзүн 12 тонна сигенни, 8 тонна саваңны боду белеткеп алган. Элээн хей тараа кудуруун алгаш, кыштаашта чедиргей. Кажаа-хораа ыяк септеттинген.

— Эң улуг шылгалда мурнумда болдур эвес бе — деп, ол бодап, кыштаашта хураганнар аланта төгер өдекти четчир кылдыр белеткээн. Бакы-Таланың девискээринге улуг хар арте дүжүп, оюк улгадып берген.

— Кыштың амдыгаштан бергеэнин көрем, хей-ле улуг аас эдиңкен эвес деп мен бе? — кылдыр бодай бергенин бир-ле хүн кадәйы Дакаа Барынмаевнага ол чугаалап орган.

— Э-э, черде ундарап, даллдарап болбас. Мен база кайын аңаа олурар ийик мен, кылбайн чораан ажылывыс эвес... — деп, кадай шинтпирлиг чугаалаан.

Хойлар хураганнап эгелээн. Хүнде ою ажыг хой төрүүр. Оларны эки ажаавышаан, белеткеп алган сигени-биле хойларын чемгерип, хортүкту эргилип берип турган. Хураганнар аарывазын дээш, ам берип, шиви, дыт бүргүүнүң хандыгып-даа ижиртип турган.

Декабрьның бир соок эртении. Хүнүң херели Ак-Шатка чаа-ла дээш чорда, Ырыш Саспыковичке хураган кажаазын ажыткаш, оларын көрүп, тапкан, чорүп турган. Алыгже көрүптерге, тас кара хураган ааразын өлүргүнүң кырында чыткан. Хойжу дувүрей берген. Хураганны өгге аппарган, эмин ижиртип-даа, сыкыртып-даа көрген, бичии-даа сегивес, харыы бакырап чыдар. Ооң өлүп калган. Ам Ырыш Саспыковичке дыка хей бодаллар кирген. «Халдавырлыг аарыг болза, ат-ла болган-дыр, берген сос күүсеттинмейн барза, оон багай чүве чишкеш, хораннаны берген... Ынчангаш чогуур хемчегларын алган.

Күжениишкинниг ажылдың ачызында хойлар хүр кыш ажып орган. Оолдаашкын үезинде хойларны үргүлчүлеп боду кадарар. Торүттүүгеннерни ничеекке суккаш, аалга экжеп, өгже безин кирбейп, незинге эмзиргеш, дугаараан демдектээш, оон өөнге келгеш, шалыпкыны сүргей, чемненип алгаш, база-ла лампочкалын туткаш, кажаазынче базыптар. Аңаа хураганнарын хайгаарап, хойларга эмзирип, ажаап, орай дүнеге чедир ажылдаар. Ол өйде оон шынчы дузалакчызы Дакаа Барынмаевна аңаа удаштыр турупкар.

Ажыл-ишке кежээ өг-бүленин ажылының түңнелдерин эки болуп, сеглээн сос ажыл херек-биле бадыткаттыныр. План харын-даа ажа бергеи. Май айның тенчүүдүнде хойжуларның ажылының түңнелин зоотехник үндүрген. Ырыш Саспыкович Моңгуш чүске оналаштыр 90 хураганны апкан болган.

Бир-ле хүн оон аалыга М. Куулар келгеш:

— Сеглээн сос-даа күүсеттингеи-дир. хойжу. Чалын сээң-биле маргымын турганнарны бүзүредип шыдаан-дыр силер — деп, арып-шырайы өөрүшкү кире берген чугаалаан.

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунуң малчынарының havadымы. Ырыш Саспыковичиниң адын илеткелчи адап, ажылга харысалгалыг, ак сетки.дыг чоруун чугаалаан. Хунаң хойлар кадаргаш, берген сөзүн ол ээлээн. Дүк бир хойдан-ма 2,5 кг болган...

А бо чылын хойжунуң көргүзүглери база өөрүнчүг. 100 хойга оналаштыр 92 хураганны, бир хойдан-на 2,5 кг дүктү кыргып алган болгаш бодунуң өг-бүлезининг күжү-биле 20 тонна сигенни белеткээн.

Ырыш Саспыкович биле Дакаа Барынмаевна он чыл иштинде төрээн колхозунга макталдыг ажылдап, чыл санында бедик көргүзүглерни чедип ап келген. Олар кыштаглаашкынга шагда белеткенин кирген. Хойларының күскү одарлаашкынын эң хынамчалыы-биле чорудуп, кыштаанда чаа хураган кажаазын тудуп алган, сентелгени чоруткан. «Бо бүтү Совет Тываның 25 чыл оюнга белээнин чүве» деп, хойжулар чоргаарал-биле чугаалаарлар.

К. ХЕРТЕК.

ЧАГАА

(РАССКАЗ)

РОЗА бажың хөлегээнге хеп чуп турган. Хөрим даштынга ойнап турган, оон беш харлыг оглу Олегчиген хевертен холунда чагаа тудуп алган:

— Авай, авай, почтачы менээ чагаа берди. Аваңга аштарып бер дидир — деп, ол дыка өөрүшкүлүг кире маңнап келген.

Оглунуң холундан чагааны алгаш, адрести көөрге, шынапла оон адынга чоруткан болган. «Кым менче чагаа бижээн чоор? Командировка чоруткан Коңгар канчап бижээн болду, саадавас мен дээн кижи болгай» деп боданымышаан, «Авна» деп каан хаптан дүрүлүг саазыннарны камныг ужулгаш, чада тудуп номчуй бергеи:

«Экии, Роза!

Мени буруудатпайн көр. Бо сестер сеңээ халаалы деп чүвени билир мен. Ынчалза-даа биживес аргам чок болду..» «Чүү кижи буруузун мининп орар чоор? Меңээ багай чүве кылган кижи чок ышкаш ийикпе». Удаштыр номчаан. «Оглумну көрүнсээш, сөөлгү үеде мырыңай удувас-даа, угаан-сагыжымга чүве-даа кирбес апарды». «Оглумну? Олегти бе? Чанчып...» Розаның карактары тумаңныгда дег бүдүртүнней хона бергеи. Кезек када ыыт чок оргаш, арай деп эзирип, улай номчаан. «Бөгүн бо шакта-даа болза халдып чеде бергеш, ону көрүксээр-дир мен. Ынчалзада сээң арыңны көрүп, чугаалажырындан дидимес-тир мен. Оон бээр беш чыл эрти, ынчалзажок «Мээң караамга моон соңгаар көзүлбе!» дээн сээн сестериниң ам-даа утпаан мен.

Ынчангаш бо чагаага ол хүнден эгелеп канчаар чурттап келгенимни база ам канчаар чурттап чоруурумну чугаалавышаан, бодумнуң сагыш-сеткилимни оожукторын орайдаштым.

БИСТИҢ баштай тапыжып эгелээн үнүрүстүг ам сактып ор мен. Майның чечектиг сады. Каш ангы үнерге ырлашкан куштар. Узун чаштыг, хөөү сыныыг аныяк кыс. Сен ол болган сең. Баштайгы болчаг. Ол үнден эгелээш чурттаалгам чүгле сен апардың. Мээң ынакшылымга арыг-шынчыдыг-биле харылаан сен. Сээң ол чырык сеткилиңни хирге боралтар боор мен деп ынчан черле бодаваан мен. Удаваанда кудавыс дүштү. Дыка-ла эки эрти. «Кижи бажы кылырт, аът бажы козурт» деп үлегер домакта дег болду. Аныяктар бистиң амыдыралды баштайгы базымывыс ынчаар эгелээн чүве. Кайывыс-даа аас-кежиктиг турдувус. Ынчалза-даа ол үр болбаан...

Бир-ле хүн ажылдааш, орай келдим. Белеткеп каан чемни сооң берген болду, чүге-ле чүве ийик, сеңи ынчан бир-ле дутаар хөректепкен мен. Чогум чүү депкенимни ам сагынмайн-дыр мен. Чүгле аржыылбиле арның дутлаш, үне халаалның сактып ор мен.

Оон каш хонганда удавас бичии кижилиг болурувусту дыңнаттым. Оон эгелээш сагыжымга бир-ле чүве бар апарган. Бичиимде ыңдыг чорган мен: дүңмаларым ыглаарга азы тенектеп бээрге, бо-ла часкаптар. Бичии кижилер ажыжынга таарыштас... Сеңээ ынчан берге турган. Ынчалзада-даа мээң ону бодаар безин хонүүм чок турду. Үргүлүг-ле маргыжар апарган бис. Бажыңга дүне эзирик кээр турдум.

Сээң муряуку хөлүүң, ажы-чанын-даа читкеи. Карактарың аар ажыл соонда могап, турупкан кижиниң дег, бажың дуктери безин четчө дыраттынмаан, үөргей кылдыр кестер турду. Кожаларывыс чүү болуп турарын билип-даа, билбейн-даа турганнар боор. Ынаар кичээнгей салбаан мен. Сен чедп айлыг дакыыр турунда, бир дугаар тайгап, үштүм: ийи чыл алдым. Милицияже кедиртпкеи бижикти бодун меңээ тутсуп бердиң...

БИР АЙ ЭРТКЕНДЕ меңээ бир келген сен. Чүнү-даа чугаалажып четтикпединвис. Чүве ыыттавас, куду көрүп алган-на турар болдуң. Кажаа чарлып турувуста, сээң сөзүң ол болган: «Мээң караамга моон соңгаар көзүлбе!» «Бар чыда чаңгыс катап хая көрүндүк... Ол олар сени көрбээн мен.

Чыл ажыы үе эрткенде ажым оолдан чагаа алдым. Сеңи бичии оолдуг дээн болду. Адын Олег дээр. Оон соонда сеңи кижиде баргаи деп каан болду. Ону номчукаш, бажымче балды-биле хапкан дег, тендирий бердим. Оон ааараш, каш хонукта турбаан мен. Эх, Роза, Роза, мээң ынчан чүнү бодап турганымны билгеи болаунза! Барып мурнунга, дискээңге тейлээп, бүгү-ле чүвени өршээрин сеңден дилээрите белеп турдум. Ынчалза-даа долгандыр бедик херимнер...

База бир чыл эрткеи. Хуусаа төңе баарге, чурттаалгаң катап эгелээрин ыяк шинтпирлээш, тайгада орук тудуунга ажылдап кирип алдым. Ынчалза-даа ол база-ла үр болбадым. Чаъс соонда кадыр оруктуң аар черинге кижи үстүрүшкеи мен. Аар чүүктүг машинаның тормозу түпшайн баргаи. Харын-даа, аас-кежик боош, улуг айыыл болбаан. Ол кижи удаваанда эмчиден колдуктаашты үңүп келген дээнер. Мындаа чаа, ону ырактан көрдүм: суурнуң волейбол командазында ойнап тур...

Ам кадайлыг, чаш уруглуг мен. Меңээ кымдан-даа артык чоок, эргим кижи чаңгыс ол — бичии чаш. Мээң өөрүшкүм, аас-кежиним чүгле ында. Ырак рейстерге чораан сактып кээр мен. «Ачай! ачай! Кайда чор, сен?» деп кыйгырган дег болур. Оортан арта күш-шыдалым катап эргилип келген ышкаш апаар. Дүнеда, хүндүс-даа өөмге үргүлүү далажып чоруур мен.

Роза, сен амыдыралды менден артык билир болгай сен. Өөң ээн база ажы кижи деп дыңнаан мен. Олегке ол эки. Ынчалза-даа сенден чаңгыс-ла дилээм бар: Олегти ёзулуг кижи кылдыр өстүрүп көр, Роза. Оон келир үези кажан-даа мээнин дег болбас ужурлуг. Чүгле моңу сенден дилээр-дир мен. Ам чагааны кыыгаардан каайн. Оруктар узун болган, оол кижи орлан — кажаа бир шагда дужа бээр бис. ыйнаан.

Байыр-биле.

Силериниң өнүүлер чораан... ЧАНЧЫП.

— Авай, авай! Машинамны көр даан. Дүүт, дүүт! Демги чагаа кымныыл ол, авай?

— Ачаңмын... — дешкеш, Роза шымдай-ла доңгайып, хептерни чүй бергеи. Оонга алаакхан Олег дыңнаваан.

Монгуш ХЕНЧЕ-КАРА.

Күжениишкинниг ажылдаар мен

1950 чыл. Ынчан районнуң үлетпүр (амгы амыдырал хандырылга) комбинады Чадаана хоорайның алдаанга озалаан чавыс бичии бажыңыгаттарга турган. Ол үеде даараныкчылар эвээш, даараныр машиналар-даа хөй эвес турган. Чагыкчыларның материалдарым хүлээп ап, оларның чагыгларын өдүтаар хептерни даарап турдувус.

Ам аммдырал хандырылга комбинадының даараныгга цегинде тыва, орус, украин, хакас националдыг 28 даараныкчылар, бижыкчылар найыралдыг, бир демниг ажылдап турар. Мээң ажылдап кирген үемде тыва кадр даараныкчылар ковчуг эвээш турган. Ам бистиң даараныкчылар коллективиниде иштилерниң хөй нуруузу үндезин кадрлар. Оон иштинде Зина Ойдуп даараныкчылап ажылдап турган, мастер мертемиидл кыска үеде чедип ап, дуржулгалыг бижыкчы болган Эштер Н. Баймр, С. Семис-оол, Л. Ростивцев, А. Голупаева болгаш оон-даа өске дуржулгалыг даараныкчылар, бижыкчылар бистө хой. Бистиң цехтиң ажылын коммунист Анна Матвеевна Базарова удуртуп, база-ла хой чылда ында ажылдап турар.

Деминг, пайырлыг ынчи шевержилер улуг башкы болган баштыңчы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеининден бээр 100 чыл төөгүдүг удуг юбилейин тэлептиг ажыл-херээ-биле утпуур дээш социалистиг чарышка кирип-кеинер. Цех бо чылдың сес айларының бүдүрүлге онаалгаларын 120 хуу күүсеткеи.

Өөрүм даараныкчылар-биле кады мен даараглыг кылыглаарның чараш-шевергинең, эки шынарлыы, хереглекчилериниң күзелин хандырар дээш демисежин турар мен. Амгы үеде маңа кол-да ажылым платьелер даарап, оларны кедерге оттап, көөрге чараш, даараны шевергин, кедип адыларге бижыг болзун дээш кызып турар мен. Бисте кандыг-даа материалдар чедиңгирибиле хандыртыныр турар. Даараныкчыларның ажылдаарынга сайзыраңгай машиналар бараан болуп турар. Мен бүдүрүлге онаалгамны ай. кварталда, чыл санында ажыр күүседип турар мен. Көдээде малчынларга, ажылчыларга, интеллигенциягга чедирип салыглаары дээтаамал чоруттуунуң, оларның хереглээп чадыгларын барымдаалап, кыыгларны бүдүрүп турар бис.

Ленинчи юбилейге күш-ажылчы сөөк дээш улам күжениишкинниг ажылдаар мен.

Г. БАЙНОВА.

Чадаананың аммдырал хандырылга комбинадының даараныкчызы.

Темажыткан делгелге

Чоокта чаа Баа-Хем районнуң төвү Сарыг-Сепке суурнуң херээжениер чөвүлелиннии инициативазы-биле Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чылының база Совет Тываның 25 чылының байырлалдарынга тураскаатткан чечектер делгелгези болган. Аңаа № 1 школаның юннаттары болгаш чечектарын өстүрүнге хандыышылдыг 19 кижи киришкеи. Делгелгеним киржикчилериниң саны эвээш-даа болза, чечектерни делген, шимээнни ураа тывынгыр болган.

Даниловка суурнуң чурттакчызы Е. Кузнецованың аккыыл, акпе өң, ак-сарыг гладиолустары, В. Лубошникова, А. Кузнецова оларның ямыгүүр өөнүг георгиннери болгаш өске-даа чүүл бүрү чечектери сеткил сагыышты көрүп турган. Эштер Марковелованың «Не Төрээн чүрт», Онуфриеваның «Даманскийниң маатырларынга», «Күскү аллея», «Мениң маңаа», Гольцованың «Меңээ чаагай оруктар» школчыларының — «Ленинниң ынак чечектери», «Мээң Россиям, сеңээ» деп өске-даа темаларга бүкеттерни кылып, шимээнни бедик утка-шынарлыг болган.

Жюри комиссиязы бирги черни юннаттарга, ийигизини Александра Кузнецова болгаш Валентина Онуфриевага, а үшкүзүн Екатерина Кузнецова, Валентина Лубошникова оларга бээрин шиитпирлээн. Тайгаларда хар чаап турар бо үеде чүүл-бүрү чечектериниң темажыткан бо делгелгеи суурнуң чурттакчы чонунуң кичээнгейин тазара тутkан.

П. ПОПОВ.

Өөрүшкүнүң сөстери

Кемдээшкинниң уламыңдан бергедээшкинге таварышкан гурумда, мени Суг-Аксы эмнелгезинге эккелген. Эмчилерни чоннуң «Буянныг кижилер» деп чугаалажыры чөптүг. Оларга — эмчилерге кезээде-ле өөрүшкүнүң йөрээлдерии түрктии хынызындан алган туруксаан келир.

Мээң кадыкшылым хүнүнүң-не ажыжын, Төрээн чурттумга, чонумга бичө-даа бол бараан болур үем, спорттуң кандыг-даа хевирлеринге катап кирип аас-кежик чоокшулап келген. Бо талазы-биле Суг-Аксы эмнелгениң хирурттары В. А. Авдеев, Е. П. Лопатин, Е. Я. Кубанский оларга болгаш эмнелгениң өске-даа ажылдакчыларынга өөрүшкүлелди база катап илереттим

Сат БИЧЕ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.



„ШЫН" СОЛУНУ чалыңдар, НОМЧУҢДАР

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

чылда — 6 рубль,

алды айда — 3 рубль,

үш айда — 1 рубль 50 көп.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КИНОЭКРАННАРЫНГА



„ТАЙГА ЭЭЗИ"

ДЕП КИНО ҮНЕР.

Фильм тайга районларының бирээзинде участок милиционерлериниң ажылының дутайын чугаалап турар. «Мосфильм» киностудиязы үндүргеи. Кол ролъдарны Владимир Высоцкий, Лионелла Пырьева күүседип турар.

Редактор К. Н. ДИИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночылынды 10, «Амангельды» 2, «Улус ынакшылдың аллагазы» 12, 4, 5.55, 7.50, 9.45 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Амыгчын кезенне тааржыр» 12, 14, «Венгер чыыш» (1-ги сериязы) 16, «Золтан Карпатиниң салым-чолуу» (2-ги сериязы) 18, «Венгер чыыш», «Золтан Карпатиниң салым-чолуу» (1-ги, 2-ги сериялары) 20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң ачам капитан» 3, «Ыяш бурганкарның чажыды» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, чарыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет төрүүлүг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларының 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелеринин типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00902

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үдээлеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 3 ПЯТНИЦА № 233 (8079).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ПОЛЬША ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрьның 1-де Кремльге совет-польша чугааламышкынныар эгелээн, ында киришип турарлар болза:

Совет талазадан — СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орнаалынчызы, ССРЭ-ниң Күрпаланының даргазы Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орнаалынчызы М. А. Лесечко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Даштыны хереглер министриниң бирги орнаалынчызы В. В. Кузнецов болгаш албаннының осна-даа кижилери киришкен.

Польша талазадан киришкеммээ — ПКАП ТК-ның Бирги секретары В. Гомулка, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ю. Циранкевич, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПКАП ТК-ның секретары Б. Ящуп, ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Даштыны хереглер министри Е. Ендрихевский болгаш өскелерээ.

Чүректиң ханызындан, ачы-дуңмалышыны байдалга эртнем чугааламышкыннарның үезинде СЭКП-ниң болгаш ПКАП-тың, Совет Эвилелиниң болгаш Польша Улус Республиканың аразында харылзаларны болгаш бүгү талазыл кады амылдажылганы уламның ыңай хөлүүдериниң эрээн каш айтырыгларын база найызынга-даа сонуургалдыг болуп турар, деткигей талазы-биле өйү келген чамдык айтырыгларны чугааламышкыннарга.

• • •

Октябрь 2-де Кремльге совет-польша чугааламышкыннар үргүлчүлээн. Чугааламышкыннар чүректиң ханызындан ачы-дуңма найырааныг эртикен. Октябрь 1-де чугааламыш эгелээн айтырыгларының талазы-биле санал-өнээ чугааламыры доозуулган. (СЭТА).

Совет партия-чазак төлээлери ГДР-ге баар

Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, Герман Демократтыг Республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлери ГДР-ниң 20 чыл оюнуң байырлалынга киржип, Герман Демократтыг Республикага баар.

АЖААП АЛЫЫШКЫННЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

В. Н. ФИЛИППОВ,
СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ИЙИГИ СЕКРЕТАРЫ

Үе дажаштыг. Чүгле хүн бүрүзү эвес, харын шак, минута бүрүзү үнелиг болуп турар ажаап алышкынның кампаниязында ол онза көскү. Үнелиниң үнүрү чүге дээрге, амгы байдалда дүжүт багай эвес болган, от-сигеп жок үнген. Ынчалза-даа чазын болган чайын бойдус ниит хаттары, шуурганнары, кандаашкыны-биле тараажымларның күзел-соруун шенеп көргеш, күзүн чаашкынаап, хар чаап турар апарган. Мындыг байдал турда, бойдустуң ажызынга удур бедик организастыг, тараажымчы сагыыгыр, хөвү ажылдарында болгаш ырак одарларда ажылдап турар кижилер дугайында партийжи сагыш човаңгыр болуур чорук тараа дээш, мал чеми дээш тулчуушкунга тывилээр.

Чижек кылдыр, «Межегей» совхозтуң чер ажылдакчыларын ап көрээли. Ол — хөй адырлыг ажыл-агый. Ногаалар, картофель, сүт-биле садыгны болгаш инитинниң чеменнитээни ол хандырып, тараапы бүдүрүп турар. План 5100 тонна турда, совхоз күрүнеге барык 6000 тонна тараапы саткан. Ында кургаг, аяс хүн манавайн, тавычаларны бөлүп, дөрт ажаап киреринге арга бүрүзүн ажылдап турар. Хар чаггалак турда-ла, ховүже бүгү 47 комбайн ажылдап үнүшкен. Сентябрьның 30-де тавычада 500 гектар тараапы бастырган, а октябрь 1-де—640 гектар. Машиналар орай дүнеге чедир ажылдап турар.

«Көк-Тей» совхоз күрүнеге тараа садар планын үш ажыг катап ажыр күүсеткен, оон механизаторлары ажылын эң организастап шыдаан, ам ажаап алышкынны бүрүн доозушкан. «Саян», «Элегес», «Өөк», «УТКА 25 чылы» совхозтарның, Тандының «Коммунизмниң херели», Каа-Хемниң «Тилелге», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозтарының чер ажылдакчыларының дугайында хөй ажы чүүлдерни чугаалап болур.

Республиканы ниитизи-биле алырга, күрүне шыгжамырынга тараа уруушкуну оожум чоруп турар. Долу чүткүл-биле ажылдаан турган болза, күрүнеге тараа садарының планын сентябрьда күүсеткеш, ам хүлээлгени күүседириниң үлүгүне ажылдап болуур турган бис.

Тараапың кестиришкинниң байдалы улам дүвүрээнинг. Чөөн-Хемчиктиң, Улуг-Хемниң, Тандының, Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хеминиң ажыл-агыларында сыпта болгаш тавычада тараалар ам-даа кончуг хөй. Ажаап алышкын Барыын-Хемчикте онза багай чоруп турар. Ында тараапың чартыынган биче-де хөйүн ажаагаң. «Барлык», «Шекпээр» совхозтарның механизаторларының ажыл-ижи организөөр чок, техника ажаалгазы багай болуп турар. Ол совхозтарның директорлары эштер Монгуш болгаш Мантатов, агрономнары, партия болгаш профсоюзлар организацияларының, одарның удуртуу турары коллективтер ажаап алышкынны черде кажаа доозар деп турары. СЭКП райкомунуң болгаш райкүскомнуң мындыг байдал-биле чүге эптежин турары билдинместир.

Улуг-Хем районуң ажылагыйлары өстүрүп алган дүжүт дугайында четпес сагыш салып турар, ында ам-даа 11 мүң гектар тараапы ажаары артаан. Жданов аттыг колхозтуң 1200 гектар тараалыг Чээвек болгаш Буура деп черлерге ийи комбайн августуң 20-деи эгелээш, чүгле 200 гектарны ажааганы ышкаш мындыг байдал-биле черле канчан эптежин болуурул? Ынчаарга ында дүжүт гектардан-на 7—9 центнер чедип турар-дыр. Комбайнерлериң амыдырал байдалының дугайында колхозта сагыш салбайн турар, олар хүнүң ааладарынче чаныш, аяс хүннер маңап олуурлар. Машиналар аңаа туруп, дүжүт үрелип турар. Ынчаарга бо болза чаңгыс таварылга эвес болгаш дүжүттүң хуу-саламның сагыш човаашкыны-биле көрбейн турарының чижектерин Улуг-Хем районга бо-ла көрүп болур. Партия райкому, райкүском, нодоо ажыл-агый бүдүрүлге ортелели көдээ ажыл-агыйның бо эң чугула кампаниязын ёзулуу-биле организастаар ужурдулар.

Таңды районуң чамдык ажыл-агыларының тараажымлары дүжүт ажаап алышкынынга хөй четпестерлиг болган. Аңаа дүржүлге станциязының механизаторлары багай белеткеткен болгаш ону кезерин ам-даа уламчылавышаан.

Партия райкомнары, райкүскомнар, бүдүрүлге ортелелдери дүжүт ажаап алышкынында байдалды доңдораан тодарадып көөр, ховушөлдерге полит-масса ажылдарны күштелдирер, ортумак звеноның специалистериниң, бригадирлериң харысалгазын улаттырар, кыска хуусаада хөвү ажылдарын доозар болгаш ылаңгыя кол кичээнгейни картофель ажаалдазынче, ону шыгжап кадаалаарынче утландырар ужурлут.

Дүжүт ажаап алышкынының дүрген дооскаш, күрүнеге тараа садарының планын күүседирп—оларның чугула соруулгазы, кедээниң ажыл-ишчи бүрүзүнүң алдар, иттүр болур. Ынчалза-даа ажыл-агыйжы ээ бир чугула херектиң ескезинден хоора көрбес болгай. Күскү хөвү ажылдарының бүгү комплексизин чогумчалыг организастаан таварылгада ажаап алышкынынга чедиишкин хандыртынар, ол чорук келир чылдың дүжүдүнге черни болгаш үреэнии белеткеп, мал чемин четчирп-биле курлавырлап алырын хандырар.

Күскү чер аңдырылгазы — немелде дүжүттүң магадылалы. Бо дугайынче сагыш салып турар удуртукчулар болгаш специалистер келир чылын хөй немелде дүжүттү алырын магадылап турары ол. Ынчалза-даа бо чугула ажылдың байдалы республиканың ажыл-агыларының хөй нуруузуунда үреэнин негелдезинге дүшпейн турар. Октябрь ай эгелээш, удавас хераңы доңуп калыр. Ындыг түрбүже, күскү чер аңдырылгазы терминиң оожум темп-биле чоруп турар. Эрткен чылга деңнээрге, ону 30 мүң гектар эвээштп, аам планның 37 хуузун күүсеткенин чугаалаарга-ла байдал илдең-дир.

Бии-Хем, Тес-Хем, Бай-Тайга районнар планның 17—20 хуу күүсеткенин агартыр чылдагаан турар бе, ынчан? Чок болбайн канчаар, шак-ла ындыг байдалда Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнар туруп турар, олар күскү чер аңдырылгазының планының үшүүн бир кезиин, бешин күүседип албаан. Чеңиш белеткээриниң темпизин саададыр турар кол чылдагаан болза күш-ажылды кошкак организастап, техниканы бедик бүдүрүкчүлүг эвес ажыглаан турары болгаш бо чугула херекте хаара туттуунган кижилерге сагыш човаашкынны четпес утландырып турары болуур.

Үреэнинерни арыглаарын, кургадырын болгаш четчирбиле уруп алырын ам дораан холга алыр херек. Таңды, Каа-Хем районнарның чамдык ажыл-агыларында үреэнин белеткээр ажыл чүүлээр. «УТКА 25 чылы» совхоз тараа культураларының үреэнии доңуу-биле уруп алташ, оларны үреэнии арыглаар лабораторилга дораан-на хынап алган. Ол үреэнинер тарылганың бедик стандарттарынга дүжүүп турар.

Оон-биле кады чамдык ажыл-агыларның удуртукчулары болгаш специалистери тараажымның алдын фондуунуң чогуур кичээнгейин утландырбайн турар. Барыын-Хемчик районда тараа культураларының үреэнинериниң чартыын бешн амга чедир белеткеп албаан. Ол районнарның, а ол ышкаш Таңды, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыларының үреэнин хынаар лабораторилгаларже баар үреэнинериң 11—13 хуузундан хөй эвезиниң дажыын дужаагаан болуп турар.

Бо чылгы дүжүт ажаап алышкынынга чамдык бергедаашкинner таварарын турган болза-даа, ниитизиниң малынга эргежок чүүлүл мал чемин белеткеп алыр ажылче киичээнгейни утландырарын үүнаа херек. Бо чылын сигенин болгаш саваңны эрткен чылдагындан хөйүү белеткеп алганда болза, чамдык ажыл-агыйлар болгаш районнар фермаларга, хөйүү бригадаларга четчир санныг чемсуурну тургузуп ап шыдаваан. Таңды, Бии-Хем болгаш Тес-Хем районнарның колхозтарында, совхозтарында сигея планының чартыынган биичи-де хөйүү белеткеттингеп, а республиканың ниитизи-биле айыткан планны күүседиргиге 25714 тонна четпес. Бай-Тайга, Тожу районнарда белеткээн силос хереглелдиң чүгле үштүң бир кезии. Өвүрде — планның 6.4 хуузу, а Эрзин районда планнаан 9225 тонна силостан белеткеп алганы чүгле 92 тонна.

Бо хүннерде мал кыштагладылышкынына кажаа-дораанын белеткелиниң дугайын чаңгыс шакта-даа үттүп болбас. Кижилер дугайында онза сагыш салза чогуур. Ындыг түрбүже Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш чамдык оске-даа районнарда хойжу бригадалар төптеринде, кыштагларда чурттаргы бажыңнары, кызыл-булуңнар ам-даа бүрүн сентеттингеш, оларже одаар чүүлүл сөөртүп чедирбээн.

Күскү хөвү ажылдарын болгаш кыштагладашкынга белеткелди доозарынга шаг-че ам кончуг эвээш арткан. Эртенги үеде температура 10 градус чедир соон, чамдык черлерде чаттан хар эривейн турар. Бүгү күштерни болгаш чепсек-херекселди мобилизастап, колхозтар, совхозтар кижилер болгаш техника талазы-биле бот-боттарынга дузалажып, бедик организастыг ажылдап туруп, тараапың, ногаалдарның болгаш тарымал оът-сигеннің чаңгыс гектарынын-даа дүжүдүн харга бастырбас херек. Бо болза Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тывазының 25 чылынга төлептиг ужуражыр талазы-биле бистиң планнарывысты база үүдээлегеринисти алдарлыы-биле күүседириниң магадылазы болуур. Ынчангаш партия болгаш совет органнарының, Кедээ ажылагый министерстволуунуң, «Сельхозтехниканың», будүрүлге эргелелдериниң удурдукчулары, бүгү коммунистер, кедээ ажыл-агыйның ажылшчилери бо дугайында чогуур сагыштыг салыр, бедик организастыг болуур ужурлуг.

Чурттуң ховуларында

Тараа болгаш техниктиг культураларның, картофельдиң, ногаалдарның дүжүдүн чурттуң кедээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери ажаап ап үргүлчүлевишаан. Сентябрьның тоңчүзүне чедир тараа болгаш тараа-бобы культураларны (кукуруза чокча) 102.8 миллион гектар черде кезии ажаагаң. Агаар-бойдустуң берглерлиг ажыл тиилевишаан. Соңгу Казахстанның, Барыын Сибирьниң, Уралдың тараажызары ажаап алышкынны уламчылап турар.

Россияның мурнуу түрүүн, Украинаның, Узбекистанның, Казахстанның, Азербайджан ССР-ниң ажыл-агыйлары ристиң дүжүдүн ажаап ап турар. Оңу 133 муң гектар шөлдең ажаагаң. Ол болза чуртта рис аалаан бүгү шөлдериң бештиң ийи кезии-дир.

(СЭТА).

Ак-көк дилгилерниң база бир чурту

КЫЗЫЛ. (СЭТА). Ыраакы Соңгу үүк чурттуг ажыыр — ак-көк песеп дилгилериң база бир төрээн чурту Тыва болу берген. Тыванның хереглекчилер шилтилелдеринин эвилелиниң ан фермазында олар өзүп-төрүп турар. Ак-көк дилгилер Сибирьниң мурнуу талазынга кайын чурттай алыр дээрлер чоокта чаа-ла эргежок турган. Ындыг чогеннишкиннериң ан өстүрүкчүлери дүүдере оңгап дүжүргеп. Соңгу үүктүң ол дилгилерин оларның Саян мындыган эккелгеш, Кызылдың кыын-кыыр агаарынга шыдамык уксаа кылдыр өстүрүп алганындан бээр каш-ла чыл эрткен. Улуг-Хемниң хоорай чанында эрии черге мун-мун дилгилер улуг ан ажыл-агыйы тургузуптаан.

Песецтериң ында өзүп турары эки. Бо чылын оның «дүжүдү» элбек болган. Дилги бүрүзү 6—10 эннити, бир дилги 20 эннити беэнн терээн. Эннитер оңча дорукпан.

Ферманың ажылдакчылары болгаш тускай эртемнигилери чүгле ан саның көөдедир дээш эвес, харын бедик шынарлыг, ак-көк өңнүг өлүк алыр дээш демнеел чорудуп турар. Бо чылын Соңгу үүктеп эккелген ак-көк дилгинин көргеш уксаалыг дилги-биле хайыакташтырган. Оон түүнеш коончуг эки — чаа уксаалыг өлүк шынары бедик, өңза өңнүг болган.

М. ХҮНКАЕВ.

Мал чемнериниң белеткели

(Сентябрь 29-на чедир, хуу-биле)

РАЙОННАР	СИГЕН	СИЛОС
Бай-Тайга	114.6	30.1
Чөөн-Хемчик	106.1	59.4
Өвүр	100.2	6.4
Барыын-Хемчик	93.2	54.4
Эрзин	85.9	1.0
Улуг-Хем	80.8	62.7
Каа-Хем	73.6	62.6
Монгун-Тайга	76.8	—
Тожу	64.4	30.4
Кызыл хоорай Совети	63.8	54.1
Тес-Хем	59.6	47.3
Таңды	56.8	84.8
Бии-Хем	57.9	34.2
Республика	79.4	58.7

Специалистиң мурнуку чүүлү

ХОЙ АЖЫЛЫНДА ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

Амгы үеде тарын боозадмага хой малдың баш санын өстүрериниң, ушаалыг болгаш продуктулуг шынарын дүргеш, массалыг бедиерииниң кол аргазы болур. Хой ажылында бо чугула кампанияны шын организастаар болза, кыыраар чорукчу ак эвээжедир.

Бо чылын республикага 215 муң хойну тарын боозадмага киирер, оон 75 хуузунга курстаашкыларның ушаалыг кошкарларының үреэни ажыглаар. Тес-Хем районда курстанцияда туе черинң алыта болгаш бирги класстың база бөдүүн дуктуг моол кошкарларның үреэни-биле бөдүүн дуктуг хойларны тарыыр.

Эртиен чылдарда болган четпес түүнделерни өөренип көргеш, бо чылын элээп хой ажыл-агыйлар хой малдың тарын боозадыгазынга белеткелди ай-шаанда чоруткан. 116 пунктуңуң 86-зы сентябрьда ажылдаан. Сентябрьның 20-ге чедир 98 муң хойну тараан, ам эртиен чылдың бо үезинде тургаашкан 16 муң хой болган. Барыын талакы зонаның ажыл-агыйлары бо чугула ажылды организастыг эгелээн. Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнар хой тарыыр планының кол нуруузуун күүсединп алган. Бии-Хем, Тес-Хем болгаш Эрзин районларның ажыл-агыйларында бо ажыл эртиен чылдыындан дээре чорун турар.

«Барлык», «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «Большевик» совхозтарның, «Чодураа», «Ак-Эрик», «Мөрен» колхозтарның хой пунктуларынга быжыглаан хойларның баштайгы тарылгазы доозуулган. Баштайгы тарылгада хойларның чамдыкы боозавайн барып болуурун барымдаалаан, 12—18 хонук эрткенде ийиги хынаалга тарылгазы чорудары чугула. Ынчангаш тарын боозадылга пунктуларының ажылынын үргүлчүлели 40—45 хонук болур, а хойларның массалыг ооладашкыны база ол хире уеде эртер. Пунктуларның ажылының үргүлчүлелиң моон кызырар болза, эки үре-түнеп чедип алдынмас, кыыраашкын хой болур.

Үстүнде нетелде ёзугаар алды неделя иштинде ажылдаар тургаш, «УТКА 25 чылы», «Сүт-Хөл» совхозтарда, «Хадыңның колхозта чамдык пунктулар ийи-үш неделя иштинде ажылдаавы четпес. Бир пунктуга норма ёзугаар 1500 хой онаажыр турбуже, элээп хой ажыл-агыйларга моңу сагывайн, хойнуң санын ковудеткеп чүүл бар. Ылаңгыя «Шекпээр», «Наймырал», «Межегей», «Тиилелге» совхозтарга пункт бүрүзүнге үш муң ажыг хойну тараан, а «Торгалыг» совхозка 3000 хойга чүгле чаңгыс пункт ажылдаан.

СЭКП обкомунуң пленумунуң докладында тарын боозадылга пунктуларын немей тудар дугайында айтымышкын күүсединнмейн турар. Хойларны пунктуларга ийи — үш хонук бурунгаар экээр ужуруглуг турбуже, 12—15 километр черлерден чаңгыс үүнде сүрүп келгеш, ол-ла дораан тарымышкынны чоруда бээр таварылга бар. Одаар чүүл үзүктелп бээриниң чылдагаанындан чамдык пунктуларга чогуур температура тургустунмайн турар. Тыныкчы кошкаларны докгаатказн норма ёзугаар чемгербее болгаш оон-даа оске четпестер бар.

Тарын боозадылганың үезинде оон технологиязын шак мынчаар үрээр чорук канчап-даа таарышпас. Ындыг чорук ажылдың шынарын кудуладыр, төрүүр чүе хойга онаашпыр аазап хураган алырынга чедирер дээрзин мал ажылының специалистери болгаш хойжулар мык биилир ужуруглуг.

Тарын боозадылганың ажылын бедик мергежилдиг, дуржулгалыг техниктер чорудар болза, эки түүнделерни чедип алырын чамдык ажыл-агыйларның чижектери көргүскеп. Чижээ, «Сүт-Хөл» совхозта Ч. Ондар, «Элегесс» совхозта С. Монгуш, К. Хертек, «Өөк» совхозта Н. Дербин мынаш техниктер тараан хойларындан төлду чүе хуу ап турда, бо чылын республикада төрүүр 100 хойга онааштыр чүгле 78 хураган алдынган болгай. Ылаңгыя «Өөк» совхоз төрүүр хойларның болгаш кыс дөтөеларның шуптуузун тарып боозадылгага кииргеш, ажылды шынарлыг чорутканының түүнелиниде 100 хой бүрүзүнден 97 хураганны алган турда, Бии-Хем районнуң колхозтарында бо көрүүлүг 82 болган. Чөөн-Хемчиктс СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң хойжуларының 100 хойга онааштыр алган хураганы районнуң ортумак көрүзүүлүнден 17 баш хой болган.

Ол ышкаш «Шекпээр», «Чыраа-Бажы», «Күш-ажылдың хостуу», «Наймырал» совхозтарның бо чылын 100 хойга онааштыр алган хураганы чүгле 55-тен 66 баш четкен.

Бо чижектерден ап көөрге, тарын боозадылганы чогуур негелде ёзугаар экп организастаан черлерде болгаш ону куду шынарлыг чорутkан черлерде түүнелдер дыка мылгалдыг болуп турар-дыр.

Тарын боозадылгадан аңгыда, хой саннаг хойларга болгаш кыс дөтөеларге суда эдерилгени чорудар. Бо талазыбиле улуг четпестер база бар. Колхозтарга, совхозтарга 1511 кошкар четпейн турар болгаш бар кошкарларның чамдыкы шынары куду. Улуг-Хем районда бар кошкарларның 30 хуузун, Чөөн-Хемчикте 497, Барыын-Хемчикте 295 кошкарны солуур ужуруглуг апарган.

Байдал ындыг түрбүже, айыткан районнарның ажыл-агыйларының-даа, кедээ ажыл-агый будүрүлге эргелелдериниң-даа удуртукчулары болгаш специалистери боттуг хемчегнер албайн турар. Ужаалыг мал ажылының катгыжышкынында «Элегесс», «Өөк» совхозтардан экелген кошкарларны ол районнарның ажыл-агыйлары ажта чедир садып албайн турары бо талазы-биле сагыш ажыр чорукту тайылбырлап турар. Боттарында бар кошкарларның хой нуруузу улуг четпестерлиг болгаш куду шынарлыг болуп турза-даа, Өвүр, Монгүн-Тайга, Бай-Тайга районнарның колхозтары тарын боозадылганы ажылдавайн турар. Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйлары бо ажылды черек кырында эгелеп-ээнилер.

Хойларның тарын боозадылгазын чорудуп, кошкарларны ажыглап турарында бар четпестерни дарый чайладыр ужуруглуг. Тарын боозадылга пунктуларының ажылынга доктаамал контрольду тургузар. Хойнуң тарын боозадылгазы — хой ажылында эң чугула кампания. Ажылдың хуусаалары шын шилип алырындан, ажыглап турар кошкарларның шынарындан, технологияны сагырындан хойнуң бүк санын немей өстүрери чедип алдынар. Моон ужурунда бо ажыл бүгү хойжуларның, ажыл-агыйларның болгаш будүрүлге эргелелдериниң зооветспециалистериниң, удуртукчуларының кичээнгейниниң төвүүге турар ужуруглуг.

А. ТЮТИНА,
республиканың күрүксеажыдыгга станциязының директору, зоотехник.

План күүсеттинген

Туркмен ССР-ниң болгаш Чимкент областың кедээ ажыл-агый ишчилери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруун телептиг утмуурунга белеткеммишаан, күрүнеге тараа садарының планын чедиишкинниг күүсеткен.

Чимкент областың колхоз, совхозтары тараа хүлээп алыр черлерге 163 муң тонна тараапы чедирип берген, аңы-чем болгаш мал чеми болур культуралар садып алырының планын ажыр күүсеткен. Областың ажыл-агыйлары ринин, күкуруузаның ажаап ап, күрүнеге садып эгелей бергеп.

Туркмен ССР-ниң тараажымлары аңы-чем, мал чеми болур культуралар садарының планнарын күүседирп—оларның чугула соруулгазы.

АЖААП АП ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхоз. Оон девискээринде даглар аккыр хар-биле шугланып эгелээн. Ынчалзада шөлдерде дүжүт дээш демисежип турар кижилер улам-на соруктут, үе-шактыг халас арттырбес дээш шудурту ажылдап турар. Ховуларда кестинмээн тараапы 12 комбайн-биле шугурнаавышаан.

— Ийи, үш аяс хүн болу берзе, тараавысты бүрүү-биле чайлыг ажаап аптар бис — деп, колхозта партком секретары Саая Бардаавыновна Очур биске чугаалай-дыр.

Тараа шөлү бо. Комбайннар чапты берген кызыл-тасты кескен. Оларның мурнунда комбайнда кызыл тукчугаштыкадап кааның көргеш, партком секретарындан айтырдыныс:

— Комбайнер-даа шыпран ышкаш-тыр аа?

— Механизаторлар ортузунда социалистиг чарыштыг организастаан. Оон түүнелин беш хонгаш-ла үндүрер. Бо удаада шилчиир кызыл тукчугаштыг хоочун комбайнер Саая Чучуңнуң чаалап алганы ол.

Комбайнерлер Саая Чучуң, Дагаа Хомушку, Донгак Ладар, Матпадың Хомушку, Матпак-оол Оюнак болгаш өскелер-даа дүжүт ажаап алышкынынга ең мурнакчылар. Механизаторлар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп атты чедип алыр дээш демисежип турар.

Комбайннар эзлечештир чоруп орда, тараа сөөртүр машиналар улаштыр халдың келгилеер. Комбайнерзер оларны тараа-биле дораан доддур чүдүрүптерге, машиналар бичиндаа ле эртирбейн хантарлар.

Дүжүттү кыска хуусаада, чидиргиг чокка ажаап алырынче бүгү күштү мөөнеп турарындан тараапы харга бастырбайн дарый ажаап алырының бүгү аргалары бар. Төп шаңда ажылдап турар кижилерниң кылган ажыл-ижи база шалыпкыны. Колдуунда алыяктар ында ажылдаан. Кылыр ажыл-ла хөй: тараапы арыглаар, бөлүп шыгжаар машиналарга чүдүрер хөй ышкаш кижилер бүгү сезон үезинде шаңга эрештиг ажылдаан. Шаңның комсомолчулар Донгак Карамаа, Хомушку Чечен хүн нормазын үргүлчү ажыр күүсеттип турган.

Тараажымлар өртүүзүнге массa-политиктиг ажылдар талазы-биле хемчегнер алдынын турар. Культура бажыңының үран чүүл бөлүгүмүнүң агитбригадазы 11 удаа солуун программалыг концертти тараажыларга бараалгаткан, 30 ажыг лекция, беседалар кылдынган.

«Большевик» колхозтуң тараажылары ниитизи-биле 1701 тонна тараапы бастырып ап, гектарга онааштыр 11,3 центнер дүжүттү ажаап ап турар.

Колхоз күрүнеге 100 тонна тараа дужаар планныг. Оңу ам 650 тонна ажыг кылдыр ажыр күүсеткен, тараа дужаалдазы үргүлчүлеп турар болгаш күрүне шыгжамырынга ниитизи-биле 1000 тонна тараапы дужаар деп бедиткеп хүлээлгени алган, оңу октябрь 11-ниң бетинде ажыр күүседир дээш шудурту ажылдап турар-лар.

Колхозта тараа ажаалдазында дүвүренчиг байдалдар база-ла бар. 500 га дүжүт соокка алыскаш, ушкан.

Ындыг болза-даа Совет Тываның 25 чыл оюнуң хүнүнге чедир ажаап алышкынны бүрүн доозуп, аңаа төлептиг белеткиг ужуражырынга большевикчилер бүдүрелдин.

К. САРЫГ-ООЛ.

ЧУРУКТА: колхозтуң тараа чеңнерлеринде комбайнарның ажылдап турары.

Фото А. МЕЛЬНИКОВТУҢ.

ПАРТБЮРО ЧҮНҮ ЧЕДИР КЫЛБААНЫЛ?

ОТЧЁТТАР, СОҢГУЛДАЛАР

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Ленинчи номчулгалар

Ряганың балык поргуудан Атлантика океанче углаан соодукчулуг ийи улуг траулер тывышче үнүшкен. Эргежок чугула чүүктериҢ аразында «Кажан-даа олбес 120 минута» деп радиоочерктиг ыяк кадагалаан магнитофон плёнкалары бар. Ону далайның ажыл-ишчилеринге балык тывыш флодунуң Ригада баазазының «Горизонт» деп радиостудиязы белеткээн.

Очеркти комсомолдуң үшкү съездизинге В. И. Ленинниң чугаазынга тураскаатkан. Ында съездиниң делегаттарының сактышкынналары, тоогу документилерни болгаш плёнкада бижээн В. И. Ленинниң чугааларын ажыглаан. Ол-ла очерктө 20 чылдарның аныяктарының болгаш ам үеде балыкчылар ортузунда сураглыг ырларны база киирген.

Далайда эжиндирип турар судноларга болгаш баазаларга ленинчи номчулгаларны шагдан бээр организастап турар. Тывыш чорудуп турар черлерже ленинчи партияның хоочун ажылдакчыларының, хамаатты, Ада-чүрттүң Улуг дайынчыларының киржинчилериниҢ болгаш башкылыг-биле ужуражып, ооң удуртулгазы-биле ажылдап чораан кызыл латыш адыгжыларның сактышкынналары бижээн плёнкаларны эккеп турар.

Балык тывызының районунче эриктен келген эштип чоруур базазалар В. И. Ленинниң торуттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга тураскаатkан радиочыындыларны дамчыдары чаңчыл болган. Океандан балык тудар флоттуң үүгле чаңгыс Лиепая баазазы безин ындыг 30 радиочыындыны белеткээн.

ЧАА ЭКСПОНАТ

Одессаның тоогу-чурт-шинчилел музейиниҢ делгелгезинде В. И. Ленинниң ажылдарының ховар үндүрүлгелери немежип турар. Ленинниң революция мурнунда парлаттынган ажылдарының солуң коллекциязын эртем ажылдакчылары чыгган.

1905 чылда Одессаның «Буревестник» ном үндүрер черинге үнгени «Аграр айтыры болгаш «Маркстың шүгүмүлекчилери» деп баштыңчының ажылын бир-ле дугаар делгеп көргүскен. Ооң чанында «Демократтыг революцияда социал-демократияның ийи тактиказы» деп В. И. Ленинниң ажылы. Ол ажыл база 1905 чылда Москвага парлаттынган. Ол номнуң соолгу арнында Россияга бирги оруе революциязының бүдүүзүнде үнген Ленинниң ажылдарының улуг дәңзызын кииргени солун.

Одессаның партия организациязындан В. И. Ленинниң РСДРП-ниҢ III съездизинче делегат кылдыр соңгаанын музейге көргүскен экспозициязы чаартkан. В. И. Ленинниң Одессага ажылдап турганы соратниктери Д. Ульяновка, Р. Землячкага, В. Воровскийге болгаш өскелерге-даа тураскаатkан кезекте чаа документилер, фото-чуруктар немешкен.

ХӨЙ ДЫЛДАРДА

Совет ном ленининазы ССРЭ-ниҢ улустарының хөй янзы дылдарынче очулдурган ажылдар-биле байлакшып турар. ССРЭ-ниҢ Министрлер ТөвүлелиниҢ чанында парлалга комитединден СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнатkаны болза:

Бо чылдың сентябрьда В. И. Ленинниң чамдык чогаалдары оруе, украин, белорус, армян, марий болгаш бурят дылдарга үнген. Оларның аразында «Улуг эгелээшкин», «Чарышты канчаар организастаарыл?», «Аңгы демиселии либералчы болгаш марксизчи ёзу-биле билириниҢ дугайы», «Партия организациязы болгаш партийжи литература» база өске-даа ажылдар бар.

Чамдык республикаларның ном үндүрер черлери баштыңчының элээн каш ажылдарының чыындыларын парлап бедеткээн. Чижээ, «В. И. Ленин болгаш социологияның чамдык айтырыглары» деп чыынды Киевке үнген. А Улан-Удэге «Социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуның айтырыглары» белеткеттинген.

ССРЭ-ниҢ улустарының хөй дылдарынга баштыңчы дугайында номнар: эртем-шинчилелдери, сактышкынналар үнгүлээн. Массалыг тираж-биле Владимир ИльичиниҢ амыдыралының, ажыл-чорудулгазының дугайында «Биографтыг доңчу очерк» номнуң Киевке алдыгы үндүрүлгези парлаттынган. «В. И. Ленин» деп А. М. ГорькийниҢ сактышкынналары Ригага үнген. Горький хоорайга «Эп Ленин» деп баштыңчыны билир, ооң удуртулгазы-биле ажылдап чораан инженегородчуларның сактышкынналарының чыындызының ийиги үндүрүлгези чырыкче, В. И. Ленинниң чурттаалгазының, ажыл-чорудулгазының дугайында номнар казах болгаш кабардин дылдарга үнген.

(СЭТА-ның корр.).

Юбилейин демдеглээн

Чөөн-Хемчик районда Баян-Тала сес чыл школазының коллективи ук школаның үдезиллеттинип тургустунгандан бээр 30 чыл болган оюн демдеглеп эртиргеп. Бодунуң ол юбилейинге школа коллективи чедишкинниг ужурашкан. Чаа өөредилге чылынга белеткелдер эки болган. Школаның иштики квасталгазы чараш. Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга тураскаатkан стендилер ында бар. Школаның оттуглар чүүлү четчир кылдыр белеткеттинген.

Школаның 30 чыл оюнга тураскаатkан байырлыг кежээ солун болуп эрткен. Аңаа ук школаның баштайгы эргелекчизи, Тыва АССР-ниҢ алдарлыг башкызы Ораанмай Нурсатты, школаның баштайгы өөреникчизи, ам милицияның майору Олег Ооржакты Улуг-Хем райондан чалап келдиргеп. Олар Баян-Таланың дөртен өөреникчилиг эге школазының 1939 чылдаа ажылдап эгелээнининҢ дугайын кежээниҢ киржикчилеринге сактышкын-биле чугаалап бергилээн. Ынчаардагы школа тудуунуҢ организакчызы, ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсаңчап болгаш ук школаны чеди чыл школазынче шилчиткенде директору Григорий Канчыыр-оол болгаш оон-даа өске эрги башкылар болгаш өөреникчилер кежээге кээп киришкен. Үжен чыл оюн тавартыыр ук школаны партияның Чөөн-Хемчик райкому болгаш райкуском хүндүлеп бижик-биле, районнуң улус өөредилге килдизи мактал бижик-биле шаңнаан.

Байырлыг кежээ соонда өөреникчилерниҢ улуг концерти болган. КежээниҢ киржикчилери тураскаал кылдыр чурукка тырттырган.



Бо чурукта Кызылдың Щетинкин-Кравченко кудумчузунда «Кызыл тудуг» эргелиниҢ тудугжуларының тудуп досканы Политчырыдыышкын бажыңының иштики ажылдарын кылчырынга идепкейлиг үлүг киирген аныяк шеверлекчизерден Анна Новикова, Валя Кунгаа, Зина Шиляева, Галя Багрецова олар-дыр.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧЕДИШПЕЗИНДЕ ЭВЕС

Эрткен айның сөөлгү хүннериниҢ бирээзинде Кызылдың тууйбу заводундан бистиң редакцияга телефоннаан келген. Заводтуң директору эш Красноперов редакцияга коллектив кежигүннериниҢ хомудалын дыңнаткан. Ооң утказы мындыг: завод тудут тууйбуун бүдүрерин көвүдедир талазы-биле бодупуң күчүүн алаан улгаттырган. Ылаңгыя чылдың ийиги чартыында тууйбу бүдүрүлгезиниҢ хемчээли өскен. Ындыг болза-даа тудут организациялары белеп продукцияны чогуур үезинде сөөртүп албазывдан, бүдүрүлге чорудулгазынга таварымча чок байдал тургустуна берген. Чүл дээрге, белеп тууйбуну складтап, шыгжаар черлер чедишпестээня-биле тууйбу өрттедир печкалар чогуур үезинде хосталбайн тургап. Ооң уламыдан бүдүрүлге чорудулгаавын дең-дескн чорударынга моондак таваржып турар. Чамдык хүнерде аазап каш бригадалар ажыл чок аңаа турар ужурга таварышкылаан.

Республикада тудуг ажылының хожудан турарының бир кол чылдагаавы тудуг материалдарының чедишпеавинде деп чүве билдингир. Ооң уламыдан өске черлерден бистиҢ республикавысчө аазап эвес тудут материалдарын сөөртүп турар.

Кызылдың тууйбу заводунда тудуг материалдарының саарылга чок чыглы бергенил тодарадыры-биле бистиҢ корреспондентивис аңаа болгаш тудут эргелелдеринге чораан. Заводтуң тууйбу өрттедир печкаларының чанында шолду машинага чүдүреринге белеткээн тууйбу долдур чыгдынган. Ында 120 муң ажыг тууйбу бар, оон аңгыда тууйбу өрттедир печкаларда база чүс муң ажыг кезек тууйбу алдынмайн турар.

— Бүдүрүлге чорудулгазын ёзугаар тууйбу орттедир печкаларның бир ужундан чиг тууйбуну салыр, өске ужундан белеп продукцияны ушгур ужурлуг чүве болгай. Ынчаарга белеп продукцияны чогуур үезинде албас чорук тууйбуну хептээр, өрттедир операцияларга саат ужураштырып турар. Харын-даа чамдык бригадалар бүдүн аазы-чыг дургузуунда аңаа турар байдалга каш удаа таваржып турар апарды — деп, заводтуң директору эш Краснопероп биске тайылбырлады.

Эрткен айның сөөлгү хүннеринде сес бригаданың ажылчыннары тууйбу өрттедир печкалар хосталбаанындан кол ажылын кылбаан, аап-саап ажыл кылып турган. Ооң чидирии улуг болган. 45 кижиҢ хүн халас эрткен, 96 муң тууйбу орттеттинмээн болгаш ажылчыннар 240 рубльди чедир албаан болуп турар.

Бир эвес байдал бо хевээр турар болза, завод ай саныңда-ла чүс муң кезек тууйбуну чедир бүдүрбеан тодараттына берген.

Кызылдың тууйбу заводунуң продукциязын үжен ажыг тудуг организациялары фонд ёзугаар ап турар. Ук организацияларның боттарының фондуузун канчаар ап турарын тодарадып көрээлинер. Республикада аң улуг тудуг организациязы — «Тыва тудуг» трест бо чылын 8 миллион кезек тууйбу алыр фондулуг, чыл эгезинден бээр бо хүннерге чедир 4,5 миллион хирени алган. Коммунал ажылагый министерствозу бир миллион фондунуң чартык кезинин алган болуп турар.

Эрткен айда «Тыва тудуг» трест 700 муң тууйбу алыр тургаш, 336 муңну алган. «Тыва көдээ тудуг» трест 155 муңдан үүгле 57 муңну, № 72 кожуун чоруур механизастаттынган колонна 70 муңдан 6 муңну, Каа-ХеминиҢ разрез-тудуг эргелели 77 муңдан 8 муңну алган. Мындыг чижектерни ам-даа уламчылап болур.

Тудуг организациялары амгы үеде тууйбу-биле кылыр ажылдың чогундан азы транспорттуң чедишпезинден тууйбу сөөртөйн турар, деп шын эвес тайылбыр бар. Керек кырында байдалды алгаш көөрге, тудуг организацияларының хөй кезии планныг онаалаларын күүсетпейн турар. Кызылдың сентелге-тудуг эргелелиниде байдалды маңаа көргүзүп болур. Эргелел бо чылын Кызылда № 183 кварталга улут магазинии, өөредилге хереклеедериниҢ складын, ийи котельнаяны ажыглалга киирер планныг. Ук объектилериниҢ кайызынындаа фундаментизи бо хүннерге чедир салдынмаан. Ооң чылдагаавы ажылчын күжүнүҢ чедишпезинде. Эргелелге ам-даа 170 ажыг тудугжу ногеттинип турар.

Чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарның районнарда (шылгыя Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайгада) тудут организациялары тууйбу чедишпезинден ажылын шулуудатпайн турар.

Үстүнде ады үнген тудут организацияларының удуртумчуларының ажыл-агыйжы эвес чоруундан тууйбу бүдүрүлгезинде мындыг байдал тургустунган. Тудут-монтаж ажылдарының планы күүсеттинмейн турарын тудут материалдары азы ажылчын күжү чедишпес деп медеглелдер-биле тайылбырлаар практиканы буруу шавар херек. Кайы-даа тудуг организациязы фонд ёзугаар алыр тудуг материалы — тууйбуну кылыр объектилеринге азы боттарының базазаларынга сөөртүп белеткээр хүлээлгелиг.

С. МААДЫ.

«Шынның» тускай корреспондентизи.

Ажыктыг-дыр

Бо чылын партия чырыдыышкынынга чаа өөредилге чылы мурнуку чылдардан онзагай хевирлиг. Улуг башкы ЛенинниҢ ажыл, амыдыралын өөредип, кайгамчык улуг угаанныг ол кижиниҢ овур-хевирии чон оргузунга танылары билдилиг, ханы утка-шынарлыг тайылбырлы берип шыдаар, дуржулгалыг пропагандистерни иеген турар. Ооң-биле кады делегейниҢ коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москва Төвүлел хуралының материалдарын болгаш делегейниҢ амгы байдалының дугайында айтырыгларны чонга тайылбырлаары улуг мергежилди негээр.

СЭКП обкомунуҢ пропаганда болгаш агитация килдизи бо айтырыгларга хамаарыштыр семинарны Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарның девискээр аайы-биле политөөредилгезиниҢ пропагандистеринге эрттирген. Аңаа тус-тус темаларга лекциялардан аңгыда, дуржулгалыг пропагандистер О. Хеймер-оол («Сүт-Хөл» совхоз), Х. Кызыл-оол (Өвүр район) болгаш өскелерниҢ-даа ажылынның дуржулгазының дугайын чугаалашкан.

Чаа өөредилге чылының бүдүүзүнде эрттирген бо семинар ажыктыг болган.

О. ЧАҢ-ООЛ,
пропагандист.

—⊙—

Турлагларда

Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозунда партия организациязы хову турлагларынга агитас-массалыг ажылды эки тургускан. Ак-Шатта хову турлаанда кызыл-булуң бар, ону лозуң, плакаттар-биле эки дерээн, агитхуудустар, хана солун, шоодуглуг хуудустарны доктаамал үндүрүп, лекцияларны номчуп келген, кинолары, бот-тывынгыр артистерниҢ концерттерин көргүзүп турар.

Дуржулгалыг лекторлар К. Сүге, С. Серен, К. Бүрбүй-оол, А. Самбуу олар хову турлагларын кезип, янзы-бүрү темаларга лекцияларны номчуп турар.

О. САПЫН.

—⊙—

Найыралдыг кожалар

Өвүр районнуң «Кызыл тук» колхозунуң эш К. Даваа удурткан 30 кижи составтыг сигенчилер бригадазы кожазы Моол Арат Республиканың Саглы аймаанның малчыннарынга дузалажып, оларның сигенни кесчип берген.

Бригаданың поварлары О. Калгажык, С. Бадыш, трактористери С. Чаш-оол, О. Додуй-оол, сигенчилери С. Төмүр-оол, О. Саар, О. Бүргүт-оол, О. Шандаа, О. Дозулдай, К. Байыр олар эки ажылдаан.

О. ДАЛБЫЙ.

«Чалгынныг металл»

БРАТСК, октябрь 1. (СЭТА-ның корр.). Бөгүн күрүнө комиссиязы бистиҢ чуртувуска алюминий будүреринiҢ эң улуг Братск заводунуҢ чаа корпузун ажыглалга киирер ыяыдыр хүлээп алган. Ленинчи юбилейниҢ хүндүлел биминиҢ болгаш юбилей медалын алыр эрге дээш чаржып киргеш, тудугжулар биле монтажчылар октябрьда электролиз цехин ажыглалга киирер деп шиитпирлээн.

Кыштаглаашкынга белеткел

Улуг-Хемде «Х Улуг хурал» көдээ ажылагый артелиниҢ № 2 хойжу бригадазы колхозта хөй хойлуг коллектив. Ооң ажыглалынга колхоз бо чылын 600 баш хой кирер чаа кажааны тудуп бээр планныг турган. Бригаданың кол кыштаглаар черн Хаан-Даг баарында ол кажааны Дываа Бичө-оолга удурткан тудугжу звено тудуп доскан. Бо хүннерде чаа кажааның иштики үүрмек ажылдары чоруп турар.

К. ОЙДУП-ООЛ.

• • •

«Шөкпээр» совхозтуң Аңгаты салбырында кыштаглаашкынга белеткел ажылы организастыг чоруп турар. Тыва АССР-ниҢ Дээди Соведиинiң депутады, тудуг бригадири эш Тавак-оолга удурткан салбырның тудугжулары бо ажылдың эгезинден тура, ажыл-агыйның тус-тус участоктарынга үш аңгы звено бооп үстүп алгаш ажылдап келгеннер. Эш Калын-оолга удурткан звено Кылбыштыг деп черде 300 баш хой кирер кажааны база бир чурттарга бажыңын доозуп турар. Бажыңны үүгле крышазаары арткан. Тудугжулардан О. Сүвүрдов, О. Хирликкей онаа идепкейлиг ажылдааннар.

С. МААДЫР-ООЛ.

• • •

«Тээли» совхозтуң Бай-Тал салбырының бода болгаш шээр малы Мажалык, Көп-Сөөк ол янчаар кыштаар. Моңу барымдаалаш, салбыр ол черлериниҢ сиген шөлдерин чылдың ажыглап келген.

Бо хүннерде кыштаг чоокшулап көжүп алган малчыннарның малы кажаалаттынмаан сарааттарны амдыгааштап-ла са базып, «мөөгүлендир» чип турун берген. Чамдык үүгле хүнүн бодаар малчыннар сарааттарны чанында барып хоңгулап алгаш, малын хүнээдир орта одарладып турда-ла салбыр баштаар чеи, анда көдээ Совет кандыг-даа хемчег албайн турары элдептиг. Келир кыш эртken кыштаг дээре эвес, ширии болурунуң демдээ — хар сентябрь эгезинде-ле салбырның тарма шөлдеринче книр чаапкан. Ол хиреде хөй үе, күш чарыгдап тургаш, белеткеп алган хайыраан мал чемин камгалап кадагалаар хемчег алдынмайн турар.

А. АДЫГБАЙ.

Совет ниитилелдиң социал тургузуу

УГААН АЖЫЛЫНЫҢ ҮЖЕН МИЛЛИОН АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫ

Бо чылын совет институттарын болгаш техникумнарны досканнарның саны бүдүн чартык миллион кижи ашкан. Дээди болгаш тускай ортумак өредилге черлерин досканнарның саны чаңгыс чыл дургузунда безин 180 муң кижи ковудээн деп, Топ Статистика Эргелелиниң дыцнадынга онзалап демдеглээн болгай.

Ол-даа өзүлде ашкан турар: бо күүн совет дээди болгаш тускай ортумак школалар ийи миллион ажыг кижини —900 муң студентини болгаш техникумнар 1 миллион 300 муң өреникчини хүлээп алган.

Чаа өредилге черлери ажыттынган дугайында чарлалдар совет солуннарда кончуг хей. Чижээ, чуртта ажылдап турар 43 университетке Куйбышев, Орджоникидзе, Гомель, Красноярск хоорайларда чаа ажыттынган 4 университет немешкен. Оон аңгыда чаа дээди өредилге черлери — институттар — Астраханьга, Краснодарга, Шахты хоорайга ажылдап эгелээр болгаш оларның ниити саны 800 чедер. Сибирьге болгаш Ыраккы Төөн чүкке он-оп чаа техникумнар ажыттынар болгаш чуртка оларның саны 4000 ажар.

Амгы беш чыл (1966—1970 чылдар) дургузунда дээди болгаш ортумак эртемниг чеди миллион чыгаа специалистерни белеткээн турар үжүрлүг. 1965 чылдың төнүзүнде улус ажыл-агыйынга ажылдап турган 12 миллион ажыг специалистерге ынча кижи немежири ол.

Бир эвес ленинчи юбилейлиг 1970 чылда школага бүгүнүнги он чыл өредилгезинче шилчилге колдуунда доозулган турар үжүрлүг дээрэни барымдаалап алыр болза, Совет Эвилелинге утаан ажылының ажылдакчыларын — өөң интеллигенциязын белеткээринең хемчээлдерни тодаргай көстүп келир.

Хаанныг Россияга интеллигенция бот-ажыл-чорудулгалыг чонуң чаңгыс безин хуузу болбайн турган. ТСЭ-ниң сан медээлерин өзүгээр алырга, 1968 чылдың эгезинде совет хоорайларга болгаш кодээ черлерге нүүрүлэйыңдала утаан ажылы кылыр 29 миллион чыгаа кижи санаттыныл турган, ол дээрге чуртуң күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чоңуның барык 25 хуузудур. А ам утаан ажылының ажылдакчыларының саны бисте 30 миллион четкен...

ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының аразында 55 хуу чедип турар ажылчын аңгының соонда совет ниитилелдиң сан талазы-биле ийиги черии эзлеп турар социал бөлүү — интеллигенция апарган дээрге ол-дур. Интеллигенцияның саны дүрген өзүп турар. Ынчалзада ол өзүлде ажылчын аңгының темпилеринге четпейн турар. Чижээ, 1940 чылдан 1967 чылга чедир ажылчын аңгының саны 2,4 катап өскен болза, интеллигенцияның саны ол үениң дургузунда ийи катаптан бичe-ле эвээш өскен. Ынчалзажок ол ийи социал категорияның өзүлдезии сөөлүү чылдарда мүн-не чоокшулажып келген. Ынчаарга утаан болгаш күш-ажыл ажылдакчыларының аразында хамаарылгаазы ѳмдыызында 1:4 болуп турардаа болза, утаан ажылы кылып турарларның саны өзүп, ол карышпак моон соңгаар шүүт өскерлип келир. Интеллигенцияның ролюнүң күштелирине хамаарыштыр Л. И. Брежнев Октябрьның 50 чылынга тураскааткан юбилей илеткелинге мынча деп айыткан: «бистиң ниитилелбистиң культуразы өскен тудум-на, эртемниң болгаш техниканың депшилгези улам бурунгаарлаар, совет улустуң мурнунда турар аажок улуг соруглаларны шиитпирлээрияге интеллигенциязының ролю улам кескү өзер апаар».

Делегейниң бүгү-ле сайзыраңгай чуруттарында утаан ажылы кылып турар кижилерниң санының өзүлдезин буржуаз идеологтар болгаш ревизионистер эртем-техниктиг революция чоруп турда төөгүлүг депшилгениң гегемонунуң ролю интеллигенцияже шилчивир дээр чүвезинге бүзүредилге кылдыр таймырларын ораалдажып турардар. Ынчаарга шынны херектиң анализинiң көргүзүп турарын ёзугаар алырга, капиталистиг чуруттарда-даа, социализминиң чуруттарында-даа төөгүнүң бурунгаарладыкчы чорудулгазын тодарадыр кол күш эң-не организастыг болгаш капитализмни дүжүреринге, кижини кижи мөлчүүр чоруктуу билбес ниитилелди тургузарынга эң-не сонуургалдыг ажылчын аңгы болуп келген болгаш болур-даа. Чүвениң үжүру кайы-бир социал бөлүктүң санының хойүнде эвес-ле болгай — хаанныг Россияга ажылчын аңгы эң хөй санныг аңгы болуп турбаан, ынчалза-даа революцияның гегемону ол-ла болган болгай. Ынчаарга бот-тускайлаң аңгы болбайн турар интеллигенция удур туржуп турар аңгыларның кайы-бирээзиниң талазынче шилчээш харын, боттуг күш болу бээр. Ол аңгылар боттарының эзлүзээнде интеллигенцияга солуургалдыг болгай. В. И. Ленинниң чугаалааны-биле алырга, «бүгү ниитилелде аңгы талазы-биле эрге-ажыктарның болгаш политиктиг бөлүктелжишкиннериниң хөгжүлдезин эң-не медерелдиг, эң-не шиитпирлиг база эң-не тода көргүзүп база илередиш турар болганының ужурунда интеллигенция деп адаарэ».

А төөгүнүң чорудулгазы бүгү делегейде интеллигенцияны чогум-на харын ажылчын аңгының туружунга улам чоокшуладып бар чыдар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның бо чылдың июньда Москвага болган делегей Чөвүлел хуралының документизинде мынча деп чугаалап турар: «Эртем болза шүүт-ла бүдүрүүчү күш болуп бар чыдар бистиң үевисте интеллигенция хөлезиленикчи күш-ажыл ажылдакчыларының хүрээлениңге улам-на немежиш кирип турар. Интеллигенцияның социал эрге-ажыктары ажылчын аңгының эрге-ажыктары-биле каттыжып, ооң чогаадымчы түткүлдери ээлерниң — монополистерниң эрге-ажыктарынга чөрүүгүп турар».

Тиилээн социализминиң чуруттарында ажылчын аңгының болгаш интеллигенцияның аразында чоокшулажышкынын улам шиитпирлиг черге-биле чоруп турар. Ниитилелдиң социал тургузуунуң өскерилгенин-биле холбаштыр интеллигенция бодунуң түткүлдериниң-даа, бодунуң составынының-даа талазы-биле күш-ажылчы, улусчу, ажылчын-тараачын интеллигенция кылдыр шапкын өзүп турар.

«Ажылчын интеллигенция» деп билиишкинни Ленин 1899 чылда-ла көргеи болгаш ажылчын аңгының ниитинге ол бөлүктү калбартырынче кыйгырган. Бодунуң холунга эрге-чагырганы алнаш, Россияның пролетарнады, ооң Коммунистиг партиязы ажылчын интеллигенциязының дүрген өзүлдезиниң дээштиг хемчеглерин алган. Институттарга киреринiң белеткелин эртиирер тускай өредилге черлерин — рабфактарны (ажылчыннар факультеттерин) тургускан. Дээди өредилге черлеринге болгаш техникумнарга ажылчыннарны, тараачынларны болгаш оларның ажыттөлдерин колдады хүлээп ап турган. Ажылчыннарның болгаш колхозчуларның бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөренир кежээки болгаш бот-өредилгези калбаа-биле нептерээп. Ол бүгү болза күш-ажылчы интеллигенциняның калбак кезээн тургузарынга чедирген. ССРЭ-ниң интеллигенциязы ажылчыннарның болгаш тараачынларның аразындан үнген. Первоуральскиниң Новотрубный заводунга 1263 инженерни болгаш техникти социологтар айтырарга, оларның 42 хуузу ажылчыннардан, 32 хуузу тараачыннардан үнгеннер болгаш 26 хуузу интеллигентилерниң ажы-төлдери болган.

Азы өске бир тодаргай факт. 1968 чылда дээди өредилге черлеринге кирген аныяктарның 39 хуузу ажылчыннар болгаш ажылчыннарның ажы-төлдери. 16 хуузу колхозчулар болгаш колхозчуларның ажы-төлдери болган. Ынчаарга ол дээрге хүндүскү салбырларга-дыр, а студентилерниң дең кезинiнден хөйү бүдүрүлгеге ажылдавышаан кежээки болгаш бот-өредилге салбырларында өөренип турар-ла болгай.

Дээди өредилге черлериниң чанында белеткел салбырларын организастаар дугайында СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели чоокта чаа докгаал хүлээп алган. Ортумак өредилге черлерин дооскан мурнакчы ажылчынпарны болгаш колхозчуларны ындыг салбырларга хүлээп алыр. Ол чорук ажылчыннардан болгаш тараачыннардан үнген студентилерниң санын улам көвүдедирип билдингир.

Совет Эвилелинде-даа, социализмге өскен-даа чуруттарда күш болгаш утаан ажылының ажылдакчыларының аразында боттуг ылгалдар соксаал чоокка чидип бар чыдар. Бедик мергежилдиг чүс-чүс муң ажылчыннар утаанның нарын ажылын кылып турар. Көдээде база ындыг болуушкун илереп турар.

Ынчалза-даа бо дээрге совет ниитилелге профессионал интеллигенция херек чок дээни ол эвес-тир. Ниитилелге күш-ажылды дифференциастаарының болгаш специализастаарының чугулазы, күш-ажылда утаанның болгаш күштүң деп хуваалда турда, профессионал интеллигенцияга пегелде-хереглеп үр үеде турар апаар. В. И. Ленин ол дугайын айтыпшаан, «коммунистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинiң эң бедик чадазы чедип алдыгыже чедир интеллигенция прослойка болуп хевээр артар» деп онзалап демдеглээн.

Материалдыг бүдүрүлгениң хөгжүлдезинiге эртеминиң ролюнүң улгатканынга холбаштыр эртеминиң хөгжүлдези-биле шуут холбаалыг ындыг интеллигенция категориязынга иегелде ССРЭ-де дүрген өзүп турар. Ам ындыг интеллигенция улус ажыл-агыйында спецнализтерниң ниити санының 8 биче-ле ажыг хуузу болуп турар. Ынчаарга ол ниити сан 1955 чылдан 1966 чылга чедир 2,5 катап өскен болза, эртем албан черлеринде специалистерниң саны ол үениң дургузунда 4,3 катап өскен. ССРЭ-де эртем ажылдакчылары — олар 800 муң ажыг—делегейниң эртем ажылдакчыларының дөрттүң бир кезии болуп турар.

Совет интеллигенциязының эң-не хөй санныг бөлүү — бүдүрүлге-техниктиг интеллигенция, тодаргайларга заводтарда, тудутларда, совхозтарда, колхозтарда болгаш өскедаа ол янзылыг черлерде ажылдап турар специалистер болуп турары дүрүм ёзугаар чүүл-дүр. Олар бүгү специалистерниң 41 хуузу-дур. Улус ажыл-агыйында ажылдап турар дипломнуг инженерлерниң саны ССРЭ-де эң хөй — олар ийи миллион кижи.

Совет интеллигенциязының элээн хөй кезээ, азы бүгү специалистерниң 28,4 хуузу улус өөредилгезинде болгаш культура-чыдыдышкында, 15,5 хуузу— кадык камгалалында ажылдап турар.

ССРЭ-де интеллигенцияның национал составының дугайында статистика база кончуг солуп. Хаанныг Россияга утаан ажылының ажылдакчылары кончуг эвээш турган. Ынчаарга чуруттуң национал кыдыг-кызыгаар черлеринге оларның саны оон-даа эвээш турган. 1914 чылда чуртка ажылдап турган 105 дээди өредилге чери кол нүүрүлайында-ла Россияның кол районнарында чүгле 21 хоорайга мөөнешкен турган. Амгы Белоруссияның, Азербайджанның, Арменияның, Молдавияның, Узбекистанның, Туркменистанның, Таджикистанның, Киргизияның, Казахстанның девискээринге чаңгыс-даа институт турбаан. Амгы үеде дээди өредилге черлери 350 хоорайларда бар, дээди өредилге черлери эвилелдешкен болгаш автономнуг бүгү республикаларда бар. А үстүнде адаттынган республикаларның девискээринге 1967 чылда 789 муң студентилерниг 156 институттар ажылдап турган.

Хаанныг Россияга дээди эртемни чүгле хөй эвес санныг херээжеңнер, кол нүүрүлайында ниитилелдиң ямбылыг кезектеривдеп үнген херээжеңнер чедип алыр аргалыг турган. Ам херээжеңнер улус ажыл-агыйында дээди болгаш ортумак эртемниг бүгү специалистерниң 58 хуузу болу берген.

Мынчангаш ССРЭ-де интеллектуалдыг ажыл-чорудулга, эртем чедип алыр эрге бүгүле кижилерге бир дөмей чедиңгир болгаш бистиң чуртуувустуң Конституциязы-биле магадыладтынган.

Бистиң хөй националдыг совет интеллигенциязыс бодунуң чогаадымчы энергиязын ажылчын аңгының, бүгү улустуң тургузукчу ажыл-ижи-биле чаңгыс аай кылдыр холбаштырып, чаа ниитилелдиң тургузуушкунуга ең идепкейлиг киржип турар.

Илья АГРАНОВСКИЙ.

делегей бо хүннерде

ДЕЛЕГЕЙ ШУУЛГАНЫ

АЛМА-АТА. (СЭТА). Октябрь 1-де Алма-Атага «Национал-хосталгалыг революциялар дугаймында ленинчи өөредиг болгаш чаа хөгжүүн турар чурттарның социал депшилгезиниң амгы үе-чадазы» темалыг делегей шуулганы ажыттынган.

Аңаа Азия, Африканың болгаш Латин Американың хөй-хой чурттарының төлөөлекчилери, национал-хосталгалыг шимчээшкиниң удуртукчулары, ажы-дүңма социалистиг күрүнелериниң төлөзелери киржип турар.

«СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Казахстанның Компартиязының ТК-зының бирги секретары Д. Кунаев «Улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинiниң дугаймында ленинчи өөредиг» деп илеткел кылган.

Журналистер ужуражыышкыны

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Октябрь 1-де Смольныйның улуг залынга делегейниң журналистер ужуражыышкыны ажыттынган. Ужуражыышкынны В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан. Аңаа барык 90 чурттуң демократтыг парлалгазының төлөзелекчилери киржип турар.

Шуулганы ССРЭ-ниң журналистер эвилелиниң баштаар черииң даргазы, «Правда» солуннуң кол редактору М. В. Зимянин ажыттыган.

Депшилгелиг журналистиканың төлөзелекчилери чугаалажышкын кылырын болгаш Ульяновскиниң, Москваның ленинчи черлери-биле танышжарын үргүлчүзээр.



Чер байдаан шиңгээдип алырда Куба Республиканга совет геологтар болгаш геофизиктер улуг дузаны чедирип турар. Оларның киришилгези-биле ол чуртта нефть байлактыг чирлерни белгаш амыытыг назымалдарны шинчилеп тыпкан.

ЧУРУКТА: сейсмическая станцияда аппаратураның техниктиг удуртукчузу В. Л. Снибельский, оператор Филиберто Сантиестефан белгаш улуг инженер-геофизик А. П. Семенов.

С. ПРЕОБРАЖЕНСКИЙНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы.).

«Идиктер-69» делегелге

57 чурттуң идик болгаш алзы улетпурунуң эң чаа чедиишкиннерин көргүзүп турар, делегейниң «Идиктер-69» делегелгезинге октябрь 1-де Чехословак Социалистиг Республиканың бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының хүнү демдеглеттинген.

Чехословакия идиктер бүдүрер талазы-биле делегейниң бирги черлериниң бирээзин эзлеп турар. Аңы-дүңма ол чурт эр болгаш херээжен, уруглар кедер, эки шымарыг 110 миллион эжеш идикти, алгы будуштуг хой бараанны — чемоданнарны, сумкаларны, хол хаптарын чылоын-на бүдүрүп турар. Чехословак идикчилериниң бүдүрүп турар кылыгларының шымары делегейниң эң эки идик хевирлеринiндеи дудаввс. ЧССР продукциязын чүс ажыг чуртка садып турар. Оон кол садып алыкчызы Совет Эвилели. ССРЭ чүгле бо чылын безин 25 миллион эжеш идикти садып алган.

Көрүдеге киржип турар үжен тос бүдүрүлге черлеринге Бүгү-эвилелдиң садыг палатазының хүндүлел дипломнары тыныскан.

Делегелгеге октябрь 1-де Чехословакияның Совет Эвилелинге идик садарының дугаймында ССРЭ-ниң төөгүзүмде эң улуг керээге аттар салдыынган. Ол керээни ёзугаар ЧССР ССРЭ-ге 1970 чылда 90 миллион хире чүүл-бүгү идиктерни садар.

(СЭТА).

КУДР-де ленинчи юбилей

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корей Улус-Демократтыг Республикада В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң байырлалынга белеткел кадбарын турар дең. топ парлалга дыцнаткан.

Корейниң Күш-ажылчы партиязының ТК-зының Политбюрозунуң доктаалын ёзугаар В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш революцияжы-чорудулгазының дугаймында лекциялар организастаттынган турар. Эртем болгаш дээди өредилге черлеринге Ленинниң идеяларының империализмге, чүүл-бүгү ошпортунизмге удур демисселге ужур-дузазының дугаймында эртем конференциялары эртер.

В. И. Ленинниң шилип алдынган чогаалдарын парлал үндурери төлевилеттинген. «Күрүне болгаш революция», «Коммунизмге «чөөнөзөринiң» уруглар аарыы», «Пролетар революциязы болгаш ренегат Каутский» чижектиг чогаалдар хөй тираждыг кылдыр парлаттынып үнер. Чымыды чогаалдар парлаан «Марксизм болгаш ревизионизм», «Империализм дугайы», «Делегей революциязының дугайында ленинчи өөредиг» деп номнар үнер. Оларга В. И. Ленинниң чогаалдары кирер.

Корей драматурглар боттарының чогаалдарын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаадып турар. Ленинниң амыдыралының болгаш революцияга-чорудулгазының дугайында документалдарны тургустуунган кино чуруктарны чонга калбаа-биле көргүзер. Чуруттуң Пхеньян болгаш өске-даа хоорайларында фотоделгелелер организастаттынар.

Коммунистер деткип турар

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияда партия активиниң хуралдары болуру үргүлчүлевишаан. Бүдүрүлге болгаш албан черлериниң, ыраажылагыйлзар биле кодээ ажыл-агый кооператинериниң коммунистери ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң түңнездерии чугаалажып турар. Олар оон шиитпирлерин бүрүн болгаш чаңгыс эң-сеткилдии-биле чүүлдүгүнгенин илертейлзэн.

Прагада судналар кылыр чех бүдүрүлге черлериниң коммунистериниң актив хуралының шиитпир үндурген доктаалында мынча дээн: «Хүлээп алдынган шиитпирлерии партияның идей талазы-биле чаңгыс эвии болгаш ажылдаар ,аргалыын быжыглаар дутайында сагыш салыышкын дең үеиин тур бис. Пленумнуң документилери бистиң ажылыыстың политикиг, экономика талазы-биле программазы болур».

Мурнуу-Чех областың Пелгржимов районунуң партия активиниң хуралының кирижикчилери, тараажы коммунистер ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитпирлерин боттарының бүрүнү-биле деткип турарын илертейлзэн. Олар Чехословакияны Совет Армияның хостаанының 25 чыл ооңга холбаштыр ЧКП Төп Комитединiң ажылчы чоннарга кыйгырыкка харыы кылдыр алган боттуг хүлээлгелерии шиитпир үндурген доктаалында база киргеи.

Коммунистиг партияның удуртукчу ролюн быжыглаар талазы-биле ук пленумнуң боттандырган хемчеглерии чер-черииң партия комитеттериниң болгаш эге организацияларының чаңгыс эп-сеткилдиг, бүрүнү-биле түүлдүг деп санаанын илергейлээн актив хуралдарының дугайын Словакияның бүгү парлалгазы парлап үндурген.

Чехословакияны Совет Армияның хостаанының 25 чыл ооңга үүкүштүр күш-ажылчы сорук киришкинiң калбартырынче ЧКП ТК-ның кыйгырыын Словакияның хөй-хой бүдүрүлге черлериниң бүдүрүлге шиитпирлери, коммунистерни калбаа-биле деткип харылаан. Экономикада бергедерии ажыл артери дээш, улус ажыл-агыйының айтырыгларын шиитпирлээрии дүргедедирип дээш база хамыкты мүрнай бүдүрүлге программаларын күүседири дээш бүгү чуртта шимчээшкин калбарын турар. Ново-Замки хоорайның «Электрочырык» заводунуң ажыттынары биле албан-хаакчылары октябрь дургузунда ийи дыштанар хүнде ажылдаар болгаш муң-муң кронның продукциязын улус ажыл-агыйынга бүдүрүп бээр деп шиитпир үндурген.

Социализм чуруттарында

ГДР

Берлинге Герман-совет найырал аттыг коллективтиринiң ужуражыышкыны болган. Ужуражыышкынны ГДР-ниң 20 чыл ооңга болгаш В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскааткан. Ужуражыышкынның киржикчилери боттарының коллективтиринiң ажылдап турарын, ажылчын-тараачын күрүнени быжыглаарынга Герман-совет найырал ниитилелиниң кирип турар улуг-хуузун чугаалаан. 3,6 миллион кежигүнүң эвилелдештирип турар ол ниитилелге Герман-совет найырал аттыг деп аладырын чедип алыры дээш чарыш төрүттүнген.

Ам ындыг атты 12 муң ажыг коллектив ѳдилеп турар. Республикага ук ниитилелдиң өгелээшкинiнiң ёзугаар ниитилел ажыл-чорудулгазының бүгү адырларынга совет дуржулганы өөренириниң болгаш ажыглаарының 4 муң ажыг болгүмнери тургустунган.

ВЕНГРИЯ

Венгрияның ажылчы чоннарыны боттарының улус ажыл-агыйының планнарын чедиишкинниг боттандырып турар. Венгрияның үлетшүрүг баштайгы сес айның планын 101 хуу күүсеткен. Даштыкы чуруттарга садар бүгү бараанның 70 хуузун социалистиг чуруттарга чорудуп бергеи.

Венгр ажылчы чоннарының ажыл төлевирии база улгаткан.

ПОЛЬША

Улусчу Польшаның Конинск хомүр-даш бассейнинде күүүшыдалдыг талазы-биле ийиги черии ѳдлеп турар, бүс-биле ажылдаар электростанциязының тудугжулары 200 муң киловатт күүү-шыдалдыг алдыгы турбинаны ажыглалга хүлээдип берген. Ынчангаш станцияның ниити күүү-шыдалы 1 миллион 200 муң киловатт четкен.

ПҮР-нуң бүс-биле ажылдаар чогум ѳң улуг, 3 миллион киловатт күүү-шыдалдыг кылдыр телевилеттинген электростанциязын Белецкое воеводствонуң Козениц хоорайында тудуп турар.

Польша Улус Республиканың бүс-биле ажылдаар электростанциялары бо чылын барык 60 миллиард киловатт-шак электри күүнү ажылдап үндүрер.

РУМЫНИЯ

Улусчу Румынияда дүжүт байырлалдары чаагай чанчыл болу берген. Байырлалдарны октябрьның баштайгы воскресеньезинде демдеглеп турар. Хоорайларның болгаш суурларның байдалы ам безин кайгамчык хайнышкынныг апарган. Найысылалдың төп «Обор» рыногунда чаа делгинирлерии, лаpёктарны тудуп, садыг делгинирлерин белеткеп турар. Үезд бүрүзүнүң кодээ ажылагый ажылдакчылары бо чылдың дүжүдүн ажаап алырын доозарынче далажып, чоокшулап олурар байырлалды төлептиг уткуурунга белеткеннп турар.

(СЭТА).

КУР-нуң 20 чыл оюнда Пекинге чыскаал болган

ПЕКИН, октябрь 1. (СЭТА). Бөгүн Кытат Улус Республиканың тургустунганының 20 чыл оюнда Пекининiң Тиньаньмэнь шөлүнге чыскаал болган. Шөлдү дургаар шеригнерниң, хунвэйбиннериниң, ополченниерниң колонналары эрткен.

Чыскаал кылажының эгелээр мурнунда КУР-нуң камгалал министри Линь Бяо чүве чугаалаан. Чыскаал ийи шак хире үргүлчүлээн. Тиньаньмэнь шөлүн индирииге Мао Цзэ-дун, Чжоу Энь-лай болгаш өске-даа кытат удуртукчулар турган.

Тодаргай айыыл

БОНН. (СЭТА). Барыын Германиязының Трир хоорайының чоогунда чазагыг оруккa 5 килограмм порошок бүдүмелдиг хап ордун калган чыткан. Ук бүдүмел ишкининiң тыныжы боогдаар саддарыг болгай. Ол черии чаны-биле эртип турган хөй-хөй автомашиналарның чолаачылары аар-бергe хораттыгган байдалдыг апарган, эмнелге черлериндe чедe бергеи. Ук черииң чоогунда турар бажыңнарының чуруттакчыларын оон ыңай хоралыг уруктарга таварыштырбас дээш, айыылдыг девискээрден тур чайладып үндүргеи.

Ондак болган черге чедип келген тускай эртемниг химиктер противогазтарлыг ажылдаар ужурга таварышкан. Олар америк шеригтерииң «өөредилгеге» ажыглап турар, хораннаар бүдүмелдерии бо-дур дээн. Барыын Германиянының парлалгазының ыңнадып турарын ёзугаар алырга, ындыг химия бүдүмелдерии-биле НАТО эвилелиндe бантаап турар америк шеригт кезектери чөпсеглеттеген.

Улус Трир чоогундa гыынган хораннаар бүдүмелиг ханты эртken автомашиналардан ушпуунуп калган, ооң иштинге чораан, хораннаг бүдүмелди оон өске автомашиналар улуг оруи девискээринге чашканнаан каанкай деп бодап турар.



ЛЕНИНГРАД. «Вибратор» заводка элдептиг лаборатория тыптып келген. Оон бээр 10 чыл болган. Ону ажылчын слесарь Николай Николаевич Васильев удуртуп турар. Ук лабораторияны нүүрүлайында база ооң чогаадымчы ажыл кылырынга таарыштыр тургускан.

Васильевтиң лабораториязы ам шенелде чери эвес, харып заводтуң шагда-ла тургустунган база бир салбыры болу берген. Чогаадыкчы, шинчилел болгаш шенелде ажыдарын хары угда кылып турар ажылчыннарны ол лаборатория эвилелдештирип турар. Ол үениң дургузунда аңаа сонуургандыг хой-хой чаа чогаадылгаларны кылган. Оларның аразында сава кылырындан эгелээш, диштерни аартпайн, бүс-биле ажылдаар бичии турбина-биле өрүмнээрiнге чедир үлетшүрүүң хой-хой адырларында ажыглаттынып турар, бүс-биле ажылдаар херекселдер бар. Слесарьларның ажылдарын чигедир хой-хой механизмнер тургустунган. Төлевилел шыыгларын хоолгалаан, ийи кижини солуп ажылдаар машина бүгү-ниитинге үнелэткен. Өлүк эде хептээр, аңчылар биле балыкчылар чылыгланып чиңнеңир, массаж кылыр онза дериг, химиктер ажыглаар вибратор болгаш өске-даа хой-хой херекселдер бар. Ам завод чогаадыкчы-ажылчыннарның тургускан чаа дериглерин ажыглаан, ээзээш эвес арыг оруларны ап турар.

ЧУРУКТА: Васильев лабораториязының ажылдакчылары (солагай таладан оң талаже) механик Н. А. Сергеев, токарь М. С. Золотов, Н. Н. Васильев биле механик В. П. Бенд оларның бүс-биле ажылдаар дериг тургузуун чугаалажып турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Атеистиг темага

ТАЙЫЛБЫР АЖЫЛЫН ХҮН БҮРҮ ЧОРУДАР

Амгы үениң амыдыралының негелдезинге дүүшпес, ниитилелдиң бурунгаар хөгжүлдезинге доктаар болуп турар эргинiң артынчылары-биле демиселди кошкадып болбас ужурлуг деп партия бистерни өөредип турар. Шаанда улус үүк-бижик билбес, эртем-билиг чок, бүдүүлүк чораан үеде чамдык хоптак-чазый, алыскак-чискек кижилер кажар аргаларны ажыглап тургаш, бодүүн кижилерни мөлчүп чораннар. Оларга янзы-бүрү хамнар, ламалар, кажар илбичилер, каранк көрүүр тарбыдакчылар хамаарыжыр.

Оларның ийи-чангыс артынчылары ам-даа бар. Чоокта чаа Чаа-Хөл көдээ суурнуң бир кыдыкы бажыңынга мындыг таварылга болган.

Кожавыста аалдың бичии уруу ааранаң, бергедеп турардыр деп ачам суглар чугаалажып, ол аалга барып олура хонуп турган мындыг чүве. Ынчан уруглар эмчизи ырак одарда малчыннарже чоруй барган турган. Ону дыннаап, Миша Б. биле Толя С. дээр ийи аныяк ол кажар арга болап алгаш, шыктан ийи кара күске тудуп алган. Оон соонда хамнар бооп, ол аалга чеде берип-тирлер. Бүскелерни бирээзи хойлап алгаш орар, өскези—хамнаар бооп дугуржуп алганнар.

Сарыг пос-биле тодарлап каан шыва тоннарлыг, шавыраачы ийи «хам» аалга чедип кээрге, аарыга девидээн ээлер оларны аажок хүндүлеп, аъшкарып-чемгерип каап, дуза дилээннер.

«Хамнарның» бирээзи-даа буруладыр техпиленип, иштинде мегеленип химиренип, аарыг уругнуң арынга тарбыдаан кижи бооп, чараазын дүкпуртунуп, шаг-ла болган. Ынчангаш ажинче көргеш, күскелерiң салывыт деп аңаа моолдап сымыранырга, күскелеривис өлүп каап-тыр деп оозу моолдап сымыранган. Өгнүң херээжен ээзи моолдап билир кижи болгаш, чүвенiң ужуруи билип каап, келген ийи «хамны» өгден үндүр ойладыпкан. А аарыг уруг оларның дузазы чоккa-ла, каш-за хонганда кап-кадык кылдыр сегий берген.

Ол ышкаш човааччыг, эргинiң артынчылары бистиң черде ийи-чангыс көстүп турар апарган. Чижээ, өлген кижиниң чеди, дөртен тос хонуктарын арттырер деп алгаш, хам, лама чалаар, ажыл үезинде хөй кижилер чыглып алгаш, арагалаар чоруктар бар. Өлген кижи ынча дидир, мынча дидир деп хуурмак, меге чугааларны чон ортузунга тарадып турарлар. Ынчалза-даа бистиң «Найырал» совхозтуң чамдык удуртукчулары ындыг чоруктарны хоруур туржук, ол кижилерге машина, тракторларны чөпшээрeп бээр чоруктар бар. Ол чорук ниитиниң корум-чурумун үрээр, аргалаар, хулганнаар чоруктарга сылдаг бооп турар.

Эргинiң ийи-чангыс ындыг чаржынчыг артынчыларын болдурбас дизе, партия, комсомол, профэвилел, хөй-ниити организациялары ооң-биле демиседче чонну эвилелдээри, хүн бүрүнүң тайылбыр ажылын чорудары чугула.

У. КАРА-ООЛ,
Чаа-Хөл көдээ Совединiң күүсешкүнүнүң даргазы.

Шын

Дөртку арын ● 1969 ч. ● октябрь 3

БАШТАЙГЫ КӨРҮЛДЕ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга үткүштүр школа наамыны четпээн уругларныӊ албан чөрлериниӊ четкизин калбартыр болгаш өөредилге-кижизидилге ажылынныӊ дөмей-лиг бедидер сорулга-биле уруглар албан чөрлериниӊ республика көрүлдезиниӊ бо чылдыӊ сентябрьда болгаш 1970 чылдыӊ апрельде эртиреер дугайында Тыва АССР-ниӊ Министрлер Чөвүлели болгаш областтыӊ профэвилелдер Чөвүлели доктаал үндүртүнден бээр алаза үе эртикен. Доктаалга үндезилээш ажылчы чоннар депутаттарныӊ Эрзин район Советиниӊ күүскому уруглар албан чөрлериниӊ көрүлдезин удуртуп башкаар район комиссиязын тургускан, көрүлдезиниӊ негелделерин көдээ Советтериниӊ күүскомнарынче, уруглар албан чөрлериниӊ коллективтеринче чоруткан турган.

Чер-чериниӊ партия, хөй-ниитиӊ организациялариныӊ деткимчези-биле кодээ Советтериниӊ күүскомнары, ясли-садтарныӊ коллективтери, районнуӊ улус өөредилгезиниӊ килдизи болган хамаарышкан организациялар чамдык ажылдарны чорутканы бирги көрүлдеде илереэн. Бо чылдыӊ сентябрьда болуп арткан уруглар албан чөрлериниӊ республика, болгаш район көрүлдезинге Эрзин район бедидер ясли-сад кирипкен. Уруглар албан чөрлериниӊ материал-техниктиг базазы алаэн быжыкан, уруглар-биле өөредилге-кижизидилге ажылыныӊ шынары бедип турар. Көрүлдеге кирипкен беш ясли-садта 257 урут хаара туттунган, оларныӊ 142-ви малчыннар уруглары. Уруглар албан чөрлеринде ажылдап турар 90 ажыг ажылдакчыларныӊ 12-ви башкылар. Оларныӊ өөредилге-кижизидилгелиг ажылды билдиглиг чорудуп турары хынаалдап илереэн.

Бичии чаштарны коммунизм ёзулуурга кижизидиринге болгаш школага белеткээринге боттарыныӊ билиин, күжүн үндүрүп чоруур кижизидикчи башкыларыны демдеглээри чугула. Бай-Даг, Эрзин, Нарын болгаш Мөреи суурларда ясли-садтарныӊ кижизидикчи башкылары З. Дүзүнмаа, С. Серенен, С. Ыпаалай, Т. Чопуй олар уруглары культурлуг ажыы-чаңга кижизидиринге болгаш школага белеткээринге кызымаккай чоруун көргүзүп, ада-иелерге, партия, совет органнарынга майтадып турарлар.

Уруглар албан чөрлериниӊ материал-техниктиг базазыны ыжыктаныр талазы-биле Эрзин, Бай-Даг, Нарын кодээ Советтериниӊ күүскомнары, «Чаа орук» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарныӊ баштаар чөрлери уруг ажылдарны кылып чорукан. Эрзин, Нарын, Бай-Даг суурларда ясли-садтарныӊ сентелгези ой-шаанда эки шынарлыг доозулган, оттулар чүүл четчириби-биле белеткеттингеп, девискээри арыг-силиг, уруглар ойнаар шөлчүтештерни дерип кылган, яжы-бүрү үнүштерни тарып олуртукан. Бичии чаштарныӊ чурттап, ойнап турар өрээлдери арыг, тевергин, ойнаарактар четкиси-биле бар, белеткеп турар чеминиӊ шыйары эки. Уруглар албан чөрлерин көрүштүт болдурар, социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырар дээш бо ясли-садтарныӊ коллективтери хөй-ниитиниӊ күүгүнге даянып келген.

Уруглар албан чөрлериниӊ республика болгаш район көрүлдезиниӊ түңнелин үндүрген, комиссия бирги чергн Эрзин суурда ясли-садка, ийиглээн Бай-Дагда, үшкүзүн Нарында ясли-садтарга тывысхаш, чогуур шаңналдарны бергеи. Ленинниӊ юбилейге чедир уруглар албан чөрлериниӊ материал-техниктиг базазыны быжыглаар болгаш өөредилге-кижизидилгениӊ шынарын улам бедидер талазы-биле Эрзин, Бай-Даг, Нарын кодээ Советтериниӊ ажылчы чоннары, ясли-садтарныӊ коллективтери немелде социалистиг хүлээлгелерни алган.

Ясли-садтарны дерип кылырынче чамдык кодээ Советтериниӊ күүскомнарыныӊ болгаш колхозтар баштаар чөрлериниӊ кичээнгей салбайн турарын хынаалда көргүскен. Ленин аттыг колхозтуӊ төвүнде ясли-садта материал-техниктиг база тургустунмаан, стол, сандай, ойнаарактар чедишпес. Уруглар ойнап селгүүстээр шөлчүтеш дерип кылдынмаан, девискээринде үнүштер тарып олуртпаан, арыг-силиг эвес. Ясли-садка 200 кубометр оттулар ыяш херек, ам чүгле 30 кубометр белеткеттинген. Кодээ Советтиӊ күүскому, колхоз баштаар чери ясли-садты дерип кылырынче, оттулар чүүлдү ойнаанда белеткээринче сагыш салбайн турар. Юбилейге үткүштүр ясли-садты материал-техниктиг база-биле быжыглаары, бичии чаштарныӊ кижизидилгезиниге таарымчалыг байдалды тургузары кодээ Советтиӊ күүскомундан, колхоз баштаар чердеп, районнуӊ улус өөредилгезиниӊ килдизинден, ясли-садтыӊ коллективиндеп негеттинип турар апаргап.

Материал-техниктиг базазы алаэн быжыккан ясли-садтарныӊ өөредилге-кижизидилгеэниде четпестерин оюп артып «Чаа орук» болгаш «Коммунизмче орук» колхозтарныӊ баштаар чөрлери уруг ажылдарны кылып чорукан. Эрзин, Нарын, Бай-Даг суурларда ясли-садтарныӊ сентелгези ой-шаанда эки шынарлыг доозулган, оттулар чүүл четчириби-биле белеткеттингеп, девискээри арыг-силиг, уруглар ойнаар шөлчүтештерни дерип кылган, яжы-бүрү үнүштерни тарып олуртукан. Бичии чаштарныӊ чурттап, ойнап турар өрээлдери арыг, тевергин, ойнаарактар четкиси-биле бар, белеткеп турар чеминиӊ шыйары эки. Уруглар албан чөрлерин көрүштүт болдурар, социалистиг хүлээлгелерни амыдыралга боттандырар дээш бо ясли-садтарныӊ коллективтери хөй-ниитиниӊ күүгүнге даянып келген.

Школа наамыны четпээн уругларныӊ албан чөрлериниӊ ажыл-чорудулгазын сайыралыр талазы-биле районнуӊ партия, совет органнары кичээнгейни салып, ясли-садтарныӊ материал-техниктиг базазын быжыглаар хемчегларни ап турар. Кодээ Советтериниӊ, уруглар албан чөрлериниӊ коллективтериниӊ, колхозтар баштаар чөрлериниӊ, хөй-ниитиниӊ организациялариныӊ сорулгазы болза, бүгү ниитиниӊ күжүнге даянып алган, ленинчи юбилейге үткүштүр ясли-садтарныӊ ажылчорудулгазын сайыраңгайжыдып, социалистиг хүлээлгелерни күүседири болур.

П. ДАМБА-ХУУРАК,
көрүлдениӊ район комиссиязыныӊ кежигүнү.



«Идил-69» даар делегей делгелгези Мосивада ажыттынган. Чуруукта: Совет павильонда уруглар идиктериниӊ салбырында.

Б. ТРЕПЕТОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ныӊ фотохрониказы).

ЧАА ҮНДҮРҮЛГЕЛЕР

«ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫ 1968 ЧЫЛДА»

«Статистика» деп ном үндүрер чер ССРЭ-ниӊ Төп статистика эргелелиниӊ белеткээни чылдыӊ үндүрер ол чыландыны парлаан, садыгларже тараткан.

Ында улус ажыл-агыйының 1913—68 чылдарда хөгжүлдезиниӊ дугайында колкол статистика медээлерин эвилелдеткен республикалар талазы-биле коргускен. Ында 1966 чылда ажыл-агыйның адырлаайы-биле балансызын көргүскен материалдар база бар.

Социалистиг чурттарныӊ экономиказыныӊ болгаш культуразыныӊ хөгжүлдезин коргускен чугула медээлер инда бар. Совет Эвилелиниӊ экономиказыныӊ болгаш культуразыныӊ хөгжүлдезин АКШ болгаш өске-даа капиталистиг күрүнелер-биле деңнеп коргускен.

«ДЕЛЕГЕЙ АМЫДЫРАЛЫ» №10

Ол журналдыӊ он дугаары үнген. Ону ГДР-ниӊ даштыкы херектер министри Отто Винцерниӊ «ГДР-ниӊ даштыкы политиказының 20 чылы» деп эгелиг үүлү-биле ажыттан. Ол шынаан журналда Г. Эпштейниӊ «Сандарап турар аажы-чаң ниитилелер». В. Михайловтуӊ «Европаның аймыл чок чоруу бөөн ёзу-биле», В. Порданскийниӊ «Тропиктиг Африканыӊ национал эйтырыглары болгаш колониализм», Е. Евсеевтиӊ «Израильдиӊ чөлегиижи — сионнаачы капитал» деп эгелиг үүлдерин база парлаан.

Журналдыӊ «В. И. Ленинниӊ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга» деп кезээнде Г. Сокольниковтуӊ «Күрүне-монополистиг капитализмниӊ хөгжүлдезиниӊ чамдык талазларының дугайында», В. Трухановскийниӊ «В. И. Ленинниӊ даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазы» деп эгелиг үүлдерин парлаан. «Пён системаларыныӊ демисели болгаш ленинчи даштыкы политика» деп кезекке партия чырыдыышынының өөренип турар дыпанчыларга дуза кылдыр И. Юрьевтиӊ «Империализм — дайынныӊ, агрессияның болгаш шүүлээшкиниӊ үнер деҗү» деп эгелиг үүлүн чырыткан.

«1939 чылда ССРЭ-ниӊ, Англияның болгаш Францияның Москвага болган чугаалажыышкынынары», «АКШ-тың «чаа» аайжи политиказының дугайында», «ССРЭ-Франция: дипломаттыг харылзаалариның 45 чылы» деп эгелиг үүлдерни дараазында кезектерде парлаан.

«Делегейниӊ пёнги дайынының эгелээниниӊ 30 чылынга» деп рубрика адаанда Совет Эвилелиниӊ Маршалы Ф. Голиковтуӊ «Келээде сактыр ужурлуг кичээнгейлиглер» деп эгелиг үүлүнүӊ тоңчүзүн парлаан. «Тайылбырлар. Айтырыглар-харылзалар» деп бөлүкте И. Бирюковтуӊ «Британ радио болгаш телевидение» деп үүлүн чырыткан.

Делегей амыдыралының кол-кол болуушкуннарының дугайын бижээн өскедээ материалдарны журналда парлаан.

(СЭТА).

ЧЕЧЕН ДОМАКТАР

Ленинниӊ шыны хүндеп-даа чырык.
Кым эртемге ынагыл—ол чазагаралп билбес.
Кулактаң каралтыы шынныг.
Эртем угаанга чалгынны бээр.
Хөйүү ажыр орнунга, хөйүү билип алганы дээре.
Өөредилгеде назы чок.
Чүс чыл чуртта, чүс чыл өөрен.
Бижик билиря—пёнги дыл.
Кижи күжүн чидирээ-даа, билиин чидирбес.
Күш-ажыл биле эртем—алышкылар.
Билбес чүвезин уттуру белеп.
Бижик билбес кижи—согур-биле дөмей.
Карак шиля билитге өөретпес.
Ажылда—тодуг боор сен, өөрен—утаанныг боор сен.
Ийи катап бодап—чаңгыс катап сөгле.
Угаанныг кижи акта чокта-даа бай.
Угаан—кижиниӊ эртинези.

Орус дылдан очуллурган О. ДАРЫМА.



Төрээн Тывавыстың делгемнеринде. Г. СИРОТИНИИҢ «СЫЫН ЧҮРЭЭ» деп фотозу.

БАЖЫЗЫ ЧҮДЕЛ?

Сентябрьныӊ сөөлгү ийи хүнүнде Кызылдың дааранылга фабриказының эр кижилер хевиниӊ ательезин ажылдаваан. Чылдагааны — одалга системазыя кышка белеткеэвэниинден цехке соок болуп келгени. Бо күстүӊ соок, боран хүннеринде найысылалдың албан организация чөрлери, бүдүрүлгелер одалга сегонуп эрте эгелээр ужурга таварышкан. Дааранылга фабриказының Каа-Хемде, төп почта дужунда салбырларынга от салыр чүве кайда боор ийик, соок өрээлдерге даараныкчылар чылыг ийик, хевин каттандыр кеттинипкеш, ажылдап хүнээн. Сентябрь 29-та дүне чаггаа хар барык дүшке чедир эриевейн чыткан болгай. Ол хүн ательеге соок агаарга кижилерниӊ тыныжы бургураар тургав. Ажылчынар бажыңнарывче чанар ужурга таварышкан.

Ооң баажызы — котельная чогунда. Ательени, спорт магазинниң, чонга эт-херексел хөлезиледир пунктунуң, пионерлер бажыңнарын Кызыл садыг черинин ол девискээрге турган котёльнаязындан чылыдып турган. Ам ооң турган черинде театрныӊ тулуун эгелээнинден ук котельнаяны бузуп, көжүргеп. Тудугнуң чер ажылдары чоокта чаа, сентябрь 22-де эгелээн. Ол үеге чедир эрги котельнаяга идеген келген организациялар ам-на дүүреп эгелээн. Дааранылга фабриказының директору котёлдарны тып. чылыг-биле хандырар черинп тудуун ооң эгелеп кавбартакан. Буу-хаа, бачымдап кылган ажыл ындыг-да будунгур эвес болганы билдингир. Барык неделя иштинде котельнаяның кол ажылдары шыпкарлы берген. Ынчалза-даа будун системаны эптеттирип тудуштурары, ону шенеп хынаары ам-даа болдунмаан. Кераэ чарып, ыяк дугуржулга кылган монтажчы организация безин чок. Хууда кижилер-биле дугуржулга ёаттаар ажылдап турар.

Думчукка тулганда бызаа сугжу дээп ышкаш, бачымнадып келирге, директор эш Серёдкин, шынап-ла шалыпкын, харын-даа элээн тывынгыр чорууп көргүзүп. дыка хөй хемчегларни ап чоруткан.

Ынчалза-даа ол бүгү хөлүн арттыр орай эгелээнин демдеглевес аргажок. Театрныӊ таваан салып, аңаа тулугжулар келирин, кышка белеткенирия Амыдырал хандырылга министерствозунга чогуур өйүнде дыңнаткан турган. Ынчалаа-даа министерство (министрниӊ оралакчызы эш Коганков, кол инженер эш Мурыгин) дааранылга фабриказының, хоорайның амыдырал хандырылга комбинадының удуртукчуларындан кышка белеткелдиӊ ой-шаанда доозарын негеп шыдаваан.

— Котельная тудар чер тыппайн келгенивистен ол айтырыгны соңгаарлатканывыс ол. Сентябрьда мынчаар соой бээр деп кым бодаанныӊ? — деп, П. М. Серёдкиниӊ таңылбыры окта шын эвес.

Байдал бергедеп келирге, ук тудугну эгелээн-дир.

Будун ийи хүн иштинде чеже хире үүлеин будурүп болур турганыл! Ам будурүлгениң буруузу-биле аңаа туруушкун дээш, ажылчыларга фабриканың фондуазындан шалыңның чамдык хуузун төлеп бээр апаар. Эр кижилер хевин даараар ателье хүнде барык 3 мүн рубльдиг ажылын кылыр. Фабрика планын күүседиринге бергедээшкинге таварышкан. А чагыкчылар база ооң уржуундан даарткан хевин орайтадыр алыр апаар.

Нарадты маңсы көөрге белии айның сөөлгү хүннеринде күш-ажылдың будурукчулуу чоорту бадып орары илдеп болду. Бир-тээ дең-дескн эвес ритм тургустунган чүве төлээде, чидириг чөрле улуг бозганы илдеп.

Оя-ла фабриканың Каа-Хем суурда салбыры база маң хонукта хагдынган. Чылдагааны—соок болганы. Кызылдың электростанциязындан чылыдыр теплотрассаны Амыдырал хандырылга министерствозунуң сентелге-тудуг участогу (начальнигн эш Филимонов) үрей кылган. Ону хынаавайн читтиш-ла, комиссия (ооң составында министерствоның кол инженери эш Мурыгин, фабриканың мурнундагы директору эш Поляков амыдырал хандырылга комбинадының директору турган эш Новиков суглар кирип турган) хүлээп алган.

Системаның ажылдаваы илерей бээрге, ону кылган организация катап эде кылырындан ойталаан. (Хүлээткен соонда, чүү-даа болгай-ла!) Ажылдаар арга чок болуп көөрге, фабрика боттуң күселп-биле ол трассаны септел, эде кылган.

Фабрикага кышка белеткелди чугаалажыш келген. Ательениң начальнигн М. Тутынина, 26-гы кварталда даараныкчылар коллективи, даараныкчы, хоорай Советиниң депутады А. Содунам удуртукчуларның шүүшпенин, чугаадан ажыл-херекке киреривп соңгаарладыы келгенин шүгүмчүлеп, чугаалап турганнар.

Бо дээрге ажыл-агыйжы эвес чорук. Фабрикада хөй-ниитиг организациялары. ылаңгыя профэвилел комитеди кышка белеткелдиң хемчеглерин күүседип турарын контролдуг албаанының хереглиг.

Ателье бодупуң котельнаязын удавас тудуп доозар. А хөлезилел пунктузун, магазинин, пионерлер бажыңын кандыг арга-биле чылдары билдинмес.

Моон мурнунда спорт магазинп, пункт өске чөрлерге тургулаан. Ленин кудумчузунда ол чөрлерниң амгы бажыннарын иедилинде бөрүп дөмей-ле буза. Кызыл хоорай Советиниң күүсекчи комитединиң ону биле тура-ла бо албан чөрлерин бээр көжүрүп (удавас база өскээр шилчидери чугаажок). чүвени ыяк кылбас чоруу элдептиг.

Октябрьская кудумчузунда. универмаг дужунда ийи каът деагем соңгаларлыг бажыңның хаанаы салдынган. Ол дээрге дааранылга фабриказының чаа бажыңы. Шеверлекчилер чедишпээнинден ук тудугну тур үеде соксаткан. Ынчалза-даа ону дүүрген дооскаш, дөрт кезек чердо тоо быдарадыр тургускан цехтерни чангыс черже көжүрүп, ол бажыңнарны хостаап, өскээр ажыглаар болза, кымга-даа ажыктыг. Хооркүүскомнуң план кылдыы ол талазы-биле кандыг бодалдыгыл?

Черле мынчаш СЭКП хоорком, хооркүүском бо таварылгадан чогуур түңнелди кылыры чугула. Кызыл таартының орар хоорай. Ооң ыяш, чавыт бажыңнарын көжүрүп, оларның орнуна амгы үениң негелделерин хандырар, чаагайжыды туттунган бажыңнарны кылыр. Бо чаартылга будурүлге чорудулгазынга, чурттакчыларга кандыг-даа бергедээшкиннерин таварыштырбазын хандырар төлээде, ылаңгыяан тодаргай план, ооң күүселдээн эргежок чугула.

М. ДҮЛҮШ,
«Шынның» түскай корреспондентизи.

Баштайгы базым

КИЕВ. (СЭТА). Европа чемпионнарының кубогу дээш сес шүүлде маргылдааның биргизинге Киев «Динамозу» тинлээн. Октябрь 1-де Венадан келген «Аустрия» даар австри клубугун ойнакчылары-биле улук негежир оюнга киевчилер тинлеп. 3:1 санга уткав.

ОН ЧЕДИГИ САЛЫГ

МОСКВА (СЭТА). ССРЭ-нин шыырга чемпионадының он чедиги салымында Талк Александр Зайцевти тинлээн. Фурман Петросянга, Гуфельд Платоновка уттурган. Гисслис биле Тукманов, Аверкин биле Балашов, Либерзон биле Геллер, Холмов биле Савон, Игорь Зайцев биле Тайманов хаймышкан. Смыслов биле Лутиков, Полутаевский биле Куприйчик оларниң салыглары соңгаарлаттынган. Он алдыгы салыгда Лутиков биле Гуфельдиниң соңгаарлаткан салыы хайым болган.

Редактор К. П. ДИНГА.

ЧАРЛАЛДАР, РЕКЛАМАЛАР

Эштер, туристер!

АБАКАН — КИЕВ — ОДЕССА —СЕВАСТОПОЛЬ — ХЕРСОН — ВОЛГОГРАД,
маршруттуг турпоезд-биле
БАРЫЫН-ХЕМЧИК, ЧӨӨН-ХЕМЧИК, БАЙ-ТАЙГА, МӨҢГҮН-ТАЙГА, ЭРЗИН, ТЕС-ХЕМ, ӨВҮР, ТОЖУ районнардан болгаш КУНГУРТУГДАН чоруур туристер Кызыл хоорайга октябрь 11-де, ТАНДЫ, КАА-ХЕМ, БИИ-ХЕМ районнарныы октябрь 12-де хүндүскүнүн 11 шакта Кызыл хоорайның Кочетов кудумчузунуң № 30 облпрофчөвүлелининиң бажыңында туризм чөвүлелинге келир.

Кинофикация эргелелиниң чанында алды ай хуусаалыг киномеханиктер курузунга өөренирин күзээннерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинин чанында кинофикация эргелели чарлап тур. Өөренип кирипкеннерге айда 20 рубль хемчээлдиг стипендияны бээр.

Өөредилге 1969 чылдың октябрь 15-тен эгелээр.

Дараазында адрес-биле харылзажып дугуржуп алыр: Кызыл хоорай, «Найырал» кинотеатр, кинофикация эргелели.

Кызылторг Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг училишезинин садыгжылар белеткээр салбырынга

өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөреним хуусаазы 1 чыл.

Өөреникчилерге айда 30 рубль стипендия төлээр

Училишеге 8—10 класстарны дооскан, 17 хардан өрү назылыг Кызыл хоорайда чурттап турар хамаатыларны хүлээп алыр.

Өөредилгени дооскан улусту Кызылторгтуң магазиннеринге ажылдадыр. Чыл дургузунда эки ажылдавышаан, бодунуң төлептиг чоруун көргүскен кижилерни садыгның бот-өөредилгелиг техникумнарынче азы институттарынче конкурс чокка өөредип чорудар.

Кызылторгтуң кадрлар килдизи.

Кызылторг садыгжыларның 3 айлыг болгаш касса аппараттарының кассирлериниң ай хуусаалыг курстарынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөредилгеге 18 хардан өрү назылыг 8 класс дооскан, Кызыл хоорайда чурттап турар хамаатыларны хүлээп алыр.

Күзелдиг кижилер Кызылторгтуң кадрлар килдизинге баар.

Кызылторг садыгжыларны, кассирлерни, костеляншилерни, экспедиторларны, сөөртүкчүлерни, магазин ажылдакчыларын болгаш аштакчыларны, инвентаризаторларны, бызанчыларны, слесарь-сантехниктерни, ГАЗ-51 деп автомашина чолаачыларын, а Садыг министерствозу одакчыларны, дуржулгалыг машинакчыны, «Волга» деп автомашина чолаачызын ажылдаары-биле чалап тур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Октябрь кудумчузу, 29.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

БО ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 5-те ЭРТЕНГИНИҢ 10 ШАКТАН ЭГЕЛЭЭШ КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЛЕНИН БОЛГАШ ОКТЯБРЬ КУДУМЧУЛАРЫНГА БАЙЫРЛАЛ МУРНУНУН

ЮБИЛЕЙ ЯРМАРКАЗЫ БОЛУР

Хөвең-саазын, дүк болгаш торгу пөстерни, ой тоннарны, эр, херээжен кижилерниң болгаш уругларның кышкы хевин, бөрттерни, хөм идиктерни ярмаркага садыглаар. Аъш-чем бараанарының ассортиментизи база арбын болур.

Эштер, садып алыкчылар! Юбилей ярмарказынга барып, хереглээн бараанарыңарны садып алыңар!

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Золушка» 10, 2, «Тайганың ээзи» (делгем экранный) 12, 4, 5.45, 7.30, «Пицунда курорт», «Бероин шөлүнде», «Тайганың ээзи» 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыында 10, «Амангельды» 13.40, «Улуг ынаишылдың аялгазы» (делгем экранный) 15.30, 17.30, «Виноградтың чуртунда» 19.10, «Улуг ынаишылдың аялгазы» 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мээң ачам капитан» 3, 5, «Ыяш бурганнарның чамыды» 6.45, «Юрий Никулин», «Ыяш бурганнарның чамыды» 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуг 24-"3, редакторлуг орлакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизиниң 21-47 улетпур килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерчиляп 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.) ТС—00805.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда тӧзӧлмӧттүнгӨн

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 4 СҮББОТА № 234 (5080).

Өргээ 2 көп.



«Шын» солуннун «АЖААП АЛЫЫШКЫННЫН ШАЛЫПЧЫЗЫ» деп шилчиир тугун бӨгүн Чөөн-Хемчик районнун «Искра» колхозунун комбайнери Моңгуш Амыр-Мендиевич КЕРТИК-ООЛГА тывысты. Ол сезонда 650 га чернин тараазын ажаарган.

ТАРАА БЕЛЕТКЕЛИН ОКТЯБРЬ 5-ТЕ, АЖААЛДАЗЫН — 9-ТА!

Дүүн хүн республиканың күрүне шыгжамырынга 54.866 тонна тараазы ургаш, ол дээрге планның 91,4 хуузу болуп турган. Мурнуну ийи хүнде 1101 болгаш 1366 тоннага удур соолгу чаңгыс хүнде 2169 тоннаны дужаагаш, азы төп барын ийи катап улгатпаан. Кызыл хоорай Советтиниң ажыл-агыйларының тараажылары октябрь 2-де 605 тонна тараазы дужаагаш, улуг өзүлдени чедип алган. Ол хүн Таңдының тараажылары 562 тонна, Барыын-Хемчиктиң — 396 тонна, Каа-Хеминиң — 296 тонна, Улуг-Хеминиң — 167 тонна, Чөөн-Хемчиктиң — 131 тонна тараазы саткан.

Ынчангаш темп моон-даа бедик болуп болур турган. Чүгле Таңды районунуң ажыл-агыйларының планнарында дүүн 4 мун ажыг тонна тараа бар болган.

Ынчангаш херектиң ужуру болза, Тыванның тараажыларынга, шаннар ажылдакчыларынга дузалаары-биле келген автоажыл-агыйларының болгаш автокезектерниң чолаачыларында ышкажыл, шаннарда колдуунда-ла Кызылдың башкы институдунуң, кӧдээ ажыл-агый техникумунуң болгаш еске-даа өөредилге черлериниң студентилери ажылдап турар болгай.

Дүүн Таңды, Каа-Хем, Бии-Хем, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик районнарга партия ажыл-агый активизиниң чөвүлел хуралдары болгулаан. Аңаа тараа культураларының, картофельдиң, ногааларның дүүдүн ажаан ап турарын, үрезин үрүшкүүнүн, аңгыс андырылгазын болгаш еске-даа айтырыгларны чугаалашкан.

Ол чөвүлел хуралдарга саналга-оналга чаңгыс аай болган. Бүтү кижилер болза, тараа культураларын эң дүрген ажаан алыры болгаш күрүнеге тараа садарының планнарын эң чоокку хүннерде күүседири — тараажыларның, автотранспортчуларның, колхозтуларның, совхозтар ажылчыннарының бир дугаар сорулгазы, хүндүүт херээ болуп дээн чугаалап турган.

Ол дугайында улуг болган принципиалдыг чугаалажылышкын партияның Таңды райкомунга болган. Таңды бистин республиканың кол тараалап районду, оон колхозтары болгаш совхозтары республикага каймыртан-даа хой — 31100 тонна тараазы күрүнеге садар дээрги билдингир. Октябрь 3-ке чедир олар 27086 тонна тараазы саткан.

Күрүне шыгжамырынга тараа уярының планның онаалгазын октябрьның 5-не, тараажы көзерии болгаш бастырарын — октябрьның 9-на чедир күүседир деп, таңдымылар шинтпирлээн. Үрезиннерни амыдаш ыяып, уярарынга, күсүү чер аңдарылгазының темпизин күштелдирерин олар хүлээнгеи.

Ниити шинтпир тус-тус хүдээлелерден тургустунган. Чижа, «Межегей» совхозтун ажыл-ишчилериниң мурнуудан оон директору Н. Н. Юркевич күрүнеге тараа садарының планы 5100 тонна турда, ону 8000 тоннадан эвээш эвести садарын, дүүгүт ажаап адырыышкынын бо чыдын октябрь 9-ка чедир бүтүү-биле доозарын район активизиниң мурнунга бүзүреткен.

«Россия», «Элегесс» совхозтар күрүне шыгжамырынга тараазы алган хүлээлгелериңе киришпир үрүп турар. Ол совхозтарның директорлары А. А. Демиёв, Г. М. Зверева олар, «Революциянын херели» колхозтун партия организациязының секретары Х. С. Арамчаа боттарының ажыл-агыйларында ажыл-херектиң, хөвү ажылдарын чедиишкинниг доозар талазы-биле алган хүлээлгелериниң, үрезин үрүшкүнүнүң, аңгыс андырылгазының, саваң чыылдазының, кышка белеткелдиң дугайында активке чугаалап бергеннер.

Таңды республикада кол тараалап район болуп турза, оон «Тиилелге» совхозу — районда тараазының кол бүдүрүкчүзү. Ол совхоз күрүне шыгжамырынга 10600 тонна тараазы урар планын октябрь 5-ке чедир күүседирин, а ажаап алыышкынны октябрь 9-ка чедир доозарын шинтпирлээн. Ол дугайын активке «Тиилелге» совхозтун директору В. С. Сапоянкин дыпхаткан.

Боттарының планнарымын дугайында дүрзүлга станциязының дүрзүлга-бүдүрүлге ажыл-агыйының директору А. И. Семенов, «Революциянын чалбыжы» колхозтун даргазы Ю. А. Чихачев олар база чугааланнар.

Таңды районда қолхоз, совхозтарның бот-боттарынга хүлээлажыры организастаттынган. «Коммунизминиң херели» колхозтун механизаторлары «Межегей» совхозка, «Тиилелге» — «Революциянын чалбыжы» колхозка, «Россия» — дүрзүлга станциязынга дузалажып турар.

Таңдыжыларның, республиканың дүүгүт ажаап алырын интизин-биле доозары, күрүнеге тараа садар планнарын болгаш хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседири В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга, Совет Тыванын 25 чыл оюнга теленгит белек, СЭКП-ниң XXIII съезжиниң, ТК-ның Плевумнарының кӧдээ ажыл-агыйны улам хөгжүдер талазы-биле шинтпирлерин херек кырынга күүседиккенин, бистин республикабыстың бүдүрүкчү күштерин хөгжүдер, оон ажыл-ишчилериниң амыдыралын улам чагай болдурар дугайында Төп Комитеттиң, Совет Чазактың сагыш салышкынынга Тыванның тараажыларының харыызы болур деп, районнуң актив хуралының ажылынга киришкен. СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока демдеглеп чугаалаан.

Оон-биле чергелештир үрезин белеткеп, күзүн чер аңдарып, саваң белүп, кышка белеткенин алырын уттуп болбас. Бүгү ажылдарны дескиден, бедик шынарлыг, шалыпкын чорудар херек. Шын болганда партия райкомунуң, райкүүскомнуң, чер-чиргин партия организацияларының политиктиг болгаш массалыг ажылды күштелдирери, хөвүлар биле фермаларның ажылкишилериниче, патриоттуг ёзүбиле ажылдап, бөгүн коммунистиг тургузуушкуунуң сорулгаларын шинтпирлеп турарларже доктаамал сагыш салыышкынынга Тываның тараажыларының харыызы болур деп, районнуң актив хуралының ажылынга киришкен. СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока демдеглеп чугаалаан.

Дүүгүт ажаап алырын, күрүнеге тараа садарын, ескелээ күскү ажылдарны канчаар организастаза эки болурун, ажыглаттынаан аргаларны партия, ажыл-агый активизиниң Улуг-Хемге болган чөвүлел хуралынга база тодаргай чугаалашкан. Аңаа болган чөвүлел хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуже киришкен.

Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарның активизиниң чөвүлел хуралдарының ажылынга СЭКП обкомунуң секретарьлары К. С. Шойгу, В. И. Попов, Улусчу контрольдуң республика комитединиң даргазы М. К. Шыырап киришкен.

Аңаар байдалы экимээн, бо түлүмүтүр ажыл-иш үезинде чаңгыс-даа хүнну, шанты хөлээ эрттирбезин, комбайннарны, тракторларны, автомобильдерни бедик бүдүрүмчүлүг ажыглаары дүүгүт ажаап алырын чедиишкинниг доозарының магадыланы болур.

Специалистиң мурнуку үүлү

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ҮЕ

Мал кыштагладыышкынын чорудары мал ажылында эң харыысалгалыг үе болур. Чыл бүрүүн бо үеэниде малдың хорамчазы улуг, продуктулуу, күш-деңгилдеэн дыка кудулаар, дегдириишкиниг болгаш өске-даа аарыгларга мал таварыжыр. Кышкы үеде малдың продуктулуун чидиргенниң уламындан мал ажылынның продуктуларын бүдүрер болгаш садар талазы-биле планның көргүзүглер база кудулаар, кошкан ылбай чаш төл алдынар. Бо чорук малдың баш санын эвээжедиринге чедирер.

Бо чылын ниитининг малынга эрткен чылдынындан ийи катап хөй чем белеткеттингеп. Ынчалза-даа аңаа оожургап болбас, чүл дизе сентябрь 30-ге чедир республикада сиген белеткелиниң планы 74 хуу күүсеттинген. Оон иштинде Тес-Хем район сиген планын чүгле 36,8 хуу, Тожу, Таңды районнарының болгаш Кызыл хоорай Советтиниң ажыл-агыйлары планының дең кезиниңден бичии-ле хөйнү белеткеп алганнар. Бо байдал болза хереглеэге четпейн турар бөдүүн чемнерни дилеп тывар талазы-биле дарый хемчегларни алырын ажыл-агыйларның удуртукчуларындан болгаш түскай эртемнигларинден иетеп турар-дыр.

Ындыг турбуже хөй черлерде мал чемнерин немей белеткээр талазы-биле хемчеглер алдынмайн турар. Саваң белеткээр ажыл амта чедир кончуг кошкак чоруп келген, сентябрь 30-ге чедир чүгле 24 мун тонна саваң белеткеттингеп. Хөй саваңны кадат чок малдар үрегден, кижилер хуузунда соортуп ап турар. Моңу мал чемнинид төтчеглээшкинни деп санаар ужурлуг.

Эрткен кыжын Саян ыдыындан улуг күш-биле соортуп экпеп турган саваңның бир тонназының өртээ 9-тан 20 рубль чедир турганын ажыл-агыйларның хөй удуртукчулары болгаш түскай эртемнигларни канчап уттупканыл?

Мал чемнери четпес белеткеттингеп турда-ла, оларны камгалап турары кошкак. Хөй сараттар кажаалаттынмаан. чемнерин кыштагларже эвээш соортуп турар болгаш кадат чок малдарга чиртир чорук эвээш эвес. Ажыл-агыйларның хөй түскай эртемнигларни мал чемнерининг шынарын илередир аналнатн амта чедир кылбаан, чамдык ажыл-агыйларда чемгерилге балансыныг болгаш малдарның түзүн база болук айыы-биле чемнерни ай-айда чарыгдаарының планы тургустунмаан. Бо бүгү четпестер болза кыштагладыышкынының эң берге үезинде малды чемнер-биле хандырбайн баарынга чедирип болур.

Малды дус-биле хандырарының айтырыгы база чугула. Соок үлгадып, улуг хар чаарының бетинде бо айтырыгны шинтпирлеп алырының бүгү аргаларын амгы үеде чорудар.

Эрзин, Тес-Хем, Бай-Тайга, Өвүр, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарда хөй ажыл-агыйларга кыпкы үеде суг хандырылгазы бергедей бээр. Чүгле суг четпезиниң хараазындан ол-оң, харын-даа түе-чүс баш мал хорамчага таварыжыр. Ындыг турбуже бо айтырыг амга чедир чорутунмайн турар. Чүгле Барыын-Хемчик районда суг соортур 22 машинаның 17-зин, «Тээлэн» совхозта 8 машинаны аңаа чүк машиназы кылдыр эде дерип алган чүүл бар. Ындыг байдал өске-даа районнарда бар. Кудуктар сентелгээн кончуг багай чорун турар. Чижээ, Тес-Хем районнуң ажыл-агыйларында 16 кудуктуң чүгле 6-зы ажыглаттынар, а өскелерин ажылдадыр талазы-биле амга чедир кандыг-даа хемчег албаан. Суг хандырылгазының айтырыы ажыл-агыйларның болгаш кодээ ажыл-агый бүдүрүлге эргелелдериниң удуртукчуларының, түскай эртемнигларининг хүн бүрүде кичээнгейинин төөгүге турар ужурлуг. Суг соортур машиналарны катап эде кылыр, кудуктарны сентээр, агым суглардан мал суггарар черлерни, сут кудар савааларны, оңтаваларны дүрген белеткээр чогуур.

Ажаап алыышкын доозулган соонда мал кажаалариның сентелгезинге кирер дээр практиканан чайлаар херек. Тес-Хем ышкаш хөй малдыг районда мал кажаалариның сентелгезинде чүгле 30 кижи ажылдап турары канчап-даа таварышпас. Ол районда 192 хөй кажаалариның чүгле 82-зи, 60 иинек кажаалариның 22-зи сентеттинген. «Тес-Хем» совхозта кажаа сентелгезинде чүгле 9 кижи ажылдап, 112 хөй кажаазындан 34-түү сентээн. Барыын-Хемчик районнуң совхозтарында кажаалар сентелгези оон-даа дора болуп турар. «Барлык» совхоз амга чедир чаңгыс-даа иинек кажаазы сентээбээн.

Каа-Хем районнуң «Коммунизмче орук», «Октябрь 30 чылы», «Ленинчи оруң» колхозтарында иинек кажааларын одеп ашталгазының болгаш суг хандырылгазының монтаж ажылдары чок болганындан ажылгап шыдавайн турар.

Арткан үеде район, ажыл-агый бүрүзүнге бүгү мал кажааларын хынаар болгаш хүлээп алыр талазы-биле комиссиязының тургузар, соок дыңнып, хар чаглыже чедир малды чылыг кажаалар-биле хандырар төлээде, бар четпестерини узуткаарының хемчегларин алыр.

Эң түүгүл айтырыг мал ажылынын кадрлары болур. Мал ажылын билир болгаш аңаа күзелдиг кижилерни шын шилип алганывыстан кыштагладыышкынны чорударынга чедиишкиннер хамааражыр. Ындыг болганда кижилер дугайында оңза сагыш салыр херек. Малчын бүрүзүн совхозтуң директорнының дужаалы-биле, аза колхозтуң баштаар черинин шинтпирлээн-биле ажылга быжыглаар, аңаа сорулганы тайылбырлаар, кыштагладыышкынның бүгү дургузунда планның онаалганы чедирер ужурлуг. Хойжуларның, саавчыларның, иинек кадартыларының, чылгычыларның болгаш өскелээ малчыннарның аразынга, фермаларның, бригадаларының болгаш ажыл-агыйларның аразынга кыштагладыышкынның чедиишкинниг чорудар талазы-биле социалистиг чарыштыг организастаар.

Чурттагга бажыңнарын, кыыл-буланнарын, чунар-бажыңнарын эки сеттеп дериир. Малчыннарны чылыг хеп-биле хандырарының, оларга солун-сеткүүллүг доктаамал чедирериниң айтырыын шинтпирлээр.

Кыштагладыышкынга эки белеткеннин, ону чедиишкинниг чорудары — В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга алдар болдурган юбилейлиг чылда салдынган сорулгаларны күүседиринге улуг салыышкын болур.

Г. ЛЕЛЮК,
Кодээ ажыл-агый министерствозунуң кол зоотехниги.

„Өөк“ совхозтуң директору эш В. НОВИКОВКА
Партком секретары эш И. СМИРНОВКА
Ажылчын комитединиң даргазы эш В. АФОНИНАГА

Күрүнеге сүт садарының чыл планын 100,4 хуу, дуктуг — 130 хуу, тараазы 101,2 хуу кылдыр чедиишкиннинг күүсеткен дугайында бээ ол ышкаш бүгү чүүл малдарның баш санын өстүрүп, дүүгүт ажаап алыышкынын доозуп турар дугайында «Өөк» совхозтуң ар, херээжен ажылчыннарының, түскай эртемнигларининг рапортун СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханымышкывиле хүлээп алды.

СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели күш-ажылчы тиилелгеэн-биле холбаштыр совхозтуң коллективинге пзиг байыр чедирбишаан, бүгү хөвү ажылдарын доозарынга, мал кыштагладыышкынына белеткелге болгаш оны чедиишкинниг чорударынга өөкчүлер моон соңгаар-даа күжениишкинниг ажылдаар дээрзинге ханы бүзүрелин илерейлеп тур. Акша болгаш материалдыг хөреңгилерни камнаар, хумагалаар дээш демисеелди күштелдирер. чер болгаш мал ажылынын культуразын бедидер талазы-биле «Өөк» совхозтуң ажылчын, албан-хаакчылары, түскай эртемнигли немелде хемчеглерни алыр, бүдүрүлгенин бүгү адырларының бедик орулгалыг болурун чедип алыр, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга ооң-биле төлептиг ужуражыр дээрзинге чигинииг чок.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ. ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

МАЛГА ХӨЙ ЧЕМ

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң чарлаан түңнелдерин ёзугаар алырга, чурттуң колхоз, совхозтары сентябрь 29-та 52 миллион 810 мун тонна сиген белеткеп алган. Ол сиген планнаттынган хемчээнден 78 хуу ажыг болган. Витаминниг сиген дагларының белеткээринин планы 70 хуу күүсеттинген.

Мал чемнин белеткээри үргүлүдевишаан.

(СЭТА)

ПАРЛАЛГА ЧАГЫЛГАЗЫ

1970 чылдың солуннар болгаш журналдар чагылгалары Бай-Тайга районда үргүлүлевишаан. Районда ниитизин-биле 3689 кезек солуннар болгаш журналдар бижиттингеп.

Ажылчы чонуңу ортузунга парлалга тарадылгазын «Мурааку» колхозтуң партия комитеди (секретары Доңгак Мижит-оол) эң эки организастап турар. Ында 1100 кезек чагылга бижиттингеп. Оон иштинде «Шын» солуунуу 240-ни, төп журналдарны 310-ну чагыкчылар бижидип алгылаан. Оон хөй кезии чыл хуузаазыг бижиттингеп. Шүй ортумак школазында чагылгалар база-ла эки чорун турар. «Кара-Хөл» колхозтуң партия организациязы (секретары Тамов Хертек) парлалганың хөйнүяп тарадыкчыларының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар деп, Н. С. Тихонов медеглээн. АКШ-тың Вьетнамда дайын чорудулгаларын сокпас, парлаль агрессиниң уржуктарын чок кылырын, араб чурттарга удур хоралакчы үүлгедиглерин бүрүн соңсадырын олар улам чүткүлдүг болгаш шинтпирлиг негеп турар. Европа диппе тайбыңнын болгаш аймак чок чоруктуң баксыралырын орнлдажып турар ГФР-де чаа фашист идеттеттериниң идепкейниниң уламна өзүп орары тайбыңга ынаксыылдыг күштерин база улам сагыпсыредып турар. Европа диппе аймак чок чоруктуң девискээр системазын тургузарының эргежок чугулазының дугайында ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының үгаадыглыг кыйгырыы онаа чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Ындыг системаны тургузары барыын-герман дайынзыракчарга болгаш оларның Европанын чурт чуруун катап эде шыяр дээр планнарынга удур тиилеттирбес шиилэ болур ийик. Бистиң орапывыстың өске-даа районнарынга база аймак чок чоруктуң ындыг системазарды болуру кончуг чугула ийик. Моон ужурунда КНО-нуң сессиязынга совет төлээлериниң киирген саналдарын делегейниң хөй-ниитизининг эң калбак балүктери аажок улуг сонуургалбиле утказын.

Ядролуг чепсегленнишкинни эдерер будурер чорукту соксадыр болгаш химиктиг база бактериологтуг чепсектиниитилел аймдыралындан бүрүү-биле казып үндүрер дээш демисеелге эң-не шинтпирлиг хемчеглер эргежок чугула уе ам келген кылдыр бистер, тайбыңның талалакчылары санап турар бис деп. Н. С. Тихонов онзалап демдеглээн. Ол чепсекти хоойлудаа дагыкаар кылдыр тургускан турар ужурлуг! Соңгаарладыышкын чок шинтпиразээри пегеттинин келген ол бүгү айтырыгларның талазы-биле болуунун сааң Тайбыныын Бүгү-делегей Ассамблеязы база бо чылдың чаңгыныда Берлинге тодаргай, билдингир болгаш бадыткалдыг кылдыр чугаалаан. Делегейниң 100 ажыг чурттарындан 320 национал организациялар болгаш делегейниң 56 организациязы ол ассамблеяга киришкен болгай.

Тайбың дээш идепкейлиг демисеежи турар миллион-миллион кижилер Каттышкан Нацнялар Организациязының бүгү ажыл-чорудулгазының дургузунда ол төлээлелгелиг шуулганче улуг кичээнгейни салып келген болгаш салыпсаа турар, чүге дээрге ол организацня улустарның тайбыңын болгаш аймак чок чоруун хандырар сорулгалыг болгай. Тайбыңны быжыглаарыга идиг бээр хүлээлгелиг ол делегей органының ажыл-чорудулгазында билдингир-ле кошкак чүүлдер болгаш четпестер тураажок, тайбың дээш демисеелдиң херээнге КНО-нуң чугула салыышкынын демдеглеп турар бис. Бистер, тайбыңның талалакчылары. КНО-нуң улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче, улустар аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзаалларын быжыглаарынче утланган саналдарын кеэзедэ пдепкейлиг деткип келген бис. Ол сорулга-биле бистин чуртувуста КНО-га деткимче көргүзеринин ассоциациязы тургустунган. Тайбың канталалының Совет комитеди, өске-даа бүгү-ле совет хөй-ниити организациялары оон ажылынга бүгү хемчег-биле идиг бериш турар.

Фабрикалардан болгаш заводтардан, тудуттардан, совхозтардан болгаш колхозтардан, дээди өөредилге черлериндеп болгаш школалардан, эң-не янзы-бүрү профессиялардың болгаш назы-харының кижилериниң хөй санныг чаагаалар болгаш телеграммалар бо хүннерде Тайбың канталалының Совет комитединде көэп турар. Бистин Тереэн чуртувустуң тайбыңга ынаксыылдыг ленинчи даштыкы политиказын ол чагаалларда, телеграммаларда ийин-биле үүлдүдүнүп, тайбыңны болгаш делегейниң аймак чок чоруун быжыглаарының талазы-биле Совет чазаптың база социалистиг өске-даа чурттарның чаа саналдарын изнибиле деткип турар. Ол дээрге бистиң улустуң, тайбыныың херээн эргим үнелеп турар бүгү кижилериниң үнү-дур!

Тайбың канталалының Совет комитеди бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга бүгү совет кижилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг негелдезин мооң соңгаар-даа удуртулга болдурар деп, Н. С. Тихонов түңнелинде чугаалаан. —Ол негелде чүл дээрге делегейниң чаа дайынын өөскүдүп унаар аргазы империалистерге бербезин, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш, күрүнелер аразында маргылаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шинтпирээри дээш демисеелге тайбыңга ынаксыылдыг күштерни каттыштырарынга болгаш сыгый авиелдээринге бүгү хемчег-биле идиг бээри ол болур.

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чугула болтут саналдарын чугаалажырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының киржикчилери бүгү харысалга-биле көөр боор дээрзинге бүзүреэр бис. Ол саналдар — улустарның айыыл чок чоруунуң идегелдиг оруу-дур!

КНО болза улустарның идегелиң, бүзүрелиң бадыткаар ужурлуг. Чер кырынга тайбыныы хандырғы дег болтут болгаш ээштиг хемчегларни алырын ол организациядаа улустар маңаа турар.

Улустарның айыыл чок чоруунуң идегелдиг оруу

Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Н. С. ТИХОНОВ-биле беседа

«Делегейниң айыыл чок чоруун бижыглаар дугайында» айтырыгны КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр ССРЭ-ниң Даштыкы хелектер министри А. А. Громыко Совет чазактың мурнуудан киргеп. «Химиктиг болгаш бактериологтуг (биологтуг) чепсекти ажылдап кылырын, будүрерин, моөңнээрин хорутдаар болгаш ол чепсекти чок кылыр дугайында керээни чарар дугайында» айтырыгны Польша Улус Республика, Венгр Улус Республика, Моол Арат Республика, Болгарпя Улус Республика, Румынпя Социалистиг Республика болгаш Чехословак Социалистиг Республика-биле кады база КНО-нуң сессиязынга чугаалажып көөр кылдыр киирген.

Ол саналдарны КНО-нуң сессиязының хүн айтырыгларында киргеннп Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы, «Улустар аразынга тайбыңны бижыглаар дээш» делегейниң Ленинчи шаңналының лауреады Н. С. Тихонов СЭТА-ның көрреспондентизи С. Ишков-биле беседазынга сеткил ханымышкын-биле демдеглээн.

Тайбыңның совет талалакчылары, бистин бүгү улузувус бүгү чурттарда чаагай турасоруктуң бүгү кижилери-биле бир дөмей, КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязының ажылын кичээнгейлиг хайгаарап турар деп, Н. С. Тихонов медеглээн. АКШ-тың реаксылыг бөлүктериниң болгаш агрессни шериг блоктарының талазы-биле барыын талакы чурттарда АКШ-тың эвилелчилериниң чорудуп турары, империалистиг агрессиниң кижи төрелгетинге халаптыг политиказын сий шаварынче угланган дээштир болгаш шинтпирлиг чаа хемчегларпп алырын сессиядан олар маңап турар.

Бүгү чурттарда тайбыңның миллион-миллион талалакчылары тайбыныың салым-хуузу дээш бөгүн сагыш човап турар. АКШ-тың Вьетнамда дайын чорудулгаларын сокпас, парлаль агрессиниң уржуктарын чок кылырын, араб чурттарга удур хоралакчы үүлгедиглерин бүрүн соңсадырын олар улам чүткүлдүг болгаш шинтпирлиг негеп турар. Европа диппе тайбыныы болгаш аймак чок чоруктуң баксыралырын орнлдажып турар ГФР-де чаа фашист идеттеттериниң идепкейниниң уламна өзүп орары тайбыңга ынаксыылдыг күштерин база улам сагыпсыредып турар. Европа диппе аймак чок чоруктуң девискээр системазын тургузарының эргежок чугулазының дугайында ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарының үгаадыглыг кыйгырыы онаа чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар.

Ындыг системаны тургузары барыын-герман дайынзыракчарга болгаш оларның Европанын чурт чуруун катап эде шыяр дээр планнарынга удур тиилеттирбес шиилэ болур ийик. Бистиң орапывыстың өске-даа районнарынга база аймак чок чоруктуң ындыг системазарды болуру кончуг чугула ийик. Моон ужурунда КНО-нуң сессиязынга совет төлээлериниң киирген саналдарын делегейниң хөй-ниитизининг эң калбак балүктери аажок улуг сонуургалбиле утказын.

Ядролуг чепсегленнишкинни эдерер будурер чорукту соксадыр болгаш химиктиг база бактериологтуг чепсекти ниитилел аймдыралындан бүрүү-биле казып үндүрер дээш демисеелге эң-не шинтпирлиг хемчеглер эргежок чугула уе ам келген кылдыр бистер, тайбыныың талалакчылары санап турар бис деп. Н. С. Тихонов онзалап демдеглээн. Ол чепсекти хоойлудаа дагыкаар кылдыр тургускан турар ужурлуг! Соңгаарладыышкын чок шинтпиразээри пегеттинин келген ол бүгү айтырыгларның талазы-биле болуунун сааң Тайбыныын Бүгү-делегей Ассамблеязы база бо чылдың чаңгыныда Берлинге тодаргай, билдингир болгаш бадыткалдыг кылдыр чугаалаан. Делегейниң 100 ажыг чурттарындан 320 национал организациялар болгаш делегейниң 56 организациязы ол ассамблеяга киришкен болгай.

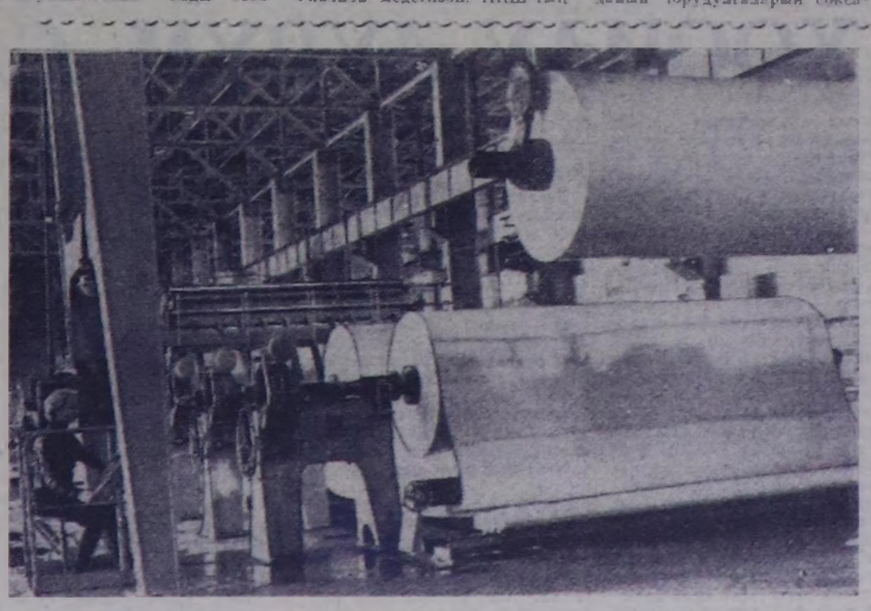
Тайбың дээш идепкейлиг демисеежи турар миллион-миллион кижилер Каттышкан Нацнялар Организациязының бүгү ажыл-чорудулгазының дургузунда ол төлээлелгелиг шуулганче улуг кичээнгейни салып келген болгаш салыпсаа турар, чүге дээрге ол организацня улустарның тайбыңын болгаш аймак чок чоруун хандырар сорулгалыг болгай. Тайбыңны быжыглаарыга идиг бээр хүлээлгелиг ол делегей органының ажыл-чорудулгазында билдингир-ле кошкак чүүлдер болгаш четпестер тураажок, тайбың дээш демисеелдиң херээнге КНО-нуң чугула салыышкынын демдеглеп турар бис. Бистер, тайбыңның талалакчылары. КНО-нуң улустар аразының дүшкүүрлүг чоруун кошкадырынче, улустар аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзаалларын быжыглаарынче утланган саналдарын кеэзедэ пдепкейлиг деткип келген бис. Ол сорулга-биле бистин чуртувуста КНО-га деткимче көргүзеринин ассоциациязы тургустунган. Тайбың канталалының Совет комитеди, өске-даа бүгү-ле совет хөй-ниити организациялары оон ажылынга бүгү хемчег-биле идиг бериш турар.

Фабрикалардан болгаш заводтардан, тудуттардан, совхозтардан болгаш колхозтардан, дээди өөредилге черлериндеп болгаш школалардан, эң-не янзы-бүрү профессиялардың болгаш назы-харының кижилериниң хөй санныг чаагаалар болгаш телеграммалар бо хүннерде Тайбың канталалының Совет комитединде көэп турар. Бистин Тереэн чуртувустуң тайбыңга ынаксыылдыг ленинчи даштыкы политиказын ол чагаалларда, телеграммаларда ийин-биле үүлдүдүнүп, тайбыңны болгаш делегейниң аймак чок чоруун быжыглаарының талазы-биле Совет чазаптың база социалистиг өске-даа чурттарның чаа саналдарын изнибиле деткип турар. Ол дээрге бистиң улустуң, тайбыныың херээн эргим үнелеп турар бүгү кижилериниң үнү-дур!

Тайбың канталалының Совет комитеди бодунуң практиктиг ажыл-чорудулгазынга бүгү совет кижилериниң чаңгыс эп-сеткилдиг негелдезин мооң соңгаар-даа удуртулга болдурар деп, Н. С. Тихонов түңнелинде чугаалаан. —Ол негелде чүл дээрге делегейниң чаа дайынын өөскүдүп унаар аргазы империалистерге бербезин, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыры дээш, күрүнелер аразында маргылаалыг айтырыгларны тайбың арга-биле шинтпирээри дээш демисеелге тайбыңга ынаксыылдыг күштерни каттыштырарынга болгаш сыгый авиелдээринге бүгү хемчег-биле идиг бээри ол болур.

ССРЭ-ниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чугула болтут саналдарын чугаалажырын КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының киржикчилери бүгү харысалга-биле көөр боор дээрзинге бүзүреэр бис. Ол саналдар — улустарның айыыл чок чоруунуң идегелдиг оруу-дур!

КНО болза улустарның идегелиң, бүзүрелиң бадыткаар ужурлуг. Чер кырынга тайбыныы хандырғы дег болтут болгаш ээштиг хемчегларни алырын ол организациядаа улустар маңаа турар.



ИРКУТСК ОБЛАСТЬ. Байкал эриниде целлюлоза заводун тудары доостур чоокшулап турар.

Бөгүн Байкал эрииниден чурттуп хөй-хөй будуңнарынче ак целлюлоза, саваларга ажыглаар савазын үндүрген коштар тарап чоруп турар. Завод бо чылын улус ажылагыйынга шарыг кылыр 55 мун тонна целлюлозаны будурерин чедип алган.

Будурүлге черинин ийнги эзлээзи ажыглалга хүлээдип бээринге белеткеп турар. Ук эзлчег шингээдип алдынган соонда завод ак болгаш шарыг кылыр 200 мун тонна целлюлозаны чылдын-на будурүп турар апаар.

ЧУРУКТА: Байкалдың целлюлоза заводу.

Э. БРЮХАНЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ПУР-нуң партия-чазак төлээлери чуртунче чаныпкан

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар Москвага ийаңырээлдиг аалдаашкын кылып чоруп турган. ПКАП Төп Комитединиң Бирги секретары Владислав Гомулкага болгаш ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевичиге баштаткан, Польша Улус Республиканың партия-чазак төлээлери төрээн чуртунче Москвадан октябрь 3-те чаныпкан.

Польша Улус Республиканың болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтинген Внуково аэродромунга төлээлерни эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, өске-даа албан кижилери, Москваның ажылчы чоннарының төлээлекчилери үдээн.

(СЭТА).

Партия организацияларында отчёттар болгаш соңгулдалар

Кижилер-биле ажылды экижидер

«Тыва» совхозта партия комитединиң чоокта чаа болуп эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер партия организациязының партийжи-политиктиг болгаш организаторлуг ажылында чедиишкиннерни демдеглевишаан, четпестерни илередип, совхозтуң ленинчи юбилейге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелериниң канчаар күүседиптиниң турарынга анализти берип, моон соңгаарга сорулгаларын тодаратқан.

Совхоз республиканың барыын талакы районнарында мал семиртир ажыл-агый. Оон кол ажылы эът будүрериндир болур. Ажыл-ишчилериниң ортузунга масса-политиктиг база организакчы ажылды калбартканындан эът будүрериниң талазы-биле социалистиг чарыштың мурнакчыларының хүрээленди улам өскен. Малды кыштаткан, чайын Абаканның, Кызылдың эът будүрүлгелеринче сүрүн чедирип, хой немелде денгинин ап турар малчын сүрүкчүлер ковей.

Совхоз эът будүрүлгелеринче 550 тонна эътти чорудар чыл планып 456,5 тоннага күүсеткен. Эрткен чылдың сес айларынга дециэәрге бо чылын совхоз чурттакчы чоңдан 225,7 тонна хой эътти садып алган. Будүрүлге планында кордунмээн-даа болза, бо чылын совхозтуң ажылчыларыы 10000 койну кыргып, оон алдынган 23 тонна дүктү база 600 тонна тарааны күрүнеге дужаваган.

Ынчалза-даа партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылдар чогуур негелдеге чедир тургустунмаанындан чамдык четпестер чайлаттынмаанын отчёттуг хурал демдеглээн. Малчыннар, специалистер, удуртукчу кадрлар-биле ажылдың кошкак тургустунганындан малдың ажаалгазы баксырап, мал семиртилгезинче чогуур кичээнгей салдынмаан болгаш харысалга чок чоруктарның уржуундан малды чидирер, чамдык төлеп чок кижилер ажылга киргеш, бот-боттарының аразынга малды чажыржырының барымдаалары бар. Барып-Хемчикте мал базазының эргелекчизи турган К. Конгар харысалга чогу-биле 12 бода, 386 шээр малды, 27 аътты самчыдан, совхозка 16692 рубльдиң когаралын чедиргеп. Сүрүүлер К. Дуганчы 64 баш, К. Белек-оол 199 баш малды дудадып, ажыл-агыйга улуг когаралды болдурганнар. С. Херел-оол 7590 рубль түңнүг 33 баш бодаңы, М. Самыр-оол 20 баш чылгыны дудатқан. Хөндергей салбырынга бригадирлеп турган коммунист К. Самбуу малдарның учёт-отчёдун пыын тургуспайн турган болгаш ажылга харысалгазын копкаткан. Оон түңнелиңде Самбуунуң кырында 151 баш шээр мал дудаан.

Күрүне малынга когаралдыг чоруктарының болдунуп турарының чылдагааннары — малчын кадрлар шилилгезин багай чорудуп, специалистерден, салбырлар удуртукчуларындан негелденип кошкаанда, малдың кышкы ажаалгазын бакырадып, чемгерилгени багай организастаанында, мал кажааларының соок болуп турганында болгаш зоотехния, ветеринария талазы-биле ажылдың куду деңгелде тургустунганында болур.

Малчыннар ортузунга кижизидилге ажылын кошкак тургусканы маңаа база хамаарылгалыг. Дирекция черинин, партия организациязының сүрүкчү малчыннар-биле ажылы четпес тургустунган. Директорнуң белеткелдер талазы-биле оразакчызы М. Иванченко бо чылын Абаканче пйи улаа командировкалаан, мал сүрүкчүлериниң караанга колуубээн. Теве-Хая салбырының мал эмчизи О. Хамааты-оол Кызылче каш-даа улаа командировкалаашаан, сүрүкчүлериниң ажылын, амыдыралын сонуургаваан. Малчыннар ортузунда чарыш организастаттынза-даа, оон түңнелдерин ай, квартал санынга үндүрер, мурнакчыларның дүржүлгаларын пептередир талазы-биле ажылчын комитеди (даргазы эш О. Содпа) багай ажылдап турар. Социалистиг чарышты удуртуруп партком, оон эге организациялары кошкаткан. Малчыннарга шилиң болгаш немелде толезир тыпсырда, малдың баш санын менди кадагаланынга, немелде денгзи алганынга тыш дүүштүрүлге тургузуп ыыдавайн турар. Малчыннар бажыңнар, чылыттынган өглер-биле четче хандыртынмаан.

Мал чемниге ам-даа 435 тонна ситеп чедир белеткеттинмээн. Хөндергей салбырының эргелекчизи А. Хертек, ында партия организациязының секретары турган М. Дакпай-оол мал чемниң белеткелиниче кошкак кичээнгей салган. Ынчангаш салбыр белеткезе чогуур 400 тонна ситенге 164 тоннаны чедирбээн. Эш О. Сундуй даргалаан Хөндергей кодээ Советди Хөндергей суурнуң чурттакчыларының хууда малының кодадыы организаставаан, оон харазы-биле суур чоогунда 36 га тараанын мал чип каапкан.

Коммунистериниң ажылга харысалгазын бедидерин партком, партия эге организацияларының чедип албаан. Удуртукчу коммунистер Т. Доржу, М. Дакпай-оол, К. Самбуу олар партийжи даалганы болгаш идегелди бүзүредип ыыдаваан. Хөндергей салбырның эргелекчизи турган эш Т. Доржу удуртулганы кошкадып, хой баш малды чидирген. Сөөлгү дөрт айлар дургузунда совхоз будүрүлгезинге ол ажылдаваан. Ол-ла салбырда парторганизациязының секретары турган эш М. Дакпай-оол коммунистериниң идегелин бүзүретпээн. Хой-нинтиниң организацияларынга удуртулганы кошкак чорудуп келген.

Партия эге организацияларынга хүн бүрүнүң практиктиг дузазын партком кошкак чедирип, кижизидилге ажылын чогуур дециелге чоруттаан дээш коммунистер шыңгыы шүүмүүлелди кылган. Совхоз дирекциязының, кол специалистериниң адрезинге чоңтуг шүүмүүлел база болдунган. Коммунистериниң маркесчи-ленинчи өөредилгезин организастап турарында четпестер база бар.

Партком болгаш партия эге организацияларынга үндүрген шиитпирлериниң күүселдези дээш контрольду четпес чорудуп келген. Чаа соңгуткан парткомдан айыттынган четпестерин чайладыр талазы-биле шудургу ажылды чорудары негеттинип турар.

М. СЕВЕН.
«Шынның» тускай корр.

Дүвүренчиг медээ

Чөгенчиг байдал

Улуг-Хем районнуң Жданов аттыг колхозунуң Ийи-Тал бригадазының механизаторлары 1200 ажыг гектар черге тараа культураларын тараан. Тараа эки үнген — гектардан 7—9 центнер. Ынчалза-даа ажаан алышпкын кандыг болган? Бо талазы-биле шыдажыр аргажок байдал тургустунган.

Ажаан алышкын август 20-де өгленээн. 40 ажыг хонук эртпеп. Ийи комбайн-биле 200 ажыг гектар тарааны кезип бастырган. Мындыг чөгенчиг байдалды чүнүң-биле тайылбырлап болурул?

Бригадада ажылдың организастаашкыны багай. Оон түңнелиңде Буурага болгаш Чээнекке тараа кезип турган комбайнерлер 20—30 километр ырак черлерден аалдарынга кээп хонуп, алдын эртектиг шаг-үениң чамдыкызын халас эрттирип турар. Оларның чурттап, ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунмаан. Безин ниитиниң чемненилгезин организаставаан. Септелгени куду шынарлыг чорутканындан комбайннарының үрелиишкини хой. Үрелиишкинни дүрген эде кылыр, артык кезектер-биле хандырар айтырыгже колхозтуң механиги эш К. Бады шоолуг кичээнгей салбайн турар.

Бригадага бижыглаан үш дугаарлы комбайн дарганаар чер чанында ам-даа турбушаан. Ону септээн пйи механизатор чүгле шалың ап, артык кезектер чарыгдап турар боордан аңгыда, чаңгыс гектар-даа тараа кеспээн.

Ийи-Тал бригадазында амдаа 1000 гектар чыгам тараа ажаан алдынмаан. Бо эки дүжүттуг тарааның салым-чолун ам шиитпирлээр ужурлуг. Бышкан тараалар салгынга шылырадыр дагжап, кулакка дыңналып, чаагай чеми тоглап дүжүп турда-ла, колхозтуң даргазы эш Дутүр-Серен, Ийи-Тал участокта бригадир эш К. Серен-оол болгаш агроном эш Ф. Сундуй амга чедир шиитпирлиг хемчег албаан.

Чер андырлгазы база организас чок чоруп турар, ийи чүс га безин четпес чер аңдартыпган. Чемненир болгаш заправка кылыр дээш, трактористер 8—9 километр ырак суужө чоруп турар.

Хайыраан тараа! Оон салым-чолу чүү болур ирги?

А. СОСКАЛ.

—⊙—

КӨДЭЭ СОВЕТ БОЛГАШ ЧАРЫШ

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга алдар болдурган социалистиг хүлээлгелерниң чедиишкинниг күүселдезин хандырары амгы үеде кодээ Советтерниң мурнунда ең чугула сорулга болуп турар. Кызыл хоорайның Элегес-Аксы кодээ Соведи (даргазы М. А. Мерзлякова, секретары Г. И. Исакова) бо сорулганы хүн бүрүде кичээнгейниинң төвүнде тургускан.



Советтиң депутады Т. Доржу.

Бодунуң девискээринде туруп турар үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлери ленинчи юбилейге болгаш Совет Тыванның 25 чылынга уткуштур социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын кодээ Совет ээлчеглиг сессияларынга болгаш күүскомунуң хуралдарынга удаа-дараа чугаалажып келген. Чижээлээрге, Шахтёрлар суурунда садыг болгаш ниитиниң чемненилге черлери боттарының социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарының дугайында садыг салбырының эргелекчизи А. Кучумовтуң илеткелин Советтиң чоокта чаа болган сессиязынга тодаргай чугаалажып көргеш, чоннуң садыг хандырылгазын улам ынай экижидеринче угланган немелде хемчегларни айыткан.

Бо айтырыгны сессияга белеткээринге кодээ Советтиң сан-хөө болгаш садыг талазыбиле доктаамал комиссиязының кежигүннери база активчилер эң-не идепкейлиг киришкен. Доктаамал комиссияның даргазы депутат М. Яркина эдеринчи илеткелди сессияга кылган, четпестерни принципиалдыг ёзу-биле илередип, тодаргай саналдарны киирген. Мал чемниге хереглээр тараа богун азы тараа аймаан, чүтайны суурга доктаамал садыглаарын сонгукчулар моон мурнунда чагаан турган. Чоннуң бо чөптүг негелдези Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң конторазының эргелекчизи Л. Мазгаровтуң буруузу-биле мынчага чедир күүсеттинмээн.

«Кызыл-Хавактың» дагжылариның социалистиг чарыжынче кодээ Совет, оон күүскому кичээнгейни угландырган. Шахтаның коллективи бо чылдың тос айларының дургузунда хөмүр-даш тывыжының планын үргүлчү ажыр күүседип келген болгаш чыл планын ам боттандырыпкан. 1969 чылдың төнчүзүнге чедир 15 мун тонна хөмүр-даштыг планнан ажыр бээр дээн социалистиг хүлээлгезинң ам безин 29 мун тонна чедирген.

Кодээ Советтин депутаттары шахтёрлар Л. Балинкина, Б. Чорбаа, Г. Белошейкин, А. Бекжер, А. Смирнов, В. Маркелов олар боттарының хүн бүрүде нормазын үргүлчү ажырып, дагжыларга төлептиг үлегерин көргүзүп турар.

Дагжыларның социалистиг чарыжының өске-даа көргүзүглери багай авес күүсеттинип турар. Чижээ, чыл агезинден бээр күш-ажилдың будүрүкчүлүү «Кызыл-Хавак» шахтазынга планда көрдүнгенинге удур 2 хуу бедээн, кол белеткел ажылдарының шуштурулга планы 102 хуу күүсеттинген.

Чоннуң негелдезин хандырар дугайында айтырыгны кичээнгейниг төвүнге тургузар деп ленинчи айтышкынны амыдыралга боттандырбышаан, кодээ Совет сонгукчуларның чагыгларын багай авес күүсединп келген. Суурнуң санитарлыг арыг-шевер байдалын экижидерин, бир эмчини немей бээр дугайында дилегни ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүскомунуп мурнунга тургузарын сонгукчулар чагаан турган.

Кодээ Советтиң улус өөредилге болгаш кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат Е. Изместьева суурнуң арыг-шевер байдалын экижидер дугайында айтырыгны күүскомунуң хуралдарынга үргүлчү тургузуп, хемчеглерни ап келген түңнелиңде Элегес-Аксының санитарлыг байдалы мурнукузундан илдең-не дээре апарган. Ол ышкаш Кызыл хоорай күүскомунуң кадык камгалал килдизи бир эмчини чоокта чаа Элегес-Аксының участок эмнелгезинче немей чорудуп берген.

Элегес хемниң суур чоогунда чөөн талакы өрнин быжыглаан, цементилиг холуксаа-биле бедидерин соңгукчулар чагаан. Чоннуң бо чүгула негелдезин кодээ Совет чедип алган болгаш суурнуң суг улгатканда айыылга таваржып болгу дег черин кылган. Ындыг болза-даа, Енисейская кудумчузунуң чоогунда Улуг-Хемниң өрнин шак ынчаар быжыглаар дугайында соңгукчуларның чагыы күүсеттинмээн. Бо чагыгның күүселдези хоорай Советиниң күүскомундан дорт хамаажыр. Ук чагыгны 1970 чылдың чазынында күүседирип Элегес-Аксының № 22 сөнгүлда округундан Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады Б. Добромысловка чоокта чаа чагаан.

Хеп аймаанның химиктиг аштагызын, ядик септелгезин, баш таартырын организастаар дугайында сонгукчуларның чагыгларын күүседир талазы-биле кодээ Совет боттуг хемчеглерни ап келген болгаш ап-даа турар. Бо чагыгларны эчизинге чедир күүседиринче сагышты салыры негеттинип турар. Суурнуң Шахтёрская кудумчузунга кудукту кастыргаш, тудар дугайында сонгукчуларның чугула чагыы Тыва АССР-ниң Мелиорация болгаш Суг ажыл-агый министерствозунуң буруузу-биле мынчага чедир күүсеттинмээн. Сонгукчуларның бо чагыын күүседирин кодээ Советтиң күүскому-



Херээженнер чөвүлелиниң даргазы М. Зотова биле Советтиң күүскомунуң даргазы М. Мерзлякова.

вет, оон улус өөредилге болгаш кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязы боттуг хемчээн ап келген. Школа назылыг бүгү уруглар өөредилгеже бүрүн хаара туттунган болгаш школа чаа өөредилге чылынга эки белеткелдиг, септелгелиг кирген. Бо талазыбиле кодээ Советтиң депутады Т. Доржу улуг рольду ойнаан.

Кодээ Совет бодунуң девискээринде хой-нинти организациялары-биле харылзааны күштелдирип, оларга доктаамал даянып турар. Ылаңгыя эки туранын улусчу дружина-



Депутат шахтёр Л. Калинкина.

зы, херээженнер чөвүлели боттарының шугуму-биле кодээ Советтиң ажыл-чорудулгазынга улуг идигни берип келген болгаш дузаны чедирип-даа турар. Чижек кылдыр бир мындыг фактыны айтып болур. Херээженнер чөвүлели (даргазы М. Зотова) «Эң дээре бажың» деп конкурсту бо чазын чарлаан, күскээр чайын оон түнелин үндүрген чорук суурга арыг-шеверни тургузарынга, чаагайжыдылганы чорударынга улуг салдарлыг болган. Конкурстуң тиилекчизиниң дипломун Элегес-Аксы суурнуң чурттакчызы Александра Васильевна Поповага тывыскан болгаш «Цветоводство» («Чечек ажыл-агыйы») деп журналды 1970 чылда алыры-биле аңаа чагыдып берген. Конкурстуң идепкейлиг өске киржикчилеринге үнелиг белектерни тывыскылаан. «Силерге, эргим херээженнер!» деп хана солуунну чөвүлел доктаамал үндүрүп турар..

Амгы үеде кодээ Совет бодунуң девискээринде албан организация, будүрүлге черлериниң кышка белеткелин хынап, илерээн четпестерни чайладыр талазы-биле тодаргай хемчеглерни ап, депутаттарның күжүн ол сорулгаже эвилелдээн.

А. ДУГЕРЖАА.

А. СОДУНАМНЫҢ фотолары.

Коммунистиң үлегер-чижээ

«Терс-Хөл» колхозта партком уставтыг хүлээлгелерни коммунистериниң күүседип турарының талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп келгеп. Бо айтырыг парткомнуң, партия эге организацияларының доктаамал кичээнгейинде турар. Уставта айыткан хүлээлгелерни коммунистериниң күүседип турарындан партия эге организацияларының дайынчы арганы бедидер, ажылагыйның мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринге оларның авангардчы ролюзер. Партия организациязында бактаан турар хой-хой коммунистер будүрүлгениң мурнакчылары болуп, чарыштың авангардынга чоруп, бүгү-ле ажыл-херектерге үлегер-чижээн көргүзүп, партияның массада политиктиг дайынчылары, организакчылары болуп турарлар.

Ындыг коммунисче Александр Бавуу-Доржуну адап болур. Ол мал чемп белеткээр бригаданы удуртуп турар. Ол кижилер-биле ажылдап билир, салдынган сорулгаларның боттанышкынын шудургу чедип ап, кижизидилге ажылын билдилиг чорудуп турар. Оон бригадазы бо чайын 21 тонна ситеннп пландан ажыр белеткээш, ам 60 тоннаны базаа немей кезип алыр деп хүлээлгени алган. Мал чеми белеткээр бригадалар аразынга социалистиг чарышка бирги черни ол бригада ээлээн.

Дыка хөй коммунистер хойжу бригадаларда ажылдап турар. Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, онаашкан ажылы дээш кызымаккай чорууп көргүзүп турарлар хөй. Коммунист Чап Дамдың малдың чаш төлүп чылдың-на чидириг чок камгалап ап келген. Бо чылын ол 100 хойга онааштыр 98 хураганы алган. Коммунист Филиман Бегзи принципиалдыг болгаш негелделиг удуртукчу. Ол колхозтуң тудут бригадири. Колхозтуң төвү чаагайжып, сайзыразын дээш эвээш авес күжүн ол үндүрген. Чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнары, культура, чырыдышкынның албан черлериниң чаа бажыннары чылдың-на немежип турар. Ам сес квартираллыг ийи каът чурттолга бажыңының, спорт залының болгаш чунар-бажыңның тудуу дооступ турар. Тудугжулар бригадазы малчыннарга 4 бажыңны бо чылын тудуп берген. Коммунистер Дмитрий Комбу, Семён Седип, Септин Бөвей-оол, Саая Оттук-оол, Анна Норжуңмаа, Борис Дагба болгаш өскелер-даа онаашкан ажылынга харысалгалының көргүскен, чоннуң ортузунга бедик ат-алдарлыг.

Партком болгаш партия эге организациялары аныяк коммунистериниң партийжи дадыгышкынынче кичээнгейни салып турар. Колхозтуң партия организациязында СЭКП кежигүнүнге кандидат 16 кижи бар, оларның 8-зи комсомолду дамчыштыр кирген. Олар күш-ажылы, сагылга-чурумуу, хөй-нинти ажылынга идепкейлиг киржилгези-биле ылгалып турар.

Колхозтуң коммунистери уставтыг хүлээлгелерни күүседип турарының дугайында айтырыгны партия хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Ол хуралга боттарының эки үлегер-чижээн көргүзүп турар коммунистерни демдеглээш, коммунист атты бедик тутпайн турар кежигүннерни шыңгыы шүүмүүлээп. Коммунист Куша Кызыл-оол аныяк-кырыш үндүрүп, кадайын, уругдарының бажыңдан үндүр сывырып турган. Партия талазы-биле шыңгыы хемчегни аңаа онааган.

Уставтыг негелделерни сагыырынга бедик харысалгалыг чорукка коммунистерни кижизидер талазы-биле үргүлчүнүң ажылын партком, эге организациялар чорудуп, тускай беседаларны кылып, ажылга, өг-бүлезинге, өөредилгезинге хамаарылгазын сонуургап турар. Уставтыг негелделерин күүсетпейн баар таварылгаларны аңаа эртүрбейн, чогуур хемчээн ап турар. Ол чорук партияның сагылга-чурумуун коммунистериниң талазындан шыңгыы сагыырынга улуг салдарны чедирип турар.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору.

КУУЛАР КЕРТИК-СУГГАРЫКЧЫ ООЛ

Чаз. Суг сүзер резина идиктер кеткен, хүүректер туткан, рюкзактар чүктээн кезек кижи «Беларусь» тракторга олурупкаш, Чыргакыны өрү хаптылар. Богурумнуг часкы хүнде маңнаан трактор хоолайының бажындан төгерик көк ышты агаарга арттырып каап, улуг дугуйларны чууп олурган.

Дуруг, чалымныг таңчыг. Оон бажында Аныяк-Чыргакының унундан Көк-Талдың төөгүде суггарылга бугазы эгелеп баткан. Суггарыкчылар звенозунуң удуртукчузу Куулар Кертик-оолдуң кырган адазы Иргек ирейиниң кара чажындан тура шары бажы мунуп, тараа тарып чораан чери оглунуң сагыжын дөстүндүрбейн чораан.

«Чыраа-Бажы» совхозтуң ол кавыда 150 гектар кукуруза шөлүн бодунуң өөрү он шаа кижи-биле ол хүнзедир суггаргаш, кежээ доозупкан. Суггартынган черге үш хонук эрткен соонда совхоз кукуруза тарып каан. Суггарыкчылар база бир өске шөлду суггарып кирипкеннер. Ынчалдыр-ла, олар часкы тарылга доозулгуже чедир ажылдааннар.

Күс. Кертик-оол Көк-Хунаевич өстүрүп алган кукурузазын магадап көрүп, аразынга кылаштаарга боду көстүр байдылга болган кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязының даргазы депутат Е. Изместьева суурнуң арыг-шевер байдалын экижидер дугайында айтырыгны күүскомунуң хуралдарынга үргүлчү тургузуп, хемчеглерни ап келген түңнелиңде Элегес-Аксының санитарлыг байдалы мурнукузундан илдең-не дээре апарганы массаны ажаап алган.

Куулар Кертик-оол чүгле бо чылын эвес, хөй чылдарда суггарыкчы бооп ажылдап келген. Кырган адазының тараажы-суггарыкчы ажыл-ишчи үлегери оон ынак ажылы бооп артып калган. Ол төрээн совхозунда суггарыкчылар звенозун баштап турар. Олар ам суггарылга бугазын аштап алгаш, күскү суггарылгаже, оон соонда булукталдырып суггарарынче кириптерлер.

Куулар ЭКЕР-ООЛ.
Чөөн-Хемчик район.

В. И. ЛЕНИН ХООЙЛУ-ДҮРҮМ САГЫЫРЫНЫҢ

В. И. Ленининиң социалистиг хоойлу-дүрүмүү сагыырының дугайында идеялары оон күрүне дугайында өөредин-биле тудуш харылзаалыг. Күрүне саза-сая ажылчы чон киржип турар. В. И. Ленин хоойлу-дүрүм сагылгазы биле социалистиг демократияның харылзаазын чугаалап тура, хоойлу-дүрүмүү быжыглап, хөгжүдери чүгле бөлүк юристериниң болгаш күрүне аппарадының ажылдакчыларының херээ эвес, харын ажылчы чоннарының боттарының херээ дээрзин айыткан. Ынчангаш совет улус хоойлуларыы хүлээп алырынга калбаа-биле киржип, боттарының санал-оналын депутаттар йиикпе, азы парлалга дамчыштыр илередири чаңчыл апарган. Оон чижээн колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизинге белеткел ажылдарындан көрүп болур. 1969 чылдың сентябрь ортан үеынде байдал ёзугаар алырга, чаа Уставтың төлевилелин бистиң республиканың колхозтарының бригадаларының, фермаларының 143 болгаш колхозчуларның 9 ниити хуралдарынга тугаалашкан. Аңаа 10 мун ажыг колхозчулар киржип, 400 хире кижи санал берген. Чижээ, Чижек Уставты Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчулары чугаалажып турда Опал-оол Монгуш, Аракчаа Ондар, Досумаа Моңгуш болгаш өскелер-даа санал берген. Олар кооперация дугайында ленинчи планның канчаар боттапып турарын төрээн колхозунуң чижээнге чугаалап, ниитиниң ажылагыйын хөгжүдеринге Чижек Уставтың кайы хире эргежок чугулазын демдеглээннер. А Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң колхозчулары Чижек Уставка чамдык ёдиглер киирерин сүмелээн. Ылаңгыя колхоз баштаар черинин кежигүннерин 11 эвес, 17 кижи кылдыр доктаадырын, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдың турар кижилерге кандыг-даа чинчелде көргүспезин болгаш күш-ажыл стажын санаарда ажылдаан чылынче кичээнгей салбайн, бүдүрүлгеге киржилгезин өөренип көөрүн сүмелеп санаалдаан. Чаа Уставтың төлевилелин чугаалажыры республиканың колхозтарында ам-даа уламчылап турар. Мынчангаш совет улус хоойлу чогаадырынга идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле киржип, боттарының үлүг-хуузун киирип турарлар.

Хоойлу-дүрүм сагыырынга ажылчы чон идепкейлиг киришсин дээш оларның хоойлу талазы-биле культуразын бедидер. Өскээр чугаалаарга, ажылчы чон совет хоойлуларның ужур-утказының болгаш ооң күүселдезиниң дугайында болуп турар. Чон ортузунга хоойлу талазыбиле тайылбыр ажылдарын Кызыл хоорайда болгаш Улуг-Хем, Таңды районнарда эки организастаан. Ажылчы чоннуң эрге-ажыын дыңнангыр, шудургу камгалавышаан, ажылчы чон хоойлу талазыбиле бедик культурлуг болзун дээш ак сеткилдиг, кызымаккай ажылдап турар кижилер хөй. Оларның чижээнге Тес-Хем болгаш Өвүр районнарның улус судтарының шиитпекчилери эштер Ондар, Даңзы, республика прокурорунуң улуг дузалакчызы Цыганкова болгаш шагдаа ажылдакчылары эштер Курганский Фофанов, Румянцев болгаш өскелерни-даа чугаалап болур.

Хоойлу пропагандазы дыка хөй хевирлерлиг. Бо талазы-биле тайылбыр ажылын чорударда радиону болгаш телевиденнени ажыглаары эргежок чугула. Оон аңгыда, лекцияларны организастап, юридика темазынга айтырыг, харыы кежээлерин эрттирер. Ажылчы чоннуң юридиктиг культуразын бедидерде оларның боттарының бот-идепкейин деткип, улусчу дружиналарның болгаш эш-хуузунуң судтарының ажылын сайзыраңгайжыдарын утпас херек. Чижээ, Улуг-Хем районда 37 улусчу дружиналар болгаш 28 эш-хуузунуң судтары ажылдап турар. Оларның ажылын экижидер сорулга-биле СЭКП райкому улусчу дружиналарның командирлериниң болгаш эш-хуузунуң судтарының даргаларының хуралдарын эрттирилээн. Хойниитиниң корум-чурумуун камгалаар талазы-биле ак сеткилдиг, шудургу чоруун коргүскен кижилерни өртектиг чүүлдер болгаш хүндүлел бижиктер-биле шаңнап турар. СЭКП Таңды райкому улусчу дружиналарның болгаш эш-хуузунуң судтарының күжүнге даянып алгаш, кем-херек үүлгедир чоруктарга удур демиселге чонну калбаа-биле киприптирип турар. Колхоз, совхоз төптеринге «Арагаалашкынны болдурбас» деп темалыг ажылчы чоннуң хуралдарын эрттиргилээн. Кемхерек үүлгедир чоруктарга удур демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны СЭКП Өвүр райкому партия активиниң хуралынга тургускан. Актив хуралының докладчын 16 партия организациязының хуралдарынга сайгарыг корген. Кодээ Советтериниң сессияларынга база чугаалашкан. 13 комсомол организацияларында комсомолчу патрультарны организастап тургускан. Хөй-нинтиниң корум-чурумун үрээрлерге, арагачыларга удур демиселди күштелдирер талазы-биле культура ажылдакчыларының үлегер-чижээ негеттинер. Социалистиг демократияны улам калбарткан чорук ажылчы



Бо чылын «Тээлю» совхозтуң тракторизи Х. Салчак бедиктиң түүнеедериң чедип алган. Чымчак чер аңдарылгазынга шилчидерге бо чылын 563 гектарны ол азымдап кылган.

ЧУРУКТА: Хүреп Чүдүмович Салчак.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Хүлээлгезин эки билир

— Бажыңнга олурар эвес, үргүлчү-ле оруктa чоруп турар эр-ле болгай, таваржырыңдар-даа берге-ле боор — деп, «Улуг-Хая» совхозтa чамдык эштер чолаачы Чалгын-оол Кыргыска ужурражыксаан күзелиниң илередириниле, биске мындыг харыны бердилер. Шынап-ла, ону ол хүн тушпаан бис. Даартыңда эртенгиниң сес шпак четкелеге, Кок-Чыраа сүүрдэ оон базынцынга келдивис. Херим иштинде «ГАЗ-63» маркалыг, сарыг кабиналыг машина тур. Бичии озалдаан болзувусса, кижиниге база-ла ыңай боор турган чорду, чолаачы ээнгиге тептинеринiң кыры турда, таваржы бергенивис ол.

— Ийе, Арыг-Бажыңда шаңда тараа соортуп турар кижи мен. Ам чоруурум бо — деп, Кыргыс бистиң айтырымывска харылады. Бичалаа-даа биче када-даа бол, чугаалажы кааптар чүзелиң илередеткеш, ол бистиң бажыңывыс чалады. Чагыын-оол Кыргыстың бажыңында кирип кээрге, эмге-сеңгелиг чыгтан, арыг-силиг болгаш көрүптүг эт-херекседер каяктa оортуп келир. Бажыңның шалазын сарыг будүк-биле кылайты будаан, ханазын чоокта чаа чүгайлаанын идеп. Ол бажың сүүрдэ эң арыг-силиг бажыңы дээш чарыынга киришкеш, үргүлчү мактадым, шаңнадым келген. Кыргыстың кадайы Ранеа үргүлар садында ажылдап турар.

...1954 чыл. Бичаң ол чалыы назынныг хыпдээ оол турган. Чолаачылар курузунга ооренир дугайында колхоз баштаар черинге билдириишкин кирген. Удаваанда торээн колхозундан Монгуш Лапчаа-биле кады тускай мергежил чедип алмыс-биле Кызылче хапкан.

— Баштайгы үеде черле ыңдыг боор чүве болгай, меңээ эрги машина берген — деп, ол ам сактып олурду. Чолаачы болдунуң мергежилин, кызымаан коргүүлүн эгелей берген. Күзелин чедип алган оол дүнну орай, хүнну эрте дивейн. колхозчуларга мал чеми чедирип, малчыннарны ыңай-бээр конгүрүп, янзы-бүрү ажылдарны кылып турган.

Кыргыстың ажыдыралче күш-ажылчы оруу ынчаар эгелээн. Оон бээр ам 15 чыл арткан. Оң араазында та чеже муң километр оруктy эртkeй. Ам ооске чоа машинаны алгаанындан бээр йиң чыл чедип чоруур. Бичалаа-даа машиназы чаа хевээр.

1964 чылда партия кежигүнүге киргенин кажан-даа ол утпайн чоруур.

Партия биледиң тыпсып тура, СЭКП райкомунуң секретары аңаа байыр чедирген:

— Сен ам коммунист апарган сеп, харыысалга улуг, ооредиргелиг болур үжүрлүг билдиң бе? — дээн состерии ол үптае. Улуг Ленининиң партиязының кежигүнү бедик атты ол ам толептиг эдилеп чоруур. Эрткен» кыжын Саяны артылдан мал чеми соортуп айтырыг тургустунуп келирге, совхозтуң алды шыырак чолаачылары-биле шнаар чораан. Эжимниң, Сенектиң кадыг-берт оруктуг одарларынга чедир малчыннар кожүрүп, чеже-даа чоруп турган. Кадыг-берт дээш үнээргетпес, кылыр дээнде ыңап-ла кылыр, ажыдыг будүрер кижи дээрзин малчыннар билир.

«Улуг-Хая» совхозтуң Алдыы-Шынаазыңга баар болзувусса, ында сарааг сигеннер бичиибичии тейлер-ле. Оны соортуруге коммунист Кыргыс эң-не кызымаан киришкен. Мал чеми ажыдыг-бээр соортуп турар үеде, оон машинazын эртен даа бажыңдан орай дүнеге чедир шынааларга, ховуларга коруп болур турган. Ам ол Арыг-Бажыңда арыгластыңнан, кургаттыңнан тараанны складтарже ыңай-бээр соортуп турар.

Ол бодувуң мергежилин болгаш биликтерии бедидерии хүндүлүг хүлээлгези кылдыр санаар турар. Ол ам ийиги классtың дужаар деп турар, оон аңгыда В. И. Ленининиң намдарын ооренир болгүмүнүң идеекейлиг дыңнакчызы.

С. ХЕРГЕК.

Словакияның КП ТК-зының Хүлэнээш

ПРАГА. (СЭТА). Октябрь 2-де Братислава Словакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының пленумуну ажыттырган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Пленум ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитпирлериниң дүүштүр тургустунган сорулгаларны чугаалажыш турар. ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-зының бирги секретары Ш. Садовский кол илеткелдя киллган.

Пленумнуң ажылында ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү Я. Пиллерге баштаткан. ЧКП ТК-ның төлээлери киржип турар.

Делегей чөвүлел хуралынга тураскааткан

ТОКИО. (СЭТА). Токионуң «Токо сионин» парлалга черн делегейиниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялазының Москвага бо чылдың июньда болган Чөвүлел хуралының материалдарын япон дылга үш томнуг кылдыр чыгган парлап үндүрүп турар. Материалдарның йиң тому парлаттынып үнген.

Чымыдыны «Империализмге удур демиседдиң сорулгалары» деп иинти ат-биле парлап үндүрер. Аңаа Чөвүлел хуралдың киржикчилериниң чугаалары, хуралдың үүлүдүг деп саналан медеглелдери, угуулгалары шупту кирер.

Баштайгы үш томда Чөвүлел хуралдың ажыттынганының дугайында дыңнадыглар, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң байыр чедирген чугаазы, ацгы-аңгы чүрттарның төлөөлекчилериниң чугаалары парлаттынган.

Тель-Авивтиң үүлгедиглери

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң премьер-министри Г. Меир ам АКШ-та ажылдап чоруп турар. Чоокку Чоон чүк демиселлиге бодуунуң турүжүн оскертириниге Израильдиң Каттышкан Штаттар албадавас ийин деп, президент Р. Никсонуң бадыткалдыг сөзүн алдым деп, Г. Меир сентябрь 2-де Лос-Анджелоска медеглел кылган. Бистиң «хенэнг-даа атказарлап берилер» деп диле кылыр шинчи АКШ-та черле чок деп, Г. Меир чугаалаан.

Меир Израильге катап америка чепсек берген турарын чедип алыр дээш АКШ-ка барган Меир АКШ-ка суртаал тарадыр аян-чорук кылырына бодунуң ол чүртта аалдап чоруп турарын база ажыглаар. Тель-Авивке дузалаачы коргүзерии улгаттырарыңе параллэрнек болуктериң Меир ол аян-чоруунуң үезинде кыйтырар.

Меир Лос-Анджелоска келирге, Мурнуу-Калифорния университединде ооренип турар араб студентилер удуругнышкыы илергейлээр чыскаал кылып, ону үткаан. Нью-Йоркта «Араб информацин товуү» Меирниң дүржок олчалаашкын кылырын чедип ап турарынга удурланып үнгеп. «Нью-Йорк таймс» солунга оон үндүрген медеглелинде «Фантомнар» тайбыңны чедип алырынга дуза болбас» дээн.

А. А. Громыконуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Канадага албан ёзузу-биле аалдаашкын кылып баар дээш Каттышкан Штаттардан чоруптарда, ССРЭ-ниң даштыкы хөреңгөр министри А. А. Громыко парлалгага үндүрер кылдыр Нью-Йорктуң Кеннеди аттыг аэропортунга мынчаллыр медеглел кылган:

«Бистиң Нью-Йоркка турган болгаш КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязының ажылынга киржип келген үезинде улустарның ачылыг күзел-бодалы тайбыңнары камгалаары биле быжыглаары болур деп үзүвете бистиң бүзүреливис улам быжыккан. Совет чазактың даасканың ёзугаар ССРЭ-ниң төлээлеринiң киргени «Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында» саналга база бактериологтуг болган химиктиг чепсектiң хоруур дугайында айтырыгның талазы-биле социалистиг чүрттарның каттышкан саналы быжыг тайбың дээш. КНО-ну улам чогумчалыг болдурары дээш демиселлге киирген чүгула үлүг-хуу болган.

Ол саналдарны түлеп КНО-нуң албан чөрлери эвес, харын оон ыраага девискээрлериниң чону база билген. Оларны үүлээп алыры КНО-нуң делегейге тайбыңны хандырар ажыл-чорудулгазын улам чогумчалыг болдурарыңга дегүл болур ийик. Тайбыңны болгаш аймыл чок чорукту хандырар талазы-биле эргежок чугула хемчегler алыр дугайында чугаа-соот болуп турда. Совет Эвилелиниң талазында дадгаллазада чөрле ыңдыг турган болгай деп үзүвени демделекээрдир мен.

Нью-Йорк хоорайның чүрттакчыларынга болгаш бүгү америк улуска ээ эки күзелдерiң илергейлеп, чугаамны доозарын чөпшээреп көрүңер».

А. А. Громыко Канадада

ОТТАВА. (СЭТА). ССРЭ-ниң даштыкы хөреңгөр министри А. А. Громыко чедип алдынган дугуржулга ёзугаар октябрь 1-де Канадага албан ёзузу-биле аалдаашкын кылып келген. Аэропортка А. А. Громыко мындыг медеглел кылган:

«Канадага албан ёзузу-биле аалдап келдивис. Чүртүвуска келиңер деп, Силериңң чалаанчыларга база бисти чалбыыштыг оорун уткуп турарыңга ооруп четтиргенивисти Канаданың чериңге келгенивистиң эң эгезинде-ле илергейлээриңге бо таварылганы ажылган көрейн. Бисти мынчалдыр үткүп турарыңарны канада улустуң совет улуска найырадыг сагыш-сеткилиңiң илередii ылыдыр көрүп тур бис.

Демдей мөзүлүг айтырыгларга үргүлчү таваржык турар болгаш кожа-хелбээ бистериниң ийи чүртүвүс амгы үеде делегей байдалын ажыжиделиринге ээлээп эвес чүүдерии кылып шыдаар деп бүзүрелдиг бис. Бистиң ол бүзүреливис үндезининг деп чүвениң тодаргай база бир барымдаазы делегейниң ийиги дайынывыл чылдарында нииги дайнын — гитлержи Германияга үлүг бистиң улустарывыстың каттышкан демисели болур.

Бистиң маңа аалдаашкын кылып турарывыс болгай Канаданың күрүне ажылдакчыларын-биле чугаалажырывыс ужур-дузалыг, ынчангаш Совет Эвилелиниң биле Канаданың аравында харылзаалар улам хөгжүдүнгени дуза чедирер деп идеген тур бис. Ол харылзаалар чүгүлээ ужур-дузалыг деп үнелеп турар бис.

Канаданың улузунга болгаш ооң пайысылалының чүрттакчыларынга эң эки күзелдериниң илергейлеп, чугаамны доозарын чөпшээреп көрүңер».

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ УТКУШТУР

☆ ПРАГА. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүниден бээр 100 чыл болурунга аддар кыдыр Чехословакиязында чечен чогаал конкурузу чарлаттынган. Конкурстуң ады — «Ленин болгаш тайбың». Конкурстуң жури кежигүнү, «Социализм чырыы» деп журналдың редакторунуң оралакчызы М. Балашова СЭТА-ның корреспондентизиниге ук конкурстуң кол идезиль, аңаа киржириниң негелдерии чугаалап берген.

Бис бодаарывыска, делегейниң дешпидегелиг бүгү күштери чаа дайын болу бээрiнiң айымылыгга удур демисежии турар үеде, богун «Ленин болгаш тайбың» тема үениң байдалынга онза чугуза ужур-дузалыг. Тайбыңче болгаш аас-кежиниге орукту кижи төрелгетеңге ажыдыы берген, пролетар революциязының башталчызы, бодунуң туругтугнган эң баштайгы хүнүнде-ле тайбың политиказын чарлаан, ажылчын, тараачыынарының делегейде эң баштайгы күрүнезининг туругузукчузу, удуртукчузу, ондүр улуг гуманист Ленининиң овур-хевирин илергейлеп көргүзер чаа-чаа чечен чогаалдарның туругустуларында дузалаан турар бис.

Владимир Ильич Ленининиң ажылдары бистиң чуртувуска хой катап, улуг тираждыг кыыдыр парлаттынын үнген. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзурунга уткуштур оон чогаалдарын хой томнуг кыыдыр парлап үндүрериңге белеткеп турар бис деп, М. Балашова чугаалаан.

☆ МОНТЕВИДЕО. (СЭТА). Пролетар революциязының шыгараңгай удуртукчузунуң тураскаалын делегейниң улустары хүндүткеп турээ деп, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзурунга тураскаатkан түүлүүге «Популар» солуң бантээн.

Улустуң аас-кежии дээш делегейниң бүгү будунарында демиселлге революциязларга Ленининиң овур-хевири эң үнелиг болгаш чоок. Ленининиң идеязары империализмге удур демиселлге улустарны сорук киирип турар деп, ук түүлүүге чугаалаан.

☆ КАТМАНДУ. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болзурунуң байырлалынга белеткеледиң программазын ёзугаар Непал-совет культура эвилели «Ленин чечен чогаал болгаш ураң чүүл дугайында» темалыг лекция организастаан. Лекцияны дыцнаварынга национал Панчалттың хой-хой деҗеттатары, сурагчыг чогаалчылар биле уран чүүл ажылдакчылары киргилеп. Кежээниң түнелеп кыыдыр дыңнакчыларга Ленин дугайында кино көргүзеп.

Катмандудан ырак эвесте университет хоорайыгажы — Киртипурга ол черниң Непал-совет найырал библиотеказы Ленининиң юбилейинге тураскаатkан кежээ эртиргеп.

«ХОСТУГ ОРАННЫҢ» ЧОГУМ БОДУ

ӨРТЕКТЕР УЛГАТКАН

Чем продуктуларын садыап, бажың хөлөзинин төлеп, коммуналдыг ачы-дуза шүүделдерин төлеп турда, акша үнежоктаатанын болгаш шеригг чарыгдалдарынын улгатканын американнар хүнүүн-не тодаргай көрүп турар.

Чүрттаар бажың хөлөзинин ортумак америк өг-бүленiң тывар олча-ажыының барык үштүң бирги кезии болуп келген. Августа ол телевир соолгеген 13 чыл дургузунда тулган улут хөмчөлдүт болурунга четкен. Эргежок чугула өт-баараан өртектери эрткен чылдың августазындан 4,8 хуу улгатkан.

Оргумак хемчөлдүг олчаажых тыш турар американның чүрттаары улам бергеден түрар. Чагырга черлериниң чарлаан түнелдериниде ядыылардың саны 30 миллион-чедир турар болганда, оларның дугаында чугаалаар чүве-даа тывылбас.

БИЧЕ ШЫДАЛДЫГ ТАРААЧЫННАРНЫҢ КҮСЕЛИ-БИЛЕ

АКШ-тың чазза «фермер ажыл-агыйларның адаанажыр аргалыын улгаттыгарыныс ол» деп сылдаглаашкын кылгаш, улуг-улуг фермалары күштелдирип, биче шыдалдыг бүдүрүкчү ишчилерии ядарадыы эгелээн. Төлөлекчилер палатазының комиссиязының хуралынга АКШ-тың чер ажылыының министри Клиффорд Хардинниң көдээ ажыл-агый айтырыгларының талазы-биле чугаазының утказы ыңдыг болган.

Ыраакта-ла четче эвес кыдыр чижеглей саналн түнелдерни ёзугаар алырга безин ол чаа программаны боттандыгарга, эвээш орулгалыг 400 муң хире фермер ажыл-агыйлар ядараар.

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО КАЗАНАКТАРЫ

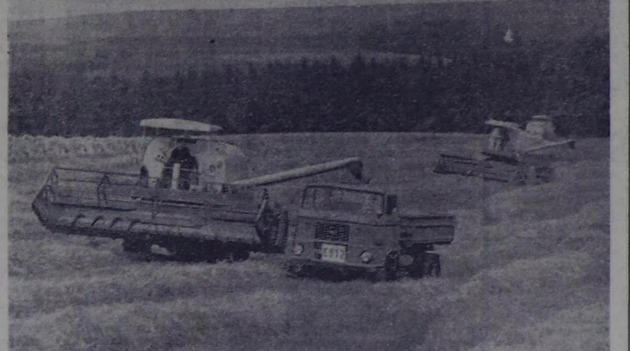
Рио-де-Жанейро штаттың чазаанның социал айтырыглар секретариадының чарлаан түнелдерии ёзугаар алырга, Рио-де-Жанейронуң, 4,5 миллион чонунуң 900 муң хире кижизи туренги казанактарда чурттап турар.

Чагырга черлери казанактар айтырыын шиитпирлэр орааддажышкынны хой чылдар дургузунда кылын келзедва, оон чедиишкии чогу картон хазанактарның болгаш оларның чурттакчылар санының улам көвүдеп турарындан тодаргай көзүлген.

(СЭТА).

СОВЕТ КӨРГҮЗҮГ ҮҮЛДЕРИНГЕ ШАҢНАЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Чимис болгаш ногаа өстүрер ажылдың Эрфуртта эртин турар «ИГА-69» делгелгезинге Совет Эвилелиниң коргүүгүт үүлдери дээди үнелелди алган. Ол талазы-биле бүдүрүлге хогжүдезиниң деңнелин тодаргай коргүүгүп турар совет коргүүгүлгере күрүне шанналын тывыскан.



Герман Демократтыг Республиканың көдээ ажыл-агый кооперативтериниң ховуларынга бо чылын дүжүт ажаан аларга чаа техника — «Е-512» тараа комбайнны кестүп келген. Машинаның механизмзи ажок будүнгүр кылдыр ажылдаар, чаа хевирлиг болгаш башкартынгыр.

ЧУРУКТА: Карл-Маркс-Штадт округтуң Отто Гротеволь аттыг көдээ ажыл-агый кооперативинде чаа «Е-512» комбайнар-биле дүжүт ажаан ап турары.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохроникazы).

Аалдааш келген

Бистиң республиканың өнө ырак районнарының бирээзи Моңгун-Тайгага республиканың хөгжүм-шинi театрының артистери барбаалаан бээр 7 чыл чеде берген. Соолгу үеде районнуң ажыл-ишчилериниң дылаан ёзугаар республиканың хөгжүм-шинi театрының артистери чеде бээрге, районнуң удуртукчуларну оларны Чеди-Тейдерге үткүп алган.

Районнуң арыг-силиг, чылыг, чырык Культура бажыңынга түрүмчүп алган артистер сентябрь 13-тен эгелеп көргүзүглерии эгелей берген. Чүгле Мугур-Аксыга 4 катап концерт көргүскен болгаш драматург Виктор Кок-оолдуң «Хайран-бот» деп шинiзин беш удаа ойнаан. Көргүзүг болган саныңда-ла Культура бажыңын көрүкчүлер шыырлыг долуп, артистериниң бараалгатканы шиилерии, концерттерии изиибиле адыш часкап хүлээп ап турган. «Малчын» колхозтуң баштаар черии болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң ажылдакчылары ырак-узакта чурттап турар ажыл-ишчилерии артистерниң өөн көргүзүглериниң мөөнеп экkеп-ле турган. Бо эрткен 5 хонукту Мугур-Аксы байырлал шинчилиг эрттиргеп. Ырак Моңгун-Тайга түржүк, республиканың улуг-улуг төп районнарының чангыс-ла Культура бажыңнынга артистер түрүмчүп алгаш, 5 хонуп, 9 удаа шин, концерт көргүзүп көрбээп. Моон ап көөрге, Моңгун-Тайганың ажыл-ишчилери болгаш албан-хаакчылары боттарының театрынга, ураң үүлүнге ханы шнакшылдыын маңаа бадыткаан.

Ынчангаш чонунуң ол хире сонуургалын, үнелелин хүндүткеп көргеш, чыл бүрүде-ле оодаа-ла бир катап Моңгун-Тайга районну эргип каап турарын хөгжүм-шинi театрының артистериңге, дирекция черинге сүмелеп кагза артык эвес ышкаан.

Райкүүскомнуң даргазы эш Эрес-оол артистерни чиик машиналарга олуртkаш, эдертип алгаш, кадыр-кашпалдар ажылдыр «Моген-Бүрен» колхозка аппаргаш, оон чурттакчы чонунга шин, концертти көргүзерии организастаан. Моген-Бүрен клубунга көрүкчүлер 2 катап шыгырт долдур олурупкаш, шиини-даа, концерти-даа улуг сонуургал-биле көрүп магадаан.

Бо районга 5 хонукта 11 катап болган көргүзүглерии 2500 кижи көрген. Хүндүткү хостуг шактарда Бүгү-россияның театрлар нинтилелининя Тыва салбырынын даргазы Максим Мунзук Мугур-Аксы ортумак школазынын 7, 8, 9, 10 класстарының өөреникчилери-биле болгаш районда боттарының чүрүм чүүл коллективтериниң удуртукчуларын-биле артистериниң арга-дүржүмга солчур ужуражыышкыннарын 5 удаа организастаан. Районнуң Культура килдизиниң удуртукчулары Хомушку Маңмаң, И. Барымаа үргүлүну артистериниң араазынга кээп, сонуургааны орус, тыва, моол ырларны ооренип ап турган. Хой удаа могаг-шылаг чокка чонга бараан болуп, өөн ойнап бергени дээш, СЭКП райкомунуң секретары О. Шагдыр-оол соолгу шиинии топчүзүнде улуг өөрүп четтиргенин илередиптиин, көрүкчүлериңе өөнүзээнден артистериң холдарын дыңзыг түдуп, байыр чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

А. ЛАПТАҢ.

БОЛГАШ ХООЙЛУ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

чонунуң хоойлу талазы-биле билиин бедидиринге, культураны өзериңге дузалаан. Борта хамаарыжыр чүгүлээ ажылдарны чер-чер Советтериниң хоойлу болгаш хой-ниитиниң корум-чуруумун камгалаар талазы-биле доктаамал комиссиялары чорудуун турар. Амгы үеде республиканың район, хоорай, кодээ болгаш суур Советтериниде хоойлу-дуруум сагыылгамының болгаш корум-чуруум камгалалының талазы-биле 42 доктаамал комиссия ажыыдап турар. Оларда 171 депутаттар болгаш 57 актив хазара туттуунган. Түс черге хоойлу-дуруум сагыылгазын болгаш корум-чуруумну быжыглаар талазы-биле ажылчы чонnар депутаттарының Таңды, Эрзин, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем район Советтериниң доктаамал комиссиялары ажылдап турарлар. Оонбиле чергелештир Моңгун-Тайга, Өвүр, Бии-Хем чижектиг чамдык район Советтериниң хоойлу-дуруум сагыылгазының талазы-биле доктаамал комиссиялары багай ажылдан, харын-даа чамдык депутаттар комиссияларың эргежүзөлгелерии безин билбес болгулаар. Социалистиг хоойлуну сагыыр болгаш хой-ниитиниң корум-чуруумун камгалаар талазы-биле чер-чер Советтериниң доктаамал комиссиялары ажылчы чонnуң негелдерiнiң ажылчы чонnуң эргежүзөлгелерiн безин билбес болгулаар. Ынчангаш Совет Эвилелиниң биле Канаданың аравында харылзаалар улам хөгжүдүнгени дуза чедирер деп идеген тур бис. Ол харылзаалары чүгүлээ ужур-дузалыг деп үнелеп турар бис.

Канаданың улузунга болгаш ооң пайысылалының чүрттакчыларынга эң эки күзелдериниң илергейлеп, чугаамны доозарын чөпшээреп көрүңер».

Катмандудан ырак эвесте университет хоорайыгажы — Киртипурга ол черниң Непал-совет найырал библиотеказы Ленининиң юбилейинге тураскаатkан кежээ эртиргеп.

Аалдааш келген

Бистиң республиканың өнө ырак районнарының бирээзи Моңгун-Тайгага республиканың хөгжүм-шинi театрының артистери барбаалаан бээр 7 чыл чеде берген. Соолгу үеде районнуң ажыл-ишчилериниң дылаан ёзугаар республиканың хөгжүм-шинi театрының артистери чеде бээрге, районнуң удуртукчуларну оларны Чеди-Тейдерге үткүп алган.

Районнуң арыг-силиг, чылыг, чырык Культура бажыңынга түрүмчүп алган артистер сентябрь 13-тен эгелеп көргүзүглерии эгелей берген. Чүгле Мугур-Аксыга 4 катап концерт көргүскен болгаш драматург Виктор Кок-оолдуң «Хайран-бот» деп шинiзин беш удаа ойнаан. Көргүзүг болган саныңда-ла Культура бажыңын көрүкчүлер шыырлыг долуп, артистериниң бараалгатканы шиилерии, концерттерии изиибиле аңыш часкап хүлээп ап турган. «Малчын» колхозтуң баштаар черии болгаш СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң ажылдакчылары ырак-узакта чурттап турар ажыл-ишчилерии артистерниң өөн көргүзүглериниң мөөнеп экkеп-ле турган. Бо эрткен 5 хонукту Мугур-Аксы байырлал шинчилиг эрттиргеп. Ырак Моңгун-Тайга түржүк, республиканың улуг-улуг төп районнарының чангыс-ла Культура бажыңнынга артистер түрүмчүп алгаш, 5 хонуп, 9 удаа шин, концерт көргүзүп көрбээп. Моон ап көөрге, Моңгун-Тайганың ажыл-ишчилери болгаш албан-хаакчылары боттарының театрынга, ураң үүлүнге ханы шнакшылдыын маңаа бадыткаан.

Ынчангаш чонунуң ол хире сонуургалын, үнелелин хүндүткеп көргеш, чыл бүрүде-ле оодаа-ла бир катап Моңгун-Тайга районну эргип каап турарын хөгжүм-шинi театрының артистериңге, дирекция черинге сүмелеп кагза артык эвес ышкаан.

Райкүүскомнуң даргазы эш Эрес-оол артистерни чиик машиналарга олуртkаш, эдертип алгаш, кадыр-кашпалдар ажылдыр «Моген-Бүрен» колхозка аппаргаш, оон чурттакчы чонунга шин, концерти көргүзерии организастаан. Моген-Бүрен клубунга көрүкчүлер 2 катап шыгырт долдур олурупкаш, шиини-даа, концерти-даа улуг сонуургал-биле көрүп магадаан.

Бо районга 5 хонукта 11 катап болган көргүзүглерии 2500 кижи көрген. Хүндүткү хостуг шактарда Бүгү-россияның театрлар нинтилелининя Тыва салбырынын даргазы Максим Мунзук Мугур-Аксы ортумак школазынын 7, 8, 9, 10 класстарының өөреникчилери-биле болгаш районда боттарының чүрүм чүүл коллективтериниң удуртукчуларын-биле артистериниң арга-дүржүмга солчур ужуражыышкыннарын 5 удаа организастаан. Районнуң Культура килдизиниң удуртукчулары Хомушку Маңмаң, И. Барымаа үргүлүну артистериниң араазынга кээп, сонуургааны орус, тыва, моол ырларны ооренип ап турган. Хой удаа могаг-шылаг чокка чонга бараан болуп, өөн ойнап бергени дээш, СЭКП райкомунуң секретары О. Шагдыр-оол соолгу шиинии топчүзүнде улуг өөрүп четтиргенин илередиптиин, көрүкчүлериңе өөнүзээнден артистериң холдарын дыңзыг түдуп, байыр чедирип, чаа-чаа чедиишкиннерни күзээн.

А. ЛАПТАҢ.



Чонуун кадыгы кампалаар чаагай хереңге хой чыгдарга ажылдан, коллектив кежигүнерииң хүндүлелии чаалап алган кижилер Ырбаанның участок эмнелгезинде хой. Оларга эмчи сестразы Анна Дмитриевна Дьяченко, фельдшер-акушер А. Крылова олар хамаарышыр. Аныяк кыс Светлана Федюнинаның ак сеткилдиг ажылдан турарын ырбаачылар база мактаарлар.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) А. Дьяченко, А. Крылова болгаш С. Федюнина олар.

А. АЙРНИҢ фотозу.

Критика болгаш библиография

УЛАНЧЫЛЫГ ЫНАКШЫЛ

Хоочун журналист Доңгак Бегзиниң «Өөңүктер дугайында тоожуу» чырыкче үнгеш, номчукчулар холуңга киргениниден бээр бүдүн чартык чыл чедип чоруур. Ук тоожуга хамаарыштыр номчулга конференциялары чер-черге болгулап, чогаал эки үнелелди ап келгении солуннар дамчыштыр билир бис. Тыва чогаалда кескү черни эзлеп, чугаалажыры-биле төлептиг болуп турар бо чогаалдың дугайында тускай сайгарылга бижиттинмээнинге тептинтеш, сайгарарын ораалажыйн.

Үжен чылдарның бирги чартыы. Тывага бижик билбес чоруукту улуттаар дээш, ёзулуг-ла культура революциязы кирип турган үе. Чогум-на ол чылын, чайның бир ааң аяс хүнүнде, Таңды-Уулада улуг чайлаңга Тывада ССРЭ хамаатыларының өмүзээнинден келген, тыва хелемечилиг орус үш эмчинин чедип келгенибиле холбаштыр, «бижик бөлүмүүнүң бичии башкызы Дембектиң амыдыралынга чаа оруң—келир үеже түүкүл-күзелдин, эртем-билиглиг кедизиниче хамыдар соруглавын оруу ажыттынар. Эмчилерниң аразынга Дембектиң үе-чергези Надя—Идегелдиң чоравы чогаалдың кол дүүгүүрү болуп турар. Бижар-думаага удур тарышкын дооступ турда, Дембек Надяга тарыдып алыр. Бо чоруук чйи чалыыларның бот-боттарынга сеткил-сагыштарынга частыы келир чечектериң эге үреанниңиң тыптып келириңге идигин берген баштайгы отчугаш болган. Оон бадыткалы кылдыр тоожуның мындыг одуругларын номчуптаалы: «Даартазында хүн, дан бажында, эмчилер майгынының чанынга чааскаан бес казып чор мен. Аңаа сылдагдап алгаш, бичии эмчи чанынга келзе, шелээн ужуражыр, сайның үделгезинге даап кылган каш бодалгаларымны хынаттырар бодап алганым ол...»

Оолдуң күзээни ышкаш, кыс-даа чедип келген.

«— Дем-не казып алганым диштиг бестеримни белекке бээримге, бир-ле орус сос алдаш, мойнунга кедирип алгаш, каттыргылап, «чинчи чараш» дигледи. Ийилээн, амгылежип турган, база бир дизинг бистии казып алдывыс».

Чугаа шуузай бертинде Дембек Надяга тураскаадыын бижип алганы ырызын көргүзер:

«Чараш кыстың Надыяаның
Чазык, сергээн кандыг-ла
дээр!
Чанынайга кады чоруп.
Сарыым сен дээр салым
болза!
Эргим кыстың Надыяның
Эрес, хөглүүн кандыг-ла
дээр!
Эгүүр шагда кады чоруп.
Ажым сен дээр салым
болза!»

Бо одуругларда уругга аныяк Дембектиң бирги ынакшылының баштайгы чалбыраактары сиинигиш, чүгле хүнүн эвес, өөгүүр шагда» кады чоруп, амыдыралдың узун оруун артсе дээн арыг, чаагай сеткилге илереттингеп.

Идегелче шаптараашиниг орук изеттинип, аныяк оолдуң келир үеде кылыр, чонга чырыткылыг хереэнин аткан дан дег халаламын келгени ол.

Эмчилер чоруттарга, оларны бичии дегүдүп чораан, эмп чашын ортаа Дембектиң бодап чоруур бодалдары сагыштая ыравас.

«... Өске сөөктүг кыс бо кижиниң сеткилинге база ынчаар тааржыр боор түүе-дир аа? Бо уругдан өске кымны мынчаар чарашсынып көргөн мен? Чок, чок. Сени мөөң соонда оола чаңгыс-ла катап көрүп алзымаа» деп бодап, аалымче дыка-ла өөрүшкүлүг, бичии эмчи кыска бижин бертен кожамыынны катап-катап ырлавышаан, хап ор мен...» Ынаңшыл — язы-сөөк-даа ылгавас, чалбыышталып кыскан соовда үер, соок-даа өжүүп шылавас, сеткил-чүрек, мага-ботбиле кады калыр, ынчаар күштүг, ынчаар нарын, ынчаар үзин, ынчаар дошкун дүлээзин күш ол. Аңаа «дузавтаткан» таалы ол, кыстың үелир үе ээш демиселя кандыг үгланыышкынны шилип алырыл, оларның (кыдыра-даа бол) баштайгы танывыштазы үгүүлүрбес кандыг тураскаадыг хүннерни арттырып каарын чоорту чугаалажы бээр бис.

Ынчаар чаңгыс-ла катап көрүп алзымаа» деп бодап, аалымче дыка-ла өөрүшкүлүг, бичии эмчи кыска бижин бертен кожамыынны катап-катап ырлавышаан, хап ор мен...» Ынаңшыл — язы-сөөк-даа ылгавас, чалбыышталып кыскан соовда үер, соок-даа өжүүп шылавас, сеткил-чүрек, мага-ботбиле кады калыр, ынчаар күштүг, ынчаар нарын, ынчаар үзин, ынчаар дошкун дүлээзин күш ол. Аңаа «дузавтаткан» таалы ол, кыстың үелир үе ээш демиселя кандыг үгланыышкынны шилип алырыл, оларның (кыдыра-даа бол) баштайгы танывыштазы үгүүлүрбес кандыг тураскаадыг хүннерни арттырып каарын чоорту чугаалажы бээр бис.

Дембек деп кымы?

Маадырның болуунуу-биле алырга, «Тайбыңның ажы-төлүүн ээ-не ылбай багайы. Хамык уругларның шаары болган амытан». Ынчалза-даа ада-иези хойтпаан тиккеш, йиилээн арагазын ижип, чугаа-сооду үнүп келгенде оглун хөлүн эрттир эрселедир чаңчылдылар: «...Эрлик орамының кыдында арай деп эгидип берген чүвемге чам-даа дээспес мен. Ямбылыг өскей аан. Тайбың». Бо—аразының сөзүү.

Адазы олургаш, мынча дээр: ...«Чассыгбайымны, Дембекейимни өзе-даа бээрге, өөвүстеп үндүрбес бис, кадай. Өлгеш дирилген хөөкүйүү ямбылыг өстүрбейн канчаар». Ийе, Дембек дөрт харлыында билдинмес аарыгдан аараш, бичии-ле болза өлүп кал часкан. Одучу ашак чүүүн-бээзын оът-сигеп дазыдыбиле, моол лама таңгыт эмжербиле эмнеп турган, чоорту эккртип каан чүве-дир.

Ол үениң байдалы-биле алырга. Дембектиң ада-иези оглун эккртип алыр дээш өске чүү кылыр турган деп? Эмчиниң сураа дыңналыр, оон кадында эргинин артышкыны узуткаттынмаан үеде. Тыва чонуң эрги амыдыралының бир демдээ моон көстүп келир-дир...

Тыва бижик тывылгаш, бир чыл белен четпейн чорда, хадың тозунга карандаш-биле баштай үжүк хевирэ. оон соонда сөстер бижип өөренип берген Дембек сумузунга чүгээр-ле дээн бижик-биликтиг аныяк кижилериниң бирээзи болу бертеп.

Ном номчуурунга аажок хандыккан оол ол үеде хире-шаа-биле үнүп турган номнарның дөгерезин номчаан. «Башкы Ленин». «Шаандагы болган амгы Тыва» деп номнар оон чаш медерелиңге хаяа истерни арттырып, политиканже оңу хандыткай.

«Хамык уругларның шаары, чогеничигбей» дээр чемелер чидип, харыы «бижээри оглувус» дижир ада-иениң макталын Дембек дыңнап эгелээн. Эрги билиишкиниериниң таа күзелсорукка, эртем-билиглиг күжүнге дүжүп берип эгелээнииң тодаргай херечиин моон илдең.

Дембек болган оон өнүү Солаан-оол ышкаштарының улуг амыдыралче баазын кирериниң, ёзулуг школага өөренип кирер аас-кежиктиг хүнүге чедир санныг хонуктар артып калган.

Эрги чаңчыл ёзутаар Дембек бир харлыында-ла келир үеде кады чурттаар кижилиин кудаладып алган турган. Оолу-биле он дөрт харлыында чедир кады өссе-даа, дүштүүүнүң ада-иези Таңды Өөрүнче каже бергени оолдуң өөренип чоруурунга идиг болган. Кудаларынче аваның Дембекке бижиттеш, чоруткан чагаалыында мындыг одурулгар бар: «...Дембек ат-бүле ажылынга хуу-салым чок оол-дур, эртем-бижикке сундулуг, боду бодун баш миннип, Кызылче сургуулдап чоруур деп бардым. Шынын сөглээрзен башка канчаар: Мижиттиерии ажыл-хөөгүл билир, кежээ оолдуг улус ары Өөрүлеп кудалап чедип кээр ийнеш». Моон базала таа амыдыралдың тиилеледи иенин мээ-медерелиңге чедип турарының, эрги ёлуурумуң дазылынче халдаашкыының демдээ көстүр.

Тоожуда кол кадрттүүн турар айтырыгларның бирээзи алызы барып боттаны бээр. Күзелдер — ССРЭ-ниң чонубиле каттыжып алгаш, чаңгыс улуг ат-бүлеге эп-найыралдыг чурттап, социализмниң туругалары болуп турар. Моңу автор Ужарлыгже чоруп ортаа Дембек биле Надяның (бирээзи башкы, бирээзи эмчи) чугаалажы чоранын болгаш Сергеленмейнин айтырыгларын (башкыга салып чораан) дамчыштыр шыяныы-биле чуруп көргүскен.

Чогаалдың дыңзыгышкыны Дембек биле Надяның Ужарлыга келгени база Дембектиң чажында күдээлаткан дүштүү Мижиттиң эмнелге черинде ажылдап турары-биле эгелээр. Маадырларның чогум-на мөөгүшынары мында көстүп, илереэн. Дембектиң амыдыралынга согуушкун Мижиттиң шүлүктеп дооскан чагаазы болдур. Ол чагаздан одуруглар мындыг:

«Сөзүң маңаап, түрөй бердим. Сөөскеп дег кадар четтим. Сөглеп иөрем, ынак сен бе? Чөгенмейин маңап чор мен».

Надяның келирин маңап чыткан Дембек ажык соктаарга, оттуп келир. Надяның чаалаттага барганын билир бис. Оолдуң чүрээ четтикпейн оон келирин маңзп турган. Ынчалза-даа, эттинмес алдагдал каранды өрээлге ынчаи болур...

Өске кижиден иштиг хиреэнде, оозун чажырып, арга хереглээн оптуг кыстың «дузаанга» туттунган ар Мижитти кадай кылдыр адыр ужурга таваржыр...

А чогум ынакшааны кыс Надежда удавайн ол суурдан чоруй баар. Бо таварылгалар чалыы Дембекке согуг болбас арга чок.

Чонуңуң чаа амыдырал дээш демиселиниң күжүн «Хөглүг аныяктар», «Ужарлыга болган байырлал» деп эгелерде ынчаны-биле автор чуруп, көргүзүп шыдаан.

Эренмаа биле Солаан-оолдуң бурунгаар, артем-билиглже чүткүү болгаш оларның шынчы ынакшылы чогаалдың аныяктарга кижизидикчи ролюн улам көдүрүп турар. Эренмаа дээрге, Туран школалының 6 дугаар классын дооскан, ол үенин-биле алырга, эртем-сургуулдут, өөрү кыстардан культура талазы-биле элээн бурунгаар базымнарны кылып каан уруг. Оон күзел-соруу кедизинде барып боттанып үнерин чогаалдың төнүзүнден көөр бис.

Надежда Боярова чырык чер кырынга 24-де чыл чурттаан, ажыл-ижинге кайгамчыктыг бердинген кижи. Аар аарыгдан аараш, оон үнмезин билип чыда, Дембекке (баштайгы ынакшылынга) оон арттырып каан чагааларын номчуп дооскаш, тыва чонуүп ортузунга оларның кадыкшылы, келир үези дээш, демисежии чораан эмчи хөрөжен кижиниң сеткилден ыравас арыг, чаагайын көөр бис. Ол бодуңуң салгакчызы — уруун арттырып каан. А Солаан-оолдарга оол төрүттүнген. Кедизи баргаш, ол ийи чалыыларын оруу баштажыр. Бо аңаа-да бир таварылга эвес. Ийиларлан төрүттүнген ынакшылдың чоорту хөгжүп келгенииниң демдээ-дир.

Фашистиг Германия Совет Эвилелиниче халдай бөрге, Надежда Боярова ыжаар чоруп, дайын-биле чокчуруп кузеде-даа, ону чоруткаан болгай. Ынчаар болза-даа оон чагааларының сөөлгү одурутларында тиилелгеге бүзүрел кайы хире быжыын номчуур бис.

«Аңыдыралдың магалыын, Михаил (Михаил — Дембекке Надяның адын бергеи ады. Бистиң маадырлыг Совет Армиязыс дайзынны тиилеп, ону Төрээн чуртуун ыдыктыг кызыгаарларындан үндүр сывырып, тиилелсенин хүнүл тоожуланың келгеиниң магалыын!

Бүтү кижи төрелгеттиниң салым-чолун шилитпирлеп турар бо ыдыктыг дайынга эң-не идегелиг өнүүү — совет улус-биле кады революстуг Тыва Арат Республиканың оолдар, ыястарының фашистерни совет сыныгаарлап үндүр сывырып бар чыларының дугайында өөрүүнүт медээни дыңнаш, тывааларга чоргаарларның чыдыр мен. Ол даарге мөңээ пай дакпыр чоргаарал, пай дакпыр өөрүшкүүр!»

Чогаалдың идейлиг утказы хаяа болгаш ёзулуг амыдыралдан үнгеени-биле күштүг. Маадырларның ыяс-домаан дамчыштыр моөү-шынары, ишпики сеткил илерзөр база-

Куулар ЧАШ-ООЛ.

БУГА

Ветеринар Оолак-биле
Фермада саанчы кыс
Алаак киргеи ынак көөр дээш,
Арык кежер апарып-тыр.

«Мурнуңарда бута чыдыр.
Будуңарны бодаңар!»—деп,
Аныяк кыс сугну баштай
Ажа халаап, сагындырган.

Эмчи эминг сумказын
Эктиңден ап октавыткан
Дегийт дүрген чоотуунда
Терехтиве үне халаан!

КӨРҮЛДЕГЕ КИРЖИР ДЭЭШ

Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы суурда Культура бажыңының хамаарышы турар бот-тывынгыр үран чүүл коллективтери ВЛКСМ райкомуунуң болгаш районнуң культура килдизиниң инициативазы-биле эрткен чай дургузуунда Тоолайлыгда, Шык-Бажында, Ак-Хөөрда, Кызыл-Хая суурда чурттап турар ажылшчылерге солун концерттерни болгаш лекция, беседаларны хөй удаа көргүзүп келгеи.

Культура бажыңыга аныяктарның культурлуг дынтаныдгазын солун кылдыр организастап, «Комсомолчу кижи кажаа-даа, кала-даа үнгер болур» деп семинарны организастаан болгаш минералогия эртемнериниң доктору А. Мушинский-биле кончуг солун ужуражылганы кылган. Август 15-тен сентябрь 1-ге чедир Культура бажыңының сентелгези бүрүн доозкаш, сентябрь 2-де ол культура черинин чаа сезонда ажыдымышкыны кылып, аңаа оон, катыкылыг солун кежээни организастаан.

Ам үеде районда ниитиивбиле 250 ажыг кижи кирижиктиг бот-тывынгыр үран чүүлдүн 9 коллективи ажылдап турар. Бо коллективтериң ажылын хамаарышкан албан черлериниң удурткучулары болгаш комсомолдуң активчилери башкарып турар. Октябрьның 4—5 хүнүнде районга бот-тывынгыр үран чүүл коллективтериниң көрүүдези болур деп турар. Аңаа шилитпиттинген көргүзүглерни ноябрьда болур республика көрүүдеанге киирер. Коллективтериниң көргүзүглер программазында «Ленинни дыңнаңдар», «Ленин мөңге жирииг», «Орденниг «Тыва» болгаш «Төрээн чурт дугайында» деэш еске-даа ырлар бар. Н. Өлзей-оолдуң «Буруузуун биитингеи» деп шинзии турзузуп турар.

Ортумак школаның башкызы Ария Иргит, мал эмчизи Юлия Чулдум олар «Элдек шыңгыраап», «Чараш хөөлер», орус, тыва болгаш индий танцыларны обязары-биле белеткеп турар. Культура бажыңының методизи Иргит Барыңмаа ниити ырларны болгаш еске-даа күүседелерни канчаар белеткээрии башкарып турар.

Бижиттинген материалдардан шилии турган, Культура бажыңының директору эш Мандымчы «Ленин Тывада» деп музыкалыг монтажты эмнелге коллективинде белеткеп жеглээн. Оон музыка каасталгазын баяинст И. Куш-оол кылып берген. «Малчын» колхозта Артай-оол Чудур кочуладыг, шүгүмүүлелдиг шүүлүктерии чогаадып, сценага күүседир. Ол-ла колхозта чаңаныкчы Саая Пар-оол ийил чадаган чергелиг хөгжүмнерии боду чазаап, аңаа чараш аиглаларны ойнаар.

Октябрь 13-тен эгелеп, чогаалчы Салчак Молдурганың удуртулгазы-биле литература бөлүүмү доктаамал ажылкымнын дээраки ааймы тыптаан. Өшкүдер херим ниитиче кирип эгелеп турда. Хунажык дүнмазы Хереддң эдертии алган, эгиин-тыныштаан бо маңнажын бар чоруан. Аңаы тура дүшкеш:

— Хой, ышкыдывыс. Бээр халаан чүве, көрдүнер бе? — диген.

—Кандыг хой чүвел? —деп удур айтырган.

— Калчаң-кек.

— Бистиң өшкүлеривис аразында ындыг хой каттыжып кирип келди. Ол-дур але.

— Ийе, ол-дур. Кулугуруу, көрүп турзуң шиидиг — деп кыжаатаан.

— Хөөнарыы калчаң ышкыны алыр улуг силер ышчаш? Өшкүдер-биле кады херим ниитиче кире бээрге туруп алынар че — диген.

— Брак хой-дур ийин. Брак чүвелер аразындан садып алдым. Өлүрер дээш кажаадан үндүрүп олурда, бо кончуг чөлүр өшкү ышкаш болга нуш четтирбейн, салып ыңай болганы ол-дур — дээн.

— Брак хой канчаң ыяжыг улуг-чаагай болур түвел. Кудуруу суг дээрге десии дег, ыяжыг семис хой чорду чоп. Ындыг хойну брактаап, чижи ортекке садып турарга болур чүве бе? — дээн.

ХУНАЖЫКТЫҢ арыы кыяын, чүүл-даа чугаалаар харык чок апаран турган.

Хой херим ниитиге кирип келиргге, решения комиссиязының даргазы ону түүүп алган, көре бертеп. Оортазы калбак, семизиниге чайлынайның турар түүе. Төөгүн туткан, база-ла деңгии семис. Кырган хой боор бе дээш хижин ашкап, чок, кончуг чедиишкен, сувай хой болган.

— Мындыг хойну брактаап, өлүрүп турарга кайын боор. Кандыг-даа брак болур бөрүмдээзы чок мал-дыр. Колхозтуң кан-кадык, семис-чагай өнүүзүн силерге өлүртпес мен, вэттер. Өшкүдер-биле кады маңаа хонаун, эртен, түскай комиссия чымыдыргаш, көөр түүе. Бүгү брактаап хойну эртен шүүтүзүп ыяжыас болза хоржоя-тыр. Кажарларга-биле мыичаар «брактатнан» хойлар та каш түүе — дээш, хойну муңгаш инек кажаазынче чедип кирген, акеми так дээштеп каан.

Тюлюш КЫЗЫЛ-ООЛ.

Рассказ

Моол үлегер домактар

Бертелерден кортпас — өөренир.
Беленнин харааР — өөнделевес.
Ай чырынга хар агарар.
Арга-сүмеден утаан ханылаар.
Эртенги хүн бойдустуу дургузер.
Эки ном кижиниң сургаар.
Чаныы дашты сайдан дилеп.
Чараш сөстү сеткилден тып
Хончу кижи—хораниың чылаң-на.
Чеделээн пайырадыглаар — демир херим-не.
Чээрби пайырал чоктар — ирик кижаа-лга.
Ажыыды кылырда угаалыыл херек.
Артаны тывырда сүмележиг херек.

Делгелге ажыттынар

Тываның аар үлетпүрүүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүүр» комбинаттың коллективи Совет Тываның 25 чылынга алдар кылдыр ажган социалистиг чарыжын чедиишкининг күүседкен. Дүүн Тыва АССР-ниң наймыылалы Кызыл хоорайның Гастелло аттыг парыгында ак-довураачылар үлетпүр делгелгезин экелген. Оон кол сорулгазы Тываның аар үлетпүрүүнүң база бирээзи Ак-Довуракта комбинаттың чедиишкиниериң республиканың ажылчы чонкарынга делген таныыстырары болзур.

Комбинаттың түс-түе цехтеринде күш-ажылдың мурнакчыларын, даг-дүүзарыглаш сайгыдар фабриканың ишчии, даштыкы хевирлерии, оон күүдүг дериг-херекселдерии, дег рудаларының сорттарын ам ажыттынар деп турар бо делгелгеден көрүп болур. Ында база бир солун булуң болза, даг транспорт пегинин ажылын көргүскеии болур. Делгелге экспонаттар-биле байлак. Ак-Довурак аныяк хоорайда ажыдыралдың хайнығын турарын бо делгелгеден-не көрүп болур. Ылаңгыя уруглар албан черлериниң, күш-культураның, уран чүүлдүң фотомонтажтары болгаш еске-даа солун чүүлдерии Тываның 25 чылының байырлалынга тураскаатказын бо делгелге көргүзер.

Эки ажылдаан

Кызылдың столовазилар болгаш ресторанар треэи Совет Тываның 25 чыл ооңга үткүштүр чарышка эки үүнеелдерии болгаш. Трест тос айларының бараан саарылгазының планын сентябрь 25-те-ле күүсеткен. Социалистиг чарышка столовазиларның болгаш ресторанарының шүүтү ажылдакчылары кирижикеп.

Чонуңуң белеи чемкерге хереглелии хандырар талазыбиле кйи, үш, дөрт болгаш оң дугаар столовазилар, «Оттөёк» кафези, «Улуг-Хем» ресторааны эки ажылдаанаар.

Редактор К. Я. ДИҢГА.

•РЕКЛАМАЛАР•

Кызылторг Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң садыг училищезиниң садыгжылар белеткээр салбырынга

өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөренир хуусаазы 1 чыл.

Өөреникчилерге айда 30 рубль стипендия төлээр.

Училищеге 8—10 класстарны доозкан, 17 хардан өрү назылыг, Кызыл хоорайда чурттап турар хамаатыларны хүлээп алыр.

Өөредилгеии дооскан улусту Кызылторгтуң магазиннеринге ажылдадыр. Чыл дургузунда эки ажылдавышаан, бодуңуң төлептиг чоруун көргүскен кижилерни садыгның бот-өөредилгелиг техникумнарынче азы институттарынче конкурс чокка өөредип чорудар.

Кызылторгтуң кадрлар килдизи.

Кызылторг садыгжылаРның 3 айлыг болгаш касса аппараттарының кассирлериниң ай хуусаалыг курстарынга өөреникчилер хүлээп алырын чарлап тур.

Өөредилгеге 18 хардан өрү назылыг 8 класс доозкан, Кызыл хоорайда чурттап турар хамаатыларны хүлээп алыр.

Күзелдиг кижилер Кызылторгтуң кадрлар килдизинге баар.

Кызылторг садыгжыларны, кассирлерни, костеляншилерни, экспедиторларны, сөөртүкчүлерни, магазин ажылдакчыларын болгаш ашпакчыларны, инвентаризаторларны, бызанчыларны, слесарь-сантехниктерни, ГАЗ-51 деп автомашина чолаачыларын, а Садыг министерствозу одакчыларны, дүрзүлгелиг машинакчыны, «Волга» деп автомашина чолаачызын ажылдаары-биле чалап тур.

АДРЕЗИ: Кызыл хоорай, Октябрь кудумчузу, 29.

Садып алыкчыларның кичээнгейинге

БО ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 5-те ЭРТЕНГИНИН 10 ШАКТАН ЭГЕЛЭЭШ КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ЛЕНИН БОЛГАШ ОКТЯБРЬ КУДУМЧУЛАРЫНГА БАЙЫРЛАЛ МУРНУНУН

ЮБИЛЕЙ ЯРМАРКАЗЫ БОЛУР

Хөвең-саазын, дүк болгаш торгу пөстерни, ой тоннарны, эр, херээжен кижилерниң болгаш уругларның кышкы хевин, бөрттерни, хөм идиктерни ярмаркага садыглаар. Аъшчем бараанарының ассортиментизи база арбын болур.

Эштер, садып алыкчылар! Юбилей ярмарказынга барып, хереглээн бараанарыңарны садып алынар!

• • •

Кинофикация эргелелиниң чанында алды ай хуусаалыг киномехаииктер курузунга өөренирин күзээннерни хүлээп алырын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында кинофикация эргелели чарлап тур. Өөренип кирипкеннерге айда 20 рубль хемчээлдиг стипендияны бээр.

Өөредилге 1969 чылдың октябрь 15-тен эгелээр.

Дараазында адрес-биле харылзажып дугуржуп алыр: Кызыл хоорай, «Найырал» кинотеатр, кинофикация эргелели.

• • •

КИНО

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кышты эртеш» 10, 14, «Тайганың эзэзи» 12, 16, 17.45, 19.30, «Пицунда курорт», «Бородино пилотче», «Тайганың эзэзи» 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Яков Свердлов» 10, 13.40, «Улуг маакшылың аяттазы» 11.50, 15.30, 17.20, 21.30, «Виноград чуруунда», «Прагага ужуражымышкынар», «Яков Свердлов» 19.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дуруналмык» 17, 18.45, «База катап ынакшыл дугайында» 15, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң ачам—капитан» 15, «Ыяш бургаларым чажыды» 16.40, 18.35, «Юрий Никулин», «Ыяш бургаларын чажыды» 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторуң 24-63, редакторуң орлекчызының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, чарлыысаалгалыг секретарының 23-35, партийжа аныыдыраа килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кээе ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет торгузут килдизиниң 21-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-11. Солун кезбейн баргаида 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00807

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнделлеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 5 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 235 (8081).

Өртээ 2 көп.

Бөгүн башкының ХҮНҮ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, РСФСР-ниң шивилаларының алдарлыг башкызы Ак-ыс Ашак-ооловна Оюн Улуг-Хемниң Ийи-Тал школазында ынчазал эрттирип тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

БУЯННЫГ ИШ

Бөгүн совет интеллигенциялың мурнакчы отряды — улус өредилгезиниң хей милиион ажылдакчыларының Башкының хүнүн байыржап турар. Бо хүнүң чылдың-на байыржарын чаңчыл болдурган чижек бөду-на башкының буянныг ажыл-херээн бистиң чуртувуста кайы хире бедик-биле үнелеп турарының тодаргай бадытчалы-дыр.

Социализм үезинде улусчу башкының адын капитализм үезинде кажан-даа турбаан бедик чадавас недурер апаар деп, Владимир Ильич Ленинниң Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында чугаалаан чалбыыштыг сестерин бөгүн чөргаарал-биле сактып турар бис. ССРЭ-ге культура революциязын, оон иштинде бүгү-ниити сес чыл өредилгезин боттандырганы социализм тургузуушкунунуң ленинчи планнарының шылгарангай чедишиннерииң бирээзи болган.

Социализмниң типизилгези шаандагы хомудаңгай Россияны чүгле экономика талазы-биле мурнакчы чурт эвес, харын делегейде оң бедик культураның болгаш мурнакчы эртемниң чурту кылдыр хуулдурган. Ол херекке улус өредилгезиниң ажылдакчылары боттэрээның төлептиг салыышкынын киирген. Мынчангаш ленинчи оттүр көрүүшкүнүүң шынныын бистиң амыдыралывыстың бөгүнгү боттуг үүлүг чайыннандыр бадытнаан. Коммунизм үезиниң чаа кижизин өредир болгаш кижизидер эң хүндүлүг сорулганы Коммунистиг партия улусчу башкыга идеген даандырган.

Башкы деп кыска сестүң улуг, бичө кижилерге эргими, үнелии оон ажылының соглеп четпес ачы-буянныы-биле тайылбырлаттынар. Кижиге төрээн ада, иези дег эң чоок, эң эргим, эң хүндүлүг, эң уттундурбас ат — башкының ады. Өвереникчиге «А» деп үжүктү айтырындан эгелээш, оны ортумак эртемниг кижи болуп, амыдырал оруунче тускайлаң үнериге чедир; үжүктерни четче шын адап биябес чашты ёзулуг хевирлеттинген угаан-бодалдыг, амыдыралга, өредилгеге, ажылга, эки чүве бүрүзүнче сундулуг, хүүзүн харавас, ёзулуг коллективчи сеткилдиг, бистиң совет ниитилелдиң ан сеткилдиг, бедик идейлиг, медерелдиг салгалы кылдыр кижизидер херекке кымдан-даа артык нүмененишкиннерни башкы үндүрер. Башкызын ада-иезиниң дег хүндүлээр хүлээгезиниң өвереникчи ынчангаш бүгү назыда утпас.

Хүндүс хей шактыг кичээлдер, кежээден орай дүнеге чедир өвереникчилерниң хей санныг кыдыраштарын хынаары, кичээлдерге белетиеп — башкының ажылын даштыг-биле кыдыра көөрге бөзин ындыг улуг хөнчээлдиг. Шынында өвереникчилерге билиг шиңгээттиреринииң уран аргазы, оларны бистиң үениң төлептиг кижизиниң сагыыр мораль дүрүмүнге кижизидериниң уран аргазы, ол бүгүнү кылырда үндүрер күмененишиннер, таварымыр бөргелер хей шактарлыг ажылдан наш катап нарын болгаш берге. Башкы кижи өвереникчилерниң ада-иезиниң-биле харылзааны тутпушаан, чаа саялгалы кижизидерииңе оларны база өредип турар. Бо утка-биле алырга, башкы кижи бүгү ниитилелди кижизидип турар деп соглеп болуур. Башкының ажылының умур-утказы коммунизм тургузуучуларының келир үедеги салгалын өредирии болгаш кижизидери болуп турар умурунда бодунуң ажыл-херээ дээш оң харыысалгазы оске кандыг-даа профессияның амыдыранчызынган бедик. Оон ажылының ниитилелге улуг умур-дузазы, ачы-буянныы ында.

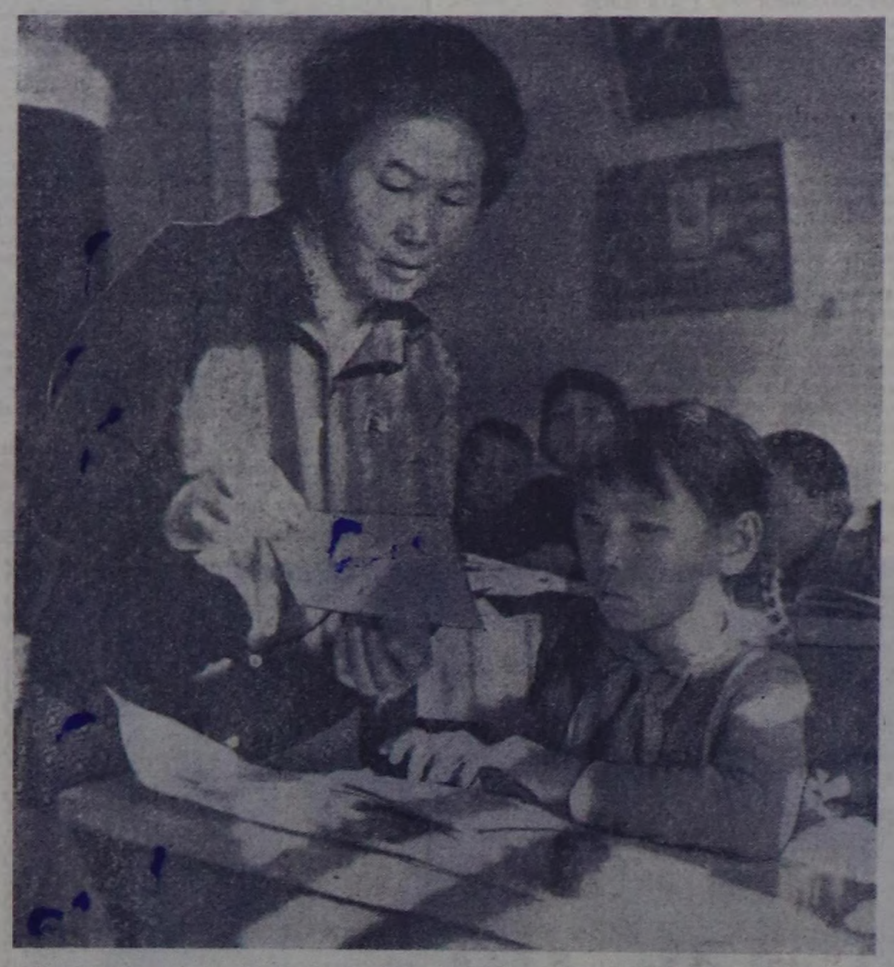
Тыванның башкылары аныяк республиказының 25 чыл юнуң бүдүүзүнде, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юнга бүгү чурт, акыдуңмаа социалистиг чуурттар, бүгү депшиглелиг кижи тәрелтетен хайыышкыныңг белетиенип турар ейде Башкының хүнүн байырлап турар.

25-ле чыл иштинде хомудаңгай Тыва Совет Эвилелиниң мурнакчы областарының деңнелинге чедир хөгжээн деп чүвени медереп билири биске өөрүнчүг. Бо херекке башкыларның ролю онза улуг болгаш кескү болган. 25 чыл мурнунда үндезин тыва чоннуң иштинден дээди эртемниг каш-ла кижи турган болза, ынчаардагы школачыларның араазындан хей-хей кижилер эртемнерниң кандидаттары апарган. Аныяк салгалы өредир болгаш кижизидер чаагай херекте бөгүн республикада 3186 башкы ажылдап турар. Чону, эш-өөрү, коллективи оларның кижи бүрүзүнге ажылга улуг чедишкинни, амыдыраал-чуртталгага аас-кежиктиг күзеп турар: Силерниң өөрүшкүлүг байырлалыңар-биле, эргим башкылар!

Бистиң республиканың башкыларының араазында бодунуң хөрээниң ёзулуг мастерлери, чоннуң бедик хүндүткелин чаалап алган он-он, чүс-чүс шылгарақгай башкылар бар. Партия болгаш чазак оларның буянныг ажыл-херээн төлептинибиле үнелээн. Чамдык чижектерни чугаалаврга мындыг: 200 ажыг башкы Совет Эвилелиниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан. 38 башкы Россия Федерациязының школаларының, 32 башкы Тыва АССР-ниң школаларын-ың алдарлыг башкылары, а «Улус өредилгезиниң тергиини» деп демдектиң эдилекчилери 164 кижи.

Ынча башкыларның араазындан чүгле наш кижиниң — школа коллективтериниң талантылыг удуртукчуларын, чамдык ынак башкыларывыстың аттарын сактып көрээлиңер: Сарыглар Саяатыевна Тамдың-оол — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Нина Васильевна Селина, Куулар Сончаевна Хорбии — Ленин орденниң эдилекчилери. Башкылар А. Н. Башкирцева, С. Ч. Баву — Күш-амылчы Кызыл тук орденниң эдилекчилери. Школалар директорлары Н. В. Селина, Л. С. Новикова боттарының школаларынга өредилге-кижизидилге ажылының үлегерлиг организанчылары. Аныяк салгалды кижизидеринге школаларга хей чылдарда эки ажылдаан, үлегерлиг башкылар А. К. Конгарова, Н. А. Мистрюкова, А. А. Алдын-оол ышкаш өске-даа хей башкыларны адап болур.

Коммунизм тургузуучуларының өзүп олурар чаа салганчыларын өредир болгаш кижизидер буянныг херекке чаа-чаа чедишиннерни бистиң бүгү башкыларывыска кызээлиңео!



«Сүт-Хөл» совхозтуң директору эш А. К. ТҮРГЕН-ООЛГА
Парторганизация секретары эш Т. Ш. САРЫГЛАРГА
Ажылчын комитединиң даргазы эш Д. Д. ТАСПАЯККА
Комсомол организациязының секретары эш Ч. А. ОНДАРГА

Күрүнеге дүк садарының чыл планын 112, тараа садарының планын—354, малга чем белеткээр планын — 113 хуу күүсеткен дугайында «Сүт-Хөл» совхозтуң эр, херээжеп ажылчыннарының болгаш түскай эртемниглериниң аймаалын СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели сеткил ханып хүлээп алды. Сүт садарының тос ай планы 107, ээт садарының планы 124 хуу күүсеттингеп, дүжүт ажаан алыры доозулган, үрезин, мал азыраар чем фондулары бүрүн савалаттынган. «Алдан-Маадыр» салбыр сүттаттыг чергелерин шын ажылдап турган, 800 гектар участогунуң гектар бүрүзүнден 17 центнер тараазы алган.

Совхоз коллективиниң күш-ажылчы ол тиилелгени чедип алганынга СЭКП обкому болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели изиг байыр чедирип, сүт-хөлчүлер бүгү хову ажылдарын доозарынга, мал кыштагладырынга болгаш чедишкинниг эрттирерииңе моон соңгаар-даа база күжениишкинниг ажылдаар, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурун, Совет Тыванның 25 чыл оюн төлептиг уткуур деп ханы бүзүрелин илергеблеп тур.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУ.
ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Совет Тыванның 25 чылынга уткуштур

ТАҢДЫЖЫЛАР СӨЗҮН ЭЭЛЕП ТУРАР

Совет Тыванның ён тараалаң Таңды районунуң ажыл-ишчилери бистиң республиканыстың бүгү чону-биле бир демей, Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тыванның 25 чыл оюнга күш-ажылчы белектердиг ужуражыр дээш бөш чылдың дөрткү чылында ён күжениишкинниг ажылдап турар.

Ол кайгамчыктыг хүннерге алдар кылдыр Таңдының совхозтарының болгаш колхозтарының ажылчы чоннары Төрээн чурттуң мурнукка алдар кылдыр алган бүгү социалистиг хүлээгелерин чедишкинниг күүседиринче ам бүгү күжениишкиннерин мөөнээп. Ам таңдыжылардың сагыш-сеткилиң, күүзүн тараа дээш демиселдиң сөөлгү хүннери хаара туда берген. Ынчангат хүннүң ак бирги сорулгазы чүл үзүрге дүжүт ажаан алышкының, арткан беш хүнде бүрүн доозары болуп турар.

Дүжүт ажаан алышкының хей санныг механизаторлар ажылдап турар. Хүн бүрү 300 ажыг механизаторлар комбайнарны башкарып, агаар-бойдустуң кавдыг-даа байдалдарын барымдаалавайн ажылдап турар. Ам дүжүт ажаан алышкының бүдүн хүн, дүн дургузунда чорудуп турар. Ажыл-агыйларның түскай эртемниглери — агрономнар, инженерлер, хову бригадирлери бо харыысалгалыг хүннерде дүжүт дээш демиселдиң ёзулуг организакчылары, сорук киирикчилери болуп берген.

Партия организациялары, совхозтарның директиялары болгаш колхозтарның баштаар черлери дүжүт ажаан алышкының кижилерниң күш-ажылын билдилиг организастаан база ажаан алышкының бүгү-ле бар техниказын бедик бүдүрүкчүлүг ажытлаап турууп дээш бүгү-ле болдунгу дег чүүлдерни кылып турар.

Дүжүт ажаан алышкының баштайгы хүннеринден эгелээш-ле бүгү ажыл-агыйларда ажаан алышкының белүктээр арга-биле чорудуп, техниканы угаанныг ажытлап, техниктиг хандырылганы түскай авеналар — тааришты-рыкчылар чорудар кылдыр тургускан.

Ол бүгү хемчеглер комбайн бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын чедип алыр арганы берип турар. Районнуң ажыл-агыйларының 100 ажыг комбайнерлери хүн бүрүде ажыл нормазын 120—180 хуу чедир күүседип турар. Оларның араазындан: «Элегес» совхозта Аркадий Монгуш, Виктор Мельник, «Коммунизмниң херели» колхозта Михаил Доржу, Мапар-оол Оюн, «Тиилелге» совхозта Доржу Монгуш, Мээдыр-оол Монгуш, Очур-Сат Сарыглар, «Межегей» совхозта Анатолий Захаров, Василий Гаркалов, Анатолий Харченко болгаш оон-даа өскелер дүжүт дээш демиселдиң ёзулуг маадырлары болуп турарлар. «Тиилелге» совхозта В. О. Янчаттың сескн хову-трактор бригадазы дүжүт ажаан алышкынынга онаа шыгарап, 3000 ажыг гектарның тараазын каш-ла хонук иштинде ажаан алырын хандырган болгаш ам өске участокта база бедик кодураүшкүнүүт ажылдап турар.

Бистиң районнуң ажыл-агыйларының тараа дүжүдүн ажаан алырынга хоорайжылар — республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң автобазазының, «Сельхозтехниканың» Таңды салбырының болгаш өске-даа организациялардың чолаачылары улуг ачы-дузазын чедирип, тараа сеөртүлгеөн амыр-дыш чок чорудуп турар. Республика маңы-сыладының муң чыгаа студентилери болгаш сургуулдары тараа дээш демиселдиң бистиң механизаторларывыс-биле кады чорудуп турар. Күрүнеөнің Кызылда башкы институдунуң студентилери болгаш Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары Таңды ховуларының дүжүт ажаан алышкынында ён идепкейлиг ажылдап турарын демдеглезе чогуур.

Механизаторларның болгаш дүжүт ажаан алышкынында ажылдап турар бүгү-ле кижилерниң ак сеткилдиг ажылкижи күрүнеге тараа садарының планын бөгүн боттандырып доозар арганы биске берип турар-дыр. Ынчаарга бистиң мурнакчы ажыл-агыйларывыс тараазы пландан ажыр дужаавышаан. Совет Тыванның 25 чылынга алдар кылдыр ажаан алышкының чедишкинниг чорудар болгаш тараазы күрүнеге пландан ажыр садар дээш чарыштың эгелекчилери—«Межегей» (директору Н. Н. Юркевич, партком секретары Д. Д. Дарлаш) совхозтуң тараажылары пландан ажыр 1900 тонна тараазы саткан. а «Коммунизмниң херели» колхозтуң (даргазы Ф. Л. Благинин, партком секретары Х. С. Араккаа) ажыл-ишчилери барык ййи планны күүседип, 1500 ажыг тонна тараазы Төрээн чуртка берген. «Элегес» болгаш «Россия» совхозтар база чурттуң шыгжаксырынга тараазы планнан ажыр уруп турар. Районнуң тараалаң «Тиилелге» совхозу болгаш «Революциянын чалбыыжы» колхозу база күрүнеге тараа садар планын бөгүн чедишкинниг күүседип турар.

Күрүнеге тараазы садарыбиле кады келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткели база чорун турар. «Межегей», «Тиилелге» «Россия» совхозтар, көдээ ажыл-агыйның дүржулга станцилазы үрезиннерин бүрүн уруп белеткээн.

Күрүнеге тараа садарының талазы-биле социалистиг хүлээгелерин күүседиринге болгаш дүжүт ажаан алышкының чорударынга партия организацияларының тараажылар ортуузунга масса-политиктиг ажылы, механизаторларның ортуузунга чарыштың материал болгаш мораль талазы-биле деткиишкинниг кылдыр организастаны, ажылга таарымчалыг байдалдарны тургусканы улуг рольдуг болган. Ажыл-агыйлар аразында чарыштың түңнелдерин ол хонук санында үндүрүп, мурнакчы ажыл-агыйга СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл түгүн тыспын, ол ажыл-агыйның алдары дээш Күш-ажылчы алдарның түгүн район төвүнге көдүрүп келген. Сентябрьның сөөлгү он хонуунда ындыг улуг алдарны «Тиилелге» совхоз чедип алган.

Дүжүт ажаан алышкынында болгаш өске-даа күскү ажылдар чамдык чедишкинниг талаларывыс-биле чергелештир, бистиң ажылывыста четпестер ам-даа хей. Күскү чер аңдарылгазы кедергей оожум чорун, район ол талазы-биле планын чаз-ла 50 хуу чедирип турар. Ыланггыя совхозтар бо ажылды конгут хожудаашкынныг чорудуп турар. Кыштың берге байдалдарында ажалга күрлавыр чем болур савааңны удур сараатган алыр ажыл оожум. «Россия» совхоз алды муң гектар тараанның чүгле 800 гектарының савааның сараатган алган. «Тиилелге», «Элегес» совхозтарда байдал оон база дээредебес.

Колхозтарның болгаш совхозтарның ажыл-ишчилери хову ажылында бар четпестерин чайладырының боттуг хемчеглерин ап, арткан тарааны бүрүн ажаан алыр дээш бо хүннерде ён шилгиирлиг демиселди чорудуп турар.

Байырлалдарга белек кылдыр районнуң малчыннэры база багай эвес ажылдаан. Бистиң малчыннарывыс Оюн Лаа-Сүү, Оюн Кашпык-Кара, Оюн Төкел-оол, Монгуш Дестек болгаш оон-даа өскелер бүгү Тывада ат-сурагныг апартан. Таңдыжылар күрүнеге дүк садарының чыл планын барык 107 хуу күүседип, чуртка 335 тонна эки шынарлыг дүктү берген. Күрүнеге ээт болгаш сүт садарының тос ай планнары күүсеттингеп болгаш олдаа көргүүлгер талазы-биле чыл планнары чедишкинниг күүсеттинер.

Кышка белеткел бүгү ажыл-агыйларда калбак фронт-биле чорун турар болгаш ол чүгүле ажылды дүрген доозарының бригадаларын болгаш авиоларын чер болганда тургускан. Ынчангаш кышка белеткелди үениң ён харыысалгалыг сорулгазы кылдыр көргүн турар бис.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң алдарын болгаш харыысалгазын бедин-биле медереп билбишаан, Таңдының ажылчы чоннары чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрериниң болгаш садарының талазы-биле бөш чылдың дөрткү чылында алган соцкапистиг хүүлээгелерин алдарлыы-биле күүседип шыдаар. Ол дээрге В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болгурунга болгаш Совет Тыванның 25 чылынга бистиң белээвис болур.

М. СҮХАЧЕВ,
СЭКП-ниң Таңды райкомунуң бирги секретары.

Ховуларда моторлар даажы диңмиттелбишаан

ООЖУРГАП ЧЕРЛЕ БОЛБАС!

Шөлдерде ажааттынмаан тараа культуралары улам-на авазөөп кел чоруур. Күрүнеге тараа садар планын болгаш хүлээгелерин күүсеткенинииң дугайын колхозтар болгаш совхозтар улаштыр-улаштыр дыңнадып турар. Ол бүгү медээлер Тыванның тараажылары тараа садарының чагыпланын болгаш бо талазы-биле хүлээгелерин алдарлыы-биле күүседип шыдаар дээрзин бүзүредип турар. Ынчалза-даа электеп-не хол салдынып, меңээргенип болбас болгай. Дүүнге чедир тараа хүлээп алыр черлерге 56.388 тонна тараазы дужааган, ол болза республика планының 94 хуузу болган.

Таңдының тараажылары дүүнгү хүн дургузунда 672 тонна тараа дужаагаш, бо талазы-биле ажилды улам шапкынчытканнар. Чаан-Хемчиктилер 188 тонналы, улуг-хемчилер — 148 тонналы дужаганнар. Баа-Хемнин тараажылары оон мурнундагы хүндээниден эвээш тараа уруп, чүгле 236 тонналы дужаган. Тараа ажаап алышкынын болгаш дужаарын улам көвүдедир талазы-биле каа-хемчилер дургулалыг болгаш аргалардыгдаа болгай. Амгы үеде автотранспортчуларның шалыкын чоруунган күрүнеге республиканың тараа дужаар планын долдур болгаш ажыр-даа күүседири долузу-биле хамаарыр деп чугаалаар болза частыгыг болбас. Дүүн эртенге чедир Таңды районнуң шаңнарынга 4350 тонна, оон иштинде «Тиилелге» совхозка — 1150, «Межегейге» — 1300 тонна тараа чыткан.

Дүүн хүн ол-ла тараа улам көвүдээн.

Ынчангаш автотранспортчулар ам тараа сөөртүрүн канчаар улам дүргедир, тараа дужаар машиналарны кайынын немей чорудар дугайын эки бодап көрзе чогуур апарган. Таңды районда тараа сөөртүп турар машиналарыг № 1 автобүдүрүлгенин болгаш «Сельхозтехника» автобазазының автомобильчилериниг бо талазы-биле ажыл онза хамаарыжып турар.

Автобүдүрүлгелериниң удуртукчулары, оларның партия болгаш профсоюзтар организациялары чолаачылар ортуузунга партийжи-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын улам күштелдирер, күш-ажылдың моральдыг болгаш материалдыг идиг берииишкиннерин долузу-биле ажыглаар, чолаачыларның болгаш септекчилериниң дугайында улуг сагыш салыр ужурлуг.

Бир эвес келир чылдың дүжүдүнге четчир санныг үрезинни уруп албас болза, күрүнеге тараа садар планнарның болгаш хүлээгелериниң дугайында рапорттарны хүдээп албас дугайын районнарның, колхозтарның болгаш совхозтарның удуртукчулары утпас ужурлуг. «Межегей», «Тиилелге», «Сүт-Хөл» совхозтарның ажыл-ишчилерин ол дугайында тараачып ёзу-биле болдап турарлар. А Чаан-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарда ол дугайында чедир сагыш салбайн турар. Ол ийи районнарның кайызы-даа үрезин урар планнарының чартының безин күүсетпээн.

Бүгү-ле ажылдарны капсырлаштыр, шалын чорудары берге болбайнаан, ынчалза-даа ынчазар ажылдаары эргежок чүгүла. Бүгү ажылдарны план ёзугаар, соксаал чокка чорудуп турар совхозтарның, колхозтарның коллективтери, ажыл-агыйжы удуртукчулар, түскай эртемниглер, партия болгаш хей-ниитти организациялары ол берге сорулганы чедишкинниг күүседирин практика көргүзүп турар.

Кады кылган дыңнадыг

СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чадааның ёзугаар Польша Улус Республиканың төлээлерии Совет Эвилелиниг 1969 чылдың октябрь 1-ден 3-ке чедир паңыралдың албан бүзүүнүң чоруун кылып чоруп турган. Төлээлерии Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң бирги секретары **Владислав Гомулка** болгаш ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **Юзеф Циранкевич** олар баштап чораан.

Найыралдың болгаш түрктиң ханызындан акы-дуңма бүзүүнүң байдалынга эрткен ол чоруктуң үезинде Польша-Улус Республиканың партия-чазак төлээлери Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш ССРЭ-ниң чазаанның удуртур ажылдакчылары-биле ийи партияның, ийи чазакты база оларның улустарын харылзаштырып турар политиктиг болгаш экономиктиг харылзаалар айтырыгларын чугаалашкан, ол шилгаш делегей байдалының ён чугула чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан деп, кады кылган дыңнадыгда чугаалап турар.

Беседаларга СЭКП ТК-ниң Чикгине секретары **Л. И. Брежнев**, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы **А. Н. Косыгин**, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары **А. П. Кириленко** олар болгаш өскелер-даа киришкен.

Социалистиг интернационализмниң принциптеринге, ден эргеге, бот-боттарынга дузалажыр чорукка болгаш эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезилеттинип турар СЭКП-биле ПКАП-тың, а ол ышкаш Совет Эвилели биле Польшаның араазында найырал болгаш бүгү талалыг акы-дуңма кады ажылдажылга чедишкинниг хөгжүү, ийи улуска чыл сапында улуг ажыктыг болуп, социалистиг чуурттарның дем каттыштырылгазының сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга чаагай бараан болуп турар. Бот-боттарының араазында харылзааларны ам-даа улам быжыглаарының оралдажыышкыны, ийи партияларның болгаш чазактарның араазынга информациялар болгаш дуржулга солчуруп калбартыры илергейлеттингеп.

Совет-польша экономиктиг болгаш әртем-техниктиг кады ажылдажылганы доктаамал калбартырының болгаш сайзыраңгайжыдарының айтырыгларынче беседалар үезинде улуг кичээшгейни угландырган. Ийи тала чедип алдынган түңнелдер, иланггыя бот-боттарының араазынга бараан саврылгазының калбарганы дээш сеткил ханыышкынын илергейлээн. 1969 чылда бараан саврылгазы ийи миллиард ажыг рубльзы ол 1970 чылга чедир көрдүмген үр хуусаалыг дугуржулганың планының деңнелинден ажыг болуур.

ССРЭ-биле ПУР-нуң 1971—1975 чылдарда улус ажылагый планнарының таарыштырылгазының тодаргай айтырыгларын база көргеп.

Бо чылдың апрельдө Москвага болган Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң XXIII тускай сессизиниң шиитпирлерин чайгылыш чок күүседиргө боттарының орадажыышкынын Совет Эвилели биле Польша бадыткаан.

Делегейниң коммунистиг шимчээшкиниинің чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарының херээжеп, тайбыңның эрге-ажыктары, улустарның хосталгазы болгаш социализм дээш империализмге удур демиселге делегейде депшиглелиг күштерни каттыштырарынга 1969 чылдың июньда Москвага болган коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының улуг салыышкынын болгаш ужур-дузазын ийи партияларның удуртукчулары демдеглээнин дыңнадыгда база чугаалаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязы социалистиг чуурттарның эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш кады ажылдажылгазын, делегейниң бүгү-ле коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниинің чаңгыс эвин болгаш сырый каттыжыышкынын быжыглаарынга боттарының күжүн харамнанмайн моон соңгаар-даа ажылдаар.

Европага тайбыңның болгаш ажыл чок чорукту эргежыктарын удуртугга болдурбушаан. Варшава Керээзиниң организациязын-быжыглаарын болгаш сайзыраңгайжыдарын ийи тала интернационалчы хүлээгө кылдыр санап турар.

Делегейниң социалистиг системазынга удур сөөлгү чылдарда идеологтуг диверсиниы үүлгедиринче империализмниң делегей стратегиязы ыңыышкынын кылып турар. Байдал ынчыг болганда улус массаларны коммунизмниң, пролетаржы интернационализмниң ёзузунга кижизидери дээш буржуаз болгаш националисчи идеологтарга удур демисел канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болур. Идеологтуг ажыл-чорудулганың айтырыгларының талазы-биле СЭКП биле ПКАП кады ажылдажылганы калбартыр-даа алдаар.

Амгы үеде делегей байдалының айтырыгларының талазы-биле санал-онал чугаалашкан. Европаның айыл чок чорукчуда онза кичээнгей салдынган.

Талалар Европага тайбыңны быжыглаарын болгаш коллективтиг айыл чок чорук системазын үүргүзүрүн сонгаартайлаң шимчидирлээр ужурлуг деп чүвеин демдеглээн.

(Төнчүзү ушку арыннга).

Берлинге болур байырлалче

Германиянын Социалистиг Чаңгыс-аай партиязының Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар Германдемократтыг Республиканың 20 чыл оюн холбаштыр байырлалдарга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чикгине секретары эш Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлээлери октябрь 3-те Берлинче чорушкан.

Төлээлериниң составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның ийиги секретары И. К. Лутак, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Е. М. Тяжельников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП МХК секретары Р. Ф. Дементьева, СЭКП ТК-ниң кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчизин П. А. Абрасимов.

(СЭТА).

«УЛУСЧУ БАШКЫ БУРЖУАЗ НИИТИЛЕЛГЕ ООҢ КАЖАНДАА ТУРБААНЫ, ТУРБАЙН-ДАА ТУРАРЫ БОЛГАШ ТУРУП ШЫДАВАЗЫ-ДАА ЫНДЫГ БЕДИККЕ БИСКЕ ТУРГУСТУНГАН ТУРАР УЖУРЛУГ. ОЛ—БАДЫТКАЛ НЕГЕВЕЙН ТУРАР ШЫННЫГ ХЕРЕК-ТИР. ХЕРЕКТИҢ БО ТАЛАЗЫНГА БИС ООҢ УГААН-БОДАЛ КӨДҮРЛҮҮШКҮНҮНЧЕ-ДАА, ООҢ ЁЗУЛУГ БЕДИК АДЫНГА БҮГҮ ТАЛАЛЫГ БЕЛЕТКЕЛИНЧЕ-ДАА БАЗА КОЛ БОЛГАШ ЭҢ КОЛ ҮҮЛ ООҢ МАТЕРИАЛДЫГ БАЙДАЛЫН КӨДҮРЕРИНЧЕ СИСТЕМАЛЫГ, ЧАЙГЫЛЫШ ЧОК, ТУРУШТУГ АЖЫЛДЫ ЧОРУДАР УЖУРЛУГ БИС".

В. И. ЛЕНИН.

АЖЫЛЫ-ДАА, АДЫ-ДАА ХҮНДҮТКЕЛДИГ

ҮЖЕН ЧЫЛДАРДАН БЭЭР

1939 чылдың августа Чөөн-Хемчикте Баян-Таланың Булуң-Терекке дөрт өрээл чаа школаның тудуу доозулган. Ол школаны Баян-Талаын ажыл-ишчи чону тудуп тургускан. Ол школаны ажыдып, анда эргелекчилээри-биле мени чоруткан. Ынчан суму даргазы Ооржак Лопсанчап (ам Социалистиг Күш-амыдың Маадыры, сураглыг малчын), нам үүрүвүң секретары турган Ооржак Алдын-Сарыг оларның удуртулгазыбиле 45 өөреникчилиг, бир классты школаны ажыдып, өөреникчилер-биле ада-иелериниң байырлалын эрттирген бис.

Баштайгы чылда школаның амыдыралынга биче эвес бергелер таваржып, ол бергелерни шыдажып эртеп, төрелдерни, чоннуң школа ажылынче хаара тудары негеттинип турган. Бирги удурда чемненир тускай столовая чок, кидис от тиккеш, уругларны анаа чемгеприп турдувус. Хар чаагжанда, шеф организастап, эрги бажынларны селиптирип тургаш, ийи өрээл столованы туткан. Ынчан амгы ышкаш күрүне хандырылгазы бар эвес, өөреникчилиң бүрүзүнге планнаан (айда, чылда) норма ёзугаар соктаан тараа, далган, эт, чөкпеп, сарыг, ааржымы төрелдер эккеп турган. Оны кылыр повар бевин чок, ада-иелер эдлүүжин, дежурныйлап поварлаар.

Школаның эт-херексели болгаш өөредилге херекселдери чедиппес, бар-даа болза, шыпары багай, Ильичиниң лампаларының орнунга—керосин лампаларын, демир-оруннар орнунга—ыяш оруннар турган болгай.

Бо чедимче чок бергелерниң ужурундан чамдык уругларга аалыпче чанар, кичээл үзер, оларны аштыг-даа, чадаг-даа суруп алыр таварылгалар тургулаан. Ынчалза-даа ол бергелерге торуулбаан бис. Өөреникчилерниң өөредиктеге хандыкпызы, сагылга-чуруму эки турган.

1939—40 өөредилге чылын эки түүнелдиг дооскан дээш. Культура немнээш школаны патефон болгаш өртектиг барааннар-биле, школаның эргелекчизин хүндүлеп бижик-биле шаңнаан.

Ол школага 1943 чылга чедир өргелекчилеп ажылдадым. Бо чылдарның дургузунда школаның амыдыралынга аливи өскерилгелер болгулаанын сактып-дыр мен. Класстарның саны 1-3 чедир, өөреникчилериниң саны 85 чедир өзе берген. Школаның коллективинге Куулар Кертикоол, Коя Нутуураң ыяштан чаа башкыларның немешкен меңээ өөрүнчүг апаргам. Суурга клуб, чунар-бажың база түүтүлган. Оон өске суму төвүнге чуртталга бажыңнары, магазин, эмнелге чок тургай.

Школаның баштайгы бирги классчылары: РСФСР-ниң алдарлыг омчизи Куулар Доржу, майор Олег Оттук-оол, башкылар Куулар Элдик-оол, Монгуш Динис, Куулар Сомуска дээш өскедаа кижилер бар. Өөредин, кижизидип ааан өөреникчилериге өскелиниден өөрүп, чоргаарлыны чоруур мен.

Мээң үстүнде бижээнним түүлдер Тыва Совет Эвилелинге каттыжар мурнунда боон турган. Оон соонда, каш чыл эрткенде, Тывавис Советтиг апарган. Коммунистиг партияның, Совет чазактың ачызында Тываның улус өөредилгезин таныттынмае кылдыр хөгжүп, сайзыраан. Бүгү совет чуртта дег, бистер ам бүгү-нинтиниң орту-мак өөредилгезинниң айтырыкчыл шинтпирлери турар. Школаларда өөредилгени чаа программалар ёзугаар башкылап, аныяк осконнуң өөредилгези, кижизидилгези дээш улус сагыш салдырган. Бөгүүнү башкының эртем-биле деңнели бедёзи, Ол ам башкыдавышкының эртемге үлдезилээн арга-методтар-биле чоруудун турар.

Совет Тывавыстың 25 чыл ооюнуң будуүзүнде Башкылар хүнүң байырлал турар-дыр бис. Шак мындыг кап дакпыр өөрүшкүүт хүнде үжен чылдар мурнунда ажылдап турганым школамга, ооң ажыл-ишчи коллективниге улуг чедиишкиннерни күзедим.

О. НУРСАТ.
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.
Улуг-Хем район.



ЧУРУКТА: Кызылдың башкы шиитутундта доозарының күрүне экзаменнерни дужаан келген Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Тес-Хем районнарның школаларының болук башкылары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ҮЛҮҮВҮСТУ КИИРЕР ДЭЭШ

Кызылдың башкы училищезинге 1945 чылда организастааны аныяк Совет Тываның культурлуг амыдыралынга база бир улуг болуушкун болган. Оон бээр ам барык 25 чыл чедип турар. Бүгү кижи төрелгетеннинг улуг байырлазы — В. И. Ленининиң төрүттүнгенидер бээр 100 чыл болуур ооюнуң чылы — 1970 чылда бистиң училище бодуунуң 25 хар харлаанын база баймралан эрттирер.

Училищеңниң башкызар коллективи, партия, комсомол школаның профсоюзтар организациялары амыы уеде боттарының ажыл-чорудулгазын ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга телептиг ужуражыкыныче улгандырган. Бүгү комсомолчу бодуктер ленинчи зачёттарга идепкейлиг белеткенип, чүгле училищеңниң хой-ниити ажылдарынга киржип турар эвес, харын школаларда болгаш уруглар садтарында шеф ажылын чорудуп, колхозтар, совхозтарда дужут айбаш алышкынында эки түүнелдиг ажылдап турар. Совет Тываның 25 чыл ооюнга хамаарыштыр база улуг ажылдар чоруттунуп турар. Чижээ, октябрьниң 1-ден 8-ке чедир училищеде тыва шүлүк чогаалының неделязы эртип турар. Сургууулдар тыва чогаалчыларның шүлүктери-биле таныжып, училищеңниң радио четкизи-биле чогаалчыларның чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының дүтүлгазы беседаларны дамчыдып турар. Октябрьның 1-де училищеге Олег Саган-оол, Екатерина Тапова болгаш Алдын-оол Даржаа олар ажылчылар болуп, өөренкинилер-биле кады солуун кежээни эрттирип, боттарының чаа чогаалдары-биле, чогаадыкчы планнары-биле сургууулдарны таныштырган. Уруглар садтарының кижизидинчилерин белеткээр сайбырының 4 «д» курузунуң сургууулдары ол кежээни солуун кылдыр организастаан. Эргим ажылчылар олар училищеңниң кабинеттерии сонуургадыл, боттарының кылган альбомнарын белекке берген.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооюнга хамаарыштыр улуг планнарны комсомол организациязы тургускан. Ында Тываның төөгүзүнүң, экономиказының болган культуразының талазы-биле конференциялары чорудары, үлегтир бүдүүргелерже, колхозтар, совхозтарже экскурсияларны организастаары, В. И. Ленининиң адын эдилээн колхозтарның, бүдүүргеге чеҥелериниң төөгүзүн өөренири көрдүнгеп.

Училищеде Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы Мария Ивановна Шейдевандт баштаан сургууулдарның лекторлар болуу 100 ажыл лекцияларны ияны-бүрүү темаларга аажылбас кылган. Оон иштинде «Ленининиң идеялары, Октябрьның херези чаа Тывага орукту ажыктаҥ», «Тывага революстуг шимчээшкини», «Тываның улус чөрделгизи», «Н. К. Крупская», «А. С. Макаренконуң педагогика салгалы» дээш оон-даа оске солуун темаларлыг лекцияларны чоҥга помчаан. Советтиг чылдарда Тываның хөгүлдези, төөгүзү-биле, амгы ажыл-агыйболгаш культура тургузуушкуузу-биле тапшаар сорулганы салгап, республиканың хөй-ниити ажылдакчыларга-биле, чогаалчылары-биле, композиторлары-биле болгаш алдарлыг башкыларыбиле ужуражыкыныларны хөй удаа чорудуп келген. Чижээ, композиторлар А. Чыргал-оол, С. Бюрбе, чогаалчылар Олег Саган-оол, Степан Сарыг-оол, Сергей Пюрбю, Юрий Кюнзереш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. Попов, Адачурттуң Улуг дайынының киржикчилери, Тывага бирги арежикчилер биске хөй удаа алдап чораан.

Бистиң училищеде ам үш тускай эртемниг; эге класстар башкылары, уруглар садтарының кижизидинчилери болгаш күш-культура башкылары белеткээр салбырлар бар. Келир уениң тускай эртемниг башкыларын белеткээрине бүгү таарымчалыг байдалдар училищеде тургустунган. Ында өски дериттингге физика, химия, чуруулга, линогофон, педагогика кабинеттери болгаш мастерская бар. Бир эвес 1945 чылда училищеге чүгле 60 сургууул, 12 башкы, а оон чыл бюджеди 10 мүң рубль турган болза, ам ында 460 сургууул, 52 башкы, оларның иштинде дээди эртемниг 35 башкы бар, а чыл бюджеди 346 мүң рубль болуп турар. Бо болза, аныяк Тываның культуразын улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың сагыш салышкынынның тодаргай херечизи, ленинчи национал политиканың чырыткылыг бадыткалы-дыр.

Бодуунуң туруп келген чылдарынның дургузуунда училище 2000 ажыг тускай эртемниг башкы кадрларны белеткеп үндүрген. Баштайгы чылдарда, башкы институтуун ажылдарынның мурнунда, училищениң доозукчуларын чүгле эге класстарга ажылдап турган темаларлыг лекцияларны чоҥга помчаан. Советтиг чылдарда Тываның хөгүлдези, төөгүзү-биле, амгы ажыл-агыйболгаш культура тургузуушкуузу-биле тапшаар сорулганы салгап, республиканың хөй-ниити ажылдакчыларга-биле, чогаалчылары-биле, композиторлары-биле болгаш алдарлыг башкыларыбиле ужуражыкыныларны хөй удаа чорудуп келген. Чижээ, композиторлар А. Чыргал-оол, С. Бюрбе, чогаалчылар Олег Саган-оол, Степан Сарыг-оол, Сергей Пюрбю, Юрий Кюнзереш, СЭКП Тыва обкомунуң секретары эш В. Попов, Адачурттуң Улуг дайынының киржикчилери, Тывага бирги арежикчилер биске хөй удаа алдап чораан.

Бистиң училищеде ам үш тускай эртемниг; эге класстар башкылары, уруглар садтарының кижизидинчилери болгаш күш-культура башкылары белеткээр салбырлар бар. Келир уениң тускай эртемниг башкыларын белеткээрине бүгү таарымчалыг байдалдар училищеде тургустунган. Ында өски дериттингге физика, химия, чуруулга, линогофон, педагогика кабинеттери болгаш мастерская бар. Бир эвес 1945 чылда училищеге чүгле 60 сургууул, 12 башкы, а оон чыл бюджеди 10 мүң рубль турган болза, ам ында 460 сургууул, 52 башкы, оларның иштинде дээди эртемниг 35 башкы бар, а чыл бюджеди 346 мүң рубль болуп турар. Бо болза, аныяк Тываның культуразын улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың сагыш салышкынынның тодаргай херечизи, ленинчи национал политиканың чырыткылыг бадыткалы-дыр.

Бодуунуң туруп келген чылдарынның дургузуунда училище 2000 ажыг тускай эртемниг башкы кадрларны белеткеп үндүрген. Баштайгы чылдарда, башкы институтуун ажылдарынның мурнунда, училищениң доозукчуларын чүгле эге класстарга ажылдап турган эвес, харын оргууман школаның үстүкү класстарынга төрөөн дыл, география, төөгү, ырыы, чуруулга ышкаш эртемнерни база башкылап турган. Башкы училищеңнеңкин дыка хөй доозукчуларны амгы уеде харыысалгалыг партия, совет ажылдарында ажылдап, социалистиг Тываның иенжүүлдезинге боттарының үлүг-хуузун киирип турар.

Тываның ияны-бүрү будуунарында ажылдап турар училищениң доозукчуларында башкының күш-ажыылының үзүлүг мастерлери болуп, езуп орар салгакчыларга ыяжыг билигни берип, практиктиг ажыл-чорудулгага белетнеп турарлар хөй. Оларга Ф. Д. Москаленко, Е. М. Чемкова, А. Н. Кочнева, А. А. Алдын-оол, Х. С. Алдын-оол, Н. Б. Тыртык-Кара, В. С. Кызыл-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Келир уениң аныяк тускай эртемнигилерин белеткээрине училищениң дуржулгалыг хоочун башкыларының ролюн үнелеп четпес. Чижээ, орус дыл болгаш литератураны, дыдың методиказын Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Ольга Алексеевна Тава-Самбу башкылап, бодуунуң байлак дуржулгазын чүгле өөреникчилерге эвес, харын училищениң аныяк башкыларынга дамчыдып берип келген. Оон-биле кады амгы уеде школаларда киирген чаа программа-биле ажыдыы билдилин-биле шинээдип, башкылаашкынның чаа методиказының ёзугаар сургачыны болуп турар. Шак-ла ындыг тускай эртемниг башкыларын белеткээрине бүгү таарымчалыг байдалдар училищеде тургустунган. Ында өски дериттингге физика, химия, чуруулга, линогофон, педагогика кабинеттери болгаш мастерская бар. Бир эвес 1945 чылда училищеге чүгле 60 сургууул, 12 башкы, а оон чыл бюджеди 10 мүң рубль турган болза, ам ында 460 сургууул, 52 башкы, оларның иштинде дээди эртемниг 35 башкы бар, а чыл бюджеди 346 мүң рубль болуп турар. Бо болза, аныяк Тываның культуразын улам бедидер дугайында Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың сагыш салышкынынның тодаргай херечизи, ленинчи национал политиканың чырыткылыг бадыткалы-дыр.

Бодуунуң туруп келген чылдарынның дургузуунда училище 2000 ажыг тускай эртемниг башкы кадрларны белеткеп үндүрген. Баштайгы чылдарда, башкы институтуун ажылдарынның мурнунда, училищениң доозукчуларын чүгле эге класстарга ажылдап турган эвес, харын оргууман школаның үстүкү класстарынга төрөөн дыл, география, төөгү, ырыы, чуруулга ышкаш эртемнерни база башкылап турган. Башкы училищеңнеңкин дыка хөй доозукчуларны амгы уеде харыысалгалыг партия, совет ажылдарында ажылдап, социалистиг Тываның иенжүүлдезинге боттарының үлүг-хуузун киирип турар.

Тываның ияны-бүрү будуунарында ажылдап турар училищениң доозукчуларында башкының күш-ажыылының үзүлүг мастерлери болуп, езуп орар салгакчыларга ыяжыг билигни берип, практиктиг ажыл-чорудулгага белетнеп турарлар хөй. Оларга Ф. Д. Москаленко, Е. М. Чемкова, А. Н. Кочнева, А. А. Алдын-оол, Х. С. Алдын-оол, Н. Б. Тыртык-Кара, В. С. Кызыл-оол болгаш өскелер-даа хамаарыжыр.

Келир уениң аныяк тускай эртемниг башкыларын

Маңаа В. И. Ленин ажылдап турган



ЧУРУКТА: келген кижилер олуртур стол кырында даа салыр черлерлиг, моңгун утулавлыг будук херекселп. Владимир Ильичиге 1921 чылдың февраль 12-де ужуражып чораан дагестан төлөөлериниң берген белээ ол. Херекселди Владимир Ильич ажок чарашсыыза-даа, ол белекти баштай хүлээп аликсавааи болгаш мынча дээп деп, ол ужуражмышкыныың киржикчилериниң бирээзи А. Тахи-Годи евкуш чугаалаан: «Моон чаражын мен часкаан магадаар эвес мен... Хамык чоп-шупту чарашсыныл магадаай-за. Музейге чорудуп бээр... эт-дир ийин». Музейге база ымдыг херекселден кылып бээр бис деп аазаап, кабинеттерге бо белекти арттырып каал деп, төлөөлер Ленинин боттарының аанынга киирип апкан. Төлөөлериниң диилээ ёзугаар Ленин болуунуң «Кызыл Дагестанга» деп турасказадыг демдеглел бижээн портредин оларга белек кылдыр берген.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Оларның ханызы-биле бүзүреп турарын ёзугаар алырга, Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның Будапешт угуулгазында тайылбырлаттынган болгаш Европаның хөй-хөй күрүнелериниң, калбак хөй-ниитизиниң деткимче харыызын алган саналдары ыңдыг программаны төлевилээриниң кол үндезини болур.

Европаның айыыл чок чорук айтырыгларын чугаалажып турда, барыын-герман дайынзырак болгаш өжээнирек чоруктуң катап тургустунуп турарының айыылдыы база катап демдеглеттинген.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXIV сессиязына чугаалажыр кылдыр Совет Эвилели «Делегейниң бүгү бүрүнелериге угуулга» төлевилелин киирген. Ук төлевилелде айыткан принциптери боттандырары делегейниң айыыл чок чорууп быжыглаарынга кайгамчык улуг ужур-дузалыг болур ийик.

Совет Эвилели биле Польша шериг чарыгдалдарының кезергей улуг үүргезинден болгаш делегейниң чаа дайынының ыдыындан улустарны чайладырынче чүткүлүн салбышаан, төрээ чепсек будүрерин соксадырынче боттарының күжеңишкиннерин моон соңгаар-даа база салыр, чепсегленишкинни бүгү-нииги болгаш бүрүн дүжүрининге орук иззор кылдыр чепсегленишкиниң кезик-чамдыктап дүжүрер хемчеглер-биле катай аңаа хамаарышкан кандыг-даа сорук киришкинни Совет Эвилели биле Польша деткиир деп, дыңнадыгда чугаалаан. Ядролуг чепсек таратпас дугайында керээге болдунары-биле хөй санныг күрүнелериң, олар-биле катай ол чепсекти будүрүп ап болур шыырак аргалыг күрүнелериниң-даа ат салгаш, бадылаары дүшкүүрлүг чорукту шынап-ла чавырылдырарының, делегей харылзааларынга бүзүрежилгени, айыыл чок чорукту быжыглаарының керээнге киирген улуг үлүг-хуу болган турар ийик деп, ийи тала санаан.

Ийи тала «Химия болгаш бактериология (биология) чепсээн кылырының аргазын тыварып, будүрерин, ооң курлавырларын чыып, мөөңнээрин хоруур дугайында» керээ чарарын база улуг ужур-дузалыг деп үнелээн. Керээниң төлевилелин КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга чугаалажыр кылдыр социалистиг чурттар киирген.

КНО-да болгаш чепсегленишкин дүжүреринииң Женева комитединде чугаалажып турар ков айтырыг болгаш чепсегленишкин дүжүрер дугайында, далай дүүн демилгаризастаар, ядролуг чепсекти чер иштинге шенээрин хоруур болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле делегей дугуржулгаларын белеткээринче, чарарыпче боттарының күженишкиннерин ийи тала моон соңгаар-даа база салыр.

Ийи тала АКШ-тың империалистиг әжелекчи дайынынга удур вьетнам улустуң маадыр демисели-биле бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиин илергейлээн.

Араб чурттарга удур Израильдиң әжелекчи дайынының болгаш араб черлерин әжелээп үүлгедингиң түңнелинде бүгү делегейде тайбыңга айыылдыг байдалдың Чоокку Чөөн чүкте тургустунганын ийи тала чугаалашкан. Израильдиң чепсек күжү-биле чөңгээлер кылырының соксавайн турарын болгаш ооң күчүдел-биле әжелеп алганы девискээрлерин күш-биле быжыктырып алырынче түткүлүн шиитпирлиг бүрүү шаңнашаан, Совет Эвилели биле Польша ол девискээрлерден израиль шериглериң шуптуузун үндүрерин, КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де үндүрген шиитпирин амыдыралга боттандырарын негээн.

Колониализмден хосталыры дээш, бүрүн хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш, дешпилге, демократтыг әргелер дээш демисежин түрүү бүгү улустар-биле боттарының бүрүн чаңгыс эп-сеткилдиин ийи чурт илергейлээн.

Ийи партияның болгаш чазактарның чугаалашкан бүгү айтырыглар талазы-биле сагыш-бодалдарының, туруштарының бүрүнү-биле чаңгыс аай, чаагай сеткилдин бадыткаттынган ук ужуражмышкыннар, бесседалар ажыктыг болган, ийи улуска, социалистиг дем каттыштырылгазынга, тайбың биле социализмниң хөрээге бараан болур кылдыр ажы-дүнма польша-совет найыралды, бүгү талалыг ядры ажылдажылганы улам быжыглаарынга дөгүм болур деп бүзүрелдиин ийи тала илергейлээн деп, дыңнадыгда демдеглээн.

Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурупуң байырлалынга белеткенириниге холбаштыр чорудуп турар ажылдың дугайында дыңнадыгны чугаалаткан. Бүгү делегейниң ол байырлалынга тураскаатказ хөй-хөй ажылдарны кады чорудар дугайында дугуржулга чедип алдынган.

(СЭТА).

Совет Тываның 25 чылынга үткүштүр

Тывага спорт хөгжүлдези

ДЭЭДИ ХАВЫЯА, Ленин орденниг Тыва АССР-ниң күш-культуржулары Республиканың 25 чылының дургузунда чорудуп келген ажылнжин түңневвшаан, бо хүнерде юбилейлиг чылдың чайгы сезонун үдээрингге белеттеп турар. Тыва Совет Эвилелиниң составынга киргенинең бир чыл болганында бисте 27 күш-культура коллективи, 9760 күш-культуржу турган. Партияның болгаш чазактың ада сагыш салыышкынының ачызында бо хүн республикада күш-культуржуларның саны 45 мун ашкан. Ол үеде бирги разрядчылар 6 кижи, а массалыг разрядтарның әдилекчилери 258 кижи тургаңындан ам бирги разрядчыларны чүс-чүзү-биле адап болур. Чаңгыс чылда безин 70 чыгам бирги разрядчылар немежин турар. Ам республикада 255 күш-культура коллективтеринде 300 ажыг спортчу судыя, массалыг разрядтың 6 мун ажыг әдилекчилери бар.

«Спартак», «Урожай», «Динамо» эки тура спорт иштилелдери, күш-ажыыл курлавырларының зона човуулели күш-культуржуларның хөй кезиин боттарының түрээлеринде хаара тудуп, оларның оргузунга спортчу массалыг болгаш кижилиирге аанынга доктаамал чорудуп келген.

ССРЭ-нин спорт мастериниге 2 кижини, мастерге 6 кандидатты соолгу ийи чылдың дургузунда белеткээн болгаш ССРЭ-нин спорт мастериниң чижек нормазын мастерге кандидаттар Ф. Ондар, Б. Чөкпек Совет Тывазың 25 чылының бүүдүүзүндө күүседип алган. ССРЭ-нин спорт мастерлери Кызылда күрүнениң педагогика институдунуң студентизи Ондар Өргелээр, аныяк туристер станциязының башкызы Николай Ярославцев аныяк спортчуларны өстүрериге үлүг киириштирип, секцияларга тренерлер болуп ажылдавышаан, аныяк республиказының спортчу ат-алдарын төлептин-биле камгалап турар.

КӨДЭЭ ЧЕРЛЕРДЕ спортчу баазаларның саны көвүдээн, оларның шынары экижээн, көдээ спортчуларның хүрээлеңя өскен, оларның мергежилги бедип турар. Амгы үеде 16460 көдээ аныяктар спортчу шимчээшкинде хаара туттунган. Түгле бо чылын 8 кижи 1-ги, 308 кижи 2-ги, 774 кижи үшкү разрядтың нормаларын дужаарга болгаш «Урожай» иштилелиниден 200 ажыг судыя, 82 хөй-иштичи инструктор белеткеттинген.

Улуг-Хем районнуң 11 коллективтеринде 2000 ажыг аныяктар күш-культурага хаара туттунуп, оларның 850-ни «Урожай» эки тура спорт иштилелиниң кежигүнү болуп турар. Түгле Жданов аттыг колхозтуң спортчу коллективинде безин 5 спортчу секциялар доктаамал ажылдап, 20 хире спорт маргылдааларын әртиргеп. Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунуң хол бөмбүүчүлери, хоккейжилери болгаш национал хевирлериниң спортчулары районнуң каш дакпыр чемпиону атты чаалап ап, республика маргылдааларынга безин шаңналдыг черни ээлеп турар.

Күш-культураны болгаш спортту көдээге нептередир талазы-биле Кызылдың өөредилге черлери чамдык ажылдарны кылган. Педагогика институдунуң болгаш баштыы училищезиниң доозукчулары көдээ школаларда башкылавышаан, хөй-иштичи тренерлер болуп ажылдап турар. Кызылдың башкы училищезиниң доозукчулары эштер Бүрбүжап. Ховалыг болгаш өскелерде школаларда күш-культураны башкылавышаан, хамаарышкан черлерине шилиндек командаларын белеткеп, район болгаш республика маргылдааларынга бедик түңнелдерни чедип ап турар.

Кызылдың көдээ ажыл-агый техникуму 160 ажыг хөй-иштичи тренерлерни белеткээн. Оларның иштинден Бай-Тайгада мал эмчизи Э. Күжүгет, Өвүрде экономист Э. Меңниг-оол олар район командаларын белеткеп, ында әртип турар маргылдааларның организаторлары болуп, спортчу аныяктарның хүндүткелин чаалап алган. Көдээ спортчуларның иштинден Чөөн-Хемчиктиң хол бөмбүүчүлери, Улуг-Хемниң мөгелери, Барыын-Хемчиктиң хоккейжилери республика маргылдааларының чемпиону бедик атты кадагалап турар.

БЕДИК мергежилдиг спортчуларны белеткээринге уруглариың болгаш аныяктарның спорт школалары улуг үлүүн киирген. Кызыл хоорукүүскомунуң улуг өөредилге киидизиниң уруглар, «Спартак» эки тура спорт иштилелиниң хостуг хүреш, күш-культура комитединиң аныяктарның спорт школаларында организас-массалыг ажыл элээн акижээн. Ылаңгыя улуг өөредилге киидизиниң спорт школазы баскетболчуларны, гимнасчыларны «Спартактың» болгаш комитеттиң школалары— хостуг хүреш мөгелерин белеткеп турар. Бо школаларда спортчу мергежилги бедик, дуржулгазы улуг тускай артемниг 14 трепер-башкы ажылдап турар. Түгле 1968—69 өөредилге чылында безин ол школалар ССРЭ-ниң спорт мастери бир кижини, спорт мастерлиге 4 кандидатты, 26 бирги разрядчыны, спорттуң массалыг разрядчылары 170 кижини белеткээн. Күш-культура болгаш спорт комитединиң чанында аныяктарның спорт школазында өөренип турарларының 81,4 хуузу разрядчылар, а 24 хуузу бедик мергежилдиг спортчулар болуп турар.

СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң күш-культура болгаш спортту улам мыңай сайзырадыр хемчеглер дугайында 1966 чылдың октябрь 24-те хүлээп алган доктаалы биштиң республикага спортту болгаш күш-культураны экижедиргеге улуг базым болганын демдеглеге чогуур. Бо доктаалды күүсетиишаан, он-он ажыл-агыйлар спортчу баазаларны тудуп, ажыглалта киирген.

Амгы үеде республикада 28 спорт залдары ажыглаттынып турар. Ак-Довуракта, Кызыл хоорайның № 14 школазының залдары улуг у...өлдиг маргылдааларны-даа әртирип болур кылдыр туттунган. Көдээ спортчуларның әргезинде 28, республикада иштин-биле 36 комплекстиг спорт шөлдери дериттинген. Көдээ черлерте комплекстиг дерглерни тударының инициативазын Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозу, Өвүрниң «Торгалыг», Чөөн-Хемчиктиң «Большевик» совхозтары болгаш Бай-Тайганың колхозтары идип үндүрген. 1968, 1969 чылдарда Чөөн-Хемчик районнуң «Сут-Хөл» совхозу бо талазы-биле көскү ажылдарны чорудуп, совхоз төвүнге болгаш салбырларга комплекстиг шелдерни тутказ.

АЖЫЛЧЫННАРНЫҢ болгаш албан-хаакчыларның ийи дыштанар хүнүүт неделяже шимчээнн-биле холбаштыр ап чоруткан хемчеглер чоннуң дыштанылга базаларын калбартырынга идигни берген. Кызыл хоорай Советиниң инициативазы-биле Дус-Хөлде дыштанылга базазын организастаан. Маңаа муң-муң кызылчылар болгаш өске-даа районнарның, областарның чурттакчылары хостуг шагын ажыктыг арттырып турар апарган. Тайга станциязында болгаш Эрзиниң Бай-Дагда хаак базалары ажыл-чы чоннуң дыштанылгазынга база-ла таарымчалыг.

Эрткен сезонда республика хемчээлдиг 12 улуг маргылдааларны эрттирген. Оларның иштинден профвилелдериниң чайгы IV-кү спартакиадазының үезинде спорттуң национал хевирлериниг болгаш стол теннизинге, бег катарынга, хол бөмбүүнге эрткен маргылдааларга күш-культуржулар массалыг киришкен. Иштизи-биле 82 коллективке эрткен бо маргылдаага 8942 спортчу киришкен, 975 массалыг разрядчыны берген. Эки тура спорт иштилелиниң күш-культуржулары спортчу мергежил талазы-биле республиканың бирги черинде туруп келген. Республикага хууда бирги чер дээш маргылдаага 47 чемпионнуң 38-ни «Спартак» иштилелиниң кежигүннери болуп турар. Ак-Довуракның аныяк командазы бүт бөмбүүнүң талазы-биле республика чемпиону атты алган болгаш республика кубогунуң шаңналын «Саян» командазы чедип алган. Бүт бөмбүү, хол бөмбүү болгаш бег катар оюннарның шаңналын болгаш чемпион аттарын «Динамо» спорт иштилелиниң спортчулары чыл бүрүде доктаамал эзелеп келген. Бүт бөмбүүнге республиканың бирги чери дээш 15 командаларның аразынга болган маргылдаага «Динамо» бирги черни эзелеп, 1969 чылдың чемпионну болган.

Күш-культураны болгаш спортту улам массалыг болдурар дээш кылып боттандырган ажылывыс бар, ынчалаадаа орта ооружган болбас. Бар чедишкиннерни улам быжыглавышаан, чаа-чаа бедиктер дээш туржуру— спортчу, күш-культуржу бүрүзүнүң, коллектив бүрүзүнүң эргежок чугула соруглазы болур.

Н. БЕГЗИ.
Күш-культура болгаш спорт херээниң талазы-биле республика комитединиң даргазы.

Улуг шүлүкчүге алдар кылдыр

МОСКВА. Октябрь 3-те ССР Эвилелиниң Улуг театрынга байырлыг хурал болган. Хуралды Ованес Туманяның торуттүнген хүнүнүң 100 чыл оюнга тураскаатказ. Шүлүкчүге чогаалчылар, эртемденнер, культура ажылдакчылары, бүдүрүлге мурнакчылары алдар бараалгадып келген.

Президиумда — Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң кежигүннери, Арменияның КП ТК-ының бирги секретары А. Е. Кочинян, Армян ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. Х. Арутюнян, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Б. А. Мурадян.

Залга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарёв олар турган.

Кежээни Бүгү-эвилелдиң юбилей комитединиң даргазы, шүлүкчү Алексей Сурков ажыктаан.

— Бистиң Төрээн чуртувустуң акы-дүнма улустарының улуг шүлүкчүлериниге болгаш чогаалчыларынга бистиң тураскаадып турарывыс ышкаш, бүгү улустуң байырлалдары түгле Совет Эвилелинге тиилээн социализм чурттуга болган туруп болур. Туманяның чайыннанчак, чүректиң ханызындан хайыышкынныг сөстери хамаатының, бодунуң улузунуң шынчы оглунуң шудургу ажыл-херектерп-биле кажан-даа карышпаян чораан. Ол шүлүкчү бистер бүгүдеге ынчаңгаш эргим үнелиг — деп, А. Сурков демдеглээн.

Туманяның дугайын Арменияның КП ТК-ының секретары Р. Г. Хачатрян чугаалаан.

Ованес Туманян бодунуң чер-чуртунуң чечектелген турарын көөрүп изүзеп чораан. Коммунистиг партияның национал политиказының ачызында төрүттүнген, ийи дакпыр Ленин орденниг Армян Совет Социалистиг Республика бодунуң алдарлыг 50 чыл оюнга уткуштур чоруп орар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, чогаалчы Н. Тихоновтуң, «Литературная Грузия» журналдың редактору Г. Цицишвилиниң, шүлүкчүлер Л. Первомайскийниң, Х. Гулямның чугаалары чечен чогаалдарның акы-дүнма кыйгыржылгазы кылдыр чаңгыланган.

(СЭТА).

Бо солунну өрүп турда...

Ленинчи субботник

Республика наймылалының бүдүрүлге, албан черлериниң коллективтери болгаш хоорайның чурттакчылары октябрь 4-те даңгаар эртен-не ленинчи субботникке үнүпкеп. Кызылдың кудумчуларынга, бүдүрүлге, албан черлериниң болгаш чурттарга бажыңнарының девискээрлериниге ыяштар тарып олуртур, ашталга кылыр массалыг ажыл-иш эгелээн.

Ленинчи субботник Кызыл хоорай Совединиң бүгү суурларынга, ажыл-агыйларынга база хайыышкынныг эгелээн. «Кара-Хаак», «Сукпак», «Көк-Тей» совхозтарының болгаш «Тере-Хөл» колхозтуң ажыл-ишчилери дүжүт ажаан алырынга, мал чеминиң кыштаглаашкын белеткелинге эвээш эвес ажылдарны субботник хүнүнде кылган.

Кызылчылар Владимир Ильич Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруп, Совет Тываның 25 чыл оюн ворунчүт ажыл-ишчи белектериг уткуур дээш алган социалистиг хүлээлгелериң чедишкиниг күүседип, республиканың планныг соруглаларын шиитпир-биле күүседиринге боттарының толептиг үлүг-хуузун киирип турар.

Ажылчы чоннарның сорук киришкинин СЭКП хооркомунуң болгаш хоорай Совединиң күүскомунуң депутаттыг, ленинчи субботниктер организастап келгенниниң түңнелинде республиканың наймылалының болгаш хоорай Совединиң девискээрлериниң суурларының чаагайжыдылгазынга, погаанчыдылгазынга ажыл-ишчилер чаагай үлүг-хуузун киирген.

делегей бо хүннерде

ГДР

ССРЭ биле ГДР-ниң аразынга садыглажырының бараан саарылгазы бо чылга онаашыр көрдүнген хемчээнден 1970 чылда 7 хуу ийикпе 3,3 миллиард рубль болурунга чедир улгадыр. Беш чыл дургузунда (1966—1970 чылдарда) ол бараан саарылгазы 14 миллиард хире рубль болур, ол үеге онааштыр үр хуусаалыг зугуржулгада баштай көрдүнгенииң деңнелиинден оранчок ажар. ССРЭ биле ГДР-ниң төлээлериниң аразынга садыг чугаалажыышкыннарны доозулганда Берлинге ат салдынган, бараан садыглажыр дугайында доктаалда мынчалдыр айыткан.

ССРЭ-ден ГДР-ге садар машиналарны болгаш дериглерни улам көвүдедири төлевилеттинген. Совет Эвилели акыдүнма чүртка автомашиналарын, самолёттарын, тракторларын, тепловозтарын, станоктарын, үлетпүр дериглерин, электросаналга машиналарын болгаш өске-даа хөй-хөй бараанларын садар.

ГДР-ден ССРЭ-ге машина бүдүрер үлетпүрүнүң продукциязын садары база көвүдээр. Хөй станоктарны, краннарны, вагоннарны, судноларны, саналга техниказын, химия үлетпүрүнүң продукциязын, калбак хереглел бараанналрын садар.

Чехословакия

Праганың метро тудугжулары найысылаа метрополитенииниң 450 метр узун дурттуг шугум участогун казып эртерин дооскан. Бүгү шугумнуң узун дурту 7,5 километр болур. Ук шугум найысылалдың хөй чурттакчылыг девискээрлерин хоорай төвү-биле болгаш үлетпүрүнүң улуг-улуг бүдүрүлге черлери-биле туушпүрар. Баштайгы ол шугум 1974 чылдың январь 1-де ажыглалга киирер. Аңаа 9 станцияны тудуп тургузар.

Чер ажылын совет дериглериниң дузазы-биле боттандырган. Чехословак инженерлер, техниктер биле тудугжулар Совет Эвилелиниге белеткел эрттирген. Прага метрозунуң тудуунга ССРЭ 10 муң тонна, суг эрттирбес хана шывыгларын, өске-даа эргежок чугула дериг, материалдарны чылдың-на берип турар.

Польша

Улусчу Польша соолгу 15 чыл дургузунда демир чонар 35 муң ажыг станоктарын даштыкы чурттарга саткан. Польшаның демир болбаазырадыр үлетпүрү бо чылын станоктарын делегейниң 70 чуртунга садар. Ам 46 бүдүрүлге чери металл чонар станоктар бүдүрер кылдыр специализастаттынып турар. Оларның хөйүн дайын соолунде чылдарда тудуп тургускан.

«Польшага кылган» маркалыг машиналар ам Италияның, Францияның, Англияның, ГФР-ниң, Австрияның, Швецияның болгаш Швейцариянын эң улуг фирмаларының заводтарында ажылдап турар.

(СЭТА).

А.А.Громыконуң Канадада чоруп турары

ОТТАВА. (СЭТА). Канаданың чазак бажыңынга ССРЭ-ниң Канадада келген. Даштыкы херектер министри А. А. Громыко биле Канаданың Даштыкы херектер министри М. Шарптың аразынга чугаалажыышкыннар болган. Чугаалажыышкыннар ажык әрткен. Аңаа ССРЭ биле Канаданың аразынга ийи талалыг, чүүл-бүрү харылзааларының байдалының болгаш хөгжүдериниң айтырыгларының база делегейниң чамдык айтырыгларының талазы-биле санал-оналды бүрүн чугаалашкан.

Эжелекчилерге согуушкун

ХАНОЙ. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының улусчу чепсектиг күштериниң отрядтары америк-сайгончу шериглерге удур дайылдамышкыннарын улам идепкейжидип турар.

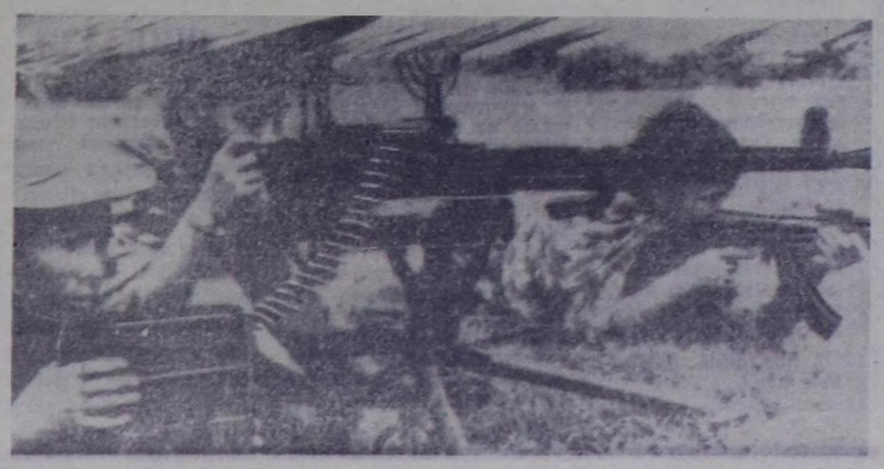
Мурнуу-вьетнам патриоттар сентябрьның баштайгы чартыының дургузунда Туендык можуга дайзынның 350 ажыг солдадын, офицерин сандан үндүрген. Хосталанның улусчу чепсектиг күштериниң дайынчылары сентябрь 3-тен 13-ке чедир Лонган можуга дайзынның 80 хире солдадын, 6 шериг автомашиназын чок кылган, куйытыг материн сугже дүжүрүп киирген деп, Хосталанның парлалга агентилелиниң медээлерин барымдаа болдургаш, ВИА агентилел дыңнаткан.

Патриоттар сентябрь 25-те Конгтум можунуң административ-тиг төвүнден 16 километр сонгу талзга холушмаш америк-сайгончу бир батальонну чок кылган. Тулчуушкунга 130 ажыг америк эжелекчилер болгаш оларның ол черде чалчалары өлүрткен, 11 танк чок кылдырган. Патриоттар ооң наш-ла хүн мурнунда Биньдинь можуга 5 америк самолёттуу дүжүр атказ.

ДЕМИСЕЛДИҢ ТАКТИКАЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Вьетнамда дайынны соксадыры дээш студентилерниң мобилизация комитединиң» национал секретары Кэрод Липмэн Вашингтоннуң вьетнам политиказын шынгыы шүүмүлээн. «АБШ-тың хөй-ниитизиниң сагыш-сеткили Парижте болуп турар чугаалажыышкыннарга чазактың кажарлаашкыннар кылып турары-биле болгаш Вьетнамдан америк шериглерни үндүрер деп авыязстаашкын кылып турары-биле моон соңгаар әптежип шыдавас» — деп, дайынга удур ол организациянын удуртукчузу медеглээн. Вьетнамда дайынны доозарының бак-чаанныг планнары шынында «мегелээшкиниң эрги тактиказы» болган. Хөй-ниитиниң сагыш-бодалын алаактырар дээш, демократтарның чазаа шак ол «тактиканы» ажыглап турбажыкпе деп, Кэрод Липмэн оон ынай чугаалаан.

Патриоттар дүжүп бербес



МУРНУУ ВЬЕТНАМ. Хосталанның улусчу чепсектиг күштериниң шериг кезектериниң бирээзиниң Тайнинь можуга дайзынны атакалаанын.

ВИА—СЭТА-ның фотозу.

Күш-ажыл биле капитал

☆ **РИМ.** Итальяның ажылчы чоннарының ажыл соксадыр демисели чангыс-даа хүн оожумнавастаан. Туринниң болгаш ооң чоок-кавылында будүрүлге черлеринде 300 муң металлургтарның, машина будүрер ишчилерниң ажыл соксадышкыны барык чеди хөнүк үргүлчүлеп келген. Ажылчыннар ажыл төлевирин улгаттырарын, шаңнал системазын чурумчударын болгаш оларның профвилел организацияларының әргелерин хүндүлээрин негеп турар. Октябрь 3-те Туринниң база 6 муң ажылчын-химиктери ажыл соксатканын чарлаан. Римге ядро энергизының национал комитединиң база Казачи биле Фраскатиниң атом төптериниң ажылдакчыларының массалыг чыскаалы чазак бажыңының баарынга болган. Олар чаа коллективтиг керээ чарарын негеп турар.

☆ **ЛОНДОН.** «Лейланд» компаниянын автомобиль заводтарының ажыл соксадып турар ажылчыннары Ливерпульга болгаш Кардифке митингилер эрттирген. Олар ажыл төлевирин улгаттырар дугайында боттарының негелделери хандыртынмааже, ажыл соксадырын үргүлчүлээр деп шиитпир үндүрген. Ажыл соксадырынга 12 муң кижи киржип турар.

Ажыл төлевирин улгаттыәарын Ливерпульдуң 3 мун хире судно ишчилери негеп, оларның ажыл соксадыры база үргүлчүлеп турар. Манчестерниң судноларын аргыштырар каналының матростары база ажыл соксадып турар. Ооң түңнелинде Ливерпульда 19 болгаш Манчестерде 18 судно ажылдавайн туруп берген.

☆ **ПАРИЖ.** Чурттуң ийи профэвилел каттыжышкынының кыйгырыын ёзугаар харылзаанның будүрүлге черлериниң 20 муң албан-хаакчылары ажыл төлевирин улгаттырарын негевишаан, ажыл соксатканын чарлаан. Ажыл соксадыры Париж, Марсель болгаш Лион-биле катай чурттуң хөй-хөй улуг хоорайларында база иептерээн.

Монджюр болгаш Неволь-Сен-Реми хоорайларда «Кардон» компаниянын будүрүлге черлериниң ажылчыннары ажыл төлевирин улгаттырарын, үр чыл ажылдаанныларның шалының немей төлээр болгаш шаңнал тыпсыр чурум тургузарын негээш, ажыл соксадыр демисел чорудуп эгелээн.

(СЭТА).

АЖЫЛЫ-ДАА, АДЫ-ДАА ХҮНДҮЛҮГ

Чер кырында кандыг мергежилдер чок дээр. Оларның арасында башкының мергежили эң чугуза болгаш буянныг, чүге дээрге делегейде эң-не эргим чүве — урутларта боттарының амыдыралын башкылар тураскаткан. Улус чырыдышкынының удуртукчулары Башкының хүндүүн бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентизинге дыңнаткапы болза:

ССРЭ-ниң чырыдышкын министриниң оралакчызы Ф. Г. ПАНАЧИЯ:

— Саннардан эгелеп көрейн. Ам бистиң чуртувуста ийи чартык миллион ажыг башкылар амыдап турар. Олар 50 миллион уругларны өөредип турар.

77 башкы Социалистиг Күш-ажылның Маадырлары деп бедик аттыг. ССРЭ-ниң чазааның орденнери болгаш медальдары-биле 300 мүң башкы шаңнаткан. 30 мүң башкыларга алдарлыг башкылар деп хүндүлүг аттарны тывыскан. 233 мүң башкы — улус чырыдышкынының тергиинелери.

Бистиң башкыларывыс чүгле өөредилге болгаш кижизидилге-биле кыйгаларланмайн турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң, авиялелдешкен республикаларның база чер-чер Советтериниң депутаттарында он-он мун башкылар сонгуткан. Чүс-чүс мун башкылар пропагандистер болган.

Чуртта 208 институт, 47 мугне университедги, 411 училище башкы кадрларны белеткеп турар. Бо чылдың сентябрь 1-де бээш 180 мүң аныяк специалист бодунуң башгайгы кичээлинге келгеп. Оларның мурнунда орун ам-даа үзүп болгаш берге. Уругларны өөредирде олар боттары кезээде өөренир, артемчин болгаш техниканың сөөлгү чедишкиннерин билир, чурттуң ишитилел болгаш политиктиг амыдыралын сайгарып билир үзүрдүг. Чаа билиглерни башкылар билип бедидер институттарга, конференцияларга, чогаадыкчы семинарларга чедип алыр.

ССРЭ-ниң Педагогика артемчиниң Академиязының президентизи В. М. ХВОСТОВ:

— Ильичиниң чагыгларынга оон амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының үлегер-чижээге аныяктарны кижизидиринге школага дузалаары — Академиявыс артемдениринің кол сорулгазы. Ставрополь крайның башкылары-биле кады «Ортумак школаның үстүкү классчыларынга В. И. Ленинниң чогаалдарының чыындызын» Академия белеткээн. Ол ышкаш хрестоматияда Ленинчи ажылдарны чыгган.

«В. И. Ленин кижизидилге болгаш өөредилге дутайында» деп чыындызны башкыларга дузалымчы кылдыр белеткээн. «Школачыларга В. И. Ленин дутайында», «Литература башкыжашкынында В. И. Ленинниң идеялары» деп эскерээ номнар уламаа үнер.

Ленинчи юбилейниң бүдүүзүнде школаның сорулгаларын айыткан артем практиктиг конференцияларны ССРЭ-ниң Чырыдышкын министерствозу болгаш ВЛКСМ ТК Москвага, Ставропольга арттырген. 1970 чылда болур ленинчи номчулгаларга 100 мүң хире башкы киржир.

«Просвещение» деп ном үндүрер черниң баазазынга «Педагогика» деп база бир ном үндүрер черни тургускан. Башкыга дузалаар монографиялары, янзы-бүрү литературалары, совет болгаш даштыкы педагогтарның ажылдарын, шенелде өөредилге номнарын парлаар.

Чырыдышкын ажылдакчыларының, дээди школаның болгаш артем албан черлериниң профвилел ТК-ларының даргазы Т. П. Янупковская:

— Совет башкыларның ажылдаарынга тааржымчалыг байдал, оларның кадыкшылы болгаш дыштанылгазының дугайында сагыш салыышкын — бистиң профвилелдиң кол сорулгазы.

Башкының амылыг организастаарынче чугула сагыш салдынган. Ук айтырыгже чүс-чүс черлерде профвилел организацияларының киткээгейин угландырган. Бо талазыбиле көрүлде конкурстарны эрттирип турар бис.

Кол кичээгей кезээ башкыларже угланган. Оларның ажыл төлевирин хоорайда эштери-биле деңнээш билдингир. Кезээ башкыларның материалдыг чавгай чоруу дөмтаамал өзүп турар. Чижээлээрге, чүге Россия Федерациязында безин кезээ школаларның чурттакчыларынга чыл санында 300 мүң дербелчин метр чурттарга шөлүн берип турар. Эрткен чылын Мордва АССР-ниң 450 башкылары чаа бажыңнарже көжүп киртеп. Бо чылдың сес айларының дургузунда Москва областтың мүң хире башкылары чаа бажыңнар алган.

Чайгы дыштанылгада башкылар эки дыштанган. Он-он мүң кижи бо чайын санаторийлерге, кадыкшылга черлеринге, экскурсия-туристиг базаларга дыштанган.

...Улусчу башкы сеңээ, улуг чедишкиннерин күзединиз деп, бүгү чурт чугаалап тур.

КУЛЬТУРАДА чаа чүүлдер

„ХОРАГАЙ ИДИКТЕР"

Совет Тываның 25 чыл ойнуң байырлалының хүннеринде чонга көргүзер концерттериң, шилерниң белетикели бо хүннерде найысылаа Кызылдан эгелээш, Тываның бүгү-ле булуңнарынга хайыккан.

25 чылдың байырлалының хүннери Тываның хөгжүм-шин театрының чаа сезонунуң ажыдыышкыны-биле дамчырлаары берген. Бо хүннерде чонга бир дугаарында-ла көргүзер шилерниң сөөлгү белетиели чоруп турар.

«Хорагай идиктер» деп аттыг хөглүг болгаш маттырынчыг, хөгжүмнүг татар шинни кызыгчылар болгаш байырлаага келгиизээн чем чеожу хүннерде сонуургаар. Шулуктар бижээн, ырлап тургаш муусеидир ол комедияның либреттозун татар чогаалчы Тадми Гиззат, музыказын Дилаудат Файзин чогааткан. Шинди белүүшүнүн 19 чылдарының төнчүзүнде Казань хоорайга бөлүп турар.

Тыва дылче чогаалчы Сергей Бюрбю очулдурган. Театрның кол режиссёру Сим-оол Оюн шинни тургускан. Хөгжүмүнүг муусендезин Тываның радио дамчыдыкка болгаш телевидение комитединиң симфониттиг оркестри мууседип турар.

Театрның орус бөлүүнүн артистери Ленинчи шаңналдың лауорады Леонид Леонтовтуң «Дирижерышкын» деп шинзин октябрь 11-ден эгелээп кызыгчыларга көргүзүп эгелээр.

Делгелгелер

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының номчукчуларга нам бээр кижизинге кире берген кижи ында коруштуг ыыдыр ыыдынган делгелгеме кичээгейин угландыра бээр. Совет Тываның 25 чыл ойнуга тураскаткан бо делгелге тустуг аттарлыг.

«Совет Тываның культуразы» деп эгениң адаанда 25 чылдың дүргүзүмда Тывада культура революциязының үлүг чаартылгаларын чугаалап, көргүзүп турар номнарны, чуруктарны, өөтеларны көргүзиниң.

«Совет Тываның арыннарындан» деп эгениң адаанда Тываның эртип иелген төөгүзүн чугаалап турар номнарны делгээн. Оларның иштинде ийи литературалар «Тыва төөгүзүнүң» ийи ному болур.

«Аңы-дүмелышны ог-бүлеге» деп эгениң адаанда базаларда сөөгүлелге дугайында номнар көргүзиниң.

Тываның чурукчулары болгаш уран шеверлери бодунуң республиказының 25 чыл ойнуң байырлалын база-ла чогаадыкчы чедишкиннериниг уткуп турар.

Байырлалдың бүдүүзүнде культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга олар боттарының кылган чогаадыкчы ажыл-агыларының делгелгезин амыдар.

Бо делгелгеге уран чурулганың 46, графиктиг чурулганың 61, симдиглиг кылыгларының уран чүүлүнүң 59, театрның шилериниң каастаага шимелдезиниң 11 ажылдары киред.

Аныяк үнер

БҮЗҮРЕП АЛ

Саян, чыраа аът-тыр дизе,
Оңу дораан садып алба.
Чараш-чаагай ыыс-тыр дизе,
Оңу дораан кудалаба.

Арты, хемни кежир мунгаш,
Аъттың чоруун билип ап чор.
Айда, чылда мынап чораш,
Амыраанны танып ап көр.

Куулар САРЫГ-ООЛ

—⊙—

ХЫНАН ӨҢНҮК

Байырлалга чедир
Бачым үе арткан
Барааладыр белээн
База катап хынан!
Үе-шактар сени
Үр-ле мынап түрбас.
Үргүлчү-ле кылып
Үлүүн ажыр күүсет!
Новдум хүнү келир —
Найыр орта илеткээн
Бараалгадыр белээн
База катап хынан!

Чооду КАРА-КУСКЕ.

● ● ●

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 25 ЧЫЛЫ АТТЫГ

«Х Улуг хурал» колхозтуң тудуг бригадазының Иван Чаховка удуртқан 15 кижилиг звеносу Совет Тываның 25 чылынга белек кылдыр чаа конторанны, 350 олуттуг клубту тудуп дооскан. Ол чаа клубту «Совет Тываның 25 чылы» деп адаан. Клуб концерт белеткээр өрээл, танцы залдыг.

Бо бүгү ажылдарга комсомолчу тудугжу эштер Хирлиоол, Сарыг-оол, Имажан база херээжен тудугжулар Лидия Донгак, Серен-Хуурак Карамай болгаш М. Дамдынга удурткан ыяш диликтилериниң звеносу эки ажылдаан.

Ол звено ам библиотека болгаш уруглар садының тудуун эгелеп киришкен.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

Чаагай сеткил

Чурумал

«КАНДЫГ кижиниң сеткили ыңдыг байлак, чүрээ ыңдыг чылыг болур чоор? Кайгамчык-даа, магалыг-даа чүве-дир..!» «Башкы кижи деп чүве ыңдыг чаагай сеткилдиг болур чоор».

Тываның ыраккы Бай-Тайга районуну биле Оренбург областың Тюльганск районун чоокшулаштырган ийи кижиниң арасында бичии найыралдың дутайын дыңнаш, кижилер ынчаар чугаалажыр турган.

Бичии Витька Харьковчук төрөөн сууру Екатериновкага, ам богунгу Тээли ортумак школазының өөреникчилери дег, омак-көглүг, доскел чок өөренип, ойнап чораанындан бээр шоолуг-ла үр болбаан.

Карак четпес дегдем хөвүдер чаттылган, кезек-келек арыгжыгаштар хөлөөн, катчыныс, моогу элбек көдээ черлеринге ол бичиилиидеп-не ынак чораан. «Кижи өзер, кидис шейдүр» дижири ышкаш, Витька—Виктор апарыл, өөреникчиден студент болу берген. Оренбург хоорайның педагогика институдуна өөредилгениң күжениишкининиг беш тылдары эрткен.

БИЧИИЗИПИДЕ-ЛЕ башкыларын көргеш, «мен база ыңдыг башкы болган болзумаа» деп бодап чораан күзелин ёзугаар дыл, литература факультедин ол доозупкан. Дээди эртемниг аныяк оол бодунуң чедип алган бижиин, педагогтуг ажылга салым-чанаанын боду хынап көрүксээн, башгайгы ажыл хүнүн четтиктейн манап, практикалап турган, школаларга көргени өөреникчилер ооң карактарынга көстүп келир, сеткил-сагыжын хайыктырып келир турган. «Найнаар-даа бөр дизе, хап орар, ол-ла. Өөренип алганда ажылдаар херек. Кайда-даа школалар, өөреникчилер дөмей болгай». Күүрүне экзамены доозулганда, томуйлаашкын манап турда, ооң бодалы ыңдыг турган.

Тыва АССР-те бөрүн башкылап ажылдаар дугайында томуйлаашкын алган, чаа доозукчу эдепсиимээн. Ол аныяк республиканың дугайын өөренип чораап, эң-ээрү-биле өөредикилээш, ында-хаая дыңнаглаан. Ынчалза-даа чогум кандыг черил дээрзин огудурлаа билбес болган. «Ол-даа канчаар, кала-даа баарга совет чурт, совет школа-ла болган, чаа чер харыш солун-дур». Ооң түңнел бодалы ыңдыг болган.

1967 ЧЫЛДЫҢ күскээр чайы. Арыг-сылыг кеттингеп аныяк кижи Оренбург областаа үнгеп. Сибирьниң делгем ховуларын эрткеш, Саян сынып магадаа көрбүшаан, ажып келген. Кызылга келиртеге хоорай бичии болган, а Бай-Тайганың төвү — Тээли суур ооң төрээн суурундан улгатпаан. Ынчалза-даа ол бүгү ону кайгатпаан: бичиинидеп-не көдээ черге өскен болгаш, удавайн чаңчыга бергеш.

Тээли ортумак школа. Эрги тудуглар. Ол хире-де сеткилге таармычалыг. Кол-ла чүве — чонуң, башкиларның болгаш өөреникчилериниң эвилең-эалдээ, хүндүлээчели. Оңу ам аваа-ла Виктор дивес, Виктор Демьянович азы «башкы» дээр апарган. «Чүгле бо безиң кижиге хөйну овааш түгар чүве-дир» кылдыр ол бодаан.

Школаның үстүкү класстарынга орус дыл башкылап, ажыл-херекче шыныш киришкен. Кара-кара карактарлыг, хүрең арыннарлыг, бөпүгүр чаактарлыг бичии үругларлар, оолдар ооң угаан-бодалында хып чоруур отчугаштар апарган. Олар чокта чаңгыс хүн безин ап ышкаш узун апаар хире. Башкылап кире салы-ла, медээ-ханажок чедишкинни кайнын аптар, өөредип турар артемниге түңнел муң-не чүгээр-ле харын. А кол чүве — орус дылга өөреникчилерниң хандыкшылы, башкы биле өөреникчилериниң быжыг найыралы, хүндүлөжери. Өөреникчилери башкызын бо-ла хүрээлей берген, айтырыглар салган, кады ойнаан турар. Ол орта башкының сеткили дыка-ла ханар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ийиги чылы эрткен. Ийи оңгу класстар дооскан. Шөлээлээр үе келген. Ам канчаарыл, эрткен чайын ышкаш, кырган ада-ие дээш, чаасказан Екатериновкаже хап орар бе? Эвир чылын Володяны эдертир дээримге, адазы ынатпаан болгай, ам бир өөреникчиниң төрелдери база ыңдыг ирги бе? Акша четчир болза, бүдүн класстан-даа алгаш чорупкай эртик... Чок, чаасказан эвес. Ада-пелер, өөреникчилер мени эки танныр апарган. Класстан айтырардыр, кым тураалаар эвес...

— Мээң-биле кады Оренбургче ким баарыл, бүгү шүүлдэп мен төлээр мен, оолдар — дей каапкаш, Виктор Демьянович эпчонсунаадаа, оолдарже көргеп. Оларны кайгаапаыг, бот-боттарынче көрүшкеп, арыпарында човаан болгаш кээргэн сеткилдер кезүлеп. «Мен чоруун башкы» диве-ле Борис бо турун келген. Башкы оңу эки билир. Томаанныг, утаангыр, эки өөренир оол. Борис Отурнун ада-иези башкының ол күзелин хүндүткел-биле оорун хүлээп алган.

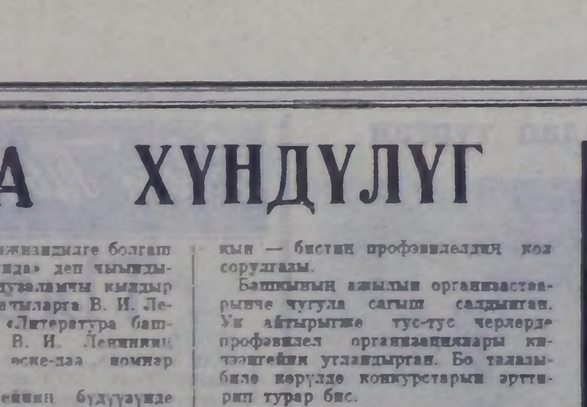
Борис Кызылга ийи чаңгыс чораан, улут хоорай көрбээн, демир-оруккa олурбаан. Ынчангаш башкызы өөреникчиниге көргүзер, сонуургадыр чүүлдерин шуптуун планнап, бодап алган. Кызылдан Красноярск чедир самолеттаар (Борис улуг самолеттаа олурган авес), оон ынай демир-оруктаар. Үр доктазган черлерге хоорайлар көргүзер. Оренбургка бөргеш музей, театр, улуг бүдүүлгелер, солун черлер көргүзер. Суурга бөргеш, кады эки дыштаныр...

«БИС ОРЕНБУРГТА келдивис. Чунуп алгаш, амыдырап хандырыга комбинадынга бажыыс таартывыс... Кайтамчык-улуг хоорайларны көрдүвүс. Бо база улуг хоорайдыр. Солун чүве эмнежок... Чежезин бижиир, баргаш чугаалап бээр мен». Бористиң баштайгы чагаазы ол. Ийиги чагазны Екатериновкадан бижээн: «Виктор Демьяновичниң ада-иези кырган улустур. Сеткилинин чаазагы магалыг. Бис кээривиске өөрүүр деп чүвезин аайын тыпшас мен. Башкым-биле кады рейон төвүнге барып, музей, Культура ордузу дээш оскедаа хөй чүүлдерни көрдүвүс. Бо суур чараш-даа, улуг-даа чер-дир. Кайнаар-даа көөрге хову, даг чок, дергүн арыглар, шынаа, тараа, ногаа. Кырганнарның ажылынга дузалашкаш, ооң соонда башкым-биле кады каттап, мөөгүлеп, дыштанып тур бис. Силерге чедирер шеңнье база хайындырып алдывыс, авай, ачай. Үргүлчү даштыгаа, дүрер орунга пайлаар удуп тур бис, чаашкын бола кээр, бис-даа бажыңче карап-ла дээр...»

Оолдуң сеткилинде өөрүшкүнүң сөзүн, чагааларын, сонуургаан, билип алган чүүлдерин четче бижиир арга чок. Виктор Демьянович Харьковчук чүгле Борискe ыңдыг чоок ирги бе деп бодал кижиниң бажыңга кире дүжер, ынчалза-даа ол дораан арлы бээр. Башкы биле өөреникчи узун аяк-чоруудан, аалдаашкыныдан Кызылга ээп келгенде ужурашкаш, аңаа улам бүзүрээн мен. Олар автовокзалга келирге-ле, Виктор Демьяновичийиң он шаа өөреникчилерн уткуп баргаш, башкызын үлей берди. Оюн баштак, катык-хог. Башкызы оларның кижи бүрүүн адыш адаап, сургуулга киреринин экзаменин каанаар дужаап турарын айтырып, эки болганнарны сеткилиниң ханызындан макталп турду. Берге-ле чүве орус дыл боот турарын, аңаа каш кижи экзамен дужаап ыыдаанын дыңнаап, ооң арны ширинн кынныр келгеш: «Орус дылга эки башкылар херек-тир ийин, бистеге ону душкан-на кижи башкылап турар» деп хомудай-дыр. Олар Бай-Тайгаже чаныштарда үдеп келгеннер улам хөй апарып, эки күзээшкинner, найыралчы чылыг сестер эрнин ажып турганының база херечизи болдум.

МЫҢДЫГ чаагай сеткил түгле совет башкының делгем утаанынга, улусчу бүдүжүнге сыңчын шыдаар. Башкы биле өөреникчиниң, ону дамчыштыр бүгү кижилериниң арасында чаа харылаана тода илереткен бо бичии найырал мырынай аныяк башкының уругларлар-биле ажылынга улуг келир үени, башкызыг чорукту магадылап турар.

Ч. САЛЧАК.



ЧУРУКТАРДА: (үстүнден куду): Доңдук Тойбу-Хаакың чокар-даштан чогааткан «Мыйгак бызаазы» деп ажылы. Иван Сажинниң «Тожуңуң аңчылары» деп линогравюразы.

Өөреникчи кыдыраажында ...төөгү демдеглели

«Төөгү демдеглели» деп сөстер дыңналырга, доозугга туттура бергеп улуг дептерлер, үр болганынга оңуп калгылаан демдеглелдер сагыжывыска кирер болгай. Бо демдеглел ыңдыг-даа авес, өөреникчилер ажыглаар аңаа-ла элээн хей кыдыраштар болган. Оларны долдур арабтап демдеглелдер бижип каан. Кыдыраштарны Таджикистанның төөгү эртемденнери Памирден тып алган. Памирге баштайгы совет школаны үндезилеп тургускан башкылар Бурбан Махмад-Зола Озон Сулейман биле Озон Сейид Шофутур ону бижип каан.

Башкылар бууруп баштыг өгбелериниң чугаазарын ажыглаан, Даг Бадахшанының төөгүзүн, Шугнан биле ооң кожазы девискээрлериниң нояннар чагырган черлериниң экономика, социал байдалын бижээн, даг чонунуң амыдыралчуртталгазының онза талааларын тодаргайлап тайылбырлаан. Бир арыпла ядыларның байдалын көргускен. 1829 чылда Шугнан ноянны оларның чүс ооллар, кыстарын хавырып алгаш, кожазында ноянга белек кылдыр берипкеп.

Памирге Совет эргечагырганың тыпсып берген чаа амыдыралының ачелээнин авторлар өөрүшкүлүг сагыш-сеткилбиле бижээн.

Памирге турган ол башкылар хөй факт материалдарын чыгган. Амгы Таджикистанда чурттап турар улустарның төөгүзүнүң шаанда билдинмейн чораан талаларын бижиир арганы артемденнерге ук материал бээр деп, Таджикистанның А. Дониш аттыг төөгү институдунуң директору Б. Искандаров санап турар. Тываның демдеглелдин парлап үндүрер кылдыр белетээн.

Л. НИКУЛИНА. (СЭТА-ның корр.).



Дыңнаан, билир силер бе?

Чүс чыл болгаш чечектелген

Астраханьның «Октябрь» кинотеатрынга 100—150 хар четкен назылыг дерт пальма чечектеди бергеп. Ол тропик үнүттерин аңаа оларның «чажында-ла» Банар ортулуктарындан экелген. Оранжерея иштинге оларның чечектели бергени ховар таварылга болган.

Хоорайның чуртакчылары ол кайгамчыктыг байдыг будуңун кыскы сад дижир. Ында пальмалардан ангыда, 50 харлыг фикус, ховар араукария, дөртен харлыг лимон мынтары, ооң-даа өске үнүттер бааз бар. Ол бичии ногаан дергүнү сонуургап кээр дээш, аңаа чүс-чүс туристер келгилеп турар.

Пальмалар ооң бир метр бедип үнген. Оран-сава баштай-ла оларга закпыжанчыг апарган. Олар шил дээвирлерге чеде бээргe, өзери оожумнай бергеп. Ам оранжереяны чаартып турар. Шил дээвир база чеди метр беднир. Ховар дээн пальмаларны камгалап алыр болгаш кара чаңгыс онза садтың назынын уздыр дээш ол бүгүнү кылып турар.

Д. ДЕГТЯРЬ.
(СЭТА-ның корр.).

Куштар эдери... эмнелге болур

Ногаан Шемек курортта. «Аджария» санаторийде шүгүлдээр аарыгларны зайладырының болгаш эмнээриниң садбыры тургустунган. Салбырны эмчи Медея Абашидзе удуртуп турар. Аңаа медерел аарыгларын эмнээриниң аргазы... куштар үнү. Оларның таалынчыг эдери аарыг кижилерин экиримирге дузалыг кылзыр улудар. Удувас аарыг кижилер 8—10 катап ынчалдыр аргалаткан соонда өскелерин ачы-дузазы чокка үүй бээр апаар. Оларның бажы аарыласташ, кадыының пиити байдалы акижир.

Санаторийде аарыг кижилерни кислородтуг хандылар-биле... база эмнээр. Эм аттарның хандызын чимис сировоубиле холаап, кислород-биле газталдырар. Хан эргилдези будалган, гастриттээн, өөлгенаан аарыгларны ындыг хандылар-биле эмнээрге, организмге эки салдарлыг болур.

БАТУМИ.
(СЭТА-ның корр).

Александр Невскийниң ШИВЭЭЗИ

«Ол-ла чайын (1239 чылда) Новгородтуң Александр князы Шелонь хемге ук шивээни туттурун тургускан» деп, төөгү демдеглелинде бижээн одуруглар бар. Ону чогум кана тудуп тургускаңы амыдаа чедир кымга-даа билдинмейн келген.

Ол айтырыгларның харызын төөгү эртемнериниң доктору, Новгородтуң башкы институдунуң профессору С. Орлов удуртқан студент-археологтар тыпкан. Шелонь хемниң унунда Городок суурнуң чоогунга олар күүдүлүг камгалал тудуу турган, чалдыг чер биле ыяш шивээ хапазын илередип тыпкан.

Ыяшгаан ук шивээниң шериг тудуу болганы билдингеп. Шивээ хапазынга чыпшыр туткан, чурттаалга бажыңнардан үлдү, согун молдурүктары, ай-балды, балыктаар сыырткыыштар биле херим өргенкери тывылган. Чер ажылының хереккелдери чок. Аңаа чүгле зайынчылар чурттап турган.

Ол шивээни Александр Невский үндезилеп тургускан. Шивээ зайыннар үезинде үреп калган, ынчангаш ур туруп шыдавайн барган хире.

В. ЧЕРНЯЕВ.
Новгород.
(СЭТА-ның корр.).

ЧАЗАЛГА

1969 чылдың октябрь 2-де үнген «Шын» солуниуң бирги ортында «Найыралдыг аалдаашкын» деп информацияның бирги абзазын:

«Польшаның Каттышкан Ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Владислав Гомулка болган ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Юзеф Циранкевичиге баштаткан...» деп номчуур.

СОВЕТ БАШКЫ

Черниң хөй өң чечектерин дөтереэнп
Часпайн ылган, танып билир
шинчээчилиг.
Чедишкээн чаш угааннарның бээжиэзин
Чадагаа дег хеевинеп билир совет башкы.

Салым-хуузу эртем-биле орукташкан,
Чаштар чолу сеткилинде доңнаттынган,
Чоргаарала, хүндүткелге бүргеттирген
Чонлан үнген бөдүүн кижи совет башкы.

Часкы черниң куурарган өңүн орта
Сөглаңнашкан чечектерин чазылдырар,
Апрельдиң эң-не аяс хүнү ышкаш
Ачы, буян шинчээттингеп совет башкы.
Четтиргенинин чылыг, тымчак йөрээл
сөзүн
Чалыы салгал шүүрүндеп хүлээп
дыңнаар.

Сеткилдерге кезээ моңге артып иилир
Чаагай алдар, бедик чолдуг совет
башкы.

Виктор САГАН-ООЛ.

Редактор К. Я. ДНИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Киночыыгында 10, «Шивээже эртер арга чок» 12, 2, «Тайганың ээзи» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыгында 10, «Аңаа дайынчы Александр Матросов» 11.20, 13.20, «Улуг ынаныышлыдың аялгазы» 15.20, 17.20, 19.10, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оңу Роберт дээр» 10, 11.45, 1.30, «Австралийниге мадай» (делгем экраннаг) 3.15, 6.45, «Дээр диңмирээшкинни» 5, 8.20 шактарда.

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Езулуг ниити дугайында төөлү» 10, 2, «Авыястыг Изобелла» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дириг амытанныңың дылы» 10, 14, «Тайганың ээзи» 12, 15.35, 17.25, 19.10, 21.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Енс болган Петрушка дугайында төөлү» 3, «Улуг ынаныышлыдың аялгазы» 5, 7, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин—Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кезээ ажыл-агый киллизинин 21-47, улетпур киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганза 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ханында парлалга эрттелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин — Кравченко кудумчузу, 1.).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00809.

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢНАР!

1925 чылда үдезилеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 7 ВТОРНИК № 236 (8062).

Өртээ 2 көп.

Совет партия-чазак төлээлери Берлинде

БЕРЛИН. (СЭТА). Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл ойнуп байырлалынга киржири-биле СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежнев башкадыр совет партия-чазак төлээлери Берлинде барган.

Төлээниң составында СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Н. А. Тихонов, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Камгалал министриниң бирги оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы И. И. Якубовский, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Белорус ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Т. Я. Киселев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары И. К. Лутак, ВЛКСМ ТК-ның Бирги секретары Е. М. Тажельников, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭБП-ниң МХБ-ниң секретары Р. Ф. Дементьева, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ГДР-де элчиниң И. А. Абрасимов олар кирип турар.

. . .

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң 20 чылынга хамаарыштыг маңаа улуг концерт болган. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихт, ГДР-ниң өске-даа удуртукчулары анаа олурушкан.

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Л. И. Брежнев башкадыр совет партия-чазак төлээлери, социалистиг чурттарның ГДР-ниң юбилейлиг байырлалында баргай төлээлери ол концертке олурушкан.

Совет Тываның 25 чылынга үткүштүр

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИ

М. К. МЕНДУМЕ,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы

Владимир Ильич Ленинниң ажылдап кылганы Советтерниң ажыл-чорудулгазының болгаш организациязының демократтыг принциптери күрүнеңиң эрге-чагырга органыбының ажылының кол үндезини болуп турар. Коллективтиг удуртулга, даандырган херекке хууда харыысалгалыг болуру, Советтерниң хүн бүрү ажылынга масса чонуң киржилгези, социалистиг хөөйлу-дүрүмүнүң шыңгыы сагылдазы, бюрократизм-биле демисел, эргеден башкарар аппаратның доктаамал чаартылгазы, кадрларны ажылга пын шилип тургузары, хүлээп алдынган шийтпирлериң күүселдеэнин организастаары, контрольду пын тургузары демократтыг централизм ол.

СЭКП Төп комитединиң «Көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалы бо талазы-биле улуг ужур-дузалыг документ болган. Колхоз, совхозтарның, түс черниң бүдүүлелериниң, садыгның болгаш ниитиниң чемненглеэнинiң, амыдырал хандырылганың экономиказының хөгжүдеринге база көдээ ажыл-агыйны болгаш үлетпүр бүдүрүлгеин көдүрүнүң бүтү бар арганарны болгаш курлавырларны долузу-биле ажыглаарынга Советтерниң эң-не массалыг звеноларының салдарын күштелдирер хемчегериниң тодаргай программазын ол доктаалда айыткан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шийтпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бистиң партиязыс ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуга Советтериниң аргелерин калбарткан. Мурнунда үстүү административтиг органнар дамчыштыр шийтпирлеп турган хой айтырыгларны Советтериниң аргезинге шилчидип берген.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтери областтыг партия организациязының удуртулгазы-биле боттарының чогаадыкчы күжүн мөөнневишаан, ажыл-агый, политика болгаш культура тургузуушкунуның талазы-биле партияның XXIII съездизиниң айыткан шийтпирлерин амыдыралга боттандырар дээш чедиишкиниг ажылдап турар.

Каш-ла хонгаш Тываның ажылчы чонунуң өөрүшкүлүг байырлалы — Совет Эвилелиниң составына кирген хүнүнден бээр 25 чыл болган оюн демдеглээр бис. Ол ченик дургузунда база алдарлыг юбилей—Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде бистиң республикавыс улус ажыл-агыйының бүгү агыйларынга тодаргай чедиишкиннерни чедип алган. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының мерген утаанныг ленинчи национал политиказының, Тывага Совет күрүнеңиң бүгү талыгыг дузаламчыларының ачызында биске социал-экономиктиг улуг чаартылгалар болгулаан. Республиканың бүгү ажылчы чону Совет Эвилелиниң составында Тываның каттышкавының байырлалын уткуп тура, 25 чыл дургузунда республиканың экономика болгаш культура хөгжүлдезинде чедиишкиннерни улуг чоргаарал-биле демдеглээр бис. Ол ченик иштинде электроэнергияны бүдүрүп үндүрери 168 катап көвүдөп, хөмүр-даш казып тывары 50, түүлбү — 48, тудуг ыяжывын белеткели 22, дилиг материалдарын бүдүрери 40, хөм ишик —5,2, кидис ишик — 8,1, мал үзү — 127, колбаса кылыгларын 21 катап көвүдөп. 1944 чылга чедир Тывага даг-дүгү демирбетон конструкциялары, амгы ченик эт-херексел аймаан бүдүрүп кылбайн турган болгай. А амгы үеде бистиң республикага үстүнде адаан продукциялары бүдүрүп, кылып турар апарган.

Бир эвес 1941 чылда Тываның көдээ ажыл-агыйның үгле 42 тракторлуг, 11 чүк машиналыг турган болза, ам бисте 2423 трактор, 1111 тараа кезер комбайн, 2300 ажыг чүк машиналары бар. Совет эрге-чагырганың чылдарында көдээ ажыл-агыйга каптал салыышкынының хемчээли 1946 чылда 2.440.000 рубльден 1969 чылда 25.280.000 рубль чедир көвүдөп. Тарааның ниити чыылдазы 7,1, картофельдиң— 11 катап көвүдөп. Тываның көдээ ажыл-агыйының кол адыры— мал ажылы. Мыыстыг бода мал 16,1, хой —144,4 хуу өскен. Күрүнеге эт садары 1946 чыл-биле деңнээрге 6,3 катап, дүк—13,6, сүт—5,3 катап көвүдөп.

Транспорт, орук тудуу, харылзаа хөгжүлдезинде улуг чаартылгалар болгулаан. 25 чыл дургузунда транспорттуң чүк соөртүлгези 117 катап, чүк соөртүлгези 1360-дан ажыг катап, пассажирлер соөртүлгези 2100, агаар транспортунуң чүк соөртүлгези 104, сүг транспортунуң —2,5 катап өскен. Ол ченик дургузунда автомобиль транспортунуң парыгы 41 катап өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында даг-дүгү болбаазырадыр «Тыва даг-дүгү» болгаш Хову-Аксының «Тыва кобальт» комбинаттары, Кызылдың Ак-Довуракты, Хову-Аксының, Чадаананың электростанциялары, автосептелге заводу, Кызылдың, Чадаананың, Ак-Довуракты, Хову-Аксының хлеб заводтары, Кызылдың пиво заводу, Кызылдың демир-бетон конструкциялары болгаш кезектер бүдүрер комбинады, Кызыл-Мажалыктың туулбу заводу, Кызылдың, Чадаананың сүт заводтары дээш ооңдаа өске аът-чем үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери ажылдап турар. Улуг-Хем, Хемчик, Алаш, Чыргакы, Шемп болгаш өске-даа хемнерниң кежилдир демир-бетон көвүрүлгер тутунган. Кызыл-Мажалык— Ак-Довурак — Абаза аралында чурт-биле Тываның харылзаазының ийиги оруу ажыгладыр киргеи.

Республиканың экономика болгаш культураның хөгжүдеринге күрүнеңиң капитал салыышкыны улуг салдарлыг. 25 чыл дургузунда улуг ажылагыйын болгаш социал-культура хемчегерин хөгжүдеринге 803 миллион ажыг рубль салдынган. Од хөреңгиби-биле 25.900 кижи өөренир 121 ниити билиг школаларыг тутказ, ажыглалга киргеи. Чүгле 1958 чылдан эгелээш, 3130 урут турар школа назыны четпээн урутлар албан черлери, эмнелгелер болгаш клубтар, кинотеатрлар ажыглалга киргеи. Тыва Совет Эвилелиниң составында каттышкан соонда хоорайларның, районнар төптериниң, көдээ суурларның овур-хевирги үнделиин-биле өскерилгеи. Чурттакчы чонга коммунал, амыдырал хандыгы тараа шөлдериниң арыглап, ажаап алыр, ажыл-агыйны бедик шынарлыг үрезиннер-биле хандырар, күскү черни четчири-биле ацдарып алыр, а ол ышкаш күрүнеге эът, сүт садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир, мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенир дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

(Төнчүү 2-ги арында).

ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң улустарының бузулбас акы-дүңма эвилели

Эштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл ооң холбаштыр эштер В. Ульбрихт, В. Штоф, Г. Геттинг, Э. Корреис оларга байырлыг чагаа чоруткан. Герман Демократтыг Республиканың 20 чылының алдарлыг хүнүнде Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Совет Эвилелиниң чазаанның болгаш улустарының чүректиң ханызындан байырын хүлээп ап көрүнер, аргым эштер деп, байырлыг чагаада чугаалап турар. Силерге, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязынга, акы-дүңма Герман Демократтыг Республиканың күрүне органнарынга, хөй-ниити организациязыларынга болгаш бүгү хамаатыларынга ылаң байыр чедирип тур бис.

Баштайгы социалистиг герман күрүне 1949 чылдың октябрь 7-де төрүттүнгеи. ГДР-ниң улузу бодунуң ийилип алганы социалистиг оруктап чаарби чыл дургузунда быжыг болгаш бүзүреддиг чоруп келген.

Эрткен 20 чыл бистиң партияларывыстың, күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың аразында найырадыш база экче сырый кады ажылдажылганың чылдары болган. Чүректиң ханызындан өзу, бүзүрежилге болгаш хүндүлежилге сининикеи ол кады ажылдажылга—социалистиг интернационализмниң болгаш революсчу эң-сеткил каттыштырыгазының ботаныышкыны, бистиң сорулгаларывыстың, бистиң айыыл чок чоруувустуң, бистиң салым-чолдарывыстың бүзүдбас ниити чоруувуң илерели-дир.

Төрүттүнгенинниң 100 чылын делегейниң улустары демдеглеп турар улуг Ленин бистиң күрүнелистиң ажылчы чоннарын немец ажылчын аңгы-биле акы-дүңма эвилелдя быжыглаарынче кыйгырып чораан. Совет кижилер ол ленинчи чагытта шынчы. Бүтүү-ле талаларга ГДР-биле акы-дүңма харылзааларны олар моон соңгаар-даа быжыглаарынче углаган политиканы чорудар. Социалистиг герман күрүнениң чаалап алышкынарынче, ооң кызыгаарларының дээп бодаг чоруунче, тускай хамаарышпас эргелеринче халдаар арганы кажан-даа, кымга-даа бербес деп чүвени ол күрүнениң дайынналары болгаш өжээтеннери билип алзынар.

Сайзыраңгай социалистиг ниитилелдиң тургузуушкунунга, тайбың болгаш улустар аразынга аймыл чок чорук дээш, социализминиң болгаш коммунизминиң бедик идеалдарының тинилелгези дээш демиселге чаа-чаа улуг чедиишкиннерниг болуруп ГДР-ниң улузунга сеткилдиг ханызындан бо байырлалдыг хүнде күзедивис.

Совет Эвилели-биле, акы-дүңма социалистиг чурттар-биле чаңгыс одурукка туруп алгаш, Европаның болгаш делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар дээш ГДР чайгылыш чок туружуп, барыын-герман дайынырактарының, милитаристериниң болгаш неонацистеринiң агрессчи чинзеениишкиннерине удур идепкейлиг болгаш эптеш чок демиселди чорудуп турар.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинниң мурнакчы отрадузының бирээзи—Германияның Социалистиг Чаңгыс аай партиязы пролетарлыг интернационализмниң тугун кезээде бедик тудуп, делегейниң коммунистиг шимчээшкинниниң чаңгыс эви дээш чайгылыш чок демисежип турар кижилерниң кезээде бирги одурукка чоруп, марксизм-ленинизминиң ары-чагаай чоруун камгалап, ону чогаадыкчы ёзу-биле ажыглаар болгаш хөгжүдер дээш туружуп турар деп, байырлыг чагаанын түшелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Фашизмге удур демократтыг идепкейлиг киришкен. Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Совет Эвилелиниге дузалаары болгаш ынчан эрес-маадырлыг, инициативалыг болгаш туруштуг болганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуну дүүн үнген Чарлыы-биле белүк немец хамаатыларны ССРЭ-ниң орденнери-биле шаңнаан. Шаңнаттырган немец патриоттарның дыка хөйү ол демиселге боттарының амы-тынын берген болгаш өлгениниң соонда шаңнаттырганы бо.

Кызыл Тук орден-биле Адам Кукхоф, Курт Фишер, Ильзе Штебе, Харро Шульце-Бойзен, Арвид Харнак, Гавс, Генрих Куммерлер шаңнаттырган. Ада-чурт дайынының орденниң I чергези-биле шаңнаттырганнарның аразында Карл Беренс, Гюнтер Вайзенборн, Альберт Хесслер болгаш оондаа өскелер бар. Ада-чурт дайынының орденниң II чергези-биле 8 кижи, Кызыл Сылдыс орден-биле 5 кижи шаңнаткан.

Тараажылларның баштайгы чедиишкини

Тываның тараажылары, ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептинг умурамыры-биле социалистиг чарышты **кадбартпышаан, ОКТЯБРЬ 5-ТЕ КҮРҮНЕГЕ ТАРАА САДАРЫНЫҢ ЧЫЛ ПЛАНЫН 101,4 ХУУ КҮҮСЕТКЕН, АЗЫ ТЫВАНЫҢ 60836 ТОННА ТАРААЗЫ КҮРҮНЕ ШЫГЖАМЫРЫНДА КИРГЕН.** Ам тараажылар артнан кульгураларның дүмүдүн ажаап айбышаан, социалистиг хүзээлге ёзугаар күрүнеге пландап ажыр тараа садарын уламчылап турар.

Алдарлыг тиилелге! Бо чылдың байдалынга республиканың девискээринге үнүштериниң бир десни өзүп үнериниң эң таарымчалыг үези — июнь ай болгаш июльдуң баштайгы чартыы иканда ажылдажыгның болган турзажок, колхозтар болган совхозтар хөөмай эвес дүжүттү остуруп алган. Олар күрүнеге тараа садар планын күүседип, үрезин болгаш мал чеми фондуларны уруп ап, ниитиниң малынга четчир чемнерни белеткеп ап турар.

Бо чылын республикага часпы тараа шөлдериниң арыглап, ажаап алыр, ажыл-агыйны бедик шынарлыг үрезиннер-биле хандырар, күскү черни четчири-биле ацдарып алыр, а ол ышкаш күрүнеге эът, сүт садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир, мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенир дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

Кызыл хөөрай Советтиң «Кок-Тей» совхозунуң коллективи дүмүт ажаап алышкынын эң организастыг чоруткаш, күрүнеге тараа садар планын мурнай күүсетикеи дугайын СЭКП обкомунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниге рапорттаан. Совхоз күрүнеге тараа садар планын ам 368 хуу күүсетикеи болгаш ажаап алышкынынга база мурнай дооскан. Таңдыда «Коммунизминиң херези» колхоз күрүнеге тараа садар планын база мурнай күүсеткеш, планнан ажыр хөй тарааны саткан. «Межегей» совхозтуң коллективи 5100 тонна тараа дүмүдүр планын октябрь 5-не чедир 6492 тонна ыыдыр күүсеткеш, күрүнеге тараа дүмүдүр уламчылавышаан. Ол ышкаш «Сут-Хөл», «Тээлэ», «Барлык», «Куш-ажылдың хөстүү», «Кызыл тун», «УТКА 25 чылы», «Саян» совхозтар күрүнеге планнан ажыр хөй тарааны дүмүдүр.

Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнар тараа садар планнарын дыка ажыр күүсеткеннер. Бии-Хем район октябрь 5-те планын 101,1 хуу ыыдыр күүсеткен. Күрүнеге хөй тараа садар Таңды район октябрь 5-ке чедир планын 96,4 хуу күүсеткен азы Таңды сыныңың эдектеринден күрүне шыгжамырынга киргеи тараа республиканың бүгү сатнан тараазының чартыы чөөнүлеп турар. Каа-Хем район планын 92,4 хуу күүсеткен. Чаңгыс Улуг-Хем район хөмүдүр, планын 64,7 хуу күүсеткен.

Баштайгы чедиишкин маргылдаа чок. Ынчалза-даа ацдаа вомурган болбас. Күрүнеге планнан ажыр тараа садар социалистиг хүзээлгевис бар болгай. Ам социалистиг хүзээлгениң күүселдези дээш улам күжениишкинниг амылдаар херек. Сыпта ам-даа ажаап алышкынаан тараа болгаш мая чеми культуралар, кастыннаан картофель хөй. Ам ажаап алышкынын амылдарын чорудары нарын, берге апарган. Чамдык черлерде хар чаапкан, хүн дурту ыыска, дүне чер доңа бээр болгаш өске-даа. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазы-биле аас хүн, шак бүрүзүн бүдүрүкчүлүг ажыглап тургаш, артнан тараалары бо хүннерде бүрүн ажаап алырынче бар-ла арганарны, курлавырларны мобилизастаар.

Оөм-биле кады республиканың үрезинниң үруушкуну долдуу күүсеттинмээн, ацгыс ацдарылгазының планы эртнен чылдың деңнелиинден куду күүсеттинниң турар, шөлдерде хөй саван бөлдүнмейн үрелип, будалып база чер ындырылгазынга шаптык болуп турар.

Бо бүгү күскү хову амылдары бүрүн күүсеттингенде, ажаап алышкын ам доозулган дээр ужурлуг. Ховуларда кестинмээн болгаш шаңнарда чыдар тараалары ап көөрге, Тываның тараажыларының күрүнеге тараа садар талазы-биле социалистиг хүзээлгеин чугаажок күүсеттинер. Ам чүгле артнан тараалары чидириг чонна ажаап алыры дээш, ховуларга, шаңнарга, тараа сөөртүлгезинге соолгу шиитпирлиг демисеяди чорудуп, күжениишкинни бичии-даа ношкадып болбас!

Байырлалдың алдары дээш

Ленинчи юбилейниң болгаш Совет Тываның 25 чылының алдары дээш күш-ажылчы ээлчегге турушпушаан, «Россия» совхозтуң ажылчылары дүжүт ажаап алышкының чедиишкиниг дооскан болгаш күрүнеге тараа садарының планын 118,8 хуу күүсеткен.

Чедип алдынган чедиишкиннерин быжыглавышаан, совхозтуң тараажылары болгаш малчыннары саванны тараа шөлдериниң арыглап, ажаап алыр, ажыл-агыйны бедик шынарлыг үрезиннер-биле хандырар, күскү черни четчири-биле ацдарып алыр, а ол ышкаш күрүнеге эът, сүт садарының чыл планнарын хуусаа бетинде күүседир, мал кыштагладыышкынынга организастыг белеткенир дээш бүгү күжениишкиннерин салып турар.

Райком бюрозунда

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр түс чыл болур оонга алдар болдурган социалистиг чарыш бистиң республиканга Совет Тываның 25 чыл оонга холбаштыр улам күштүү-биле кадбарган. Партияның Тес-Хем райкомунуң бюрозу ол чарышка социалистиг хүзээлгелериниң күүселделиринiң «Ак-Эрик» колхозта канчаар чоруп турарының дугайын чугаалажып көрген.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чыл оонга үткүштүр социалистиг хүзээлгелерин «Ак-Эриктиң» ажылчылары чедиишкиниг күүседип турар

Колхозта мал кыштагларын ажыныңга белеткээдер организастыг чоруп турар. Бо чылын түс баш хойга онаалыр 101 хураганы, хой садылдан-на ортумаа-биле 2900 грамм дүктү алган. Күрүнеге дүк садарының чыл планын 100,3 хуу, эътинин — 100,6 хуу күүсеткен. Мал чемин белеткээринин планы ажыр күүсеттинген.

Чагыдылга үргүлчүлевишаан

Кижилериниң медерели, культуразы бедөөн, оларның парлалгага хандыкшылы улгатказ. Ооң чижээн Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтан көрүп болур. 1970 чылда колхозчулар шуптуу чагыдылгалыг турар сорулганы салган.

Юбилейлиг чылдың чагыдылгазын хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчызы комсомолчу Лиза Монгуш организастыг чорудуп турар. Ацаа партия организациязының секретары эш Хожур-оол боттуг дузалап, хүн бүрү удуртулганы берип турар.

Баштайгы хүнүерде суурнуң почтачызы, Ленин орденниң эдилекчизи Сайлак Дүү-Дарыя чопта 200 ажыг солуп, журналдар чагыткан.

«Мурнакчы» колхозта 345, «Кара-Хөл» колхоз 412 кезек солуун, журнал чагыттынган. Бо колхозтарда харылзаа ажылдакчылары, хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары эки организастап турар. Бо хүннерде районда 2650 кезек солуун, журналдар тараттынган. Тээли-биле ажылдакчылар 87 «Шынны», 25 «Тываның аныяктары» болгаш элээн хөй теп солуннарны, журналдарны чагыткан. Чагыдылганың хөй кезии чыл хуусаалыг.

О. САЙЫН.
Чөөн-Хемчик район.

• • •

Юбилейлиг чылдың чагыдылгазын «Барлык» совхозтуң коллективи Бай-Тайга районда улам калбарып турар. Бо чугула ажылды районнуң «Союзпечать» черниң ажылдакчылары болгаш почтачылар база хөй-ниитиниң парлалга тарадыкчылары эки организастап турар. Бо хүннерде районда 2650 кезек солуун, журналдар чагыттынган. Ону чедиишкиниг боттандырар дээш ажыл-херек организастыг калбарып турар.

Х. МОНГУШ.

Колхозтарның чечектелиишкини

ДУДИНКА, октябрь 6. (СЭТА). Октябрь 5-те Таймыр национал округтуң колхозчуларының бирги конференциязы болган. Колхозтарның чижек Уставының төлевилелиг ацаа чугаалалган болгаш край конференциязынче төлээларни соңгаан. Конференциянның киржикчилери Ыраккы Соңгу чүкте көдээ ажыл-агый эртемниичилел институдунуң организастаазы Таймыр колхозтарның чедиишкиннериниң делгелгезинге чораан.

Бо хүннерде округка ам баштай тургустунган «Большевик», «Кызыл Таймыр», «Трудовик» деп будурулге каттыжымышкыннары 40 харны хардап турар. Ацаа коллективизация 1939 чылда-ла доозулган. Ыраккы Соңгу чүктүң көөш саннығ улустарының ачылыралы таныттынмас кылыр өскерилген.

ТЫВАНЫҢ АҢЧЫЛАРЫНГА ТОЖУ АҢЧЫЛАРЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Бистин чуртумустуң ажылчы чоннары В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге төлептинг үжүражыры-биле улус ажыл-агыйының хөгжүлдезинiң беш чыл планын чедиишкиниг күүседип турар. Улуг баштыңчының айыткан оруубиле бурунгаарлап, ооң чагыгларын амыдыралга боттандырып, делгем базым-биле бурунгаарлап орар сонет улустуң улуг ажынге аңчыларның киирип турар улут-хууза улам өзүп турар.

Тожунуң аңчылары чыл бүрүде-ле Төрээн чуртка 150—200 мун рубльдиң ан-өлүүн киирип, хөй балыкты, а дүжүттүг чылдарда 400 тонна ажыг тоорукту киирип турар.

Районнуң ажылчы чоннарының хүндүткелин чаалап алган тывышчы аңчыларның хүрээлеңи өзүп турар. Оларга Ак Мастыяк, Саяы Байыр-оол, Артемий Чепкасов, Николай Сагояков, алдарлыг аңчы Ак Мырлаа, Социалистиг Куш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол, Бараан Дезингир, үстүкү класстарның өөреникчилери Коля Бедарев, Витя Герасименко, Саша Коваленко болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Бо чылгы аңчымыр сезонунда районнуң тывышчы аңчыларының мурнунда улуг болгаш харымсалгалыг сорулга тургустунган: олар күрүнеге 201,5 мун рубльдиң эки шынарлыг олүүн дужаар ужурлуг. Бир эвес аңчы бүрүзү сезонга эки белеткенгеш, сезон дургузунда 420 рубльден эвээш эвес өлүктү дужаар болза сорулга чедиишкиниг күүсеттинер.

Тожу районнуң аңчылары 1969—1970 чылдарның аңчымыр сезонунуң социалистиг чарышынга идепкейлиг киржирин-че республиканың аңчыларын кыйгырыышаан, даражында социалистиг хүзээлгенi ап тур:

Күрүнениң өлүк тывыжының планын 1969 чылдың декабрь 27-ге чедир күүседир, а 1970 чылдың бирги кварталында 25 мун рубльдиң өлүүн дужаар болгаш сезон дургузунда пландап ажыр 5 мун рубльдиң өлүүн киирер;

Тыскан өлүктүң шынарын үндезинин-биле экижидер. Оны чедип алыры-биле кештерин ус-чаг, хан чокка дужаар болгаш бо талазы-биле мурнакчы аңчылардың дуржулгазын калбаа-биле иептередир, капкалар, дузактаар болгаш өске-даа аргаларны ажыттаар;

Аңнаашкынче чогуур үезинде аъттанып, Мурнакчы аргаларны хүн бүрү долу ажыглап, тайгага ажык чок чорушкуннарны эвлежедип турбаш, куш-ажылдың будурукчүлүүн чедип алыр;

Аңнаар черлерин шын болгаш ажыктыг ажыглаары-биле аңчы звено, бригада бүрүзүнүң маршрудун ылаптыг кылыр, мурнунда аңнаттынмайн турган черлерни шиңгээдип алыр болгаш звено, бригада удуртунчуларынга төлептинг, дуржулгалыг кижилерни томуйлаар;

Аңнымыр тывыжының хөрээнге аныяк 50 аңчыны өөредир, аңчы ыттар өстүрер херекти экижидер, аңнаашкынының хуусаазын шиңгээдип-биле сагыыр.

Делегей пролетариадының баштыңчызы В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыдынга күш-ажылчы белектиг ужураажыры-биле боттарывысна алган хүзээлгевисти күүседир дээш бүгү күжениишкиннерин үндүрүп ажылдаарывысты СЭКП Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниге бүзүредип тур бис.

(БО КЫЙГЫРЫГНЫ ТОЖУНУҢ МУРНАКЧЫ АҢЧЫЛАРЫНЫҢ РАЙОН СЛЕДУҢГА БИР ҮН-БИЛЕ ХҮЛЭЭП АЛГАН).



ЧУРУКТА: Тожу районнуң аңчылар слединуң бөлүк кирижикчилери. А. АЙРИИН фотозур

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАНЫҢ ЧЕР-ЧЕР СОВЕТТЕРИ

(Төнчүүү. Эгезэи 1-ги арында).

рылга болгаш культурэниң ачы-дузалыы чедирип турар бүдүрүлгелерлиг, чаагайлыыды туттунган бажыңнарлыг, ногаанчыттынган кудумчуларлыг амгы үениң хоорайлары өөрүп сайзыраан. Чүгле чуртталга тудуунга 127,5 млн. рубльди чарыгдаан. 585 мун хөрбелчин метр чуртталга шөлү ажыглалга киргеп. Оон аңгыда хуу кижилер күрүленип дузалаа-биле 21 мун бажыңны тудуп алган.

1944 чылдан 1969 чылга чедир Тывага болган улуг социал-экономиктиг чаартылгаларның түгле чамдыызын чугаалаарга мындыг-дыр.

СЭКП Төп Комитединиң «Ажылчы чоннар депутаттарының кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» доктаалында Советтер дугайында Ленининиң теоретиктиг өөредилиниң улам хөгжүдүп, социалистиг база коммунистиг тургузуушкунуң сорулгаларынга дүүштүр оларга чаа социалистиг уткашынарны киирген.

Тываның ажылчы чоннар депутаттарының район, хоорай, кодээ, суур Советтери СЭКП Төп Комитединиң ол айтышкынын күүсетпишаан, чамдык ажылдарны кылып чоруткан. Чер-чер Советтериниң 3 мун депутаттары база янзы-бүрү хөй-нимтн организацинларында 20 мун ажыг совет активтер ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң мурнунда салдынган сорулгаларны күүседиринче ажылчы чонну эвилелдээр талазы-биле республиканың партия организацияларының шынчы дузалакчылары болу берген. Каа-Хем, Эрзин, Улуг-Хем районнарының Советтериниң ажыл-чорудулгазы өдээн экижээн. Бо районнарда совет аппаратның кадрларын ажылга быжыглаар хемчеглер алдынып турар. Боттарының хамаарылгазында турар албан организация черлерниге удурлулганы экижидип, колхоз, совхозтарның, үлетүүр бүдүрүлгелериниң экономиказынче ханылап, амыдыралчы айтырыгларны Советтериниң сессинларынга, күүсконн хуралдарынга чугаалажып көрүп турар. Каа-Хем район Советиниң күүскому организас-массалыг ажылды бедидер дээш чамдык чер-чер Советтериниң дуржулгазын бодунуң ажыл-чорудулгазынга ажыглап, районнуң улус ажыл-агыйынын аңгы-аңгы адырларының хөгжүдээнинге эвээш эвес идигни чедирип келген.

Эрзин районнуң Бай-Даг кодээ Советн, ооң күүскому сөөлгү үеде ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга удуртулганы элээн күштедирген. Ооң түңнелинде Бай-Даг кодээ Советинин болгаш ооң күүсөмөнүң, депутаттарның, бүгү хөй-нимтн активинин чорудуп келген организас-массалыг ажылдары «Чаа орук» колхозтуң экономиказын улам быжыглаар талазы-биле тодаргай хемчеглерни алган. Культураның, кодук камгалалының, улус чырыдышкынының ажылдакчылары бедиткен хүлээлгелерлиг.

Кодээ Советтиң күүскому колхоз баштаар черинин, совхоз дирекциязының бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга боттут дузазын чедирип келген.

Кодээ Советтиң депутаттарының хөй кезии бүдүрүлгенин мурнакчылары. Депутаттар В. И. Евтушков, М. П. Хайнацкий, А. А. Мусихин, У. Т. Еңзак болгаш өскелердээ чон ортузунга хүндүткелдинг, авторитеттиг кижилер.

Республиканың кодээ, суур Советтери Владимир Ильич Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур деэнга алдар болдурган бүгү чонның социалистиг чарыжынга идепкейлиг киришпишаан. СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, колхоз, совхоз, үлетүүр, бүдүрүлге бүрүү бешчыл планның хуусаа бетинде күүседип алган туразун дээш шудургу демиселдя чорудуп турар. Барыын-Хемчиктиң Эрги-Барлык, Ак, Тес-Хемниң Кызыл-Чыраа, Бии-Хемниң Аржаан, Улуг-Хемниң Көк-Чыраа, Торгалыг, Өөрүнүң Саглы, Торгалыг, Бай-Тайганың Шуй, Кара-Хол, Таңдының Дүрген, Межегей, Тожунуң Тоора-Хем, Азас, Чөөн-Хемчиктиң Чадаана, Хайыракан, Кызылдың Шыпаа кодээ Советтери республикада мурнакчыларның одуруунда.

Ооң-биле чергелештир Таңдының, Бай-Тайганың, Тес-Хеминиң, Өөрүнүң район Советтериниң күүскомпары кодээ болгаш суур Советтериниң ажылын үндезинии-биле экижидериниң таарымчалыг байдалдарын долузу-биле ажыглап шыдавайн турарын демдеглээр апаар. Ийи чыл мурнунда Хову-Аксы суур Советн республиканың мурнакчы Советтериниң бирээзинге санадып турган. А ам бо чутула үлетүүлүг суурда Советтиң ажыл-чорудулгазы коваадбейн турар. Таңдының Балгазын болган Кур-Чер кодээ Советтери ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга база түс черинең ажыттырлээр айтырыгларының талазы-биле хөнүлү ёзугаар бергеп өргелерин ажыглап шыдавайн турарын.

Өөрүнүң Созчур, Ханынгайты, Мөңгүн-Тайганың Мөгеп-Бүрен дээш ооң-даа өскө чамдык кодээ Советтер колхозтарның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазын сонуургап көрбес, ажыл-агыйның перспективтиг көгжүлдезинче, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын, одар-белчиирин, кодээ ажыл-агый техниказының чоп ажыглалынче кичээнгей салбас, түгле аар-саар айтырыглар шиитпирлээри-биле кызыгаарлаттынып турарын айтыр ужурлуг.

Чамдык кодээ болгаш суур Советтери үлетүүр, бүдүрүлгелерни, албан черлерин, хөй-нимтн организацияларын, чурттакчы чонну суурлар чаагайжыдылгазынче хаарэ туттайн келген. Тес-Хем, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның чамдык чурттакчылыг черлеринде ногаанчыдылга, чаагайжыдылга ажылдары багай чоруп турар. Республиканың дыка хөй кодээ Советтериниң күүскомнары садыг, нимтнинин чемненилгезинин, амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериниң ажылын хайгаарал албайн, план күүселдезинин хыналдаын чоруткайн келген.

Чамдык Советтериң организас-массалыг ажылында улуг четпестер бар. Сессинларын, күүсконн хуралдарын депутаттарның бот идепкейн чокка эрелгей байдалга эртирип, оларны хоолдуда айтыкан хуусаалырындан хажыдып турар. Өөрүн, Тес-Хем, Бай-Тайга райкүүскомнар кодээ, суур Советтериниң материалдыг баазазын быжыглаар айтырыгларны шиитпирлеевейн турар.

Партия болгаш чазак Советтериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаарынче кичээнгейни доктаамал салып, Советтериниң авторитедин кедүрүп турар. Ынчангаш кодээ, суур Советтери бүгү күжү-биле ажылдап, боттарының хүлээлгезин долузу-биле күүседирип чедип алыр.

Совет кижилер байырлады чаа-чаа күш-ажылчы көргүзүтлерлиг уткуур чаңчылдыг.

Социалистиг чаа Тываны тургузарынга бүгү чурттүн аксы-дүүма улустарының кирпжип турары кайгамчык өөрүнчүт. Бистиң республикада Совет Эвилелиниң 50 ажыг национаддарының төлээлери ажылдап, чурттап турар. Найырал дугайын чугаалап тура, бүгү нацияларның болгаш национаддарның кезээ моңгедип быжыг найыралыы холбаштырган улуг орус улуска тыва чон бедик хүндүткелин илергейлээр. Бистиң түдүглаарыыста, шөлдеривисте, одар-харывыста болгаш шахталарывыста тывалар-биле кады ажылдап, улуг дузаны чедирип турар украиннерге, грузиннерге, белорусстарга, татарларга, армяннарга, буряттарга, кыргыстарга, хакастарга болгаш өскелерге-даа тыва чон өөрүш четтиргенин илередип турар.

1969 чылдың үшкү кварталының түңнели-биле алырга, бистиң республиканың ажылчы чону күрүнеге тараа болгаш дүк дүжаар планнарын долузу-биле күүсеткен. Эът садарының тос айлар планы 108,8, сүттүү—103,2 хуу күүсеттинген.

Мал ажылының келир үеде чедишкинин мал чемининң баазазындан кол хамааржыр. Октябрь бирде медээ-биле алырга, республикада 97776 тонна сиген азы планның 79,4 хуузу белеткеттинген болгаш 206819 тонна силос салдынган ийикле азы планның 58,7 хуузу күүсеттинген.

Кандыг-даа байырлалды эң эки демдеглээр дизе, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже күштү мөөнээр деп улуг баштыңчы В. И. Ленининң чагыын эдерип. Тыва АССР-ниң ажылчы чоннар депутаттарының Советтери бо ажыл-агыйжы чылды организастыг доозарынче, үлетүүр бүдүрүлге, транспорт болгаш тудуг черлериниң планын күүседиринче кичээнгейни салыр ужурлуг.

Агаар-бойдузу дошкун бистиң республикага өөредилге, культура, чырыдышкын, школа, эмнелге, школа назыны четпээн уруглар албан черлерин, бүдүрүлгелерни кыска организастыг белеткээри — чер-чер Советтериниң эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлеринде база ол ышкаш бүгү улустуң байырлалы — В. И. Ленининң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга сорук кирген бистиң республиканың ажылчы чоннары 5 чыл планын 1970 чылда хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты чер болгапда калбарткан. Бо чорук Советтериниң, ыланғыя кодээ, суур, хоорай болгаш район Советтериниң талазындан хүн бүрүнүң кичээнгейин, тодаргай удуртулганы, кызымак, организакчы чорукту негээр.

Архитектор чугаалап тур

НАЙЫСЫЛАЛЫВЫС КЕЛИР ҮЕДЕ

Совет улустарның хөй националдыг өг-бүлезинге 25 чыл дургузунда хогжүлдезиниң түңнелдерин кылып тургаш, ооң найысылалы—Кызыл келир үеде кандыг болурул дээрзин көөрү солун болур. Кызыл хоорай моон сонгаардаа амгы турган байдалыбиле бир домей, Тыва АССР-ниң административтиг, культурлуг болгаш үлетүүр төөү болуп сайзырааp.

Амгы бүдүрүлгелерге, тудугларга үндезилээш, тудуг материалдарының, ыяш белеткелинин, ону болбаазырадырының, аъш-чем, чиик, хөмүрлаш, металл ажылдап кылырының үлетүүрү болгаш өске-даа адырлар хоорайга сайзырааp. Чижээ, чаа септелге-механиктиг заводту тудар, эът комбинадын үндезинии-биле чаартыр, хлеб заводун, балык болбаазырадыр заводту, ыяш болбаазырадыр комбинатты (Улуг-Хемниң ол чарыынга) тудар. Элегес-Аксы суурга бажың ханалары кылыр материалдарның заводун, «Тудуг индустризы» деп тудуг баазазын тудар, бо чорук улуг панель-биле бажың тудар арганы бээр.

Кызылга болгаш Тыва АССР-ге үлетүүр дурген хөгжүүр, бо талазы-биле кадрларның өзерин хандырар. Ол чорук чуртталганың комплекстиг тудуун чорудар арганы бээр.

Комплекстиг тудугларны чорударының кол түүлдериниң бирээзи— Ленин аттыг шөлүү хоорайның төп шөлү кылдыр тудары болур, ону кончут уран-шевергин кылдыр боттандырар. Ол шөлдүң аянынга кинр республика ужур-уткалыг албан болгаш хөй-нимтн черлериниң бажыңнарын — Министрлер Чөвүдениинң чаа бажының, 500 мун номнуг, номчулга залдыг библиотеканы ам тудуп турар хөгжүм-шин театрының солагай талазынга, Чүлдүм кудумчузунче көрүндүр туткан турар, олар—хоорайның аянның төп черн болуп каттышар.

Шөлдүң ортузунга кылымал суг хөнбээн долгандыр чадыг кижилерге оруктарлыг могаалчыдыганы, тараан хөй чечектерлиг болур кылдыр таарыштыр тудар. Амгы чаа улуг магазинини долгандыр тудугларны чаартып, чедир тудуп тургаш, архитекторларның бодалы-биле алырга, хоорайның садыг талазы-биле төөүн аңаа тудар, аңаа садыг залдары, ресторан бар болур, оларның арагынга аргыжар орук шөлбиле кылган, шунган эртер черлер-биле хандыртынар., Садыг талазы-биле бо нимтн төп болза үстүнде чугаалаанывыс кол хоорайның шөлү-биле каттышкан, хоорай төөүнге Спорт бажының Улуг-Хемниң ол чоогунда адырының ариилге тудар. Ол спорт бажыны төөүрүтлер дамчыштыр стадионбиле холбаалыг болур, бо бүгү шуптузу нимтн хоорай ажыглалдыг спорт төөү болу бээр.

Каа-Хем болгаш Кочетов кудумчуларынн белдирлешкен черинге, 96 квартиралыг чуртталга бажыңынын дужунга 265 орунлуг, ресторанныг, кинолалдыг, библиотекалыг, билиард-ойнаар залдыг «Туристөдэн гостиницаны тудар.

Кочетов болгаш Гагарин кудумчуларының белдирлешкен черинде азыгга почтаның чаа чараш аянны киирер.

Ийиги төптү, хоорайны сайзырадырының кол планын өзүгаар, 24 болгаш 26 кварталдарның аразынга туткан турар. Садыг талазы-биле төптүг, делгем экранныг, 800 олуттуг кинотеатрлыг, спорт залы, сугга аштыр черлиг культура болгаш спорт ордулуг, эчизинде барып 9-12 кават гостинницалырлыг болгаш 12 мун кижи чурттакчылыг кылдыр ол төптү тудар.

Хоорайның Культура болгаш дыштанылга парыгынга, ногаан театрның үстүү талазында, мурнунда боодалга черн турган алаакка, хоорайның стадионун тударын планнаан. Ук стадион ийи спорт залдыг, кыжын сугга аштыр делгем өрээлдиг (аңаа сугже халыыр бедиктн база кылган . турар), өске-даа эптиг чүүлдерлиг кол бажыны туттунар, ооң бедии 24 метр, ону бетон болгаш шилден кылыр, хоорайлар аразының харылзаа белдирн, телеграф болгаш телефоннар ол бажыңга турар.

Чаа автовокзалды, Чурукчулар бажынын, Союзпечать бажының болгаш өске-даа административтиг бажыңнарны туткулаар.

Кызыл хоорайны чаагайжыдар талазы-биле ян-не улуг хемчег болза Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының оргулуундан эгелээш, Улуг-Хемни кешкен улуг көвүрүгге чедир Улуг-Хеминң эрнин чаагайжыдары болур, оон узун дуруу 2800 метр. Ук эриктн бетоннап тургаш кылыр, ол болза, ооң-биле кады, Улуг-Хемниң часкы, чайгы үеринде хоорайны камгалаар чал болур болгаш база хоорайнын чөпү дыштанмыр чараш, арыг-сиилиг, серинн хем кыдыынга, кижиниң эстетиктиг негелделерин хандырып турар улуг таарымчалыг чер болган турар. Ынчаар аянналдыр сайзырадып каан архитиктиң чамдык черлерин сутта эптир черлер-даа кылып алыр, ол чорук хоорайның чурттакчыларынга эң таарымчалыг болур.

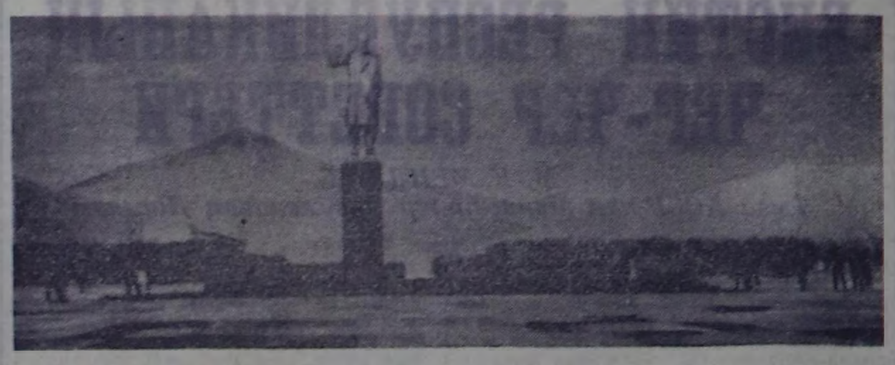
Шаритын оргулуктарының архитерин бетон плиталар-биле быжыглаар ажылды база чоруткан турар. Быжыглаан ол черлерни дургаар хажыылырында камгалаа дестит, агаарлап кылаштаарынга таарышкан, асфальтылаан оруктар бар болур.

Бажың тудуунун комбинадын ажыглалга кириптеринбиле холбаштыр Кызыл хоорайга чуртталга тудуу бедик темп-биле чоруттунар. Хоорайның төп кезээнге чуртталга районнарын тударда, чаңгыс каът, оонак бажыңнарны ап каггылапкаш, кварталдарны чаагайжыттан микрорайон чедир улгаттыр тударын көрдүнгеп. Амгы үеде Новосибирскинин телевилел институту бистиң республикага чудар чуртталга бажыңнарының телевилелдерин ажылдап кылган. Моон мурнунда ажыглаан турган телевилелдерден бо телевилел калбак болгаш чуртталга бажыңнынга чылыгның чидириишкинин эвээжээр кылдыр таарыштыр кылдынган, ынчангаш агаар-бойдустуң дошкун байдалынга дүүштүр ону боттандырган. Ыяш тарылгазының, кудумчу чырыының талазы-биле чүү кылырын телевилелде база тодаргайы-биле көргүскен.

Бо бүгү хемчеглер чуртталга хандырылгазының талазы-биле чидиг айтырыгны чедишкинниг шиитпирлээр, Кызылды чараш, арыг-сиилиг, чаагайжыдыр ногаанчыткан хоорай кылдыр улам экижидер арганы бээр.

Ынчангаш бистиң найысылалывыстың келир үези улуг болгаш чаагай-дыр, аңаа кызылчылар улуу-биле өөрүүрлер.

В. БЕЛЬКОВ,
хоорайның ыол архитектору.



В. И. Ленинге бистиң найысылалывыска тургузар тураскаал.



КЫЗЫЛ БӨГҮН. С. Феоктистовтуң фотозу.

Демократтыг журналистерниң эп-сеткил каттыштырылгазы

ЛЕНИНГРАД. (СЭТА). Империалистиг колдаңышкынга болгаш колониалдыг тергииделге удур, тайбыңның, демократияның болгаш социал дептшигенин хөрээ дээш, национал болгаш социал хөстелга дээш демиселче янзы-бүрү чурттарда миллион-миллион кижилерни ленинчи идеялар серүк киирип турар. Ленинчи шынның чырыы бөгүн делегейниң эң ырак булуңнарынче хаанылап, улустарның аас-кежик дээш чаа-чаа демиселчилерни төрүттүндүрүп турар. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга холбаштыр журналистернин Ленинградка болган делегей ушуракышкынының киржинчилери ону өнза бүзүрел-биле демдеглеп турган.

90 чурттуң демократтыг парлалгазының төлээленчилериниң бөш күн чугаалашкан айтырыглары диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алдынган кыйгырыгда илергейлеттинген.

В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын төлептиг уткуур деп кыйгырыгны шуулганның киржинчилери бүгү демократтыг журналистерге, тайбыңның болгаш депшилгениң херээн эргим үнелеп турар бүгү кижилерге үндүрген. Нүгүлчү буржуаз пропагандага удур, ленинизминиң идеяларының тиилелгези дээш демиселге күжениишкиннерин каттыштырарынче, тайбың, демократия, социал чөптүг чорук дээш улустарның демиселин күштелдирериңге идиг бээринче Черниң бүгү ак сеткилдиг журналистерин кыйгырган.

ХҮЛЭЭЭЛГЕЛЕР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Партия райкомунуң пленумунга В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын таварыштыр социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. СЭКП райкомунуң бирги секретары Н. С. Бойду пленумунуң киржикчилериниге ол дугайында плеткээн.

Ырбан ыяш белеткээ пунктузу, ыяш ажыл-агый чери, амыдырал хандырылга комбинады социалистиг чарышка алган хүлээлгелерин эки күүседип турарын илеткелчи чугаалаан. Ырбанчылар 8 айларда нимтн продукция бүдүрерин 117,2, баранныг продукцияны 117,8 хуу күүсеткен. Планнан ажыр 88800 рубльдиң продукциязын берген. Чайгы ыяш белеткеининң үезинде 63 мун кубометр ыяшты Кызылга салдадып чедирген. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер Д. Грахов, Н. Бяков олар чоруп, боттарының мурнакчы үлегер-чижээн көргүзүп келгеннер.

Ол ышкаш ыяш ажыл-агый чери (партия организациязының секретары И. Стрельцов), амыдырал хандырылга комбинады (директору коммунист Кузнкова) эрткен айларның бүдүрүлге планнарын, хүлээлгелерин ажыр күүсеткен. Райониуң хереглекчилер нимтнлелипнің коргузүглери база эки.

Районда улуг ажыл-агый «Тоора-Хем» совхозтуң алган чамдык хүлээлгелери база-ла күүсеттинип турар. Мал өстүрериниң чыл планын өшкүден оскезин ажыр күүсеткен. Социалистиг чарышка эки түңнелдерин чедип ап турар коллективтер, мурнакчы ажылчыннар экээш эвес. «Май 1» салбырның төп сүт-бараан фермазың (эргелекчизи коммунист Ф. Байыр-Белек) сүт бүдүрерин көвүдедип, малдың чаш төлүн чидириг чокка доруктуруп өстүргеп. «Совет Тыва» салбырның коммунист Бараан Балбыр удуртказ Одугенде ийи фермазының коллективи ийи апайларын намгалап алыр талазы-биле алган хүлээлгелериниң күүселдезин чедип алырынче кичээнгейни угландырган.

А. ДОРЖУ.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар

Профэвилел организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар үргүлчүлеп турар. Уруглар албан черлерн болгаш өөредилге черлериниге ол хуралдарны сентябрь — октябрьда, а өске черлерге октябрь — ноябрьда эрттирерин доктаатказан. Адырлар айы-биле профэвилел обкомнарының конференциялары декабрь — январь айларда болур.

Республикада албан организация, үлетүүр бүдүрүлге, колхоз, совхозтарда, өөредилге черлериниде профэвилел организациялары СЭКП-ниң XXIII съездизиниң база ССРЭ-ниң профэвилелдерйинин XIX съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, бүдүрүлгенин, коллективтерниң амыдыралын башкарып чорударынга үзүт үлүт-хүүзүн салып, боттарының организас-массалыг ажылын улам сайырангайжыдып. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун таварыштыр социалистиг чарышты калбартып турарының дугайында отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга бүгү талалыг чугаалажып турар.

Ленинчи юбилей чылының бүдүүзүнде профэвилел организацияларының ажылын түңнеп, ону улам экижидерин, моон соңгаргы сорулгаларны ам эрттирип турар хуралдарга ханызы-биле чугаалажып, тодарадып көөр. Профэвилел организацияларының организас-массалыг ажылында чугаа ол хуралдарның кичээнгейнинин төөүнде турар ужурлуг.

Бай-Тайга районнуң «Таэли» совхозта, Таңдыда Дуржулга станциязында ажылчын комитеттери (даргалары Х. Б. Бичө-оол, О. Б. Суван-оол) болгаш өске-даа профэвилел организацияларны эге организацияларның, белуктеринин ажылынга удуртулганы күштелдирип, оларның организас-массалыг ажылын алдын экижиткен.

«Элегес», «Тиилелге» совхозтарда, «Сельхозтехника» каттыжышкынының АТБ-зинде, Таңды райпода, пиво заводунда, эът комбинадында. Балгазынның ыяш ажыл-агый участогунда болгаш өске-даа профэвилел организацияларны организас-массалыг ажылын экижидеринче, илангыя кежигүн өөрүлдезинче кичээнгейни шоолуг салбайн турар. Профэвилел кежигүнүң эвес ажылчыннарын, албан-хаакчыларның ортузунга профэвилелдерниң эргезинин, ажык-дузазының дугайында тайылбыр ажылын ол организацияларда чоруттайн турар. Албан организацияларда, бүдүрүлге черлериниде профэвилел комитеттери ол черлериниң кадр киидистери-биле харылзажып тургаш, кежигүн өөрүлдезинче доктаамал кичээнгейни угландырары чугула.

Ленинчи юбилейге чедишкининг ужуражыр дээш бүгү улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг көдүрүлүшкүнүнүң үезинде профэвилел организацияларын организакчы, удуртукчу роливи бедидип, организас-массалыг ажылын улам сайырангайжыдары негеттинип турар.

Э. ЧОКСУМ,
облпрофсовуделдиң улуг инструктору.

Барыын-Хемчик райондан медээлер

☆ **БАРЫЫН-ХЕМЧИК** районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 600 төнна тараа думаар тургаш, планын 327 хуу күүсеткен. «Большевик» кодээ ажыл-агый артелиниң тараажылары ажаап алышкынынга организастыг чорудуп, күрүне шыгжамырынга 700 төнна тараазы киирип, планның өнзалдазын ыракта ажыр боттандырган. Олар тараа ажаап алышкынын дээзер чоошкуулай берген. «Барлык» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге 300 төнна тараазы бээр тургаш, планын 238 хуу күүсеткен.

Барыын-Хемчиктиң тараажылары күрүнеге хөй тараазы бээр дээш тараа садарын ам-даа уламчылаавышаан.

☆ «ШЕПКЭЭР» совхозтуң ажылчыннары нимтнинин мал ажыынга чем белетизээринче мал ничээжгейни салган. 6100 төнна сиявсту салып, хөй төнна сигенин белетизээн. Саваң бөөр ажылды организастаан. Ыйгылаан болгаш Бугаадыг деп черлерде 200 гектар хире черни мал өдөрлядыры-биле тараа культураларын нүзүн чашкан. Ооң үнүшү экн. Совхозтуң дирекциязы малга хөй чемни белетизээр дээш бүгү хим-чөлдерни ап турар.

☆ «БАРЛЫК» совхозка Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның колхозтар болгаш совхозтарының мал зоотехниктеринин, өске-даа гуснай эртеминглерниң семинары болуп эртикен. Ооң ниргинчилери «Малдарны тарып бөөзадырының технологиязы болгаш ону организастаары» деп илеткелди дыңнаан. Орта Барыын-Хемчик районнуң мал мал эмчизи И. Гөндин, Чадаананың тарып бөөзадыыга станциязының директору М. Михайлов, республиканың ветполиклиниказының эргелекчизи О. Маадыр база өскелер-даа чүве чугаалаан. Дыңнакчылар мал чемгерер, тарып бөөзадыыга, уксаамыдылга айтырыгларының талазы-биле чаа чүүлдерни билип алган.

Х. ТААН-ООЛ.

Маадыр иелерге байыр

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң 1969 чылдың октябрь 1-де үндүрген Чарлыы-биле ол болгаш ооң хөй уругларын төрээн болгаш кижизиткен иелерге «Маадыр ие» деп атты тывыспышаан, «Маадыр ие» орден-биле наградаан. Ооң иштинде Тыва АССР-деп шаңнаткзинар:

Баданова Галина Ак-Хөйлеңовна — Барыын-Хемчик районнуң Доң-Терээнин суурда өг-бүле ээзи.

Монгуш Бичелей Сой-Сюрюновна — Барыын-Хемчик районда ажылчын.

Саачак Сааймай Көргеевна — Каа-Хем районда «Тиилелге» колхозтуң колхозчузу.

Тюлюш Серен Доңгураковна — Таңды районнуң Кур-Чер суурда өг-бүле ээзи.

Хамдыңмаа Сара Дорлуковна — Улуг-Хем районнуң Ийи-Тал суурда өг-бүле ээзи.

ГДР-НИҢ НАЦИОНАЛ УЛУГ БАЙЫРЛАЛЫ

ГЕРМАН ДЕМОКРАТТЫГ РЕСПУБЛИКА — СОЦИАЛИЗМНИҢ ИДЕГЕЛДИГ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

ГДР-ниң ССРЭ-де элчини ХОРСТ БИТТНЕР-биле беседа

Герман Демократтыг Республиканың Совет Эвилелиндеэлчиниң Хорст Биттнер СЭТА-ныҥ корреспондентилери Б. Лукьянов-биле болгаш С. Шашков чугаалашкаш, социалистиг хөгжүлдеге чәрбичыл дургузуунда ГДР-ниҥ артканоруун тайылбырлаан.

Герман Демократтыг Республика бодунуҥ 20 чыл ооң политика болгаш экономика талазы-биле кандыг-кандыг чедиишкиннерлиг уткуп турарыл?

— Политиктиг ең улуг чедиишкин — Германияның чөөн талакы кезээнге марксизм-ленинизмниҥ, ажылчын аҥгының болгаш ооң партиязы ГСЧП-ниҥ тиллелгезидир. Ажылчын аҥгы болгаш ооң партиязы ГДР-ниҥ күүрүнде социалистиг күрүлеми тургускан. Ук күрүве Барыын Германияда антиимпериалдыг, күрүне-монополистиг тергинделге болгаш ооң империалистиг оҥзанирек политиказынга удур ортем ёзугаар үндезилеттинген күш болганыбиле бүгү немец нацияга баран болуп турар.

ГДР социализмниҥ идегелдиг камгалакчызы, книжизиҥ ёзуныҥ, тайбың биле демократияның камгалакчызы болуп турар.

Ынар чылын чаа Конституцияны бадылап турда, ооң хамаатыларының хөй нуруузу ону бүзүрелдиг бадытказап. Миллион-миллиондаан хамаатыларның демократтыг идепкейинге ол дег даянган күрүне Германияның төөгүзүнге кажан-даа туруп көрбээн.

ГДР-ниҥ ажылчы чоннарыныҥ болгаш ССРЭ-ниҥ улустарының аҥы-дуҥма эвилели чокка, Германияның социалистиг Чаҥгыс аай партиязы биле Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязыныҥ арагыда сырый, найыралдыг харылзаалар чокка ГДР-ниҥ чедиишкиннерлиг болур аргазы чок деп чүвени демдеглезе чогуур.

ССРЭ биле ГДР-ниҥ арагында харылзаалар болгаш ГДР-ге социализм тургузарынга ол харылзааларныҥ ужур-дузазы кандыг үндезинге даянган, хөгжүп турарыл?

— Бистиҥ чурттарывыстыҥ арагында харылзааларныҥ үндезини герман ажылчын шимчээшкинниҥ үр чылдар дургузунда тургуступуп келген чаагай чаҥчылдарынга даянган, ГСЧП биле СЭКПниҥ арагында бузулбас, дайынчы эвилел болган. Германияның ажылчын шимчээшкинин Карл Либкнехт, Эрнст Тельман, Вильгельм Пик баштап турган, ам Вальтер Ульбрихт баштап турар. Совет Эвилели-биле найыралдыг болурун ГДР бодувуҥ тургустугашыныҥ баштайгы хүнүнде-ле даштыкы политиказыныҥ кол принциви болдурган. 1955 чылдың күрүне керээзи болгаш 1964 чылдың июньда чарган Найырал, дузалажылга болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ бистиҥ харылзааларывысты хөгжүдеринге чугула үе-чадалар болган. Ол документилерге нинтилел амыдыралының бүгү талаларынга чарган хөй саныг дугуржулгалар база немешкен.

Совет Эвилели-биле акыдуҥма сырый эвилел, политика, экономика, шериг, культура талазы-биле кады ажылдажылга социалистиг тургузуушкунуҥ болгаш айыыл чок чорукту хандырарының сорулгаларын шинтпирлээрде, ГДР-ге, социалистиг өске-даа чурт бүрүзүнге тергинин чугула ужур-дузалыг.

ГДР биле ССРЭ-ниҥ арагында үре-түңнелдиг сырый кады ажылдажылга бистиҥ чурттарывыстыҥ арагында, хамыкты мурнай планнаашкын системазын организастаарының талазы-биле улам сырый билчиишкиннииг болурунга, ылаҥгыя үлетүрүүн эҥ парын, электроника адырларын әртем ёзугаар удуртарунуҥ талазыбиле кады ажылдажылганы, дуржулга солчурун хөгжүдеринге, программа чогаадыр, комплекстиг автоматчыдылга ажылы-биле катай бүдүрүлге ажылып организастаарының чаҥгыс аай системазын тургузарынга идиг берип турар. Ол бүгү бистиҥ чуртувустуҥ экономиказын хөгжүдеринге, депшилге оруулга ооң бурунгаарлаарынга улуг ужур-дузалыг. Германияның социалистиг Чаҥгыс аай партиязы биле Совет Эвилелиниҥ Коммунистиг партиязының сырый харылзааларын, оларның идеология харылзаалары-биле катай бижыглаваайы, ГДР биле ССРЭ-ниҥ арагында аҥы-дуҥма кады ажылдажылганы улам бижыглаар арга чок деп чүвени демдеглексээр-дир мен. Делегейниҥ социалистиг системазын бижыглаварынга ол шинтпирлиг дуза чедирер ужурлуг болгай.

Ажылчын, тараачыннарның ең баштайгы немец күрүнезиниҥ мурнунга ам даптыкы политиктиг кандыг сорулгалар тургустунуп турарыл?

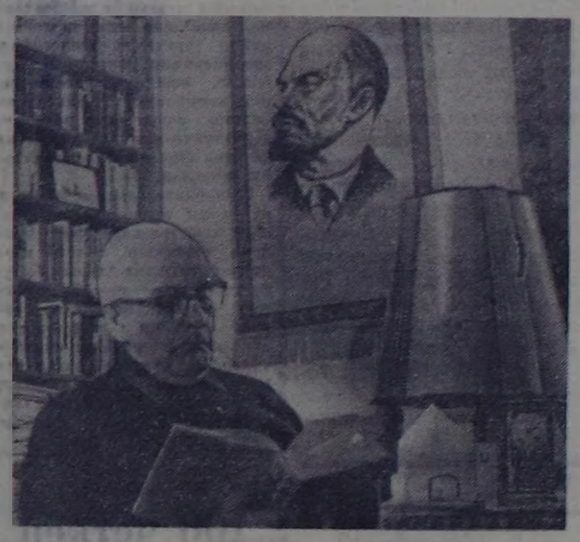
— ССРЭ-биле дайынчы эвилел болгаш интернационализм ГДР-ниҥ даштыкы политиказының кол мөзүгү болуп турар деп, дем-не чугаалаан болгай мен. Даштыкы политиказа бистиҥ кол сорулгаларывыс ол болуп турар. Варшава Керээзин барымдаалап, Экономиктиг Дузалажылга Човүлелинге хамаарыштыр социалистиг күрүнелерниҥ дем каттыштырылгазын ханылады, бижыглаары ГДР-ге социализм системазын хөгжүдеринге эргежок чугула. Кол сорулга ол. Герман Демократтыг Республиканың дипломаттыг харылзаалар тургузуун алганы, хамааржылга чок доктуннаан, аныяк күрүнелер-биле хөй талалыг харылзаалар тудары болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинин детки-нирп база бир чугула сорулга болуп турар.

Күрүнелериниҥ арагында ажыл-шинчи кады ажылдажылганы улам хөгжүдери дээш, Европаның айыыл чок чоруун хандырарының айтырыгларын чугаалажыр конференция чыылдырары дээш Герман Демократтыг Республика социалистиг ооң өске чурттар-биле болгаш Совет Эвилели-биле кады чайгылыш чок туржуп турар деп чүвени демдеглексээр-дир мен.

Херек кырында догуннап турар девискээрлерни, оларбиле катай Одер болгаш Нейсе кыызгаарын, Европа күрүнелериниҥ арагында маргылдаалар шинтпирлээрде, күш ажыглаарындан өттээлээр дугайында дугуржулгалы, чепсегленишкинни кызыгаарлаар, чепсек дүжүрер талазыбиле чер-черге хамаарыштыр боттандырар хемчеглерни ГДР Европавың күрүнелер арагында тайбың харылзааларының эҥ чугула кезектери кыыдыр үнелеп турар.

Ол принциптер тиилээп турун дээш, барын-герман империализминиҥ ожээпзирек политиказына удур. Боннуҥ Германияны кара чааскаан төлээлекчилексээр негелделеринге удур, барын-герман империалистерниҥ ядролуг чепсек холгаарлаксаар чүткүлүнге удур шинтпирлиг демиселди чорудар херек.

ГДР-ниҥ даштыкы политиказының интернационалисчи, демократтыг болгаш тайбыгга ыпак мөзүлүүн ол кол сорулгалар тодаргай хереченип турар. (СЭТА).



Профессор Альберт Шрайпер — Герман Демократтыг Республиканың В. И. Ленинниҥ чугаазын дыҥнаан азы ооҥбиле ужуражып, чугаалашкан хамаатыларының бирээзи. Ам ол сураглыг тоогучу, «Немец ажылчын аҥгының төөгүзүн» чогаатказын коллективтиҥ кежигүнү, 76 харлыг. Ол «Ада-чуртунуҥ мурнунга ачы-хавыязы дээш» деп алдын болгаш моҥгун орденнериниҥ база өске-даа дээди шаҥналдарның эзилекчизи.

Профессор А. Шрайпер мынча деп чугаалап турар: «Коммунистиг Интернационалдың Москвага болган IV конгрезиниҥ ажылынга Вюртемберггеи ГКП-ниҥ төлөзи болуп, 1922 чылдың ноябрь 5-тен декабрь 5-не чедир киржип турганы, Ленинни көрүп-даа, дыҥнап-даа турган мен».

Ол конгрессте Владимир Ильичиниҥ «Россия революциязының бөлүк чыл болганы болгаш делегей революциязының келир үези» деп илеткелиниге түҥнел состерин ол ам-даа чоокта чаа болган ышкаш сактып чоруур. Ленин бүгү чурттарның коммунистерин өөренирнинге кыйгырып, Октябрь революциязының үлегерин чогаадыкчы ёзу-биле көөрүнче кичээнгейин угландырган.

Эш Шрайпер делегей пролетариадының баштыңчызы-биле ыпчан ужуражкышкынарының дугайында мынчаар чугоолап турар: «Ленин бодунуҥ улуг билиглиг-биле, логиказының күштүү-биле, бодүүн дылы-биле, бүзүредириниҥ улуг күжү-биле болгаш кижилерге салдар чедирер аргалыы-биле оюлганын көстүр турган».

АДИ—СЭТА-ныҥ фотозу.

делегей бо хүннерде

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

СОФИЯДАН СЭТА-ныҥ корреспондентизи Д. БОЧАРОВ мынчалдыр дамчыткан:

Болгарияның әртемнер академиязының чанында Философия институдунуҥ әртем ажылдакчылары В. И. Ленинниҥ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга белетеннип эгелээн. Олар делегей пролетариадының баштыңчызынга тураскаткан делегей шуулганыны организастаан. Аҥаа Совет Эвилелиниҥ, Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниҥ, Польша биле Чехословакияның философия институттарының толөөлери киришкен. Институттуҥ коллективи ам Ленинниҥ берген философия әртинези-биле холбашкан темаларлыг шинчилел ажылдарын кыыдып турар.

Академик С. Гановский, профессор Р. Караколов болгаш институттуҥ улуг әртем ажылдакчызы И. Бычваров «Болгар философия бодалында ленинчи үе-чада» деп ажылды белеткеп турар.

Академик Т. Павлов биле профессор П. Гиндев «Ленин болгаш иштилел шинчилээр әртеминиҥ философия айтырыглары» деп темалыг шинчилел ажылын кылып турар. Хой-хөй әртемденнериниҥ кылып турар шинчилел ажылдары «Ленин болгаш марксизм этиканың айтырыглары», «Ленин болгаш бойдус билиниҥ философия айтырыглары», «Ленин болгаш диалектика, логика айтырыглары» деп темалыг.

Ол ажылдарының чамдыктарын юбилейде паразап үндүрер, ооң оскелерин бо чылын юбилейниҥ түскай сессиязынга номчуп дыҥнаткан турар деп, институттуҥ улуг әртем ажылдакчызы С. Ангелов СЭТАныҥ корреспондентизинге чугаалаан. Институттуҥ ажылдакчылары хоорайларныҥ, округтарныҥ В. И. Ленинге тураскаткан теоретиктиг конференцияларынга ең идепкейлиг киржир.

ЧЕХОСЛОВАК АМЫДЫРАЛДА ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДА

Бирги чергениҥ ужур-дузалыг айтырыглар талазы-биле шинтпирлерни хүлээп алган ЧКП ТК-ныҥ сентябрь пленуму акы-дуҥма Чехословакияның амыдыралында чугула үе-чада болу берген. Пленум партияда болгаш чуртта амгы байдалдың чогуур аналазын кылып, чоокта чаа әрткен үениҥ болуушкуннарын принципиалдыг көрүп, кадрлар талазы-биле чамдык өскерилелерни кылган, партияның удуртукчу ролюн чайгылыш чокка катап тургузар, марксизм-ленинизм тодаргай политиканы болгаш практиканы боттандырар талазы-биле хемчеглерни хүлээп алган. Ол шинтпирлерни партийжи хөйнинги, чурттуҥ ажылчы чоннарыныҥ маҥан келген.

Сөөлгү хүннерде ЧКП-ниҥ областар, районнар болгаш хоорайлар комитеттеринииҥ пленарлыг хуралдары, партия активиниҥ хуралдары, профэвилелдериниҥ болгаш өскедаа хөй-ниинги организацияларыныҥ удуртукчу органнарыныҥ хуралдары бүгү Чехословакияга болуп эрткен.

Сентябрь пленумунуҥ түҥнелдерин чугаалаттынмаан, коммунистер ол түҥнелдерни деткип турарыны чаҥгыс үе-биле саналдап турар. Барыын оппортунистиг күштер-биле политиктиг демиселге пленумуныҥ шинтпирлериниҥ ужурдузазын саналдарда болгаш резолюцияларда демдеглээн. Чижээ, «ЧКД-Прага» дээр ээн улуг үлетүүр бүдүрүлгениҥ партия активи пленумуныҥ шинтпирлерини «партийжи хүрээленни каттыштырарыныҥ, партияның алдар-хүндүзүн бедидеринге, амыдыралдың бүгү адырларынга ооҥ

ШЫН Дөртку арын • 1969 ч. • октябрь 7

Тураскаалдыг хүнге уткуштур

УЛЬЯНОВСКИЖЕ, ИЛЬИЧИГЕ БААР

Ульяновскиниң хем өртээлиниге он шаа чүүл бүрү судноор — «Ленин», «Белоруссия», «Шорс», «Космонавт Юрий Гагарин»... теплоходтар турар. Пассажирлер дажыглаары чаңгыс-даа катап хөй шак дургузунда доктаавайн барбас: ленинчи тураскаалдыг черлерни көрүксээн кижилер амгежок.

Экскурсиялаан кижилер сөөрткен автобустар Ильичиниң дугайында тураскаалды ыдыктыг кадагалап турар кудумчуларже, шөлдерже болгаш бажыңнарже Волгадан шуужүп үнер.

— Ленинниң төрүттүнген черинде келгеннинер-бо-дур — деп, экскурсия тайылбырлакчызы автобуска чорааш-ла чүтаалай бээр.—Баштымчының ады-биле холбашкан бүтү чүүлдерни ульяновскулар каминг кадагалап турар. Силер аңаа бүдүрээр силер.

Ленин кудумчузу. Келген кижилер коңчуг чоон теректер хелегезинде турар, улуг эвес мяш бажыңче чоруп каар.

— Бо бажың — бистиң хоорайывыстың эң ыдыктыг черлериниң бирээзи. Маңаа Владимир Ильич барык тос чыл чуртаан. Революцияже бо бажыңдан чөрүткен кижи болгай — деп, экскурсия тайылбырлакчызы оон ынай чугаалаар.

Бажыңның даштында чүс-чүс кижи. Олар Ленинниң бажыңынга боттарының кирер ээлчээн манап турар. Чеде бертеп, экскурсиячыларның кайны-кайын келгилээнин сонуургап айтырдывыс. Инженер П. Смирнов Новосибирскиден, колхозчу М. Абдыкалыков Казахстаннан, шахтёр Н. Иванов Донецкиден, геолог К. Максимов Камчаткадан, эмчи В. Семина Петрозаводскиден... келгилээн болду.

Оон соңгузредир В. И. Ленинниң бажың-музейиниң директору И. Я. Баранов мынчалдыр тайылбырлаар:

— Көрүкчүдер дептериниве бижиттингеп демделгелдерни ёзугаар түңнел кылыр болза, бо чылын маңаа чүүл бүрү ажыл-иш кылып турарларның төлээлекчилери чурттуң бүтү булуңнарындан келген. Тепловоздардан хүнүң-не үш муң ажыг кижи келир-дир. А самолёттар-биле, демир-оруктар-биле база чеже-чеже кижи келбес даар. Хай-хай кижилер автомашиналыг, мотоциклиг келир болгай. Бо чылдың эгезинден бээр 750 муң кижи келген-дир!

В. И. Ленинниң Ульяновскиде бажың-музейинге экскурсия шак хире үргүлчүлеп келир. Келгеннер Володя Ульяновтуң кижилеттинген байдалын караа-биле көрүп, Ульяновтарның сонуургапчыг документилерин, эдилеп чоруур эттер-биле таныжар. Боттарының көргеп, билгеп чүүлдерин, бодаларын олардың хайныыпкыныг чугаалап турарының ужуру черле билдингир.

Грузиядан келген улуудукчу А. Бочаров мынча дээн:

— Владимир Ильичиниң төрүттүнген черин барып көөр деп, шагдан тура бодап чордум. Ол күзелиминиң ботташканынга амыраар-дыр мен.

Новокузнецкиден келген шахтёр Н. Богатенков:

— Маңаа уруум Верочка-биле иеди келдивис. Мээң аммыдыралымга ол тураскаалдыг хүннерниң бирээзи бо-дур. Ону Вера база кажан-даа утпас деп бодаар-дыр мен.

Кировтан келген башкы Р. Кривда:

— Кижиниң көрген чүүлдери сагыш-сеткилден черле уттундурбас-тыр. Маңаа, бо бажыңга, келиримге, Ленинниң өндүр улуг алдарлыы оваа-ла тодаргай билдинер-дир.

Экскурсиялаан улустуг автобус Ленин будумчузун өрү Волганың «Чечек» бульварынче чоктап каар.

— Биезки Москва кудумчуу бо-дур — дээш, экскурсия удуртукчузу тайылбырлаар. — Ленинниң аңгыында чоруп турган оруу-биле өрү чоктаптывыс. Ленин бажыңындан үнгеш, гимназиягә баар, оон дедир келир, бо-ла бажыңварның чаңы, бо-ла ыяштарның араазы-биле чоруп турган...

Ийи каът ак бажың чамынга кээп доктаар. Оон ханазында — «Маңаа Владимир Ильич Ленин-Ульянов 1878—1887 чылдарда өөренип турган» деп, тураскаалдыг демделгел бижип каап самбыра турар.

База-ла сагыш-сеткилден уттундурбас минуталар келир — биезки Симбирск гимназиязы. Ленинниң өөренип турган класкы, оон олурган партазын көөр. Ол школаның өөреникчилери гимназия өөреникчиин Ульяновтуң, оон школачы эштериниң, башкыларының дугайында хөй материалдарны, документилерни чыгган.

Тураскаалдыг черлер школаны долгандыр бээр хөй. Дүмүрүнде Карамзин садчымажы бир Володя аңаа кээп туруксаар. Карамзин садчымажыдан он шаа-ла метр черде — «Чечек» бульвар. Ильич хып дээн аныяанда селгүүстээр. Волга ыяшында бедик шенекке олурар дээш, өөрүбиле кады аңаа келир. Бо-ла турган «Чечек» бульвардан көөрге, Волга таан-даа чараш. Карак четпес сут делгемнери — шынап-ла далай апартан турар. Джон Ридтиң «Улуг-делгем Волгаже көрүп алгаш, Ленин шынап-ла ыяштыг күүдүт хемниң эриинге төрүттүнер ужурлуг турган-дыр» кылдыр бодап олурган-дыр мен ээнги сагышка чайтаар-ла кирип келир.

Владимир Ильич шыпда-ла маңаа, бо-ла турган «Чечек» бульварта, биезки Стрелецкер кудумчузунга төрүттүнгеп. Чогум-на аңаа тураскаал ыяштыг Ленинчи тураскаал төвүн тудуп туруп турган.

Коңчуг улуг тудуг-тураскаалды кылып турда, тудугжуларның бедиктенир туруштарын оорган ам ап каапкан, ак маны кааспалыг апарган. Экскурсиялаан улус ону сонуургап көөр. Ленинчи тураскаал төвү Ильич дугайында бүтү чоннуң тудуп тургускан тураскаалды кылдыр Волга эриниң кырында көрбединер. Ону тудуп тургузарынга бүтү чурт киржип турар. Ульяновскиниң хөй-хөй авлачылары ленинчи тураскаал тудуунуң штабынга келгеш, оода-ла бир шак ажылдаарын чөпшээреп көрүнер деп дилээр. Ол демдетлексевчиг. Муң-муң ыяштыг шактар эртикен деп, тудуг улузу тугаалаар чорду. Ильичиниң мөңге тураскаалын тудуп тургузарынга ажыл-ижиниң кеңеш-даа, удуг-дузуун киирери — кижи бүтүдезинге алыр.

— Кижиниң чаңгыс-ла он шак дургузунда безин ажылдан кааны бүтү назыда тураскаал болуп арттэр — деп, улус тугаалажып тур.

Экскурсия хоорайның төп шөлүнге кээп доозуады. Мында Волганың улуг делгемнери көстүр эриң кырында хүлер Ильич турун алтан. Хатка оон тонунуң эдээ эстеп каап турганзыг апарган тур. Ильич талыгыр ыракче, бистиң амгы, келир үевисче кезек-ле көрүп алган тур.

...Теплоход Ульяновскиниң хем өртээлиден чорупту. Волга кырынга оон узун-суук медээ уңу чаңгыланып чор. Пассажирлер Ильичиниң ергим хоорайындан чөрүттүрүнүң байырлажылгыларын кылдыр холдарын чайып чорлар.

А хем өртээлинде база бир судно шагда-ла чедип келген тур. Одургу өрү база-ла автобустар чоктап олур. Биезки Москва кудумчузунда демги бажыңның даштында, кээп дүшкен бүрүлер шыпкан чиңге оруқчуталарда долгейниң бүтү булуңнарындан келген чон соңсаал-даа чок шуужүп тур.

Бистиң эң энерелдиг киживиске, Ильичиге мөңге тураскаал болган шак бо бажыңда өндүр улуг чуртуң хамык чонуң далажы-далажы шуужүп-ла тургазыңар.

Б. БАБЛЮК,
СЭТА-ның корр.

УЛЬЯНОВСК.

БЕЛЕТКЕЛ-ЛЕ, БЕЛЕТКЕЛ

РЕПОРТАЖ

Оон бээр мындыг-ла үр болбаан— каш-ла айлар азы хонуктар эрткен. Щетинкин-Кравченко кудумчузунуң Чүлдүм кудумчузу биле белдирлешкен черинең чоогунга көдүрер кран дээрже бедип үне берген. өрү-куду чылып, аар чүктү агаарга халаңнадыр көдүрүп үндүрүп турган. Маңаа тудугжуларның ыр-шоору, чүгаа-сооду, оларның чеңеек-хереектериниң даажы дыңналып турган.

Тудугжулар боттарының сөзүвүге эң болуп—Политиктиг чырыдымыкның бажыңының тудуун дооскан. Ол дээрге, оларның Совет Тываның 25 чыл ооңуң байырлалынга күш-ажыдыы белээ-дир.

Тыва черге хосталга, араттарга эрге-шөлээ, дең эрге, аас-кежиктиг аңмыдыралдээт демисежип турган кызыл партизанларның аттарын эдилээн кудумчуну үш каът чаа бажың удам-на хевир кынрып турар. Политиктиг чырыдымыкның бажыңының улуг залынга 800 ажыг кижи олурар. Шынап-ла бис ону кайгамчык-ла-дыр деп магадавас аргаңыс чок! Ам дээрезинде аныяк Тывада эң хөй кижи олурар кәря чаңгыс улуг зал ол.

Бо хүннерде эртеңден этеллээш, орай кежээте дээр-ле, ол делгем, чараш залда хөгжүм, ыр-шоор, ташпы-сам диңмирел турар. Совет Тываның 25 чыл ооңгуталаан байырлыг хураага, байырлалдың хүнүнде ажылчы чоңга көргүзер улуг концерттиң белеткелиниң чоруп турары ол-дур.

Белеткел шуут-да тургустунган программа ёзугаар чоруп турар. Чарлакчылар— тыва кыстың, оруг оолдуң өткүтчидиг үнүнер эң-не баштай дыңналып келди. Дирижёрүнүң холу харбаш дээри биле-ле, сураглыг совет композитор А. Новиковтуң «Төрээн чуртумга» деп ырызының аялгазы чаңгыланы берди. Тываның күрүне филармониязының, ыр болгаш ташпы ансамблиниң. Кызылдың уран чүүл училищезиниң «Чечек» ансамблиниң артистериниң каттышкан ниити ыр болуу бо ырны күүседир. Хогжумнуг үделгезинде Тываның радио дамчыдылга болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестри. «Төрээн чуртумга» ийи чүс чыгам ыраажы, симфониктиг оркестр күүседиптиң турда, кижиниң сеткил-сагыжы, төрээн черинге ынакшылы хайныгып келир.

Байырлалдың концерти шак-ла ыяштар ээлээр.

Ооң дараазында П. Чайковскийниң, А. Глазуновтуң классиктиг чогаалдары уламжы бээр. Каш-ла чылдар иштинде Тываның уран чүүлүнүң кайы хире шапкып сайымраңгай хогжулдезин чедип алганы баштайгы наш номерлерден, оон күүседикчилеринден-не тодаргай көстүп келир.

Алексей Чыргал-оолдуң «Челер оюм» деп увертюразын симфония оркестри күүседи бээрге, ааскежикке, өөрүшкүге бүргеттиргеп аныяк эр азы орган-эрээкмес салгын-хатты сырыналдыр челиин чораан ыяшкап сагышка кирип келир.

Бистиң уран чүүлдүвүске чаа таланттыларның немежип турарын бо концерттен көөр бис. Фрунзе хоорайның балет училищезиниң доозукчулары танцы көргүүлгелериниң күүселдезинде кол өзек болуу бергени дыка өөрүнчүг. «Оттуушкун» деп танцыраыг чаа көргүүлүнүң кол солиязы, хамының ролинде талантылыг, аныяк таныышы В. Монгуш, Галина Кажын-оол база-ла классиктиг чогаалдың күүседикчиин.

Ленинградка бо чылын чаа дээди эртем дооскан Коноваловтар Тываның хогжүмүшүн театрының артизи болуу бергеп. Люда Коновалова «Севильский пирольник» деп операдан үзүндүнү ырлаарын сонуургаар силер. Олар ийиллээн Дунаевскийниң «Хостуг салгын» деп опереттазындан үзүндүнү база-ла күүседирлер.

25 чылдың байырлалынга чедидип келген эргим залчыларывыс бистиң хоочун, ат-сураглыг артистеривиске Кара-кыс болгаш Максим Мунаактарның, Николай Олгей-оолдуң, Конгар Хүргүлектиң ырлажырын улуг сонуургал-биле дыңнаары чугаажок. Р. Кенденбильдиң «Чечен биле Белекмаа» деп операзындан үзүндүнү бистиң «айлап-күжүүре» Ошку-саар Таспаанчык сеткил-сагыпты хайныктыр ырлаптар.

Байырлалдың улуг концертиниң программазы солун болгаш байлак. Ташпылардан, ырлардан, хогжүмүнүг күүседикгелерден ангыда, сыгыт-хөөмей, каргыраа, хомусчулар дээш черле кайызын ол дээр бээр.

Байырлыг хураа соонда болур бо концертти чүгле чаа, чараш, делгем залда олургааннар дыңнаар эвес, ону радио дамчыштыр республиканың бүтү булуңнарында сууларга, хоорайларга, малчын аалдарга, ажылчы коллективилерге чедирип— агаар чалгыы-биле дамчыштыр.

Концерттиң үнер шагыга чедир белеткел-ле, белеткел...

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.



Ташкентиге болгар улустуң белекке берген школазын ол хоорайда тудуп турар. Болгар тудугжулар 1060 өөреликчиге өөредилге корпузун тударлар. Ол школа комплекстизинге административтиг болгаш күш-культура корпузу, өөредилге мастерскаялары, лабораториялар, столовая, кино залы болгаш хуралдаар зал турар. Ташкентиниң чаштары келир өөредилге чылында-ла ол школага өөреши бээрлер.

ЧУРУКТА: аңы-дуңма Болгариядан ажылдап келген тудугжулар (солагай талазындан оң талазынче) Петр Декчев, Илья Пейчев, архитектор Лалко Иотов, Райчо Русев, Илия Слонков, Минчо Димитров болгаш Борис Селов олар.

И. ДУШКИННИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Е. ВИЗОВСКИХ — ЧЕМПИОН

ТУЛА. (СЭТА). Андарыкчыларның бүгү эвилел чарыжының түңнелдерин судыя коллегиязы чарлаан. Калининград область Гурьев аттыг колхозтан келген Е. Визовских 1969 чылда чуртуң-тулган чемпионду болган. Ийиги черни Эстониядан келген К. Лупп үшкү болгаш дөртку черлерни А. Новиков (Тула область) болгаш Б. Жвирала (Литва ССР) олар үлешкен.

Литваның төлөлекчизи З. Мацкевичиге чөрээжен механизаторларның аразында чемпион болган. Ийиги черни Х. Вээс (Эстон ССР) алган. Үшкү черде — П. Свилпе (Латвия ССР).

Красноярск крайдан келген М. Дукинни ашыктарның аразында ээп-не дээре болгаш мергежилдиг андарыкчы деп саналаа. Ийиги черни В. Сибера (Белорусс ССР), үшкүзүн — В. Брантс (Латвия) алган.

Бирги черни алганнарга түскай алдын медальдарны, а ол ышкаш ССРЭ-ниң УАЧД-зинин алдын медальдарын тывыскан болгаш тураскаалдыг шаңналдар бергеп. Мартыл-даанның бүгү киржикчилериң ССРЭ-ниң УАЧД-зинин хүлер медальдары-биле шаңнаан.

Чайворд — „Тыва“



1. Тывада сайыргайгай спорт. 2. Чаа чыл байырлалы. 3. С. Сүрүн-оолдуң тоол шулуттелээ. 4. «Хайраң-бот» деп шиниң маадыры. 5. Этге чугула эт. 6. Ажылдаарда болгаш аян-чорук кылыры хөлге. 7. Хем-биле этташ совхоз. 8. Археология экспедициязының удуртукчузу, эртем кандидады. 9. Эр кижилерниң деңнеп сөглээр ыяш. 10. Күш-ажылдың байырталы. 11. Тыва АССР-ниң улустуг артизи. 12. Хоорай. 13. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры. 14. Сава аймак. 15. Солун. 16. Ленинниң ролюн күүсеткен артист. 17. С. Сарыг-оолдуң тооскузулуун маадыры. 18. М. Доржуның шулуктер чыындызы. 19. Чырыткы. 20. Аргы-жылга транспорту. 21. Тыва шин. 22. Партизан шимчээшкиниинге удуртукчуларының бирээзи. 23. Таңшы. 24. Сыя ады. 25. Тываның мурнуу-тоон чугузунде суур. 26. Кино-театр. 27. Шажынның бир эрте-дужаалы. 28. Суг кужу. 29. Тыва жи тураачыларның хостаакан хоорайы. 30. М. Кенин-Лопсанның шулуглели. 31. Үнелиг казымал. 32. К. Кудажының тооружу. 33. 4 Айтыштовтуң тыва дылда ному. 34. Арааган ан. 35. «Ачы-Кара болгаш Ангыр-Чечек» деп шиниң автору. 36. Тайганың чыгыг үнүжү. 37. ТАРЭ ТК-ның эң баштайгы даргазы. 38. Тыва бижиктиң үндезилекчизи. 39. Ырда кирген хем. 40. Баштайгы нам ажылдакчыларының бирээзи. 41. С. Серениң рассказы. 42. Тыва литературада улуг хемчеелдиг чогаал.

Тургускан В. СЕРЕН-ООЛ.

Ленинчи лекторий

АЛМА-АТА. Алма-Атаның хөвеч-саазын комбинадының ажылчыннарының дилээн ёзугаар хоорайда ол улуг бүдүүрүлге чериниң партия организациязы Казахстаннын Эртемнер академиязының эртемденнерининг дугаазы-биле доктаамал ажылдаар ленинчи лекторийин тургускан. Философия эртемнериниң доктору М. Сүжиков, юридика эртемнериниң кандидады Л. Николаева болгаш философия, эрге институдунуң өске-даа ажылакчылары башлайтыг лекцияларны номчаан.

Республика академиязының чүс ажыг академиктери болгаш кежигүн-корреспондентилери, докторлар, эртем кандидаттары Алма-Атаның бүдүүрүлгелериниге, хоорай чоогунуң ажыл-агыйларынга барып, ленинчи лекторийниң ажылынга идепкейлиг киржип турар. Электросерв заводунга эртемденнер «Ленин болгаш Казахстан», «Ленин совет литературада болгаш кинода» деп лекцияларны номчаан.

(СЭТА).

—⊙—

100 четкен

БАРНАУЛ. (СЭТА). Культураның хоорай университединиң үшкү өөредилге чылын эгелээн. Политиктиг чырыдымыкның бажыңының келгем залынга 700 дыңнакчы — Барнаулдуң машина тудуушкун болгаш химия бүдүүрүлгелериниң ажылчыннары база инженерлери, эмчилер, башкылар студентилер бүрүнгү хүнээ долуп келген.

Университет музыканың болгаш сөөлбирилге ураң чүүлүнүң үш факультединг.

Алтайның хоорайларында болгаш улуг суурларында ам культураның болгаш улустуң 100 университединиң ажылдаан тур. Оларда 20 муң ажыг дыңнакчы бар.

—⊙—

Тираж болган

ПЕТРОЗАВОДСК. (СЭТА-ның корр). Петрозаводскиниң 1969 чылдың акша-бараан лотереязының алды дугаар ууктугениниң ойнашкыннар тиражы доозулган.

Тиражка 7 миллион 920 муң рубль ниити түңнүг хөй акша-бараан ойнашкыннары ээттенгеннер. Улус ойнашкыннарның аразында 176 «Волга», «Москвич», «Запорожец» автомобильдер, 572 мотоцикл, мотороллер, 1980 соодукчу бар.

ХОРАННАНЫЫШКЫН

Кыжын-даа, чайын-даа аъш-чемденге кижиниң хорааннаны бээри болганчок-ла таваржып турар. Каракка көзүдбес стафилококктар, стрептококктар, ботулизминиң палочкалары, сальмонеллдер дээш оон-даа өске микробтар аарыгны тывыдырар. Үстүнде адаанывыс микробтар тарап, нептерээн аъш-чем аймаан чемге херегленде кижи хорааннаттына бээр. Микробтарлыг аъш-чемниң даштыкы хевиринде кандыг-даа өскерлиишкин чок, оон чыды-даа. амдаяы-даа биеэги-ле хевээр—аңаа болур.

Азырал дириг амытаннарны ажаап, өстүрүп турар улус хорааннаныышкынынга болганчок-ла аарый бээр. Чүге дээрге, ыяшкыгыр бода малдың, хаванның, өдүректиң, кастың шөйүндүлеринге сальмонелл деп микробтар доктаамал чоруур. Бо азырал амытаннарны ырак черге сүрер ийикпе, азы аштадыптар болза, оларның органнами сулараап, шөйүндүлеринде чоруур микробтар даштыкы органнарже, ткаңнарже дапкаарлаар. Ындыг малды соккаш. оон эъдин аштап, арыглавайн чемге хереглээнде, оон кижи хорааннаны берип болур. Ол ышкаш мал согар черлерге мал эъдин ажаап тургаш, арыг-шеверниң дүрүмүн сагывайн, чудураларлар болза, оон шөйүндүлеринге чоруур хоран микробтар малдың коң эъдинге тарай бээр. Арыг-шевер сагылдаын киреэнгейге албайн, оваарымча чок чорук-биле хирлиг черге эттеп, балыктан, картофельден, ногай болгаш кат-чимис аймаандан, суттен, консервилерден чем белеткээн таварылгада микробтар база-ла чемге холужуп кирер. Антына болгаш холдарның салаалар кежиниң ирнелир аарыындан качыгдап чоруур кижилер сүт продуктуларын, торттар болгаш өске-даа чем аймаан белеткеп кылганда, оларны дамчыштыр аъш-чемге халдаан микробтардан кижи база хорааннаны бээр. Ындыг болганда аъш-чем магазиннериниң болгаш пекарняларның, столоваяларның ажылдакчылары эмчи шинчилгезинге доктаамал эртер ужуралт.

Чамдык кижилер кышкы үеде чем аймаа белен үрелбес деп санап турарлар. Ол шын эвес бодал-дыр. Аъш-чемге хорааннаныышкын колдуунда чайгы үеде болуп турза-даа, кыжын ындыг чорук база-ла эвээш эвес таваржыр. Чүге дээрге дириг амытаннарның сальмонеллдерлиг аарыы болгаш кижиниң ангинадан аарыыры бүдүн чыл дургузунда таваржып турар. Ол ышкаш дузап каан ийикпе, азы дозирган чем аймаанга микробтар ковуден неперевезе-даа, олар дириг хевээр артар деп чүвениң база утпас херек.

Кижиниң органнамнаге микробтар хорааннаны тарап эгелээн билек, кижи аарып эгелээр. Микробтар нептерээн аъш-чем аймаан хары угда чиген белүк ийикпе, азы пий-чаңгыс кижилер хорааннаныр. Ынчалза-даа ону чиген кижи бүргүү аарывас. Микробтар чеминиң чамдык черлеринге хөй, а өске иезектеринге шуут чокдаа болгулаар.

Хорааннаган соонда аарыг 6—12 шак болгаш илереп келир. Ижин аарыыры, ыяш төнери, ыыкыныгын-дидирер келирп, кускы келирп, куду олуртуру оон баштайгы демдектери ол. Бир ынеё аарыг чиик болур болза эът изивес.

Эмчиниң сүмези

а аар болган таварылгада үргүлчү кустурар, удаарап-дембаарар, медерел оскүндүрүп турар аңаар. Ынчан түректиң ачыл-чорудулгазы элээн баксыраар. Аарыг чаяк болган таварылгада, оон демдектери 1—2 хүн үргүлчээр. Хорааннаган, байдалды дарый эңнеж берген кижилер боттарын кадык кылдыр эккироллир мен деп санаавас эмчиге шинчитпейн, аарыгын ол-ла девээр уламжылырып турар. Ындыг кижилер халдаварлыг жиробтарны кан чыг дургузунда эдилеп чоруур.

Ботулизм палочкаларындан аарыры эң-не аар таварылга. Ынчан кижиниң хенертен шаа төнүп келир, баш, ижин аарыыр, карактар туманнаар тыныш бачыдаар, чүве ажыраргә аарышмылыг апаар. Микробтар баш болгаш оорга чүүшке халдаар, хайның эритроциттерин үрегдээр.

Хорааннаныышкынның баштайгы демдектери илереп келири билек, дораан-на эмниге баар. Аарыгның баштайгы үезинде хорааннаны берген-дир мен деп сеңнилеп кагмаңнаваз, ол-ла дораан 1 литр хире хайындырган дустуг сугну кижилер. Аңаа марганецтиг ажыл калийниң кошкак кайлдырының база чем содуйып (1 литр сугга 10 грамм сода) немээр. Албадап кустурарын оралдажыр. 1 литр хайындырган сугну соодуп алгаш, клизма кылыры эргежок чугула. Чылыг грелка салыр. Эмчи келгижеге дээр аарыг кижиге чаа хайындырган ийик шайны ижирпир.

Боду эмненир чорук аар уржукчы чедирер деп чүвени уттуп болбас. Ижин аарыры чидип, куду олуртуру соксай бээрге, аарыг шуут эккироллир ол деп сананар чорук улуг частырыг. Хорааннаныышкындан аравааш, чогуур ой-шаанда эмнетпес, эмчиниң хайгаарадырга турбас болза, аарыг кезең болгаш-ла катап кадалаар, харын-даа хоочураан байдалче шилчиир.

Аъш-чем будурулгелеринде ажылдап турар кижилер акгинадан, грипптен болгаш өске-даа аарыглардан аарый бергенде ол-ла дораан эмчиге шинчидер херек. Бажыңнарга, кухняга болгаш ажылдаар черге арыг-шеверниң дүрүмнерин шыгыы сагыыры —хорааннаныышкынны болдурбазының бир чугула аргазы. Аъш-чемни белеткеп-даа, шыгжап, кадагалап-даа турган арыг-шевер дүрүмнерин хамыдып болбас. Бир эвес соодукчу азы чем шыгжаар серинп чер чок болза, дүртен үрелинчел чемперни хайындырган, дораан ажыттаар. Эътпеп, балыктан кылган пирогилер, ипиегрет салат болган суг кылыгларны

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чыхпа үдезэлдеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 8 СРЕДА № 237 (8083).

Өртээ 2 көп.

Байырлалга күш-ажылчы рапорт

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз хүлээлгезин хуусаа бетинде күүсеткен

Ленинчи юбилейге. Совет Тыванын 25 чылынын байырлалынга алдар болдурган бүгү улустуң социалистиг чарыжынга киришпишаан, СЭКП-нин XXII съездизи аттыг совхозтуң малчыннары болгаш чер ажылдакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин чеднишкинниг күүседип турар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери күрүнеге сүт дужаарының чыл планын 100,5, дүктүүн — 100,4 база тарааныын—108 хуу күүседипкенин дүүн рапорттааннар. Совхоз эът садарының он айлар панын база чеднишкинниг күүсеткен болгаш келир чылдың дужудунге үрезинни бүрүн уруп алган.

Совет Тываның 25 чылынга үткүштүр

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. ЭРЕСТОЛ:

ЧАДЫРЛАРДАН ЧАА БАЖЫҢНАРЖЕ

Шаандагы амыдыралды сайтып иззэге салыш-челүвустуң иззэгенчиг чораанын: хадың, шивии иартыңдан кылган чадыраларга чурттап, наш ивии сүруп, тейга-дээкыларнын кезип, иштин-хырнывысты теттуруп чораам болгай бис.

Улуг Совет Эвилелиниң ог-бүлезинге киргенивистен бээр ам 25 чылдың күүрү болуп турар-дыр. Амыдыралда болу берген улуг чаартылгаларны дениээр чүве бизин тыныдбас ийин. Чадыр хамаан чон чаңгыс ергеи бизин турбаан Адыр-Кежиге 1949 чылдың апрельде «Совет Тыва» колхоз тургустунуп, тудуг-сууг шапкыны-биле хогжүдү, а бо чылын ол сууг күүрүненин улуг амыл-агыйы — «Теора-Хем» совхозтуң төвү апарган.

А Төмүда амыдырал хогжүлдезиниң базымы оон-даа деягем: сөөлгү 25 чылда агыы суглуг Бии-Хеминиң унунда Сыстыг-Хемде күрүненин аңнаыр-тывыш аныагый чери, Ырбанда ыяш белетиээр участок, Теора-Хем суурда күрүненин аңнаыртывыш аныа-агый чери, амыдырал хандырылга комбинады, школаалар, эмнелгелер, культура-чырыдыышынын албан черлери эмылдап, чонга бараан болуп турар.

Бо бүгү чаартылгалар боду-ла буде бербээн чүве ийнен. Ону кижилер, күш-ажыды депшилгенин быразы кыдыр билип турар кижилер беттандырган. Оларны он-оку-биле адап болур: Ак Мырлва, Надежда Савельева, Ак Тамынай, Иван Серебрянов, Кол Нагазы, Петр Павлов, Бараан Чигжит...

Төмүну кербзи ниижи—Тываны кербээни ол дээ чугаалаар болгай. Бистиң районнуң экономика, культура хогжүдезиниң республиканың оске районнары-биле деңге хогжүп турарын херечилеп турар чугаа чогум-на ол. Өдүген ынчаар өөскончи сигенбиле чытталып, чаяым тайгаларга чурттап чораан төмулар ам чадырлардан моңгезинбиле чарыгаш, чаа амыдыралдың эзлери апарган бис.

Район экономиказынга нол черни аңнаыр-тывыш аныы эзлеп турар. Төмүнүң аңчыларының кижилери республиканың аңчыларының кижилерин деңнеп турар аңаруунуң 35—40 хуузун киирип турар. Бо чаагай хереекке боттарының үлүүн киирип турар эр, хөрээмээн аңчылар хей.

Сөөлгү чылдарда ССРЭ-ниң Улус ажылагый Долгалгазынга Төмү райондан 100 ажыг кижи киришкеш, алдын, моңгун мал-маңнаар-биле шаңнатиан.



Бо аңнаыр сезонунда Төмүнүң аңчылары 201,5 муң рубльдиг өлүүн Төрээн чуртка бараалгадыр. Бо хүннерде аңчылар ыраакы тайгаларже аъттаныптарынга белеп: 900 чары, 130 аът, 7 трактор, 4 машина белетиттинген, а чамдык аңчылар вертолёттар болгаш самолёттар-биле аңнаар черлеринге чедиртип алыр.

Мен бодуу сезон даалгазын бо чылдың декабрьның 25-те күүседиримни хүлээзинмен, ынчангаш районнуң аңчылары сөөлгүнге ээ болуп, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүненин үндезилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур юбилейинге төлептиг ужуражыырлар.

ХОВУ АЖЫЛДАРЫНЫҢ ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

КИЧЭЭНГЕЙНИ КЕЛИР ЧЫЛДЫҢ ДҮЖҮДҮНЧЕ

Сөөлгү медээлер бээргээр алырга, октябрьның 7-че чедир республиканы шиитпи-биле бүгү тараа шөлүүнү 89,5 хуузунуң тарказы ажаан алдынган. Планга оналаштыр 95,4 хуу үрезин урдунган. Күрүнеге 61716 тонна тараа саттынган. Ол болза планга оналаштыр 102,9 хуу болур. Планның 49 хуузу язы 72,5 муң гектар аңгыс аңдартынган.

Тараа культураларын ажаап алыры. Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда хожудан турар. Бо черлерде ам-даа 8000 гектар тараа сыпта турбушаан. Ында келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткелиниң темпизи база кончуг өөжүм. «Найыралга», «Чыраа-Бажы», «Шекпээр», «Барлыкъ совхозтар бо чугула ажылды ала-чайгаарлаашкыиче киирген.

Күскү хову ажылдарының бир чугула хевири — аңгыс аңдарылгазы база четпес организастаттынган. Эрткен чылдың бо үеэш-биле деннээрге, ам оон 20 муң гектар эвээш аңгыс аңдартынган. Сөөлгү беш хонукта немелде чүгле 18 муң гектар, а чаңгыс трактор-га онаштыр хүнде ажылдап кылыышкын 5-ле гектар. Бо чорук тракторларның чүгле чаңгыс аалчеге ажыглаттынын келгенинден онза хамаарылгалыг болган.

Элээн хей ажыл-агыйларның агрономнары трактордар бригадаларының ажылынче ханылап кирбейн, ажаап алышкынга сыдап алган, чер андырылгазының шынарын контрольдавайн турар. Чамдык трактористер бодунуң онаалдазын билбес, график чок ажылдап келген.

Үрезин уругушкуну, аңгыс андарылгазы—ажаап алышкындан худак чок чугула ужур-дузалыг ажылдар. Чогум-на харын белеткеттинген үрезинниң, черниң шынарындан болгаш кайы хире арбын хемчээлдиниң келир чылдың дүжүдү хамаажыр. **Ынчангаш бүгү чер ажылданчылары, бо чугула ажылдарны дүргеп, бодик шынарлыг чорутпушаан, оон-биле Совет Тываның 25 чылының байырлалын төлептиг үткүүр дээш турүжүңар!**

БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 20 чыл ооңга турасказаан Москваның ажылчы чоннар төлөлекчилериниң хуралы Эвилелдер бажыңының хуралдаар залында октябрь 6-да эрткен. Ооң киржикчилери ГДР-ниң Совет Эвилелинде элчини, Хорст Виттерн, Демократтыг Германияның Национал фронтузунуң болгаш герман-совет найыралының ол шиитплелдиң башкаар черниң даргазы доктор Лотар Больц баштаан төлөлерин, элчин черниң дипломаттыг ажылдакчыларын чыны-биле уткаан.

Адчылар-биле кады президиумга эштер А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Д. С. Полянский, В. В. Гришин, И. В. Капитонов, министерстволарның болгаш ведомстволарның, найыралдың совет шиитпелдер эвилелдериниң, ГДР-биле найыралдың совет шиитпелиниң болгаш оске-даа хөй-ниитп организациялларының удуртукчулары олурган.

Хуралды СЭКП МХК-ниң секретары В. Я. Павлов ажыткан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединиң Даргазы Ю. И. Палецкис плеткел кыпган.

(СЭТА).

СЭТА-ның дыңнадыы

1969 чылдың октябрь 6-да Совет Эвилелиниң Черниң метеорология ажылынга бараан болур «Метеор» спутнигин салып үндүрериң боттандырган. Спутникти салып үндүргени агаар байдалының шалыкшы медээзин боорунге ажыглаар, эргежок чугула, агаар байдалының дутайымда медээлер алырып хандырар сорулгалыг.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Берлинге октябрь 6-да болган байырлыг хуралга

эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эртем эш Ульбрихт!
Эртем немец өөренүлүг эштер!
Хүндүлүг эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумуу болган чазаа совет коммунистериниң, бистиң чуртувустуң улустарының өөренүзээнинден Герман Демократтыг Республиканың акыдуңма улузунга улуг байырлал — социалистиг күрүненин үзээрби чылы-биле холбаштыр чүректиң ханызындан байыр чедирип тур.

Шаг-че ээн эки шиитккечи, кандыг-бир болуушкун төөгүге кандыг черге хамаарыгы ол тодарадыр. Бир эвес чамдык бир болуушкуннар кезек үе эртерге балалып, не чок эрте бээр болза, өскелериниң үжүр-үткалыы болган өөлүр улуу улам-на тода апаар. Ам, үзэрби чылдыг үе эрткенде-даа, Герман Демократтыг Республиканы тургусканы кайы хире үжүр-дузалыг болганы тода көстүп турар-дыр.

Бир эвес эрги Германияга монополистер болгаш юнкерлер, немец дайынаырактар, написчи кем-керектээннер тураында тергиидеп турган болза, ам ажылчыннар болган тараачыннар, күш-ажылдың болгаш тайбыңның кижилери башкарып удуртуп турар немец күрүне тыптып келген. Бир эвес герман империализм делегей дайынын ийи удаа кынсып үндүрген турган болза, ам бодунуң бүгү күжүн тайбыңны камгалаарының херээнге, эң-не чөптүг шиитпелел тургузууун тургузарынга бөрүн турар немец күрүне догуннап бижыкпан.

Бо болза чүгле немец улустун салым-чолунга эрилде болган эвес, харын Европа төөгүзүнге кончуг чугула болуушкун болган. Олче орукту гитлержи фашизмин, дүмбей, ареатанзыг чоруктуң болгаш агрессиянның күжүн ашкан төөгүлүг тиилелге, кижи төрелгетенниң төөгүзүнде улуг тулчуушкунга чаалап алдынган тиилелге ажыткан. Герман Демократтыг Республиканың чедишкинниг хөгжүүлүнге ол бодунуң тыптып келген чезинден-не социалистиг чурттарының ынчап тургустунуп келген акы-дунма өг-бүлезиниң кежигүнү болганы, олардың хей таламыг кады ажылдажылгазының идепкейлиг киржикчилап апарганы дегүм болган.

Герман Демократтыг Республика бодунуң юбилейинге күштериниң чечектелишкинниин үезинде ужуражып турар. Чоокка чедир-ле ооң күрүне адын ажыы-биле адаарындан оюп турган ооң дайынчылары безин, ам немец социалистиг күрүнениң чедишкиннерин хүлээп көөр ужурга таварышкан.

Бодунуң авангарды — Германияның Социалистиг чайгыс аай партиязының удуртулгазы-биле, социализмниң түзүнүн адаа-биле ГДР-де ээн эки, улустуң мурнакчы күштери сырый каттыштан, ажылчын ардының эрге-чагыргазы, күш-ажылчы тараачыннар болган дешилгелиг интеллигенция-биле ооң эвилели бижыккан, социалистиг шиитпелдиң үндезинери чедишкинниг тургустунган. Ам үеде ГДР делегейниң элээн сайгыраңгай үлетпүлүг ол чурттарының санында кирип турар.

Байырладың бо хүнүнде бис мынчаар чугаалаар бис. Силерниң чурттуларга чаа шиитпелдиң тургузукчуларынга — социалистиг тургузуушкуның үезинде революсчу бедик медерелдиин, туруштуун, кадыг-бижыг тура-соруун, организастыын болгаш чурумнуун, ёлүүлүг социалистиг патриотизмиин көргүскен болгаш көргүзүп турар дайынчы ажылчын аңгыга, алдарлыг кооперативчи тараачыларга, талантылыг күш-ажылчы интеллигенциягга алдар болгаш хүндүткел!

Социализм силерниң черинерде дедир ээлбес кылдыр тиилээн, ГДР-ниң улуузунуң тура-соруу ыядыг. Ол бүгү улустуң референдумунга хүлээп алдынган социалистиг конституциядa бадыткаттывган. Социалистиг чаалап алышкыннарны ажылчы чоннардан кандыг-даа чепсек-биле—дайынчыг-даа, политиктиг-даа чепсек-биле, коргуудушкуннуң болгаш күткүүлүн күүнүң-даа дузазы-биле хүнээп ап шыдавас.

ГДР-ниң чөрбээ чыл хогжүдезиниң эң чугула түңнелдериниң бирээзи статистиг сан-данзыларда көргүстүвээн-не, ынчалза-даа ону республиканың бүгү черлеринден кижи эмнерип каар-дыр. Ол немецтерниң хөгжүдериниң, улустуң чаагай чоруун, артемин болгаш күзүлгезиниң чаа хевирлерин болгаш методтарын биилиг тып ап турар.

Герман Демократтыг Республиканың делегейге салдарының өөүн турарын совет улус нанг чүүдүгүнүүшкүнү-биле хайгаарап турар. ГДР бодунуң эрге-хүлээлгезин кылдыр — немец черден чаа дайынның кыжанын моон ынай кажан-даа үнмеинин дээш бүгү түүлдерни кылырын чарлаан. Ол — ан-не чаагай сеткилдиг соруулга болгаш ээ улуг ужур-дузалыг херек-тир, эштер, ол дээш бүгү европейжи улустар Герман Демократтыг Республикага өөрүн четтирер ужурлуг.

Герман Демократтыг Республика—ол дээрге амгы делегейниң чугула түүүн хевээ. Ким бир кижилер ам-даа —Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөр бе ааы хүлээп көрбес бе деп чалгыыш турар. Озалдаан болгаш бистиң хүннеривисте харын-даа каттыжычыг турушту-тур ийнен! Эльбаның Сонгу далайже кирер агыы чыдарын олак ыядыг чедимнеңиг болза-ла «үдээп көрбеин» барып болур. ГДР-ни «үдээп көрбеинин» дугаймында, ГФР-ниң бүгү немецтерниң өөренүзээнден чугаалаар «эргези» дээр чүвениң дугайында хоозун сөстер моон ыңай тур-даа политиктиг ажыкты кымга-даа бербес.

Картыштыг «Халыштаан доктриназы» аңаа-ла өлүр чүве эвес, ол, Бумеранг дег, ам бодунуң ордуларынче согуг ыяшы турар. Барыын Германияда сөөлгү болуушкуннар харын ооң дугайын чугаалаар турар эвес чүве бе. Камбоджа, Ирак, Сирия, Каттыкиан Араб Республика, Судан, Мурвуу Йемен ышкаш, күрүне-леринең ГДР-ни хүлээп көөрүне Боннуң кандыг-даа кажарлаашкыннары шантактап шыдавас. ГДР-ни чоокку үеде еске-даа хей чурттар делегей эргелеринге хамаарыштыр хүлээп көрген турар дээрзинге чигзинниг чок.

ГДР-ниң амыдыралының болгаш демиселиниң 20 чылы бистиң социалистиг ийи күрүнелеривистиң ак сеткилдиг найыралының болгаш үрелүүнелдиг кады ажылдажылгазының чылдары болганынга совет кижилер, бистер сеткилиивис ханыышкан-дан көрүп турар бис. Бистиң найыралывыс эки чаңчылдарлыг, ханы достерлиг. Немец пролетарлаттың баштыңчыдары Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга кайы хире ёөрүшкү-биле байыр чедирип, немец ажылчыннарны социалистиг Германияны тургузарынче болгаш ооң социалистиг Россия-биле эвилелдежирынче кыныгыр тургаанын өөрүп четтирипкинин-биле сактып турар бис. Хавазы Россияның ырыынан үнүп келген хостанга Германияга база хостанга-дыр дээн Кэрэ Либкнехт чугаалаан.

Октябрьның соон дарый немец черге Советтериниң кызыл тугун кодурун үндүрген база хамаатты дайынның чылдарында Советтер республиказының талазынга тургүп, интернационалчы отрядтарга тулчуп турган немец ажылчыннарның болгаш тараачыннарның маадырлыг чоруун совет улус кажан-даа утпас.

Немец эки тураскаалар оске чурттарның интернационалистери-биле кожа турушкап, фашизмге удур Испаниянын ковударынга тулчуушкунче эрес-дидим кирип турган дээрзин кезээде сактын чоруур бис. Немец улустуң эң эки оолдары — коммунистер болгаш антифашисчилер пролетаржы интернационализмге шынчы чорукту. Совет Эвилелиниң — социализмниң Төрээн чуртунга ынакшылды эгезинден тура-ла Германияның болгаш делегейниң коммунистиг ишмчашкининиң Вильгельм Пик, Вальтер Ульбрихт, Отто Гротеволь ышкаш шылгараңгай ажылдакчыларның удуртулгазы-биле эрткен. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязы чуртту ишпинде бүгү-ле эң эки болган мурнакчы кижилерни бодунга тыып алган, демократтыг партияларны болгаш хей-ниитп организацияларын, чонунуң бүгү кежигтерни Национал фронтуга сыры каттыштырып база оларны тайбыңның болгаш социализмниң оруу-биле баштап шыдаан. Бистиң эргим өөнүүлүг болган дайынчы жижи Вальтер Ульбрихтиге баштаткан Төп Комитетке удуртурган ол партия сайгыраңгай социалистиг ниитпелдиң тургузарынга марксизм-ленинчи угланыышкынны чайгыын чок чорудуп, социалистиг ар-ыылган эвес бе деп санаар черде болбас. Неонацистер соңгулдаларга 1 миллион 60 муң бадыжашкыннарны алган, азы 1965 чылдаазындан өөдээн ажыг катап хей бадыжашкыннарны алганын база билир ужуралуг, эштер. Ынчангаш Бармын Германияның хей-ниитизин ол дугайын бодаа чогуур.

Герман Демократтыг Республиканың база-ла бир киржикчизи болуп турары социализмниң акы-дунма чурттарының бузулбас эвилелиниң барыын-герман империализмниң болгаш ооң дайынчырак база политиктиг чалчаларының авантористиг күзел-боладдарынга удур бүдүрелдиниң-биле туруп турары дээрге, Европаның бүгү-ле тайбың күзээн улустарынга чаагай деткимче болур. Европада өөскөрлек болгаш агрессия чоруктуң планнырынга бижыг болгаш чайгылыш чок удур туржуру — бистиң ниити херээнис болур, эштер! Немец ажылчы чоннарның тайбыңга ынакшылдыг социалистиг күрүненин бүгү хемчеглер-биле деткири — бүгү социалистиг чурттарның, харын-даа Европага бижыг тайбыңны хамыдырары кым-на күзеп турар болдур, оларның шупту-зунуң ниити херээ деп санап турар бис.

Совет Эвилелиниң, ГДР-ның, Варшава Кэрээнниң бүгү чурттарының Европа талазы-биле херектерге угланышкыны билдиңнир болгаш чайгылыш чок. Бистер болза күрүпелерниң ниитизел тургузуглларының ылгалы чокка тайбың кожа-хелбээ догуланашкыны дээш туржуп турар бис. Бистер ГФР-ниң политиказында реалистиг чорукче эргилиишкинге байыр чедирип, мындыг чорукту болуп-чогуурга-биле тодарадын көөрүнге белеп болур ийнек бис дээрзин билдиннир. Ындыг-даа болза милитаризмге болгаш реваншизмге удур бистиң демиселивис — ол дээрге, принципиалдыг шугум болгай, ынчангаш бо талазы-биле чөпшээрежилге кылып болбас-даа.

Бо диптин ээ чугула эйтыгларын чугаалажып көөрүбиле шупту тайгыс черге чыглырын Европаның чурттарынга Варшава Кэрээнниң киржикчилери—социалистиг чурттар сапылдаан болгай. Ол эгезэзинээнни калбаа-биле чүүдүтүүнүн турарынга ханы сеткил ханыш турар бис. Ынчангаш ниити-европа чөвүлет хуралын чымчыдырарын белеткээр талазы-биле чамдык практиктиг базымнарже киритпер ужу амгы үеде келгеш тотаргай-дыр.

НАТО-да чамдык кижилер Европа дииге байдалды улам нарыыдадырывче чүүтүп, дүшкүрлүг чорукту чавырымаларынга удур күжениишкинниг ажыдап турарын ында бижыр бис. Ынчалза-даа бистер: Европага келир үе тайбыныын болгаш улустарның найыралының холуунда — деп бүзүүзөр бис. Ынчаташ хөгжүдде тогум-на ол талазже чоруун дээш деткимче кылыры боттарының мындыг хүсэлгэни деп социалистиг күрүнелер санап турар.

Империалистерниң, олардың сүүлчээни болган чепсек болуур Израильдиң Чоокку Чөөнчүкте чорудуп турар политиказының аймылдыын база көрүп турар бис. Совет Эвилели, Герман Демократтыг Республика болгаш оске-даа акыдунма социалистиг чурттар израиль агрессияның үржуктарын улуткаары дээш демиселгин турар араб күрүнелериниң шыныыг херээн быжыг болгаш өскерлиг чокка деткип турар бис. Чоокку Чөөнчүкке тайбың катап тургустуттын туруп болур болгаш катап тургустунар-даа ужурлуг. Ону чер бомбүрзээнниг чонунуң хей кезии күзеп-даа турар. Агрессор бодунуң эжелеп алган өскенинг черлерин бодунга холгаарлап алырын болгаш КНО-нуң шиитпирин кара-туразында үреп, делегейниң хей-ниитизиниң сананалын тоон көрбеин болдурбазы эрге-хүлээлге болгаш шынныг чорук негеп турар!

Эргим эштер!

Эртен ийи он чылдарны делегей социализмни улуг тиилелгелери-биле демдеглеп артырген. Күрүнелерниң болгаш улустарның чаа социал-төөгүлүг ниити эвилели — социалистиг дем каттыжышкыны

(Төнчүзү 2-ги аримда).

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

догунаа тургустунган, улам быжыккан. Ол кандыг-ла бир кижиниң субъективтиг күзел-биле тыптып келбейн, а социализминиң бодунуң бүдүжүнден, делегейге күш-ажылдың социалистиг хувааларының идеологиязының болган политиктиг принциптериниң чаңгыс эвиндеп, социалистиг чурттарның эрге-ажыктарының эп-сеткилинден база салым-чолуунуң карымбаанындан амыдыралы бодуктуттунган ханы болуушкуннарның түнелинде тургустунган.

Делегей болуушкуннарының чорудулгазында социализмге чурттарының кады ажылдажылгазының салдары улуг болгаш чаагай-даа. Бир авес Европаның улустары барык чәрби бөш чылдарда тайбың байдалдарда чурттаа турары дээрге хамыктың мурнунда тайбың политиканы идепкейлиг чорудуп, империалистиг агрессияның болгаш милитаризминиң күштериге удур сырый каттыжышкынның туржуп турар социалистиг чурттарның ачы-хавыязы-дыр. Бир авес Мурнуу-Чөөн Аланда америк империализминиң дайын авантюразы бууран дүжүшкүнге таваржып турарын алгаш көөр болза, ында база-ла социалистиг күрүнелерниң аксы-дүңмалышкы эп-сеткил каттыжышкынны, маадырлыг ыеттнам улуска дузаламчызы болгаш деткимчези салдар чедирип турар.

Делегей депшилгезиниң авангарды, антиимпериалистиг фронтунуң өзээ —социалистиг дем каттыштырылгазын карак огу дег камтаалаар, ону политика, экономика болгаш шаңгалаа талазы-биле күштелдирер, ооң кирижикчилерин марксизм-ленинизминиң принциптеригже сырый каттыштырар — социализм чурттарының болгаш бүтү коммунистериниң амгы байдалдарда эң чугула интернационалдыг хүлээлгези ол болуп турар. Совет Эвилели чотум-на ону бодунуң улустар аразында эң кол сорулгазы деп көрүп турар, бо чайны болган коммунистиг болгаш ажылчыны партияларның делегей Чөвүлел хуралының түңнелдеринден СЭКП чогум-на иликиг түңнелдерин кыскып, ону коммунистерни болгаш бүтү делегейниң иштин антиимпериалистиг күштерин каттыштырарының ажылынга тергиин чугула үе-чада деп көрүп турар бис.

Эрги тургузуу, мөлүүдалдың болгаш күүзөшкининиң тургузуу бодунуң туруштарын эки тура-биле дүжүп бербес болбайн аам. Ол бүтү-ле арга-чепсээн — агрессияның дорт үүлгедишкиннериниден социалистиг дем каттыштырылгазының буза шаап, ону иштинден кошкадырынга чедир оралдажып турар. Ынчалза-даа ол дээрге, бууран тургузугунуң идегел чок оралдажымышкынары-дыр. Төөгүлүг эгелээшкин социализмге хамаарыжыр, социализм ам шаап халдаашкынының үезинде, келир үе аңаа, социализмге хамаарыжыр!

Бистиң үе-чадавыс, делегей ареназының аңгы демселиниң логиказы, әртем-техниктиг чаартылгадарының дүрген хогжүлдези социалистиг дем каттыштырылгазының мурнунга чаа-чаа делгем оруктарны ажыктап берип турар. Чугаа болза бирги ээлчегде делегейге күш-ажыл хувааларын улам хамыладырының дугайында, социалистиг интеграцияның хөгжүлдезиниң дугайында, әртем-техниктиг деп-шилгенің шинчилериниң уламнышкынарының аны-дүңмалышкы чурттарның үдеп-ликвидациялеринден улам сырый каттыштырарының болгаш сүмележилгелериниң дугайында, кады ажылдажылганың хевирлерин болгаш аргаларын болбаазырангайжыдарының дугайында чоруп турар. Ботботтарынга экономиктиг дузалажылганың чөвүлелиниң апрель сессиязының шинчилерин аңаа улуг аргаларны ажыдып берип турар. Ол шинчилерни чайгылыш чокка боттандырып чорудары — аксы-дүңмалышкы социалистиг күрүнелерниң экономиктиг кады ажылдажылгазын чаа чадаже көдүрер, ону улам сырый, хөй талазарлыг болгаш дөзүлиг болдурар, а Совет Эвилели ол талазы-биле бүтү чүүлдерни кылып-даа турар.

Шын шинчилерни тып үндүрериниге, чамдык тыптып келген бергедерни узуткаарынга дузалаар идегелдиг арга бистеңер. Ол — социалистиг интернационализм, марксизм-ленинчилериниң революстуг эп-сеткил каттыштырылгазы, социализм чурттарының политиказынга интернационалчы болгаш национал хүлээлгелерни шын холбаштырары-дыр.

Эштер!

Бистерниң шуптувуска эргим байырлал — Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чылы чоокшулап орар. Совет чурт ону улут политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүнүң байдалында уткуп бар чыдар. Ленинчи юбилейниң коммунистиг туржуузушкунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээр хамы миллион-миллион совет кижилер бүтү улустуң социалистиг чарыжын калбартканнар.

Герман Демократтыг Республиканың коммунистери болгаш бүтү ажылчы чоннары ол улуг байырлалга база-ла ажыл-херекчи ёзу-биле белеткенип турарын билир бис. Делегейниң барык бүтү черлеринде В. И. Ленининиң чүс хар харлаарынга белеткел болза ленинизминиң интернационалчы ужур-дузазын тодаргайы-биле көргүзүп турар-дыр.

Делегейниң революстуг чартыгазы В. И. Ленининиң ады-биле, ооң өөредиг-биле чарылбас харылзаалыг. Улуг Октябрьның тынызын, делегейниң социалистиг системазының тывылганы, колониалдыг империализмниң бууран дүшкени болгаш оларның орнунга хамаарышпас күрүнелериниң тывылганы, капитал чурттарында пролетариаттың аңгы демселиниң улам нагыбартаны — бо бүтү болза кижи төрээттен Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленининиң номналың ёзугаар, олярның олум чок идеяларының тиңделгезиниң адаанга чурттап турар болгаш чурттаар-даа деп чүвениң дутайын чугаалап турар-дыр.

Эргим эштер, немец чергелерниң социализминиң алдарлыг юбилейи-биле холбаштыр Герман Демократтыг Республиканың коммунистеринге болгаш бүтү ажылчы чоннарынга баа катап байыр чедирерни чөптээреп көрүнер. Социалистиг тургузуушкунга, Европага айыыл чок чорук болгаш улустар аразында тайбың дээш дөзүлелге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болуруқарны силерге, ГДР-ниң бүтү улузуунга бүтү сагыш-сеткилиристен күзел тур бис.

Социалистиг Герман Демократтыг Республика делегереп база улам чечектелип турааш!

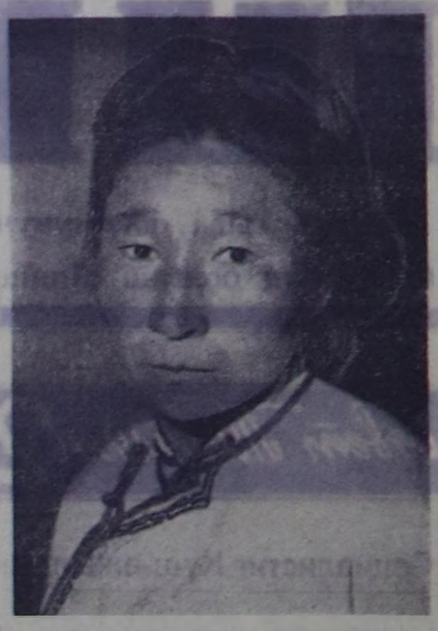
ГДР-ниң ажылчы чоннарының дайынчы авангарды — Германияның Социалистиг чаңгыс-аай партиязы болгаш ооң Төп Комитедиг делгерезин!

Совет Эвилели-биле Герман Демократтыг Республиканың бузулбас найырааны делгереан!

Чер кырынга тайбыңның болгаш дешилгенің идегелдиг челенгижи — социалистиг чурттарның аксы-дүңмалышкы кады ажылдажылгазы быжыгып, улам чечектелип турааш!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын чымыганнар улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш диңмиттиг адыш часкаашкыны удаа-дараа болуп тургаш).

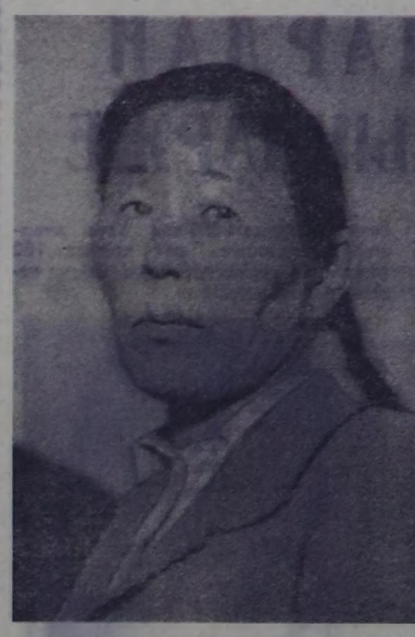
• • •



Оолак Борбак-ооловна Сарыглар — «Дөң-Терезин» совхозтуң дуржулгалыг механизатору. «ДТ-75» тракторга дөрт чыл иштинде ажылдаанының түнелинде беш муң хыре гектар чымчак чер аңдарылгазын ажылдап кылган. Ам күскү чер аңдарылгазынга эвилчег бүрүзүнде 6,5 гектар чер аңдарар онаалгазын 10 гектар кылдыр күүседип, бедик түңнелди чедип ап турар.

ЧУРУКТА: О. Б. Сарыглар.

• • •



ЧУРУКТА: Серен Успуновна Ууртак — «Барлык» совхозтуң хоочун хойжуларының бирээзи. Ол совхозтуң хоюн 1952 чылдан бээр малдап турар. Малды ажаар, кадарар, эки одарларны шын шилип алгаш, план ёзугаар ажыглаар талазы-биле малчынның мергежии улуг. 1968 чылда төрүүр чүс хойга онааштыр ол 108, 1969 чылда—100 хураганны ап, менди доруктуруп өстүрген. Дүк кыргылдазының көргүзүү база бедик. Серен Успуновна ам хоюн кышка эки белеткеп, ооң күш деңгилдезин бедидип алган.

• • •

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

УСТАВ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП КӨРГЕН

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» болгаш «Кара-Хөл» колхозтарының төлээлекчилериниң чөвүлел хуралы Гэлиге болуп эрткен. Чөвүлел хуралга ийи колхозтан 150 хире кижи киришкен. Көдээ ажылагый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып көөр талазы-биле айтырыгның дугайында илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары Александра Айжиевна Салчак кылган.

КОЛХОЗЧУ АМЫДЫРАЛ

дээрге, совет социалистиг тургузугнуң чарыгбас кезиг болур. Ол болза В. И. Ленининиң төлевилээзин, төөгү талазы-биле хинаттынган болгаш тараачыларның оңаагай байдалынга база эрге-ажыктарынга дүжүп турар, оларны коммунизмче чоорту шилчидерининг оруу болур деп, илеткелчи чугаалаан.

Бай-Тайгага баштайгы колхоз 1950 чылда тургустунган. Ынчаарда ол каттышкан ажыл-агый каш-ла өрегелиг, чүс гектар четпес тарыга шолдуг турду. База бир он чыл эрткенде, Бай-Тайганың озалаашы болуқу Кара-Хөлге ийиги колхоз тургустунган. Ол ийи колхоз машина-техника-биле бүрүн хандыртынган, кандыг-даа сорулганы шинтпирлеп шыдаавр, улуг ажылагыйлар болу берген. Чәрби чыл мурнунда бажың хамаан чок, чаңгыс өрген-даа турбаан зон черлерде ам колхозчу амыдыралдың төвү — чечектелип турар суурлар тургустунган.

Колхозчуларның амыдыралын ам мурнукузу-биле канчап деңнәр боор! Барык-ла өг бүрүзүнде радиоприёмник, даваның машина, ном-дептер, солун-сеткүүл бар. Колхозчылар карын-даа чиик машиналар, мотоциклдер, улуг өртектиг хевизер болгаш өске-даа түүлдерни садып ап турар. Бо болза Совет эрге-чагырга, колхозчу тургузут тараачыга чаагай кежиктп тыпсып бергенинең тодаргай хөреңнел мынажыл.

Колхозчуларның III Бүгүэвилел съездизинге алдар болдурган чарыш районнуң колхозчуларының ортузунда калбарган. Оон тиилекчилери бо чөвүлел хуралда киржип турар. Чижек, «Кара-Хөл» колхозтан койжуулар Камыска Хомушку, Ажыкаа Хертек, Сагды Хертек, «Мурнакчыдан» Сава Хирлиг-оол, Ооржак Аксол, Хертек Баадан олар кыымак-шудургу ажылдаашп, артыкен барге кижиин безин төрүүр 100 хойга онааштыр 93—101 хураганны менди өстүрүп доруктургап. Хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар комбайнерлер болгаш човаачылар «Кара-Хөлдең» Кызыл-оол Хертек, Маадыр-оол Хертек, «Мурнакчыдан» Алдын-оол Кара-Сал, Хертек Николай, Нурсат Салчак оларны колхозчулар мактап, оларга чоргаарланып турардар.

Бир-төө колхозтуң Чижек Уставының төлевилелин мында чугаалажып турар чүве болганда, Уставты колхозтарда канчаар боттандырып, сагып турарын база-ла айтыр херек.

Колхозтуң экономиказын быжыглаар, ажылды эртемге үндезилеп чорудар, материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкинин ажыглаар, боторуглга-чарылгалыг чорукту чедип алыр деп, Уставта айтыкан. Ону канчаар күүседип турар бис? Ыракта четпес деп ажыл-биле чугаалаар херек. Ону бадыткаары-биле чаңгыс чижектен кирирп керейн деп, илеткелчи чугаалаан. «Кара-Хөл» колхоз бо чылын малдың баш санын өстүрериниң планын 3763 башты, «Мурнакчы»— 1375 башты чедир күүсетпээн-дир. Моон чылдагаанны чүдеп? Бир чүүлүнде, эрткен чылын малга быжыг чем-суурлу тургусаанында-дыр. Ооң үлөмнидан кышкы үеде дыка хөй мал өлүп хораан. Бо чүл дээрге, бисте колхозтуң экономиказының кол үндезини болур мал ажылын хөгжүдер сорулганы ам-даа четпес шинтпирлеп, бо талазы-биле колхозчуларның кошкак ажылдап турарының херечизи мынажыл.

Колхозтар төрүүр 100 баш малга онааштыр 65 бызаа, 61 хураган, 58 анай алган. Үстүнде айттынган четпестер черде чайлаттынып болур аргалыг. Хамык-ла чүве түүлдең хамаарыжыры дээрге, колхозтарның удуртукчуларының, тускай эртемнигленнин, колхозчуларның боттарының хохарысалгалыг болурумдап, кинтининиң ажыл-агыйын өстүрүп, малчының ажыл-агыйын чемнеп хуунуң малынга төгчегээринең эптеп сылдаадыр. Бо чорук колхозчу амыдыралдың хоойлузуп каржызы-биле хажыткан чорук-тур.

Чаа Уставтың төлевилелинде айтканын ёзугаар, моон соңгаар колхозтарда тускай эртемнигленнин харысалгазын бедидерп, хамаарышкан адырынга оларның шинтпирлээр эргезин калбартырры, материалдыг шаңнал-мактадыг оларның ажылының түңнелинден хамаарыштыр тургузары база-ла эргежок чугула.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛГА сакал бергеннер колхозка кыймажылдың сагылга-чурумун шыңгыы сагыырынга онза кичээнгейни салган.

Колхозтуң Уставы колхозчу кижиниң хажык чокка сагыыр ужурлуг хоойлузу болур деп, «Мурнакчыдан» келген төлээ А. Хертек айыткан. Ону боттандырбайн турар кижилер бистиң колхозта ам-даа эвээш эвес. Чижээ, Хомушку Чеченоол дижик. Ооң черле доктаап кылып ажылы чок. Бир ажылга каш хонгаш, оон өске ажыыче шилчиир. Оон кедерээрге ажылга үнмес. Ындыгмындаазы-даа биидинмес, быламыштап чоруп турар. Адак сөөлүнде кээп хөйнүң кежиинче холуп суглар. Бодап көрүүнер даан. Азбан, бүдүрүлге черинде ажылдап турар кижилер чаңгыс хүн ажыл шагы үзүп каан болза, ол дораан ыңгыы хемчээп ап, ажылдап үндүрер, кипперин чугаалажы бээр болгай. А колхозта ындыг эвес-тир. Мен бодаарымга, ол черле ыын эвес. Ажыл шагы ускен, чалгаа, быладамыш кижилерни шинтпы хемчег ап, кезедип, колхозтан үндүрериге чедир айтырыгны тургузар херек.

Доңгак Сояң-оол («Кара-Хөл») ол сананды база-ла деткээн. Колхозчу деп ат-биле чагдынып алгаш, «Кара-Хөл» колхозтуң девискээринде чурттап, колхозта кандыг-даа ажыл кылбайн турар кижилер барын ол айыткан. Ол кижиларде хуу мал эңдерик. Бо база-ла Уставты хажыткан чорук-тур. Уставты шынгыы сагыыр, амыдыралга боттандырар чүве болганда, шын мындыг «колхозчуларның» дугайында айтырыгны шинтпирлээриниң ойу келген. Бистиң хүнеривисте ниитиге ажиктыг ажыл кылбас, думчуун бораланып, маңгыс амыдыралбиле чурттап олурар кижи турбас ужурлуг.

РАЙОННУҢ КОЛХОЗТАРЫ чыл бүрүде-ле хөй-хөй чаа машиналарны ап турар. Техниканың ёдилели кайы-даа колхозта багай. Ол шынаа колхозтуң малын кадарып турар кижилер ону харысалга чогулап, бодунуң ырак-узак чоруун кылып, ары-өвүр ажыы чоруп каар.

Кайы-даа колхозка аътты ниитининг хөреңгизи болдурар, малчынарга болгаш өске-даа хереглээн кижилерге аътты колхоз баштаар черн чөптээреп берип турарын чуруумчудар деп, хуралдан шинтпирлээн.

Оон-биле чергелештир чылгы мал дугайында база бир чугула айтырыгны ол хуралга көдүрүп үндүрген. Чүл дээрге колхозтар күрүнеге эът дужаар планын күүседири-биле кодан хөй-даа, инек-даа дужаарга, ону хүлээп ап турар белеткел органнары ук дужаттынган малды чогуур черинге сүрүп чедирери-биле мунар аът сатпас болза, хүлээп албайн турар. Оон улымындан колхозтар, совхоз-даа чыл бүрүде-ле хөй санныг аъттарны өске малдар-биле кады дужаар ужурга таваржып турар. Мынчангаш районнуң колхозтарында чылгы малдың баш саны дыка эвээжээн. Дужаттынган аныяк аъттар Чөөп-Хемчикте «Тыва» совхозка чеде бээрге, оларны мал сүрериге ажыглап турар эвес, а эът комбинадынга дужаап турар.

ХУРАЛДЫҢ ТҮҢНЕЛИНДЕ МЫНДЫГ ШИНТПИРНИ ХҮЛЭЭП АЛГАН:

1. Колхозтуң чижек Уставының төлевилелин бүрүнү-биле чүүлдүг деп көөр.

2. Мал болгаш чер ажылының продуктуларын садар талазы-биле беш чыл планының онаалгаларын хуусаа бетинде күүседир.

3. Мал баш санын өстүрериниң планын бүтү чүзүн талазы-биле 1970 чылдың январь 1-де бүрүн күүседир.

4. Колхозчуларның III Бүгүэвилел съездизинге чедиишкининг ужуражыр дээш чарышты улам-на калбартыр.

Республика конференциязынга баар 24 төлээни хуралдан соңгаан.

К. АРАКЧАА.

Бистиң чөвүлеливис

Сут-Бажы суурнуң хереженнери Совет Тыванын 25 чылынга күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

«Совет Тыва» совхозта хереженнер чөвүлелинин 12 кежигүннери секция аайы-биле ажыл хуваалдалыг. Амгы үеде кайда-даа кышка белеткел чоруп турар, ынчангаш ыракта чурттап турар малчыннарның оран-бажының чылыглаар, арыглап, чугайлаар бригаданы тургускан. Ону малчыннар ортузунга ажыл чорудар секциянның удуртукчузу Монгуш Нанзал баштап турар. Ол ышкаш «Хереженнин үнү» деп хана солун доктаамал үнүп, бистиң чедер, четпестеривисти илередир көрүнчүүвүс апарган. Ону хереженнер чөвүлелинин кежигүннери эвлечип, үндүрүп турар.

Совхоз бүдүрүлгезинге хереженнернин киржилгезинин талазы-биле секция суурда ажыл кылып шыдаар хереженнерни олче хаара тудар сорулгалыг. Суурнуң 270 ажыг хереженнерни совхоз бүдүрүлгезинин янзы-бүрү адырларында киржип, багай эвес ажылдап турар.

Бисте 30 уруглар турар ясли бар, оон эргелекчизи коммунист Монгуш Тыртый-оол ажыл-херекти эки башкарган. Моон-биле кады совхозта уруглар сады чогундан 3 хардан өрү уругларлыг чамдык иелер бүдүрүлгеге долу күштиле ажылдаар аргазы чок болуп турарын база айтыр херек. Бир эвес уруглар садын турган болза, бистиң уругларывыс чөгүүр программа ёзугаар өөреткен, өзүлде кижизидилгези-даа бедик, школага белеткелдиг келири чугаажок.

Суурда 11 агитквартира бар. Ында В. И. Ленининиң допчу намдарын өөренир бөлгүмнер ажылдап турар. Амгы үеде суур чаагайжыдылгазын агитквартиралар аайы-биле көдээ Совет депутаттары чорудуп турар, өг-бүле бүрүү 5 дөс ыяштыг бажыңының чанында тарып өлуруткан, кудумчуну, албан черлериниң девискээрин арыглаан. Хереженнер чөвүлелиниң кежигүннериниде даасскан ажылынга идепкейлиг, ак сеткилдиг эштер бар; ынчаларга Марина Натпит, Сара Данчай-оол, Нанзал Монгуш олар хамаарыжыр. Ол ышкаш депутаттар Д. Самбуу, Н. Кара-оол, Н. Чебодаева, Г. Монгуш олар хереженнер чөвүлелиниң ажылынга дузалажып турар.

Кыдыгган ажылдар-биле чергелештир четпестер база бар. Уруг-дарыының кижизидилгезинче сагыш салбас, арагалаар, ажыл кылбас, хөй-ниитининг ажылынга кирипшес, кино, концерт безин көрбес хереженнер бары харааданчыг. Эш-хүүнүң сүлү база ажылдавайн турар. Кышка белеткеди ам-даа четпес организастаан турар.

К. ИДАМ,
хереженнер чөвүлелиниң даргазы.

Баа-Хем район.

Школачылар дузалашкан

Баян-Тала сес чыл школазының өөреникчилери төрээн колхозунуң ажыл-ижинге бичe-даа бол, боттарының үлүг-хуузун кирип турар. Чоокта өөреникчилер ийи хүннүң шенин организастаап, колхозтуң картофелиниден 4 ганын дужүдүп ажаап берген.

Ук шефке чүс ажыг кижи киришкен. К. Кызыл-оол, С. Макар болгаш өскелер-даа шефке кызымак ажылдаанын мактаткан.

О. САЙЫН.
Чөөн-Хемчик район.

• • •

Баян-Колда «Х Улуг хурал» колхозтуң ногаа бригадазының кежигүннери Б. Дүшкүн-оолдуң башталгазы-биле 10 га картофельнин дужүдүп болгаш 30 тонна ногаа аймаан ажаап алган. Л. Донгак, Ч. Хуна болгаш өскелер-даа ацаа идепкейлиг ажылдап, мурнакчылар болган.

Ук бригаданың ажылынга Баян-Кол ортумак школаның өөреникчилери, башкылары база дузалажып, шефти чангыс эвес удаа организастаан. Картофель ажаалдазы ам-даа үргүлчүлеп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Улуг-Хем район.

БӨДҮҮН ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ

Эки кижиге эш хөй

Ак даванныг шилги аътка кыжын шанактанган, чайын тергеленген, назыны кижи ортузу ашкан хире, күдер боттуг ашты Сут-Хөл суурнуң кулумчуларынга бо-ла көрүп болур. Ол болза «Сут-Хөл» совхозтуң сөөртүкчүзү Монгуш Чадамбаевич Очур.

Аътка шавар арагачыларга оон хөнну чок, эдилеп турар аъды камнаг, кезээде күштүг. Ажыл-иштен оспактаныкчыларга база хөнну чок. Кандыг бир даалганы алган, үүлехеректи бүдүрерин хүлээнгеп соонда, ол оон шевергин күүселдезинге бүзүрелдиг кижи.

Совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, ол үеден бээр бодунуң ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп, ону каш удаа мактап демдеглээн.

Б. Ш. Эвекейлерниң ог-бүлези ажыл-ишке кызымак, оон калайы Мавчыг-кыс колхозтуң ногаа ажылында идепкейлиглернин бирээзи. Оларның уруглары школада база эки өөредилгелиг.

С. СЕДИП.
Улуг-Хем район.

Ажылынга мактадыг

Таңдыы ажылын чаңдык кижилер ыяшты-ла үнелевейн турары ыын эвес. Шагның ёзалчээнде кандыг-даа үелер тургулаар. Ыыттың соогумда, чаъс-боранныгда чаңгыс дүне бөзин таныылдаары белен эвес.

Базыр-оол Шойбанович Эвекей дөрт уругларның адазы. Чааты школазының интернадында ол ам алды чыл таныылдап келген. Ниитининг хөреңгизиңи кангалаарынга кызымак, оон серемчилиг чоруу бо аразында база илереп турган. Школаның коллективи оон ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп, ону каш удаа мактап демдеглээн.

Б. Ш. Эвекейлерниң ог-бүлези ажыл-ишке кызымак, оон калайы Мавчыг-кыс колхозтуң ногаа ажылында идепкейлиглернин бирээзи. Оларның уруглары школада база эки өөредилгелиг.

С. СЕДИП.
Улуг-Хем район.



Кызымдың электри станциязын алгымдп, оон иүчүзүн улгаттырып турар. Эртен чылдан бээр тускай тудуг эргелелиниңда организастаан. Тудугжу ишчи станция девискээринде хайныккан. Бо хүннерде бешки генераторну монтажтап турар. Оон иүчүзү 6,3 муң киловатт.

«Сибирь электромонтаж» трестиң учаскотугунуң бригадазында бедик мергежилдиг, дуржулгалыг тудугжулар ажылдап, генераторнуң кезектерин шалыпкын эптеп тургузуп турар. Монтажниктер блоктуг трансформаторнуу эптээрнигге белеткеп турда, Н. ПАНКРАТОВ чурукка тыртырган.

Суггаттыг черниң дүжүдү

Ажаатың суггарылга бугаын күрүнеңиң күсели-биле каш чыл иштийде кылып келген. Оон ажыглалы эгелээн. Бо чыынга «Сут-Хөл» совхозтуң Алдын-Маадыр салбырын Доора-Даг бадры. Ыйчылык хонузу деп черлерге 1200 га тарыа культуралардың тараан. Оны Алаш бугазының суубиле суггарып тараан болгаш чайгы суггарылганы база чоруткан.

Ажаан алышкын сентябрьны соолгуредир эгелээн. Дүжүт совхозтуң тараажыларының сетсилин өөрткен. Кызыл-тастың гектар бүрүзүнден ортумак дүжүт 18, ярбайның— 17 центнер болуп турар. Кызыл-тастан алыр ортумак дүжүттү 10,7 центнер деп планнаан болза, оон 7,3 центнер ажыг болганы ол-дур. 17 комбайн чалгаан чагаг тараада эштин чорун турар. Улуг мөөрейн черде-ле бүнкер дөзер. Чадаанаңың автотранспорт бүдүрүлгезинин 10 автомашиназы болгаш совхозтуң бодунуң машиналары комбайнардан тараа сөөртүрүгге үзүктелиишкин чок ажыктан турар.

Суггарылга — элбек дүжүттү бээр деп чүве ол-дур. Суггарылганың ачызы-биле кайыдаа ажыл-агый эвээш шолдеп хөй дүжүттү ап болур.

М. СҮНДУКАЙ.

УЛУГ СОВЕТ ӨГ-БҮЛЕГЕ

ТАР-ның Биче Хуралының VII Онза сессиязынга эш Токаның илеткелинден

(1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 16)

1941 чылдың апрель 26-да ТАРН ТК болган ТАР-ның чаза улустуң күзелиг илереткеш, Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн чагаапы Совет чазакка чоруткан.

Совет Эвилелиниге гитлержи Германиянның оор ёзу-биле халдаан чоруу бо айтырыгны херек кырынга шинтирлээрин соңгаарватка. Совет чазак, Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) намының Төп Комитеди герман фашизмин эмзинге чедир узуткаар дээш демиселче Кызыл Шеригин, совет улусту удуртур талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылды кылып, чай-кызым чок турган хирезинде-ле, үе-шагны тыныкаш, бистиң дилээнивиске харыны берген.

Бир эвес тыва улус, революстуг нам болган чазак Совет Эвилелиниң составынга кирер күзелдиг болган ол дугайын ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының шинтирлээри-биле албан ёзугаар медеглээр болза, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа ол дилегин чугаалашкаш, бодунуң харылзаа сандаттайн боор деп үстүнде чугаалаан харыда чугаалаан. (Диктиттиг адыш часкаашкыны).

Ындыг өөрүнчүт харыы алгаш, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиуму бо айтырыгны чугаалажыры-биле ажылчы чоннарның Биче Хуралының Онза сессиязын чыылдырар деп шинтирлээн. Бир эвес сессия ССРЭ-ге ТАР-ның киреэин шинтирлээр болза, а мен ындыг болур боор деп бүзүрээр мен (адыш часкаашкыны), Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканың киреэинче тыва улустуң күзелиг болган күүлүг чүткүлүг илереткен албанның документтиин бис ажыдап кызырыыс эргежок чугула. (Диктиттиг адыш часкаашкыны).

ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Онза сессиязынга бо айтырыгны тургусканы бистиң республиканга улуг төөгүлүг болуушкун, канчаар-даа аажок чугула факт болур. Ажылчы чоннарның Биче Хуралының VII Онза сессиязы совет улустарының чаңгыс аай найыралдыг өг-бүлезинге чурттаар болган ажылдаар деп, бүгү тыва улустуң күзелиг илереткишаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң адынга Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн Декларацияны хүлээп алыр учурлуг. (Диктиттиг адыш часкаашкыны, шуптуг туруп келген).

Х Улуг Хуралдың бадылаанын Конституциязының ёзугаар Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралы бо айтырыгны шинтирлээр эргежок, чүге дизе «ТАР-ның ажылчы чоннарының Улуг хуралдарының аразында үстүнү эрге-чагырга Биче Хурал болур» (Тыва Арат Республиканың Конституциязының 17-ги түүлүнде).

ССРЭ-ниң Дээди Соведи тыва улустуң дилээн хандырган, Совет Эвилелиниң улустарының улуг өг-бүлезинге оны хүлээп алыр дээрзинге бис изин-биле бүзүреп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилели—бистиң Төрээн чурттувус, бистиң Ада-чурттувус делгерезин!

Маадырлыг Кызыл Шериг делгерезин!

Бүгү-эвилелдиң ленинчи Коммунистиг большевиктер намы делгерезин!..

(Диктиттиг, үр адыш часкаашкыны, бедик көдүргүүшкүн. Шуптуг туруп келген. ВКП(б)-ге, Совет чазакка, ССРЭ-ниң улустарының найыралынга алдар болдурган лозунгнар салыңнынмы).



ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 11-де хуралы. ТАР-ны ССРЭ-ниң составынга хүлээп алыр дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан.
(Тыва республика музейиниң фото-фондузундан).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиум хуралының протоколу

(1944 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 11)

Даргалаан: ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш М. И. Калинин.

Олурушкандар:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлуктуузу эш О. В. Куусинен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кожигуннери эштер С. М. Буденный, М. Ф. Шкиряев болган оон-даа өскелер.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары эш П. В. Бахмуров.

Тыва Арат Республиканың иезилелери—ТАРН ТК-ның Секретары, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиум кежигүнү С. К. Тока.

ТАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы болган даштыкы херектер министри С. Д. Чимба.

Малчын арат, Чөөн-Хемчик кожуунуң Баян-Тала сумузунуң ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиумунуң Даргазы О. Лопсанчап.

Төлээлериниң удекчилери:

ТАР-ның ССРЭ-де херектеринге бүзүреткен Енвак.

ССРЭ-ниң ТАР-да элчиин А. К. Тюрин.

ССРЭ-ниң ТАР-да элчин черлиниң чөвүлекчиэн Я. Г. Калинычев.

ССРЭ-ниң Даштыкы Херектер Улус Комиссариадының ажылдакчызы Г. П. Латышев.

Дыңнаазы:

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы хүлээп алыр дугайында Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээ.

Тыванның Араттың революстуг намының ТК-зының Секретары, Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиумунуң кежигүнүү С. К. Тока Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының VII Онза сессиязының Декларациязын номчаап...

Тыва Арат Республиканың изин күзелин хандырып, Совет Социалистиг Республиканың Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы хүлээп алырын С. К. Тока төлээлериниң өмүнээзинден ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумундан дилээн.

Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканы Автономнуг область эргелиг кылдыр хүлээп алыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының төлевилелин эш М. И. Калинин санаадан киирген.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң чаңгыс үн-биле доктаатканы болза:

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң мооң даразында Чарлыын хүлээп алыр:

«Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумуу Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алыр дугайында Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн чугаалажыл корген, доктаадыры болза:

1. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн хандырар болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алыр.

2. Тыва Арат Республиканы Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумундан дилээр.

3. ССРЭ-ниң Конституциязының (Үнделин Хоойлузунуң) 35-ки түүлүн ёзугаар Тыва автономнуг областан Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединге депутаттар сонгуурун 1945 чылдың апрельде чорудар.

4. ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың киргени-биле холбаштыр эргежок чугула организастыг, ажыл-агый хемчеглерин чорударын, а ол ышкаш Тыва автономнуг областка ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңу талазы-биле хемчеглерни бадыларын болгаш ол сорулгага чогуур акша-хөреңгини бээрин ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелинге дагазыр».

Эш М. И. Калинин улуг Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг кежигүнү болган тыва улуска ооң төлээлерин дамчыштыр байыр чедирип, совет улустуң өг-бүлезинге тыва улус бодунуң төрээн өг-бүлезинге ышкаш кылдыр кезээде бодап чоруур деп бүзүрелин илереткен.

Тыва улус культура болгаш ажыл-агый хогжүлдезинге улам ыңай чедишкиннерлиг болаүн деп күзелин М. И. Калинин соңзунуң түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. И. КАЛИНИН.

Кыргыс Кудажының чугаазы

(ТАРН ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУНГА, 1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 15)

Бистиң партиявыстың, бистиң улустуң амыдыралында ян чугула, төөгүлүг болгаш өөрүнчүт айтырыгны чугаалажып турар-дыр бис. Мону мен улуг өөрүшкү-биле болгаш халы сеткилимден хүлээп ап тур мен.

23 чыл дургузунда тускайлаң туруп келгениниң соонда Тыва Арат Республика ам-на улут ССРЭ-ниң составынга бактаап киирер деп улуг үүле бүдер апарган-дыр. Кызыл Шеригге тыва улустуң белектерин чедиржип чораап, совет улустуң кайгамчыктыг амыдыралын бодумнуң карам-биле көргеп мен.

Совет Эвилелиниң составынга бистиң чурттуң бактаап киреринең артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партиянын хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болган Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

Ук Декларацияны ССРЭ-ниң чазаавга чедирип, аңаа барып чугаалажыры-биле бистерни Москваже бүгү тыва чоннуң мурнундан төлээледип чоруткан. Ол үеде фашистиг Германияга удур дайын үргүлчүлевишаап турган. Ынчангаш бистиң чонувустуң фронтуга дузалаар талазы-биле калбарткан улуг кампаниязының дугайында база СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка илеткеп бээр даалгалыг чораан бис.

Фронтуга болгаш тылдга ажылды организастаар талазы-биле айтырыглар кончуг хөй турганы-биле Москвага кезек манаткан соонда, ам-на үе чедип келгеп: ССРЭ-ниң составына бистиң киреэр деп улуг үүле бүдер апарган-дыр. Кызыл Шеригге тыва улустуң белектерин чедиржип чораап, совет улустуң кайгамчыктыг амыдыралын бодумнуң карам-биле көргеп мен.

Совет Эвилелиниң составынга бистиң чурттуң бактаап киреринең артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партиянын хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болган Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

Шаанда мен, өске-даа бүгү араттар ышкаш, чурттаганның эң-не багын чурттап чордум. Феодалдарның кадыг-дошкун дарлалынга шыдажыр арга чок чордувус.

Революция соонда нам, чазаамның ачы-хавыязы-биле мал-маганны-даа азырап, остүүп келдим. Немец эжелекчилерге удур Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Кызыл Шеригге шыдаар-ла шаам-биле дузалап келдим, ол дээш улут Совет Эвилелиниң чазаанның бедик шаңналыы-даа четтирдим. Совет чазактың бедик шаңналынга кызыгаар чок өөрүп тур мен.

ССРЭ-ниң составынга киреринден артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партиянын хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болган Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

Төөгүлүг Чарлыктар дугайында ТАР-ның Биче Хуралының ээлчег чок VIII сессиязының доктаалындан

(1944 ЧЫЛДЫҢ НОЯБРЬ 1-ДЕ БАДЫЛААН)

Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн хандырганының болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алган дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының база Тыва Арат Республиканы Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының составынга республика органнарынга шуут чагыртыр автономнуг областы эргелиг кылдыр хүлээп алыр дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыының дугайында ТАР-ның ажылчы чоннарының Бүрүн эргелиг төлээлериниң Даргазы эш Токаның информациязын дыңнаап, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралы Улуг өөрүшкү-биле болгаш Совет чазакка, большевик партияга ханы өөрүн четтириишкиннериниң утаан-бодалы-биле ол төөгүлүг шинтирлерин хүлээп ап тур.

Улуг орус улус-биле болгаш ССРЭ-ниң бүгү улустары-биле кады чаңгыс өг-бүлеге чурттаар болгаш ажылдаар деп тыва улустуң күзели ботганган дээрзин ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралы улуг өөрүшкү-биле демделеп тур.

Ам тыва улус Совет Эвилелиниң улустарының хөй националдыг, улуг өг-бүлезинниң дең эргелиг кежигүнү болган.

Совет Эвилели тыва улуска ажыл-агый болгаш культура амыдыралының улам хөгжүлдезинге, массаларның материалдыг болгаш культурлуг чаагай байдалын көдүрериге болдунар улуг аргаларны ажыдып турар, Тыва улус аас-кежиктиг болгаш бай-шыдалдыг амыдыралче улам дүрген кирер.

ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының ээлчег чок VIII сессиязы улустуң революстуг эрге-чагыргазы — ажылчы чоннар хуралдарының нүүрү-биле бодунуң төөгүлүг ролюн ойнаан болгаш ёзулуг улусчу эрге-чагырга болур Совет эрге-чагыргага тыва улусту эккелген дээр дугайын байырлалдыы-биле демделээш, ТАР-ны ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң составынга хүлээп алыр дугайында ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 11-деги болгаш РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1944 чылдың октябрь 13-теги Чарлыктарын удуртулга болдургаш, доктаадыры болза:

1. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралын Тыва автономнуг областың ажылчы чоннар депутаттарының область Соведи кылдыр, а кожуннарның, Кызыл хоорайның, сумуларның, суурларның болган арбаннарның ажылчы чоннарының Биче Хуралдарын—ажылчы чоннар депутаттарының чогуур чер-чер Советтери кылдыр эде тургузар.

2. Биче Хуралдарның кежигүннериниң бүрүн эргелерин ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниге соңгулда болгуже чедир ажылчы чоннар депутаттарының чогуур Советтериниң депутаттары кылдыр арттырар...

(Оон мынай, ук доктаал-биле область Совединиң күүсекчи комитединиң составын, область Совединиң кылдыстерин болгаш эргеледдерин тургузуп, оларның эргелекчилерин, начальниктерин бадылаан).

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралынга эш С. К. Токаның чугаазы

(1944 ЧЫЛДЫҢ ОКТЯБРЬ 11-ДЕ ХҮНДҮСКҮНҮҢ 2 ШАКТА)

Тыва улус 1921 чылда национал-хозяйственный революцияны өөскүткеш, бодунуң чуртундан империалистерни үндүр ойлады, феодалдыг тургузуунуң дүжүрген болган Тыва Арат Республиканы чарлап тургускан.

Эрткен 23 чылдарның дургузунда Тыва республика большевик партиянның болган Совет Эвилелиниң чазаанның хүп бүрү дузаламчызы-биле политиктиг, ажыл-агыйны болгаш культурлуг тургузуушкун талазы-биле улуг чедишкиннерни чедип алган.

Тыва улус, ооң революстуг намы болган чазаа революциязының баштайгы күннеринден-ле Совет Эвилелиниң улустарының хөй националдыг чаңгыс өг-бүлезинге чурттаарын болгаш демисежирин бодунуң сорулгазы кылдыр салган.

Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн чугаалажыл корген, доктаадыры болза:

1. Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралының дилээн хандырар болгаш Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алыр.

2. Тыва Арат Республиканы Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиумундан дилээр.

3. ССРЭ-ниң Конституциязының (Үнделин Хоойлузунуң) 35-ки түүлүн ёзугаар Тыва автономнуг областан Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң Дээди Совединге депутаттар сонгуурун 1945 чылдың апрельде чорудар.

4. ССРЭ-ниң составынга Тыва Арат Республиканың киргени-биле холбаштыр эргежок чугула организастыг, ажыл-агый хемчеглерин чорударын, а ол ышкаш Тыва автономнуг областка ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңу талазы-биле хемчеглерни бадыларын болгаш ол сорулгага чогуур акша-хөреңгини бээрин ССРЭ-ниң Улус Комиссарларының Чөвүлелинге дагазыр».

Эш М. И. Калинин улуг Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг кежигүнү болган тыва улуска ооң төлээлерин дамчыштыр байыр чедирип, совет улустуң өг-бүлезинге тыва улус бодунуң төрээн өг-бүлезинге ышкаш кылдыр кезээде бодап чоруур деп бүзүрелин илереткен.

Тыва улус культура болгаш ажыл-агый хогжүлдезинге улам ыңай чедишкиннерлиг болаүн деп күзелин М. И. Калинин соңзунуң түңнелинде чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. И. КАЛИНИН.

ТАР-ның Биче Хуралының эш Токаның илеткелинден

(1944 ЧЫЛДЫҢ АВГУСТ 16)

1941 чылдың апрель 26-да ТАРН ТК болган ТАР-ның чаза улустуң күзелиг илереткеш, Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн чагаапы Совет чазакка чоруткан.

Совет Эвилелиниге гитлержи Германиянның оор ёзу-биле халдаан чоруу бо айтырыгны херек кырынга шинтирлээрин соңгаарватка. Совет чазак, Бүгү-эвилелдиң Коммунистиг (большевиктер) намының Төп Комитеди герман фашизмин эмзинге чедир узуткаар дээш демиселче Кызыл Шеригин, совет улустуң удуртур талазы-биле канчаар-даа аажок улуг ажылды кылып, чай-кызым чок турган хирезинде-ле, үе-шагны тыныкаш, бистиң дилээнивиске харыны берген.

Бир эвес тыва улус, революстуг нам болган чазак Совет Эвилелиниң составынга кирер күзелдиг болган ол дугайын ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының шинтирлээри-биле албан ёзугаар медеглээр болза, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң чазаа ол дилегин чугаалашкаш, бодунуң харылзаа сандаттайн боор деп үстүнде чугаалаан харыда чугаалаан. (Диктиттиг адыш часкаашкыны).

Ындыг өөрүнчүт харыы алгаш, ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Президиуму бо айтырыгны чугаалажыры-биле ажылчы чоннарның Биче Хуралының Онза сессиязын чыылдырар деп шинтирлээн. Бир эвес сессия ССРЭ-ге ТАР-ның киреэин шинтирлээр болза, а мен ындыг болур боор деп бүзүрээр мен (адыш часкаашкыны), Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга Тыва Арат Республиканың киреэинче тыва улустуң күзелиг болган күүлүг чүткүлүг илереткен албанның документтиин бис ажыдап кызырыыс эргежок чугула. (Диктиттиг адыш часкаашкыны).

ТАР-ның ажылчы чоннарының Биче Хуралының Онза сессиязынга бо айтырыгны тургусканы бистиң республиканга улуг төөгүлүг болуушкун, канчаар-даа аажок чугула факт болур. Ажылчы чоннарның Биче Хуралының VII Онза сессиязы совет улустарының чаңгыс аай найыралдыг өг-бүлезинге чурттаар болган ажылдаар деп, бүгү тыва улустуң күзелиг илереткишаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң адынга Тыва Арат Республиканы Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң составынга хүлээп алырын дилээн Декларацияны хүлээп алыр учурлуг. (Диктиттиг адыш часкаашкыны, шуптуг туруп келген).

Х Улуг Хуралдың бадылаанын Конституциязының ёзугаар Тыва Арат Республиканың ажылчы чоннарының Биче Хуралы бо айтырыгны шинтирлээр эргежок, чүге дизе «ТАР-ның ажылчы чоннарының Улуг хуралдарының аразында үстүнү эрге-чагырга Биче Хурал болур» (Тыва Арат Республиканың Конституциязының 17-ги түүлүнде).

ССРЭ-ниң Дээди Соведи тыва улустуң дилээн хандырган, Совет Эвилелиниң улустарының улуг өг-бүлезинге оны хүлээп алыр дээрзинге бис изин-биле бүзүреп турар бис. (Адыш часкаашкыны).

Совет Социалистиг Республикаларның улуг Эвилели—бистиң Төрээн чурттувус, бистиң Ада-чурттувус делгерезин!

Маадырлыг Кызыл Шериг делгерезин!

Бүгү-эвилелдиң ленинчи Коммунистиг большевиктер намы делгерезин!..

(Диктиттиг, үр адыш часкаашкыны, бедик көдүргүүшкүн. Шуптуг туруп келген. ВКП(б)-ге, Совет чазакка, ССРЭ-ниң улустарының найыралынга алдар болдурган лозунгнар салыңнынмы).

Чүректиң ханызындан сөстер

Биче Хурал кежигүнү арат ПРГЕК:

Бистиң Тываны ССРЭ-ниң хүрээлеңинге хүлээп алган дугайында медээни дыңнаап, дыка-ла өөрүп тур мен. Алдан дөрт харлыг мен. Бо чурттагам дургузунда бөгүнгү ышкаш мындыг өөрүнчүг болган чаагай медээни дыңнаваан мен. Бистиң Ада-чурттувус ССРЭ-ниң ажы-төлдери апарган-дыр бис. Совет Эвилелиниң хамаатызы деп атты эдилээринден артык улуг чаагай, хүндүлүг чүве кайда боор.

Сашык быжыкчызы ажылчын СЕҢГИН-ООЛ:

Совет улустуң хөй националдыг, акы-дүңма өг-бүлезинге бисти хүлээп алганы-биле бистер шуптувус кайгамчыктыг өөрүшкүге таварышкандыр бис. Бистиң изиг күзелиниз ам-на боттанган-дыр. Немец-фашистиг эжелекчилерин дүрген чылча шавар дээш, улам-на аас-кежиктиг чурттаганы тургузар шоон улам күженнишкин-биле ажылдаар бис. Мен ажыл нормамны ай санында 180—200 хуу күүседип келген мен.

Партизан чораан АРАКЧАА:

ССРЭ-ниң улустарының өг-бүлезинге Тываны хүлээп алганынга чүрээмниң ханызындан байыр чедирип тур мен. Бо магалыг өөрүшкүнүү илереткен сес тыппас-тыр мен. Бис ам Совет Эвилелиниң ёзулуг хамаатылары болгандыр бис. Бо бүгү дээш ССРЭ-ниң нам, чазаавга улуу-биле четтирдивис.

Өг-бүле эзен СЕРЖИҢМАА:

Шаанда бис чүүүн-баазын дарлакчыларга дарлаадын чордувус. Улуг Совет Эвилелиниң дузаламчызының ачызында бис революцияны өөскүткеш, амгы үеге чедир хостуг чурттап келдивис. А бөгүн ССРЭ-ниң бүрүн эргелиг хамаатылары апарган-дыр бис. Бо дээрге аажок өөрүнчүг чүве-дир, ынчангаш бис бо хүндүлүг атты чоргаарал-биле кадагалаар бис.

Колхозчу ЧАМЫЯҢ:

1921 чылда-ла тыва партизаннар бистер орус, ыныл партизаннар-биле кады боочепсээнисти хоюг тудуп алган, хостаганы чзалап ап, бистиң черивистен империалистерни үндүр сывырып, феодалдарны болгаш малчукчүлерни дүжүр октаан улус болгай бис. Ынчан-на бистиң улут акывыс — орус улус-биле аку-дүңма найыралывысты быжыглаан бис. Ам бистерниң ол найыралывысты немец-фашистиг дайзыннар-биле демисел чорудуп турар Ада-чурттуң Улуг дайынының фронтуларында бистиң ооллар, кыстарывыс боттарының ханы-биле улам быжыктырып турар-дыр... Бүгү-ле тыва малчын араттар ышкаш, мээң үр үеде күзеп, бодап чораан күзелим-даа бүттү.

Орден-хавмаалыг хөй-нинтичи ДЫҢГЫЖАА:

Тыванын херээжелериниң революция мурнунда канчаар чурттап чораанын шуптувус билир бис. Оларның ады безин чок, шуут-ла «херээ чоктар» диртип чорду. Октябрь революциязы биске хостаганы берген, ооң ачы-хавыязы-биле өөрүшкүлүг, аас-кежиктиг чурттап турар-дыр бис. Улут Совет Эвилелинде Тываның бактаан киргени — бисте бөгүн улут байырлал боон турар-дыр.

25 ЧЫЛ МУРНУНДА СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ СОСТАВЫНГА ТЫВАНЫҢ КИРГЕНИ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН ТӨӨГҮЛҮГ ДОКУМЕНТИЛЕРНИ СОЛУННУҢ БО АРНЫНДА ПАРЛАДЫВЫС. ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ПАРЛАП ҮНДҮРЕР КЫЛДЫР СЭКП ТЫВА ОБКОМУНУҢ ПАРТАРХИВИ БЕЛЕТКЭЭН.

Сактыышкын

ТЫВА УЛУСТУҢ ДААЛГАЗЫ-БИЛЕ

1944 чыл. Дайын үези. ТАР-ның улустуң ынчаарда болган IX Улуг хуралындан сонгуурган ТАР-ның Биче хуралының кежигүннери ТАР-ның ССРЭ-ниң составынга киреринин дугайында айтырыгны чугаалажып, Декларацияны хүлээп алгаш, ССРЭ-ниң чазаавга киирип, дилегни ыылырыбиле үш кижи составтыг төлээлерни бадылаан. Оон составывга ТАРН Төп Комитединиң Чиңгине секретары С. К. Тока, ынчаарда Чөөн-Хемчик районга суму даргазы турган О. Ч. Лопсанчап болгаш мен кирген турган мен. (ынчаарда ТАР-ның Сайыттар Чөвүлелиниң даргазынга ажылдап турдум).

Ол үеде каяа-даа баарга, тыва араттар ССРЭ-ге кажан, канчаар каттыжар бис деп айтырыгны бо-ла сала бээр. Айтырыг быжып келген үе ол турган. Ынчаарда чоннуң юдурлүүшкүнүүү кайгамчык улуг.

Бо айтырыг ооң мурнунда чылдарда база тургустунуп турган. Эге баштай ону 1939 чылда тургускан чүве. Ынчаарда ССРЭ-ниң чазаа делегей байдалынга хамаарыштыр таймлыбыр кылып, маңнап көрүнер дээн. Ооң соонда 4—5 чыл артыкенде, бо айтырыг база катап тургустунган.

Ук Декларацияны ССРЭ-ниң чазаавга чедирип, аңаа барып чугаалажыры-биле бистерни Москваже бүгү тыва чоннуң мурнундан төлээледип чоруткан. Ол үеде фашистиг Германияга удур дайын үргүлчүлевишаап турган. Ынчангаш бистиң чонувустуң фронтуга дузалаар талазы-биле калбарткан улуг кампаниязының дугайында база СЭКП Төп Комитединге болгаш Совет чазакка илеткеп бээр даалгалыг чораан бис.

Фронтуга болгаш тылдга ажылды организастаар талазы-биле айтырыглар кончуг хөй турганы-биле Москвага кезек манаткан соонда, ам-на үе чедип келгеп: ССРЭ-ниң составына бактаап киирер деп улуг үүле бүдер апарган-дыр. Кызыл Шеригге тыва улустуң белектерин чедиржип чораап, совет улустуң кайгамчыктыг амыдыралын бодумнуң карам-биле көргеп мен.

Совет Эвилелиниң составынга бистиң чурттуң бактаап киреринең артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партиянын хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болган Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

Шаанда мен, өске-даа бүгү араттар ышкаш, чурттаганның эң-не багын чурттап чордум. Феодалдарның кадыг-дошкун дарлалынга шыдажыр арга чок чордувус.

Революция соонда нам, чазаамның ачы-хавыязы-биле мал-маганны-даа азырап, остүүп келдим. Немец эжелекчилерге удур Совет Эвилелиниң Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Кызыл Шеригге шыдаар-ла шаам-биле дузалап келдим, ол дээш улут Совет Эвилелиниң чазаанның бедик шаңналыы-даа четтирдим. Совет чазактың бедик шаңналынга кызыгаар чок өөрүп тур мен.

ССРЭ-ниң составынга киреринден артык аас-кежиктиг орук бисте чок. Улуг Совет Эвилелиниң улустарының өг-бүлезинге чурттаары улуг алдар-дыр. Ол дээрге улам-на эки ажылдаарывысты биске хүлээдип турар-дыр. (Эш Кудажы партиянын хоочун кежигүнү, ТАР үезинде Ленин ордени-биле шаңнаткан болган Совет Тывадан ССРЭ-ниң Дээди Совединге эң баштайгы депутаттарның бирээзи).

ДЕМИСЕЛДИҢ БОЛГАШ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ 20 ЧЫЛЫ

БЕРЛИН, октябрь 6. (СЭТА-ның түскә корр.). Немец черге улут байырлал келген—ГДР-ниң ажылчы чоннары, акы-дүмә социалистиг чурттарның улустары, деп-билелиг бүтү кижи төрөттеги Германияның төөгүзүнде тайбыңга мынак эң баштайгы социалистиг күрүнениң 20 чыл оюн демделеп турар. Алдарлыг юбилейге уткуштур Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының Төп Комитединиң, ГДР-ниң Күрүне Чөвүделиниң болгаш Министрлер Чөвүделиниң, Демократтыг Германияның Национал фронтузуның Национал Чөвүделиниң хуралы болган Хурал бәгүн Берлинге ажыттынган.

Республиканың пайысылдынын эң улуг «Вернер-Зеленбиндер-Халле» залы кызыараш пиштиңген. Анаа партия, күрүне ажылдакчылары, ажылчыл аңгының, тараачын чоннуң, интеллигенциниң төлөлекчилери, национал улусчу армияның дайынчылары, эртем, культура ажылдакчылары, 80 ажыг чурттан келген даптыкы аалчылар, ГДР-де дипломаттыг төлө черлериниң удурлажыкчулары чыылган.

Эртенгиден 10 так Хуралдың президиумунга ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Вилли Штоф, партияның күрүнениң, республиканың хөй-ниитизиниң өске-даа удуртукчу ажылдакчылары коступ келген. Олар-биле кады СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневке баштаткан, совет партия-чазак төлөлөри, акы-дүмә социалистиг чурттарның—БКП ТК-ның Бирги секретары, БУР-нуң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Тодор Живковка баштаткан, Болгария Улус Республиканың, Венгриянның Социалистиг Ажылчыл партиязының ТК-зының Бирги секретары Янош Кадарга баштаткан, Венгр Улус Республиканың, ПКАП ТК-ның Бирги секретары Владислав Гомулкага баштаткан, Польша Улус Республиканың, ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусакка баштаткан, Чехословак Социалистиг Республиканың, МАРП ТК-ның Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Юмжагийн Цеденбалга баштаткан, Моол Арат Республиканың, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, ВДР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы Фам Ван Донгка баштаткан, Вьетнам Демократтыг Республиканың төлөлери болган Румыния Социалистиг Республиканың, КУДР-ниң, Кубаның төлөлери, акы-дүмә партияларның төлөлекчилери, өскеде күрүнелериниң төлөлери келген.

Хуралдың киржикчилерге ГДР-ниң удуртукчуларын болгаш эргим аалчыларны диниттинг адыш часкан, тура үткән. Залга ГДР-ниң күрүне гимни чаңгыланган.

Байырлыг хуралды демократтыг Германияның Национал фронтузуның Национал Чөвүделиниң Даргазы Эрих Корренс допчу эге сөөү-биле ажыткан.

ГСЧП ТК-ның секретары Вернер Ламберц СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневке баштаткан совет партия-чазак төлөлөриниң ажыы-дүмә социалистиг чурттарның, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның төлөлериниң, өске-даа күрүнелериниң төлөлөриниң чүректиг ханызындан байыр чедиргән.

Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл ойнуң дугайында ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне Чөвүделиниң Даргазы Вальтер Ульбрихт иletkел кылган. Хуралдың киржикчилери аңаа диниттинг адыш часкан, байыр чедиргән.

Хуралга ооң соонда Христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Г. Геттинг, Германияның Демократтыг тараачын партиязының даргазы Э. Гольденбаум, Германияның Либерал-демократтыг партиязының даргазы М. Герлах, Германияның Национал-демократтыг партиязының күүсекчи-даргазы Г. Хоман чүве чугаалаан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, совет партия-чазак төлөлериниң удуртукчузу Л. И. Брежневке сес берген. Хуралдың киржикчилери аңаа диниттинг, үр адыш часкан, тура байыр чедиргән.

Эш Л. И. Брежнев бодунуң чугаазын дооскан. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң байыр чедиргән чагаазын эш Вальтер Ульбрихке дамчыдарга, бүтү зал диниттинг адыш часкаан (байыр чедиргән үк чагаанны солуннуң дүүнгү дугаарында парлап үнүргөн).

Ооң соонда ГДР-ниң 20 чыл ажыра тавариштыр СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң тураскаал белээ — чурукчу П. Т. Мальцевтиң «В. И. Ленин коммунистиг субботниктер» деп чуруун дамчыдып берген. Бо белен Совет Эвилели биле Герман Демократтыг Республиканың аразында бүзүлбас найыралдың, марксизм-ленинчи идеяларга быжыг үндезилеттинген болгаш соксаал чок быжыглыг, хөгжүп турар найыралдың үлегери болур деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Хуралдың киржикчилери совет партия-чазак төлөлериниң удуртукчузуна тура диниттинг, үр адыш часкан, байыр чедиргән.

ЮБИЛЕЙГЕ ЧЕДИР ХӨЙНҮ КЫЛЫР

АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫ ном-биле библиотекалар дамчыштыр хандырарының базазы Кызылда четтир. Ам үеде Культура министерствозунуң шугумунда 13, албан организация черлериниң, школаларның болгаш өөредилге черлериниң хөй санныг библиотекалары чоотта ном берип, номчулга организастап, ажылдап турар. Ном фондузуң книжи санынга хуваарта 3,6 ном ойлажып турар.

Хоорайның библиотекалары 1968 чылдың эдегээш, В. И. Ленинниң төрүттүнген күүнүден бээр 100-чыл ойнуң алдар болдурган Бүтү-эвилел көрүздениге киржип келген. Боттарынга алган хүлээлгелеринде номну бүдүрүге участогу бүрүзүге чедиргиң, улуг кижилерниң 60 хуузун, уруглардың 100 хуузун библиотеканың хаара тударын, ленинчи номтулгаларны, эртем-теоретиктиг конференциялярны болгаш өске-даа массалыг хемчөглерин хөйну чорударын айыткан. Бо ажылды чорудар талазы-биле Н. К. Крупская, А. М. Горький аттарлыг, Эдегес-Аксы библиотекалар солун хевирлерни тыпкан.

Ленинги литератураларның немештекининиң, чоруттуғаан солун ажылдарының ачызында чоңга ном бээри, ооң иштинде ленинчи тематиканга, эрткен чылдаазыдан дыка ковудээн. Горький аттыг библиотеканың барык формулир бүрүзүнде Ленин дугайында литература биижиттинген. Эдегес-Аксының библиотекары Г. П. Еремина агитас-массалыг ажылды калбартың, номну кезиү агитация-биле пропагандаларын республиканың эң дээре тургускан. Ында ленинчи юбилейге, Совет Тывазының 25 чылынга түскәй стендилер бар, олар үргүлүү четчедиттинип турар. Библиотекарь бодунуң ажылынга чогаадыкчы болгаш тыныштыг болуп турарындан, библиотека 1969 чылга алган социалистиг хүлээлгезин шагда-ла күүседип аңаа.

Хоорайның Н. К. Крупская аттыг библиотеказы (эртелекчизи М. И. Холодкова) үлетпүр бүдүрүлгелери-биле сырый харылаалыг, оларда ном бээр пунктуларны тургускан. Даарыңыла комбинадынга болгаш пассажирлер АТБ-ге Ленинниң «Аныяктар эвилелиниң сорулгазы» деп чугаазынга номчулга конференциязын эрттиргилээн. Чамдык партор-ганизацияларның хуралдарынга ленинчи темаларга илеткелдерни кылгылаан. А. Гайдар аттыг библиотека кижилер-биле тус-тус ажылды номну пропагандаларының массалыг хевирлери-биле шын дүүштүрүп турар. Моон ужурунда делгелтелер, плакаттар, беседалар, утреннииктер Ленин база төрээн чер дугайында номнарны чоңга калбаа-биле тарадырынга улуг дөгүм бээр келген.

Хоорайның библиотекаларының материалдыг базазында болгаш ажыл-чорудулгазында ам-даа чедир кыдыңмаяа түүдер хей болуп турар. Библиотекалар коруудезин удурлажып турган хоорайның коруудезин комиссиязы ажылдаваан, безин чадаарда ажыл планы чок. Моон ужурунда чамдык библиотекаларның коруудеге киржикчилеги ада-чайгаарлаашкын хевирлиг-че кирген деп болур.

Черби, Кара-Хаак сүүрлерниң библиотекалары, өске массалыг хемчөглер дугайын чугаалаваска безин, юбилейге уткуштур алган хүлээлгелерин-даа кезиү кылдыр кылып албаан. Көрүздениң салыгында көрүзген нетелдерлиг, ооң иштинде чоңну библиотека номчукчузу кылдыр хаара тударын, Сукпак, Кара-Хаак, Кунгуртуг кожуун библиотекалар болгаш хоорайда Н. Островский аттыг библиотека күүсеткил алыры чегей апарган. Ол библиотекалар чаа номчукчулар хандырар талазы-биле чүнү-даа кылбайн, ленинчи тематиканың литературазының пропагандалавырын багай организастаан. Хоорайның культура клубнар оларга дуза көргүспейн келген.

Хоорайның библиотекалары чоңнуң чурттап турар черлериниң болгаш улуг бүдүрүлгелерлиг черлериң аңаа-биле тавариштыр тургустунган. Оларда ыыгыр билигиг, бедик мергежилдиг специалистер ажылдап турар. Оларның билиги болгаш хөй чылдыг дуржулгазы библиотека талазы-биле кандыг-даа чүгүле айтырыгны шын харылаарынга четчир дээри маргыш чок.

Ынчалзажок библиотека ажылдакчыларының ажылын ажыыдиринге билиг, мергежилиндеи аңгыда, материалдыг база чүгүле ролду ойнаар. Бо талазы-биле бергидээшкиннер Кызылдың хоорай болгаш кожуун-даа библиотекаларында бар. Мындыг байдал тамыктың мурнунда хоорайның 25-ги кварталында № 6, хоорайның чөөн талазында № 2 база Некрасов аттыг библиотекаларга, Сукпактың, Кара-Хаактың, Чербинниң кожуун библиотекаларынга хамаарыжып турар.

Кызыл хоорай Советиниң күскомунуң шийтпири-биле хоорайга № 6 библиотеканы 1967 чылда ажыткан. Ол библиотека 7 муң ажыг чурттавышкыг деңискээри хандырып турган. Библиотеканы тургузарынга хөреңгини бергеи, республиканың Пушкин аттыг, Гайдар аттыг уруглар библиотекалары боттарының фондузундан муң ажыг номну бергеи библиотеканы четчелип дериирингө пенсионерлер улуг дузаны чедиргеи. Библиотека 5 муң ажыг ном фондузуун тургузуп алган, 800 ажыг номчукчуларга номнарны бергеи турган.

Бо чылдың апрельде ол-ла Кызыл хоорккуском шийтпир үндүргеи, үк библиотеканы хаан кылып. Ораи-бежиң чогундан номнарны овваазай төп кылып, а 800 ажыг номчукчу библиотека хандырылгазы чок арткан. Хоорайның культура клубнын ол библиотеканың чоңга ажыктыынның дугайын хоорккускомга бүзүредип шыгжаваан.

Уруглармың № 2 библиотекалы банның чогундан № 11 школаның библиотеказы-биле кады турар. Моон ужурунда хоорай библиотекалы болур эрге-дүзүлгезин күүседир аргазы чок болгаш чүгле ол школаның өөредикчилериниң ном берип турар. Дериг-хереглеп чедиишпес, осда чадаарда библиотека ажылдакчыларының боттарының безин ажылдаар, олурар стол, сандайы чок.

Хоорай библиотекаларының дериглеери эргинирээн, чедиишпес, амгы үениң культурлуг нетелдеринге дүүшпес. Бир эвес хоорай библиотекаларының мебельдери ноор болза, районнарның болгаш чамдык кожуун черлериниң библиотекаларындан-даа дора. Чоңну хандырарының кафедразы чаңгыс-даа библиотекада чок, ном дегдирлери чедиишпес, стол, сандайлар эргинирээн, оларны солуурун нететтинип турар. Ол бүгүүр библиотекалар түс черге чагыл, кыыларын алыр аргазы чок, ынчангаш хоорккускомуун, ооң культура клубнының киржилеан херек. Ол ышкаш библиотекаларны ваастап ниимәринге салазын, ында-бүгү будуктар кончуг чүгүлә, а республиканың ном садчы оларны эккедирбейн турар.

Библиотекаларның ном фондузы оларның хандырып турар черлериниң нетелдеринге дүүшүп турар болгаш улуг будуктарлыг черлериниң ээлиг

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда тывинскийдиттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 9 ЧЕТВЕРГ № 238 (8084).

Өртээ 2 көп.

Ийи хонгаш Совет Тываның 25 чылының байырлалы

Европаның социалистиг чурттарының тайбың талалакчыларының делегей ужуражышкынының КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Европаның социалистиг чурттарының тайбың талалакчыларының Ужгородта чыылган ужуражышкынының киржикчилеринге шын байыр чедирип тур мен.

Силерниң ужуражышкынывыр бистиң үевистиң эң улут революсчузу болгаш шылтаранган бодалчыларның, делегейниң тиилелгелиг эң баштайгы социалистиг революциязының удуртукчузувун, Совет күрүнеиниң үндезилекчизиниң, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оонга — бүгү делегейге ужурдузалыг, кайгамчыктыг болуушкунга тураскаатткынган. Чер бөмбүрзээниң бүгү улустарының аразынга дең эргенинг, тайбың биле найыралдың политиказын чарлап догуннаткан. Тайбың дугайында эң баштайгы декретке — төөгүлүг докумеитке В. И. Ленин адын салган.

Бистиң хүннерривисте империалистиг желекчи дайынга удур эң чайгылыш чок демиселчилер, улустарның аразынга тайбың биле найыралдың чалбыыштыг талалакчылары коммунистиг болгаш ажылчын партиялар болтай. Делегейниң коммунистег болгаш ажылчын партияларының эң чугула политиктиг документилер-биле катай «Тайбыңны камталаарыңче кыйгырыг» үндүргеи. 1969 чылдың июнюда Москвага болган Чөвүлел хуралынга ол үнелелдиң чайынаанчак илереди көзүлгеи. Хосталгаже болгаш хамааржылга чок догүннаар эрге-шөлээже улустарның тураскоруун империалистиг реакциянның күштери базаар деп, чаа дайын өскүдер деп оралдажып турар амгы чедө делегейниң нарын байдалынга социалистиг чурттарның дем каттыштырылгазының өвдүр улуг хүрээлеңи улустарның айыыл чок чоруу биле тайбыныңның идегелдиг шивээи болуп турар. Социалистиг чурттарның тайбың талалакчыларының организациялары ам-даулуг массалыг, бүгү улустуң шимчээшкиннери болу берген. Олар үе дем каттыштырылгазын быжыглаарынга төлептиг үлүг-хуунуу киирип турар.

Европага тайбыңны болгаш аймыы чон чорукту быжыглаары бүгү-ниити тайбынны, улустарның аймыы чок чоруун чедип алыры дээш демиселге чугула магадылал болур. Оон эрге-ажыктарынга дүүштүр Европаның социалистиг чурттарының тайбың талалакчыларының организациязарының чорудун турар, үре-түңнелдиг, улут ажылын бедин-биле үнелеп турар бис.

Улут Ленининиң чагыларынга Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш совет улус шынчы. Олар социалистиг дем каттыштырылгазын бүгү хемчегдер-биле быжыглаарының, империализмге болгаш реакциягa удур, тайбың болгаш делегейниң аймыы чок чоруу дээш демиселдиң эрге-ажыктарынга дүүштүр боттарывыдан хамаарыжыр бүгү чүүлдерни моон соңгаар-даа бөза кылыр.

Европаның социалистиг чурттарының тайбың дээш демиселчилериниң ужуражышкыны тайбың болгаш улустарның аразынга найырал дээш бүгү демиселчилериниң идепкейлиг хөделиишкиннерин сыры катгыштырарынга, күштелдиреринге бараан болур деп бүгүреди илергейлээрин чөпшээреп көрүнер.

Тайбыңга ынак күштерни сыры каттыштырары дээш боттарының чаагай ажыл-чорудулгазынга, бүгү-ниити тайбыңны болгаш улустарның аймыы чок чоруун чедип алыры дээш демиселге интернационалчы аңы-дүнма ужуражышкынның киржикчилериниң улам чеживишкиннерлиг болуруун күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигине секретары.

Бии-Хем районда Ленин орденниг „Кызыл тараачын“ колхозтуң даргазы, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. В. АСТАФЬЕВ:

ЛЕНИННИҢ ЧАГЫЫ-БИЛЕ



Совет Тываның 25 чыл юбилейиниң бүдүүзүнде бистиң аныям республикавыстың кайгамчык хогжулдезин улус ажыл-агыйының майы-даа адырындан, майы-даа колективтиг, амыл-агыйның амыдыралындан тодаргай көрүп болур.

Бистиң «Кызыл тараачын» колхозувус Тывада хоочун колхозтарның бирээзи. Ынчалзажок ооң амыдыралынга, ажыл-агыйынга ёзулуг чаартылгалар эрткен чээрби беш чылдарның дургузунда болган. Үр үенің дургузунда бо колхозту даргалаан келген кижи болганымда, артельдиң болгаш ында ажылдап турар кижилерниң амыдыралынга болгулаан өскерлиишкиннер мөзээ эки билдингир. Бо хүн маңаа хамаарыштыр бир чижекти чугаалансадым.

Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында бистиң кожавыска МЧАЭ организастаттынган чүве. Туран-Бажы, Хөл, Шивилиг ынчаар чурттап чораан араттар ийи, чаңгыс малын база бөдүүн чепсек-херектерин каттыштырып алгаш, мал, чер ажылының хайныышкынныг үезинде дамнежип ажылдай бергеннер. Ийи чыл безин четпээнде МЧАЗ-ниң кежигүннери чүмүбиле бистиң колхозувуска кирип эгеледи. Улуг колхозтуң күүү-шыдалы, бисие ажылдап турган хоочун тыва колхозчуларның амыдыралының бедик дөңнели көшкүн араттарны коллективтиг ажыл-агыйже мобилизастаарынга улуг идигни берген.

Каш чыл мурнунда хуу ажыл-агыйлыг, быдаргай чораан араттарның бистиң артельвиске бир деминг киргенин колхозтуң амыдыралынга улуг болуушкун деп санаар мен. Бо дээрге аңаа бир таварылга өвес. Тараачын аңгының коммунизмче киреринин школазы болза коллективтиг амыдыралын улуг болуушкун деп Владимир Ильичиниң номналы биске ындыг янзылыг беттанган. Ол үеде көшкүн амыдырлдыг чораан араттар белгаш оларның салгалдары колхозтуң мал ажылын хөгжүдүрүнге үнелеп четпее сайгышкынын киирген белгаш киирип-даа турарлар.

Чээрби беш чыл мурнунда Хөл, Шивилигиниң араттары массалыы-биле колхозка кирип турда, оларны сууржуң, культуруг амыдыралче киирер дээш иазанак башкынарны көмүреринден эгелээш хөй-ле түүлдерни ыылган бис. Дайын соолуңда чыдарда экономика байдалывыс шоолуг эвес турган.

Амгы байдалывысты көргеш, ол үеки бодаарга тоолда чүве ышкаш кылдыр сагындырар-дыр. Эртиен 25 чылдарның дургузунда бисте үш чаа суур тургустунган. Билелиг, Туран белгаш Хүт фермаларының суурлары көрүштүг, чараш кылдыр тутунган. Туранның төп сүт-бараан фермазының туттунган черинге хой кадарчызының чаңгыс башкы турган, ам ында чаңгыс аай хевирлиг 35 чурттаага башкы, магазин, уруглар албан черн бар. Бо ферманың өдөлгазын төпчүткен белгаш суг дамчыдылгазын база тургускан. Билелиг белгаш Хүт фермаларында эге школалар ажылдап турар. Араттар колхозтамып турар үеде ол чоок-навының сургуулдары бежен, харын-даа үүс километр ыяк Хадың суурга көренип турган болгай. Колхозчу амыдыралдың ачы-хавыязы моон илдең.

«Кызыл тараачын» колхозтуң үндезилекчилери Ф. М. Кошкарова, С. Т. Коровин, П. Е. Фунтикова, Д. С. Доронин, ортумак салгалдың кижилери Б. Элесией, В. А. Чихачева, аныяк колхозчуларывыс В. Коровин, Г. Астафьев, А. Захарова белгаш оон-даа өскелерниң бердинген күшажылының ачызында артельдиң экономиказы чыл келген тудум улам быжыглап ерар. Маңаа хамаарыштыр чамдык чижектери чугаалап болур. Артель организастаттынып турда тос аидазын турган, ам бисте үүлүе тракторлар безин 70 ашкан. Тарылга шөлү үүс гектар тургамынан 9 иуң гектар ашнан. 25 чыл мурнунда биске ийи кедан хөй турган болза, ам шээр малывыстың баш саны 33 муң ашкан.

Совлгу он чылдардан ийи чижекти көргүзүп болур. 1959 чылда колхозтуң ерулгазы 803,7 рубль турган болза, эртиен чылын 1 миллион 730 муң болган. А күш-хүнүнүң үнези, 1,07 рубль турганындан 3,95 рубль чедир өскен.

Артельдиң ерулгазы өскени-биле хоочун колхозчуларга персоналдыг пенсияны тыпсырын, а колхозчуларның күш-ажылын республика коэффициентизин барымдаалап төлээрин бисте чурумчуткан.

Күрүне шыгжамырынга

Октябрь 8-те медээ-биле алырга, республиканың күрүнеге тараа садар планы 105,2 хуу күүсеттинген, азы күрүне шыгжамырынга Тыванын 63125 тонна тараазы кирген.

Октябрь 7-де колхозтардан болгаш совхоэтардан 1409 тонна тараа кирген. Ооң иштинде Таңды райондан 677 тонна, Каа-Хемден 391 тонна тараа саттынган.

Комбайнерге—ат салган шак

Алтайның «Кораблинскиевский» совхозунуң механизатору Виталий Коновалов бодунуң комбайнын шаадан эмзээргe, бункеринде он сылдыс чураан болган. Сылдыс бүрүзү — ооң бастырган муң центнер кызыл-тазы ол чүве-дир. Виталий Тимофеевич Алтайның комбайнерлер чарыжынга бирги чер алган.

Совхозтуң ажылчын комитеди алдарлыг механизаторну ооң адын сиилбээн шак-биле шаңнаан.

(СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНУҢ БЮРОЗУНДА, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ БОЛГАШ ОБЛПРОФЧӨВҮЛЕЛДЕ

Тос айларның түңнелин үндүрген

1969 чылда республика күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 103,2 хуу, эътиин—108,8 база дүк садарының чыл планын 102,6 хуу күүсеткенин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүдел демдеглээн.

Бии-Хем районунуң малчыларының эки ажылдаан. Олар мал ажылының продукциязын садарының чыл планын сүт талазы-биле 102,8 хуу, дүктү — 117,6 хуу база эътиң үш кварталдар планын 102,5 хуу күүсеттиишаан, продукция бүдүрерин көвүдеткен болгаш бүгү чүүл маадарының баш санын өстүргеи.

• • •

Ол ышкаш республиканың үлетүүр бүдүрүлелериниң, тудуг, транспорт болгаш садыг организацияларының социалистиг хүлээлгелерин 1969 чылдың III кварталының дургузунда күүсеткенинiң түңнелдерни база үндүрген. Социалистиг чарышка үнелекчилер деп санатканнар:

Үлетүүрүнүң бүдүрүлге черлериниң аразында — Кызылдың даваранында комбинадының коллективин (директору эш Ведерникова, партия организациязының секретары эш Скрипченко, профбюлел комитединиң даргазы эш Васильева, ВЛКСМ комитединиң секретары эш Сирлелва) сайгарылга планын 104, 5, ниити продукция бүдүрериниң планын 101,3, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының планын 103 хуу күүсеткеи.

Тудуг организацияларының аразында — «Чөөн чүктүң сантехмонтаж» трезинiң механизастаттынган кожер колонназының коллективин (начальнигн эш Бачин, партия организациязының секретары эш Струков, профком даргазы эш Божко) тудуг-монтаж ажылдарының планын 101,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн планын 101,2 хуу күүсеткеи.

Транспорт организацияларының аразында — Республиканың хереглекчилер ниитилелдериниң эвилелиниң АТК коллективин (начальнигн эш Маслов, партия организациязының секретары эш Ковалёв, профком даргазы эш Шарапов) чүк өөртүрүнүң планын тонна талазы-биле 110, тонна-километр талазы-биле 105, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле 115 хуу күүсеткеи.

Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң Кызылдың садыг четкизиниң коллективин (директору эш Серёдкин, парторганизация секретары эш Казанцев, каттышкан профэвилел комитединиң даргазы эш Краснякова) үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 105,7 болгаш арыг орулга планын 111 хуу күүсеткеи.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүдел даваранызга комбинадының «Чөөн чүктүң сантехмонтаж» трезинiң механизастаттынган кожер колонназының, республиканың хереглекчилер ниитилелдериниң эвилелиниң АТК-зының болгаш Кызылдың садыг четкизиниң коллективтеринге 1969 чылдың III кварталының дургузунда социалистиг чарыштың бирги черлерин СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүделдиң шилчилер Кызыл туктары-биле катай тывыскан; Чадаананың хөмүр-даш уургайының, Улуг-Хем ыяш ажыл-агыйының, механизастаттынган, кожер 663 дугаар тудуг колонназының болгаш Коммуналдыг ажыл-агый министерствозунуң АТБ-зиниң 1969 чылдың III кварталының дургузунда эки ажылдаанын демдеглээн.

Автосентелге заводунуң, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Өвүр районнарының малчыннары багай эвес түңнелдерни чедип ап, мал ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш садарын база-ла көвүдеткеи.

1969 чылдың тос айларының түңнелинде мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдеткеин дээш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүделдиң шилчилер Кызыл туғун Бии-Хем районга (СЭКП райкомунуң секретары Харчевко, райкүүском даргазы Дамчай, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелиниң начальнигн Докучиң) тыыспышаан, 500 рубль түңнүг акча шаңналын бээр деп, СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели болгаш облпрофчөвүдел доктаатkан.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ыяда алдар болдуруп алган хүзөлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш колхозтар, совхозтар, бригадалар, фермалар болгаш түс-түс ажылдакчылар аразынга социалистиг чарышты улам-на колбартырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүлге эргелелеринге хүлээткеи.

• • •

Каа-Хемниң сентелге-тудуг эргелелиниң болгаш 3 дугаар АТБ-ниң четпее ажылдаанын социалистиг чарыштың түңнелдеринден көзүлгеи.

СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүдел 1969 чылдың IV кварталының планын бүгү бүдүрүлге черлериниң, организацияларның күүсеткеринiң хандырарының эргежок чугула хемчегдерни алырын «Тыва тудуг» треске (эш Ондар), «Тыва сентелге-тудуг» треске (эш Емельянцев), «Тыва автооруктарвосстаттынгышкынга (эш Николаев), Амыдырал хандырылгазының министерствозунга (эш Даржаа), Азып-чем үлетүүрүүң эргелелинге (эш Кызыл-оол) даскаан.

1969 чылдың III кварталының түңнелдерин коллективтерге чугаалажырын. 1969 чылдың күрүне планын хуусаа бетинде күүседирн дээш социалистиг чарышты массалыг калбартырын СЭКП-ниң Кызыл хооркомунга, райкомнарынга, «Тыва даг-дугу тудуг», «Тыва кобальт тудуг», «Тыва тудуг» тудуг эргелелеринiң парткомнарынга, хоорайларның, районнарның күүскомнарынга, профэвилелдерниң адырлар обкомнарынга, үлетүүрүнүң, бүдүрүлге черлериниң, тудуг-транспорт болгаш садыг организацияларының удуртукчуларынга, чер-черниң профэвилел комитеттериниң даргаларынга даскаан.

Планын ажырган

Барын-Хемчик районунуң ажыл-агыйлары эрткен тос айларда күрүнеге 1254 тонна ыт садар планын 1434 тонна кылдыр ажыр күүсеткеи. Сүтүг 816 тоннаны садар тургаш, 833 тоннаны дужаагаи. Тараа садарын бүдүн чартык катап ажыр күүсеттип алган.

Сезонда 600 гектар

Маадыр-оол Сайын-Белекович Арапчор «Тес-Хем» совхозтуң мурнакчы комбайнери. Ол дүүгүт ажаап алышкынының агротехниказын шыңгыы сагып, чидиргени болдурбайн келген. Совлгу хүннерге чедир 600 гектарның тараазын тавычалай кестиргеп, 100 гектар черниң тавычалай кескен тараазын бастырган.

—⊙—

Депшилгелиг күштерниң чаңгыс эвинге бараан болган

АЛМА-АТА. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатkан, делегей шуулганының түңнел хуралы болган. Азия, Африка болгаш Латин Америка улустарының хосталга демиселин сорук киирип турар, ленинчи чогаадыкчы бодаалдың эгээртинмес эртине-байлактыын сес алганнарын шуптузу демдеглээн деп, үк ужуражышкынның түңнелин үндүрүп тура, академик Е. М. Жуков демдеглээн. Империализмге удур, сөөк-язы ылгаар чорукка удур болгаш колонния ёзу-чурумнарын узуткаары дээш демисел чорудуп турар улустарга Совет Эвилелиниң бүгү талалыг дузаламчызы бедин-биле үнелеткеи.

Эртемденнер шуулганының киржикчилери СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары Л. И. Брежневке чагаа чоруткаш, шуулганта ооң байыр чедирип чагаа чорутканынга өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Казахстанның Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, Казах ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниң байыр чедирген чагаа база хүлээп алдынган.

Ооң будуузүнде, санал-оналчугаалажып турда, Камбоджаның Совет Эвилелиниде элчиин сес алгаш, Камбоджа биле ССРЭ-ниң аразында хүндүлежиринге, экономика, культураның өүлдезиниң улам дүргедээн темпидери социализминиң капиталзмден артык күштүүн бүдүрединн көргүскен, а хамааржылга чок догуиналн, аныяк күрүнелерге ол кончуг чугула болгай деп, «Шри ланка фридом парти» партиязының ТК-зының кежигүнү Викремасингхе (Цейлон) демдеглээн. Делегейниң национал-хосталгалыг шимчээшкиннинге Совет Эвилелиниң, ескедаа социалистиг чурттарның кайгамчык улуг дузаламчызыны көргүзүп турарын кажан-даа утпаза чогуур деп, оратор чугаалаан.

Делегейниң социалистиг системазы империализмге удур демиселге шинтпирлиг күш болуп турар. Реакцияга болгаш неоколониализмге удур демисежин, социализминиң чаалап алышкыннарын камгалап турар бүгүденiң чаңгыс эвин быжыглаары амгы үечалада онза чугула. Экономика, культураның өүлдезиниң улам дүргедээн темпидери социализминиң капиталзмден артык күштүүн бүдүредип көргүскен, а хамааржылга чок догуиналн, аныяк күрүнелерге ол кончуг чугула болгай деп, «Шри ланка фридом парти» партиязының ТК-зының кежигүнү Викремасингхе (Цейлон) демдеглээн. Делегейниң национал-хосталгалыг шимчээшкиннинге Совет Эвилелиниң, ескедаа социалистиг чурттарның кайгамчык улуг дузаламчызыны көргүзүп турарын кажан-даа утпаза чогуур деп, оратор чугаалаан.

Африка, Азия чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының комитединiң даргазының орлалакчызы Сомэля али Фарах Дахар, Суданның төлээлекчизи Аль Таиб Абу Гидери Ленининиң идеяларының кижи үнелеп четпес ужур-дузалыын, Совет Эвилелиниң шынап-ла кижи үнелеп четпес дузаламчыны көргүзүп турарынга ол чурттарның улустарының хүндүткелдиг сагыш-сеткилин чугаалаан.

• • •

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатkан, делегейниң эртемденнер шуулганы Казахстанның найысылалынга октябрь 7-де доозулган. Ооң киржикчилери хоорайның ажылчы чоннары-биле митингге ужурашкан.

Совет Тыванын аалчылары

Совет Тываның 25 чыл ооюун байырлалынга киржири-биле Россия Федерациязының чазак төлээлери РСФСР-ниң Чырыдыышкын министри А. И. Данилов баштадыр дүүн бистиң найысылалывыста келген. Төлээниң составында РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү Г. И. Конончук, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң килдис эргелеичизиниң ораанчызы Г. М. Сажин олар кирип турар.

Бистиң алдарлыг юбилейлиг байырлалывыска киржири-биле Калмык АССР-ниң төлээлери база келген. Ол төлээниң составында Калмык АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы З. А. Сангаев биле ол республиканың «Черноземельский» совхозунуң улуг хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Е. Ш. Луишанов келген.

Россия Федерациязының чазак төлээлерин болгаш Калмык республикадан аалчыларны СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. Ш. Долчаңмаа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме, СЭКП обкомунуң секретарьлары В. Н. Филиппов, К. С. Шойгу, найысылалдың хойниитизиниң төлээлекчилери Кызыл аэропортундан барып уткуп алган.

• • •

Совет Тываның ажылчы чоннарының улуг байырлалынга киржири-биле чалаанын ёзугаар Забайкальенің кызыгаар округунуң шериглериниң начальнигн генерал-майор Н. В. Лавриненке биле Забайкальенің кызыгаар округунуң политкилдизининң начальнигн полковник В. П. Нагибин олар база дүүн бистиң найысылалывыста чедип келген.

ЧУРУКТА: аалчыларны Кызыл аэропортунга уткуп ап турганыының үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.



Ийи хонгаш Совет Тыванын

25 чыл оюнуң байырлалы

„ТЫВА ДАГ-ДҮГҮНДЕ...“

АК-ДОВУРАК хоорайның ажылчы чоннары Совет Тыванын 25 чыл оюн удат күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражып турар. Бүгү бригадаларда, валчегларде, участоктарда, коллективтерде юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерни күүседириве күштүг мооннээн. Хоорайның дыка хой будурүлгелери социалистиг хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседипкен.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда тыва аар индустрияның баштайгысы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи чоруп турар. Совет Тыванын 25 чыл оюнга чедир сорттуг даг-дүгү үндүрериниң 4 чыл планын күүседир хүлээлгеин ол алган. Комбинаттың бүгү адырларының ажылын эки организастаанының түннелинде соглаан сес ажыл-иш-биле карышпаан, хүлээлге хүүсаа бетинде күүсеттинген. Сорттуг даг-дүгү үндүрериниң дөрт чыл планын 3 чыл 8 айда боттандырган. Төрээн чурт 80 муң тонна ажыг сорттуг тыва даг-дүгүн алган, амгы үеде комбинаттың коллективи беш чыл планының соолгу чылының үлүүнге киришкир ажыдап турар. Сес айларда миллион чыгыы рубль орулгалыг болган, тос айларда продукция сайгарарының планын 103,2 хуу күүсеткен.

Комбинатта күш-ажыды эртемге үндезилеп организастаарын нептереткен, чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар улуг ажылды кылып турар. Эрги дериглелерни улам будурукчулуг херекселдер-биле солаанының түннелинде арыглал фабриказының коллективи планнан ажыр 1500 тонна даг-дүгүн үндүргеп.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда коммунистер болгаш комсомолчулар удуртқан коллективтер чоруп орар. Арыглал фабриказының цех начальныгы коммунист М. Сундуй-оол, заавчет начальныгы коммунист Ю. Шагдыр олар онаашкан ажылын бидилиг башкарып, ай санында бердинген даалганы ажыр күүседип келген. Арыглал фабриказының Д. Дүктен-оолга удуртқан бирги валчээ кайгамчык күш-ажылчы чедишкиннерлиг болуп турар. Элчегниң кижилери коммунистиг күш-ажыдың валчээ деп атты чедип алыр дээш демиседип калбарткан. 32 арыглакчының 15-жи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чедип алган. 20 кижи мурнакчы дуржуганың школазында, 12 кижи кежээки техникумда өөренип турар. Сорттуг даг-дүгү үндүрериниң тос айларның планын 129 хуу күүсеткен.

Район Совединиң депутады Ш. Ховалыгга удуртқан шилиндек руда тывар бригада эки ажылдап, тос айларда руда тывар талазы-биле даалгазын 115 хуу боттандырган. Коммунист В. Гущевтиң баштап турары экскаватор бригадазы ай санында бүдүрүлге программазын 130-135 хуу күүседип келген.

Социалистиг чарышка бедик бүдүрүлгечи көрүүлгелерни экскаваторжу Б. Доңгак, даг-транспорт цехинде слесарь В. Стручков, «БелАЗ-540» чолаачылары А. Пушнин, М. Кадыоол, Н. Хертек, фабриканың машинизи К. Ооржак болгаш өске-даа хой-хой мурнакчылар чедип алган.

«Тыва даг-дүгү» тудуг өргелелиниң коллективи улуг күш-ажылчы коллуушкунуг ажылдап турар. Бирги чартык чыда турган тудуг талазы-биле хожудаашкындан үнүп, беш чылдың дөртки чылының күүлүне планын күүседип болдурунуң долу аргалары бар. Коллективтиң чүткүүлү ажыл-херек бадыткап турар. III кварталда кол күүседикчи планын 118 хуу, боттарының күжү-биле кылыр ажылдарның даалгазын тос айларда 109 хуу боттандырган. Тудуг өргелелиниң партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының удуртулгазының кол кичээнгейи арыглал фабриканың үүрмектеп-сорттаар комплектизиниң бирги технологтуг шугумунуң тудуун доозарынче мооннээн. Оон тудуг дээстурга арыглал фабриказы 5 муң тонна даг-дүгүн немей үндүрер болу бээр. Тудугжуларның мурнунда 80 ааз иштиг чурттаар, 400 орунлуг ниити чурттаалга бажынарының тудуун доозар, 600 олуттуг Культура бажыңын кыжын шеверлел ажылдарын кылырынга белеткээр соругга салдынган.

Совет Тыванын 25 чылынга алдар болдурган социалистиг чарыш ленинчи юбилейге бүгү талазы-биле чедишкинниг ужуражырының чүгүлә базыны болур деп үүвеин Ак-Довурак хоорайның коммунистери болгаш ажылчы чону билир. Ынчангаш партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының ажылчын, инженер-техниктиг ажылдакчы бүрүзүнүң бүгү күжүн ажыглаттынмаан иштики курлавырларны илередириве, күш-ажылдың будурукчулуун бедидериве, ажыл шагын, механизминерни болгаш дериглелерни эки ажыглаарынче угландырган. Ак-Довуракчылар Совет Тыванын 25 чылын күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүвүшаан, В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга алдар кылдыр алган хүлээлгелерин хүүсаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартыр.

В. БАКУЛИН,
«Тыва даг-дүгү» тудуг өргелелиниң партком секретары.

Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

БИР ҮН-БИЛЕ ДЕТКЭЭН

Бо хүнерде хову-шөлдерде дүжүттүң соолгу гектарларының ажаан алышкыны чоруп турар. Шөлдерде арткан тараны чогуур үеде ажаан албышаан, Каа-Хемниң тараажылары оон-биле колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр соругалыг. Ынчангаш районнуң колхозчулар хуралынга киржир дээш Сарыг-Сеп суурга чыглып келген 148 төлээлериниң хой кезии коллективтиг ажылагайының шолбинары: малчыннар, механизаторлар, тудуг ажылдакчылары, түскай эртемнигтер. Оларга колхозчу өөрү боттарының мурнуидан район хуралынга киржип, тараачыл чуртталганың дүрүмү болур чаа Уставка хамаарыштыр чогуур санал-оналды бээр улуг бүзүредиг көргүскен.

Октябрь 3-те, хүндүскүүнүй ийи шакта районнуң Культура бажыңының делгем чырык залын колхоз тургузуушкунунуң хоочуннары, көдээ ажылагай бүдүрүлгеининиң мурнакчылары, апыяктар долдур олурупкан.

Райкүүском даргазы эш К. С. Очур-оол илеткел кылган.

— Колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизин чыыдырар деп турары Коммунистиг партининиң колхозчу тараачынар дугайында ада сагыш салышкынының база бир чаа илерээшкини болур—деп, ол чугаазын эгелээн.— Колхозчу амыдыралда бо чүгүлә болуушкун дугайында дыңнадыг көдээ ишчилериниң күш-ажылчы идепкейин улам көдүрген. Хойжу коданнарда, сүт-барван фермаларында база хову-шөлдерде ажылдап турар кижилер ол болуушкунну өөрүшкүлүг хүлээп көрүп турар. Республиканың бүгү ажыл-ишчилери-биле бир демей Каа-Хем районнуң малчыннары болгаш тараажылары Коммунистиг партининиң ол ада сагыш салышкынының харыы кылдыр Төрээн чуртка хой тарапны, эттиг, сүттүг, эске-даа продуктуларны бээр сорулгалыг турар.

— Бо күш-ажылчы көдүрлүүшкүн бистиң колхозчу тараачынарывыстың ленинчи чагыларга чайгымыш чок бердингенин чаа күш-биле илередип турар-дыр — деп илеткелчи демдеглээн. — Колхозтарның хөгжүлдезиниң төөгүзүг ленинчи идеяның шынныын ылаң бадыткаан. Районда эрткен кыска үениң дүргүзүнда ажыл-агый, экономика түргүзуунуң талазы-биле мурнакчы улуг ажыл-агыйларга чедир хөгжүй берген колхозтар эвээш эвес.

1935 чылда хүлээп алдынган, ам күштүг боон турар Устав коллективтиг ажыл-агыйның хөгжүлдезинге онза үжүр-дүзалыг болган. Тывага Совет эрге-чагырганың чылдарында колхозчу амыдыралдың овур-хевирин үндезиннибиле өскерилген. Чээрби чыл мурнунда эки турган черлерде амгы үениң чаа техниказыбиле чепсеглентеп каттышкан улуг ажыл-агыйлар тургустунган. Ам районда мурнунда турган 15 үүрмек ажыл-агыйлардан улгаттыр каттыштырган 9 улуг ажыл-агый бар. 1948 чылда районнуң ынчангы колхозтарынга нииттизи-биле 570 ореге санаттының турган болза, ам ол сан муң ашкан. Ынчан район шупту 2800 гектар тарылга шөлдүт турган, күрүнеге чүгле 700 тонна тараапы, 16 тонна эътти, 90 кг дүктү дужаан, а сүттү шуут дужаавайн турган. Бо хүнерде чүгле колхозтар безин боттарының ажытталымда 22480 гектар шөлдүт. Район чаңгыс 1967 чылда 27 муң тонна тараапы күрүнеге дужаагап.

Совет көдээниң амгы амыдыралында болган социалдыг болгаш экономиктиг өскерилгелер колхоз Уставынга чогуур чаартыгаларны кылырын негеп келген. Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының кол негеддеринге болгаш шупа бадыткаан. Районда эрткен кыска үениң дүргүзүнда ажыл-агый, экономика түргүзуунуң талазы-биле мурнакчы улуг ажыл-агыйларга чедир хөгжүй берген колхозтар эвээш эвес.

Колхозчулар Устав негеддезин каржызы-биле үүвер чоруктар бар. Эрткен чылын «Коммунизмче оруг» колхозтан 68 кижи минимум күүсеттээн, а колхозчу Ирина Берёзина колхозка чылды эрттир чаңгыс-даа күн ажылдаваан.

«Октябрь 30 чылы» колхозтуң хоочун колхозчузу В. Чунарёв, «Ленинчи оруг» колхозтуң экономизин Г. Ярина, «Коммунизмче оруг» колхозтуң даргазы А. Моргун, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң мурнакчы саанчызы З. Шойду, «Ленинчи оруг» колхозтуң хойжузу Н. Самбуу дээш, шупту тос кижи ук хуралга санал берген. Районда мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи «Коммунизмче оруг» колхозтуң даргазы эш Моргун саналынга ажыл-агыйның эрткен үеде чедип алган чедишкиннерин тодаргай чижектерге айытпышаан, чаа Чижек Уставтың колхоз кежигүннериниг күш-ажыл толээри болгаш колхозчуларның сагыпга-чуруму деп VI-гы кезээниң 25-ки түүлүнге «кижи-хүнүнүң минимумуу» эвес, «норма-хүн» деп өскерилгени киирерин санаалдаан. Ол чорук колхоз кежигүнүнүң күш-ажылының будурукчулуун улам тодарадыр дээрзин ол айытқан.

Чыылганнар «Ленинчи оруг» колхозтуң экономизин эш Яринаның саналын улуг кичээнгей-биле дыңнаапаннар. Колхозтуң тарыпга шөлү 1957 чылда 993 гектар турганыңдан 1969 чылда 4054 гектар чедир өскен. Бода малдардан инек 485 баш турганыңдан 843 баш чедир немешкен. Колхоз бо адырдан эң хөй орулганы ап турар. Ам чаңгыс кижи-хүнүнүң үнеен 4 рубль боолу. Колхозчуларның социал хандырылгазын экижидера-биле чаа Чижек Уставтың VIII-ки кезээнге колхозчу стажты будурүлге стажынга деңвеп көөрүн киирээ чогуур дээрзин ол саналдаан.

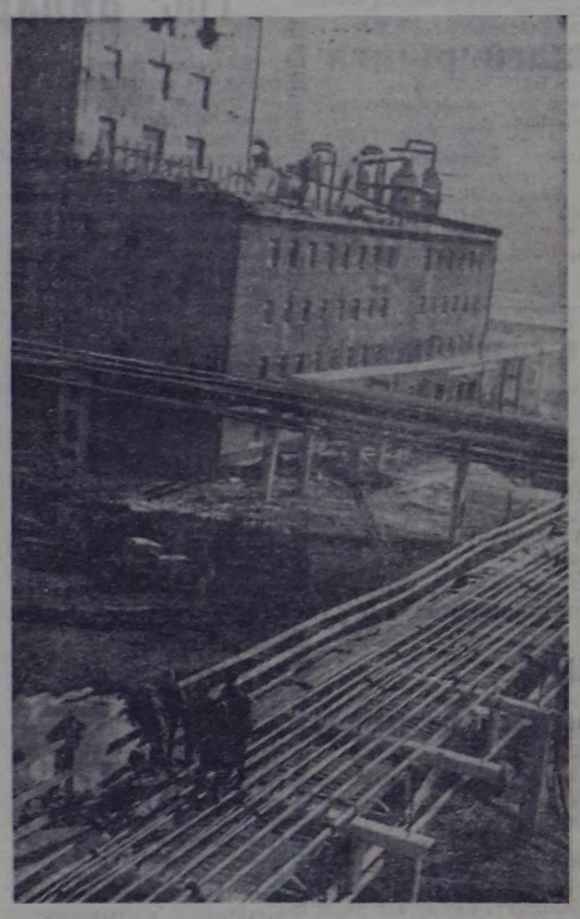
Назыныңын хөй нуруузун колхозчу амыдыралга бараалгадып, коллективтиг ажыл-агыйның хөгжүлдези дээш кызын ажылдап чоруур кижилериниң чугаазын дыңнаарга өөрүнчүт, солуп-даа чорду. Ол-ла колхозтуң 1948 чылдан бээр кежигүнү Насых Самбуу мынча деп чугаалаан:

— Шынап-ла, чаа Чижек Уставты ажылдап кылып турган комиссия бистиң-биле чугаалажып, сүмележип турган мышкаш ажылдаан-дыр. Ынчангаш мен ону бүрүнү-биле хүлээп алыр кижи-дир мен. Ынчалза-даа колхоз бүдүрүлгезинге идепкей чок чамдык колхозчуларның ындыг сагылга-чуруму мени үргүлчү дүвүредип чораан. Мээң саналым болза, чаа Уставка ындыг кижилерни колхоз девискээринге тургуспас, бир эвес колхозтуң бажыңынга чурттап ораш, өске бир организацияже бодунуң турады-биле шилчий берген болза, ону ук бажыңдан хостаар дугайында хемчегни киирээ чогуур.

Районнуң колхозтар төлээлериниң хуралының киржикчилери районнуң бүгү колхозчуларының мурнуидан колхозтуң Чижек Уставының төлевилелин бир үн-биле деткээн. Ол ышкаш ленинчи юбилейге база колхозчуларның Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур алган социалистиг хүлээлелерни чедишкиннинг күүседир, оон-биле юбилейге утку-штур төлептиг ужуражыр эрге дээш социалистиг чарышты улам калбартыр шиитпирни хүлээп алган.

В. МОЛЬБП,
«Шынның» тускай корр.

«Тыва кобальтыда...»





Беш чыл планында амыглалга киирери көрдүнген «Тыва кобальт» комбинаттың тудуун ыглыры шалыпкым байдал-биле үргүлчүлеп турар.

Совет Тыванын 25 чыл болур байырлалынга чедир руда үүрмектээр, автоклав салбырларын болгаш аммак складының тудуунда хамык ажылдарны доозуп, ол бүгүнү ажылчы комиссияга хүлээдирин ажылчынар хүлээзинген. Оларлыгга руда үүрмектээр салбырның иштинги дериглерин кылырын бо хүннерде доозупкаш, үшкү кварталдың планын ниити күш-биле 114,4 хуу күүсеткен.

Маңаа эштер Белянин, Дупляк, Драгун болгаш өске-даа бригадирлериң баштаан бригадалары мурнакчы ажылдааның бүдүрүлгениң ажылчы планнёрказынга демдеглээн.

ЧУРУКТА: комбинаттың коя корпузунда хыналда-хемчелгениң болгаш автоматиканың цегинде хой адырларлыг чиңгемен янзы-бүрү өңнерлиг электри удазыннарын марын приборларже улаштырып турар мурнакчы слесарь-электрик Монгуш Монгалбии-дир. Оон чанында амыглалда кирер чоокшулаан шалып ишчи байдалда улуг тудугнуң бир талазының ниити хевири.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ӨЗҮЛДЕНИҢ ЧАДАЛАРЫ

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 25 чыл оюнуң бүдүүлүвде Тывага садыг четкизиниң хөгжүлдезиниң дугайын сактып чугаалаарга база-ла солуп. Республиканың улус ажыл-агыының бүгү адырлары-биле бир домей, садыг ажылы хөгжүлдениң делгем үе-чадазын өртээн.

Оон төөгүзүн кысказы-биле чугаалаарга мындыг: 1922 чылда Тыванын күрүне садыы (госторг) тургустунган. Ийи чыл эрткенде кооперация садыы «Тыва төпкооп» организастаттынган. Оон дараазында чылда күрүне банкызы база тургустунган. Ол үеден эгелээш-ле Тыванын садыг харылзаазы дүрген хөгжүп эгелээн.

Бо кыска үүлгө «Тыва төпкооптуң» республиканың улус ажыл-агыының хөгжүдериниг кайы хире көскү рольду ойнап келгенин каш чижектерден тодарадып көрээн. Кооперация четкизиниң кылыр ажылы хөй янзы турган. Садыгдан аңгыда ведээниң ажыл-ишчилерин, ылангыя малчын арат-тарны көдээ ажыл-агый машиналары-биле хандырары, чепеек-херекселдер садып алырынга чаэлп тыпсыры, устывыш артельдерин организастаары дээш өске-даа ажылдар хамаарыкчы турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде кооператорлар боттарының мурнуига салдынган сорулгалыг арестиг күүсеткен. Совет Эвилелинче чоруткар экспорт планнарын ажыр күүседир талазы-биле улуг ажылдар кылдынган. Чүгле 1941 чылда безин Совет Эвилелинче 91 муң 754 баш малды (планы 80 муң 910 баш) экспорт дугуржулгазы-биле чоруткан. Оон аңгыда Кызыл Шеригге 11 муң аътты, хөй олуктуг, дүктүг, көдээ ажыл-агыйның өске-даа продуктуларын белекке чоруткан.

Тываның Совет Эвилелиниң составынга киргенинден соонда республиканың садыг четкизи шаңнын хөгжүлдезин алган. 13 организацияны, 23 бичии будурүлгени, 22 столовайны каттыштырган «Тыва төпкооп» ынчан 5 миллион 600 муң рубль саарылгалыг турган.

Амгы үеде респотребсоюзтуң бараан саарылгалыгы хемчээли 121,5 миллион рубль ажып турар, хөй-ниитизиниң чемненилге чернинң саарылгазы 8,7 миллион рубль ашкан. Республикада бо хүнерде хереглекчилер кооперациязының 324 магазини, 56 столовазы ажылдап турар, хуучуларның саны 57 муң ашкан. Мында ажылдап турар кижилерни 72 автолавка хандырып турар.

Чонуң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының доктаамал өзүп турарын тодарадырда, оларның садыг алыкчы аргазының кайы хире өскенинин, кандыг бараанналарны садып ап турарының дугайында сан, түңнүг, фактыларны болгаш дениелгелерни көргүзер апаар. Көшкүн амыдыралдыг чораан араттарның культурлуг амыдыралының эртиен 25 чылдарның дургузуунда кайы хире өскенин дараазында дениелгелерден көрүп болур. Тываның аңы-дунма совет улустуң найырадыг өг-бүлеезинге киргенинин дараазында чылында биске кооперация шугуму-биле 57 мотоциклди, 208 чадаг-тергени, 16 кырлаар-хааржанты, 100 радиоприёмникти, 372 репродукторну сатқан турган.

Ам бо чылдың эртиен айларында кооперация болгаш күрүне садыынын шугуму-биле республиканың чурттакчы чонуига 992 мотоциклди, 29 муң дөрбелчин-метр хөнүстү, 11 муң 400 рубльдин бажың иштиниң эт-херекселин, 1750 ажыг аяна болгаш моторлуг чадаг-тергени, 8 муң 800 ажыг репродукторну, 3442 радиоприёмникти сатқан.

25 чыл узуп эвес хуусаа. Ынчалзажок Коммунистиг партиянын болгаш Совет чаваттың аныяк республиканың хөгжүлдезиниң дугайында ада сагыш салышкынының ачызында Тываның ажылчы чонларының культурлуг амыдыралының деңнели канчаар-даа ажыжок өскен. Мында хамаарыштыр база бир чижекти көргүзүп болур.

Каш он чылдар мурнунда Тыва улустуң дылынга телевизор, холодильник (соодукчу), газ, электроплита, магнитофон дээш ышкаш сестер ажыглаттынмайн, харын-даа олардың ужур-утказы безин бландынмейн турган. Бо хүнерде, Совет Тыва бодунуң 25 чыл оюн демдеглеп турар үеде, амдыы сестер колхозчу араттарның чүгле чугаазында дыңнаалыр эвес, харын олардың амыдыралынга кол херегледтинер чүгүлә эт-херекселдер апарган. Газ-биле чем хайындырып орар өг-бүлени Тываның кайы-даа булунунда көрүп болур. А Кызыл хоорайның чоок кавызында турар Көк-Тей, Кара-Хаак, Элегес-Аксы, Зөрбек, Суг-Бажы болгаш оон-даа өске суурларның чурттакчылары телевидение дамчыдылгазын көрүп турар. Бо хүнерде олар «Орбита» станциязын дамчыштыр мнак Москвазының үнүн дыңнап, оон дамчыткан түүлдерни кара-биле көрө бээрлер. Арат кижиниң өөнге Москвада болуп турар болуушкуннар он-ла минутада дыңнаалы, костюм келир дээ чүвениң дугайын бистиң өгбелеривис дужевейн-даа чораан.

Үстүнде чугаалаан түүлдериниске бадыткап кылдыр каш чижектен көргүзээли. Чүгле бо чылын безин чонга 2248 чем соодукчуаун, 2300 телевизорну, 500 магнитофонну, 4300 кеп чуур машинаны, 3422 радиоприёмникти күрүне болгаш кооперация садыын дамчыштыр сатқан.

Улус ажыл-агыйының түүлге чаңгыс адырындан алган бо чижектеривис безин Тываның 25 чыл дургузуунда шайы хире бурунгаар басканың маргылдаа чок хереченнээр-дир.

С. МААДЫ.

ОЧЕРК

С. К. ТОКА

ДЕПУТАТ

Элегес. Чаңгыс бо сестүң утказының ханызын, оон байлаан кижи кайгаар. Чаңгыс бо сестүң сургажып нептереэнин база ажок. Элегес хем бодунуң эгезин Таңды-Уулының кадыр-кашпал чарыныдан эгелээш, тараалап, бай, амыдырал, ажыл-иш хайныкпан Таңдының девискээрин кежир аскаш, Улуг-Хемге таваңгайлап, олче агып киргеш, бодунуң хире-шаа-биле күжүн ол күүлүүт хемге немеп киирип чыдар.

Бо шагда «Элегес бар чор мен» дээрге, ону дыңнаан кижи: чогум хем кыдынга одагланыр дээни ол бе азы совхозка, чок болза оон салбырлары Чал-Кежиг, Каъа, Кулуузун баар дээни ол чоор бе деп бодаар, айтырар. Мында хойжу, депутат Көржең-оол сугже угланыпкан.

— Көржең-оолдуң аалы кайда ирги?

— Кай, демгин Дээди Советтиң депутады, бистиң совхозувустуң мурнакчы хойжузу ирги бе?

—Ийет, ийет!

— Шак дээ хову турлаанның кедезинде ак чуурга дег өг ол.

— Четтирдим, аалында барза боор аа?

— Ой та. Кандыг-ла болду. Хөөн дузалакчызы Ивандан өске кымга-даа кадартпас, кезээде боду карактаар болгаштың өөнде чок-даа чадавас боор. Бөгүн оон эдээ дээр чорбадыва.

Шала кежээликтей апарган. Ат-сураглыг Каъаның карааңгы эзимнер-биле шыптынган дагларының кырында хүн олурупкан. «Дүргөн хөделиңер, кежээки хүннээректи долузу-биле ажыглаңар, оон башка даглар артынче чаштына берзимээ каанчаар силер» дээн ышкаш кылдыр кестүп тур.

Хүрең-сарыг эник утказ маңнап келгеш, халыгылай дүжүп каап, кудуруун черге бедиледир шывыктаап, сыылаан, кижи болганга оглавган тур.

Өгпүү дескиндир оваалаш каап чүзү, ында челендирип каап мототерге, азайнап чыгаш, кырын хом-биле шыш каап доңпак-ыяш. Касталш, багнап каап доруг аът ырак эвесте багнаштап бажын сөвап каап тур. Өгпүң чөөн талазында хана-карак хой кижаазы... «Чылыг күзүн хойну кижаалавас-даа болза, кат-кыыска келирге кажаа херек аңнар түве ыйнаан» деп бодалым коптурып, ол бүгүнү шинчилеп көрүп турумда, өгден кыскы ылатьелиг, джемперлиг, шеверген дыраттынган, кылаган сапкыткыг, ак аржымылдыг аныяк херээнин үне кылаштап келгеш, бисче далаштыы сүргей угланты.

— Экии, даргалар! Кайнаар углап чор силер, чедип келгенивисче ышкаш безибээн кижи боор мен, өршээ дадайым! — дигеш, холуун суудуу.— Таня Санза!—деп бодун база танылтыра каапты.

Мендилештивис.

— Бо мынчаар-за чор бис. Совхозтуң директору Галина Макаровна кында шылгарап турар хойжу бар дээрге, оон амыр-мендизин айтырар дээш чедип келдивис.

— Онза түве-дээ чок. ынаар солуун-чаагай түү тур ирги?

— Тайбың чаагай!

— Саната Көржең-оол кайда ирги?

— Хөөндә болгай аан, ам чеди шак чаа-ла четкен, сестоста хөөн кирип келир боор—дигеш, холунда шагын көре каапкаш, ийи холдан өгже айытты.

КИРЕ БАЗЫПТЫВЫС. Дорге бичежек сандайлар тургускужаш, олурарын чалады. Өгпүң иштин шинчилеп эгеледи. Канчангаштың көөрүмге, чап чаа-ла танышканывыс Таня «газ» дээр кок одуп кыпсыкап, ченгин бажын типтеп, аңаа суун куткан, шай-дуаун каггап олур. Боова-бооргак, чөремелей шөйүп каап быштап, ереме столчугашта шагда-ла салдынган...

Танының ол-ла хамык чүвени салып турарының эртиен кандыг-даа официанткадан дудавас кылдыр көзүлдү.

Ол арагында хойжуларның «сончүүмө» кыдынган ыыра коптара көргеп олур мен. Экижиниң солагай талазында чылыглай шуглап каап дос-каарчыгаш. «Бо-даа хойтпак болгай аан» кылдыр бодап кагдым. Оон өрүлээрге ийи шоодай далган. Экижиниң оң талазында аяк-сава шкавы, оон өрүлээрге—ийи талада ова-биле шыптыр-сыртыктары дээр шаар үнүлей берген демир-оруннар. Өгпүң дөрүнде улуг, бичө чемоданнар дээрге, ава бир-ле Египеттиң пирамидазы-ла, ханага чедир көдүрлүп үнүлей берген...

Ша-даа четпейн хайны берген, чагай чыды дүмчүкке кээп турган шайын хөөнкке куткаштың, оон кырын аржыыл-биле кылайтыр чоткап, баарлыышка салып каап:

— Шайлаңар, даргалар, шайлаңар! — дигеш, — Көржең чоп читкен чоор, барыпбарып бөгүн, дарга-бошкалар келгенде—дээштинг үне халыды.

— Шай ижеринге кончуг-ла ынак чордум ийин—дээш Галина Макаровна ында-ла барды.

— Шайлаарым шору турган мен дээр-дир силер, Галина. Ам кандыг силер, ишпестей бердинер бе?

— Совхозтуң коз зоотехниигинге ажылдап турганымда дүүдүктүт ог арттырбас кижи болгай мен. Тывалар дээрге, ээ ылангыя Элегестиң хойжуларын келген аалчыга онаа-ла ынак, чүү-зе бар болдур, доозазын дөлгей салыптар улус болгай аан!—дигеш, шайын аартай берди.

— Ам совхозтуң директору болу бергештиң аалдар кезиниринер, шай аартаарынар ховаргай берген ышкаш чүү, Галина Макаровна?

— Зоотехниктеп ажылдап турумда хүн бүрү ажылым — саанчылар, хойжулар кезинир турган болгай. Ам дээрге, директор кижи совхозтуң бүгү ажылын калбак фронт-биле чорудар болгаш шында-ла кадарчылар кезиниринм болгаш шай аартаарым эвээжей бергеи—дигеш, чаа-ла каттырып кагды.

Ол арагында даштын хойлар быыгырып, баалаадыр этказээни дыңнаалы берди.

— Хой-даа коданда маңнажып кирип келди ышкаш, барып дузалажы каапталай, силер нар-шээр чокка шайлаңар, көөрежип олурунар—дээш, Таня үне халаан.

— Маңаа олурарга кайын боор. хойну көөр, Көржеңге ужуражыр. амыр-мендизин айтырар!—дигеш үне халыдым. Кады келген өөрүм Галина, партком секретары Дүктүт-оол, Николай сугнар соом мыырлыр келди.

ОРТУМАК сыныыт, эриниде салчыгаштыг, шеверлиг арын-шыралыг, бажы хураган ышкаш дидыраш, кижи ортузу безин четпээн тырын эр бисти көргеш, хавааңда дерин чеми-биле чотпушаан, чоокшулай баамыты. Бистер-даа ак аарыы

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНГЕ ПАРТИЙЖИ УДУРТУЛГА

Коммунизм тургузуушкунуунуң үезинде профэвилел организацияларының ролю нажангызындан артық улгатқан.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганы күштелдиреринің талазы-биле бистиң республикада чамдык боттуг ажылдарны чоруткан болгаш чорудуп турар. СЭКП обкомунуң бюроузунга «Республикада социалистиг чарышты профэвилел организацияларының удуртуп турарының дугайында» айтырыгны эрткен чылын чугаалажып көрген. Ол дугайын СЭКП-ниң Эрзин райкому пленумга, а Бии-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем райкомнары, «Тыва даг-дүгү» тудугунуң парткому — бюроларынга чугаалажып, тус-тус черлерде профэвилел организацияларының ажыл-чорудулгазында четпестерни эдип, аңаа партийжи салдарны чедиреринің тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган.

Республиканың колхоз, совхозтарында, албан организация черлеринде профэвилел организацияларының ажылынга партийжи практиктиг дузаны чедирип турары өлээн өкижээн. Кайда-ла профэвилел организациязының ажылын партия организациязы сонуургап, ооң эгелекчи чаа чүүлдерни деткип, оларга удуртукчу салдарны чедирип турар болдур, ында профэвилелиниң организаквкчы, үредүнелдиг ажылдары кескү бодур.

Профэвилел организацияларының ажылынга практиктиг дузаны көргүзер талазы-биле СЭКП-ниң Улуг-Хем райкому өлээн ажылдарны кылып турар. Районнуң совхозтарында ажылчын комитеттериниң даргаларын бадылаарын, хостаарын бюрога шиитпирлеп турар. В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарыш районнуң ажыл-агый, албан организация черлеринде калбаргап. Районда 458 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыры дээш демисежип турар, а 122 кижи ол атты чедип алган. Коммунистиг күш-ажылдың коллективи атты чедип алыры-биле 5 сүт-бараан фермазы, 2 хойжу бригада демисежип турар, ынчаарга 3 сүт-бараан фермазы ол бедик атты боттарының төлептиг ижи-биле чедип алган.

Районнуң «УТКА 25 чылы» совхозу (партком секретары эш Н. Кылын-оол) ажылчын комитединге доктаамал дузаны чедирип, ооң эдлчеглиг хуралынга боду-биле киржип, санал-оналын киирип турар. Совхозта 1000 ажылдакчыдан 990 кижи профэвилелиниң кежигүнү. Ажылчын комитеди, бригада, ферма, салбырланының, механизаторларның социалистиг чарыжының түңнелдерин өй-шаанда үндүрүп, мурнакчыларны материалдыг болгаш моральдыг идиг берииишкиниң принцивин бәүгаар шаңнал, мактала киирип турар. Эрткен чылын аңаа 200 мурнакчылар акша шаңналын алган, 6 кижиге туристеп чоруур путёвканы берген.

Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунда партком (секретары эш Д. Сарыглар), СЭКП-ниң XXII съездизин атты совхозта (эш К. Куулар), Таңды районнуң «Межегей» совхозунда (эш Д. Дардаш), Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозта (эш С. Очур), парткомнар, Бай-Тайганың «Мурнакчы» колхозта (эш М. Донгак), Таңдының «Революцияның чалбыжы» колхозта (эш Н. Кононенко) партбюролар профэвилелиниң организациязы-биле сырый харылзаалыг ажылдап турарлар.

Бии-Хем районнуң «Өөк» совхозта партком (секретары эш И. Смирнов) ажылчын комитединге боттуг дузаны көргүспейн турар дээш коммунистер удаа-дараа шүгүмчүлеп келген. Эш Смирнов партийжи шүгүмчүлелден шыңгыы түңнелдя кылып, бодунуң ажылының стилин эде тургускаш, ажылчын комитединиң ажылын өкижидер талазы-биле ажылды ёзулуг-ла холга алган. Ам ында байдал сыр еске. Бригадалар, фермалар аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган. Ажылчынпарның бүдүрүлге хуралы доктаамал болуп, аңаа амыдыралчы эң чугула айтырыгларны чугаалажып турар. Ажылчын комитединиң ролюнүң кескүзүг-биле бедээнинден совхозта күш-ажылдың сагыпга-чуруму мурнуку чылдарга деңнээрге дыка өкижээн, ынчангаш совхоз чартык чылда күрүнеге дужаар эът, сүт, дүк планын дыка ажыр күүседкен. Ажылчын комитеди (даргазы эш В. Афонина) механизаторлар, малчыннар, тудугжулар аразынга доктаамал барып, оларның ажылыжин, негелде хомудалын ханызы-биле аналитеп көрүп турар. Совхозтуң хөй адыр ажыл-агыйында мурнакчыларның саны көвүдээн. Чижээ, мурнакчы саапчылар М. Девиңмаа, М. Конгар олар бир инекке опааштыр 1216 литр сүттү бо чылын саггап, быжаа ажаакчылары Н. Жмах, А. Казанцева олар хонукта ортумаа-биле быжаа бүрүзүндеи 1 кг ажыг немелде деңнинп, хоочун хойжулар К. Ооржак, К. Сендажы 100 хойга опааштыр 106 хураганны, бир хойдан-на 3,5 кг дүктү алган.

СЭКП-ниң Кызыл хооркому профэвилел организацияларының ажылынга боттуг дузаны чедиреринің талазы-биле базаа өлээн ажылдарны кылып, улуг бүдүрүлгелерде партия организациялары профэвилел организацияларынга партийжи удуртулганы ыанчаар боттандырып турарының дугайында хооркомуун бюрозунга азы киидиске дыңнаш чугаалажырын практиктап турар. Бүдүрүлгелерде, албан организация черлеринде профэвилел ажылдарын эжиидерине бо чоруктуң улуг дөгүмүт болуру чугаажок.

Профэвилелдериниң черчерде организацияларынга партийжи удуртулга талазыбиле ам-даа улуг четпестер барын база айтыры чугула. Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозта ажылчын комитединиң даргазынга сөөлгү үш чылдарда өлээн каш кижи солушкан. Ажылчын комитединге шымрак билиглиг, организаккы кижини тыварының талазы-биле айтырыг парткомга, райкомга-да каш удаа тургустунуп турган. Ындыг турбуже, ажылчын комитединиң даргазы турган эш И. Бичеоолду О. Шынаа салбырның эргелекчизинге чоруткаш, ооң орнунга киирер кижини бир ай ажыг үеде дилеп келген. А Таңды районда «Тилелге» совхозтуң ажылчын комитединиң даргазын ажылдан хостаан соонда, ооң орнунга үш ай ажыг үеде кижи тыппайн келген. Бо чорук совхозтуң парткомунга, СЭКП райкомунга шагда-ла билдингир тураажок, тодаргай хемчегларни дарый албаапы кавчаң-даа таарышпас.

Каа-Хемниң «Совет Тыва», «Чөөн-Хемчиктиң «Тыва» совхозтарында, Таңдының «Коммунизмниң херели», Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Чөөн-Хемчиктиң Ленин аттыг колхозтарда партия организацияларында профэвилел организацияларының ажылынга ындыг-ла кескү дуза чедирбейн турар. Үстүнде айыттынган ажыл-агый черлеринде профэвилел организацияларының ажылында өске-даа четпестер хой.

Бо хүннерде профэвилел организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар эгелээн. Ол — ээң чарыссалгалыг, чугула кампанияның бирээзи. Ынчангаш партия организацияларының отчёт-соңгулдалыг хуралдар бедик деңнелге, шүгүмчүлел болгаш бот шүгүмчүлел талазы-биле идепкейлиг эртсин дээш профэвилел организацияларынга улуг дузаны чедирер соруглалыг.

Профэвилел организацияларының калбак киржилгези чокка улус ажыл-агыйының кандыг-даа айтырыгларын шиитпирлээри берге. Ынчангаш СЭКП райкомнары, колхоз, совхозтарда, албан организация, үлетпүр бүдүрүлге черлеринде партия организацияларының профэвилел организацияларының ажылынга бүгү талалыг дузаны чедирери чугула.

И. КЕЛИК-СЕҢГИ,
СЭКП обкомунуң инструктору.

Культура амыдыралы

КОМСОМОЛЧУ БИБЛИОТЕКАРЬ



Светлана Доваадор 1967 чылда оңгу классты чедиишкинниг дооскаш, төрээн чери Эрзин суурга библиотекарьлап ажылдай берген. Кыымнык, ажылга чүткүдүг кыска бир чыл эрткенде районнуң уруглар библиотеказының эргелекчизинге томуйлаан.

Эрзинниң район төвүнде уруглар библиотеказынга кире бээрге чырык, чылыг, арыг-силиг. Ында школачылар дола берген, чамдыктары ном шилээн, өскелери журналдар ажыдып көрген, а С. Доваадор номну келгеннерге бижип бербишаан, кандыг чаа солун ном келгенин, чүнү номчуза эки дээрзин сүмелеп, чай алынмайн-на олурар. В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн чоокшулаан тудум, библиотеканың ажыкы улам солун апарган. «Бистиң оңнүүвүс болгаш башкывыс», «Бистиң эргим Ильичивис» дээш ооңдаа өске стендилерни библиотекада дерип аскан болгаш Ильичиниң чаш чораан чылдарының дугайында ленинчи помчулгаларны база организастап турар.

Х. ОПДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: библиотекарь С. Доваадор сескн классчы А. Калдаажыга Ильичиниң чаш чораан чылдарының дугай[illegible]номну таймылбырлап турары.

Фото авторнуу.

Активке даянгаш...

1968 чылда Каискиниң библиотека техникумун дооскаш, Суг-Бажында кээп ажылдай бердим. Баштайгы үеде тавариышкан бергелерим ында библиотека активинге, башкыларга даянгаш ажып эткен мен, совхозта партия организациязы база дузалаан. Номчукчулар-биле ажыл чоорту эки эргелээп.

Библиотеканың номчукчуларының 270 турганыпган ам 350 четкен. В. И. Ленининиң төрүттүнгенининиң юбилейинге уткуштур библиотека чамдык ажылдарны чоруткан. Организастаан делегелгелер коруштуг болган. Ол мшкаш номчукчулар конференциязын база ой-ойде эрттирип турар бис.

О. Саган-оолдуң «Доспестер» деп номунга номчулга конференциязы эрттирген. Аңаа школа башкыларын идепкейлиг киржип, номнуң маадырларының дугайын билдингир тайылбырлап турган. Ол конференцияга совхозтуң аныык оскелп идепкейлиг киришкен.

Кол чүүл номчукчунуң хөй номну номчаанында эвес, харын ооң ужур-утказын эки шиитгээлип алырында. Бистс номга ынак Г. Даваа, Л. Халбы, Л. Наскыл ышкаш идепкейлиг номчукчулар хөй.

Номчукчуларга чамдык тавымча чок чүүлдер база бар: номчулга залы чок, стуллар база чедиишпес, тыва дылда литература эвээш. Бо бүгү болза номчукчунуң номну хостуг шиилп алырынга шаптыктыг болуру чугаажок.

Л. АМЫРТАА,
библиотека эргелекчизи.

Каа-Хем район.

делегей БО ХҮННЕРДЕ

Немец черде алдарлыг юбилей

☆ **СОЦИАЛИСТИГ** чурттарның улустары, делегейниң деңшилгелиг хөй-ниитизи Герман Демократтыг Республиканың алдарлыг юбилейинге изиг байыр чедирген. Берлинге 20 чыл оюнга холбаштырган байырлалдар даштыкы хөй солуннарның арыннарынга кол тема болган. ГСЧП ТК-ның Бирги секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы В. Ульбрихтиң илеткелиниң допчулалын парлалгага үндүрген.

☆ **ОКТЯБРЬ** 6-да Берлинге байырлыг хуралга Совет партия-чазак төлээлериниң баштыңы, СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын, акы-дүңма өске-даа чурттарның болгаш партияларның төлээлер удуртукчуларының байыр чедирген чугааларын калбаа-биле тайылбырлап турар. ПКАП ТК-ның органы «Трибуна люду» солунунуң редакция үүлүнге бижээнин болза: немец улустуң социалистиг республиказының хогжүлдези, Европага тайбыңның болгаш айыл чок чоруктуң база бир кол фактору болур ГДР-ниң өскен ролю, ооң быжыглып турар экономиктиг күүзү, мооң-биле холбаштыр делегей садыңга ооң улгатқан үлүү, тайбыңны камгалаарынга болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннерге дузалаарынга ооң улуг салыышкыны — бо бүгү мелегей чамдык политикчилерниң ГДР-ни «хүлээп көрбес» дээр принцивин шоодуг болдуруп турар.

Польша солуннар Берлинге байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң чугаазын мындыг улуг эгелер-биле парлаан: «ГДР-ниң черинде социалпзм тинелеп, «муң» хойнуң өзэнге утküштур кылаштаптывыс.

Хол тутчуп мендилештим. Галинаже айыткан:

— Совхозтуң директору-биле таныжыңар!—дидим.

Кижим каттыра каапкаш, директорунче ылаптап көрген:

— Галина Макаровпаны таныыр болгай мен аан. Бо эртен безин маңаа чорду. Бо күзегге каш хонарын, кыштагже кажап көжерип, одар-белчиирпп, белеткеп каан силосту, сиген, тараа-фуражты кандыг янзылыг ажыглаарының, хойну тарырын кажандап эгелээрининг, кажан доозарының планын кылышкаш барган дарга-ла болгай—дигеп, Көржең-оол база катап каттырымзап кагды.

—Хойларым бо-дур ийин—дигеп, хойжу коданче айытты.

Оът-биле улуг хырның дартайтыр дыгын алган хойлар «кым мурнаар эвес» дээп ышкаш, кызыл дус чылгаан, чамдыктары кегженген турлар. Доозазы чаңгыс хой ышкаш экижиктеп мерияностар, семирээнин чүү дээр, долдур ургап, аксын так кылдыр дүй шарып каан барбалар дег борбак, тырың чүвелер.

— Кадагалап турар хоюнар дыка-ла чай оду кезип алгандыр аа?

— Чүү дээр опу, даргалар. Тая-Аксында Кадыр-Орукка чайладым. Шээр мал дыка-ла семирипир, изиг оттуг, кужурдүңээлиг чер болгай аан. Ооң соонда, кукуруза болгаш бода тараа ажаап алдынганда хооразунга хой-даа дыка-ла семирди.

—Кыштың соогун тоовас силер ыйнаан але?

— Эрткен чылын кажан-даа көзүлбээн чут-чураңгай болду. Ындыг турбуже, бистиң совхозтуң хойжулары канчанмаан-даа болгай, даргалар.

— Ындыг байдалдың чажыды, баажызы чүдел?

— Ооң баажызы кижиде, кадарчыларда, зоотех кадрларда.

— Тодаргайлаарга?

— Кадат-хавыты утаанныг болдурарында, өдек-кыштагны таарыштырарында, малдың чем-суурун чөп ажыглаарында деп билир мен.

— Ол-даа ындыг-дыр. Бо чоокшулап олурар кышка кайы хире белеп силер? Бодуларның оран-савааңар-даа, малыңарның өдек-кыштаа-даа аан?

— Бо чылын силосту 14 муңнуң орнунга 21 муңну салып алдывыс. Сигенин энир чылындан үш катап хойну белеткедивис, бүгү савааның доозазын сараттап алыр деп планнаан бис—деп, Галина Макаровна дооразындан тайылбырлап кагды.

— Директорнуң оозу-даа шын. Бо чылын малдың чемин эки белеткеп алдывыс. Кажаавыс белеп, дезинфекцилеп алдывыс. Коржеңнин чайлаглаарының мурнунда-ла хоорган, одаар кылдыр кургадып каан бис. Хоювустуң кажазының чанында ийи чүс тонна силосту, немелде чемге хереглээр сигенни салдырып алган бис. Савааңны бар шаабиле белеткедивис. Ам чоокшуладып эгелей берген.

— Күрүненің малын эң хүр кыш ажырарынар чугаа чоктур, бодуңарның оран-савааңар, амыдырал-чуртталганар белеп-не боор але?

— Оо, ол дугайы чугаажок болгай аан, даргалар!—дингеш, сен чугаала дээп ышкаш, Көржең-оол кадайы Таниже көрду.

— Ийи өрээлдиг, хлеб, боова-боорзак быжырып чиир орус печкалыг, хүн бүрүде хереглээр плиткалыг бажыңывыс белеп, чугайлап, будуп алган бис, ол дугайында сагыш човавас бис — дингеш, Татьяна каттырымзап кагды.

— Бир эвес даргалар чайлыг болза, кыштаавыска кире дүшсе кандыг ирги? — дээш, Таня ашаандап бир-ле хойнуң аскаанын канчап барганын айтырды.

— Ооң аскаары ам читкен. Карааңгылары улгады берген, кезип каапкаш, эм-биле чаптарымга аңаа апарган чорбадыва...

Карааңгылай бергеп. Хойларның карактары автомашинаның чырыыпга чиңгирленип турар сылдыстар-ла. Аалдың өзөлери кыштаанда бажыңынче чалаан, ында олур бис. Чугаавыс амдаа төнмээп... Шайлап олургаавыстың аразында эът-даа дүлдүнген, ооң чаагай пэнг бузу кыштың соогунда аржаан ышкаш, бажың иштин туманнадып тур...

Хойда он ажыг чыл болдум. Чаңгыс-даа катап озал-ондакка таварышпадым.

— Ажылдадывыс деңнаан. деңге ажылдаанывыс хөреэнинде чаңгыс бодуп хөөредирге кайын боор!— дингеш, Таня чаа-ла каттырып кагды.

— Ок кодек, ындыг болбас ийикпе, мен деп олураумзадаа, сенн кайын уттур мен көшкүп — дээш, база-ла чаза каттырды.

Бажыңның иштинде ийи бичии уруг чүтүржүп турар, бирээзи үш-ле харлыг, ийнгнзи оон-даа бичс. Кайызының-даа чаптанчыг, чаражы ажжок.

— Уругларынар хөй бе?

— Бо ийнден ацгыда школада, интернатта үш өөренип турар. Ийнги класста Катя, бештс Слава, а Надя алдыда болгай аан.

Амга чедир чугаавыска киришпейн олурган Галина Макаровна, каткы-киткилиг.

— Таня дээрге амыр болдур ийнп, чылдың-па бирээлиг болур. Ха-ха-ха, кай мону кажапргин божуй шаап алдың?— диди.

— Мээң Таням амыр болгай аан, бистиң аалывыска силерниң келиришкерден безин хой божуур кижп — дингеш. Көржең-оол кооладыр каттырып кагды.

— Хой талазы-биле эрткен чылын кандыг түңнелдиг болдунар?

(Уланчызы 4-кү арында).



ГДР-ниң Галле чоогунда В. Ульбрихт аттыг, ак улуг нефть-химия комбинадында хөй аныяктар ажылдап турар. Олардың хөй шуруузу Герман-совет пайырал инитгелелиниң идепкейлиг кежигүнүери.

ЧУРУКТА: химик-операторлар (солагай таладан оң талаже) Ангелина Вих, Петер Мюллер биле Маргарита Мюллер.

В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

☆ **СТОКГОЛЬМ.** (СЭТА). «Свенска дагбладет» солун ГДР-ге болган байырлыг хуралга совет партия-чазак төлээлериниң баштыңы Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлавышаан, Европада дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының ужур-дузазының болгаш айыл чок чоруктуң айтырыгларының талазы-биле ниити-европа чөвүлел хуралын чылдырарынче тодаргай базымнарны кылырының эргежок чугулазының дугайында ооң сөстерин онзалап демдеглээн.

☆ **ОСЛО.** (СЭТА). Норвегиянның бөлүк хөй-ниити ажылдакчылары кыйгырыгга ат салып, Герман Демократтыг Республиканы хүлээп көөрүнче норвег чазакты кыйгырган. Кыйгырыгга ат салганнарның аразында норвег парламентиниң элээп депутаттары, янзы-бүрү партиялардың, хөй-ниити организацияларының төлээлекчилери бар.

☆ **БОНН.** (СЭТА). ГДР-ниң 20 чыл оюнга холбаштырган байырлалдар, В. Ульбрихтиң илеткели, Берлинге байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң болгаш социалистиг чурттарның өске-даа удуртукчуларының чугаалары бармын-герман парлалганың кичээнгейиниң төвүнде тургустунган. Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлавышаан, солуннар «боттуг көрүүшкүнче эргилер», «Европада үвениң боттуг байдалын хүлээп көөр» деп Бонну кыйгырган сөстерни онзалап демдеглээн.

ГДР-ни хүлээп көрбес дээр бонн политика барымдаа чок болган дээрзин «Нойе Рейнпайтунг» солун демдеглээн. «Ол политиканы эде көөр ойу шагда келген» дээрзин солун демдеглээн.

☆ **ПАРИЖ.** (СЭТА). ГДР-ниң 20 чыл оюнга холбаштыр Берлинге болган байырлыг хуралга Л. И. Брежневтиң чугаазын тайылбырлавышаан, «Юманите» солуннуң бижээнин болза: «СЭКП ТК-ның Чиигнпе секретары Герман Демократтыг Республиканың достуунаан фэктының, а ол ышкаш Совет Эвилелин болгаш бо боттуг чаа Германияны каттыштырган пайыралдың харылзааларының ужур-дузазын онзалап демдеглээн».

«Бүгү немецтерниң келир үезп Герман Демократтыг Республикада боттанып турар» дугайында Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстерни «Орор» солун улуг эгезинге кирген.

«Ийи Германияның аразында чугаалажылганы кылырының таарымчалыг аргазы ам бар апарган» деп, «Комба» солун айытқан. Ол болза, ГДР-ниң догуннаашкынының боттуун херек кырынга бадыткаары, ийи Германия догуннаан фактыны бадыткаары болур» дээрзин солун демдеглээн.

ИЗРАИЛЬ УЖАР ЧҮҮЛДҮҢ ХАЛДААШКЫНЫ

АММАН. (СЭТА). Израильдиң ийи самолёду Иордан хемниң шыпаазында Мидрадж районну ракеталар болгаш пулемёттар-биле боолаан деп, иордан шериг төлээлекчизи медеглээн. Иордан тала зенит артиллерия-биле халдакчыларны боолаан.

Израильчилерниң чөнгээзиниң түңнелинде беш тайбың чурттакчыны балыглаан, ооң иштинде бир бичии уруг бар болгап.

КӨРЖЕҢ-ООЛ

Колумбиянның компартиязының ТК-зының пленуму

БОГОТА. (СЭТА). Колумбиянның Компартиязының ТК-зының пленуму болган. Пленум В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң аажок чугулазын демдеглээш, ол юбилейге белеткепиринге идепкейлиг киржиринче чурттун коммунистерин болгаш ажылчы чоннарын кыйгырган.

Пленум делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москвага болган Чөвүлел хуралының документтерин чүүлдүг деп санаан докгаалын чаңгыс эп-сеткилдин-биле үндүрген. Ол документилер «империализмге удур демиселди күштелдиреринин, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң эп-сеткил каттыштырылгазын быжыглаарының болгаш делегейниң социалистиг системазын камгалаарының быжыг үндезини болган» деп, доктаалда демделээн.

«Делегейнин коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Чөвүлел хуралы делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң каттыштырарынче оруккa, империализмге удур күштерниң чаңгыс аай бүгү делегей фронтузун тургузуп тургаш, империализмге удур хөделиишкиннерни чаңгыс эптиг болдурарынче оруккa бурунгаарлаашкынның улуг базымы болган» деп, доктаалда чугаалаан.

Пленум делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң чангыс эвин быжыглаарынга идепкейлиг дуза чедиреринче болгаш империализмге удур демиселдиң шавар халдаашкының калбартырынга, капитализмден социализмче төөгүүт шилчилгени дүргедедир бүгү аргаларны ажыглаарынче Колумбиянын коммунистерни кыйгырган.

Пленумнуң шиитпирлеринде Вьетнамның, Кубаның маадыр улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазынче база кыйгырган.

Эжелекчини деткип турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Израильдиң премьер-министри Голда Меирниң Каттышкан Штаттарга аалдаары октябрь 7-де доозулган. Г. Меир бодунуң аалдаашкын кылып чоруп турган үезинде АКШ-тың Израильге шериг болгаш экономиктиг дузаламчызының айтырыгларынга хамаарыштыр АКШ-тың президентизи Р. Никсон-биле чугаалажылышкыптар кылган.

• • •

СЭТА-ның тайылбырлакчызы Владимир КУДЕЛИН аңаа холбаштыр мынчалдыр бижээн:

Израильдиң премьер-министри океан ындынче аалдаашкын кылып чоруптарда, Чоокку Чөөп чүк призиденге хамаарыштыр чогумчалыг шиитпир үндүрериниң тайбың политиктиг аргазын тывары черле бодаваан. Каттышкан Штаттардан немей чепсеглеиишкин, ылаңгыя хыдыкчы-бомбалакчы бөлүк-бөлүк «Фантом», «Скайхок» самолёттар, «Чер—агаар» ракеталар садын алыр арганы израиль дүржоктарга бээр, улуг хемчээлдиг чээлзин америк чазактан ол алыр кордаалдыг баргап, АКШ-тың чазаа Израильдиң чазаалаңның дилеглериниң сода-ла хой кезиин хандырып бээрин аазаан деп. Калифорния штаттың Беверлихилс хоорайынга чүве чугаалап тура Меир медегелел кылган.

Тель-Авивтиң дайызырактарынга ындыг дузаламчының эргежок чугулазы түүден-даа артык. Араб девпскээрлерин дүржок ёзу-биле эжелевишаан турар Израильдиң шериг бюджежи чылда 500 миллион доллар чедип, КАР-га, Сирияга болгаш Иорданияга удур Израильдиң эжелекчи дайын өөскүткен үезп 1967 чылдың июньга чедир турган бюджединден ийи катап улгадырындан ажып турар.

Голда Меирниң Вашингтонга албан ёзузу-биле кылган чугаалажышкынынарың түңнелиниң дугайында дыңнадыг үнмээн. Америк удуртукчулар чедип алдынган дугуржулганы чоңга чарлаазынче, Каттышкан Штаттарның Израильге бежен «Фантомпу» берип эгелей берглнин шиңгыы, дагалзаза чоп буруу шапкан араб улустарының киленнээшкининиң катап часты бээрин болдурбас орлалжышкынны кылырынче чүткүл салын турар ужурунда олар ону ыыттавайн, «ажжок оваарымчалыг болурун» бодаан деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Израиль араб девпскээрлерин эжелевишаан турбуже, Тель-Авивти Каттышкан Штаттарның шериг, политика, сан-хөө болгаш өске-даа талабиле деткип турар политиказы Чоокку Чөөп чүкте тайбыңның эрге-ажыктарынга удур угланган.

Депшилгелиг араб ёзу-чурумнарга удур чаа-чаа дүржок үүлгедиглер кылырынче эжелекчини деткирининиң америк политиказы өскерилбейн артып калган деп чүвенп Израильдиң премьер-министрининиң АКШ-ка аалдап чораанының доозулганының түңнелдерин тодаргай көргүскеп.

ДЕПУТАТ КӨРЖЕҢ-ООЛ

(Төнчүзү. Этези 2, 3 арыннарда).

Кижим, «адырам, угаанын мөзүнү алыйн» дээн түве шыкаш, кезек мыттавайн олура, тап-биле чугаалап үнду:

— Хойжуунуң ажылының түңнели, ооң продуктузуу дыка-да түве шыйлаан бо. Әрткен кыжын чаңгыс-даа чидириг чок болдум. 100 хойдан 97 хураган өстүрүп иагдым, хой санымдан 3,7 кг дүк кыргыдым.

— Ам база-ла өстүрдүм, камгаладым дээр-дир сен, мен чүнү кылган деп мен, бис дыка-даа түү канчап баарыл? — дигеш, Таня шала ажыныксай берген, дооразындан доза шаап иагды.

— Ок көдек, ындыг-ла болгай мен, хамык-ла түвени бодумга-ла сананып баар, Таня биле ийилээн ажылдаанывыс ол-дур ийин.

— Ол хураганнарны өстүрүп доруктургаш, комсомолчу өг-бүле Диинчи биле Чыртак-ыска үзүп бердивис, ажылхереги барык-ла кадайым-биле кады кылып турар-дыр мен ийин—дигеш, Танязымче көрүп каарга, оозу хүлүмзүрүй каапты.

— Ол-ла болгай, оон башка ашактар ажыл талалы-биле кадайларны онза дузазын үнелээр эвес — дигеш, үрүүн холунга көдүрүп алган, часыткан олур. Оозу борбак як түре, ойнаарак-ла, ооң безин тодуг-догаа амыдыралы алдең-дир» деп бодап кагдым. Оозу артында-ла ийи аттыг — боттары Уран деп адаан, көдээ Советтиң секретары Ульяна дээн.

— Адырам, түүдеи эгеледи-вис!

— Хоюн хураганын чугаалады, чиктиидин аа — дээштиң, Таня кылчаш кылынды.

— Ындыг болбас ийикпе, 100 хойдан 97 хураган алдым. Ок көдек алдывыс. Хой санымдан 3,6 кг дүк кыргыыр тургаш, 3,7 килограммны алдывыс! — дигеш, ам-на шын чугаалады дээн шыкаш, кадайынче каттырымзап көрүп кагды. Оозунуң амыраанын ажок хүлүмзүрүп каярга, ийилээн, ана чугаалы хөңүй берген олурлар.

— Агаар-бойдус улуг ойнаашкынныг болур деп түве шын-на. Ындыг-даа болаа хамык ужур кижиде, кадрда деп партиянның өөредип оза-ла шын болур-дур — деп. Көржең-оол чугаалады.

— Силерниң ооңар дыка-ла шын. В. И. Ленин хамык ужур кадрда, оларны таварыш кылдыр ажылга тургузарында, кижизидип, өөредириинде дээн болгай — деп, ушкажып кагдым.

— Башкының айтканы-даа онза-ла шын-дыр. Эрткен кыштың канчаар боор, хойжуларның кызымаккай ажылдаанының ачызы-биле совхозувустуң хою хораазап, харын баш саны-биле планны база-ла күүседкен.

— Оһаай.

— Мен-даа, ок көдек, бисиде эки ажылдаар ужурлуг бис. Коммунист, ооң кырынга Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады-даа болгай мен. Бистиң-биле кады хой кадарын турар аштерии алырга, база-ла солуп болгаш ажылгалы дег үлегерлиг-даа.

— Ол кымнар боор?

— Кымнарны дивес боор. Сергей Монгуш 12 чыл хойжулап келди. Эрткен кыжын хоюн хорамча чок кыштатты, баш санымдан 3,7 кг дүк кырыды, 100 хойдан 110 ажыг хураганны камгалады. Кыргыс Аван-Дываа 10 ажыг чыл хойжулаан, ажылы база-ла эки түңнелдиг. Монгуш Докпак-Хуун кырган, пенсиялай берзе-даа, хоюндан үнмээн. Боду кырыксай берзе-даа, партия кежигүнү, Докпак-Хуун бо чылын 100 хойдан 105 хураганны камгалап алган. Эки ажылдаан дээш Докпак-Хуунну совхозтуң дирекция чери курортка дыштанзын дээш путёвка-биле шаңнаан. Докпак кадай ол хире идегелиг турда ооң ашаа-ла хүгбай кижи болдуур ийин.

— Тодаргайларга?

— Докпак-Хуунның ашаа Монгуш Шой-Сүрүң түве болгай, арагалаары-ла кончуг. Ишкинде ажылдавы, кадайынга дузалаары холчок. «Быктынга шавылыыр» таварыжы бээрге-ле, бойлаар эр болгай аан — дигеш, Көржең пат-ла кайгаан олур.

— Арагаты-даа канчаарлап. Кижи боду түттүпмес болза, төөректелип бадар түве болгай.

— Удавас Совет Тываның 25 чыл ою болур болгай. Ооң соонда, 1970 чылдың апрель 22-ниң хүнүнде В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр түс чыл төөгүдүг хүнү болур, ол дугайында кандыг түңнел үндүрүп тур силер?

— Кадайым Таня-биле төөгүдүг хүннерни манап, чедиишкинниг ужуражыр дээш аравыста чугаалажыр-даа-дыр бис.

— Допчузаарга, бистиң ада-өгбевистиң-даа, бодувустуңдаа шаандагы амыдыралывысты бо шагның — совет үезинiң амыдыралы-биле кандыг дөмейлээр боор, дарганар! — дигеш. Таня мыттавайн баарга,— Тодаргайлаарга?— диижим.

— Бистиң амгы амыдыралывыс танытпынмас болган түве шыкаш түл мооңар. Шазында шагда мээң ада-ием Түңүш Санаа соок чадыр иитпинге, күскө, хөөрүк дег апарган. Хөндергей бажы мичээр «чурттап» келгенин чон билир — дей-дир. Оон ыяш-баар харагылап көргеш, туре халаш, ыяын сапыктарын кыгжырадыр баскылаш, кара костюмуның кармактарынче холдарын сушкаш «кандыгдыр амыдыралы» дээн шыкаш көрүгеш, амыдыралын тайыбырлап бадырды.

— Кадайым Таня-биле кадыайда алыр шалыңмывыс 220 рубль чыгыы. Ооң кадында планын ажыр дүк дужаганы дээш, муң ажыг рубль, артык хураган өстүргени дээш, базала он шаа хураган-биле шаңнаар түве болгай. Амыдыралывыстың кандыгының бодунар үнелеп көрүңер, дарганар!

— Уругларывыр хөй бе?

— Беш, өөвүстүң иштиг чеди. Амыдыралывыс тодуг-дүгаа дизе ажырбас.

— Удавас дың ийилээн артар, өскүссүрээр боор бис ийин оң — деп, Таня чара киирип кагды.

— Ындыг-ындыг кадай. Амыр түве шыкаш түл, школа чанында моон өске 4 өрээл бажыңныг бис, уругларывыс ында чурттап, өөренип турар. Совхозтуң тудуг суурубуда кудумчуну хөме алган, ам артында чаа-чаа кварталдар тургузуп эгелээн. Шак ында 20 ажыг чаз бажың туткаш, «Элетестиң Черемушказы» деп адаан. Ийи дугаар квартирам шак ында ийин! — дижеш, Көржең-оол пат-ла амыраан байдалдыг олур он.

— Амыдыралыңарны-даа түү хөөр ону хоорай чурттакчылардан дорайтавас шыкажыңар түл! Телевизорунар, хеп чуур машинаңар, радио хүлээп алыкчыңар, дааранып болгаш мырлаар машиналар, эът-чем соодукчузу, газ дээр көк от, хеп шыгжаар шифоньер, хеп бастырар илкир, дорурак-доозун сорукчузу, ол-ла хамык эт-херекселди сананарга-ла илдең-дир...

— Шак-ла ындыг түве ийин, даргалар. Совет чазактың болгаш коммун намның ачызы түү дөөр-лаан. Ава, дагдан бедик, далайдан терең боор түве-дир ийин мооңар — дигеш, Көржең-оол амырап-даа — эпчоксунганы-даа билдинмес, хүлүмзүрүп кагды.

— Бодунарның болгаш кожа-хелбээңер түс-түс кадарчыларның амыдыралын алырга, оңаа-ла өөрүнүүр болгаш магадынчыг боор-дур. Оон алгаш көөрге, 25 чыл бурунгаар эки туразы-биле Совет Эвилелинге киргеннивистиң ачы-харыызазын санап четпес-тир. Моон соңгаар хойжуларның ажылын улам бүдүүгүр, амыдырал-чуртталгаавын улам-на сайзыраңгай болдурарда кандыг арга хереглеэр чогуур деп бодай-дыр силер?

Кижим кезек ыыттавайн олура, ооң соонда кадайы Таняже, дузалакчызы Иван Хууракче көрүлээп, бажының тейин дырбагылаап, сыстып бадып орган дерин чоткап, бодалын төп үндүрдү:

— Мен бодаарымга ындыг: хой фермазының организастыг байдалын чоортур өскертип көрзе чогуур боор. Ол дугайында өөрүм-биле сүмележип көөрүмге, мээң бодап турарым шын-даа шыкаш.

— Солуп-на-дыр, чугаалап көр. Көржең? — деп ыыктыра-ла бердим.

— Ам дээрге хойжулар кешкүн хевээр. Беш айның дургузунда кыштаглаар. Ол өйде төп кажада, «микротелегеш аан, мен болгаш дузалакчым Иван Хуурак чүнар-бажыңныг, электрилиг, ындахаая чедип келир автоланкадан садыг кылып алыр, көжүп чоруур кинону көөр, кудук суун ажыглаар, лекция, беселаны дыңнаар-дыр бис. «Бише төптең» ырак черде турар хойжулар Сергей Монгуш, Кыргыс Аван-Дываа, Оюн Самбал, Монгуш Докпак-Хуун мшкаш кижилер амыдыралдың бо чаа хандырыгталарын долузу-биле ажыглавайн турар болгай.

— Саналыңар, бодалыңар чүл ыяпаш?

— Мен бодаарымга, кадарчы санынга колхоз, совхозтуң төвүнге азы салбыр, бригадаларга сайзырангай чурттакпа бажыңнарын Уставта көрдүнгенин ёзугаар тутказ, огород черлиг, ногаалыг, тарымал ыяштарлыг тургусса чогуур. Кодан хойну чылдың дөрт эргилдезинде хойжулар эолчежип кадарзын. Мынчалдыр азын: мен бир неделяда, ажым Иван Хуурак бир неделяда эолчежип кадарзын. Кыштаглар, ында тудуп каан чурттакпа бажыңнары, кажза-хорааа хевээр туруун, кыштың соогунда ону ажыглаар. Берге ойде, чижээ, хой хураганнаанда кадарчылар ийилээп барзын, баштаар чергеи сакмалошкаларны чорудуп берзин. Өске черлерде: чазык, чайын болгаш күүгүн кадарчылар чуруму-биле кадарзын.

— Солуп-на айтырыг-дыр, ооң кол сорулгазы чүдеи?

— Кол сорулгазы — кадарчы кижи, ооң өөнүң иштиг, уругдарыынган, культурадан хоорулбас, чаа түүлдерни долу ажыглаар, шиңгээдип алыр. Ынчаар болза, кадарчыхар идея-даа, культура-даа тазазы-биле улам-на бурунгаарлап олурар апаар.

— Шынга-ла школа, клуб, магазин, чүнар-бажың, электри, радио, почта — хамык-ла түвени бедеп болгаш-ла кадарчы шиңгээдип, ажыглап олурар апаар болгай. Өөнүң иштиг, уруглары ол-ла бүүдүү хуи бүрү ажыглаар, доозазы хой эдергеп каичаар боор — деп Таня ушкажып кагды.

— Боттарыңар кадарарлар кайа чурттаарыл, аьыл-чемин канчаалдыр айлаарыл?

— Кыжын демги-ле бажыңнар, чай бооргa өгнар чок болза, тускайлап бодап каан бажыңчыгаштар — депкештиң Көржең-оол таакпылай берди.

— Хойну тарып үрежиндерде, кыргыырда база толуп ажаан алырда хөй кижиин киириштирер, өске үедерде кадарчылар чааскаан чоруур, сларның ет-бүлези ылап-ла сууржуур ыындыг ышкажыл. Көржең?

— Шак-ла ындыг. Шынга сөглээрге, хой Тывада ыт ажыктыг болгаш оруулгалыг мал, ону кадарган кижилер база-ла колхозчулар-совхозчулар болза-даа, олар ам-даа көшүүлээн хевээр боор-дур. Теп черге турум бажыңы, ону долгандыр амыдыралдың хөреңги-көшкүлү, ажыл-агыйында чок болурга шында-ла кайын боор — деп. парторг Дүктүг-оол түңнеп аараи чугаалады.

Хөй малдаашкының улам экижилер дугайында мурнакчы хойжу Көржең-ооддуң эгелеккя саналы таны уткалыг, бодалгы дег айтырыг-дыр ивес бе деп бодаан, бо чүүлчүтештп эргим вомчукчу сөңүп бараалгадып олур мен..

Үстүнде көргүскеи Көржең-оол, ооң кадайы Таня бо ийи кадарчы Тываның чаа үлеттирүүшиеры, олардың чаагай амыдыралы, 1944 чылда четтиргеи аас-кежик. В. И. Ленинниң айтып берген оруунга кирген чоруу — бо-да бүтү тываларның олчамының бирзе чижээ-дир.

Тываның Совет Эвилелиниң түрээленнинге киргенден бээр 25 чыл болган улуг байырлыг таварыштыр хамыктың мурнунда үүректиң ханызындан иинг байырлыг, өөрүп четтиргеннивисти ленинчи Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, Советтиң чазаанга илередир бис деп саназа Көржең-ооддуң идегелиите Тываның бүтү арат чону ниин-биле каттыжып турар.

Баштайгызында хайымнашкан

МОСКВА. (СЭТА-ның тускай корр. Гроссмейстер В. Городецкий дамчыткан). Чүс-характап көжер шашкиге делегей чемпиону эт алырынга делегей чемпиону, Рига ормейжизи Андрис Андрейко биле Киев спартакчызы Игер Куперман оларның араазында удук негешкен үшкү салыы 37-ги көште хайым доозулган.

Куперман удук негээрии ораддашкаш адаанчыга удур тулчуушкун кылыр деп шинтпирлеп алган. Салыг орту кирии чорда, Куперман холдун төө аан, мен болгаш дузалакчым Иван Хуурак чүнар-бажыңныг, электрилиг, ындахаая чедип келир автоланкадан садыг кылып алыр, көжүп чоруур кинону көөр, кудук суун ажыглаар, лекция, беседаны дыңнаар-дыр бис. «Бише төптең» ырак черде турар хойжулар Сергей Монгуш, Кыргыс Аван-Дываа, Оюн Самбал, Монгуш Докпак-Хуун мшкаш кижилер амыдыралдың бо чаа хандырыгталарын долузу-биле ажыглавайн турар болгай.

— Саналыңар, бодалыңар чүл ыяпаш?

— Мен бодаарымга, кадарчы санынга колхоз, совхозтуң төвүнге азы салбыр, бригадаларга сайзырангай чурттакпа бажыңнарын Уставта көрдүнгенин ёзугаар тутказ, огород черлиг, ногаалыг, тарымал ыяштарлыг тургусса чогуур. Кодан хойну чылдың дөрт эргилдезинде хойжулар эолчежип кадарзын. Мынчалдыр азын: мен бир неделяда, ажым Иван Хуурак бир неделяда эолчежип кадарзын. Кыштаглар, ында тудуп каан чурттакпа бажыңнары, кажза-хорааа хевээр туруун, кыштың соогунда ону ажыглаар. Берге ойде, чижээ, хой хураганнаанда кадарчылар ийилээп барзын, баштаар чергеи сакмалошкаларны чорудуп берзин. Өске черлерде: чазык, чайын болгаш күүгүн кадарчылар чуруму-биле кадарзын.

— Солуп-на айтырыг-дыр, ооң кол сорулгазы чүдеи?

— Кол сорулгазы — кадарчы кижи, ооң өөнүң иштиг, уругдарыынган, культурадан хоорулбас, чаа түүлдерни долу ажыглаар, шиңгээдип алыр. Ынчаар болза, кадарчыхар идея-даа, культура-даа тазазы-биле улам-на бурунгаарлап олурар апаар.

— Шынга-ла школа, клуб, магазин, чүнар-бажың, электри, радио, почта — хамык-ла түвени бедеп болгаш-ла кадарчы шиңгээдип, ажыглап олурар апаар болгай. Өөнүң иштиг, уругдары ол-ла бүүдүү хуи бүрү ажыглаар, доозазы хой эдергеп каичаар боор — деп Таня ушкажып кагды.

— Боттарыңар кадарарлар кайа чурттаарыл, аьыл-чемин канчаалдыр айлаарыл?

— Кыжын демги-ле бажыңнар, чай бооргa өгнар чок болза, тускайлап бодап каан бажыңчыгаштар — депкештиң Көржең-оол таакпылай берди.

— Хойну тарып үрежиндерде, кыргыырда база толуп ажаан алырда хөй кижиин киириштирер, өске үедерде кадарчылар чааскаан чоруур, сларның ет-бүлези ылап-ла сууржуур ыындыг ышкажыл. Көржең?

— Шак-ла ындыг. Шынга сөглээрге, хой Тывада ыт ажыктыг болгаш оруулгалыг мал, ону кадарган кижилер база-ла колхозчулар-совхозчулар болза-даа, олар ам-даа көшүүлээн хевээр боор-дур. Теп черге турум бажыңы, ону долгандыр амыдыралдың хөреңги-көшкүлү, ажыл-агыйында чок болурга шында-ла кайын боор — деп. парторг Дүктүг-оол түңнеп аараи чугаалады.

Хөй малдаашкының улам экижилер дугайында мурнакчы хойжу Көржең-ооддуң эгелеккя саналы таны уткалыг, бодалгы дег айтырыг-дыр ивес бе деп бодаан, бо чүүлчүтештп эргим вомчукчу сөңүп бараалгадып олур мен..

Үстүнде көргүскеи Көржең-оол, ооң кадайы Таня бо ийи кадарчы Тываның чаа үлеттирүүшиеры, олардың чаагай амыдыралы, 1944 чылда четтиргеи аас-кежик. В. И. Ленинниң айтып берген оруунга кирген чоруу — бо-да бүтү тываларның олчамының бирзе чижээ-дир.

Тываның Совет Эвилелиниң түрээленнинге киргенден бээр 25 чыл болган улуг байырлыг таварыштыр хамыктың мурнунда үүректиң ханызындан иинг байырлыг, өөрүп четтиргеннивисти ленинчи Коммунистиг партияга, ооң Төп Комитединге, Советтиң чазаанга илередир бис деп саназа Көржең-ооддуң идегелиите Тываның бүтү арат чону ниин-биле каттыжып турар.



ЧССР. Мартин хоорайда Словак национал тура халымшыкыи аттыг театрның бажыңы.

ЧТК—СЭТА-ның фотозу.

Тыва дугайында ак-көк экранга...

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга тураскаатка Совет Эвилелиниң улустарының телеальманагының эзлчеглиг 25-ки үндүрүүшкүнү Совет Эвилелиниң хой национал улустарының улуг өг-бүлезинге киртиинден бээр 25 чылының юбилейин бо хүннерде байырлаар. Тыва АССР-ниң ажыл, амыдыралын көргүзүп, бистиң калбак делгем чуртувустуң миллион-миллион телевизор көрүкчүлериие бараалгаткан. СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Токаның советтиг үениң иштинде тыва черге болган улуг ажыраныышкыиерниң дугайында телевизор дамчыштыр чугаазын Москва, Ленинградтың, төп областарының чурттакчылары, Прибалтика республикалары, Уралдың, Поволжьеның, Крымның, Кавказтың, Ортаакы Азияның, Украинаның чону ак-көк экраннарындан көрүп, дыңнаап. Дараазында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң даргазы Б. Ш. Долчандаа Совет Тываның херээженнериниң ажыл, амыдыралының дугайында чугаалаан.

Көрүкчүлер телевизор дамчыштыр Тыва АССР-ни одурту көрүп, ани-чорук кылганнары болган. Олар республика найысылалы чаа ёзубиле туттунуп турар чараш хоорай Кызылды, даг-дүгүнүң аныяк хоорайы Ак-Довуракты, Тыва черде аар үлеттүрүүң улуг тудуг суурун салып турар Хову-Аксыны, хоочун ажыл-агый «Элегес» совхозту, чурукчулар С. Лапсы, И. Салчак оларның ажылдарын болгаш республиканың алдар-хүндүлүг кижилерин дээш, чер-ле социалистиг Тыва дугайында байлак дамчыдылганы телевизор дамчыштыр көрүкчүлер ниге хамыи сонуургаан.

Совет Тываның 25 чылы-биле Тыва АССР-ниң ажылчы чонунга улуг-улуг чедиишкиннерии күзээи йөрээлди бүтү көрүкчүлер салгап.

В. БРАЙКОВСКАЯ.

Москва хоорай.

АҢЧЫЛАРНЫ ОРГАНИЗАСТЫГ АЪТКАРАР

Республиканың ажыл-агыйында база бир чугула кампания—өлүк тывыжын чорудар, дүүтлуг аңнарның ъдын дужаар дээш белеткел бо хүннерде чер бүрүзүнде хайыышкыныыг чоруп турар.

«Хемчик» күрүне аңнаыр-тывыш ажыл-агыйынга хамаарыжыр Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Монгүн-Тайга районнарынга база Тожу, Бии-Хем, Каа-Хем районнарынга аңчылар слёдтарын эрттирерии Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аннаыр-тывыш эргелеп планнап көргеш, слёдтарны эрттирип турар.

Октябрь 10-га чедир өлүктывыш тыварының керээ хемчеглерин аңчылар-биле чарган турар болгаш оък-чемзекти четчир санныг садарын республиканың белеткел, садыг четкилеринге даалскан. Ол шыкаш сорттуг ак далганны, макарон кылыгларын, консерволарны, курган сүттү, тааскы аймаан болгаш өске-даа бараанаарны районнарже четчир санныг чорукчан. Ыракы тайгаларже аңнаар хоочун аңчыларга 50—60 санныг авыяк аңчыларны өөредири-биле быжыглаары чаңчыл болган. Аът, ини чоруп шыдавас Хемчиктиң Хандөрэр, Бии-Хеминиң Амыл тайгаларынче шилиидек дуржулгалыг аңчыларны самолёт, вертолёт-биле чедирерии көргеп.

1969 чылда күрүнеиин аңнаыр-тывыш ажыл-агый черлериинiң аңчыларының аңнаар черлериите 38 чаа бажыңны туткулаап, демир печкаларны, кывар-сүг кудар бичии доскаарларны болгаш өске-даа хереккелдерии чедиртеп. Дөрт черде өлүк хүлээп алыр пунктуларны, аңчыларның аңнап турар черинден өлүктү чедип алыр агент-белеткелчилерии организастаап.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчыны ёзугаар колхоз, совхозтар, албан, бүдүүлүг черлериинiң удуртукчуларынга 1969—1970 чылдарның аңнаыр сезонунга таарыштыр ажылчыларга, колхозчуларга, албан-хаакчыларга эзлчеглиг шөлээ бээрии болгаш эзлчег чок шелээлериин хандырар болгаш транспорт, ат-хол-биле хандырарын сүмелээп.

1969-70 чылда Тыва АССР-ниң девискээриите лимитти аңнарны өлүрериинiң планын РСФСР-ниң кол аңнаыр эргелериинiң чөпшээрээнии ёзугаар:—кижи 7100, буурчу 100, мыйгакты 200, элик —600, черлик ииилерии 200 башты өлүртеш күрүнеге дужаар.

Тыва АССР—аң-өлүк талазы-биле Сибирь зоназында бирги черде. Бирги сорттуң кижи кежиинiң өртээ 56 рубль, диилиинiң 1 рубль. Ындыг турбуже, бистиң аңчыларывыс, ол үнелиг аннарының кежии чурум ёзугаар сөөп, аштап, арыглавайн турарындан, чаңгыс-аай кыдыр херип-кадырбаанындан өртээ кудулап турар. Чижээлээрге, орук-суур бар чыда дүүг чедиишпээн кара диилиерии, кижилерии хуусаа бетинде ада тыртып алгаш, кежии буузаа сөөп, таалыңнай шаап алыр. Чамдыктары кара кижи, диилии соокка агартыр кадырып турары шын эвес. Диин, кижии, кайы хамаан чокка дүүрге-биле самдарлай адар чоруктан өлүктүң шынары баксыраар, өртээ кудулаар, харын-даа Красноярскиниң өлүк хүлээп алыр бавзазы ындыг өлүктерии өртек чокка хүлээп ап турган таварышталар бар.

Ол шыкаш аң ъдын дужаарда тыва ёзу барымдалаап, чүстеи оорар, чок болза кайы хамаан чок балды-биле хир чамыг кыдыр үзе-чаза шавар чоруктар окта шын эвес. Ооң ужурунда аътты кудуу өртекке хүлээп ап турар, ону болдурбазы-биле аңнын кежии арыг сойгап, ъдын дөрт кезекке—дурт-сынынын дал ортузундан оорга сөөктерии таварыштыр чара каккап. ортузундан үш черден үзе каярга стандарт (чаңгыс-аай) болур болгаш өртектиг болур.

Киш, диин ас, күзеи кештерии чаңгыс-аай хептерге кадырарда, ът, чаан ыяп-ла аштаары чугула. Кештерии сойган дораан борбактап дүрерге, кештиң шынары кудулаар. Дүптеринде чышыныл, када бергеи хаиы аштап, арыглаар херек.

Өлүктүң шынарын экижиндерии—аңчы бүрүзүнүң дөрт хүлээлгезии. Ниити доктаатнан аңнаыр чуруму ёзугаар колхоз, совхозтарның, аңнаыр-тывыш ажыл-агый черлериинiң болгаш өске-даа ажыл-агыйларының аңчылары боттарының тус-туста быжыглаан участоктарындан аңгыда өске девискээрлерден аңнаыс дээрии аңчы бүрүзү билген турары чугула. Аңнаыр чуруму шыңгыы сагыыры эргежок чугула Керээ чарын албаан, чөпшээрел, аңнаыр биледи чок аңчыларның аңнаары шуут хорулуг.

Улуг-Хем, Таңды, Өвүр районнарының аңчылары Таңды-Ууланың тайгазында салган үелиг кара кииглерии чөпшээрел чокка өлүрер болза тортаал онаавышаан, харыысалга хүлээдир. Өлүрер хуусаазы четпээн бир киштиң өртээн үш катап улгаттырып тургаш, азы 168 акшага торгаар. Ооң-биле чергелештир аңнаыр чуруму үрээн аңчының боо-чемзээн, өлүгүн өртек чокка хавырар дээрии охотоведтер, хой-иитиниң инспекторлары аңчыларга пропагандалап, хыналарды чорудар ужурлуг.

Бойдустуң ажыктыг байлаа болгаш аңнарыы, тайга кушталарын чөпшээрел чокка өлүрер чорук-биле шыңгыы демисежири—аңчы бүрүзүнүң мыкыты хүлээлгези дээрии утпанар.

Н. ХУНАЖЫК,
Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында аңнаыр-тывыш эргелелиинде хайгаралдың улуг охотоведи.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 9, ЧЕТВЕРГТЕ

Москваның көргүзүү (15.00 шактан 21.00 шакка чедир)

15.00 — Сөөлгү медээлер.

15.10 — «Сеңээ, чалыы назын!».

15.40 — Миллионнарның дениичи университеди.

16.10 — «Аас-кежиин бодунга күзээ».

17.05 — «Чажыт аңы — коруукшен селемелер».

18.15 — Миллионнарның дениичи университеди.

18.45 — Уран чүүл делегейинде.

19.15 — «Крупп болгаш Браузе» — ГДР-ниң телефильми.

20.45 — Сөөлгү медээлер.

Кызылдың көргүзүү (21 шактан 23.00 шакка чедир)

21.00 — Телемедээлер.

21.30 — «Сентябрь ай Тывада» деп документалдыг фильм.

21.40 — Совет Тываның 25 чыл ооңга тураскаазаи дамчыдылга.

22.35 — «Төөгүүнүң уттурбас дурбас арыннары» деп фильм.

Москваның көргүзүү (23.00 шактан 1.15 шакка чедир).

23.00 — Байгамчыктыг Лоретта деп фильм-оперетта (ГДР).

00.30 — Шаг-ле.

(«Орбита» системазым дамчыштыр Москваның көргүзүү шеиеяде дамчыдыяга болур).

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАПЫРАЛ»: «Дириг амыдыраимың дыиы» 11, 1. «Угроюм хем» (1-ги, 2-ги сериалары) 2.40, 5.50, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ёзуруг иимии дугайында төөлеу» 10, 13.50, «Авыяастыг Изабелла» 12, 16, 17.25, 19.10, 21.30 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Комалар ядырап турда» 3, «Тайганың ээзии» 5, 6.45, «Пицунда шуурет», «Бородии шөлүидер», «Тайганың ээзии» 8.30 шактарда.

Редактор Б. Н. ДЫҢА.

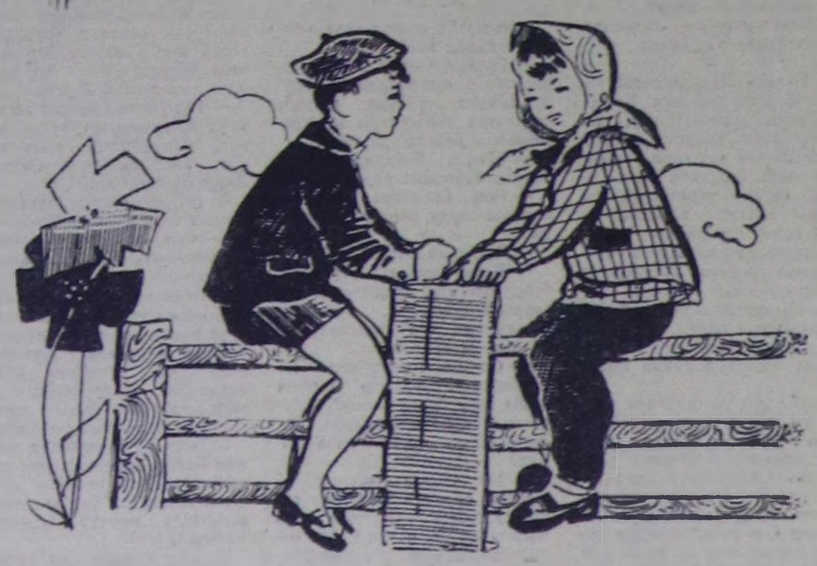
АВАЛАР, АЧАЛАР, КЫРГАН-АВАЛАР БОЛГАШ КЫРГАН-АЧАЛАР!



Күрстрах уруглар страхованиезиниң керээлерии ада-иелер болгаш уругларның төрелдери-биле чарып турар. Страхованиеиың керээзинде айыткан акшаны ооп азы уруг назы чедип, 18 хар чеде бээрге оларга төлеп бээр.

Страхованиеиың нуруму-биле таныжарда, азы керээ чарарда районнуң (хоорайның) Күрстрахование инспекциязынга барыкар.

Силерниң келдирткениңерни ёзугаар керээ чарары-биле страхование агентизи кижи бажыңыкарга, азы ажылдап турар чериңерге чеде берип болур.



РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редактериуң 24-63, редакторуң орлаичыларының болгаш пропаганда алдынының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыырал алдынының 23-54, культура алдынының 37-13, недее ажыл-агый алдынының 21-47, үлетшүр алдынының 22-64, чагаа база совет тургузуг алдынының 21-27, информация алдынының 20-60, бухгалтериияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партялга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00742.

Солун неделяда алды катап үнер

ЛЕНИН ОРДЕННИГ СОВЕТ ТЫВА ДААРТА 25 ХАРЛААР

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттинеген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 10 ПЯТНИЦА № 239 (8085).

Өртээ 2 көп.

МААДЫРЛАР ЧУГААЛАП ТУР





Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири ЧОЛА МОНГУШ:

Эрткен чылдың кыжы биске, хойжуларга, шынгыы шылгалда болган. «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжуларының маадыр кыштан менди ажырар дээш, шудургу-ла ажылдаан. Мээң удуртуп турарым хойжу бригада чаңгыс-даа баш мал оскуумайн, хойларын менди камгалап алган.

Бригаданың хойжуларының карак-кызыл күш-ажылының түңнелдеринде алган хүлээлгевисти малдың чаш төлүн камгалап алырының-даа, күрүнеге дүк дужаарының-даа талазыбиле күүседткен бис.

Чайгы үеде хойну одарладып семиртирн келир кыштан оларны хүрлымырак күш-чамнуг кылдыр ажырарының үнделгенин болгай. Бригаданың кежигүннери ону эки билир. Ынчангаш бис бо чаймы малывысты эки семиртип алган бис. Ам нүски үеде хойларны ажаалтырган тараа хоорзупунда кадарып турар. Ынчангаш хойлар улам-на семирип турар.

Чаймы малга чем белгткээринге бистиң хойжу бригадавыстың кежигүннери шуптузу киришкен. Малга четчир санныг чем курлавырын тургусиас болза, кышкы үеде кадыг бергелерге таваржып болурул дээрзин эрткен кыжым көргеп болгай бис.

Амгы үеде бистиң бригалавыс кышка белгткелди чорудуп турар. Ол база-ла чүтүла камчиянга болгай. Өдек-кыштаг сеп-телгезин ноябрь байырлалының бетинде доозар деп турар бис.

Бистиң совхозтуң малчыннары, ооң иштинде бистиң бригадавыс-даа, Совет Тываның 25 чыл ооң боттарының чымыштыг ажылынга чаа-чаа чедишкиннер-биле үткүп турарлар.

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, «Тээли» совхозтуң хойжузу УРУЛЕ КАНДАН:

Эрткен кыштаглаашкын мал ажылынга дыка берге болган, малдың чүгле чаш төлү эвес, ооң болу база дыка хорамчалыг болган. Чамдык малчыннарның-даа, өске-даа кижилерниң чугаазындан алырга, ону кыш соок, хар улуг болганынга шамнаар. Мен бодаарымга, кол чүве ында эвес, малдың чем-суурун, кажаа-хорааны канчаар белеткеп алганындан хамаарыжыр.

Бистиң хойжу бригаданың хойжулары бо байдалды өөренип көргеш, келир кыштаглаашкынга шору белеткеннип алган. Эки белеткелдигде кыштың соогу-даа, харның улуу-даа чайлыг болгай. Бригаданың хойжулары мал чемнерининң белеткелининг үезинде амыр-дыш чок ажылдаан. Сиген белеткээр планывыс 200 тонна, ону 300 тонна чедир күүседткен, азы 150 хуу. Белеткээн сигенин ам түс-түс кыштагларда сөөртүп чедирип алган.

Кыштаглаашкынга ийиги кол чүүл—кыштагларның белеткелп болур. Бар кажаалардың кол септелгелерн доозулган, ийи чаа кажааны немей түткан, кыштаг санында кургаг одекти белеткеп. Чуртталга бажыңнары база немешкеп. Бригаданың төвү Кудукта тудугларның септелгээн база чорутунган. Ында кызыл-булун, чүпар-бажың белеп.

Бригада бүгү төрүүр хойларын тарын боозадылгага киргеп.

Ам даарта байырлаар деп турарывыс Совет Тываның 25 чылының байырлалын бистиң хойжулар кышка мындыг белеткел-биле үткүп турар-дыр. Кыштаглаашкынны хүр мездп ажып, малдың баш санын, ооң немежир чаш төлүн бүрүн камгалап ап, келир чылын эки коргузүглерни чедип алырының барымдазы бригадада бар деп дидим чугаалап болур.

ЧҮС ЧЫЛГА ДЕҢНЕЖИР ЧЭЭРБИ БЕШ ЧЫЛ

1944 чылдың октябрь 11. Бо дээрге тыва улустуң чүс-чүс чылдарда амыдыралынга кажан-даа көстүп көрбээн төөгүлүг хүн. Совет Эвилелиниң хой национадлыг өг-бүлезинге тыва улустуң эки тура-биле кирер дугайында күзели боттанган. Ынчан ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хуралын даргалаан Михаил Иванович Калинин улуг Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг кежигүнү болган тыва улуска ооң төлээлерин дамчыштыр байыр чедирип, культура болган ажыл-агый хогжүлдезинге чедишкиннерни күзээн.

Тыва кижилерниң шагдан тура-ла улуг совет өг-бүленің бүрүн эргелиг хамаатызы болуксап, аас-кежиктиг чурттаксап чораан ол күзел-бодалы бир тыва чогаалчының шүлүүнде мынчаар илергейлеттинген:

«...Тыва кижи үре-төлүү
Тывылган шаг ырак-даа бол,
Чүгле, чүгле совет шагда
Чүтлүг куш дег хосталган бис...»

Ийе, шынап-ла чүгле, чүгле Совет шагда чүлүг куш дег хосталган бис! Бодувустуң байлаавыстың, амыдыралывыстың ёзулуг ээлери болган бис. Ынчангаш тыва кижи Совет Эвилелиниң бүрүн эргелиг хамаатызы болганындан бээр даарта мугур чээрби беш чыл болур.

Ийе, чээрби беш чыл! Бир эвес төөгү талазы-биле алыр болза, бо чөгенчиг кыска үе, а кижи назыны-биле деңнээр чүве болза, кижиниң ан-не шыдалдыг-шыырак, аныяк-чалыы үеэн. Ындыг кидин-не шыдал кырында, аныяк чалыы бистиң Совет Тыва бо үе иштинде бодунуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга шынап-ла чүс чылга деңнежир шак ындыг хлре базымныг.

Ооң маргыш чок барымдаалары Тываның булуң бүрүзүнден— хоорайлардан, суурлардан, бригадалардан, фермалардан дег тодаргай көскү. Чижээ, кезээ шагда аттыг-чарлыг, Хемчик уну чүртүвуска, кадыг-берге чүден артык кандыг үе чурбажык че?! Кынчы-бек, доңгу арат кижиниң «эдп» чораан. Ам ында амыдырал сыр өске. Чоокка чедир-ле каш чавыт бажыңнар, геологтарның дартайтыр тараа ургулап ааан теве барбалары дег бичии майгынчыгаштары көстүр турган Кара-Даш баары Ак-Довуракты алырлы. Чалымнар дег каът-каът бажыңнарлыг, аар үлетпүрлүг аныяк хоорай, тыва чонуңу чоргааралы «Тыва даг-дүгү» комбинат көстүп келген. Ол улуг бүдүрүлге продукциязын бере берген. Сорттуг даг-дүгү бүдүрелиниң дөрт чыл планы 3 чыл 8 айда боттанган. Торээн чурт 80 муң тонна сорттуг даг-дүгүн алган. Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу база удавас доостур. Оларны кылып турарларның аразында кандыг нациянып оглу, кызы чогул. Оларның пайыралы-даа, ажыл-ижи-даа кайгамчык.

Совет Эвилелиниң составынга киреринниң мурнунда үүрмек, быдаргай хуу арат ажыл-агыйлыг чораан тыва улустуң үлетпүрүнүң хогжүлдези чүгле ооң-биле кызыгаарланмас. Бетин кыдыы Улуг-Хемнин, Хемчикти кежир тургускан демир-бетон ковүрүглерин, Кызыл-Мажалык—Ак-Довурак — Абаза аразының ажыглалда киргеп оруун болгаш ажыглалда киргеп шахталарны, заводтарны сактыылы. Олар база-ла хөй национадлыг совет улустуң аки-дүнма дузаламчызы, дорт киржилгези-биле кылдыытан.

«Коммунизм дээрге Совет эрге-чагыргага бүгү чуртту электрижидерин каттыштырганы болур». Улуг Ленининиң бо ондур сөстери бистиң амыдыралывыста боттанып турар. Чеченчидин чугаазарга, совет 25 чыл дургузунда:

Пиистелчек деңгечеттиң орнун орта

Ильичиниң лампазын кыпыскан бис. Кызылдың, Ак-Довуракты, Хову-Аксывың, Чадаананың электростанпиларының энергизязы арат кижиниң ажыглалында киргеп. Ынчаарга ак-көк от — газтың ажыын чүгле хоорай, суурлар чурттакчылары эвес, а бистиң маадырлыг улуг иште малчыннарывыс көрө берген. Бо база чүгле совет 25 чыл дургузунда болдунган кайгамчык чаартылга-дыр.

Көдээ ажыл-агый. Улус ажыл-агыйының бо адыры ол-ла үе дургузунда шапкын хогжээн. Шаанда шары, бугa, аъттар кожуп алгаш, тараа тарып чорааннар ам каң «аъттарның», хову корабльдериниң башкарыкчылары апарган. Маңаа хамаарыштыр баштыңчының мындыг бодалын сактыылы. Ол Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында көдээ ажылагыйга үүс муң тракторлар дугайын күзеп-бодап турган. Ам янзы-бүрү техниканы саналаска, Тывада тракторлар безин 2400 ажыг. А 1944 чылда чүгле 44 тракторлуг турган бис. Бир эвес ол-ла чылын көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыны 2.440 муң рубль турган болза, бо чылын 25.280 муң болган. Бистиң көдээ ажыл-агыйывыстың шапкын темпилин бо саннардан илдеп.

Тыва Совет Эвилелиниң составынга каттышкан соонда культура тургузуушкунунга үндезин оскерилелер болгулаан. Шаанда үжүк-бижин чок чораан тыва улус национал кадрларлыг, эртемденнерлиг, ортумак болгаш дээди өөредилге черлерлиг апарган. Ол-ла үеде күрүнеэнин хөреңгизи-биле 25900 кижи өөренир 121 иштп билиг школаларын туткаш, ажыглалга киргеп. Ам тыва кижи чүртүүң чүрээ Москвадан чүгле радио дамчыдыглазын дыңнаар эвес. Советтер чүртүнда болуп турар болуушкуннарны телевизорун дамчыштыр бажыңындан-па көрүп олурар.

Чээрби беш совет чыл дургузунда Тываның амыдыралынга болгудаан кайгамчык болуушкуннарның даңзызын ам-даа уламчылап болур. Ынчангаш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың национал политиказының ачызында бо бүтүү чедишкиннер чедип алдыгаан деп арат кижи бөгүн чоргаарал-биле чугаалаар.

Совет Тываның ажылчы чоннары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш социалистиг тарыпты калбартпышаан, бо ажыл-агый чылында база бедик көргүзүглерлиг болган. Республика күрүнеге тараа садарының планын ажыр, тос айларының сүт планын 103,2, эттинин— 108,8 болгаш дүктүг чыл планын 102,6 хууларга күүседткен. Улетпүр, тудуг, транспорт, садыг организациялары база эки көргүзүглерлиг.

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары, Совет Тываның 25 чыл ооңуң байырлалын демдеглевишаан, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи ада сагыш салымышкынына харыы кылдыр коммунизм түргузуушкунунуң хөрээнге үлүүвүстү ам-даа киирер дээш, күш-ажыл фронтузунга чаа-чаа бедиктерни алырлыңар!

О. Д. НАМДАРААГА ТЫВА АССР-НИҢ УЛУСТУҢ АРТИЗИ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Театр уран чүүлүнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң улустуң артизи деп хүндүлүг атты Тываның хөгжүм-шиң театр..ның артизи Олег Дондукович Намдараага тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 10.

БИСТИҢ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалынга чалаттырган аалчылар бистиң калбак делгем Төрээн чуртувустуң чүм-бүрү булуңнарындан кээп турар.

Дүүн, хүннүң бирги чартыында республиканың найысылалынга Красноярск крайкүүскомунуң даргазы эш Татарчук, СЭКП Красноярск хооркомунуң секретары эш Колин, Хакас облкүүскомунуң даргазы эш Угужеков, Абакан хоорккүүскомунуң даргазы эш Малышев, СЭКП Эвенк округ комитединиң секретары эш Шадрин, Таймыр округтуң күүскомунуң даргазы эш Михайлов, Якут АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Овчинникова, СЭКП Якут обкомунуң секретары эш Павлов, Бурят АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Яковлев, Даг-Алтай автономнуг облкүүскомунуң даргазы эш Кыдрашев, Даг-Алтайның сыын совхозунуң директору эш Фунтиков болгаш оон-даа өске черлерден төлээлер келген.

Келген аалчыларны СЭКП обкомунуң бюро кежигүннери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң харыысалгалыг ажылдакчылары уткаан.

ЭШТЕР Л. Н. ШЕВЧУККА БОЛГАШ Л. И. ИЗРАЙЛЕВИЧИГЕ ТЫВА АССР-НИҢ ЛИТЕРАТУРА, УРАН ЧҮҮЛҮНҮҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың хөгжүм-театр уран чүүлүн хөгжүдеринге ачы-хавыналыг болганы дээш Новосибирскиниң күрүне консерваториязының ректору, профессор Леонид Николаевич ШЕВЧУККА, Донда-Ростов хоорайның культура институдуун башкызы Леонид Иосифович ИЗРАЙЛЕВИЧИГЕ Тыва АССР-ниң литература, уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай.
1969 чылдың октябрь 10.

Р. О. ДАЛАЙ-ООЛГА ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Культура талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Тываның күрүне филармониязының директору Родион Окуй-оолович Далай-оолга тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 10.

Республиканың үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйының болгаш культуразының бөлүк ажылдакчыларын Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың улус ажыл-агыйын, культуразын хогжүдеринге чедип алган чедишкиннери дээш база Совет Тываның 25 чылы-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙ

Бопаанды Борбаковна Байырны—«Кызыл» ресторанның повары.

Василий Иосифович Борзенкону—«Тыва автоуруктранстың» № 1 АТБ-зинин чолаачызы.

Тимофей Романович Ведерниковту — чурттагга-коммуналг ажыл-агыйының оруказыглал участогунуң погаанчыдылга ажылчыны.

Нина Васильевна Грязеваны —«Кызыл тудуг» эргелелиниң арматурщиги.

Василий Николаевич Жуковту—«Тыва автоуруктранстың» № 2 АТБ-зинин чолаачызы.

Михаил Алексеевич Козловту — амыдырал хандырылга комбинадының бэш таарыкчызы.

Даржаа Чуруковч Кыргысты—«Тере-Хөл» колхозтуң мал ажылынын бригадири.

Лидия Викторовна Маршированы — эът комбинадының ажылчыны.

Ондар Доржуевна Монгушту — даваныпта комбинадының ажылчыны.

Александра Карповна Онипкону — хлеб заводунуң ажылчыны.

Бичии-Уруг Сириндыковна Ондарны — «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы.

Михаил Александрович Петровту — ССРЭ-ниң чурукчулар эвилелиниң кежигүнү.

Иргит Унгульчекович Самбуну — Саян-Тываның археология экспедициязының начальнигининң оралакчызы.

Абак Мунзуковна Ховалыгны — алгы заводунуң кидис идик цегининң ажылчыны.

Валентина Константиновна Юринаны — даваныпта фабриказының хеп мастери.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Очур-оол Салчакович Аксолду — Кызыл-Дагның 8 чыл школа-интернадының повары.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Дадар-оол Монгушович Домбууну — «Шекпээр» совхозтуң чолаачызы.

Юрий Дмитриевич Иркаевти —«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң үлетпүр будүрүлгелер комбинадының арматура цехиниң ажылчыны.

Хөвең-оол Балданович Монгушту — «Барлык» совхозтуң чолаачызы.

Кызыл-оол Доржуевич Монгушту — «Барлык» совхозтуң трактористи.

Вера Ангыракпановна Умчермааны — Ак-Довуракты 8 чыл школазының башкызы.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сергей Дипимеевич Ашакты —«Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу.

Александра Ивановна Бережныхты—Күрбаңкының Чадаана салбырының эргелекчизи.

Михаил Андреевич Даниловту — райкүүскомунуң даргазының оралакчызы.

Саяна Кыргысовна Карасалды—район эмнелгезининң акушери.

Толчуң Сурүңовна Монгушту — Бажын-Алаак ортумак школаның эге класстар башкызы.

Хуважык Мамын-оолович Монгушту—Ленин аттыг колхозтуң даргазы.

Донгак Сүлдемович Настын-Доржуну — «Искра» колхозтуң даргазы.

Алексей Дамдын-оолович Самбууну — Баян-Тала 8 чыл школазының башкызы.

Монге-Назын Опаевич Сарыгларыны — «Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырының эргелекчизи.

Кауи Ваказевич Фаткудинни — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 463 мехколоннаазының чазанықчылар бригадири.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Валентина Григорьевна Долгованы — Бүрен-Бай-Хаак көдээ библиотеканың эргелекчизи.

Гаврил Уважаевич Допьяны—«Кызыл тук» совхозтуң кадарчызы.

Кызыл-оол Сайыт-ооловнч Дүдүпейни — «Бурунгаар» совхозтуң кадарчызы.

Василий Иванович Евтушковту — «Тиилелге» колхозтуң даргазы.

Устин Константинович Копковту — колхозтар аразының тудуг организациязының бызаңчызы.

Надежда Степановна Назимованы — Сарыг-Септиң № 1 ортумак школазының башкызы.

Виктор Анфилофьевич Черепановту — «Ленинчи орук» колхозтуң чолаачызы.

Анастасия Никитична Черновапы — Кундустутда магазин эргелекчизи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Норбу Бора-Хөөевич Допгакты — «Малчын» колхозтуң хойжузу.

Оолак Демир-ооловнч Хомушкуну — «Малчын» колхозтуң өшкү кадарчызы.

Иргит Сундуевич Ширипеини — «Мөген-Бүреп» колхозтуң бызаңчызы.

ӨВҮР РАЙОН

Василий Балчыевич Бюрбюну — «Торгалыг» совхозтуң партком секретары.

Кыс Оолановна Ооржакты — Саглы магазининиң садыгжызы.

Сатаан Сарыг-ооловнч Күуларны — Солчур 8 чыл школазының башкызы.

Владимир Чактар-ооловнч Шарый-оолду—Чаа-Суур 8 чыл школазының өөредилге эргелекчизи.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Иван Айыжыевич Бегзини—районнуң амыдырал хандырылга комбинадының ыяш дилдирикчизи.

Тага Оюновнч Лакпаны — «Кызыл тараачын» колхозтуң хойжузу.

Григорий Михайлович Межовту—«Сельхозтехника» салбырының слесарь-моторизи.

Иван Яковлевич Струковту —«Тыва автоуруктранс» каттыжышкынының № 2 оруктуг эргелелиниң будьдозериви.

ТАҢДЫ РАЙОН

Тамара Никитична Агаповапы — Владимировка ортумак школазының директору.

Сергей Герасимович Кудрявцевты — «Революцияның чалбыжы» колхозтуң хову бригадири.

Докпак-Хуун Чаш-ооловна Монгушту — «Элегес» совхозтуң хойжузу.

Норжуңмаа Хүрең-ооловна Ондарны — «Тиилелге» совхозтуң саанчызы.

Кашпык-Кара Карабаштыпович Оюнну—Тываның көдээ ажыл-агый дружулга станциязының хойжузу.

Норбу Тамдын-ооловнч Оюн-Мандайны — Тываның көдээ ажыл-агый дружулга станциязының улуг хойжузу.

Сонтай Мамбарович Оюнну—«Коммунизмнин херели» колхозтуң хойжузу.

Тас-оол Ходбаевич Оюнну — «Элегес» совхозтуң хойжузу.

Василий Григорьевич Пановту—«Межегей» совхозтуң дарганы.

Тормаа Тортай-ооловнч Толаанны — «Элегес» совхозтуң хойжузу.

Василий Оюновнч Янчатты—«Тиилелге» совхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Монгуш Шагдыржаповна Билчитпейни — Самагалдай суурда уруглар яслизининиң эргелекчизи.

Анна Михайловна Мазаничеваны—Самагалдай ортумак школазының башкызы.

Серен-оол Маадырович Намзырайны —«Ак-Эрик» колхозтуң трактор-хову бригадазының бригадири.

Шимит Серенович Серенни — «Чодураа» колхозтуң хойжузу.

Лопсан Самданович Чоодуну —«Тес-Хем» совхозтуң О. Шынаа салбырының мал эмнелгө участогунуң эргелекчизи.

Сундуй Шыырапович Шыырапты—«Тес-Хем» совхозтуң кадарчызы.

Улзай-оол Чылбак-ооловнч Эрендейни—«Ак-Эрик» колхозтуң даргазы.

ТОЖУ РАЙОН

Седип-оол Бак-ооловнч Акты — коопаңныыр-тывыш ажыл-агыйының инженери.

Иван Григорьевич Бяковту —Сыстыг-Хемде киномеханик.

Дмитрий Степанович Граховту—Ырбанның ыяш белеткээр планын бүдүрүлгезинин директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 9.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Евдокия Васильевна Блиновапы — «УТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы.

Донгак Чамыевич Даспаачыкты—Жданов аттыг колхозтуң кежигүнү.

Борбай Саидыковна Долгарны — «Найырал» совхозтуң саанчызы.

Зоя Доржу-ооловна Доржуоолду—Ийи-Тал көдээ библиотеканың эргелекчизи.

Фёдор Ильич Киреевти — «УТКА 25 чылы» совхозтуң чолаачызы.

Иван Григорьевич Лавриненкону — «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору.

Илья Поликарпович Молодыхты—Шагаан-Арыг АТБ-зинин чолаачызы.

Тюлюш Бичиковна Чанчымаяны—Жданов аттыг колхозтуң саанчызы.

Сергей Чамдыевич Шактарооолду — «Улуг-Хая» совхозтуң хойжузу.

ЭРЗИН РАЙОН

Самбал Дунгаановнч Баажайны — «Мөрен» колхозтуң хойжузу.

Данил Салзыраевич Дажимбаны—районнуң чолаачы-садыжызы.

Тойбу Делегович Иргитти — Бай-Даг 8 чыл школазының директору.

Долгар Сумаадыевна Союнны — амыдырал хандырылга комбинадының дааранықчызы.

Полина Ивановна Тырышкинаны—район эмнелгезининң лабораптызы.

Советтиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Советтиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

МУРНАКЧЫЛАРГА ХҮНДҮЛҮГ АТТАР

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ БӨЛҮК МУРНАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ МАЛЧЫНЫ - ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Мижит-оол Манчыпаевич Салчакка — Каа-Хем районнуң «Кызыл туң» совхозунуң хойжузу.

Чап Чамыяновна Чоксумга — Эрзин районнуң «Коммунизмче орук» колхозунуң хойжузу.

Саар Чалдыраевна Монгалбаяга — Тес-Хем районнуң «Тес-Хем» совхозунуң хойжузу.

Максим Дондукович Сувандиге — Тес-Хем районнуң «Чохураа» колхозунуң хойжузу.

Санчат-оол Самбуевич Куулара — Өвүр районнуң «Төргалыг» совхозунуң хойжузу.

Бичиимаа Шуурповна Монгушка — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң ферма эргелекчизи.

Доктай Лопсанович Ондарга — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң хойжузу.

Сергей Ховалыгович Байыр-оола — Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозунуң өшүү кадарчызы.

Кок-кыс Маныыр-ооловна Сайчыга — Улуг-Хем районнуң «Күш-ажылдың хостуу» совхозунуң саанчызы.

Сат Кылчыкпановна Сендажыга — Улуг-Хем районнуң «Х Улуг хураа» колхозунуң хойжузу.

Василий Севекович Ловуга — Кызыл хоорайның «Тере-Хөл» колхозунуң хойжузу.

Бараан Хүреөнович Балбырга — Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң иви кадарчызы.

Очур Боратанович Допгакка — Мөнгүн-Тайга районнуң «Малчын» колхозунуң кадарчызы.

Михаил Чыдымчапович Кожете — Мөнгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң кадарчызы.

Биче-кыс Тамаевна Монгушка — Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң хойжузу.

Седенбаа Чылбак-оолович Оюнга — Таңды районнуң «Межегей» совхозунуң улуг кадарчызы.

Шаравии Шыырапович Оюнга — Таңды районнуң «КоммунизмиҢ херели» колхозунуң хой ажылының бараанныг фермазының бригадири.

Васса Ивановна Яковлевага — Таңды районнуң «Революшияның чалбыыжы» колхозунуң хаван ажаакчызы.

Серен Успуновна Ууртакка — Барыын-Хемчик районнуң «Барлык» совхозунуң хойжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ МУРНАКЧЫ БӨЛҮК МЕХАНИЗАТОРЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ МЕХАНИЗАТОРУ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Көдээ ажыл-агыйны механизастаар талазы-биле ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агыйының алдарлыг механизатору хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Владимир Павлович Брокертке — Таңды районнуң «Россия» совхозунуң кол инженери.

Дойбан Допьянович Даваага — Каа-Хем районнуң «Тилелге» колхозунуң механизатору.

Монгуш Ширданович Доржуга — Таңды районнуң «Тилелге» совхозунуң трактористи.

Семён Игнатьевич Маковкинге — Бии-Хем районнуң «Самын» совхозунуң трактористи.

Стай-оол Даш-Сүрүнович Ооржакка — Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 30 чылы» колхозтуң трактористи.

Хүреп Чүлдүмович Салчакка — Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң трактористи.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШ И. А. ИВАНОВКА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ АГРОНОМУ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чер ажылынга ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Иван Андреевич Ивановка — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң кол агроному.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШ Т. В. ФИЛАТОВАГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЭМЧИЗИ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Кадык камгалалыгга ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчизи хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Тамара Васильевна Филатовага — республика эмнелгезиниң хан солчуштурар салбырының эргелекчизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШ О. О. САТКА ТЫВА АССР-НИҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чоннуң амыдырал хандырылгазының херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң амыдырал хандырылгазының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Оюма Опаяновна Сатка — Кызылдың даарапылга фабриказының херээженнер хевин даараарының мастери.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШ В. Г. МОСКВИНГЕ ТЫВА АССР-НИҢ ХАРЫЛЗААЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Харылзаа ажылынга ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң харылзаазының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Виктор Григорьевич Москвинге — Кызылдың харылзаа белдиринде телеграфтың улуг электромеханишти.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШ А. И. ГРИГОРЬЕВКЕ ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ЧОГААДЫКЧЫЗЫ БОЛГАШ ЧААРТЫКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Чогаадылга болгаш чаартылга херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаадыкчызы болгаш чаартыкчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Александр Иванович Григорьевке — Кызыл электростанциязының бүдүрүлге-техникиг килдизининиң начальнигы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШТЕР П. Б. БЫКОВА, Е. Г. ГРАЧЕВА, А. А. РЫБАЛКИНА ОЛАРГА ТЫВА АССР-НИҢ САДЫЫНЫҢ БОЛГАШ НИИТИНИҢ ЧЕМНЕНИЛГЕЗИНИҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Садыг болгаш ниитиниң чемненилгезинге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң садыынын болгаш ниитиниң чемненилгезинин алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Пелагея Борисовна Быковага — «Кызыл садыгның» № 3 магазининиң эргелекчизи.

Евдокия Григорьевна Грачёвага — Чөөн-Хемчик районуң столовая повары.

Анастасия Андреевна Рыбалкинага — «Улуг-Хем» ресторанның ажылдакчызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ БӨЛҮК ТУДУГЖУЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ АЛДАРЛЫГ ТУДУГЖУЗУ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тудуг херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Самдак Хомдуевич Адыга — Тес-Хем районнуң «Чодураа» колхозунуң тудугжу бригадазының бригадири.

Пётр Тимофеевич Гладковка — № 62 механколоннаның Бии-Хем районда бригадазының бригадири.

Александр Алексеевич Давыдовка — «Тыва тудуг» трестиҢ № 48 тудуг эргелелиниҢ Кызылда слесарь-штукатурщигы.

Августа Ивановна Ельшовага — «Тыва тудуг» трестиҢ № 48 тудуг эргелелиниҢ будовчулар, штукатурщиктер бригадири.

Иргит Оручаевич Мөңгеге — «Тыва кобальт тудуг» эргелелиниҢ бызанчы-бетонщиктер бригадири.

Чүлдүм Дагбаевич Монгушка — Чөөн-Хемчик районнуң «Сүт-Хөл» совхозунуң чазаныкчызы.

Кара-оол Балчырович Салчакка — Барыын-Хемчик районда «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниҢ бызанчы-бетонщигы.

Фёдор Оржун-оолович Сыгыр-оола — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң тудугжузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ЭШТЕР П. Е. БЛИНОВАГА, Д. С. КУУЛАРГА ТЫВА АССР-НИҢ КУЛЬТУРАЗЫНЫҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Культура херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Полина Егоровна Блиновага — Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгда уруглар библиотеказының библиотекары.

Дамдын Санчаевич Куулара — Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң директору.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

ТРАНСПОРТТУҢ БӨЛҮК АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНГА ТЫВА АССР-НИҢ ТРАНСПОРТУНУҢ АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ХҮНДҮЛҮГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Транспорт ажылынга ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Иван Васильевич Карелинге — «Тыва автооруктранстың» Минусинск чуга автобудүрүлгезиниҢ чолаачызы.

Сергей Дмитриевич Корольковка — «Тыва автооруктранстың» Минусинск чуга автобудүрүлгезиниҢ чолаачызы.

Мадахат Шаутдиновна — Чөөн-Хемчик районнуң Чадаана АТБ-зиниҢ чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

Республиканың школаларының бөлүк башкыларынга Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус чергелеп херээнге ачы-хавыяазы дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Салчак Ормугувна Борбак-Карага — Мөңгүн-Тайга районнуң Мугур-Аксы ортумак школазының эге класстар башкызы.

Елизавета Ивановна Кенгевага — Кызылдың күрүнелип башкы институдунуң кафедра эргелекчизи.

Татьяна Фёдоровна Куулара — Кызыл-Мажалык ортумак школазының эге класстар башкызы.

Галина Петровна Селивага — Тожу районнуң Тоора-Хем ортумак школазының башкызы.

Артёмий Дуважагарович Чылбак-оолга — Каа-Хем районнуң Сарыг-Септи № 2 ортумак школазының тыва дыл, литература башкызы.

Ольга Герасимовна Шабаевага — Чадаана ортумак школазының орус дыл башкызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың октябрь 9.

«Кок-Тей» совхозтуң тараамыларын бо чылын бедик дүжүттү остүрүп, Төрээн чурттуң мурнунга алган хүлээлгезин амдарлыы-биле күүсаткам. Дүжүт ажаап алышкымның үезинде механизаторлар болгаш чолаачылар амыр-дыш чок амылдаан. Оларның аразындан «ЗИЛ-555» маршалыт машинаның чолаачызы Юрий Двизов оныа эрестиг амылдап, күрүне шыгмакырынга хүнүүк-не 35 тонна тараамы чедирип турган.

ЧУРУКТА: ажыл-агыйның мурнакчы чолаачызы ЮРИЙ ПЕТРОВИЧ ДВИЗОВ.

Г. СИРОТИННИҢ фотозу.





Бо чурукта: Каюм Фаткулин биле Николай Картин Чадананың механизастаттынган № 463 тудуг колонназының чазаныкчылары маңаа ажылдаа-ла 6—7 чыл чедип турарлар. Бо үениҢ дургузунда уж организацияның ажыглалга киирген тудугларының хаалгаларын, соңга рамаларын, шилдээшкинни чеженд кылбады дээр. Оларның кайызы-даа коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, хөй-ниитиниҢ ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Дуржулгалыг ажылчын эш Фаткулин чазаныкчылар бригадазын билдинлиг удуртуп, ажыл нормазын ай сайында доктаамал 130—135 хуу күүседип турар. Оон бригадазынга коммунистиг күш-ажыл бригадазы деп бедик атты тывыскан. Ол атты чедип алырынга бригадирниҢ ажыл-үүлези, оон ажыл-ишке мергежилдиг удуртулга, киржилгеэн улуг роль-ду ойнаакы билдингир.

Бригада Тываның 25 чыл оюн таварыштыр дужаар 90 олуттуг уруглар садын ажыглалга киирген.

Ч. СЕНДАЖЫНЫҢ фотозу.

Чедиишкинниг уткуп турар

Республика типографиязының комсомол организациязы (комитединиҢ секретары Татьяна Калина) эң эки полиграфичи мергежилди шиҢгээдип алыры дээш конкурсту аныяктар ортузунга чарлаан.

Ол конкурстуң түңнелин ай, квартал бүрүзүндө үндүрүп, бүдүрүлге ажылынга мергежип, профессиязын кызымакай бедидип турарларны илередип, оларны деткип, мактаар хемчеглерни комсомол комитеди эки организастап турарындан комсомолчуларның болгаш аныяктарның бүдүрүлге ажыл-чорудулгазынга киржилгеэн хүн бүрү бедип, ниити коллективтиҢ күш-ажылчы чедиишкининге биче эвес үлүүн киирип келген.

Комсомолчулар эвилел кежигүнү. эвес аныяктарга үлегер-чижээн көргүзүп, бүдүрүлге онаалгазын бедик көргүзүглүг күүседип турарындан ангыда, олар хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя хоорай чаагайжыдылгазынга идепкейлиг киржип, бүдүрүлге чоогунда кудумчуну болгаш ыяш олурдуп тараан участогун аштап арыглаан.

Үшкү кварталдың түңнелинде өрүлге пегинде Алим Диизеңмаа, парлаар цехте Галя Дудникова, Вера Зерницкая, дештерлээр цехте Нина Тормозакова олар тинилекчилер болуп, шилчиир кызыл туктар, ВЛКСМ Кызыл хооркомунуҢ мактал бижиктери-биле шаҢнадып, өртектиг белектерни алган. Квартал түңнелинде өрүлгениҢ каттышкан улуг цегинде комсомолчу-аныяктарның Вера Дажы-Сегбеге удурткан аныяктар бригадазы мурнукчу одуругда чоруп турар.

Республика типографиязының комсомолчулары болгаш аныяк полиграфистери Совет Тыванын 25 чыл оюнга төлептинг ужуражыр дээш алган хүлээлгезинге ээ болуп, үшкү кварталдың бүдүрүлге онаалгазын кижи бүрүзү 100—105 хуу күүсеткеш, чедиишкинниг уткуп турар.

С. ТАМЧАЙ.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Совет Тыванын 25 чылынын дургузунда республика улус ажыл-агыйының, культуразының, улус чырыдыышкынының, чоннуң кадык камгалалының хөгжүлдезинге бурунгаар базымны кылган.

РСФСР-ниҢ кадык камгалалының улус комиссариадының эмчи-санитар экспедициязы Тывага 1928 чылда келгеш, эмнелге ажылын эртемниг үндезинге тургускан. Кызылга 1926 чылда тутkан 25 орунныг эмнелгени санаваска, оон мурвунда Тывага эмнелге чергелери чок турган.

Тыва Арат Республиканың Культура министерствозунуҢ чанынга 1930 чылда тургускан, 1941 чылда Кадык камгалал министерствозу деп эде адаан культура килдизининиҢ, совет эмнелге экспедициязарының чоруткан ажылының түңнелинде, эмнелге чергери тургустунгулаан болгаш чоңга эмчи дузазын көргүзүп эгелээн.

Хоорайларга, районнар төптеринге, хөй чурттакчылыг көдээ суурларга эмнелгелерни, аптекаларны, фельдшер-акушер пунктуларын тутkан. Совет Тыванын эрткен 25 чылының дургузунда эмнелге саны 16-дан 44, а оларга орунныг саны 325-тен 3190 чедир өскен. Чыттырып эмнээр эмнелгелер саны 49-тан 190 чедир өскен. Уруглар албан чергелериниҢ четкиан калбарган. Бир эвес 1945 чылда оларның саны 3, а анаа 200 орун турган болза, ам уруглар ясливи, ясли-сад 148, орун саны 9,6 муң четкен, азы республиканың бичии уругларының 21,3 хуузун уруглар албан чергелериндө хаара туткан. Чоннуң аптека хандырылгазы эки эээн. 1945 чылда 9 аптека, а оларда ортумак эртемниг 9 кижи ажылдап турган болза, ам 26 аптека, 146 аптека пунктузу бар, оларда 105, оон ниитинде дээди эртемниг 30 кижи ажылдап турар. Аптека эргелелиниҢ эм саарылгазы эки эээн. 1945 чылда аптека албан чергелериниҢ эм саарылгазы 76 муң рубль турган болза, бо чылын 1,7 миллион рубль четкен.

Сөөлгү беш чылдарның ишкинде 8 участок эмнелгеэни, районнар аразының 100 орунныг өкпе аарыглар диспансерин, 8 санитар-эпидемнология станциязын кызган. Республиканың өкпе аарыы эмнээр республика санаториязынга аарыг кижилер чыдар 2 бажыңны тутkан, Ак-Довурак хоорайга район эмнелгеэни, Шагаан-Арыг хоорайга ниити эмнелге салбырын ажыткан. Республиканың онкология диспансеринге 75 орунну немээн. Район эмнелгелерин болгаш участок эмнелгелериниҢ хөй нуруузун бус-биле чылыдар.

Ам 240 орунныг республика эмнелгеэни, Сарыг-Сепке ээлчегде 150 кижини шинчилеп амбулаториязы, Чадаанага ажиң-шөйүнду аарыглары эмнээр эмнелгеэнин бажыңын болгаш өске-даа тудугларны тудуп турар. Тээлиге, Чадаанага, Бай-Хаакка, Сарыг-Сепке чаа эмнелгелериниҢ база олышкаш республика онкодиспансериниҢ, Балгазының өкпе аарыг санаторилзының тудугларын чоокву чылдарда тудуп эгелээр.

Республика төвүнүҢ эмнелгелериниҢ ажылын специалигастаан. Ында ниитилештирген, балыг-бертек эмнээр, кеанп эмнээр, карак эмнээр нинти хирургия болгаш хөрек аарыглары эмнээр отоларингология салбырлары бар. Уролог аарыг кижилерге орунларны тускайлаан, реанимация бригадазын, дүрген эмчи дузазы чедирер станцияны илередир эт-херексел-биле ажылдап турар йиң бригада эмнелге ажылдакчылары бар.

Санитар-эпидемнология станцияларының болгаш оларның салбырларының чанынга бактериология, а республика станциязының чанында онза айылдыг аарыгларны илередир химиктиг, радиологтуг, аъш-чем хынаар лабораторияларны кылган.

Тыванын девискээрин кижиниҢ кадынга ажыктыг термаль, радон холуктуг минералдар, күгүрлүг суглар, дустуг хөлдер-биле байлак. Чедерде эмненир кара малгаштыг, Үш-Белдирде термальдыг курорттар сураглыг апарылаан. Сөөлгү 5—7 чылдар дургузунда оларга эмпеттингеп кижилерниҢ саны барык 4 катап өскен. Оларга түгле бо чылын 900 ажыг кижи киргеп.

Аараан кижилерге дүрген эмчи дузазы чедирер станцилның дерилгези, хандырылгазы экижээн. Ам район бүрүзүнде 3-тен 8 хире санитар машиназы бар. Ырак-узак, кадырберт чердерде чурттакчыларга дүрген эмчи дузазы чедирерине самолёттарны, вертолёттарны ажыглап турар.

ЭмнелгелериниҢ дериг-херексел хандырылгазы чыл бүрүде улам экижип орар. Эмнелгелер рентген, физиотерапия аппараттарын, клиника-диагностика лабораторияларын доктаамал ажыглап турар. Хоорай болгаш район эмнелгелеринде бүтү мергежилдиг эмчилери бар.

ЭмчилерниҢ болгаш ортумак эртемниг эмчи кадрларның билиг-мергежилин калбартыр ажылды чугулаалап көрүп турар. Түгле сөөлгү 3 чылда 163 эмчи билиг-мергежилин төп эмнелгелерге бедидип алгаш келген.

Партия болгаш чазак республиканың эмнелге албан чергелерин бедик мергежилдиг кадрлар-биле хандырарынча улуг сагыш салып келген. РСФСР-ниҢ Кадык камгалал министерствозу Тываже чыл бүрүде 90-дан 100 хире эмчини, ортумак билиглиг 150 эмчи ажылдакчызын чорудуп турар. 1945 чылда түгле 26 эмчи турган болза, бо чылдың эгезинге чедир Тывада 468 эмчи ажылдап турар, азы 474 кижиге-ле бир эмчи оваажып турар.

Национал эмчи кадрларны белеткээринче кичээнгейни база салган. Россия Федерациязының эмчи институттарынче чыл бүрүде 30—40 тыва оолдар, кыстарны өөредип чорудуп турар. Сөөлгү 4 чылда Москва, Омск, Томск, Иркутск, Красноярск хоорайларның эмчи институттарын 130 кижи дооскан, амгы үеде 156 кижи өөренип турар. Ортумак билиглиг эмчи ажылдакчыларның саны өскен. 1945 чылда 157 фельдшер бар турган болза, олар бо чылын 1708 кижи четкен, азы 130 чурттакчыга-ла бир кижи оваажыр. 1945 чылдан бээр фельдшер-акушер школазы ажылдап турган. Ам ону эмчи училищеэн кылдыр эде дерээн. Ону 25 чыл дургузунда 1331 кижи, оон ниитинде 321 тыва кижи дооскан.

Партия болгаш чазак эмчи кадрларның күш-ажылын бедидип үнелеп турар. РСФСР-ниҢ алдарлыг эмчизи деп хүндүлүг атты 7, а Тыва АССР-ниҢ алдарлыг эмчизи деп атты 22 кижиге тывыскан. «Кадык камгалалының тергиини» деп хөрек демдээбиле 80 ажыг эмчи кадрны шаҢнаан.

Тыва шаанда хожудацгай чурт чораан болза, ол ам чоннуң кадының камгалаарының херээнге экономика талазын-биле сайзырангай хөй капиталистиг чурттарны ашкан. Тыва АССР-ниҢ чурттакчы чоңуның эмчи хандырылгазы 1969 чылда 10 муң кижиге онаалтыр 20 эмчи болгаш 132 орун болуп турар. Кадык камгалалынга акша-хөреңги хандырылгазы чыл бүрүде өскен. 1945 чылда ол 0,8 миллион рубль турган болза, 1969 чылда 11,7 миллион рубль чедир өскен. Хамнар, ламалар ам чок. Чоннуң эмчиге баары 1945 чыл-биле деңнээрге бо чылын 30 ажыг катап ковудээн. 1968 чылда 5,5 миллион кижиниҢ эмнелгеге читтырып эмнээн.

Чоннуң өзүл, төрүүру ковудээн. Эмнелге албан чергелериниҢ ажылдакчыларының кол сорулгазы аарыглар аайы-биле специализастаан эмчи дузазын көдээ чергеже калбартыры болуп турар. Курорттарны, дыштанылга бажыңнарын ажыглаарын калбартыры республиканың чурттакчы чоңунуң кадыкшылыын улам эки-жидер арганы бээр. Чоннуң санитар культуразын бедидери, чурттакчы чоңнуң кадык камгалалын ол үндезинге тургузары эмнелге ажылдакчыларывын, бүтү чоңнуң ниити херээ болур.

М. ШАБАЕВ,
Тыва АССР-ниҢ кадык камгалал министриниҢ оралакчызы.

Совет Тыванын 25 чылынга

АГИТҮНҮҮШКҮН

САМАГАЛДАЙ (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Тес-Хем районнуң ажыл-ишчилери Совет Тыванын 25 чыл оюнга күш-ажылчы белектиг ужуражыр, бо чылдың үшкү кварталында күрүнеге сүт садар планын 104, эттэ— 134, дүктү 101 хуу күүсеткен. Мал өстүрериниҢ планы база боттанган. Районнуң «Чодураа», «Ак-Эрик» колхозтары күрүнеге эът, сүт, дүк садарының чыл планын күүсеткенин рапорттаан.

СЭКП райкому болгаш райкүүсөкөм байырлал хүнеринде малчыннарже ээлчеглиг агитүнүүшкүнүү оргайнызастаан. Оларның составында партия, совет, культура ажылдакчылары, лекторлар, эмчилер бар.

Юбилейге уткуштур чарышка бедик коргузүглерни чедип алган мурнакчыларга Хүндүлел бижиктерни болгаш өртектиг шаҢналдарны тыпсыр.

(БИСТИҢ КОРР).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ РАПОРТТАР

БАЙЫРЛАЛ БҮДҮҮЗҮНДЕ

Совет Тываның 23 чылының байырлалының бүдүүзүнде чер-черден күш-ажылчы рапорттар СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Төвүлелинге кээп турар.

КАА-ХЕМ РАЙОН. Октябрь 9-ка чедир күрүнеге 15231 тонна тарааны саткаш, планын 101,5 хуу күүседкен. Күрүнеге тараны садары, үрезин уруушкуну, аңгыс аңдарылгазы уламчылап, мал кыштагладымышкынынга белеткел чоруп турар.

«РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ ЧАЛБЫЫЖЫ» КОЛХОЗ. Таңды районнуң бо колхозу октябрь 8-те ажаап алышкынны дооскан. Балгазының 5000 тонна эки шынарлыг тараазын күрүне шыгжамырынга киирген—план күүсеттинген. Үрезинни болгаш мал чемя тарааны бүрүн урган, малды бодүүн болгаш шыктыг чемпер-биле хандырган, күрүнеге эът, дүк садарының чыл планын күүседкен.

«БҮРЕН» СОВХОЗ. Күрүнеге тараа садарының планын ажыр күүседкеш, ажаап алышкынны дооскан. Үрезин бүрүн урдунган. Күрүнеге пландан ажыр тараа садарын совхоз уламчылап турар.

Пландан ажыр даг-дүгү

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың даг-дүгү арыглаар фабриказының коллективи ленинчи юбилейге база Совет Тываның 25 чылынга күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг бот-тандырып турар.

Сентябрь айда коллектив 2300 тонна сорттуг даг-дүгүн бээр тургаш, 2645 тоннаны берип, планын ажыр күүседкен. Михаил Ильин, Ховалыг Чигир-оол оларның удуртканы бешки, ийиги ээлчеглери социалистиг чарышка тнилекчи болган. Арыглалга фабриказында бердинген даалганы ажыр күүседир дээш мурнакчы ажылдап турарларның саны көвүдээн. Онза шылгарангайларынга таарыштырыкчы Шыырап Аңчы, машинистер Саая Бора-Уруг, Александра Ооржак, дежурный механиктер Докур Оолак, Баграт Захарин болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың ажылдакчылары дөрт чыл планындан ажыр 8 муң тонна даг-дүгүн чыл төнчүзүнге чедир бээр сорулганы салган күжеңишкинниг ажылдап турар.

Х. ТААН-ООЛ.

Соруктуг ажылдап келген

Кызыл-Хавак шахтазында Иван Игнатьевич Ерёминге удуртқан коммунистиг күш-ажылдың комплекстиг бригадазының звенолары беш чылдың дөрткү чылы эгелээри билек, аразында чарыштыг ажылдап келген. Социалистиг чарышты эки организастаанының түнелинде, Федор Бабановтуң удуртканы 13 кижилиг комплекстиг звенозу хүнде 340 тонна хөмүр-даш казар тургаш, чамдыкта 389 чедирип, хүн бүрүде пландан 40 ажыг тоннаны артыкка бүдүрүп турар. Үстүнде звенода Александр Булатов, Михаил Калчан, Петр Морозов олар хүн бүрүде нормазын 108—110 хуудан кудулатпайн, бригадазының мурнакчы адын алдарлыы-биле камгалап, Төрээн чуртка хөй «кара алдынны» бергээл!—деп кыйгырыгны бедик тудуп келгеннер.

Мурнакчы звенонуң кежигүннери сентябрь айның планын 113 хуу күүседип, Совет Тыванның 25 чылының байырлалын күш-ажылчы белектиг уткуп турар.

С. ТАМЧАЙ.

КАЛБАА-БИЛЕ КИИРИШТИРЕР

Бистиң совхозтуң ажылчыларын В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга база Совет Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин багай эвес күүседип турар.

Совхозтуң пшчилериниң күш-ажылчы чедишкиннеринде комсомолчуларның болган аныяктарның киирген үлүг эвээш эвезин «Шекпээр» совхозка болуп эрткен комсомолдуң отчёт-соңгудалыг хуралынга демделээн.

Мал совхозтуң кол экономиказы. Ында 40 комсомолчуларны ажылдаары-биле чоруткан. Аныяктар дуржулганыг улуг эштериниң деткимче, дузалаамызының ачызында мал бажын өстүрер, ооң продуктулуг чоруун бедидеринге мергежин, чаңчыл берген. Суг-Кажаа сүт-бараан фермазында 21 комсомолчу-аныяктар бар. Оларның аразында саанчылар Тамара Монгуш, Саая Чечек ышкаш бодунуң херээнге бердингген, хөй-ниитичи кижилер хөй.

Чер ажылын сайзырадыр, чаагай дүжүттү өстүрер дээш демиселде 38 комсомолчулар киржип турар. Олар өскелерге төлептиг үлегерин коргүзүп келген. Трактористер Куулар Уваш-оол, Монгуш Каадырның кылган ажылының ынчары эки, хүн бүрүнүң нормазын доктаамал ажыр күүседип, мактадып келген. Совхозта механизатор кыстар көскү черни эдлеп турар болу берген. Тракторист Зинанда Хувискаалчы Красноярскиге чер чарарының талазы-биле зона маргылдаазынга киржип чораанын чугаалаарга-да эки ажылын черечилеп турар.

Мал, чер ажылынга аныяктар киржип турза-даа, ам-даа оларның саны эвээш, чамдык эштер хүлээнген херээнге харысалга чок, ону эчизиге чедир кылбас таварылгалар барын илеткелчи болгаш хуралга санал берген комсомолчулар демделээн.

Аныяктарның политиктиг база ниити билиин бедидеринче отчёттуг үеним дургузупда комсомол комитеди, ооң салбырларда эге организациялары кичээнгейни салып келген. Партия өөредилгезинге 32, комсомолдуң янзы-бүрү болгумнеринге 71 кижи хаара туттунган турган. Олар өөредилге чылын багай эвес дооскан. Дыка хөй аныяктар кежээки школаларга кирип алза-даа кичээл үзер чоруктар хөй болганындан, хамаарышкан класстарын доозуп шыдаваан. Аянгатыга кежээки школага 53 кижи өөренип кирген, ооң чүгле 38-зи дараазының илязынче шилчээн чорук четпес.

Комсомолчуларны болгаш аныяктарны уран чүүл болгумнеринге калбаа-биле киништирер хемчеглер алдынган. Совхозтуң бот-тывынгыр артистери район фестивалынга идепкейлиг киришкен. Ажыл-ишчилерге 13 удаа концерттерни көргүскен. Төөн-Хемчик, Бай-Тайга районнарынга аалдап чораан. Бот-тывынгыр уран чүүл белгүмүнде эштер Эртине-Очур, Кашпык-оол, Намчал-оол ышкаш талантылыг кижилер хөй. Ынчалза-даа соөлгу үеде ажыл сураан. Тараа ажаап алышкынының үезинде ховунуң ажыл-ишчилеринге концерт көргүзүглерин организаставайн келген. Совхоз төвүнде клубтуң дериптезин багай, сандайлар эвээш, ойнаар музыка херекселдери чедишнес. Ону эскиндип алыры-биле каш удаа совхоз директорзынга, ажылчын комитединге айтырыгны тургускан, ол амдаа боттанмайн турарын комсомолчулар шыңгыы шүүмчүлээн.

Күш-культура болгаш спорт талазы-биле совхозтуң аныяктары бо чылын биче эвес чедишкинниг болган.

Комсомол комитеди болгаш эге организациялар хуралдарны Уставтың негелделерин ёзугаар арттырбейн турарын, аныяктарны ВЛКСМ кежигүнүге киирип алырын, активбиле ажылды четпес чорудуп турарын хуралдың киржикчилери четпеё деп шүүлчүлээн.

Совхозтуң комсомолчулары отчёт-соңгулдалыг хуралынга кылдынмаан ажылдарны плередип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыры-биле социалистиг хүлээлгезин күүседиринче бүтү күштү организастаар сорулганы салган.

Т. ХЕРТЕК.

МЕРГЕЖЭЭН КАДАРЧЫ

Сарлык—ажаап өстүрериңге азырал негеттинмес, аа-сүдү саржыг ышкаш хоюг, амданныг чаагай эттиг ажыктыг малдың бирээзи. Ол—те-чуңма ышкаш бедик сыннар, сүвүр курлаңгылар, кадыр кашпал хемнер оттаар аңзыг чаңныг аал малы.

Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң сарлыы ам 670 ашкан. Колхоз чыл бүрү күрүнеге эвээш эвес сарлыкты эт планынга киирип турар, ынчангаш малчыннарның ону хайгааран өстүрериңге мергежээнинден сарлыктың баш саны чыл бүрү улам ковүдеп турар.

— Ам беш чыл ажыг үеде сарлык малдан келдим. Оларга база-ла өске мал ышкаш эки хайгаарал, ээзиниң эвилең ажаалдазы херек, ооң чаш төлүн база-ла доруктурар апаар —деп, хоочун кадарчы Хертек Байыр чугаалап олурар.

Кадарчының ол бадыткалы черле чоптуг. Эрткен чылын төрээн 120 сарлыынын бызаазын ол бүрүн доруктуруп өстүрген. Бо чылын ооң коданындан төрүттүнген бызаалары база менди.

Хертек Байырның кыштаа Үстүү-Шуйнуң кадыр сынында. Ол дээрге сарлык малга онза таарымчалыг оран. Бо чайын малчын мурнуку чылдардагы ышкаш, семиртиглеринге база үлегерлиг организастаан.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЧУРУКТА: Хертек БАЙЫР сарлыктарын одарладып чорууру.



ЧАРЫШТЫ КАЛБАРТПЫШААН

Кызылдың күрүне садыын организастап тургускандан бээр үш чыл ажыг үе эрткен. Бо үениң дургузунда садыгның материал-техниктиг базазы элээн быжыккан болгаш бараан саарылгазының ниити түңү ковүдээп. Садыг талазыбиле тускай мергежилдиг кадрларның хүрээлеңи озуп турар. Дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер (товароведтер, технологтар, экономистер, механиктер, инженерлер) чыл бүрү немежин, садыгның деңгилгелиг аргаларын нептередир талазы-биле организастыг ажылдарны чорудуп турар. Күрүне садыының бүдүрүлгелериниң удуртур ажылдакчыларында специалистерниң саны ковүдээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тываның 25 чыл оюнга турааскаатқан социалистиг чарышка Кызылдың күрүне садыының коллективи киришкеш, беш чылдың дөртүү чылының тос айларының дургузунда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын 102,8 хуу күүсеткен. Дыка хөй магазин планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, ажылчы чоннуң хандырылгазынга үлегерлиг бараан болуп турарын демделээо чогуур. Универсалдыг магазинниң, №№3, 7, 9, 11, 13, 22, 38 магазиннерниң коллективтери социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турар. Садыгның культуразы, ажылчы чоннарның хандырылгазы дээш биилиин, күжүн үндүрүп чоруур садыгжылар, хөй. Чижээ, А. Кирпичникова, А. Казанцев, В. Осипова, М. П. Шашкова, Р. Орехова, К. Негуляева, С. Красовцева, И. Соднам ышкаш мурнакчыларны хөйүбиле адап болур.

Садыгның материал-техниктиг баазазы быжыкканда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планы өй-шаанда күүсеттиперин болгаш садыгжылардың мергежилиниң бедидирин практика бадыткаи турар. Совет Тываның 25 чыл оюнга уткуштур Кызылдың күрүне садыы бо чылын 50 садыгжы ажылдаар универсалдыг магазинин, он алды болгаш дорт садыгжы ажылдаар аъш-чемниң пйи магазинин ажыглалга киирген, чаа магазиннер амгы үениң херекселдиве дериттинген. Эрткен айларның дургузунда 6 магазинге капитал, 14 магазинге агар сентелге чоруткаш, 40 мун рубльдиң чаа дориг-хереклерин тургускан.

Экономиктиг көргүзүглер талазы-биле план күүсеттинип, камналга чедип алдынып турар. Күрүнениң социалистиг янзы-бүрү адырларынга, кадык камгалал, чырыдыышкын болгаш культура алдан черлерине ажылдаар тускай эртемниглерни белеткеп турар. Мун-мун ажылчы чоннар бүдүрүлгеге ажылдап тура дээди эртемни чедип ап, бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда 425.700 инженер, техник болгаш өске-даа тускай эртемниглерни белеткээн.

КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Чаган соңгу-барыын можуңун төвү—Канг хоорайда чаа дээди өөредилге чери — медицина институ ажыттынган.

Хосталырының мурнунда чурттуң экономика талазы-биле база бир хожудангай району чораан Чаган можуда ам 8 дээди өөредилге чери ажылдап турар.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда БҮДР-га дээди өөредилге калбаа-биле хөгжээн. Чурттуң 99 дээди өөредилге чери улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга, кадык камгалал, чырыдыышкын болгаш культура алдан черлерине ажылдаар тускай эртемниглерни белеткеп турар. Мун-мун ажылчы чоннар бүдүрүлгеге ажылдап тура дээди эртемни чедип ап, бот-өөредилге-биле өөренип турар.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда 425.700 инженер, техник болгаш өске-даа тускай эртемниглерни белеткээн.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

ВАРШАВА. (СЭТА). ПУРнуң хой будүрүлгелерн Польша-совет найырал. ниитилелиңге коллективтин-биле кирип турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң бүдүүзүнде коллективтиг кежигүннериниң саны элээн өскен болгаш бо үедэ 7 муң ажыг боол турар.

Бо кайгамчык хүнүң байырлап эрттирериңге бараан будурган программаны ниитилелдиң эге организацияларында боттандырып эгелээн. Ленинчи чылды байырлап эрттириниң программазынга революстуг шимчээшкинниң хоочун кижилери-биле, совет, эртем, культураның ажылдакчылары-биле ужуражышкынны, делегей ниитизи-биле дериттинген делгелгелерниң болгаш фильмнерни көргүзериң кирген.

НОМ ЯРМАРКАЗЫ

БОНН. (СЭТА). Майнда Франкфуртка делегейниң ном ярмарказы ажыттынган. 62 чурттуң 3 муң ажыг ном үндүрер чери ында биржин турар. Олар 200 муң ажыг номнарны ярмаркада делгээн, ооң иштинде 68 муң чаа номнар бар.

Социалистиг чурттарның, ооң иштинде Совет Эвилелиниң ном үндүрер черлери боттарының продукциязын база делгээн. СЭТА-ның корреспондентизиниң дыңнатканы-биле алырга, совет делгиирде 2 муң ажыг тус-тус аттарлыг номнар бар. Совет делгиирде чечен чогаал, эртем-техниктиг, политиктиг, төөгү болгаш өске-даа литература, а ол ышкаш словарлар болгаш өөредилге номнары бар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тоокшулаанын-биле холбаштыр В. И. Ленинниң чогаалдарының бүрүн чыылдазын, ооң үш томнуг памдарын, хоочун большевиктерниң сактыышкынарын болгаш өске-даа ажылдарын база делгээн. Мемуар литература, уран түүл талазы-биле литература, а ол ышкаш тус-тус совет республикаларның ном продукциязы калбаа-биле делгеттинген.

Партизаннарның согуушкуннары

БЕЙРУТ. (СЭТА). Араб партизаннар израиль эжелекчилерге удур дайынчы чорудулгаларын үргүлчүлеп турар.

Каттышкан палестин командылалдың ында парлап үндүрген дыңнадыында чугаалааны болза, октябрь 5-те «Фахтэ» дээр организацияның партизаннары аль-Хатиб районда (Иордан шынаанның орта кезии) израиль шериг лагерин үтер-боолар, миномёттар-биле боолаан болгаш дайынга дириг күш, техника талазы-биле когаралды таварыштырган.

Октябрь 6-да араб партизаннарның отрядтары Умм-Тут районда (Иордан шынаазының соңгу талазы) дайынның таңнылы черинче хенертеп халдаан, аңаа турган израиль солдаттарны узуткаан деп, дыңнадыгда ооң ынай айыткан.

Ол-ла хүн араб партизаннар Рафах хоорайдан мурнуу-чөөн талаже Газ Тенла (Синай чартык ортулук) израиль шериг суурлу реактивтиг үтер-боолар-биле база боолаан.

Бүтү партизаннар боттарының турар баазаларынга бүрүн менди ээп келген дээрзин дыңнадыгда айыткан.

Ажылчы чон тиилээн

ПАРИЖ. (СЭТА). Корбеам хоорайда «Бегеи» дээр саазын фабриказының 2.000 ажылчыларының 10 хонукта үргүлчүлеп келген ажыл соксадышкынны чедишкиниг доозулган. Ажылчыннар ажыл төлевирни ковүдедирип, эр кижилер биле херээженнериң күш-ажыл төлевиринде деңнелди чедип алган.

Мабли хоорайда туүйбу заводунуң ажылчыннары сес хонукта үргүлчүлээн демисездиң соолда ажыл төлевирни бедидер болгаш хөй чылдарда ажылдаанны дээш немелде төлевирни тыпсыр дугайында негелдезин хандырып бээрниче бүдүрүлге эдлерни албаан.

Марсельдиң пок аштакчылары тиилелгени база чедип алган. Эрге-чагырганың ажыл төлевирин 17 хуу ковүдедирииге чөптээрешкен.

Үндүр сывырткан

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Швейцариянның чаза Берниде израиль элчин черинге удурланышкын нотазын чорудуп бергеш, Израильдиң Швейцарияда шериг атташези полковник Цви Алонну айылдыг кижин деп чарлаан. Шүүргедекчи «Мираж» самолёттуң хеделдирикчизиниң дугаймында чажыт материалдарны израиль разведканың төлээлекчилериңе дамчыдып бериккен швейцар хамааты Фрауэнкнехтиң херээ хөлээзээниңг чугаа-соот болуу берген. Алон ол херекке киришкен.

Шериг атташези Цви Алон болгаш ооң төлээлекчизи генерал Нетемия Каин үлетпүр талазы-биле шпионаж чорударынга боттарының Швейцариягга турганын ажыглаан.

«Зульцер» компаниянның албан-хаакчызы инженер Фрауэнкнехт израиль разведкага ажылдап бээрин 1968 чылда чазын хүлээнип алган. Ол шпион Израильдиң чажыт албан черлеринге Швейцарияның Франциядан садып алган майык ёзугаар будүрүп турар француз шүүргедекчи «Мираж» самолёдүнүң дугаймында чажыт мун-мун төлевирлер майыктарын дамчыдып бериккен.

Дерзии аажылал

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Гуаякильде шериг кезектери «Провистора» балкының ажыл соксаткан ажылдакчыларынга удур кадыг-дошкун кара туразында аажылалды үүлгеткен. Олар ажыл төлевирни бедидерин чедип алыр дээш демисежин турар. Солдаттар албан-хаакчыларны бажындан үндүр сывырган, оларны эткээн болгаш карак чажы төгүүдүрер гранаталарны октаан. 5 кижи балыглаткан.

Ажыл соксатканнар араатанзыг кара туразында аажылаашкынга удурланышкынның чыскаалын хоорайның кудумчуларынга организастаан.

Лас-Вегаста хөлзээшкин

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лас-Вегаста раса хөлзээшкинин соксавайн турар. Хоорайда онза байдалды чарлаан болгаш комендант шагын тургускан. Полицияның күштелдирген досküүдары кудумчуларда таңнылдап чоруп турар. «Национал гвардияның» шеригларын дайынчы белеп байдалга тургускан.

Хоорайда өртер үнгүлээн, боо даажы дыңналып турар. Полиция воскресеньеден эгелээш негр чоннуң ортузунга массалыг тудуп хоргудаашкынны үргүлчүлевишаан.

Садыгжыларның белээ

Чоон-Хемчик районнуң Чыраа-Бажы суурунда ажылчын кооперацияның коллективи беш чылдың дөртүү чылының эрткен айларында ажылчы чоннуң садыг хандырылгазынга чамдык коргүзүглерин чедип алган.

Ажылчын кооперация «Чыраа-Бажы» болгаш «Большевик» совхозтарның ажыл-ишчилерин, суурларда эмнелге уруглар албан черлерин, школаларның интернаттарын хандырып турар. Эрткен айларның дургузунда үлетпүр бараанларының болгаш ниити чемненилге будүрүлгелериниң саарылга планы ниитизи-биле 114,3 хуу күүсеттингеи. Ажылчын кооперация саарылгадан 24 мун рубльдиң орулгазын алган.

Чыраа-Бажы суурда О. Чекмаа эргелекчилээн үлетпүр бараанларының магазинин планын 117,5 хуу күүсеткеп, чамыштын бирги черин эзлээн. Шемиде үлетпүр бараанларының магазинининг коллективи ийиги черни алган. Аъш-чем магазиннеринден Чыраа-Бажында № 1 магазин, Шемиде магазин социалистиг чарыштың типлекчилери болган. Ажылчын кооперацияның автолавкаларының садыгжылары саарылга планын илуштуу ажыр күүсеткеп. Автолавкалар аразында социалистиг чарышка садыгжы-чоланачы О. Седи бирги черни эзлээн.

Ажылчын кооперацияның коллективи Совет Тываның 25 чыл байырлалын күш-ажылчы белектер-биле уткуп турар.

С. ШАГЖЫ.

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

ЛЕНИНЧИ ЧЕРЛЕП

Армян чуруккучу Кварих Вартанян В. И. Ленинге турасказатыгын сиилбирлел ажыддарын дооскан. Чуруккучу бодунун ажылдарынга Ильичиниң ады-биле Киевте холбашкан тураскаадлыг черлерни чуруп коргускен. 1917 чылдың апрель 3-те В. И. Ленинниң Финляндиядан Петроградка келгеш, куйлыг машинадан бодунун сураглыг чугаазын чугаалап турганын чуруккучу чогаалдарының бирээзинде чураан.

К. Вартанян бодунун Ленин дутайында чогаалдарын хөй чылдар дургузунда тургузуп келген. Оон сиилбирлел чураан «Ленин Ульяновскиде», «Ильич Казанда» болгаш ессе-даа ажылдары парлаттынып үнген.

—⊙—

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Хабаровскиге бот-тывыгыр чуруккуларының чогаалдарының край делгелгези ажыттынган. Делгелгени В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатткан. 200 чогаал сонуургаачыг делгелге болган. Амурда-Комсомольск чурттуг чазаныкчы Н. Агапов делгелгеге Ильичиниң угулза сиилбирлелдиг портредин киирген. Портретти чуруп өөскедиринге ажыглаттынган материал Ыраккы Чоон чүк тайгазының үнелиг ыяштары болган. А Совет Гавалының судно септээр ишчизи А. Горобченко делгелгеге «Ленин, бет чыл планнары, космос» деп тураскаадлыг улуг паннозун киирген. Паннону ыяштан чазап кылган.

—⊙—

ЧОННУҢ БЕЛЕКТЕРИ

ЕРЕВАН. Тураскаадлыг хүнүү чогаадыкчы белектерлиг утказуругга Арменияның мергежилдиг композиторлары-биле кады бот-тывыгыр композиторлары база белеткенип турар. Ереванның Башкылар бажыңының ажылдакчызы Г. Тороянның чогааткан «Ленин» ыры республиканың Улусчу чогаадылга бажыңының организастаазы «Ильичиниң алдарлыдыг туружу мен» конкурузунга аң эки ырларының бирээзи деп үнелеткен.

Улуг башкынчыга тураскаатткан түүл-бүрү жанрлыг чогаалдарны ам Улусчу чогаадылга бажыңының хөгжүм салбырында өөренип турар армия ажылчыннар, башкылар, инженерлер, эмчилер тургузуп турар. Оларга композиторлар Г. Ахинян, Э. Багдасарян болгаш оон-даа өскелер сүмелерин берип турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунун бүдүүзүнде бот-тывыгыр композиторларның эң эки чогаалдарын республиканың хөгжүмчү хөй-хөй коллективтери күүседир.

(СЭТА-ның корр.).

Хөй-хөй чогаалдар аргим черинниң бойдузуун, чүүл-бүрүү шудургу ажыл-ишти киилерин көргускен. Хабаровск геологу Ю. Бархатов чер байлактарын ишкилеп тывар ишчилерге хөй-хөй сиилбир чуруктарын тураскаатткан. Башкы А. Краснов бодунуң төлээниң кижизи «Комсомольскиниң баштайгы тудугжуузуңуң» улуг портредин делгеп көргускен.

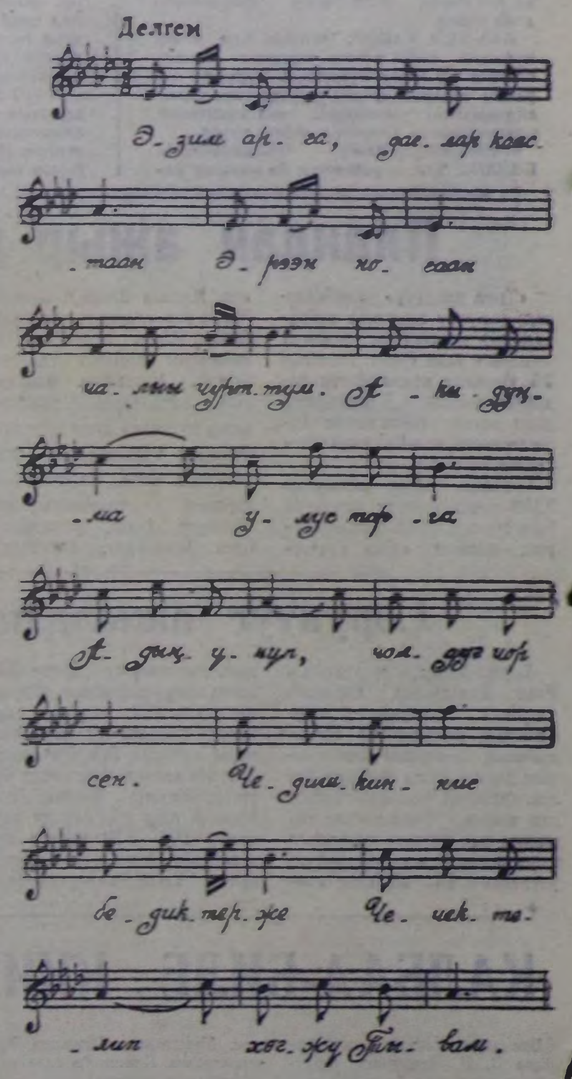
АЧАМНЫҢ ЧОРГААРАЛЫ

О. СУВАКПИТ

Төөгү дылы — сактышкынывар, бижимедиңер
Төре аймак, салгал дамчыш чедип келир.
Чурттаалгавас шорулгактыг арткеш оруу
Чоруп каан дег, чылдар харлап, билдинип ааар.
Чырык черге кижи тыптып, угаан киргеш
Чылдардан бээр болгуушкунар чижелери —
Төөгүнүң шоо оскаан сыдымы боош.
Төөчү ужу биске чедип келген ышкаш...
Ачам база чоннуң мергеш ураа сөзүн
Аве-биле дамчыдыкчы болуп келгеш.
Келир үе делгемнерин кежир ыдар
Кежик-толдуң аас номун түтсүп берген.
Сыгыдарлыг делгем хаваан дүйдүүшкеш,
Каракчарын инирертир шийин алыр.
Сыртыктадыр ийи холун чада салгаш,
Чаза ойта, дооже көрүүн, чыдын алыр.
Чаштар болган үзүүлериң хандыкшыдып,
Хаңы бодал дазайыныче шымның кирер...
«Бурунгуның мурнунда...» дээш, тоолуп ыдар,
Бурунгудукташ четкен ышкаш, «Шыяан» дээр бис.
Мурнуузуска өгбелериниң демиселя,
Муңгаралы, өөрүшкүүлү көстүп келир...
«Кезээ Бурган ачымыг дээр, хей-ле чүве!
Кезээ шагда хилинчектен үзүүшпээн мен.
Човулаңның бергезинге шыдап чадаанл,
Чоога черге астыларын бодап ааар мен.
Оду бээрге, чаңгыс ботка шуут-даа болза,
Өл-чаш төлду канчаттарын? Дириг-ле
Кускун, сааскан доо кыдыр окташтар бе?
Кудай өршээ, сагыш багы пык оон эртпес!
Аштап-суксап, мөлчүттүрүп чурттаза-даа,
Аңы-төлдеп артык чүве кижээ турбас!
Олар чокта, өрүп-дежек аянгырай бээр.
Олар чокта, келир үе хөөрүй бээр.
Ыяшкаштың аңы-төлүм силерин дээш
Ырнам сыныш, чажым чаныш, чурттаалгадан
Кортук, бак боош ойталавайн, турнуп келдим.
Хосталгавы холуп-биле тыныштым-даа.
Балдырымда кезек-кезек холаннар хей —
Баяттарга чалча чорааи бырымдаан ол.
Кежеге дег, көрүп орбаан демиселим
Коску чижээ — чаактарымда сорбулар ол.
Шынны дээштиң турушпайн чурттаар болза,
Чыраа-саик ээңгизде маңнап турар.
Чыргалаң дээш холга боошу түтпес болза,
Чымы, дужаал өргөдүүе чалап келир.
Шагның багы — каңдан, чудаан чыл-даа эвес,
Шагның багы — ядыы чоннуу өскелерге
Бараан ышкаш, туразында садыы читеп,
Базымчалап, дарлаи чораан үелер ол.
Өжээн коичуг! Өлүр тын-даа уттундырар!
Өскерликчээ өрнээ бербес, хөме шанар!
Чаңгыс кижи кылыктанып — түү-даа болбас!
Чалым, дашты чаа кдып ыыдавас-даа!
Кижи хөйде, демин катса, күүү ол-дур!
Килеңнээжи — чаңның ышкаш, саныш билбес!
Дарлакчыдан дарлатканнар көвей болгаш
Дазылы боош, тура шашкын, ортаанаиы ол!
Төре херээн түтчүр дээде, тулчур херек,
Төөгүр дерип, аңы-тынын каанаи болбас.
Адам чагыын, иегеп четпээн ажоонун мен
Аңы-дуңма орус чоннуң аңызында
Боттандыртан арталымга өөрүн чор мен.
Бодап келгеш, ырлап чор мен, тоолдап чор мен»...
Ыыча дингеш, ачам көзек бодаптывавр.
Ыыдазында, кырган-даа бол, эрес кирер.
Ажы-төлүү бистердиве эргий көргеш,
Аныыксып, салыш сүйбеп, хүлүмзүрүүр—
«...Бодум чалыым силерден мен көрүп чор мен.
Бодалымны силерден мен билип чор мен.
Чоргаарадым — аскым-кежик силер болгаш
Чоюм ышкаш чурттап чоруур буянныг мен!».

МЭЭҢ ТЫВАМ

Сөзү М. РАМАЗАНОВАНЫҢ. Аялгазы С. БЮРБЕНИҢ.



Эзим-арга, даглар кластаан
Эрээн-погаан чалым чуртум.
Аңы-дуңма үзүктарга
Алдың үнүп, чолдуг чор сен.
Чедишкинниг бедиктерже
Чеченгелиң хөгжү, Тывам.
Советтериң улуг чуртү
Човулаңдан сеиң хостаан
Ыяш, эптиг найыралга
Ынамныгыг бүргеткен сен.

Кожумза:

Арат чоннуң кежик-чолуг,
Амыдырал-чуртталгазын,
Ада-чуртуң кежир ойун
Алдаржыдын ырлап тур бис.

Чедишкинниг бедиктерже
Чеченгелиң хөгжү, Тывам.

СОЛУН НАМДАРЛЫГ КИЖИ

1956 чыл. Саая мынаң Кызылдың садыг училищезиниң кулинарин салбырынга өөренип киргеи. Кажан ол училищени доозары чылын балгы сургуулдарны Таңдының Кара-Булунче дүжүт ажаал алышкынынга киржирп-биле шефтедип чоруткан. Ам өг-бүле болуп, кады чурттаи чоруур ажы. ынаан башкы училищезиниң сургуулу турган Тамба Анчымаа-биле база-ла ынчаарда танышкан. Оларның быжыг найыралы, арыг ынакшылы аныяк өг-бүлениң бөгүнгү чурттаалгазын кааспаи чоруур...

Билдирипишкин киирип келген повар тускай эртемнит, чугаакыр, шөвээ карактарлыг, хөглүг шырайлыг аныяк ооллуу Улуг-Хемниң Үрбүн сес чыл школазының директору ишчээнгейлиг топтаи керүп ораш, бодунуң саналдын илереткен:

— Повар ажылы дээрге берге ажыддарның бирээзи болгай. Өске ажылга киирип кагзывысса, канчаар сен, дунмам?—деп, айтырган.

Аныяк кижи бодунуң күзелинге дестүвейн мынча дээн:

— Тускай артемним ол-да кижи болгай мен, башкы.

1957 чылда Саая мынаң школага повардап этедээн. Эртен 4—5 шак үезинде тургаш, 100 ажыг кижиниң чиир чемин баш удур белеткээр, аяхымыш чуур дээш, черле түүү кызбас дээр. Ынчалза-даа ажылга сорукчур, бичс сеткилдиг ол ооп бүгү-де чүвени чааскаан кылып шыдаптар турган. Удаазында Саая суурда муриакчы комсомолчу аныяктарның бирээзи апарган.

Аныяк ооп Саая ажылды чогумчалыг удуртуп, улуг, бичс улустың хүндүткелин ынчаар чаалап алган. Комсомол организациязы чаңгыс чылдың дургузунда 198 кижи чедир өскен...

ЧУРУМАЛ

Чөөн-Хемчиктиң «Искра» колхозчунга Саая амыдыралының айы-биле ажуп келген. Ол удаазында база-ла колхозтуң комсомол организациязының секретарынга тоныйматкан. Баштайгы хүнүнде-ле аиаа комсомол ажылының сандаразаны билдингир апарган. Чамдык комсомолчулар дадыырын чогуур өйүнде хавыртпас, хурал-суглавга келбес, культура-массалыг ажылдарга кирижпес, чер-черде комсомол бөлүктерин тургустунмаан болган. Комсомолдуң иштинки ажыл-херектери коичуг кошкак. Аныяк ооп бир-ле дугаарында активтерни чыгташ, олар-биле тус-туста беседалажып көргеи.

Колхозтуң комсомол организациязы районда чоорту эки ажылдыг организациялариың бирээзи апарган. Ажылдың мынчаар экижээни—Саая Таспай аныяктарның күжүн мөөнеп, активке даянып ажылдаанындан чедип алдынган.

— Колхозтуң комсомолчуаныяктары ленинчи юбилейге алдар кылдыр айган социалистит хүлээлгелерин чартык чылда канчаар күүсеткенил? — деп, оон сонуургаи айтырдым.

— Комсомол организациязы социалистит чарыштыг түүнеп, мурнакчыларны шаннаал, маиталга киирип келген. Колхоз чартык чылда эът, сүт, түк садар планын ажыр күүсеткен. Часкы тарылганы чогуур агротехниктиг, кыска хуусаада дооскан. Ында аныяктарның киирген үлүг бичс эвес. Хой ооллаашкынының массалыг үезинде 21 аныяк сакмаңнаш малчыннарга дузалажып, 4500 баш хураганны мендн доруктурган. Комсомолчулар беш удаа улуг шеф ажыынын кылып, 18 малчынның кажаалларының көрүкшээн коптарган. Төрээн сүтүүн чаагайжыдары-биле 1110 дес аныбүрү ыяшты олуртиан.

Бо чылын төрүүр чүс хойга онааштыр 90 хураган алган аныяк хойжу Ондар Алдыкоол, комсомолчу тудугжу Дашоол Моңгуш, механизаторлар Ооржак Угуй-оол, Ховалыг Базыр-оол, Николай Иргит олар ышкаш мурнакчы, хөй-ниитичи аныяктар бисте көвей. Ам аныяктар дүжүттү чидирип чоокка, кыска хуусаада ажаан алыр демиселде — деп, Саая Өдербеевич кысказы-биле тайылбырлай-дыр.

Аныяктар оргузунга социалистит чарыштың дээштиг болуру—ажылды колхозта хөйниити организациялары-биле кады чорударында. Аныяктарны колхоз бүдүргүзевиге, хөй-ниитиниң ажылдарынга киириштирерде оларның өөредилгеии партия, профсоюзтер организациялары, клуб, библиотека чавүлелдери болгаш өске-даа организациялар-биле быжыг харылзаалыг чорудары болур. Комсомолчуларның чеден беш хуузу хөй-ниити даалгалыг болуп турары оон бир бадыткалы ол.

«Ленинчи ёзу-биле өөренир, ажыддаар болгаш чурттаар» деп девиз-биле колхозтуң ооллар, кыстары ажылдап турар. Бо-ла бүгү ажылдар секретарь Сааяның улуургучу дурмулгазындан эки түүнелдиг болуп турар.

Сааяларның өг-бүленнге өртөн чылын улуг байырлал болган. Оон кадайы Анчымаа Кызылдың башкы институдун бот-өөредилге-биле дооскан: Аваазының ол чедишкинниге уругларының Гриша, Гена, Чечекмаа база-ла өөрээнер. Аныяк башкы бо хүннерде Бажың-Алаак сес чыл школазында башкылавышаан, партия эге организациязының секретарында ажылдап турар.

Аныяк шүлүкчү С. Таспайның баштайгы шүлүктериниң чыгызы «Чаа-Сууруң» деп ат-биле парлаттынып үнген. Эки ажылы дээш ВЛКСМ обкомунуң Хүндүлел, мактал бижиктери-биле болгаш өртектиг барааннар-биле ол хөй удаа шаннаткан. Ажыл-ишти кижини кластаар деп чүве ол. Чараш намдарлыг аныяк коммунизже ажыл-ишчи улуг чедишкинниерни кым күзевес боор.

К. САРЫГ-ООЛ.

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАРЫВЫС

Тывааның хөгжүм-шиин театрының артистериниң концерт, шииддиг чедиш келирни мөңгүн-тайгажылар дыка маиаан турган чүве. Шынап-ла, сагыш-сеткил хаиын, күзээн аалчыларывыс чоокта чаа бистиң районнуң ажыл-ишчилеринге концерт, шииаин көргүзүп, чонга төлептиг бараан болгаш барганнар.

Тывааның хоочун болган аныяк артистериниң концертин. «Хайыран-бот» деп «улут назылыг» шиизин көөрү-биле Кыргы. Мутур хемеринин. Тоолайлыг. Ак-Адыр. Саздактың берт-бежел артсынының артында Тоолайлыг. Барлык хемнериниң малчынары Мутур-Аксыига болуктөлүк чыглып кээп турганнар. Артистериниң оюн-тоглаа көргүзүүлери, түнелеп кежээи самаваска, район төвүнге үш хонуук дургузунда уламчылаан. Ынчаниыже кежээниң-ие районнуң Культура бажыңының көрүүде залынга көрүкчүлер шыпырт долу боош турган.

Хөй талаатыг, солун, хаиы уткалыг концерт программазындан Тыва АССР-ниң культуразының аддарлыг ажылдакчызы Александр Лаптаның баянга тыва аиглаар күүсеткенин, ол ышкаш оон бодунуң чаа аиглаарын, хоочун артист Самба-Сюрюң Баяриың С. Токаның «Араттың сөөгү» деп тоожуузундан «Мергенин» чечен сес-биле чугаалаанын, аныяк артист Люндуп Солуи-ооллуң «Шүүмүчулекчи» (Б. Хөвеңмейиин) деп шоодутлуг рассказы күүсеткенин, ылангыя РСФСР-ниң аддарлыг артистери, Тыва АССР-ниң улустуң артистери Николай Өлзей-ооллуң, Максим Мунзуктуң орус, тыва улустарынын, улустуң ырлазын бедик мергежилдиг, тывыгыр чедишгир күүсеткенин көрүкчүлер аажок чылыг хүлээп ап, дииимиттиг адыш часкаашкыларыбыс-биле шачпаннар.

Найысылаадан келген артистериниң концерт программазын, шиизин Мутур-Аксы ортумак школазының 664 өөреникчилерин, же болгаш үстүү класстар аайы-биле сонуургап көргеннер.

Тывааның ыраккы районнарының бирээзи болур Мөңгүн-Тайгага аалдап келген бистиң артистеривис туе черинге улут, биче чурттакчылары-биле солун ужуражылталарны кылып, лекция, беседаларны кылгаш барганы өөрүнүүт. Оиза солун ужуражылталар, аажок-чаагай беседалажышкынынар Мутур-Аксы ортумак школага болганын чугаалаар керек. Тыва АССР-ниң улустуң артистери Н. Өлзей-оол, М. Мунзук үстүү классчыларга «Тывага театр хөгжүдезии» деп темага уттундурбас лекциялар номчаанны дыка солун болган. Ол ышкаш композитор артист А. Лаптаң музыка чогаалынга, ылангыя ыр чогаадырынга бодунуң мергежил чедиш алганын, баянга ойнап турганы, өөреникчилерге чугаалап бергеии уругларга кажан-даа уттундурбас.

Артистериниң районнуң «Мөгеи-Бүрен» колхозче аттанып-тырынын будүүзүнде Культура бажыңынга 8—10 классетарның өөреникчилериниге Бүгү-эвилелдиг театр иштилелиниң кежигүнү, аныяк артист Ооржак Чөзбецей, «Тыва театрының сценазынга В. И. Ленинниң овур-хевирин ойнаи күүсеткенин» деп солун лекцияны номчун бергеи. Амыдыралчы фактылардан тургустунган ол дыиаажаанчыг лекцияны үстүү классчылар шак ажыг үеиин иштинде улут сонуургаал-биле дыинаи, сонуургааны айтырыгларга чогумчалыг харыларны алганнар. А школаның тоску классчылары боттарының класынга артист Люндуп Солуи-ооллу чалап чедирп берген. Ленинградтың театр уран чүүлүнүң институдун чоокта дооскан ол аңыяк артист актёр кижиге дээди артем чедип алырының чугулаазын, актёр кижиниң чымыштыг чогаадыкчы ажылгүүлениниң улут харыысалгалыын тодаргай чижек барымдаалар-биле чугаалаанын уругларга улут кичээнгей-биле дыиаан. Школага ышкаш ыидыг ужуражылгаларны, лекция, беседалажышкынарны бистиң артистериивис районнуң өске-даа албан организацияларыта, «Малчын», «Мөгеи-Бүрен» колхозтарының ажыл-ишчилеринге күзелдин-биле кылып, бистериниң сеткил-сагыжыныска чылыг сестерин, чаагай түүлдерии арттырып, солун бодалдарны хайыктырган барганнар.

Солун концерт программазы хаиы уткалыг, амыдыралчы шиин дээш мөңгүн-тайгажылар Тываның тывгыр-шиин театрының аалдап келген хоочун база аныяк артистеринге улут өөрүн четтириишкиннерии илередип, улут дыка узамдыктырбайн, удаа-дараа аалдап чедип келп турарын катап-катап күзээнилер.

А. БЕГЗИ.

Чалап тур, эштер!

«Сельхозтехниканың» Таңды каттыжышкыны ажылдаарының иитизи-биле чаа бүдүүлге-садыг чурумунче шиичээн. Аңаа хөлбаштыр ажылдакчылар чаагай:

1. Трактор эптеп, чазаар слесарьлар, слесарь-материстер. Ыыганын барымдаалап төлээр шалыңныг.

2. Будүүлгеге, ажыглаар энергия электриктери, слесарь-сантехниктер, мастерская ажылчыннары. Ажылдаан шагын барымдаалап төлээр шалыңныг.

3. Оваичылар — 120 рубль шалыңныг, хүл үндүрер ажылчыннар.

4. Техничилер.

5. Склад эргелекчилери — 108 рубль шалыңныг, саваакчылар, серттакчылар.

6. Суургалыг кранга ажылдаар кранчылар — 132 рубль шалыңныг, кранчылар — 117 рубль шалыңныг, улуг бухгалтер — 108 рубль шалыңныг, саналга болүүнүң бухгалтери негеттинип турар. Садыг планын күүсеткеннерге шаңнал төлевир тыпсыр.

Таңды районнуң «Тинделге» совхозу ажыл-агыйга доктаамал ажылдаар трактористерни болгаш комбайнерларны чалап тур. Чаа келген механизаторларга совхоз чурттаар бажыңы болгаш кашкенниниң шүүзелин төлеп бээр. Ол ышкаш механизаторга өртүмак ай шалыны хемчээлдиг акшаны төлевес кылдыр бээр, база ол түнүнүң 25 хуузу хире акшаны ог-бүленнң кежигүн бүргүзүге төлээр.

Күзелдиг кижилер бо дугайын Таңдыда «Тинделге» совхозтуң кадрлар киидизинден айтырып алыр.

СОВХОЗТУҢ ДИРЕКЦИЯЗЫ.



А. Аирниң «Сезиг апкан» деп фотоэтюду.

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ НАЙЫСЫЛААЛГА

ОКТЯБРЬ 10-ДА

1. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң юбилейге тураскаатткан сессиязы Политчырыдыышкын бажыңынга 16 шакта эгелээр.

2. Хөгжүм-шиин театрынга 20 шакта В. Көк-ооллуң «Хайыран-бот» деп шиизи үнер.

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

1. Республиканың улус ажыл-агыйының чедишкиннериниң делгелгези дыштанылганың болгаш культураның Гастелло аттыг парыгынга 11 шакта ажыттынар.

2. Республика чурукчуларының ажылының делгелгезиниң ажыдыышкыны парктың лекция залынга 11 шак 30 минутада болур.

3. «Хүреш» стадионунга 12 шактан эгелеп: а) ажылчы чоннуң митингизи; б) спорт байырлалы; в) национал хүреш.

4. Сибирьниң шериг округунуң ансамблиниң көргүзүү парктың ногаан театрынга 15 шакта эгелээр.

5. Хөгжүм-шиин театрының, күрүне филармониязының ыры болгаш танцы ансамблиниң, ураи түүл училищезиниң болгаш радиотелевидение комитединиң симфониялыг оркестриниң байырлалга тураскаатткан каттышкан улут концерти Политчырыдыышкын бажыңынга (Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, 44) 19 шакта эгелээр.

6. Хөгжүм-шиин театрынга 19 шак 30 минутада Л. Леоновтуң «Диргелишкин» деп шиизи болур.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

1. Гастелло аттыг паркка 11 шактан эгелеп бүгү улустуң селгүүстээшкини: аңаа хол бөмбүү, баскетбол, баг кагары ышкаш шаннадлыг спорт маргылдаалары болгаш аттракционнар болур.

2. Совет Тыванын 25 чылы аттыг шаннал дээш Тыва АССР-ниң шилиидек командазы-биле Новосибирскиниң «Сибирьсельмаш» командазының бут бөмбүүнге маргылдаа 15 шакта эгелээр.

3. Хөгжүм-шиин театрынга Л. Леоновтуң «Диргелишкин» деп шиизи 19 шак 30 минутада болур.

Редактор К. П. ДИҢГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Механикога берге старттар» 11.30, 1.15, «Угроюм хем» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда. Кежээ театр эжиинде шилге Тыва дугайында «Сээн ынаңында» деп кино-сурук болур.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыыды 10, «Езулуг ниити дугайында теошу» 14, «Авыяастыг Изабелла» 12, 16, 17.35, 19.30, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тыва — уеворииң белдиринде» 10, 3, «Тайганың эзии» 5, 6.45, «Пиицунда нуреот», «Бородин шелуиде», «Таиганың эзии» 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда киидизиниң 35-24, харысаалгалыг секретарының 23-35, партийжи ажыл-ырал киидизиниң 23-54, культура киидизиниң 37-13, кодээ ажыл-агый киидизиниң 21-47, үлегшүр киидизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киидизиниң 21-27, информация киидизиниң 20-60, бухгалтериязының 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефоннар долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң чанында парозлга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00744

Солун неделяда алды катап үнер

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, ТӨРЭЭН ТЫВА!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫГЫҢДАР!

1925 ЧЫЛДА ЧЕЧЕКТЕЛГЕННЕР

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 11 СУББОТА № 240 (8086).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы



Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССР Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улуг болгаш кайгамчык бүлүшкүн — Совет Эвилелиниң составынга Тыванның эки тура-биле киргенининиң чээрби беш чыл ою-биле хөлбаштыр Ленин орденниг Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың амыдыралынга, ноябрьчуларынга, интеллигенциязынга болгаш бүгү амыдыч чонунарынга чүректиң ханызындан байырын чедирип тур.

Бүгү совет улустуң аны-дукпа дузаламчызы-биле күш-ажылга ынакшылдыг тыва улус социал-экономика талазы-биле хөшүдангай чорукту тээгу талазы-биле кыска хуусада ажып эрткен, улептүрүү, кодээ аныя-агыйны, культураны хөгжүдөринге кайгамчык чедишкиннерни чедип алган болгаш коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарынга төлептиг салыышкынын киирип турар.

Тываның экономиказының болгаш культуразының бүгү талазыг хөгжүлдезин, материал болгаш угаан-бодал амыдыралының чечектелиишкинни — ленинчи национал политиканың шынчыылыг, совет ниитилел болгаш мүрүне тургузуунуң тиилелгезининиң, бистиң улуг Төрээн чуртувустуң улустарының бүзүлбас найыралының бүзүрелдиг херечизи болуур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болгаш бүгү ажылчы чонунары коммунистиг тургузуушкунуң ондур чаагай планнарын амыдыралга боттандырар дээш моон соңгаар-даа эрес-маадырлыг ажылдаар, Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл болур оон күш-ажылга чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээр дээрзинге бижыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизызынга алдар!

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва область комитединге Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың Дээди Совединиң Президиумунга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргенининиң чээрби беш чыл ооңга хөлбаштыр Ленин орденниг Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканың амыдыкчыларынга, ноябрьчуларынга, интеллигенциязынга, бүгү ажылчы чонунарынга Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының Дээди Совединиң Президиуму болгаш Министрлер Чөвүлели түрептиң ханызындан байырын чедирип тур. Ол болза тыва улустуң амыдыралынга чүгүзээ болуушкун болган, ооң төөгүлүг хөгжүлдезининиң чаа үе-чадазынга эгени салган.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салышкынының, бүгү совет улустарының аны-дукпа дузаламчызының ачызында Тыва АССР-ниң экономиказынга болгаш культуразынга ханы чаартылгалар боттанган.

Республикада үлетпүр болгаш бедик механизастаттынган улуг көдээ ажыл-агый тургустунган. Автомобиль болгаш агаар транспорту дүргеп хөгжүп турар. Өөредилге, кадык каналгалаш, культура халбаа-биле хөгжээн. Улус ажыл-агыйының адырларынга хөй санныг национал кадрлар — башкылар, эмчилер, зоотехниктер, агрономнар, инженер-техниктиг болгаш эртем ажылдакчылары, литератураның болгаш культураның ажылдакчылары ажылдап турар.

Совет Эвилелиниң составынга киргеш хүнүнден бээр чаярби беш чыл дургузунда Тываның ажылчы чонунарының ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуна чедип алган улуг чедишкиннери улустуң эрес-маадырлыг күш-ажылының, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чорудуп турар ленинчи мерген угаанныг национал политиканың түннели болуур.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң, кодээ ажыл-агыйының ажылдакчылары болгаш бүгү ажылчы чонунары коммунистиг тургузуушкунуң ондур чаагай планнарын амыдыралга боттандырар дээш моон соңгаар-даа эрес-маадырлыг ажылдаар, Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр түс чыл болур оон күш-ажылга чаа-чаа чедишкиннер-биле демдеглээр дээрзинге бижыг бүзүрелин илергейлеп тур.

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республика делгерезин!

Бистиң бүгү тиилелгелеривистиң сорук кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизызынга алдар!

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ. — РСФСР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң юбилейлиг сессиязы

Дүүн Политиктиг чырыдыышкын бажыныңың улуг залынга Тыва АССР-ниң эрге-чагыргазының дээди органы — республиканың Дээди Совединиң Совет Тываның алдарлыг 25 чылынга тураскаатқан байырлыг сессиязы болган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Даргазы депутат К. С. Шойгу кыска эгелеп сес-биле байырлыг сессияны ажыткан. Совет Эвилелиниң күрүне гимнизи байырладлыы-биле магалыг чаагай чаңгыланып турган.

СЭКП ТК-ниң Политбюрозуунуң составын хүндүлүг президиумга чыылганнар кайгамчык улуг көдүрүүшкүн-биле соңгаан.

Бөгүнгү Тыва—совет улустарының хөй национадлыг оргүлезинде дең эргелиг республика. Россия Федерациязында болгаш бистиң социалистиг Төрээн чуртувустун хөй-хөй черлериндең, а ол ышкаш аны-дукпа Моол Арат Республиканың аймактарындан Совет Тываның чээрби беш чыл ооңуң алдарлыг байырлалынга хөй санныг төлээлериниң келгени харын ол дугайын херечилеп турар-дыр.

Партияның область комитединиң, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң, Тываның бүгү ажылчы чонунарының мурнундан эш Шойгу бүгү төлээлерге чүректиң ханызындан изиг байырын чедирген.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң байырлыг чагаазын номчуурга диңмиттинг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны үр үзүлбейн, СЭКП-ниң алдары дээш, бистиң социалистиг Төрээн чуртувустуң алдары дээш йөрээлдер чаңгыланып турган.

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партияның Тыва обкомунуң бирги секретары депутат эш С. К. Тока тыва черде күш-ажылчы чедишкиннерни, социал-экономиктиг улуг чаартылгаларны, тываларның материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралының чечектелиишкинин илетиклининге онзалап демдеглеп, ол болза ленинчи национал политиканың ачызында, совет ниитилел

(Төнчүзү 2-ги арында).



ЧУРУКТА: юбилейлиг сессияның президиуму.

Байырлыг телеграммалар

Совет Тывазының 25 чыл ооңуң байырлалын тааарыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң адрезинге:

СЭКП-ниң Алтай крайкомундан, СЭКП-ниң Красноярск крайкомундан болгаш крайүүскомундан, ССРЭ-ниң түскай монтаж тудуг министерствозунуң Красноярск будуруглеттаарыштырылга эргелелиниден, «Востсантехмонтаж» трезинден, СЭКП-ниң Минусинск хоорукомундан болгаш хооруүүсненнден, ССРЭ-ниң күрүне циригинниң тыва болүүнден, Новосибирскиде партияның Дээди школазының болүк дыңнакчыларындан, республиканың ажыл-агый, будуруглеттаарыштырылга, албан организация черлеринден, түс-түс кижилерден байырлыг телеграммалар келгеп болгаш иээп турар.

Коммунизм тургузуушкунуң хөрээнге ыыш-ажылчы чедишкиннерлиг болбушаан, ааг-кежиктиг, чаагай кадың чурттаарын бистиң республиканың ажылчы чонунарынга күүзээн чылыг сестер ол телеграммаларда илергейлеттингеп.

—o—

Моол төлээлер Тывада

Тываның Совет Эвилелиниге каттышканының 25 чыл ооңуң байырлалынга киржирибиле бистиң республиказыстың наймыылалында Моол Арат Республиканың Баян-Ульгий, Хобту, Убса-Нур болгаш Завхан аймактарының төлээлери чедип келген.

Төлээдерниң составында Баян-Ульгий аймактан: МАРН-ның аймак комитединиң партийжи контроль даргазы Дүгээнгийн Цэвлээ, МАР-ның Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, МАР-ның Улуг Хуралының даргазының оралакчызы, хойжу Жуангаанай Сэрээбай:

Хобту аймактан: аймактың күүсекчи комитединиң даргазының оралакчызы Бат-Очур, МАРН-ның аймак комитединиң пропаганда болгаш агитация килдааның эргелекчизи Цогт Очир;

Убса-Нур аймактан: МАРН-ның аймак комитединиң бирги секретары аш Бизья, аймактың күүсекчи комитединиң даргазының бирги оралакчызы Хүлбай Жапар;

Завхан аймактан: МАРН-ның аймак комитединиң ийиги секретары Дүгээнгийн Гомбожав, «Ярчу алдаро» деп кодээ ажыл-агый каттыжышкынының даргазы Загарваагийн Бәсбиш олар кирип турар.

Хүндүлүг аалчыларны СЭКП-ниң Тыва обкомунуң секретары В. И. Попов, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы М. К. Мендуме олар уткуп алган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге

ССРЭ-ниң улустарының аны-дукпа хөй национадлыг өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле киргеш хүнүнден бээр 25 чыл ооңга тураскаатқан Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң юбилейлиг сессиязының киржикчилери бистер, ааг-кежиктиг болгаш өөрүшкүлүг амыдырал дээш, коммунизмниң тургузарының хостуг болгаш чогаадыкчы күш-ажылы дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка бистиң ханызы-биле өөрүп четтиришкиннивисти бо кайгамчык хүнде республиканың бүгү ажылчы чонунарының өмүнээзинден илергейлеп тур бис. Ленинчи үе-шагда чурттап турарывыска, бистиң чуртувус бүгү кижи торелгелеринең чырыткылыг келир үезинче оруктуу изеп бар чорууру ленинизмниң төрээн чурту болганывыта чоргаарланып тур бис.

Ленинчи национал политиканы бистиң партиливистың, ооң Төп Комитединиң хажык чок болгаш чайгылыш чокка чорудуп турары бистиң төрээн чуртувустуң бүгү улустарының чечектелиишкининиң болгаш ааг-кежиниинң тендиш дизес үндезини болган. 1944 чылдың октябрьда Совет Эвилелиниң составынга Тываның киргени —тыва улустуң амыдыралында улуг төөгүлүг болуушкун. Ол болза социал революциянның улус-демократтыг үе-чадазындан ооң дээди сопиалистиг үе-чадазынче шилчээнин демдеглээн, араттарның материал болгаш угаан-бодал күштеринииң чечектелиишкининге кызыгаар чок делгем орукту ажыткан. бистиң башкылыг болгаш башкывыс Владимир Ильич Ленининиң улуг чагыгларын амыдыралга херек кырында боттандырарынче оларнын хандыткан.

Коммунистиг партияның удуртулгаазы-биле, күрүнеиин доктаамал болгаш улам өзүп турар дуаламчызының ачызында Тывага төөгү талазы-биле кыска хуусада бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезинге, улустуң социал болгаш угаан-бодал амыдыралынга ёзулуг ханы чаартылгалар боттанган. Тываларның, орустарның болгаш Советтер чуртунуң хөй национадлыг өг-бүлезинде өске-даа улустарның аны-дукпа дем каттыштырылгазы болгаш каттышкан күш-ажылы бистиң төрээн черивисти таныттынмас кылдыр чаартқан. Ооң чүс-чүс чылдарда ажыглал чок чыткан эгээртинмес бойдус байлактары ам улустуң чаагай чоруунга баралын болган. Шаанда кошкун чораан черлерде чүс-чүс суурлар болган хоорайлар тургустунган. үлетпүр комбинаттарлыг. колхозтарның болгаш совхозтарның үлетпүр болгаш культура төптерин туткан. Дүүнгү кошкун чонуун иштинден аныяк ажылчын аңгының болгаш совет интеллигенциязының кадрлары өзүп үнген. Совет Тываның бөгүнгү колхозтуунуң материалдыг байдалы чаагай болгаш угаан-бодал амыдыралы байлак. Бистиң улузувустуң сорук кирген күштери болгаш күш-ажылы улустуң бодунуң ааг-кежиктиг амыдыралын тургузарынга бараан болу бергени-биле ооң чүс-чүс чылдарда күзеп чораан күзелэ боттанган.

Бүгү совет улус-биле бир дөмей Тыва АССР-ниң ажылчы чонунары СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың иштики, даштыкы политиказын, бистиң чуртувустуң улустарының үнделзин эрге-ажыктарынга, коммунизмниң тургузарының болгаш бүгү делегейге тайбыңны камгалаарының эрге-ажыктарынга дүүшкен политиказын ийиги-биле түүлдүгүнүн, чаңгыс эп-сеткил-биле деткип турар.

Амгы үеде республиканың ажылчыннары, колхозчулары болгаш интеллигенциязы партия болгаш совет организацияларының удуртулгазы-биле боттарының күжениишкиннерин ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын улам ыцай бедидер, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чокка өстүрер, ниитилел харылзааларын хөгжүдер болгаш сайзырадгайжыдар, совет кижилериниң коммунистиг кижиндилгезиниң талазыбиле партияның XXIII съездизиниң директивазының болгаш СЭКП Төп Комитединиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынче моонцеп турар. Совет Тываның ажыл-ишчилери Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң толептиг үткүүр дээш чаршыты улам калбарткан. Тараа болгаш дүк садар талазы-биле чыл даалгазары күүсеттингеп. үлетпүр продукциязы бүдүрелиниң, транспорттуң чүүк сөөртүлгезиниң, эът болгаш сүт садарының тос айлар планнары ажыр күүсеттингеп.

Тыва АССР-ниң ажылчы чонунары боттарының бүгү нүштерин, билиглерин болгаш мооңнеттингеп дуржулгазын, партияның айыткан сорулгаларын амыдыралга боттандырарынга, боттарының планнарын болгаш хүзээлелерин күүседиринге моон соңгаар-даа бээр, ынчангаш улуг байырлал — Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңуң белеткелиинге боттарының күш-ажылчы салышкынын киирер дээрзин СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Министрлер Чөвүлелиниге бүзүредип тур бис.

ССРЭ-ниң улустарының бүзүлбас чаңгыс эвээ болгаш аны-дукпа пайыралы делгереп база чечектелиин!

Улуг Ленининиң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партизыны делгереп!

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ЮБИЛЕЙЛИГ СЕССИЯЗЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 10.

КЫРЫК ХУНЧЕ ЧЭЭРБИ БЕШКИ ЧАДА ТЕПКЕН, КЫРГАЛ, КЕЖИК, НАЙЫРАЛДАН КҮҮВ КИРГЕН

ЛЕНИНЧИ ОРУК-БИЛЕ

С. К. ТОКА,
СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бөгүн бодунуң чаа төөгүзүнүң алдарлыг 25 чылының дургузунда кылган ажыл-ижиниң түңнелдерин күш-ажылчы болган политиктиг улуг кодурлуушкун-биле түңнеп турар.

Октябрь 11 бистиң улустуң амыдыралында төөгүлүг хүн болур деп чүгеге чаңчыга берген бис. Хой миллион чоннуг, хой национальдыг Совет Эвилелиниң от-бүлезинге Тываның эки-тура-биле киргенинең төөгүлүг ужур-дузазы үнелеп четпес өндүр улуг. СЭКП Топ Комитединиң болган Совет чазактың шылгарактай ленинчи удуртулгазының ачызында чээрби беш чыл иштинде Тывага СОЦИАЛИСТИГ ЧАА ЭГЕЛЕРГЕ ҮНДЕЗИЛЕТТИНГЕН СОЦИАЛ-ЭКОНОМИКТИГ ҮНДЕЗИН ОСКЕРИЛГЕЛЕР БОЛГУЛААН.

Россияга Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн соолунде орус пролетарыттың дузазы болган деткимчезин-биле бичии улустар хөгжүлдезинең капиталистиг эвес — социалистиг оруу-биле чорун болур дугайында ленинчи оттуг көргүшкүн Тывага чаймнаанчаа-биле бадыткаттынган.

Бидаргай, эң-не хожудангай хуу арат ажыл-агый бүрүнү-биле коллективизастаттынганы маргын чок барымда болбас деп бе. Шынап-ла арат массалар ленинчи кооперативниң планының пыпымынга илаш бүзүрээш, чүс-чүс чылдарның кошкун амыдыралындан адырылгаш, коллективизациянып берге сорулгазын чеднишкиннер шиитпирээн. Ам Тываның кодээ ажыл-агыйы бедик механизастаттынган болган электри-миттинген колхозтар болган совхозтарының үндезинниде хөгжүп турар. Кошкун амыдыралдыг чораан чон, өглер болган чадырлардан чурттаар бажыңнарынче колдуунда шилчээш, сууржун, культурлуг амыдырал-чурттаалгалыг болган. Ынчангаш олар ачы-дузазын өске улустар муң-муң чылдарда корун келген сууржун амыдыралдың кайгамчылыгының үре-түңнелин Совет Тыва үевинде бир-ле дугаар бизгеннер.

Өттө азы чадырга «амыдыралды» ёзулуг-ла амыдырал деп адаары берге турганын ам кым билбес боор. Кандыг-даа арат кижи — шыдалдыгшырак-даа, ядыы-түрекги-даа болза, өттө азы тос чадырга «чурттаа» олура, млаңгыя кыштың 50—60 градус соогунда кижиниң кадыынга болгаш арыг-шеверинге эргежок чугула чунар-бажың, хеп чууру дээш чергелиг эң бодүүн чүүлдерни безин билбес болгаш корбейн чораан. Ынчаарга эң-не эргежок чугула хереглелдер болур бижырган хлеб, электри чырыы, төпчүткен азы суулуг одалга дугайы арат кижиниң сагыжынга-даа кирбейн чораан. Революция мурнунда тывалар аң-мең дег чурттаа чораан, оларның чурттаа тургузалаа оран-савазынга чүгле суг доңуп каар эвес, а харын амыдыралдың бергезинден тывалар боттарыы доңуп-үжүп, амы-тынындан чарлып чораан коргунчуг үелер база турган деп бистиң чогаалчыларывыстың чугаалаан турары черле чөптүг.

Совет эрге-чагырганың ачызында ам арат кижи бүрүзүнүң өг-бүлезиниң амыдыразы өөрүшкүлүг болган бай-шырак апарган.

Бо сөстер чүгле иштин чугаа азы политиктиг түңнел болбазын дээш, ону бүзүредири-биле бүгү тыва колхозчуларның болган совхозтар ажылчыннарының амыдыразы-биле бир дөмей амыдырал-чурттаалгалыг «Элегесе» совхозта чурттаа турар сураглыг малчын, Тыва АССР-ниң ады-биле бедик, кос-

Дээди Совединиң депутады Көржең-оолдуң амыдыралынга болгаш ажыл-ижинге доктаамал.

Саная Көржең-оол болгаш ооң кадайы Татьяна ийи бичии уруу-биле чаагайжыды кыдыынган ийи ораалдыг, кухнялыг шеверген бажыңчыгаштa чурттап турар. Ынчаарга школа мазымыг үш уруу совхоз төвүнүң школа интернадында чурттап турар. Коржең-оол кадайы-биле кады пландан ажыр хураган база дүк алганының натура болгаш шаңнал төлевиримден аңгыда 609 баш хойну кадарын турары дээш ай санында-за 200 хире рубльди төлевирге алыр.

Боттары хүүвүнда ийи саар иневтиг, ээзээн каш өшкүлүг болгаш дагаалыглар-даа. Совхозка сес чыл дургузунда ажылдаза-даа (бо дээрге узун эвес хуусал-дыр), хойжулар турлаанда бүгү-ле тварымчалыг чүүлдер бар бажыңындан аңгыда, совхоз төвүнде чагайжыды туттунган бир бажыңны база берген. Инда ооң көрениктүн уруглары, төрөдери болгаш таныштары чурттап турар. Өг-бүле телевизорлуг, радиолалыг, хеп чуур машиналыг, хеп шкафтыг, шала кырынга чедар шыкыглардыг, хевистерлиг, сава салыр шкафтыг, соодукчулуг, даараныр машиналыг, электроплиирлиг, электри чырыктыг, чурумнуу кончуг кылдыр катташтыр салгылап каан улуг, бичe чемоданнардыг.

Чээрби чыл мурнунда Саная Көржең-оол болунуң ада-иези-биле кады муң-муң араттар, млаңгыя ядыылар ышкаш, самдар оглуг чораан боордан башка, культурлуг, өөрүшкүлүг амыдырал бар деп чүвени бизбес-даа турган. СЭКП Топ Комитединиң болгаш Совет чазактың, ССРЭ-ниң акы-дуңма улустарының хамыктыг мурнай биске эң-не чоок төрел улуг орус улустуң ада сагыш салыышкынының кичээнгейинiң түңнелинде тыва араттың амыдыралында коступ көрбээн үндезин эргилде болган-дыр деп, номчукчу бодунга түңнелди моон үндүрүп алыры чугаажок.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказы чүгле 25 чыл дургузунда хөй эвес тыва улустуң экономиказының болгаш культуразының кажан-даа коступ көрбээн чечектелиишкинниң хамдырган. Ынчаарга планда тывалардың салым-чолун буржуаз теоретиктер хүрүмнеп, олар чер кырындан шуут чиде бээр кылдыр көргүзүп чораан-на болгай. Ооцбиле чергелештир арат массаларны ленинчи оруктан чаа идид дүжүрүптерин ораалдажып турган кызы-бүрү буржуаз националистерни төөгү база чок улаштап турар.

Бо совет чылдар дургузунда ээн курут чыткылаан чөрлерге үлетпүр будүүдүлелериниң барык бүгү адырлары тургустунган болгаш ажылдап турар. Хову-Аксының кобальт болгаш Ак-Довуракпың даг-дүгү комбинаттарының корпустары Таңды-Уула болгаш Саяң сынныарының эдектеринде хөрлүү-биле бедип, косайзырақгай чурттарның муң кижи санынга ованаштыр алмрга, Тывада өөренип турарлар оон 1,5 катап хөй болуп турар. Чурттагга болгаш культура деңнелиң доктаамал эки-життикени, кадык камгалалың бүгү талазыг хөгжүттикени Совет Тыванның чурттакчы чонунуң дүрген озугдезин хандырган. 25 чыл дургузунда чурттакчы чонунуң саны ийидеи ажыг катап өскен.

Бо коргускен чижектер Совет Эвилелиниң акы-дуңма улустарының өг-бүлезиниң составынга Тываның эки-тура-биле киргенинiң улуг деңнилгелиг төөгүлүг ужур-дузазының дугайын чугаалаап турар.

Кенчаар чурттап турарының дугайын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Монгуш Чоладан айтыраргa, мынча дээр:

— 25 чыл мурнунда тывалардың Совет Эвилелиниң составынга эки-тура-биле киргени эки-ле болган-дыр деп чүвени ам-на ёзулуг билдим, ам ленинчи орук-биле бүгүреликтиг чоруп ор бис. Ол орук бистиң аас-кежиктиг, бай-шырак чурттаалгалыг болдургаң, а бистиң Тываның Кызыл тугунда Ленин ордени чайнап турар.

Бодүүн арат кижи сураглыг, хүндүткелдиг кижи-даа апардым. Мынчангаш бодунуң акы-дуңма чылыг холун бир-ле дугаарында сунган, бистиң улустуң хожудангай, ядыытүрекги чорукту чидиңнаээжинден үшта тырткаш, каалама ленинчи орукче үндүрүп келген улуг орус улуска, СЭКП Топ Комитединге болгаш Совет чазакка арат кижиниң ынакшылының болгаш күндүткелиниң, ханы өөрүп четтиришкиннiң сөстерин өргүп тур мен.

Монгуш Чоланның бо чугаазында бистиң Коммунистиг партиябыска болгаш Совет чазаавыска тыва улустуң күзел-бодалы, ханы күндүткели илереттинген.

Совет Тываның 25 чылын демдеглевишаап, чедип алган түңнелдериниске чоргаарланып, бистиң мурнукуста шиитпирээттинмээн айтырыглар ам-даа хөй дээрзин партия организациязы болгаш хөй-иниты тодаргай билзип турар бис. СЭКП Топ Комитединиң болгаш Совет чазактың улуг сагыш салыышкынынга, кичээнгейинге харыы кылдыр бистиң республикавыс киирип турар үлүг ам-да эвээш. Малывыс бажыңныц өзүлдээн оожум, ооң продуктулуг чевес. Тараа айтырыын база-ла шүүлген шиитпирлеп турарывыстан дүжүт болгаш чер ажылының культуразы куду.

Чамдык үлетпүр, тудуг болгаш транспорт будүүдүлелери, оларның удуртукчулары хөй-хөй ажылдарны чедир кылбайн турардар. Ынчангаш республика беш чылдың дөртку чылының планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир талазы-биле чамдык бергелерге таваржып турары таварылга эвес.

Шылгараңгай бодалчы, бүгү депшилгелиг кижи торелгетениинг баштыңчызы болгаш баштызы В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур төөгүлүг болуушкунунга чедир санныг хонуктар арткан. Совет Тываның ажылчы чоннары күрүненiң материал-техниктиг улуг дузалаачызынга даянган, Ильичниң юбилейин төлептиг үткүүр дээш социалистиг чарыштыг улам калбартышаан, СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпирлерин, беш чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге ам-даа улуг түңнелдерни чедип ап, оон-биле бистиң чуртувуска коммунизм тургузуушкунунуң улуг херээнге төлептиг салыышкынын киирерлер.

БӨДҮҮН ИШТИҢ КИЖИЛЕРИ БӨГҮН ҮЛҮҮН АЙЫТКАП ТУР:

Тос айда бир инектен-не 2755 литр сүт



Санган сүдү савазыраан

Мен Кызыл хоорайның чанында турар «Бок-Тей» совхозта саанчылап турар мен. Аңаа элээн каш чыл улаштыр ажылдап келдим. Дуржулгалыг саанчыларның дузазы-биле ажылымга арга-мергежилди чедип ап, саалга талазы-биле көргүзүглеримни чыл бүрү бедидип келдим.

Ылангыя бо чылым мээң көргүзүүм дыка өөрүнчүт. Совет Тывамның 25 чыл ооңга төлептиг ужуражыр дээш, биетиң ферманың саанчыларының ортузунда калбарган чарышка киришкеш, эрткен тос айларның дургузунда инек бүрүзүнден 2755 кг сүттү саап ап, фермага ийиги черни алдым.

О. БИЧИИ-УРУГ.

КОЛХОЗЧУ АМЫДЫРАЛ — ААС-КЕЖИК

Совет улустарның хөй национальдыг өг-бүлезинге 25 чыл дургузунда чурттап келгенивистиң көргүлдезин бодум караам-биле көрүп келдим. Амгы «Ленинчи орук» колхозка 1954 чылдан бээр мал ажылынга ажыдап келдим. Он беш чыл мурнунда колхозка чаңгыс-даа үнелеринг мал кажаазы чок турган. Бо хүннерде барык хоналы бүрүзүнде амгы үеның мал кажаалары, чаагайжыды туттунган чурттаалга бажыңнары бар. Бо дээрге колхозчу амыдыралдың артык күштүү, ооң кайгамчык сайзыралын хереченип турар.

Совет Тываның 25 чылының байырлалы мээң бо чылын 54 хар хараап турарым-биле база колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездиниң болур деп турары-биле таварлашканы меңээ кончуг өөрүнчүг-дүр. Тываның бүгү ажыл-ишчилери-биле бир дөмей, бистиң колхозтуң малчыннары боттарының бо байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглеп турар. Коллективтиг ажыл-иште бар чедиишкиннерге бiче-даа болза, бодумнуң үлүүмүң кирип келгенимге каш-ла чижекке көргүзейн.

Мээң ажаалдамда ам 360 ажыг хой бар. Малчын бүрүзүнге шиңгы өөредиг болган эрткен кыжын төрүүр 100 хойга онааштыр 90 хураганы алыр дээн социалистиг хүлээлгемни чедиишкиниг күүсеткен мен. Бо чылын оон дудак чок көргүзүүнү чедип алыр дээш хойларывыс Хайырлыгның эки оттуг чердеринге дерт удаа одар солуун чайлаглаттым. Чайгы дөгүлдеңи быжыглаар дээш, ам оларны Хайырлыгның тараа шөлүнде одарладып турар мен. Одарладыышкын-биле чергелештир малдың кышкы үеде турар черин баш бурулгаар белеткеп алыры — чайгы семиртилгеш ышкынмазының бир магадылазы ол. Ынчангаш өске малчын өөрүм-биле Хайырлыгда кыштаамны июльда-ле септеп алдым.

Колхозчу тургузуг социалистиг тургузугнуң чарылбас кезээ, тараачыннарны коммунизмче чоорту шилчидериниң оруу деп улуг башкы Ленинниң айтып чорааны колхозчу кижиниң бөгүнгү амыдыразы-биле бадыткаттынып турардыр. Бистиң колхозтуң төвү — Конту-Аксы суур үндезини-биле өөрүп сайзыраан. Колхозчу араттарның уруглары күрүненiң долу хандырылгазында чырык, чаагай школада өөренип, а колхозчулар чаагайжыды туттунган бажыңпарда чурттап орар. Ол бүгү колхозчу бүрүзүнүң амыдыралын кааспап, ооң коллективтиг ажылагыйта сонуургалын улам көдүрүп турар.

Н. САМБУУ,
хойжу, хөөчүн колхозчу.
Каа-Хем район.

ТАРАА — САРЫГ ДӨҢ-ШЕ



Бистиң «Тиилелге» совхозтуң механизаторлары бо чылдың тараазының дүжүдүн чидириг чок ажаап алыр дээш, дүн-хүн чок ажылдап келген. Мен комбайнер кижи мен, ынчангаш ол улуг үүле-ишке бодумнуң үлүг-хуумну киирдим.

Совхозтуң чедиги хову-трактор бригадазында тараанның ажаап алышкыны адактаалган. Ажаап алышкынның баштайгы хүнүнден эгелээш-ле, комбайн-биле тараа ажаарынга нормамны ажыр күүседип тур мен. Тыва республиканың амыдыралында улуг болуушкун — ооң 25 чылының байырлалынга бистиң совхозтуң ишчилери күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыш турары меңээ өөрүнчүт-дүр.

К. ЭРЕС-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң юбилейлиг сессиязы

лел болгаш күрүне тургузуунуң артык күштерлиниң, бистиң чуртувустуң улустарының бузулбас найыралының, бүгү акы-дуңма совет улустарының, хамыктың мурнунда улуг орус улустуң дузаламчы, деткимчезиниң ачызында чедип алдыган деп медегдээн.

Илеткел соонда «Кызыл-тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң дашчызы депутат С. Б. Сандан болгаш Бай-Тайганың «Мурнакчы» кодээ ажыл-агый артелиниң баштаар черинiң дартазы депутат Х. Ч. Кудурукпай олар чүве чугаалаашт, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың сагыш салыышкынының ачызында тыва кижилер бистиң чуртувустуң өске-даа националдарының улустары ышкаш, чаа амыдыралдың, келир үениң идепкейлиг, медерелдиг тургузукчулары болу бергенин, республикада үлетпүр, тудут, транспорт, кодээ ажыл-агый, эртем, культура хүн бүрү чечектелип орарын чугаалаан.

Россия Федерациязының чазак толээлериниң баштыңы, республиканың чырыдыышкыы министри А. П. Данизовтуң чугаазын байырлыг сессияның киржикчилери чылыыбиле уткаан. Республиканың ажылчы чоннарынга Федерациянның чазаанның мурнундан шинг байырны чедирип, оон чедиишкиннерин бедии-биле үнелеп, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга шүш-ажылчы улам улуг чедиишкиннерлиг ужуражырын ол күзээн.

Оон соонда акы-дуңма Моолдун Убса-Нур аймаанның толээлериниң удуртукчузу эш Бизья, Баян-Ульгий аймактың — эш Цэвлээ, Завхан аймактың — эш Гомбожав, Хобту аймактың — эш Бат-Очур олар байырлыг сессияның киржикчилеринге акы-дуңманың байырын дамчыдып, тураскаадым белектерин сессияның президиумунга тудускан.

Бистиң кожаларывыстан аалчылар: Красноярск крайның төлээлериниң удуртукчузу эш Н. Ф. Татарчук, Хакас автономнуг областың — эш В. А. Угужаков, Таймыр национал округтуң — эш Х. С. Михайлов, Эвенки национал округтуң — эш А. Е. Шадрин, Якут АССР-ниң — эш А. Я. Овчинникова, Бурят АССР-ниң —эш А. У. Хахалов, Калмык АССР-ниң — эш Э. А. Санган, Иркутск областың — эш П. А. Мосягин, Даг-Алтай областың—эш Ч. К. Кыдрашов болгаш Забайкальенин, Сибирьнин, Ыраккы Чөөн чүктүң төлээлериниң удуртукчулары юбилейлиг сессияның киржикчилеринге болгаш оларның үүгүрүнде Совет Тывaның бүгү ажыл-ишчилеринге акы-дуңманың байырын чедирип, тураскаал белектерин дамчыткан.

Совет Тываның ажылчы чоннарынга байыр чедирип, эң-не чаагай күзээшкиннерин дамчытканы дээш эш Шойгу ааччыларга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин илертейлээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССР Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниге байырлыг чагааны аажок улуг көдүрүлүшкүнүнүг хүлээп алган.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Совет Тываның 25 чылынга тураскаатkан байырлыг сессиязы кагдынган. Совет Эвилелиниң күрүне гимнизи база дагын чоргаар чаңгыланып, адыш часкаашкынары диңмиреп турган.

• • •

Юбилейлиг сессияның киржикчилеринге уран чүүл мастерлери улуг концерт көргүскен.

1944 ч. БИСТИҢ КЫЗЫЛЫВЫС 1969 ч.

Чырык черге көстүп келбээнимде-ле, Кызыл тывылган болгаш бар турган. Ынчалзадаа мээң амыдырал-чурттаалгам ооң-биле сырый харылзаалыг. Мээң чалыы назынным маңаа эртикен; эртем-билигже сундугуушкунум маңаа өөскээн; долгандыр турар делегейже караам маңаа ажыттынган; уран чогаалга хандыкшылым маңаа эгелээн; Кызылга болгулаан өскерилгелер, чаартылгалар мээң караамга, бистиң киржилгевис-биле болуп эрткилээн. Ынчангаш Кызылды өскен, төрээн хоорайым деп саналар бүрүн эргелиг-даа мен, аңаа чоргаарланып келген болгаш чоргаарланып-даа турар мен. А ында кижи ышкаш-ышыр, кижи чоргаарланыр чүве-ле хөй!

— Чүү дээш аңаа ындыг ынак сен?—деп айтырар чадавас. Мен аңаа, «Хамык ужур ооң ай, чыл санында чаартынып, чалыыткан турары дээш харыылаар мен. Мен Кызылга 1938 чылда келген кижи-дир мен. Оон бээр элээн хөй чылдар шуужуп эрти. Бойдустуң дүрүмү ындыг: чеже-даа сеткил аныяк хевээр болза, чыл эртер—кижиниң харынга бирээ немежир, назын чоорту кырып олурар. А бо арааныда Кызыл кыраан бе? Кандыгдаа барымда чок, харын катап төрүттүнүп эгелээн, ылаңгыя сөөлгү чылдарда коңгус аныяксып калган.

Шынап-ла, 1944 чылда, Совет Эвилелиниң составынга Тыва киргиже чедир хоорайывыс кандыг ийик? Ийи бе, үш бе ийи кат ыяш бажыңнар турду. Оон өскелери саны эвээш, шынары куду чаңгыс-чаңгыс кат чавыт бажыңнар ышкажыгай. Кудумчуларны, дестеринде алаанн ооваланган, инек-хараганнар, чудурук дег, согаан дег, оон кедерезе инек дег сай даштары шива ап турду. Хоорайга каш, кандыгкандыг будүүдүлге черлери туржук? Салаа базып санай бээрге, он салаа дооза бастынмас, каш борбак, бичии-бичии будүүдүлгежиктер тургулады. Оларның эң-не улуглары кежээ дүжерге-ле пидигейнип эгелээр бичии электри станциязы биле Тываэнерго болду бе?

Совет Тываның үезинде Кызыл канчап барган-дыр? Чаңгыс сөс-биле, таныттынмас апарган. Ынчангаш бөгүн бистер

Улуг-Хемниң чалгыы-биле чаржалаштыр
Уран куштар дүне, хүндүс алдаржыткан,
Алдын холдуг, тайбың иштиг тудугжулар
Айдан айже шырай-арныг чарашчыткан
Кызыл, Кызыл,
Хып дээн чалыы назынныг сен!
Хөглүг ырдан
Хөгжүп өскен хоорайым сен!
—деп мактап турар бис.

Бөгүнгү Кызыл, 1944 чылда турганынга деңнээрге, ёзулуг хоорай. Ооң девискээри каш катап алгаан, чурттакчылары хөй катап өскен. Хөй-хөй өрээлдерлиг беш кават чедир бажыңнар квартал санында апарган. Бо үениң эң чаа техниказы-биле дериттинген заводтар, фабрикалар, мастерскаялар эңдерилген. Школаларның дээди, ортумак өөредилге чөрлериниң, эмнелгелериниң, уруглар албан черлериниң, культура одагларының, садыг-магазиннериниң түс-түс турар чөрлерин хоорайга бо хире үр чурттап келген кижи мен бээми орта-ла билбестеп калган мен. Кудумчуларывысты көрүнерем, кандыг-дыр? Ногаан ыяштар-биле шиметтинниккен. А олар саң дорт, асфальтылыг. Эңме-савчок, янзы-бүрү марказарлыг машиналарның хөйүн көрбес бе! Улустуң чугаалажыры ышкаш, кижи базып каа дег, дүн, хүн чок диригейнип-ле турар. Бистиң Кызылывыстың ёзулуг хоорай апарганының хереченип ол эвес чүве бе?

Күчүлүг Улуг-Хем бистиң хоорайывыстың аразын куду, ак-көк хорагай дег, хап баткан болгай. Хемниң ол-бо эриктеринче кежерде, ынайбээр аргыжарда, чоокка дээрле кандыг ийик бис? Саяң баар оруктa, сайырлыг кежиргe паром манап, шак-шагыбиле олурар ышкажык бис. Бистиң-биле кады чүктүг, чүк чок он-он машиналар чыскаалып алган турар-ла болгай. Ам канчап барган? Көвүрүг турункан.

Машиналыг, чадаг
Баарыңга магалыг:
Саадап, манап турбас;
Чурталгаа херектиг,
Чуртка-даа үнелиг
Шак-даа халас өлбес.
Көк дээрнең адаанга,
Хөлбең хем кырынга
Агаарлап базар сен;
Салгынга кактырып,
Чалгыгга үдедип,
Амырап кежер сен.

Тываның бүдүүжүү күштерин хөгжүдүрүнге, республиканың сайзыраанын шапкынчыдырынга ол көвүрүгүнүң ролюн үнелеп четпес. Ол чок болза, Ак-Довуракта «Тыва даг-дүгү», Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттар болгаш өске-даа будүүдүлге чөрлери ындыг дүрген туттунуп кайыын шыдаар.

Тыва кижи кажандан бээр тыптып келгенин? Ону кымдаа кайын билир. Ынчалза-даа Азияның төвүнге кижилер шаг-шаандан туруп келген. Ону төөгүден билир бис. Улуг-Хемниң, Хемчиктиң эриктеринге эрткен үелерде кымнар-даа чурттаа чораан болза, олар демей-ле бистиң буруңгуларывыс. А бистиң буруңгуларывыс боттарының ачыүрезинге, келир үеги салгалы бистерге үүнү арттырып каанил?

1944 чылдың октябрьдан 1969 чылдың октябрьга чедир 25-ле чыл эрти. Бо аразында Тываның ажылчы чоннары боттарының өгбелериниң түс-чүс чылдарда кылып чаңдап каан үүлдерип кылып четтигишкен, келир үеги салгалыга уттундурбас тураскаалды тургузуп шыдаанан. Оларның бирээзи — бистиң Кызылывыс.

Кызыл ам-даа чаш, чаа-ла доругуп олурар, чыл санында-ла арын-шырайы чарашчып, ужур-дузазы улгадып, дурту узап, дооразы калбарып, — назыны четчип кел чыдар. Ол ам бээми Сибирьде чаран хоорайларның санында. Ол — удатпас бо кавыда улуг болгаш чараш хоорайларның бирээзи апаар. Бистер аңаа бу-зүрээр бис.

Кыжым, чайын Улуг-Хемниң
Кыдыын каастаан чечек боор сен,
Улгаттыр-даа, чараштыр-даа
Улам ес-ле, хоорайым!

Салим СУРУҢ-ООЛ,
чугаалчы.

ЧУРУКТА: эрги болгаш чаа Кызыл.





Совет Тывам частан артык чечектелип, орулгазы – коммунизмче ужугуп ор

Үлетпүрлүг Ак-Довурак

Ак-Довурак. Хоочун болгаш чалыыткаан тыва черде буурул Хемчиктиң бо булуңунуң ат-сураа бүгү чуртта дыргын апарган, а бистер — республиканың улуг, бичe кижилери — Ак-Довурак хоорай дугайында ырларны хүнүң чыгыы ырлажып турар бис.

— Ындыг болбайн канчаар — деп харыылаар боор сен, аш номчукчу.— Ак-Довурак дээрге аныяк Совет Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгы бүдүрүлгези, азы овур кинрип чугаалаарга, оон дун оглу-дур — дээр сен.

Йе, ындыг харын. Чогумна үлетпүрлүг Ак-Довуракты дугайында бодалымны чугаалаксадым. Ак-Довуракты хөгжүлдезиниң темпизи — бөгүнгү Тываның хөгжүлдезиниң темпизи ол-ла болгай. Ак-Довуракты арын-шырайын көргүзери дээрге-ле Тываның бодунуң арын-шырайын көргүзери ол-ла болгай.

«Ак-Довурак ам кайы хире апарганыл?» деп айтырыгны республиканың районнарынга чорааш, бо-ла дыңнаар-дыр мен. Ону чоннуң ынчаар сонуургап турары таварылга авес.

Бойдустуң кайгамчык байлаа — даг-дүгүн тывалар шаг төөгүден-не билир чораан. Хемчиктиң даг-дүктүг черинче дашпыкы капиталистерниң чилбоын хайнып, аңаа хаая авес кээп турганын чон утпаскаш. Ындыг солун төөгүлүг болгаш аас-кежиктиг чаа амыдырал үезинде тыва индустрияның үрээ болган байлак черинң, оон чаа хоорайының дүтайын Совет Тываның 25 чылының түңнелин кылып тургаш, канчап чугаалавас боор.

Үлетпүрлүг Ак-Довурак бола болгай. Хоорайны үш кол участокка чарып турар: «эрги» Ак-Довурак, Доктаамал суур, фабрика.

Комбинатта солун черлерниң бирээзи **рудник болгаш оон төп участогу** (девискээри). Даг-дүгү чыдар черлерден рудапы (сынр-дашты) тывырының, сорт айны-биле ылгаарының бүгү ажылдары чоруп турар черни рудник дээр. Оо ажылга хөй янзы даг техниканы, бирээзи-ле 25—27 тонна чүк сөөртүр күчүлүг самосвал машиналарны, 11 тонна рудапы ускуужу-биле чаңгыс катап ускаш, демги машиналарның кырынче ура каапгар күштүг экскаваторларны болгаш буза тепсинишкинни ажыглап турар. Ол-ла бүгү ажылдарны комбинаттың даг-транспорт цеги деп адаар чери күүседир. Үк организацияда 670 кижи ажылдап турар. Оларны 11 бригадага үскен.

Бо организация кайы хире улуг ажылды кылып турары каракка чүден илден. Сынрдаштыг бүдүн-бүдүн тейлерни оргу чер-биле деңнештир казып каапкан, азы олардан ылгап алган рудапы фабрикага болбаазырадыры-биле оргу черде база-ла тейлендир чыпкаан чыдар.

Амгы үеде даг ажылдары элээн каш га хире девискээрде чоруп турар. Ол девискээрни ам безин черже ниитизи-биле 50 метр хандыр казып киире бергенин биске аныяк инженер Кошкар-оол Куулар, даг-транспорт цегинде партия организациязының секретары Федор Иванович Пинигин олар тайылбырладылар.

Рудниктиң төп участогунга ажыл түлүк турда бааргa магалыг-ла. Чүс-чүс кижилер даг-дүгүнүң бирги сортун ылгаан, янзы-бүрү даг техниказын хөделдирген турар. Аян киирип чугаалаарга, ол бүгү күштен рудалыг тейлер чавыза-чавыза, чидип турар!

Даг-дүгүнүң шинчилеттинген курлавыры фабриканы 50 чыл иштинде ажылдарынга четчир. Руда чыдар черниң чер иштинче ханызы 350 метр.

Даг ажылдары кылып турар бо улуг коллектив фабриканы руда-биле хандырар хүлээлгезин ай, квартал санында ажыр күүседип турар.

Мында өске нацияларның кижилери-биле кады тыва ажылчын аңгының хөй санныг арминзын көрүп болур. Олар даг ажылдарының хөй янзы мергежилдерин шингээдип алган.

Дагжыларда он-он мурнакчылар барын өш Пинигин биске сонуургаткан. Олар бригадирлер, забойщиктер, экскаватор машинистери, өрүмнээр станок машинистери, чолаачылар, даг мастерлери, даг дериглезининиң мастерлери, энергетиктер, инженерлер, бульдозер башкарыкчылары болурдур. Оларның аттарын ол аайы-биле адаптаалы. К. Камзалаков, Ш. Ховалыг, А. Чикаров, В. Гусев, Н. Силич, Д. Васин, Д. Болат, Д. Коровко, М. Каң-оол, А. Пушнин, Ф. Жарков, Г. Беров, Ш. Даржаа, А. Доржу, Шевер-оол, Дүктүг-Бора, Стручков, М. Шишкин, Н. Дьяконов, А. Иванов болгаш өскелер-даа.

• • •

Комбинаттың ам кылып турар чугула тудуу (1970 чылда бүрүн ажыглалга кирер) **руда үүрмектээр компиленс** болуп турар. Үк тудуушкун ажыглалга кирген соонда даг-дүгү ылгаарының чорудулгазы сайыраарындан, руда үүрмектээр түр установканы солуурундан аңгыда, хол-биле руда ылгаар аар ажылды солуур.

• • •

Рудниктен фабрика девискээрниге келдивис. Дөрт кааг фабриканың оон руда дамчыдар, ону үүрмектээр тудугларының болгаш механизминиң чанында кайызы-даа улуп дургаар талыйып чоруй барган чаңгыс кааг 2 гараж, ийи кааг, хөрлүг, чараш, кызыл түүйбудан кылган бажың — **септеяге-механиктиг мастерская**—көстүр. Оон иштн делгем. Тус-тус цехтер аайы-биле өрээлдерлиг, өрү дээвнир ддаанда, бажың иштиниң дурту-биле дең көвүрүг-кран чылып чоруп турар. Оон-биле аар чүк дажыыр. Мастерская чүгле комбинаттың, тудугларның эвес, харын барынын талакы районнарның колхоз, совхозтарының чагыгларын күүседип берип турар. Мында кадржаан тыва ажылчыннар база бар апарган. Бо мастерская комбинатта мурнакчы коллективтериниң бирээзи.

Д. БЕГЗИ.
(Уланчыыг).

Чаңгыс ие ооллары-ла

Тудугжуларның хөглүг өдүүн хакас Чибакчинов хылыы дег чидиг балдыын, быжыг сыптаан маскавын тутkaш, чеже үүлеин бүдүрбээн дээрил.

— Найыралчы тыва өдүүк, ажылшчы мөге холдарың меңче суным. Эвиледдин улуг тудуун бүдүржүп киришпээл!—дээн хүнүн Анатолий Глухов база сакты хонуп келир. Йе, ол балды тутса—шевер, бызаңчы-даа, хаак кетсе—кашпагай, мерген спортчу-даа. Тудугжуларның ол төлептиг кижизин ам бригадирге депшиткеп. Интернационалчы бригаданың ажылхерээн башкарбышаан, Глухов ийи билээн сывыртынгаш, ажылдап туруптар. Бо ишчи кижиниң сүмелерин, дуржулгазын ажыглап тургаш, аныяктар Николай Сарат-оол, Владимир Грядкин күш-ажылчы мергежилдиң чажыттарын билип алган, ам—шалыпчылар.

Өнүктер бо хүнде «Тыва кобальт» комбинаттың кол корпузунуң соңгаларын, эжиктерин кыпкы ажылдарга белеткеп, чаңгыс ниең оолдары, төрээн ынак алышкылар дег ажылдап турар.

О. ОХЕМЧИК.

ЧУРУКТА: найыралчы бригаданың шалыпчызы Федор Чибакчипов. Авторнуң фотозу.



Бистиң интервьювус

Ыраккы Ырбанда

Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинiң Ырбан участогунуң коллективи Совет Тываның юбилейинге күш-ажылчы белектиг ужуражып турар. Ында партия организациязының секретары Н. Казанцев бистиң түскай корреспондентивистиң айтырыгларынга мынчаар харылаан:

— Бүдүрүлге планының коз көргүзүлгери кандыг болган ирги?

— Багай эвес. Ниити болгаш бараанның продукциязы бүдүрер база ону сайгарар планнар ажыр күүсеттингеп. Ол ышкаш тудуг ыяжын кескеш, салдаар черже сөөртүп алыр даалга күүсеттингеп. Бо болза 9 айларның түңнели-дир. Ынчаарга чыл планын чоокку хүннерде күүседир арга бистө бар, 72 муң кубометр тудуг ыяжын белеткээш чорудар улус бис, оон 67 муң кубометрни республика тудуглары алган.

— Шалыпчыларга кымнар хамаарыпсыл?

— Хөй кижилер. Бригадир Грахов, сал даанчызы Ширинкин, катер капитаны Даниленко, трактурист Рапота, чолаачы Рязанов болгаш өскелер-даа. Бөгүн ниитизи-биле 35 кижини акша шаңналы-биле шаңнадывыс, элээн хөй кижи СЭКП-ниң Тожу райкомунуң, райкүүскомнуң болгаш бүдүрүлге черинiң Хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткан.

— Бүдүрүлге чорудулгазынга кандыг чаа түүлүг пеште-редир силер?

— Сал даар төп участокка тудуг ыяжын чыыл салырын шуут эдө көөр. Ам штабель бүрүүнүң бедии 4 метрден өрүлевес апаар, а оон түңнелинде техниканың айыыл чок чоруу хандыртынар, чүүл бадырган ыяш сыңмас болгаш штабель чыыр шөл хосталыр, азы сал даар төп участокка 34 муң кубометр чедир ыяшты штабельдей чыыр арга тургустунар. Чаа, ажыктыг өске-даа түүлдерни боттандырар бис.

— Плапдан ажыр кайы хире тудуг ыяжын тудуглар ап болуруп?

— Ырбанчылар чыл бүрүде-ле боттарының мурнунда салдынган соруглаларны чедиишкинниг шинтирлээрниге чаңчыга берген улус болгай. Совет Тываның юбилейлиг бо чылында пландан ажыр 3 муң кубометр эки шыпарлыг тудуг ыяжын чорударын хүннэнген бис, ону Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооюуң байырлалында күүседткеп турар.

А. АЙР.

Межегейниң кырында оттар

Дурт-сынының узуну аажок, назыны дөгүп, бажының дүктери буурара берген хирезинде-ле, хөнү сыныыг, кылаштап чорда чиигп аажок. Салгынга додуга берген хүрең арының аас дээр өөнүг каректырында хүлүмзүргүр чайнап турар. Оон адын Тимофей Дмитриевич Загвоздкин дээр. Оон-биле «Межегей» совхозтуң төп суурунга ужуражы бердивис. Совхозтуң хоочун кижилериниң бирээзи ол, Тимофей Дмитриевич совхоз тургустунарының мурнунда-ла ол девискээрге турган колхозтуң кежигүнү. Эрткен төөгүнү чугаалап бээрин дилээн бистиң айтырыывыска, ол деък-ле харылавайн, хандыр боданган аянныг олур. Оон көрүүжү, чыскаалыкан чүве дег бир дески, чаа бажыңнарлыг делгем кудумчуже, чечектелген чаа суурну магадаан чүве ышкаш харап алган турар Таңды-Уула сынының сүвүр бажынче угланган...

Бо суур турар черге 13 чылдар мурнунда дөрт-беш хирееле чывыт бажыңнар турган. Оларның бирээзи — Ленин аттыг колхозтуң конторазы. Дөртен орегелиг, дөртен аттыг, чаңгыс машиналыг. Тарылга шолуг деңүүн-ле үүс гектар ажыл турган. Колхоз 1952 чылда тургустунган, дөрт чыл дургузуунда бут кырынга быжыглш чадап турда-ла, оонбиле кожа Кара-Булунга чаа совхоз тургустунуп келген. Ол бодунуң баштайгы базымпарын кылып эгелээш-ле, кожазынга турган үүрмек үш колхозтарны бодунче «элидип» апкан. Дүүгү колхозчулар ам совхоз ажылчыннары апарган.

...Башкы хар чаапкан. Черниң кыры ак энчек-биле шыптынган. Таңды-Уула сынының, теве могеннери ышкаш, кертик-кертик баштарынга эртенги хүн шалып дээп көөрге, ынаар көөрге карак чылчырыктап турар, ак-чайт-ла чүве.

— Соок-тур, ооллар, отка чыныл алыңар — деп, Оюн Көк-оол чонган ыяш чонгузубиле одуп салбышаан, чугаалаңган. Ол хорлап кестн бергеп холдарын уштай тутkулаап, чалбышка дөгеп олурган.

— Донуучаа деп чүвең, аргажок кижи-дир сен але—деп чугаалаап, Канчыыр-оол чидиг балдызын чаңгыс холу-биле чудукче книр шаапкаш, от чанынга кылаштап келген.

— Дыштанып алыр-дыр харын,— дээш, Бады-Сагаан база-ла демгилеринге барган.

Чаа тургустунган совхозка тудугжулап ажылдап кирген кезек ярлер таапкылап олура, хөөрежи бергеннер.

— Колхозуп совхозка бериптер, алдеп кижи бо — дээш, Бады-Сагаан Канчыыр-оолче көрген. Оозу мурнунда Ленин аттыг колхозтуң даргазы тургап чүве-дир. Канчыыр-оол тооваан шинчилиг, караа дозураңайнып олура, харыылаан:

— Колхозту совхоз-биле каттыштырар дугайында айтырыгны шинти хуралга чугаалаштывыс чоп. Ынчаарда чүү кылып олурган сен?

— Ыпчан бо кижиң ийи холун көдүрүп бадылап олурганва болгай — деп, Көк-оол чугаага киржи берген.

— Тараа бижидип алыр дээш, совхоз директорунга баарымга бербеди ышкажыл. А колхоз турда, сен бижип берип турдуң чоп.

— Совхоз дээрге күрүне ажыл-агыйы ышкажыл — деп, Канчыыр-оол аңаа харылаан. —«Ажыл кылбас кижи чем чивес» деп чүвени билир сен бе? Ажылдаар херек.

— Мен совхозтан үнер бодап тур мен — деп, Бады-Сагаан бодунга чугаалаңган.— Доора-Хадыңда Чудаков колхозунга кирип алыр мен. Мен бодаарымга, колхоз дээре ышкаш-тыр.

— А мен Сут-Бажында колхозка баар мен—деп база бирээзи аңаа каттышкан.

— Че, эштер, ажылдаңар!— деп, Тимофей Дмитриевич алгырган. Отка дөгеленип олурган кижилер шуптузу турган, чорупкан...

Чаа тургустунган совхозтуң баштайгы чылдары шынап-ла берге турган. Черле белен чүве кайда боор. Ажылдаар, чүгле ажылдаар. Дем-биле ажылдаарга, дагыпмашина-техника албээн. Кажан-даа андазын бизи дээп көрбээн, эзи чыткан ховулар кара-чайт кылдыр аңдартынган. Оон шөлдерниге алдын өңнүг чаагай кызыл-тас далай ышкаш чалгын турар апарган. Үш кезек черге совхозтуң салбырлары тыптып келгилээн. Оларга база-ла ажыл-иш хайныгып үнген.

Баштайгы чылдарда совхозтан үнүп чоруп турган кижилер совхозта хайныгып турар ажыл-ишти магадап, ында ажылдап турарларның амыдырал хандырылгазының экижээнин, күрүнө ажыл-агыйының күүү-күштүүн көрүп бүзаразп, катап чедип келгеш, аңаа ажылдай бергилээп.

— Шынап-ла аңаа бодап көөрге, он үш чылдарны кандыг үр хуусаа дээр боор— деп, совхозтуң директору Николай Никифорович Юркевич чугаалады.— Мурнундагы үүрмек үш колхозтарның базазынга совхоз тургустунган соонда, бо черниң овур-хевирп безин өскерилген. Ону бадытказары-биле каш-ла сиинардан көрүүп болур. 1956 чылда тарылга шөлү 570 гектар турган, ам барык-ла 17 муң чедир өскен. Ынчазардагы 6 автомашинаның орнунга 72 автомашина бар апарган. Эгезинде 5-ле тракторлуг болзувусса, ам 104 каң аттыг бис. Комбайн чангыс-ла борбак турганындан 47 чедир өскен. Эгезинде клуб, кызыл-булуң, чунар-бажың, уруглар сады, эмнелге деп чүве бар эвес. А ам дээрге совхозта 3 клуб, 4 кызыл-булуң, бригадалар төөгүн катай алырга, 9 чунар-бажың, 3 уруглар сады, ийи медпункт болгаш чыттырып эмнээр бир эмнелге чери бар. Дөртен шаз эрги бажыңнарның орнунга, чаагайжыды кылган 200 ажыг чурттапга бажыңнары туттунган. Ажылчын саны 400-тен 800 чедир өскен. Бо бүгү чүүлдер он ажыг чылдар дургузунда-ла чедип алдынган. Аздарлыг 25 чыл оюн бөгүн демделеп турарывыс Совет Тываның чечектелишкинниниң тодаргай хереченгни бистиң совхозтан корүп болурдур.

Ийет, бистиң республикавыстың дугайында партияның болгаш чазактың улуг сагыш салышкынын бо үстүнде саннар-ла бүзүренчиг кылдыр чугаалап турар. Көдээ ажылагыйда социалистиг бүдүрүлге болур совхозтуң артык күштүү оон-на илдең.

«Межегей» совхоз чүгле машина-техника-биле бүрүн хандыртынган эвес. Шинтирлекчи күш—кижилер дээрэп биндигир болгай. Бодунуң хөрээнiң ёзулуг мастери болур кижилер ол совхозта хөй. Республикага безин рекордчу көргүзүүнүү чедип ап турган ат-сураглыг саанчылар Мария Сабельникова, Зинаида Реодько, орден-хавыяалыг механизатор Петр Ермолаев, тракторист коммунист Леонид Гольцов, 100 хойга онаштыр 110 хураганны доруктурүп алган Оюн Дөкел-оол, хоочун ажылчын Оюн Нуспай, совхозтуң тургустунары-биле кады ажылдап келген чолаачы Михаил Загвоздкин болгаш өскелер-даа коллективтиң чоргаарланыр кижилери болуп турар.

Совхозтуң кол угланыышкыны сүт болгаш ногаа бүдүрери. Ону сүт бүдүрер талаазыбиле республиканың фабриказы деп хөөрем чок чугаалап болур. Ол чыдда ортумаа-биле 16 муң центнер ажыг сүттү күрүмеге садып турар. «Межегей» 300 ажыг гектар черге картофель болгаш ногаа аймаан тарын, оон алган дүжүүду-биле республиканың найысмалы Кызыл хоорайның чурттакчыларын хандырып турар.

Межегейжилер бо чылын күрүнеге 2922 тонна эътти дужаап, планын 100 ажыг хуу күүсеткеп. Тараапы 6700 тонналы дужаагаш, планын дыка ажырыпкан болгаш ол санны 8 муңга чедирер дээш, тараа дужаалдазын үргүлчүлеп турар.

Ол совхоз 1966 чылдан бээр карылга чок болуп, арыг орулганы ап эгелээн. А ам бот-орулга-чарылгаже шинчикринге белеткеним турар. Мындыг саннарны деңнештирип көөрге дыка солуп. Совхоз баштайгы чылында гектардан 5 центнер дүжүттү алган болза, ам ол ийи катап өскен. Чаңгыс инекten саап алыр сүт муң литр турганыңдан 2500 четкен. Центнер тараанның бот-үнези 12 рубль турганыңдан 4 рубль чедир, центнер сүттүң бот-үнези 23 рубльден 17 рубль чедир чиигээн.

Совет Тываның 25 чыл оюн межегейжилер чаа-чаа чедиишкиннер-биле утказаннар. Олар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш, улам-на күжениишкиннинг, шудургу ажылдап турарлар...

Ховуларның кырында дүн дүжүшкен. Совхоз суурларының оттары чайнай берген. Чаа амыдыралдың ол оттары сылдыстар-биле адаанныжып, карак басчып турган-даа ышкаш кылдыр сагындырар. Дүне безин совхозтуң ховуларында ажыл үргүлчүлеп-ааан: аңгыс аңдарган тракторларның, сөөлгү гектарларның дүжүдүн ажааган комбайнарның оттары чырып, даалп-шимээнин динмирел, тараа сөөрткен машиналар каржып-солчуп маңнажып турар.

К. АРАКЧАА.

Саннар фактылар

☆ **ЭЛЕКТРО-ЭНЕРГИЯ** ажылдап кылыры 1945 чылдг 9 муң киловатт-шак турган, ам 150 катап көвүдээн. Хө мүр-даш тывыжы бо аразында чылда 6,5 миллиондан 358 миллион тонна четкен.

☆ **ЧЭЭРБИ** беш чыл мурнунда 9 муң эш хөм идик бүдүрүп тургапы ам 50 муң ашкан, 8 муң эш кидис идиктиң орнунга ам 62 муңну кылып турар. Дилер материал бүдүрери бо аразында 40 катап көвүдээн.

☆ **БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ** ужур-дузалыг Ак-Довурак бүдүрүлгези ажжок калбарып, бо чылын 24.863 тонна даг-дүгүн кылып үндүрүп турар.

☆ **ТЫВАНЫҢ** автоорук транспорт эргелелиниң талазы-биле көргүзүглер база өөрүнчүг. 1944 чылда 57 автомашина турган, ол ам 1885 хире, ынчаарда чүгле 5 автобус ам 220 ашкан.

☆ **ЧЭЭРБИ** беш чылдың мурнунда чүгле сөөртүлгези чылда 12.300 тонна турган, ол ам 2.988 муң тонна болган. Сөөртүлгениң тонна-километри 1.362 мундан 288.434 муң четкен.

☆ **РЕСПУБЛИКАНЫҢ** көдээ ажыл-агыйында ам 1.379 специалистер ажылдап турар, чээрби беш чыл мурнундаазындан ол 13 катап өскен.

Колхозтарның акша орулгазы 307,5 муң рубль турганындан 19.061 муң рубль апарган.

Совхозтарның болгаш колхозтарның ниити чурттапга фондузунуң хемчээли 9.500 дөрбелчин метрден 197.800 дөрбелчин метр четкен.

Тарылга шөлү 57.300 га (оон ниити тарза чылдазы 30.400 тонна) турганындан 352.500 га (оон ниити тарза чылдазы 247.000 тонна) чедир калбарган.

Бо аразында тракторлар 100-тен 2500, комбайнвар 20-ден 1200 апарган. Колхозтарның, совхозтарның автомашиналары чээрби беш чыл мурнунда чүгле 30 турган, ам 1720 ашкан.

☆ **КҮРҮНЕДЕН** пенсия дузаламчызын 1944 чылда 283 кижиге 170 муң рубль берип турган, ол ам 12.690 кижиге 44.833 муң рубль апарган.

Колхозчуларга пенсия чээрби беш чыл мурнунда көрдүмээн турган, а амгы үеде 6.449 кижи 1.024.100 рубльдиң пенсия дузаламчызын ап турар.

Хөй уруглуг болгаш бот 2.843 иелерге 1944 чылда 464 муң рубльдиң күрүне дузаламчызын тыпсып турган, ам ындыг 12.580 иелерге 1.207 муң рубльдиң дузаламчызын берип турар.

☆ **ТЫВАНЫҢ** кадык камгалал херээнге күрүнеден чээрби беш чыл мурнунда чылда 89 муң рубль, а ам 12.200 муң рубль бердинген.

Республикага ынчап 325 орунныг 14 эмнелге турган, ам 3190 орунныг 45 эмнелге бар. Балгазында тубсапаторийниң орунпары беш ажыг катап көвүдээн. Фельдшер-акушор пунктузу 47-деп 130 четкен.

Аптека 1944 чылда чүгле 9 турган, ам 26 апарган, ынчаарда аптека пункгулары чок турган, ам 146 пункт ажылдап турар. Ол үеде 200 орунныг чүгле 2 ясли турган, республикада ам 9.600 орунныг 148 ясли болгаш ясли-садик бар.

Медицина кадрларынга хамаарыштыр бурунгаар базымнар база болган. Эмчилер 1944 чылда чүгле 22, ам 485 (оон иштинде тыва 130) эмчи бар. Ортумак эртемниг медицина ажылдакчылары 112 турганындан 1835 четкен. Чээрби беш чылда медицина училищезп 1.330 (оон иштинде тыва 320) фельдшер-акушеркаларны, медсестраларны өөредип үндүрген.

☆ **РЕСПУБЛИКАНЫҢ** улус өөредилгезиниң херээнге күрүнеден 1945 чылда 2.464,5 муң рубль, а 1970 чылда 17.738 муң рубль бердинген.

1947—1948 өөредилге чылында: 132 школага 14170 уруглары хаара тутkан; 720 башкының дээди эртемнии—43, дооспаан дээди эртемнии—41, ортумак (башкы) эртемнии—360 турган.

1969—1970 өөредилге чылында: 170 школага 51.750 уруглары хаара тутkан; 720 башкының дээди эртемнии—1463, дооспаан дээди эртемнии—510, ортумак (башкы) эртемнии—945 кижи болган.

☆ **КҮРҮНЕ** болгаш кооператив садының талазы-биле үүрмектеп садар бараан саарылгазы бо аразында 20 катап, ниити чемненилгениң 21 катап өскен.

Республикага 1945 чылда чүгле 22 ниити чемненилге черлери турган, ол ам 184 апарган азы 8,5 катап көвүдээн. Садыг магазинпер ынчаарда 142 турганындан ам 670 ашкан.

☆ **РЕСПУБЛИКАДА** клуб албан черлери 1945 чылда 69 турган, ол ам 176 апарган. Массалыг библиотека ынчаарда 51 муң ном фондулуг 66 турган, ам 1.583 муң ном фондулуг 148 библиотека ажылдап турар.

☆ Тывада кино четкизи база калбарып, чонга эвилеп бараан болзувусса, оларның сонуургалын улам хандыкшылып турар. Чээрби беш чыл мурнунда 380 муң көрүкчүлерни хаара тудуп турган 20 киноустановканың орнунда ам 190 ажыг киноустановка бар, а көрүкчүлериң саны ол үеден каш катап көвүдээн.

Октябрьның херелинден

Совет эрге-чагырганың ачызында Тываның чедип алган социал тнилелгелериниң бирээзи болза оон национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразының ёзулуг чечектелишкини болган. Культуре тургузуушкунунда Тываның бөгүнгү чедиишкиннерни көрген өске бир кижи болза, бо бичии улус 1930 чылга чедир үжүк-бижии чок, культура деп сөстүң бодунда, утказыны-даа билбес чораан дээринге бүзүревес боор.

25 чыл мурнунда культура талазы-биле чүүлүг турган бис, ам чүлүг апарган бис деп деңней бодап көөрге-ле, кижиниң сеткил-сагыжы өөрүп келирдир. 1945 чылга чедир колдуунда районнар, сумулар төптеринге эге бнлигни колдаан школалар турган болза, олар ам бнсте 168 чедип, колдуу ортумак школалар болган. Дээди өөредилге чери, тускай ортумак өөредилге төрлери, эртем-шинчилел институту, башкылар билнп бедидер институт Совет Тываның чылдарында тургустунуп, ёзулуг хогжээн.

Культура фронтузунда ажылдап турар эртеминг, бедик мергежилдиг кадрларның, чогаадыкчы интеллигенциянын, оон иштинде тыва кижилерниң санының өзүп турарынга Тываның ажылчы чоннары чоргаарланыр. Тыва ам боду эртем аттарлыг эртемденнерлиг, дээди өөредилге дооскан хөй санныг башкыларлыг, эмчилерлиг. Чоокка чедир-ле чүс хире деп санадып чораан башкылар бисте ам 3180 ашкан, 51 муң өөреникчини кижизидип турар апарганын бодаарга дыка-за магалыг!

Чогаадыкчы интеллигенциянын иштинде алдар сүраглыг чогаалчыларывыс, артистерпвис, композиторларывыс, музыкантыларывыс бар апарган. Культура албан черлерниң хөй санныг мергежилдиг ажылдакчылары чонга бараан боот турар. Эртемденнер Тываның төөгүзүн, дылын, уран чүүлүн, экономиказын шинчилеп, улуг ажылдарны бүдүргеш, аныяк республиканың хогжүлдезин дүргедедиргпге салыышкынын киирип турар.

Бир онза өөрүнчүг чүве — арат кижиниң культурлуг деңнелиниң бедээни болур. Бистиң республикавыстың чону ам бүрүн бижик-биликтиг. Малчын-даа, тараачын-даа, ажылчын-даа арат ам чүгле бижик билир авес, харын эртем-техниканың нарын айтырыгларын, уран чүүлүнү, культураның дээди дээжилерин сонуургаар апарган. Оон оран-сууру, амыдыралхевирп амгы үеним. Солун. радно, телевидение, кино, концерт, клуб оон хүн бүрүде амыдыралының чарылбас кезээ болган, олар чокта оон сеткил достүнмес апарган.

Чээрби беш харлап турар Совет Тываның культура хогжүлдезинде чедиишкиннерин, оон бүгү ажылчы чоннарының утаан-медерелиниң бедээнин четче саналры берге. Ынчангаш культурада мындыг улуг шураашкын чүгле Октябрьның херелинден, ленинчи идеяларның өлүм чок шынынаңдан төрүттүнген деп, бөгүн бис чоргаарал-биле, өөрүшкү-биле демделээр бис.

А. АЛДЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.



ЧУРУКЧУНУҢ БИЙИРИ, ШЕВЕРНИҢ КЕСТИИ-БИЛЕ

Тыва улустуң чурулга уран чүүлү шаандан бээр-де туруп келген төөгүзүт. Даштан кылгылаан кижи көжээлер, тураскаалдар тывааларның эртекей төөгүзүн, оларның скульптура кылгыларын кылып чораанын херечилеп турар. Тывааларның чонар-даштан, мыштан чонуп сиилбиири, уламнарганнаары, аптара-хаваржак, ширээ, мяш оруун, үлүгүр дээш өг ишкинин база өг-одулдуң херекселдеринге, идик-хемнеге болгаш еске-даа чүүлдерге кончуг чараш угулаалары, хээлери, чуруктары чуруп каары шаг-шаандан тура-ла билдингир, неперегей турган.

Тыва чурулга болгаш графика, чонар-даштан болгаш мыштан сиилбиш чогаадырының амгы уран чүүлү улустуң кайгамчык байлакшылдыг артинези болур чогаадылгазынга үндезилеп, оон хевирлерин, аян-шинчилиин үлегер кылып алган хөгжүү турар. Улустуң мындыг чогаадылгазынга даянып, аңаа үндезилеттөш, баштайгы тыва чуруктар Совет Тывага уран чүүлдүң чаа хевирлери болур — уран чурулганы болгаш графиктиң сайгарадып хөгжүдер арганыг болганнар.

Тыва литератураны болгаш уран чүүлдү хөгжүдеринге дузалаар соруглга-биле 1941 чылда ТАР-ның чазаа Совет Эвилелиниден түскай эртемнерлерни чалап келдирген. Театрның, музыканың болгаш уран чүүлдүң еске-даа хевирлериниң талазы-биле түскай эртеминг бөлүк кижилериниң арааныга, ам Тыва АССР-ниң литературазының болгаш уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Василий Демин келген. Оон чогаадыкчы ажыл-херээ янзы-бүрү хевирлиг болуп — портреттерин, төөгүзүт темага хамаарышкан чуруктарны, бойдустуң чурумалын, араттарны, театрның чурук каасталга, шимелделерин чуруп, тураскаалдарны төлевилеп кылып турган. Совет Эвилелиниң составынга Тываның катыжып киреринге тураскаатканын «Декларацияны чугаалажып турары» деп чуруу найгамчык эки кылдынган.

Совет Тыва тургустуганының соон дарый нашпонал чурулга уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге кол чүүл — кадрлар белеткээр ажыл эгелээн.

Республиканың чуруктулары Россия Федерациязының чурулга училищелериниң болгаш бо талазы-биле дээди өөредилге черлериниң өөренип, эртем-билиг, чуруктуг талант чедип алыр аргалыг болганнар. 25 чылдың дургузунда Репин, Суриков аттыг чурулга институттарын, Москваның, Казаньның, Иркутскиниң, Свердловскиниң, Красноярскиниң чурулга училищелерин алдаң каш талантылыг кижилер дооскан. Оларга аныяк чуруктулар Иван Салчак, Гавриил Торлуук, Май-оол Даржай, Саая Сарыг-оол, Монгуш Макар база Михаил Петров, Георгий Суздальцев, Татьяна Левертовская болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Тываның чуруктуларының чогаадыкчы коллективи Россия Федерациязының областаларының, крайларының болгаш еске-даа черлериниң чуруктуларының чогаадыкчы коллективтери-биле бижиг харылзааны тудуп, дем катчып, оларның арга-дуржулгазын ап келген. Ылаңгыя Тываның чуруга уран чүүлүнүң мастерлери Красноярский крайның чуруктулары-биле бижиг харылзааны тутқан. Тыва мастерлер крайның делгелгелеринге идепкейлиг киржип, Сибирьде болган Россия Федерациязында культураның база бир төвү болуур бо черден чогаадыкчы деткимче, дузаны ап келген болгаш ап-даа турар бис. Красноярскиниң бииликтир чуруктулары Я. Каратанов, А. Макаренко, В. Ряузов, Т. Рябцель, Р. Рубг, В. Мешков, Ю. Ишханов болгаш өскелер-даа Тываның чуруга уран чүүлүнүң хөгжүлдезинге улуг дузаны чедирген.

Ол-ла бүгү тыва чуруктуларның чогаадыкчы идепкейлиин, хей-аъдын кодургеп, 1962 чылда бистең ССРЭ-ниң чуруктулар эвилелиниң кежигүнүнге 4 кижи хүлээп алдынган, 1964 чылда кежигүннериниң саны 13 кижи четкен. Ынчангаш 1965 чылда тыва чуруктулар эвилелиниң аныяк чогаадыкчы отряды тургустунуп. Тывага чуруктулар эвилелиниң организациязын тургузарының эге база салдынган. Ол-ла чылдың март 29-та Кызылга Тываның чуруктуларының болгаш улустуң уран-шеверлериниң башкы съездиин болуп, аңаа РСФСР-ниң Чуруктулар эвилелиниң тыва салбыры тургустунган. Ол чорук Тываның культура амыдыралынга улуг болуушкун болган.

Ол үеден эгелээш амгы хүнге чедир бистең өөрүп болур хире чамдык ажылдар кылдынган. Ам бистең 18 кижи ССРЭ-ниң чуруктулар эвилелиниң кежигүннери болгаш кандидаттары болуп турар. Республикага чурулганың 18 делгелгези организастаттынган, аңаа 130 автор 1000 ажыг ажылдарны киирштирген.

Бистиң республикадан дашкаар база-ла элээн каш делгелгелерге киришкен бис. Ол дээрге, Совет күрүнениң 50 чылынга тураскаатканы Омск хоорайга болган «Социалистиг Сибирь» деп делгелге база совет киноунуң болгаш театрның Москвага болган бүгү-эвилел делгелгезинге, «Совет Россия» деп ушку республика болгаш «Тайбынның камгалалында» деп бүгү-эвилелдиң, ол ышкаш Ленинчи комсомолдуң 50 чылынга тураскаатканы Ленинградка, Москвага болган база «Сибирьниң графиктери» деп улуг делгелгелерге тыва чуруктуларның, уран-шеверлериниң киришкени болур.

Чонар-даштан болган мыштан чазап чогаадыр тыва уран-шевер мастерлер сөөлгү каш чылдарда чамдык чедиишкиннерни чедип алгылаан. Олардың кылган ажылдары Россия Федерациязының болгаш бүгү-эвилелдиң база даштыкы чурттарының делгелгелеринге киришкилээн, ылаңгыя Монреалга болган «Экспо-67» деп Бүгү-делегей делгелгезинге улуг үнелелди чаалап алган. Ынчангаш тыва уран-шевер мастерлериң кылган ажылдары даштыкыда билдингир апарганы Совет Тываның чурулга уран чүүлүнүң улуг чедиишкини-дир.

Бистиң чуруктуларның, уран-шеверлериниң сөөлгү делгелгези бо чайын тыва литератураның болгаш уран чүүлүнүң Якут АССР-ге болган декадазының хүннеринде аки-хуима Якутияга база-ла улуг чедиишкин-биле эрткен.

Совет Тываның 25 чыл ойнуң байырлалын Тываның чуруктулары, уран-шевер мастерлери база-ла чогаадыкчы белеткеринг ужуражып турар. Оларның кылган ажылдарының делгелгези бөгүн культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгынга ажыттынар. Кандыг-кандыг ажылдарның, кымнарның чүү кылганын, оларның чүнү көргүзүп турарын, чедер, летпес талаларын көрүкчү чон боттары-ла чугаалажып, санаал-оналын бээри чугаажок.

С. ЛАНЗЫ,
РСФСР-ниң алдарлыг чуруктузу.

Ынак черим

(Кыска шүүглелден үзүндү)

Эчис сорук, салым-чолду, ажыл-ишти
Заңгыда ССРЭ-ге каңназа дээш,
Араттарның төлээлери Кымааны кээп,
Кайын тура аъттыг, чадаа чыглып келгеп.
Аңаа кылган өкдүр дилээк Кремльге,
Калининнее баштады-ла бараалаткам.
Шагдан тура ишил-биле ырлап чорлан
Чалгай күзел чүткүлүг-даа ынчан бүткеп.
Улуг Ленин тургузушкан, орук иезин
Улустарның бүлевинге каттышкан бис.
Турездедиз кежериш: үттүндүрган:
Сандар өлөр эвилирел турган черде
Чаа, чараш бажыңнарлыг суурлар өөрп.
Дүке белим хүндүг ышкаш чырыткылыг
Колхоз, совхоз тургустунуп сайгырады.—

Коммунистиг партиевис ачызы ол.
Арбанкары аарыгдан кырлып чораап
Араттарның ажы-толу — амчы, башкы,
Эртемден-даа, инженер-даа болу бергеп,
Сайзырал дээш Ленин орден шаңнал алган
Чаңгыс демниг тургузуучу ишчилер-дир.
Меңги бөрттүг даглар эдээн малдар
шыпты,
Бедик дужүт хоюларны бүргей берди.
Эгээртиимес алдын үүже—даянып-дүзү
Элбекшилдиң сөөлүнче үрдүкүп тур.
Хову-Аксы комбинаттың кобальтызы
Хонус ышкаш ырлап үмер өйү келди.

Саая МАЙНАК.

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, СОВЕТ ТЫВАМ

Юрий КЮНЗЕГЕШ

Хүнүүң чырык херелинге
Хүлүмзүрээн чараш ыыс дег.
Күсеку бойдус шырай
киргеп —
Хүрек, негаан, алдын сарыг:

Челээштелгеп Совет
Тывам
Чечектеп-ле, сайзыра-ла!

Зриктери меңгүн хыраа,
Элдеп хээлиг шапкын
хемнер
Хаамайлеп, наргыраалап
Хөглүг, өмак ырлап чыдар

Челээштелгеп Совет
Тывам
Чечектеп-ле, сайзыра-ла!

Хөртүк харлар, меңги
доштар
Хөрээн шыпкан чаяын
даглар
Четкан-шуурган хынын
тыртып,
Чоргаар, хүртүүн
чадаганнаан

Челээштелгеп, Совет
Тывам
Чечектеп-ле, сайзыра-ла!

Хөвуларда чечек, чимис
Хорагайдан артын өңгүр.
Чалгаан тараа далайында
Чайның хүнү — Келир үе

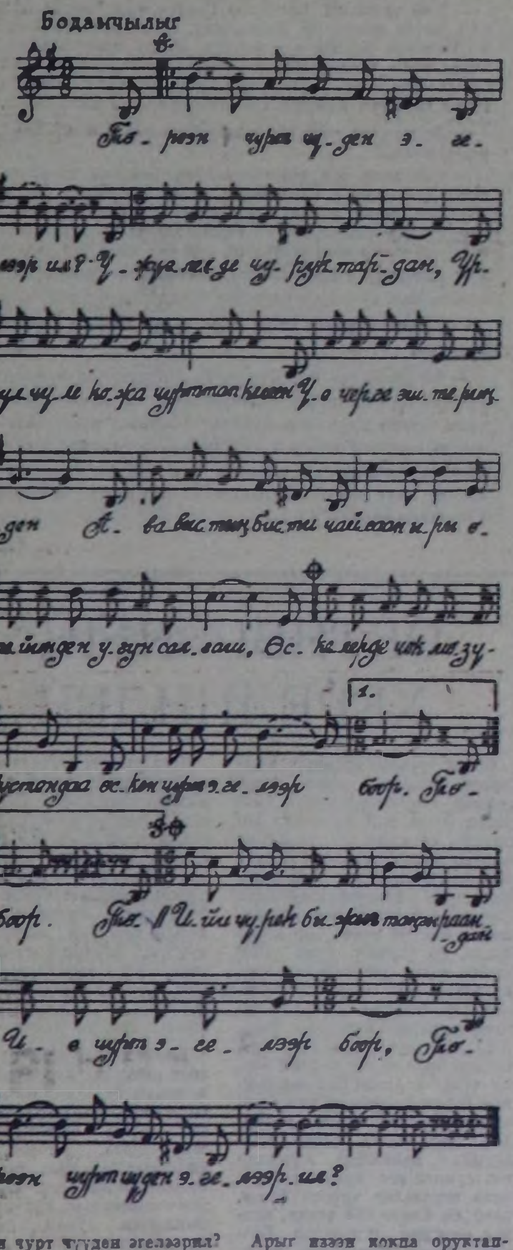
Челээштелгеп Совет
Тывам
Чечектеп-ле, сайзыра-ла!

Угбашкылар, алышкылар
Улуг чурту—Совет чурттуң
Идегелдиг хеймер кызы
Ленин орден хавыкалыг

Челээштелгеп Совет
Тывам
Чечектеп-ле, сайзыра-ла!

Төрээн чурт чүүден эгелээрил?

Сөзү М. МАТУСОВСКИЙНИИ Аялгазы В. БАСНЕРНИИ





Татьяна Левертовскаяның «Сакмаңнык» деп чуруу.

БИЧИИ КӨРҮКЧҮЛЕРГЕ

Беш чыл бурунгаар шайысылал Кызылга уруглар театры ажыттынган. Бо кыска үениң дургузунда хоорайның болгаш Кызыл чоогунда турар сууларның бичии көрүкчүлериниң алдын каш шиилерни көргүскен. Театр ажыттынары билек-ле оон бот-тывынгыр артистери 5, 6, 7 класстарның өөреникчилери тургулаан. Олар ам колдуу студентилер, чамдыктары ажылчыннар апаргылаап.

Бистер чүгле бичиилерге болгаш эге класстың өөреникчилеринге эвес, харын үетүк классчыларга база улут узуска таарышкан шиилерни үндүрерин орадажып турар бис.

Бот-тывынгыр артистер баштай өөреникчилер турган болза, олар ам өзүп келген — студентилер, ажылчыннар болу бергеп, оларның театрынга ынакшылы улам-на улгадып, бистиң талантылыг артистеривис болуп, артисчи мергежили-даа бедээп. Чижээ, театрның даргазы, кол башкарыкчы Василий Демин, Люда Лалетина башкы институдунуң физика-математика факультединиң студентнер апарган, идепкейлиг болгаш талантылыг киржикчи Нина Голубцова медучилищениң, Лариса Панфилова биле Иван Бершанский политехникумунуң сургуулдары апарган, Сергей Борзенко, Люда Елизарова, Люда Обухова бо чылын 8-ти дооскан, төрээн театры дээш сагыш човап, ам-даа идепкейлиг киржип турар. Улгады бергеш-даа театрның идепкейлиг бот-тывынгыр артистери болуп турар ындыларга тудугжу Саша Чигунеков, башкы училищениниң сургуулдары Капа биле Люда Мирошниченко оларны болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Оларны театрның эки артистери деп чугаалап болуур бис.

Бо чылын бистиң театр Синельниковтуң «Экин, Яков» деп шинзин көргүскеш, көрүкчүлериниң совуургалын, эки үнелелин чаалап алган. Адаптуң дайынының үезинде Киевке чажыт хөделип турган арес-дидим кижилериниң удурлуучузу Яков Батюктуң болган оон эш-өөрүнүң коргуш чок, эрес чоруунуң дугайын бо шиинде көргүскен. Яковтуң ролюн Ваня Бершанский дыка эки ойнаавын демдеглевес аргажок. Театрның бо чаа сезонун Ковалёвтуң үетүк классчыларының өөреникчилеринге таарыштыр бижээн «Ол шупту аңаа-ла эвес» деп шинзи-биле ажыттывыс.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл оюн таварлаштыр «Январьның ады» деп шинии бичии болган аныяк көрүкчүлерге бараалгадыр бис.

Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалын бистиң театр боттарывыстың хире шаавыс-биле база-ла чогаадыкчы чедиишкиннерлиг утказа бис.

З. САЯА.
Кызылдың бичии уругларының театрының кол режиссёру.

Өөрүшкүнүң аялгалары

СӨӨЛГҮ 25 чылда музыка уран чүүлү биске дика шапкын хөгжүп келген.

Тывалар музыка культуразының талазы-биле Совет Эвилелиниң хей национал улустарының аң аныяк республиказы дээрзи музыка фольклору-биле танып кижилерге билдингир.

Улустуң драматиктиг, революсчу ырлары, сергек ритминиг танцылары, чалгыгда эштип чораан кастар дег чараш дыңналыр чонуң ынак ырлары, сырынналган сыгыт, хөөмей, каргыраазы, хоюг үнүт хомузу, игили, бызаанчызы, ямбиван, чадаганы аңчыларның одаанга, кадарчыларның аалдарынга, ховуга дыңналып, клубтарның сценаларындан чаңгыланып кээп турар.

Бистиң чуртувуска шаанда хаая дыңнап болуур бедик үнүт ыраажы кижилер, уянгылыг салгыдаар шооржулар, хомусчулар тургулаан болбайн аан, ынчалза-даа оларның ол талантызы үнелеттинмейн чорааны билдингир. Чүгле 1921 чылдан бээр Тыва хамзарышпас күүне болуп, хөй-ниитиниң политиктиг кедүрүүшкүнүнче шилчип, боттывынгыр уран чүүлдүң ужугуушкувунче киискээн. Национал композиторлар, хөгжүмчүлер, артистер, чогаалчылар, чурукчулар дешпип үнген. Бистиң мурнувуста улут сорулга чүл дизе, чонның эртинелиг чогаалдарын шингээдип албышаан, оон үндезинниге бедик деңнелдиг, профессионалдыг уран чогаалды тургузары болгур.

1944 чылда Тыва Улут Совет өг-бүлеге каттышканының соонда музыка культуразы, чурттуң бүгү амыдыралы шыкаш, чаа түүл болу берген. Музыка масса чонуң хамаарылгазынга хаара түттүнүп, арткан үениң эң эки кижилериниң сактып чораан, ынчалза-даа чедип ап чадап чораан бодалдарын боттандырган.

Республикага чаңгыс театр турган болза, ам хөгжүм-шинин театрын, аныяк көрүкчүлериң театрын, филармонияны, беш улустуң театрны тургускавын, радио болгаш телевиденне комитединде симфониктиг оркестрин, Кызылдың уран чүүл училищезинде Тыва АССР-ниң культурааның алдарлыг ажылдакчызы Иван Миния башкарган улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестрин, Тыва АССР-ниң культурааның алдарлыг ажылдакчызы Роберт Лесников башкарган хоруң чугаалаартала четтирбр.

Масса чон театрларже, концерт залдарынче, клубтарже кежээлерде далаштыг шуужуп кээп турар.

1944 чылга чедир чаңгыс-да ырлар чыындызы үнмээн болза, ам тыва улустуң ырларының база композиторларның ырларының чыындыларын болгаш авторларның тускай номнарын республиканың ном үндүрер черн биле Улустуң чогаадылга бажыны парлап үндүрүп турар.

Нотаге бижиттинген аялгалар парлап үндүрериниң талазы-биле Тывага 1956 чылдан эгелээш, Улустуң чогаадылга бажыңы авторларның чаа ырларының листовкаларын, чыынцыларны үндүрүп турар болу бергеп.

Чоокка чедир-ле Тывага опера деп сөстү безин билбес турган кижилер ам Р. Кенденбильдиң «Чечек биле Белекмаа» деп оперетазындан, А. Чыргал-оолдуң «Хүнүүң ыраажылары» деп оперетазындан үзүндүлерни радиодан болгаш концерттерге ыраажыларының күүселдезинден дыңнап турарлар.

Амгы үеде тыва композиторларның чогаалдары түгле бистиң республикавыста билдингир эвес, харын Совет Эвилелиниң улуг хоорайларында, ақы-дүкима Моол Арат Республикада чаңгыланып турар болу берген. Алексей Чыргал-оолдуң «Алдан-Маадыр» деп симфониктиг поэмазын 1958 чылдың март 4-те Казань хоорайга эң баштай ойнаан, 1959 чылда Москвага парлап үндүрген. Р. Кенденбильдиң операзындан үзүндүлер Ленинградтың концерт залдарында дыңналып турар болгаш мына композиторлар эвилели чамдыызын парлап-даа турар.

БО ЧЫЛДЫҢ ИЮНЬДА болуп эрткен конференцияга ийи симфониктиг поэмазы, А. Чыргал-оолдуң «Челер-оюм» деп увертюразын, Р. Кенденбильдиң үш кезектиг сюитазын болгаш А. Тановтуң танцыларын тыва радионуң болгаш телевиденнеңиң симфониктиг оркестриниң күүсеткенин, «Чечек» ансамбльдиң хору эзлээн каш ырларны хөй үнге ырлаанын канчап чедиишкин деп санавас боор.

Конференцияга оон аныяк композиторларның 30 хире чаа ырларын хүлээп алган. Ук конференцияга илеткелчилер болгаш санал бергеннер Б. Чүлдүм-Сүрүң, Б. Соланзаң, К. Бегзи, А. Танов, Д. Хүрегоол, К. Баазан-оол, Ю. Сундуй оларның чогаадыкчы мергежилин бедидип, аныяктарга болгаш бичии уругларга чедиңгир эки ырларны бижип турарын демдеглээн.

— Юбилейге Тыва дугайында чүнү белек кылган силер? —дээр болза, Р. Кенденбильдиң «Орденниг Тыва», С. Хөймер-оолдуң «Кызыл, Кызыл, хоорайым», С. Сүрүң-оолдуң сөзүнге Ю. Сундуйның «Төрээн черим», И. Полудин биле С. Козловның сөзүнге «Тыва дугаймында ода», С. Бюрбюнүң сөзүнге «Кызыл дугаймында ыр», М. Рамазановның сөзүнге «Төрээн Тывам» деп ырларны, үстүвде демдеглээним чогаалдарны алап болур.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуур юбилейниге белек кылдыр улут баштынчы дугаймында чамдык чогаалдарны тыва композиторлар бижээн.

С. БЮРБЕ,
Кызылдың башкы училищезиниң музыка башкызы, композитор.

КУЛЬТУРАДА чаа чүүлдер

● «БОЛЬШЕВИК» колхозтуң уран талантылыг аныяктарының ат-сураа түгле Барыын-Хемчикте эвес, харын-даа республикада сураглыг бергеп.

Эрги-Барлык суурга шин, концерт, кино болганда клубту көрүкчүлер сыңыпшастай бээр таварылгалар тургулаан. Ынчангаш культураның чаа одаанын тудуу аңаа эгелээн турган.

Совет Тываның 25 чыл оюнуң бүдүүзүнде Эрги-Барлыкка Культура бажыңының тудуу дооствп, ону дүүн кежээ башкылдыы-биле ажыттыган. Ону Хомушку Стайга удуртулган колхозчу тудугжулар тудуп тургускан. Чаа Культура бажыны 250 кижи олурар улуг залдыг, библиотека база бар, теннис, биллиард, шыдыраа ойнаар түскай өрээлдерлиг.

Байырлыг ажыдыышкыныың соонда 25 чыл оюнга тураскаатканы солун, байлак программалыг концерт болган.

• • •

● ЧӨӨН-ХЕМЧИКТИҢ шемжиилери база-ла уран талантылыг чон. Олар районга болгулаан фестивальдарга, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге бирги черни каш удаа азаап келген. «Большевик» совхозтуң төвүнге культураның чаа одаан тударын негеттинип келген. Ынчангаш совхозтуң тудугжулары болгаш ажыл-ишке, аян ырга хандыкшыдыгдыг Шеминиң аныяктары чаа Культура бажыңын туларынче хайыгтын киргеп.

Шыван-ла шемжиилер салгаш соруглазын күүсеткеп. Совет Тываның 25 чыл оюнуң байырлалының бүдүүзүнде чаа Культура бажыңын байырлыг ёзу-биле ажыттган. Оон ышкаш, ташты көрүштүг кылдыр дериттинген. Беш чылдың дөртку чылында совхозтуң кылыр ажылдарының планын, сайзыралын, мурнакчыларың фото-чуруктарын, стендилерин, чуруг делгелгелерин, лозун, плакаттарны аскылаан.

Ажыдыышкынның соонда байырлалдың улуг концерти болган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 11, СУББОТАДА

МОСКВАНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ
(13.30 шактан 20.30 шак чедир)

13.30—сөөлгү медээлер.
13.45 — школачыларга дамчыдылга.
14.15—«Ленинчи черлер-биле».
14.45 — «Чаа чүүлдер эстафетазы».
15.30—доңчу чүүлдер кежээзи.
16.45—чаа чүүлдер.
17.00 — улусчу университет.
18.30—Ю. Рыхтей. «Ырак соңгу чүк думчуунда».
19.15—агаарда — «Аныяктар».
20.15—чаа чүүлдер.

КЫЗЫЛДЫҢ КӨРГҮЗҮҮ
(20.30 шактан 23 шакка чедир)

20.30—чаа чүүлдерниң түскай үндүрүлгези.
20.55 — музыкалыг чапсар.
21.00 — Кедээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүүгүге колбаштырган дамчыдылга.
22.00 — Тываның ыр болгаш танцының «Чечек» ансамблиниң концерти.

МОСКВАНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ
(23 шактан 1.00 шакка чедир)

23.00 — хөглүглер, тывынгырлар клубу — 69.

Редактор К. Ш. ДИНГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Механога берге старттар» 11.30, 1.15, «Угрюм хем» (1-ги, 2-ги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Эш Арсений» 14, 17.30, «Тыва үелериниң белдирп» 10, 16, «Карантин» 12, 19.20, 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дирик амытаннарның чугаазы» 3, «Аныяктыг Изабелла» 5, 6.45, 8.30 шактарда.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНИГЕ

Бо чылдың октябрь 12-де, воскресеньеде, Кызылторгтуң үлетшүр бараанларының № 1, 4, 7, 10, 11, 12, 13, 19, 18, 22, 41, 45, 47 магазиннери мурнунда ажылдан турганы хүн чуруму-биле ажылдаар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харылысалгалыг секретарьнын 23-35, партийжи амы-ырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, кедээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетшүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларнын 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгдар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелеринин типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—00748.

Солун неделяда алды катап үнер

СОВЕТ КИЖИЛЕР БАЗА КАТАП КОСМОСТА!

БҮГҮ ЧҮРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үдезидиттингеи

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 12 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 241 (5087).

Өртээ 2 көп.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

СЭТА-ның дыңнадыы

Орбитага башкарылгалыг ужудуушкуннарның программазының талазы-биле эртем-техниктиг чаа шинчилелдер

КОСМОСТА—„СОЮЗ-6“ КОРАБЛЬ

Октябрь 11-де Москваны-биле 14 шак 10 минута турда Совет Эвилелинге «Союз-6» космос корабльдиг чедиримчи ракетаны салып үндүрген. 14 шак 19 минутада «Союз-6» корабльди Черниң спутнигиниң санап каан орбитазынче аажок ылаптыы-биле үндүрген.

«Союз-6» корабльди подполковник Георгий Степанович ШОНИН башкарып чоруур, корабльдиң борт-инженери—техниктиг эртемнерниң кандидады Валерий Николаевич КУБАСОВ.

Эртем-техниктиг шинчилээшкиннер болгаш эксперименттер талазы-биле калбак программаны корабльдиң экипажы күүседир, ооң иштинде:

— «Союз» ракета-космос комплекстиң чаарткан конструкциязының болгаш башкарылга системазының комплекстиг шенелдези болгаш хыналдазы;

— ужудуушкуннуң нарын байдалдарында корабльди болур чогууру-биле чигелээрниң, туруштуг болдурарының болгаш хол-биле башкарарының системазын улам ынай болбаазырадыры болгаш ужудуушкуннуң тускайлангай херекселдерин хынаары:

— черниң геолог-географтыг объектилерин эртем талазы-биле хайгаараары-ның болгаш чурукка тырттырарының талазы-биле ажылдар, база ол ышкаш алдынган медээлерни улус ажыл-агыйынга ажыглаарының методиказынга таарыштыр ажылдап кылыр сорулгага Черниң атмосферазын шинчилээри;

— чер чоогунуң космос делгемнериниң физиктиг шынарларын эртем ёзүзу-биле шинчилээри;

— космос ужудуушкунунуң кижиниң организминге хамаарылгалыг факторларын көөр талазы-биле медицина-биологтуг шинчилелдерни чорудары.

«Союз-6» корабльдиң ужудуушкунунуң үезинде нарын технологтуг аппаратура-биле агаар болгаш дензи чок байдалдарга металл аймаан дүнзаалап, каннаарының янзы-бүрү аргаларын шинчилеп көөру.

Экипаж-биле быжыг радио-телевизия харылзаазын тудуп турар.

Экилажта кижилерниң кадыынын байдалы эки дээрзин корабльдиң командири эш Георгий Степанович Шонин илеткээн. Космонавтарның кабиназында болгаш орбиталдыг кезектерде базышкын, температура, агаарның шыгы болгаш атмосфераның газ составы Чер кырында ышкаш болуп турар.

Космонавтар эштер Шонин биле Кубасов ужудуушкуннуң көрдүнген программазын күүседип эгелээн.

„Союз-6“ корабльдиң командири эш Г. С. ШОНИННИҢ ужудуушкун мурнунда медеглели

Эргим эштер!

«Союз-3», «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдерниң чорудуп турган шинчилээшиннерин улам-чылаары-биле бөгүн бистиң «Союз-6» корабливистиң экипажы космос оруунче аъттанып турар.

Совет кижиниң космосче ужудуушкун бүрүзү сылдыстарже углананган корабльдерниң тургузукчулары — ажылчыннарның болгаш инженерлерниң, конструкторларның болгаш эртемденнерниң чегаадыкчы канчаарда аажок улуг күш-амылын бадыткап турар. «Союз-6» корабль-биле чаа ужудуушкуннар кылыр бедик алдарның биске таварышканынга өөрүп четтирип тур бис.

Төрээн чүрттүң бисче хүлээткен харыысалгалыг сорулгаларын ылаптыг күүседиривисти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилэзының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бадыткап тур бис.

Байырлыг!

Төрээн черивиске ужураашкыже чедир!

Подполковник Георгий Степанович ШОНИН

Подполковник Георгий Степанович Шонин 1935 чылдың август 3-те Луганск областың Ровеньки хоорайынга төрүттүнген. Бичии назынының чылдары Одесса областың Балта хоорайынга эрткен. Аңаа ол чеди чыл школазын дооскан. Бүгү-эвилелдиң аныяктарының Ленинчи Коммунистиг Эвилелиниң кежигүнү болу берген.

1950 чылда Георгий Одессаның тускай ужар чүүл школазынга киргеи. 1953 чылда Шонин — ужар чүүлдүң Ленин орденниг шериг-далай училищезиниң курсантызы. Оны чамишкининг дооскаш, ол 1957 чылдан эгелеп Кызыл туктуг Балтий, а ооң соонда Соңгу чүк флоттарының ужар чүүлүнге албан эрттирген.

1957 чылда Г. С. Шонин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилэзының хүрээленнинге киргеи.

Георгий Шонин космоска ужудуушкун белеткелиниң программазын чедишкинниг дооскан болгаш космос корабльдериниң тургузуун тергиин эки шинчээдип алган. 1968 чылда ажылдавышаан тургаш, Жуковский аттыг шериг-агаар инженерлиг академияны тергиин кылдыр дооскан. 1969 чылдың январьда «Союз-5» корабльдиң командири ужудукчу-космонавт Б. В. Волынов-туң солукчузу болган.

Георгий Шониннің адазы Степан Васильевич Ада-чүрттүң Улуг дайынының фронтузунга өлген. Оны бухгалтер тускай артеминг авазы Софья Владимировна кижизиткен. Георгий Степановичиниң ог-бүлези бар — кадайы Лидия Фёдоровна, уруу Нина 14 харлыг, оглу Андрей сее харлыг.

(СЭТА).

Валерий Николаевич КУБАСОВ

1935 чылдың январь 7-де Владимир областың Язники хоорайынга төрүттүнген.

1952 чылда ортумак школаны дооскаңының соонда Валерий Москваның ужар чүүл институдунга өөреним киргеи. 1958 чылда институтту чедишкининг дооскаш, Валерий Кубасов конструкторлар бюрозунга ажылдап эгелээн. Ол техниктиг эртеминиң кандидатының эртем чадазынга диссертациязын чедишкининг камгалаан.

1968 чылда В. Н. Кубасов Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилэзының хүрээленнинге киргеи.

Валерий Кубасов космоска ужударынга белеткелдиң долу программазын космонавтар отрядынга эрткеи. А. С. Елисеевтиң солукчузу болган.

Валерий Николаевичиниң кадайы — Людмила Ивановна база-ла ужар чүүл институдун дооскан болгаш инженер бөөп ажылдап турар. Кубасовтарның уруу Катя — үш харлыг.

Космонавтың адазы Николай Иванович болгаш авазы Татьяна Ивановна — пенсионерлер.

(СЭТА).

КӨДЭЭНИҢ ИШЧИ ЧОНУНУҢ БАЙЫРЛААЛЫ

Бөгүн кодээде байырлал — кодээ ажыл-агый ажылдамчыларының Бүгү-эвилел хүнү. Ол — бүгү совет улустуң чырыткыыр байырлаары, совет тараачыннарының амыдыралында улуг өөрүшкүүлүг болуушкун.

Чыл бүрүде кодээ ажыл-агый ажылдамчыларының хүнүн демдээткены, ону бүгү улустуң байырлап турары болза, Совет эрге-чагырганы тургузарының хөрээнге, Октябрь революциязының чаалап алыышкынарын кампаазарынга, бистиң чүрттувуска социализмниң болгаш коммунизмниң тургузуушкунга совет тараачыннарның, кодээ ажыл-агыйның хей миллион ажыл-ишчилериниң кайгамчым улуг ролян болгаш ачы-хавыязын партияның, чоннуң бедик үнелеэшкинин болуур.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга төлептиг умуражыр дээш бүгү улустуң социалистиг чарлыын калбартып чөрүткээ-биле совет кодээ бадунуң байырлаалын демдеглеп турар. Ол чарыштың бүгү чүртта калбарганы улуг башкыңга чоннуң кызыгаар чок ынакшылдын, өөң улуг чагыларын күүседиринге чайгылыш чок шиитпиржиниң илергейлеп турар.

Ленинчи чагыларны эдербишаан, Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ховуларының, фермаларның ажыл-ишчилериң амгы үениң кодээ ажыл-агый техникказы-биле чепсегээн, серединиге болгаш культура хогжудезиниң талазы-биле кайгамчык улуг ажылды кодээге чөрүткеи.

Тыва АССР-ниң кодээ ажыл-агыйының чижээнден алырга, Тывага мурнунда кара чаңгыс чепсек болуп турган ыяш сыптыг озук амдазын, хараган болгаш ыяш илимирлер ам шаандагы чүве болуп үттүндүрган. Республиканың колхозтарында, совхозтарында муң-муң тракторлар, комбайннар, автомашиналар болгаш өске-дээ кодээ ажыл-агый машиналары ажылдап, хөлдүң күш-амылын механизация-биве солуп турар. Кодээниң өөур-хевирин өскерипгеи. Эрги, чаа суурлар чыл бүрүде чаагай-ыды сайзырап, чаа тудуглар немелип, кодээ чоннуң амыдыраа чүрттаалгазы уламна культурлуг, бай-шыдаалдыг апар чыдар.

Кодээ ажыл-агый ажылдамчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге, а дүүн — октябрь 11-де байырлап эгелээнивис Совет Тывының 25 чыл юбилейи демдеглээн хуралдар, митингилер эртикилээн болгаш байырлалдың оюн-тоглаазы бо хүнге чедир үргүлчүлеп турар. Мөңгүн баштыг Бай-Тайганың малчыны, калбак делгем элминерлиг Тожунуң аңчызы, тараалап Таңдының ишчизи-даа юбилей байырлалын демдеглеп тургаш, делегейде бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи, Совет Эвилелиниң улуг, биче бүгү кижилериниге аас-кежиктең чырыткылыг сөзүн айтып берген В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейинге уткуштур алган хүлээлгеадын хуусаа бетинде күүседирин, коммунизмниң херээ дээш ам-даа күжениишкининг ажылдаарын база катап илеткеп турарлар.

Коммунизмниң делгем дөрт өрүү-биле Совет Тывының 25 чыл базымының байырлалы үргүлчүлеп турар. Бо кыска үүлге дүүн республика найысылаларынга болган хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг митингизиниң дугайын чугаалап көрээли.

Октябрьның 11-де хүнүң бирги чартыы бүргеп-даа болза, орденниг Тываның найысмалалы байырлал шинчизин оскүнмаан. Даңгаар эртеи чагган чаашкын Кызылдың кудумчуларын, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парктыңда чодур

Республиканың тараажыларының чедишкинин өөрүнчүг. Бо чылдың ындыг иончуг таарымчалыг эвес агаар-байдус байдалы турза-даа, кодээ ажыл-агый культураларының шөөрү дүмүдүн ажыл-агыйлар өстүрүп алган, ажаап алыышкын амыдаары организастыг чоруттунган. Республика күрүнеге тараа садар планын октябрь эгезинде күүседкеи болгаш ам 109,7 хуу чедирде берген. Мурнуку чылдарда ышкаш Таңды, Каа-Хем районнарның тараажыларының үлүг-хуузу улуг болган — күрүне шыгжамырынга киргеи тараанның хей кезиин олар дужаган.

Ажаап алыышкынны шалыпкын, бедик шынарлыг чөрүдүп, күрүнениң план-чагын хуусаа бетинде күүседип, планнан ажыр эвээш эвес тараанны саткан ажыл-агыйлар хей. Ажаап алыышкын үезинде чүс-чүс комбайнерлер, челээчылар мөгаг чок ажылдап, бедик көргүзүглерни чедип алган.

Ленинчи юбилейге болгаш Совет Тываның 25 чылынга төлептиг умуражыр дээш социалистиг чарышка чер ажылының талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип алганнар хей. Каа-Хем болгаш чамдык өскеда районнар ажаап алыышкынны организастыг чөрүткеи болгаш күрүнеге тарааны пландан ажыр хөйнү саткан Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Каа-Хемниң «Тилелге», Таңдының «Революцияның чалбыыны», «Коммунизмниң херели» колхозтары болгаш «Саян», «Межегей», «Сүт-Хөл», «Көк-Тей», «Бүрен» совхозтар дүүгүт дээш демисеилге эрестиг ажылдаанар.

Бо чылдың үшкү кварталының түңнелинде малдың баш санын өстүрер, мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чарышка Бии-Хем район тимеленчи болган. Кодээ ажыл-агыйның хей санныг мурнакчылары Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнатнан болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп бедик атты чедип алган.

Бөгүн мурнакчыларның чаагай ажыл-ижкин, бүдүрген үүлезин өөрүп демдеглевишаан, мөөн сөңгаар оларның хүрээлеңи улам өзерин сеткиядың ханызындан күүзөр үшүрүүг бис.

Кодээ ажыл-агый ажылдамчыларының Бүгү-эвилел хүнүн демдеглевишаан, чедип алыр сорулгаларывысты демдеглеп алаа чөгүүр. Ажаап алыышкынны дооскаан ажыл-агыйлар бө хүннерде ону доозар, бүгү савакны болуп албышаан, аңгыс аңдарылгазының планын күүседир, четчир үрезиннерни уруп алырын доозар болгаш келир чылдың тарылгазынга белетизээр; мал ажылының талазы-биле иол үүүл — кыштаглаашкынга белетиер, малга төдуг болгаш чылыг кыштаглаашкынны хандыраары болур.

Колхозтар болгаш совхозтар ажыл-агый чылын бүгү көргүзүглер-биле чедишкининг доозарының демисеилин чорудар. Күш-амылдың будурунчүүүн бедидип, бот-үнени чиигедип тургаш, бедик орулгалыг болурунуң аргалары бө чылын хей ажыл-агыйларга бар. Маңаа экономиканы хамылап киреры, камналга, техниканы, эт-хөреңгини хумагалаары, көпеекке чедир санап билири чугула. Экономика талазы-биле быжыг болгаш орулгалыг болуру келир чылын бедик көргүзүглерни чедип алырының үндезини ол болур.

ЧЕЧЕКТЕЛ-ЛЕ, ТӨРЭЭН ТЫВАМ!

Алдынналчак күстүң ортаа айы — октябрьның 10, 11-виң хүнеринде бистиң республиканың каңы-даа булуңнарынга, чүрттакчылыг чер бүрүүнге 25 чылдың юбилейин демдеглээн хуралдар, митингилер эртикилээн болгаш байырлалдың оюн-тоглаазы бо хүнге чедир үргүлчүлеп турар. Мөңгүн баштыг Бай-Тайганың малчыны, калбак делгем элминерлиг Тожунуң аңчызы, тараалап Таңдының ишчизи-даа юбилей байырлалын демдеглеп тургаш, делегейде бирги социалистиг күрүнениң үндезилекчизи, Совет Эвилелиниң улуг, биче бүгү кижилериниге аас-кежиктең чырыткылыг сөзүн айтып берген В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл болуур юбилейинге уткуштур алган хүлээлгеадын хуусаа бетинде күүседирин, коммунизмниң херээ дээш ам-даа күженишкининг ажылдаарын база катап илеткеп турарлар.

Коммунизмниң делгем дөрт өрүү-биле Совет Тываның 25 чыл базымының байырлалы үргүлчүлеп турар. Бо кыска үүлге дүүн республика найысылаларынга болган хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг митингизиниң дугайын чугаалап көрээли.

Октябрьның 11-де хүнүң бирги чартыы бүргеп-даа болза, орденниг Тываның найысмалалы байырлал шинчизин оскүнмаан. Даңгаар эртеи чагган чаашкын Кызылдың кудумчуларын, культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парктыңда чодур



теректериниң ам-даа дүшпээн сарыг бүрүлерин кылайтыр чүүкаан, байырлал улам хөрлүг, чаагай шинчи кирэ берген. Парктың асфальтылап каан оруктарында ынай-бээр шүүшкан кижилерни көөрге, Улуг-Хемниң чалгыы-да. Лекторийде, ооң артыы талазында шелчүгеште чап-чаа ажыттынган делгелгелерде, чигир-боова, кат-чимис саткан дерги садыгларында чылган чон база-ла арбын. Дүүн чоокшулаа чорда чоннуң агымы «Хүреш» стадионче үзланы берди.

12 шак. Стадионнуң дээрбектелип бедээн олуттарын каас кылдыр кеттинишкен кижилер шыгырт доздур олурушкан. Митинг мурнуунуң шыышыңы. Стадионнуң мурнуу талазында трибунаның иинги каъдында бистиң байырлалывыска хожа-келбээ областардан, крайлардан, республикалардан болгаш акыдуңма моол аймактардан келгеи төлээлер. Оларның арасында Россия Федерациязының чазак төлээлери база бар.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Тока микрофонга чедип келгеш, найысылалың ажылчы чоннарының байырлыг митингизин ажытты. Бистиң чүрттувустуң күрүне симизи чаңгыланып үнду.

— Эргим эштер, хүндүлүг аалчылар. Совет Тываның 25 чыл болган байырлалын бо хире калбаа-биле демдеглеп эртиришкинивиске — деп, Тывада сураглаан база бир тудутжу бригаданың бригадири өөрүнге чоргаарланып тургалады.

Эш Ельшованың чугаазы черле шын. Эртеи 25 чылларның дургузунда көшкүн амыдыраадыг чораан Тыва сайзыраңгай улуг үлетпүрлүг республика апарган. Ооң тодаргай херечизинге Хемчик унунда бүгү делегейге сураглаан даг-дүгү арыглаар фабрикаңы, Таңды эдээнде түттүнүп турар кобальт комбинадың болгаш ооң-даа өске тудугларны адап болур.

Тываның байырлалынга Россия Федерациязының өөрүнээзинден чазак төлээлерин баштап келгеи РСФСР-ниң чыр-дыышкын министри эш А. П. Данилов Тываның ажылчы чоннарынга Федерация чазаалының мурнундан изиг байырны чедирбишаан, аныяк республиканың ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга чедип алган чедишкиннерин бедии-биле үнелеп, коммунизмниң материал-техниктиг базазазын тургузарынга моолдаа артых төлептиг салымышынны киирерине ханы бүзүрелдиин илергейлээн.

— Совет Эвилелиниң найыралдыг ог-бүлезинге кирип алгаш, бо кыска хуусаанның дургузунда бо хире сайзырал хогжээниңер социалистиг тургузугнуң кайгамчым күштүүлериниң бирээзин, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры эш Ооржак Лопсаңчаптың болгаш Моол Арат Республиканың Убса-Нур аймаанның төлээлериниң удуртукчузу эш Бизьяның чугааларын митингинниң киржиичилери сеткил ханышкыл-биле дыңнааннар.

Кижи төрелгетениниң хогжүдезиниң амгы үе-чадазының үезинде хожудангай чүрттарның капиталистиг ниитилелдиң тавардайн социалистиг хогжүлдеже кирип болурунуң дугайында башкы Ленинниң номналының амыдралда ботганың турарын, чоокта чаа-ла кылыг-кылыгаар черлерге карангы-бүдүүлүк чораан улустарның социализмниң ачызында човулаадан хосталып, чаагай амыдыралды тыпкаанының дугайында Моолдан келгеи төлээниң чугаазын дыңнаттыг күүседиривисти Совет Эвилелиниң Коммунистиг партилэзының Төп Комитединге болгаш Совет чазакка бадыткап тур бис.

Байырлыг!

Төрээн черивиске ужураашкыже чедир!

С. МААДЫ.
«Шынның» тускай корреспондентизи.

ЧУРУКТА: стадионга парад үезинде.

БӨГҮН КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ХҮНҮ



БОБРОВТУҢ ЗВЕНОЗУ

Алексей Бобровтуң звенозу бо күзүн «Саян» совхозтуң дүжүт ажаал алышкынынга шылгаран үнген. Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүнүң бүдүүзүнде оон-биле ужураазы бергеи бис. Оон комбайн звенозу сеелгү гектар черлерниң тараазын ажаап тур.

Комбайнерлер звенозунда коммунистер Виктор Галактионов, Григорий Кузовлев, Михаил Петров болгаш өскелер-даа кирип турар.

Бо чылдың чаа дүжүдүүнүң тараазын Бобровтуң звенозу бир дугаарында ажаап киргилеп. Ол звено ажаап алышкын үениниң дургузунда соксаал чок ажылдаан. Александр Бобров боду бо ажаап алышкынын сезонунда 618 гектар черниң тараазын ажаап алган. Звеновуң кежигүнү Виктор Галактионов база-ла 600 га черниң тараазын ажаап алган.

Совхозтуң күрүнеге тараа дүшаар планын дүрген күүседиргинге олар улуг үлүүн киргеи.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: А. Бобровтуң звенозунуң кежигүннери.

Авторлуң фотозу.

ТҮҢНЕЛДЕР БОЛГАШ ШИИТПИРЛЭЭР СОРУЛГАЛАР

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге мал, чер ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле докладтаткан онаалдаларны күүседиргинге эки түңнелдерни чедип алганы бөгүн демделеэ чогуур.

Республикада ам дүжүт ажаап алышкыны дооступ турар, октябрь 10-га чедир 65617 тонна тараа күрүне шыгжамырында киргеп, азы күрүнеге тараа садар план 109,7 хуу күүсеттинген. Таңды районнуң ажыл-агыйлары 32066 тонна, Каа-Хемниң — 15534 тонна тарааны садып, тараа белеткелинге улуг салыышкынны киргеннер. Чөөп-Хемчик, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Бии-Хем районнарның болгаш Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары тараа дүжаалдазын дооскан дугайын баштай рапорттааннар. «Көк-Тей», «Межегей», «Сүт-Хөл», «ҮТКА 25 чылы», «Россия», «Саян», «Бардык», «Большевик», «Кызыл туң» совхозтарның болгаш Таңдыда «Коммунизминиң херели», Каа-Хемде «Ленинчи оруң», Барыын-Хемчикте «Большевик», Чөөп-Хемчикте «Искра» болгаш оске-даа хөй колхозтарның тараажылары дээре түңнелдерни чедип алганнар.

Республиканың малчыннарының түңнелдерл база өөрүнчүт. Олар сүт белеткелинин тос ай планын 103,2 хуу, эттин — 108,8 хуу, а дүктуң чыл планын 102,6 хуу күүсеткен. Бии-Хем. Каа-Хем районнар болгаш Кызыл хоорай Советиниң күрүнеге дүк садарының чыл планын дыка ажырганнар. Бии-Хем, Тожу районнар сүт, Тес-Хем районнуң болгаш Кызыл хоорай Советиниң колхозтары ээт садарының чыл планын күүсеткен. Оон ыңай күрүнеге сүт, ээт садар талазы-биле чыл онаалдазын күүсадып алган түс-түс ажыл-агыйларны санаар болза хөй.

Боттарының хүн бүрүде күш-ажылы-биле материалдыг түүдерни бүдүрүп, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин бурунгаарладып турар мурнакчы кижилерниң бо чедиишкиннерде улуг-хуузу улуг. «Тес-Хем» совхозтуң хойжузу Саар Моңгалбан 100 хойга онаштыр 121, «Сүт-Хөл» совхозта Ооржак Доржу — 120, Каа-Хемниң «Октябрь 30 чылы» колхозунда Салчак Каваа —119 хураганны алган болгаш оон-даа еске. «Көк-Тей» совхозтуң саанчылары В. Долганина эртеңги тос айлар иштинде инек бүрүзүнден 2950 кг, О. Бичии-Уруг — 2700 кг сүттү саггаш, социалистиг чарышка тинилекчилер болганнар. Оң ышкаш «Межегей» совхозтуң саанчызы М. Мартыненко — 2671 кг, «Саян» совхозта — М. Серенмаа — 2033 кг сүттү инек бүрүзүнден саггаан. «Көк-Тей» совхозтуң күш ажаакчызы Л. Кулагина төрүүр дагаа бүрүзүнден чылда 140 чуурга алыр планныг турган, 154-ту алган. «Саян» совхозта Д. Бай-Кара, «Өөк» совхозта Н. Жмак, А. Казанцева, «ҮТКА 25 чылы» совхозта М. Дырыскын-оол, «Россияда» Ш. Санчат ышкаш малчыннар ажаап турар малынган болгаш бызааларындан хонукта ортумаа-биле килограмм ажыг немелде доктаамал ап турар. Ол ышкаш мурнакчы чылчыларны, авижилерни, төвежилерни саннаар болза дыка хөй.

Хөй пайгамчылыг мастерлер чер ажылынга база ажылдап турар. Каа-Хем районда Ш. Маадыр-оол, Ш. Прокопий, О. Өлзей-оол, Таңдыда И. Олейников, К. Эрес-оол, О. Седип-оол, Чөөп-Хемчикте М. Кертик-оол, С. Шооча, «Көк-Тей» совхозта Н. Васильченко болгаш оон-даа оске хөй-хөй комбайнерлер бо күзүн 500—700 гектар чедир тарааны ажаап ап, күш-ажылга бедик көргүзүглерни чедип алган.

Чедиишкиннериниң бүдүн өөртүп турар. Ынчалза-даа бисте шиитпирлеттинмээн айтырыглар ам-даа хөй дээрзин демделеэ чогуур. Доозулбаан ажаап алышкын ажылдарын эң чоокку хүннерде доозары чугула. Улуг-Хем, Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Таңды районнарда ам-даа алазын хөй тараа культуралары ажаап алдынмаан.

Оон-биле кады келир чылдың дүжүдүн уттуп болбас. Хереглелге четчир бүгү үреэнниерни уруп алыр дээш чогуур хемчегнерни ап, үреэнин ариглаашкынын чымыт үеде чорудары чугула. Республикада аңгыс аңдарылгазы дыка оожум чоруп турар. 147 муң гектар пландан 50 муң ажыг гектар чер аңдарытынган. Андыысында чер эриг турда, аңгыс аңдарылгазынче бүгү күштү мөөнөзе чогуур.

Малчыннарның мурнунда улуг сорулгалар туруп турар. Олар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга алдар кылдыр алган социалистиг хүдөлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш бүгү күүдерни кылыр хүлээлгелиг. Октябрь 1-де бийдал-биле алырта, республика ам-дан 4667 тонна ээтти, 3239 тонна сүттү белеткээр ужурлуг.

Ажыл-агыйларның удуртукчудары болгаш түскай өртемпиглери социалистиг хүдөлгелерни алдарлыы-биле күүседир дээш, эң органнаастыг, боттуг хемчеглерни алыр хүдөлгелиг. Продукция садарының планын күүсеттинмээн, мал ажылын улам ыңай хөгждүрүнүг дугайында база сагыш салыр керек. Маңаа чедиишкин мал кыштагладыышкынының организастыг чорударындан хамаажыр. Хөй ажыл-агыйлар малга тодуг кыштаглаашкынны белеткеп турар. Чижээ, Бай-Тайга, Чөөп-Хемчик, Каа-Хем районнар болгаш чамдык ажыл-агыйлар сиген белеткелиниң планын күүсеткен.

Мал ажылының фермаларының, бригадазарының кышка белеткелиниң хыналдазын чорутпаан черлерге чоокку хүннерде ол ажылды доозары чугула. Малчыннарга эки амыдырал байдалдарны тургузарынче кол кичээнгейни салыр керек. Ол дээрге совет улустуң чаагай байдалын экижидер дугайында партияның болгаш чаагың улуг сагыш салыышкынына бистиң эң дээре харыысыс, улуг баштыңчының алдарлыг юбилейинге төлептиг белээвис болур.

Т. ЛААСОЛ,
Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министрииниң орадакчызы.

Биске кыш коргунчуг эвес

Бистиң колхозтуң экономиказының кол үндезини мал ажылы. Артельдиң девискээри даг-даштыг, оргу-делгем шөлдер аваан болгаш, ында чер ажылы чоруттунмайн турар. Тараа культураларындан түгле ногаан суланы мал чеминге хереглээри-биле хөй эвес шөлде тарып турар бис.

Колхоз тургустунгандан бээр бодунуң он чыл болган юбилейин эрткен кыжын демделеп эрттиргеи. Ол он чыдларниң дургузунда ниитиниң малының баш саны хөй катап өскен. Ам колхозтуң бүгү малының баш саны 24400, оон ниитинде хөй 18 муң ажыг.

Ынчангаш колхозтуң ажылчылары бүгү күжүм мал ажылын хөгжүдүрүнче, ооң продуктулуун бедидиринче, малга быжыг чем-суурлу тургузарынче угландырып турар. Малдың баш саны чыл бүрүде доктаамал өзүп турар чорук бөдүүн чемнерни хөнүү белеткээрин негеп турар.

Бо хүшерде колхоз баштаар чери кол кичээнгейни кышка белеткелче утландырган. 1968 чылда колхоз ниитиниң малыша чем белеткээри четпес чоруткан. Ынчангаш эрткен берге кыштан муң ажыг баш мал өлүп хораан. Бо дээрге улуг каражадыр.

Эрткен чылдың сагындырыындан бистиң колхозтуң малчыннары чогуур түңнелди кылган. Мал чеми белеткээринге үш бригада ажылдап турган. Олардан аңгыда 191 малчыннар боттарының күжүүбиле малга бөдүүн чемни база белеткээн. Колхозтуң девискээринге бо чайын сиген эки үнген. Ынчангаш сиген кезилдезин шонынуң ортандала эгелээн. Ол чугула кампания үезинде организас-массалыг ажылады эки чоруткан.

Колхозчуларның үндүрген улуг күженишкининиң түңнелинде, ниитиниң малынга 17694 центнер сиген белеткеттинген. Ол болза 1969 чылдаа белеткээнинден 5 муң центнер хөй болуп турар. Оон аңгыда, эрткен чылын ногаан суланы барык-ла беш муң центнерни, будук-бүрүнү беш тоннаны, мал чеми тарааны 15 тоннаны белеткээн. Бо чылын колхозта мал чеминиң четчир санныг курлавыры тургустунган деп чугаалап болур. Ам ону кышкы үеде планныг, камнаглаыг чарыгдаар, кайы хамаан чок черге төтчеглээр чорударны болдурбаашның хемчегдерни алыр бис.

Ам кыш чоокшулап келген. Бо чылын колхозтуң девискээринге хар эрте-ле дүжүшкен, күсүү соок доңат эгелээн. Бо түүлдерни барымдаашаан, колхоз баштаар черн мал кыштагладыышкынынга белеткелди ыяска хуусаада, эки шынарлыг доозар деп шиитпирлээн. 5-5 кижилиг үш бригада мал кыштагларының септелгезинде доктаамал ажылдап турар. Оларга малчыннар боттары база дузалажып, үүрмек септелгени кылып ап турар. Ниитизи-биле 97 кыштаглар санаттынып турар. Оларның ниитинден ам хөрен кырында 95-ти белен кылдыр септээн. 700 баш хой кирер 4 чаа кажаалы немей туткан.

Кышка белеткел ажылдарында бир чугула чүве болза, мал чемин кыштагларга баш удур чедирип алыр болгай. Ону барымдаалаашаар, колхозтуң баштаар черн дөрт машинаны кыштагларже сиген сөөртүрүнге тускайлаан. Олар амга чедир муң тонна сигенни кыштагларда чедирген.

Эрткен чылдың дуржулгазының көргүскеня-биле алырга, чер-черге артык кыштагларны тудуп белеткээр чорук чугула болуп турар. Кыштың байдалы бергедеп, мал одары чедишпестеп келген таварылгада ажылгаазары-биле бо чылып 7 артык кыштагны тутхан. Оларга ниитизи-биле 2 муң ажыг баш мал кыштап болур.

Колхозтуң малчыннары боттарының күжү-биле 9 муң центнер чыгам сигенни белеткээн болгаш 80 кыштагны септеп чыгылаан.

Малчыннарның амыдыралчуртталгазынга база улуг кичээнгейни салып турар. Кыштан малды хүр ажырары, ооң чаш төлүн менди камгалап алыры эң берге ажыл. Ынчангаш малчыннарның амыдыран чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузар хөрек. Ол соруглга-биле бо чылын ийи чаа чуртталга бажыңын немей туткан. Ниитизи-биле малчыннар чурттаар 50 бажыңның 49-зун септеп чыгылаан.

Кышка белеткел ажылдарын бистиң колхозчуларывыс Совет Тыванның 25 чыл ооңга чедир бүрүн доозар дээш, шудургу ажылдаан. Бо ажыл ам колдуунда адактагган деп чугаалап болур. Ол болза карахөлүүлериниң алдарлыг юбилейге белээ болур. Артельдиң кежигүннери бо чылын көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүн боттарының күш-ажылчы хереглерине чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуп тураралар. Биске бо чылдың кыжы коргунчуг эвес.

Х. АҢГЫР-ООЛ,
«Кара-Хөл» колхозтуң даргазы.

ЧЫЛ ХҮЛЭЭЛГЕЗИН АЖЫРГАН

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң «Май 1» салбырының төп сүт-бараан фермазының коллективи хоочун коммунист Байыр-Белек чээрби чыл чыгаа үениң иштинде удуртуп турар. Анда турган «Май 1» колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи база ол. Ферманда дуржулгалыг саанчылар Кол Чатпаак биле Кол Дамдылаа олар база коммунистер. Олар ферманың тургустунган хүнүнден бээр оон-оон чылдарда үре-түңнелдиг күш-ажылы-биле чонунга үнелеттип келгеннер.

Бо коммунистер фермага үлегер-чижектиг болгаш оргазизакчы ажылы-биле нол өөск болбушаан, өзүл эвес саанчыларны, кадарчыларны мал ажылынга мергежилдиг кижилер кылдыр өөредип каапнар. Ферманың коллективи быжыг кайыралдыг, ажылага, өөредилгеге чаңгыс демнег, бот-боттарынга дузалажыр. Маңаа коммунистерниң салдары биче эвес рольду ойнаан.

Эрткен өөредилге чылында фермага ийи чылдыг политшколаның өөредилгези эки эрткен.

Коммунистер күш-ажылдың фермазы деп бедик атты чедип алыр дээш ферманың коллективи демисежип турар. Мында ажыл-иштиң үре-түңнеддерң, амыдырал-чуртталгага үлегерлиг болуру, өөредилгеже үүтүүл, бот-боттарынга деминг чорун бо бедик атты чедип алырынга дүгжүп турар.

Районда мурнакчы бо ферма ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыры-биле алган хүзөлгелерин көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге ыяскаар ажаап ап келгеннер.

Ферманың эргелекчизи эш Байыр-Белек чыл бүрүде мал чеми белеткээр бригаданы бригадирлеп, хой сигенни белеткеп ап келген. Саанчылар бо чылын 248 центнер сигенни, 6500 кезек будук-бүрү чемни белеткээн. 33 тонна кургаг өлеп болдунген. Бүгү кажаарының септелгезин, ферманың девискээриниң лапталгазын чаңын-на чорутхан. Ажыл-ишчи коллектив дээриниң чижээ ол-дур.

СЭКП райкомунуң болгаш райүүсөмөөнүң шилчиир түгүн чартык чылдың түңнелиибиле бо фермага тывыскан. Ол түктү быжыг тудар дээш созуп коллектив эрлеп турар.

А. ДОРЖУ.

Кур черниң совхозунда

Кур черниң «Тывавоге» совхозунуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Хүнүнге улуг чедишкиннерниг ужуражыр турар. Дүжүт ажаан алымышкыны октябрьның бештайгы хүнүнде-ле доозулган. Совхоз күрүнеге он муң хире тонна тарааны сатхан болгаш бодунуң түзээлгезин ёвуглаар тараа дужаарыы ам-даа уламчылаавышаан.

Малга немелде чем болур саваң болуп саразаттаарының ажылы дооступ бар чидар. Күсүү ажыг видарылгазы 7 муң гектарга соруттунган болгаш ам түдүктеп турар.

Совет Тыванның 25 чыл ооң баймрланышаан, совхоз ажыл-ишчи чедишкиннерин түүпеп, мурнакчы кижилерни шиливаан. 14 кижини хүндүлеп бижии-биле шаңнаан, 32 кижиге өртектиг белектер берген.

Д. МИХАЙЛОВ.



Эрзин районда «Чаа орук» колхозтуң хойжузу Бады Соруктуевич Сагаачы бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 114 хураганны, хой бүрүзүнден 2,8 килограмм дүктү алган.
ЧУРУКТА: мурнакчы хойжу Б. Сагаачы.

А. ДЕМБРЕЛЬДИЦ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ КИЖИЛЕРИ

ХОЙЖУНУҢ ӨӨРҮШКҮЗҮ

Хөй уругларны төрээн болгаш кижизиткен буянныг нелер Чөөп-Хемчик районда кайы хөй. Оларның бирээзи Сат Мандарый Доржуевна. Алдыы сылдыстың эдилекчизи «Маадыр-не» Доржуевна ам 13 уругларның неэн.

СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң хойжузу Мандарый Доржуевнаның улуг уругларының совхоз бүдүрүлгезинде идепкейлиг ажылдап, чамдыктары школада өөренип, өөредилгезинге эки түңнелдерлиг болуп турар. Бичелерни кижизидеринге эки түңнелдерлиг болуп турар. Бичелерни кижизидеринге күженишкининиң үндүрбүшаан, совхоз бүдүрүлгезиниң мурнакчызы болуп турар.

Ленинчи юбилейге болгаш байырлап эртип турарывыс Совет Тыванның 25 чыл ооңга холбаштыр алган хүзөлгезинге күүседир дээш, Мандарый Доржуевна уругларның адазы О. Чүдүймаа-биле кады, бо чылын база-ла эрес-шудургу ажылдаан. Оларның ушажылчы коргүзүү дээрелерниң деңнелинде, Төрүүр 100 хойга онаштыр 115 хураганны, бир баштан-на 3 кг дүктү бо чылын алган.

Мандыр-нениң амыдыралчуртталгазынга аас-кежиктн күзевишаан, күш-ажылынга улам улуг чедишкиннерлиг болурун йорээн каалы!

1800 кг сүт

Совхозта коммунистиг күш-ажылдың коллективи—Доргүн сүт-бараан фермазында дуржулгалыг-даа, аныяк-даа саанчылар хөй. Совхоз сүттү бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле үшкү квартал планын ажыр күүсеткен. Саанчыларның чарыжының шылгаракчыларының бирээзи Ондар Дүктүг Кененовна саалданың эрткен тос айларында бодунуң саап турар инектериниң бирээзинден-не 1800 кг сүттү саггаш.

— Саалдага дээре коргузугну чедип алырынга силерге чүү дузалаанып?

Бо айтырыгга Ондар Дүктүг мынчаар харылаан:

— Инектиң сүткүрү дылында дээри кончуг чоп. Эки ажаалга, чемгерилгелиг инек сүткүр болур. Бо дугайында бисте дуржулгалыг саанчы коммунистер Моңгуш Алдынкыс, Ооржак Севен, Мария Сангы-Бадра олар мээң ажылымга улуг дузаны чедирип, дуржулгазы-биле өөреткен. Чыл төнчүзүнге чедир 2000 кг сүттү инек бүрүзүнден саап ап, хүзөлгемни ажыр күүседир мен. Бистиң коллективтиң кежигүннери ажыл дээнде карак-кызыл, бир деминг ходелир. Бистиң кышка белеткелиивис эки.

М. СЕВЕН.

Гадан 449 центнер ногаан масса

Тыванның улус ажыл-агыйының чедишкининериниң делгелгезинде бир солун черни көдээ ажыл-агый павильону эзлеп турар. Делгелге баиқыының чаңынга чеде бээрге, улуг соңга өттүр «талдар» дег узун кукурузалар кижиниң кичээнгейин хаара туда бээр. Ол болза республиканың дыка хой ажыл-агыйларының байырлалга уткуштур чарышка киришиишаан, бо чылдың дүжүдүнден өстүрүп алган кукурузалары-дыр. Байырладың валчыларынга боттарының чедишкиннерин сонуургадыр дээш, ажыл-агый бүрүзү эң дээре дээп экспонадын экиеп делгээн болбайнаан.

Ынчалза-даа бөле шараап, чыскаай тургускан ол экспонаттарның аразында Таңдыда күрүнениң сорт участогунга өстүрген «Днепровский-56» деп сорттуң кукурузазы онзаланып көстүр. Ону 300 гектар сүгтаттыг черге тараан. Бо күзүн ол чаңгыс гектардан-на 449 центнер ногаан массаны бергеи. Бо сорт сугтаттыг, курдаа, аңгыс-даа черге дүргеи өвүүчели-биле болгаш кандаашкынга быжыг туруштуу-биле онзагай ылгалдыг. Ол бистиң республикага үр үеде тарып өстүрүп келген «Стерлинг» сорттан артык шынарлыг.

Тараа болгаш мал чеми культуралар эки ажаалданы шегээр. Ук сорт участогунуң кукурузачылары бо культураны тарыырындан эгелээп, ажаан алгыже чедир шыңгыы хайгаараалга тургускан. Олар ындыг бедик дүжүттү чайгы үеде одуруглар арааның ажылдап кылышкының чаңгыс эвес удаа чорутканының түңнелинде чедип алган.

Кукурузаны агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалында бедик дүжүт бээр кылдыр шепеп өстүрери тус-тус ажылагыйларның шенелде участоктарынга моон соңгаар-даа үргүлчүлээр. «Днепровский-56» республиканың байдалынга амдыызында райончуттунмаан сорт. Моон соңгаар ону республиканың мал ажылдыг кол районнарынга ажыглаарын корүп турар.

М. ВАЛЕРИАНОВ.



ЧУРУКТА: «Көк-Тей» совхозтуң саанчызы Валентина Абрамовна Долганина. Бо саанчы эрткен тос айларның дургузунда бодунга быжыглаан саап инек бүрүзүнден 2950 кг сүттү саггаш, республиканың саанчыларының социалистиг чарыжының тинилекчизи болган.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

100 инектен 100 бызаа

«Сүт-Хөл» совхозтуң Киров салбырында инек кадарып турар Моңгуш Дажыны болгаш ооң кадайы Моңгуш Чургааны чаңгыс чер чурттуглары мактап, оларга чоргаарланып турар. Ол өг-бүле 1948 чылдан бээр мал кадарып келген. Бо аразында олар улуг дуржулгалыг апарган.

1958 чылда Моңгуш Дажыга төрүүр инектер хүлээдип берген. Оон бээр-ле ол үргүлчү төрүүр инектер кадарып турган. Ооң коргузуу чыл бүрүде улам-на бедип келген. Кыш санында инектери хүр, семис чыл ажар. А чайын инектерни эки оттуг, серинн черлерге семпрти одарладыр.

Мал ажылынга инакшылдыг, кыымак шудургу ол кижилер 11 чыл дургузунда совхозунга 690 ажыг бызааны менди, доруктур азырап бергеи. Оларның бо чылгы коргузуу онза бедик болган. Төрүүр 100 инекке онаштыр 80 бызааны алыр турган. Дажы биле Чургаа 100 бызааны ап, менди азырап, доруктурган.

Кыжын малын хүр кыштагладыры-биле 20 тонна сигенин боттары кезип, белеткеп алган. Кыштаанның сентелгезин дооскан. 15 тонна кургаг өлекти бөлгеи. Д. ОНДАР.

ТӨП ШАҢДА

Таңдыда «Элегес» совхозтуң ажыл-ишчилери беш чылдың дөртку чылының байлак дүжүдүн чидириг чокка ажаап алыры-биле чергелештир, келир чылын чаагай дүжүттү өстүрүп алырынга хереглээр үреэнин уруп алырының ажылын база организастыг чорудуп турар.

Совхоз бо чылын 600 тонна эң чаагай болгаш арыг үреэнин бодунуң ховузунга өстүрген тараазындан курдан уруп алыр соруглалыг. Ол үреэнинин 300 тонназын хову бригадаларының үреэнинге өстүрген тараазындан төп шаңда экиеп алгаш, оон арыглаттынган 200 тонна кызыл-тас болгаш арбай үреэнин складта уруп, ооң үнүүчел шынарын хынаары-биле бичии ак пөс хапчыгаштарда уруп белеткээш, үреэнин шынары хынаар лабораторияларже чорударынга белеткеп турар.

Шаңда тараа арыглакчылары беш чылдың дөртку чылының дүжүдүн кыска хуусаада ажаап алыры дээш механизаторлар аразында калбарган чарышка хаара туттунуп, хову бригадаларындан келген тарааларны машиналардан дүжүрүп, шаңга кургадып арыглаан тарааларны машиналарга түзүргеш, тараа хүлээп алыр черлерже чорударынга база кызымаккай ажылдап турар.

Төп шаңда тараа арыглаашкынында ажылдап турарларның аразында ажыл дээш боттарының бар-ла күжүн үндүрүп, эртеңден орай дүнеге чедир кызымаккай ажылдап турарлар хөй. Оларга бо шаңга 12 чыл улаштыр ажылдап турар Н. Игнатьеваны, 8 чыл ажылдап келген К. Сайын-оолду, С. Чоодуну болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Олар хүн бүрүнүң ажыл үлүүн 114—115 хууга күүседип турар.

Ол ышкаш коммунист чоланчы Ооржак Кадр-оол хову бригадаларындан тараанны төп шаңче сөөртүрүнүң хүн планын 160—170 хууга күүседип турар.

Шаңда үреэнин арыглакчылары келир чылдың чаагай дүжүдүн өстүрүп алырынга четчир үреэнинин бүрүн уруп алырын дүрген доозар дээш, шудургу ажылдап турарлар.

С. ТАМЧАЙ.

БАЗЫМНАР

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының ачыызында бистиң республикавыс экономика болгаш культура хөгжүлдезинге херии базымнарны кылган. Чүүгү-даа мурнунда демдеглээр чүвениң — кижи төрелгеттенин чаяап төрээни сагыш-сеткилдин, утаан-бодалдың дээжилерни шиңгээдип аппан чаа кижилерлиг болганывыс, хөй-хөй уран чүүл одагларын тургузуп алганывыс болур. Бо дээрге бистиң чонга кайтамчык барыалгадывыс болурдур.

1944 чылдың үезинде ап көрээл. Ынчаардагы культура одагларын эргек базып санап болдур турган. Республикага 44 клуб база ол-ла хире библиотека ажылдап турган.

Тыва Арат Республика бодунуң эки туразы-биле Совет Эвилелинге каттыжып киргенинден бээр бо төөгү талазыбыле кыска үениң иштинде тыва чонуң культура талазыбыле чаартыдылаарын илергейдеп турар саннар болгаш чурагайлар пайгамчык. Үжүбижин чок чораан Тыва дээди болгаш ортумак өредилге черлериниде муң-муң суртуулдарлыг, культураның дыка хөй одагларын хоорай, суур санында дыргын болган. Чогаадыкчы интеллигенциянын салым-чаланныг кадрларын өредип белеткээр соруулга-биле күрүне хөй санныг түскай өредилге черлерин ажыктаан. Чүгле бөгүнгү Совет Тывада бээп 15 музыка болгаш чурулга школалары ажылдап, ында бир муң беш түс хире уруглар өөренип турар. Кызымда уран чүүл училищезин культура базыңдарынга, клубтарга болгаш музыка школаларынга ажылдаар кадрларны белеткеп турар. Тыванып хөгжүм-шин театрының артистеринин хөй нуруузу Ленинградка дээди сургууулду доозкан. Колхозчуларның болгаш ажылчыннарның чүс-чүс уруглары Москванып, Ленинградтың, Новосибирскининиң, Улан-Удэниң болгаш өске-даа хоорайларның хоочун дээди өредилге черлеринде өөренип турар.

Ам Тыванып чурттакчылары Чайковскийниң, Бородининиң, Бетховенниң, Моцарттың шылгаранғай чогаалдарын радио болгаш телевидение комитединиң симфониктиг оркестри күүседип турда дыңнап ап болур аргалыг болган.

Тывада 11 улусчу театр болгаш шин коллективтери ажылдап, ында бот-тыныгыр уран чүүлдүң янзы-бүрү жанрларында киржип турар. Тывада чогаадыкчы талантыларның дүрген хөгжүдээн ядеп болуп, профессионал уран чүүл чоннуң ортузунда шылгаран үнген талантылыг кижилербиле хөй бүрүдө байып турар.

Тыванып чогаадыкчы интеллигенциязы чүгле уран сиилбегенин, чечен сөстүң хөгжүмүн, сценанып мастерлерин эвес, харын чаа амыдырал тургузуушкунунуң идепейлиг киржикчилерн болуп ажылдап турар.

Композитор А. Чыргал-оол «Өөрүшкүнүң шүлүглеми», «Челер-Оюм» деп хөгжүм чогаалдарын бижээн. Тывanың хөгжүм-шин театры В. Көкоолдуң «Хайыран-бот», «Самбанын», С. Токаның «Ботинган музей», «Төңгүр-оол», С. Бюрбюнүң «Кызыл үер», О. Сагаан-оолдуң «Үеэнис келген» деп шилдерни чонга удаа-дараа бараалгадып келген. Орус болган делегей классиказының шилиндек чогаадыкчыларын тыва сценага көргүзүп болдур.

Тыва чуруукчуларның чогаадыкчы Союзунуң дыка хөй хоорайларында ергин тургулаан уран-сиилбенге дегдегелерине каш удаа киришкирген. РСФСР-нин чуруукчулар эвилелиниң кейгүнерн өөрүп турар. Тывада сурагжаан чуруукчулар С. Лавзы, В. Демин, Х. Төлбүжектиң аңгыда, сөөлгү чылдарда чогаадыкчы ажыл-ишке И. Салчак, Г. Торлук, Г. Суздальцев болгаш өскелер-даа улуг идепкейлиин көргүскен.

Тывa улустуң уран чүүлү Саяң сыннарын шагда-ла ажыр баскан. РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин улустуң артизи В. Оскал-оолга удуртқан цирк болгуй боттарының уран чүүлүн наш чылдар иштинде Совет Эвилелиге болгаш дыштыкы күрүнелерге көргүзүп келген.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бистиң чуртувустуң иштинде-биле чаартыдылаарын, социалистиг утказынарлыг культураны кызыгаар чом сайзырадып алган.

Кадык камгалалы республикада сайзыраан. Сөөлгү 24 чылдың иштинде ол ажылга күрүне бюджединден 101,7 миллион рубльди чарыгдаан. Ол чарыгдалдар чыл бүрүде улам ковудеп орар. Амгы үеде республикада дээди эртемниг 460 эмчи, ортумак эртемниг 1650 эмнелге ажылдакчызы ажылдап, ол муң чурттанчы бүрүзүнге-ле 137 эмнелге орну, 20,8 эмчи, ортумак эртемниг 64,5 эмнелге ажылдакчызы онаажыр. Бо дээрге, РСФСР-нин ортуман көргүзүүнге деңнежип турар чижек-тир. Бир эвес 1945 чылда республикага чаңгыс эпидемиолог эмчи бар турган болза, ам ындыг эмчилер район бүрүзүнде ажылдап турар.

Уруглар албан черлеринге хаара тудар уругларның саны чылдан чылче өзүп турар. Божулга бажыңнары, херээженнер, уруглар консультациялары, уруглар садтары, яслилер Тыванып амыдыралынче бижыы-биле киргеп. 1945 чылда 210 орунгуг уруглар яслилери турган болза, 1968 чылда ол 6900 орун четкен. 1969 чылда ясли-садтар тударынга 3.011 муң рубльди көрген, азы ол 1968 чылдынган 10,7 хуу хөй болур. 1968 чылда ясли-садка бир уругну ажаарынга 364 рубльди чарыгдаан болза, бо чылын 403 рубльди чарыгдаар.

Капитализмден социализмниң артык күштүүн чүүнө экономика, социал хандырылга талазы-биле эвес, база ол ышкаш кижи төрелгеттенин төөгүзүүге эң мурнакчы, эң дешпилгелиг культураны хөгжүдүрүнің талазы-биле артык күштүүн бүүредиг бадыткан көргүскен.

А. КАПЛУНОВ,
Тыва АССР-нин сан министри.

Социал-культурага бюджеттиң ролю

Тыванып социал-экономиказын хөгжүдеринге республиканың күрүне бюджеди кол быра болуп, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунун сан-хөөнүң эргежок чугула хемчээлдиг курлавырларыбиле хандырып турар. Сөөлгү 24 чылдарда Тыванып экономиказының болгаш культуразының хөгжүлдезинге 500 миллион рубль чарыгдаттынган болгаш бюджеттиң хемчээли чыл-чылда өзүп келген.

Бир эвес 1945 чылда бюджеттиң чарыгдалы 3.664 муң рубль турган болза, 1968 чылда 46.832 муң рубль четкен нүкке, азы 13 катап көвүдээн. 1969 чылдың бюджединиң чарыгдалы эртикен чылдаш 16,7 хуу көвүдээр.

Бюджеттиң ындыг дүргеи өзүлдези — ленинчи национал политиканы Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бөстандырып, шаанда дараадыш чоруан нацияларның экономика болгаш культура талазыбиле чыдып калган чоруун узуткаарыынче утпланган хемчегленим ап турарының херечизин болур. Республика бюджединиң чарыгдалының кол нуруузун социал-культурага чарыгдал эзелеп турар. Тыва АССР-нин күрүне бюджединиң чарыгдалының иилиң түүнүң 70 хуузу социал-культура хемчегленинге кирип турар.

Республика бюджединден 1945—1968 чылдарда улус чурыдышкынынга 242 миллион рубль чарыгдаттынган. Бир эвес 1945 чылда улус чурыдышкынынга чарыгдал 1.637,1 муң рубль турган болза, 1968 чылда 20.373 муң рубль четкен. Улус чурыдышкынынга чарыгдалды 1968 чылга деңнээрге 1969 чылда 11,3 хуу көвүдээр.

Тыва Совет Эвилелиниң составынга киргеннеден бээр 25 чылдың дургузунда республиканың социал-культуразынга кайгамчыктыг хөгжүлде болганын бюджеттиң чарыгдал невээ көргүзүп турар. Республикада иилиң билиг школаларының болгаш түскай өредилге черлериниң четкиин малбарган, библиотекалар, клубтар болгаш культура-чурыдышкынының өске-даа албан черлери тургустунган. Сөөлгү он чылда 55 чаа школаны тудуп, ажыглалда киирген болгаш эрги 47 школаны алгыдыр кылып дерээн. 1945 чылга чедир республикага 86 школа турган болза, ам 171 школа бар, оон иштинде ортумак школа 53, 1945—46 өредилге чылында республиканың школаларынга 9.177 уруглар өөренип турган болза, 1968—1969 өредилге чылында 55,1 муң четкен.

Чээрби дөрт чылдың мурнунда Тывага үндезин чоннуң иштинден дээди түскай эртеминг наш-ла кижи турган болза, ам дээди болгаш ортумак эртеминг 3000 кижи бар. Ажыл-агыйның болгаш культураның янзы-бүрү адырларының аайы-биле национал кадрны белеткеп турар чорук республиканың экономиказының, культуразының хөгжүлдезинге шинтпирлиг рольду ойнап турарын Совет Тывanың 25 чыл оюнда демдеглээри өөрүнчүт.

Бүдүрүлгеден чартыкпайн иилиң билиг чедип алыр хемчеглер республикада тургустунган. Ажылчын болгаш көдээ аныяктар школалары база улуг улустуң бот-өредилге школалары ажылчыннарның, колхозчуларның иилиң болгаш культура-техниктиг билиин бедидеринге оруулу ажыктаан.

Тыва АССР-нин күрүне бюджединден школа-интернаттарның хандырылгазынга хөй түүнүт акшаны берип турар. Школа-интернаттарга чыл бүрүү 7 муң ажыг уруглар күрүнениң долу хандырылгазыбиле өөренип турар. 1968—1969 өредилге чылында интернаттарның хандырылгазынга 3.342 муң рубль чарыгдаттынган. Оон ашгыда школаларның интернаттарынга муң ажыг уруглар өөренип турган, оларның хандырылгазынга 900 муң рубль чарыгдаттынган.

1930 чылда Тывага чаңгыс клуб, чаңгыс библиотека, чаңгыс киноустановка чурганың сактыры безин берге. 1944 чылда, Тыва Совет Эвилелиниң составынга киргеп турда 30-ие культура-чурыдышкын албан черлери турган болгай. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрү сагыш салышкынының ачызында бистиң республикавыста культура-чурыдышкын албан черлериниң калбак четкиин тургустунган.

Республикага культура-чурыдышкын албан черлерин тударынга хөй акша-көрөңгин күрүнеден үндүрген. Ам 174 клуб, 287 библиотека, 170 киноустановка, хөгжүм-шин театры, чурт-шинчилел музейи, дыдың, литератураның болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институту, педагогика институту, башкылар билин бедидер институт, көдээ ажылагый техникуму, эмчи үчилищези болгаш өске-даа культура-чурыдышкын албан черлери бар.

Парлалга ажылы калбарган. Тыва улус марксизм-ленинизминиң классиктериниң чогаалдарын, орус чечен чогаалдың классиктериниң болгаш амгы чогаалчыларның чогаалдарын төрээн дылыныц кырынга номчуп турар. Тыва республика боду чогаалчыларлыг, артемденнерлиг, артистерлиг, чуруукчулардыг, композиторларлыг апарган, боттынгыр уран чүүл сайзыраан. Коммунистиг кижизидилгенин күчүлүг чепсээ болур парлалга, радио, кино ажылчы чоннарның амыдыралынче ханылаан. Совет Тыва чырыдышкын ажылын акшаландырарының талазы-биле РСФСР-де бирги черлерниң бирээзин эзелеп турар. Ынчангаш Тываның национал хевирлиг, социалистиг утказынарлыг культуразы кызыгаар чом сайзыралды алган.

Кадык камгалалы республикада сайзыраан. Сөөлгү 24 чылдың иштинде ол ажылга күрүне бюджединден 101,7 миллион рубльди чарыгдаан. Ол чарыгдалдар чыл бүрүде улам ковудеп орар. Амгы үеде республикада дээди эртеминг 460 эмчи, ортумак эртеминг 1650 эмнелге ажылдакчызы ажылдап, ол муң чурттанчы бүрүзүнге-ле 137 эмнелге орну, 20,8 эмчи, ортумак эртеминг 64,5 эмнелге ажылдакчызы онаажыр. Бо дээрге, РСФСР-нин ортуман көргүзүүнге деңнежип турар чижек-тир. Бир эвес 1945 чылда республикага чаңгыс эпидемиолог эмчи бар турган болза, ам ындыг эмчилер район бүрүзүнде ажылдап турар.

Уруглар албан черлеринге хаара тудар уругларның саны чылдан чылче өзүп турар. Божулга бажыңнары, херээженнер, уруглар консультациялары, уруглар садтары, яслилер Тыванып амыдыралынче бижыы-биле киргеп. 1945 чылда 210 орунгуг уруглар яслилери турган болза, 1968 чылда ол 6900 орун четкен. 1969 чылда ясли-садтар тударынга 3.011 муң рубльди көрген, азы ол 1968 чылдынган 10,7 хуу хөй болур. 1968 чылда ясли-садка бир уругну ажаарынга 364 рубльди чарыгдаан болза, бо чылын 403 рубльди чарыгдаар.

Капитализмден социализмниң артык күштүүн чүүнө экономика, социал хандырылга талазы-биле эвес, база ол ышкаш кижи төрелгеттенин төөгүзүүге эң мурнакчы, эң дешпилгелиг культураны хогжүдеринің талазы-биле артык күштүүн бүүредиг бадыткан көргүскен.

А. КАПЛУНОВ,
Тыва АССР-нин сан министри.

ПОЛИТИКТИГ ЧУГУЛА КАМПАНИЯ

В. И. Ленинниң торгүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглээр 1970 чылдың солуннарынга, журналдарынга чагыдылга эгелээнден бээр ай ажып турар. Ол төөгүлүг хүнге белеткел бистиң чуртувустуң иштилел-политиктиг амыдыралынга улуг кодурлүүшкүнү болдурган. Бо чорук парлалга тарадыкчыларының ажылынга таварымчалыг байдалды тургузуп, оон-биле чергелештирер оларның харыысалгазын база бедиткен.

Амгы үеде партия организацияларының, чер-черде парлалга тарадыкчыларының мурнунда чугула сорулгалар салдынган. Чүл дээрге, бирээде, совет кижи бүрүзүү хереглээн солуннарын болгаш журналдарын саат чокка биижидип алыр кылдыр ажылды организастаары, ийнде, парлалга дутайында тайылбыр ажылын күштелдирери негеттинип турар.

Ону күүседирде, чүүп-даа мурнунда, бүгү колхозтарга, совхозтарга, үлетпүр будүрүлге, албан организация бүрүзүнге, өредилге черлериниң чондан чагыдыга хүлээп алыры организастап, парлалга тарадыр кижилерни шилип, оларны чугула документилер-биле хандырары чугула. Парлалга тарадыкчылары боттарынга даандырган хүлээлгениң улуг политиктиг ужурдузазын хандыр билип, ак сеткилдиг болгаш идепкейлиг ажылдаан тудум, чагыдыга кампаниязы чедишкининг болур.

Солуннар, журналдар дутайында көргүзүүлүг агитация материалдарын чагыдыга хүлээп алыр кижи бүрүзүнге чедирип, ону көскү черлерге азып нептередири чугула. Ынчалза-даа чагыдылганың чурумун ыяк билир, кымга кандыг солун азы журнал хөректин сүмелеп, бүзүредин шыдаар парлалга тарадыкчыларының эптиг сөзү, кичээнгейлиг, дыңнаптыр чоруу эң-не дээштиг.

Бистиң солуннувустуң кайда канчаар тарап турарын хамаан чок көрүп шыдавас бис деп, В. И. Ленин чугаалаан. Ол сөстер парлалга тарадыкчыларының ажылынга кол угланыышкын болбушаан, чаа чылдың чагыдылгазын организастаарынга бистиң солуннарывыстың тодарадып турар.

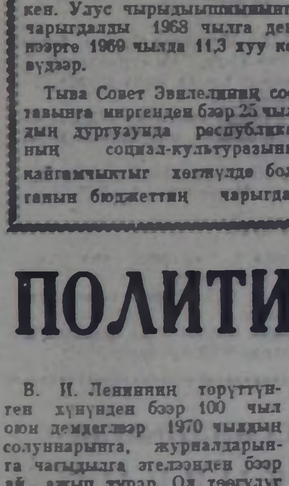
Ынчарга чагыдыга эгелээнден бээр эртиер ай бистиң республикага кандыг түүнелдерлиг болганыл? Октябрь 1-де медээ-биле алырга, 33 муң кезек солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Тодарагайларга 1969 чылдың январь 1-де турган чагыдылганың чүгле 20 хуузу болган. Парлалга чагыдылгазы Бай-Тайга, Тожу, Чөөн-Хемчик, Өвүр районнарда багай эвес чоруп турар. Бай-Тайга районнуң партия организациязы болгаш «Союзпечать» чери (даргазы эш Х. Шойгу) парлалга чагыдылгазын организастаар талазы-биле хемчеглерни баш удур ажылдап кылып, ону хүн бүрү контрольдап турарының түүнелинде, ында чагыдылганың байдалы дээре болган. Чөөн-Хемчик районнуң Чадаанада АТБ, Кызыл хоорайда пассажирлер сөөртүр АТБ, «Кызыл тудуг» база өске-даа коллективтерде парлалга чагыдылгазы эки чоруп турар.

Ынчалза-даа ол чугула херектиң бөгүнгү байдалы иилиткизи-биле дүвүренчиг болуп артышаан. Ол ажыл илаңгыя Таңды, Тес-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарда она четпес организастаттынган. Чимээ, Таңды районнуң «Союзпечать» черинин даргазы турган В. Сенгижик чагыдылга кампаниязының эгезинде каш хонук улаштыр аимылга үнмейн турда, партия райкому ону херекке албайн келген. Районнуң партия организациязы солун чагыдылгазын ала-чайгаарлаашкыпче кииргенинин уламындан, октябрь 1-ге чедир ында 1027 кезек солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Ол болза 1969 чылдың эгезинде турган чагыдылганың чүгле 7 хуузу-дур.

Партия организациялары, «Союзпечать» ажылдакчылары болгаш парлалга тарадыкчылары чон ортузунга солуннарны болгаш журналдарны пропагандалаар талазыбыле доктаамал ажылдаар ужурлуг. Ындыг турбуже оларга чагыдылганың түүнелиндыка куду болуп турар. «Правда» солуннуу Таңдыда 12, Тес-Хемде чүгле 3 кижи чагыттыкан. А «Коммунист» журналды Таңдыда, Улуг-Хемде, Моңгун-Тайгада чаңгыстыг-даа чагыттынаан. Хоорайларда болгаш көдээ черлерде партия чырыдышкынының өредилгези эгелээн болгай. Оон дыңнакчыларынга дузаламчы боларга материалдарны «Политическое самообразование» журнал доктаамал парлап турар. А республикада ол журналга чүгле 90 чагыдылга хүлээп алдынган.

1969 чылдың ийиги чартыынган эгелээш, СЭКП ТК-ның «Социалистическая индустрия» деп солуну үнүп эгелээн. Ол чаа солуннуу будүрүлге черлерининг ажылдакчыларының, парлалга тарадыкчыларының сонуургалдыг сорулгазы болур. Чүге дээрге, чагыдылгаларны чондан хүлээп алырының соолгу хуусаазынга — ноябрь 25-ке чедир санныг хонуктар арткан.

Б. ОНДАР,
СЭКП обкомунуң парлалга секторунуң эргелекчизи.



ЧУРУКТА: Моңгуш Кертик-оол — Чөөн-Хемчик районнуң «Искра» колхозунуң мурнакчы комбайнери. Ол 1947 чылдан бээр колхозка механизаторлардан ажылдаан, көдээ ажыл-агый ажылдарының кампания бүрүзүнге чарыттын тилекчизи боп келген.

Бо күүнүн коммунист Кертик-оол хүнде 11,5 гектарның тараазын ажаап алыр нормазын үргүлчү 18—20 гектар кылдыр күүседип келген.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

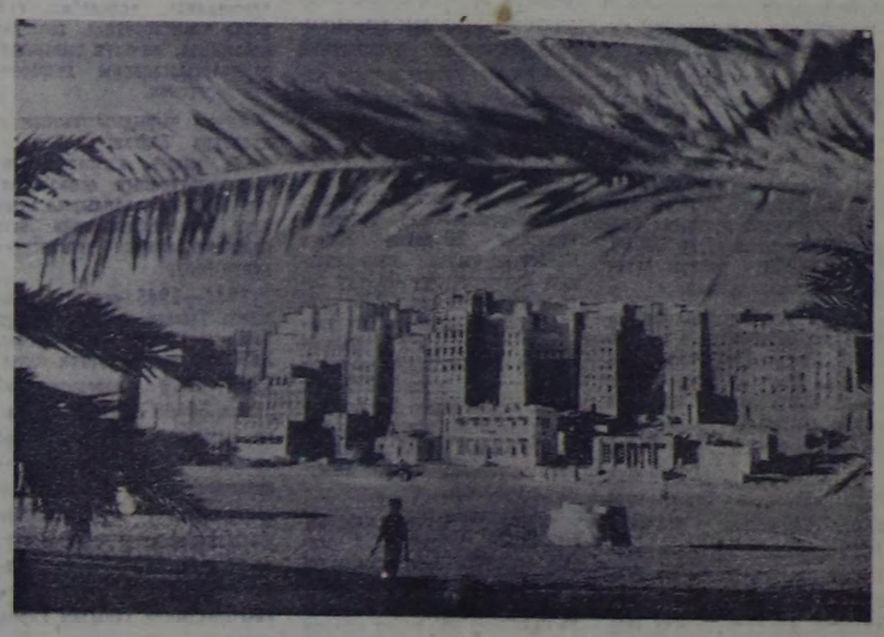
делегей бо хүннерде

Ленинчи юбилейге алдар кылдыр

БЕРЛИН. (СЭТА). Берлинде В. И. Ленин аттыг шелде бажыңнарның комплексиин тудуп, дериир талазы-биле ажылды кылып турар тудугжулар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар кылдыр социалистиг чарыштыг эгелээрии шинтпирлээн. Тудугжулар бүдүрүлгенн рационализастаар болгаш эң бедик бүдүрүлге көргүзүүлдерн дээш демисеежии турар.

ГСЧП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Хостуг немец профавиилелдериниң каттыжышкынының даргазы Герберт Варнке республиканың бүгү үлетпүр будүрүлгелериниге чарыштыг калбартырынга бергинчилериниң ол инициативазының чугуласын айыткан. Варнке Берлинниң тудуг комбинадының ажылчыннарының профвиилел хуралынга түвө чугаалаан. Күш-ажылчы чаа эгелээшкинниң нептередири В. И. Ленинниң юбилейинге белеткелге толептиг салымышкын болур дээрзин ол демдеглээн.

«Бистиң аңгы талазы-биле хүлээлгевис болза Ленинниң өөредип чорааны ышкаш ажылдаар болгаш өөренирииде болур» деп, профвиилел организациязының даргазы Мартин Киак комбинаттың ажылчыннарының өмүүлелинден хуралга медеглээн.



Мурнуу Йемен Улус Республика. Шибам — Хадрамауттуң бедик бажыңнарлыг ап эрте-бурунгу хоорайы. Чүс чыл дургузунда хоорай бодунуң баштайгы кызыгаарларын хевээр артыргаи. Оон чурттанчылары чаа бажыңнарны тударынып орнуга эрги бажыңнарны чаарты кылганы дээре деп санап турар.

ЧУРУКТА: Шибамның бедик бажыңнары.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

Партияга ленинчи кыйгырык

БОГОТА. (СЭТА). Колумби коммунистериниң ада боол эрткен национал конференциязы партияга ленинчи кыйгырыгны чүрүдүрүн шинтпирлээн. Конференциянын киржикчилери В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр ам болур 100 чыл оюнга турасказал болдурган тускай резолюциязы хүлээп алган. Ленинниң идеяларын идепкейлиг нептередир болгаш коммунизминиң идеяларын массаларның ортузунга пропагандалаар деп, конференциялың резолюциязы кыйгырган. Партияның парлалга органы — «Вое пролетариа» солуннуу болгаш партийжи литератураны калбак-биле нептередириниң эргежок чугуламы документтиг демдеглээн.

Ленинчи семинар

РИМ. (СЭТА). Ленинчи өредилгениң алдын кол чүүлдерииниң талазы-биле теоретиктиг семинарды бо чылдың октябрь-ноябрьда Фраттоккиеде коммунизм айтырыгларының талазы-биле институтка эртиирер. «Ленин болгаш интернационализм»: «Партия», «Империализм» болгаш өске-даа айтырыгларны семинарга база чугаалаажыр.

Италияның Коммунистиг партиязының Удурутулгазының кежигүнү А. Натта, ИКП ТК-ның кежигүннери А. Пезенти, Л. Грушп, Е. Раджонъери олар семинарга илетиелдер кылыр.

Ам Италияның Коммунистиг партиязының чер-чер организацияларында семинарның дыңнакчыларын чыыр ажыл чоруп турар.

Вьетнам найысылалдың байырлалы

ХАНОЙ. Француз колонизаторларның дарлалыпдан Ханойнуң хосталган хүнүнден бээр 15 чыл болган. Эртекн үеиин дургузунда наймысылалдың оюур танытгынмас кылдыр чаартынган. Бөгүнгү Ханой — республиканың политиктиг, культурлуг болгаш үлетпүрлүг төвү-дүр.

Оон 200 ажыг будүрүлгелери республиканың бүгү үлетпүр продукциязының үштүң бир кезиин будүрүп турар. Ханойда ажылчын ангының саны 15 чыл дургузунда 35 нитап өскен. Ханойнуң хоорай чоогунда районнары база чаартынган. 15 чыл дургузунда ында социалистиг көдээ ажыл-агый өскен болгаш бижыккан. Тараачын өг-бүлелерииң хөй пурузуун каттыштырган 355 кооперативти Ханойну долгандыр тургускан.

Ханой америк агрессиниың берге үезин туруштут болгаш шудурүү шыдажын эртип турар. АКШ-тың ужар түүлүнүң самолёттары ВДР-нин наймысылаажылга РСФСР-нин улустуң болгаш алдарлыг артистери, РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин улустуң артистери, РСФСР-нин болгаш Тыва АССР-нин уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчылары, Тыва АССР-нин культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүүт аттарны тывыскаары бедур.

РОССИЯ ФЕДЕРАЦИЯЗЫНЫҢ чазадыңы 1969 чылда үндүрген шинтпирии ёзутаар Тываның күрүне эстрада бюрозун күрүне филармониязынче шилчиткен. Оон составында ыры болгаш танцының 70 кижи составтыг ансамбли ажылдап ангелей берген. Олар Тываның 25 чыл оюнга туружаакаткан байырлал концертинге база киришкен.

Культура туругзууушкунунуң талазы-биле чамдык ажылдар кылдыныц турада, кылыр ажылдар, күүседир соруглалар бистиң муруиуета ап-даа хөй дээрелги культура, уран чүүл ажылдачымары утпайн турар. Олар келир чылда болур В. И. Ленининиң 100 харлаар алдарлыг юбилейинге төлептиг ужуражыр дээш, литератураның болгаш уран чүүлдүң бүүү-де хевирээри-биле коммунизм туругзууушкунунда киржии турар совет кижилериниң маадырлыг ажыл-ишкин, СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының херен кырында боттанынышкынын чүрүп көргүзер дээш бүгү күүнүн салып турар.

ТЫВАНЫҢ чогаадыкчы интеллигенциязы коммунизм туругзууукчулары-биле кады боттарының чогаадыкчы ажыл-ишкин-биле коммунизм үезинин салгалын кижилеринге үлүг-хуузун киирериие нежиндеп бээп.

М. ХОМУШКУ,
Тыва АССР-нин культура министри.

ЧКП ТК-ның Президиумунда

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Президиумунуң хуралы ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусактың даргалаашкыны-биле боол эрткен. Президиум Дукла дээш тулчуушкуннарның 25 чыл оюнга туружаакаал болдурган байырлалдарны бирии-биле үнелеэн. Тулчуушкуннарның киржикчилери партияның амгы политиказын, чехословак улустарының коммунизмалдыны коруун сеткил-сагыжының хамааныидан билип, детээнии байырлалдар иргусскеи дээрзин Президиум демдеглээн деп, Президиумнуң хуралының дутайында дыңнадыгга чугаалаан.

Байырлалдар Совет Эвилелинге өөрүп четтиргенинии болгаш Совет Эвилели-биле Чехословакиянын бүүзулбас эвилелии детээнииниң база илерели болган. Президиум Украинага чехословак культураның хүннерин чедиишкиниг эрттирген дутайында информациияны дыңнаап, медээ кылдыр хүлээп алган.

ЧКП ТК-ның Президиумуу Герман Демократтыг Республиканың 20 чыл оюнга турасказал болдурган байырлалдарга чехословак төлөзелериң киришкен дутайында информациияны дыңнаап, медээ кылдыр база хүлээп алган. Бо кайгамчык юбилейге холбаштыр болган умуражыышкынар иин чүртүүн аразында харылзааларны бижыглаарга болгаш үре-түүнелдиг кады ажылдажылганы калбартырынга дузалаан дээ, дыңнадыгга демдеглээн.

ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң түүнелдерин партия органнарында, партия активтеринде болгаш эге организациялында чугаалажын турарынга холбаштыр Президиумунуң демдеглээни болза: коммунистер ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң кылган түүнелдерин партийжи амыдыралды болгаш партия ажылының арга-методтарын ажыгдеринче, барыын, антипартийжи үзел-бодалдарны болгаш оларның нептередикчилерин партиядан арыглаан ашгаарыяче улам ыңайгы базым кылдыр көрүп турар. Коммунистер марксизм-ленинчи принциптерге партияның чаңгыс эвин туругзарының башгайгы белеткелин сортап көрүп турар.

Республиканы Совет Армиязының хостаан хүнүнден бээр 25 чыл оюнга алдар болдурган күш-ажылчы инициативаны калбартыр деп ЧКП ТК-ның кыйгырыгын ажылчы чоннар детиксан дээрзин дыңнадытда демдеглээн.

ЧКП ТК-ның Президиуму Чехословакиянын тургустунганының 51 чыл оюнуң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнуң байырлалынга, чехословак-совет найыралдың айыныга, ЧССР биле ССРЭ-нин аразынга найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш дайын соолунде кады ажылдажылга дутайында Керээге ат салган хүнден бээр 26 чыл оюнга белеткелдян кол принциптерии бадылаан.

Президиум ЧКП ТК-ның секретарының болгаш Секретариадының кежигүнү хүлээлгезинден хостаар дутайында Я. Геттештиң дилээн хандырган. ЧКП ТК-ның Секретариадының кежигүнүнге Ш. Садовский соңгуткан.

Экономиктиг кадры ажыглажылга

БАМАКО. (СЭТА). Дваиуза цемент заводун алгыдарынга болгаш ажыглаарынга 450 миллион малп франи инпти түүнүр сан-хөө болгаш техниктиг дузаламчыны Совет Эвилелиниң Малиге тыпкыр дугайында протоколга ат салган.

Малиниң Даштыкы херектер министерствозунуң кады ажылдаанынга айтырыгларының талазы-биле чиңгине секретары Я. Думбия протоколга ат салыр үезинде чүве чугаалаан. Совет дузаламчымның ак сеткилдиг ужур-утказын ол демдеглээн.

Америк самолёттарны Израильге

КАИР. (СЭТА). Каир парлалганың дыңнадыгларын ёзутаар алырга, Каттышкан Штаттар Израильди «Флитом» дээр самолёттар-биле хандырарын дүргедиргинге чоппээрешкен. Ай бүрүзүнде Израиль 16 самолёттуу алыр. а баштай дугурушканын ёзутаар 4 самолёттуу алыр ужурлуг турган деп парлалга бижээн.

Вашингтон «Скайхок» дээр 40 самолёттуу дораан чорудуп бээрииге база чөпшээрешкен. Израиль ындыг хевирииң 48 самолёдуп шагда алган. Ындыг болза-даа оон иштинден 14 самолёттуу Суэц каналының кавмазынга дайын чорудулгаларының үезинде өскүшкен. Чогум-на харын АКШ-тан самолёттар алырын дүргедиргин чедип алырынче израиль удуртукчуларны ол чорук албадаан.

Дүжүп берген

КАРАКАС. (СЭТА). Венесуэланың күрүне бүдүрүлгелериниң ажылчы чоннары ажыл төлевирин ковүдедирии, ажылдаарынга магадылады болгаш өске-даа негелдеелерин хандырарын чедип алган. Чаа негелдеелерии колдектиитиг дугуржулгада биижээн. Дугуржулгага чазак болгаш Венесуэланың ажылчы чоннарының конфедерациязы ат салган. Конфедерацияда 140 муң ажыг кижи каттышкан.

Чазак биле конфедерацияның аразынга чугаалажышкынар чоруп келген 3 айның дургузунда күрүне бүдүрүлгелериниң ажылчыннары шудургу демиселди чоруткан. Оларның чаңгыс ай чоруунуң болгаш демиселиниң шинтпирлиинге таварышкан эрге-чагыргалар дүүлү бөөрииче баар ужурга таварышкан.

ЧЕДИИШКИННЕРИВИСТИҢ ДЕЛГЕЛГЕЗИ

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң Делгелгези культураның болгаш дыштамылганың Гастелло аттыг парыгының павильонунда ажыттынган.

25 чыл. Бо дээрге республиканың экономика болгаш культура тургузуушкунунга кажан-даа көстүп көрбээн чечектелиишкинниң чылдары. Оң дугайын делгелгениң залдарында көрүүшүг болгаш шевер дерээн экспонаттардан, витрина, стендилерден, фото-туруктардан көрүп болур.

Кодээ ажыл-агыйның павильону Делгелгеде улуг черни эзелеп турар. Республиканың бүгү чоңгуның барык чартык кезии кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде хаара түттүнген. Тывага хуу ажылдыг арат ажыл-агыйларны коллективизастаары 1953 чылда доозулган. Ам уеде республикада 28 колхоз, 31 совхоз бар, оларның улугуже бүгү тарылга шелүүн 98,9 хуузу, мал бажының 80 хире хуузу оналаашыл турар.

Кодээ ажыл-агыйның кол адыры — мал ажыры. Тывада 194 мүн мыйыстыг бода мал, 1.068 мүн хой, өшкү, 37 мүн чылгы, 11 мүн ажыг ини болгаш өске-даа мал бар. 1945 чылда күргенге 2 тонна үк, 177 тонна эът дужаагаң болза, 1969 чылда сүттүг 20000, эът-ти 24200 болгаш дүктүг 2463 тонналы дужаар.

Чер ажылының кол адырынга тарай тарылганы хамаарыжыр. 25 чыл бурунгаар ниитизи тарылга шелүү 57,3 мүн гектар болуп, күргенге 4,7 мүн тонна тараны дужаан турган болза, бо чылын тарылга шелүү 352,5 мүн га четкен болгаш 65 мүн тонна тараны Төрээн чурт алыр. Үнүштерни кадаашкыннан камгалаарының идегелдиг чепсээ шөлдерни болгаш одарларны сүттарары апарган. Ам уеде Тывада сүттаттыг чер ажылын чорудуп болур 126 мүн га чер бар.

СЭКП Төп Комитединиң болган Совет чазагының докгаамал ада сагыш човаашкынының ачызында кодээ ажыл-агыйның чепсеглениишкини өскен. 1945 чылда колхоз, совхозтарга 100 ажыг-ла трактор турган, ам оларның саны 2500 ашкан, комбайннар 20 турганыңдан 1092; автомашиналар 35-тен 1770 чедир көвүдээн.

Чедиишкин улуг. Ынчалзаада ажыглаттынмаан курлавыр болгаш аргалар хөй. Кодээ ажыл-агыйны улам ынай интенсификастаан соонда, ниити продукция бүдүрелиниң хемчээли арткан бөш чылдарга деңнээрге 38 хүүга өзер. Малдың баш саны бүгү чүзүн айы-биле дыка өзер.

Тыва кодээниң кайгамчык ишчилери Петр Астафьевне, Үрүле Канданга, Монгуш Чолага, Ооржак Допсанчашка, Маады Парыңмаага, Даржаа Эрестолга болгаш өскелерге-даа Совет чазак Социалистиг Күжлажылдың Маадырлары атты тывыскан.

Совет эрге-чагырганың чылдарында республиканга үлетпүр хогшуудезиге делген орук ажыттынган. Үлетпүрүүң энергетика, хөмүр-даш, түлүг материалы, эът-сүт, аш-чем чижектиг адырлары шапкыныбыле хогжаанын делгелгениң хөй санныг стендилеринде чугаайлар болгаш диаграммалар-биле көргүскен.

Республика үлетпүрүүнүң ниити продукциязы 25 чыл иштинде 31 ажыг катап, электри энергиязы-биле чепсегленишкин 20 катап өскен. Соолгу он чылда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 64 хүү өскен. 1955 чылдан 1968 чылга чедир «Тыва түдүг» трезинге түдүг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң өзүлдези 1114 мүң рубльден 15225 мүң рубль чедир өскен. Бистиң түдүгүларывыс түлге арткан чылын безин 16253 дөрбедчин метр чуртталга шөлүн ажыглалга киргген.

«Тыва даг-дүгү» комбинатының бирги эзлизе 1964 чылын сентябрь 3-те ажыглалга киргген. Чыл саныңда-ла 15 мүң тонна даг-дүгүн бөөри-биле планнаан төлевилел күчүнү бо чылын 1,8 катап ажырган. Комбинатның коллективи планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниң чаа системазыңче шилчээш, чылда-ла 1,5 миллион рубль орулга ап турар бүдүрүлге апарган. Комбинаттың ийиги эзлизе ажыглалга киргеп соонда Төрээн чурт 230 мүң тонна эки сорттуг даг-дүгүн алыр.

Бо чылын «Тыва кобальт» комбинат ажыглалга кирер. Комбинатка хөй кубтуг автоклавтарны, үзүктел чок ажылдар вертикальдыг механизмнерни, руданы ажылдан кылырының дешилгелиг аргаларны тургузар. Бо бүгү болза ССРЭ-ниң өңүг металлургизиниң эң чаа түүлдер болуп турарын делгелгеде көргүскен.

Совет Тываның ырак авес келир үезинче көрүүлэ. Саян—Шушенское ГЭС-тиң энергиязын ажыглап эгелээри-биле бот-үнезин чиик, янзы-бүрү рудаларны ажылдап кылыр комплекстер, түүгү индустриялыкшыл, ыяш ажылдап кылырлыкшыл, химиялың бүдүрүлгелерни тургузуунар болгаш өске-даа түүлдерни суг оруубиле дажыглаар арга тургустунар.

Республиканың улус ажыл-агый чедиишкиннериниң делгелгезинде «Тыва кодээ туризм», «Тыва сентелге-түдүг» трестериниң, автомобиль, суг, агаар транспортунда, геология албанында, ап-олук тывыжында таартылгаларны делгереңгей көргүскен.

Улус чырыдыкшыкыныңың, культура болгаш уран түүлдүң, кадык камгалалының, күш-культураның, социал болгаш амыдырал хандырылганың улуг чедиишкиннерни база перспективаларын делгелгеден көрүп болур.

1944—1945 өредилге чылында Тывага ортунак болгаш дээш эртемниг 460 башкы, 8400 өреникчи турган болза, 1969—1970 өредилге чылында 50500 чыгыы өреникчи өренип, 3217 башкы ажылдан турар. Кадык камгалалының 500 ажылдакчызы коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган, од ат хээш 1192 кижи деп-сежип турар. Спорт чоңгуң амыдыралынче ханылап кирип турар.

25 чыл мурнуңда күргүе пенсиязын 283, а колхозтар пенсиязын чаңгыс-даа кижи албайн турган болза, 1969 чылда күргүе пенсиязын 12690, колхозтарының—6449 кижи ап турар. Хөй уруглар-лыг болган бөт иелерге күргүе дуза-лаачыны хөй катап өскен.

Делгелгени Тываның 25 чыл овнуң байырлалынга киржип келген төлээлер, найысылалдың болгаш районнарының ажыыны чоннары улуг сонуургап-биле көрүп турар.

А. АИР.



Чоогта чаа Кымыла Политчырыдыышкынының улуг башкарының тудуу доозулган, ону ажылдаага киргген. Ында 850 олуттуг (улус олурар черн ийи наттыг) улуг зал, 180 ажыт кижи олурар бичезалдар база бар. 6 өрээлдиг төөгүүнүң, политэкономиянның, философиянның, делегей байдалының талазы-биле кичөөлдерни эртирер, лекциялар дыңнаар кылдыр таварыштыр иерээн.

Аддам хире кижи олурар комчугга залдыг библиотека, столовая, өредилгеге келген улуг чүүлдер өрээлдер ында база бар. Делгем эриннинг кино үндүрериниң кино тургузуун башкыдза тургускан. Маңнаа СЭКП обкомунуң партия архиви турар, албанның өске-даа кабинеттери база бар. Бо чуруктаа—Политчырыдыышкыны бөлүүнүнүң ниити даштыны хевири.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ЧОГААДЫКЧЫ БАРААЛГАДЫГ

Дүүн наймыска Кызылда Тываның чуруукчуларының болгаш синлабкчы уран шеверлериниң кылган ажылдарының делгелгези ажыттынган.

Делгелгениң ажылдар шагы чоокшулап олурда. Культураның болгаш дыштамылганың Гастелло аттыг парыгының делгелге залының эжигнеге чон эндерээ берген.

25 чылдың байырлалының хүнүнге бараалаткан чогаадыкчы белекти ажылдың, чонга киргүзериниң шагы-даа келген. Тыва АССР-ниң культура министри М. С. Хомушку делгелгени доңчу сөөң-биле ажыткан. Бо делгелге болза, Тываның чуруума уран чүүлүнүң ажылдакчыларының Совет Тываның 25 чыл овнга чогаадыкчы белээ болганын, 25 чылдың дургузунда аныяк республиканың чуруума, синлабкчы уран чүүлүнүң бүрүнгаар улуг базыннарны кылганын, ылаңгыя човар-даштан болган ыяштан кылган ажылдарның түгле Совет Эвилелиндө эвес, даштыкы чуртталга база билдингир боор, улуг үнелелдэн ап турарын чогаа ол кыскавы-биле танышкыргган. Тыва АССР-ниң чуруукчулар эвилелиниң дартазы С. К. Ланзыы чаа ажыттынып турар делгелге дугайын кыскавы-биле танышкырып, чүве тургаллаан.

Делгелге-даа ажыттынган Коруукчу чоңгуң агымы залче шуузуна бергеп. Делгелгеде чуруктарның 46, графиктиң 61, синлабкчы кылыгларының 59, театр шилерниң кластелге чуруктарының 11, шүүтү 172 ажылдар делгеттингеп.

Ында коргустунгеп ажылдарның хөй кезии сөөлгү чылдарда кылдынган болгаш олардың чамдыктары моон мурнуңда каңдыг-даа делгелгеге, кала-даа коргустунгеп ажылдар болуур. Хоочуң чуруукчулар В. Демин, С. Тас-оол олардың ажылдары база бар. Он ажылдар тыва чуруктарның өгелеп салганнарының одургузуга кирер савадың турор.

Чуруукчулар Г. Суздальцев, Г. Торлук, Т. Левертовская, Саая Сарыг-оол, Ю. Курский, М. Петров, А. Спрыгин, И. Туренко, Л. Протасов база уран шевер мастерлер Х. Тойбу-Хва, С. Кегел, Ранса Аранчаа болгаш оон-даа өскелерниң чогаадыкчы чедиишкиннерин көргүүлэ турар.

Бо байырлалга районнардан база республикадан дашкаар черлерден чалаадып келгилээн аалчылар болгаш кызылчылар биргеп. чуруукчуларывыстың улусчу уран шевер мастерлеривистиң кылган ажылдарын улуг сонуургал-биле көрүп турар.

Делгелге алзап каш хүнгерде үргүлчүзүр.

Т. САЯН-ООЛ.

КЫЗЫГААРДАН ЧУГАА

«Совет шериг тергиини» деп демден алган,
Солдаттыг—мээң өөрүшкүм хайыгын тур.
Төрээн Тыван оң чылын утпуп турда,
Төлептиг дээн белээм ол деп билип тур мен.

Тыва черде чаагай дүүгүт өстүргенин,
Дыка көвей ажылдарның кылдыгганын,
Чээрби беш чыл байырлалын киржи бүрү
Чедиишкинниг үүлгээнин-даа дыңнап тур мен.

Алдын күзүн — октябрьда төрээн Тывам
Ажыл-ишке түңнел кылып турар ейде
Кызыгаарны камгалаары аскыы-нежин.

Кара-оол НАТКИЙ-ООЛ,
шеригниң Н кезээзиниң дайынчызы.

Леовиз ЧАДАМБА

ХЕЙМЕРИ СЕН

Ада башкы Ленин шаңнаан
Амыдырал моңге хүнүзөн.
Ак-көк хемнер байлак чуртту
Октябрьның оглу Тывам.

Ажыл-херээн, алдар-чолуң
Арат чоңу чаңан ырлаан
Аас-кежиин чечектеңген
Аныяк төрээн Совет Тывам.

Улуг чаагай найыралда,
Үгба-дуңма оргазинде
Ажыларының хейимери сен.
Октябрьның оглу, Тывам.

Орук-чолуң чечектелген,
Олча-кежиин оваалаптаан,
Россиядан чыргал тыныкан
Октябрьның оглу Тывам.

Хоорай, суурлар, хонуларга
Коммунизм тудуун туттуң,
Ажыл-ишчи хогжум ырлаан
Октябрьның оглу Тывам.

Ленин орден хавыяалыг,
Ажыл-ишчи шаңнал тукпут,
Ийит ыяаң, ырым, шүүлүм—
Октябрьның оглу Тывам.

ХӨӨМЕЙЖИ

Дүмбей дүне ойбактардан
Түмен сылдыс бакылап көөр.
Чаңчык оду кызаа кымнар
Самдар өгге аваң төрээн.

Кожагарга хонуң дезуң,
Хостуг шөлүзи мырлап өстүң.
Нева чедер садымнаңы
Эскербейн-даа чораан-дыр сен.

Бөрбаңнадың, хоюндадың
Салыы орган хөөмейиңни
Москваның ыры-биле
Салгын алгаш чоруп турган.

Дыгыы-дыгыы... Таан хонар,
Тыныш тыртып дыңнаксаныр.
Очулга чок мөңгүн үнер
Оранзарже ужугунаан.

Тайга сынның дамыраа дег,
Болдуң тыва аялганы
Моңге дыштаа Ильичиваа
Таалап дыңнаан ыяаган болган.

Хөөреп каанчаар Москвага
Коргучүзер хөлзей берген
Кайыы келген үреп боор?—
деп
Кайган, чаптаан айтырганнар.

Дыгыыдайлап садыы чыдар
Тыва черниң шапкың хемнин
Аялганың хөөнү болган
Алаңчыны адап каан сен.

Куулар ЧЕРЛИК-ООЛ.

—⊙—

ХОЙЖУ

Аймε, хүнче ужарынга
Хөөмүн дүгү дуазалаңыр.
Амыдырал каастаарынга
Хөөмүн дүгү база киржир.

Шагның маңы довур билбес,
Улуг-Хемден уш чок дүргеп.
Улуг чоңгуң сөөлү кулугур—
Сайзырадга моонзак турбас.

Үе-биле чарыш салган
Үүлем кылып, кызыл чор
мен.
Төөлеп дерим дегереп
Төрээн чуртка домек болур.

Моңгуш ДОРЖУ.

—⊙—

ЧАҢГЫС САЛЫГ АРТКАН

СССР-ниң хөл-шыдыраа талазы-биле чемпионадында үзэрби ийиги салыг соонда, оон мурнап турар киржикчилериниң байдалы мындыг: Полугаевский биле Геллер 13,5-13,5 саннарлыг, Петросян биле Смыслов-туу—13-13 болгаш Тайманов биле Штейнин—12,5-12,5 саннарлыг.

Соолгу 23-ку салыг октябрь 11-де болган.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

Октябрь 12, воскресеньеде

МОСКВАНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

(13.30 шактан 19.30 шакка чедир)

13.30 — Чаа медээлер.
13.45—Уруглarга дамчыдылга.
14.15— Телешин.
15.30— Хөгжүүлер болгаш тымыскыткар клуву (ХТК)—69.
17.50— Шыдыраанын хүн демдеглели.
18.00— «Кодээниң шагы».

КЫЗЫЛДЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

(19.30 шактан 22 шакка чедир)

19.30— Кызылга Совет Тываның 25 чыл овнга байырлаашының дугайында телемедээлериниң түскай үндүрүлгези.
20.00 — Тываның хөгжүмүшүн театрының «Хайраңбото» шинээ.

МОСКВАНЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

(22.00 шактан 1.15 шакка чедир)

22.00— «Ак далайдан Кара далайга чедир».
23.00— Өнүүр телевиденинең программазы.
00.30— «Чедиң хүн».

(«Орбита» системазын дамчыткыр Москваның дамчыдылгалары шеңелде дамчыдылгалар-дыр).

Редактор К. Н. ДИНГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: Кичөөмнеди 9.45, «Мехиого болган берге старттар» 11.30, 1.15, «Үгрөөм хем» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда. Кожа» театр эжиинде шөлте Тыва дутайынга «Сияң мындыда» деп кино-чуруу болур.

«ЕНИСЕЙ»: Кичөөмнеди 10, «Чаңчыл оргулук» 11.20, 13.20, «Карантин» 15.20, 17.20, «Хүнче 20 башкы», «Карантин» 19.20, «Карантин» 21.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Кичөөмнеди 10, «Оолчуган-Кибалчыкчын хуғаймда төөл» 12, 2, «Аминастыт Изабелла» 4, 5.45, 7.30, 9.50 шактарда.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: Генерал Рахимов» 10, «Үгрөөм хем» (3-гү, 4-кү сериялары) 12.30, 3.20, 6.10, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Оңу Роберт хоор» 11, 1.20, «Үгрөөм хем» (1-ги, 2-ги сериялары) 13, 18, 21 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дүүгүлзер кырында шинээ» 3, «Карантин» 5, 6.45, «Төл боор эргелиг», «Карантин» 8.30 шактарда.

Ажаалга кассаларында ойнаашкынныг салыышкыннар

1969 чылдың октябрь 9-та Кызыл хоорайга болган ойнаашкынның 54-кү тиражының

НҮҮРТЭЭР ТАБЛИЦАЗЫ

Тыва АССР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкынныг салыышкын таламы-биле счёттарның дараазында номерлеринге ойнаашкыннар таварышкан:

Счёттарның №№	Ойнаашкынның хемчээли салыышкынның ортумак түңүнге онаалтыр хуу-биле	Счёттарның №№	Ойнаашкынның хемчээли салыышкынның ортумак түңүнге онаалтыр хуу-биле
19	25	530	100
49	100	583	25
90	25	610	25
143	25	673	25
187	25	695	25
237	25	752	25
265	25	768	200
289	50	828	25
348	25	850	25
383	25	915	25
408	50	922	25
457	25	975	25
492	25		

Счёттарының номерлери 1000-даан ажыы турар ажаалга кассаларында дараалажыр бүгү муңнарның үстүнде айыткан счёттары, чижээ, № А-1910, А-2919, А-3019 хөөн оон-даа өскеен база ойнаашкынынга таварышкан.

Тиражты эрттирер талаын-биле комиссеяның даргазы РОМАШЕНКО.
Комиссеяның харысалгалыг секретары ШИПИЛИНА.

САЛЫЫ АЛЫКЧЫЛАРНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНИГЕ

Бо чылдың октябрь 12-де, воскресеньеде, Кызылторгтуң үлетпүр баралгаларының № 1, 4, 7, 10, 11, 12, 13, 19, 18, 22, 41, 45, 47 магазинигер мурнуңда ажылдан турган хүн чуруму-биле ажыглаар.

ҮЛЕТПҮРЛҮГ АК-ДОВУРАК

(Эгези № 240 «Шында»).

Даг-дүгү арыглаар фабрика комбинаттың болган аныяк тыва үлетпүрүң чоргаараалы. Бедик, долем черде турар болгаш Чөөн, Барыын-Хемчиктеримин дыка хөй девискээрлеринден улуг-чаагай көстүр. Фабрика коллективи комбинаттың чоргаараалы. Олар беш чылдың 4 чылынын дургузунда 76 мүн тонна даг-дүгү бүдүрүп үндүрер турган, 80 мүң тонналы бүдүрген. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр чүс чылынын бүдүүзүнде бүгү улустуң социалистиг чарыжынга кириишпишаан, коллектив 1969 чылда планнаан ажыр 1000 тонна даг-дүгү бөөр деп бедиткен хүлээлгени алган. Бо чылдың 7 айларының дургузунда комбинатчылар ол хүлээлгезин күүседкеш, 500 тонна даг-дүгүн бөөр хүлээлгени алган, ону база сентябрь айның эгезинде күүседкен. Ам Төрээн чуртка 500 тонна даг-дүгүн бөөрин хүлээгеп!

Бо чылдың 9 айының дургузунда 192000 тонна даг-дүгү бүдүрер турган, 21140 тонна кыдыр күүседкен. Азы планнаан ажыр 716 тонна даг-дүгүн үндүрген. Чаартыкчы саналдарны неперетеккенинден 64 мүң хире рубль камналганы алган. Коммунистиг күш-ажыл дээш шиңээшкинде комбинаттың коллективиниң 92 хүүзу хаара түттүнген. 108 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары, 280 кижи ол ат хээш демисежип турар. Коллективте ажылдан турар хөй национал 400 хире кижи бар. Олар 30 харга чедир назылыг аныяк кижилер болуп турар.

— Бисте кайгамчык чедиишкиннериниң бирээзи болза, кижилериниң интернационалчы найыралы болгаш бодүүн араттарының оолдар, кыстары — национал кадрларның өзүп турары болур—деп, фабриканың директору Борис Михайлович Касаев чугаалады. Оон бодунуң националы осетин.

Тыва ажылчыннар турган Десник Дүктен-оол, Ховалыг Чигир-оол, Алдын-оол Седип, Иргит Кылы-оол олар эзелчег мастерлери, Михаил Сундуй-оол—цех начальниги апарган. Фабриканың мурнакчыларының чижээнге эзелчег начальниги М. Ильин, кол энергетик И. Своильный, улуг механик Виктор биле улуг энергетик Валентин Колосов алынгылар, дериглелер мастерлери М. Үйнукпаа, Р. Ортуп-Назын, слесарь Н. Хертек болгаш өскелерни-даа директор адады.

• • •

Ак-Довурак хоорай Советиниң даргазы Зоя Феоктистовна Манчина аныяк хоорайның солуун түүлдериниң дугайын чугаалады. Хоорайның чону 10 мүң хире кижи. Ында хлеб заводу, автотранспорт черн, автобаза, ажылчын хандырыга кылдыын, эмнелге, поликлиника, сес чыл школазы, орутчак школа, музыка школазы (ийи салбырлыг), уруглarның үш садыы, ийи ясли (845 уруглар хүлээп алыр), амыдырал хандырылгазының комбинаты, профессионал-техниктиг училище, кежээки техникум, санэпидстанция, үш библиотека, хөй-хөй магазиннер, столовайлар болгаш өске-даа бүдүрүлге албан черлери. Тывада бир улуг түдүг организациязы—«Тыва даг-дүгү» түдүг эргелеп болгаш керээ ёзугаар түдүг ылыр хөй организациялар бар. Дарга менээ эрги Ак-Довуракта амыдырал хандырыга комбинатын, «Хүнчүгеш» дээр уруглар садыы, сес чыл, музыка школазын, Доктаамал суурну көргүскен.

Дыштанныг суур деп ак-довуракчылардың адап турары, хоорайның ол кезии келир үеде оон төп кезээ болу бээр. Ам ында чаңгыс зай толевилел-биле кылган хөй кат чурттарга бажыңнары, культура амыдыралдың, бүдүрүлгениң чаа түүлгары бар. Ында районнуң харызаа кидлинии үш кат улуг бажыңны, 600 кижи олурар, спорт залдыг Культура ордузун, чурттарга бажыңнарын түдүп турар. Мында бирээзинге-де 38 өгбүле чурттаар 16 чурттарга бажыңы, 280 уруглар турар сад, ортумак школа, поликлиника бар. Кудумчуларны асфальтыгаан. Чурттарга бажыңнарының чанында уруглар шөлдери кылган. Кудумчуларга мынтарны тараан. Бо чылын 1000 хире ыяшты олурар.

• • •

Ак-Довуракты улустарның найыралының хоорайы деп сөглеп болур. Ында ам безин чурттуң 30 хире национал-дарының төлээлекчилери чурттап, амыдап турар. Олар чаа үлетпүр хоорайны тудкан. Тыва даг-дүгүнүң ылдарын бедик көдүрген. Даг-дүгү арыглаар фабриканың бирги эзлизээ чылда 15 мүң тонна даг-дүгү бөөр кыдыр планнаан болза, бо чылын ол күчүнү 1,8 катап ажырган. Ам түдүп эгелеп турар ийиги эзлизээ ажыглалга киргенде, фабриканың күчүзү чылда 230 мүң тонна даг-дүгү болур.

Ак-Довурак — Абаза аразында Тываның бүгү чурт-биле Сала ажыр харызажыр ийиги оруун доозканда сонгаар демир-орук станциязынга автовокзалындан чүк-чүкче автобустар-биле 250 хире кижи аргыкып чоруп турар. Мынчаңгаш Ак-Довурак транспорт аргажыглазының чугула бедиин апарган.

Демги оруктап хан орган кижиге электростанция-биле фабрика аразынга улуг тепляца көстүп келир. Комбинаттың парник ажыл-агыйы хоорайның ниити чеменелге черлерни чаа ногаалар-биле бүдүп чыл иштинде үзүктел чок хандырар аргалыг болган.

Ак-Довуракта ниитизин чеменелге черлериниң өң дээрезинге—«Национал чеминер» деп кафеге—кириксевес кижи ховар. Ында чуруттуң хөй улустарының төлээлекчилериниң күзелин ёзугаар национал чемнерни кылып эгелээн. Бо чеменелге черни дерээзи кончуг шевер, чоңгу хандырарының культуразын ооң ажылдакчылары бедик деңнелде тургускан. Чеминер кыларының шынары экн. «Бистиң столовайларывыс шуптузу мындыг болур болза» деп кижи бодай бээр.

Бүт-бөмбүүлүң «Асбест» деп командазының ат-сураа Тываның өске хоорайларында билдингир апарган. «Асбест» «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң 1969 чылда чемпионы.

Ак-Довуракты чалыы назынның хоорайы деп база сөглеп болур. Оон чурттакчыларының эң хөй кезии аныяктар. Ангыланы националдыг өг-бүленнг аныяктар көвүдеп турар. Эртекен чылын хоорайның божуга бажыңынга 890 не, бо чылдың тос айының ниитизинде 770 не божаан. Оларның хөй кезии ак-довуракчылар.

Барыын Тываның бо чалыы хоорайы, бистиң аныяк республикавыс ышкаш, улуг келир үелиг. Үдавас Сала ыяшдан Тываже кирер электри дамчыдылга шугумун моон түдүп эгелээн.

Доңган БЕГЗИ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийдың амыдырал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, керээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Соолгу келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парталга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00748.

Солун неделяда алды катап үнер

ҮШ КОСМОС КОРАБЛИ БӨЛҮК УЖУДУУШКУНДА

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

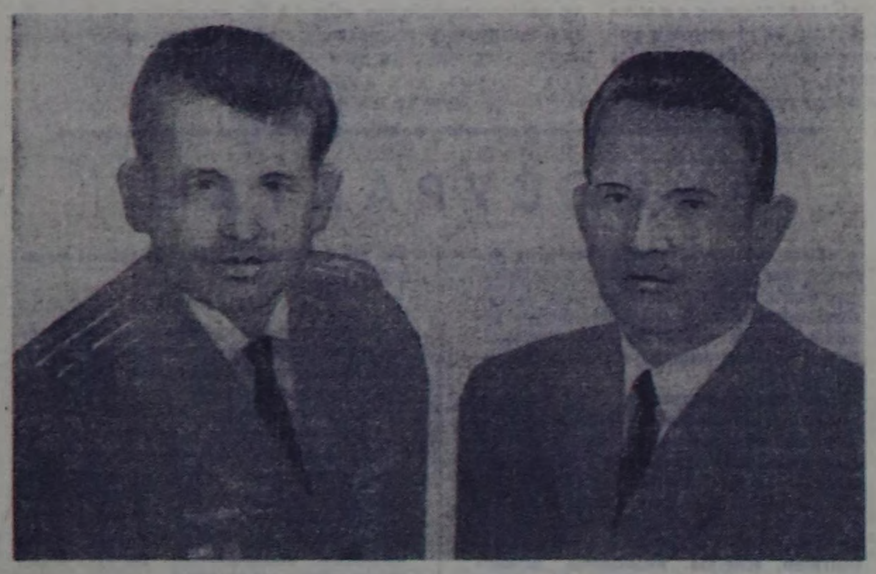
1925 чылда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 14 ВТОРНИК № 242 (8088).

Өртээ 2 көп.



Совет космонавтар Шонин Георгий Степанович (солагай талазында) биле Кубасов Валерий Николаевич. В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА).

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

„Союз-6" ужудуушкуннуң ийиги хүнүнүң эртем-техниктиг программазын күүседткен

«Союз-6» космос корабли октябрь 12-де Черни 13 катап долгандыр ужуп тургаш, Совет Эвилелиниң Ыракы Чөөн чүкте дезүшүшкин кылыр черлериниң радиокөстүүшкүн зоназында кирип келген.

Экипаждың удууру 8 шак хире үе дургузунда үргүлчүлеп келген болгаш космонавтар эки дыштанып алган деп, корабль командири эш Шонин радиохарылзажылышкын үезинде дыңнаткан. Олар удаан соонда күш-культура кылыр комплексизин күүседткен. Космоска күш-культура кылыр мурнунда болгаш ооң соонда космонавтар бот-бодуун медицина талазыбиле хынашкан.

Ооң соонда эштер Шонин биле Кубасов эртем чеммелген, корабль системаларының байдалын хынаан, космоска ужудуушкуниүң ийиги хүнүнүң программазын үезинде күүседткен. Космонавтар автономнуг ужудуушкун артыкларын шуудалы ажылдадырын үргүлчүлеп чораан. Корабль командири ужудуушкун кылырынга таварыштыр шилип алдынган дээр өртемчейлериче угландыр корабльди хол-биле ажылдадыр системаларының дузазы-биле чигелеңдирген.

Бот-ниженер Кубасов чогуур ужудуушкунуң зорулгаларының түңнелдерин ёзугаар корабльдиң чораан черин, ооң орбитазының байдалын тодаргайлап, корабльде ужудуушкун херекселдерииң дузазы-биле чигелээшкин хемчээшкиннерин кылган.

Ийи космонавтың организмин деңзи чок аңаар байдалга шалыпкын тааржыкан деп чүвеин ужудуушкуниүң башкайы хонуунуң дургузунда алдынган медицинаның телеметрия медээлери көргүскен. Чүрек согары биле тыныштың, хан базымышкынының хемчээ, электрокардиограмма, сейсмограмма физиология нормазары-биле дүгжүп турар. Чижээлээрге, Черни башкай долгандыр ужудуушкун кызырда Шониниң чүрээниң согары минутада 60, Кубасовтуу 90 болган. Дөрт долгандыр ужуп чорда, чүрек согары түс-түзүнде минутада 64 болгаш 69, удуп турда минутада 50—60 болган. Космонавтарның надырының ниити байдалы эки.

Телеметрия медээзин ёзугаар алырта, кабинада болгаш орбита өрээлинде байдал чогумчалыг: температура—21 градус чылыг, агаар базымышкыны хөңгүн суу нүткан хоолайжыташка 775 миллиметр болуру-биле деп., өл-шык 48 хуу хире.

Космонавт Шонин биле Кубасов ужудуушкун программазын ёзугаар ажылдакышаан.

Ужудукчу-космонавтар В. Н. Кубасов, В. В. Горбатко, В. Н. Волков ужудуушкун үезинде боттарының оваашкан хүлээлгелерин чүтээлеп бергеи.

Аңмдырал хандырылгазының системалары-биле катай бүгү системалар тура дүшпейн ажылдап чоруур. Космонавтарның шуптузуунуң кадының байдалы коңчуг эки. «Союз-7» корабльдиң экипажы, база-ла «Союз-6» корабльдиң экипажы дег космос ужудуушкуниүнүң байдалынга дораан ижиге берген болгаш Черге шенелелер кылып турган үезинде өөренип алган ажыл-чорудулгазын кылып эгелей берген.

Октябрь 12-де 23 шактан октябрь 13-те 6 шакка чедир Совет Эвилелиниң девискээринге радиокөстүүшкүн зоназындан ашкаар «Союз-6» болгаш «Союз-7» корабльдериниң ужудуушкун кылыр үезинде космонавтар дыштанган.

✦ ✦ ✦

Октябрь 12-де Москваныы-биле 21 шакта «Союз-6» космос корабли Черни 21 долганыр, а «Союз-7» космос корабли — беш долганыр ужудуушкун кылган. Корабльдериниң командирлери эштер Шонин биле Филипченконуң дыңнатканы ёзугаар алырга, каттышкан ужудуушкун программазынга кирген улуг хемчээлдиг ажылдар хүн дургузунда күүседтингеи. Экипаждар хол-биле чигелендиришкин, долгаашкын, орбитага таварыштырылга ужудуушкуннарын кылыр ажылдарны. Чер кырын шинчилээр болгаш өске-даа шенелделерни кылган.

Совет Эвилелиниң девискээриниң кырыбиле «Союз-6» болгаш «Союз-7» космос корабльдериниң ужун эртип турган үезинде телевизия репортажтарын дамчыдып тургаш, Г. С. Шонин, А. В. Филипченко телевидение көрүкчүлерин корабльдериниң экипаж кежигүшпери-биле таныштырган.

„Союз-8" корабльдиң командири эш В. А. Шаталовтуң ужудуушкун мурнунда медеглели

Эргим өңнүктер!

Ам космоста ийи совет корабль, бистиң эрес-маадырлыг беш космонавтывыс чоруп турар. Кайы минута болгаш «Союз-8» корабль ужудуп үнер. «Союз» дээр үш корабльдиң бөлүк ужудуушкуну космос делгеминге алдап кайы эртем-техниктиг шенелделерни чорудар арганы бээр.

Бо ужудуушкунну улуг ыдыктыг — бистиң партиявыстың база ажылчыннарының болгаш тараачыннарның делегейдеги баштайгы күрүнезиниң үндезилекчизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга тураскаадып турар бис.

«Союз» корабльже бистиң экипажывыс бөгүнгүү-биле ам ийи удаа космосче көдүрлүрү ол, ынчангаш ужудуушкуниүң чедиишкинниг доостурунга чигзинимейн турар бис.

«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң экипажтарының мурнундан Төрээн чуртуң хүндүлүг болгаш харысалгалыг даалгазын тергиин эки күүседир бис дээрзин бүгү совет улуска бүзүредип тур бис.

Биске көргүскен бедик алдары дээш ленинчи Төп Комитетке болгаш төрээн чазаавыска изин-биле өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур бис.

Байырлыг! Бистиң Черивисче ужурашкыжыгеге чедир, эштер!

Өөрүп тур мен

«Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдериниң болүк ужудуушкуннарынга магадап, совет техниканың улуг чедиишкиннеге бүгү чонум-биле кады өөрүп тур мен.

Сес уругуң адазы мен, тыва ооглар, кыстар келир үениң космонавтары болу бээрингe бүзүрээр мен.

Совет ооглар, эрес эштерниң Черге амыр-менди эвп келирин йөрээп, манап турар мен.

О. НАМДАРАА,
Тыва АССР-ниң улусуң артизи.

СЭТА-ның дыңнадыгы

ОРБИТАДА — „СОЮЗ-7"

«Союз» корабльдериниң эртем-техниктиг шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң төлевилеттингеи программазын күүседирин үргүлчүлевишаан, 1969 чылдың октябрь 12-де Москваныы-биле 13 шак 45 минутада Совет Эвилелинге ийиги «Союз-7» космос кораблин салып үндүрген.

Космос кораблиниң экипажы: командир подполковник Анатолий Васильевич ФИЛИПЧЕНКО, борт-инженер Владислав Николаевич ВОЛКОВ, инженер-шинчилекчи подполковник Виктор Васильевич ГОРБАТКО.

Кораблиниң командири эш Филипченконуң дыңнатканын ёзугаар алырга, орбитаже үнериниң үчастогун эрткени чогумчалыг болган. Космонавтарның шуптузуунуң байдалы эки. Корабльдиң системалары чогумчалыг ажылдап чоруур.

«Союз-7» космос корабли Чер чоогунуң космос делгеминге эртем-техниктиг шенелделерни болгаш шинчилелдерни чорудар соруглалыг, ылаңгыя:

— орбитага таарыштырылга ужудуушкуннарын кылыр;

«Союз-6» болгаш «Союз-7» космос корабльдериниң бөлүглешкен ужудуушкунунга ужудуушкун хайгааралдарын кады кылыр;

— дээр өртемчейлерин болгаш Чер горизонтузун хайгааралар, сылдыстарның чогум чырыын тодаргайлаар, Хүннүң тургузар чырыдылгазын хемчээр болгаш өске-даа шенелделерин кылыр;

«Союз-6» болгаш «Союз-7» корабльдерниң экипажтары боттарының аразынга ийи талалыг радиохарылзааны тургузуп алган.

СЭТА-ның дыңнадыгы

ОРБИТАДА — „СОЮЗ-8"

Бөгүн, 1969 чылдың октябрь 13-те, Москваныы-биле 13 шак 29 минута турда башкарылгалыг ужудуушкуннарының ниити программазынга дүүштүр Черни долгандыр орбитаже «Союз-8» дээр үшкү совет космос кораблин салып үндүрген.

Космос кораблин корабльдиң командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы полковник Владимир Александрович Шаталов, борт-инженер, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, техниктиг эртемнерниң кандидады Алексей Станиславович Елисеев составтыг экипаж башкарып чоруур, олар бо чылдың январьда «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң ужудуушкунунга киришкен.

Бөлүк ужудуушкуннуң үезинде элээн хөй чүгүла эртем-техниктиг соруглаларны күүседири, оон иштинде:

— калбак программа ёзугаар Чер чоогунуң космос делгеминге комплекстиг эртем шинчилелдерин хары угда чорудары;

— хары угда үш космос кораблиниң бөлүк ужудуушкунуң башкарарының нарын системазын ажылдап кылыры;

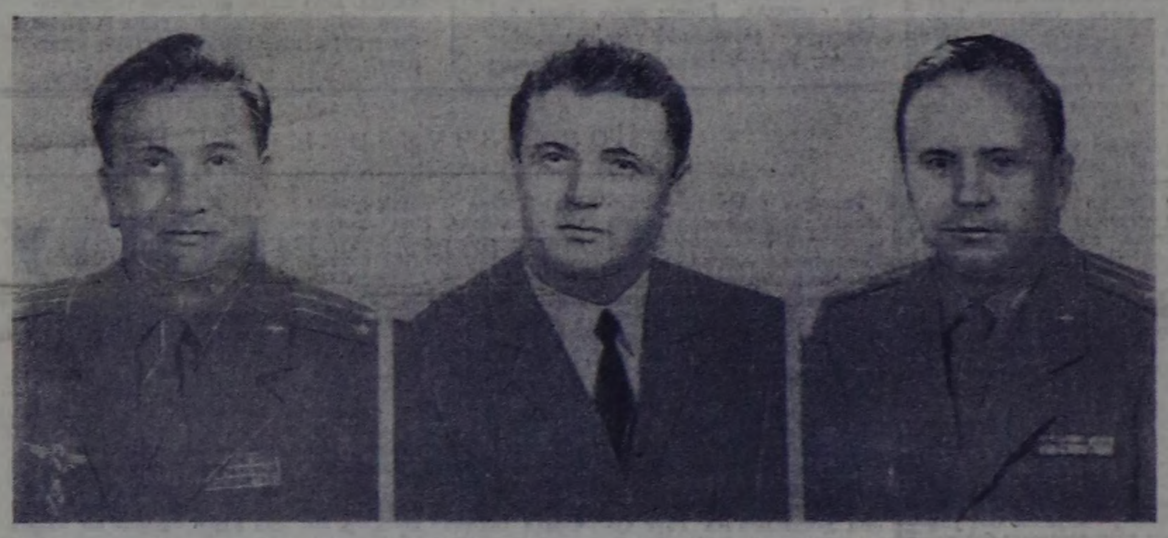
— башкарылгалыг космос системазын ажылдап кылырының чамдык айтырыгларын шинтпиралээр соруглга-биле корабльдерни демниг маневрледирин боттандырары көрдүнген.

Ужудукчу-космонавт эш Шаталов космонавтар тергиин эки байдалдыг чоруурун илеткээн.

Үш корабльдиң экипажтарының аразында идегелдиг радиохарылзаа тургустунган.

Чеди ужудукчу-космонавтыг, башкарылгалыг үш корабльдиң бөлүк ужудуушкунуң Чер чоогунуң орбитазынга бир-ле дугаарында боттандырып турары бо.

Эртем-техниктиг шенелделериниң болгаш шинчилелдериниң төлевилеттингеи программазы Чер чоогунуң космос делгеминиң дугайында чаа медээлерни берип, космос техниказын сайзырангайжыдарынга, ону эртем болгаш улус ажыл-агый соруглаларынга ажыглаарынга идиг бээр.



Совет космонавтар (солагай талазындан оң талазынче) Филипченко Анатолий Васильевич, Волков Владислав Николаевич болгаш Горбатко Виктор Васильевич. В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА).

„Союз-7" корабльдиң командири эш А. В. Филипченконуң ужудуушкун мурнунда медеглели

Эргим эштер болгаш өңнүктер!

Дүүн космос талыгырларынче бистиң эштеривис Шонин биле Кубасовту үдээн болгай бис, а бөгүн «Союз-7» корабльге Октяргай делгемнериче боттарывыс ужудуп үнер деп тур бис.

Бистиң чуртувус космос делгемин шинчилээрин болгаш шинтээдип алырын дараалаштыр, план ёзугаар чорудуп турар, ынчангаш ол чаагай херекке боттарывыстың салыпкымывысты киирип турарывыска база чоргаарлаңыр бис.

Бүзүредип көргүскени дээш бистиң партиявыстың Төп Комитединге болгаш бистиң чазаавыска изин-биле өөрүп четтиргенивисти илергейлеп, бистиң мурнувуста салдынган соруглаларны күүседир дээш бүгү ыкчуктуг болгаш биливисти бээрзинисти бүзүредип тур бис.

Ужурашкыже чедир!

Подполковник Анатолий Васильевич ФИЛИПЧЕНКО

Анатолий Васильевич Филипченко 1928 чылдың февраль 26-да Воронеж областың Давыдовка суурунга төрүттүнгеи.

Анатолий 1942 чылда Острогожск хоорайга чеди чыл школазын дооскан. Ол 1943 чылда заводка барып ажылдай бергеш, токарь мергежилге өөренип алган болгаш Ленинчи комсомолдуң кежигүнүнге кирген.

Анатолий ужар чүүлге сонуургалдыг чорааның удамыдан шериг-агаар күштериниң Воронеж школазынга кирген. 1947 чылда быжыкан билигиниң аттестадын алгаш, шериг ужар чүүлүнүң Чугуевск училищезинге кирген болгаш ону коңчуг эки дооскан.

Анатолий Филипченко 1950 чылдан бээр Совет Армияның ужар чүүл кезектеринге шериг албанын эртирип келген.

1952 чылда А. В. Филипченко Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлениңе кирген, а 1961 чылда шериг-агаар академиязын дашкаартан өөренип дооскан.

Анатолий Филипченко космонавт отрядынга «Восток», «Восход» болгаш «Союз» космос корабльдерин туюлунга чедир өөренип алгаш, ужудуушкун, медика-биология белеткелиниң программазын бүрүн күүседткен. Ужудуушкунга Владимир Шаталовтуң солдукчузу болурунга белеткеңгеи.

Анатолий Васильевич өг-бүлелиг—кадайы Елизавета Александровна биле ийи оглу бар: Александр 12 болган Игорь сес харлыг. Космонавтың адазы—Василий Николаевич, 1918 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, Совет эрге-чагырга дээш демисежин чораан, хөй чылдар дургузунда партия ажылын кылып келген. Ада-чуртуң Улуг дайынынга киржип чораан. 1955 чылда мөчээн. Авазы, Акулина Михайловна — пенсионер.

Владислав Николаевич ВОЛКОВ

Владислав Николаевич Волков 1935 чылдың ноябрь 23-те Москва хоорайга төрүттүнгеи. Ооң чаш чораан чылдары ужар чүүл шинчилериниң өг-бүлеезинге эртken.

Владислав 1953 чылда, ортумак школа дооскан соонда, Москваның ужар чүүл институдунга кирген. Институтту чедиишкиннииг дооскаш, конструктор бюрозунга инженерлеп ажылдай бергеш.

В. Н. Волков 1965 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээленинге кирген.

Владислав Волков космонавтар отрядынга тургаш, космоска ужудуушкуннар кылырынга белеткедип чедиишкиннииг эртken, техниктиг болгаш медика-биология шынгалаларының шуптузуун коңчуг эки тудуп эртингеи.

Владислав Николаевич кадайлыг. Ооң кадайы, Людмила Александровна институт дооскан соонда инженерлеп ажылдап турар. Волковтарның оглу Владимир 11 харлыг. Космонавтың адазы, Николай Григорьевич—ужар чүүлүң инженер-конструктору. Авазы, Ольга Михайловна база ужар чүүлүң будургүзүг черлеринге хөй чылдар дургузунда ажылдап келген.

Подполковник Виктор Васильевич ГОРБАТКО

Виктор Васильевич Горбатко 1934 чылдың декабрь 3-те Краснодар крайның Венцы-Заря суурунга төрүттүнгеи. Ооң чаш чораан үези Кубаньга эртken, анаа ооң бүгү ёг-бүлези чуртталп турган.

Виктор ортумак школа дооскан соонда 1952 чылда баштайгы өөредилгениң шериг ужар чүүл школазынга, ооң соонда чылчы шериг ужар чүүлүнүң Батайск училищезинге кирген.

1956 чылда училище дооскан соонда, Совет Армияның ужар чүүл кезектеринге шериг албанын эртирип турган. 1959 чылда кезектиң партия-организациязы В. В. Горбаткону Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээленинге хүлээп алган.

Виктор Васильевич космонавтар отрядынга кирген үеэлинден бээр космосче ужудуушкун кылырынга чүткүлдүг белеткеңгеи. Е. Б. Хрунованың солдукчузу болуп, улуг белеткелди эртken.

В. В. Горбатко ажылдакышаан шериг-агаар инженерлеринге кирген, а 1961 чылда шериг-агаар академиязын дашкаартан өөренип дооскан.

Виктор Васильевич космонавтар отрядынга кирген үеэлинден бээр космосче ужудуушкун кылырынга чүткүлдүг белеткеңгеи. Е. Б. Хрунованың солдукчузу болуп, улуг белеткелди эртken.

В. В. Горбатко ажылдакышаан шериг-агаар инженерлеринге, а 1961 чылда шериг-агаар академиязын дашкаартан өөренип дооскан.

Космонавтың ада-иеэн хоолун тараачыннар. Авазы, Матрёна Александровна пенсионер, ачазы мөчээн. Горбатконуң кадайы, Валентина Павловна—эмчи. Олар ийи уруглуг—Ирииазын 12 болгаш Марииазы—9 харлыг.

СЭТА-ның дыңнадыглары

Черни долгандыр ужудуушкун кылырының орбитазынче октябрь 12-де салып үндүрген «Союз-7» космос корабли Москваныы-биле 16 шак 33 минутада ийи долгандыр ужудуушкунну кылган.

Ону салып үндүргениниң хемчээлдери:

— Чер кырындан эң ыраары (апогейинге)—226 километр;

— Чер кырын эң чоок долганыры (перигейинге)— 207 километр;

— орбитазының ийилевээ— 51,7 градус;

Черни долганыр үези 88,5 минута;

Ынчан «Союз-6» корабльдиң орбита байдалы мындыг турган:

— Чер кырындан эң ыраары (апогейинге)—230 километр;

— Чер кырын эң чоок долганыры (перигейинге) — 194 километр;

— орбитазының ийилевээ— 51,7 градус;

— Черни долганыр үези 88,8 минута.

Экипаж корабльде тургузукан системаларның техниктиг байдалын ылавылап алган соонда корабльди чигелээр болгаш хол-биле угланар талазы-биле программа ёзугаар ажылдарны кылган.

«Союз-6» болгаш «Союз-7» корабльдериниң командирлериниң дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгү системалар чогумчалыг ажылдап чоруур.

Инженер-шинчээчи В. В. Горбатко биле борт-инженер Н. В. Волков иллюминаторлар кырының микрометрога алзынын шинчилээр дээш олардың кырын шинчин көрген. Чер кырын база хайгааран көрген, ооң соонда медицина шинчилелдерин кылган.

«Союз-6» космос корабли-ниң экипажы бөлүглежир ужудуушкун кылырының программазын ёзугаар ажылдавышаан. Корабльдиң командири Г. С. Шонин корабльдиң автоматтыг башкарылдыг системазынга баштайгы барымдаа болур демдеглелдерни киирип бергеш, шакты хынаан. Борт-инженер В. Н. Кубасов кабинадан чер кырын чурукка тыртыргаи: аңаа Каспий далайның эрик бараны. Волга уну, эзим девискээрлери база планетаның будуу шыны көстүлген.

Космонавтарның шуптузуунуң кадының байдалы эки. Орааларде амыдырал хандырыгазының системалары аңмыдаарынга таварыштыг байдалды тургузуп берип турар. Корабльдер биле Чер арагазынга доктаамал радиохарылзааны тудуп турар.

Космос корабльдериниң каттышкан ужудуушкуну үргүлчүлеп турар.

★ ★ ★

Октябрь 13-те Москваныы-биле 10 шак 20 минута үезинге чедир «Союз-6» космос корабли Черни долгандыр үжеп дескинигни, а «Союз-7» ол дөрт дескинигни кылган.

Программага дүүштүр космос корабльдериниң портуңдан радиотелеаммыдыгларны кылган.

Телеметриктиг каналдар-биле алдынган медицина медээлери, а ол ышкаш «Союз-6» болгаш «Союз-7» космос корабльдериниң экипажтар кежигүнериниң улур-дедир кылган контролюнуң түңнезидери бүгү космонавтар космоска ужудуушкун факторларының комплекстиг салдарын эки эртирип, коңчуг ажылгыр чоруурун көргүзүп турар.

Космос корабльдериниң болүк ужудуушкуну үргүлчүлеп турар.

УЛУГ БАЗЫМ

Совет улус космосту шингээдип алыры-биле улуг базымны кылып, «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдерин салып үндүрген. Эртем-техниктиг чаа шинчилээшкиннер кылыр үш корабльди улаштыр салып үндүрген онза өөрүнчүг болуушкун-дур.

Бистиң эрес-дидим космонавтарывыс сорулгаын чедиишкиннииг күүседткеш, мендиг-чаагай чанып келирин күзээлиивер.

Д. МОНГУШ,
филология эртемнериниң кандидады.

БАЙЫРЛЫГ ТЕЛЕГРАММАЛАР

Совет Тываның 25 чыл ооңуң байырлалын таварыштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Тыва обкомунга, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң адресинге:

ВЛКСМ Төп Комитединден, ССРЭ-ниң өңнүг металл база автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар министерстволарындан, РСФСР-ниң Курилдардан, СЭКП-ниң Амур обкомунуң болгаш обкүүскомдан, мурнунда Тывага партия, совет органнарга ажылдап чораан эштерден байырлыг телеграммалар келген.

Коммунизм тургузуушкунга күш-ажылчы чедиишкиннерин, эрес-кежиктиг, кадык чаагай чуртталганы бистиң республиканың ажылчы чонунарынга күзээн чылыг сестер ол телеграммаларда илереттингеи.

ПОЛИТИКТИГ БИЛИГ ДЭЭШ

Ленинчи өөредилге чылынга

Бай-Тайга районда партия чырыдыышкынының системазынга чаа өөредилге чылы мурнуку чылдардан организастыг эгелээн. Партия өөредилгезинде ниитизи-биле 526 кижи хаара туттунган. Оон иштинде эге билигнин школаларында 299, марксизм-ленинизмниң үндезинниерин өөренир школаларда — 227 дыңнакчылар бар.

Школа бүргүзүнде пропагандистерге партияның идеологтуг ажылының болгаш партийжи өөредилгезиниң айтырыгларын анализтеп билир, быжыг билигниг кадрлар шилип алдынган. Оларның аразында доозу эртеминиг, хөй чыл улаштыр пропагандистээн, дургулгалыг коммунистер бар. Он бир пропагандист зона аайы-биле Кызыл-Мажалыкка семинарга кирипшеен. Артканнары СЭКП райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдиниидеп чогуур сүмелерин алган, программа, вомнар талазы-биле хандыртынган.

Районда марксизм-ленинизмниң үндезиннерин өөренир школада баштайгы кичээлдер мурнуку чылдарда ышкаш, бедик деңнелге эртикилээн. Тээли ортумак школазының башкызы Сергей Сарыгович Хертек дөртүү өөредилге чылын эгелээн ол школада дөзээмал пропагандистеп турар, быжыг билиш, сонуургавчыг тайыгбырлаары, дыңнакчыларга эптиг-эвилээ-биле хүндүткелди ол чаалап алган. Школада 21 кижи бар. Эртикен өөредилге чылында олар философияны өөренип дооскан. Ам партия чырыдыышкынының системазында бүгү школалар ышкаш, делегейниң коммунистиг болгаш ажыл-чын партияларының бо чылын Москвага болган Чөвүлел хуралының материаддарын өөренип турар. Ону дооскаш, төөгү материализминиң солун айтырыгларын өөренип киришкен.

«Мурнакчы» колхозта эге политшкола (пропагандизан Х. Шыырап-оол) өөредилгени база эки эгелээн.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оон чоокшулаан тудум, улус баштынчының ажыл-ижи, чуртталгазы-биле даңы таныжып алыксаарларның саны ковудеп турар. Районнуң суурларында 42 агитквартираларга В. И. Ленининиң доңчу намдарын өөренир белүүмнерин ажыдарын планнаан. Ында шуптуг 630 кижиниң хаара туттунары өөрдүнген. Оларның чамдыызы ажылдап эгелээн. Эрткен чылгы ындыг белүүмнер эки түңнеттерин көргүскен.

Суурларда электри чырыының орта хышпаазындан кичээлдерге шаптыктыг чүүлдер мурнуку өөредилге чылдарында турган. Ол «хоочураан ажыры» ам-даа уламчылавышаан. Октябрь 6-да «Тээли» совхозтуң бүгү салбырларының төптеринге чырык чок болганындан кичээлдер шуут үзүлген. Район төвүүге белии өөредилгелер соңгаарлаттынар часкан.

Комсомолдуң политөөредилгези база эртикен чылдынындан бедик организастыг эгелээн. Ажыл-агыйлар төптеринде, салбырларда, школаларда тургускан 21 политиктиг белүүмнерде, клубтарда ниитизи-биле 555 аныяктар хаара туттунган. «Мурнакчы» колхозта «Кругозор», Шуй ортумак школада «Бистиң ленинчи комсомолувус», «Тээли» совхозтуң Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында «Партия дугайында беседа» деп политбелүүмнерге баштайгы кичээлдер организастыг эрткилээн.

ВЛКСМ райкому комсомолдуң политөөредилгезиниң пропагандистерин четчедээш, оларга чогуур сүмелерин берген. Пропагандистериниң аразында ол талазы-биле 2—4 чыл стажтыг, дээди эртемниг коммунистер база бар. Оларның бирээзинге Шуй ортумак школазының башкызы Кимоол Сарыг-Донгак хамаарыжыр. «Мурнакчы» колхозтуң аныяктарының ортуузунда «Кругозор» политбелүүмиң ол ам дөрт дугаар чылда удуртуп турар. Ук белүүминиң чыл хуусаалыг программазын эртикен чылын 25 кижи дооскан, бо өөредилге чылында 23 колхозчу аныяктар улуг хандыышпыыбиле өөренип киришкен.

К. Сарыг-Донгак — дуржулгалыг пропагандист. Оон кичээлдер эртиреги солун, программадан ангыда, делегей байдалын, чурт иштинии солун болуушкуннарын, республикада, районда болгаш колхозта беш чыл планының күүселделерин дыңнакчыларга докпаамал таныштырып берип турар. Бо өөредилге чылында коммунистиг болгаш ажылчын партияларының Москва Чөвүлел хуралының документилерин ында улам хандыр өөредирин эгелээн.

«Тээли» совхозта аныяк коммунист Эрес-оол Күжүтет, Ээр-Хавак сүт-бараан фермазында комсомол ажылдакчызы Анатолий Дембрей, Тээли ортумак школада дээди эртемниг аныяк башкы Анна Очур болгаш өске-даа бижит билигнит пропагандистер В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга үзүшүттүр күзенишкинниг ажылдап турар.

Комсомолдуң политөөредилгези-биле кады кежээки школалар ажыттынган. Чадаанының бот-өөредилгелиг кежээки школазының Шуй суурда консультпунктузунга «Мурнакчы» колхозтуң баштаар черинии, партком-унуң болгаш районнуң улус өөредилге кылдызының боттуг дузазы көргүскенинден ында белеткел ажылдары эки болган, үстүүү класстарда 56 колхозчу аныяктар хаара туттунган. Кежээки өөредилге районнуң өскедаа суурларында шуудап турар.

Ленинчи өөредилге чылында марксизм-ленинчи теориязы шинчээдип алыр, өөредилгениң шынарын бедидер, өөренип алган чүүлдерин дыңнакчылар боттарының практиктиг ажылынга ажыглап боттандырар кылдыр, бүгү өөредилгени ындыг угланышкынбиле чорудуп турган, чедиишкиннерни чедип алырынга районнуң партия, комсомол организациялларының ажылдакчылары бүзүрелдиг.

М. КЫРЛЫГ-КАРА,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.



«Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырының чолаачылары Иван Семешенко, Анатолий Васильев, Петр Грибас олар аныяк ажыл-агый болур «Саян» совхозтуң тараажыларынга бо чылдың дужудун чидириг чок ажаап алырынга, күрүне планын ийи катап ажыр күүседиринге боттарының төлептиг үлүүн киргеннер.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.

ТОДАРГАЙ САЙГАРГАН

«Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң Эйлит-Хем салбырында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга партбүроның чыл дургузунда чоруткан ажылының талазы-биле тодаргай сайгарылганы коммунистер кылган. Малдың баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер, быштаглаашкынга үлегерлиг белеткенир сорулгаларны боттандырарынга партияның масса-политиктиг ажылын экижидер дугайында чугаа кол черии хуралга эелээн.

Совхозтуң экономиказын хөгжүдеринге салбырның ажылчыннары, ылангыя малчыннар боттарының күш-ажылчы үлүг-хуузун киришкилгеп. Совхоз күрүнеге садар дүгүүң чыл планын 112,3 хуу күүсеткен, оон хөй кеэни бо салбырның малчыннарындан кирген. Ында бүдүүлгениң мурнакчылары ковудеп турар. Хойжу Тюлюш Өдүрек чүс хойга онаштыр 96 хураганы алган, дээре черии эллээн. Хойжулар Александр Сундуй-оол, Тюлюш Шулуун олар бир хойдан-на 2,5 кг дүктү алган.

Кандыг-даа ажыл-херектиг кижилер боттандырар. Кижилер-биле эки ажылдап, көдээниң ажыл-ишчилериниң орта-зунга масса-политиктиг ажылды бедик негелдеге дүүштүр чорудуп, хөй-ниитти организациялларының ажыл-чорудулгазын боттуг удуртуп, активчилерниң күжүн шын ажыглап, ол бүгүге даянып талазы-биле бүгү хемчегларни алган болза, көргүүлер амгыыдан-даа дээре болур ийик дээрии коммунистер санаддарынга чугаалап турган.

Партияның ниити, бюро хуралдарын четче кылбайн турганы, чамдыкта кыйза-даа хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдези, коммунистериниң шүтүмчүледдиг санаддарының боттанылгазы дээш контрольду партбюро, оон секретары аш В. Доржу багай организастаап турганын санаал бергеннер ыңгыы айыткан.

Көдээ интеллигенциязының актив-биле каттышкан база салбырның ажылчыннарының хуралдарын партия хуралы эртиргеп кылдыр протоколдан ап турган. Организас-массалыг, политкижизидилгелиг ажылдың ниити деңнели амдаа чавыс. Хана парлалгазының организакчы, кижизидикчи ролю көзүлбестээн, лекция, беседа, ыыткыр номчуулалар ковчуг ховар болгулаар. Коммунистерниң партийжи даалгаларны канчаар күүседип келгенин, агитаторларның ажылын, көскү агитацииның байдалын илеткелчи шүүт-ла чугаалавайн баргынын коммунистер шүтүмчүлээн.

Малдың баш санын өстүрер, оон уксаазын экижидер, мал чемверин четчир кылдыр белеткен алыр, кыштаглаашкынга белеткелдер талазы-биле ажылдар оожум чоруп келген. Салбыр чүс хойдан-на 52 хураганы камгалап алган, чамдык кадарчылар оон-даа куду көргүүлерлиг болган. Чижээ, хойжу А. Анай-оол чүс башка онаштыр чүгле 30 хураган алган, хойжулар Күшкүл-оол, Шагдыр-оол олар база оон дээредевес. Кимиталар сентелгезинче малчыннар хаара туттунмаан, үш коданның кыштаа ам-даа белен эрес.

Дүүттүүн куду болуп турарының кол чылдагааны — чылдын-на ажыглап келген кол бугалар суунуң дестерии, оон уннарын чогуур үезиндее арыглап, аштавазында, часкы сүтүнү шын ажыглавазында, үрезиниң кургаг черге чаныш турарында.

Коммунист удуртқан сиген бригадазының ажылчыннары багай эрес ажылдаан, мичээ-даа оларны аъш-чем-биле эки хандырбайн турган. Оларның Чаа-Сенге болеткээн сараттары кажаалаттынмаанындан оны мал чаш, төтчеглеп эгелей берген.

Салбырда техниканың эдилели, камналгазы, хайгаралы четпее тургустунган. Оон ужурунда тракторларның будүүлгүүдүү чавыс, үрелии бээрге совхозтуң механиктери оны адап алырынга дузалавайн турар. Мындыг байдал механизатор кадрларның ортуузунда кижизиилгээ ажылының кошкаан айтыш турар дээрии хуралдан демдеглээн.

Хуралдың кирижикчилери бо бүгүнү тодаргай-биле чугаалажыш көргеш, В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга үткүштүр алдынган социалистиг хүлээлгелерии чедиишкиннииг боттандырар, партияның организастыг, масса-политиктиг ажылын улам бедик чадага көдүрер, политиктиг чырыдыышкынның шүтүмүнга өөредилгени шынарлыг организастаар талазы-биле тодаргай шиитпирни хуралга коммунистер хүлээп алган.

Д. АРАКЧАА.



М. Д. Шивоваленконуң удуртқаны тудугжулар бригадазы Кызылдың Кызыл партизаннар иудумчузунда 54 квартиралыг чурттаалга бажыңнының тудуун шалыпкын чорудуп турар.

ЧУРУКТА: салгагай галзамидан оң талазынче Михаил Шивоваленко биле мурнакчы тудугжу Б. П. Салчак олар тудугда ажылдап тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Тайбыңның ленинчи идеяларынга шынчы

УЖУРАЖЫЫШКЫН ДООЗУЛГАН

УЖГОРОД. (СЭТА-ның тускай корр.). Европаның социалистиг чурттарының тайбың талалакчыларының В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болур оонга тураскаал болдурган делегей ужуражыышкыны ында доозулган. Болгарияның, Венгрияның, ГДР-ниң, Польшаның, Румыниянын, Чехословакияның болгаш Совет Эвилелиниң төлээлери ужуражыышкынга киришкен.

Дөрт хүнүүң дургузунда ужуражыышкынның кирижикчилери тайбың талалакчыларының шинчээлекиниин эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналарын солушкан. Европа дипке айыыл чок чоруктуң айтырыынга улуг кичээнгейни салган. Улустар аразынга тайбың болгаш кады ажылдажылга дугайында В. И. Ленининиң өлүм чок өөредиин амыдыралга канчаар боттандырын турарыи төлээлер чугаалаан.

Делегей ужуражыышкынының киржикчилери СЭКП ТК-ниң Чингине секретары аш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазын улуг сорук киришкин-биле уткаан.

Европага коллективтиг айыыл чок чоруктуң программазын чаңгыс үн-биле хүлээп алган резолюциязын шиитпирлиг деткээн.

Даштыкы аалчылар Ужгород университединиң Интернационал найырал клубунга чораан. Анаа аныяк салгалдың төлээлекчилери тайбыңның чаагай буянныг херээжге боттарының шынчызының дугайын чугаалаан.

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

БОТТУГ САНАЛДАР

Улуг-Хем районнуң колхозтарының төлээлекчилери бодаа ажыл-агый артелиниң Чижек Уставының төлевилелии чугаалажыр, кыдынган ажылды тууласын, сорулгаларны тодарадыр аларыг-биле Шагаан-Арыт хоорайга чыглып келгеннер. Кидээ ажыл-агый бүдүүлгө эргелеринің начальныги аш С. Ирманың илеткелиниге-даа, санал бергеннериң чугааларынга-даа чедиишкиннерни канчаар чедип алганының дугайында хөй чижектер бар болган.

Келир чылын 30 чылынын оюн демдеглээр «Х Улуг хурал» колхоз тургустунуп турар үезе оон ажыл-ишчилерн 300 ажыг гектар черии ыяш-чаап-чоон тургаш андарып ап турган. Мал аймаа — каш-ла чүс баш турган. Бүгү чүвени хол-биле кылыр. Жданов аттыг колхозтуң байдалы база оон-биле дөмей этелеен.

Ындыг болза-даа чоннуң чуткулу хуу ончүүнү бүдүргай, пошкун амыдыралындан үштунар, чаа ёзу-биле чурттаар деп күзел улуг турган. Иштики ол өндүр күшке даянып, күрүнеии, партияның күн бүрүдеги улуг дузаламчызынга күш кирии алган, Улуг-Хемниң колхозчулары чыл-чылы-биле ажыл-агыйын кодурүп турган.

Ам кандыгыы? Ийи колхозтуң кайыын-даа шаанда өргеп-даа чок турган черлерде хөй суурну тудуп алган. Оларның төптеринде улуг клубтар, магазиннер, чырык школалар, амнелге черлери, уруглар садыелилери шагда туттунгулаан. Сайгылгаан, радио, ном-дептер, солуннар колхозчу амыдыралдың кол чүүлдериниң бирээзи апырган. Телевизорлар бээн бар.

Чүгле мал ажыыы кылып чораан хөй-хөй кижилер ам тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны, шаанда чүгүрүк аътты канчаар мунуп чорааны ышкаш, ынчаар шалыышкын башкарып турар болган.

Совет Тыванның 5 чылын демдеглеп турда, районнуң колхозтары биле бир совхозу 4,4 муң гектар тарылга шелдут турган, а ам оң—46800 ажыг гектар. Бода мал 5,2 муң баш турганындан ам 17 муң баш ашкан, ол-ла чурумбиле шээр мал—34,5 муң турган болгаш ам 188 муң баш ажыг. Ынчаарда күрүнеге 518 тонна эът, 4 тонна сүт саткан турган болза, бо чылын эът 3450, сүт—3100 тонна болур.

Ийи колхозтуң ниити акша орулгазының өзүлдезии шапкы чоруп турган. Чижээ, олар 1964 чылда 600 муң ажыг рубль орулгалыг болганындан эртикен чылын ону 1 миллион 19 муң рубль апырган. А бо чылын оон ыракта хөй болур дээрии ам илереп келген. Хову ажылдарының бүгү чорудулгалары механизастаттынган.

Ийи колхозтуң тракторларын, комбайннарын, автомашиналарын санап көөрге, 1944 чылда бүгү Тывага бар турганындан хөй болуп турар. Амгы үеде колхозтарның улуг ажыл-агыйын баштайгы колхозчуларның агрономнар, зоотехниктер, инженерлер, механизаторлар болу берген ооллар, кыстары башкарып турар.

Бо бүгүнү илеткелчи, санал бергеннер чугаалаш, ам чоруудар ажылдарның, көдээ ажылагый артелиниң Чижек Уставының төлевилелиниң дутайында тодаргай санаддарны берип турган. Жданов аттыг колхозтан келген төлээ Ч. Кыргыс санал бергеш, мынча дээн:

— Артельдиң эрги Уставы сорулгазын күүсеткен. А чаа төлевилел бистиң бөгүнгү амыдыралывыска, келир үеде ажылывыска дүүжүт турардыр. Ынчангаш ону үүлдүүзүнүп хүлээп алырынче бүгү төлээларни ыйтырын тур мен.

Санал берген кижи бүрүү оон ол ыйтырымын хүлээп алган. Чер ажылының талазы-биле оон культуразын бедидип, тарылга залчентирилгезин бүрүн шинчээдип ап турган, ону сайгарбадыр, черниң ажаалгазын агротехниктиг чурумнарны бүрүн сагып турган, гектарга онаштыр дүжүттүү бедидериниче кол угланышкынныг ажылдаар дээрии төлээлер айтып турган.

Мал ажылының талазы-биле кол чүве — оон уксаазын экижидип, продуктулуун бедидери болур. Чүс хойга онаштыр бо чылын 118 хураганны алган К. Кызыл-оол, 117-ни алган Ч. Эниидеп, төрээн төве бүрүзүнүң бодагаарыны бүрүн камгалап алган К. Чашбол ыяшкап мурнакчыларның дуржулгаашы нептередип турган, мал ажылын хөгжүдер дээрии төлевилер өнзалап айтып турган.

Устав төлевилелиниге холбашкан санаддарны төлээлер база берген. Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докладчызы бүзүтаар районга колхозчу ёрегеш чаш төлү-биле кады 5 баш бода, 25 баш шээр малдыг турарын дээнин чамдык кижилер хөжүдүп, хөй мал тудуп турар болу берген, ону болдурбас болгаш ол нормаиы Уставтың төлевилелиниде айтыкапны ёзүтаар боттандырарын саналдап турар.

Кандыг-бир механизатордуң талазындан техниканы хуулгаш, ол бүгүдүү ажыглаашкынын, ажыл-агыйга ортумаа-биле үш муң гектар тарылга черии, 45 трактор, муң ажыг баш мыйыстыг бода мал, барык бир миллион рубль кол будүүлгө фондулары онаажып турар.

1934 чылда, Чижек Уставты хүлээп алырының мурнуу чарыында, ортумак көдээ ажыл-агый артели 40 гектар тарылга черлиг, бир тракторлуг (МТС-те) болгаш 13 саар инвентиг тургаиым демдеглеп каалы. Колхозтарда күш-ажылдың будүүлгүүдүү 1940 чылдыы-биле деңнээргө, кашкаш катап бедээн. Колхозтарның чартык кезиинден хөй боттарының будүүлгө ажылчорудулгазын иштики ботторугга-чарылгалыг болур чоруктуң принциптериге тургускаиы база көргүзүлүг. Колхозчуларның күш-ажыл төлевириниң дугайын ап көөр болза, чүгле сөөлгү дөрт чылдарын дургузунда безии үк төлевир бир ажылдап турар кижиге онаштыр алырга 46 хуу оскен.

Эрткен оруктуң магалыг чаагайын ол деңнээшкиннер көргүзүп турар. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннер делгелгезиниң делгирлери бистиң коөээвистиң канчаар чаартынганын хөй ажыл-агыйларның чижээ-биле көргүзүп турар. Колхозтарга амыдыралдың норма-чижээ болу берген чаалап алышкынар колхозтуң чаа Чижек Уставының төлевилелиниң кол үүлдериниң база утка-шынары болуп турар. Богүн чугаалажыш турар бо документини улут хемчээлдиг ном кылдыр шарлаш, павильонда делгээн. Оон арнинары кижи бүргүзүнге ажык. Мынчангаш көрүнчү бүрүү бодумуң санаддарын киирии болур. Уставтың төлевилели-биле кожа — күзээшкиннер альбому.

«Чүүлдүгүүнүү тур бис, колхозтарның хөжүлдези улам дүргедээр» деп, Иваново областан келген тараажыларның сөстерин номчуур бис.

«Уставты хүлээп алыры колхозтарның бүрүнгаар шимчээшкинниие чаа базым болур» деп, Иркутск областан экскурсантылар бижээн.

...Бо хүннерде муң-муң көрүкчүлер павильоннуң делгирлери-биле танышып турар. Колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи удавас ажыттынар. Оон ужурунда кижилер колхозтарның төөгүлүг оруунуң дугайында, оларның бөгүнгү чаа чүүлдериниң дугайында хөй чүвени билип алырын күзеп турар. Чурт В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээри-биле бететкенин турар. А колхозчу тургузугнуң тиилелгези — Ильичиниң улуг чагыгларының бирээзин күүсеткени ол.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизии.

АК-ДОВУРАКТАН

«Тыва даг-дүүгү» тудуг эргелелиниң тудугжулары үүрмектеп-сорттаар комплексиниң бирги технологтуг шугумунуң тудуун дөзазарынче ажыглы мөөңнээн. Оларга дузалажыры-биле «Тыва даг-дүүгү» комбинадының администрациязы чүс ажылчымнарны чоруткан.

Арыглал фабриказывның эш Брагинге удурткан бөлүк кижилери үүрмектеп-сорттаар комплексиниң улуг болгаш ортумак руда үүрмектээр корпузуунуң тудуунда эки ажылдап турар. Үүрмектеп-сорттаар комплексиниң руда ажгылаар галереязында эш Петров баштаан даг-транспорт цегииниң коллективиниң төлээлери шалаларны цементилеп, өске-даа ажылдарны шалыпкын кылып, мактадып келген. Олар тудуг эргелелиниң мурнунда салдынган соруларгы шиитпирээринге үнелиг дузаны чедирип турар.

• • •

Даг-дүүгү арыглаар фабрикаиың түр үүрмектеп-сорттаар комплексиниң мургадыгга салбырының күүзүү ээзээш, ону уягатыраары-биле үшкү мургадыг барабаның тургузуп, алгыдып эгелээн.

Мургадыгга барабаны, чүдүрер база дүшүрер конвейерлер болгаш өске-даа дарилгалар эптеттинген. Ону кылырынга слесарьлар Петр Федотов, Петр Жиганов, Виктор Пышенко эки ажылдап келгеннер. Үшкү барабанны ажыглаарга киирген соөлүмде арыглаарга фабриказының даг-дүүгү бээри амгызындан дыка көвүдээр.

Х. ТААН-ООЛ.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

Бии-Хем. «Кызыл тараачын» колхозтуң тудугжулары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнге алдар кылдыр Ээрбекте болгаш Туранның төп сүт-бараан фермазында кайызынга-даа 70 уруг турар уруглар садын ажыглалга киирген.

Картофель, ногаа

Туранның белеткелдер конторазынче картофель сөөртүкеи машиналар чүк бүрүден шуужүп кээп-де турар. Бии-Хем районуң ажыл-агыйларында картофельдиң үнүжү бо чылын чаагай болган. «Кызыл тараачын» колхозтан болгаш «Саян» совхозтан 200 тонна картофель дужаалтынган.

Белеткел конторазынче өске-даа ногаа культураларын ажыл-агыйлар эккеп турар. «Саян» совхоз 22 тонна арбузту, 2 тонна огурепти, бир тонна ажыг морковьту дужаалган.

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГ: ОРУК—КООПЕРАЦИЯ

«В. И. Ленининиң кооперативтиг планы — ССРЭ-ге социализмни тургузаар планның кол болган чардынмас кезии. Бо сөстерни ССРЭ-ниң Улус амыдыралдың чедиишкиннер делгелгезиниң «Көдээ ажыл-агый будүүлгезиниң эконоимказы болган организастаары» деп павильонда делгээн делгиидеге бижээн. Ук делгиир көдээ амыдыралды эде тургузарының кол үе-чадазарын көргүзүп турар. Көрүлдеде — чылдар, тараачыннарның хуу-салымында эргелделер.

1917 чыл. Делгиидеге — «Известия» солуунуң фото-хоолгазы (1917 чылдың октябрь 25, суббота, № 209). Чер дугайында декреттиг парлаан. «Бүгү чер... бүгү улустуң өдиелги болур болгаш ол бүгү ажылчы чоннарының ажыглалывыче шилчиир». Россияга 20 миллион тараачын ажыл-агыйлар турган, оларның 65 хуузу ядылар болган дээрии статистика сагындырып турар.

1927 чыл. БКП(б)-ниң XV съездиин эки тура будүүлге кооперастаашкыны — коллективизацияже тараачыннарның чоорту шилчиринии политиктиг угланышкынын айыткан. Съездиниң резолюциязында биженнии болза: «В. И. Ленининиң кооперативтиг планының шынының эртикен чылдарының, ылангыя сөөлгү чылдарының дуржулгазы бүрүнү-биле бадыткаан, ол планны ёзүтаар социалистиг индустрия үүрмек тараачын ажыл-агыйларны кооперация дамчыштыр социализмче орук-биле апаар».

Чурттуң индустриализациязы, кооперацииның (хандырылга, тээли болгаш өске-даа) бөдүүн хевирлериниң өзүлдези, баштайгы совхозтарның болгаш колхозтарның дуржулгазы, күрүнеиниң сан-хөө дузаламчызы тараачын ажыл-агыйларны коллективизастаарының баштайгы чугула белеткели болган. Көдээниң социалистиг чаартылгазында кайгамчык чылдарны делгиир онзалап айтып турар.

1929 чыл. Чуртка МТС-терии тургузары эгелээн. Баштайгы МТС-терииң биргизи Одессаның Тарас Шевченко аттыг совхозунуң трактор колонназының суурунга үндезилээш тургустунган.

1930—1933 чылдар. БКП(б) ТК колхоз тургузуунга күрүне дузалажыышкынның хемчегларииң дугайында доктаалды үндүрген. Көдээ ажыл-агый артелиниң Чижек Уставын эң-не баштай парлаан. 1933 чылда коллективизация коддуунда доозулган: 237 муң хире колхозтарны организастаан. Кол колхозчулар—шалыпчыларның 1933 чылдың февральда болган биргн бүгү-эвилел съездизи «Бүгү колхозтарны большевикчи, а колхозчуларны шыдалгыр болдурар» деп лозунгну салган.

1935 чыл. Колхозчулар — шалыпчыларның ийиги Бүгү-эвилел съездизи көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставын (мынчага чедир күштүг турар) хүлээп алган.

1940 чыл. Ниитиниң сектору чуруттуң көдээ ажыл-агый бараанныг продукциязының дөртүнү үш кезиин бере берген. Делегейде эң улуг көдээ ажыл-агый будүүлгезин тургустунган.

Диргелип келген дайын социалистиг көдээ ажыл-агыйга шыңгыы шылгалда болган. Ол үениң бергелери турлаажок, бистиң тараачыннарывыс армияны болгаш тыныды аъшчем-биле хандырган. Фашистиг ажелекчилер 70 муң ажыг көдээ суурларни хоозураткан болгаш ёртттекен, он-он муң колхозтарны болгаш совхозтарны үптеп дээрбеткээн. Дайынның чедиртен балыын өкиртирн чиик эвес болган. Кижилериниң энтузиазми болдунмас чүвени кылган. Делгелгенин делгиирн бистиң көдээнин дайын соөлүндеги төөгүзүндө кайгамчык үе—1950 чылды онзалап турар: колхозтар болгаш совхозтар продукция будүүреринин дайын мурнундагы деңнелии чедип алган.

1953 чыл. СЭКП ТК-ниң сентябрь Пленуму көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле шиитпирни хүлээп алган.

1965—1968 чылдар. Бистиң партиявыстың XXIII съездизии. СЭКП ТК-ниң март болгаш дараазындагы Пленумнары колхозтарны болгаш совхозтарны улам ынай көдүрериниң хемчегларни ажыглап кылган. Партия экономиктиг хемчегларниң системазынга үндезилээш көдээ ажыл-агыйны хөгжүдериниң бирги чергенин ужур-дузазын үнелеп көрүп турар.

Күрүнеиниң колхозтарга болгаш көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкынынары чылда 12 миллиард рубль ашкан, ынчаарга эрткен дөрт чылда 7 миллиард рубль болган. Тракторлар, комбайннар, чүк автомобильдери болгаш өске-даа техника-биле, а ол ышкаш минералдыг чемиичидилгелер-биле хандырары элээп ковудээн. 1966—1968 чылдарда ажыл-агыйларга үш миллион ажыг гектар суттаттыг болгаш курганган черни шилчидип берген.

Көдээ ажыл-агый продукциязын белеткээринии чаа политиказынче шилчилгени боттандырган. Ол политиканың үндезиии — өскертпес планнарны доктаатканы болган тараанны ылаидан ажыр сатканы даап материал талазы-биле идиг берииишкин болур. Колхозчуларның күш-ажылының магадылал төлевирии боттандырган.

Павильоннуң делгиирлерии бистиң колхозтарывыстың бүгүнгү хүнүнүң дугайын тодаргай чугаалап турар. Чуртта 36 муң хире колхозтар бар. Ажыл-агыйга ортумаа-биле үш муң гектар тарылга черии, 45 трактор, муң ажыг баш мыйыстыг бода мал, барык бир миллион рубль кол будүүлгө фондулары онаажып турар.

1934 чылда, Чижек Уставты хүлээп алырының мурнуу чарыында, ортумак көдээ ажыл-агый артели 40 гектар тарылга черлиг, бир тракторлуг (МТС-те) болгаш 13 саар инвентиг тургаиым демдеглеп каалы. Колхозтарда күш-ажылдың будүүлгүүдүү 1940 чылдыы-биле деңнээргө, кашкаш катап бедээн. Колхозтарның чартык кезиинден хөй боттарының будүүлгө ажыл-чорудулгазын иштики ботторугга-чарылгалыг болур чоруктуң принциптериге тургускаиы база көргүзүлүг. Колхозчуларның күш-ажыл төлевириниң дугайын ап көөр болза, чүгле сөөлгү дөрт чылдарын дургузунда безии үк төлевир бир ажылдап турар кижиге онаштыр алырга 46 хуу оскен.

Эрткен оруктуң магалыг чаагайын ол деңнээшкиннер көргүзүп турар. Улус ажыл-агыйының чедиишкиннер делгелгезиниң делгирлери бистиң көдээвистиң канчаар чаартынганын хөй ажыл-агыйларның чижээ-биле көргүзүп турар. Колхозтарга амыдыралдың норма-чижээ болу берген чаалап алышкынар колхозтуң чаа Чижек Уставының төлевилелиниң кол үүлдериниң база утка-шынары болуп турар. Богүн чугаалажыш турар бо документини улут хемчээлдиг ном кылдыр шарлаш, павильонда делгээн. Оон арнинары кижи бүргүзүнге ажык. Мынчангаш көрүнчү бүрүү бодумуң санаддарын киирии болур. Уставтың төлевилели-биле кожа — күзээшкиннер альбому.

«Чүүлдүгүүнүү тур бис, колхозтарның хөжүлдези улам дүргедээр» деп, Иваново областан келген тараажыларның сөстерин номчуур бис.

«Уставты хүлээп алыры колхозтарның бүрүнгаар шимчээшкинниие чаа базым болур» деп, Иркутск областан экскурсантылар бижээн.

...Бо хүннерде муң-муң көрүкчүлер павильоннуң делгиирлери-биле танышып турар. Колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизи удавас ажыттынар. Оон ужурунда кижилер колхозтарның төөгүлүг оруунуң дугайында, оларның бөгүнгү чаа чүүлдериниң дугайында хөй чүвени билип алырын күзеп турар. Чурт В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептиг демдеглээри-биле бететкенин турар. А колхозчу тургузугнуң тиилелгези — Ильичиниң улуг чагыгларының бирээзин күүсеткени ол.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның корреспондентизии.

«СОЮЗ-6» БОЛГАШ «СОЮЗ-7» КОСМОС КОРАБЛЬДЕРИНДЕН ЧЕДИРГЕН БАЙЫР

АЗИЯНЫҢ УЛУСТАРЫНГА

Азияның улустарының экономиказын хөгжүдеринге болгаш хамаажылга чок догуннаан национал күрүнелерин тургузарынга чедишкиннерлиг болурун күзээн, «Союз» космос корабльдеринден байыр чедирдивис.

Космонавтар ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО.

АКЫ-ДҮҢМА ВЬЕТНАМНЫҢ УЛУЗУНГА

Маадыр вьетнам улусна акы-дүңманың байырын чедирип, бодунуң чүртүпүң хосталгазы болгаш хамаарышпас чорууру дээш демиселге ооң чедишкиннерлиг болурун күзедивис.

Космонавтар ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО.

АВСТРАЛИЯНЫҢ УЛУЗУНГА

Австралияның девискээриниң ыры-биле ужуп эртинээн, австрали улуска чаагай күзелдеривисти илергейлеп, байыр чедирдивис.

Космонавтар ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО.

ЧОННУҢ УЛУГ ӨӨРҮШКҮЗҮ

ЭР-ХЕЙЛЕР!

«Союз-6» болгаш «Союз-7» корабльдериниң дузазы-биле эртем-техниктиг чаа шинчиледдерни чорудуп турар совет космонавтар: Г. Шонин, В. Кубасов, А. Филипченко, В. Волков, В. Горбатко В. Шаталов, Елисеев оларның ужудушкуннары чечектелген Совет Тываның 25 чыл ооюнуң байырлалы-биле холбашкаш, ийи дакпыр байырлал, өөрүшкү болган.

Алдарлыг совет космонавтарның Октаргай делгемнинде кылыйтып ужудуп чоруур идегелдиг корабльдериниң тургусчүлгезин ноябрь 1-ге чедир, а бүгү септелгени—октябрь 15-ке чедир доозарын сессия шийтпирлээн. Шанактар, тракторлар шанактарын, далбыйларны амдан-на белен кылып алыр. Мал аарыынга удур демиселди күштелдирер төлээде, мал эмчилери коданнарга тускай график ёзугаар барып турарын чурумчудар.

Депутаттар адактың сооюнде, кадрлар айтырыынче онза кичээнгейни салып турган. Эрткен чылдың дүржулгаазындан алырга, мал аныынга тургаш, сагылга-чурум үрээр, малдың кадарылгазын эки организаставаас таварылгалар тургулаан. Ынчангаш хойжуларны, саанчыларны шын шилиирынче онза кичээнгейни салыр.

С. САЛЧАК.

Тываның 25 чыл ооюнуң байырлап эрттирген бо хүнде мен ийи дакпыр өөрүшкүү медереп билип тур мен. Ооң бирээзи болза, бистиң тыва республикавыстың 25 чыл дүргүзүнде совет улусуң улуг өг-бүлезинге танытынмас кылдыр чечектелип, сайзыраанының түңнелин үндүрүп, бүдүрген улуг ажывисти ийи дакпыр өөрүшкүү-биле дыңнап турарывыс-тыр. А ийигизи болза, «Союз-6» болгаш «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдерин бистиң чүртүвүска октаргайже салып үндүргенин өөрүшкү-биле дыңнап турарывыс-тыр.

Мен 79 харлыг пенсионер кижи мен. Бистиң амыдыралывыстың сайзыраанын, бистиң чүртүвүста бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруунга кылып турарын бодум караам-биле көргеш, аңаа чоргаарланып олурар-дыр мен.

ДОҢГАК САДЫГЖЫ,
Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» совхозтың пенсионер.

МАГАЛЫГ-ДЫР!

Совет Тываның 25 чыл ооюн байырлап эрттирген бо хүнде мен ийи дакпыр өөрүшкүү медереп билип тур мен. Ооң бирээзи болза, бистиң тыва республикавыстың 25 чыл дүргүзүнде совет улусуң улуг өг-бүлезинге танылынмас кылдыр чечектелип, сайзыраанының түңнелин үндүрүп, бүдүрген улуг ажывисти-тиң магалын көрүп, эрткен оруувусче хая көрүп турарывыс-тыр. А ийигизи болза, «Союз-6» болгаш «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдерин бистиң чүртүвүска октаргайже салып үндүргенин өөрүшкү-биле дыңнап турарывыс-тыр.

Мен 79 харлыг пенсионер кижи мен. Бистиң амыдыралывыстың сайзыраанын, бистиң чүртүвүста бүгү-ле чүвени кижиниң чаагай чоруунга кылып турарын бодум караам-биле көргеш, аңаа чоргаарланып олурар-дыр мен.

ДОҢГАК САДЫГЖЫ,
Чөөн-Хемчик районуң «Большевик» совхозтың пенсионер.

СОРУК КИИРДИ

Космоста «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер ужуп турары совет эртем, техниканың чайынаанчак чаа чедишкиннииң көргүзүү-дүр. Орта чоргаарланмайн, өөрүвейн, чүге чоргаарланыр, өөрүүр боор. Ол мени улам күш-ажылчы сорук киирди. Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — Ак-Довурак хоорай чараш, көрүштүг болгаш бердинген план доктаамал ажыр күүсеттинген турааң дээш ажылдаар бис.

С. КАРА-ООЛ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузуу.

СЕССИЯГА—КЫШТАГЛААШКЫН АЙТЫРЫЫ

Бо хүнде «Найырал» совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынга белеткел талазы-биле хөй хемчеглерни ап турар. Чоокта чаа ында кодээ Советтиң сессиязынга совхозтуң Үрбүн болгаш Кара-Тал салбырларының эргелекчилериниң бо айтырыг талазы-биле илеткелдерни чугаалажып көргеш. Салбырларның хойлары 40 ажыг черге кыштаар. Сөөлгү үеге чедир кажаалар-ның хөй нуруузу кыштаарынга белен. Мал чемперинің белеткели эртken чылдан ыракта эки болгаш ону ам-даа белеткеп турар. Ынчангаш бо чылын мал кыштаглаашкынын организастыг, чедишкиннг эрттирериниң бүгү аргалары бар.

Көдээ Советтиң депутаттары бо талазы-биле кылдынып турар чүүлдерин айтыкылаап, шийтпирлеттинмээн айтырыгларже, четпестерни узуткаарынче кол кичээнгейни салган. Кара-Талда быжаа кажаазы ам-даа белен эвес. Ону бус-биле чылыдар кылдыр чаартырынга холбаштыр бүрү печкаларын ап каашкан, ол кажаага одалга системазын кылырында саддаарынын өскызы туруп келген. Үрбүп фермазының ишек кажаазында шала чок. Ында быжаларга саман кажаа багай. Чамдык саанчыларның чурттаар бажыңы чок, кыштагларже көжер хойжулар бажыңнарын ажыглаар бодап турар.

Мал чемнерин бустап белеткеп бээрининг ажыктыы билдингир, ынчангаш Кара-Талда ону эки организастаан турда. Үрбүнде ону шимчетпээн. Салбырларның кайызында-даа мал чемперининг чыл балансызын ам-даа кылып албаан.

Кара-Тал фермазында малга дөжээр өдектиң айтырыы бергдээн, ам-даа 600 тонна өдек аңаа хереглеттинер. Ынчангаш чашпан-даа чыып тургаш, бо талазы-биле байдалды эдип алырын депутаттар айтып турган. Бо салбырда чарба аймаан оске черлерден ап турар, ону ооң бодунда белеткээрин организаставаан.

Малчыннарның амыдырал хандырылгазының дугайында сагыш салышкынны күштелдирер ужурлуг дээрзин санал бергеннер онзалап демдеглеп турган. Чижээ, Үрбүн салбырында 7 сакманщик өгге кыштаар, оларның өглери эки белеткеттинмээн. Хойжуларның Саргол бригадазынга мырыңай 11 коданга сакманщиктер өглерге кыштаар.

Малчыннарда септеттинмээн чурттаалга бажыңнары ам-даа бар. Тудуг талазы-биле салбырларже улуг кичээнгейни совхозтуң директзязының салза чогуурун депутаттар чугаалап турган. Дилиг материалдары, шил четпес. Ам дилер ыяш беанн доозулган. Туувйбуну чогуур өйүнде чөтче белеткеп албаан, чаңгыс-ла Кара-Талга 2 муң ажыг туувйбу херек.

Мал кыштагладыышкынынга белеткелди дүрген доозар талазы-биле алыр хемчеглерни сессияның киржикчилерни тодаргай айыткан. Кыштаглаже мал чемперининг соорулгезини ноябрь 1-ге чедир, а бүгү септелгени—октябрь 15-ке чедир доозарын сессия шийтпирлээн. Шанактар, тракторлар шанактарын, далбыйларны амдан-на белен кылып алыр. Мал аарынга удур демиселди күштелдирер төлээде, мал эмчилери коданнарга тускай график ёзугаар барып турарын чурумчудар.

Депутаттар адактың сооюнде, кадрлар айтырыынче онза кичээнгейни салып турган. Эрткен чылдың дүржулгаазындан алырга, мал аныынга тургаш, сагылга-чурум үрээр, малдың кадарылгазын эки организаставаас таварылгалар тургулаан. Ынчангаш хойжуларны, саанчыларны шын шилиирынче онза кичээнгейни салыр.

С. САЛЧАК.

делегей бо хуннерде

ДЕЛЕГЕЙДЕ УЖУККАН МЕДЭЭ

БОНН. (СЭТА). Барыын Германияның ДПА парлаага агентилези Совет Эвилелинге экипажы Георгий Шонин биле Валерий Кубасов ийи кежигүнүүр «Союз-6» космос кораблин салып үндүргеши — космоска шылгараңгай шенелде эгелээнин «Чаңныг» эгелиг кыдыр тараткан.

Космос кораблн салып үндүргеи дугайында медээни Барыын Германияның радиостанциялары база дамчытнан.

РИМ. (СЭТА). АНСА агентилел болгаш Италияның радиозу экипажы ийи кежигүнүүр «Союз-6» космос кораблин салып үндүргеи дугайында медээни «Чаңныг» эгелиг кылдыр дамчыткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Совет Эвилелинин космоска чаа шенелдээн Францияның бүгү радиостанцияларының дамчыдар кол медээни болган. Франс Пресс агентилел «Союз-6» космос кораблин салып үндүргеи дугайында хөй-хөй доңчу медээлерни дамчыткан.

«Космоста ам база орус кижилер чеде берген-дир. Космоста од чаа уждуушкуннуң дугайында бистиң дамчыдылгаларывыстың уламчылаарын кичээнгейлиг дыңнаңар»—деп, Францияның радиозунуң диктору дыңнакчыларны кыйтырган.

БЕЛГРАД. (СЭТА). Совет Эвилелиите «Союз-6» космос кораблин салып үндүргеи дугайында медээни СЭТА-ның дыңнадыының соон дарый удаваанда Югославияның радио, парлаагазынга ТАНЮГ агентилел далаштыы-биле тарадып берген. Корабльдиң экипажы эртем-техниктиг шинчиледдер биле шенелделериниң улуг программазын күүседир деп, дыңнадыгда демдеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентилел СЭТА-ның дыңнадыын барымдаа болдургаш, Совет Эвилелинге космонавтардыг «Союз-6» космос кораблин салып үндүргеи дугайында хөй-хөй дыңнадыгларны хары угда шалыпкын тараткан. Агентилел соон соон дарый ужудуушкуниуң сөрүлгелериниң болгаш корабльдиң техниктиг будужүүң дугайында медээ дамчыткан.

Салып үндүрүүшкүн дугайында медээ ак-көк экраннарга миллион-миллион көрүкчүдерге сонуургалдыг өөрүнүүр белеи болган. ГДР-ниң радиозу болгаш телевиденези боттарының аңаа дамчыдылгаларын соксаткаш, чугула ол болуушкунну дыңнакчыларынга дораан дыңнадып берген. Телевиденне диктору ону «шылгараңгай болуушкун-дур, ооң дугайын силерге хүнзедир дыңнадыр бис» дээн.

И. БРОЗ ТИТОНУҢ ЧУГААЗЫ

БЕЛГРАД. (СЭТА). Югославияның коммунистиг аныяктар эвилелиниң 50 чыл ооюнга таварыштыр Загребке митинг болган. Митингиге Югославияның коммунистер эвилелиниң даргазы, СФЮР-нуң президентизи И. Броз Тито чүве чугаалаан.

Сөөлгү үеде Коммунистер эвилелиниң, ооң ролюнуң, сорулгаларының, коммунистерниң харыысалгазының, сагылга-чурумунуң дугайын хөй катап чугаалап келген болгай мен. ЮКЭ бодунуң ажыл-чорудулгазынга аныяктарже улуг кичээнгей салыр, аныяктарга болгаш аныяктар организацияларынга хамаарыштыр тодаргай программаны тургузар ужурлуг деп, И. Броз Тито чугаалаан.

ЮКЭ-ниң даргазы даштыкы политиканың айтырыгларынга хамаарыштыр ССРЭ-биле болгаш Европаның өске-даа социалистиг чурттары-биле Югославияның артем, техниктиг, экономиктиг, культура, өске-даа тала-биле кады ажылдажылгазының бедик деңнелдиин демдеглээн. Нургулайында ССРЭ-биле бот-бодунга ажыктыг техниктиг кады ажылдажылга чедишкиниг хөгжүп турар. Сөөлгү үеде совет эштер-биле, ылаңгыя ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А. Громыко-биле чугаалажышкыннарга экономиктиг кады ажыллажылганы улам хөгжүдүп болуур аргалар четчири-биле бар деп сагышбодал илергейлеттингеи деп, И. Броз Тито ооң ыңай чугаалаан.

Югославияга ССРЭ-ниң даштыкы хереқтер министри А. А Громыконуң аалдап чоргаанының ужур-дузазын онзалап демдеглеңээн ийи мен. Ол аалдаашкын ийи таланың харылзааларының болгаш делегей айтырыгларының талазы-биле санал-онзал чугаалажыр сорулгалыг эрткен. Үр шеете эрткен үеде тургулаан маргылдааларны чайладыры, шете бар болгаш бистиң чурттарывыска ажыктыг ниити чүүлдерни хөгжүдери эргежок чугула деп ниити түңнел кылган бис.

Бистиң харылзааларывыс чаагай чолдуг деп чүвени чоокта эртken ужуражышкынар болгаш чугаалажышкыннар көргүскен болгай.

Чүүл-бүрү талазыг кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа кылыры бистиң чурттарывыстың улустарының эрге-ажыктарынга, социализмниң эрге-ажыктарынга, бүгү делегейге тайбыңны хандырарынче утпангаи күжениишкиннер-биле дүүжүп турар деп, И. Броз Тито медеглээн.

Югославия Европаның айыыл чок чоруунуң айтырыгларынче болгаш Европа күрүнелериниң араынга бүгү талазыг кады ажылдажылганы хөгжүдеринче кезээде улуг кичээнгей салып келген. Айыыл чок чорук айтырыгларын чугаалажыр кыдыр Европаның ниити чөвүлел хуралын чыылдырарының боттуг белеткелин чорудуп эгелээр үе келген деп санап турар бис деп, И. Броз Тито дэмдеглээн.

Социалистиг чурттарның Будапешке хүлээп алдынган саналдарын, Финляндияның чазааның саналын деткип турар бис деп, ол чугаалаан.



ЖЕНЕВА. «Швейцария—ССРЭ» нинтилел В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооюнуң байырлалынга улуг белеткелди кылып турар. Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында илеткелдерин, лекцияларны организастаарын айыткан. Октябрь революциязының башкы чызының дугайында делегеректей фото-делгелгени болгаш чугаалдарының делгелгезин белеткеп турар.

ЧУРУКТА: «Швейцария—ССРЭ» нинтилелдиң «Оруе магазининиң» витринязында.

Л. ПОРТЕРНИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ ӨҢНҮКТЕРИНДЕ

КАТМАНДУ. СЭТА-ның корреспондентизи А. Обидинниң дамчыткаиы:

Непал-совет найырал каттыжышкынының чанында совет ында өөредилге черлери дооскан студентилерниң түргусканы, Совет Эвилелиниң өңнүктериниң клузу В. И. Ленинниң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл ооюн байырлаарынга белеткелдиң программазын ёзугаар октябрь 19-нуң кежээзинде ай бүргүзүүң «Ленин — кижи болгаш башкы» деп темага чугаалажышкынының чорутkан.

Бодунуң бүгү аммдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дүргүзүүнде Ленин чоңга бараан болуп чораан деп, сураглыг непал чогаалчы болгаш хөй-ниитиг ажыдлакчызы, ленинчи юбилейин байырлаарының бүгү-непал комитедиинң кежигүнү Байкунтха Прасад Лакаул аңаа чүве чугаалаан, демдеглээн. В. П. Ленинниң удуртулгазы-биле делегейге бир дугаар кандыг-даа дараза, молчугдел чок социалистиг күрүнени тургускан дээрзик ол ооң ыңай демдеглээш, совет күрүненің үндезилекчизи ооң-биле кижи төрелгетеиге чыыткылыг кедир үеже орукту айтып берген дээрзин непал чогаалчы чугаалаан.

Непал хөй-ниитиниң хөй санныг толээлекчилерн кирипкен ол чугаалажышкынның түңнелинде делегей пролетармадының баштыңчызынга холбаштырган документалдыг кино-фильмни көргеннер.

Чөвүлелдиң сессиязында

БЕРЛИН. (СЭТА). Тайбының Бүгү-делегей Чөвүлелиниң президиумуның чөвүлелиниң сессиязы Берлинге болган.

Тайбың дээш бүгү-делегей шимчээшкинииниң кескү төлээлекчилери ооң ажылынга киришкен. АДН агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, бүгү делегейге тайбың дээш, империализмге удур демиселди улам ынай калбартырының чугула айтырыгларын болгаш аңаа холбаштыр туруп келир сорулгаларны сессияга чугаалашкан.

Байдал нарыыдаан

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Камбоджаның бүрүн эргезин америк-сайгон шериглер үреп уламчылавышаан. Прейвеңг дээр кызыгаар можуда байдал сөөлгү үеде чидин-биле нарыыдаан деп, Кхмер Пресс агентилел дыңнаткан. Октябрьның эгезинден бээр аңаа алээн наш шыңгыы үскүлежишкиннер болган, ооң үезинде америк самолёттар болгаш вертолёттар «мурнуу-вьетнам партизаннарны истеп сүрер» дээр сорулга-биле Камбоджаның агаар делгемнүе шургүш киргилеп турган. Чижээ, октябрь 6-да америк авды вертолёт ракеталар-биле Камбоджаның Кохрокар дээр шериг таңнылыының черни боолагылаан. Вертолёттар-биле улаштыр Мекоңгының хем системазында ходелип чоруп турар америк-сайгон судноларга боолзашкынарны кылып турган. Араатанныг ол үүлгедиптиң түңнелинде камбоджа сес шериг албанныглар балыглаттырган, чуртталганың хөй тудугларын үрелгеп. Камбоджаның камгалал күштери харыы боолзашкынар-биле ийи вертолёттуу аңдара аткан.

Бок овааланган

ЛОНДОН. (СЭТА). Лондонуң кудумчуларында бок овааланган. Ындыг байдал бок аштакчыларының ийи неделяда үргүлчүлеп турар ажыл соксадышкынының түңнелинде тургустунган. Ажыл соксатканнар ажыл төлевирин бедидерин иетеп турар. Бо үеде ажыл соксадышкыны болгаш ажыл төлевирин бедидерин иетеп турар. Бо үеде ажыл соксадышкыны бүгү чурттуу хаара тудар магат чок деп, лондон парлаага бижээн.

Полицейжи үүлгедиг

НЬЮ-ПОРКТАН СЭТА-ның корр. А. ПОРОШИН мынчалдыр дамчыткан:

Вьетнамда дайынга удур демиселиш турар аныктарының удурланышкыны илергейлээр, чыскаал демиселни баазар кылдыр Чикагоже национал гвардиянның шеригларын салып киирген.

Бодуушкуннар октябрь 11-де кежээ Хеймаркет шелге эгелээн. Дайынга удурланышкын илергейлээриниң киржикчилери аңаа чыылган. Аныяк кижилер хоорайның тёп кудумчуларының бирээзин дургаар чоруптар дээш, чыскаалып алырга, полиция чыскаалганнарны тудуп эгелээн. Баштай-ла Колумбия университединиң «Студентилер—демократтыг ниитилел дээш» аныяктар организациязының салбырының удуртукчузу Марк Руд туттурган.

Хеймаркет шелге болгаи тудуп хоругдаашкыннар хоорайның дүшкүүрлүг байдалын чазылдырыптарынга чаштанчы от болу берген. Хөй-хөй девискээрлерге чыскаалганнар биле полицияның араазында болду. «Бөгүн Кол Ассамблеяга Никсондан сеңгиниң дыңнаанаңар чүүлдер амерни улустуң хөй нуруузунуң бодал чоруур бодалы мырыңай эвес-тир» деп, ол херээжен чугаалады.

Кол Ассамблеяның сессиязында ниити-политиктиг чугаалажыгда доозулган. Сессияның ажылының ол кезиин комитеттерде хайнымышкынныг ажыл солуур. Ниити-политиктиг чугаалажылгага киржири-биле Нью-Йоркка тускай келген президентилер, премьерлер, министрлер Нью-Йорктан тарап чангылай берген.

Сессияның төлээлери күженишкиннииг улуг ажылды кылыр ужурлуг. Сессияның хүн чурумунда чүс аңаа айтырыг тургустунган. Оларның эң чугулазы — делегейниң айыыл өөк чоруун быжыглаар дугайында Совет Эвилелиниң саналы, химиктиг болгаш биологтуг чепсекти хоруур дугайында керээни чарар дугайында социалистиг чурттарның саналы, Чоокку Чээн түктүң, колониализмни узуткаарының, чепсегленишкинии дүмүрериниң айтырыглары болгаш өске-даа дыка хөй айтырыглар бар.

Ист-Ривер арииңде бедик шил бажында от орай дүнеге чедир кывар. КНО күженишкининг амыдырал-биле чурттап турар.

Г. ШИШКИН,
(СЭТА-ның Нью-Йорктаң тускай корреспондентизи.)

Улустарның делегей шуулганында

КНО-да база бир эң салдарлыг ялбан-дужаалга африка күрүнениң төлээлекчизин соңгааны делегейде күштериниң чаа таарыштыр тургузуулгазын айтып турар-дыр.

«Бис улам ковүдээн бис, ынчаигаш биске эргежок чугула шиитпирлерни хүлээп алыры чедип ап турарывыс хаая эвес» деп, хөгжүп орар чурттарның төлээлекчилери чугаалап турар. Бак-ла чүве болза, КНО-нуң хөй эки шиитпирлери күүсеттинмейн артып турарында. Чижээ, колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында Декларацияга мынчага чедир четче күүсеттинмээн. Бодунуң америк болгаш өске-даа өөрээрикчилерниң деткимчезинге даянган Израиль Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң 1967 чылдың ноябрь 22-де резолюциязын боттандырарынга мынчага чедир сагыштыы-биле удурланып турар. Ук резолюцияга эжелеткен араб девискээрлерден израиль шеригларын үндүрерин көрүп, Чоокку Чөөн чүкке баулуг быжыг тайбыңның үндезинниерин тургузуп турар.

Ямзы-бүрү күрүнелериниң төлээлекчилери КНО-нуң тайбыңны деткиринииң ажыктыг чепсээ болдурарының эргежок чугулазын демдеглээри-биле үш неделяның дургузунда Кол Ассамблеяның индиринден соңгаалап келген. Төлээлекчилериниң хөйү бо сессияга кордүүреп-биле Совет Эвилелинин киирген боттуг саналдарының дугайын өөрүп четтиришкинии-биле чүүлдүгүнүп көргенин күзелдиң улуг хапышкыныбыле демдеглеп болур бис.

Совет саналдарның төлептии чүдел дизе, КНО-нуң мурнунга чаа перспективаларны ажыдып турар практиктиг ажыл-херектериниң тодаргай программазын оларның берип турарында. Делегейниң айыыл чок чоруун хандырарының программазы кылдыр «Делегейниң бүгү күрүнелериниң кыйгырыгны» хүлээп алырын Кол Ассамблеяга саналдап киирбишаан. Совет Эвилелин КНО-нуң тургузукчуларының дасканы ол рольду күүседир арганы аңаа берип турар. Болгарияның төлээлекчизиниң демдеглээни-биле алырга, совет саналдарда дыка чугула чүүл болза, КНО-нуң Уставының илереттинмээн курлавыртарын ажыглаарынга оларның үндезилеттингеиинде болур.

«Делегейниң бүгү күрүнелериниң кыйгырыгның» төлевилелин чоокку үеде Бирги комитетке кичээнгейлиг чугаалажып көөр. Ынчалза-даа ниити-политиктиг чугаалажылга чоруп турда Кол Ассамблеяның индиринден көдүргеи бүгү айтырыгларга харыыларны ол төлевилел берип турар деп чүвени ам безин чугаалап болур. Төлевилелде айтыканы делегейниң айыыл чок чоруун хандырарының программазы эжелеткеи бүгү девискээрлерден шериглерни үндүрерин, национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин базар талазыбыле бүгү хемчеглерни соксадырын, бүгү колония улустарга хамаарышпас чорукту тыпсырын көрген.

Совет программаның ылаптыы болгаш боттуу төлээлерниң хөй нуруузунуң эң ханы боданырын болдурган.

Чаа совет саналдың политиктиг ужур-дузазы 1960 чылда Кол Ассамблеяга база совет төлээлериниң саналдап кииргени болгаш КНО-нуң чугула документилериниң бирээзи болу берген «Колония чурттарга болгаш улустарга хамаарышпас чорукту тыпсыр дугайында декларацияның» ужур-дузазыпга дең үнелиг дээрзин ам безип хөөрем чокка медеглеп болур деп, Польшаның даштыкы херектер министри Ендриховский чугаалаан.

Наточу лагерьниң төлээлекчилери безин совет инициативаны тоомча чок көөр аргалы чок болган. Ону база кижи кайгаар чүве эвес-тир. Совет төлээлериниң саналдап киирген айтырыгларын амыдырал болу-ла тургускан. Чогум-на харын девискээринде НАТО-нуң штаб-квартираазы турар Бельгияның даштыкы херектер министри Армель айыыл чок чоруктуң регионалдыг системаларын бүгү хемчег-биле хөгжүдер дээш туражун турар мен деп медеглеп, ол системаларның ужур-дузазын совет саналда айыткан дээрзин демдеглээн. Азияга коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузар дутайында совет саналдың улуг ужур-дузазын КНО-нуң индиринден демдеглээриниң эргежок чугулазын Бельгияның төлээлекчизиниң үнелеп көргени база харакгерлиг.

Хөгжүп орар чурттарның төлээлери совет саналдарны КНО-нуң ажыктыын бедидериниң күүчүдүг бырааы кылдыр көрген. Ол дугайын Сирияның төлээлекчизи Томе тодаргай чугаалаан. Колониализмниң болгаш неоколониализмниң айтырыгларын шиитпирлээр төлээде КНО-ну бызыглаар ужурлуг. Ынчанмас болза, колониалисчи күштерниң болгаш оларның эвилелчилериниң удурланышкынын удуртарының коллективтиг күзел-соруунга шаптыктаар магат чок деп, ол чугаалаан. Чогум-на харын ол айыылды барымдаалаш, бис делегейниң айыыл чок чоруун болгаш тайбыңны быжыглаар талазы-биле Совет Эвилелиниң саналдарының аажок улуг төлептиин көрүп турар бис деп, Томе медеглээн.

Ниити-политиктиг чугаалажылганың түңнелдерин чугаалаи тура сессияның хүн чурумунга албан ёзуу-биле киирбээн-даа бол вьетнам айтырыы мышкаш, ындыг чугула айтырыгның дугайын чугаалавайн барып болбас. КНО-нуң вежигүнү чурттарның КНО-нуң индиринден боттарының бодалын тайылбырлаан 117 төлээлекчизи Вьетнамда дайын ышкаш, бистиң хүннеривистиң ындыг чугула айтырыын демдеглеп турган. Ол чурттан америк шериглерин үндүрер дугайында негелделер Кол Ассамблеяга онза чидин-биле дыңналып турган.

Бо негелделерни Ист-Ривер эриктe бедик бажында каш улаа дыңнаан бис. Сессияга Каттышкан Штаттарның президентизи Никсонуң чүве чугаалаан хүнүнде Вьетнамда дайынга удурланышкынның күүчүдүг чыскаалы КНО-нуң бажыңының дужунга болган. Ооллар, кыстар, наазы дөгүй берген эр, херээжен кижилер, кыргыннар — олар шуптуузу политиктиг эң янзы-бүрү агымнарны болгаш угланышкынарны төлээлээн. Студент аныяктарның төлээлекчилери, коммунистер, пацифистер ол хүн дайынга удур митингиниң индиринден чүве чугаалап турганын көрген бис. Олар ямзы-бүрү сестер-биле чүве чугаалап, ямзы-бүрү бодалдарын тайылбырлап турган, ынчалза-даа олар кол чүүл талазы-биле чаңгыс аай болган: АКШ-тың Вьетнамда хаанныг агрессиязын доп-дораан соксадыр ужурлуг.

Наазы дөгүй берген херээжен кижи бистиң карандаштарывысты болгаш блокноттарывысты көргеш, белүүн журналистерго чоокшулап келдиг. Хол-биле бижээн плакатты ол тудуп алган болду. Ында «Мистер Никсон, бистиң ооллардывысты чер-чуртунче доп-дораан чорут!» деп бижээн. Ол болза, «Тайбың дээш херээжениерииң аажыл соксадышкыны» организациязының база бир удуртукчузу Пол Уайс болду. «Бөгүн Кол Ассамблеяга Никсондан сеңгиниң дыңнаанаңар чүүлдер амерни улустуң хөй нуруузунуң бодал чоруур бодалы мырыңай эвес-тир» деп, ол херээжен чугаалады.

Кол Ассамблеяның сессиязында ниити-политиктиг чугаалажыгда доозулган. Сессияның ажылының ол кезиин комитеттерде хайнымышкынныг ажыл солуур. Ниити-политиктиг чугаалажылгага киржири-биле Нью-Йоркка тускай келген президентилер, премьерлер, министрлер Нью-Йорктан тарап чангылай берген.

Сессияның төлээлери күженишкининг улуг ажылды кылыр ужурлуг. Сессияның хүн чурумунда чүс аңаа айтырыг тургустунган. Оларның эң чугулазы — делегейниң айыыл өөк чоруун быжыглаар дугайында Совет Эвилелиниң саналы, химиктиг болгаш биологтуг чепсекти хоруур дугайында керээни чарар дугайында социалистиг чурттарның саналы, Чоокку Чээн түктүң, колониализмни узуткаарының, чепсегленишкинии дүмүрериниң айтырыглары болгаш өске-даа дыка хөй айтырыглар бар.

Ист-Ривер арииңде бедик шил бажында от орай дүнеге чедир кывар. КНО күженишкининг амыдырал-биле чурттап турар.

Г. ШИШКИН,
(СЭТА-ның Нью-Йорктаң тускай корреспондентизи.)

ШЫН Дөртқү арын ● 1969 ч. ● октябрь 14

АКЫ-ДУҢМАНЫҢ БОЛГАШ НАЙЫРАЛДЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

Немец-фашистиг ажелекчилерден Риганы хостаанының 25 чылынга

25 чыл мурнунда, 1944 чылдың октябрь 13-те, Москва радиозу: «Прибалтиканың үшкү фронтузунуң шериглери Прибалтиканың ийиги фронтузунуң шериглериниң дөрт детким-биле чедишкинниг шавар халдаашкыныг калбартып тургаш, октябрь 13-те Совет Латвияның пайысылалы — Рига хоорайны — немецтериң Прибалтикада күүлүг камгаланың белдирип, чугула шериг-далай баазазын штурмбиле эелеп алган» деп чарлаан. Прибалтиканың үшкү фронтузунуң 112 болгаш 119 дугаар адыгжы корпустарының составынга чорааш совет шериглер бир дугаарында хоорайның соңгу-чөөн түгүнден шүгүп киргеп. Чедип алдынган тнилелгени демдегдээри-биле Москва 324 үгер-бооларның 24 удаа даштаашкыны-биле ол фронтуның шериглеринге байыр чедиргеп.

Рига дээш дайынарга бистиң шериглеривис 18-ки немец армияның каттыжышкыннарынга өлүмнүг согуушкуну таварыштырган. Прибалтикага немец-фашистиг шериглериң аштырышкыны совет-герман фронтуга бүгү-ле стратегтиг байдалга шыңгыы өскерилгени болдурган.

Рига плацдармының девискээринге гитлержи шериглери чыла шапканы болгаш оларны Ригадан үндүр сывыртаны Совет Латвияны фашистиг кулданыгдан хостаарын доосканы ол болган.

Дайын соолүндеги үеде Совет Латвияның чедишкиннерин Латвия ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Витаний Рубек мынчаар чугаалап турар:

— Латвия болза Совет Эвилелиниң республикаларындан эң бир дугаарында гитлержи араатаннарның халдаашкымынга таварышкан болгаш ооске республикалардан үр үеде фашистиг дарлаадың адаанга туруп келген дээрзи билдингир болгай. Мандырлыг Совет Армиязының өлүмнүг согуушкунарының көдээ ажыл-агыйының ковчуг улуг когаралды таварыштырган. Латвияның хөй-хөй муң чурттакчыларын фашистиг дээрбечилер Германияга күлданыышкынче ойлады бергеннер. Гитлержи ажелекчилерниң республикага таварыштырган материалдыг когаралдарының нинти миллиард хире рубль болган.

Шынап-ла харын бир эвес латыш улус боду чааскаан бүгү когараан хоорайларын, суурларын буступ, хүлдентилээн. Заводтарның, фабрикаларның корпустары өлүг артканнар. Хоочун Риганың арте-бурунгу кварталдары тургулаан черлерде даштар мөөнделиишкинин арткан. Даугаваның көвүрүлери буза тевистингилээн. Совет Эвилелиниң барыын талакы далай хаалгазы — Рига порту коргунчуг хоозуралга таварышкап. Гитлержилер республиканың көдээ ажыл-агыйынга ковчуг улуг когаралды таварыштырган. Латвияның хөй-хөй муң чурттакчыларын фашистиг дээрбечилер Германияга күлданыышкынче ойлады бергеннер. Гитлержи ажелекчилерниң республикага таварыштырган материалдыг когаралдарының нинти түңү ийи

КОСМОСТУ ШТУРМНААРЫ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгелээнге

ШЫН

1969 ч.
ОКТЯБРЬ
15
СРЕДА
№ 243 (8089).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

СЭКП Төп Комитединге ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга Совет чазакка

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш Совет чазакка космостуң «Союз» корабльдериниң экипаштарының өмүнээзинден илеткээривис болза:

Ам башкарылгалыг «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер бөлүк умдуушкунну космос делгемниң чер кавызында чедишкинниг боттандырып тур.

Чеди совет космонавт эртем-техниктиг шинчилелдериниң, хайгааралдарның болгаш шенелделериниң делгереңгей программазын күүседирин эгелээн. Бистиң космос найыралчы коллектививис космосту шинчилээр талазы-биле айытхан программаны бүрүн күүседиргинге бүзүреледир.

Сеткил-сагыжывыс тергиин, байдалывыс эки.

Бүзүреяди көргүскени дээш СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга болгаш Совет чазакка изии-биле өөрүп четтирдивис.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

Космонавтар эштер Георгий Степанович ШОНИНГЕ, Валерий Николаевич КУБАСОВКА, Анатолий Васильевич ФИЛИПЧЕНКОГА, Владислав Николаевич ВОЛКОВКА, Виктор Васильевич ГОРБАТКОГА, Владимир Александрович ШАТАЛОВКА, Алексей Станиславович ЕЛИСЕЕВКЕ партияның болгаш чазактың удуртукчуларының байырлыг телеграммазы.

Эргим эштер!

Космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң бөлүк чедишкинниг умдуушкуну-биле хөлбаштыр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң өмүнээзинден силерге изиг байырны чедирдивис.

Башкарылгалыг үш корабль космос делгемин шинчилээриниң төөгүзүнде чер кавызының орбитазында эң-не баштай харыы угда чөрүп турар-дыр. Космонавтика талазы-биле бо шылгараңгай чедишкинин совет эртемниң болгаш техниканың хөгжүлдезининиң бедик деңнелиниң, совет улустуң чөгээдыкчы эгээртикивис аргаларының чаа бадыткалы болур.

Бистиң бүгү улузувус даалганы чедишкинниг күүседирин болгаш Черге менди чаагай хомуптарын силерге күзеп тур.

Силерни мукаптап, төрээн черге манап тур бис.

Л. И. БРЕЖНЕВ, Н. В. ПОДГОРНЫЙ, А. Н. КОСЫГИН.

СЭТА-ның дыңнадыглары

Октябрь 13-те умдуушкунуң баштайгы хүнүнүң дүртүзүндә «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдерге үш корабльдың харыы угда башкарарының методиказын хынаан, техникалыг таарыштырып турган, умдуушкунну башкарарының төвүнүң черде хайгаарал станцияларыг-биле, харыылаа чарлерн-биле космос корабльдериниң кады ажыглажылгавын боттандырып чоруп турган.

Углап-шиглээр саналга төвүнге бөлүк умдуушкун дүгайында кирип турар бүгү медээлерни үзүктел чокка ажылдап кылып турар. Умдуушкунну башкарар талазы-биле шилип алдынган схеманың бедии-биле боттуг болуп турарын бадыткан турар медээлер алдынган.

Космос корабльдериниң экипаштары боттарының аразында болгаш Чер-биле харылаазы тудуп, эртем-техниканың болгаш медицина-биология талазы-биле шинчилелдериниң программазын ёзулаар ажылдап чоргулаан. Чижээлээрге, «Союз-6» корабльдиң экипажы медицина-биология талазының шинчилелин кызыл чораан; «Союз-7» корабльдиң экипажы даар чырыдыышкынарын, костур черге янзы-бүрү байдал турда. Черниң хелегелиг болгаш чырыттының турар талаларында хаалаларны хайгаарап, чурукка тырттырғызарын боттандырып турган; «Союз-8» корабльдиң экипажы түскай хереккелдериниң дүзазы-биле атмосфераның коруунчүлгелдирин турарын хүн чырыныга хамаарышкан шинчилелдерин чорутқулаан.

Бөлүктүң командири полковник Шаталовтуң болгаш корабльдер экипаштарының илеткелдерин ёзулаар алырга, космонавтарның байдалы эки. Чүткүлүг ажыл хүнүнүң соонда, космонавтар дыштаны бергилээн.

● ● ●

Башкарылгалыг үш совет «Союз» корабльдериниң бөлүк умдуушкуну чедишкинниг үргүлчүлел турар. «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер октябрь 14-те Москвамы-биле 8 так 30 минутага чедир Черни 45, 29, 13 удаа долганган.

Чеди совет космонавт чаа күш-ажылчы хүнүн эгелээн. Радио харылаазының эртенги баштайгы сеансызында корабльдериниң бөлүк командири В. А. Шаталов дүнеки дыштанылганың соонда бүгү космонавтарның байдалы эки дээрзин илеткээн.

Корабльдериниң экипаштары медицина контролю-биле капсырааштыр күш-дамыр суда шимчээшкинин кылган, оон даравазында чемненген. Корабльдериниң иштики системаларын хынаан соонда космонавтар умдуушкунуң эвлечелиг хүнүнүң программазын күүседирин эгелээн.

● ● ●

Космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдери бир хонук хире үеде кады умдуун турар. Башкарылгалыг үш корабльдиң бөлүк умдуушкуну программа ёзулаар шыңгыы чоруп турар.

Корабльдериниң экипаштары телевилеттингеи шинчилелдерин, шенелделерни болгаш хайгааралдарны чедишкинниг күүседип турар. Чер чоогунуң космос делгемниң янзы-бүрү точкаларынга кады чорупар шенелделерни харыы угда күүседирин эгелээн, ол шенелделериниң түнелдери шинчилеп турар чорудулгаларның хүтайында эң долу билиишкинни алыр арганы бээр.

Космостуң «Союз-6» болгаш «Союз-8» корабльдериниң экипаштары булуттуг бүдүмелерни болгаш циклонларны, даар биле чер хамазынга Айны болгаш сылдыстарны хайгаарадырын чоруткан болгаш чурукка тырттырган, а ол ышкаш ионосфераның болгаш чырык талаларының бистиң планетавыстың канчаар көстүрүн шинчилеп өөрген.

«Союз-8» корабльдиң командири полковник В. А. Шаталов хол-биле башкарылганы ажыглавышаан, элээн маневрларны күүсеткен.

Космостуң «Союз-7» кораблиниң экипажы шенелделерни чорудары-биле корабльди хол-биле чигелээрин боттандыртан. Касиий халайның районнарын чурукка тырттырарының болгаш космос оруунуң элементилерин ажыглап кылыры ол шенелделерге киргеи турган.

Медицина-биологтуг шинчилелдерни күүседирин үргүлчүлеишаан, космонавтар космоска умдуушкунуң факторларының организмге салдарын шинчилээн. Экипаштар кежигүннериниң организминиң байдалы болгаш оларның ажылгырының деңнели янзы-бүрү хүдээлелиг шенелделерниң болгаш психофизиологтуг айтырыгларының дузазы-биле тодаратгыныш чораан.

Медицина контролюнуң, радио-биле чугаалажымышкынарының, а ол ышкаш «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдериниң умдуушкунуң телевидение-биле хайгааралының медээлериниң ачалиан болза, экипаштарының кежигүннери космоска умдуушкунуң факторларын эки эртирип, ажылдаар аргалыының бедик деңнелиниң хевээр артқан дугайын хереглеп турар.

Совет Эвилелиниң девискээринде чер кырында турар хайгаарал станциялары, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының «Космонавт Владимир Комаров», «Моржовец», «Невель», «Бежица», «Долинск», «Ристна», «Негостров», «Боровичи» эртем-шинчилел суднолары космос корабльдеринден хээп турар информацияны хүлээп алыр болгаш болбаазырадыр техникалыг-биле соңсаал чок ажылды чорудуп, экипаштар-биле долгаанал харылаазын тудуп турар.

ДЭЭДИ ШАҢНАЛ

Совет литератураның хөгжүлдезинге шыгтарактай ачы-хавыяазы, хөй-нинчизи уреттүнелдиг аймыы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр чедеп харлааны-биле холбаштыр ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу чогаалчы Алексей Александрович Сурковка Ленин орденин болгаш «Кадыр биле масна» алдын медальды тывыскынаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

(СЭТА).

Космостуң „Союз-6“, „Союз-7“, „Союз-8“ корабльдеринден байыр чедириишкиннер

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ УЛУСТАРЫНГА

Космостуң «Союз» корабльдеринден коммунистиг инитилелдин тургузукчузу улуг совет улуска изиг байыр чедирдивис. Улуг байырлал — В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 100 чыл ооның бүдүүзүнде алдарлыг күш-ажылчы тинилехтедерни, чаа-чаа чедишкиннерни бистиң улузувуска күзедивис.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

• • •

СОЦИАЛИСТИГ ЧУРТТАРНЫҢ УЛУСТАРЫНГА

Космостуң «Союз» корабльдеринден социализм чурттарының ажылчы чоннарынга изиг байырны чедирдивис. Бистиң улустарывыстың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга хөгжүн база быжыгып турзун.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

• • •

АФРИКАНЫҢ УЛУСТАРЫНГА

Империализмге удур, национал хамаарышпас чоруктун улам ынайгы догуннаашкынны дээш демиселге чедишкиннерни хөгжүн орар чурттарның улустарынга космостуң «Союз» корабльдеринден күзедивис.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

ЛАТИН АМЕРИКАНЫҢ ЧУРТТАРЫНЫҢ УЛУСТАРЫНГА

Хоталга болгаш хамаарышпас чоруктуг дээш демиселге чедишкиннерни күзээнивисти Латин Американың чурттарының улустарынга дамчыттывыс.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

БАЙЫР ЧЕДИРГЕНИНГЕ ХАРЫЫ

Чылыг байыр чедиргени болгаш сагыш салыышкыны аразы СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге чурептиг ханызындан өөрүп четтирдивис. Төрээн чурттуң даалгазы күүсеттинер.

Космонавтар: ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ВОЛКОВ, ГОРБАТКО, ШАТАЛОВ, ЕЛИСЕЕВ.

Н. В. ПОДГОРНЫЙ ФИНЛЯНДИЯДА

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный Финляндия Республикавың Президентиин Урхо Кекконенниң чалаанын ёзулаар октябрь 14-те Москвадан Хельсинкиже чорупкан.

ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный албанның аян-чоруун кылып, октябрь 14-те Финляндияда чеде бергеи. Хельсинкиниң аэродромунга хүндүлүг аалчыны Президент У. К. Кекконен болгаш чурттуң өске-даа удуртукчу ажылакчылары утпаан.

(СЭТА).

Дакпыр-дакпыр өөрүшкүм

Маңа удуртуп турарым № 1 хойжу бригадам эртиен кыжын төрүттүр 100 хойга онаштыр 112 хураганны мендиг камгалаан алган. Ол—хойжу бүрүзүнүң өөрүшкүзү болган. Чоокта чаа байырлап эртиргенивис Совет Тываның 25 чылының байырлалында ол чедишкиннеривис дээш, боттарывыстың адрезивиске хой-хой мактал сестерин дыңнаан, база-ла өөрүшкүзүг хайындыр.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей бо хүнүмерде база бир өнза өөрүшкүлүг болуушкунну — «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдериниң бөлүк умдуушкунун мактадып, аңаа бистер, хойжулар база катап өөрүп тур бис. Эртем-техниканың бүгү-ле чедишкиннерин совет кижилериниң чаагай чорууунче үлегерлеп, Мындыг магалыг ойлее Төрээн чуртка кижиниң уламна эки ажылдан бээр күзели хайыттар-дыр.

Я. ДАНЗУРУН,
Тес-Хемде «Чодураа» полхозта хойжу бригада бригадири, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң — «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» — депутады.

Бүзүреледиг-дир!

Ленин орденниг Совет Тыва 25 чыл оны байырлап, Совет эрте-чагырганың чылдарында ажыл-агый болгаш культура тургузуушкуунга кылдыынган ажылдарын түңнеп, келир үеде орулгаларын тодарадып турда, октябрь 11-де Москва кайгамчык өөрүнчүг медээни дыңнадыпкан. Космоста «Союз-6» корабль, космонавтар Т. С. Шонин, В. П. Кубасов.

Октябрь 12-де база катап өөрүнчүг медээ—космоста «Союз-7» корабль, космонавтар А. В. Филипченко, В. В. Горбатко, В. Н. Волков! Октябрь 13-те база дагыл магалыг медээ. Космонавтар В. А. Шаталов биле А. С. Елисеев башкарган үшкү корабль — космоста! Октыргай делгемниде совет үш корабль, чеди кижи чорун турда, кым өөрүвес боор, бистиң өгбүлевис өөрээш, адыш чыскап турган бис.

Кос экранда корабльдя, космонавтарны көрүп ора—Коммунистиг партияның, Совет чазактың болгаш бүгү совет улустуң даалга-идегелин маадырлыы-биле күүсеткеш, төрээн черивиске ээп келгидер—дээримни бодум биледээн мен, сеолүүде харын үругларым чугаалаңдыр. Совет эртемге, техникага, эртемденнерге, ажылчыннарга, космонавтарга кижи чоргаарланыр-дыр.

С. ШАЛЧЫМА,
персоналдыг пенсионер.

ВДР-ниң партия-чазак төлээлери Москвада

Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ВДР-ниң чазаалың Премьер-Министри Фам Ван Донг баштаан ВДР-ниң партия-чазак төлээлери СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң чалаанын ёзулаар октябрь 13-те Москвада келген.

ВДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга вьетнам өөнүктерни СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, ССРЭ-ниң министрлери болгаш албанның өске-даа кижилери утпаан.

Эш Фам Ван Донг 1906 чылдың март айның 1-де Мурнуу Вьетнамда Куанг-Нам можуга тарвачын кижиниң ог-булевинге төрүттүнген.

Эш Фам Ван Донг 19 харлыында-ла вьетнам улустуң колониалдыг дарлалга удур революсчу демиселинге киржип эгелээн. Ол, Хо Ши Минин үнделевилеп тургусканы «Вьетнамның аныяктарының революсчу лигазынга» киргеи болгаш Сайгонче чорударга аныяктарның болгаш студентилериниң революсчу шимчээшкинин удуртуп турган. Оон эгелээш-ле ол, Хо Ши Минниң эң чоок салгакчылы апарган. Ол ажыл-чорудулганы даап эш Фам Ван Донгуну колониалдыг эрге-чагырга 1929 чылда тудуп, хорутдаан премьер-министри апарган болгаш оон-биле кады 1961 чылга чедир даштыкы херектер министрининг күзедээнин күүсеткеп турган. Ол, Вьетнам Демократтыг Республиканың улус ажыл-агыйын катап тургузарынче болгаш хөгжүдеринче база чуртка социализмни тургузар херекче улуг кичээнгейин утландырып келгеи.

1945 чылда Вьетнамга август революциязының типлелгезининг болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың бот-догуннаашкынын чарлаан соонда эш Фам Ван Донг Тур чазактың Сан министри апарган. 1945—1954 чылдарда франпуз колонизаторларга удур удурланышкын дайынының чылдарында ол болуунуң бүгү күжүн вьетнам улустуң хосталгалыг демиселин организастаарынга берген. 1949 чылда ВДР-ниң чазаалың премьер-министрининг оралакчызынга томуйлаттырган. 1951 чылда Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының съездинге партияның Төп Комитединиң Политбюро кежигүнүне сонгуткан.

1954 чылда эш Фам Ван Донг Индий-кыдат талазы-биле Женева чөвүлел хуралынга Вьетнам Демократтыг Республиканың төлээлерин баштап чораан. Оон энергиялы болгаш политиктиг демисел талазы-биле дуржулгазы Вьетнам, Камбоджа болгаш Лаос айтырыгларын чөптүг шиитпиразар талазы-биле дутурмулталарны чедип алырынга бердингеп.

1955 чылда эш Фам Ван Донг ВДР-ниң чазаалың премьер-министри болгаш ООН-биле кады 1961 чылга чедир даштыкы херектер министрининг күзедээнин күүсеткеп турган. Ол, Вьетнам Демократтыг Республиканың улус ажыл-агыйын катап тургузарынче болгаш хөгжүдеринче база чуртка социализмни тургузар херекче улуг кичээнгейин утландырып келгеи.

Эш Фам Ван Донг 1960 чылдың сентябрьда эртикеп Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының III съездинге ВАП ТК-ның Политбюро кежигүнүне база катап сонгуткан.

Эш Фам Ван Донг вьетнам улустуң америк агрессиягга удур демиселинин кол организакчыларының бирээзи.

ВДР-ниң премьер-министрининг бедик албан-дужаалынга ажылдап тургаш, эш Фам Ван Донг Вьетнам Демократтыг Республиканың аны-дүнма социалистиг чурттар-биле кадыажылдажылгазын быжыглаар, ВДР-ниң делегей харылаазын калбартыр талазы-биле улуг ажылдарны чорудуп турар.

Эш Фам Ван Донг Совет Эвилелиниң каш удаа чораан.

Совет улус Вьетнам Демократтыг Республикаңың эш Фам Ван Донг баштаан партия-чазак төлээлериниг изиг байырны чедирип турар болгаш хосталга, хамаарышпас чорук болгаш Вьетнамның чаңгыс өөн дээш чаа-чаа тинилелдерни чедип алырын маадырлыг вьетнам улуска күзеп, социалистиг тургузуушкунга улам мнай чедишкиннерлиг болурун оларга алгап-йөрээп турар.

(СЭТА).

Полковник Владимир Александрович ШАТАЛОВ

Владимир Александрович Шаталовтуң ады шагда сураггаан. Бо чылдың эгезинде, январь 14—17-де, В. А. Шаталов космостуң «Союз-4» корабли-биле орбитага умдуушкунну боттандырып, «Союз-5» корабльдиң экипажы-биле кады космостуң делегейде баштайгы шенелде станцияын орбитага тургускан. Владимир Александровичиге Совет Эвилелиниң Маадыры болгаш ССРЭ-ниң умдукучу-космонавы атты тывыскан.

Ам Владимир Александрович база катап корабльдиң командири боон, космоста бодуунуң нйнги умдуушкунун боттандырып турар.

Шаталов 1927 чылдың декабрь 8-те Сонгу-Казахстан областың Петропавловск хоорайынга төрүттүнген. Оон чаш наазы чылдары Ленинградка эртикеп.

Шерик-Агаар күштериниң түскай школазын, умдукучуларының баштайгы эге өөредилге школазын дооскан, Владимир 1945 чылда Качинаның шериг ужар түүл училищезинге өөренип киргеи. Училищени дооскан соонда Владимир Александрович умдукучу-инструктор боон ажыглаан, 1953 чылда Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының күрээлеңинге киргеи. Ол-на чылда Кызыл Тук орденниг Шерик-Агаар академиязынга өөренип киргеи болгаш 1956 чылда ону чедишкинниг дооскан.

Академияны дооскан соонда Владимир Шаталов Совет Армиязының ужар түүл кезектеринге албан эртиргеи турган.

1963 чылдың январьда В. А. Шаталовту космонавтарның отрядынга киргеи. Бодуунуң баштайгы умдуушкунунуң мурнунда ол Георгий Береговойнуң солдукчузу болган.

Владимир Александрович кадайлыг. Оон кадайы Муза Андреевна, педэ ажыл-агый эртемненнииң кандидады, ССРЭ-ниң Кодэ ажыл-агый министерствозунда ажылдап турар. Оглу Игорь Москваның ужар түүл институдунда өөренип турар. Уруу Лена — бешки класста. Владимирниң ачазы шаанда демир-орун ажылдакчызы чораан. Дайын чылдарында 1943 чылда аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан. Космонавтың авазы Зоя Владимировна биле ачазы Александр Борисович ам пенсионерлер.

Алексей Станиславович ЕЛИСЕЕВ

Алексей Станиславович Елисеев орбитага бодуунуң баштайгы умдуушкунун 1969 чылдың январь 15-те космостуң «Союз-5» кораблиниң экипажының составынга боттандырган. Космоска умдуушкунун чедишкиннииг күүсеткеи база «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң орбитага умдуушкунуның үезинде космостуң бир кораблиниден өске кораблинче шилчиирин делегейге эң баштай боттандырганы даап А. С. Елисеевке Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. ССРЭ-ниң умдукучу-космонавы атты аңаа база тывыскан.

Ам Елисеев база катап космоста.

Алексей Станиславовичиниң наамдарында өскерилеп чүве барык чок. А. С. Елисеев 1934 чылдың июль 13-те Калуга областың Жиздра хоорайынга төрүттүнеп. Оон бичии ваазы чылдары Москва чоогунга эртикеп.

1951 чылда ортумак школаны дооскаш, Алексей Москваның Бауман атты даадн техниктиг училищезинге өөренип киргеи болгаш ону чедишкиннииг дооскан. Конструктор бюрозунга ажылдап тура Алексей Станиславович техниктиг эртемненнииң кандидадының эртем чадавынга диссертациязын камгалаан.

1967 чылда А. С. Елисеев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге киргеи.

Алексей Станиславович кадайлыг. Оон кадайы Лариса Ивановна инженер боон ажылдап турар. Елисеевтерниң уруу Лена тос харлыг. Космонавтың авазы Валентина Ивановна—химия эртемненнииң доктору, профессор, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Физика химиязының институдунда ажылдап турар.



В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чураан планады.

ТЫВАНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ ХӨГЖҮЛДЕЗИНИҢ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

ХОЖУДАҢГАЙ чуртарның ооң иштинде мурнунда хаанныг Россияның кыдыг-кызыгаар черлериниң салым-чолун тодаредып тура, В. И. Ленин 1920 чылда Коминтерниниң II конгрезиниг мынча дээн: «...хомудаңгай улустарга хөгжүлдениң капиталистиг үе-чадазын эртери чайлап чок чүве дээ санаары шын эвес... Коммуналгай чурттар совет тургузуушкуунуң үе-чадазынче бүгү совет улустар-биле дериге киртеп.

Совет Тываның экономиктиг хөгжүлдезиниң бедик темпилерин дараазында чижек көргүзүптөр. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүрүниң ниити продукциязын бүдүрери 40 катап, ооң иштинде хомүр-дашты—55, электроэнергияны—122, малдың баш санын—1,5, кедээ ажыл-агыйда күш-ажылдың энергия-биле чепсеглевгени — 4, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүг 3 катап өскен. Бүдүн 1945 чылда бүдүрген электроэнергизин Тыва ам 3 хүн иштинде, а хомүр-дашты 7, түүлбүүнү 10 хонукта бүдүрүп турар. Эртикен чеди чылдарда республиканың үлетпүрү Чөөн Сибирьниидеп 1,5, РСФСР-ниидеп 2 катап дүргеп хөгжээн.

ЧӨӨН СИБИРЬНИҢ улус ажыл-агыйында Тываның демаңгүүрү девискээр таваы-биле 3 хуу, чурттакчы чону — 2,9, тарылга шөлү — 4,7, кедээ ажыл-агый продукциязы — 3,4 болгаш олуг, малды-кеш — 7 хуу.

Чуртүн өскө районнарындан Тываның экономиказын дүргеп темпилиг хөгжүдерин бо бөш чыл планында көргеп. Ол болза шаанда хожудаңгай, чыдып калган районнарның экономиктиг деңелин дүргеп бедидер дугайында Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының ачызы. 1966—1970 чылдарда үлетпүрүнүң ниити продукциязы 2 катап, кедээ ажыл-агыйыны— 50 хуу көвүдээр. 5 чыл дургузуунда улус ажыл-агыйынга 259 млн. рубльдин капитал салыышкыны киирер, ол болза мурнундагы бөш чылдыңдан 1,6 катап хөй.

Бөш чыл планының күүседезинiң үезинде Тыва аграр республика турганындан аграр индустриалдыг апаар. 1970 чылдың тончүзүнге чедир улус ажыл-агыйынга үлетпүр продукциязының деңзүгүүрү барык 45 хуу турганыдан 60 хуу чедер. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның болгаш Терлиг-Хаяның шинчилед-эмчилел бүдүрүлгезиниң аажылдаға киргизиниң боюнда (соолу айтазының тудугларының 60 чылып доостур) Тываның үлетпүрү күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазының системазынче улам хамыдап киирер; республикадан чуртүн өскө районнарынче чүгле кедээ ажыл-агый продукциязын эвес, ол ышкаш бедик шынарлыг үлетпүр чит-эдин сөөртүр.

Күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазынга Тыва амдыызында дашпыкыже үндүр садар өлүктүг (көш, дииң, ас кежи), даг-тывыш үлетпүрүнүң продукциязын (даг-дүгүн, мөңгүн суун, алдынны), кедээ ажыл-агый продуктуларын (дүк, тараа, эът, алгыкеш) болгаш сыын мыйыын берип турары-биле киржип келген.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, ТК-ниң Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың ажыынга чоону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруун төлептиг улгуур дээш, социалистиг чарышка киржип, алган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседип турар. Бөш чыдың 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседириниң долу барымдаалары бар.

Эртикен чылын үлетпүр бүдүрүлгелерни продукция сайгарарының планын 4 хуу, азы 1104 муң рубль ажыр күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Чадаананың хомүр-даш разрези, «Кызыл-Хаваа» шахта, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, алгы заводу эки түүнелдерни чедип алган.

1968 чылда агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок болза-да, кодээниң ишчилерни ниитилел бүдүрүлгезиниң экономиказын болгаш чоннуң материалдыг чаагай чоруун бижиглээр талазы-биле ажээн эки түүнелдерни чедип алган. Ол чылын мыйыстыг бода мал 5 хуу, хой, өшкү 4 хуу көвүдээн. Эътти, дүктү садарының планы 7 хуу, сүт 6 хуу ажыр күүсеттиигеп.

Бөш чылдың эртикен үезинде тудугну, транспортту, культураны улам ыяш хөгжүдер талазы-биле чедиишкиннер хөй болган.

КЕЛИР БӨШ чылдарда, 1971—1980 чылдарда, Тыва АССР-ни чечектелдирип хөгжүдериниң перспективалары улуг. Ол чылдарны литературада чиигине перспективаның үе-чадазы деп адап турар.

Республиканың экономиказын улам сайзырадыргының аргаларын хамыкты мурнай түс чернинг минерал-чиг-от талазы-биле эгээртинмес курлавырларын барымдаалап, планнап турар. Ооң баазазынга өңнүт металлургияны, хомүр-даш, даг-дүгү, ыяш болбаазырадыр үлетпүрлерни хөгжүдериниң таарымчалыг аргалары бар. Геологтар республика девискээринде муң ажыг кезек черде казымал байлак чыдып турарын тодаратган. Ооң иштинде 47 черинң эртинезин ыдап шинчилеп, курлавырын санап тыпкан. Хомүр-даштың курлавыры барын 19 млрд. тонна чедип турар, а демир рудазы — 250 млн., даг-дүгүнүң рудазы—270 млн., чутай дажы— 500 млн. тонна хире бар. Чөөн Сибирьде бүгү даг-дүгүнүң чартык кезии, мокселар хомүр-даштың 20 хуузун эзлеп турар.

Тываның ажыктыг казымалдары комплекс аайы-биле (бир тыбыштыг черде янзы-бүрү будюмедер кожа) чыдып турар. Чугула бүдүрүлгелер ажылдарынга таарымчалыг байдалдар кайы хөй. 1 млрд. кубометр ажыг ыяш курлавыры, дойдовурак, сай, элезин, чугай, даш болгаш өске-даа тудуг материалдарының элбэз казымал байлакты болбаазырадыр бүдүрүлгелерни тургузарынга таарымчалыг.

Ынчалза-даа соолу каш чылдарга чедир Тываның экономиктиг хөгжүлдези ооң бойдуе байлааның аргаларынга долу дүүшпес байдалдыг болуп келген. Чылда 20—25 млн. тонна хомүр-даштыг, 4—5 млн. кубометр ыяштыг белетиеп болурунуң аргазы бар. Хой ажылын улам сайзырадып, ооң баш санын 2 млн. ажырын болурунуң барымдаалары бар. Ынчалза-даа ол курлавырларны ажыглаарының хемчеглери алдынмайн тургай. Ажыктыг казымалдарыы ажыткан девискээринде 90 хире хуузунче амдыызында хол дегбээп. Кээр байлакты комплекс аайы-биле шингээлгенiң түрүнде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылындан көрүп болур. Ында амдыызында бедик сорттуң даг-дүгүн арыглап, кудуку сорттуун муң-муң тонна-биле комбинат чоогунда овааларлыр топ, соолуүредир ажыглаар бодап турар. Ол даг-дүгүнден техниктиг кылытларны будүрүп болур.

Тываның байлаан долу ажыглаар соруулга-биле янзы-бүрү министерстволарның, ведомстволарның болүк специалистери 1981 чылга чедир республиканың будүрүкчү күштерин хөгжүдериниң, хуваарының төлевилелин тургускан. Ону чогаадып тура, СЭКП-ниң Программазында киргеп, амгы болгаш перспективтиг планнарны ынын дүүштүрер дугайында ленинчи айтыышкынны кичээнгейге алган.

Ол төлевилелдиг кол кезээлерин көрөөлиңер.

1. ҮЛЕТПҮР

Республиканың экономиказы энергия-биле хандырылгадан кол хамааржыр. Тываның бодунга 1971—1980 чылларда электри энергизиниң бүдүрери шоолуг өскөө (6-ла хуу хире). Чүге дээрге ам Красноярск крайдың улуг сут болгаш чылыг электростанцияларын (чижээ, Красноярскиниң, Саянскиниң, Новаровонуң) түлүп турар. Анаа ол чоок кавының, база Тываның хереглээлиг бүрүн четчир энергияны бүдүрер.

Тываны Красноярскиниң энергия системазынга электри дамчыдылгазының Абаза — Ак-Довурак — Кызыл болгаш Минусинск — Кызыл шугумларын дамчыштыр кожар. Ону 1975 чылда доозарын көрген. Ынчаарда бир кижиге опаалтыр электроэнергия хереглеле 6 катап улгадыр болгаш ол 2000 квт-шак чедер.

Кызылдың электростанциязы чылыг-биле хоорайның үштүң ийи кезээн хандырарын планнап турар.

Тожу райондан аңгыда бүгү районнар энергия системазының дээрбээнче кирер. Тожута чоокку үеде электростанцияны тудар.

Ооң ачызында күш-ажылды электри-биле чепсеглээриниң деңелин беднир. Кодээ ажыл-агыйыны, ылаңгыя мал ажылын, суггырылганы, коммунал, амыдырал хандырылга черлерин электрижидери калбарар.

Кол перспективаның чылдарында «Тыва кобальт» комбинат бодунуң мүүзүүн улам өстүрер. Чуртка бээр продукция — кобальт концентрады чылдың-на ковүдээр. Ол шикаш Терлиг-Хаяның будүрүлгези база сайыраар. Кобальт болгаш монгун суу бээр металлургия будүрүлгелери хемчээли шоолуг улуг эвес-даа болза, өртээ улуг үнелиг продукцияны сайгарар апаар. Ол будүрүлгелериниң бир чылда белеткээн продукциязын сөөртүрүнге хөй-хөй чүүк машиназы негеттиңер. Ынчаарга ол продукциязың өртээ аар. Сөөртүрүнге эптиг, аар өртектиг продукция будүрери орук харылзазы бергө бистиң республикавыста дыка ажыктыг.

Чөөн Сибирьниң оңнут болгаш ховар металлдар будүрер талазы-биле специализастаашкынынга бисте бар алдыяны тыварын. Тожуда полиметалларны болбаазырадыр черии тудары улуг рольду ойнап болур.

База бир айтырыг. Тываже демир-орук тударының айтырыы амдыызында шиитпирлеттинмээн. А республика Эвилелдиң демир-орук шугумөвүдээр. 5 чыл дургузуунда улус ажыл-агыйынга 259 млн. рубльдин капитал салыышкыны киирер, ол болза мурнундагы бөш чылдыңдан 1,6 катап хөй.

Бөш чыл планының күүседезинiң үезинде Тыва аграр республика турганындан аграр индустриалдыг апаар. 1970 чылдың тончүзүнге чедир улус ажыл-агыйынга үлетпүр продукциязының деңзүгүүрү барык 45 хуу турганыдан 60 хуу чедер. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның болгаш Терлиг-Хаяның шинчилед-эмчилел будүрүлгезиниң аажылдаға киргизиниң боюнда (соолу айтазының тудугларының 60 чылып доостур) Тываның үлетпүрү күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазының системазынче улам хамыдап киирер; республикадан чуртүн өскө районнарынче чүгле кедээ ажыл-агый продукциязын эвес, ол ышкаш бедик шынарлыг үлетпүр чит-эдин сөөртүр.

Күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазынга Тыва амдыызында дашпыкыже үндүр садар өлүктүг (көш, дииң, ас кежи), даг-тывыш үлетпүрүнүң продукциязын (даг-дүгүн, мөңгүн суун, алдынны), кедээ ажыл-агый продуктуларын (дүк, тараа, эът, алгыкеш) болгаш сыын мыйыын берип турары-биле киржип келген.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, ТК-ниң Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың ажыынга чоону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруун төлептиг улгуур дээш, социалистиг чарышка киржип, алган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседип турар. Бөш чыдың 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседириниң долу барымдаалары бар.

Эртикен чылын үлетпүр бүдүрүлгелерни продукция сайгарарының планын 4 хуу, азы 1104 муң рубль ажыр күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Чадаананың хомүр-даш разрези, «Кызыл-Хаваа» шахта, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, алгы заводу эки түүнелдерни чедип алган.

1968 чылда агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок болза-да, кодээниң ишчилерни ниитилел бүдүрүлгезиниң экономиказын болгаш чоннуң материалдыг чаагай чоруун бижиглээр талазы-биле ажээн эки түүнелдерни чедип алган. Ол чылын мыйыстыг бода мал 5 хуу, хой, өшкү 4 хуу көвүдээн. Эътти, дүктү садарының планы 7 хуу, сүт 6 хуу ажыр күүсеттиигеп.

Бөш чылдың эртикен үезинде тудугну, транспортту, культураны улам ыяш хөгжүдер талазы-биле чедиишкиннер хөй болган.

КЕЛИР БӨШ чылдарда, 1971—1980 чылдарда, Тыва АССР-ни чечектелдирип хөгжүдериниң перспективалары улуг. Ол чылдарны литературада чиигине перспективаның үе-чадазы деп адап турар.

Республиканың экономиказын улам сайзырадыргының аргаларын хамыкты мурнай түс чернинг минерал-чиг-от талазы-биле эгээртинмес курлавырларын барымдаалап, планнап турар. Ооң баазазынга өңнүт металлургияны, хомүр-даш, даг-дүгү, ыяш болбаазырадыр үлетпүрлерни хөгжүдериниң таарымчалыг аргалары бар. Геологтар республика девискээринде муң ажыг кезек черде казымал байлак чыдып турарын тодаратган. Ооң иштинде 47 черинң эртинезин ыдап шинчилеп, курлавырын санап тыпкан. Хомүр-даштың курлавыры барын 19 млрд. тонна чедип турар, а демир рудазы — 250 млн., даг-дүгүнүң рудазы—270 млн., чутай дажы— 500 млн. тонна хире бар. Чөөн Сибирьде бүгү даг-дүгүнүң чартык кезии, мокселар хомүр-даштың 20 хуузун эзлеп турар.

Тываның ажыктыг казымалдары комплекс аайы-биле (бир тыбыштыг черде янзы-бүрү будюмедер кожа) чыдып турар. Чугула бүдүрүлгелер ажылдарынга таарымчалыг байдалдар кайы хөй. 1 млрд. кубометр ажыг ыяш курлавыры, дойдовурак, сай, элезин, чугай, даш болгаш өске-даа тудуг материалдарының элбэз казымал байлакты болбаазырадыр



КЫШКА ЭКИ БЕЛЕТКЕНИР

Бай-Тайга районнуң ажыл-ашчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга болгаш Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар болдуртан социалистиг чарышка эки түүнелдерни чедип ап турарлар. Районнуң ажыл-агыйлары 1969 чылдың үшкү кварталында күрүне планнарын күүсеткен. Күрүнеге тарта садарын 139 хуу, эътти— 110,3 хуу, дүктү — 103,7 хуу, сүттү — 104,6 хуу болгаш мал чеми белеткээр планын 116,6 хуу ажыр күүсеткен. Бо талазы-биле районда биргн черии «Мурнакчы» колхоз (даргазы эш Х. Кудурукпай, партком секретары эш М. Донгак, кодээ Совет даргазы эш Д. Хертек) эзлеп турар.

Амгы үеде «Мурнакчы» колхоз мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын доозуп турар. Мал кажааларының болгаш малчынар бажыңнарының септелгезинде колхозтуң дорт-дорт кижи составтыг үш звенозу ажылдап турар. Эң ылаңгыя Саая Балындайга удурткан хереэженнер звенозу Базарак-Адаанын, Чаңгыс-Теректиң кыштагларында малчынарының 5 мал кажаазын. 4 чурттагга бажыңының септелгезин доозкан. Ол звенода аныяк комсомолчу кыстар Хонушку Уран-кыс, Күрү Александра хүн нормазын 130—140 хуу күүседип. мурнакчы болуп турар. «Мурнакчы» колхозтуң малчынарының кыштагларында 88 шагжаны. 114 оңгачаны септел белеткээн болгаш 35 анай, хураган кажааларын чылыглан кызган. Ынчалза-биле колхозта малчынарның 32 чурттагга бажыңын белеткээп. Колхозтуң 64 коданыпдан 56 иодин кыпкы үеде суг-биле хандыртынар. Малчынардан Тей-Бажы деп черде кыштаглыг Хертек Сарыг-оол кыштаында 24 тонна, Кара-Сад Сендажы Чадагай деп черде кыштаында — 22 тонна база Хертек Шагдыр Шат-Аразы деп черде кыштаында — 18 тонна мал чемин белеткээп, чедирип алган.

Районда ниитизи-биле 5621 баш бода, 87.000 баш хой, өшкү болгаш 1431 баш чылгы мал 368 коданга кыштаглаар. Оларга 374 малчын орее 144 бажыңга, 230 ергө кыштаар.

Малчынарның культурлуг амыдырал-чурттагазын хандырарынга 13 кызыл булуп. 13 чүнар-бажың ажыдап кыштаар. Бо чылын малдың бөдүүн чемин 6090 тонналы белеткээп болгаш эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээргө, 946 тонна бөдүүн чемин, 4985 тонна силосту хойнуу белеткеп алган. Ажыл-агыйларның аңмаарларында үчүге мал чеминге кереглээри-биле 1200 тонна тараапы урган ийикпе, эрткен чылдың деңгелиидеп 300 тонна хой.

Амгы үеде ажыл-агыйларның ажылының код утпаныышкыны кескеп тараа саваннары, кыштаглардан одек болорын чорудуп турар. Районда ниитизи-биле 514 тонна саваң, 89 тонна одекти ажыл-агыйлар белеткеп болген. Эң ылаңгыя саваң, одек белүүшкүүнүң «Тээли» совхозтуң Пайырал салбыры, «Мурнакчы» колхоз эки чорудуп турар.

1968 чылда малды кыштаглаашкынга бэлэн кылырынга, ооң иштинде мурнунда хаанныг Россияның кыдыг-кызыгаар черлериниң салым-чолун тодаредып тура, В. И. Ленин 1920 чылда Коминтерниниң II конгрезиниг мынча дээн: «...хомудаңгай улустарга хөгжүлдениң капиталистиг үе-чадазын эртери чайлап чок чүве дээ санаары шын эвес... Коммуналгай чурттар совет тургузуушкуунуң үе-чадазынче бүгү совет улустар-биле дериге киртеп.

Совет Тываның экономиктиг хөгжүлдезиниң бедик темпилерин дараазында чижек көргүзүптөр. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүрүнүң ниити продукциязын бүдүрери 40 катап, ооң иштинде хомүр-даш—55, электроэнергия—122, малдың баш санын—1,5, кедээ ажыл-агыйда күш-ажылдың энергия-биле чепсеглевгени — 4, колхозтарда болгаш совхозтарда күш-ажылдың бүдүрүмчүлүг 3 катап өскен. Бүдүн 1945 чылда бүдүрген электроэнергизин Тыва ам 3 хүн иштинде, а хомүр-дашты 7, түүлбүүнү 10 хонукта бүдүрүп турар. Эртикен чеди чылдарда республиканың үлетпүрү Чөөн Сибирьниидеп 1,5, РСФСР-ниидеп 2 катап дүргеп хөгжээн.

ЧӨӨН СИБИРЬНИҢ улус ажыл-агыйында Тываның демаңгүүрү девискээр таваы-биле 3 хуу, чурттакчы чону — 2,9, тарылга шөлү — 4,7, кедээ ажыл-агый продукциязы — 3,4 болгаш олуг, малды-кеш — 7 хуу.

Чуртүн өскө районнарындан Тываның экономиказын дүргеп темпилиг хөгжүдерин бо бөш чыл планында көргеп. Ол болза шаанда хожудаңгай, чыдып калган районнарның экономиктиг деңелин дүргеп бедидер дугайында Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың ленинчи национал политиказының ачызы. 1966—1970 чылдарда үлетпүрүнүң ниити продукциязы 2 катап, кедээ ажыл-агыйыны— 50 хуу көвүдээр. 5 чыл дургузуунда улус ажыл-агыйынга 259 млн. рубльдин капитал салыышкыны киирер, ол болза мурнундагы бөш чылдыңдан 1,6 катап хөй.

Бөш чыл планының күүседезинiң үезинде Тыва аграр республика турганындан аграр индустриалдыг апаар. 1970 чылдың тончүзүнге чедир улус ажыл-агыйынга үлетпүр продукциязының деңзүгүүрү барык 45 хуу турганыдан 60 хуу чедер. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарның болгаш Терлиг-Хаяның шинчилед-эмчилел будүрүлгезиниң аажылдаға киргизиниң боюнда (соолу айтазының тудугларының 60 чылып доостур) Тываның үлетпүрү күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазының системазынче улам хамыдап киирер; республикадан чуртүн өскө районнарынче чүгле кедээ ажыл-агый продукциязын эвес, ол ышкаш бедик шынарлыг үлетпүр чит-эдин сөөртүр.

Күш-ажылдың районнар аразынга хуваалдазынга Тыва амдыызында дашпыкыже үндүр садар өлүктүг (көш, дииң, ас кежи), даг-тывыш үлетпүрүнүң продукциязын (даг-дүгүн, мөңгүн суун, алдынны), кедээ ажыл-агый продуктуларын (дүк, тараа, эът, алгыкеш) болгаш сыын мыйыын берип турары-биле киржип келген.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң, ТК-ниң Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыралга боттандырбышаан, бистиң республиканың ажыынга чоону В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруун төлептиг улгуур дээш, социалистиг чарышка киржип, алган хүлээлгелерни чедиишкиниг күүседип турар. Бөш чыдың 1970 чылдың ноябрь 7-де күүседириниң долу барымдаалары бар.

Эртикен чылын үлетпүр бүдүрүлгелерни продукция сайгарарының планын 4 хуу, азы 1104 муң рубль ажыр күүсеткен. «Тыва даг-дүгү» комбинат, Чадаананың хомүр-даш разрези, «Кызыл-Хаваа» шахта, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы, алгы заводу эки түүнелдерни чедип алган.

1968 чылда агаар-бойдустуң байдалы дыка таарымча чок болза-да, кодээниң ишчилерни ниитилел бүдүрүлгезиниң экономиказын болгаш чоннуң материалдыг чаагай чоруун бижиглээр талазы-биле ажээн эки түүнелдерни чедип алган. Ол чылын мыйыстыг бода мал 5 хуу, хой, өшкү 4 хуу көвүдээн. Эътти, дүктү садарының планы 7 хуу, сүт 6 хуу ажыр күүсеттиигеп.

Бөш чылдың эртикен үезинде тудугну, транспортту, культураны улам ыяш хөгжүдер талазы-биле чедиишкиннер хөй болган.

КЕЛИР БӨШ чылдарда, 1971—1980 чылдарда, Тыва АССР-ни чечектелдирип хөгжүдериниң перспективалары улуг. Ол чылдарны литературада чиигине перспективаның үе-чадазы деп адап турар.

Республиканың экономиказын улам сайзырадыргының аргаларын хамыкты мурнай түс чернинг минерал-чиг-от талазы-биле эгээртинмес курлавырларын барымдаалап, планнап турар. Ооң баазазынга өңнүт металлургияны, хомүр-даш, даг-дүгү, ыяш болбаазырадыр үлетпүрлерни хөгжүдериниң таарымчалыг аргалары бар. Геологтар республика девискээринде муң ажыг кезек черде казымал байлак чыдып турарын тодаратган. Ооң иштинде 47 черинң эртинезин ыдап шинчилеп, курлавырын санап тыпкан. Хомүр-даштың курлавыры барын 19 млрд. тонна чедип турар, а демир рудазы — 250 млн., даг-дүгүнүң рудазы—270 млн., чутай дажы— 500 млн. тонна хире бар. Чөөн Сибирьде бүгү даг-дүгүнүң чартык кезии, мокселар хомүр-даштың 20 хуузун эзлеп турар.

Тываның ажыктыг казымалдары комплекс аайы-биле (бир тыбыштыг черде янзы-бүрү будюмедер кожа) чыдып турар. Чугула бүдүрүлгелер ажылдарынга таарымчалыг байдалдар кайы хөй. 1 млрд. кубометр ажыг ыяш курлавыры, дойдовурак, сай, элезин, чугай, даш болгаш өске-даа тудуг материалдарының элбэз казымал байлакты болбаазырадыр

ЧААРТЫНГАН БУЛУҢ

Иви ажыл-агыйлыг аңчы быдаргай көшкүн араттарның чурту — Тожу ам үлетпүр бүдүрүлгелиг, сайзырааңгай кедээ ажыл-агыйлыг, шкода, эмнелгелиг, культура албан черлерлиг булуң болу берген. Бо дээрге ленинчи национал политиказының ачызында, Коммунистиг партиниң болгаш Совет чазактың сагыш салыышкыны-биле черии алдынган.

Районда 3 ортумак, 5 эге школаларда, сес чыдың бир тускай школазында 1400 ажыг уруглар өөренип турар. 50 орунлуг район болгаш участок эмнелгелери, бөш эмнелге пункгузу, үш культура бажыңы, 4 кедээ клуб, 7 библиотека, 7 доктаамал, ооң иштинде калбак экраннаг 3 киноустановка ажылдап турар. 3 столовая, 20 магазин, хлеб бажырар үш чер ажылчы чоннуң хандырылгазында бараан болуп турар.

Ырбанның ыяш белеткел черии республиканың тудугларынче 100 муң ажыг кубометр ыяштыг белеткеп берип турар. Аңнаар ажыл-агый черлери чыл бүрү чүс-чүс муң рубльдиң өлүүп, чүс-чүс тонна тоорукту, балыкты, кат, мөңгүнү белеткел черлеринге дужаап келген.

1949 чылда коллективтиг ажыл-агыйларны организастап тургусканда ниитиниң малы 600 баш турган болза, «Тоора-Хем» совхозта ам 17 муң ажыг мал бар. Мал ажылының продукциязын үчүге районга хереглээри-биле бүдүрүп турар эвес, эътти, дүктү, сүттү республика планынга киирип, күрүнеге дужаап турар апарган.

Районнуң ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунда мурнакчыларның хүрээлеңи чыл келген тудум өзүп, планныг соруулгаларны шиитпирлээринге үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ырбанның ыяш белеткел черинде Д. Грахов, Н. Бяков, Сыстыг-Хемниң аңнаар ажыл-агый черинде В. Берзин, А. Дамыкай, кооперацияның аңнаар ажыл-агый черинде А. Маспаяк, А. Чепкасов, «Тоора-Хем» совхозта Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Эрестол Даржаа, Ленин орденниг хоочун аңчылар Ак Мырлаа, Бараан Серен (херээжен), малчыннар К. Лопсаң-Доржу, К. Чамый, Б. Хуваака, эмчилер Т. Соловьева, К. Хуурак-оол, Е. Новрюкова, башкылар Т. Кол, Т. Селина болгаш садыгда, амыдырал хандырылгада, тудугда мурнакчылар хөй.

Чедир ыыдынмаан, ажылдар болгаш шиитпирлеттинмээн айтырыглар районда хөй. Коммунал-тудуг участогу планныг даалгаларын чедир күүсетпейн келген. 320 өөреникчи турар ийи каът школаның тудуунга көрдүнген хөрөнгиниң үчүге 45 хуузу шиңгээттинген. «Тоора-Хем» совхоз мал чеми белеткээр планын 60 хуу чедиртен болгаш тос айларда күрүнеге эът садар планын күүсетпээн. Күрүнениң болгаш кооперацияның аңнаар ажыл-агый черлери өлүк, балык, мөөгү белеткээр планнарын күүсетпейн турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болуруунга алдаржыткан социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни амыдырала боттандырар дээш дөртүк квартында планныг даалгаларны күүседиргиче бүгү күштү организастаары черчер Советтериниң муускоминарындан, ажыл-агыйларның удуртукчуларындан негеттиңер турар апарган. Кол сорулга болза, аңнаар сезонунче, кыштаглаашкынче организастыг кирерн болгаш ыяш белеткелин үргүлчүлээри болур.

В. ТАМДЫН-ООЛ,
райкүүском даргазы.

БИСТИИНГЕ АЖЫЛДАҢАР!

Тыва республикавыстың чиигир иогаан арга-арыгларынга бүргеткеп Хову-Аксыпда «Тыва кобальт» комбинадының улуг тудугларын бедип үнген. Моңу орус, тыва, хакас, украин болгаш өске-даа нацияларның аныяк төлээлекчилери тутчуп турар.

Мен Галина Канчыыр-оолдуң шеверлекчилер бригадазында ажылдап турар мен. Өөрүм-биле кады руда үүрмектээр салбырда малгаштаар, чугайлаар ажылдарны кылып доозарының кырында келген бис. Бистиң бригадавыстың кежигүннери Кызылдың № 35 тудуг училищезин дооскан, аныяк тудугжулар.

Улуг тудугну ажыглаалга киирер дээш мында келген хөй националдыг оңнуктербиле кады ажылдаарга солуп-даа, хоглугдаа-дыр. Ылаңгыя октаргай делгемнерни шиңгээдип ап, шинчилээриниң ажылдары чедиишкиниг үргүлчүлеп турар бо күүперде совет эртем-техниканың чаймынайчак чедиишкиннерин бедин-биле үнелеп көрүп, аңаа чоргаарланып, сеткил-сагыштың ханызындан улам эки ажылдаар соруулганы салдывыс. Төрээн Тывавыстың хоорай, суурларында оолдар, кыстар кайы хөй болгай. Бо кыска чагаапы дамчыштыр Хову-Аксының улуг тудуунга кээп, бистин-биле кады ажылдаарыңарны күүсп, силерни чалап тур бис, аныяктар.

О. ЭЗИР.

Бо чуруктарда: үстүнде чагаанның авторунуң кады ажылдап турар оору Нелля Дажы, Галина Канчыыр-оол, Лена Шарап, Ондар Чимисмаа олар-дыр. Адаанда комбинаттың химия лабораториязында инженер-шинчилекчи Надежда Магдит.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.



ЧОНУМГА

Бөгүнгү Тывада чолаачы эң маселалыг мергежилдерниң бирээзи. 4 муң ажыг кижилиг автотранспортчуларның өмүнээниидеп «Шын» солунга чагаа бижиирин мөңээ дааскаңы харыысалгалыг чүүл болур-дур.

Автотранспортчуларның улуг коллективтеринде мурнакчылар хөй. ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң депутазы О. Хунажык, автобус чолаачызы В. Сапогов, беш чыл программазын күүседипкеннер П. Шуберт, И. Беликов дээш өскедаа хөй-хөй кижилер черинң ырааңга, оруктуң кадыр-бертинге торулбайн, аныяк республиканың хөгжүлдезинге улуг салыышкынын киирген.

Мен Чадаананың АТБ-зинде он чыл ажылдап келдим. Пассажирлерни чедер черинге чедирип, ажыл-ишчи кижилерге бараалгап чор мен. Чөөн-Хемчик даярге чери нарын, орук-чирии берге район. Ындыг черге автомашина черле үрелип болур. Ынчалза-даа мен бодум-даа, кады ажылдап турар өөрүм-даа техниканы камнаг эдилээр, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш, билиивисти, мергежилиивисти байлакшыдып, үргүлчү өөренип чоруур бис.

Техниканы биилдилиг эдилээриниден ангыда, ажылдың шынарын экижидери, мөңээ хамаарыштыр алырга, кижилерге бараалгаарының культуразын бедидери онза чугула.

Күш-ажылдын сагылга-чурумун хажытпас, ыңай-бээр аргышкан кижилериин сеткилия хомудатпас дээш, бодумнун күжүмнү, билиимни харамнаныйн кызып ажылдап чоруур мен.

Мадахат ШАУТДИНОВ.
Чадаананың АТБ зинин чолаачызы, Тыва АССР-ниң трансспортунуң алдарлыг ажылдакчызы.

КҮРҮНЕ ӨНЧҮЗҮН КАМГАЛААР

Хөй самчыгдал кылдың чораан. ажылга ээ-харыысалга чок кижилерни Барыын-Хемчик районнуң колхоз, совхозтарында мал ажылында амдаа туттуштаан турар. Ооң уламыдан ажыл-агыйлар улуг каража-когаралта таваржып турарын тодаргай чижектербиле көргүзүп болур. «Дөн-Терезин» совхозка 70 ажыг малчыннар малды өлүргеш азы чидиргеш, 35 муң рубльдиг когаралын таварыштырган. «Шекпээр» совхозта ындыг когаралдың түңү 50 муң рубль ажып турар.

2994 рубль өрелиг Ооржак Успун, 2816 рубль өрелиг Саая Дүктүг-оол олар «Дөн-Терезин» совхозтуң мал ажылында ам-даа ажылдавышаан.

«Барлык» совхозка малдын учёт-отчёдуп, ай бүрүде сапаллгазын мырыңай чоруттайн турган. Ооң түңелинде, 1968 чылдын ноябрьда санаашкып кылырга, кадарчы Аллың-оолдуң кодапиндан 20 шпек, Алак-оолдуң кодапиндан 18 шпек четпес болгаш.

Кадарчы Ооржак Хеймер-оолдуң харыысалга чок чоруунун уламыдан «Шекпээр» совхозтуң 5 бүдүрүкчү бугаларын бо чылын тараа чээш, пшти хеверип өлгеп, ынчалгаш совхоз 2016 рубль түңнүг когаралга таварышкан. «Барлык» совхозтуң уксаалыг бугаларын ажаап турган Ооржак Өлчей-оол оларны каапкаш чоруй баарга. кажаа өртенгеш, хамык буга кырылган. Ооң түңелинде ол совхоз 8187 рубль когаралдыг болган.

Бо ышкаш чоруктар «Тыва» совхозтуң Кызыл-Мажалык салбырында база бар. Ындыг фактыларны район иштинден дыка хөйну көргүзүп болур. Бо дээрге күрүнениң өнчүзүн аа-харыысалга чок көөр, ону камгалап каратавас чоруктур. Боттарының чалгаа багтыбиле күрүнениң өнчүзүн когараткан бүгүүлүг кижилерни кезээче харыысалгазынга киирбейн турары хараадавчыг. Хоойлу ёзугаар алыр болза, ындыг кижилерни суд черии шиидер ужурлуг. Когарал тавариштырган кижилерни ажыл-агыйларның удуртукчулары судче дораан шилчидер керек.

А. КЫРГЫС,
Барыын-Хемчиктиң район судунуң шиитпекчизи.

ФЕРМАНЫҢ КОЛЛЕКТИВИ

«УЛУГ-ХАЯ» совхозтуң Алды-Шынаа фермазының коллективи мал кыштагладыышкынынга белеткелди хыпамчалыг организастап турар. Мал чеминге 500 тонна силосту база саванны фермада экеп саралаттап алган. Ол ышкаш ыыттыг чемге 3000 тонна силосту салган.

Мал кажааларын чылыглан септээр, чаштыга хереглээр материалдарны белеткээр ажыл, кышка удур өске-даа хемчеглер база чоруп турар. Бо ажылга фермада чүгле эр кижилер эвес, аңаа саанчылар база идепкейлиг киржип турар.

С. Маҥмыкай.

МАЛЧЫННЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

ТҮЛҮШ САНЧАЙ-ООЛ мал ажылынга ындыг-ла үр болбаан. Бодунуң мергежинчел, ажыл-ишке чүткүлдүг бүдүшпаларын кыска үеде ол бүзүреткеп. Эйлиг-Хемниң малчыннары ону мактаар, хүндүлээр.

Малчыныц коданында 300 ажыг ангор өшкү бар. Ооң кызымак күш-ажылының түңелинде бо чылын төрүүр чүс анг

нарындан мрак, озалаш черде турарындан чес, нефелин болгаш еске-даа оңнуг, ховар металлдарлыг районнарны шинчээдириниң айтырыы сонгаарлаттынып турар. Ынчалза-даа ол казымалдарны чоорту шинчээдин киритеринмес магат чок. Даг рудазын болбаазырадыр чүгле ийи комбинатты тудар болза, олар чылда чүс-чүс муң рубльдиң продукциязын берип болурунуң аргазы бар.

Келир он чылда хөмүр-даш үлетпүрүн Чадаананың, Каа-Хемниң разрезтериниң баазазынга хөгжүдерин планнап турар. Энергетиктиг хөмүр-даш тывыжы ам чылда 300 муң тонна, келир чылын 545 муң болур, а 1980 чылда 1 млн. тонна чедер. Геологтарның шинчилээнинден алырга, кокстаглыр хөмүр-даштың нурлавыры 700 млн. тонна хире бар. Ол 6 млрд. тонна чедип болур. Бистө кокстаглыр хөмүр-даш чер кырынче чоок каттарда чыдып турар, ону ажык арга-биле тып болур. А Чөөн Сибирьде кокстаглыр хөмүр-даш тывыжы дыка хөй черлерде таарымча чок, берге байдалдыг. Сөөлүнде, бистө хөмүр-дашты чүгле энергетика эвес, а кокс бүдүрер, химия үлетпүрүнге чиг-эт кылдыр ажыглаарының айтырыын шинтипирлээр болза, оон тывыжы он-он катап көвүдээр.

Даг-дүгү болбаазырадырының чиг-эдин Ак-Довуракта болгаш Саянда курлавырлаттынган. Чоокта чаа ажыктаан Саянда даг-дүгүнүң курлавыры, шынары Ак-Довуракта дулавас. Келир чылын ол продукциязын 25 муң тоннаны бүдүрер, а 1980 чылда 225—250 муң тонна чедирерин көрдүнген. 1975 чылда «Тыва даг-дүгү» комбинат АКШ-та бүдүрүп турарындан 3 катап хөй продукцияны, а бүгү капиталистиг Европадан 4 катап хөйнү бүдүрүп үндүрер. Келир он чылда Тыва — даг-дүгүнүң кол бүдүрүкчүзү болу бээр.

Чөөн Сибирьге машина тудуушкунуң сайзырадыры-биле чергелештир даг-дүгү кылыгларга хереглеп улгадыр. Оон-биле холбаштыр Ак-Довуракта комбинатка даг-дүгүнден техниктиг кылыгларны бүдүрүп белеткээрин организастаары чугула чүүл болуп турар.

Индустриалдыг хөгжүдениң база бир нурлавыры болза ыяш үлетпүрүн сайзырадыры болур. Тывада арга-ыяштың нурлавыры 1 млрд. кубометр ажып турар, оон иштинде ажыглап болдуру 6 млн. кубометр хире. Тожунуң, Туранның ыяш үлетпүрү ажыл-агыйларын тургузарын перспективада кииргеп. Ыяш болгаш ону болбаазырадыр үлетпүрүнүң продукциязының ниити хемчээли чылда 7—8 млн. рубль чедер. Чоонду үеде Кызылга ыяш болбаазырадыр комбинатты тудар. Амдыгында Тываның ыяш үлетпүрү чүгле республиканың иштики хереглиин хандырар.

Амдыгаа чедир дүк, алгы-кеш чергелиг чиг-этти республикадан үндүр сөөртүп, өске районнарга болбаазырадып келген. Дараазындагы он чылда Кызылдың алгы завадун чаартарыы, 4 млн. рубльдиң продукциязын — хол каптары, хөй кежиинден даараан тоннаар, бөрттер бүдүрер комбинатты тудары планнаттынган. Ол ышкаш дүк araылаар бүдүрүлгени база кылыр.

Чиик үлетпүр хөгжүүр. Кызылга, Хову-Аксыга даараныла, Ак-Довуракка аргыгылыг кылыглар фабрикаларын ажыглалга киирер. Ам ажыгдан турар бүдүрүлгелерни алгыдып, чаа фабрикаларны немеп тутканының соонда, чиик үлетпүрүнүң продукциязы амгы деңнелден 5 катап көвүдээр, анаа ажылдаар кижилер 400—500-тен 2 муң чедер.

Аъш-чем үлетпүрү база улам хөгжүүр. Оон чиг-эт базазы бистө эгээртинмес. Ону ажылдап кылыры неголдеге дүүшпейн турар. Республикадан үндүр сөөртүп турар эът, тараа продуктуларының 70 хуузу ол-ла боду, ажылдаттынмаан хевирлиг болуп келген. Утказыкак чүүтер, чижөө, бистеп дээрбедевээн тараны, дириг малды чорудуп, Красноярск крайдан далганы, эът консервилерин киир сөөртүр, артык чарыгдалдар үндүрер чоруктар бар.

Аъш-чем болбаазырадыр үлетпүрүнү хөгжүдери-биле Кызылдың хлеб заводунуң күчүзүн ийи катап, Ак-Довуракты үш катап улгаттырар. Кызыл-Мажалыкка эът комбинадын тудар. Кызылда ыяш-дыг бүдүрүлгени алгыдып чаартыр, анаа эът консервилер кылырын шинчээдир.

Амдыызында шинтипирлеттинмээн айтырыгларга химия үлетпүрүн хөгжүдери хамааржыр. Бойдус байдалдары, чиг-эт талазы-биле ону сайзырадыры таарымчалыг. Хайыраканның чугайы, Дус-Дагның үстүнде, көкстаглыр хөмүр-даш бот-бодундан чоок, оруктуг черлерде мөөңнелгеп. Оон базазазынга кальций, хлор карбиди, а кедизинде барын полихлорвинил чук (оон пластмасса, синтетиктиг удазын, кеш чергелиг чүүлдер бүдүрер) кылыр улуг комбинатты тудар болза, анаа үндүрген чарыгдалды кыска хуусаада дугнап, хөй орулгалыг бүдүрүлгени ажыглалга киирер ийик. Ынаар демир-орук тударын безин киирештирерге, капитал салыышкыныары 3 хире чыл эртекпде эгиттинер. А бир эвес продукцияны автомобиль, азы суг оруу-биле сөөртүр болза, чарыгдал 5 чыл болгаш эгиттинер.

Ам үеде чамдык әртем-шинчилел институттары Тывanың химия чиг-эдин шинтээдириниң техниктиг, экономиктиг байдалдарын өөренип турар. Ук айтырыг чогумчалыг шинтипирлеттинер дээрезинге бүдүрел бар, 70 чыдарның ортаа үеазинде Саян-Шушенск ГЭС-тен энергия алдынып эгелевер. Ынчаарда химия бүдүрүлгезинге ажыглаар электроэнергия четчир апаар.

Ыяш-химия, гидролиз үлетпүрүн биске ажыдын болурунуң аргалары бар. Ыяш белеткелинің артынчыларын химиктиг арга-биле ажылдан кылгаш, картон, саазын, целлюлоза, мал чемн чергелиг продукцияны бүдүрүп болур.

Демир-орук харылзаазының айтырыы шинтипирлеттинмээн-биле Тываның үлетпүр курлавырларын долу ажыглаары амдыызында аргаларга дүүшпес. Конеталыр хөмүр-дашты бистеп Чөөн Сибирьде металлургия заводтарынче сөөртүр болза, ажыктыг болгу дег. Демир-орук шутуму чоок та ол боттанмазы билдингир.

II. ТУДУГ ИНДУСТРИЯЗЫ

Республиканың экономиказынга тудуг, тудуг материалдарын бүдүрери улуг рольду ойнаары билдингир. Ол адырны хөгжүдериниң темпизи кеиир үеде 1,5—2 катап бедик.

Чоокку 3—5 чылдарның иштинде Кызылга эштеп-чыгаа демир-бетон бүдүрер цех чергелиг тудуг материалдары белеткээр хөй-хөй базазаларны тудуп доозар. Тудуг ыяжы килыр завод, чаа түүйбу заводу (Элагес-Аксынга) немежир. Ол бүгүнү ажыглалга киирген соонда капитал тудуг бижыг баазалыг болур. Ынчаарда республикага берип турар капитал салыышкынары-биле тудуг организацияларының иүүзүүнүн ареэзинга карышкак чүүл уэутпаттынар.

III. КӨДӘӘ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агыйның кол сорулгазы—чурттакчы чоонуң аъш-чем продуктулары-биле улам долу хандырары, үлетпүрге чиг-этти бээри, эвилел фондузуунче эът, дүк киирерин улам күштелдирери. Мал ажылын сайзыраңгайныткан, республиканың экономиказының специализастаарын улам болбаазырадыры көрдүнүп турар. Хоорай чанының ажыл-агыйлары үлетпүрүүг черлерини сүт, чуурга, эът, картофель, ногаалар-биле хандырарын экижиндер.

Долгем одарлар, суггатгыг черлериң курлавыры, түс чернің чонуңуң мал ажылынга шаандан бээр мөөңнел алган дуржулгазы Тывага хойну, мыймыстыг бода малды остүрериниг тааримчалыг. 1980 чылда көдээ ажыл-агыйга ажыглаар чер 4,5 млн. гектар болур. Анда тараа тарыыр, мал чемин белеткээр, мал одарладыр.

Үнүш продукциязын шөлдерин калбартырындан эвес, а тараалың, өске-даа культураларның дүжүткүрүн бедидерилдер көвүдедирин перспективада иөрдүнген. Колхоздар болгаш совхозтар хову-шөлдерге киирер органинтит чемишчидилгени 1 млн. тонна (амгызындан 10 катап хөй) чедирер.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегелиин эде турузарын дүргедедирин СЭКП ТК-ның (1968 ч.) октябрь Пленуму база катап айтыкдл. Ону дүзүлгар моон соңгаар республиканга көдээ ажыл-агыйның машинэлары, тракторлары, чепсек-херекселдери көвүдээри, оларның шынары улам экижиири билдингир.

Суггатгыг черни сайзырадырының эгээртинмес нурлавырлары бистө бар. Тывада суггатгыг болур чер 100 муң га хире. Ол дээрге бүгү Чөөн Сибирьде суггатгыг черниң 30 хуузу. Чижөгээзи саналашкынар ол девискээрни ийи катап делгемчидериниң аргазы барын көргүзүп турар.

Ынчангаш келир он чылда чаа суггатгыга четкизин 22 муң га черге тудары көрдүнген. (Анда колхозтарның, совхозтарның боттарының алган хемчеглери кирбес).

Шыктарны, одар-белчирлерни экижиндер апаар. 2 муң га черниң одарын суг-биле хандырар. Эрозияга удур хемчеглер улам калбарар.

Малдың баш саны көвүдээри-биле чергедештир, оон продуктузуун бедидер. Түс черниң байдалыга таарышкан уксалыг хойну өстүрер. 1971—1980 чылдарда көдээ ажыл-агый продукциязы барык 2 катап көвүдээр.

Көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының айтырыгаарын чедимчелиг шинтипирлээринің чугулазы улам күштелир.

IV. ТРАНСПОРТ

Транспорт-экономика харылзаларын улам сайзырадгайжыдын, хөгжүдениң бедик темпилерин чедип алыр. Республиканың үндүр сөөртүр кол продукциязы—даг-дүгү. Чингине перспективаның үезинде баазала республикажө кииир сөөртүлге хөй болур. Ол болза ажыл-агый адырларын индустриалдастаарын дүргедедири-биле холбашкан. Эвилел ужур-дузалыг бүдүрүлгелерни тудар. Оон продукция бээри шала соңгаар үеде болуру-биле ыядыг структураны тайылбырлаар апаар.

Орук тудуун улам күштелдирериниң транспорт харылзаазы экижиир. Устүң чазагыт орузун чаартыр. Анаа 11,5 млн. рубльди шинээдир. Ынчаарда ол оруктан 1,5 катап хөй автомашина шуужуп эртер арга тургустунар.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң хөөлбээн кылган соонда, суг харылзаазын организастаар. Чүк сварылгазы (автотранспорттуң) 2 катап көвүдээр.

V. КҮШ-АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Чурттакчы чоонуң өзүлдезининң темпизи Чөөн Сибирьнининден 1,8 катап бедик болур. Хоорай чурттакчылары элэзин көвүдээр.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүдезин анаа ажылдар хөй кижилерни негээр. Ынчангаш амдыгында баазын, хууда ажылын кылыш турар кижилерни ниитилел бүдүрүлгезинче киирештирерги улам күштелир.

Кадрларны үзе чарга бычыгдаар дээш, ажылчы чоонуң материалдыг, культурлуг чазагай чорузунун деңнелин бедидир хемчеглерни алыр. Ол үеде үүрмектеп садар баран сварылгазы 80 хуу үнгадыр. Чурттакчы чоонуң кижи бүрүзүнге чылда 750 рубльдиң баран сварылгазы опаажыр. Ам ол 400—450 рубль хире.

Чаа-чаа магазиннер, столовайлар, амыдырал хандырылга черлери немежир.

Культураның, амыдырал, коммунал хандырылгазының азбан черлери хоорайларга, район төптериниге улам көвүдээр. Туранны, Чадаананы суг ламчыдылгазы-биле хандырар. Кызамчыларның квартиралары ыяш, соок суглуг алыр.

• • •

Дараазындагы он чыл дээрге республиканың экономиказының, культуразының шапкын хөгжүдезиниң үеам болур. 1980 чылда ниити продукциянын хөй кезиин үлетпүр продукциязы эзлээр. Ынчаарда Тыва Совет Эвилелиниң индустриалдыг республиказы апаар.

А. АРЛАПМАЙ,
Тыва АССР-ниң Күрлаан даргазы,
В. СОЛДАТОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

ТӨРЕЛ САЛГАГНЫҢ МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

КОСМОСЧЕ оруктуң эгези Байконурда эвес. Ол болза ужудукчуның төрүттүнүп келири ужудуп үнериниң шөлүнде. Ужудукчуның дээрбиле баштайгы ужуражыышкыны. Кижиниң бир дугаар бежикче үндүрүпкен кижинин, баштайгы башкызы дег утпас болур.

Инструктор Сергей Петрович Абалдуев таварылга болуп, курсантыларның өөредилге дооскан бөлүрлалынга киржип, бодунуң өөреникчилериниң офицерлер болганын көрбейн барган. Доозукчулар дээрже далажып, шүлүмчүнүң чугаалаанны ышкаш, «Эзир эрлер лейтенант эгиннерлиг ужудукан». Анатолий Филипченко ол инструкторунуң угаанынга курсант болуп хевээр артып калган. Олар барык тээрби чыл эрте бергенде, космостуң чаа маадыры — полковник Анатолий Васильевич Филипченкону төлевизорга көргүзүп турда, коржүп каапнар.

Курлавырда ужудукчу Сергей Петрович ол минуталарда чүнү бодаанын? Анатолийниң баштайгы ужудуушкунун сактып келгеш, «Канчаарга-даа, мээң өөреникчим-дир!» кылдыр-даа бодаан магатчок азы космоска ужудуушкунунуң нарынын, бедик харыысалгалын бодап келгеш, пинструктор сеткил-биле дүвүреп орган-даа чадавас. Космосче даалга Филипченкого — база бирги, улуг опаалга ышкажыл.

Ынчаарга эң-не алдеп, эң-не солуп чүве — бодунуң өөреникчизин космонавтыг хевин кедип алганын көргеш, оон элдепсинге бербээнн болган.

— Ындыг болур-даа ужурлуг — деп ол бодаан...

БИСТИҢ-БИЛЕ чугаалажып турган, Сергей Петрович ол домаан каш-даа катап-тады. Филипченкону канчап уттур боор? Дүүн чаа чүве дег сагындырар. Баштайгы үш чада-биле Сергей Петрович ону ужудукчу мергежилге өөредип турган болгай. УТ-2, ЯК-18, ЛА-9 — мындыг үш самолёт. Бодунуң өөреникчизинге ол үш-биле инструктор дээрже белеткеп турган. Ынчаарда Филипченко бөлүктүң удурткучузу турган, эң эжелерин ыпчаар томуйлаар болгай. Өөреникчизинин кезээде бир дугаарында бодуң тускай ужудуп үнүттер турганы база-ла улуг уткалыг.

— Филипченко дээрге инструктор кижинин өөредириге чиик, өөрүшкүлүг, аргалыг кижилериниң бирээзи болдур пйин, сагынгыры база ажок кижи — деп, бодунга ынчаар боданып орган чүве дег Сергей Петрович харылзаага таарыпас болуп турар ол адаашкыны тала-дугай тыртканының демдээ кылдыр бодавайн турган. Погонларында демдектери курсант Филипченконун чугаажок алдарлыын бадыткап турган. Командирниң негелделии биле эш-хүүзүнүн ээлдээ Филипченкога дүгжүп турган боорга, ону хүндүлээр. Бир эвес баштайгы ийиги, үшкү ужудуушкуннарда бөлүктүң иштинден кым-бир кижи самолёду-биле таарымча чокка черге ккэп хонуп турган болза, Анатолий ол эжи дээш ажок сеткил ажрыыр чораан.

Казармага орайга чедир бола чугаалажы бергилээр.

— Толя, чүү деп бодаар сен, бир эвес мен... Оон минута хире болганда:

— Дыцпам, сержант, тып аптым ышкаш.

Майор Кривошлык курсантыларның фотографиязынче көргүлээш, боданып, түцпел кылганзыг чугаалаан:

— Чаңгыс сөс-биле сөгээрге, Толька эң бердинген оңнук чораан кижи. Найыралды деңге үлежип билир.

СЕРГЕЙ ПЕТРОВИЧНИҢ «Ындыг болур-даа ужурлуг» дээрп-биле барык демей болган. Элдептиг чүү-даа чок. Кижиниң кылган маадырлыг чорууп магадал-биле бистиң көөрүн оралдажып турарывыс ындыг онза чүүлдүң кызыгаары чогум кайда боор чүвел ынчаш? Намдарже төөгүлеп киреры билдинмес-даа болгулаар. Бо харын ындыг бөдүүн болганы-биле — ужур ында эвес ийнеп! Филипченко дег кижилер муц-муң. Мону маадырлыг чорук кылыры кезээде улуг аргазы боду берген чаа совет кижиниң мозуунүн шынары ол дээр ышкаш-тыр.

...Соңга ындында команда дыцналып, кудумчуда чүс-чүс базым дагжап, чалыылар ырлажып үндү.

Ол — училищеңиң ыры-дыр. Оон соңуп — Филипченко-биле кады ол училищеңи дооскан офицер Кожайкин чогаатакан. А музыказы — офицер Бобейконуу. Ол дээрге фотографияда Анатолий-биле кады олур. Солун таварылга аа?

Ындыг таварлажыышкын эвээш эвес болган. Сергей Петрович —Филипченконуң «дээр таласы-биле башкызы» Георгий Константинович Мосоловтуң кончуг өңнүү чораан, а ол Мосолов дээрге, 1961 чылдың космосчу күзүнүнде Е-66 самолётка черден 34714 метр көдүрүлген кижи болгай. Ынчаарда ол анаа-ла Жора Мосолов турган, Сергей Петрович дег ындыг анаа инструктор. Олар ийилээп танцыга барып, харын ийилээп бир уруг-биле таныжып турган.

— Ынчаарда ону маадыр болур кижи деп канчап көрбейн барган кижи боор сен? — деп, Сергей Петрович кадайжын ам баштактангызаар-даа.

База бир «таварыгга». Ол училищеңи дооскан Иван Никитович Кожедуб база маңаа инструкторлап турган. Хөй чыл артканда, Совет Эвилелиниң ол үш дакпыр Маадыры бижип турган: «Бо училищеңиң кижизинткеңя умудукчуларның күроозелиндэ кирип турарым-биле аас-кежик-тиг мен».

Баштайгы чылдарның ындыг доозукчуларының базымнарын деңнеп базып тургулаапы ышкаш, курсант Алексей Леонов база чыскаалга кыпта-даа эскет чок базып тургулаан. Ону бодун чурук чуруур кижи дээш, белеткээри-биле аңаа дагзып каап турганы «Тергиининерниң самбыразы» төөгүде ховар чүүл болу бээрин ол канчап билир турган деп. Семестр бүрүзүнүң ужунда ол самбырага социалистиг чарыштың типлемчилерн, эң дээрге 17 курсантылардың чуруктарын ам делегилеп турар.

ДАЯЫПЧЫ алдарның музейинде космонавт Леонова турескаатказ деңгнир-биле кожа космостуң чаа маадыры Анатолий Васильевич Филипченконуң дугаймында делгинрин тургускан турары черле чугаажок. Ынчангаш ол болза училищеңиң төөгүзүнге чаа төөгүнү немээн, оон доозукчузувуң чүгле хүндүледдир демдээ эвес, харын ескe, онза демдек болур. Бо дээрге дүрүм ёзугаар чоргаарланыышкын-дыр! Ийи космонавтың маадырлыг үүлелериниң оруу моон өгелээн.

Алексей Леонов бомбүрөкгиң кырынга улуг маадырлыг чорукту кылырын планнап турда, Филипченко чаа шылгалдага белеткеп берген тургузулелеп турган экземенниң херечизин кыдыр — студентиниң демден салдыртыр дептерин ол аттестатта коштаан.

Инженер-электромеханик мергежил тывыскан дугайында институт дипломуун шуутла заводка ажылдап турган, ол бадыткаан.

— Институтту чаа дооскан кижи — ол дээрге, ам-даа инженер азы конструктор эвеспир — деп, Николай Григорьевич чугаалаан.—Езулуг специалисти кижизиндип алырының оруу узун. Борта чедиишкин, күзелден аңгыда, күш-ажылга инакшыл, салдынган сорулганы чедип алыр дээш чүткүл турда ол чедип алдынар.

В. ТЕЛЕГИН,
СЭТА-ның корр.

КОСМОСТА БАЗА КАТАП КОММУНИСТЕР!

Кужувус немежип тур

«Союз-6» болгаш «Союз-7» корабльдерни космосче чедиишкиниг салып үндүргенин «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаар фабриказының ажылчыларынга улуг оорушкы-биле дыцнаннар. База бир корабль — «Союз-8»-ти октябрь 13-те салып үндүргенин радио биске чедирип келди. Ам октябрьда үш совет корабльде эрес-маадыр чедп космонавт эртем шинчилелдерни кылып, ужудуп чорун турар-дыр.

Бистер бо өөрүнүүр медээни дыцнаваш, улам-на улуг күжениишкин-биле ажылдаар деп шинтипирледивис. Эзлегинде ажылчыларывыс бо чылдың тос айларының онаазгазын ажыр күүседип, өске эзлегелериниң мурнунда чорун турар. Бистер ам-даа чыл төнчүзүнге чедир эки шынарлыг хөй даг-дүгүн Төрээн чуртка бээр дээш, кызыыган шудургу ажылдап тур бис.

Үш совет космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкыну бистиң улам күш киирип тур. Улам-на эки ажылдаары күзенчиг-дир.

Михаил СУНДУЙ-ООЛ,
даг-дүгү арыглаар фабриканың цех начальниги.

Делегейни кайгатканнар

Совет чурт эртем болгаш техникага шылгарацгай чедиишкиннери-биле делегейниң чонун магададып чаңчыккан. Баштай-ла Чернің кыымнал спутнигни совет эртемденнер салып үндүрду база Совет Эвилелиниң хамаатызы Ю. А. Гагарин делегейге бир дугаарла космосче алдарлыг ужудуушкун кылып, орукту ажыткан.

Бо хүннерде үш корабльде 7 совет космонавт Чер чоогунуң орбитазында, эртемге улуг үнелиг программалыг, космонавтиканың төөгүзүнде бир дугаар болук ужудуушкуннарны кылып база катап делегейни кайгадыпты. Оң ужудуушкуннарның үнелиг шинчилелдериниң түңнели космосту оон-даа ынай штурмнаарынга чаа-чаа оруктарны ажыдер.

Мен, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Төрээн чуртун база катап делегейге алдаржыткан 7 совет оолга үректиң ханызындан изиг байыр чедирип, ужудуушкунарның программазын чедиишкиниг дооскаш, Төрээн черинге аас-кежиктиг хонуп алырын четтикпейн манап ор мен.

С. САЛЧАК,
Кызылдың педагогика институдунуң математика башкызы.

КОНСТРУКТОРЛАРНЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

ӨГЛУНУҢ кижизиттинип келгени дег ындыг берге айтырыг ада-иелерге турбас. Космонавт Владислав Волковтуң адазы «ами-хуу өг-бүле амыдырал» дугаймында чугаадан ынчангаш-ла өйталап турганы билдингир. Уругларын азырап тура ада-иелер келир үеде болур интервью дугайын бодавас-ла болгай. Ынчашгаш Владиславтың памдарын оон фамилиязын улуг үжүктер-биле орээш, СЭТА-ның Дыцнадының парлаан солун арнының сөөлүнден ажыш эгелээр ужуру ында. Ынчалзажок, оон амыдыралының өске үжен дөрт арыннарын чаңгыс орта канчап сыныштырарыл? Владислав ноябрьда үжен дөрт харлаар.

— Чок, Владактың памдарында онза чүү-даа чок ийин —деп, Николай Григорьевич ылаптыг харылаан.

Чамдык таварылгаларны ачазының ынчаар сактып келгени, оон оглунуң кижизидилгезинге хамаарыштыр өгбүлениң дуржулгазын содчур дээш эвес, апаа-ла, Совет Эвилелиниң ээлчеглиг хамаатызы космоста, СЭТА-ның Дыцнадымының сөөлүнде дамчыттынган кыска намдар улустуң сеткилинге четпейн турардыр дээрзин Николай Григорьевич билгеш ынчанганы ол.

Ынчалдыр, бо чаа арындан эгелээш оон чурттаалгазының арнын 1953 чылдың августка, оон он сес харлыг турганынга чедир — аткаар ажыдып көрээлиңер. Владислав Волков ынчан Москваның ужар үүл институдунга кииргеп билдиришкининге: «Мени институттуң бирги курузунга хүлээп алырыл диледим» дээнден өске чүве биживээн. Кыдыраштуңга чаңгыс арнынга сыныр бижип алган памдарында бодунуң дугайында «шыдыраа болгүмү удуртуп, хана солун редакторлап турган мен» дээниден өске база чүве биживээн болган. Ынчаза-даа оолдуң чүге ужар үүл институдунга кириксей бергенин оон автобиографиязынын өске арыннары хереченлеп турар: ачазы Москваның ужар үүл техникумун дооскан, 1934 чылдан бээр ужар үүлдүң камгалал үлетпүрүнде үзүктел чок ажылдап турар. Конструкторлар бригадазының начальниги. Ажылдавышаан турган, 1952 чылда Москваның ужар үүл институдун дооскан. Аваазы 1930 чылдан бээр 1943 чылга чедир база ужар үүл үлетпүрүнге конструктор эрте-дужаалга ажылдап чораан.

КҮЗЕЛ кажан, кандыг хүн, кайы минутада төрүттүнерил? Ону ада-иелер барык-ла эскербес, оглуазы уруу ада-иезиниң соон салгаксап, оон-биле амыдыралын эгелеп алырын бодап чоруурун белеп билип ап четтикпестер.

Ватман, ресфедер болгаш рейсшина деп үүлерил дээрзин Владислав «авай», «ачай» деп бижиптер апаргапының мурнунда-ла билир турган деп чугаалап болур. Школага баштайгы черчение кичээлдерн аңаа бажыңынга-ла артыкпн үүл болганы таварылга эвес. Үүвенің бодундан дөзевилел кылырынга, кандыг-бир үүвени хемчээп алгаш ону саазынга олчаан шынарынга ачазы оглу бичии турда-ла өөредип чораан. Калбак ыяштан корабльчигеш чазаап, аңаа мачталар кадаап, саазын парустар быжыглап каары аңаа чүве ышкаш сагындырар. Шуутү оолдар боттарының чап чылдарын ындыг корабльчигештербиле ойнап эрттирери билдингир. Ынчалза-даа...

— Кылыр дээн үүвенің баштай чуруп ал. Бодап көр— деп, ачазы оглунга чагып чораан.

Чогум-на харын ол минуталарда, былчак-даа болза, ылап кылып алган ажылынга чоргаарланып, оолдуң конструктор болур күзели төрүттүпе бербеди ыйпаан. А конструктор эвес, харын-даа капитан аан — үүге дээрге, шупту-ла оолдар далайга эжиндирерин күзээр ышкажыгай. Ачазының тускай эртеми ындыг тоолзуг эвес турган. Кажан завод даалыгыг даалга күүседип турган үеде ол бажыңынга хонук-хонуу-биле келбейн баргылаар. Колзе-даа номчуттуңгаш олурупгар.

— Ачай, силерниң заводуңарга барып болур бе? Чаңгыс катап көрген болаумза— деп, Владислав боттанмазын билип чораан чажыт күзелин ынчаар илередир.

— Хоржок, Владык, хоржок...

Чүгле дээр аңаа ажык турган — чүү хире күзей-дир сен олче көр. Дээр аңаа маадырларның ажык цегн ышкаш сагындырган. Ынчалзажок, ол цехче эрттиргижө чедир аңаа бажыңынга-ла артыкпн чүүл болганы таварылга эвес. Чүвенің бодундан дөзевилел кылырынга, кандыг-бир чүвени хемчээп алгаш ону саазынга олчаан шынарынга ачазы оглу бичии турда-ла өөредип чораан. Калбак ыяштан корабльчигеш чазаап, аңаа мачталар кадаап, саазын парустар быжыглап каары аңаа чүве ышкаш сагындырар. Шуутү оолдар боттарының чап чылдарын ындыг корабльчигештербиле ойнап эрттирери билдингир. Ынчалза-даа...

— Кылыр дээн үүвенің билдингир: оң сес харлыында, үүгле ынчан, июньүң магалыг хүннеринде школа доозуп турган, Владислав бөгүн база даарта үүнү кылыр күзелдиин билип турган. Күзелдің оруу шагда-ла шилип алдынган. Кажан ол Москваның ужар үүл институдунуң эжинге эң баштай чедө бергеш, базым санында олче дыка хөй чылдарның чоокшулап орарын бодаваапы-даа чадавас.

...Ам, солун арнында космонавтың чалыы чораан чылдагы хөгжүдериниң темпизи кеиир үеде 1,5—2 катап бедик.

Чоокку 3—5 чылдарның иштинде Кызылга эштеп-чыгаа демир-бетон бүдүрер цех чергелиг тудуг материалдары белеткээр хөй-хөй базазаларны тудуп доозар. Тудуг ыяжы килыр завод, чаа түүйбу заводу (Элагес-Аксынга) немежир. Ол бүгүнү ажыглалга киирген соонда капитал тудуг бижыг баазалыг болур. Ынчаарда республиканга берип турар капитал салыышкынары-биле тудуг организацияларының иүүзүүнүн ареэзинга карышкак чүүл уэутпаттынар.

III. КӨДӘӘ АЖЫЛ-АГЫЙ

Көдээ ажыл-агыйның кол сорулгазы—чурттакчы чоонуң аъш-чем продуктулары-биле улам долу хандырары, үлетпүрге чиг-этти бээри, эвилел фондузуунче эът, дүк киирерин улам күштелдирери. Мал ажылын сайзыраңгайныткан, республиканың экономиказының специализастаарын улам болбаазырадыры көрдүнүп турар. Хоорай чанының ажыл-агыйлары үлетпүрүүг черлерини сүт, чуурга, эът, картофель, ногаалар-биле хандырарын экижиндер.

Долгем одарлар, суггатгыг черлериң курлавыры, түс чернің чонуңуң мал ажылынга шаандан бээр мөөңнел алган дуржулгазы Тывага хойну, мыймыстыг бода малды остүрериниг тааримчалыг. 1980 чылда көдээ ажыл-агыйга ажыглаар чер 4,5 млн. гектар болур. Анда тараа тарыыр, мал чемин белеткээр, мал одарладыр.

Үнүш продукциязын шөлдерин калбартырындан эвес, а тараалың, өске-даа культураларның дүжүткүрүн бедидерилдер көвүдедирин перспективада иөрдүнген. Колхоздар болгаш совхозтар хову-шөлдерге киирер органинтит чемишчидилгени 1 млн. тонна (амгызындан 10 катап хөй) чедирер.

Көдээ ажыл-агыйның техниктиг чепсегелиин эде турузарын дүргедедирин СЭКП ТК-ның (1968 ч.) октябрь Пленуму база катап айтыкдл. Ону ёзугаар моон соңгаар республиканга көдээ ажыл-агыйның машинэлары, тракторлары, чепсек-херекселдери көвүдээри, оларның шынары улам экижиири билдингир.

Суггатгыг черни сайзырадырының эгээртинмес нурлавырлары бистө бар. Тывада суггатгыг болур чер 100 муң га хире. Ол дээрге бүгү Чөөн Сибирьде суггатгыг черниң 30 хуузу. Чижөгээзи саналашкынар ол девискээрни ийи катап деңгемчидериниң аргазы барын көргүзүп турар.

Ынчангаш келир он чылда чаа суггатгыга четкизин 22 муң га черге тудары көрдүнген. (Анда колхозтарның, совхозтарның боттарының алган хемчеглери кирбес).

Шыктарны, одар-белчирлерни экижиндер апаар. 2 муң га черниң одарын суг-биле хандырар. Эрозияга удур хемчеглер улам калбарар.

Малдың баш саны көвүдээри-биле чергедештир, оон продуктузуун бедидер. Түс черниң байдалыга таарышкан уксалыг хойну өстүрер. 1971—1980 чылдарда көдээ ажыл-агый продукциязы барык 2 катап көвүдээр.

Көдээ ажыл-агыйны интенсификастаарының айтыгаарын чедимчелиг шинтипирлээринің чугулазы улам күштелир.

IV. ТРАНСПОРТ

Транспорт-экономика харылзаларын улам сайзырадгайжыдын, хөгжүдениң бедик темпилерин чедип алыр. Республиканың үндүр сөөртүр кол продукциязы—даг-дүгү. Чингине перспективаның үезинде баазала республикажө кииир сөөртүлге хөй болур. Ол болза ажыл-агый адырларын индустриалдастаарын дүргедедири-биле холбашкан. Эвилел ужур-дузалыг бүдүрүлгелерни тудар. Оон продукция бээри шала соңгаар үеде болуру-биле ыядыг структураны тайылбырлаар апаар.

Орук тудуун улам күштелдирериниң транспорт харылзаазы экижиир. Устүң чазагыт орузун чаартыр. Анаа 11,5 млн. рубльди шинээдир. Ынчаарда ол оруктан 1,5 катап хөй автомашина шуужуп эртер арга тургустунар.

Саян-Шушенск ГЭС-тиң хөөлбээн кылган соонда, суг харылзаазын организастаар. Чүк сварылгазы (автотранспорттуң) 2 катап көвүдээр.

V. КҮШ-АЖЫЛ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Чурттакчы чоонуң өзүлдезининң темпизи Чөөн Сибирьнининден 1,8 катап бедик болур. Хоорай чурттакчылары элэзин көвүдээр.

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының хөгжүдезин анаа ажылдар хөй кижилерни негээр. Ынчангаш амдыгында баазын, хууда ажылын кылыш турар кижилерни ниитилел бүдүрүлгезинче киирештирерги улам күштелир.

Кадрларны үзе чарга бычыгдаар дээш, ажылчы чоонуң материалдыг, культурлуг чазагай чорузунун деңнелин бедидир хемчеглерни алыр. Ол үеде үүрмектеп садар баран сварылгазы 80 хуу үнгадыр. Чурттакчы чоонуң кижи бүрүзүнге чылда 750 рубльдиң баран сварылгазы опаажыр. Ам ол 400—450 рубль хире.

Чаа-чаа магазиннер, столовайлар, амыдырал хандырылга черлери немежир.

Культураның, амыдырал, коммунал хандырылгазының азбан черлери хоорайларга, район төптериниге улам көвүдээр. Туранны, Чадаананы суг ламчыдылгазы-биле хандырар. Кызамчыларның квартиралары ыяш, соок суглуг алыр.

• • •

Дараазындагы он чыл дээрге республиканың экономиказының, культуразының шапкын хөгжүдезиниң үеам болур. 1980 чылда ниити продукциянын хөй кезиин үлетпүр продукциязы эзлээр. Ынчаарда Тыва Совет Эвилелиниң индустриалдыг республиказы апаар.

А. АРЛАПМАЙ,
Тыва АССР-ниң Күрлаан даргазы,
В. СОЛДАТОВ,
экономика эртемнериниң кандидады.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ШАҢНААН

СЭКП-ниң Эрзин райкомунуң болгаш райкүүсюмнуң каттышкан хуралынга бо чылдың үшкү кварталының түңнелдерин үндүруп, чугаалашкан.

Совет Тываның 25 чыл оюнга алдар кылдыр калбартнан социалистиг чарышка «Чаа орук» колхоз тиилекчи болган. Ол колхоздуң ишчилери күрүнеге дүн садарының чыл планын 113,5, эътти—101,1 хуу, үшкү кварталда сүт садарының планын 123,4 хуу күүсетнен. Ол ышкаш ун колхоз мыйыстыг бода малды, хой, ошкуну, төвени болгаш чылгыны өстүрериниң чыя планын амыр күүсетнен, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын эки чорудуп, мал чемн белеткээрининң планын 118 хуу күүсетнен болгаш 2810 центнер мал чемнн ыштагларда чедирген.

Колхоздуң малчыннары бо чылын төрүүр 100 хойга онааштыр 107 хураганны менди камгалап ап, хойдан-на 2 кг 640 грамм дүктү ыыргып алган. СЭКП райкомунуң болгаш райнүүсюмнуң колхозтар аразынга шилчип чоруур Кызыл тугум чаа орунчуларга тывыскан.

Мал чемининң белеткелин 120 хуу күүсетнп, төрүүр 100 хойга онааштыр 109 хураганны камгалап алган болгаш кыштаглаашкынга бел

Н. К. КРУПСКАЯ

Ленин дугайында САКТЫЫШКЫННАР

ИЛЬИЧ чонуң херегелдериниң дугайында сагыш салырын бүгү совет аппаратта нетен турган.

1919 чылда аш болган. Ынчаарта ол берге үеде уруг-дарыг дугайында, оларның аъш-чемниң дугайында Ленинниң сагыш салышкыны тодазыбиле илереэн. Экономика комиссиязының 2-ги хуралынга Ильич ажылчыннарның уругларынга патура дузаламчызын өөргүзөр дугайында айтырыгны тургускан.

1919 чылдың майның орта үезинде байдал оңза аар-берге апарган. Украинада, Кавказта, Чөөп чүкте далган-тараа хөй, миллион-миллион пуд бар турган, ынчалза-даа хомааты дайын харыылажыр арганы үзүшкен, төп үлетүрүг районнар чидин-биле аштап турган. Чырыдыышкынның улус комиссариадынга уругдарыгны чемтерер чүве чок дээр дугайында хомудалдар урдунуп-ла турган.

1919 чылдың май 14-те соңгу-барының чазактың армиязы Петроградче шаап халдап эгелээн. Май 15-те генерал Родзянко Гдовту аткан, эстон болган фин ак-гвардейжи шеритлер шаап халдаан. Курорск мугулдурга тулчуушкуннар эгелээн. Ильич Петроград дээш сагыш човап турган. Ол-ла үеде — май 17-де — уруг-дарыгны халас чемтерер дугайында декретти ол бодандырыш чоруткан. Уругларның чнир аъш-чемниң эжиждер болган ажылчы чоннарның материалдыг байдалын хандырер соруга-биле 14 хар чедир бүгү уругларга, ада-иелериниң аңгы барымдаалап алыр категорияларындан хамаарылга чокка, бирги эээчегде уруглар чнир аъш-чем аймаан халас үндүрүп бээриниң эргежок чугулаазының дугайын декретте чугаалап турар. Декрет чер ажылдыг эвес 16 губерниядың улут фабрикалыг төптеринге хамаарыштыр үнген.

ИЮНЬ 12-ДЕ «Кызыл горка» гарнизонунуң өскерликчи болганының дугайында медээ келген. Ол-ла июнь 12-де Ильич Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң уругларың халас чемненилгеэзиниң дугайында декретти калбартырының дугайында доктаалынга ат салган: халас чемненилге-биле хандырар чүлелериң саны көвүдээн. Халас чем-биле 16 хар чедир уругларны хандырар апарган.

Мен Чырыдыышкынның улус комиссариадынга, школадан дашкаар өөредилгениң киллизинге ажылдап турганы, ол херекти Ильичниң кайы хире доктаамал сонуургап турганын көрүп турдум. Бисче, школадан дашкаар өөредилге киллизинге, улус: эр, херээжен ажылчыннар, тараачыннар, фронтудан келген солдаттар, башкылар, партия ажылдакчылары үргүлүү кээп турган. Школадан дашкаар өөредилге киллизи шынында бир-ле улус чыгыыр хайымның чер апарган. Ильичниң дугайын ажылының дугайын чугаалаар дээш партия ажылдакчылары кээп турган, пропаганда-агитация ажылын канчаар чорутса эки дээр дугайында айтырыг салыр дээш ажылчыннар кээп турган, кызыл-армейжилер, кызыл командирлер четилеп кээп, көдээ-биле быжыг холбаалыг ажылчыннар кээп тургулаан.

Бир кызыл-армейжи аныяк кижи оларныңча херектиг номнар чорутпайн, солуннар четпеин турар, пропагандистер оларда чок деп хомудап, ынаар хөй-ле пропагандистерден чорударын негеп келгенин сактыр-дыр мен. Чаңгыс ол-даа эвес, харын дыка хөй кижи ол ышкаш негелделиг кээп турган болдур нйни. Ынчалза-даа ол чалбыштаалып турар изиг оол сагыжында артып калган.

БАРЫЫН ОБЛАСТЫҢ кандыг-ла бир ортумак училище черинге камгалал албаны эрттирип турган ротаның дайынчылары «кожайлар» культураэзин канчаар узуткан каанының дугайын фронтудан келген аныяк командир биске хайнышкынныг чугаалаан. Ындыг өөредилге черлери элээн артык ергелиг турган, кызыл-армейжилер хамык өөредилге херекселдерни чуура шаап, өөредилге номнарын, кыдыраалтарны үзе-чаза тырткылап каапкан. «Бо кожайлар хөреңгиэн ышкажыл» дижип чугаалажып турганнар. Өске талазында, кызыл-армейжилер өөредилгеже канчаар-даа аажок чүткүп турганнар. Өөредилге номнары чок турган. Хаанны болган ада-чурттуг йөрээген эрги өөредилге номнарын кызыл-армейжилер узуткап каар турган. Олар амыдырал-биле, оларның сагыш-сеткили-биле холбашкан өөредилге номнарын негээр турганнар.

Ильичниң чүве чугаалаазы школадан дашкаар өөредилгениң съездизинге ооң делегаттары фронтуже чоруур деп шиитпир үндүрген. Дыка хөй кижи ынаар чораан. Оларның аразынга үлегерлиг башкы эш Елькина Мурнуу чүк фронтуазынче чорупкан. Кызыл-армейжилер бижикке өөренирин негээн. Елькина оларны эрги грамматиканың аргазын өзугаар өөредип эгелээн. Кызыл-армейжилер эрги грамматина аргазы-биле өөренириндең ойталааннар. Ооң соонда Елькина үжүглелди чаа өзу-биле тургуза берген.

ТАРААЧЫННАРНЫҢ аныдыралының дугайында. ол бо айтырыгларны оларның канчаар көрүп турарының дугайында бистиң школадан дашкаар киллизинге ажылдап турганы, ол херекти Ильичниң кайы хире доктаамал сонуургап турганын көрүп турдум. Бисче, школадан дашкаар өөредилге киллизинге, улус: эр, херээжен ажылчыннар, тараачыннар, фронтудан келген солдаттар, башкылар, партия ажылдакчылары үргүлүү кээп турган. Школадан дашкаар өөредилге киллизи шынында бир-ле улус чыгыыр хайымның чер апарган. Ильичниң дугайын ажылының дугайын чугаалаар дээш партия ажылдакчылары кээп турган, пропаганда-агитация ажылын канчаар чорутса эки дээр дугайында айтырыг салыр дээш ажылчыннар кээп турган, кызыл-армейжилер, кызыл командирлер четилеп кээп, көдээ-биле быжыг холбаалыг ажылчыннар кээп тургулаан.

Бир кызыл-армейжи аныяк кижи оларныңча херектиг номнар чорутпайн, солуннар четпеин турар, пропагандистер оларда чок деп хомудап, ынаар хөй-ле пропагандистерден чорударын негеп келгенин сактыр-дыр мен. Чаңгыс ол-даа эвес, харын дыка хөй кижи ол ышкаш негелделиг кээп турган болдур нйни. Ынчалза-даа ол чалбыштаалып турар изиг оол сагыжында артып калган.

БАРЫЫН ОБЛАСТЫҢ кандыг-ла бир ортумак училище черинге камгалал албаны эрттирип турган ротаның дайынчылары «кожайлар» культураэзин канчаар узуткан каанының дугайын фронтудан келген аныяк командир биске хайнышкынныг чугаалаан. Ындыг өөредилге черлери элээн артык ергелиг турган, кызыл-армейжилер хамык өөредилге херекселдерни чуура шаап, өөредилге номнарын, кыдыраалтарны үзе-чаза тырткылап каапкан. «Бо кожайлар хөреңгиэн ышкажыл» дижип чугаалажып турганнар. Өске талазында, кызыл-армейжилер өөредилгеже канчаар-даа аажок чүткүп турганнар. Өөредилге номнары чок турган. Хаанны болган ада-чурттуг йөрээген эрги өөредилге номнарын кызыл-армейжилер узуткап каар турган. Олар амыдырал-биле, оларның сагыш-сеткили-биле холбашкан өөредилге номнарын негээр турганнар.

Ильичниң чүве чугаалаазы школадан дашкаар өөредилгени

ОРБИТАДА — ЧЕДИ ДИДИМ АЛЫШКЫЛАР

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫНАР!

1925 чылда тадаазылаттынган

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 16 ЧЕТВЕРГ № 244 (8090).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

ОТЧЁТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Бистиң республикавыс партия организацияларында отчёт-соңгулдалыг хуралдар В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүндеи бир 100 чыл болур онаага теленеткеи ужуражыр дээш бүгү улустуң күш-ажылчы база политиктиг кодургулуунуг үезинде эртип турар. Ленинчи юбилейге уткуштур улус ажыл-агыйының планныг сорулгаларын доодур болгаш ажыр күүседир дээш коммунистер улам күжениишкинниг ажылдан, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерин чедип ап турар. Дыка хей үлегтир бүдүрүлгелериг коллективтер беш чыл планының дөртки чылының даалгазын бүзүрединдиве боттандырып, а чизиктары беш чылдың үлүүнге киирештир ажылдан киргеи. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыларыг мал, чер ажылының продуктуларын бүдүрериге, күрүнеге садарыпта биче эвес салыышкынын киргеи. Республиканың кодоо ажыл-агыйының ажылдакчылары III кварталда күрүнеге сүт садарының планын 103,2 хуу, эът—106,8, дук садарының чыл даалгазын 102,6, тараа садарын 105 хуу күүсеткеи.

Бо бүгү СЭКП-ниң XXIII съездиниң бистиң чуртувустуң экономиказын болгаш культуразын улам мынай хөгжүдер талазы-биле ажылдан кылган хемчеглери чедиишкинниг боттанып турарын хереченип турар. Ону шиитпирлэриге партия организациялары улуг рольдуг болганын отчёт-соңгулдалыг хуралдарга илеткелчилер, ооң киржиичилери демдеглээн.

Партия организацияларынга болгулаан отчёт-соңгулдалыг хуралдар организастыг, бедик идейлиг деңнелге, шүүмүүлел болгаш бот-шүгүмчүледдиг байдалы-биле эрткилээн. Хуралдарга олурушкан коммунистериң хей иезин санап бергеини чугаалаарга-ла ону тодаргай хереченип турар. Коммунистер соңгулдалыг органнарның ажыл-чорудулгазының бүгү талазын көрүп, СЭКП-ниң XXIII съездиниң ажызагый, идеология болгаш партияның шиитпин ажылының талазы-биле салган сорулгаларын күүседир дээш канчаар демисежип, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бир 100 чыл болур онага аддыр кижидыр ажыл соңгулдастың хүлээлгелерин боттандырып турарының дугайында чугаалап турар.

Партия организацияларының отчёттуг чылда партийжи-организастың, масса-политиктиг ажылдың сайгарыңгайжыдарын уламчылаан. Коллективтиг удуртулганы сагыыр, ажыл-шинчи чорукту бедидер дугайында ленинчи айтыышкынын парторганизациялар хамык чокка боттандырар дээш ажылдан келген. Ооң түңнелиниве коммунистериң идепкейин өскен, партия организацияларының дайынчы арганы быжыккан. Партия ажылы улам тодаргай болуп, четпестерге эптеш чок болуу бергеи.

«Межегей» совхозта А. Белекина секретарылаан хойлку бригадада партия организациязының хуралы организастыг, ажыл-шинчи байдалга эртикеи. Отчёттуг үениң дургузунда организастыг болган масса-политиктиг ажылдың, социалистиг чарыштың удуртулганың ажыктырган. «СЭКП Уставының негелдеелерин коммунистериң күүседир турарының дугайында» айтыырыгны чугаалашкан, хуралдың шиитпирин ажыдыралга боттандырар хемчегелерин доктаамал ап келген. Чоруткан ажылдың ачымында коммунистериң бот-идепкейин бедээн, ажылга харысалга улатыган. Ол эки түңнелдерни берген. Бригада төрүүр чүе хойга онаашты 107 хураганы, бир хойдан 2 килограмм 90 грамм дүктү кыргып алган. Чарыштың организаторлары болган мурнучылары коммунистер. Коммунист Ооң Сырат төрүүр чүе баш хойдан 117 хураганы доруктуруп остүргеш, чарыштың тиилекчизи болган.

Отчёттуг чылда Эрзин районнуң Бай-Даг сес чыл школазында партия организациязы коллективтиг күжүн өөредилге-кижизидилге ажылын эжиндиреринге моонаеп ышдаан. Партия хуралынга кижизидилге дугайында айтырыгны 6 удаа чугаалашкан. Хүлээп алдынган доктаалдарның күүселдезин хынап, чедир кыдыымаан түүлдерни чайладыр ажылдарны чорутқан. Ынчангаш школа районда өөредилге-кижизидилге талазы-биле дээре ажылдыгларның бирээзинге санадып турар.

Партия организацияларының эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдарынга, коммунистер СЭКП-ниң XXIII съездиниң болгаш партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш соңгулдалыг организларның, коммунистериң чоруткан ажылын бүгү талаалыг аналитеппаан, чедир кыдыммаан түүлдерни, четпестерни илереткеп. Чөөн-Хемчик районда «Тыва» совхозтуң коммунистери отчёттуг үеде партия комитединиң малчыннар-биле ажылды, социалистиг чарыштың багай организастаашын шыңгыы шүүмүүлээн. Кызылда № 7 школаның партия организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга спорт залы, өөредилге мастерскаязы каш чыл удаштыр чок болуп келгенин, ону акпаладырарын хоорүүскөн аазап келзе-дээ, күүсетпейн турары четпес деп демдеглээн.

Чамдык черлерге отчёт-соңгулдалыг хуралдар хынамчалыг белеткелдер чок эрткилээн таварылгалар бар. Барымын-Хемчик районнуң хереглекчилер шиитиделиндеге партия организациязының секретары М. Монгуштуң отчёт изеткели коллективтиг ажыл-чорудулгазын хаяы аналитеп көргүзээн. Шак мынды четпестерни болдурбазы-биле белеткелди баш бурунгаар хынамчалыг чорудар ужурлуг. Дуржулгадан алган көөрге, хуралдың чедиишкинниг эртери отчёт изеткелеяиң шынарлыышдан улуу-биле хамаарыжыр. Ол парторганизациянның ажыл-чорудулгазын хаяы аналитээр, сорулгаларны тодарадыр.

Октябрь, ноябрь айларда республиканың партия организациязыларынга отчёт-соңгулдалыг хуралдар уламчылаар. Ынчангаш отчёттарны болгаш соңгулдаларны эрттирериниң белеткелин партия комитеттери, райкомнар, хоорком удуртур, секретарьларынга дузалаш көргүзер хүлээлгелиг. Отчёт-соңгулдалыг хуралдар эрткен соонда партия эге организациязыларының удуртулгазынга дуржулгалыг эштерден ангыда партия ажылынга дуржулгазы эзээн чаа кижилер соңгуттурар. Оларга дуза чедирер, өөредилгезин организастаары эргежок чугула.

Партия организациязыларында отчёттар болгаш соңгулдалар, оларның моон соңгаар организастыг чорууның быжыглырынга, коммунистериң идепкейин бедидеринге дузалаар. Ол болза совет улустуң коммунизм дээш демиселиве чаа-чаа тиилелгелерни чедип алырынга чугула чүүл болур.

КЕЖЭЭ-ЛЕ-ДИР

Кызыл хоорайның № 24 уруглар яслизиниң кижизидикчилери, ажаакчылары болгаш коллективтиң бүгү кежигүнери «Союз» космос корабльдериниң аттыгып үнгениинден бээр бүгү кичээнгейнисти улуг Төрээн чуртувуң чүрээ Москва хоорайже углайдырган чуртаан тур бис. Космос делгеминде үш корабльдиң сүргүштүр ужудуп, эртем-техниктиг шинчилелдер кылып, төрээн чери-биле тудуш харылзажыл турарынга өөрүп, магадап тур бис.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында космос делгеминиге хостуг ужар, делегейге ээ-не башкай ол ырак талыгырже орук назонивис дээш катап-катап чоргаарлаптыр-дыр бис. Коммунизмниң келир үеде тургузукчулары бичии чаштарны кижизидип, өстүрүп турар ясли-садтарының, школаларның коллективтеринде башкылар, кижизидикчилер, ажаакчылар ышкаш бистиң алдарлыг эвирлеривистиң сорулгазын күүсеткеш, төрээн черинге амырменди ээп келирин күзедивис.

Л. ЛОВАЧЕВА,
яслиниң эргелекчизи.
М. КОВЕНСКАЯ,
уруглар эмчизи.

Совет-вьетнам чугаалажыышкыннар

Октябрь 14-те Кремльге совет-вьетнам чугаалажыышкыннар эгелээн. Чугаалажыышкыннарда киржип турарлар болза:

Совет талдан — СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ниң Политбюровузунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ниң Политбюровузунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ниң секретары эш А. П. Кириленко болган албанның өске-дээ кижилери;

Вьетнам талдан: Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ниң Политбюровузунуң кежигүнү, ВДР-ниң чазаанның Премьер-Министри эш Фам Ван Донг, ВАП ТК-ниң Политбюровузунуң кежигүнү, ВДР-ниң чазаанның Премьер-Министриниң оралакчызы эш Ле Тхань Нги, ВАП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат, ВДР-ниң Совет Эвилелинде элчизин эш Нгуен Тхо Тяи болган өскелер-дээ.

Вьетнам өңдүктер ВАП ТК-ниң, ВДР-ниң чазаанның, бүгү вьетнам улустуң өмүүжээнинден изиг байыр чедиришкинин болган коммунистиг тургузуушкунга чедиишкиннерлиг болурунга чаагай күзээшкиннерин СЭКП ТК-га, ССРЭ-ниң чазаанга, бүгү совет улуска дамчыткан, америк агрессияны ойтур шаварынга болган ВДР-ге социализмни тургузарынга совет улустуң вьетнам улуска көргүзүп турар дузалаамчызы дээш СЭКП ТК-га болган Совет чазаакка ханы өөрүп четтиргенин илертейлээн. Олар космосту шинчилээриниге чаа шылгараңгай челиишкин—совет космонавтраның бөлүк ужудуушкуну-биле хөзбаштыр совет удуртунчуларга болган бүтү совет улуска түректиң ханызындан байыр чедиргеп.

СЭКП ТК-ның, Совет чазактың болган бүгү совет улустуң өмүүжээнинден совет удурткулар вьетнам улустуң болган бүгү вьетнамистиг шинчээшкининиң аар чидирии—ВАП ТК-ның Даргазы, ВДР-ниң Президентиин Хо Ши Миниң мөчээни-биле хөлбаштыр ханы кажыдалын илертейлээн. Олар вьетнам өңдүктериң совет улуска дамчыткан байыр чедиришкини болган чаагай күзээшкиннери дээш түректиң ханызындан өөрүп четтиргенин илертейлеп, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязы Хо Ши Миниң чагыларын бижыы-биле удуртулга болдурар дээрзинге боттарының бүзүрелдиин медеглээн. Олар АКШ-тың империалистиг агрессизынга улур демиселиве болган ВДР-ге социализмни тургузарынга чаа-чаа чедиишкиннерни вьетнам улуска күзээн.

Найыралдын, түректиң ханызындан болган бот-бодун билчир чоруктуң байдалынга арткеи чугаалажыышкыннар чоруп турда талалар ийи чурттуң аразында ажы-дүкма харылзааларыны, СЭКП биле ВАП-ниң аразында, Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың аразында кады ажылдажылганы улам мынай хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажыш корген.

Чугаалажыышкыннар уламчылаар.

(СЭТА).

СОВЕТ ЭРТЕМНИҢ УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

Өөрүп магададым

Төрээн совхозумнуң мал ажылынга ажыыдан келгенимниң 12-ги чылы—1969 чыл мөнээ кайгамчык-ла өөрүшкүлүг болду. Үр үеде кады ажылдан келгеним коллективимниң коммунистери бо чылын мени ленинчи Коммунистиг партияның кежигүнүге хүлээп алдылар. Ол амыдыралымга кажан-даа уттундурбас. Ооң-биле кады бо хүннерде база бир өөрүшкүлүг болуушкунну чуртаап эртип тур мен. Чүл дээрге, «СОЮЗ-6, «СОЮЗ-7», «СОЮЗ-8» космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкуну мени база катап өөрүп, магадатты.

Совет эртемниң чаа чедиишкин бүрүзү мен ышкаш бөдүүн совет кижилериниң чаагай чоруунче утланган деп билир мен. Мындыг магалыт чуртуң хамаатызы болганымга улам чоргаарланмышаан, эзир ышкаш эрес эрлер космонавтиканың төрээн Черинге амыр-менди, чедиишкиниг ээп келирин күзээр-дир мен.

Хөвалыт СЕМЧИТ-ООЛ,
«Улут-Хая» совхозтуң хойжузу.

Ишчиниң чоргааралы

Чымыштыг күскү ажыл-ишти шулуудатчы, комбайн-биле тараа ажаап тургаш, биске онаашкан улугуң сөөлгү гектарларын доозупкан бис. Түңиел багай эвес, районга ийиги черде.

Кылган ажылга сеткил ханып, Совет Тыванның 25 чылын байырлаарынга белеткенишпен турувуста, эрес-дидим совет оолдар база катап космосче ужудуп үнген деп өөрүнүт медээ радио дамчыштыр келди.

Чеди космонавтың башкарганы 3 «Союз» корабльдерни оларның аразынга идегелдиг уланытыр салып үндүргеш, харылзааны тудуп. Чер кырын чурукка тырттырып, ямы-бүрү шинчилелдерни кылганы бөдүүн ишчи кижиниң чоргааралын хайныктырып келир-дир.

Ч. МОНГУШ,
«Ооң» совхозтуң комбайнери.

Өөрүп магададым

Төрээн совхозумнуң мал ажылынга ажыыдан келгенимниң 12-ги чылы—1969 чыл мөнээ кайгамчык-ла өөрүшкүлүг болду. Үр үеде кады ажылдан келгеним коллективимниң коммунистери бо чылын мени ленинчи Коммунистиг партияның кежигүнүге хүлээп алдылар. Ол амыдыралымга кажан-даа уттундурбас. Ооң-биле кады бо хүннерде база бир өөрүшкүлүг болуушкунну чуртаап эртип тур мен. Чүл дээрге, «СОЮЗ-6, «СОЮЗ-7», «СОЮЗ-8» космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкуну мени база катап өөрүп, магадатты.

Совет эртемниң чаа чедиишкин бүрүзү мен ышкаш бөдүүн совет кижилериниң чаагай чоруунче утланган деп билир мен. Мындыг магалыт чуртуң хамаатызы болганымга улам чоргаарланмышаан, эзир ышкаш эрес эрлер космонавтиканың төрээн Черинге амыр-менди, чедиишкиниг ээп келирин күзээр-дир мен.

Хөвалыт СЕМЧИТ-ООЛ,
«Улут-Хая» совхозтуң хойжузу.

ТУДУГЖУНУҢ СӨЗҮ

Башкарылгалыг үш совет «Союз» корабльдери болук ужудуушкуну үргүлчүлеп, шинчилелдерни, шенелдеерни болгаш хайгаараалдарны чедиишкиниг күүседип чорууру радиодан дыңнап, сонуннардан номчуп тур бис. Совет эртемниң болгаш техниканың сайзыралы магаданчыг-дыр.

Төрээн чурт улам күчү-күштүг болуун дээш моон-даа артык хей түүлдерни кылыксаары келир-дир. Бистиң тудугжу бригада тос айларның планын амыр күүсеткеп. Беш чыл планының дөртки чылының даалгазын хуусаа бетинде боттандырарын шиитпирлээш ажылдан киришкеп бис. Тудугжунуң сөзү бызыг, ажыл-херек-биле карышпас.

С. СЕНДАЖЫ,
«Тыва даг-дүзү» тудуг эргелелинде бригадир.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады.

КЕЖЭЭ-ЛЕ-ДИР

Кызыл хоорайның № 24 уруглар яслизиниң кижизидикчилери, ажаакчылары болгаш коллективтиң бүгү кежигүнери «Союз» космос корабльдериниң аттыгып үнгениинден бээр бүгү кичээнгейнисти улуг Төрээн чуртувуң чүрээ Москва хоорайже углайдырган чуртаан тур бис. Космос делгеминде үш корабльдиң сүргүштүр ужудуп, эртем-техниктиг шинчилелдер кылып, төрээн чери-биле тудуш харылзажыл турарынга өөрүп, магадап тур бис.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының ачызында космос делгеминиге хостуг ужар, делегейге ээ-не башкай ол ырак талыгырже орук назонивис дээш катап-катап чоргаарлаптыр-дыр бис. Коммунизмниң келир үеде тургузукчулары бичии чаштарны кижизидип, өстүрүп турар ясли-садтарының, школаларның коллективтеринде башкылар, кижизидикчилер, ажаакчылар ышкаш бистиң алдарлыг эвирлеривистиң сорулгазын күүсеткеш, төрээн черинге амырменди ээп келирин күзедивис.

Л. ЛОВАЧЕВА,
яслиниң эргелекчизи.
М. КОВЕНСКАЯ,
уруглар эмчизи.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫГЛАРЫ

Чеди космонавтыг, совет үш космос кораблиниң бөлүк ужудуушкуну хонуктаа ажыр үргүлчүлеп турар.

1969 чылдың октябрь 14-те Москванымы-биле 16 шакка чедир космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдери Черни долгандыр тус-тузунда 50, 34 болгаш 18 дескинитлерни кылаанар.

Кады ужудуушкуннуң ийиги хонуунуң эгезинде үш космос корабльдериниң экипаждары башкарылганың автоматтыг болгаш хол-биле кылыр ажылдарын хынагылаан.

Имир болгаш хөлегелиг байдал турда Черни көөр арганы ажыглап турган, хол-биле уг-шиг тыварын боттандырып болуруун тодаргайлагылаан.

Корабльдериниң кижи олурар черлериниве агаарының бажыыкшыны моңгун суггуг хемчээлчи дээгаар 790—820 миллиметрниң иштинде болуп турган. Температура — Цельсиниве 20—24 градус. Шыгы—54—57 хуу.

Космоста артем талазы-биле үш лаборатория чаңгыс ай план ёзугаар эртем-шинчилел ажылдарын сырый холбаалыг кылып уламчылап турар.

Корабльдер биле Черниң аразында ийи таланың быжыг харылзаалы туттунуп турар. Космонавтарның байдалы эки. Кайтамчыктыг космос корабльдериниң бүдүрүкчүлери — эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга космонавтарның ёмүүжээнинден ханызы-биле өөрүп четтиргенин бөлүк корабльдериниң командири полковник В. А. Шаталов дамчыткан.

* * *

Ужудар космос системазыны ажылдан кылырынга эргежок чугула аазап каш сайгарылга шинчээшкиннерин көрдүзеп программа ёзугаар бөлүк космос корабльдери күүсеткеп.

Ол сайгарылга шинчээшкиннер үезинде «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер боттарынга чоокшулажып, бот-боттарын хайгаараажып, ямы-бүрү хемчээлдиг черлерге объектилерниң канчаар көстүрүп тодарадыр соруга-биле чурукка болгаш кинога тырттыраарын боттандырганнаан. Ооң-биле кады чырыктың хемчээлиниң болгаш туранналар херекселдерби-ле көөрүнүң дузазы-биле медээлер солчуп болуруп шинчилелгилээн.

Үр үеде орбита-орукка турар лабораториязы турганда, тускай кылымышкыннарны ажылдан кылырының талазы-биле аазап каш сорулгаларны шиитпирлээриниге ол медээлер эргежок чугула.

Бо айыттынган шенелде-шинчилелдерден ангыда, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң экипаждары медицина талазы-биле улуг хемчээлдиг шинчилелдерни күүсеткеп, корабльдериниң соңгажыгаштарынга болгаш туранналар көөрүнүң хайгаараашкыннарын дугурушпутпаан программа ёзугаар чорудар.

Ооң аңгыда «Союз-6» корабльге даштыкы дыңыштың, порулде анализаторунуң, чаңгыс ай шенелдеерни чорударыбиле вестибулияр аппаратның ажылдарын шинчилээри-биле кады медицина шинчилелдерни, чер кырының геология-география районнарын болгаш циклоннарының хөгжүлдезин хайгаараарын болгаш чурукка тырттырарын, оператор ажылчорудулганы хынаарын, информацияның минимишкининиң болгаш шимчедикчи чорудулгаларның илередишкининиң чепсектериниң үнелеашкинин кылган.

«Союз-7» космос кораблиниң экипажы корабльдиң ишти-кки системаларының контролюн, чырыктылыг көзекчигештерни болгаш оларның көжериниң динамиказын хайгаараарын боттандырган, чигелээшкиниң системазының болгаш шимчээшкин башкарылгазының ажылдаарының характеристикаазын кылган, хүнге удур утланнышкынга сылдыстар даамыштарынга микрометеорлуг чүүлдериниң кандыг салдартыг болурунуң талазы-биле хайгаараалдарны уламчылаан турган.

Сыдыктарны көрүп чораан уг-шиг тыварының, тускайлаң башкартынарының методиказын ажыдын кылырын, үүн херелдериниң салдарларының кандыызын шинчилээрин, база ямы-бүрү медицина-биология талазының шинчилелдерин кириштирип турар хей шинчилелдерни, шенелдезерин «Союз-6» корабльдин экипажы күүсеткеп.

Шинчилелдерин болгаш шенелдеерни күүседип чорун турда, экипаждарның ажылының дугайында телерепортаждарны космос корабльдеринден ужудуушкун үезинде удаадаа чорудуп турган.

Корабльдер биле черде хайгаарал пунктуларының аразында ийи таланың быжыг радиохарылзаазын тудуп турар. Корабльдериниң бүгү системалары тавармычалыг ажылдан турган. Космонавтарның байдалы эки.

Совет Эвилелиниң девискээриниден радиолап көөрүнүң зоназындан корабльдер дашкаар ужудуп чорун турар үезе космонавтар дыштанырлар.

„Союз“ корабльдерде чаа хүннүң эртени

«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» космос корабльдериниң болук ужудуушкуну уламчылап турар.

Бөлүк космонавтарның чаа ажыл хүнү эрте — Москванымы-биле 5 шак 30 минутада эгелээн.

Космонавтар эки хөөннүг, сергек одунгуган келген. Кезек күш-культура шимчээшкиннериниң кылып, медицина талазының контролюн кылганының соонда, экипаждарның кежигүнүнери корабльдерге черлерин эгелеп, ужудуушкун программазын күүседиринче киришкеннер.

Контроль херекселдериниң корабльдерде температураның, базылыкшының болгаш агаар составының дугайында көргүзүглерин көрүп, корабльдерде системаларның тавармычалыг ажылдап турарынга бүзүрээш, «Союз-6» корабльдиң командири Г. С. Шонин биле «Союз-7-ниң» — А. В. Филипченко олар бөлүк ужудуушкунга кады эртем-шинчилел ажылдарын чорударынга беленип белүктүң командири В. А. Шаталовка илеткээнер.

Москванымы-биле 6 шак 50 минута турда, Совет Эвилелиниң девискээринде турар хайгаарал станцияларының радиолап көөр зоназынга корабльдер кирип келген, ужудуушкунну башкарар төп-биле харылзааны туда бергеп.

Корабльдерде системаларның ажылдарының эң-не ажыктыг чурумуунуң дугайында техниктиг айтыышкыннарны болгаш ужудуушкуннуң сөлчегиг хүнүнүң программазының талазы-биле эртежок чугула эге түүлдерни корабльдерге Черден дамчыштырып бергеп.

Эртенги чемниң соонда космонавтар эртем-техниктиг шинчилел-шенелдеерни кылырынче киришкеп.

Программаны ёзугаар космонавтар чоокку шактар иштинде Черниң даглыг районнарынга чер кырының чамдык участокторын хайгаараар ажылдыг чорудар. Ооржум болган Атлант океанларның кырында булут болгаш улут казырганчак түүлдериниң пептерээшкининиң хайгаараар, артаның курнагларның болгаш ээн курган черлериниң канчаар көрүнүктелирин шинчилээр ужурлуг.

Космонавтарның байдалы эки, хөөнүг сергек.

8 шакка чедир «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер черни түс-тузунда 61, 45 болгаш 29 дескинитгенир.

Болук ужудуушкун чедиишкининг уламчылап турар.

* * *

Башкарылгалыг «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң космос системаазы болук ужудуушкуннуң ийиги хонуунуң программазын күүседир талазы-биле ажылды үргүлчүлеп турар.

Тускай орук хемчээлдериниң медээлерин ёзугаар алырга, корабльдериниң командирлери хол-биле башкарылганы ажыглавышаан, боттарының маңёврларын үргүлчүлээн.

Ооң аңгыда «Союз-6» корабльге даштыкы дыңыштың, порулде анализаторунуң, чаңгыс ай шенелдеерни чорударыбиле вестибулияр аппаратның шинчилээри-биле кады медицина шинчилелдерни, чер кырының геология-география районнарын болгаш циклоннарының хөгжүлдезин хайгаараарын болгаш чурукка тырттырарын, оператор ажылчорудулганы хынаарын, информацияның минимишкининиң болгаш шимчедикчи чорудулгаларның илередишкининиң чепсектериниң үнелеашкинин кылган.

«Союз-7» космос кораблиниң экипажы корабльдиң ишти-кки системаларының контролюн, чырыктылыг көзекчигештерни болгаш оларның көжериниң динамиказын хайгаараарын боттандырган, чигелээшкиниң системазының болгаш шимчээшкин башкарылгазының ажылдаарының характеристикаазын кылган, хүнге удур утланнышкынга сылдыстар даамыштарынга микрометеорлуг чүүлдериниң кандыг салдартыг болурунуң талазы-биле хайгаараалдарны уламчылаан турган.

Сыдыктарны көрүп чораан уг-шиг тыварының, тускайлаң башкартынарының методиказын ажыдын кылырын, үүн херелдериниң салдарларының кандыызын шинчилээрин, база ямы-бүрү медицина-биология талазының шинчилелдерин кириштирип турар хей шинчилелдерни, шенелдезерин «Союз-6» корабльдин экипажы күүсеткеп.

Шинчилелдерин болгаш шенелдеерни күүседип чорун турда, экипаждарның ажылының дугайында телерепортаждарны космос корабльдеринден ужудуушкун үезинде удаадаа чорудуп турган.

Корабльдер биле черде хайгаарал пунктуларының аразында ийи таланың быжыг радиохарылзаазын тудуп турар. Корабльдериниң бүгү системалары тавармычалыг ажылдан турган. Космонавтарның байдалы эки.

Совет Эвилелиниң девискээринден радиолап көөрүнүң зоназындан корабльдер дашкаар ужудуп чорун турар үезе космонавтар дыштанырлар.

СЭТА-НЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

УЖУДУУШКУНДА — „ИНТЕРКОСМОС-1“

Космос делгемнерин тайбың сорулгаларга шинчилээр болгаш ажытаар талазы-биле социалистиг чуртталганың кады ажылдажылгазының программазын ёзугаар 1969 чылдың октябрь 14-те Совет Эвилелиниге Черниң «Интеркосмос-1» дээр кылымал спутнигин космосче салып үндүрген.

Хүнүнүң өңнең өңдүүн мындыра турар кыракы ноогүлбес хереллерни база рентген хереллерни болгаш Черниң үстүкү атмосферазының тургузуунга ол хереллерниң салдарын шинчилээриниге «Интеркосмос-1» таарыштыртыпган.

«Интеркосмос-1» спутникти орбита-орукче мындыг параметрлерлиг кылдыр салып үндүрген:

— Черниң кырындан эң чоок хемчээли (перигеязында)—260 километр;

— Черниң кырындан эң ырак хемчээли (апогеязында)—640 километр;

— Черни баштайгы дескинериниң үеэн—93,3 минута;

— орбита-орууның ийленчээ—48,4 градус.

Спутникте тургускулаан, эртем талазы-биле аппаратуралар:

— Лайман-альфа фотометр болгаш эртем талазы-биле хемчээшкиннериниң түңнелдерин операативтиг дамчыдырынга үзүктел чокка ажылдаар тускай дамчыдыкчы; боларны Герман Демократтыг Республика белеткээн;

— Совет Эвилелиниң ажылдап кылып, белеткээн рентген спектрогелиограды болгаш рентген поляриметри;

— Чехословак Социалистиг Республиканың ажылдап кылып, белеткээни рентген фотометри болгаш туранныг фотометр.

Спутникти белеткеп турда, спутникте эртем талазының чогуур аппаратуразын эптээринге болгаш шенээринге база ол чурттарның тускай эртеминдерин киржип турганнар.

«Интеркосмос-1» спутникке хемчээшкиннер-биле кады Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыниниң Социалистиг Республиказының, Совет Эвилелиниң болгаш Чехословак Социалистиг Республиканың обсерваториялары радиоастрономия, ионосфера талазы-биле болгаш туранныг көөрүнүң хайгаараашкыннарын дугурушпутпаан программа ёзугаар чорудар.

Спутникти ужудуушкунун башкарарынга ГДР-ниң, ССРЭниң болгаш ЧССР-ниң тускай эртеминдеринден операторлар болук ажылдан турар.

Спутникте тургустуунган эртем аппаратуразы тавармычалыг ажылдан турар. Бо шинчилелдиң киржикчилери чурттарның эртем талазы-биле организациялары киржип турар медээлерни ажылдан кылып турарлар.

Болгарияның Улус Республиказының, Венгр Улус Республиканың, Герман Демократтыг Республиканың, Польша Улус Республиканың, Румыниниң Социалистиг Республиказының, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниң, Чехословак Социалистиг Республиканың космос шинчилээрииге кады ажылдаар талазы-биле дүүштүргүлгенин национал организацияларының удуртучулары «Интеркосмос-1» спутникти салып үндүрүп турда ажаа киришкилээн.

«СОЮЗ» КОРАБЛЬДЕРНИҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ—ЭРТЕМДЕННЕРГЕ, КОНСТРУКТОРЛАРГА, ИНЖЕНЕРЛЕРГЕ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫННАРГА ЭРГИМ ӨҢНҮКТЕР!

Космостуң кайгамчык корабльдерни тургусканы дээш силерге чүректиң ханызындан байырны болгаш ханы өөрүп четтиргенивисти дамчыдып, чаа-чаа чогаадыкчы чедиишкиннерни силерге күзедивис.

Космонавтар: ШАТАЛОВ, ШОНИН, КУБАСОВ, ФИЛИПЧЕНКО, ГОРБАТКО, ВОЛКОВ, ЕЛИСЕЕВ.



Бо хүннерде бүгү ниити төрелгетениниң кичээнгейи «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдериниң ужудуушкуннуне хавара туттунган. Космонавтар Шонин, Кубасов, Филипченко, Волков, Горбатко, Шаталов, Елисеев оларның космоста ажылдан турарын бистиң республиканың ажыл-шинчилери улуг сонуургал-биле таныжып турар.

ЧУРУКТА: № 48 тудуг эргелелинде эш Непомнящий удурткан бригаданың кежигүнери космонавтар дугаймда сөөлгү медээни дыңнап турлар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Кызымак ишчи

Кол Догламажык. Тожу районуң «Тоора-Хем» совхозунуң Май бирги салбырында иштек кадарын турар. Ол бодунуң кадарчы ажылынга ыктер болган дээш көөрен чон чугаалап болуур. Чаңгыс-ла ажылга 16 чыл дургузуксаа ажылдан көөрге, индиг болбас арга чок. Күш-ажылга ынакшылдыг ол кижи чыл бүрүде-ле бедик көргүзүлерни чедип ап, совхоз дирекциязынга шаңналдыг, мактадыг келген.

Салбырның төп сүт-бараан фермазы күрүнеге сүт садырының планын күүседкеш база төрүүр чүе иштекке онаалтыр хөй бызаларны мөңгө дорунтургаш, партия районунуң болгаш райкүүскомунуң шилчин оруун Кызыл тудуп чаалап алган. Мында кадарчы Кол Догламажык бодунуң улуг үлүүн киргерген.

Ол ам мал кыштаглаашкынынга белетиг аажылдарында идепкейлиг киришкен турар. Чайгы үеде Кол хостуг үелериниве мал чемге сиген пеюринге база-ла ажылдаан турган.

А. ДОРЖУ.

Мурнакчылар





Ондар Мандакпан биле Сат Шооча Чоон-Хемчик районуң «Искра» колхозунуң хоочун механизаторлары. Олар бо чыдыңда дужүт ажаан алышкынының баштайгы хүннеринде бээр-ле колхозтуң комбайнерлериниң ортузунга калбарган социалистиг чарыштың мурнакчылары болуп келгеннер.

Сөөлгү түңнелде олар база мурнакчылар болган. Сат Шооча 500 гектар, Ондар Мандакпан 450 гектар черниң тараазын кезии ажаар дээш хүзелгелерин херек кырында күүседип, эдилег нормазын ортумаа-биле 110—115 хуу күүседип турааннар.

ЧУРУКТАРДА: С. Шооча (үстүнде) биле О. Мандакпан. Ч. СЕНДАЖИНИҢ фотолары.

Өөредилгениң ленинчи чылы

ЭГЕ БОЛГАШ ОРТУМАК ЗВЕНОГА ХАМААРЫШТЫР

Эге болгаш ортумак звеноның партийжи өөредилгезинге бүгү талалыг шын организастаарын—партчырыдышкын системазында бир кол черниң эдилеп турар. Марксизм-ленинчи теориязы, ооң амыдырал-биле харылзазының дес-дараалыг ханы шиңгээдип эдилеери ооң хамаарыжыр. Ооң-биле кады партийжи өөредилгениң журнунда чыдагы дуржулганывыга дайынгыланып, ол звеноларга бо өөредилге чылының онаага чүүлдериң партия Теш Комитедэ айтыкталып. Ол чүл дээрге ленинчи теоретиктиг өөредилгени социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиседдиң амгы үеги практиказы-биле сырый харылзаалыг кылдыр ханы өөреериви. Делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиниң айтырыгларыва, оппортунизмге удур СЭКП-ниң демисколлп, «ККП-ниң IX съездизь» дээр чүвениң материалдарында киргеп кыдат удуртулгазының социалдыг удур оралдажыышкыны сойгалап алереерининң дугайын өөренери болуур. Ол ышкаш В. И. Ленинниң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазың, ленинчи теоретиктиг өөредилгени шинээдип алырынга коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестеринең сонуургалы хөй катап улгадып турар.

СЭКП райкому, ооң пропаганда болгаш агитация кылдыгаш, ол партийжи айтыышкыннарга үнелеп, 1969—1970 өөредилге чылында партчырыдышкын четчеңээшкинин чоруткан. Бо талазы-биле, чүүл-дээ мурнунда, өөредилгеге база шаптыктыг.



Александр Кухтиниң удуртуп турары бичее комплекснаг бригаданың кежигүнвери Совет Тываның 25 чылының юбилейинге белеткеп ужуражыр, тудуг ишкы бедик, сөөртүрүнүң талазы-биле чыл планын ажыр күүседкеп.

Бригаданың кежигүн бүрүзү хүн бүрүнүң эдилеп нормазын 150—175 хуу күүседип турар. Коллективте калбарган социалистиг чарышка чедип алган бедик көргүзүлерни дээш бригада кежигүннерииң хөй нуруузуун будүрүлге черинең хүндүлел самбыразынга киргеп болгаш аккыа шаңналы-биле шаңналаан, а бригадир эш Кухтиң СЭКП-ниң Тожу райкомунуң болгаш райкүүскомунуң Хүндүлел бижин-биле шаңналткан.

ЧУРУКТА: Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинің Ырбан участогунда А. Кухтиниң бригадазының болүк кежигүннери белеткээн ыяшты чүдүрүп тур.

А. АЙРЫҢ фотозу.

Бистиң салыышкынывыс

Совет Тываның 25 чыл оюн байырлап турар үеде шагдан бээр кады ажылдап келген ажыының дүтүнүн чугаалакседим. «Кызыл тудуг» эргелелиниң ажылчыны Михаил Данилович Шиповаленко наймыылалдың тудутларынга хөй чылдарда ажылдап келген кижи. Ол аңаа ажылчындан бригададыр чедир деңнээн.

Михаил Данилзовичиниң бригадазында 29 кижи бар. Олэрның ажылдан турары черле магалыг. Кижи бүрүзү 2—3 мергежилдиг болганда, кандыг-даа тудугну бо бригада дүрген болгаш шынарыыт кылып турар. Ылаңгыя эштер Громов, Обрубов, Васильева, Синяков, Сироткина олар тудуг ажылының өзулуг мастерлеринге санадып турар.

Эш Шиповаленковуң бригадазы төөгүлүг беш чылдың дөртку чылының планның онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир, Тываның 25 чылынга төлептиг ужуражыр тазазы-биле бедиткеп социалистиг хүзөлгелерин алдарлыы-биле күүседткен. Чыл эгезинден бээр бо бригаданың тудугжулары наймыылалдың Улуг-Хем кварталында 60 өрееге чурттаар бажыңны, № 12 кварталда 140 орунлуг уруглар садын тудкан. Амгы үеде олар 54 өрееге чурттаар дөрт кабат чурттарга бажыңнының бирги каъдын салып дооскан.

Он айларның дүргүзүнде 29 кижиниң бо хире хөй үүлеин будүргеви кымга-даа өөрүнүүт. Эртжен сентябрь айда бригада 27 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдары кылыр планын 130 хуу күүсеткеп.

Наймыылалдың хоочун тудугжузу Михаил Даниловичиниң удуртқан бригадазы моондаа хөй үүлеин будүрер дээрзинге бүзүреливис улут.

С. САНДАН,
тудугчу,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң депутады.

ЭКИЖЭЭН

СЭКП Төп Комитедиң коммунистерниң политиктыг кижиндалгаанынга улуг кичээнгейни салып турар. Партия кежигүнү кижи бүрүзүн ыяап-ла политөөредилгезинге кандыг-бир хевирингe хамаа туткан турар ужурлуг. Моңу түс-түе валюз, совхозтарда, будуулгеде, өөредилге, албан организация черлеринде партия организациялары боттанныыр.

Өвүр районуңу «Коммунизмче өрүк» колхозунда партийжи өөредилге, эртжен өөредилге чылында 32 коммунистиг, азы ында партия организациязында бактаап турар коммунистериниң хөй нуруузуун хамаа туткан турган. Оларның иштинден дөртку курстуң дыңнакчылары К. Шарбый-оол, К. Даш-оол, Х. Маадыр-оол, бирги курстуң дыңнакчылары Б. Бодгар, М. Чамыян, Н. Демир олар кичээлдерге эки белеткеннип, чаңгыс-даа иштек үзелиг өөренип дооскан. Пропагандистер К. Болат-оол, К. Кызыл-оол, М. Хунай, А. Кара-оол олар кичээлдерни бедик деңнеглге, шынарлыг эрттирип, дыңнакчыларына бызыг билигни берип келгеннер.

Ында болза-даа чамдык пропагандистерниң бүрүүзүбиле кичээлдерни четче эрттирбейн барганындан чамдык белүктер партия өөредилгезиниң программазын дооспайн барган. Бөрта көл бүрүү колхозта партия комитеди политөөредилгеже кичээнгейни кошкаткамыыдан болган. Ындыг түрбүже партия райкомунуң чырыдышкын кабинединиң талазындан политөөредилге талазы-биле колхозчу пропагандистерге чаңгыс-даа удаа дуза чедирбээн. Оон түңнелинде өөредилге чылы шынтыан-биле эренгей байдалга эртжен болган чамдык кижилер часкы түнней кичээлге безин киришпээн.

Эртжен өөредилге чылының түңнелинде илерээн ындыг янзылыг чамдык улуг четтестерни өдер талазы-биле боттуг хемчегларни чаа өөредилге чылында алганындан баштайгы кичээлдер организастыг байдалга эртжен. Партия организациязының коммунистерни болган активти өөредилгеже шүүтүүун хаара туткан. Дөртку курсту доосканнар бо чылын эртемнит коммунизмниң үндезиннерии өөренип эгелээн.

В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип турган коммунистер бо чылын Төп Комитединиң сүмелеп турары тускай 32 шактыг өөредилге программазын эртер. Бо өөредилгеге колхозтуң Бора-Шай салбырының болган Хам-Дыт, Үлаатай бригадаларында ажылдап, чурттап турар коммунистерни хаара туткан.

М. ЭРЕС-ООЛ.

«ШЫННЫҢ» МАТЕРИАЛДАРЫНЫҢ ИЗИ-БИЛЕ

„КАРАШ-ЛА ДЭЭР, КАНЧААР БИС?“

Тээли суурнуң чамдык кудумчуларында электри чырыткызы орта кышпас апарган. Ооң үнүшкинден культура азбан черлериниң чонга барааттадыр көргүзүлери чамдыкта үзүктели бээр, өөредилгеге база шаптыктыг.

«Караш-ла дээр, канчаар бис?» деп эгелиг, болук чурттакчыларның ол чагаазы «Шынның» мурнуку бир номерииге паразитыгыган. Мында илереткен фактыларны ынаап көргеп дугайын Бай-Тайга райсовет күүскомунуң даргазының орлакчызы эш В. Соян дыңнаткан.

Ук айларның түңнелинге райкүүскомунуң хуралында чугаалышкан. Тээлиге чырыткыны Ак-Довуракты электри станциязы берип турар. Чайгы үерде Барлыктың сүү сес черде шугум чагызын үраан болган. Ам ону кылган, Тээлиниң чамдык кудумчуларында эргижираан электри проводтарын чаартқан, чырыткыда үзүктелиишкин болбастаан.

АМЫДЫРАЛ ТЕРЕҢИНДЕН

Башкының ажылы нарын, харыысалгалыг. Ол дээрге аңаа-ла янзы-бүрү өөредилге номнары ажып, ону катаптап чугаалап каары эвес, чогаадыкчы ханы ажыл болур. Эртемнин болгаш амыдыралдың терениинден билип алган бүдүүлге чүүлдерин өөреникчилерге бүрүнү-биле дамчыдып бээр. Ону дамчыдарының аргалары хөй янзы. Башкының талазындан чедишкир, тывынгыр болуру нететтинмер.

Чыраа-Бажы ортумак школазының коллективи бичии чаштарны өөредип кижизидерииге билиг-мергежилиң харам чокка бараан болдурган. Кичээл бүрүзүн амыдыралчы солуун эрттирер дээш, чүткүлдүг ажылдан турар башкылар хөй. Кичээлге хереглээр көргүзүү материалларын эдбедиринге башкылар сагыш салган. Ленинчи теманы башкылар болдунар шаа-биле ажыглаарын планнаан. Чамдык кичээлдерге үстүкү классчыларга баштыңчының ажылдарын тайылбырлап, дончуулалдарны бижидип турар. Ленинчи ачы-чөптерни үеэлеп ап турар.

Башкылар Григорий Канчыыр-оол, Демчин Демир-оол, Ирина Ховалыг, Куулар Эзир-оол, Куулар Борбаан башкылап турар артемнериве бижыг билигни базырыге чүткүлдүг, тывынгыр санаа-онаалдарны школ директциязынга киирип, ада-иелер-биле быжыг харылзааны тудуп турар. Физика башкызы Куулар Эзир-оол кичээл бүрүзүн эртемде чаа чедишкиннер-биле холбап келген. «В. И. Ленин болгаш Россияны электрификатциялаа», «Ужар чүүл болган ракеталыг техника» деп темаларга реферааттарны өөреникчилерге бижиттинген. Ук башкы физика-техниктиг болгунуң удуртуп, фотоаппараттарны, чиңге плёнкалыг киноаппараттарны урутларга өөретиен.

Төрээн крайынга ханы ынакшылга уругларны кижизидерп чүткүлдүг амыр. Туристчи походтар эрттикеринге уруглар сонуургалдыг. Химия башкызы Демчик Демир-оол туристчи походту бо-ла удуртуп, будуулгенинң болгаш куш-ажылдың мурнакчылары-биле ужуражыышкиларны хөй удаа организастап келген. Гербарийлер, даг породалары чыыр ажыы чоруп турар. Микроэлементилерни, чеминчидиргеени үстүкү классчылар-биле кады белеткеп турар.

Коллективтиң башкыларының аразында география башкызы Григорий Канчыыр-оолду база мактаар апаар. Өөреникчилер-биле кады школа чанының участогунга тараа культураларын, ногаа, бахчи аймаан өстүрген. Аныяк ногаажылардың район делегезинге бирги черни эзлээн. География кичээлдерни амыдыралчы солуун эрттирип турар. Колонналдыг болгаш социалистиг чурттарның амыдыралын денеп, бөгүнгү амыдырал-биле холбап, кичээлди солуун эрттирип турар.

К. ЭКЕР-ООЛ.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга

ЛЕНИНИЗМ—КОММУНИСТЕРНИҢ

КОММУНИСТИГ болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының «Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң дугайында» Кыйгырыында демдеглээн болза, делегей социализминиң, ажылчыл болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкининиң бүгү дуржулгазы марксисчи-ленинизмниң өөредилгезинге үндезилеттинген. В. И. Ленинниң бүдүргеп үүле-шынның болгаш херектериниң өндүр чангайын чүзээ ооң хүндүлекшилериниң эвес, харын база ооң эштеш чок дайынналарының хүлээп көрүп турарының ужуру-даа ол.

Чижээ, баян бир америк антикоммунист Роберт Пейниин Ленин дугайында бодунуң номунга бижээни болза: «Россияның болгаш делегейниң овуруун чаартыр төлээда, чаңгыс-даа кижи Ленинден артык төй чүрээн кажан-даа кыйбайн келгеп. Сүрегдыг антикоммунист, англи профессор Леонард Шапиро мынчаар миннип бижээн: «Бодунуң чурттаан болгаш бүгү делегейда болуушкуннарга Ленинниң хүүда салзары биспин үүе чылдың есно кандыг-даа ажылдакчыныдан хемчээ чок артык улуг болган».

Генералдыг теоретик болгаш революционер Ленинниң салдарынга шимээнде дениежир чүве чок-ла болгай. XIX биле XX үе чылдарының арааныда эгелээн чаа төөгүлүг үениң алыс уттааны Ленин мынаан. Ооң кыш-даа кандыг аналитеп корбээни, иштилел хөгжүдлезиниң бүгү чорудулгазының хүн чурумунга тургускан чаа айтырыгларга харыыны бербээни-биле ол тайызырыттынар. Марксизм болгаш Энгельстиң соонда пролетариаттың хосталгалыг шимчээшкининиң төөгүлүг революссчу бедиидиниң болгаш хөделиишкининиң Ленин мынаан, ындыг өндүр чангай кижизин билбес чораан. Ленин марксизминиң теориязын чаа төөгүлүг байдалдарга таарыштыр хөгжүткен болгаш байытқан, капитализмниң соөлгү, империалистиг чадазында ооң хөгжүдлезиниң дүрүмнерин бүгү талазы-биле шинчилээн, баштай чангыс чуртка социализмниң тиилел болуруи көргүскен, иштилелдиң капитализмден социалдамче шилчин кирериниң бөтүүт эргежок чугулазын үндезилээн.

1915 чылда, делегейниң бирги империалистиг чадазының үениң Ленинниң бижээни: «Капитализм дешпилеллиишкиден реформызыг болу бергеп, кижи төрелгөеп социалдамче шилчин кирер бе, азы иодонналарны, монополиялырны, ямбы-дамчыктарны болган кандыг-даа ямымың национал дараалдарын хамчиштыр капитализмни сагыштыы-биле хевээр артырар дииш «улуг» күрүжелериниң чевсенгиг демисеии чылчыы-биле, харын-даа он-оо чылдарда шуун артырер бе кыядыр будүргүчү күштерни капитализм ол хире хөгжүттүнеп». (Чогаалларының бүрүн чыыдазы, т. 26, ярын 316).

ИМПЕРИАЛИЗИ ҮЕЗИН болза бодунуң бууран дүжериниң мурнуу чарыында турар четчин быжкан болган кыраан, бодунуң эдилеп чериң ең артык бедик, чаа иштилел тургузуунга дүжүп бээр хире чедир кырып калган капитализмниң үези болур деп. Ленин өөреткеп. Черле капитализмниң, илаңгыя күрүне-монополистиг капитализм дээрге, социализмниң ең долу материалдыг белеткели, ооң эгелээриниң мурнуу чарыы, төөгүлүг чаданың үк техникизи биле социализм деп адаар техникизиниң аразында кандыг-даа аралашкак техниш чок боон турар шак ындыг техникиш-дир деп, Ленин айтыкан.

Экономиктиг болгаш социалга-методтарын үндезилээниниң ачы-хавыяазы Ленинге хамаарыжыр. Оон планнарын ёаулаар Совет Эвилелиниң улустары Коммунистиг партиязының башталгазы-биле боттарының чуртун кошкак болгаш хожудангай чоруктан мурнакчы болгаш күүдүүт социалистиг күрүне болдургаан.

ЛЕНИН делегейниң дараазында болур социалистиг революциязының чайлаш чок өөскүн үнерин айытыпкаан, В. И. Ленин ындыг революция капиталга удур пролетариаттың кыска үениң чаңгыс тулчуушкунунга эвес, а янзы-бүрү үеде, янзы-бүрү чурттарга болур хөй тулчуушкуннарга боттанныр дээрзин баш бурунгаар сагындырып чораан. Оон ужурунда Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелии бүгү хемчет-биле быжыглап, хөгжүдлери биске-дээ база ол ышкаш «бүгү делегейниң бурунгазыныз-биле демисеиге болгаш ооң чөнгээлериндеи камгалаиырынга бүгү делегейниң коммунистиг пролетариадының-даа» чугула хемчет болур деп, ол санаи чораан. (Чогаалларының бүрүн чыыдазы, т. 45, ярын 360).

В. И. Ленин капиталзмниң эрги системазы-биле чаа, төрүттүүн турар социалистиг системаның демисеиниң аажок улут ужур-дузазын илереп турган. ССРЭ-де пролетариат диктатуразының деткимчезинге даянган пролетариаттың хосталгалыг шимчээшкини улам чаа-чаа чурттарның капитализмден адырлырынга болгаш социализмниң делегей системазының тургустуварынга чедирип келири чайлаш чогум ол баш бурунгаар өттүр көргеп. Удурланышкак ийи системаның аразында демисел иштилел чамдыралының бүгү талазы — экономиктиг, политиктиг болгаш идеологтуг талазы хаара тудар болгаш бүгү делегей хемчээлинге социализмниң бүрүн тиилээринге чедир үргүлүүлээрин ол база баш бурунгаар өттүр көргеп.

Ам Европаның, Азияның болгаш Латин Американың болуп күрүнелерии хаара туткан социалистиг система дүгүнээп турда, төөгү Ленинниң айытканын ёаулаар хөгжүп орарын бадыткаары-даа чугула эвес боор. Амгы капитализм ийи системаның демиселиниң байдалдарына таарыштыыл алыр үзүрга аргажоктаи таварышкан. Империализм бодунуң төөгү талазы-биле оскунган инициативазын агыдып алыр, амгы делегей хөгжүдлезин ангаа эвес чайынначак аргаларны берип турар чаа үе-чадазынче шилчээнин кандыг-даа кижи бүрүзүнге тодаргайы-биле бүзүрүктүг хемчегларни чаа өөредилге чылында алганындан баштайгы кичээлдер организастыг байдалга эртжен. Партия организациязының коммунистерни болган активти өөредилгеже шүүтүүун хаара туткан. Дөртку курсту доосканнар бо чылын эртемнит коммунизмниң үндезиннерии өөренип эгелээн.

В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип турган коммунистер бо чылын Төп Комитединиң сүмелеп турары тускай 32 шактыг өөредилге программазын эртер. Бо өөредилгеге колхозтуң Бора-Шай салбырының болган Хам-Дыт, Үлаатай бригадаларында ажылдап, чурттап турар коммунистерни хаара туткан.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Республиканың үлетпүрүнүң 9 айларының күрүне планын күүсеткен түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң Статистика Эргелелиниң дыңнадыы

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга болгаш Совет Тываның 25 чыл ойнаа төлептиг ужуражыры-биле социалистиг чарыштыг калбартын тургаш, 9 айларның бүдүрүлге планын ажыр күүсеткен. 1968 чылдың бо үеэнге дениээрге, үлетпүр продукциязын бүдүрери 13 хуу өскен.

Үлетпүрүнүң чүгүле адырларының продукциязын бүдүрээри эрткен чылдың ол-ла үеэнге дениээрге: электроэнергетиканың 23, хөмүр-даш 18, металл ажылдап кылыры 23, ыяш ажылдап кылыры 13, аъш-чем үлетпүрүү 19 хуу өскен.

1969 чылдың тос айларында республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери сайгарган продукциязының хемчээлиниң талазы-биле планны 104 хуу күүсеткен. Эвилелге чагыртып турар бүдүрүлгелер тос айларның сайгарылга планын 106, республика чагыргазының бүдүрүлгелери 103 хуу күүсеткен.

Республикада туруп турар 64 үлетпүр бүдүрүлгезиниден 43 бүдүрүлге черн тос айларда сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле планны долдур болгаш ажыр күүсеткен. Ол бүдүрүлгелериниң планнан ажыр сайгарган продукциязының хемчээли 2,8 млн. рубль болган.

Аңгы-аңгы бүдүрүлгелер сайгарылга хемчээлиниң планын мынчаар күүсеткеп:

	1969 чылдың 9 айларының планын күүсеткени (хуу-биле)	1968 чылга удур (хуу-биле)
Эвилелге чагыртқан бүдүрүлгелер	106	106
Ооң иштинде:		
«Тыва даг-дүгү» комбинат	102	97
«Кызыл-Хаваа» шахтазы	128	121
Чадаананың хөмүр-даш разрези	139	115
«Тыва тудуг» трезиниң үлетпүр-бүдүрүлге комбинады	116	123
«Тыва даг-дүгү тудугнуң» үлетпүр-бүдүрүлге комбинады	81	97
Республика чагыргазының үлетпүрү	103	111
Ооң иштинде:		
Эът комбинады	103	103
Сүт комбинады	119	99,4
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	95	118
Кызылдың хлеб заводу	24	97
Чадаананың хлеб заводу	109	116
Ак-Довуракты хлеб заводу	104	110
Хову-Аксының хлеб заводу	102	104
Пиво заводу	89	197
Тараа продуктуларының эргелели	119	149
Кызылдың тараа сайгарар баазазы	116	143
Чадаананың тараа хүлээп алыр пунктузу	133	134
Үстүү Енисейниң балык заводу	32	—
Типография	96	92
Даараныла комбинады	106	102
Алгы заводу	108	113
Үлетпүр тудуг-материалдар эргелели	110	108
Кызылдың туйбу заводу	104	104
Кызыл-Мажалыктың туйбу заводу	125	118
«Тыва суг-тудуг» трези	82	—
«Тыва көдээ-тудуг» трези	105	112
Ыяш ажыл-агыйының эргелели	105	107
«Тыва септелге-тудуг» трези	86	5,9 катап
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агый чери	106	105
Автосептелге заводу	80	110
«Сельхозтехниканың» республика каттыжышкыны	97	96
Амыдырал хандырылга министерствозу	104	110

1969 чылдың тос айларында продукция сайгарар хемчээлдиң талазы-биле планны республиканың районнары мынчаар күүсеткен:

	1969 чылдың тос айларының планын күүсеткени (хуу-биле)	1968 чылга удур (хуу-биле)
Бай-Тайга	94	106
Барыын-Хемчик	101	98
Өвүр	129	157
Чөөн-Хемчик	126	119
Улуг-Хем	80	98
Таңды	107	122
Бии-Хем	99,0	113
Тожу	107	111
Каа-Хем	77	75
Тес-Хем	105	116
Эрзин	105	144
Кызыл хоорай Советти	104	112

1969 чылдың тос айларында продукция бүдүрериниң (натура-биле) планын күүсеткени болгаш эртнен чылдың ол-ла үеэнге дениээрге, бүдүрүлге хемчээлиниң өскерилишкинин мынчыл лизылыг болган:

	1969 чылдың тос айларында бүдүрүлгени	1969 чылдың тос айларының планын күүсеткени (хуу-биле)	1968 чылга удур (хуу-биле)
Электроэнергия (млн. квт. шак)	92,4	107	117
Хөмүр-даш (муң тонна)	295	126	117
Тудуг туйбузу (млн. кезек)	17,3	93	99,5
Тудуг чугайы (муң тонна)	1,6	24	2,3 катап
Эптеп кылган демир-бетон конструкциялар болгаш детальдар (муң кубометр)	10,5	100,0	117
Даг-дүгүнүң тывызы (муң тонна)	21,1	110	113
Мебель (муң рубль)	497	81	99,0
Тудуг болгаш одаар ыяшты үндүр сөөрткени (муң кубометр-биле)	174,5	90	94
Ооң иштинде тудуг ыяжы (муң кубометр)	147,6	99,0	99,0
Дилиг материалдары (муң кубометр)	82	106	109
Хөм идиктер (муң эш)	43	113	119
Өөген идиктер (муң эш)	47	99,0	100,6
Даараныла кылыглары (муң рубль)	600	100,1	105
Эът, I категорияның субпродуктулары-биле кады (тонна)	3949	103	128
Колбаса кылыглары (тонна)	719	107	113
Мал үзү (тонна)	315	121	78
Сүт продукциязы (тонна)	8646	103	114
Далган (тонна)	8333	110	115
Хлеб, булочка кылыглары (тонна)	11872	97	99,5
Кондитер кылыглары (тонна)	512	95	98
Пиво (муң декалитр)	140,9	100,6	105
Алкоголь чок суксуннар (муң дкл.)	72	62	67
Водка (муң дкл.)	144	96	6,2 катап
Дус тывызы (тонна)	4072	110	107

1969 чылдың тос айларында эрткен чылдың ол-ла үеэнге бодаарга: электроэнергияны 13,3 млн. квт. шакты, хөмүр-даштыг 43,7 муң тоннаны, тудуг чугайын 883 тоннаны, эптээр демир-бетон конструкцияларны болгаш детальдарны 1,5 муң кубометрни, даг-дүгүн 2468 тоннаны, дилиг материалдарын 7 муң кубометрни, хөм идиктерни 6,8 муң эшти, даараныла кылыгларын 31 муң рубль, эътти 885 тоннаны, колбаса кылыгларын 82 тоннаны, сүт продукциязын 1032 тоннаны, далганны 1066 тоннаны, пивону 6,9 муң декалитрни, дустуг 269 тоннаны хөйүү бүдүрген.

Республикада планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг беришкинниниң чаа системазының ёзугаар 17 бүдүрүлге ажылдап турар. Ол бүдүрүлгелер тос айларының сайгарылга хемчээлиниң планын 103 хуу, а өзүлдезиниң темпизин 106 хуу күүсеткен. Планнан ажыр миллион хире рубльдиң продукциязын сайгарган. Никти продукция бүдүрериниң планы эрткен чылдың тос айларындагыга дениээрге, 15 хуу өскен. «Кызыл-Хаваа» шахтазы, Чадаананың хөмүр-даш разрези болгаш Чадаананың хлеб заводу кол көргүзүлгелер талазы-биле планныг опаалгаларны чедишкинниг күүсеткен.

Республиканың инвестиция үлетпүрү 1969 чылдың тос айларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын 108 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың тос айларынга дениээрге бүтүү үлетпүр бүдүрүлгелериниң күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткени 5 хуу өскен болган.

Баранның продукциязының бот-үнезин чигедир план күүсеттинген, ооң 300 муң хире рубльдиң каминалгазы чедип алган.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

делегей бо хүннерде

БҮГҮ-НИИТИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИ

Совет эртемденнериниң космоска дениежир түвө чок шелелдезин делегейниң хөй-ниитикин, парахатсыг болгаш радиозу аажок улуг кичээнгей, сонуургал-биле хайгаарап турар. Иштинде чеди космонавтарлыг хөл-биле башкарар корабльдериниң болүк ужудуушкуну октаргайның делгеммерин шинчилээр талазы-биле чаа улут базымн болур дээрениге делегейниң бүгү чурттарының хөй-ниитикин чаңгыс аай бодалдыг.

● ПРАГА. Онджейовта (Ортаа Чехия) астроном обсерваториязының удуртулчузу Эртемденниң чехословак академиязының корреспондентежигүзү Владимир Гуттуң СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаанны болза, космостуң үш совет кораблиниң харын угда ужудуушкуну космонавтиканың чедишкиннерин практиктиг сорулгаларга ажыглаарынче хамыктың мурнунда уланыдырган аажок солуун шенелде-дир. «Мынчаган космонавтика бодунда моокпелиин турар аажок улуг аргаларны кижи төрелгетенге эгидерин этелеп турар» деп. ол демдеглээн. Космостуң чедишкиннерин херек кырынга калбаа-биле ажыглай бергеи аазап адырларны — харылзаалың спутниктерин, метеорологтуг спутниктерни болгаш өске-даа ол шыкаш үүлдерни Видимир Гут моон-биле холбутпур айытпан.

Совет Эвилелиниден чаа космос медээрп Чехословакияда хүнүң кол болуушкуну бооп арыы үргүлчүлевишаан. Прага телевиденнезининг табылыр-чызымның демдеглээни бла, чеди космонавтыг үш корабльдиң харын угда ужудуушкуу — космос делгемни шинчилээринге кезүлбээн болуушкуу. «Совет космос шенелде шыгарангай түңнелдерни бээр деп, ол чугаалаан.

● УЛАН-БАТОР. Космоступ үш совет кораблиниң ужудуушкуун бүгү Моол сонсаал чокка хайгаарап турар. Солуулар болгаш радио космоста чаа шенелдениң чорудулгазының цүтайын тодаргай дыңнадып турар.

Бодунуң таймзбырларынга «Унаа» солуунуң демдеглээни болза, космостуң үш совет кораблиниң күүседип турар нарын программазы чер чоогунуң космос делгемни шингээдин алырынга чаа аргаларны ажыдыр, чугула үе-чадавы демдеглеп турар.

«Бистиң ак-дүңмаларывыс — совет спутниктер космос талыгырларынче индыг көзүлбээн болүк шураашкынны төөгүде бир-зе дугаарында ыыгаан деп, Балихонгор аймактың сураглыг тудугжузу, МАР-ның Улустуң улут хуралының депутады Б. Дорж медеглээн. Олар эртем шинчилелдериниң нарын программазын аддарлы-биле күүседир даазанте чиганимес бис.

● ЛОНДОН. Англия парлиага космостуң үш совет кораблиниң ужудуушкуунуга улут инчээнгейин салыы турар. Бо ужудуушкуунуу «космоска чаа тиилелге» деп, «Дейли мирор» солуп аймыкан. Совет Эвилели орбитада харын угда чорун турар космонавтарның санныыг талазы-биле чаа рекордту тургусаан даазанын ол солуп демдеглээн.

Космостуң үш кораблин салып үндүргени космосту шинчилээр талазы-биле улут дурмулганы алыр арганы Совет Эвилелиите бээр деп, «Дейли экспресс» солуп демдеглээн.

● НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Бүгү делегейге сураглаан космостуң совет чагырып алыкчыларының—«Союз» үш корабльдиң экипаштарының эрес-маадырлыг чеди кежигүнүүнүң хүлүмзүргээ арын-шыралын нью-йорк солуннарының арынларында көрүп болур.

Совет эртемденнериниң космосту штурмнап турарын АКШ-та сонсаал чокка хайгаарап турар. Корабльдериниң болүк ужудуушкуунуун дугайында материалдарны солуннарның көскү черлеринде парлаан. АКШ-тың радио болгаш телевидение станциялары октаргайны чагырып алырының чаа үе-чадавының чорудулгазының дугайын сөөлгү медээлеринге американцаарга доктаамал дыңнадып турар.

Космоска чаа совет шенелделер чер чоогунуң орбитазынга космос станциязын тургузарынче угландырган деп, «Нью-Йорк таймс» солуп бижээн. Ол болза космосту шингээдин алырынче элээн улут базым болур даазанын солуп демдеглээн.

● ТОКИО. Бүгү япон солуннар космос делгемни шингээдин алырынга Совет Эвилелиниң чаа чедишкинин калбаа-биле тайылбырларын үргүлчүлеп, совет космонавтарның фото-чуруктарын парлап, космостуң чагырып алыкчыларының намдарының дугайын тодаргай бижин турар.

«Чеди дидимнериниң» хайгаарадзары санап четпес чаа фактылар-биле эртемни байыдары чугаа чок деп, «Санкэй симбун» солуп айытқан. Чеди космонавтыг үш корабльди Совет Эвилелиниң салыы үндүргенин эдерге үениң чедишкинин болур деп, солуп демдеглээн.

● ГАВАНА. Куба улуг космоста чеди совет космонавтыг ужудуушкуунуп аажок улуг кичээнгей-биле хайгаарап турар. Радиостанциялар болгаш телевидение ол ужудуушкуннуң тодаргай түүлдериниң дугайында репорташтарны дамчыдып турар.

Куба шыныктарның «Хувентуд ребельде» солуунуңу онаазан демдеглээнин болза, совет космонавтар космостуң үш кораблиниң аңгы ужудуушкунун В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл ойнаа тураскаал болдурган. Совет Эвилелиниң бо эртемтехниктиг чедишкинин космос делгемни кижиниң чазаап алырынга улут салыышкыы болур деп, солуп үнелеэн.

● КАИР. «Космостуң золеги чеди болу берген!»—кызыл будук-биле парлаан мындыг улут эге-биле Каирниң «Аль-гумхурия» солуну үнген. Космоска чаа совет шенелделиң дугайында дыңнадыгларны Каирниң өске-даа солуннары база бирги арынларынга парлаан. Космостуң үш кораблинде совет космонавтарның фото-чуруктарын, шенелдениң чорудулгазының болган сорулгазының дугайында тодаргай материалдарны, космонавтарның намдарын база парлап үндүрген.

«Космостуң үш кораблиниң кады ужудуушкунун космоска ооруп кирикчи көрүлде болур» деп, «Аль-Ахрам» солуп айытқан.

Америк улуска чагаа

ХАНОЙ. (СЭТА). АКШ-тың улустары-биле эп-сеткил катыштырылгазының Вьетнам комитединиң даргазы Хоанг Минь Знам АКШ-тың улузунга чагаа чоруткан.

Вьетнам улус ажаан бистиң улузувустуң үндезин национал-арге-ажыктарын хүндүлеп көөр үеэниде, хамаарышпас чоруктуң болгаш хосталгалың байдалдарында тайбың чурттаарын күзеп турар деп, Хоанг Минь Знам бижээн. Мурнуу Вьетнамның улузу бодунуң иштики херектерин боду шинтиирлээр арганы алган турар төлээде, америк шеригнерни дүрген, бүрүн болгаш чугаа чокка үндүрерин негеп турар бис.

Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазааның 10 чүүлү чогум-на ол чөптүг пегелденнең база илерели болуп турар.

Мурнуу Вьетнамда агрессчи дайынны соксадыр дээш АКШ-та ам калбарган кампаниянның киржикчилериниг байыр чедирбишаан, Хоанг Минь Знам америк улус «Мурнуу Вьетнамда үгаан-сарыыл чок дайындан бодунуң аныяктарын адырып ап, хөй миллион америк өг-бүленниң аас-кежиин. Каттышкан Штаттарның алдар, хүндүүлүг кампалап ап шыдаар» дээрениге бүзүрелин илерегейдээн.

О. Шикти ЧКП-ден үндүрген

ПРАГА. (СЭТА). ЧТК агентилелдиң дыңнаткаңы-биле алырга, ЧКП Төп Комитединиң Секретарнадыг иланғыя сөөлгү үеде О. Шиктиң партияга удур ажыл-чорудулгазын чугаалажып көрген.

О. Шик эрткен чылда-ла бодунуң үүлгедиишкиннери-биле партияның сагылга-чурумун болгаш социалистиг Чехословакияның хамаатызының хүлээлгезин каржызы-биле чөрчүп, үрээн дээрин ЧКП ТК май пленумунга демдеглээн деп, Секретарнаттың хуралының дугайында дыңнадыгда чугаалаан. Оон ужурунда ЧКП ТК-ның май пленумунуң шиитпирин ёзугаар О. Шикти ЧКП Төп Комитединиң составындан үндүрген.

ХОЙЖУЛАРНЫҢ ЧЕДИШКИНИ

В. И. Ленининиң төрүттүүген хүнүнден бээр 100 чыл бараживбилейинге төлептиг ужуражыр дээш бүтү улусчу сокиалистиг чарышка кириштиг. «Сүт-Хөл» совхозтуң малжыннары Ооржак Хуна, Ооржак Лама-Сүрүң, Ондар Серин дээр алган хүлээлгезин чедишкиниг күүседип турарлар.

Алдан-Маадыр салбырның Оргу-Шөл хойжу бригадазында Хуна Илигиновна хөй чылда малчыннап келген. Ашаа Ооржак Дажы-Намчал-биле малдаан малын чыл бүрүде онча-менди, күш-деңгилделиг болдуруп, арбын төлүн мандыдып, продуктулуун бедидип турар.

Хойжу өг-бүле эртнен кыжын төрүүр 298 хоюнуң 329 хураганын мендн доруктургаш, төрүүр 100 баш хойга онаштыр 114 хураганны, бир хойдан-на 2500 грамм дүктү алган. Хойларының күш-деңгилдези ортумактан өрү. Боттарының күжү-биле 10 ажыг тонна сигенни белеткээн.

Ол-ла салбырның Шекпээр хойжу бригадазының дуржулгалыг малчыны Лама-Сүрүң Илгиновна ашаа эш О. Доржу-биле совхозта дээре көргүзүтлүг малчыннарның одуруунда.

— Эрткен чайын Манчүректи Ак-Адырга чайлааш, хойларывысты багай эвес деңгилделиг болдурдувус. Ам Алаш унунда күзетлеп тур бис. Чайын тайга одарынга турган мал шынаага кээп, улам күш алыр боор чүве. Семис, күштүг мал кыштыы шыдамыккай ажып, арбын төлдү-даа, дүктү-даа бээр. Сигеп болгаш өске-даа мал чемнерни белеткээринге бригаданың малчыннары-биле демниг киришпивис. Ам кыштаавысты хынамчалыг белеткеп тур бис. Күш-ажылчы чедишкиннивисти быжыглавышаан, лениичи юбилейни чаа-чаа чедишкиннер-биле уткуур бис—деп, Лама-Сүрүң Илгиновна чугаалап орар.

Кадыр шораанныг Алдыы-Ишкининиң өшкү мал кадарчыларының биргээзи Серин Доржу Ондарларның өг-бүлезин кайызы-даа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыннары. Ондарлар дуржулгазын аныяк малчыннарга дамчытпышаан, кескү чедишкиннерни чылдынна чедип ап келгеи.

Олардың бо чылгы олчазы 282 анай ийикпе, 42 ийистерни доруктургаш, төрүүр 100 өшкүге онаштыр 128 анайны алган. Ынчаарга бир өшкүденне 500 грамм чөөкту алган.

М. СЕВЕП.



Камерунуңу барыын талазында Баменде уран сиилбилгениң чуртта баштайгы кооперативи туругустунган. Чонның уран-шеверлери кады ажылдап, продукциязын кады сайгарып турар.

ЧУРУКТА: ыяштан түве кылыр сиилбикчиниң ажылдан олурары.

В. КОРАЧАНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

СТРАТЕГИЯЗЫ БОЛГАШ ТАКТИКАЗЫ

редии көргүзер» арганы империалистер Совет чуртка бербээн деп Ленин 1923 чылда Совет чурт социализм оруубиле түгэе баштайгы базымнарны кылып турган үеде демдеглээн. (Чогаалдарының бүрүн чыыдазы, т. 45, арын 402).

Ам социалистиг делегей чаа япитилелде бар күүлүг нурлавырларны хемчээл чокка эң долу ажыглаар аргалар бар апарган хөгжүлдениң ындыг үезинче кирген. Ол дугайын түгле экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниде баитаагаи чурттар безин делегейниң үлетпүр продукциязының үштүң бир кезин хиреэнге бүдүрүп турар факт херечилеп турар. Социализм чурттарының ажылчы чоннарының амыдыралчы деңнеля оёүп, экономиканы, эртемни болгаш культураны улам ыңай хөгжүдеринге аргалар көвүдеп турар.

Тиилээн Пролетариаттың чурту делегей революциязынга кол салларын бодуунуң ажыл-агый политиказыбиле чедирип турар дугайында ленинчи бодал делегейниң социалистиг системазының долгунаашкынынын байдалдарында база ужур-дузалыг болуп турар. Бистиң эртем-техниктиг дешилгелеттинген чедишкиннеривис улуг болган тудум-на, чаа япитилел тургузуунуң үлегер-чижээнинг күштүүн улам чедишкиннинг көргүзүп, бүтү делегейде революстуг болгаш хосталгалыг шимчээшкинни деткиирингге аргалар улам хөй болур. Социализмнин делегей системазының долгунаашкынының

УТТУНДУРБАС УЖУРАЖЫЛГА

Совет Эвилелиниге өөренирибиле келген Вьетнам оолдар, кыстарны уткууру-биле ыкавалче чоруп ор бис. Чедип кээривис билек-ле, «Пекин—Улан-Батор—Москва» деп каан демир-орук келгеш доктаай хона берди. Иркутскиге ол 10 минута доктаар. Барык бир үе-черге аныяк вьетнам аалчылар перронга долуп келди. Мээн чанымга национал хептиг, бичежек боттуг, улуг характырлыг уруг мээн доктаады. Мен аңаа чечек барып тудустум. Харыызынга ол хөлдээ-биле хүлүмзүрээш, хемчеген орустап «четтирлим» дейдир. Мен аңаа өөрүй хона бергеш:

— Орустап билир силер бе? — деп, айтырдым. Ол хүлүмзүрээш, менче холун сунду. Эзээн үе иштинде бистер хөлзарыыстан туттунчун алган хүлүмзүрээш турувуста, очулдурукчу кээп дузалашты. Оны дамчыштыр мээң кожам Ханойдан Краснодар хоорайже орус дыл болгаш литературага өөренирив-биле бар чоруур 17 харлыг Нгуен Тхи Бин дээрин билип алдым.

Бичин вьетнам уруг өөренип бар чоруур... Ол совет дээди өөредилге черин доосканы, башкы боон төрээн черинге ээп чана бээр. Башкы бичин вьетнам суртуулдарны улуг орус дылга — В. И. Ленининиң дылынга өөредир. Нгуен оларга совет болгаш вьетнам улустарның арааныда хаңы, быжыг найыралының, оларның аас-кежиктиг болгаш хостуг чуртталга дээш демеленнинге чажам хевейн дузалашкын турар улуг ыяпкан дээш болгаш эки чуртун, ооң улустарының дүтайын үгелеп бээр. Ол ужуражыкшынның тураскаалы кылдыр үкрытка солуштувус. Оны кандыы-биле кадагалап чоруур ыл. Ында ийи дылдар кырыы ыяка деп бижээн: «Совет болгаш вьетнам улустарның аразында хаңы быжыг найыралыкты, быжыгыш чазуу!»

С. МОҢГАЛ,
Иркутскиниң ӊруне университединиң журналистика факультединиң студентизи.



ЧУРУКТА: акы-дүнма Моол Арат Республиканың Совет Тываның 25 тыл ооңуң байырлалынга келген төлээлери чурттаан. Ооң солагай талазында — Шынчылелиниң Алдан-Маадыр аттыг музейинде делгирлерни сонуургап көрүп турлар.

ХЕРЕ БАЗЫМНАР

Чөөн-Хөмчиктиң Шеми сес чыл школазы бо чылын үженги өөредилге чылын эгелээн. Ол школаның баштайгы бирги классчызы болганымда, ооң төөгүүзүнден чамдык түүлдерни номчукчуларга таныштырарын күзедим.

Школаның тудуунуң ыяжы мурнакчы арattардан арбанарга чедир шыдал-хирээш барымдаалап онаагаш, Борбак-Арыгның бармын талазында ыяш өрген-даа чок ак даамырга соөртүп экжелген, устевер бызаңчы арattарның ажыл-ижи-биле 1937 чылдың сөөлгү кварталындан эгелээн тудуг 1939 чылдың августа ол черге көстүп көрбээн тудуг боон туттунуп доозулган. Ол чылдың сентябрьга школа үзделеттинген.

Ынчан тус черниң көшкүн арattарының хөй эвес санныг үрүглар, оолдарының назы-харын, өөредилгеже сундулуун, түткүлдүүн барымдаалап, 1 болган 2 класстарга аңгылаан. Школаның баштайгы башкызы Ондар Соксут ол ийи классты одурүглар аайы-биле аңгылап алган, чангыс өрээлге башкылап турган. Моон мурнунда арattарга-даа, өөренип келген уруглар, оолдарга-даа дыңналбаан чаа сөстер тывылгылаан, кижилериң билиг-медерели бедип эгелээн. Школага өөренип турганывысты ам бодаарга солун-даа, берге-дээ турган. Сандай, парта четчир эвес, интернат база турбаан болгай. Ынчангаш баштайгы үезинде дүшкан-на черинге үжүк шыяр ужурга таварышкылаар, сөзүн аттыг-ла чүвеге бижиттинер, а чамдыкта оглериниден ап алган эргя солуннарының арнынга бижин туруулаан. Уруглар, оолдарга ийи өрээл тускайлаан.

Сентябрь ортан үезинге чедир школа чаңгыс-даа ажылчын чок турду, а ооң соонда бир ажылчыныг, бир поварлыг апарган. Баштайгы хүннерде аъш-чемнин боттарывыс кылып турдувус, а ооң соонда продукт шыгжаар эрги складтыг, казанак столовайлыг болдувус. Баштайгы поварларывыс Ондар Чылбак-Хуна, амгы үеде «Чыраа-Бажы» совхозта мал ажылында. Сургуулдарның чемгерилгезинге продуктуну арбанардан, төрелдириден хандырып турган.

Өөредилгеге хандыкшылывыс улуг. Башкывыс бирги үлдүн төөгүзүнде өскүүр шилчитиргең, а ооң орнунга Монгуш Хүрештигбей деп башкы ажылдаан. Дараазында чылын Алексей Самбуу башкы немешкеп. Баштайгы башкывыс Сүт-Хөл чуртуг кижи, чоокка дээр чуртаан чораан. Монгуш Хүрештигбей Чадаана хоорайда, Алексей Самбуу Баян-Тала 8 чыл школазында интернат эргелекчизинде.

Ук школа 30 чыл дургузунда хөй санныг оолдар, кыстарны амыдыралдың болгаш әртем-билигиниң делгем оруунче үдээн. Шеми чурттуглардан улус өөредилгезиниң шугумунда 30 ажыг чыл ажылдап турлар: Олег Ширинзиевич — бо школаның директору, Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы; Семён Оолакай Чадаананың № 1 школада башкылап турар.

Школаның баштайгы доозукчуларының аразында Тыва АССР-ниң Даядн Советиниң Президиумунуң секретары Кара-Сал Будук-оол, чыргыышкын министри Ондар Дөжүлдей даш өске-даа эштер бар. Кызылда башкы институдунуң башкызы, әртем кандидады Ондар Хеймер-оол, бистиң районда школа директорлары Оөржак Маңнай-оол, Доңгак Биче-оол, Куулар Сорулга олар Шеми школазынга өөренип чорааннар.

Бо өөредилге чылында школада 416 кижи өөренип турар. Оларны колдуунда дээди болган дооспаан дээди әртемниг 28 башкы өөредип турар. Школаның кышка белеткели эки, одаар чүүл-биле хандыртынган. Школада өөредилге-кижилерге ажылдыңда деңнели бедик. Турнам болгаш бот-тывыгыр ураң чүүл талазы-биле бистиң көргүзүглеривис бедик.

Шеми школазының башкылар коллектизи совхозтуң ажылынга бодунуң үлүүн киңип турар. Бо чайын 25 тонна мал чемни белеткеп бергең. Чөн ортузунга массалыг ажылдар чорударынга, адамнер ортузунга педагогиктиг билиглерни тарадырынга башкыларның киржилгези багай эвес. Хөй башкылар агитаторлар болгаш агитквартиралар удуртукчулары болган.

Ш. КУУЛАР,
Шеми школазының башкызы.

Ленинчи лекторийлер

БАКУ. Каспийде чорup турар 100 теплоходта ленинчи лекторийлер тургустунган. Далайжылар В. И. Ленининиң амыдыралчы ажылының дугайында бир ай болук рассказтарыны дыңнаан баштынчының дыка хөй чогаалдары-биле танышкан. Теплоходтарда коммунистиг мораль айтырыгларының, сагыпла-чурумнуң дугайында лекцияларны номчуп турар.

(СЭТА-ның корр.).

ШЫН ОЛУРАРЫ

БИЧИЙ уругларның магаболду, дурт-сыны, улуг улуска бодаарга дыка эглигир. Бир эвес школачы кичээл үезинде партага хүн бүрүде шын эвес олурар болза, чоорту ооң дурт-сын сөөктери ыргайып, бүгү амыдыралының иштинде ыдүүр кижи болуп артып калыр. Шын эвес олурар чорукта карак шоо үрелип бакшыраар. Номда болгаш кыдыраашта үжүктерни номчууру бергедей бээр. Ооң уламынган карак шилп кедер ужурга таваржыр. Шын эвес олурар чорук кижиниң кадынга улуг хора чедярер. Шак мындыг таварылгадан чайлаар төлээде, школага болгаш бажыңга кичээл кылырда кеззеде шын олуруп чаңчыгар керек.

1. Дорт олурулар. Бажыңар тыка доңгайтпанар, хөрээнгер-биле столга төлепмейн, олуртан сандайларыңа эктиниг чеденип олурулар.

2. Оң, солагай талаңарже хыймыңайн, дорт олурулар.

3. Кыдыраашты шенектен салаалар баштарынга чедир ажуунуң хемчээли-биле караанардан ол хире черге тудулар. (35 сантиметр.).

4. Пйн холдар парта кырынга 45° (градус) хемчээлдиг чыдар, шенектер хостуг болур ужурлуг. Оң холду кыдыраштың кырынга салгаш, солагай хол-биле кыдыраштың ыяр тудуп алыр. Холдар хостуг чыдар. Столга холдарыңар-биле дыңамдыр чөленмеңер.

5. Буттарыңарны стол тепкинжинге ийикпе, аяы шала кырынга салып алыңар.

ПАРТАГА үр олурганымдан, ылаңгыя чаңгыс черге олурар чүве бижээнинден школачылар шагзырай берип болурлар. Ынчангаш школачылар кичээлди бижип дооскан соонда башкының айтымышкынывыс-биле олар сандайның чөленгинжин чөленип, холдарын оортазынга салып болурлар. Ол ышкаш бажы-биле болгаш холдары, буттары-биле эдээн каш шимчээшкиннерни кылыры ажыктыг (өөренирилер башкыларның удуртулгазывыс-биле эдээн каш мындыг сула шимчээшкиннерни кылыр, ол болза күш-культуржу минута-дыр дээрзин башкызы оларга тайылбырлаар ужурлуг). Ындыг күш-культуржу минуталарны класска башкының айтымышкыны-биле чорудар. Бажыңга кичээл кылып олура шагзырай бергенде, школачы ону боду кылып болур.

ШКОЛАЧЫ КИЖИ шын олурарынга бодуң ынаң-ла өөредир ужурлуг. Хостуг тынарыпта, карак шоовун баксыратпазынга, шагзыраар чорууту болдурбазынга болгаш чараштыр бижиниринге ол чугула.

Школачы бүргүү үүле классна эвес, а бажыңга онаалга күүседип олура шын олурар ужурлуг. Школачыларның бажыңга онаалга кылырда олурар столу эмин эрттир бедик эвес, кичээл бижиндре бодунга таварышкан болур ужурлуг. Ол ышкаш буттарын шалага салып алган олурарда бодунга ей сандайлыг болзе экн. Бо бүгү школачының бажың онаалгазын чараштыр, шын бижиниринге дузалыг. Сандайның мурнуу талазы стол кыдыынче (стол адаа) шала кире берген турар ужурлуг. Шак мындыг стол, сандайга олуруп, кичээл кылыры школачыга таарымчалыг, ол туруп, шагзыраар болгаш дорт сынныг, кадык-чаагай кижи болуп өөрер.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Культура одаглары

„Энергетикада“ эки чүүлдер

Бистиң чуртувустуң бүгү черлеринде ышкаш, Кызыл хоорайның Каа-Хем суурда «Энергетик» Культура бажыңы бодунуң бүгү ажылын В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тываның чаа эртикен юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр талазы-биле алдыкган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче углаңдыр чорудуп келген. Культура бажыңы масса чонну, ылаңгыя аныяк салгайдың кижилерин, коммунистиг бауга кижилендер, ажыл-ишчилериниң культуразуг негелдезин хандырар улуг болгаш хүндүлүг хүлээлгени күүседип ыңдап турар.

Культура бажыңы хоорайның культура одагларының дээре ажылдыгларының бирээзи. Ол организаторлук болгаш чогаадыкчы ажылын партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш бүгү хей-ниитиниң дузазы-биле чорудуп турары чедимчелиг-даа, таарымчалыг-даа.

Культура бажыңының ажылчорудулгазы «Көк-Тей» совхозтуң болгаш Кызылдың электростанциязының ажылышчыларының культурлуг хандырылгазынга бараан болурунга бүрүн чагырткан. Ол черлерде партия, комсомол база профсоюзтар организацияларының культура-массалыг ажыл талазы-биле план чогаадырда Культура бажыңы-биле баш удур чамдаажып ап турар. Ооң ачызы-биле чамдык хемчеглер күүселде чок артар, чорук читкеп. Планнаттынган хемчеглер хамаарышкан черлериң хүн бүрү хайгаралында турар болганда, номчуттунар лекцияның-даа, көргүзер концерттин-даа, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның кижилери-биле ужуражылгалар-даа ханы үткалыг болгаш солун эртип турар. Чижээ, культура бажыңы эртикен чылын комсомолдуң 50 чыл ооңга тураскаатkан кежээни эртиргеп. Аңаа «Көк-Тей» совхозтуң директору, мурнунда комсомолга үр үеде ажылдап чораан Ломаевти бодуның сактышкынынарын чугаалап бээри-биле чалаан. Эш Ломаев ол чалалганы баш удур-ла билир турганы-биле, ооң сактышкын чугаазы дыка солун боон, аныяк кижилерге улуг кижиндикчи ужур-дузалыг болган.

Бо чылын Тиилелге хүнүнге тураскаатkан кежээни Культура бажыңы организастаан. Аңаа Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери эштер Глазырин, Банятина, Поркин, Гадалшин олардың сактышкынынарын кежээге келгеннер улуг сонуургал-биле дыңнаапнар. Ол болгаш ескедээ кежээлер, ужуражылгалар ыяк белеткелдиг боон эртикилээн.

Партия, комсомол, профсоюзтар организациялары-биле кады чогаатkан план ёзугаар хемчеглер эрттирерин Культура бажыңы үргүлүү чорудуп турар.

Культура бажыңының амгы үеде онза кичээнгей салып турар үүлү болза лениичи идеяларны пропагандалаары апарган. Баштыңчының революсчу ажыл-чорудулгазының болган амыдырал-чуртталгазының дугайында лекция номчулгазы, лениичи номчулгалар чоруп, лениичи хүннерге хамаарышкан кинолекторий үргүлүү ажылдап турар. В. И. Лениниң ажыл-чорудулгазынга база чурттаалгазынга хамаарышкан фотомонтажтыр тургускан, ону ам-даа байыдарын чотаадыкчы коллектив планнап турар.

«Лениичи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар база өөренирив» — бо Культура бажыңының ажыл-чорудулгазының кол уткаазы болу бергеп.

— «Ленин бөгүн-даа дириглерден артык дириг», «Ленин кежээде бис-биле кады» — шак бо хаңы уткалыг сөстерин илередип турар ажыңды Культура бажыңы чорудуп турар. Коллективтиң бүгү номингүнери болгаш база бот-тывыгыр артистер В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тываның чаа эртикен юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр талазы-биле алдыкган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче углаңдыр чорудуп келген. Культура бажыңы масса чонну, ылаңгыя аныяк салгайдың кижилерин, коммунистиг бауга кижилендер, ажыл-ишчилериниң культуразуг негелдезин хандырар улуг болгаш хүндүлүг хүлээлгени күүседип ыңдап турар.

Культура бажыңы хоорайның культура одагларының дээре ажылдыгларының бирээзи. Ол организаторлук болгаш чогаадыкчы ажылын партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш бүгү хей-ниитиниң дузазы-биле чорудуп турары чедимчелиг-даа, таарымчалыг-даа.

Культура бажыңының ажылчорудулгазы «Көк-Тей» совхозтуң болгаш Кызылдың электростанциязының ажылышчыларының культурлуг хандырылгазынга бараан болурунга бүрүн чагырткан. Ол черлерде партия, комсомол база профсоюзтар организациялары культура-массалыг ажыл талазы-биле план чогаадырда Культура бажыңы-биле баш удур чамдаажып ап турар. Ооң ачызы-биле чамдык хемчеглер күүселде чок артар, чорук читкеп. Планнаттынган хемчеглер хамаарышкан черлериң хүн бүрү хайгаралында турар болганда, номчуттунар лекцияның-даа, көргүзер концерттин-даа, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның кижилери-биле ужуражылгалар-даа ханы үткалыг болгаш солун эртип турар. Чижээ, культура бажыңы эртикен чылын комсомолдуң үр үеде ажылдап чораан Ломаевти бодуның сактышкынынарын чугаалап бээри-биле чалаан. Эш Ломаев ол чалалганы баш удур-ла билир турганы-биле, ооң сактышкын чугаазы дыка солун боон, аныяк кижилерге улуг кижиндикчи ужур-дузалыг болган.

Бо чылын Тиилелге хүнүнге тураскаатkан кежээни Культура бажыңы организастаан. Аңаа Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери эштер Глазырин, Банятина, Поркин, Гадалшин олардың сактышкынынарын кежээге келгеннер улуг сонуургал-биле дыңнаапнар. Ол болгаш ескедээ кежээлер, ужуражылгалар ыяк белеткелдиг боон эртикилээн.

Партия, комсомол, профсоюзтар организациялары-биле кады чогаатkан план ёзугаар хемчеглер эрттирерин Культура бажыңы үргүлүү чорудуп турар.

Культура бажыңының амгы үеде онза кичээнгей салып турар үүлү болза лениичи идеяларны пропагандалаары апарган. Баштыңчының революсчу ажыл-чорудулгазының болган амыдырал-чуртталгазының дугайында лекция номчулгазы, лениичи номчулгалар чоруп, лениичи хүннерге хамаарышкан кинолекторий үргүлүү ажылдап турар. В. И. Лениниң ажыл-чорудулгазынга база чурттаалгазынга хамаарышкан фотомонтажтыр тургускан, ону ам-даа байыдарын чотаадыкчы коллектив планнап турар.

«Лениичи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар база өөренирив» — бо Культура бажыңының ажыл-чорудулгазының кол уткаазы болу бергеп.

— «Ленин бөгүн-даа дириглерден артык дириг», «Ленин кежээде бис-биле кады» — шак бо хаңы уткалыг сөстерин илередип турар ажыңды Культура бажыңы чорудуп турар. Коллективтиң бүгү номингүнери болгаш база бот-тывыгыр артистер В. И. Лениниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга база Совет Тываның чаа эртикен юбилейинге чедиишкинниг ужуражыр талазы-биле алдыкган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче углаңдыр чорудуп келген. Культура бажыңы масса чонну, ылаңгыя аныяк салгайдың кижилерин, коммунистиг бауга кижилендер, ажыл-ишчилериниң культуразуг негелдезин хандырар улуг болгаш хүндүлүг хүлээлгени күүседип ыңдап турар.

Культура бажыңы хоорайның культура одагларының дээре ажылдыгларының бирээзи. Ол организаторлук болгаш чогаадыкчы ажылын партия, комсомол, профсоюзтар организацияларының болгаш бүгү хей-ниитиниң дузазы-биле чорудуп турары чедимчелиг-даа, таарымчалыг-даа.

Культура бажыңының ажылчорудулгазы «Көк-Тей» совхозтуң болгаш Кызылдың электростанциязының ажылышчыларының культурлуг хандырылгазынга бараан болурунга бүрүн чагырткан. Ол черлерде партия, комсомол база профсоюзтар организациялары культура-массалыг ажыл талазы-биле план чогаадырда Культура бажыңы-биле баш удур чамдаажып ап турар. Ооң ачызы-биле чамдык хемчеглер күүселде чок артар, чорук читкеп. Планнаттынган хемчеглер хамаарышкан черлериң хүн бүрү хайгаралында турар болганда, номчуттунар лекцияның-даа, көргүзер концерттин-даа, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарның кижилери-биле ужуражылгалар-даа ханы үткалыг болгаш солун эртип турар. Чижээ, культура бажыңы эртикен чылын комсомолдуң 50 чыл ооңга тураскаатkан кежээни эртиргеп. Аңаа «Көк-Тей» совхозтуң директору, мурнунда комсомолга үр үеде ажылдап чораан Ломаевти бодуның сактышкынынарын чугаалап бээри-биле чалаан. Эш Ломаев ол чалалганы баш удур-ла билир турганы-биле, ооң сактышкын чугаазы дыка солун боон, аныяк кижилерге улуг кижиндикчи ужур-дузалыг болган.

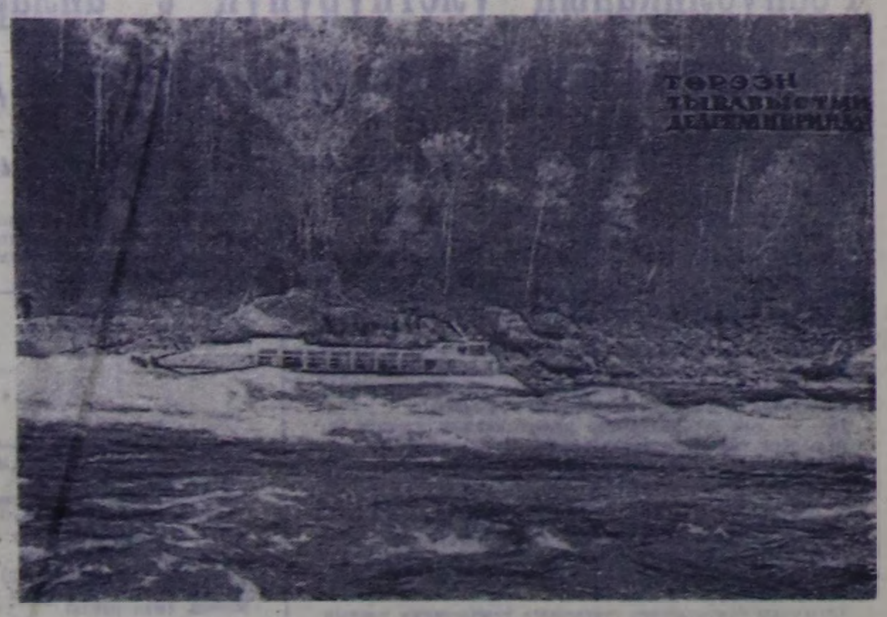
Бо чылын Тиилелге хүнүнге тураскаатkан кежээни Культура бажыңы организастаан. Аңаа Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери эштер Глазырин, Банятина, Поркин, Гадалшин олардың сактышкынынарын кежээге келгеннер улуг сонуургал-биле дыңнаапнар. Ол болгаш ескедээ кежээлер, ужуражылгалар ыяк белеткелдиг боон эртикилээн.

Партия, комсомол, профсоюзтар организациялары-биле кады чогаатkан план ёзугаар хемчеглер эрттирерин Культура бажыңы үргүлүү чорудуп турар.

Культура бажыңының амгы үеде онза кичээнгей салып турар үүлү болза лениичи идеяларны пропагандалаары апарган. Баштыңчының революсчу ажыл-чорудулгазының болган амыдырал-чуртталгазының дугайында лекция номчулгазы, лениичи номчулгалар чоруп, лениичи хүннерге хамаарышкан кинолекторий үргүлүү ажылдап турар. В. И. Лениниң ажыл-чорудулгазынга база чурттаалгазынга хамаарышкан фотомонтажтыр тургускан, ону ам-даа байыдарын чотаадыкчы коллектив планнап турар.

«Лениичи ёзу-биле ажылдаар, чурттаар база өөренирив» — бо Культура бажыңының ажыл-чорудулгазының кол уткаазы болу бергеп.

— «Ленин бөгүн-даа дириглерден артык дириг», «Ленин



«Заря» деп теплоход Хүт ужарын эртип бар чор.

А. АИРНИҢ фотозу.

Кижи, ооң ажыл-херээ

МҮГҮР ОГЛУ

Мүгүр хемниң эриинде суурнуң Мүгүр кудумчузунда № 14 бичии бажыңчыгаштың чанында «ГАЗ-51» бензовоз мында-хаая көзүлгеш-ле, чиде хона берип турар чүве. Ооң графигин кичээнгейлиг ылаавыларга, чедиг хонук иштинде түүлге үш-дөрт катап үр эвес көстүр, моон алгаш көөрге, ол бир хонуктуг рейстен келгеш-ле, даартазында катапла чоруп каан турары илдең, харын бир-бир бодаарга, өзээ доктаамал эртилип турар, чазыг чок шак согуну сагышка кирер. Ол бажыңчыгаш бистиниден түүлге кудумчу кежилиир ырак эвесте турардаа бол, ооң аазы чолаачыны, орай келгеш, эртен эртелеп чоруп каар ужурунда, кончуг хаая көөр кижи мен.

А бо удаада, мырыңай-ла дүш боон, хуулгаалыы чычаан бажыңының чанында турупканын ажыглаан, чоокшулап чедө бердим. Бичии мага-боттуг кижи машина алдында дырбанайның чытканын эскерип чаш: «Болгаан!» — деп хензигне алгырбаанымда, чыттерииден ол соңун үнүп каан. Бенаин, үс боршаашкы комбинезону, калчытал р арны, холунда хедарынма и эвес болза, ону рекселдер элдепсинин болур шыпаап-ла турган.

— Экии! О мээң мендимге чантайчыг та машинаныл белеткеп харылаан, шинчи-терезин» дынаа джырбас-тыр деп көргеш. чак кылдыр даазы ле ол боор. гды. Оон дуглаан, дээртен ыңыг чубистиң арнынга мы гаа болган:

— Кожа кайнаар белеткеп-дир ыяп тур ирги? «Көрбашинасен бе?» — дээнзиг, м багыл азынын кырында бензин ыр: коң ылгаш, чугаалай-д саап чоор, билдингир-ле бо ала бензин. солярка чок бо лут ажыл-агыйта бүгү дүтүлгы-техника кайын шимчээр, үүрүк-даа кайын кыпар, ол ң-гүнү шимчедин турар кижилерниң бирээзи бо ар-ыйаан» деп бодаап:

— Чежеин ертип каалтың? — дидим. Ол база-ла хоозун айтырыг. Белеп көргүзүп турган спидометрден номчуп ап болур-ла турдум ыйаан, ынчалза-даа ол чөпшүүлү кончуг:

— Үш айның эртиинден бээр-сааңаар болза, дөртен муң тонна-километрде таптыг-ла үстү шыкаш, бо арааныда 30 тоннаа хире кыпар үүлү даажылаан боор мен — дээ-дир.

— Сен машинаның төрээн бакылап чыттың. «Өкпе-чүрээ» аңаа боор аа? — дээримге, ол бичии оолдарыг чаң-биле ийи тырыыны оңгайтыр хүлүмзүрээш:

— Аарыы-аржыы, ужун-туруп көрбээн-не эт болгай, ам-даа ийи муң километрни ок-тябрьга чедир чайлыг маңнаш эрте бээр боор бис, ооң соонда бир көөр ыйаан моңу — дидир.

— Демир-дес-даа болза, өлээр өйлүг, эдилекчиин кандыг болдур, ооң «надыкшылы» база-ла ыңдыг болдур, ам чүүн кылып чыткының ол боор? — дээримге:

— Улуг кылыр, сеңтээр-даа үүү боорул аан, дүгүй мөөңү чаман, эрлип-таарып албас болза, орук узун болгай аан — дээш, машиназын гаражка барып шыгжаары-биле белеткеки берди. Мен турган:

Гаражтар хөл. Ийин катташ, «ГАЗ», «ЗИС» арлы бергеп. Бензовозтар деңги мурнаан.

«Белорустар» дем-не ыраан дээш, хаптар ор-ле-дир сеп, орук-суур менди-чаагай. Машина алдынга чыдырында, кандыг-ла-бир ончок урут-дарыг сагышка кирип, биче-ле болза, сени кончуг кыаптар частым. өршээп көр, дүңмакым! — деп буруузундум.

— Кончуваан болганыңарда, үүү деп өршээр ийин. «Шинегей шоодай иштинге чажырынмас» деп улустуң чугаазы бар. Шынап-ла, сөөгүм биче амытан болгай мен. Шынында мени кайдыг аныяк дээр. Шеригге-даа барып кааптан, өгүүгбаштыг, урут-дарыглыг, ам төөрбөн алды харлыг ашак-тыр мен — деп. кижим хөөрей-дир. — «Ашак» деп-даа ол аңаа чугаан ыйаан, хамык ужур аныланда, ашаанда-даа эвес, бүдүүрүп турар үүлезиниден кижиниң арны көстүр деп бодаар мен, дом. Канчаар харын чолаачылай бергенин ол? — деп сонуургадым.

— Чээрби ажыг чыл бурунгаар машинадан сестир чораан кижи-дир мен. Ам-ам сактырга, харын хөнүү, чегенчи-даа чүве-дир. Ынчан Мүгүрнүң Булукка, мүүнү чүве ийин оң — деп, чолаачы чугаалап үнүү. — Улуг кижилерни чык кылдыр адаас дижир болгай, акымның оглу Бөрбек-биле шыкка ойнап турган бис. Чырык-ла хүндүс күдай диңмирээн, чер шимчээдег болза-ла, хенертен мурнуустан кызыл дөөзүн көдүрүлгеп соонда, кедергей улуг кеңгегер-каңгагар кара чүве канчаар-даа ажок бустап мөөревишаан, мырыңай-ла кырывысче хөме халдың кел чор. Дүргенин бодаарга, ол ак хоюга бистиң чер-даа алдыпкире апарган.

— Канчаар бис?

— Дүргеп-ле дезер!

— Кайнаар?

— Кайнаар-даа болза...

— Хоржок! Четкеш, тудуп шее канчаар?.. «Оттуг-терчи» деп чогаадда-ла кара ол-гей коргуп-ыргып, аңгадаан чаа үүстү, ол ийи улуг ак катыруулуг, азыт-диштиг коргуп-ранган «амытаң» бистиң бир долчут халаашаш, шимээ-бузун бурулаадыр чөдүрүп, каккырып, тура дүшкеш, киргирип турда, ооң хөрээнден кижи ушкуунуң келгеш:

— Караңгы-Арга кайда? — деп бо ийин. Ыыттаар туржук, тынар безин чайжок дедирленип бар чоруусту:

— Ча, үүте коргар? Бо — машина. Мен — чолаачы-дыр. Караңгы-Арга билир бе? — деп, демги-ле айтырыын катаптады.

Эжим:

— Билбес — деп бар чорда:

— Адыр, кижи муңуп чораан үүве айлыг боор — дээш, уун айтып бээримге:

— Силер аал кайда? Мен чедирер-ле! — дижишаан, машинамыче чалай-дыр. Сестя-сестя олуруткан бис...

Адын билбеанын ол кижиниң арнын ам-даа сагынымышаан мен. Ол оруккa мынчаар чугаалаан ышкаш үүве:

— Баланнар силер өзер-баранга долгаар херек!

Ол үүү дээнин ынчан кайын билир ийик мен.

Чыыдар эрткен. Школа доостум. Шеригге бардым. Автоклубка кичээлдеп тура, руль артынга олурупкан мындыг кижи мен. Шериг албанындан халашкаш, баштай-ла «Могей-Бүрегге», ам «Малчында» дерт чыл улай янзы-бүрү маркаларның машиналарын мунуп, үүү бүрү үүтер дажыттап, үшкү класс эргелиг чолаачы боол ажылдап чор мен — деп, ол чугаазын доозу.

— Чору деп каар — хэп-ла турар — чолаачының албаны ыңдыг. Кажан, канчан дыштаның четтиргин турар кижи боор сен? — дидим.

— Ажыл дээрге-ле — дыштаныгга-ла болгай. Дыштаныр черим — ырак-узак оруктар ол үүве — деп, дорту-биле карыылаар эр болду.

— Малташ-билар, сүт-чар, хат-шуурган — бо-ла бүгү мооңдактарның дугайын үүү деп бодаар сен? Оларны дыштаныгдан казып каапса эки боор ийин оң — дээримге.

— Ол дээрге чолаачының доктаамал эдериилериг-ле болгай, күзээрге, нүзевескеда, олар ыяавыла таваржыр. Хүрежир, ажыл эртер апаар үүве-дир ийин — дээш, ол кабиназынче чолдаш-чалдаш кире халаашаш, моторун ажылдыпты...

Сагыжымга сураглыг ыр кире хонуп келди:

Халдың ор, чолаачы,
Хаттан үндүр халдып ор!
А сен болдуң чолаачы,
Алдың күсүң ырлап чор!..

Чолаачы... Ол мээң мааны-рымның чүгле тускай мергежилги-дир. Таныжып алыңар: ол Мүгүр оглу Хертек Тадар-оол деп кижи ышкаш.

Сайчак МОЛДУРГА.

Редактор К. Н. ДИҢГА.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМШИИ ТЕАТРЫҢГА

Октябрь 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24 хүннеринде

Т. ГИЗАТТЫҢ

«ХОРАГАЙ ИДИКТЕР»

деп либретозун ёзугаар музыкалыг комедия болур. Музыказын Д. Файзиннин.

Шии кежээкиниң 7.30 шакта эгелээр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРА»: Кичээнчыныды 10.20. «Оюу Ребарт дээр» (делгем экрат ныт) 11.50, 1.35, «Угрюм хем» (3-кү, 4-кү сериязы) 3.20, 6.10, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Олена Дундич» 11, 1, «Угрюм хем» (1-ги, 2-ги сериязы) 15, 18, 21 шактарда.

«БАЯ-ХЕМ»: «Генерал Рахимов» 3, «Читкен дирижабль» 5, «Виринея» 6.45, 8.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш проза кылдызының 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 37-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуг кылдызының 21-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефоннар солгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ламында пардалга эргелеминиң типографизи. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—01020.

ИДЕГЕЛДИГ „СОЮЗ-6“ — ХОНУВУТКАН!
ИЙИ „СОЮЗ“ — КОСМОСТА УЖУТПУШААН!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделип эгидилээттинген

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 17 ПЯТНИЦА № 245 (8091).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Октябрьның 11 бөлгаш 12 хүннеринде «Союз-6», «Союз-7» нарабльдерни салып үндүргенииң сеен дарый, октябрь 13-те бистиң чуртувус «Союз-8» дээр космос нарабльин салып үндүрген.

Ам ынаргай делгеминде Совет Эвилелииниң үш космос нарабли чеди космонавтылыг чедиишкинниг ужудуп турары делгейни магададып турар.

«Союз-8» нарабльдиң командири СССР-ниң ужудукчу-космонавты, Совет Эвилелииниң Маадыры полковник Владимир Александрович Шаталов, а борт-инженери, техниктиг эртемнерниң кандидады, СССР-ниң ужудукчу-космонавты, Совет Эвилелииниң Маадыры Алексей Станиславович Елисеев олар бо чылдың январьда «Союз-4» бөлгаш «Союз-5» нарабльдерниң космоска ужудуушкунунга база киришкеннер.

ЧУРУКТА: СССР-ниң ужудукчу-космонавтары Владимир ШАТАЛОВ (солагай талазында) бөлгаш Алексей ЕЛИСЕЕВ (1969 чылдың сентябрь).

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ ФОТОЗУ. (СЭТА-ныҢ ФОТОХРОНИКАЗЫ).

СЭТА-ныҢ дыңнадыглары

КОСМОСТУҢ „СОЮЗ-6“ КОРАБЛИНИҢ УЖУДУУШКУНУ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗУЛГАН

Космонавтар эштер Георгий Степанович Шонин болгаш Валерий Николаевич Кубасов составтыг экипаж башкарган космостуң «Союз-6» корабли ужудуушкун программазын чедиишкинниг күүседкен соонда бөгүн, 1969 чылдың октябрь 16-да, Москваныы-биле 12 шак 52 минута турда Совет Эвилелииниң девискээрииниң Караганда хоорайның соңгу барыын талазында 180 километр ырак хонзуи дээн районунга хонупкан.

Космонавтарның кадыының байдалы эки.

Орбитадан салып бадырарын боттандырары-биле корабльдиң командири хол-биле чигелээшкинни күүседкен болгаш санап каан үезинде салып бадырарының программазын ажылдаткан. Шимчедикчиниң ажылдың доостурга экипажтыг салып бадырар аппарат корабльден башкаланган.

Салып бадырар аппараттың ужудуушкуну аэродинамиктиг шынарны ажыглаан башкарар траектория-биле боттанган. Атмосферага тормозтаашкын соонда парашют системазын ажылдаткан, а чымчак хонуушкуннуң шимчедикчизи черге таарымчалыг хонарын хандырган.

Черге космонавтарны хайгаарал бөлүүнүң төлээлекчилери, өнүктер, спорт комиссарлары, журналистер уткаан.

«Союз-6» космос кораблиниң ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган. Алдынган түннелдер эртем-техниктиг чугула ужур-дузалыг боон турар.

КОСМОСКА КАҢНААШКЫННЫ БИР-ЛЕ ДУГААР БОТТАНДЫРГАН

Октябрь 16-да Москваныы-биле 11 шакка чедир «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» нарабльдер бөлүк ужудуушкунун үргүлчүлеввишаан, Чарни долгандыр 79, 63, 47 удаа ужуткан.

Космос нарабльдериниң экипаштарының кежигүннери ужудуушкун программазында планнаттынган эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг шинчилелдерни күүсеткеннем, а ол ышкаш орбитага хол-биле маневрларының аргаларын улам ыңай ажылдап ыяырыын чорутнан.

«Союз-6» космос кораблиниң подполковник Г. С. Шонин болгаш борт-инженер В. Н. Кубасов составтыг экипажы космоска каҢнаар ажылдарны чорудар талазы-биле шинелделерни боттандырган. Ол шинелделериниң сорулгазы болза, космос делгеминиң байдалдарында янзы-бүрү металлдарны каҢнаарының онзагай түүлдерин тодарадыры болур. Хаяы ажуумнуң болгаш деңги чон чорунтуң байдалдарында металлдарны каҢнаарының янзы-бүрү аргаларын шинчилээринге хереглиг болбаазын техноло-гиялыг аппаратура-биле «Союз-6» корабльди чеперелээн дээрзин мооң мурнунда дыңнаткан болгай. КаҢнаар аппаратураны орбита ортээлинде, а каҢнаашкынның чорудулгазын башкарар туданы экипажтың кабиназында тургускан.

КаҢнаашкынны эгелээринииң мурнунда корабльдиң командири Шонин корабльдиң кабиназында люк-назыны хаггап болгаш 77-ги долганыгда орбита ортээлин дуглаан. Ортээлге хаяы ажуумну тургускан соонда дораан-на борт-инженер Кубасов каҢнаар аппаратураны ажылдаткан. Автоматтыг каҢнаашкынның эвээн каш хевирлерин эзирег ёзугаар боттандырган. Оон соонда орбита ортээлиниң герметизациязын чорутқан, ынчангаш борт-инженер каҢнаашкынның үлегер-хевирлерин космонавтарның кабиназынга эккелеген.

Чорутнан шенелде болбаазырангай болган база космоска каҢнаар-монтаж ажылдарының технологиязын ажылдап кылыр үезинде эртемге болгаш техниканы ажыглаар боттандырган.

1969 чылдың октябрь 15-те орбита-оруукка маневрлап сайгарылга кылыры каш удаа чорутнан, оон түңнелинде «Союз-6» болгаш «Союз-8» корабльдер «Союз-7» корабль-биле каш түс метр чедир эзирег-биле, чоокшулажыы турган. Корабльдериниң чоокшулажырының талазы-биле бүгү хөделиишкиннерни корабльдерде тускай башкарылга херекселдериниң көргүзүглерни ёзугаар хол-биле башкарылганы ажыглап турган күүсеткилээн. Оон түңнелинде ужудар корабльдериниң тускай автономнуг башкарарының таа системаларын ажылдап кылырынга болган чотаадырынга аргежок чугула үнелиг материалдар алдынган.

Космонавтар Шонин, Кубасов, Филипченко, Волков, Горбатко, Шаталов болгаш Елисеев олар оперативтиг ажыл-чорудулгага талазы-биле бедик дениелдиин көргүзүп, башкарылга хөделиишкиннериниң база корабльдериниң боттарының аразында маневрлап сайгарылга кылырының бүгү түүлдерини ылавылалдыг күүсеткеп турганнар. Аңаа идиглиг болган үүне болза, космос ужудуушкунунга экипажтарның белеткелин эки организастааны болгаш ону ылавылалдыы-биле чорутканы болган.

Хайгаараашкынның Черде пунктуларының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, бөлүктүң ужудуушкуннары дүнеки дээрниң хаяазынга иле кестүп тургулаан. Корабльдериниң орбита-оруктарының параметрлери бот-боттарынга чоок болгаш ортумаа-биле мындыг болган:

— Черниң кырындан олариның эң ыраавы (апогеязынга) — 225 километр;

— Чер кырындан эң чоок турганы (перигеязынга) — 200 километр;

— Черни дескинер үези — 88,6 минута;

— Орбита-оруунуң йиленчээ—51,7 градус.

Оон-биле кады планнаттынган эртем-техниктиг болгаш медицина-биологтуг бүгү шинчилел-шенелделер күүсеттинген.

Космос корабльдериниң кижилерлиг чергелеринде базымышкын, газ составы, температура болгаш атмосфераның шыгы норма ёзугаар болган.

Бүгү чеди космонавтың кадыы болгаш байдалы эки.

20 шак 30 минута турда, космос корабльдери Совет Эвилелииниң чер кырында пунктулардан радио-биле көөрүүн аналыында дашкаарлап үне берген.

Дүштеки чемни чиген соонда, космонавтар дыштанырлар.

«Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдериниң экипаштары ужудуушкун программазын ёзугаар октябрь 15-те Москваныы-биле 21 шакта 30 минутадан октябрь 16-да 5 шакка чедир удаан.

Телеметрииниң медээлери-биле алырга, космонавтар эки удаан. Корабльдериниң кабиналарында болгаш орбита ортээлдеринде микроклиматтың параметрлери — базымышкын, температура, ыык болгаш атмосфераның газ составы Чер кырының байдалларынга дүүшкек болган.

Корабльдериниң экипаштары оттуп келгеш, күш-дамыр суда шимчээшкинниин эргежок чугула комплексизин күүсеткен, экн чемненин алгаш. корабльдериниң ишгики системаларының байдалын хынаан.

Совет Эвилелииниң Ыраккы Чөөн чүкте хемчээкчи пунктуларының радиога кестүр зоналынче корабльдериниң кирер үезинде экипаштарның командирлери шаны деннеп, бүгү космонавтарның, ужудуушкунуның эдлерглиг хүнүнүң программазын ёзугаар эртем-техниктиг шинчилелдерни болгаш шенелделерни чорударын эгелээринге белеп дээрзин илеткээн.

ДОКТААМАЛ КОМИССИЯЛАР

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң дүргеи хөгжүдеениниң сорулгалары партииның XXIII съездиниң шиитпирлеринде амыдыралга боттандырар талазы-биле чаа-чаа иетелделерни партия, совет, ажыл-агый органнарының мурнунга салып турар. Ол айтырыгларны шиитпирлээринге чер-чер Советтериниң ролюн дыка бедзен.

Ук иетелделер экономиканың, культураның болгаш чонуң амыдырал хандырылгазының айтырыгларын Советтер ажыл-агыйжы, шалычы ёзу-биле шиитпирлээрин хүлээндирип турар. Ол чорук чон-биле харылзааны хамылады, оларның оргузуунга организастыг амылды күштелдиреринге иеген келген.

СЭКП Төп Комитединиң «Ажылчы чоннар депутаттарының көдээ болгаш суур Советтериниң ажылын экижидер дугайында» Доктаамалынга Советтериниң организас-массалыг ажылын коскузуг-биле экижидер, оларның ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң талазы-биле ажыл-чорудулгазын идепкейжидер сорулгазы партия, совет органнарының мурнунга салгаш, доктаамал комиссияларының ролюн бедидип, онаашкан соңгузда округтарынга депутаттарның ажылын экижидерни, Советтериниң сессияларынга чугула-чугула айтырыгларны тургузуп чугаалажырын айыткан. Бо айтыышкын бүгү Советтерге бүрүнү-биле хамаарыжыр.

Советтериниң организас-массалыг ажылын экижидериниң чугула талазы аңгы-аңгы адырлар аайы-биле доктаамал комиссияларның организас-массалыг ажылын идепкейжидери болур. Олар болза Советтериниң кол дамыр күжү болур. Депутаттарны хаара тутпушаан, ол комиссиялар улус ажыл-агыйының бүгү айтырыгларын шиитпирлежип, эртелеп-башкарылгага идепкейлиг киржип турар. Олар депутаттарга күрүне айтырыгларын шиитпирлежир аргалы бөзр.

Доктаамал комиссиялар — улуг күш. Мадза республиканың чер-чер Советтери 554 доктаамал комиссияны тургускан, оларга 2174 депутатты хаара тутпаанын айтырга-ла четтирир. Оон ангыда, Советтериниң доктаамал комиссияларының ажыммынга улуг ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының 883 мурнакчызы киржип турар.

Хей-хей доктаамал комиссиялар үре-түңнеддиг ажылдап, партииның болгаш чазактың айтымышкыннарын амыдыралга боттандырарынга идепкейлиг киржип келген. Каа-Хем район Советиниң доктаамал комиссиялары бо ажылдың талазы-биле байлак дуржулгалыг. Ында 10 комиссия ажылдап турар. Көдээ ажыл-агый, орук-тудуг, чаагайжыдылга талазы-биле комиссиялар дүжүт ажаан ажылышкынынга белеткел ажылын, орук тудугларын хынаар, район төвүн болгаш көдээ суурларны чаагайжыдар дугайында айтырыгларны район Совединиң сессиязынга тургузуп, ол талазы-биле кылыр боттуг ажылдарны саналдаан.

Бүреп-Аксы, Ильинка көдээ Советтериниң комиссиялары база эки ажылдап турар. Улус өөредилгезиниң талазы-биле комиссиялар школаларның чаа өөредилге чылына белеткелин хынаан, башкыларны чурталга бажыңнары-биле хандырар, школаларга оттуглар ыяш, хөмүр-даш соортурер, септелгеин шалыпкын доозар талазы-биле хемчеглерин алган. Чөөн-Хемчик, Таңды район. Кызыл хоорай Советтериниң доктаамал комиссиялары чон оргузуунга организас-массалыг ажылды экижидер ажылга эвээн дуржулгалыг апартылаан.

Чамдык комиссиялар боттарынга онаашкан улуг харылсалганы чедир үнелевейн, депутаттарының ажылын идепкейжиттиейн, боттарында бар арга-курлаларын четче ажыглап чыдавайн, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуңуң чугула айтырыгларын оюп эртип турарын шуут айтыр херек. Ылаңгыя Өвүр, Тес-Хем, Монгун-Тайга районнарда доктаамал комиссиялар дыка четпес ажылдап келген. Ында хөй комиссияларның ажыл планнары безин чок. Оларның кежигүннерин кылза чогуур ажыл-хүлээлгелери-биле таныштырбаан, ынчангаш кым кандыг ажылды кылырын билбес. Ук районнарның чамдык көдээ Советтериниң ажылы база ындыг эрелгей. Оон түңнелинде бо черлерде Советтериниң чон оргузуунга организас-массалыг ажылы ниитизи-биле кулу деңнелдиг болуп артпышаан.

Комиссияларның ролюн ынчаар тоомча чок көөр чорукту болдурбас херек. Хоорай, район, көдээ Советтериниң күүсекомнары доктаамал комиссияларның ажылын хүн бүрүүнүн контролюнга алыр, оларның ажылын идепкейжидер, Советтериниң организас-массалыг ажылын экижидерниге кол даяныр күш кылдыр үнелеп көөрү чугула.

В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бөзр 100 чыл болур ою хүн келген үдүм улам чоокшулаан орар болгай. Ол хүнге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээглелерни амыдыралга боттандырып, улус ажыл-агыйының плавнарын күүседир дээш бүгү улусчу улуг ишке Советтериниң организаккы, удуртукчу ролю кесиг болгаш боттуг ажыл-херек-биле бажыглаттынган турар ужурлуг.

Ол сорулганы чедип алырда, ажылчы чоннар Советтериниң депутаттарының бот-идепкейлин улам бедидип, оларны боттарының онаашкан ажылын ажыл-керектиг, чогаадылгычы ёзу-биле көөрүнче утпап-баштап турган. Советтериниң организас-массалыг ажылын чер бүрүдеге экижидери чугула. Ындыг организаччы ажыл биске эки түңнелдерни берип болур.

Чайынналчак тиилелге

Совет Социалистиг Республиканың хамаатылары башкарган «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкуну, «Интеркосмос-1» кылымал спутниги үндүргени мени дыка магададып, кайгатты. Совет артемниң чаа чедиишкиннеринге совет улустуң амыдыралының улам ыңай чечектелиишкинеринге баравын болуп турар.

Ол ышкаш совет күрүнеиин тиилеттирбес мөге-күштүүн, социалистиг чурттар-биле акыдуңманың улам быжыглыг турар бүзүлбас хөнү харылзаазының делегейге улам боттаныр, сайзырап турарын чайынналчак иеттүүн турар хереч-дир. Беш чыл планын хуусаа бетинде күүседип, башкы Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бөзр 100 чыл болур юбилейинге чедиишкиннииг ужуражыр дээш совет кижилер-биле бир дөмей ажыл-ишке үлүг-хуумну киирбишаан, совет улустуң маадырлыг космонавтарының төрээн черинге менди-чаагай хонуштарын үлүг-биле күзеп, манап тур мен.

М. КОНГАР,
Ада-чурттуң Улуг Хуралының киржикчизи.

Улуг, берге херек

(Кол конструктор-биле беседа)

Баштай-ла ону мен «Союз-6» корабльдиң ужудуп үнериниң мурнунга көрдүм. Ажылчыннар аразында туруп алган, бир-ле чүвени оларга ол чугаалаан турду. Хат оон тонуңун эдээн халбаңналып турган, чаъс дымыралып-даа турар, а ол даарге ону эскербээн чүве дег турар.

— Бо кым деп кижил? — деп, Байконурда бодувус кижизис дижири журналистен айтырдым.

Менче ол кайгаалыг көргүлээш: Кол конструктор-дур — дилир.

Ынчангаш оон кабинезинге чеде бергеш, космоска хамаарышкан чаа шинчилел-шенелдеиин сорулгаларының дугайында кыска-даа бол чугаалап бээрин диледивис.

Үш космос кораблиниң бо бөлүк ужудуушкуну болза, корабльдериин системаларында, оларны башкарарының аргаларын-да улам ыңай ажылдап кылыр, база командыдап-хемчээриниң комплекстерин болбаазырангайжыдар сорулганы бодуунуң мурнунга салып турар чүве деп, Кол конструктор чугаалады. Бир азы ийи корабльди башкарарынга бодаарга, үшүү башкарары оон берге болгай. Ол чорук баш бурунгаар организастыг ажылды кылырын, шенелделер чорузарын иеген.

Бо шинчилел-шенелде перспективалыг. Шинчилелдер кылыры-биле хөй бөлүк космос корабльдери октаргайга ужуду турар апаар үе келир.

Бистиң ийиги сорулгавыс— «Союз» кораблъдериниң чаа-чаа аргаларын тодаргайлаары болур. Автоматчыдылганы деннели кайы-даа хире бедик болза, корабльдерни башкарарынга удурткучу роль кижиге артар болгай. Ынчаарга ол дээрге автоматтыг херекселдерни кижиге удурланыштырар дээни ол авезин билдингир, харын ол болза кижилерниң аргаларын болгаш автоматтыг техниканы комплекстиг ажыглаарының ан-не ажыктыг оруктарын дилеп, тып турары ол-дур. Кижиге чүвү бүзүрээш, техникага чүвү онаштырарын эки билир ужурлуг бис. Кижи корабльдиң ниитизе турганда, бодунуң хүлээлгезин ол эки билир болур.

— Ушкү корабль орбита-оруунга үне бээрге, силер чүнү бодадыңар?—деп, Кол конструктордан айтырдым.

— Бир дугаарында — өөрдүм. Ынчаарга ынаар, орбита-оруккка космонавтар боттарының программазын күүседип ыыдаар дээрзинге чигзинмейн турган мен.

Кол конструкторуун кабинезиниден үнүп бар чыдырыышта, ол аас-кежиктиг-биле хүлүмзуруп олуруп калды.

В. СТЕПАНОВ,
СЭТА-ныҢ тускай корр.
Байконур, октябрь 14.

Дугуржулгаларга ат салган

Соңгу үеде Москвага Вьетнам Демократтыг Республиканың партия-чазак төлээлери-биле болган чугаалажымышкынарының түңнелинде Совет Эвилелиниң экономика болгаш шериг талазы-биле халас дузаламчыны Вьетнам Демократтыг Республиканга көргүзер, узун хуусаалыг чаа чаалырын тыпсыр дугайында, дугуржулгаларга, а ол ышкаш совет-вьетнам кадыг ажылдажылганың өске-даа чамдык айтырыгларының талазы-биле документтерге октябрь 15-те ат салган.

Дугуржулгаларны ёзугаар Совет Эвилели Вьетнам Демократтыг Республиканга элээн хөй санныг аъш-чемнин, нефть продуктуларын, транспорт херекселдерин, комплекстиглиг дериглин, кара болгаш өнүүт металлдарын, хөвен болгаш пестерин, эм аймаан болгаш медицина дериин, химия чемишчидилгелерин, чепсекти болгаш оңчезентти, ВДР-ниң камгалалыр аргазын быжыглаарынга, оон экономиказын катап тургузарынга болгаш хөгжүдеринге эртежок чугула өске-даа эт-хөреңгини болгаш материалдарны бээр.

СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, ВДР-ниң чазааның Премьер-Министри Фам Ван Донг дугуржулгаларга ат салган.

Чаа дугуржулгалар совет болгаш вьетнам улустарының акы-дүнма найыралыының улам ыңай быжыглаарын, Совет Эвилели биле Вьетнам Демократтыг Республиканың арагызында кадыг ажылдажылганың калбаргаанын айтып турар.

(СЭТА).

Пропагандистер семинары

Дүүн, СЭКП обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чыдыышкынга бажыңында артемнинг коммунизм талазы-биле пропагандистериин республика семинары эгелээн. Ону СЭКП обкомунуң секретары К. С. Шойгу ажыттыган.

Кызылдың педагогика институдунуң марксизм-ленинизм кафедразының эргелекчизи, төөгү эртемнериниң кандидады Б. П. Бажутиниин «Эртемниг коммунизм—марксизм-ленинизминиң чарылбас иези», СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. С. Сонамның «Социалистиг революциянның ленинчи теоризазы болгаш делегейниң революсчу чорудулгазы», партия обкомунуң лектору, төөгү эртемнериниң кандидады В. Ч. Очурнун «Делегейниң коммунистиг шимчээшкини, марксизм-ленинизминиң принциптеринге коммунистиг болгаш ажылчын партиялардың сырый каттыштырары» Тываның ыяш литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң директорунуң оралакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады О. А. Толгар-оолдуң «Партия дугайында ленинчи өөредилгэ деп темаларга болгаш өске-даа лекциялары семинарның киржикчилери дыннаан база дыннаар.

Семинарның дыңнакчылары кызылдың пропагандистериниң кичээлдеринге олурчуп, арга-дуржулгазын солушкан.

(Бистиң корр.).

Дуржулга база

С О Л У Ш К А Н

Кызылдың партия организацияларының секретарьларының семинары эртнен.

В. И. Ленииниң төрүттүнген хүнүнден бөзр 100 чыл болурунга тураскаан кежик агитация көрүлдевииниң чорун турарының дугайында шлеткелди партия хооркомунуң пропаганда болгаш агитация киллизиниң эргелекчизиниң оралакчызы О. ЗАВЬЯЛОВА кылган.

Семинарның киржикчилери тус-тус секциялар үстүн алдыр, комсомолда партийжи удурткулга, будурулге, албан организацияда болгаш өске-даа черлерде социалистиг коруктуруунуң быжыглаарының болгаш өске-даа айтырыгларның талазы-биле шлеткелдерни дыннап, дуржулга солушкунукун организастаан.

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГЛАРДА

ХҮЛЭЭЛГЕ: БАШТАЙГЫЗЫН 1970 ЧЫЛДЫҢ АПРЕЛЬ 22-де бээр!

ЭРТКЕН 25 ЧЫЛДАРДА Тываның девискээрин геология талазы-биле өөренип көргенивиҥ түҥнелиҥде хөй ишти казымал байлактарны шинчилеп тыпкан. Ынчангаш Тыва АССР Совет Эвилелиниҥ байлак районнарыныҥ бирээзи болуу берген.

Республиканыҥ казымал байлактарындан кобальт, чес, цинк, коргулчук, алдын, мөҥгүн суу, алюминий чергелиг өҥнүг металлдар холужаалыг рудалар онзагай черин эзелеп турар. Бо беш чылда өҥнүг металлургияны улам хөгжүдерин онзалап чугулаалаан. Ооң ужурунда тыва чериҥ казымал байлактары дээш-оруу болган суг оруктарындан ырап турза-даа, ону болбаазырадыры ажыктыг болуп турар.

Өҥнүг металлдарлыг шимималдарыҥ хөйү, ооң курлавырыныҥ улуу келир үеде өҥнүг металлургия Тываныҥ үлетпүрүүҥүн хөгжүлдезиниҥ кол черни эзелей бээр дээрзин бадыткап турар.

Эрте-бурунгу улустарга Хову-Аксыныҥ байлаа чес-биле бүткен дээрге бидиҥгир тургай. Хүнер эпохазыныҥ үеинде бо черге чес болбаалырадыр бүдүрүлге чеи турган хөраан ам мында артып калган даг үттери, эзилдириг кызыр суугулар артынчылары, күш-ажыл чепсектери хереглеп турар.

22 чыл бурунгаар Хову-Аксыныга совет кижи келгеш, кобальт биле бай, чер бэйлаан ажыктан. Ол болза бо черниҥ үндезин чурттакчызы Хойтпэк-оол-дур. Хойтпэк-оолга, база геологтар Богомолта, Уникова болгаш Бобровка Күрүвэ шаҥналаын тывыскан.

1957 чылда «Тыва тудуг» трестиҥ тудугжулары бо тайгага кээп, ышкыныҥ үрепкен. Тываныҥ өҥ чараш черлериниҥ бирээзи, шапкын хемнериҥ эгезин ап чыдар, чүс-чүс чыдар иштиҥде малчын араттарыҥ одаргары болуп чораан чечектер, үҥүттер-биле ыяштыҥган ышкыларга Таҥды-Ууланыҥ адектеринге — комбинаттыҥ тудуу эгелээн.

1966—1970 чылдарда улус ажыл-агыйыны хөгжүдериниҥ беш чыл планыныҥ директивалыг-ларында СЭКП-ниҥ XXIII съездиниҥ «Тыва кобальт» комбинатты бо беш чылда ажыглалга киирериҥ айыткан.

СӨӨЛГҮ ЧЫЛДАРДА комбинаттыҥ тудуунуҥ хемчээли дыка калбарган. Чыыг бээр электростанция болгаш чугай орттедир цех ажыглалга шагда-ла киргеп, дег-иеги-де капитал тудуг ажылдары чоруп турар, үүрмектеп-хоюлаар цехте ажыглалга киирериҥиҥ белеткел ажылдары калбарган.

Руданы болбаазырадыр болгаш белеп продукциялыг будуруп үндүрер — комбинаттыҥ кол өзээ — гидрометаллургия цегинде дериг-херекселдерни эптеп турар. Шеиелде ажылдарын чигедир, шуудадыр соруулга-биле гидрометаллургия цегин — хиравазында 3 үе-чидизга чаргап. Ол дээрге автоматика эзилдириишкин кылыр, дистилляция (ыяшлыг тургаш газтар аҥгылаар) болгаш эзилдиргилерни хоралыг элементтиден арыглаар база концентраттан херек чок чамдык будумелдерни аҥгылаар дээш пёлочулуг эзилдириишкин кылыр салбырлар-дыр. Ол 3 салбыр технология ёзугаар бот-боду-биле дөрт холбаалыг: бирги кезек ийигизиҥге — кобальтыны тудуп турар эзилдиргин, а ийигизи үшкүзүҥге — кобальт биле мышьяк холумактыг концентратты бээр.

Комбинатты ажыглалга киирериҥиҥ белеткел ажылдары чоруп турда, айыткашныыс салбырлар бот-бодундан аҥы ажылдан болуур (бирги салбыр будун чартык ай иштиҥде, ийигизи 3—5 ай) болгаш алдыиган белеп продукциялыг складтарга чыып ап болурунуҥ аргазы бар.

Чоокта чаа үстүнде айыткашныыс принципке үндезилеттиҥген, комбинатты ажыглалга киирериҥиҥ белеткелиҥ чорударыныҥ графигин бадылаан. Ону көргүзерге мынзыг:

чорудар ажылдар	1-ги салбыр	2-ги салбыр	3-кү салбыр
тудуг-монтаж ажылдарын доозарыныҥ хуусаазы	X—XII 1969 ч.	I—II 1970 ч.	II—III 1970 ч.
дериг-херекселдерниҥ хыналдазы болгаш курут турда шевелдээш	IX—XII 1969 ч.	I—II 1970 д.	II—III 1970 ч.
дериг-херекселдерни суг-биле долдургаш шевээри	XI—XII 1969 ч.	I—II 1970 ч.	III—IV 1970 ч.
дериг-херекселдерни материал-биле долдургаш шевээри	XI—XII 1969 ч.	чорутпас	чорутпас
дериг-херекселдерни төлевилеер көрдүнген материал-биле долдургаш, төлевилеелиг чурум	XII—1969	II—IV	IV—VI
ёзугаар шевээри	III—1970 ч.	1970 ч.	1970 ч.
төлевилеел күүгээн чедии алыры	1970 ч. III айдан эгелээш	1970 ч. IV айдан эгелээш	1970 ч. VI айдан эгелээш

Графиг ёзугаар кобальтылыг баштайгы эзилдиргилерниҥ (бирги салбырныҥ продукциязын) 1970 чылдыҥ январь айда бээри, кобальт-мышьяк тудуп турар концентратты (ийиги салбырныҥ продукциязын) март айда, төнчү продукция — кобальтылыг концентратты апрель айда бээри көрдүнген.

КОМБИНАТТЫ ажыглалга киирериҥиҥ белеткел ажылдарын чедиишкиниҥ чорудар төлээде даг дегиниҥ ажылдакчылары бо чылдыҥ ноябрь айдан эгелээш, ай сапында-ла 250—300 тонна руданы казып белеткээр үүрмүүт. А үүрмектеп-хоюлаар цех үүрментээн руданы ноябрь айда, чүгай суудуң декабрь айда, кургаг чугайны 1970 чылдыҥ январь айда белеткээн турар ужурлуг.

Аймаҥнавыыс графикте белеткел ажылдар чорудар организациялар чогуур хуусаанны сагыыр дээш, хүлээлгелер алган, анда киржир организацияларныҥ санынга өҥнүг металлургия министерствозунуҥ мурнакчы бүдүрүлге черлери «Североникель», «Южуралникель», Уфалейниҥ никель, Норильскиниҥ даг-металлургия комбинады, «Гипроникель» эртемшиилеп институду, монтаж кылыр организациялар хамаарыжыр. Чүрттүүн ажыы-бүрү булуҥнарындан келген ажылчылапар, инженер-техниктиҥ кадрлар баштайгы тыва кобальтыны будуреринге үлүгүн киржир.

АЖЫГЛАЛГА киирериҥиҥ белеткел ажылдарын чорударыга хөй санныг материалдар база херек. Ол дээрге аминал, углеаммонийлиг дустар, сералыг натрий, кауе-тиктиг сода болгаш өске-даа химиктиг будумелдер болур.

База бир чугула айтырыг дээрге комбинатты кадрлар-биле четчелээри болур. Ам-да 57 инженер-техник, 520 ажылчын негеттиниҥ турар. Чедиишкиниҥ турар ажылчыларывыс, инженерлерни кайын кииреи алырыл деп айтырыг туруп келир.

Бир-ниҥ комбинаттыҥ технологиязы чаа болгаш нарын түүлү болгайда ажылчыныарыныҥ, инженерларыныҥ, техниктериҥ билиин бедидер соруулга-биле 209 кижини институттарга курстарга, өске будүрүлге черлериҥе 1970 чылдыҥ орту-зузуна чедир өөредип алырыл шиитпээн. 580 ажылчыныы профтехучилищеге, 60 кижини бригада айбы-биле, 90 кижини бот-хуу өөредилге-биле өөредип алыр соруулга тургустунган.

Үстүнде айыткан саннарны түҥнеп көөр болзувусса, комбинаттыҥ мурнунда улуг соруулгалар туруп турары илеп-дир. Ону күүседириҥе бүгү күштү, билиг-дүржүлгени угландырар ааваар бис. Аҥгы үеде бистиҥ мурнувуста ээзэн бөргелер тургустунган. Ынчалзажок элээн каш чылдар эрткен соонда Хову-Аксында металлургтарныҥ сууру таныттынмас кыдыр чаартына бээр. Чуртталга суурувуҥ эде тудуушкуну эгелээн. Ийи-ийи кават ыяш бажыҥнарывыҥ орнунга 5—5 кават шлакоблоктардан кылган чырык бажыҥнар, Культура ордузу, музыка школазы болгаш ортумак школа, стадионнуг, трамплиниҥниг болгаш эштир бассейниҥниг спорт комплексизи, хандырылга комбинады, ресторанныг кафчылар бажыҥы, харылзаа болгаш садыг бажыҥ, өске-даа культура-амыдырал черлерни туттупаар.

Хову-Аксыныҥ ажыл-ишчилери Тываныҥ Совет Эвилелиниҥ каттышкыныныҥ бээр 25 чыл болган ооң чедиишкиниҥ-ниг уткаан. Хову-аксычыларныҥ ленинчи хүлээлгеэн болза башкыныҥчыныҥ төрүттүнген хүнүнде — 1970 чылдыҥ апрель 22-де — баштайгы продукциияны — кобальтылыг концентратты бээри болур.

Б. ШИМИТ,
«Тыва кобальт тудуг» эргелиниҥ партком секретарыныҥ ораапкызы, төп лабораториялыҥ начальныгы.

Д. БУЗУР-ООЛ,
техника эртемниҥ кандидады, комбинаттыҥ нол металлургы.

Үргүлчү-ле орукта...



«Саяна» совхозтуҥ трактор-хову бригадазыныҥ бөлүк-күдүкчузу Иван Гришканёв ажыл-агыйыныҥ мурнакчыларыныҥ бирээзи. Ынчангаш бо сезонда трактор ана тургаи, ажыл саадаан чаҥчылаан таварыла болбаан. Ол ажылынга хөй чылда ажыктан келген эш Гришканёв күсүү хову ажылдарыныҥ үезинде эҥ эки ажылдаанныҥ бирээзи. Ам ол база үргүлчү-ле орунга... Ол-бо бригадазыны эргип-езип-ле турар.

А. ЧАРАШ-ООЛДУҢ фотозу.



«Тыва даг-дүгү» тудуг эргелиниҥ коллективи комбинаттыҥ ырыглал фабриказыныҥ үүрмектеп-сорттаар комплексизиниҥ бирги технологтуг шугумунуҥ тудуун кылырынче күштү иженнээн. Ооң тудуу доостурга ырыглалга фабрикаже 5 муң тонна даг-дүгүн немей үндүрер күчүзү немежир.

ЧУРУКТА: үүрмектеп-сорттаар комплексизиниҥ тудуу.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Кыштаглаашкын белеткели кандыгыл?

«ЭЛЕГЕС»

БО СОВХОЗТУҢ Кажта ийи сут-бараан фермазы, бир чаа бызаалар кажаазы бар. Бо чылдыҥ кыштаглаашкынынга мал чемнерин белеткээри-биле чергелештир, фермаларыныҥ ажыл-ишчилери бо хүнүнде мал кажааларыныҥ септелгезин чорудуп турар. Август 15-те организастыг эгелээн бо ажылдыҥ түҥнелиндө 110 баш инек киреп кажаанныҥ аразы, үстүкү калбак ыяштарын чаартып солаан. Ол ышкаш, кыштагларда инектерге чем кажа бээр кормушкаларны белеткээн болгаш чамдык кыштагларда сигенин база чаа тараа савалыыр Даныы-Белек, Үлдүй-оол, Аҥгыр-оол олар бирээзи-ле ол ажыг тонна сигенин боттарыныҥ күжү-биле белеткээн, тустус кыштагларында чедирип алганнар. Совхозтуҥ солдаар бүгү шаар малы чогуур үезинде тарын боозаттынган болгаш 26 кыштагларда мал кажаалары дезинфекцилеттинген. Ооң ангыда, совхозтуҥ ажылчыннары аҥгы-аҥгы кыштагларда шупту 250 тонна одекти болгеп.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында бар чедиишкинер-биле чергелештир, четпестерни айытпайн барып болбас. Совхозтуҥ топ салбырыныҥ шаар малы бо кыжын 27 черге.

«ДӨҢ-ТЕРЕЗИН»

Бо чылдыҥ кыштаглаашкынына эрткен чылдыҥ частырыгларын катаптавас дээш, бо совхозтуҥ ажыл-ишчилери кышка белеткел ажылдарын үе чыыт турда-ла организастыг чорудар берген. Аҥгы үеде боттарыныҥ ажытпаазында үш трактордуг бир звено кыштагларже мал чемнерин чедирип турар. Байырлал мурнуу чарыныдан эгелээш, инектизи-биле тос кыштагда 46 тонна сигеп дужуртунгеп. Малчыннар Даныы-Белек, Үлдүй-оол, Аҥгыр-оол олар бирээзи-ле ол ажыг тонна сигенин боттарыныҥ күжү-биле белеткээн, тустус кыштагларында чедирип алганнар. Совхозтуҥ солдаар бүгү шаар малы чогуур үезинде тарын боозаттынган болгаш 26 кыштагларда мал кажаалары дезинфекцилеттинген. Ооң ангыда, совхозтуҥ ажылчыннары аҥгы-аҥгы кыштагларда шупту 250 тонна одекти болгеп.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарында бар чедиишкинер-биле чергелештир, четпестерни айытпайн барып болбас. Совхозтуҥ топ салбырыныҥ шаар малы бо кыжын 27 черге.

«НАЙЫРАЛ»

СОВХОЗТУҢ Кара-Тал салбырыныҥ малчыннары боттарыныҥ шудурүү ажыл-ишн-биле ажыл-агыйыныҥ экономиказынга төлептиг салыышкыннарын киирип турар. Ооң тодаргай херечизи болза, салбыр мал ажылыныҥ продуктуларын күрүнеге дужаарының үшкү квартал планын ажыр күүсеткен. Бар чедиишкиннерни улам быжыглаар дээш, олар бо хүнүнде кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чорудуп турар.

Тудугжу эш Кызыл-оолга удуртқан звено Ортулукта, Чодураалыгда ийи чаа кажааларны тудуп дооскан. Ортаа-Хем деҥ черде салбырыныҥ малчыннары боттарыныҥ күжү-биле он кыштагныҥ үүрмек септелгезин бүгүн дооскан болгаш кыштаг бүрүзүнде 9-9 тонна кургаг одекти болген.

Бо хүнүнде тускай звено ол кыштагларже мал чемнерин чоокшулаалыр ажылды организастыг чорудуп турар.

Х. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ИЙИ-ТАЛДА...

БО ЧЕР Жданов аттыг колхозтуҥ мал ажылдыг нол участогу. Бо кыжын анаа колхозтуҥ 21 коган шаар малы кыштаар ужурлуг. Ынчангаш бо хүнүнде малдыҥ кыштагларыныҥ септелгезиниҥ тудуг материалы чедиишпес деп чөптүү эвес чылдагаалдан мынчага чедир эгелевээни хомудавчыг. Моон дора байдал салбырныҥ инек фермазында тургустунган. Ында 100 баш инек киреп саваа кажаанныҥ бир азыы бүстүп дүже берген. Ону канчаар дугаар дугайында айтырыгны колхоз баштаар чери ам-даа шиитпирлеп чадап турар.

Быш—мал ажылында шиитпирлиг үе. Борта белеткелди бүгү тала-биле организастыг чорудары малчын, бригадир, тускай эртемниг бүрүзүнүҥ мыыктыг хүлээлгези. Ийи-Тал участогунуҥ малчыннары эрткен чылдыҥ кыжынында дег чаржычыг байдалдарга таварышпазын дээш, олариың дугайында сагыш салыр херек.

К. СТАЛ-ООЛ.

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

ниязыстыг үргүлчүлеп турарлар.

О. ТӨГҮС.

Отчёттар, соҥгулдалар

ЧИДИГ ШҮГҮМЧҮЛЕЛ

Барыын-Хемчик районуҥ партия организацияларында отчёт-соҥгулдалыг хуралдар организастыг, бедик деннелге, шүгүмчүлел болгаш бот-шүгүмчүледиг байдалга эртип турар. 23 партия организациязыныҥ 16-зынга отчёттар болгаш соҥгулдалар болгаи.

Дыка хөй партия организациялары, коммунистер отчёт-соҥгулдалыг хуралга хынамчалыг белеткенген. Олар ажыл-чорудулгазын ханы анализтеп, моон соҥгаар партийжи-организастыг база идей-политиктиг ажылды эжиидиринииҥ талазы-биле ажыл-ишчи тодаргай, үнелиг саналдарны киирген.

1469 дугаар бүдүрүлге орун участогунда партия организациязыныҥ хуралы ажыл-ишчи байдалга эрткен. Илеткелчи В. Даныы болгаи савал бергеп эштер отчёттуг үеде организастыг, масса-политиктиг ажыл эдээн эжиидиҥниҥ деидегээн. Социалистиг чарыштыҥ негелделарын ажылдап кылгаш, ол ёзугаар түҥнелии хуусаазында үндүрүп, типлекчилериҥ шаннап, мактаарын чүрүмчүткен. Партия хуралдарын доктаамал эрттирип, орта «СЭКП-ниҥ Уставыныҥ негелделарын коммунистериҥ күүседип турары», «Хөй-иишти организацияларыныҥ ажылы», «Социалистиг хүлээлгелериҥ күүседелдиҥниҥ дугайында» болгаш өске-даа чугула айтырыгларны чүгээлээнкан. Бо бүгү чорутқан ажылдарыиың ачызында бүдүрүлге көргүзүглери бедеп, ажылчыннарныҥ политиктиг кижизидилгези эжиижээн.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттыҥ даг-транспорт цегинде партия организациязыныҥ отчёт-соҥгулдалыг хуралы коммунистериҥ идепкейлиг киржилгези-биле бедик деннелге болгаи. Дагжылар болгаш транспортчулар алган социалистиг хүлээлгезиии чедиишкиниҥ боттандырып турар. Ону күүседиринге коммунистериҥ салыышкыны улуг. Оларга забойщиктер бригадиры Оюржак Шевер-оол, экскаваторлар машинистери Доҥгак Болат, В. Гуцев, даг мастери Г. Петров, «БелАЗ-540» автосамосвалдыг чолаачызы А. Купчин болгаи өскелер-даа хамаарыжыр.

Инженер-техниктиг ажылдакчыларыныҥ хөй кезии чугле план күүседезии соҥуургаар, кижилдилге ажыыны чорутпас, ажылчыннарныҥ негелде, хомудалдарын билбейн турарын, партбюро бодунуҥ шиитпирлериниҥ күүседезии четпес хынап келгенин коммунистер чугаалаан.

Кызыл-Мажалыктыҥ сууг Советиниҥ, райкүүскомнуҥ иштики херектер кылдызынын, «Сельхозтехника» салбырыныҥ отчёт-соҥгулдалыг хуралдарынга, ол организацияларныҥ секретарылары эштер Домбулак, Еремаев, Шойданныҥ четпес ажыыны шынгыы шүгүмчүлээн.

«Бардык» совхозтуҥ Бижиктиг-Хая салбырыныҥ коммунистери совхозтуҥ дирекциязы, партия комитеди малчыннарныҥ амыдырал-чуртталгазыныҥ деннелии бедидериичe сагыш салбайн келгении четпес деп демделээн. Ол ышкаш өске-даа партия организацияларынга болуп эрткилээн отчёт-соҥгулдалыг хуралдарга коммунистер чедиишкиниҥ ажылды демделеп, четпестерни илередип, СЭКП-ниҥ XXIII съездиниҥ шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш бүгү хемчеглерни алырыл айытқан.

Ынчангаш отчёт-соҥгулдалыг хуралдары эрткилээн партия организациялары коммунистериҥ шүгүмчүлелдиг саналдарыига үндезилээш, моон соҥгаар чорудар ажылдарыныҥ хемчеглерни кылып турар. Ол бүгү В. И. Ленииниҥ төрүттүнген хүнүидеи бээр 100 чыл болур овога чедиишкиниҥ ужуражырынче углаиган.

С. КҮЖҮГЕТ,
СЭКП-ниҥ Барыын-Хемчик райкемунуҥ оргклдизиниҥ эргелекчизи.

БАЗА-ЛА ДҮВҮРЕДИП КЕЛДИ, КАНЧААРЫЛ?

Чылдыҥ дөшкүн үези — кыштыҥ удазы дүмери чоокшулаан. Бо черүк Улуг-Хемде Жданов аттыг колхозтуҥ Ийи-Тал участогунуҥ чамдык механизатерларыныҥ сагыш-сеткилин дүвүредип турар. Ужуру чүде деп?

Мурнуку чылдарда олар тос-тестуҥ соогунда безин ажылдап хүнээзиҥ, ажыл соонда тракторларын суурда 5 градус, 4 автомашина киреп гаражыныга эккеп тургузуп кааш, эртеминде саат чок ажылдап чоруй баар турганнар. Эртиен чазык шаидыг эдеп чүве болган. Ынчан участокка бригадирлеп турган Күшүгет Орус-оол гаражты септелге мастерскаязы кылдыр «эде кылдыртыр» чүве дээш бүстүрүп каапкан. Чүү-даа болза, баштайгы дээрезинде «чаа мастерскаяныҥ» фундаментизии салыр онгарны кастырып каан. Кажан Орус-оол санаторияже эккедип чорутканыныҥ соонда, хайыраан, эгелеп каан ажыл шуут сөксээн. Ингы участок эргелекчизи Кыргыс Сереи-оол-даа, тудуг бригадири эш Дамдыҥ-оол-даа элче сагыш салбастааннар.

«Думчукка тулганда быжа суглиу» дээри ышкаш, ам кээп ол тудугга хереглээр цементини оон-моон сурагжаарга өөзу тыптыр боор бе. Ынчангаш хамык трактористер, чылаачылар эрги гаражыныҥ «ажыыын ажып», аиаа ажылга безин сагыиы саарзык чоруп турарлар-дыр.

Черле ынчаш, кажчап барган чүве ийик. Ийи-Талда чүгле гараж тудуу эвес, эртиен частан эгелээш, бүгү тудуг ажыныҥ самдарааныи кижи кайгаар чүве. Суурда тудуг бригадазы эрткен чайын аар-саар тудуглар септелгезиигe хереглээр 500 кубометр тудуг материалы белеткээр планныг турган, боғунге чедир чаҥгыс кубометр-даа ыяш белеткип албаан, диидирген маизылар база шуут чок.

Ам тургустуиуп келген бо бергедээшиниҥерниҥ бирги кол чылдагаанны бригадир В. Дамдыҥ-оолдуҥ ажыл-агыйыны эвес, сула талазында. Ийиде, Ийи-Тал участогунуҥ эргелекчизиниге болгаш ында тудуг бригадазыныҥ учётчигиниго чыл бүрү хөй кижилерниҥ саанчуп турарында. Чүгле эртиен частан бээр бо эрге-хүлээлгеге үш кижи солушкан. «Орнашканныҥ орну куруг» дээри ышкаш, чаа кижилер ижити ажыл-херектиҥ аай-башкын тып чадап турда-ла үе эртип каары ол. Чогум-на моөҥ уламыидан ам 100 баш инек кыжын кыштаар чылыг чери чоктаныр чыгап, суур чаныида инектиҥ саиан кажаазыныҥ чугула септелгези мынчага чедир узандыгып келген.

Колхоз бүдүрүлгезиниҥ кол адырында ажыглаттыныҥ турар кандыг-даа техниканы соок үеде каяа тургузуп ажыглаарыл? Чылыг үе эртерге саар инектерни каяа тургузуп ажаарыл? Ийи-Талда тудуг ажылы чүге ынчаар сандараанын? Бо айтырыгларга Жданов аттыг колхозтуҥ баштаар чери (даргазы эш Дугур-Серен), парткому (секретары эш Дүмбүү) тодаргай харыны бээр ужурлуг.

С. КЫРГЫС.

Ажылга кызымак

Даныын Шагдыр-оол шериг албан хүлээлевиин эки эрттүргеш, оскел, төрөөн суурун Торгалыгга эп келген. Ажылга ынаа, чонунга төлептиг ооп совхозунуң ажылдап турган, партия иезитуунче кирген.

Халаштаан солдат удаваанда Улуг-Хем райкүүсконнуҥ шагда килдизинге ажылдай берген. Ооң бээр ам он ажыы чыл эртиен. Ол үениҥ эштинде Даныын ак сетиилдээ ажылы-биле коллективиниҥ болгаш чоокуиуҥ хундүткелин чедип ап, шагдаанныҥ сержантылыын-га чедир дептээн.

Даныын бодунга болгаш эштерүзүнге шиитпээ ажыыны кижи. Ооң чон-биле харылаазынын бир эки талазы — кижилер-биле чүгээлажырда бөрүүн-чазыы, хөй-иишти черинге чүрүм үрээн ийи-чаҥыс кижилерни баш удур салыидырып, төлеп чок чорутқар кылбадар дээп оларны билиидирери болур. К. СЕНДЕЙ.

Коммунистиҥ үлегери

Колхозтуҥ иуҥ ажыг баш ыйыстыг бода мал фермазыныҥ эргелекчизи болуру ишкыстыг бис. Ам бистиҥ ко-лектививисте 670 ажыг сарлыктар, үш иодан бир инек фермазы, каттышкаш дөрт кодан бода маздыг бис. Ам бистиҥ колл

Хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орден болгаш «Иениң медалы» медаль-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЛЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өмүнээнидан шаңналары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күшүтет Бичидзей Очуровна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Долчун Сенденовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Долума Кунгаевна — Шүй ортумак школазының ажылчыны.

Ширинен Чамырык Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ыргит Аршаа Чымановна — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Салчак Серин Сюрюнмаевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Селеңсот Анастасия Сергеевна — Шүй суурда өг-бүле ээзи.

Хертек Долчатмаа Кармаевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ары Дыртык Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бадыы-оол Дакаа Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бегзи Лиза Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Диваа Долчут Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Диваа Лиза Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Камбулдак Куусаал Салчаковна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кандан Бичии-Уруг Монгушовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Маиндара Хомушку Сегерековна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Сая Минчимаа Күскеевна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Таржаа Нина Даржаевна — Тээлиде уруглар садының повары.

Хүреш-оол Мурбуштаан Хомушкуевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Белек Роза Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Дарыма Майн-Тараа Салчаковна — район эмнелгезиниң санитарказы.

Ыргит Көк Монгушовна — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Конгар-оол Чочай Сааяевна — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Күулар Сарыг-кыс Сегбеевна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Ооржак Сенденмаа Күшүтетовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Опакай Өшкү-Саар Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сая Серенмаа Сандыковна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Седенсот Дадыйбан Хертековна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Долгар Сундуйовна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хертек Тамара Дугановна — «Кара-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Александра Кунгаевна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Хомушку Доруймаа Сагдыевна — Кара-Хөл эмнелгезиниң ажылчыны.

Хомушку Күскелдей Сашыковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Хомушку Серенмаа Доржуевна — районуң эмнелге ажылчыны.

Хомушку Хамааты Хертековна — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

ЧАРЛЫЛЫ

Шойдан Шожутмаа Салчаковна — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күшүтет Кошеен Хомуй-ооловна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Суге Өпчеймаа Матпаевна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Ламажык Мария Содунамовна — «Шекпээр» колхозтуң колхозчузу.

Сарыглар Дакаа Макыровна — Аксы-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Хандываа Бичеооловна — Алыгаты суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Монгуш Данаа Даржаевна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Тамара Омак-ооловна — Кызыл-Мажалык ортумак школаның ажылчыны.

Сержимаа Монгуш Калгажыковна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Дойбаа Диимит Херезовна — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Барбалдыр Байыпаковна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Достай-оол Кара-оол Тасовна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Кара-Сал Анчимаа Самба-Сюрюновна — «Большевик» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Артык-кыс Мартан-ооловна — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Дыртан Бүлүүүновна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Серенмаа Чараков-гановна — Ак-Довурак хоорайда өг-бүле ээзи.

Монгуш Шылганмаа Сонамовна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Ооржак Өлчей Боран-ооловна — Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

Хомушку Өшкү-Саар Барадыевна — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Назынчын Александра Омунаевна — «Тинелге» колхозтуң колхозчузу.

Юркова Марфа Тарасовна — Үжеп-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Балчырбай Кылыра Сүрүкуевна Сут-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Воронова Наталья Андреевна — «Ленинчи орук» колхозтуң колхозчузу.

Дууза Күске Боростаевна — Сут-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Куулар Бичиш Очуровна — район эмнелгезиниң санитарказы.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күдерея Шорда Доңгаковна — Мугур-Аксы ортумак школаның ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Донгак Деспижек Чыдымы-оловна — «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Кара Опашовна — Мугур-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЬ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Буурулдай Борбак-Кара Буурулдайевна — «Мөгөн-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

ӨВҮР РАЙОН

Тос уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИБНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Натпит-оол Мария Бораевна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Комбу Сенден Базыр-ооловна — район эмнелгезиниң ажылчыны.

Мартна Соскал Калзановна — Торгалыгда уруглар садының ажылчыны.

Ооржак Кек Калгажыковна — Саглы участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Самбуу Аранмаа Доңгаковна — Хандагайты суурда өг-бүле ээзи.

Ыйма Барынмаа Монгушовна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кечил-оол Кызыл-Уруг Дарган-ооловна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Монгуш Намчан Сундуйовна — Торгалыгда уруглар садының эргелекчизи.

Монгуш Уйнук Чыдбановна — районда амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болган кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Борбаанды Өлчей Декпейевна — «Кызыл туң» колхозтуң колхозчузу.

Доржу Александра Казакиновна — Торгалыгда уруглар садының ажылчыны.

Дүшүүн Натпит Монгушовна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Ооржак Чылбак Маштайовна — Саглы школазының ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Дартазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1969 чылдың сентябрь 30. (Үзаичылыт).

Журналистиң блокнодундан

ЮРИЙ ГАГАРИННИҢ ӨҢНҮҮ

Корреспондентиниң блокноттары... Ында Юрий Алексеевич Гагарин-биле ужуражымышкыннар, бесседаларга турасказаган хөй-ле демдеглелдерни кылган болдум. Бир кысса демдеглел бо: «Гагарин бодунуң өңнүү Георгий ШонниҢ дугайында. Кады албан эрттиргеш. Отрядче кады келгеш».

Оон аванда баштайгы космонавтың чугаазын бижээн.

Георгий дугайында хөйүү чугаалап болур. Чүге дээрге бистер Соңгу чүвеге кады албан эрттиргеш, космонавтар отрядыныче шилгээни барык дээре эртикеш, «Сылдыс хооралайынга» кады келген улус болгай бис. Ол-дааш, мен-даа келир үеден космонавтарның бирги болүүшке кичээлден өтеэн бис.

Ейси училищеден дооскан соонда Георгий Балтий Флодунга албан эрттирип. Павел Беляев ышкаш, далай ужудуучузу турду. Оон соонда оны, бисче, хыдыычыларже шилчидишкен. Бо аныын, хогулуг, энергилиг эштиг офицерлер клубунга, спортчу маргылдааларга үргүлүү киирип мен.

Оон сылдыстыг талыгырарже изеттинмээн ужудуушкуннар дугайында күзелин билип эгелээнин соонда элээн хаты танышкар апарган бис. Мен «Эмчи экзаменин» мурнай туттум. Ол—чарай сөөлүүредир киргеп кижи. Кажан оон үргеп турганы эрте бергенин билип каапп, эжимин дээш салып-сеткилимниң ханызындан еөрээн ийик мен.

Отрядка турган, Георгийниң ёзулуг ужудукчу болгаш кижизиг мөөң-шиниярын бүзүреп көөр аргалыг болган мен. Туруштуг, кончуг, утаанныг, өөредиятеге болгаш өнөөшкиннерге кызымак кижи. Соңгу чүвеге кады турган ажым шеңеделерни чаңгыс-ты-даа үзээн. Бир эвес байдал болгаш өөредилге программазы негей берген болза, бодуң шуут-ла бердиниптер кижи, ону космонавтар демдеглеп-даа турган.

Баштайгы космонавт-биле бо беседаны кылып турумда, Шонин, Н. Е. Жуковский атты Шерит-Агаар инженер академиязының дыңнаачызы турган. Ол, чүге «кончуг эки» демдектерге өөренип турган деп Юрий Алексеевич деңгеледи. Георгий академиягa өөренип турган, космиктиг программалы шинээдип алырындан аңгыда, эътериниң амдаа өөренирээн түүлерин бээн өөренип четтингикеп турар кижи. Дужаазаа чогуур эртемнерни бээн бурунгаар-ла дужаап эгелеп бээр. Оон турасоруктуг, чалгаа чокка ажылдан биллириниң төречилерн алла болгай.

— Георгий эки спортчу — деп, Юрий Алексеевич улампаан. Ол, валейбола болгаш баскетболга төрүнүн ынак. Эштиг база эки. Хоккейни билдингир-ле ойнаар. Космонавтың соңуургаар чүүлдери-де хей. Книга, чуруула уран чүүлүнге ынак, бодуңун чуруурун база эки. Бир иезек үеде отрядтың «Нептун» деп хана солунүүнүң редколлегиязының кежигүнү турган. Оон ээ-ле соңуургаар чүүдү—театр. Театрга болза-даа ынак!

Долу характеристика бээринге немеп каайн: Шонин дыка-ла танылыпчал, биштак деп чүвеая аажок, а бир эвес дедирлеевээ — чугаалашпаанм-ла дээре апаар.

Ам оон эш-өөрүүнүң арааныга авторитединиң дугайын чугаалаайн. Коллектив-биле чүдүл харылзаалыг чүртүн чоруурга ээ-не эккиш ол. Найырал — космонавтар отрядының хөөйлүзүү. Бо талазы-биле Георгий Шонинниң авторитединиң улуг.

Коммунист Шонин бистиң партия организациязының секретарынга ийи чыл улуптур ажылдан турар. Академияга кичээлдерге, шеңеделерге хей үе-шаа чарыдаттыныы турза-даа ажылды негелдеге дүүшүүр чорудуп турар.

Георгий оске космонавтар-биле домей Байконурда космодромга барып, космиктиг кораблъдерниң ужуп үнүп турарын көрген. Оон бодунга аас-кежиин бөлүп, космосче ужуп үнүүнүр кораблиниң старты кандыг янзылыг болуруп билир кижи. Ужудуушкуннар үезинде Шонин бистиң чуртувустуң янзы-бүрү черлериниң барып, бергиткен программазы космонавтарның кичээл күүсениш турарын хайгаарап турган.

Өңнүктериниң кичээл ужудуп турарынга Шонинниң бодалы кандыгза?—деп айтырып турар-дыр силер. Ол, оске аштеп-биле бир домей, космиктиг кораблъдиң кабиназын дүрген-не эллеэ — деп бодап турары алдоң. Кичээл-даа Георгий экитериниң чедишкининге сагыш-сеткилиниң хамыдыдан иезээде өөрүп, чедишкинкиверн дээш оларга илгт байыр чедирер.

Шонин отрядка келгеш, оске кандидаттар-биле бир домей, ол-ла программаны эрткен. Бир иезек өйде ол, центрифуг дээр херекселдиң шеңеделээнге бичии бергедеэсээн, минчаза-даа ону шинтиирлиг-биле ажыт эрткен. Шеңеделерни чүткүдүп эрткенинден оон организми бүгү чүүлдерге чаңчыптыл, бижыга бергеп.

Космонавтың өөредилге программазын чедишкининг дооскарын, космиктиг белеткелдиң каш чылдарында оон тергиин специалист апарганын демдеглээри эргежок чугула.

Юрий Алексеевич ужудуушкунга белеткенин дугайында экзаменин Георгий Шонинниң кайчаар дужаганын сактып келген. Үлегүр талазы-биле специалистер, конструкторлар, эмчилер анаа, кораблъдиң системазының, ужудуушкун даалгазының дугайында хөйле айтырыгны салган, минчаза-даа Георгий экзаменаторларының «ыйышкынын» ажыт эрткен. Чаңгыс-даа космонавтың ужуп көрбээн космиктиг рейске ужудукчу болзу бо, аазы кандыгза?—деп кол айтырыгны шинтиирээр ужудуут турган ол беседа үш чартык шак үргүлчүлээн. Комиссиниң кежигүнүнер «Кончуг эки белеткеткен» деп чаңгыс ай түкпелди үндүрген, протоколга шак-ла мынчаар бижээн чүве деп Гагарин түүлээн.

* * *

Үе эрткен. Бо хүннерде бистер «Союз-6» кораблъден Георгий Шониннің үнүн дыңнап, оон кайчаар ажыдын турарын телеэкраннардан көрүп тур бис. Элээн каш чыл-дар мурнунда оон өңнүү болган өөредиктиин чорааң Ю. А. Гагариннің чугаазы шын, үнелиг болган-дыр. Георгий Шонин Чөрге менди хонуп-кан, ону Юрий Гагарин кайчаар үнелеп, бедин-биле хүндүзеп чорааның солуннардың номчуурга өөрүнчүг болбас арга чок.

В. ЛУКЬЯНОВ,
СЭТА-ның корреспондентиниң.

делегей бо хүннерде

КИЧЭЭНГЕЙНИҢ ТӨВҮНДЕ

Долгайның хөй-иннтизи, парлалгазы, радиозу болгаш телевиденнези космостуң үш совет кораблиниң болуп ужудуушкунун сонсаал чок кичээнгей-биле хайгаарап, космоста үргүлчүлеп турар чижеглээр чүве чок шеңеделенниң дугайында дыңнадыгларны улуг соңуургая-биле хүлээп ап турар.

☆ **ПРАГА.** Эртемнериниң Чехословак академиязының астрономия институдунуң директору, академиянның корреспондент-кежигүнү Любош Перектиң демдеглээни: сыдысстарның чырын хемчээрни космостуң чаа совет кораблъдеринде чорудуп турары маңа профессиямның тускай эртемниглеринге өөрээ соңуургалдыг.

☆ **РИМ.** Итали парлалгага, радио болгаш телевиденне космостуң үш совет кораблиниң ужудуушкунун улуг соңуургал-биле хайгаарап турар.

Римниң кежээ үнер «Умманита» солуну «кораблъдериниң күүсединп турар маневрларының сайзырангайы» демдеглээн. Совет Эвилели «космосче барык хары утка салыыл үнүүрүүшкүнүң системазыны сайзырангай кыдыыр ажыддан кылырын болгаш оон-биле холбашкан дыка нарын элээн сорулгаларны шинтиирээрни чедип ап шыдаан» деп. «Вочерепубликанка» солун бижээн. «Орбитада бүдүн космос пеги ажылдап турар» дээрээн «Паэзе сера» солун демдеглээн.

☆ **АЛЖИР.** Алжирниң хөй-иннтизи космоста шилгараңгай совет шеңеделенн соксаал чок сонуургал-биле хайгаарарын үргүлчүлеп турар.

Солуннар космостуң үш совет кораблиниң ужудуушкунун «космос поездизи» деп адаан.

☆ **БЕРЛИН.** Чеди космонавтыг совет космос кораблъдериниң чедишкининг болуп ужудуушкуну ГДР-ниң парлалгазының кичээнгейинин төвүнде артары үргүлчүленнишаан.

Солуннар космостуң совет кораблъдериниң тварищтырылгазының бедик чадазын болгаш маневрларының мландтыын онзалап демдеглээн.

«Чөр чоогунун космос деңгеминге болуп шеңеделер космосту шинчилээринге чаа үеваанны ажыдып турарө деп, «Берлинер пайтунг» солун бижээн. «Национал пайтунг» солун космоска көөрүлбээн чаа шеңелденн социализмниң деңгээйде баштайгы чүртүнүң артеминиң болгаш техниказының шылгараңгай чедишкини болур деп демдеглээн.

Берлиниң Гумбольдт атты физика институдунуң директору профессор И. Аутгут медеглээни-биле алырга, чаа совет шеңеде Совет Эвилелиде артемнин болгаш кезиканың хөгжүдээнинин бедик деңгелиниң чаа бадыткалы болур. Ам совет артемдавнер болгаш техниктер шеңеделерниң ол хире нарын комплексизин кайы хире ылаштыы-биле боттандырын шыдаар апартанын чеди совет космонавтың шылгараңгай ужудуушкуну тодаргай көргүзүп турар-дыр деп, ол чугаалаан.

(СЭТА).



ЧЕХОСЛОВАКИЯ. Дунайска Страда дээр словак хоорайда чаа чигир комбинадын ажыглалга киирерингe белеткеп турар тудугжулар шалыпчыёзу-биле ажылдавышаанар. Чигир-варенье сезонунуң төнчүзүнге чедир ол бүдүрүлгениң коллективи чигир сөөртикен 40—50 демир-орук составтарын оон үдээр.

ЧУРУКТА: шуудулганы эптеп чыып турары. (ЧТК—СЭТА-ның фотозу).

Удурланыышкын кампаниязы эгелээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-ка октябрь 15 — Вьетнамда дайынга иниги национал удурланыышкынның хүнү. Чүртүүн хөй хоорайларында чыеналдар, митингилер, хуралдар эртип, чугаалакылгарны чорудуп турар. Оон киржикчилери американнар АКШ-тың Мурнуу-Чөөн Аданда агрессиязын доп-дораан соксадырын иегеп, Никсонуңу Вьетнамда политиказын бүрүү шаап турар.



БӨДҮҮН МЕРГЕЖИЛДИҢ КИЖИЗИ

ИЖИҢЕРНИ КЫМ-ДАА МАКТААР

Чүс-чүс кижилериң сагыш-сеткилинге таарыжыр, амданныг аъш-чемни белеткеп кыдыр повар кижиниң ажылы белен эвес. Ол эртен хамыкты мурнаа тургаш, чемни хайындырып киритпер. Баштайгы хүнүнде Окунмаа чемни белеткээш, келген колхозчуларга кудуп берген. Чемненген кижилер: «дузу чүге четпес чүвел?», «соолтур», «кажан чем экижирил?» деп айтырыглар-биле уткаан. Сая Окунмаа 1966 чылда мынчаар повардаш эгелээн.

Оон бээр үш чыл эртиеп. Бо үениң дургузунда аныяк уругнуң чем кылыр аргадуржулгазы өскен. Оон кылган чемни колхозчулар мактаар апарган. Чемненир кижилериң саны ковудээн.

— Чемни үргүлчү шинг тургузар бис. Ол ышкаш, чемненикчилериниң чагыгларын ёзугаар маачы, хуужуур болгаш тыва блюдаларны кылып турар бис. Чемниң дээжизин янзы-бүрү апарган—деп, ол чугаалап турар.

Оон сагыш-сеткилиниге уттундурбас ай бо чылдың июнь болган. Ол СЭКП-ниң кежигүнүнге кандидат болуп киргеп.

Окунмаа суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү. Бо ажылын ол база-ла ак сеткилдиг күүседип келген. Ол ышкаш суурнуң уран чүүл болгумунуң идепкейлиг киржикчизи.

Столованга кире бээрге, оон арыг-сеңии, белеткээн чемнериниң амданныг экизи ажжок. Ында арыг-шеверни сагымырының чурумнарын чараштыр бижээш аскан.

Столовая айда 500 рубль киирер планныг. Сентябрь айда бо планын 600 ажыг рубль кылдыр ажыр күүсеткен. Бо чорук амданныг чемниң берикчилериниң ажылынга кызымынын, аъш-чемниң дээжизин эдбекшиткенинин түңнелинде чедип алдыгаан.

Силериң кылган ижиңерни кым-даа мактаар, моон соңгаар-даа ыдыг-ла болзуң!

ЧУРУКТА: Барыын-Хемчик районда «Большевик» колхозтуң повары Сая Окунмаа.

К. САРЫГ-ООЛ.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Федералдыг хуралдың палаталар хуралдары

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Улус палатазының хуралы Прагага болган деп, ЧТК агентилел дыңнаткан. Хуралдың эгезинде даргалакчы Й. Валоиуң дыңнатканы болза, ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң шиитпирин ёзугаар Й. Смрковскийни Улус палатазының даргазының албан-дужаалынга, а М. Микованы палатаның даргазының оралакчызының албан-дужаалындан дедир кыйыртткан. Бижимел медеглеледеринге олар боттарының албан-дужаалындан айтаваан. Эмчи эртемниг, ЧКП-ниң кежигүнү, идепкейлиг хөй-иннтичи болган политиктиг ажылдакчы Соня Пеннигерованы Улус палатазының даргазынга соңгаан. Ярослав Трояи Улус палатазының даргазының оралакчызынга соңгуткан. Федералдыг хуралдың Президиумунуң кежигүннериниң хүлээлгезинден хостаар дугайында А. Бихлер, Й. Борушки, А. Дубчек, Л. Гофман, В. Кнапп, И. Лашина, А. Поледняк, Й. Смрковский олардың медеглелдерни хандырган. Улус палатазындан Президиумунуң кежигүннериниң В. Билик, А. Индра, В. Новый, Э. Мандяк, О. Воленик, Й. Корчак, С. Пеннигерова, М. Завадил соңгуткан.

Федералдыг хуралдың Националдар палатазының хуралы база болган. Өске ажылчо шинчээни-биле холбаштыр палатаның даргазының хүлээлгезинден хостаар дугайында Д. Гавестиң дээжи депутатар хандырган. Словакияның Коммунизмниң кежигүнү, ураң түүлүүн алдарлыг ажылдакчызы, косну словак чогаалчы Войтех Михалик Националдар палатазының даргазынга соңгуткан. Федералдыг хуралдың Президиумунуң кежигүннериниң хүлээлгезинден Й. Шпачек, Ф. Блага, В. Гатала оларны хостаан. Оларның орнунга Президиумунуң кежигүннериниң Националдар палатазындан Ф. Червенка, Б. Умград, В. Михалик соңгуткан.

Г. Холлдуң медеглели

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Гас Холлдуң удурланыышкынын хүнүнге хамаарыштыр ыыгаан медеглелинге айтыганы болза, Вьетнамда дайынга удур октябрь 15-те ходелиниккин «бистиң чуртувустуң бүгү тоогүзүнде тайбың эң улуг чыснаал болур».

Америк улустуң хөй мууразу бо чыснаалга майы-бир хевир-биле киришил, дайынны сонсадырын бөлгаш бүгү шеригларын чөр-чуртунче дедээраан чорударын иегеп турар. Чыснаалдар «бистиң тоогүвүстүм политика талазы-биле чигеглээр чүве чок түүлү-дүр. Ол болза империализмге удур углаанган тоогүлүг базын-дыр» деп, Чиңгине секретарь чугаалаан.

Турцияда соңгулда түңнелдери

СТАМБУЛ. СЭТА-ның корреспондентиниң Н. Кудряшевтиң дамчытканы болза: Октябрь 12-де Турцияның парламентиниге болган соңгулдага чагырымчы «Чөптүг чоруктуң партиязы» национал палатада 450 олуттуң 256-зын алган, тиилээн. Чазакка удур кол улусчу-демократтыг партия (УДП) бодунуң төлөөлекчилериниң санын ковудеткен болгаш 143 мандатты алган. «Бүтүрел партиязы» 15, «Чаңгыс эптиг партиязы» 8, «Чаа Турцияның партиязы» 2, Национал партия 6, Турцияның ажылчын партиязы 2, «Национал шинчээшкининиң партиязы» 1 олуттуг алган. Хамаарышпас кандидаттар 13 олуттуг үлешкен.

Бүгү партиялар парламентиге боттарының төлөөлекчилериниң санын ковудеткен болза-даа, эрткен соңгулда-биле кедиргеге, бадылаашкылының эвээш хуузун алган. Чижеэ, «Чөптүг чоруктуң партиязы» даап соңгучуларының 48,6 хуузу бадылаан (эрткен соңгулдага ол партия бадылаашкының 52, 87 хуузун алган).

Турция радиозуның санап көргени-биле алырга, амты соңгулдага соңгукчуларның 63,86 хуузу киришкен. Ол болза 1965 чылда болган соңгулдадан 8 хуу эвээш болганы ол.

Сомалиниң президентизин өлүрген

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Могадишодан радио-биле дамчыткаанын барымдаалаш, америк информас агентилелдерниң дыңнатканы болза, полицияның хевин кеткен танытыннас кижи Сомалиниң президентизи Абдирашид Али Шермаркты өлүрген. Сомалиниң соңгу талазында Лос-Анод хоорайга ону өлүрген.

Чазак республиканың бүгү девискээрингe комендант шагыы тургускан.

МЕРГЕЖИЛДИИ, ОРГАНИЗАСТЫЫ, ЭВИЛЕЛДИИ

Маршал Иван ЯКУБОВСКИЙ Варшава Керээзининг чурттарының шериглериниң кады кылган өөредилгезиниң дугайында

Эрткен өөредилгеге ГДР-ниң Национал улусчу армиязының, Польша Шериниң, Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң, Чехословакияның Улус армиязының кезектеринден тургустунган Каттышкан чепсектиг күштер киришкен—деп Якубовский чугаалаан.—Бо өөредилге кургаг чер шериглериниң, шериг-агаар болгаш шериг-далай күштериниң каттыжыышкыннары болгаш кезектери агаар камгалалының шериглери дээш, алызын бодап чугаалаарга, шериг күштериниң бүгү хевирлери, адырлары киришкен. Бо өөредилгениң мурнунда Варшава Керээзининг чурттарының камгалал министерстволарының болгаш Кол штабтарының эртиргени шериглериниң, флоттарының, авиацияның, штабтарының, генералдарның болгаш офицерлериниң, тыл органнарының бүгү талалыг белеткелдери болгулаан.

Хөделир девискээрин белеткээр, шериглерин бөлүктээр талазы-биле өөредилгениң удуртулгазы алаан улуг ажылдарны кылган.

Польша Улус Республиканың төп болгаш чер-черде партия, күрүне органнары өөредилге белеткелиниң айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турган.

Бо БҮГҮ БОЛЗА өөредилгени организастыг болгаш ажыктыг кылдыр эрттирер органы берген. Бистиң шериглеривистиң дайынчы күчүзүн, шериг күштериниң бүгү хевирлери болгаш адырлары янзы-бүрү дайынчы хөделиишкиннерни кандыг-даа байдалдарның үезинде чорудуп болур аргалыын өөредилге көргүскен. Шериглер черге, далайга, агаарга бедик өөредилгиин, сырый каттышканың, организастыын, бот-боттарын билчирин илереткен.

Өөредилгениң удуртулгазы, командирлер болгаш бүгү черниң штабтары, ол ышкаш өөредилгеге киржип турган шериглер тургустунган айтырыгларны шиитпирлээрге, чогаадыкчы чоруктуу болгаш угаазылалдыг инициативаны көргүзүп турган. Оперативтактика талазы-биле бышканың, амгы дайынчы техниканы ажыглаан бедик маневрлиг дайынчы хөделиишкиннерни чорударда шериглерни башкарып билирин командирлер көргүскен. Ажылга бедик культуралыын болгаш айбаштыын штабтар бадыткаан.

Польша Улус Республиканың, ГДР-ниң, Совет Эвилелиниң, ЧССР-ниң шериглериниң аңгы-аңгы хевиринге «дайынарынга», янзы-бүрү байдалдарга тодаргай болгаш демниг хөделиишкиннерни бистер көрдүвүс.

ТАНК КЕЗЕКТЕРИ болгаш авиация келген «дайынга» удур оккур хөделип, дайынның бо нарын хевиришче танк кезектериниң артиллерия-биле болгаш авиация-биле деткижериниң эки организастыын көргүскен. Кайы-даа тала тинлелге дээш кыымак, чүткүлдүүн илереткен.

Дайынчы адыышкыннар-биле болгаш авиа бомбалаткыннар-биле «дайзынның» камгалалын чаза таварып турар өйде Польша Шериниң механизастаттынган дивизиязының хөделиишкиннери бүгүдениң онза кичээнгейни хаара тутkан. Ол болза амгы үениң дивизиязының от күчүзүмүн болгаш авиангыр-шимченгириниң бүзүрелдиг көргүзүү-дүр.

Ол ышкаш Польша Шериниң, Чехословакияның Улус армиязының десант кезээниң болгаш Совет Армияның транспорт авиациязының тодаргай хөделиишкиннерин ойлап демдеглээри чугула.

ГДР-ниң, ПУР-нуң болгаш Совет Эвилелиниң флоттарының шериг-далай күштери болгаш далайның, агаарның десант кезектери база авиация тускай бедик белеткелдиин, каттыштырган десант операциязынга киржип турган аңгы-аңгы күштериниң тодаргай кады хөделиишкиниин көргүскен.

ГДР-ниң Национал улус армиязының, Совет Армияның, Польша Шериниң мотоадыгжы дивизиялары Варта болгаш Одер хемнерни кежерде база хаылап шаап халдаарынга кашпагай хөделген. Дайын шөлүнге дайынчы машиналарны башкарарының бедик мергежилин, мотоадыгжыларның, зенитчилериниң билдиглиг хөделиишкиниин, ол ышкаш инженер кезектериниң бедик белеткелдиин онзалап демдеглээр бодаан мен. Польша Шериниң танк болгаш артиллерия кезектериниң дүне дайынчы адыышкыныг хөделиишкиниин сеткил ханыышкын-биле көрген бис. Тайк кезектериниң от күчүзүнүң өзүүшкүнү анда көзүлген.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ түңнел чадазында бистер Чехословакиялыг Улус армиязының, Польша Шериниң, ГДР-ниң Национал улус армиязының мотоадыгжы болгаш танк кезектериниң парын байдалга, эң-не янзы-бүрү сорулгаларны шиитпирлээринге бедик маневрлиг болгаш кашпагай дайынчы хөделиишкиннерин көрдүвүс.

Өөредилге үезинде Каттышкан чепсектиг күштерге каттыжары-биле аңгылаттынган каттыжыышкыннарның, кезектериниң улам арбыдады чепсегленип турары чаа дайынчы техника база көргүстүнген.

Өөредилгениң бүгү дургузунда национал армияларның дайынчыларының бижыг дайынчы найыралының болгаш шериг күштериниң бүгү хевирлериниң база адырларының сырый кады хөделиишкиннериниң хереченлери болган бис.

Бо өөредилге болза чүгле шериглериниң бедик белеткелдиин, оларның тодаргай хөделиишкиннерин көргүскен шуут шериг хемчег болбаан. Ол болза акы-дүңма армияларның дайынчыларының сырый каттыжыышкынын болган салдынган сорулгаларны шиитпирлээрингe бот-боттарын билчирин көргүскен важок улуг политиктиг хемчег болган.

Бистер шуптувус эвилелчи армияларның дайынчыларынга польша чонуң чылыг ыяксыдының илереринга хереченлер боддувус.

Кады кылган хемчег бүрүзү пролетаржы интернационализминиң илереги болуп, бистиң найыралывысты, эвилелчи армияларның составының сырый каттыжыышкынын, Варшава Керээзининг чурттарының чаңгыс аай социалистиг өг-бүлеге ап-сеткил каттыжыышкынын бижыглаан турар дээрани демдеглээр хереч. Бистиң өзүп орар, дайынчы күчүзүстү, бистиң чаңгыс эвилистиг бо өөредилге көргүскен. Варшава Керээзининг киржикчилериниң күрүнелериниң Каттышкан чепсектиг күштери кандыгыл дээрани тайбының болгаш социализмниң дайзыннары билип алзынар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ удуртулгазынга — ПУР-нуң национал камгалал министри эш Ярузельскийге, Польша Шериниң Кол штабының начальныгы эш Хохага, Польшага шериг күштериниң хевирлериниң болгаш адырларының начальныктеринге, генералдарынга, офицерлеринге, өөредилге удуртукчузуунуң национал армиялар талазы-биле ораалкчыларынга кургаг черниң, агаар камгалалының шериглериң, авиацияны, флоттуң бо чугула хемчегже белеткээр талазы-биле сагыш салышкынынары дээш бистиң сеткил ханыышкынывысты илергейлеп тур бис.

Шак мынчаар улуг өөредилгени Польшаның девискээрининге чорудар арганы бергени дээш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединге, ПУР-нуң чазаанго, польша улуска — ажылчыннарга, тараачыннарга, күш-ажылчы интеллигенциязга өөрүп четтирдивис.

Ажылы чайчок-даа болза бо өөредилгениң чугула үе-чадаларынга кээп олурушканы дээш эштер Гомулкага, Спычальскийге, Циранкевичиге база Төп Комитеттиң болгаш чазаактың өске-даа кежигүннеринге сеткилливис ханды.

Каттышкан чепсектиг күштерни белеткээрининг талазы-биле чымыштыг өөредилгениң чылы доостун турар. Бистиң мурнувуста чаа улуг-улуг сорулгалар туруп турар. Оларны коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Төп Комитеттери, бистиң чурттарывыстың чазаактары сайгаш. Кол сорулга—Каттышкан чепсектиг күштериниң бедик дайынчы белеткелдиин хандырары.

Чаа өөредилге чылы моон эвээш эвес күженнишкиннииг болур. Бистер Варшава Керээзининг чурттарының камгалалыг хайгаараар, бир эвес аггрессор диттиглиттер болза ону шиитпирлиг үзүткаарынга бээп болур.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкиниң, бүгү күш-ажылчы болгаш депшилгелиг делегей, делегейниң бүгү хөй-ниитиин В. И. Ленининиң төрүттүүгениинден бээр 100 чыл болуруи калбаа-биле демдеглээр чылдың—1970 чылдың эргининиң кырында келдивис.

Каттышкан чепсектиг күштериниң дайынчылары ол чылды дайынчы болгаш политиктиг белеткелдерге чаа-чаа чедишкиннер-биле үткуур дээрзинге чигинииг турбас.

Польша черниң кырынга Каттышкан чепсектиг күштериниң дайынчыларын аалчы ёзузу-биле хүлээп алганы, өөредиглиг өөредилгени чорутканы дээш ПУР-нуң национал камгалал министри эш Ярузельскийге, удуртулганың штабынга болгаш бүгү харылзаштырар аппаратка өөрүп четтириишкиниң илергейледикседим.

(ПМА).



ССРЭ-ниң, ЧССР-ниң, ГДР-ниң болгаш ПУР-нуң армияларының кады дайынчы өөредилге эрттирип турган үезинде бо чурукту тыртыргаи. Совет ужудукчуларның Чехословак улус армиязының дайынчыларының-биле беседалажып турарын моон көрүнер.

СЭТА-ның тускай корреспондентиниң В. МУСАЭЛБЯННЫҢ телефотозу.

ЛЕНИННИҢ ЧОГААЛДАРЫНЫҢ ДЕЛГЕЗЕЗИ

КИОТО. (СЭТА). Бүгү делегейниң ажылчы чонларының баштынчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга турасталл кылдыр В. И. Ленининиң чогаалдарының делегезини Японияның база бир улуг хоорайы — Киотода ажыткан.

«Одукн сиотэн» болгаш «Наука» деп ном үндүрер черлер Япон-совет найырал иштилели-биле кады делегезини организастаан. В. И. Ленининиң Чогаалдарының Японияга бирги үндүрүлгелерин делгелгеде киирген.

Делгелгеиниң сонуургалдыг делгилрелериниң арааинда — Японияның «Хаймин симбун» солунунуң фото-хоолгалары бар. Ол солунныр редакторунга В. И. Ленининиң чогаазын болгаш орус-япон дайынны капчаар көрген дугайында бир ленинчи брошюралан допчуралды 1904 чылдың май 15-те болгаш июнь 26-да ук солунга парлаан.

Делгелгеде — В. И. Ленининиң «Күрүне болгаш революция» деп ажылынын очулгазы. Япон болгаш делегейниң ажылчын шимчээшкиниинин шылгараңгай ажылдакчызы Сен Катаяма ону очулдурган.

1926 чылда «Ханупосэи» дээр ном үндүрер черниң Японияга 10 томнуг кыдыр парлап үндүрген В. И. Ленининиң Чогаалдарының чыылдазын делгелгеде база делгээн. Делегейниң ийнги дайынының мурнунда болгаш соолүнде Японияга парлап үндүрген В. И. Ленининиң хөй санныг ажылдары. «Одукн сиотэн» дээр ном үндүрер черниң япон дылга парлап үндүргеи В. И. Ленининиң Чогаалдарының чыылдазының дөртку үндүрүлгезиниң 45 тому бар.

В. И. Ленининиң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайын чугаалап турар чуруктарны, планшетларны болгаш фотографияларны делгелгеде делгээн. Орус революсчу ырларны бижээн пластинкаларны залда ырладып турар.

ЛЕНИНЧИ ШАЛЫПЧЫ ХҮННЕР

СОФИЯ. (СЭТА). Партия болгаш ажылгагый активиниң хуралдары болгарының бүгү хоорайларында болгаш округтарында артып турар. Хуралдарга В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң байырлалына белеткел талазы-биле хемчегларни чугаалажып, улуг юбилейже алдар болдурган күш-ажылчы хүлөлелерни ап турар.

Паварджик хоорайның актив хуралының киржикчилери бо чылдың октябрь 1-ден 1970 чылдың апрель 22-ге чедир үеии ленинчи шалыпчы хүннер кылдыр чарлаан. Хоорайның будурулгелериниде күш-ажылдың бедик будурукчулуг болгаш будурулгениң орулгалы дээш чарыпты налбарты берген. Чарыпп «Дүүнгузүүдеи бөгүн улам эки ажылдаар болгаш хөйнү кылыр» деп лозуңнуң адаа-биле калбарып турар.

Спорт

Хөл-шыдыраага республика чемпионады

Октябрь 15-те респотребсоюзтуң клубунга республика чемпиону ат дээш шыдыраа маргылдаазы эгелээн. Бо маргылдаа шыдыраага сонуургалдыг киижилерге солун болбас арга чок: чүл дизе, маңаа, бир талазында республика чемпиону илерээр, ийи талазында эки ойнаан бирги разрядчылар ССРЭ-ниң спорт мастериниң кандидат атты чедип ап болур.

Республиканың шыдыраа федерациязының чалаанын ёзугаар ук маргылдаада Новосибирск областтан мастерге кандидат беш шыдыраачы киржип турар. Чемпионаттың киржикчилерин дугаар тутkан соонда бирги салыгның ойнаашкынын эгелээн.

Баштайгы салыгда көрүкчүлерниң кичээнгейин бирги разрядчы М. Кенип-Лопсаннын Болгаш мастерге кандидат Ч. Оюнуң араазында салыг хаара тутkан. Маңаа Ч. Оюн «Дүүнгузүүдеи бердим» деп состу чугаалаар үүргүлгә таварышкан. Херек кырында байдалды ап көөрге, талаларның күштери деп хире, ынчалаа-даа хоочун шыдыраачы М. Кенин-Лопсанның бодаларының көзү сайзырангай болганындан оюнуң түнели шиитпирлеттинген.

Новосибирскиден келген аалчы, мастерге кандидат Николай Небыличын берге байдалга таварышкан. Ол, Кызылдың башкы институдунуң студентизи Монгуш-оол Тюлюшке уттурган. Спорт мастерине кандидат Геннадий Галузин (Новосибирск) бирги разрядчы Матпа Хомушкуну, а Николай Шишигин Хеймер-оол Ондарны түс-түзүнде утkуллаан.

Новосибирскиниң шыдыраачызы Петр Отуруков биле бирги разрядчы Кан-оол Саяның салыы соңгаарлаттынган. Спорт мастерине кандидаттың көштери арай хиреливг, оон-биле кады К. Саяның бир бодазы артык. Ынчангаш чедир салыр хүнде П. Отуруковтуң мурнунда нарын, аргалыг-ла болза, хайым кылдыр оймаарын чедип алыр сорулга тургустунган.

Баштайгы салыгда бирги разрядчы Өнер-оол Бегзи оюндан хостуг болган. Чемпионат октябрының 31-те чедир үргүлүлгәр.

А. ПАНЮКИН,
спорт мастерине кандидат.



„ШЫН" СОЛУНУҢ ЧАГЫЫНДАР, НОМЧУУНДАР

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:

чылда — 6 рубль,
алды айда — 3 рубль,
үш айда — 1 рубль 50 көп.

Редактор К. Н. ДИИГА.

САН 3:0

СПОРТ

КИЕВ, ОКТЯБРЬ 15. (СЭТА). Бут бомбуунуң талазы-биле ССРЭ-ниң чыынды командазы делегей чемпионадынга киржир эрге дээш шилгеге маргылдаага Турциянның командазы-биле үжурашкан. Бистиң командавыс оюнуң эгезинден-ле эки ойнаан болгаш баштайгы бомбукту Мунтан 43-ку минутада киир тепкен. Оон соонда Нодия болгаш база-ла Мунтан 65-ки, 75-ки минуталарда ийини киирген. Ынчангаш бистиң командавыс 3:0 санга тиилээн.

Ам ССРЭ-ниң чыынды командазы Соңгу Ирландиялың командазы-биле октябрь 22-де бодунуң шөлүнге ойнаар, а Турциянның бут бомбукчулери-биле ноябрь айда катап үжуражыр. ССРЭ командазы ийи оюндан 3, Соңгу Ирландиялың командазы үш оюндан 5 санны алган. Турциянның командазы үш үжуражышкынының шуптузунга аштырган.

СОНУУРГАНЧЫГ МЕДЭЭЛИГ ААЛЧЫ

Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтуң бир дугаар хойжу бригадазының бригадири Саая Очур-оолдуң аалынга оон ажыл-ижи-биле хөөрежип ор бис.

— Бистиң бригадада 15 кодан бар. Оон 9-зу төрүүр хойлар. Нинтизи-биле 5600 хойну 15 кадарчылар надарын турар. Мен эрткен чылын чүс хонга онааштыр 98 хураганны камгалап алдым. Чаржып турар малчын ажым Хомушку Далдый-оол чүс хойдан базала 96 хураган алган. Кайызыстыда колхоз богбаларыбиле шаңнаан—деп, биске ол чугаалап орда, малчыннын ыды эзэ берди. Бригадирдиң кадайы Саая Чочаш үнүп көргеш, «хүнүң келир аалчывыс почтачы чорүп ор» деп дыңнатты.

Удаваанда бажының дүгү кегере-даа берген болза, эрес-сымээр характырлыг, хүлүмзүргей шырайлыг, улгады берген ашак кижи улуг кара сумказы-биле кады өгге кирип келгеш, улус-биле мендилешти.

— Че, почтачы, солун чүвү чедирип келдиң?—деп хойжу айтыр-дыр.

— Суурдаа келдим. Силерге өөрүнчүг медээ эккелдим. Бистиң совет 7 космонавтар «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдериге олурупкаш, сылдыстыг дээрде ужуп чорун турар-дыр. Таныжып көрүңер даан—деш, ол малчынга чаа солуннар үштүп сунду.

— Кайгамчыкла шаг бо аа. Кижилериниң тоолдан чараам күзелин амгы хүнүнерде шуут-ла боттанган. Шай хемидымдырым аразында кек дээрни дескиндир чарыштырып турар совет оолдарга чоргаарааскарга чок-тур—деш, малчын Очур-оол солуннарындан чаа медээлер-биле таныжа берди.

— Сагыш-сеткил ада-чаитаар өөрүп келир-дир, бо чаа медээни дыңнаваан малчыннарга дүрген чедер-дир—деш, почтачы шайлап алгаш үнүптү.

Совет кижилериниң маадырлыг оолдарының кайгамчыг ужудуушкунунуң дугайында чаа медээни дыңнадып келген ол кижи — Оржак Коңгай-оол-дур. Оон хары ам 59 ажыл турар. Хар-назыны улгады берген-даа болза, ол ырак-узак Ак-Хем, Чаъс-Адыр ынчаар чүрттап турар малчыннарга бо-ла аалдап чеде бээр. Ол алдан өрегелерге почтаны чедирип турар. Бо хүндүлүг ажылга ол 10 чыл дургузунда ажылдап келген. Кыштың чыккылама соогуда-даа, чайның хаарып турар үзүнде-даа 90 км ырак чүрттап турар малчыннарга почтаны өзөлдәтпейн чедирип турар.

— Бистиң почтачывыс Оржак Коңгай-оол хүлээнген ажылын ак сеткил-биле күүседип турар. Ону ынчангаш малчыннар хүндүлээр. Ол солуннарны эккеп бергеш, дораан-на чорун барбас. Янзы-бүрү солун медээлерни чоңга таныштырып турар. Мерген-шилдиг информаторларның бирээзи — деп, колхозта партком секретары Саая Бардаамовович Очур чугаалап олурар.

Бо хүннерде кижи бүтүдевиниң солун чагыдын алырын организастаар ажыл хайнып турар. 1500 экземпляр солун чагыдыр планын колхоз күүсетиген. Суурда 2100 чүрттакчылар бар. Оларның чамдыктары ам-даа солун, сетгүүлдерни чагыдып албаан. Оларның ортузунга солун чагыдылгазын коммунистер, комсомолчудар чорудуп турарлар.

Хоочун почтачы бо ажылга идепкейлиг чоруун көргүскен. Ол хууда малчыннарга 52 «Шын», 50 «Тываның ачыктары», 39 «Асбест дээш», 31 «Пионерская правда» солуннарны, 29 «Монголия» деп журналды болгаш өске-даа солун, сетгүүлдерни чагыттырган.

ЧУРУКТА: почтачы О. Коңгай-оол.

С. КУУЛАР.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

ЭЖИКТИ БОЛГАШ СОҢГА РАМАЛАРЫН, ШИЛДЕРИН ЧҮНҮҢ-БИЛЕ ЧУУРУЛ?

Ус-биле холуп каан ак, саргыл ийикпе өске-даа өңгүр будуктар-биле доозулап ийин эжиктерин болгаш соңга рамаларын чүтле нашатырлыг спирт холаан суг биле сабаң чокка чуур. Сода биле сабаң будукту бүлүртүнелдиритпес. Нашатырлыг суг хир-чамны мырыңай арылдырыптар болгаш доозуну өң кирер. Чуттаи соонда соңгезини ийикпе эжиин кургадыр чодуп алыр херек. Оон башка авчы кылдыр кестүр саргыга боранды-лыг аппаар.

Соңга шилдерни сутта оон оның бири кезии болур кылдыр нашатырлыг спирт ийикпе водка холуп алгаш чуп болур. Оон соонда пес-биле ийикпе чымчадыр уштап каан сааның-биле кургадыр чодуп алыр, ону солун сааның-биле чодарга эң эки болур.

Хоюдур соктап каан ак чугай эзилдирии-биле соңганы база чаап ап болур. Чугайны кургай бээрге, ону чымчак сааның-биле чодуп каапгар, оон соонда шил кылая бээр.

Хептир үзү-биле пес өттүрүп алгаш, соңга шилии оон-биле ыяк чодуп каап болур, оон шилдерге хензиг-даа үе иин артпас кылдыр оларны дуктеи бүткеи арыг пес-биле ийикпе будук кургадыр базар сааның-биле арылдыр чодуп каапгар.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫЫШКЫН БАЖЫҢЫ.

Кино

Найысылалдың кинотеатрларынга

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ». «Барыын чүкте ыракта» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночыынды 10, «Хар кадын» 11.20, 1.20, «Угрюм хем» (3-кү, 4-кү сериязы) 15.10, 18, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Олеко Дундич» 10, 1, «Угрюм хем» (1-ги, 2-ги сериязы) 3, 6, 9 шактарда.

Көдээ ажыл-агый машиналарының кезектерин эптеп сайгарып садарының талазы-биле бүдүрүлгенин чаа аргазынче шилчээни-биле холбаштыр

ТАҢДЫНЫҢ «СЕЛЬХОЗТЕХНИКА» КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ АЖЫЛЧЫННАР ХҮЛЭЭП АЛЫРЫН ЧАРЛАП ТУР:

1. Тракторларның кезектерин сайгарып эптээр слесарьларны, слесарь-мотористерни (оларга кылганын барымдаалап төлеп бээр).
2. Слесарь-сантехниктерни, мастерскаяга ажылдаар ажылчыннарны (оларның ажылдаан шагын барымдаалап төлээр).
3. От салыр болгаш хүл узуп төгер кижилерни (айда шалыңы 120 рубль).
4. Техничкаларны.
5. Склад эргелекчилерин (шалыңы 108 рубль).
6. Техника аймаанын кезектерин сорттап, шарып шыгжаар ажылчыннарны ажылга хүлээп алыр.

Оон ангыда айда 132 рубль төлевирни алыр кран башкарар кижини, 117 рубль шалыннын черге ажылдаар кранчыларны, чүүк чүдүрүкчүлерин (шалыңы 125 рубль), улуг бухгалтерни шалыңы (108 рубль), саналга бөлүүнге ажылдаар бухгалтерлерни база дарый хүлээп алыры негеттинип турар.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 21-63, редакторнуң ораалакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарьның 23-35, партийжи ажыл-ыраал киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузу киллизинин 21-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче доңгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ниитинде паргалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01022

Солун неделяда алды катап үнер

СОЦИАЛИЗМ ДЕЛЕГЕЙИ ОКТАРГАЙНЫҢ ЧАЖЫТТАРЫН ШТУРМНАП ТУР

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРЧЫЛАРЫ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнезелеттинген

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 18 СУББОТА № 246 (8092).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп

СЭТА-ның дыңнадыы

„СОЮЗ-7“ КОРАБЛЬДИҢ ЭКИПАЖЫ ЧЕРДЕ ХОНУПКАН

Бөгүн, 1969 чылдың октябрь 17-де, Москваныбиле 12 шак 26 минутада төлевилеттинген шенелде программазын күүсеткен соонда, космонавт эштер Анатолий Васильевич Филипченко, Владислав Николаевич Волков, Виктор Васильевич Горбатко олар составтыг экипажка башкарткан «Союз-7» космос кораблиниң Совет Эвилелиниң девискээринде Караганда хоорайның 155 километр соңгу-барыын талазында баш бурунгаар айыткан черге кээп хонупкан.

Черге кээп хонган соонда космонавтарның кадыының байдалы эки.

Черге хонарын боттандырар дээш таарыштыр санап каан үеде корабльди чигелендирген болгаш оожумнадыр хөделдирикчи херекселди ажылдаткан.

Хөделдирикчиниң ажылдаары доозулган соонда корабльдиң өрээлдери аңгыланган болгаш экипажтыг бадырыышкын аппарады Черже бадарының траекториязынче кирипкен. Аэродинамика оожумнадыышкынының болгаш башкарылдалыг кудулаашкын соонда агаар делгеминге парашют системазын ажылдаткан. Чымчак хондуруушкуннуң хөделдирикчилери Черге чиик хонарын хандырган.

Хондуруушкун болган черге космонавтарны дылээшкин кылыр бөлүктүң төлээлекчилери, спорт комиссарлары, өннуктери болгаш журналистер утказан. Кадыывыс байдалы кончуг эки деп, космонавтар дыңнаткан. Хондуруушкун болган черге экипажтың медицина шинчилгезин дораан кылырга, космоска ужудуушкун кылырынга таварышкан байдалды космонавтарның шуптузунуң эки эрттиргенин болгаш чаңчыккан чер байдалынга катап чедип келгенинге холбаштыр оларның физиология ажыл-чорудулгазының таарыштыр тургустунганын көргүскен.

«Союз-7» космос кораблиниң ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган.

Космонавтар А. В. Филипченко, В. Н. Волков болгаш В. В. Горбатко составтыг экипаж эртемтехниктиг, медик-биология шинчилелдериниң төлевилеттинген улуг программазын күүсеткен.

«Союз-8» космос кораблиниң ужудуушкуну үргүлчүлевишаан.

КИЧЭЭНГЕЙНИ ХОЙЖУЛАРЖЕ

Хойжуларны чонда маадырлыг мергежилдиң кижилери дижи бергенинде ханы утка бар. Үенің кандыг-даа бергеминде хойжу кижи бодунуң ажылындан чардыкпас. Оске мергежилдиң колхозчулары, ажылчыннары ышкаш, ында дыштанып хүн чок. Дүн дүжер, хүн үнер, ажыл-ла ажыл... Бо-дур, ол чугаанның утказы.

Партия, чон хойжуларның ажылын улуу-биле үнелеп турар. Бистиң хойжуларывыстың аразында ам Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, Дээди болгаш чер-чер Советтериниң депутаттары дээп кымнарны чок дээрил. Мурнакчы хойжуларның кайгамчык чедиишкиннери бүгү-ниитги үнеледи алган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары, малчыннар Ооржак Чываажыкович Лопсанчаптың, Чола Доңур-ооловіч Монгуштуң, Үргүле Шыырановна Канданның ат-сураа чугле Тывада эвес, республикадая дашкаар безин билдингир апарган.

Республиканың хой ажылында 5 муң чыгаа хойжулар хавара туттунган. Оларның хой кезии бо ажылга үр үеде ажылдап келген дуржулгалыг кижилер. Сөөлгү беш чылда «Сүт-Хөл» совхозтуң хойжузу Ооржак Дажы-Памчалдың төрүүр 100 хойга онаштыр көргүзүү 109 хураганнан кудулаайн келген. «Межегей» совхозтуң хойжузу Оюн Төвел-оол оз-ла үенің дургузунда 112 баш, «Тиилелге» совхозтуң хойжузу Куулар Дажы-Серен 108 хураганы ап келген. Республиканың колхозтары, совхозтары хой ажылын сайзырадырынга кандыг аргалыгыл дээрзин бо хойжуларның дуржулгазы херечилеп турар.

Аныяк хойжулар дуржулгалыг эштериниден үлегер ап, бедик көргүзүттерни чедип ап турар. Эрзин районда «Чаа оруқ» колхозтуң аныяк хойжузу Свертов Каевич Хайын бо чылын төрүүр 100 хойга онаштыр 112 хураганны мендиге камгалап алган. «Тээли» совхозтуң малчыннарының эң аныяк, комсомолчу Серен-оол Хертекович Эрес чүс хой бүргүзүнден-не 101 хураганны камгалап алган, совхозтуң хойжуларының аразында калбарган социалистиг чарышка дээре черни зөлээн. Ол ышкаш, «Өөк» совхозтуң хойжу бригадазының аныяк бригадири Владимир Сундуйның удуртқан бригадазы 100 хойга онаштыр 90 хураганны мендиге камгалап өстүргеи. Тергиилиерге санаттырбайн турар, ынчалзада бодунуң төлептиг күш-ажылы-биле ниитиниң херээнге чоттуур салымшкынын киирип турар оон-даа хой эштерни адап болур.

Амгы үениң хойжузу аңаа-ла хойлар таңнымалы, кадарчы эвес. Ол дээрге хойну билир, тускай мергежилдиң кижизидир. Ол зоотехниктиг билиглериниң үндезинин, ветеринарияны өөренир болгаш хой ажылын сайзырадырының мурнакчы аргалаан ажыглаар ужурлуг. Ынчангаш хойжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары, оларның ниити болгаш тускай мергежилин белидеринче, культурлуг амыдырал-чурттал-газынче доктаамал сагыш салыры партия, совет органнарының, ажыл-агый удуртқучуларының хүлээлгези болур.

Мурнуку чылдарга бодаарга ам колхозтарның, совхозтарның хойжулары чаагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарлыг. Хойжу бригадалар төптеринде чүпар-бажыңнарны, кызыл-булуңнарны туткулаан. Таңдыда «Революцияның чабышыы» колхозта, «Найырал», «Өөк» совхозтарда болгаш Таңдының дуржулга станциязында бо айтырыгже чугула кичээнгей салдынып турар. Ынчалзажок байдал бүгүле ажыл-агыйларда ыңдыг эвес дээрзин айтыр херек.

Чурттакчылыг черлерден озалаш, ырак одарларда турар чамдык малчыннар үр үениң дургузунда лекция, беседа дыңнавайн, кино көрбейн, харын-даа чүпар-бажыңнавайн турарының фактылары эвээш эвес. Ажыл-агый талазы-биле мурнакчы колхозтар, совхозтар безин ону болдуруп турары канчап-даа таварышпас. Оруглазының хөй кезиин мал ажызындан ап турар «Кызыл тараачын» колхозтуң Эрбекте малчыннарының чуртталга байдалы, оларның кожалары — «Саян» совхозтуң хойжуларынга ыракта-ла четпес. Ол ышкаш байдалды «Хадың» колхозтан, «Кара-Хаак», «Улуг-Хая» совхозтардан көрүп болур. Бо районнарның хойжулары сагыг ажылдакчыларының адресинге хомудал кылып турары ынчангаш чөптүт-дүр. Чылдың берге үезин чоокшулап орар бо ойде чогум-на харын хойжуларның материалдыг хандырылгазынче кичээнгей салыры хүнүң чугула айтырыы.

Неделяның бир хүнүн малчыннарже үнүүшкүн хүнү кылдыр ажыттап, ону график ёзугаар организастап турар СЭКПниң Таңды, Барыын-Хемчик райкомнарының болгаш райкүүсекомнарының дуржулгазын бо үстүнде ады киргеи черлер моон соңгаар ажыглаары чугула. Ыңдыг үнүүшкүн бригадаларының составынга культура-чырыдмышкын ажылдакчылары, лекторлар, политинформаторлар болгаш эмнелге, амыдырал-хандырыга ажылдакчылары кирер ужурлуг.

Кыш хойжуларга ыңгыы шылгалда. Ону чедиишкинниг эрттиреринің кол аргазы хойжу бүргүзүнүң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдарынга бүгү таарымчалыг байдалдарны тургузары болур. Борта биргн эдлчегде удуртқучу кижиниң ажыл-агыйжы, тывынгыр чоруу негеттинер ужурлуг. Бир эвес поптүг эвес чылдагаан-биле удуртқучу кижи бар аргаларны ажыглавайн, ажылга хожудаашкынны болдурган болза, оон ыңгыы айтырар херек.

Ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг чарыш улам калбарып турар бо үеде хойжу бүргүзүнүң мурнуда алган социалистиг хүлээлгезин чедиишкинниг күүседир чугула сорулга туруп турар. Оларның дугайында доктаамал сагыш салыры чер-черде партия, профсоюзилел, комсомол комитеттериниң кол соруглазы.

ЧЕР АҢДАРЫЛГАЗЫНДА

Жданов аттыг колхозтуң механизаторлары күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Бо чылын колхоз ниитизи-биле 2200 гектар чер аңдарар планныг. Ам херек кырында 2000 ажыг гектар черни аңдарган. Механизаторлар ийи ээлчегде 14 трактор-биле чер аңдарып турар.

Колхоз баштаар черни чер аңдарылгазында трактористериниң ажылының түңнелин 5 хонгаш түңнеп, мурнакчыларны шаңнап турар. Баштайгы беш хонуктуң түңнелинде трактористер М. Болат-оол хүнде 6 га черни аңдарып, ниитизи-биле 30 га черни аңдарар тургаш 40 ганы, С. Кажык-оол 37 ганы эки шынарлыг аңдарып, хүн үлүүн 110—133 хуу күүсеткеннер. Ол ышкаш М. Шулуу, М. Конгар база-ла багай эвес көргүзүглерлиг боон, ескелерге үлегерин көргүзүп турар. Трактористерниң аяп-чем-биле хандырылгазы эки.

Артқан 200 га черниң аңдарылгазын дарый доозар дээш трактористер күжениишкиннииг ажыглап турар.

Н. СУНДУЙ-ООЛ.

«Союз-7» космос кораблиниң экипажы (солагай талдан оң талаже) корабльдиң командири подполковник Анатолий Васильевич Филипченко, экипаж кежигүннери Владислав Николаевич Волков болгаш Виктор Васильевич Горбатко.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозары. (СЭТА-ның фотохрониказы).







ТӨӨГҮЛҮГ БОЛУУШКУН

«Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкуну совет артеминиң кайгамчык сайзыралының ылаңадыткалы. Корабльдерни башкарып чоруп турар совет космонавтарының чижеглеп чон эрес-дидим маадырлыын сактып, бодап олурарга, сеткилсагыш чайгаар чоргаарап кээрдир. Олардан баштай «Союз-6», оон соонда «Союз-7» Черде менди-чаагай хонупканынга, бүгү-ле ажылчын эш-өөрүмбиле кады өөрүп, магадап турмен. «Союз-8» корабль база-ла бүтүү программазын долуузу-биле күүсеткеш, амыр-менди эвээ кээри чиганнинг чок. Совет космос корабльдериниң бөлүк ужудуушкунун бүгү делегей бедии-биле үнелеп турар.

В. САГАН-ООЛ, ажылчын.

ТӨРЭЭН ЧЕРИНИҢ ДЕВИСКЭЭРЖИГЕЖИ

Космонавт Шонин биле Кубасов байыр чедирип, кораблиниң чанында холдарын чайып турлар. Кичээлдерни ара соксадып каап, шуут-ла класстардан шуутур маңнажып келген уруглар оларны үлеп, долганы бердилер.

Олар — Георгий Шонин биле Валерий Кубасов — бистиң мурнувуста бо турлар. Байконурга болгаш бөгүн Карагандага болган ужуражышкынларывыстың аразы коемоста чүс-чүс муң верста кылдыр ырай берген.

Георгий биле Валерийниң амырааны арыннарында-ла илдең:

— Кандыг-дыр силер?

— Эки.

— Сагыш-сеткилиңер?

— Кончуг эки!

Айтырыг-ла хой, шуптузуп хары угда догере харылаптар арга-даа чок. Кол-колуна дээрден башка...

— Эң сонуургаачыг, көргеш түүлдериңер чүл?

— Георгий ШОНИН:

— Эң уттундурбас көрүш — корабль соңгазындан планетавыстың көстүрүг: ак-көк, Гагариниңнің эң баштай көргелиң-ле олчаан. Ону кижи бүгү назыда сактып чоруур. Өңиүктерибиле орбитага ужуражыры өөрүнчүт. Чаңгыс сылдысчыгаан дег апарган ужуп чоруурга.— арай кудараачыг. Өңиүктериbиле кожа чоруурга.—сагыш-сеткилге өөрүнчүг, эки, ажылдаарга база бүдүнгүр-дүр.

— «Союз-7-ге» болгаш «Союз-8-же» кайы хире чоокшуладыңар?

Георгий ШОНИН:

— Кораблъдер тодаргай көстүп турар кылдыр чоокшулаштывыс. Корабльди чоогундан көөрге, улуг сылдыс дег чорду.

— Каңналга ылыр шенелделер канчаар эртти?

— Валерий КУБАСОВ:

— Шенелделер эки эртти. Шупту планнаттыганын ёзугаар. Ол шинчилелдериниң чогум түңнелдерин Черге аналиэтээр.

— Болүк корэбльдериниң командири Владимир Шаталов силерге сөөлгү кандыг команда берди?

ШОНИН:

— Бистиң чиик хонарывысты күзеди.

Байконур космодромдаяжуп үңүштериниң будүүзүнде маргылдаа болганын журналистер чугаалады. Космонавтың кылыр ажыл-ижи деп чогум чүл, оон оңза шынары чүдел деп чүвени ынчан маргышкан чугаа болган. Ынчан Шонин-даа, Кубасов база харыы бербейн барган, космоска чораан келгенинис соонда бодалывыс чугаалап берээл дээп. Оларның бодап турары ам мынды:

КУБАСОВ:

— Аңаа эвес байдалга ол шынап-ла аңаа ажыл-иш-тир деп чүве ужудуушкундан биллинди. Аңаа эвес байдал дээр чүве хамыктың мурнунда деңнеп чок апаар байдал болду.

ШОНИН:

— Мен ону черле аңаа эвес ажыл деп бодаар-дыр мен. Шынын чугаалаарга, хүлээлгевис күүседиринге чаңчыга берген, космонавт деп чүү ужурлуг кижил деп чүвенидаа бодавайн, туттуигур-аваагыр ажылдап чораан-на болган бис.

— Корабль силерге башкартыптыр чорду бе?

— Корабльдиң башкартыгыры ажок. Хол биче-ле шимченирге, чаңдыр албас, кончуг-ла дыңнангыр машина чорду. Октаргай делгеминде бис кылдыр-даа сагыпмас чордувус. Корабльди чиге-лендирип алырывыска. Чер куду турар апарган. Самолётка-ла ужуп чораанывыс.

— Харылзаа дыңнаттыңгыр болду бе?

ШОНИН:

— Харылзаа кончут эки чорду. Черден, чер кырындан үш корабльди башкарары оларның шуптузуу-биле доктаамал харылзаа тудары аажок нарын ажыл болгай. Ынчаныже харылзаавыс кончут эки ажылдап чорду. Ону катап чугаалап каайы. Чүгле Чер хамаанчок, орбитада корабльдер-биле база харылзаа тудуп турган.

— Чаңнык, өрттер хып турганын көрдүңер бе?

ШОНИН:

— Чер кырынга чаңнык хой болур-дур. Хаяа херелединиң, оттар кыва берип турганын база көрдүвүс: хүндүс мыш кудурукталы бергеш, а дүне — чалбыш кызаңнаары көстүр чорду. Чер кырынга ыңдыг өрттер эвээш турар болза кылдыр сагындырар.

— «Кижи — автомат» айтырыгның ужурун чүү деп бодаар силер?

ШОНИН:

— Автомат кижиниң солувас, харын аңаа дузаалаар ужурлуг деп чүвеге база катап бүзүредивис.

— А хонганынар кандыг болду?

КУБАСОВ:

— Хамык чүве шупту ылапла программа ёзугаар бүткеп. Черге чоокшулап келгеш, арай хөлеп чораан бис. Хонупканывыстың чымчаазга хөлеп чораанывыс. Безин эскертипмейн барган.

...Гедргий биле Валерий дашкаар үңүп келирге, караңгылай берген турган. Хооран кырынга чаггаа хар ужугун, а каът-каът булуттар ыңдыңнан көстүр-көзүлбес ийи сылдысчыгаш дег апарган корабльдер көрек базып чораанаыг ужуп турган. «Союз-7» биле «Союз-8» ужудуушкунун үргүлчүлевишаан.

В. СТЕПАНОВ, (СЭТА-ның тускай корр.).

КАРАГАНДА.

Найырал спутнигиниң чаа дескиниглери

«Найыралдың орбита-оруунда» октябрь 16-га чедир «Интеркосмос-1» спутник үшкү хүнүвде ужудуп турган. Ол болза Черден октаргайның ыраанче кежир салыпкан «көвүрүг» тергиин ажылдап турар дээни ол-дур. «Интеркосмос-1» спутниктиң ужудуушкунунуң программазын хайгаарап турар төпче улам чаачаа медээлер кирип турар.

Ужудуушкунуңуң техниктиг удуртқучузу, мында, космодромда ону «шенелденің угаанын» дижип турары көскү эртемден-биле чугаалажып көрдүүс.

— Ажыл-херек кандыг чорун-тур деп айтырып тур силер бе? Ээи чорун турар. Техниканың ажылы тергиин. Орбита-орукка дескиниишкин бүрүзүнде бир-ле чаа чүүлдү ап, ону данзылап, бижип турар бис.

Спутникте херекселдериң ажылын совет эртемденнер болгаш тускай эртемнигнер-биле кады Герман Демократтыг Республикадан болгаш Чехословакиядан эртемденнер, тускай эртемнигнер база сеткил хайыышкынның хайгаарап турар. Ол ыңдыг болурдаа ужурлуг, оларның чогаадып кылган хереклерни октаргайның бедиинче бир дугаар үңүлээнин ол болгай. Космонавтар хоорайжыгажының эптээшкин кылыр шөлүүге чүткүлдүг чеже ажыл кылдынмаан дээрил!

...«Интеркосмос-1» спутникти мында ынчаар адап турары «Объект» мырыңай чаа радио-биле көөрүнүң зоназындан дашкаарлап үне берген. Ынчавгаш шинчилел-шенелериниң удуртқучулары кыска дыштанып ап болурлар.

— Тергиин ажылдадывыс— деп, немец тускай эртемнигнериниң болүүнге турган доктор Ганс Фишер чугаалаан.— «Интеркосмостуң» программазын ёзугаар ажылдаары бодуң черле шынзыдып турар кылдыр бодап тур мен, социалистиг чурттарның эртемденнеринге улуг аргаларны ол ажылдыр.

Доктор Борис Вальничек болүүн баштаан чехословак эштер база ол бодалды долуузубиле үзежип турарлар, ынчаарга Б. Вальничек—ЧССРниң астрономия институдунуң киндистериниң бирозазинин удуртқучузу.

— Космос болза тайбыңнын, эртемниң херээнге бараан болур ужурлуг—деп, ол чугаалаап, немээнн: социалистиг чурттарның эртемденнериниң ёзулуг кады ажылдажылгаазы деп чүл, кандыг үре-түңнелдерни ол ёзәрил дээрзин бүгү делегей ам бүзүреп көрүп турар-дыр.

...Ипир дүрген кирер. Дээрниң ыңаар дүвүндүве ажок көскү, шокараңнаан сылдыстар улаштыр «хып» келгилеп турар. Ынчаарга бо чүү деп чоор: сылдыстарның аразыбиле дээрниң көк өңү хоңужуп, эң-не чыриткыланчан сылдыс ээлгирен орук-биле согуңналып бар чыдар аан? Ол—«Интеркосмос-1»-дир. Көрүлде шөлүүге турганнар адыш часкай бергилээн.

И. КОЗЛОВСКИЙ.

АҢГЫС АҢДАРЫЛГАЗЫН ДҮРГЕДЕДИР

Ленинчи юбилейге уткуштур социалистиг чарышка киришиннаан, республиканың ажыл-агыйларының тараажылары күскү дүжүт ажаан алышкынын чедиишкиннииг доозуп турар. Оон-биле кады бо хүннерде чер болганда келир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдары калбарган. Бедик дүжүттү чедип алырының бир кол магадылалы — аңгыс аңдарылгазы болур. Чер ажылының бо чугула хевири кайда-ла эки тургустунган болдур. ыңда көдээ ажылдагый культураларының дүжүдү бедик.

Күскү чер аңдарылгазынче «Межегей» совхоз чугула киҥээңгейни угландырып келген. Оон чижээ бо 1962 чылдың тарылгазында ажыл-агый тараа культураларындан бир гектарга онаштыр 8,9 пентнер дүжүттү алыр планныг тургаш, бо күзүн 10 центнерни алган. «Бүрен» совхоз олла культураларның бир гектарындан 11, «Россия» совхоз 10,5 центнер дүжүттү алгаш, боттарының районнарында бо көргүзүг талазы-биле дээре ажыл-агыйлар болган. Бо дээрге совхозтарның механизаторларының бир кол магадылалы — аңгыс аңдарылгазы болур. Чер ажылының бо чугула хевири кайда-ла эки тургустунган болдур. ыңда көдээ ажылдагый культураларының дүжүдү бедик.

Күскү чер аңдарылгазынче «Межегей» совхоз чугула киҥээңгейни угландырып келген. Оон чижээ бо 1962 чылдың тарылгазында ажыл-агый тараа культураларындан бир гектарга онаштыр 8,9 пентнер дүжүттү алыр планныг тургаш, бо күзүн 10 центнерни алган. «Бүрен» совхоз олла культураларның бир гектарындан 11, «Россия» совхоз 10,5 центнер дүжүттү алгаш, боттарының районнарында бо көргүзүг талазы-биле дээре ажыл-агыйлар болган. Бо дээрге совхозтарның механизаторларының бир кол магадылалы — аңгыс аңдарылгазы болур. Чер ажылының бо чугула хевири кайда-ла эки тургустунган болдур. ыңда көдээ ажылдагый культураларының дүжүдү бедик.

Күзүн аңдартынган чер бодунга ол-шыкты эки сиңирер, ынчангаш ыңдыг шөлдерге тарыттынган тараа каңдаашкынга белең алыспас болгаш бедик дүжүттү бээр. Оон аңгыда биистиң республиканың байдалынга аңгыс аңдарылгазы культурлуг үңүштериңиң хоралакчылары-биле. бок үңүштер-биле демиселдиң бир чугула хевири болур.

Аңгыс аңдарылгазының ыңдыг үнелиин биилп тура-ла, республиканың алаан хөй ажыл-агыйлары бо чугула ажылды саададып турар чорук бар. Сөөлгү хүннерге чедир республикада ниитизи-биле 85 муң гектар аңгыс аңдартынган. Ол болза планның 57-ле хуузу боол турар. Тес-Хем районуң ажыл-агыйлары планын 37, Чөөн-Хемчиктин—51, Барыын-Хемчиктин—46, а Кызыл хоорай Советиниң ажыл-агыйлары 40 хуу күүселип, аңгыс аңдарылгазының мурнуку темпизин кудулаткан. Өвүр районуң ажыл-агыйлары бо ажылче амдыгаа чедир-ле кирбээн.

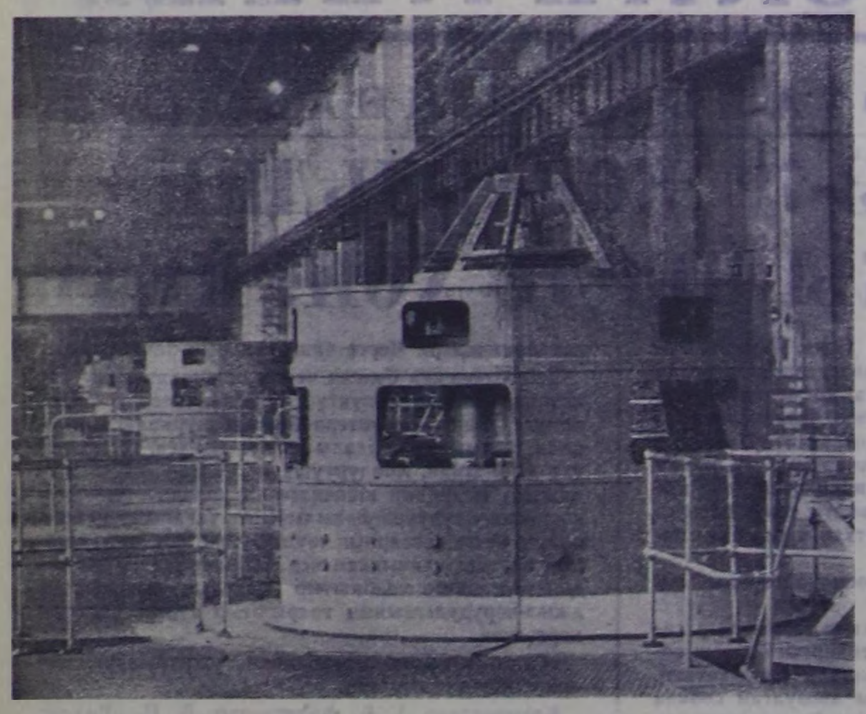
Аңгыс аңдарылгазының хожудаашкынныг боол турарының чылдагааны чамдык ажыл-агыйларның удуртқучуларының, тускай эртемнигнериниң ажыл-агыйжы эвезинде, организаторчу хөөн чогунда. Моон уламындан бир трактор-га онаштыр ээлчегде ажылдап кылышкын нормадан барык ийи катап куду—3,6—4,2 гектар боол турар. «Тес-Хем», «Чыраа-Бажы», «Барлык» база «Найырал» совхозтар шөлдерде савак белүлгезин четчеп, аңгыс аңдарылгазын аралаштыр дилиндектей чорудар аргазы органнаштап. оон-биле аңгыс аңдарылгазын саададып келген.

Черни аңдарып тура, оон шынарынче кол кичээнгейни угландырары кол соруглга. Ындыг турбуже «Улуг-Хөл», «Күш-ажылдың хостуу», «Чыраа-Бажы» совхозтарда болгаш Улуг-Хемниң Жданов аттыг колхозунда кыдыра аңдарышкынны болдуруп, трактористериңиң ажылын контрольдаавайн турар чорук бар. Чамдык механизаторлар аңдарылганы илпир, каток чок чорудуп турары канчап-даа таарышпас. Тарылга шөлдерни хөрүннүг хат алыр чоруктан качыгдап турар Улуг-Хем, Таңды, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары аңгыс аңдарылгазын аралаштыр дилиндектей чорудар аргазы ажыглаага чогуур. Оон-биле кады суггаттыг черлерниң аңдарылгазын часче соңгаарлатпас хемчеглерни амдыгаштан боттандырза эки.

Күскү чер аңдарылгазын чорударының ажыктыг үезин эвээш арткан. Ындыг болганда механизатор, бригадир, удуртқучу бүргүү бо ажылды дүргедедиргинче бүтү күштү угландырар ужурлуг. Бедик дүжүттүң идегелдиг магадылазы аңгыс аңдарылгазын дүргедедиргиниң бир кол аргазы трактор агрегаттарының ажылын чөп организастаары, трактористер ортузунга моральдыг болгаш материалдыг олуг белиишкиннииң хемчеглерин ажыл-агый бүргүүнге боттандырза чогуур.

М. ХАЗБУЛАТОВ.

Сес агрегат ажыглалда кирген



Енисейде Красноярск ГЭС-тиң сеспи агрегады ажыглалда киргеи (чурукта). В. Н. Ленинниң төрүттүнгенниден бээр чүс чылын таварыштыр гидроэнергетиканың кайгамчык улуг будүүлгезиниң долу күш-биле ажылдадып киирерин чүдүгүжүлер хүлээжеп. Ам тос болган он дүгаер агрегаттарның эътелгези чоруп турар.

Ю. БАРИНГНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

МОСКВА ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЬНЫҢ ДОКУМЕНТИЛЕРИН ХАНДЫР ӨӨРЕНИР

Коммунистиг болгаш ажылчын партиаларның бо чылын Москвага болган Чөвүлел хуралының документилери — марксизм-ленинчи теорияга улуг чугула салыышкын болур. Ону өөренири коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң хүлээлгези. Ылангыя Чөвүлел хуралды белеткээринге болгаш чорударыңга СЭКП-ниң үжүр-дүгазы, ында хүлээп алган Документилерни, СЭКП ТК-ның ол Чөвүлел хуралга киришкен төлээлериниң баштыңнарының чугааларын чон улуг сонуургалбиле өөренип, таныжып турар.

Ынчаарга Москва Чөвүлел хуралының документилерни өөренириң бистиң районга канчаар ёглевээнил?

СЭКП райкомунуң бюрозунуң шиитпирин ёзугаар чүрттакчылыг бүгү черлерже СЭКП райкомунуң болган райкүүсекомнуң харыысалгалыг ажылдакчыларың, өске-даа активчилерни чорткикулаан, чонуң оргузунга хуралдарны кыыш, илеткелдерни, беседаларны чоруткулаан. Түс-түс черлерге пропагандистер, агитаторлар, политинформаторлар улуг ажылдарны чорутқан. Районда 800 ажыг агитатор, 150 ажыг политинформатор чөвүлел хуралдың документилерин чонга таныштырарынга идепкейлиг киржип турар.

Масса-политиктиг ажылдың хой янзы хевирлерин ажыглап, ылангыя колхозтарда болган совхозтарда ажыл-ишчилерниң биле удуртукчу ажылдакчыларның ужуражышкыннарын кыыр хемчегларни практиктап турган. «УТКА 25 чылы», «Найырал» совхозтарга, «Х Улут хураа» колхозка ындыг ужуражышкыннар болгулаан. Оларга коммунистиг болгаш ажылчын партиаларның Чөвүлел хуралының дугайында илеткелдерни удуртукчу ажылдакчылар кыып, чонның оргузунга чугаалажышкыннарны организастагылаан.

«УТКА 25 чылы» совхозка (партком секретары Н. Л. Кылын-оол), «Күш-ажылдың хосту» совхозка (партком секретары К. О. Хертек) Чөвүлел хуралдың материалдарының таныштырылгазы эки өрткилээн. Ол ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскей эртемнилери тайызбыр ажылынга идепкейлиг киришкен. Чижээ, совхоз директору И. Г. Лавриненко, агитколлектив удуртукчузу эш Туганаев, Торгалыг кодээ Советтиң депутаттары эштер А. Молчайты, Н. Богрецовамның чон мурнунга докталган чүве чугаалап, яки ажылдаанын демдеглээр херек.

Чөвүлел хуралдың материалдарын амыы уеде партия чырыдыышкынының системазында өөренип киришкени билдингир болгай. Октябрьда эгелээн бирги кичээддерден эгелээш, партийки оредилгенин бүгү звеноларынга ону ханызы-биле өөренип киргеп, программа айтыканын ёзугаар оредилгеиа бедик ыынарлыг, организастыг арттырериичe угланган боттуг хемчеглер алдыган.

Маңаа холбаштыр ылангыя пропагандистерниң түскей семинарын эрттирген. Оон-биле кады партия чырыдыышкынының системазынга пропагандистер шилип алырын, эрткен чыдарының дүржүлгазын өөренип көруп тургаш, улам шынарлыг, бодалдыг байдалга чорутқан чорук Чөвүлел хуралдың документилерин чедиишкининг өөренирин хандырар деп бүзүреп турар бис.

Ынчаарга пропагандистерниң мурнунда Чөвүлел хуралды дугайында хамаарышкан материалдарны дыннакчыларның ханызы-биле шинчеэдип алырын хандырар дээш улуг ажыл турүп турар. Ылангыя аңаа хамаарышкан кандыг материалдар барын оларга бирдең-бирээ чокка таныдырып бээр, ол бүгүнү оларның номчуп, конспектилеп өөренирин хандырар чорук чугула бинанда, пропагандистерниң кичээнгейни өлче уландырган бис.

Амгы үениң социализминиң делегей системазының, кол шимчедикчи күш — ажылчын адгының, антиимпериалистиг шимчээшкининиң, коммунистиг болгаш ажылчын партиаларның марксизм-ленинизминиң, пролетарлыг интернационализминиң принциптеринге сыры каттыжыышкынының, империализминиң дугайында айтырыгларны ханы биилеп, шинээдиринге хей ажылдазы негеттинер деп чүвени дыннакчы бүрүзү недереп биилеп турар кылдыр, ажылды ынчаар организастарының партия организацияларының чедиш алыр укуглуг.

Коммунистиг болгаш ажылчын партиаларның Чөвүлел хуралының документилерин өөренирде, оларны ленинчи ажылдар-биле холбаштырып турган өөренирииче дыннакчыларның кичээнгейин угландырар керек. Чижээлеврге, В. И. Ленинниң «Нацииларның бот-башкартыыр эргежиниң дугайында», «Коммунистиг Интернационалдың III конгресси» деп болгаш өске-даа ажылдарын Чөвүлел хуралдың документилери-биле холбаалыг кылдыр өөренир апаар.

Чөвүлел хуралдың документилерин, СЭКП ТК-ның Чиигизиме секретары Л. И. Брежневтиң аңаа чугаалын тыва дылга парлап үндүрген, ол кончуг өөруниг болган, ынчангаш дыннакчы бүрүзү Чөвүлел хуралдың материалдарын орус, тыва дылдар кырында бүрүн тып алган турзун дээш пропагандистер хемчеглерни алыр ужурлуг.

К. КУУЛАР,
СЭКП Улуг-Хем райкомунуң пропаганда болгаш агитацияның кылдыжының эргелекчизи.

Профэвилел амыдыралы

Ажылчын комитеди болгаш чарыш

Бай-Тайга районунуң «Тээли» совхозунуң девискээринде 6 местком, 24 профбөлүк ажылдап турар. Ында 943 профэвилел кежигүнү хаара туттунган.

1969 чылда социалистиг чарышта 682 кижи киржип, коммунистиг күш-ажылдың бедик адын чедип алыр дээш 9 бригада демнеженип, ында 394 кижи ажылдап турар. Совхозта түдүг болгаш Тейлерде хойжу бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чедип алган. 1968 чылдың түнелери-биле 68 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалычызы деп атты тывискан.

Бо чылдың социалистиг чарыжының түнелдерин ай, квартал санында ферма, бригадаларга, салбырларга үндүрүп, социалистиг чарыштың тинлекчилеринге шаннап, макталдарны совхозтуң дирекция чери, партком, ажылчын комитеди тыпсын келген. Часкы тарыпта, сиген, силос белеткели болгаш тараа ажаан алышкынының үезинде 5 конуктап, сезон дооскаанда түнелдерни үндүрүп турган. Тинлекчилерге шалчиир Кызыл тужугаштарны, акша шаңналын тывискан.

Мал чеми сиген болгаш көк сула белеткээр планын совхоз инитиви-биле 125,2 хуу күүсеткен. Найырал салбыры — 113, Бай-Тал — 135, Кызыл-Даг — 133 хуу боттандырган. Тараазын кайы-даа салбырлар 100 хуу ажаан алганнар. Совхоз күрүнеге тараа ажаан алышкынының чугуур үезинде эки шынарлыг чорутқан. Сезон үезинде механизаторлар Чимит Сереэдир, Хертек Ужаар, Александр Ламажин болган өске-даа хей эштер ак сетиилдиг ажылдап, хүн нормазын долгаанда ажыр күүсеглин келген. Бистиң комбайнелеринге ажылын доозкаш. Барыын-Хемчик районнуң «Шекпээр» совхозунуң дүжүт ажаан алышкынынга киришкени келген.

Кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир четпестер бар. Чамдык малчыннар инитиниң малын тетчеглээр чорун амдаа уламчылавышкан. Ол чорук кадрчиларны ыыш шилип албайн, харыысалгазын бедитпейн турарлыышкан хамаарыжы турар. Бай-Тал салбырында эштер Даржаа, Матпаа, Товаришпай олардан дыка хей баш мал сентябрь айның отчётунда четпес болган.

Амгы үеде совхозтуң ажылчын комитеди, профэвилел организацияларны бүгү күштү мал кыштагларашкынынга белеткеп ажылдарынче утлаан.

Совхоз будүүлгезиниң оруглатыр болуур чорууи хандырар дээш социалистиг чарышты улам калбартып, бар аргаларны ажыглаан, кижилербиле ажылды ажыккыдан чугаан, ленинчи ыбилейге бүгү талазы-биле чедиишкининг ужуражыр сорулгалыг бис.

Х. БИЧЕ-ООЛ,
«Тээли» совхозта ажылчын комитединиң даргазы.



МОЛДАВ ССР. Рыбницаның трикотаж-хеп фабриказы чыл эргежилеп бээр. Беш миллион ажыг кылыгларны будүрүп үндүрген. Ол болза эрткен чылдыңнаан бир миллион хей боон турар. Ол кире бедик коргузуунуң коллектив төлевилеттинген күүсүн шинээтеп-чедиишкининиң ачызында чедип алган. Чылдың тоолчузунге чедир ол база беш миллион кылыгларны үндүрерин хүлээгеп.

ЧУРУКТА: ээ эки аргыкчыларның бирээзи комсомолчу Зоя Батишева.

Е. ДРАЙШИНЕРНИҢ фотозу.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 245 «Шынга»).

ӨВҮР РАЙОН

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Даржаа Вера Дамдыновна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Донгак Маныы Сюрюновна — «Коммунизмче оруу» колхозтуң колхозчузу.

Довдун Чычынмаа Доспановна — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Тес Донгак Кечил-ооловна — Торгалыг суурда өг-бүле ээзи.

Өртеңей Бичии Монгушовна — «Коммунизмче оруу» колхозтуң колхозчузу.

БИЙ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Маады Кызыл-Уруг Бартыкайовна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Чедиң уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ III ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Дюлюш Эниккей Эрии-ооловна — Туран хоорайда өг-бүле ээзи.

Салчак Дартыы Ламбыровна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Сончаббанова Дунгар Чеченеевна — Хадың суурда өг-бүле ээзи.

Толбаева Валентина Маадыевна — Билелиг школаның ажылчыны.

Хайнан-оол Тамара Андреевна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Чыргал Сандымаа Чончуновна — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Ак-оол Сарбый Тамбыйовна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Горюочакова Нина Ильинична — «Өөк» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Баи Бичe-ооловна — «Кызыл тараачын» колхозтуң колхозчузу.

Савчай Евдокия Васильевна — Тарлаг-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Тюлюш Орланмай Сыспыковна — Тарлаг суурда өг-бүле ээзи.

ТАНДЫ РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Дашкыл-оол Чыртак-кыс Кыргысовна — Хову-Аксы суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Янчынмаа Кашпык-ооловна — Дүрген суурда өг-бүлеи ээзи.

Чедиң уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ III ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Монгуш Удра Шойдаровна — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Сычкина Антонина Романовна — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Дамдын Марта Сатовна — Кызыл-Арыг суурда өг-бүле ээзи.

Дарбаа Мария Филипповна — Межегей школазының башкызы.

Масиын-оол Сандажи Чадыр-ооловна — Дүрген школазының башкызы.

Ошпул Чолдак Чанмановна — Кур-чер суурда өг-бүле ээзи.

Оюн Александра Кашпык-ооловна — Дүрген суурда өг-бүле ээзи.

Самбу Тамара Тайваповна — Балгазын суурда өг-бүле ээзи.

Сарыглар Фина Байыр-ооловна — Владимировка суурда өг-бүле ээзи.

Сүлер-оол Тамара Серешовна — Кур-чер суурда школаның башкызы.

Сырат Кеи-кыс Севеновна — дүржүлге станциязының ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Кечил-оол Дадар Оюн-ооловна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Куулар Чугдур Калчаа-ооловна — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

Маады Тадар Сагановна — Кур-чер суурда школа библиотеказында.

Ондар Бичи-оол Дузагашеевна — Дүрген суурда өг-бүле ээзи.

Ошпул Чолдак Чанмановна — Кур-чер суурда өг-бүле ээзи.

Ортук Шуру Чирамдаевна — «Межегей» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Долума Лопсановна — «Коммунизминиң херели» колхозтуң колхозчузу.

Тюлюш Чагыш Седеновна — «Тинлелге» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Чооду Бичe-Уруг Баймировна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Сандыкмаа Бижынды Бүүрейовна — «Ак-Эрик» колхозтуң колхозчузу.

Сандрик Чигжитмаа Кузьма — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чооду Долгар Көгеловна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Чедиң уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ III ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Доцинит Ыыдыраа Бадаевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Оюн Инекеаар Хөкпендиновна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Лодай-оол Доозанмаа Чүктээровна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Седен Көпеек Норбуевна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Бадарчы Негей Ажыы-ооловна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Донгак Татьяна Кууларовна — район эмнелгеениң ажылчыны.

Корвай Зоя Данзыновна — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Хорлуу Кара-кыс Кадымна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

Шокар-оол Саар Сангатовна — «Чодураа» колхозтуң колхозчузу.

ТОЖУ РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Бараан Хуваска Ораановна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Мотовина Валентина Васильевна — Ырбан суурда өг-бүле ээзи.

Чедиң уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ III ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Бичиие Күзеңмаа Ужухаевна — Ий суурда өг-бүле ээзи.

Шой-Сюрюн Саргыжык Колновна — Адыр-Кежиг суурда өг-бүлеэи ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Бараан Майя Тамчановна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Калбак Сипринмаа Сатовна — Адыр-Кежиг ортумак школазының ажылчыны.

Калбак Татьяна Лопсановна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Самбуу Коцеек Дарыгыевна — Адыр-Кежиг суурда өг-бүле ээзи.

Саны Шулуу Саныевна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Артанай Долгар Көртиевна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Байыр-оол Екатерина Мыздыкташовна — Тоора-Хем ортумак школазының интернат эргелекчизи.

Кол Кая Бичемейовна — «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Намзырай Алгыйбай Намзыраевна — «Тоора-Хем совхозтуң ажылчыны.

Соколова Анна Гриньевна — Тоора-Хем суурда өг-бүле ээзи.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Сес уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Долчанмаа Думат Бадан-ооловна — Ак-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Донгак Сендичаа Тюлюшовна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Тыкыл-оол Оолак Үүгүпей-евна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Чедиң уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ III ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Мекер-оол Раиса Сандановна — Чодураа школазының ажылчыны.

Чүсүнмаа Нура Кыргысовна — Көк-Чыраа суурда өг-бүле ээзи.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Аракчаа Анай Донгаковна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Домаалай Дараас Ховалыговна — Жданов аттыг колхозтуң колхозчузу.

Отчурчан Анай-оол Ховалыговна — Кара-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Сүнгар-оол Долчанмаа Донгаковна — Арыг-Уяуг суурда өг-бүле ээзи.

Хамбы Любовь Кыргысовна — «Х Улут хураа» колхозтуң колхозчузу.

Хертек Донут Сундуй-ооловна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Кара-Сал Раиса Туматовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Лопсан Сат Бүдүй-ооловна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүле ээзи.

Сундуй Вера Ховалыговна — Арыг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Чалбаа Эник Долаановна — «Улуг-Хем» совхозтуң ажылчыны.

Шарапии Айырга Түлүшовна — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

ӨРЗИН РАЙОН

Тос уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕНИҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Дангыт Кезечети Менмеровна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Дадый Серенмаа Хапчыковна — район ажылчыны.

Ойдуп Долгатма Чамзыева — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Сумбуу Дежит Даажиевна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругларны төрээн болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИНБИЛЕ

Бичээлей Баир Кыргысовна — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Нитсык Диизей Шодаевна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Оюмаа Серен Чоодуевна — Эрзин ортумак школазының ажылчыны.

Сандак Галина Ижи-Хуурakовна — «Мөрен» колхозтуң колхозчузу.

Санчай Допар Дашовна — район ажылчыны.

Чимсимнак Нонсулмаа Чоодуевна — Нарын 8 чыл школазының башкызы.

Чыпба Чурук Салиовна — «Чаа оруң» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары К. БҮДҮК-ООЛ.
Кызыл хоорай,
1969 чылдың сентябрь 30.

ДЕПШИЛГЕЖЕ ОРУК

Бо хүннерде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективи пролетарваттың улуг баштың-чызы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенниден бээр 100 чыл болуур алдарлыг юбилейинге политиктиг болгаш күш-ажылчы чедишкининг ужуражыр дээш, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, социалистиг хүдөзлегени күүседип, ажылдап турар. Комбинат бо чылдың тос айларының планныг сорулгаларын ажыр күүсеткен.

Комбинат 9 айларның иштинде баранның продукция бүдүрелиниң планын 100,3 хуу, сайгарылга хемчээлиниң планын 102,3 хуу күүседип, 123 мун рубльдин орулгазын алган. «Тыва даг-дүгүнүң» кол цеги болур даг-дүгү сайзырадыр фабрика (директору Б. М. Касаев, партия эге организациязының секретары А. Л. Ширяев, профэвилединиң фабрика комитединиң даргазы К. А. Блум) социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда тинлекчи болуп чоруп турар. Даг-дүгү арыглаар фабрика пөс-тавыы үлеттирүүге херектеттинер дээди болгаш бирги сорттуң шилиттинген даг-дүгүн сайгарарының планын 9 айлар иштинде 103,2 хуу күүсеткен. Дөртку, бешки сорттарының будүрелин 112,7 болгаш 111,2 хуу күүсеткен. Фабриканың коллективи чүгле сес айлар иштинде планнаи ажыр 1529 тонна даг-дүгүн Төрээн чуртка берген. Бо улуг херекти шиитпирлээриите фабрика коллективинде калбарган социалистиг чарыш дээштиг салдарны чедирген.

Хоз-биле кылыр ажр ажыларны чинчидир талазы-биле 46 чогаадыкчы, чаартыкчы саналга киргеп. Оон 36-зын будүүлгеге шингээткеп. Оон түнелиилде чылда-ла 55 мун рубльдин камналгазын ажыр арга тургустунган. Даг-дүгүнүң арыглакчыларындан 37 кижи идепкейлиг чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар. Олардан техниктиг чогаадыкчылга хандыкшылдыг чаартыкчыларга М. И. Максимов, И. И. Клуков, В. Ф. Гордиенко, И. М. Сваивальный болгаш өскелерни-даа демдеглээрни чугула.

Даг-дүгү арыглаар фабриканың директциязы, профэвилел организациязы ажылчыннарның мергежилиг бедидеринче чугула кичээнгейни салып турар. Мурнакчы дүржүлгаиы шеитерлиринің школазы ажылдап турар. Эрткен өөредилге чылында 62 кижи даг-дүгү арыглаар фабриканың машинистериниң, 29 кижи регулировщиктериниң, 30 кижи каңнакчылар курузун чедиишкининг дооскан.

Фабрикада 5 эзлчег, энергия болгаш техника салбырлары, руда үүрмектээр тургузулга ажылдап турар. Эзлчеглерден машыттың мурнуку одурүүнда ажылдап турар. Эзлчеглерден машыттың бирги черии № 5 эзлчег (начальныгы М. И. Ильин) будүрүлге планын 103,5 хуу күүсеткеп, чедип алган. Ийиги черии № 1 эзлчег (начальныгы Д. К. Дуктен-оол) чаалап алган. Арыглакчылар шуптуу коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалычыларының адынга 103 кижи төлептиг болган. 298 кижи ол атты чедип алыр дээш бедиткен хүлээлгелерни тустузунда алган. Мурнакчыларның саны квартал санында өөрү орар. Чижээ, Николай Хертек, Монгуш Уйнуштю, Василий Гордиенко, Саая Бора-Урут, Екатерина Кислицина, Зоя Күжүгет болгаш өскелерни-даа хөйү-биле адап болур.

Будүрүлгениң культуразын сайыраңгайжыдар сорулга-биле коллектив эргижирээн дериг-херексеидерни чаа, будуштинде чүгле даг иегинге 20 кижи чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны киирген, оон иштинде 12 саналды будүрүлгеге шингээткеп. Оон түнелиилде чылда-ла 4.300 рубльдин камналгаын алыр.

Мурнакчыларның чаагай үүлевиилеп, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаанының болгаш планнаашкынның, экономиктиг идиг бериишкининиң системазын шиңгээткенинің ачызында «Тыва даг-дүгүр комбинат республиканда калбарган социалистиг чарышка эки түнелдерлиг болуп келген.

Үстүнде чедиишкиннер-биле кады комбинаттың ажылынга чедир кыдынмаан ажылдар, долу ажыглаттынмайн турар курлавырлар ам-даа бар. Ылангыя ажылчыннарның солчулгазы, күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээр чоруктар бар. Бо чылдың 9 айларында комбинат ажылга 805 кижини хүлээп алган, а 640 кижини үндүрген. Оон иштинде күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээни дээш 86 кижи ажылдан үндүрткеп. Ол-ла үениң дургузунда 278 кижи прогул кылган, азы ниити прогулдуң саны—518 кижи-хүнү болган.

Күш-ажылдың сагылга-чурумуи рудниите аазап кошкак. Оон тос айлар дургузунда 57 кижи прогулдаан, комбинаттың чурттатка-коммунал конторазы (начальныгы С. Самороков) ажылчыннарны чурттатка шолу-биле чедир ханырбайн турар. Чамдык тавырылгаларда ажылчыннар чурттаар чер чок, урулгарга ялкы болгаш садыктер чедиишеаннден ажылдан үнер ужурга таварыжып турар. Комбинаттың партия, профэвилел организациялары үстүнде демдеглээн четпестерни чайладыр дээш, боттуг хемчеглерни ажылдап кылган.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Төп шаңда хайныккан иш



Дүжүт ажаап алмышкыны-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнге үрезин белеткелин чорудары Каа-Хемниң «Тилелге» колхозунуң тараажыларының чаагай чаңчылы апарган. Чогуур үеде шынарлыг арыглаап, өз-шыкка алыспас кылдыр шыгжаан үрезин дүжүттүң чаагай болурунга онза салдарлыг. Күстүң бо чылыг хүннерин колхозтуң тараажылары үрезин арыглаашкынынга чөп ажыглап, ам арыглаттынган үрезиниринң ийнги арыглаашкынын чорудуп турарлар.

Хереглезе чогуур 11700 центнер кызылтас үрезининиң чартыынган хөй хирези чажар шынарынга чедир арыглаттынган. Үрезин арыглаашкыны-биле чергелештир колхоз күрүнеге 3000 тонна тарааны дужаар планын 4000 тонна кылдыр күүседир дээш, шыгжамырже тараа соортүлгезин үргүлчүлеп турар. Совет Тывазының 25 чылынның чоокта чаа болуп эрткен байырлалынга чедир ажыл-агый күрүне шыгжамырынга 2878 тонна тарааны дужаагаш.

Полина Елохова, Анна Жигалова олар колхозтуң дуржулгалыг шаң ажылдакчылары. Бо эштер хүнде 14 тонна үрезинни арыглаар нормазын 18—20 чедирип турарлар.

ЧУРУКТА: төп шаңдан тараанны күрүне шыгжамырынче үдүртүп турары.

В. ЛОБАЧЕНКО.

Авторлуң фотозу.

Ажылчын кижиниң өөрүшкүзү

Эмчиниң, башкының, инженериниң, тудугжунуң мергежилин бүзүнүг деп мактап турар бис. Бистe кандыг-даа мергежил бир дөмей үнелиг. Кандыг-даа ажылды бүдүрүп турар кижи бүрүзү ниитиниң херээнге бодунуң үлүгүн киирип турар. Дааранықчының кылып турар ижин ап көрээл. Хүн бүрү кедип, ажыглап турар хеп-сыныысты кымнар бүдүрүп, белеткеп турарын чамдыкта шоолуг эскербес бис. Херек кырында алыр болза, дааранықчының кылган хевин кеткен кижи бүрүзү сеткили ханып, өөрүүр. Ажылдап кедер, байырлалда, дыштанырда кедер хеп дээш хептиң хевири өңгы-аңгы болгай.

Дааранықчының дутайын чугаалай берген ужуру мындыг чүве. Кызылдың дааранылга комбинадының хоочун ажылчыннарының бирээзи Оржуңмаа Допчаевна Монгуштүң дутайында каш сөс чугаалаксаан мен. Дааранылга комбинадынга ол 14 чыл дургузунда ажылдап келген. Чээрби дерт харлыг аныяк турар шаанда маңаа ажылдап кирген. Ынча чылдар иштинде дааранылга херээн бирден бирээ чокка шингээдип алган. Бодүүн детальдардан эгелээш, аң нарын кылыгларны бүдүрүп кылып турар апарган.

— Кол-ла чүве ажылга хаңдыкшылда, сеткилиниг таарыжыр ажыл кижиниң чайгаар-ла хаара тудуп, сонуургадыр. Шынап-ла хөөн чок ажыл болза, чеже-даа кызыдарга херек бүтүес—деп, Монгуш Оржуңмаа чугаалап олурду. Дааранықчының оозу коичуг шын. Сагыш-сеткилиниг таарыжыр иштиң шилип алгаш, ниитиниң херээн бүдүрүп ажылдаарга кижи улам сорукчур болур.

Оржуңмаа Допчаевна дааранылга комбинадының мурнакчыларының бирээзи. Ажылдап келген чылдарында коллективиниг мактадып келген боордан башка, багай диртип көрбээн. Оон ажылдап турары № 4 бригада дээре бригадаларның бирээзинге санадып турар. Үшкү кварталдың түнелери-биле алырга, бо бригаданың көргүзүүр бедик. А бригаданың дааранықчыларының аразындан шылгарап үнген мурнакчы ишчи Монгуш Оржуңмааны маадыр хоорайлар баар туристчи поезд-биле чоруур халас путёвка-биле шаннаан. Комбинаттың ажылчыннарындан эң тергиин беш дааранықчы Совет Тывазының юбилейиниң үезинде республиканың мурнакчылары-биле кады Абакан — Киев—Одесса—Севастополь — Херсон — Волгоград маршрутчуг туристчи поезд-биле аъттанышкан.

Ажыл-ишчи холдары-биле чонга бараан болган ажылчын кижиниң алдары ол хире бедик-тир. «Не корбзэзин — кызы коорө деп чүве ол-дур. Оон иези бичезинде-де чок болган, өскүс кижиге өөренир арга тывылбаан. Адазы-биле кады бичии дүнмаларын азыражып чораан. Бичезинден кадыг-бергени көрүп, ажылчынчи сорукка кижизиттинген болгаш сеткили бичии, топтуг мөзүг-шынарлыг кижи. Бичезинден салган аргаң кызымаккай, чүткүлдүг чоруу ооң бо хүннерде ажыл-ижинге дузалап чоруур.

Монгуш Оржуңмаа ог-бүлезинге, ажыл-төлүн кижизидеринге төлептиг не. Күш-ажылды хүндүлеп көөрүнге, хүндүлээчел, эптиг-ээлдек чорукка ол үругларын кижизидип турар. Күш-ажыл кижизин класстаар деп чүвени ол бодунуң сагыш-сеткилинде ханы 6-дан чоруур. Ол шынап-ла ындыгдыр. Хойге үлегерлиг мурнакчы ажыл-ижи-биле ол коллективиниң хүндүткелин чедип алган.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш совет кижи бүрүзү бөгүн дүүнгүзүүдеи эки ажылдан, дарта бөгүнгүзүүдеи дээре ажылдаар күзелдиг. Бөдүүн тыва ажылчын кижи—О. Д. Монгуштүң бүгүле күзел-бодалы, соругдалы база олче угланган. Бодунуң төлептиг күш-ажылы-биле чонунга бараан боош, бистиң чуртувуста күш-ажыл алдарның херээ болганынга ажылчын кижиниң өөрүшкүзүн сеткилиниң ханызындан илередип олурар.

Б. ДИРЧИН.

Чонга таарымчалыг

Баян-Тала суурга бичии, багай клуб турган үеде, аңаа культура массалыг ажыл организастаары берге турган. Ам бус-биле чылыдылга системалыг, делгем чаагай клуб кылдынган, культураның ол ёзулуг одаа болган.

Клуб чөвүлелиниң кежигүннери 13 кижи, олар ажылын план ёзугаар организастап, уран чүүл бөлүмүнүң ажылын эки башкарып турар. Аңаа кино, концерт үргүлчү болуп, ынчалга конференциялы, айтырыг болгаш харыы кежээлери, солун лекциялар база болуп турар.

О. САЙЫН.

Чөөн-Хемчик район.

делегей бо хүннерде

Социализм чурттарында

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Тудуг ажылдарының чартык чыл планнарын долдур болгаш ажыр күүсеткен дутайында рапорттар республиканың бүгү черлеринден кээп турар. Барын Чехияда машина тудуушкунуунуң төвү Пльзень хоорайда «Поземни ставбы» дээр национал тудуг бүзүрүлгенин ажыл-ишчилери эки түңнелдерин чедип алган. Олар бүдүн чартык муң хире чаа квартираларны ажыглалга киирген болгаш планын алдаан ажыр күүсеткен. Ол бүдүрүлгениң коллективиниг чедип алган чедишкиннерин дээш шагчинр тукту тывыскан. Чехословак тудугжуларның мурнунга улуг сорулгалар тургустунган. Бо чылын олар 120 муң чаа квартираларны, хөй чаа үлетпүр бүдүрүлгелерни, эмнелгелерни болгаш өске-дээ объектилерни ажыглалга киирер ужурлуг.

БОЛГАРИЯ

Дунайда Силистра хоорай байырлал шинчи киргеи. Хоорайның 1.800 чыл болганынга хөлбаштырган байырлал инда эгелээн.

Силистра хөй кайгамчык болуушкуннарны көрүп эрткерген. Алдаржаан орус подководчулар А. В. Суворовтуң болгаш М. И. Кутузовтуң шеригзери хоорайның чоогунга тулчуушкуннарны чоруткан. 1944 чылдың сентябрь 8-те Силистраның чурттакчылары хостакчы Совет Армияны Болгарияга бир дугаарында чүректиң ханызындан уткаан.

Улусчу эрге-чагырганың чылдарының дургузунда Силистра хоорай улуг үлетпүр төвү болу берген. Инда машина тудуушкунуунуң болгаш металл ажылдап кылышкынының үлетпүрүүнүң бүдүрүлгелери, цемент заводу туттунган. Хоорайда ийи политехниктиг училище, элээн каш техникумнар бар.

ВЕНГРИЯ

Венгр кинорежиссёр, ураң чүүлдүң алдарлыг ажылдакчызы Йожеф Кишш сөөлгү чээрби беш чыл дургузунда Будапештиниң хөгжүлдезининң дугайында фильмни чогаадырып дооскан. Кино архивтерин болгаш фото материалдарын ажыглавышаан, автор Совет Армияның хостаан үезиндеи бээр бистиң хүннеривиске чедир Венгрияның найысылазының өрткен оруун көргүзеен.

(СЭТА).

● **ВАРШАВА.** (СЭТА). Чаа совет шенелде — космоска каңнаар ажылдарны чоруткан дугаймында медээ улусчу Польшаның хоорайларынга болгаш суурларынга чаңнык ышнаш тараан.

СЭТА-ның корреспондентизин-биле беседазынга Эртемнериниң польша академиязының президентизин Януш Грошковскийниң медеглээни: «Ол болза совет артемниң чүгле эртемге эвес, харын база практиктиг ужур-дузалыг аажок улуг чедишкини-дир. Металларны каңнаар талазы-биле эртемден болганымда, ол аңаа эвес чугула шенелдениң ужур-дузазын тодаргай билир мен. Шенелдени космостуң берге байдалдарында чоруткан. Ынчангаш бир талазында «Союз» хевириниң корабльдериниң техниктиг дериишкинниниң бединиң дугайын, еске талазында, совет космонавтарның болгаш инженерлериниң бүгү талалыг белеткелиниң дугайын херечилеп турар-дыр».

● **СОФИЯ.** (СЭТА). «Союз-6» космос кораблиниң ужудуушкун программазын күүсеткеш, Черге чедишкинниниг хонуткан дугаймында дыңнадыгны радиога дамчыткан. Боттарының тайылбырларынга хайгаракчылар космостуң совет пионерлери чайыннавчак тилилегени чедип алган деп демдеглээн.

● **БУХАРЕСТ.** (СЭТА). «Союз-6» корабльдиң экипажы эртем шинчилелдериниң программазын чедишкинниг күүсеткен болгаш ооң Черге мендиг-чаагай хонуткының дугаймында дыңнадыгны Бухарестиң радиозу дораан дамчыткан. Ужудуушкун программазында көрдүгениш ёзугаар космоска металларны автоматтыг каңнаарын боттандырганы совет эртемниң бүгү делегейге ужур-дузалыг аажок улуг чедишкини-дир деп, Бухарест обсерваториязының директору И. К. Сынджеорган СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн.

Чугула шенелде

● **ПАРИЖ.** (СЭТА). Космонавтар Г. Шонин биле В. Кубасов башкарган «Союз-6» корабльдиң ужудуушкуну чедишкинниг доогулган дугаймында дыңнадыгны Франс Пресс агентилел дамчыткан. Космоска металларны каңнаар талазы-биле аппаратураның шенелденiң акылаж кылган дээрээл дыңнадыгда демдеглээн.

● **БЕРЛИН.** (СЭТА). «Союз-6» космос кораблиниң командазының металларны каңнаар талазы-биле шенелдиин чоруткан дугаймында СЭТА-ның дыңнадыгын дамчыткан соонда дораан-на, АДН агентилел совет эртемниң ол чаа чедишкинниниг дугаймында дыңнадыгны «Чаңнык» деп демдеглеп-биле тараткан. Металларның янзы-бүрүт хевирлерин каңнаарын орбита ортазында тургускан тускай тургузулгалар-биле боттандырган дээрээн дыңнадыгда демдеглээн.

● **ПАРИЖ.** (СЭТА). Космонавтар Г. Шонин биле В. Кубасов башкарган «Союз-6» корабльдиң ужудуушкуну чедишкинниг хонуткан дугаймында дыңнадыгны Франс Пресс агентилел дамчыткан. Космоска металларны каңнаар талазы-биле аппаратураның шенелденiң акылаж кылган дээрээл дыңнадыгда демдеглээн.

● **БЕРЛИН.** (СЭТА). «Союз-6» космос кораблиниң командазының металларны каңнаар талазы-биле шенелдиин чоруткан дугаймында СЭТА-ның дыңнадыгын дамчыткан соонда дораан-на, АДН агентилел совет эртемниң ол чаа чедишкинниниг дугаймында дыңнадыгны «Чаңнык» деп демдеглеп-биле тараткан. Металларның янзы-бүрүт хевирлерин каңнаарын орбита ортазында тургускан тускай тургузулгалар-биле боттандырган дээрээн дыңнадыгда демдеглээн.

ЧССР-НИҢ ФЕДЕРАЛДЫГ ХУРАЛЫНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Федералдыг хуралының Улус палатазының болгаш Национал палатазының каттышкан хуралы октябрь 15-те болган. Шаандагы Национал хуралдың болгаш ооң Президиумунуң 1968 чылдың август 21-деп 26-ны чедир үеде хүлээп алган доктаалдарынга болгаш документилериңе хамаарыштыр Федералдыг хуралдың медеглелин палаталар чүүлдүг деп саналан.

1968 чылдың август 21—26 үезинде Национал хуралдың Президиумунуң болгаш Национал хуралдың хүлээп алган бүгү доктаалдары, медеглелдери, резолюцилиязы болгаш чагаалары боттарының кол утказының талазы-биле республиканың конституциязынга, ЧССР-ниң делегей хүлээлгелериңе, пролетаржы интернационализмниң принципгеринге, ынчангаш чехословак улустуң амыдыралчы эргеажыктарынга чөрүшкек дээрээн Федералдыг хурал демдеглеп тур деп, медеглелде чугаалаан.

Ооң ужурунда ЧССР-ниң Федералдыг хуралы бо бүгү доктаалдарны, медеглелдерни, шинчилерлерни болгаш чагаларны күш чок болдурган.

Чехословакиянның девискээрниңге эвилелчи шеригзериниң киргеии чүгле ЧССР-де социализмниң кампаларының эрге-ажыктарын, антисоциалистиг, барын болгаш контрреволюстуг күштерге удур демисеглиг эрге-ажыктарын барымдаалаан деп, ЧССР-ниң Федералдыг хуралы демдеглеп тур.

• • •

ПРАГА. (СЭТА). Улус палатазының болгаш Националдар палатазының каттышкан хуралынга ЧССР-ниң Федералдыг хуралының даргазынга Далибор Ганес, Федералдыг хуралдың даргазының биргө оралакчызынга С. Непингерова соңгуткан.

Федералдыг хуралдың даргазының оралакчызы К. Нойберттиң сагыындырганы болза, Федералдыг хуралдың даргазының албан-дужаазындан А. Дубчекти, Федералдыг хуралдың даргазының биргө оралакчызының албан-дужаазындан Й. Смрковскийни дедир кыйгыртыр дутайынга шиитпирни ЧКП ТК хүлээп алган. Ол шиитпирни ёзугаар олар бижинмел медеглелдеринге боттарының албан-дужаазындан өттаваан.

ПАРТИЗАННАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ ЧОРУДУЛГАЛАРЫ

АММАН. (СЭТА). Израильге эжелеткен араб девискээрлерде партизан шимчээшкинин улам кадбарып турар.

«Палестинаны хостаарының улусчу фронт» палестина партизан организациязының партизаннары октябрь 1-ден 15-ке чедир үеде израиль эжелекчилерге удур чедишкинниг хемчеглерни 12 удаа чоруткан. Ол дутайын каттышкан палестина командилалдың ында тараткан дыңнадыгында чугаалаан. Ол хемчеглериң түңнелдеринде араб партизаннар израиль эжелекчилериниң 7 пулемёт точкаларын, элээн каш бронетранспортёрун узуткаан, ок-чемзек шыгжаан ийи складты ортттеткен. Дайзынның 12 хайгаарал таңнылыг черинче база халдаан. Хөй сайның израиль шериг албанныларны өлүргеи болгаш балыглаан.

—⊙—

Чөңгээ үргүлчүлеп турар

ДАМАСК. (СЭТА). Аткылажылышкынны соксатканы шугумта кожазы араб чурттарга удур Израильдиң чепсектиг чөңгээзи үргүлчүлеп турар.

Сирий Араб Республиканың чепсектиг күштериниң төлөөлекчизиниң дыңнатканы-биле алырга, чоокта чаа израиль шеригзер Абу Раджам райондан (эжелеткен Голан бедиктер) сирий шеригзериниң муриуку туруштарын боолаан. Сирий тала дайзынны ойтур

1930 гоо дөрээ

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

ПАРИЖ. СЭТА-ның корреспондентизин А. Звайцовтуң дамчыдыгы болза:

«Франция-ССРЭ» циитилел В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оонга туразаага болдурган хемчеглерни чарузарынга идепкейлиг белеткелиниң турар.

Циитилелдиң национал комитеди делегейде баштайгы социалистиг күрүнениң үндезилекчизиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болтур оонга холбаштыр кыйгырыгны бодунуң хуралынга чаңгыс үн-биле хүлээп алган.

Кыйгырыгда чугаалааны болза, амыдыралы, бодалы болгаш ажыл-чорудулгазы делегейниң чаартырынга дузалаан кижилер хөй чүе чылдыг төөгүге коступ кээп тургулаан. Ындыг кижилериниң бирээзи болза, Владимир Ильич Ленин болган. Ленин эвес болза биетиң үениг бо үедегизин мышкаш, ындыг эвес турар ийик.

Франциянның кедир үезин болгаш ооң кайыразының чаңчыл болган харылзааларын эргим үнелеп турар чаңгыс-даа эр, херээжен француз Ленинге бүүдәл кылырының хажыдыгынга турбас кылдыр «Франция-ССРЭ» циитилел дузалаар.

«Ленин дутайын чугаалап турган, эр, херээжен француздар гитлержи машинаны сый шаанкан болгаш хостуг болур арганы Францияга берген совет кижилериниң күжүнүң болгаш эрес-маадырлыг чоруунуң ачызын үнелеп» деп, кыйгырыгда демдеглээн.

«Бөгүн экономика, техника болгаш эртем адырларынга француз-совет кады ажылдажыгга улам калбак аргаларны ажыдып турарының ужуру болза, Ленин политиктиг эргечагырга дээш тулчуушкун доостуру-биле дораан-на чартылга болгаш экономиктиг хөгжүлде дээш демисеглче бодунуң чуртун киирер аргалыг болганында. Ленинниң ажылхерээн тайбың догуннаашкынының политиказындан, айыыл чок чоруктуң болгаш тайбыңның фактору болур эргежок чугула француз-совет кады ажылдажылгадан база корүн болур.

Францияда амыдырал, француз культура болгаш төөгү Ленинниң философия үзел-бодалдарынга салдарны чедиргенин айыткаш, кыйгырыгның авторларының демдеглээни болза, ооң дутайын Ленинниң чүү деп чугаалааның билбес болгаш өөренмес болза, Францияның социал төөгүзүн бүрүн билип алыр аргажок».

1970 чылда «Франция-ССРЭ» циитилелдиң бүгү ажыл-чорудулгазы Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооң байырлаарының дозуунуң адаа-биле эрткер деп, циитилелдиң чиңгине секретары Русса СЭТА-ның корреспондентизинге беседазынга медеглээн. «Франция-ССРЭ» циитилелдиң чер-черде бүгү организациялары Ленинниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дутайын чугаалап турар фотоделгелгелерни, лекциялары, Ленин дутайында, 1917 чылдың революциязының дутайында фильмнерни көргүзерин организастаар деп, ол чугаалаан. Делегейде баштайгы социалистиг күрүненiң үндезилекчизинге тураскаал болдурган төп делгелгени Парижке болгаш еске-даа улуг хоорайларга организастаар.

КОСМОСТА—НАЙЫРАЛДЫҢ СПУТНИГИ

Черниң „Интеркосмос-1“ деп кылымал спутнигин салып үндүрерин октябрь 14-те Совет Эвилелинге боттандырган

СЭТА-ның корреспондентизин П. Козловскийниң элээн айтырыгларны харылап бээрин ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чанында космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар дугайында делегей кады ажылдажылгазының талазы-биле Чөвүлелдиң («Интеркосмостуң») даргазы академик Б. Н. ПЕТРОВТАН дилээн.

АЙТЫРЫГ:

Бо болуушкунну канчаар үнелеп көрүп турар силер? Делегей кады ажылдажылгазын хөгжүдеринге ол кандыг ужур-дузалыг болоп болурул?

ХАРЫЫ:

Черниң кылымал спутнигиге шенелделерни боттандырып турар, ол шенелделерниң эртем аппаратуразын аку-дуңма социалистиг элээн чурттарга ажылдап кылган болгаш белеткээн дээрээн СЭТА моон мурнунда-ла дыңнаткан болгай.

ГДР-ниң болгаш ЧССР-ниң эртемденнери, тускай эртемнигleри эртем программазын ажылдап кылырынга болгаш чер кыдының хайгаралдарынга база киржип турар. 1968 чылдың декабрьда салып үндүрген «Космос-261» спутник болгаш «Интеркосмос-1» спутник болза, спутниктерни болгаш геофизиктиг ракеталарны салып үндүрер талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының төлевилеттинген программазын херек кырынга боттандырарының баштайгы базымнарыдыр. Бо ажылдар аку-дуңма күрүнелериниң эртемденниринiң кады ажылдажылгазының аажок улуг аргаларының дугайын херечилеп, космос шенелделерине делегейниң янзы-бүрүү чурттарының киржиринге чаа перспективаларны ачыдып турар.

АЙТЫРЫГ:

Шенелденiң эртем сорулгалары кандыгыл?

ХАРЫЫ:

«Интеркосмос-1» спутникке чорудар шинчилелдериниң сорулгазы болза, Хүннүң кыска чалгыглыг хереддээшкинин болгаш Черниң үстүү атмосферазында түүлдерге ооң салдарын шинчилээри болур. Ындыг шенелденiң чүгле космос техниказын ажыглаанда чорудуп болур. Чер атмосферазы космостан кээп турар болгаш узун чалгыгдан 2900 ангстерн кыска бүгү электромагниттиг хереддээшкинин бүрүн шингээдип ап турар. Чер атмосферазындан херек кырынга дашкаар турбушаан, приборлар космостан кээп турар электромагниттиг хереддээшкинниң бүгү спектрин айтып болбур. Бүгү хүн хереддээшкинин-биле дең-ээргe, кыска чалгыглыг шуужулга улуг эвес. Ындыг болза-да ону шинчилээри эртемге болгаш практиканга улуг ужур-дузалыг. Кыска чалгыглыг хереддээшкин ылаңгыя Черниң үстүү атмосферазының дыгыжынга салдарны чедирип турар-да болгай. Хүннүң кыска чалгыглыг хереддээшкинин улуг салдарны бистиң планетавыстың атмосферазынга, ындыг болганда, черниң чоогунга радиочалгыгларның эртериңе чедирип турар. Материалдарның үстүнге фотохимиктиг күштүг салдарны болдурбушаан, кыска чалгыглыг хереддээшкин космос материалдарын чорударынга улуг ужур-дузалыг болур магат чок. Шенелденiң эң чугула болган шуут түңнели болза, бистиң Черивистиң чажыдывче, иланган ам-даа дыка эвээш шинчилеттинген хүн өргээнинде боон турар физиктиг чорудулгаларже улам ыңай ханылап кирери болур.

АЙТЫРЫГ:

Шенелденiң онзагай түүлдериниң дугайын чугаалап болур силер бе?

ХАРЫЫ:

Шенелденiң характерлиг шынары болза, салдынган сорулгаларны шиитпирлээрин комплекстиг көрүп турары болур. Орбитада космос лабораториязындан аңгыда социалистиг чурттарның астрономия, геофизика, радиоастрономия обсерваториялары киржип турар. Ол обсерваториялар Хүнү болгаш Черниң үстүү атмосферазын ооң-биле кады спутниктиң иштинде тургускан приборларның ажылдаарын хайгаарап көөр. Ол чорук Хүнде болгаш Черниң үстүү атмосферазында түүлдериниң харылааазын эң ылаптыг хайгаараар арганы бээр.

АЙТЫРЫГ:

Силериниң баштаанныңар «Интеркосмос» Чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазының дугайында түүл чугаалап болур силер?

ХАРЫЫ:

Чурттарның космонавтика талазы-биле кады ажылдажылгазының хөй хевирлериниң бар боон турарын демдеглээр ужурлуг. Делегей организацияларынга, чижээлээргe, КНО-ның космос делгемин тайбың сорулгаларга ажыглаар талазы-биле Комитединге, космос делгемин шинчилээр талазы-биле делегей Комитединге, астронавтиканың делегей Федерациязынга, электрохарыдаанның делегей Эвилелинге, Бүгү-делегейлиг метеородогтуг организациязынга болгаш өскелергедаа ССРЭ-ниң киржилгезин дечогаадып кылырынга киржири, совет космос техниказының берип турар аргаларын киржикчи чурттарга таныштырары, Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа чурттарның эртем болгаш үлетпүр организацияларының аразынга ажыл-ишчи харылзаалариы эмгелеп тургузарынга дузаламчыны көргүзери болур.

Космос физиказы, харызаа, метеорология, биология болгаш медицина—космос шинчилелдериниң ындыг кол угланышкынларының талазы-биле каттышкан ажылдарны херек кырынга удуртуруп болгаш организастаарын боттандырар национал таарыштырылга организациян Болгария Улус Республикада, Венгр Улус Республикада, Герман Демократтыг Республикада, Моол Арат Республикада, Польша Улус Республикада, Куба Республикада, Румыния Социалистиг Республикада болгаш Чехословак Социалистиг Республикада база тургускан.

Социалистиг чурттарның эртемденниринiң космос шинчилелдериниң талазы-биле кады ажылдажылгазы боду-тоогүлүг, чүге дээрге кады ажылдажылгазы Черниң кылымал баштайгы спутнигин салып үндүрген үеден, 1957 чылдан бээр чорудуп турар. Ындыг болза-даа ол кады ажылдажылга Черниң кылымал спутниктерин Чер кырындан чүгле хайгаараары-биле база аңаа холбашкан эртем шинчилелдери-биле кызыгаарлаттынып турган. Кады ажылдажылганы спутниктерни болгаш геофизиктиг ракеталарны салып үндүрери, а ол ышкаш космос физиказының, харызаанның, метеорологияның, космос биологиязының болгаш медициназының талазы-биле коллективтиг чугула ажылдар космос делгемин шинчилээр болгаш ажыглаар талазы-биле социалистиг чурттарның кады ажылдажылгазының чаа үечадазы болур. Космос шинчилелдерин чорудуп турар талаптылыг эртемденниринiң хөй коллективтери социалистиг чамдык чурттарда тургустунган болгаш чедишкинниг ажылдап турар. Эртем-техниктиг денишкиниң ол адырынга бистиң чурттарывыстың кады ажылдажылгазы база эки перспективалыг.

В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга

БАШТЫҢЧЫВЫС, ЭЖИВИС

В. И. Ленинниң овур-хевири А. М. Горькийниң чогаалында

В. И. ЛЕНИН биле А. М. Горький — бистиң үениң даады улуг кижилери. Политик болган чогаалчы олар ийи төөгүде эң-не революсчу аңгы —пролетариаттың утаанбодалының башкарыкчылары апарганнар. Ийи иевтериниң кызыгаарынга ужураштыкпаан. Ленин биле Горький Россияга бирги марксисчи бөлүүминерден эгелээш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезинге чедир, амыдыралдың чаа социал тургузут хевирлерин организаставарынга чедир хол салдыныпшаан келгеннер.

Ленин дугайында магадаан чугаанны А. М. Горький бирле дугаарында 1896 чылда Самара хоорайның нотариузу Е. О. Юриндеп дыңнаан. А 1902 чылда чогаалчының күзел-соруу долузу-биле ленинчи «Искраның» талазында бартан. Ол үеде Горький революсчу номнарны сонуургап, Ленинниң «Россияда капитализм хөгжүдээзи» болган ске-даа элээн каш чогаалдарын номчаан турган. «Ёзулуг революсчу чорукту мен большевиктерден. Ленинниң үүлдериндеп, оон соон эдерген интеллигентилериниң чугааларындан болган ажылындан медереп билген мен» деп, Алексей Максимович чугаалаан. Ленин биле Горький большевиктерниң бирги хоруудал чок «Новая жизнь» («Чаа амыдырал») солунунга (1905 ч.), «Звездага» («Сылдыс»), «Правдага» кады ажылдап турган.

Политик Ленинниң болган чогаалчы Горькийни үүгле идея талазы-биле чоогу эвес, харын база үүректиң ханызындан үнген найырал каттыштырган. Оларның аразынга баштайгы хууда найыралдыг харылаалар 1907 чылда, Горький РСДРП-ниң V съездизинге чөвүлээр эргелиг телээ бооп, Каприден Лондонче бар чорда тургустунган. Горький Берлинге доктаап, Владимир Ильич-биле хөй удаа ужурашкан. Олар кады театрлап, кежээлерни кады эрттирип турганнар. Шак мындыг кежээлериниң бирээзинде Ленин Горькийниң «Ава» деп тоожузунуң дугайында мактап, пролетариатка ончуг херек, «аажок өй-шаанда бижиттинген ном» деп чугаалаан. «Хөй-хөй ажылчыннар революстут шинчээшкинге соруудал чокка, ала-чайгаар киржип турган — деп, Владимир Ильич чугаалаан, — олар ам «Аваны» боттарынга улуг ажык ап номчуурлар».

РСДРП-НИҢ V СЪЕЗДИЗИНГЕ А. М. Горький Ленинни большевиктерниң баштыңчызы, мерген угаанныг, дуржулгалыг политик кылдыр көргеп. Сөөлүнде барып, Владимир Ильичниң мөзээ соон дарый, Горький «В. И. Ленин» деп сактышкын очерк бижээш, аңаа пролетариаттың баштыңчызының бүтү болуп бүрүн-мөзүн чуруп көргүскеп. Лондон съездизинге чүве чугаалап турар Ленинниң овур-хевири ол чогаалдың төвүнде. Алексей Максимович оон эң-не онзагай шынарларын, «күш-ажылчы кижилериниң чүректерин болгаш сорунзалыын» тодаргай болган көзүлдүр чуруп дамчыткан. Горькийден ске чаңгыс-даа чогаалчы, чуруккуу улуг Ленинниң кижи болуп шак мынаар күштүг, тода, көскү чуруп. баштыңчының «өндүр шынар хевирин» ол хире дээштиг кылдыр дүрүлеп шыдаваан. «Ленин политиканы хөдөп улуг кижи, оон-биле кады ол бистиң черинг аңаа-ла бодуун кижизин». Горькийниң шак ол канчаар-даа аажок шын бодалы очерктиң бирги одуруундан соолгу одуруунга чедир сиңиккен. Ыңдыг түнел чүгле Алексей Максимовичиге эвес, а харын съездиниң ске-даа хөй төлээлериге тыныштан. Сормово хоорайның ажылчыды Дмитрий Павловтан, оон бодалы-биле алырга. «Ленинниң эң-не көскү мөзүүзү кандыгыл деп. Горький айтыраргa, демгиэн ыяк боданып, шагда шинчилеп каапканы илдеп ышкаш:

— Бөдүүнү. Шын ышкаш бөдүүнү — деп. илдик чокка харылаан.

Съездиниң хүрелдары... Г. В. Плеханов, Роза Люксембург ышкаш шылгарангай ораторлар чүве чугаалап турган. «Ынчан Владимир Ильич индирже каштагай үне бергеш, «эштер» деп хоюг чугаалады. Чугаалаары пат кылдыр сагындырган, ынчалза-даа минуута хире болганда, мен, ооле бүтү улус-биле бир домей, оон чугаазынга «хаара туттурган» олурган мен. Политиканың эң-не нарын айтыгларының дугайында шак ынчаар бөдүүн чугаалап болурун бир-ле дугаарында дыңнаан мен. Ленин чараш домактар чогаадырын оралдашпайн, сес бүрүзүнүн ылап утказын кайгамчык белеңи-биле, адыштa чүве дег көзүлдүр тодарадып турган».

Ажылчын төлээлер ышкыраак-ла чугаалаар-дыр» деп маргадап сымыранчын турганы таварылга эвес.

ЛЕНИН индирге ыңдыг. Эштөөрү-биле харылаазынга, амыдырал-чурттал азынга база-ла шак ыңдыг бөдүүн, чымчак чаагай. Номчукчу Ильичниң чүгле съездиниң залынга, чүгле мерген илеткелчи, башкыңчы кыдыр көөрү-биле кызыгаарланмас. Элээн каш дээштиг чурумалдар-биле чогаалчы Ильичниң бөдүүн ресторанга олурганын, бодунга тоомча чогун, «ажылчыннарга кайгамчыктыг сагыш човангырын» көргүскен. Гостиницага Алексей Максимовичиниң орун-дөжээн шын рийгее» бижипринче ону чалап бурган сураглаар алдагдалындан чогаалчының үштүнарынга дузаалап турган. «Публицистиң бижиктери» деп үүлүүнге ол А. М. Горькийни «пролетаржы уран үүлдүң чүгаа чок улуг төлээзи» деп дорт чугаалаан.

Ол ийи шылгарангай кижиниң аразында харылзаа каапчаар-даа аажок дорт болган ак сеткилдиг турган. Ленин Каприге Горькийниң аалчызы бооп чораан, арай сөөлүүредир олар Парижже база ужураштыкпаннар.



В. И. Ленин. Москва, 1919 чылдың май 1. Кинокадр. (СЭТА-ның фотохрониказы).

1922—1923 ЧЫЛДАРДА даштыкыга эмнедип турган, Горький Ленинниң аарыгының дугайында медээлерни аажок сагыш аарып дыңнап турган. Ленин «Россияга мырынай чугула херек кижи» деп, Р. Роллаңга бижээн. Оон соонда Владимир Ильичниң мөчээнииң дугайында медээни үүден артык бертедеп дыңнаан. Баштыңчының мөчээнин Россияның үс чыл иштинде «Эң-не улуг чидирин» деп санаан турган. Ол үедеги Горькийниң чагаа-ларындан мындыг одуруглар-ны номчуп болур: «Ленинге ынак чораан болгаш ынак мен. Ол дээрге аажок өндүр улуг, ёзулуг орус кижи чораан», «Оон өңнүү боол чораанымны бодумнуң алдарым деп санаар мен».

В. И. Ленинниң мөчээн соол дарый М. Горький оон дугайында сактышкыннарны бижип эгелээш, оларны баштай «Кижи» деп адаан. 1924 чылдың май 10-да «Владимир Ильич» деп очерк баштай «Оруестуң амгы үезин» деп журналдың бирги номерниге долузубиле, а каш хонгаида тускай ном бооп коступ келген. Оон соонда Алексей Максимович ийи катап (1927 болган 1930 чылдарда) Ленин дугайында сактышкын-намдар очеригин болбаазырадыр. идея болгаш уран талазы-биле байыткан.

Р. Роллаң, С. Цвейг болгаш делегейниң ёске-даа улуг-улуг чогаалчылары А. М. Горькийге оон уран талазы-биле кайгамчык очеригин аажок магазаан чагааларны чорутку-лаан. Төөгүнүң фактыларын, шынын барымдаалаан, чогаалчы Ленинниң политика болган кижи хуузунда уттундурбас овур-хевирин чогаадып чуруп. Владимир Ильичниң ажыл-херектериң, мозу бодун бүтү тала-биле чырыдып көргүскен.

Владимир Ильич дугайында очеркти түнеп доозун тура А. М. Горький мынчаар бижээн: «Владимир Ленин мөчээн. Оон утаан-бодалының болгаш соругдалының салгакчыларны дириг. Дириг болгаш делегейге кааа-даа, кажан-даа, кым-даа ажыдан шыдавааны дег чеднишкинниг ажылдан турааро. Ленинниң чагыгларын совет кижилериниң күүсеткенинин дугайында, «коллективтиг» Ленин—Коммунистиг партия дугайын чогаалчы тугаалаан. «...Ленинниң тенний ол коллективтиг Ленинниң үүгүнде ылап дириг» деп, Горький 1928 чылда сөглээн.

АЛЕКСЕЙ МАКСИМОВИЧ Коммунистиг партияны «күш-ажылчы чонуң ак сеткилдиг баштыңчызы», «чурттуң эң дээре күүтериниң дуржулгазының болгаш мерген угаанының боттанышкынызы» деп көрүп турган. Ол В. И. Ленин деп эгелээш, партияның аңаа кежигүнүге чедир большевиктерниң болүк намдарларын турүзар дугайында идеяны идип үндүрген.

Совет улустуң социалисм тургузар талазы-биле ажылхеректерин чогаалчы ленинизминиң боттанышкынызы деп санаан турган. Ол дугайын «Советтер Эвилелин долгандыр» деп очеригинге, «Социализминиң шыны», «Тиилелгелиг орук» болгаш өске-даа чүүлдериге чечен шиперелии турган.

Төрээн чуртунга аян-чорук кылып чораан, А. М. Горький ажылчыннарның болгаш тараачыннарның күрүнези бижыгын турарынга база ССРЭ-де «ажылды үнелеп, магадап, билип турарынга» өөрүп чораан. Оон чазарби болгаш үжеп чылдар үезинде бижээн очерктери, публицистикалыг чүүлдери революстут тургузуушкынның, ленинизминиң көдүрлүүшкүнүн илереткен. Ол чогаалдар «Күш-ажылчы амыдыралдың аиглазын» чаңгыландырып, совет амыдыралдың чеҗээш дег чараш, чаа өңнерин дамчыткан.

Революциянның медээлекчиниинг публицистикалы совет үеде онза күштүг чалгынныр-лыг болган. ССРЭ-де социалистиг тургузуушкун дугайында, бистиң чеднишкиннеривистиң дугайында, аныяк Совет чурттуң арткеги улуг оруктуң дугайында чугаа аңаа үлам-на хөй черни эзлеп кел чыткан. Социализм тургузуушкунунда, Коммунистиг партияның одуругларының, күрүенииң өзүлдезинде бүтү чеднишкиннерин А. М. Горький В. И. Ленинниң ады-биле холбап турган: «Оон кижи бырашпас сорудалы эзилбээн, черинисте улуста сиңиттин арткан.

Оон эгелеп хей-аът кирген ажылын кажан-даа доктаадып болбас, кезек нада безин оны саададып болур деп бе. Делегей ол ниижинги малаи чораан, ол кестүн келгеш, оруктуу айтып берген, ол оруң-биле улус өлүм чок баштыңчызының чыртыкылыг овур-хевирин сагынымшаан чораан, эчизинге чеде бээр.

* * *

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧНИҢ төрүттүнгенинден бээр 100 чылын белеткеп турар хүннерде делегейде бирги социалистиг күрүенииң баштыңчызының дугайында хей-хей чечен болган сактыышкынныр-лыг чогаалдар кестүп каап турар. Идея болган уран-чечен талазы-биле оларның деңнели демей эвес. В. И. Ленинниң өндүр улуг портредин психологтуг, төөгүлүг шынызыбиле тургузар дээр болза, чогаал ажылын, документалдыг материалды шилип, өөренип көөрү аажок негелделелиг болгаш шыңгыы тургузар херек. Ильичниң портредин шын, ылап, горькийжи ёзу-биле чуруп кылыр болгаш оны гениалдыг политик, ажылчын ангының баштыңчызы, эң-не кижизит кижи кылдыр көргүзер херек.

В. ПЕЛЬТ.
Филология эртемининиң доктору.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ АРМИЯЛАР ШТАБТАРЫНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕЗИ ДООЗУЛГАН

БЕРЛИН. (СЭТА). АДН агентилелдиң дыңнадып турарын ёзугаар алырга, Польшаның армиязының, Чехословакиянын улусчу армиязының, ГДР-ниң национал армиязының болган ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниң штабтарының өөредилгези октябрь 16-да доозулган.

Өөредилге Варшава Керээзиниң киржикчилери күрүнелерниң армияларының араазынга шалыпкыы дем каттыштырып хөделириниң арталарын улам сайыраигайжыдарынга болгаш даймычы дем каттыштырылгазын быжыглаарынга дуза болган.

Космос депшииниң хүннери

Үш космос кораблиниң болдуглежип алгаш ужудуушкун кылырының үшкү хонуунда эгээртинээс чыгыы эртем шенелделери болган. Чогуу соонурганчыг болгаш улуг шенелделер орбитага хөй катап таарыштырылга ужудуушкуннарын кылганы болган.

«Буран-3»—Виктор Горбатко —«кожаазырыы» — корабльдериниң октаргай делгемниге ужудуушкун кылып чоруп турарын үргүлүү норун чор мен деп, доктаамал дыңнадып турган.

Корабль-спутниктериниң чоогушулажып алгаш ужудуушкуннар кылыры кончуг үнелиг түңнелдерни космоска ужудуушкун кылыр аппараттарның конструкторларынга-даа, шенеичилерниге бөөа бергеп.

Кожаалчыдып алган чоруур корабльдериниң шинчээшкинии, оларның чоокшулажырын, ыраарын туранныар, телевизия херекселериниң дузазы-биле хайгаараарда, башкарыкчы кижиниң кылып шыдаар түүлдерин бүтү тала-биле шинчилээр арга бар болган. Ыңдыг шенелделер орбитага улуг эртем базаларын тургузарынга болгаш оларны хандырарынга кончуг тугула.

Космоска ужудуушкун кылыр балыкчу башкарары — ыңдыг-ла бодуун эвес сорулга. Ыңдыг болза-даа чер кырынга ажылдаар командилал-хемчээл комплексининиң тускай эртемнитлери ону эки күүсеп турар-дыр. А делегей космонавтиказының төөгүзүнде космостан мынча хөй хемчээлдиг медээ алдынмайн чораанга болгай. Ол база бир рекорд болган. «Союздар» бот-бодунга ырыңай чоок, сырый бөлүүлежип алган болгаш барык хары угда харылаажып үнер апаргин чоруп турган. Оон уламмыдан ужудуушкун башкарар сорулга база улам нарыыдап турган деп, «Союздар» экипаждарының ужудуушкуун хайгаарап, башкарып турган эртемденнериниң бирээзин СЭТА-ның корреспондентизинге тугаалаан.

Гидрометеорологтарның төлевизия программазын ёзугаар космонавтар троник шуурганнарын, дээр бүргедир булут шинчээшкиннерин, планетаның агаар кадыының булут системаларын хайгаарап, чурукка тыттыртан. Сибирьиың мурнуу талазында дээр бүргедир улуг булут дойлуп тур деп, «Антейниң» Черни долганыр ужудуушкуннарының бирээзиниң үезинде «Союз-6-ның» командири Г. С. Шонин чугаалаан. Од медээни делегейниң агаар шинчилелиниң Москвада төвүнге дораап дамчыдып бээрге, агаар шинчээчилериниң шалыпкын кылыр ажылынга ажыглаан.

Тускай эртемнитлерниң боданып турарын ёзугаар алырга, агаар байдалын шинчалдыр хайгаараары чүгле практиканга улуг ужур-дузаалыг эвес. Олар Черниң агаар кабдының аныдырылының нарын болуушкуннарының ужурун билип алырынга база онза чугула.

Ыланғыя космонавтарының шуурганнарны чурукка тыттырып алганын «Метеор» системалыг спутниктериниң дамчыткан телевизия дүрүлелдерин-биле деңнеп көөрү бөйдүүтүп чаңчык болуушкуннарының чугула онза талазыг ужурун улам четче тодаргайлап алырынга дузаалыг.

«Союз-7» биле «Союз-8» корабльдериниң экипаждары агаар болуушкуннарын чаңгыс аай программа ёзугаар үргүлүү хайгаарап келген.

Космонавтарның аразынга ажыл-шинн хувааганы астрономия болгаш медицина-биология талазы-биле угаанныдар кылырының шинчилел шенелделерин хары угда чоруудар, хенинг метеор кезекчигештериниң салдарынга илюминатор шилдерининг элеп үрелдиин шинчилээр болгаш шенээр ужудуушкуннар кылыр. Ай биле сыдыгыстарын. Чер биле агаар кабдын чурукка тырттырар арганы бергеп. Ужудуушкун башкарарының төөгү.

Д. ДМИТРИЕВ.
(СЭТА-ның тускай корр.).

Чылдың 364 хонуун канчап чурттап эртерил?

Японияга кырганнар хүндүткээриниң хүнү—байырлал мындаа чаа демдеглеттинген. Оон бүдүүзүнде Токионуң хөй чурттакчылыг бир девискээринге өлүп калган 68 хардыг херээжен кижиниң сөөгү тыптыы берген. Оон чок апаргынындан бээр 45 хонган деп чүве биллиптеп. Бажыңының эжик баарынга почтадан кээп турган солуннар овааланы бергеп чыткының көрүп чаап, кожаалары эжинг ажыдып бакылай берген...

Кырганнар хүндүткээриниң хүнүнге хамаарыштыр эмгехаажок тускай дыңнадыглар, лозунгнар-биле катай ол фактыны солуп. арынга парлап үндүрерге, эскертинмейн эрте берген. Ол хүн телевизорлардан хүүмүүрээн ирейлер, анейлер-биле катай оларның чанында дыңнаалаар шинчилле херексели туткаш долганыр маңнашкан эмчилерни дамчыдылга коступ турган. Ол бүтү кампаниянны буу-хаа эртиргеп. Ону организаставаннар «массаларже күрүенииң сагыш салын турарын» илеп коргузукээн. Ынчанмыже «кырганнар айтмарының» улам бергедеп турарының сагышсыранчыг апарганы ол кампаниянга безин чажыртынмайн баргап.

Японияның 60 хардан улгаткан назылыг кижизи 10 миллион ажыг. Күрүенииң берип турар пенсизиз 1600 иен. Оон-биле амыдырап чурттаар арга-даа чок. Ынчангаш оларның хөй-хөйү ажылдаар ужурга таварышкан. Японнята кижиниң айда чурттаарының чаргыдал-шүүдели бети дээрге-ле 10 муң иен кылдыр доктааттынган. Премьер-министр Сато назылап кыраанныарның айтырыын шинтиирлээрнииң аргазын айытkаш, ырыг аргаар тыпып, амыдырапга таалаар кылдыр кодээ чөрлерже көжүп чоруй баргыланар деп, оларга сүме каткан. Оларның ынчалдыр кежүп турар харыы-даа кайда боор. Кылыр ажыл чокка олар чурттай аспас-ла болгай деп, «Асахи» солун бижээн. Бис бодаарывыска, улгады берген назылыг кижилерниң ажылга кирип алыры—база берге айтырыг болгай деп, солун оон ыңай бижээн.

Чазактың чаржап дыңнаткан түңнелдерин ёзугаар алырга безин ажылдаксаан чеди кижиниң-ие чаңгызы ажыл тып аптар мөн кылдыр кордап болдур.

Чуртта кыраанныар чурттаар бажыңнар мырыңай чөдиишес, бар-даа болза, аргажок кагдынган байдалдыг 200 муң кырганнар тура албас. Эмнедириниң төлевири болгаш эм-таң өртээ аажок аар. Ынчангаш оларның хөй-хөйү эмчилерге-даа барбас деп, «Сэнэй симбун» солун бижээн.

Ыңдыг болганда, хөй санныг кырганнарның амы-тынынга четтиниң турарының талазы-биле делегейниң бирги черин Японияның үргүлүү өлеп турарынга кижи алдеиспинер чүве-даа чок. Аңаа амыдырал-чурттагадан чылдың-на 4 муң хире кижи «эки турa-биле» чайлай берип турар.

Бистиң сагыш-сеткилиниске хөлзенчиг чүве кырганнар хүндүткээриниң хүнү эвес, чылдың оон арткан 364 хонуун канчап-ла чурттап эртер ирги бис кылдыр муңчыдүр бодапыры-ла болгай деп, кырганнар хүнүнде «хүндүлеткеннериниң» бирээзин телевидение дамчыштыр чугаалаан.

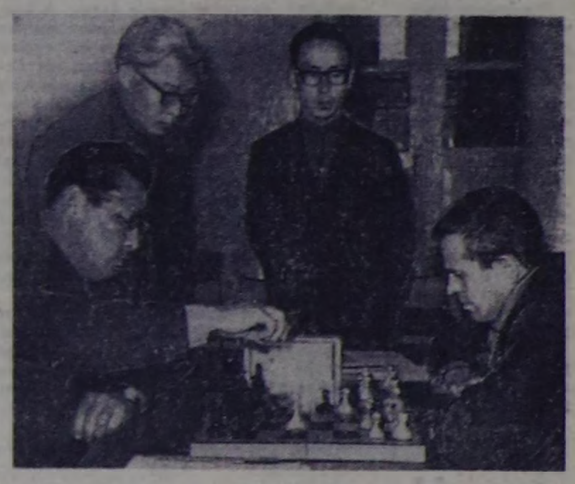
В. ЗАЦЕПИН,
СЭТА-ның корр.

Спорт

Ийиги салыг соонда

Республика чемпионуу ат-ааш шыырaа маргылдаазы үргүлчүлеп турар. Октябрь 16-да ийиги салыг арткен.

Бо удаада Новосибирскиден келгеи, ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар тергиндеп, боттарының үдүрланыкчыларынга ёзулуг-ла «үлүчүүшкүнүү» чарлааннар. Нарын болгаш чидиг демисел өөстин республиканың арткен чылгы чемпиону, спорт мастеринге кандидат Николай Шишигиниң болгаш мастере кандидат Альберт Панюкиндиң аразында болган. Шишигин барык эгезинизе-ие камгаланыр үжурга таварышкан.



Новосибирскиниң шыдыраачыы ол камгалалдарны бүзүрелдии-биле чаза тавараап, бир ооллу мерзе кылдыр үндүрер дей бергенде Шишигин шагын тургускан, үдүрланыкчыының холун түүп, байыр чедирген. Бо салыгга Н. Шишигиниң ойнаар шагы дыка чедиишээн. Ол дөртенги көшүү кылып турда (ийи шак иштинде дөртен көш кылырын маргылдааның чурумунда айытkан) оон шагы төнген, ооң-биле кады камгалаиыр аргазы барык чок болган.

Бирги разрядчы Хеймер-оол Ондар спорт мастеринге кандидат Алексей Новиков-биле эрестиг тулушкан. Ынчалзада дүржулгалыг шыыраачы Новиков дүжүп баэринче Ондарны албадапкан. Бирги салыгга чеднишкиннг ойнаан Моңгүн-оол Тюлюш бо удаада мастерге кандидат Петр Огурцов-биле ойнаан, база-ла ашгырар ужурга таварышкан.

Новосибирск биле Тывинин аразында ойнаан маргылдаа дет арткен бо салыгга спорт мастеринге кандидат Чыртакоол Оон бирги салыгга Маттэ Хомушкуну уткан Геннадий Галузин-биле ойнаан. Галузин оон төнчүдей бергенде тиилелге чедип алырының аргазын дилеп оргаш, частырыглыг көшүү кылган. Оон соңгаарлаттынган, ынчалза-даа Ч. Оюнның үүлп алыры чайлаш ток апарыан. Бирги разрядчылар О. Бегзинин болгаш К. Сарының салыы база соңгаарлаттынган. Бегзи ийи артык ооллуг.

Ынчангаш ийиги салыгның соонда маргылдаанын мурнунда А. Новиков болгаш А. Панюкин олар чорун, 1.5—1.5 санны алган. Үшкү салыг пятницада эрткен.

П. АНТОНОВ.

ЧУРУКТА: бирги салыгның үези, М. Хомушку болгаш Г. Галузин олар ойнап олур, ортузунда маргылдаанын судьязы Д. Кыулар.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Кино

ОКТЯБРЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чөөн чүүте ыранта» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чапаев» 10, «Угроом хем» (3-кү, 4-кү сериязы) 12, 15.10, 18.20, 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хар кадын» 1.15, «Угроом хем» (1-ги, 2-ги сериялары) 3, 6, 9 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 21-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропагаида килдизининиң 35-24, харылсалгалыг секретарының 23-35, партийжи чыл ырал килдизининиң 23-54, культура килдизининиң 37-13, кодээ ажыл-агый килдизининиң 21-47, үлетүүр килдизининиң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизининиң 21-27, информацияның килдизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

ТС—01024.

Солун неделяда алды катап үнер

СОВЕТ КОСМОНАВТАРГА АЛДАР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢДАР!

1925 чылда үеден эртпейтинтер

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 19 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 247 (8093).

Өртээ 2 көп.

Уш совет космос кораблиниң хөй хүн бөлүк ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган.

Космос корабльдериниң тургузукчуларынга болгаш бистиң космонавтарывыска бүгү чурт изиг байырны чедирип тур.



ОКТЯБРЬНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ УЛУГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ 52 ЧЫЛ ОЮНГА СЭКП ТК-ныҢ КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ою делгерезин!

2. Бүгү делегей төөгүзүнге чаа үе-чаданы — делегейни бүгү-нийти революсчу ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчиишкиннің үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

3. Мөңгеде дириг интернационалчы өөредиг, империализмге удур, социализмниң болгаш коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге бүгү чурттарның ажылчы чоннарының орук айтыкчы сылдызы—марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Маркстың болгаш Энгельстиң революсчу өөредиининиң гениалдыг уламчылакчызы, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, делегейде баштайгы тиилелгелиг пролетар революциязының удуртукчузу, социалистиг күрүненің тургузукчузу, делегейниң ажылчын аңгызының баштыңчызы—Владимир Ильич Ленининиң ады чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

5 Коммунизминиң эрес-маадырлыг тургузукчузу, тайбын, ажылчы чоннарның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш эрес-дидим демиселчи—улуг совет улуска алдар!

6. ССРЭ-ге коммунизмни тургузар дээш демиселге кол тургузукчу күш—Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

7. Коммунизминиң идепкейлиг тургузукчузу—маадырлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

8. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчузу — совет улусчу интеллигенция делгерезин!

9. Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның эвилели, совет социалистиг күрүненин бузулбас үндезини — ниитилелдиң социал-политиктиг болгаш идейлиг чаңгыс эви быжыгып, чечектелип турзун!

10. ССРЭ-ниң улустарының акы-дуңма найыралы болгаш бузулбас чаңгыс эви мөңге чурттап, чечектелип турзун!

11. Совет улусту ленинчи оруктап коммунизминиң тиилелгезинче бүзүрелдиг аппар чоруур Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

12. Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Коммунистиг партияның ленинчи тугунуң адаа-биле улам сырый каттыжынар!

Партияның болгаш улустуң улуг база бузулбас сырый каттыжыышкыны делгерезин!

13. Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп, быжыгып, чурттуң херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның идепкейи өзүп турзун!

14. Эргелеп башкарарының болгаш ажыл-агыйны уштап-баштаарының школазы, коммунизминиң школазы — совет профэвилелдери делгерезин!

15. Коммунистиг партияның шынчы дузалакчызы болгаш кур күжү, коммунизминиң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

16. Коммунистиг ниитилелдиң идепкейлиг тургузукчулары — совет херээжеинер делгерезин!

17. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белеткелге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алынар, серемчилелдиг болуп, кандыг-даа агрессияны ойтур шаварынга кезээде белен болунар! Совет Эвилелиниң маадырлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

18. Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Политиктиг серемчилелиннерни бедидиңер! Сырый каттыжыышкыннаг, сагылга-чурумнуг болгаш организастыг болур чорукту бүгү хемчег-биле быжыглаңар!

19. Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудуңар! В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннеривис-биле уткуулу!

20. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга болгаш коллективтеринге алдар! Бүдүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

21. Эр, херээжен ажылчыннар, инженерлер болгаш техниктер! Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун бүгү хемчег-биле бедидиңер! Бүдүрүлге фондуларын эки ажыглаар дээш, төлевилел күчүлерин шиңгээдип алырының хуусааларын кызырар дээш демисежиңер!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн чайгылыш чок бедидинер, эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге эң дүрген нептередир дээш демисежинер! Амгы үениң эртем-техниктиг билиглерин чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

23. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң техниктиг деңнелин чүткүлдүг бедидиңер! Комплекстиг механизацияны болгаш автоматизацияны боттандырыңар! Продукцияның шынарын бүгү хемчег-биле экижидиңер, ооң бот-үнезин чиигедиңер!

24. Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш демисежиңер, ниитиниң өнчүзүн ыдыктыы-биле камгалап база көвүдединер!

25. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары, көдээ ажыл-агыйның специалистери! Беш чылдың онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демисежиңер! Колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуулу!

26. Көдээ болгаш суг ажыл-агый ажылдакчылары! Черни мелиорастаарының, көдээ ажыл-агыйны химижидериниң болгаш комплекстиг механизастаарының программазын амыдыралга улам идепкейлиг боттандырыңар!

27. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, көдээ ажыл-агый чылын организастыг доозуп, келир чылдың дүжүдүнге быжыг үндезинни тургузаалы!

28. Улус ажыл-агыйының ажылдакчылары! Бүдүрүлгениң культуразын бедидиңер, күш-ажылды эртем ёзузу-биле организастаарын болгаш мурнакчы дуржулганы калбак нептерединер! Ажылдың минута бүрүзүн долдур ажыглаар дээш, чиг-этти болгаш материалдарны камнаар дээш демисежинер!

29. Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер болгаш техниктер! Эртем-техниктиг депшилгениң темпилерин дүргедедир дээш идепкейлиг демисежиңер!

30. Садыгның болгаш коммунал-амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары! Чонну хандырарының культуразын бүгү хемчег-биле бедидиңер, совет кижилерниң негелделерин улам долу болгаш эки хандырыңар!

31. Литератураның болгаш уран чүүлдүн ажылдакчылары, культураның ажылдакчылары! Совет уран чүүлдүн партийжи чоруунуң тугун бедик тудуңар, бүгү күжүнерни болгаш арга-мергежилиннерни коммунизм тургузукчуларын кижизидеринге беринер!

32. Чырыдыышкын ажылдакчылары! Улус өөредилгезин бүгү хемчег-биле сайзыраңгайжыдыңар! Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге улам идепкейлиг киржинер!

33. Кадык камгалалының болгаш күш-культураның ажылдакчылары! Чоннуң медицина хандырылгазын сайзыраңгайжыдынар! Чуртка массалыг күш-культура шимчээшкинин хөгжүдүнер!

34. Коммунистер! Күш-ажылга болгаш хөй-ниити амыдыралынга мурнакчы рольду алдарлыы-биле күүсединер! СЭКП-ниң XXIII съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, беш чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш демиселге массаларның идепкейлиг организакчылары болунар!

35. Оолдар болгаш кыстар! Марксисчи-ленинчи теорияны, эртемниң болгаш техниканың бедиктерин чүткүлдүг шиңгээдип алынар! Революсчу идеалдарга шынчы болуп, коммунизминиң идепкейлиг тургузукчулары болунар!

36. Пионерлер болгаш школачылар! Совет Төрээн чуртка изиг ынакшылдыг болунар, эки өөренинер, күш-ажылды хүндүленер! Ленинниң херээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болурунга белеткениңер!

37. Ажылчын аңгының болгаш бүгү ажылчы чоннарның дайынчы марксисчи-ленинчи авангарды, империализмге удур, кижи төрелгетеннің чырыткылыг күзели — коммунизмни чер кырынга бадыткап тургузары дээш туруштуг демиселчилер—коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңманың байыры!

38. Марксизм-ленинизмге үндезилээш, бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун! Пролетаржы интернационализминиң тугун бедик тудаалы!

39. Социалистиг чурттарның улустарынга акыдуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалап алыышкыны, антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш — делегейниң социалистиг системазы хөгжүп, быжыгып турзун!

40. Социалистиг чурттарның ажылчы чону! Найыралды болгаш чаңгыс эпти быжыглаар дээш, акы-дуңма демниг харылзааларны улам ынай хөгжүдер дээш демисежинер! Социализм дайзыннарының чимзенишкиннеринге хамаарыштыр серемчилелдиг болунар!

Пролетаржы интернационализминиң тугун бедик тудаалы!

41. Бүгү чурттарның ажылчы чону! Тайбын, демократия, национал хамаарышпас чорук болгаш социализм дээш улуг база буянныг демиселге улам идепкейлиг киринер!

42. Монополистиг капиталга удур, ажылчы чоннарның политиктиг болгаш социал-экономиктиг эргелери дээш, социалистиг идеалдарның тиилелгези дээш эрес-шудургу демисежип турар капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акы-дуңманың байыры!

43. Колониалдыг дарлалдың кинчизин ап октааш, бот-эргезин быжыглаар дээш, социал хөгжүлденин депшилгелиг оруу дээш демисежип турар улустарга изиг байыр!

44. Империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш национал хамаарышпас чорук дээш демисежип турар колония болгаш хамаарылгалыг чурттарның улустарынга изиг байыр!

45. Социалистиг чурттарның улустары, капиталдың чурттарында пролетарийлер болгаш бүгү демократтыг күштер, хосталган болгаш дарлаттырган улустар, империализмге удур, тайбын, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш ниити демиселге каттыжыңар!

46. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжынар!

47. Кара-бажыннарда болгаш фашистиг кинданнарда хилиичектеттирген, капиталистиг болгаш колониалдыг кулдандырыгга удур, улустарның хосталгазы дээш, социализм дээш эрес-дидим демиселчилерге акы-дуңманың байыры!

Капиталга хоругдаттырганнарга хосталга!

48. Америк империализминиң агрессиязынга удур, бодунуң төрээн чуртунуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш маадырлыг демиселди чорудуп турар эрес-дидим вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

49. Делегейниң улустары! Хосталгага ынакшылдыг вьетнам улуска удур агрессиязын доп-дораан соксадырын, АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының шериглерин Мурнуу Вьетнамдан бүрүн болгаш чугаа чокка үндүре бээрин Каттышкан Штаттардан шиитпирлиг негенер!

50. Европа чурттарының улустары! Делегейниң улустары! ГФР-де реваншизмге болгаш неофашизмге удур, ниити Европаның аймыл чок чоруунга болгаш тайбынга кыжанып турар барын-герман милитаристерге ядролуг чепсекти бээр дээр чорукка удур демисежинер!

51. Европа чурттарының улустары! Европага коллективтиг аймыл чок чоруктун дээштиг системазын тургузар дээш, улустар аразынга кады ажылдажылганы болгаш билчиишкинни хөгжүдер дээш демиселди күштелдириңер!

52. Делегейниң улустары! Чоокку Чөөн чүкте Израильдиң агрессиязын соксадырын, эжелеттирген араб девискээрлерден израиль шериглерни доп-дораан үндүрерин чедип алырын оралдажынар!

Араб чурттарның улустары-биле совет улустуң эп-сеткил каттыштырылгазы быжыгып, хөгжүп турзун!

53. Делегейниң улустары! Ядролуг, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектиң бүгү хевирлерин хоругдаарын негенер! Чепсеглениишкинни бүгүниити болгаш бүрүн дүжүрер дээш, делегейниң аймыл чок чоруун быжыглаар дээш демисежинер!

54. Улустарның тайбыңының болгаш найыралының, реакцияга болгаш дайынга удур демиселге бүгү-ле антиимпериалистиг, тайбыңга ынакшылдыг күштерни сырый каттыштырарының политиказы—Совет Эвилелиниң ленинчи даштыкы политиказы делгерезин!

55. Бистиң чуртувустуң улустарының найыралының болгаш аас-кежииниң быжыг баганазы, тайбыңның болгаш депшилгенин идегелдиг чөленгиижи—Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели делгерезин!

56. Марксизм-ленинизмниң тугунун адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бистиң чуртувуска коммунизминиң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар!

57. Бүгү кижи төрелгетеннің чырыткылыг келир үези—коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ.

ҮШ СОВЕТ КОСМОС КОРАБЛИНИҢ БӨЛҮК УЖУДУУШКУНУ ДООЗУЛГАН

СЭТА-ныҢ дыңнадыы

Бөлүк корабльдер командири, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы полковник Владимир Александрович Шаталовка болгаш борт-инженер, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, техниктиг эртемнерниң кандидады Алексей Станиславович Елисеевке башкарткан «Союз-8» космос корабли программазын күүседкен соонда 1969 чылдың октябрь 18-те Москваныы-биле 12 шак 10 минутада Совет Эвилелиниң девискээринге Караганда хоорайның 145 километр соңгу талазында черге хонупкан.

Черниң кылымал спутнигиниң орбитазындан дүжүп бадарын боттандырар дээш космонавт Шаталов хол-биле кылыр башкарылда системазының дузазы-биле корабльди чигелендирерин күүседкеш, таарыштыр санап каан үеде дүжүп бадарын боттандырган. Оожумнадыр хөделдиргикчи хереккелдиң ажылдаары доозулган соонда экипажтыг дүжүрнүүшкүн аппарады корабльден аңгыланган.

Дүжүрнүүшкүн аппарадының ужары аэродинамика шынарын ажыглаары-биле чергелештир башкарылдалыг орбиталап эрткен. Черниң агаар делгеминге оожумнадыышкын кылган соонда парашют системазын ажылдаткан. Чымчак хондуруушкүн кылырының хөделдиргикчилери дүжүрнүүшкүн аппарадының черге чиик хонарын хандырган.

Черге космонавтарны хайгаарал бөлүүнүң төлээлекчилери, спорт комиссарлары, өөнүктери болгаш журналистер чүректиң ханызындан өөрүп уткаан.

Космонавтарның кадыының байдалы эки болгаш сагыш-сеткили кончуг өөрүшкүлүг ээп келген.

«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» үш совет космос кораблиниң бөлүк ужудуушкуну доозулган.

УЖУДУУШКУНДА „КОСМОС-302"

СЭТА-ныҢ дыңнадыы

1969 чылдың октябрь 17-де Совет Эвилелиниге Черниң кылымал «Космос-302» спутнигин эдлеп баатаар салып үндүрген.

Спутникте 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ныҢ чарлаавы программаны баатаар космос долгемин шинчилээрин үргүлчүлээр эртем аппаратуразын тургускан.

Спутникте тургускан аппаратура чогумчалыг ажылдап чоруур. Башкарылга-саналга төвү келген медээлерни сайгарып ажылдап турар.

Л. И. БРЕЖНЕВ Ю. ЦЕДЕНБАЛ-БИЛЕ УЖУРАШКАН

МАРП ТК-ниң Бирги секретары, МАР-ның Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы, Москвада аалдап чоруп турар аш Ю. Цеденбал-биле СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Л. И. Брежнев октябрь 17-де ужурашкан.

Л. И. Брежнев биле Ю. Цеденбалдың аразынга чүректин ханызындан найыраалдыг беседа болган. Анаа СЭКП биле МАРП-ниң аразында акы-дуңма харылзааларны болгаш бүгү талалыг совет-моол кады ажылдажылганы улаш хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалашкан.

БӨГҮН—АЪШ-ЧЕМ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ХҮНҮ

ХӨГЖҮЛДЕНИҢ МАҢЫ-БИЛЕ

Аъш-чем үлетпүр ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн үш чыл бурунгаар дактаадып тургускан. Ол хүн чүгле аъш-чем үлетпүр ажылдакчыларының хүнү эвес, оон-биле кады бистиң Төрээн чуртувустуң хөй националдыг амыдыралының байырлалы болу берген.

Чээрби беш чыл бурунгаар Тываның аъш-чем үлетпүрүнүң сайзыралы хомудангай деңгеезе турган. Тыва чоннуң чугаазында хлеб деп сес чок турганын бодаарга, оон-на билдине бээр.

Совет чазакты болгаш Коммунистиг партияның аъш-чем үлетпүрүн сайзыradыр, продукциямның шынарын, оон ассортиментизин кажартыр, чонга баразынны хөй-биле будүрер дугайында сагыш чевазашкынының түңнелинде совлгу он беш чылдарда дөрт чаа хлеб, пиво заводтары, оон ыңай распотребсоюзтуң шугуму-биле янзы-бүрү хлеб быжырар черлер тургустукан. Ынаа-не кол үүл — кижилерниң күш-ажылга коммунистиг ёзуу-биле өөренгени, күш-ажылдың ёзулуг шалыпчылазы болу берген чорук улуг депшилгениң хогшээнии бадыткаан.

Партия, профсомолов, комсомол организацияларының кыжырашкынының ачызында үлетпүр будүрүлгелерден социалистиг чарыштың кыжырашкынчилерин, күш-ажылдың мурнакчыларын көрүдээн. Оларның чамдыкшы чаңгыс коллективтиве үр чылдар иштинде ажылдап, будүрүлгениң хөөчүннары алларган. Оларның санынга сменада шастерээри Валентина Ондар, Елизавета Викторова, ажыкчынкар Монгуш Байымдак, Елизавета Байкалова болгаш өөнда өскелер хамаарыжыр. Чадаананың хлеб будүрер заводунда Ондар Чечен бедунуң биилии бедиткеш, машинист болгаш хлеб быжырыкчызы профессияларны чедип алган. Оон удуртуп турар сменазы ай планын 120 хуу чедир күүседип турар. Ол чүгле будүрүлгеде эки ажылдап турар эвес, хөй-никитиниң ажылының идепкейлиг кыжырашкынчизи. Күш-ажылга улуг чедишкиннерни чедип ап, социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээш, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлүг бижии-биле шаңнаткан.

Тываның аъш-чем үлетпүр будүрүлгелеринде ниитизи-биле 465 кижи ажылдап турар. Оларның иштинден 35 инженер-техниктиг ажылдакчылар, 24 ортуман эртемниглер, 6 дазгын эртемниглер бар. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер кол серүлганы салып, хлеб заводтарында хол-биле будүрүп турар ажылдарны механизастаан. Ол талазы-биле улуг чедишкиннер чедип алдынган, ынчалза-даа будүрүп үндүрген продукциняны чүдүрер ажылдар механизастаттынмаан.

Продукцияның шынарын эжиидерии — оны будүрүп үндүрүп турар будүрүлгелериниң кол серүлгазы болур. Сорттуг даргаанның курлавыры хөй болганындан, чигир болгаш саржаг-биле хандыртынган бичии демзиниг булочкаларны, кондитер кылыгларны эльбэз-биле будүрер арганы болдурган. 35 аянгы янзы-бүрү ассортименттиг булочкалар аймаан быжырып турар апарган.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң «В. И. Ленинниң 100 харлаазырына утказутур белеткелдер дугайында» дактаалында кол-на үүлдү чедир шинтпирлеттинмээн айтырыгларже кичээнгей салырын углаидырган. Бисте ам-даа чедир шинтпирлеттинмээн ажылдар көвей. Зө ылаңгыя пиво будүрер заводтуң коллективи бо дөртиү кварталда шудургу күш-ажылдыг болуру негеттинип турар. Ол заводта продукцияның шынарын эжиидерииге чамдык ажылдар кылдынган. 1969 чылдың күрүне планын күүседир дээш организастехниктиг хемчегларни ап чоруткан. Продукцияның шынарын эжиидерииге чоокта чаа Москва, Кемерова, Новосибирск хоорайның түскай эртемниглери практиктиг дузаны чедиргеи. 1970 чылда чаа ассортиментилиг продукцияны будүрүп, пивоны шилге күнарда чаа технологтуг машиналарны амыглаар: Кызылдың хлеб быжырар заводуи механизастаар талазы-биле төлевилеп документациязын Красноярск хоорайның хлеб трезининиң ажылдакчылары ылып турар. Будүрүлгениң экономиктиг көргүүглерин бедидер дээш ноябрь айда бус будүрер кетёлдүң монтажын, электри станцияның тудуун дооскаар. Будүрүлге черлериниң удуртукчулары, партий, профсоюзиал, комсомол организацияларының ажылдакчылары продукцияны эльбэз-биле будүрүп, оон шынарын бедидеринче бүгү күштү моөнизаари негеттинип турар.

Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчылары бүгү совет улус-биле бир демөй Коммунистиг партияның болгаш делегейде бирги совет күрүнеиниң удуртучузу В. И. Ленинниң төрүттүүгенининден бээр 100 чыл болур оюн утказурунга улуг күжениишкининг үлүүн киирер дээш, социалистиг хүлээлгелерин эдс коруп, ак-не харыысалгалыг ажылдаарын бо байырлалдың хүнүнде хүлээлип ап турар.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ,
Тыва АССР-ниң аъш-чем үлетпүр аргелелиниң начальныгы.

ТӨРЭЭН ЧУРТКА ХӨЙ „ЧЫМЧАК АЛДЫН“ ДЭЭШ

Ырак тайгаларже

ТООРА-ХЕМ (Телефон-биле). Республиканың аъш-чем тывыжынга кол черни эмеп турар Тожу районнуң эр, херээжен аңчылары бо чылгы аңнылыр сезонун ажемеп, ырааккы тайгаларже аъттанчыпкан.

Тожунуң делгем девискээринде комшер, тайга-даскылдар, кадыр-берт шорааннар аразында одаглар хып, олча-тывыжын эгелээн аңчыларының бооларының даажы улаштын турар апартан. Бо аңнылыр сезонунда Тоора-Хемде кооперацияның аңнылыр-тывыш ажыл-агыларының аңчылары 141 муң, а «Тоора-Хем» совхозтуң аңчылары 58 муң рубльдиң ан-өлүүн дужаар.

Күрүне мурнуңга социалистиг хүлээлгеэни күүседири-биле тус-тус аңчылар бедиткен хүлээлгелерин алган. Чижээ, «Тоора-Хем» совхозтуң аңчызы эп Атыына 1600 рубльдиң өлүүн дужаарын чоруптарының мурнуу чарыында хүлээзегеп. Ол-ла совхозта ажылдап турар Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Даржаевич Эрестол 30 кижти болгаш өске-даа өлүктү дужаарын аазаан.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭР

СУГ-АКСЫ (ТЕЛЕФОН-БИЛЕ). Суг-Хөлдө күрүнеиниң «Хемчик» аңнылыр-тывыш ажыл-агый черинин аңчылары аңнап чоруптарының будүүзүнде боттарының чаңчыл болган слёдунга чылгаш, эрткен чылдың түңнеддерии үндүрүп, бо аңнылыр сезонунда соруглаларны чугаалашкан болгаш республиканың бүгү аңчыларынга Тожу районнуң аңчыларының Кыйгырыы-биле танышкаш, ону деткип, мурнунда алган хүлээлгелерии эдс көргүлээп болгаш тывыш ажылынче эвилелдиг үнген.

Ажыл-агыйның аңчылары бо сезонда күрүнеге 40800 рубльдиң өлүүн декабрь 25-ке чедир дужаарын хүлээнген. Аңнылырны организастыг эрттиерии-биле Хандээр тайгазының Карз-Хемде чаа баазаны тутткан. Аңчылар ом-чемзек, долган, сухарей, хеп болгаш өске-даа чүгула барааннарны ол баазаның складындан алыр.

Бо чылгы аңнылыр сезонунче үнген аңчыларның аразында хоочун болгаш аныяк аңчылар хөй. Чижээ, эрткен чылын 41 кижи болгаш өске-даа өлүктү дужаан, 2195 рубльдиң орулгазын киирген Ооржак Болгаа, 1063 рубльдиң өлүүн дужааган Түлүш Мөнге, «Кара-Хөл» колхозта Хертек Мазыр болгаш өскелер-даа бар.

«Чымчак алдынны» дужаары-биле бо хүнге чедир Чөөн-Хемчик райондан 150, Барыын-Хемчиктен 20, Вай-Тайгадан 30 аңчы керээлерни чарган болгаш чоруткан. «Хемчик» аңнылыр-тывыш ажыл-агый черинин аңчылары бо чылдың декабрь 10-га чедир баштайгы үнүүшкүнүү чорудар болгаш оон соонда аъттангаш, 1970 чылдың февраль 1-ге чедир аңнаар.





Б. Нуховтуң «АҢНААШКЫН» деп чураан чуруу.

Амданныг чемнериң кылыкчызы

Найысылал Кызылдың-даа, республиканың ан ырак районнары Эрзинниң, Мөнгүн-Тайганың безин аъш-чем магазиннеринге кире бээрицерге, оларның делгинрлеринде кызылбора өөнүг улуг борбак прияктер, чаагай амданныг печеньелер бо-ла характерны өөртүр кестүп чыдар.

Байыр-чыскаалдарның магаданчыг хүннеринде бажың бүрүзүнүң столдарының кырынга каастап чараштаан торттар база салдына бээр болгай. Ынчаларга ам оларны кажан, каза, кандыг кижилер уран-шевер холдары-биле будүрүп, кылып турарыл? Ону кижи-ле бүгүдезиниң билип алыксаары чугаа чок. Ынчаргга ындыг амданныг чаагай аъш-чемни белеткеп турар ажыл-ишчи кыстар-биле силерни таныштырып каайн.



Олар кайда ажылдап турарларыл? Кызылдың печеньелер, прияктер, сдоба, батон, сайка дээш оон-даа өске чемнерии белеткеп турар кондитер цехинде-ле болгай. Бо цехке кижи баштай кире бергеи көөрге, ында шуптуг-ла ак-көк пос халаттар кеткилээн, арын-шырайында өөрүшкүлүг аныяк кыстар ажылдаан турар. Оларның аразында кижи ортузу эрте хона берген назылыг угбайлар-даа бар. Кандыг-даа чугаа чок: олар дээрге, коллективтиң 10—20 чылдарда үзүктел чок ажылдап келген күш-ажылчы хоочуннары-дыр. Аныяк кижилерии олар ажыл-ишке өөредип, ажыктыг, байлак арга-дүржүлгазын оларга дамчыдып берип турар.

Бо цехке баштай кире бергеш, көөр болуңдарза, бүгү-ле чүве чаңгыс ай кестүр: бүгүле кижилер долган чуурган, борбактаан турар.

Мында ажылдап турар ажылчыннар шуптузу, бригада, звено дайы-биле болуктежип алган боттарының хүндүлүг хүлээлгезин күүседип турарлар. Мында прияктер, печеньелер безин кылыры ындыг амыр эвес. Оларга кандыг сорттуң долганын ажыглаарын, үс, чигир холумаа кайы хире негеттинерии шуптузун баш бурунгаар тодарадып билип алган турар.

— Он азы он беш чылдар мурнунда мында кээп көрген болзунарза, бо дег мындыг дериг-херексел биске турбаан — деп, цехтиң мастери Елизавета Ивановна Мастерцева долгандыр холу-биле айытпышаан, чугаалады. Шынап-ла мында чүнү чок дээр: улуг тос-танма паштарга долган чуурар, боттары ажылдаар машиналар, чигирнин, үстүн иинти деннелии тодарадыр түскай херекселдер дээш оон-даа өске.

— Бистиң цехте шуптуг-ла кижилер шалыпчы бооп ажылдап турар. Оларның онаашкан ажылынга кызымаа ол хире. Ынчалза-даа мурнакчыларның мурнакчызы база — бар — деп. Чижээлээрге, Екатерина Ивановна Голышеваның удурткан бригадазын канчап мактавазын. Оон удурткан бригадазы чаңгыс-даа катап онаашкан ажылынын планын черле күүсеттейн барбаан.

Катя бо чайыралдыг, ажыл-ишчи коллективке он чыл мурнунда ажылдап кирген. Ол мурнунда кажан-даа кондитер кылыгларын черле холу-биле тудуп, кылын корбээн. Ынчангаш ол баштай өөренир ужурга таварышкан.

Ажыл-ишке иергежиринин, дадыгарының баштайгы ийи-үш чылы эрткенинин соонда Екатерина Ивановна Голышева өөрүнүн бедик хүндүткелин, бүзүредии бадыткап, бригадир болу берген. Оон кады ажылдап турар өөру Зинаида Пашковская, Мария Перешкина олар аныяк бригадир кыстың ажылды биилдилиг удуртуп билир бедик иергежилин магадап, оон шалыпчы арга-дүржүлгазын боттарынга ажыглап турар апарган.

Бодунуң удуртуп турар бригадазының ажыл-ишчи бедик деңнелии ол бызыг найырал, деминг, шалыпчы иш-биле чедип алган. Ынчангаш олар күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидип, ай квартал саныпала шалыпчы бригадаларның бирги одуруунда чоруп турар.

Күш-ажыл кижини каастаар, алдаржыдар деп чугаанның алыс утказы бо аъеспе? Аныяк кыс Голышеваның бригадазы-биле кады удаа-черге коммунист Клавдия Блиновааның бригадазы чоруп турар. Бо ийи бригада боттарының аразында социалистиг чарыштың тиилекчилери болган.

Ийи бригаданың кайызы-даа хүнде 1200—1300 килограмм прияктерни будүрүп үндүрүп турар. Оларның кылган аъш-чеми кезээде эки шынарлыг деп мактадып турар. Екатерина Ивановна Голышева ам Кызылдың кондитер цехиниң мурнакчы ажылдыг бригадазының ажыл-ишчи удуртукчузу.

— Бис база бодувустуң бүгү аш-оорувус-биле домей аъш-чем ажылдакчыларын ыңай Бүгү-эвилел хүнүн мындыг күш-ажылчы чедишкиннербиле уткуп турар бис — деп, бригадир чугаалады.

Аңаа бис база каттыжып, оларның чаартыкчы, чаагай ижиниге улуг чедишкиннерии күзеп каалынар.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Солагай талакы чурукта Кызылда хлеб заводунуң мурнакчы кондитери Людмила Брыткова. Оң талазында хлеб-булка быжырар цехтиң шалыпчылары Анна Русякова, Любовь Гориовская, Оля Любина, Александра Донгак олар аныя үезинде.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ОРГАНИЗАСТЫГ АЪТКАРГАН

Сыстыг-Хемде күрүнеиниң аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинин коллективи Төрээн чуртка хөй, эки шынарлыг олүктү дужаар дээш бо чылгы аңнаыр сезонунче организастыг аъттанган.

Бо чылдың дөртку кварталында аңнаары-биле штаттыг 53, штаттан дашкаар 47 аңчы 21 звенода үстүп алган, аңнап чоруткан. Оларның аразында аңнаыр-тывыш черинин сураглыг аңчылары Ак Дамыкай, Иван Васекин, Кол Хараачыгай, Иван Серебряков болгаш өскелер-даа бар.

Ырак-узак черге шагның берге үезинде аңнаар аңчыларга эргежок чугула керекселдер: аъш-чем, боо-чемзек, мунар чарылар болгаш аътгар четчирии-биле белеткеттинген. Аңчылар ажылчын 90 чарыны, 22 аътты, 77 муң окту, 37 муң быстапны, 400 кг дарыны, янзы-бүрү хемчээлиниң 700 ажыг какпаларын, 34 эш хаакты болгаш өске-даа чүүлдерии алган.

Ажыл-агый черинин аңнаар девискээринде аңчылар чурттаар 63 бажың бар, бо чылын аңаа немей 2 бажыңны тутkан. Бо чылын бистиң девискээривиске хар эрте чаттан, ынчангаш ырак черлерге, бо чылдың дөртку кварталында болгаш келир чылдың бирги кварталында какпалап аңнаар 14 дуржулгалыг аңчыны суг оруу-биле бо айның 15-те чедирген бис.

Моөн-биле чергелештир аңчыларның хандырылгазынга четпес чүүлдер бар болган. Бистин республиканың Садыг министерствозунуң Ырбанда садыы, оон складтары сухарей, хөвеннииг тон, бродни идиктер чергелиг чугула барааннар-биле чедир хандырбаан. Мындыг чорук моөн мурнунда чылдарда-ла болуп турган, оон чогуур түңнелди амга чедир үндүрбээнии харааданчыг-дыр.

Ынчалза-даа Сыстыг-Хемниң аңчылары бар аргаларны ажыглап турган, күрүнеиниң планныг даалгазын күүседирии хүлээнген. Тайгаларда аңнап чоруп турар аңчылар-биле доктаамал харылзааны тудуп турган, аң чыыган черлерии ам-даа немей тып, аңчыларны ол-бо черлерже аъткарар хемчеглерии ажыл-агый чери хандырар.

В. МОНГАЛЬБЫ,
күрүнеиниң Сыстыг-Хемде аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинин директору.

АЖЫЛ ОНУ КААСТААН

Автотранспорт конторазының гаражынга ажылчын хевтиг оол эртенгиниң сес шак четпээйде-ле чедип келген. Ол дүүн септен четтикпээнии моторун кыпып киришкен. Дат тудуп чай берген ээрилдерии ол ушта ээрип чадашкан. Аңаа бир улгады берген кижи дузалашпышаан:

— Сенин кым дээрил, маңга кажан ажылдай бердин, дүнмам—деп оон айтырган.

— Мен Кызылдың 3 дутаар школазының сески класын дооскан мен. Ажылдаан хүнүмден бээр 18 хонук арти. Меня Михаил Күрседи дээр ийин — дээш ол танывазы кижини «чүү кижи» боор бо дээнзиг топтап көрген.

— Мен бо черге ажылдаа-ла 20 чыл ажып турар мен. Баштай база-ла сен дег слесарьлап эгелээн болдур мен ийин. Машинаның үрелген кезектерии эки өөренип алыр болдунза, сенээ ажыктыг болдур ийин дүнмам. Чолаачыга өөренип-даа алгай сен.

— Силерниң адыңар кым боор, акый?—деп, оол арай эчоксунуп айтырган.

— Урандай Узун-оолович Назытай дээр. Ырак чер баар дээн кижи мен. Далажы бердим — дээш ол чорупкан.

Бо чугаа 1958 чылда республиканың хереглекчилер ниитилелиниң АТК-зынга болган. Оол чолдак сынныг, чугаавыр кижиниң «Чолаачыга өөренип-даа алгай сен» деп сүмезин иштинде хандыр бодап, чолаачы болур деп шуут-ла шинтпирлеп алган.

Кежээ ол чанып бар чыда, хүндүлел самбыразында демги ол кижиниң чуруун көрүп каан. Оон адаанда «АТК-ның мурнакчы чолаачызы. Хүн нормазын 150—200 хуу күүседип турар» деп бижээн болган. Мени кажан-на мынчаар чурукка тырттырган, мурнакчы чолаачы деп мактай бээр чүве ирги деп бодал-биле ол чанышкан.

Хүннер, айлар биилдиртпейн эртип-ле турган. Мишаның ажыл стажы ам үш чыл четкен. Оон ажылга арга-дүржулгазы-даа өскен. Слесарьлап ажылдап келген элээди солдар бижбейн барган чүвелерин оон айтырып ап-даа тургулаар. Өөрү ону хүндүлээр, мактаар-даа апарган.

Бир-ле хүн аңаа партия эге организациязының секретары ужуражып келгеш:

— Че, Күрседи, чолаачыга өөренириниң дутайында биилдиришкин кииргеп кижи болгай сеп. Өөренир сеп бе, азы олчаан ажылдаар сеп бе?—деп, сонуургаан.

— Өөренир мен. Бөгүп-даа болза барып көрейн—деп, ол харылаан.

— Сенин харын өөрензин деп АТК баштаар черинин хураллыга шинтпирлеп кагдывыс. Сеп ам машинаның янзы-бүрү кезектерии билир апарган болгай сеп. Өөренип ал харын. Дооскаш биске чедип кел...— дээш, ол чорупкан.

1961 чылда Михаил Күрседи ДОСААФ-ка дөрт ай хуусаалыг чолаачылар курсузун 4—5 демдек-биле дооскаш, бодунуң коллективиниге кээп ажылдай берген.

Каш чыл улаштыр оон амыдыралынга дыка-ла хөй өскерилгелер болгулаан. Совет Армияның күрээлениге албан хүлээлгезин коичуг эки өөредиге, чурум-биле эртпиргеш бодунуң коллективиниге катап ажылдай берген. ВЛКСМ кежигүнүге-даа кирип алган.

...Чүүк соорткеп «ГАЗ-51» деп маркалыг 46—25 дутаарлыг машинаны республиканың кайы-даа булуңларынга корүп болур. Оон ээзи хереглекчилер ниитилелиниң мурнакчы чолаачызы Михаил Күрсединиң чуруун АТБ-ниң хүндүлел самбыразындан көрүп болур.

Бодунуң чолаачы амыдыралын 17 харлыындан эгелээн бо комсомолчу чолаачы коллективтиң хүндүткелин күш-ажылчы чедишкиннери-биле чедип алган. Ол ай саныпда будүрүлге планын 150—200 хуу чедир күүседип келген. Оон ажылдап турары он кижиден тургустуган бригадазын будүрүлгениң хоочун чолаачыларының бирээзи Валерий Илиханов удуртуп турар. Бригада коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп атты чоокта чаа чедип алган.

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчы чолаачызы Күрседи чоокта чаа болуп эрткен аныяк инженераторларның хураллыга киришкеш, «Ракета» деп маркалыг хол шагы-биле шаңнаткан. Ол ишкаш АТБ баштаар черинин удуртукчу организацияларының тывысканы Хүндүлүг бижиктер оон ажылынга тура-соруктуг, бичө сеткилдиг чоруун хереченлеп турар.

Оон ажылдап турар коллективи ийиги кварталда чүүк соорткуруунуң планын 107,7 хууга күүсеткен болгаш 5487 литр кывар-чаар материалды камнап алган. Амгы уедс 10 ажыг машиналар болгаш 50 хире кижи Бии-Хем районда дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаан алыр дээш демнежип турар ажыл-ишчилерге дузаалажыры-биле чедө бергеннер.

Комсомолчу чолаачы районнарже чоннуң хереглел барааннарын сөөртүп чоруп турар.

С. КУУЛАР.

ЙИЙГИ ЭЭЛЧЕГНИҢ ТУДУУНДА

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУУ

Тываның даг үлетпүрүнүң баштайгызы — «Тыва даг-дүгү» комбинады күрүнеге эки шынарлыг продукцияны чылдың-на 20 муң тонна ажыр берип турар. Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудуу доостурга, бир чылда-ла 180 муң тонна ажыг даг-дүгүн аңаа тып, арыглаар. Ынчангаш амгы үеде «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң тудугжуларының кол серүлгазы комбинаттың ийиги ээлчээниң хоктаамал үүрмектеп-сорттаар комплексиже тудуг-монтаж ажылдарын доозары болур.

Ол объектиниң тудуун дүргедээри-биле комбинаттың администрациязы ийи болүк чүс ажылчыннарны ыңаар мобилизастаан. Комбинаттың ийиги ээлчээниң тудугжулары сл улуг болгаш нарын сорулганы бо чылын бүрүү-биле шинтпирээр ужурлуг. Кол капитал салыышкыннар үлетпүр тудуунче утланган.

1969 чылда доктаамал үүрмектеп-сорттаар комплекстиң бирги технологтуг шугуму ажыглалга киирер талазы-биле хемчеглерии ажылдап кылган. Ол шугуиу ажыглалга киирген соонда сорттуг даг-дүгүн чылда-да 5 тонна ажыр көөдедир, руданы хол-биле шилип чыырын сокпадыр. Рудниктс күржагларның бедиин 5-тен 15 метр чедир бедидер, руда үүрмектээр тур тургузугну хеделевес болдурар. Чүге дээрге үүрмектеп сорттаар комплекс ажыглалга киргенде кандыг-даа даг-дүктүг зонадан чылда бир миллион тонна руданы арыглаар аргалыг апаар.

Комплекс бүрүн ажылдай бергенде даг дериглеринии чамдык иезин хосталыр, ынчангаш оларны өске участокторга долу күчүдүг ажыглаар. Оон-биле кады киргеи рудадан сай-даш болгаш курлавыр черниге руда ангылаарының ачызында шишкээн рудада арыг даг-дүгү көөдедир. Ынчангаш ам ажылдап турар күргадылга барабаннарын төлевилеп өзугаар, технологтуг чурумга чагыртып ажылдаар. Бо чылын дужаар шугумга улут болгаш ортумак үүрмектээшкин, руда шилиир, парын үүрмектээшкин, аңгылаашкын корпустары база галереялар киирер.

Шак ыңаңгы чугула ажылларның тудуун дүргеи доозары-биле ажылчыннар кызымакай ажылдап, салган сорулгаларын эрестиг күүседип эгелээн. Үүрмектеп сорттаар комплексте аңгы-аңгы бригадалар, звенолар боттарының аразында социалистиг чарыштыг ажылдап турар. Бо тудугда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп атты чедип алган Степан Мокураштың бригадазы ажылдап эгелээн. Ында 23 холушкак мергежилдиң кижилери бар. Бетонщик, дашчы, бызанчы, кылып билбес ажылы чок янзы-бүрү мергежилдиң тудугжулары ол дээрзин оларның кылып турган ажыл-ишкиндеи-не кижи дораан эскерип каар. Бо бригада үш звенодан тургустуган Хертек Дүмен-оолга удурткан 8 кижи комплекстиң чылдыңга системазын удзас кылын доозар. Куулар Тас-оолдуң звенозу чазанырбызанныар ажылды, а Андрей Сарыг-оолдуң звенозу бетон-штукатур ажылын кылын, ук ажылдарга мурнакчы чоруун көргүзүп эгелээн. Тудугжулар Монгуш Канчыыр, Хертек Бичелдей, Ким-оол Ооржак, Салчак Шыдыраа хүлээнген ажылын ак сеткилдиг күүседип, хүн нормазын үргүлчү 120—150 хуу чедирип келгеннер.

— Чугула тудугну декабрь айда ажыглалга киирер дээш бүгү күжүвүстү салып турар бис. Ынчалза-даа бистин участоктуң проработары, бөлүктер удурткучулары ажылчыннарның канчаар ажыдаи турарын аналитеп, хынап көрбейн турар. Бо чорук чамдык кижилериниң ажылга ээ-харыысалга чогунга ажыктыг байдалды тургузуп турар. «Бухгалтер көвүдээргс сан будалыр» дээр болгай. Чамдык удурткучу даргалар ажылчыннарны доктаамал ажылдап турган черинден ол-бо ажылдарже чорудар чорук ажылдың будүрүкчүдүг чоруун болдурбайн турар-дыр — деп, бригадир Степан Мокураш хомудап чугаалады.

№ 48 тудуг эргелелиниң № 2 участогунуң Нина Николаева бригадирлээн шеверлекчилер бригадазы комплекстиң улуг болгаш ортумак руда үүрмектээр корпузунда штукатурлаашкынны шагдала эгелээн. Олар 150 дөрбелчин метр хире черии штукатурлап доозар четкен. Бо ажылга бригададан Валентина Монгуш, Екатерина Хертек, Мичимаа Хертек болгаш өскелер-даа идепкейлии чоруун көргүзүп, эш-оорунуң хүндүтнелии чаалап алган. Бригада хаваларның иштики чугайлаашкынын, металл конструкциялар, хоолайлар будуурун доозуп турар.

Аңгыр-оол Тюлюштүң бригадазындан бызаңчы-чазанныкчылар комплекстиң соңгаларын шилдеп эгелээн. Бо дээрге нарын болгаш берге ажылдарның бирээзи. Ынчалза-даа сес кижиден тургустуган бо бригада ук ажылды удавас доозар.

Ол ышкаш үүрмектеп-сорттаар комплекстиң тудуунда Александр Кошкаровка удурткан арматурщиктер бригадазы даанган ажылдарын базаза эки күүседип келгеи. Ыланғыя кадыкчылар Николай Дворянинов, Иргит Баыр-Сат, Владимир Попов, Николай Насулин олар мурнакчыларга санаттырып, ажыл нормазын ажыр күүседип келгениниден, бригаданың көргүзүглери бедик болуп турар.

Комбинаттың ажылчыннары руданы ортумак болгаш улуг хемчээлге үүрмектээр корпустуң, подстанцияның трансформаторунга электри кабелин шоер оңгарны чедир каскаш, бункер турар бажыңның бетон шалаларының таваан белеткээн. Ол ышкаш руда хүлээп алыр бункерниң ханазын кылган.

Кургадылга болгаш дээрбедээшкин корпузунда база нарын үүрмектээшкин корпузунда, а ол ышкаш руда ангылаар галереяда Григорий Перовтуң удурткаиы 51 кижи ажылдап турар. Дагжылар руда ангылаар галереяда шаланы цемент-биле дескилээрии, туубу-биле үттер дуглааарын чорудуп, кургадылга болгаш дээрбедээшкин корпузунуң 7,80 метр бедииниң кырын плиталар-биле дуглаарынга арматура салган, а каш хонгаш плиталарны бетоннаи эгелей бээр.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң коллективи даг-дүгү ырыглаар будүрүлгениң ийиги ээлчээниң доктаамал үүрмектеп-сорттаар комплексииің тудуун декабрь айда ажылгалга киирер дээш, бо хүннерде шудургу ажылдап турары ол.

Тулуг ажылдарында чамдык четпестерии болдурбайн, кижи бүгүдезиниң ажылын шын организастап, оларның аразында социалистиг чарыштарны дээштир удуртуп, бүгү-ле күштү фабрикаиың ийиги ээлчээниң тудуунче салыр болза, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннары салган сорулгаларын чедип алыр дээрзинге бүзүрел бар.

К. САРЫГ-ООЛ.



«Космостуң «Союз-8» космос кораблин октябрь 13-те Совет Эвилелинге салып үндүргеи. Корабльдың командири—ССРЭ-ниң үжудукчу-космонавы Совет Эвилелиниң Маадыры полковник Владимир Алексеевичиевич Шаталов, борт-инженер — ССРЭ-ниң ужудук чу космонавы Совет Эвилелиниң Маадыры техникитер эртемнериниң кандидады Алексей Станиславович Елисеев.

ЧУРУКТА: В. А. Шаталов аңгыы Зоя Владимировна болгаш ачазы Александр Борисович-биле.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

КИЕВКЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ БОЛГАН

КИЕВ. (СЭТА-ның түскай корр.). Маадыр хоорай Киевте культураның Октябрь ордузунуң байырлаа шинчи книр шимзон залында Украинаның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Украин ССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң немец-фашистиг эжелекчилерден республикажың хосталганының 25 чыл ооюта турасказал болгаи дурган байырлыг хуразы болган.

Хуралдың президиумунда—СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның КП ТК-ның бирги секретары П. Е. Шелест, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү кандидат, УССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы В. В. Щербицкий, УССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. П. Ляпко, Коммунистиг партиязың, республиканың болгаи чазактыг оске-даа удуртукчулары, партиязың хоочун кижилери, Украинаның сүрагжы кижилери, а ол шилеки ССРЭ-ниң камгалал министрлиниң оралакчызы Совет Эвилелиниң Маршалы К. С. Москаленко башкадыр ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң толөөлери.

Чыыгланнар хүүлдүүр президиумну СЭКП ТК-ның Политбюрозу сестаттыг кандыр улуг кедүрүүшкүн-биле сорганн.

Байырлыг хуралга ССРЭ-ниң камгалал министрлиниң оралакчызы, Совет Эвилелиниң Маршалы К. С. Москаленко, Донецкиниң шахтёру Социалистиг Куш-ажыылдың Маадыры К. А. Северников, Киевтиң Кызыл Тук орденнит шерииг округунуң шеритлериниң командылакчызы генерал-полковник В. Г. Кузиков, Совет Украинаны хостаар дээш түзүчүшкүннарының идепкейлиг киржикчизи, Алдарының үш орденниың эдилекчизи, Социалистиг Куш-ажыылдың Маадыры М. К. Величко, Винницада областың Бершад районунда СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг колхозтуң даргазы, Социалистиг Куш-ажыылдың Маадыры В. М. Кацун, Украинаның ЛКСМ ТК-ның бирги секретары А. С. Квитко болгаи оон-даа оскелер чүве чугаалаан.

Түңнел созугже эш П. Е. Шелест космостуң «Союз-7» болгаи «Союз-8» корабльдериниң экипаждарының телеграммазын номчаан. Космонавтар немец эжелекчилерден хосталганының 25 чыл ооюта холбаштыр украин улуска байыр чедирип, коммунизм тургузуунуңунга чаа-чаа чедиишкиннерин алдап вүзээн. Байырлыг хуралдың киржикчилерге космонавтарның чедирген байырын илин-биле үткаан.

СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаи ССРЭниң Министрлер Чөвүзелиниге байырлыг чагаавы илит адрын часкаашкыны-биле хүүлээп алган.

Колхозчулар съездизинге уткуштур

ШУПТУ ДЕТКЭЭН

ЭРЭЗИННИҢ КОЛХОЗЧУЛАРЫ ЧАА ЧИЖЕК УСТАВТЫҢ ТӨЛӨВИЛЕЛИН ЧУГААЛАЖЫП ТУР

Яизы-бүрүү ажыл-агый участоктарында, колхозтарга колхозчу ишчилер чаа Чижек Уставтың төлөвилелин чугаалажып эрткен. Хөй санныг ажыктыг санал-онзал мөөнеттинген. Колхозчулар Коммунистиг партияның болгаи Совет чазактың колхозтарынң экономиказын көдүрер, көдөө ишчилерниң чүрттээлга-амыдыралының деңнелин бедидер дээш ада сагыш човаашкыныңга өөрүп четтиргенин чугаалап турганнар.

Рабочга чоокта чаа эрткен колхозчулар хуралында Эрзининң дөрт колхозунуң төлээлери чыгып келген. Культура бажыңын чараштыр кластап шимээн. Делегаттар үүрүк-сүүрүктан чыгып кээп турган үеде Ленин аттыг колхозтуң парторгу Сегбе Ондарның сүмезин ёзугаар ийи хоочун колхозчу-биле хөөрежи каапткан. Саанчы Чылбакай Дажыевна Ханды Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазында мунакчы. Колхоз бүдүүлгениге 17 чыл иштинде ак сеткилдиг ажылдап келген. Бо чылдың тос айларының түңнелинде ол саап турары түс чер укаалыг инектериниң бирээзинден-ле 1450 литр сүттү сагган. Бо чылын алган социалистиг хүдөлгээни дыка ажыр күүсеткен.

— Чаа Устав төлөвилелин чугаалажыры-биле бо хуралга делегат болганымга өөрүп тур мен—деп, хойжу Бираат Маичыновна: Буду чугаалады. —Бо чугуза документиниң бистер улуг сеткил ханыышкыыбиле хүлээп, ам турар бис. Ленинчи юбилейге төлөөтиг ужуражыр дээш, бүгү күжүүмүү, арагларымны салып турар мен. Эрткен чылын хой бүрүүндеи 3,6 килограмм дүктү алган мен. Бо чылын ону күдулаттаавын шинтирлеримен.

Колхозчуңар зал долдур олурупкан. Индирде партиянның Эрзин райкомунуң бирги секретары Доржу Оюпович Дарган:

— Бистиң районнуң колхозчулары оске көдөө ишчилер-биле бир домей ленинчи юбилейниң социалистиг чарыышынга киржип, соруң кирипшкинниг ажылдап турар—деп, илетклинге ол чугаалаан. Оон соонда илеткелчи көдөө ажылагый артелиниң Чижек Уставының пунктуларынга докстаап, районнуң амыдыралыбиле холбаш, Тываның бүрүүнгээр базымнарын тодаргай чижектерге коргускен.

МЧАЗ-лерде п, бырдагай ажыл-агыйлардан колхозтарже ишчилиге Эрзин районнуң девискээринге 1948 чылда эгелээн. Бичан «Чаа оруң» колхозтың «Кызыл Сыдыс» (амгы Ленин аттыг) колхозтар тургустунган. Үш чыл эрткеде Эрзининң, Тере-Хөлдүң араттарын каттыштырган «Мөрен» колхоз, оон соонда «Коммунизмче оруң» колхоз тургустунган. Бактайы чылдарда ол колхозтарга 24—40 чедөр өгбүлелер кактаап турган. Мал өвөөш, экономиканың деңнели чаржыгыг. Культура албан чердери дургы болган.

Оон бээр өвөөш өвес үе эрткен. Колхозтар магаданныг хөгжүдеии алган. Оон хереченнин оң бүдүүлелиг чугаалажып, «Коммунизмче оруң» колхозтуң чижезинге көргүскен.

Колхоз төөгү амгы Хөндей-Аксыга мичаа шынап-ла чаңгыс-даа өргеи чок турган. Ам мында оруткам школа, Культураба бажыңы, участок эмнелгези, уруглар албан чердери, чаа хевирииг хой-сой чурттаалга бажыңнары бар. Радио, сайгыглаан, телефон чок турганның сактырга харын-даа эдилеп депгеп. Үндезилеттиинең чылында колхоз 115-ле баш хойлыг турган болза, ам оон саны 22 мүң четкен, бода мал барык-ла чүс, чылгы он ийи катап оскен. Колхозтың орулгазы эрткен чылын 526,4 мүң рубль болган, ол дээрге 20 чыл бүрүүнгээр турганындан алды чүс катап хөй.

Бирги чартык чылда мал ажылының продуктуларын бүдүрер болгаи садар талазыбиле чедиишкиннерге дээш, СЭКП Тыва обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүзелиниң, облпрофчөвүлелдиң шилчиир Кызыл тугун районга тывыскан. Үшкү кварталда бо коргулелер база багай эвес: дүк, сүт, эт садарының планнары 101—114 хуу чедир күүсеттинген.

Баштай санал бергене Коммунизмче оруң» колхозтуң хойжузу Сергей Мижит мынча дээн:

— Бодунуң хообілузун бадыгаар бетинде чугаалажып көруп турар хуралга олуружуру киженге улуг аас-кежик-тир — деп, ол чугаазын эгелээн. Моңу ажыл-херекке боттандырарыг ам чугула. Бистиң колхозтуң ужудукчуларының хар чаапкан. Кыштагласпкыңга белетккелди, мал чемин кыштагларга чедирерии хүүлгедтеес болза хоршок. Бо ажыл бистең ам-даа четпес-тир. Мен хуумда кыштагласпкыңны эки эртирип, төрүүр хой бүрүзүнден 90 хураганы мөңги алырын хүлээнип, өскелерии кыйгырып тур мен.

Ленин аттыг колхозтуң хоочун колхозчузу Кимыраа Ким оду деткээн болгаи төрүүр 100 хойдан 95-тен эвээш эвес хураганы алырын хүлээнип. Устав төлевилелин чүүлдүүзүнгеп.

— Эрги Устав бодунуң тоогулуг хүдөлгезини күүседкен, шинчаатай үениң негелдеви-биле колхозтың чаа хообілузун ажылдап кылчыы турарывыс база төөгүүлүг болуушкун-дур—деп, «Чаа оруң» колхозтуң даргазы Семён Сакты-Сүрүң демдеглээн. — Бистиң колхозтуң ажыл-чоруудулазында турган частыырлыларны эдип эгелээн бис. Орулга хувааның чүрүмчудуп, арыг орулганы ажыл төлевирииче утландырарын чаа Уставка немээри чугула. Материалдыг баазаны быжыдарын чугулаан кергеем, соолгу чылдарда мал кажаалары, гараж, клуб, уруглар албан чердериниң тудуглармыне хой хөреңгиин салып турар апаргаи бис.

Куш-ажыл төлевирии колхозчуңуң эрткеи чылда ажылданыш, ажылдың шынарын көруп төлөөе экеи. Колхозчу кыш-ажыл минимумуи чөптүг эвес чылдагаан-биле күүсеттинеңде шилээ бербес кылдыр көрее чүл? Бригадаларыны бот-орулга-чарылгалыг кылдыр тургузуун эгелээр үе ам келген. Механизатор кижи техниказын сезон ажылдарының соонда хүлэтпээнде, малчын кыштаан белеткевээнде оон-биле санажыла кылбас дээш чижектиг хемчеглерии алыры чугула. Бо бүгү колхозка куш-ажылдың сагыпларуруму экижиирииге, а соолудде кээп оон бүдүрүкчулуу бедиирииге идиглиг болуру чугаажок. А хууда мал талазы-биле бодалывыс мындыг: эрги Уставта турганы ёзугаар арттырар, ынчалза-даа ону колхозчуңуң куш-ажылга киржилгезинге хамаарыштыр көөрү чугула.

— Колхоз кежигүнүүң 16 хар четпээн уруглары наза четкенде колхозчу кылдыр шуут санаттырар — деп, Ленин аттыг колхозтуң даргазы Николай Найдының бодалы мындыг. Ниити хуралдың шинтирии чокка колхоз кежигүнүн оско албан чердери ажылга хүүлээп албас деп база катап чаа Уставка оңаалап айтыры чугула.

«Мөрен» колхозтуң парторгу Соян-оол Ондар колхоз кежигүнүнден үндүрткен кижинин хуузунда мал, участок тудар талазы-биле эргелерин эвээжедирии сүмелээн. Колхозка когарал чедирген таварылгада мээп-ла немедии төледир. Будүрүлге участоктарыга черии, техниканы быжыглаарының чугулазын ол тайылбыраан. А оларның удуртукчуларын томуйлаавайн, ниити хуралдан соңгуза чогуур дээрии ол демдеглээн.

Хуралга санал берген улустуң контрольдуң район комитединиң даргазы Самбу Эрелчин «Большевик» колхозтуң даргазы Настыы-Доржуңуп «Шын» солунга пародаттыгган материалында санаалдарын детиксэн.

Устав төлевилелиниң дугайында чугаалар чаңсаралда бөзин үзүлбөзин. Колхозчулар-ның санаалдарының ниити, кол угланышкынын билип антарыы бергее эвес. Ол дээрге колхозтуң экономиказын хүн-бүрү бижыглаары, көдөө ишчилерниң культура болгаи амыдырал байдалдарын эжиижедирир. Харын-на ынчаш чаа Устав төлевилелин бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп детккир деп шинтирии хүрал хүлээп ап, санал берген колхозчулар бөлиткеи хүлээлгелерии алганы ол. Республиканың колхозчулар конференциязында район хуралындан 34 делегаттар сонгуткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корр.

делегей бо хүннерде

ХОВАР ДЭЭН ШЕНЕЛДЕ

СОФИЯ. (СЭТА). «Союз-6-ның» экипажының космоска металлдар каңнаарын боттандырганы Болгарияга аажок сонуургачыг болган. Ховар дээн ол шенеде эртем, техникага аажок улуг ужур-дузалыг болгаи моон сөңгааргыда космос делгемии шиңгээдин алырыга чугула рольдуг болур деп, София солунарын демдеглээн. Кандиалга иистидүүүн директору П. Гроздановтың телевидение дамчыштыр мынча дээн: «космонавтар Г. Шонин биле В. Кубасовтуң боттандырган шенеедеии ол талазы-биле тускай эртемниг бистерге хөлчок-на солуурганчыг-дыр. Агаар болган деңзи мырыңай чок турар байдалга ховар дээш апнаратура дузазыбиле металлдар тудуштур каңнаары изеттинген. Эртемге болгаи бүгү киижи төрелгеттиие баргаи болур космос станциялары турузаарының делгем перспективазын ол ажыдып берген. Совет эртемденнер биле космонавтарның ол чаа чедиишкинниге шынап-ла өөрүп тур бис».

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Эртем шинчилелдериниң программазын совет «Союз-6» космос кораблиниң экипажының чедиишкинниг күүсеткениниң болгаи оон чоруу чогуп Чергее хонуканының дугайында дыңнадыгны Моолдуң нарлаагазы, радио, телевидениеган ажжок сонуургаан деп, МОНЦАМЭ агентилее дыңнаткан.

Чеди космонавтыг үш космос кораблиниң өөредикеи, делегейге эң баштай ужудушкун кылганы болуунуң бүрүнгаарлаар хөгжүлдээнге совет эртем, техникалың улуг бедиктерии чедип алганын хөречилеп турар деп, «Унэв» сонуун демдеглээн.

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Үш совет кораблиниң өөрлежии алгаш ужудушкун кылганы Совет Эвилелиниң космос техникажының хөгжүдеининиң бедик дециелдии хереченел турар-дыр деп, «Уусн суоми» солуунуң болгаи фин телевидениениң космонавтика айтырыгларының талазы-биле эртем тәйылбырлакчыы П. Потуни «Союз-6» кораблиниң ужудушкунуңуң чедиишкиннигге доозулганынга холбаштыр СЭТА-ның корреспондентизинге медегээн. Үш космос кораблин салып үндүргени техниктиг шылгараңгай чедиишкин болган деп, ол демдеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Союз-6» корабльдиң экипажы иилиалга ажылдарының шенеледезии космоска эң баштай күүсеткен-дир. «Союз-6-ның» экипаж кежигүнериниң боттандырган каңналга ярталарының бирээзии космоска шенээриге АКШ 1972 чылдан эрте эвесте белен болган турар деп, «Нью-Йорк таймс» солуун демдеглээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Таймс», «Дейли телеграф», «Морнинг стар» болгаи оске-даа солуунар «Союз-6» космос кораблиниң экипаж кежигүнериге Г. Шонин биле В. Кубасовтуң чурттарын ужудушкун ооруганы сооңга бирги арыынарыга парлаан.

ТОКИО. (СЭТА). «Агаар чок черге, деңзи чок аппар байдалга каңналга кылырын чедиишкиннег боттандыргаи», «Союз-6» программазын доосканы, Черге кээп чиик хонганы эгелеглиг кыдыр япон солуунар Совет Эвилелиниң космоска чаа чедиишкинии бирги арыынарыга парлап дыңнаткан.

Изиг байыр чедириишкиннери

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр.). «Францияның космос болгаи аэроизатика талазы-биле тускай эртемнигленириден совет кижилерге эң изиг байыр дыңнаарын дилеп тур мең»—деп, делегейиин Парижте XXVIII аэроизатика, космос делгелгезиниң чиңгиң комиссары Жак Майе СЭТА-ның корреспондентизи-биле чугаалажып негелээн. Ылаңгыя, «үш «Союзтуң» шылгаралы бистиң делгелгезиистиң ажыылдакчыларыга оиза-ла өөрүнүүг болду. Салернин Париж делгелгезиниге көргүскеннеңер космос корабльдериниң дерии-биле шагда-ла танышкан, чамдык совет космонавтар-биле таныш бис. Космос оруктарыиың баштайғы изекчизи—Юрий Гагаринин богун база сагыынайн барып шыдавас-тыр бис. Юрий Гагарин бистиң чораан болгаи оон-биле ужуражыр аас-кежиигиг болганнарның сагыш-сеткилиидеи үттүлдүрбас мүүрүүт болган»—деп, Жак Майе чугаалаан.

«Космостуң чаа маадырлары база Париж делгелгезиниге аалдап келир, француз черге олар-биле ужуражып, байыр чедирер бис дээрзинге идегеп тур бис» — деп, Ж. Майе оон ынай чугаалаан.

Ж. Майе орбитага космос станцияларының тургустуларындан артык магаданчыг болгаи шенеледезиниң теория болгаи практика талазы-биле улуг ужур-дузалыг демдеглээн. «Үш «Союзтуң» болгу-биле ужудушкун кылганы космос делгемеринче шуралшкын кылырының тепкижи болур космос станцияларын тургузарынче баштайғы базым болган».

«Совет космос эртем, техниказының чаа шылгаралы бистиң ийи чуртувустуң төлээлекчилериниң бедик чаазак деңнелиие болган чугула ужуражышкынары-биле канспралшкан, ынчангаи Францияга онза ужур-дузалыг. Космос-биле катай чүүдүрүү талаларга найыралдыг, бот-бодугга ажыктыг кады ажылдажылга кылырынче Совет Эвилели биле Франциянның уганышкынны ол ужуражышкынарыи уеанде бадыткаттырган. Турасказалдыг бо хүнде совет космонавтарның аас-кежиктиг болгаи улуг-улуг чедиишкиннерлиг болуурун күзеишкеп, сиилер-биле кады өөрүп тур бисе—деп, Жак Майе түңнелинде чугаалаап.

А. КРАСИКОВ, Ю. БАБАЯНЦ.

Делегей конгрези ажыттынган

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгрияның пайысыалында профзвилелдериң VII бүгү делегей конгрези ажыттынган. Ында 124 чурттуң 200 ажыг профзвилелдериниден база 33 делегей организациялырындан келген 709 ажыг делегаттар биле хайгаракчылар киржип турар.

Ажыыны чоннарының чаңгыс эви, ниитилел деңнилгези, демократтыг бөлүктеринге профзвилелдерниң чүүлга айтырыглары, хосталга, национал хамаарышпас чорук, тайбың дээш демиселге Профзвилелдериңиң бүгү делегей федерациязының, профзвилелдериң ролю, сорулгалары чижектиг айтырыгларже конгресстиг киржикчилерге кол кичээнгейии салып турар.

Конгресстиг киржикчилерии чаа хогиңүп турар чурттарының профзвилелдериниң чүүлга айтырыгларын, Вьетнамда ажеелекчи дайынга хосталганыг профзвилелдериниң сорулгаларын база чугаалажыр.

Найыралдың демдээ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Юманите» солуун ФКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү болгаи секретары Жорж Маршениң Францияга ленинчи номналды өөренип турарының айтырыгларын чырыткан чүүдүн «Ленин, Ленинизм Франциязе деп эге-бүле парлап үндүрген. «1908 чылдан 1912 чылга чедир Францияга, ылаңгыя Парижке чурттап турган Ленинниң француз-совет найыралдың үндезилекчизи болгаи символду кылдыр хары угда санап болур» деп, автор медегээн.

Франциянның Коммунистиг партизязы бодунуң муракчы демократтыг талазы-биле политиказын болгаи программазын боттандырып турар. Ол демократтың бөгүн бистин чурттувустуң ленинчи идеялары ёзугаар капиталлизмден социализмче шилчиирингге эргежек чүүдүн уе-чага болур. Моңовиле кады Франциянның онзагай байдалдарын болгаи чаңчылдарын база партизиниң делегей хүүлээлгелерин барымдаалап турар. Чөгүм-на харын Ленинниң өөредиинге шынчы боол артпышаан, француз коммунистер кезиир үеде чедиишкиннерииге бүзүреллиг дээ, Ж. Марше бижээн.

В. И. Ленинниң амыдыралын болгаи теоретиктиг номналын өөренирииге бараан болдугаан 8 лекциниң номчуур дээрзин Ж. Марше дыңнаткан. Октябрь 23-те болур башталгы лекциины сураглыг француз эртемден — маркизчи Жорж Коньо номчуур. Лекциниың темазы — «В. И. Ленин болгаи политиктиг эртем».

Улуустуң деткимчези

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиниң Коммунистиг партизының фондузунга акша чыыр кампанияга бүгү чуртта чоруун турар. Коммунистиг партизының Төп Комитединиң медээлерии ёзугаар алырга, акша чыылдазы Антофагаста, Осорно, Био-Био, Икике, Талька можуларда ол чедиишкиниг калбарып турар.

Сессия доозулган

ПРАГА. (СЭТА). Прага орлузунга ЧССР-ниң Федералдыг хуралының сессизиниң болдунуу ажылын доозган. Чазактың программыг медегелиге хамаарыштыр санал берген депутаттар бүгү ниитилелдиг таарыштыр каттыжарыныр, чуртта экономиктиг байдалдың чогулчуун турумчуурунуң идегелдиг магадылазы ыыдыр ол медегелдиг деткээн.

Сессияның түңнелинде Чехословакияның чазаанның дараазы О. Черник чүве чугаалаан.

Хүүлээп алган резолюциязында Федералдыг хурал чазакка бүзүрелии илергелеп, социалистиг чуртувустуң болгаи оон улуг ажыл-агыйын улам ыыдап таарыштыр каттыштырарынче, социалистиг чурттар-биле, хамыштың мурнунда Совет Эвилели-биле найыралчы хамаагаалаларыны бижыгларынче угланыырга оон программныг медегелиин чүүлдүг деп санаан.

1968 чылдың августа Чехословакияның улузунга айыылдыг хүннерде контрреволюцияның чыыча шазарынга, социализмни камгалаарынга болгаи оңу улам ыыдап турузарынга, улустуң амыдыралчы эрезежыктарын камгалаарыңга социалистиг бет чурттуң коргускен ак сеткилдиг дузалажчызын федералдыг хурал үнелеп көрүп турар дээрзин резолюцияда чугаалаан.

АКИ-ниң 50 чылы

Совет аныяктар Аныяктарның Коммунистиг Интернационалының чартык чүс чылдыг юбилейин калбаа-биле демдеглээр. АКИ-ни тургускаиы В. И. Ленинниң адыбиле шүүт холбаалыг. Октябрь 16-да ВЛКСМ ТК-га болган парлалга конференциязында ол дугайын чугаалаакан. ССРЭниң Аныяктар организацияларының комитединиң даргазы Г. Яшаевтиг демдеглээни болза, АКИ делегейниң мурнакчы аныяктарынга пролетаржы интернационализмниң символу, оларның дадылгазының школазы, улустарның социал болгаи национал хосталгазы дээш аныяк демиселчилерниң эп-сеткил каттыштырлгазының школазы болгаи.

Богун аныяктар АКИ-ниң байлак дуржулгазын империализмге, дайынга, фашизмге болгаи реакциига удур демиселге канчаар ажылгаи турар дугайын, Ленинчи комсомол болгаи оске-даа чурттарның аныяктар эвилеллери АКИ-ниң дайынчы чаңчылдарын канчаар удуртулга болдуруп турар дугайын Бүгү-эвилелдиг эртем-теоретиктиг конференцилга чугаалажыр. Конференция ноябрь 17-деи 20-ге чедир болуур. ВЛКСМ ТК СЭКП ТК-ның чанында Маркизм-Ленинизминиң институту болгаи ССРЭ-ниң Эртеммер академиязының Делегейниң ажылчыи шимчозикшининиң институту-биле кады конференцияны организастаар.

Москвага ол конференцилга АКИ-ниң хоочун ажылдакчылары, комсомол активчилери, акы-дуюма аныяктар эвилеллериниң, Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының, Студентилериниң делегей эвилелиниң төлээлекчилери, ССРЭ-де өөренип турар даштыкы студентилер киржир. Комсомол хуралдарын, Аныяктарның Коммунистиг Интернационалының көскү ажылдакчылары-биле ооллар, кыстарның ужуражымышкынарыи, политболгүмнериниң тускай семинарларын АКИ-ниң чартык чүс чыл юбилейинге бараан болдурар.

(СЭТА).

Сомалиде болуушкун

МОГАДИШО. (СЭТА). Сомалиниң президентизи Абдиразшид Али Шермаркты олугрения-биле холбаштыр чуртка 30 хоюкта кажыылдалды чарлаан. Абдиразшид Али Шермаркты орнукшударын организастаар талазы-биле тускай комиссияны тургускан. Ону октябрь 20-де орнукшудар дээш. Президентиниң өлүгрен дугайын истеп хынаар талазы-биле күүрүе комиссиязым база тургускан.

Министрлер чөвүзелиниң даланшыг хуралы болган. Чаа президентиниң сонгуулазына чоруткуже чедир күрүненнің баштынының хүүлэлгезии Национал хуралдың даргазы Шеи Муктар Мухаммед Хусейн тур күүсеидир дээрзии чарлаан.

Студентилер чыскаалы

РИМ. (СЭТА). Римде өөренип турар хой болук америк студентилер Каттышкан Штаттарның Вьетнамда агрессиязының удурланышкыны шыкаалын АКШ-тың эргии черинии чанында организастаан.

Вьетнам черде бужар-чүдем дайынның үргүлчүлеп турарыга удурланышкын хүнүн АКШ-тың ялзы-бүрү хоорайларында эрттирген боттарының ада-чуртчуларын-биле эп-сеткил каттыштырлгазының доозугаан. Чазак оларның негелдеглериниң хой шуруузуи хандырган.

Күш чок болдурган

КОЛОМБО. (СЭТА). Цейлонуң чазаа чуртта оиза байдалды нүш чок болдурган. Күрүне албан-хаан чыларының ажыл соксадыныыны-биле холбаштыр оиза байдалды бо чылдың сентябрь 13-те чарлаан. Ажыл соксаткыныр ажыл төлевирии бедидерии болгаи куш-ажылдың байдалдарын ажыыдирии негээн.

Цейлон ажылчы чоннарының демисели ай ажыг үеде үргүлчээн болгаи чедиишкиннеге доозуган. Чазак оларның негелдеглериниң хой шуруузуи хандырган.

ШЫН Дөртку арын ● 1969 ч. ● октябрь 19

ЭРЕС ЧОРУКТУҢ ЫРААЖЫЗЫ



А. СУРКОВ.

СМОЛЬНЫЙГА

Чүден көскү бежен чылдар санаш тур бис.
Шуулган чымлаш, Ленин Хообйзу чарлап берген.
Чүс чыл чартыы оортан бээр ужуп эртжен,
Чүден көскү бежен чылдар санаш тур бис.

Тайбың, Черинң чолун номнаап Хообйудан бээр
Талыгыр бол, чаа чада төөгэ киргеш,
Этиилерге чинеш диген, делгемнелгеш,
Эрге-төлээ моңге чылда холга киргеш.

Молчүгделдиң хүлүн шуургап эстедишкеш,
Моңге чозду чонуң соруу шөлээн тынган.
Тиилелгенің дүнеинде кинчи-бектю
Тиниден бүскаш, чоргаар сеткил херлин сергээн.

Каргыс шагны «Кызыл-дустап» аътқарышкаш,
Кайгамчыктыг чыргал хемнин бадырган бис.
Далай болган карак чажың, кызыл-хаппы
Дамчын эрткеш, ковүрүгнү тутқан-даа бис.

Дүүнгү күлдар дүмбей салым чоналаңын
Дүжүр октаап, оөрүшкүнү чалазын хөөп,
Кижилериң чүректерин чылдың, чаная,
Кижи билбес орук-шиғнп ажыткан бис.

Арттыг черге караам Хүнге чалданмайн,
Алыс изи туттунуп чок чаъс-даа турза,
Даартагы, шенеттинмээн оруктува
Таныш кызыл тукту чалаан, базып ор бис.

Очулдурган С. САМБА-ЛЮНДҮП.

Орус Икар

Бурунгу грек улустуң Икар дугайында тоолчургу чугаавын билбес школачы-даа кайда боор. Икар деп оол хырбалаан чүглерлиг чалгын кылып алгаш, дээрже талыйтыр ужуп үне берген. Хүнге чоокшулай бээрге, чалгын чүглериниң хырбазы эстеп калган. Дидим оол далайга кээп дүшкеш, өлүп калган дээр...

А боду чалгын кылып алгаш, Россияга эң баштай ужуп үнер деп оралдашкан маадыр херек кырында турган. Ону чугаалап турар архив докумеятилери бар. Документилер Владимир хоорайдан тывылган. Документилериниң хереглеп турары мындыг. 1565 чылда опричник шеригдерибиле кады Иван Грозный хаан Александровская слобода суурга чурттап тургаш. (Ол суур ам Владимир областың Александров хоорайы). Аңаа ынчан «Лупатов байның оглувуң чалчазы Никита албаты» чалгын кылып алгаш, оон-биле хаан ордузунуң кырындан ужуп үнген. Оон ука бергенин чымлаан хамык чон көргеп. Ужудушкунуң чогум канчалдыр болганы билдинмейн артып калган. Ынчанмыже оон кандыг уржуктарлыг болуруп хаан чарлынга мынчалдыр допчу болгаш дерзин чугаалаан:

«Кижи — күш эвес, чалгынныг болбас, Бурганга болгаш болгунуң ярын-күүрүгге удур киндыг ыяш чалгын кылып алгаш ужар кижи турар болза, билирлээн күлүгүнүң бөртүүг бажын бөргүг-биле, чеңниг холуң чеңи-биле катай алыр. Ыттың чыдыг сегин хаван дойлаар кылдыр октаптар, а кылып алган чалгынның идыктыг малның номчуттунган соонда өрттедиптер».

А. БЕЛКИН.
(СЭТА-ның корр.).

ВЛАДИМИР.

Шылгарадгай орус совет шүдүкчү, улустуң мырларының тургузукчузу, акы-дунма республикаларның шүлүкчүдериниң чогаалдарының мөргежилиг очулдурукчузу, хөй-ниити ажылдакчызы, улустар аразында тайбың болгаш найырал дээш демиселчи Алексей Александрович Сурковтуң ат-сураа бүгүдээ билзингир.

Сурков болза Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга киришкен. Октябрьның чаалап алышкынарын тулчуушкуннарга камгалажып алган, аныяк Совет күрүнеши бижыглаарынга дузалашкан ыңдыг онзагай салгалга хамаарыжыр. Владимир Ильичиин көөр болгаш дыңнаар улуг аас-кежии аңаа база таварышкан.

Сураглыг чогаалчы болу бээрининң мурнунда А. Сурков фронтучу школаны арткеп, кызыл-шеригжи оон соонда политчырыдышкын организакчызы, көдээ корреспондент, журналист-редактор апарган. Литература хөрээнде ол 40 ажыг чыл киржип турар. Оон сөзүү дискуссияларга, съездилерге, солуун, журналдарга, тайбың камгалалының делегей конгресстериниң индирелериге бо-ла дыңналып келир.

Оон аныяксыг, спортчузуут хевирии көргеш, оңу календарьда дег 70 харлыг деп бүүрээри берге. Ол күш-ажыл болгаш шылгалдалар долган амыдыралды чурттап арткеп болгаштың ындызы чадавас. Алексей Александрович — дарт дайынның киржикчизи. Ашка, соокка фронт оруктарга, тулчуушкуннарга кижизаптинген чорук аңаа чүткүлүг, эрес болгаш коргүш чок чорукту берген. Бо дугайын ол аңыяндан-на «делегей революциязынга бердингеп», «тура халаан ашчының ады чок гвардейжизи» деп клередип чораан.

«Шүлүкчү минутада-даа хамаяты болурун үттүп, улустуг ниитилел амыдыралының идепкейлиг киржикчизи эрес апаар болза, мынан оон литературага улуг салым-хүүзу тыпар болгаш литературжу өттүнүүшкүнү эгелээр дээрзин орус харын, ылаңгыя совет литератураның хөгжүлдезинии бүгү төөгүзүү чугаалап турор»—деп, бир бүгү-завилел чөвүлел хураалынга аныяк чогаалчыларга ол сагындырып чугаалаан.

Улуг Октябрьның «Чалбыыштыг чыдарының музыказы» амыдыралдың болгаш чогаадылганың бүгү оруун чырытканын шүлүкчү бүгү сеткилинден чугаалап чораан. Бир эвес чогаалчы ону чугаалап эгелээр дээр болза, Ярославль губерниянның Рыбинск уезжизинин Середнево суурунга турган дүмбей, эскет чок үеининден, арагачыларның, волостстаршиналарының, бижээчилеринің болгаш картыс чагырыкчыларның тергинден, кижилерни школа биле чаагай сеткилдиг башкыдан өске чырык чок, мөңгеде ышкаш карангы бастып, угаан-бодалды кергежин турар ол үеден эгелээр дийн. Оон соокда алзоды болду өске булунмар эдерги бээр, 6 чыл чартык үе иштинде өскенин черинге чоруп, чогаалчыныы-биле алырга, «мээң бичии салым-чодумга соок болгаш даш дег кадыг сеткилдиг найысылал Санкт-Петербургтан» аар, харын-даа дорамчылалдыг күш-ажыл таваржыр.

Чүге Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээнде — амыдыралдың кударанчыг кезээ төнген. Шүлүкчүүң чогаадыкчы сорук киришкинииниң үндезини үш шын: ЛЕНИН, ПАРТИЯ, ОКТЯБРЬ болган. Октябрьның ыраажызы болгаш солдадың апарган. Оон хамаяты лирикаазы ынчаар төрүттүнген болгаш чыл бүрүде улусчузу, партийжини болгаш хамаяты ёзулуг чаңгыс аай бооп каттышкаш, шүлүкчү-патриот-коммунистиң өзүп орган мөргежилии быжыглаан. Сурков болза «Дайынчы оруктап_», «Ол будуут эвес— чаңныктыг бүргес-дир_», «Үш разведчик» дээш ышкаш сураглыг ырларыны тургускан.

Москваның шимээнинге, чурттап, чогаалчыларының литературалыг маргылдааларынга киржип тураа-даа, шүлүкчү мурнуузуста тайбың хаяазы эвес, а Совет күрүнеин узуткаар деп кыжаның турар дайзын бар дээрзин уттаан.

Чайлап чок ол үскүлежиишкинин баш удур сезигээзин чогаалчыны оран камгалалының темазы-биле холбаштырган болгаш аныяк чогаалчыларның чүректеринче демиселге эрес чорукту болгаш турасорукту киирер күзелин оттурган. Чогаалчыларның Бирги съездизинге Сурков чүве чугаалап турган, бистиң эки аныяктарывыстың чүректерин лирик-шыакшыл суидуттуушкун-биле кошкадып болбас дээрзин демдеглээн. «Кенеп кижилериниң килеңээн химиреникшиниери тураажок, поход ырларының, хөлүг болгаш кедүрүүшкүнүүт, эрес болгаш шыңгыы ырларының бөлүү болгаш күштүг үнериндеп эгезинес бис. Лирикаг дарывысты нурган тургаар бис!»—дээн.

Ынчангаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шүлүкчү-коммунист Алексей Сурковтуң үш чаа күш-биле дыңнадып үнгеп. Совет дайынчыларының болгаш партизаннарның маадырлыг чорууң адаржыктан хөй шүлүктерин ол бижээн. Оон шүлүктери дайынчыларның сеткилин көдүрүп, оларны тулчуушкунче, шинчилиг тиилелтеже ыйгырып турган. Ынчан-на бүгү-ниң ыяк, улустуу апарган «Чер-бажыңда» деп ырызы база төрүттүнгеп.

Улустарның найыралы, тулчуушкуннар үезинде чаазы-биле бадыткаттынган. Төрээн чуртту фашистерден хостаары бүгү-ниитининң херээ, маадырлыг чорууң апарган. Сурков оңу магадап алдаржыктаан.

Шүлүкчү дугайын Сурков, ол «бүгү-ниити шериг хүүзаллезининң ыраажызы, дайынның чымыжын солдат-биле ол үезжир үжүрлүг» деп чугаалаан. Ынчангаш болу ол чымыштыг үзежип, фронтуунуң үр оруун арткеп, дайзынга удур кедүрүлген кижилериниң өмүнээзинден чугаалаар эргелиг-даа болган. Дайынчы маадырлыг улуг чорукту тема-зынга чаа салгалдың келир үезининң, тайбының темазы каттынып турар дээрзин ол кезээде билип чораан. Ол дээрге гуманист-шүлүкчүүнүң, ыңдыгы болгаш негеддолуг кижиниң тайбынны изээн шүлүктеридир.

Моон ужурунда дайын соолдуде чылдарда бис оңу тайбың дээш демиселдиң бирги одуругунда турарын көрүп, «Ай сеткилдиг кижилер, үүндерни бедидинер!» дээн чергелиг күштүг шүдүктерни номчаан бис. Аныяында дег, чогаалчы бүгүдениң аас-кежик дугайында күзелин бүдүрериичө оруң тывар дээш хайнығын чоруур. Ынчангаш ол кезээде дилээшкинде, күчүлүг бодүүн шүлүн дээш чүтүүдө.

70 харлаан шүлүкчү арткеп оруң берге болган, ынчалдада ол улам ырадыр, улам бедидир аппар чоруурун тода көрүп турар. Революциянын ыраажызы болгаш солдадың амдаа дайынчы турушта. Совет чуртка Алексей Александрович Сурковтуң улуг ачы-харыылалын үнелеп көргеш, аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысканы шүлүкчүге бүгү улустуң ынакшылын болгаш хүндүлелин «Алдын сылдыс» медаль биле Ленин орденинің чайынныг хереленде тода илереп турар.

„Интеркосмос-1“ ажыглалда

«Найырал орбитазында» күүседип турар ажыдың түңнелдерин чугаалажыр, моон соңгаар кылыр шинчилелдер планын төлевилээр дээш, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг физика институдунга ГДР-нин, ССРЭ биле ЧССР-ниң эртемденнери чыылган.

Үш чурттуң эртем организацияларының төлөөлекчилери байдалды доңчулап илеткээн. Октябрь 17-де эртенгинин 10 шакта байдал ыңдыг турган: «Интеркосмос-1» Черни 43 долганган... Ол үенин дургузунда оон-биле 39 катап харылзашкан... Эртемге хамларышкан медээлер чыыл алдынган үе иштизи-биле 920 минута болган...»

— Спутниктиң бүгү эртем аппаратуразы чогучалыг ажыдаан турар — деп, эртем шенелдезининң удурукчузу, совет эртемден профессор С. Л. Мандельштам медеглээн.

«Интеркосмос-1-ниң» кол ажыл болүүнүң хураалынга киришкен хөй-хөй эртем-шинчилел институттарының болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының аңбан черлериниң төлөөлекчилери спутниктиң ужудушкуннарын илап тааржыттыр санаан, оон бүгү аппаратуразының ажылдаар хемчөлдери хынаттынган деп дыңнаткан. Алдынган медээлерни ССРЭ-ниң болгаш өскедаа социалистиг чурттарның астрономия, геофизика, радиоастрономия обсерваторияларынга чорудуп берип турар. Ол эртем черлери спутникке шинчилелдер кылыры-биле чертелештир Хүннүң болгаш Черниң аңнар каждын хайгаараар ажыл чорудар.

Кол ажыл болүүнүң хураалынга чоокку неделяда чорудар ажыл программазын төлевилээн.

ГДР-ниң эртемнер академиязының чер-хүн физиказының Гецрих Герц аттыг институдунуң кыдзыс начальниги, профессор Карл-Гейнц Шмеловски болгаш Чехословакияның астрономия институдунуң болүк түскай эртеминиглериниң удурукчузу доктор Борис Вальничек хураалга сес алгаш, ГДР биле Чехословакияның эртем институттары, аңбан черлери космоска Хүннүң, Черниң агаарының үетүү каттарын деска шинчилээринииң программазын ёзугаар каттышкан ажыл чорударынга белеп деп дыңнаткан. «Интеркосмоска» хамаарыштыр эртемденнер аажок чедиишкиниг дем каттыштырып ажылдап, оларның ол ажылы космос делгемин тайбың сорулгалыг шинчилээр талазы-биле моон соңгаар ажылдаарының чаа-чаа перспективаларын социалистиг чурттарга ажыдып берип турар деп, олар демдеглээн.

(СЭТА-ның корр.).

Бирээден онга чедир

Селбак-Кара Эжер-оолович Ондар башкы ажыдынга ында-ла үр болбаан. Ынчалдаа башкылап эртжен 13 чыл оон арга-мергежилии сейлыдарыынга үжүр-дүзалыг болган. Ам бо хүннерде Ийме ортумак школазында ажылдап турар. Школаның башкылар коллективинге бала колгочу чонга аныяк башкының хөй-ниитичи идепкейлиг кожу. Эртжен соңгуда үезинде оны Чөөн-Хемчик район Советинин депутадынга сонгаан.

Ондарның башкы ажылы Барыын-Хемчиктиң Адаа-зы сес чыл школазынга эгелээн. Ол школага үш чыл ажылдаан соонда Чөөн-Хемчиктиң Хөр-Тайга школазынче шилжээн. Ол школага эки ажылы дээш элээн каш хүнгүлел бижиктер-биле шакпаан. Бактайгы чылдарда үстүүк класстарга ажылдап турган. Үстүүк классчыларның ажыл-чанын, оңаггай ковүг-шыларын бо башкы номчуг эки бижир.

Оон соонда эге класстарга ажылдаар күзелин илереткен. 1965 чылда хүлээп алган бирги классчыларын эртжен өөредилге чылында өөртку классчы доветурган. Бо өөредилге чылында ол-ла класын бешки класска өөредир күзелин илереткен. Бешинчиниң дылээн боттавдырып, дөртку классты доветурган класын бо чылын база катап аңаа берип алган. Селбак-Кара Эжер-оолович бешки класстың удурткучу башкызы болбушаан, кол-ноол эртелиерни башкыдап киргеш. Ол-ла класын школа дооскуже удурткучу башкы чугаалап турар.

М. СЫГЫР-ООЛ.

Алексей СУРКОВТУҢ 70 харлаанынга

ЭПТИГ-ДАА, АЖЫКТЫГ-ДАА

Тыва республикага 1945 чылда 14 ажаалга кассазы бар, оларга 2460 кижи 126 мун рубльди салган турган болза, бо чылын 105 кассага 44 мун кижи 15 миллион рубльди салган. Үзэрби беш чыл мурнунда бир кижи ортумаа-биле 50 рубль салып турган болза, ам 340 рубльди салып турар. Республиканың ажаалга кассаларынга чүгле эрткен чылын 2660 мун рубльди ажаалгага хүлээп алган, күрүенин 3 хуулут чээшкиниинин облигацияларын 100 ажыг мун, акша-бараан лотереязын 210 мун рубльга саткан.

Ажаалга кассаларының кеңдээни-биле чурттакчылар оларны эки ажыглап турар апартан. Амгы үеде бир ажаалга кассазынга ортумаа-биле 2 мун кижи онаажыр. Оон-биле чергелештир кассаларың саарылгазы көөдээн, 1944 чылда 65 мун саарылганы кылган болза, бо чылдың тос айларының дургузунда бээн 600 мун ажыг саарылганы кылган.

Ам ажаалга кассалары салыларыны үндүрүп-киирип, күрүенин 3 хуулут ойнаашкынныг иштики чээшкиниинин облигацияларын хостут саарып, садып ап, лотерей билеттерин тарадып, ук билеттериң болгаш облигацияларның ойнаашкыннарын толеп, чээлилерни берип, эгидип, пенсия, пособиелерни төлеп, чурттакчылардан коммунал хандырылга дээш төлевирлерни хүлээп ап, ажылдап турар болгаш өскедаа саарылгаларны кылыр.

Республиканың ажаалга кассаларынга кадрларның саны өөрүп, оларның билит-мергежилү бедээн, ажылынга дуржулуу болгаш күштүг үнериндеп эгезинес бис. Лирикаг дарывысты нурган тургаар бис!»—дээн.

Ынчангаш Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында шүлүкчү-коммунист Алексей Сурковтуң үш чаа күш-биле дыңнадып үнгеп. Совет дайынчыларының болгаш партизаннарның маадырлыг чорууң адаржыктан хөй шүлүктерин ол бижээн. Оон шүлүктери дайынчыларның сеткилин көдүрүп, оларны тулчуушкунче, шинчилиг тиилелтеже ыйгырып турган. Ынчан-на бүгү-ниң ыяк, улустуу апарган «Чер-бажыңда» деп ырызы база төрүттүнгеп.

Улустарның найыралы, тулчуушкуннар үезинде чаазы-биле бадыткаттынган. Төрээн чуртту фашистерден хостаары бүгү-ниитининң херээ, маадырлыг чорууң апарган. Сурков оңу магадап алдаржыктаан.

Шүлүкчү дугайын Сурков, ол «бүгү-ниити шериг хүүзаллезининң ыраажызы, дайынның чымыжын солдат-биле ол үезжир үжүрлүг» деп чугаалаан. Ынчангаш болу ол чымыштыг үзежип, фронтуунуң үр оруун арткеп, дайзынга удур кедүрүлген кижилериниң өмүнээзинден чугаалаар эргелиг-даа болган. Дайынчы маадырлыг улуг чорукту тема-зынга чаа салгалдың келир үезининң, тайбының темазы каттынып турар дээрзин ол кезээде билип чораан. Ол дээрге гуманист-шүлүкчүүнүң, ыңдыгы болгаш негеддолуг кижиниң тайбынны изээн шүлүктеридир.

Моон ужурунда дайын соолдуде чылдарда бис оңу тайбың дээш демиселдиң бирги одуругунда турарын көрүп, «Ай сеткилдиг кижилер, үүндерни бедидинер!» дээн чергелиг күштүг шүдүктерни номчаан бис. Аныяында дег, чогаалчы бүгүдениң аас-кежик дугайында күзелин бүдүрериичө оруң тывар дээш хайнығын чоруур. Ынчангаш ол кезээде дилээшкинде, күчүлүг бодүүн шүлүн дээш чүтүүдө.

70 харлаан шүлүкчү арткеп оруң берге болган, ынчалдада ол улам ырадыр, улам бедидир аппар чоруурун тода көрүп турар. Революциянын ыраажызы болгаш солдадың амдаа дайынчы турушта. Совет чуртка Алексей Александрович Сурковтуң улуг ачы-харыылалын үнелеп көргеш, аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысканы шүлүкчүге бүгү улустуң ынакшылын болгаш хүндүлелин «Алдын сылдыс» медаль биле Ленин орденинің чайынныг хереленде тода илереп турар.

Моон ужурунда дайын соолдуде чылдарда бис оңу тайбың дээш демиселдиң бирги одуругунда турарын көрүп, «Ай сеткилдиг кижилер, үүндерни бедидинер!» дээн чергелиг күштүг шүдүктерни номчаан бис. Аныяында дег, чогаалчы бүгүдениң аас-кежик дугайында күзелин бүдүрериичө оруң тывар дээш хайнығын чоруур. Ынчангаш ол кезээде дилээшкинде, күчүлүг бодүүн шүлүн дээш чүтүүдө.

70 харлаан шүлүкчү арткеп оруң берге болган, ынчалдада ол улам ырадыр, улам бедидир аппар чоруурун тода көрүп турар. Революциянын ыраажызы болгаш солдадың амдаа дайынчы турушта. Совет чуртка Алексей Александрович Сурковтуң улуг ачы-харыылалын үнелеп көргеш, аңаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывысканы шүлүкчүге бүгү улустуң ынакшылын болгаш хүндүлелин «Алдын сылдыс» медаль биле Ленин орденинің чайынныг хереленде тода илереп турар.

Чаңчылдарның көргүзүглери

Литваның театр сонуургакчыларынга «чон чаңчылдарының көргүзүглерин» дыртып суургаан, театр көргүзүглери тыптып келген. Ол көргүзүглеринің эң аныяк кирижикчизи 48 харлыг ажылчын Эдуардас Шемерис болган.

Ыңдыг көргүзүглерни чонга бараалгадыр театр Куршенай хоорайда тургустунган. Оон ойнакчызы болур кижиге артист мергежилдиг болуруңдан аңгыда, чонуң бурунгу напиннад чаңчылдарын эки болгеи турарны база катап аңаа берип каап. Селбак-Кара Эжер-оолович бешки класстың удурткучу башкызы болбушаан, кол-ноол эртелиерни башкыдап киришкен. Ол-ла класын школа дооскуже удурткучу башкы чугаалап турар.

Театр бо чаа болгаш солун ажылын Кызылга көргүскеи соонда республиканың бүгү булуңнарынга музыкаазы-биле кады ол-ла хөөзөр чедире бээрии планнап турар.

«Хоорагай идиктер» деп шинин каастагаашында, артистериниң хеп-сынында, ойнап турарында чамдык четпестер бир-даа болза, тургускан режиссёр Син-оол Оюнчуп, ында ойнап турар артистериниң чаа чогаадыкчы чедиишкиии улуг.

Ол ышкаш чараш, хөглүг, хөгжүмүүг шинилер хөй-ле болуун деп йөрээп турар бис.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Чурукта: шинде Сарваринын ролюн артист Дадар Барыңмаа күүседип тур.

Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ фотозу.

Үш салыг соонда

Республиканың шыдырза чемпионадынын үшкү садыынга бирги разрядтыглаар кандидатка мастерлер-биле маргылдашкан. Маргылдаага киришкеннериниң хөйү олар болган.

Н. Шишигин биле П. Огурцов М. Хомушку-биле болгаш М. Кенин-Лопсан-биле шыдыраалаш, салыгларын тивилегелит доозарын чедип алган. Ынчаарга Новосибирскиниң мастерге кандидады А. Панюкин салыын чедир ойнаашы, аштырышкынга черле таваржыр хире.

Х. Ондар биле А. Панюкинниң салыына чүүл-бүрү ужуралдар эмтежок болган. Бактай-кара таланың иоянынга халдаашкы кара булут дег дирелип келген. Ондактыг-да кылдыр сагындырар апарган.

Ынчавыыже мастерге кандидат халдаашкынны ойтур шапкаш, тевенип тергеге орнап апкан. Үр бодалыр ужурга таварышкаш, кара мерээниң «какпага» түттүра бээр ужурга таваржыр апарганын хөлү арте бергенде эскерип каан. Шынары ажыг бодалдыг тургаш, денпежир ужурга таварышкан. Ындыг турбуже кажар көп болу бээрии кара тала аңаа-ла эскербейн бергаш, бир бодазын оскүүп алган.

Үш салыг эрткен. Амдыыында 2:5 удуглуг А. Новиков дээрэ түңнелдиг. П. Огурцов биле Н. Шишигин оларның түңнели аңаа чартык-чартык сан четпес.

Маргылдаа үргүлүлүп тур.

П. АНТОНОВ.

Редактор К. Н. ДИНГА.

Кино

ОКТЯБРЬ 19-ТА

«НАЙЫРАЛ»: Киночымынды 10. «Чөөн чүкте ыракта» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Цирк артистери» 9.45, 11.30, 1.15, «Угрюм хем» (1-ги, 2-ги серилары) 3, 6, 9 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымынды 10, «Капрон четпилер» 11.20, 1.20, «Угрюм хем» (3-кү, 4-кү серилары) 15.10, 18, 20.50 шактарда.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Шүүргедээ бомбардировщиктиң бир хүнү» 10, 14, «Бактай хак, Фредя!» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Далай үзэрэн кандыгыл?» 10, «Чөөн чүкте ыракта» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: Чаа киночымынды 13.30, «Угрюм хем» 15, 18, 21 шактарда.

„ХОРАГАЙ ИДИКТЕР“

ТЕАТР

Эрткен чүс чылдың төнчүүнде акы-дунма татар улустуң амыдыралынга бир ыңдыг болуушкун болган: хоозурап, өре-ширеге туттурун келген садыгжы Карим-Бай ярмарка чорааш, чараш кызы Сарвараны садыптарын шинтирлеп алыр.

Сибирь чурттут, шокар арнының бай садыгжы Зия Гафуров урутнуң бодун корбоон хирезинде-ле өрезинге алырын шинтирлээш, баштайгы удаанын суй-белээ кылдыр хорагай идиктер садын чорудар.

Кажар-хайлыг, кара сагыштыг Карим-Бай бодунуң эчис бодалын кадайындан, уруундан болгаш чонундан чажырып, хорагай идиктерни ярмаринадан эккелген бодунуң белээ кылдыр уруувга тутсур.

Ындыг чараш идиктерлиг болган кыс өөрүвейн канчаар. Ынчалзажок өөрүшкүнүн кырынга мунгарал дирелген. Сарваранын чүрээн чатырып, салым-чолду доңнаштырарын бодап чораан ядыы студент Галимжан садыгжы болуп мегеленип алгаш, Карим-Байның алынга ээлп, душтуун садар деп турарын, хорагай идиктериң сагыштымбиле оорлаптар.

Хорагай идиктер дилеп турда хөй үе эртер. Карим-Байның кара сагыжы, кажар үүлгедин боттанмас. Сарвар биле Галимжан салым-чолун каттыштырып алгаш, оюн оя чигин чиге чурттап чоруй баар.

А демги хорагай идиктер ээзи болур семис садыгжы Зия Гафуровка дагын ээп келир.

Революция мурнундагы Татарияга хереэжениериниң салым-чолу, үүлези Тывага ышкаш база-ла ындыг турган. Байлар болгаш садыгжылар чежемейнин-даа мегелеп, ачыяставза ачыяктарының наиг күзелдп тиилеп, ызыгуурташпарының кара сагыжы боттанмайн баар.

Хөгжүм-шин театрының тыва болүүнүң артистериниң көргүзүп турар «Хорагай идиктер» деп хөгжүмнүг шинизинин утказын каш сөс-биле чугаалаарга ыңдыг.

Ынчалзажок бо хире нарын бодалды хөгжүмнүң үделгезибиле хөглеп, ырлап тургаш көрүкчүге чедирери белеп эвес.

Бо сорулга канчаар күүсеттингенил деп айтырыгга эки болган деп харыылап каап, татар чогаалчы Гизат биле композитор Файзинин «Хорагай идиктер» деп шинизинде овур-хевирлерге, оларны ойлап турар артистерге доктаап көрээли.

Садыгжы Карим-Байның бодун, өг-бүлезин, уруун дамчыштыр бо бодалды көргүскен болганда оон дугайын бир дугаарында чугаалаар ужурлуг. Карим-Байны театрның хоочун артистериниң бирээзи Борис Бады-Сагаан эки ойнап турар. Ынчалзажок байның хевш оон арай-да каас турган болза эки. Чаазы-чилби, кажар-оптут бай садыгжы чежемейнин-даа ядараза кезээде дорамчылаткан чоруур идээзи Вафадан дора хеппи кайын кедер.

Карим-Байның уруу Сарвар хөгжүм, ырлыг шинде кол черни ээлеп турар. Ол чараш, чаптанчыг болган магалыг, карандгы дүнүүн орту узунда дээрде чивеңнээн сылдыс шыкаш. Ук ролду аныяк артист Дадар Барыңмаага дааскан, а садыгжы Зия Гафуровка «Хорагай идиктер сиилерниң, а Сарвар мээнии» деп сөстери-биле бо чаа шин доостур.

Шининң бир онзагай түүлү оон хөгжүмүүнде. «Маливовкага болган куданы», «Дунай ыяында запорожчуну», «Чечек биле Белекмааны» болгаш өске-даа хөгжүмнүг шинилерни көргүзерин планнап турарынга байыр чедирер бис.

Хөгжүмнүг шинге музыканың ролюн чугаалаан-даа херек чок. Дирижёр Виктор Токага удурткан болүк хөгжүмчүлер сорултазын күүсеннп шыдаан. Ынчалза-даа хөгжүм-биле артистериниң белеткелиинің ам-даа эвээш болганы көрүкчүге ыяк. Моон соңгаар шинии хөй ойнаан тудум артистер-биле хөгжүмчүлер боттарын улам билчип, шулуудай бээри билдингир.

Театр бо чаа болгаш солун ажылын Кызылга көргүскеи соонда республиканың бүгү булуңнарынга музыкаазы-биле кады ол-ла хөөзөр чедире бээрии планнап турар.

«Хорагай идиктер» деп шинин каастагаашында, артистериниң хеп-сынында, ойнап турарында чамдык четпестер бир-даа болза, тургускан режиссёр Син-оол Оюнчуп, ында ойнап турар артистериниң чаа чогаадыкчы чедиишкиии улуг.

Ол ышкаш чараш, хөглүг, хөгжүмүүг шинилер хөй-ле болуун деп йөрээп турар бис.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

Чурукта: шинде Сарваринын ролюн артист Дадар Барыңмаа күүседип тур.

Ш. СЕДЕН-ООЛДУҢ фотозу.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аңы-ыраа киллизинин 23-54, культура киллизинин 37-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизинин 21-27, информапия киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонча долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында партилга эргелелиинин типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, 1.).

ТС—01026.

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан үнелеп чыдыр

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 21 ВТОРНИК № 248 (8094)

Өртээ 2 көп.

Совет эртемденнер, конструкторлар, инженерлер болгаш техниктер! Эртем-техниктиг депшилгениң темпилерин дүргедедир дээш идепкейлит демисежиңер!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 25 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Кыйгырыглариндан).

Космостуң башкарылгалыг „Союз-6“, „Союз-7“ болгаш „Союз-8“ корабльдериниң бөлүк ужудуушкунун белеткээринге болгаш чедиишкинниг боттандырарынга киришкен эртемденнерге болгаш конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга

Совет космонавтар эштер Георгий Степанович Шонинге, Валерий Николаевич Кубасовка, Анатолий Васильевич Филипченкога, Владислав Николаевич Волковка, Виктор Васильевич Горбаткога, Владимир Александрович Шаталовка болгаш Алексей Станиславович Елисеевке

Эргим эштер!

Космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң хей хүнде бөлүк ужудуушкуну чедиишкинниг доозулган. Чеди совет космонавт космос корабльдерин башкарарының техниказын сайзыраңгайыдарынга болгаш эртем база улус ажыл-агыйлы ужур-дузалыг орбита станцияларын тургузарынга эргемнен хөреңгө чугула практиктиг сорулгаларны шиитпирлээр талазы-биле хей ажыларды кыпкан.

Космос корабльдериниң экипаштары эртем хайгааралдарын бөлүк шенелделерни кады чорутпан, октаргайга автономнуг ужудуушкун кылырының айтырыгларын телевизээр болгаш бөлүк ужудуушкунга элээн наан корабльдерни башкарар талазы-биле чугула дурзулганы алган.

Салып үндурүүшүнден эгелээш, хендуруушкунга чедир ужудуушкунуң бүгү үе-чадаларында космостуң «Союз» корабльдери, черде комплекстилер болгаш хандырылганың алган черлери ажылга бедик идегелдинн болгаш таарымчалыг кылыдыр тургусканын көргүскен.

Космостуң башкарылгалыг «Союз-6, «Союз-7» болгаш «Союз-8» совет корабльдери ада-чурттуң космос эртемниң болгаш техниказының улам ыңайгы депшилгезин көргүскен, бистиң чуртувустуң эртемденнериниң, инженерлериниң болгаш ажылчыннарының тургузукчу күш-ажылының чегадынчы чаа аргаларын көргүскен.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели ужудуушкунну чедиишкинниг доозуп, чугула болгаш хүндүлүг даалганы күүсеткени-биле хелбаштыр эргим эштер Г. С. Шонин, В. Н. Кубасов, А. В. Филипченко, В. Н. Волков, В. В. Горбатко, В. А. Шаталов болгаш А. С. Елисеев силерге чүректиң ханызындан байырым чедирип тур.

Башкарылгалыг «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң ужудуушкунун белеткээринге, салып үндурериниге болгаш чедиишкинниг боттандырарынга киришкен эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, бүгү коллективтерге болгаш организацияларга байырын чедирип тур.

Космос делгемин тайбың сорулгаларга шиңгээдип алырының буянныг хөрээнге — космостуң чаа техниказын тургузар талазы-биле чогаадынчы күш-ажылга улам ыңайгы чедиишкиннерни силерге күзеп тур, эргим эштер.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИ — ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ — ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ.

СЭТА-ның дыңнадыы

БӨЛҮК УЖУДУУШКУН ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗУЛГАН

КОСМОСТУҢ «СОЮЗ-6», «СОЮЗ-7» БОЛГАШ «СОЮЗ-8» КОРАБЛЬДЕРИНГЕ БАШКАРЫЛГАЛЫГ ОРБИТА УЖУДУУШКУННАРЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ КҮҮСЕТТИНГЕН

Космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» үш корабли кады ужудары-биле чер чоогунуң орбитазынче үндүрериң 1969 чылдың октябрь 11, 12 болгаш 13-те Совет Эвилелинге бир-ле дутаарында боттандырган дээрин моон мурнунда дыңнаткан болгай. Корабльдериниң экипаштары: «Союз-6» корабльдиң командири Г. С. Шонин, борт-инженер В. Н. Кубасов, «Союз-7» корабльдиң командири А. В. Филипченко, борт-инженер В. Н. Волков, инженер-шинчилекчи В. В. Горбатко, «Союз-8» корабльдиң командири В. А. Шаталов, борт-инженер А. С. Елисеев.

Черде бүгү албан черлерниң, ооң иштинде салып үндүрериниң комплекиниң, башкарылганың төвү, черде хайгааралдың болгаш харылзаанның пунктулары космос корабльдерин салып үндүрериниң белеткелиң, салып үндүрериң болгаш ужудуушкунуң ылаштыг болгаш идегелдиг болуруун хандырган.

Космоска шенелделиң үргүлчү хөшкинни беш хонук болган.

Эртем-техниктиг шинчилелдериниң болгаш шенелделериниң программазын бүрүн хемчээли-биле күүсеткен соонда космостуң «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдери октябрь 16, 17 болгаш 18-те Совет Эвилелиниң ховазун дээш районунга ховуушкан. Ховуушкунну бедик ылаштыг-биле боттандырган. Корабльдериниң экипаштары ужудуушкун соонда медицина шинчилгезин эртиреп болгаш дыштандырары-биле космодромда чедирип келгеш.

Ужудуушкун чоруп турда дараазында кол сорулгаларны күүсеткен:

— космостуң «Союз» корабльдериниң иштинде системаларының болгаш сайзыраңгайжыткан конструкциязының хыналдазын база шенелдезин;

— орбитага корабльди холбиле башкарарының, чигелээриниң болгаш стабилизастарының системазарын улам шулуудадырын база октаргайга ужудуушкунуң автономнуг хереңселдерин хынаарын;

— космостуң башкарылгалыг системаларын шулуудадыр талазы-биле элээн айтырыгларны шиитпирлээр сорулганы барымдаалаш, орбитага корабльдериң кады маневрларын;

— космостуң үш кораблиниң хары угда бөлүк ужудуушкунун башкарарының системазын шулуудадырын;

— Черниң геология-география объектилериниң эртем хайгааралын болгаш чүрүкке тыртыларын, а ол ышкаш алдынган медээлерни улус ажыл-агыйлыга ажыглаарының методиказын шулуудадыр сорулга-биле Черниң атмосферазын шинчилээрин:

— Чер чоогунуң космос делгемнинге үш корабльдиң кыржилгаан-биле комплекстиг шинчилелдерин;

— артем-техниктиг шенелделерни, ооң иштинде космостуң вакуумунуң байдалдарында база деңзи чок байдалда каңнаашкынның янзы-бүрү аргаларын шенээрин:

— космоска ужудуушкунуң факторларының кижи организминге салдарын улам ыңай өөренип көөр талазы-биле медицина-биологтуг шинчилелдерни болгаш өске-даа шенелделерни кылган.

Орбиталарта маневрлаашкын чоруп турда орбиталар параметрлериниң өскерилдирин, корабльдериң боттарынга чоокшулажырының аңаа кол-турушун хемчээлдеринге болуп ужудуушкунну болгаш айтыкал угланышкынарже тарап чоруурун кап удаа чоруткан.

Совет Эвилелиниң янзы-бүрү районнарында чер кырында турар база делегей океанының элээн пунктуларында туруштарны эзелээн ССРЭ-ниң Эртемиер академизиниң «Космонавт Владимир Комаров», «Моржовец», «Невель», «Бежица», «Долинск», «Рыбак» «Кегостров» болгаш «Боровичи» дээр эртем-шинчилел судноларында тургускан комплексти

«УЛУСТУҢ БҮГҮДЕНИ ХААРА ТУДУП ТУРАР ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫ БОЛГАШ УЛУСТУҢ ЧАҢГЫС ЭВИНИҢ БОТТАНЫЫШКЫНЫ БОЛУ БЕРГЕН СОВЕТТЕРИНИҢ РОЛЮ КОММУНИСТИГ ТУРГУЗУУШКУН ЧОРУП ТУРДА БЕДИИР АПААР. БОТТАРЫНЫҢ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫНГА МАССАЛАРНЫҢ КАЛБАК БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ШЫНАРЛАРЫН БОДУНГА ДҮҮШТҮРБҮШААН, СОВЕТТЕР УЛАМ-НА ХӨЙ-НИИТИНИҢ ОРГАНИЗАЦИЯЗЫ БООП БАР ЧЫДАР»

(СЭКП-ниҢ программазындан.).

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙЖЕ ХЕРЕ БАЗЫМ

РЕСПУБЛИКАНЫҢ КӨДЭӘ СОВЕТТЕРИНИҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ЧАРТЫК ЧЫЛ ТҮННЕЛИНДЕ ТИИЛЭЭШ БАЙ ДАГ КӨДЭӘ СОВЕТ БИРГИ ШАҢНАЛДЫ АЛГАН. СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 25 ЧЫЛ ОЮН СОВЕТТИҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫ АЖЫЛ-АГЫЙ БОЛГАШ КУЛЬТУРА ТУРГУЗУУШКУНУНГА БЕДИК КӨРГҮЗҮГЛЕР-БИЛЕ БАЙЫРЛАП ЭРТТИРГЕН. ҮШКУ КВАРТАЛДА КҮРҮНЕНИҢ ЧАГЫГ-ПЛАННАРЫ БОЛГАШ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛӘӘЛГЕЛЕР КҮҮСЕТТИНГЕН. СОВЕТТИҢ ЧАГЫРГАЗЫНДА «ЧАА ОРУК» КОЛХОЗТУҢ ЭКОНОМИКАЗЫ БЫЖЫГЫП, КОЛХОЗЧУ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРНИҢ МАТЕРИАЛДЫГ ЧАА-ГАЙ БАЙДАЛЫ БОЛГАШ, КУЛЬТУРЛУГ ДЕҢНЕЛИ СОКСААЛ ЧОККА БЕДИП, ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙЖЕ ХЕРЕ БАЗЫМНЫ КЫЛГАН.

ТУГУВУСТУ САЛБАС ДЭЭШ



Б. ЧУМБУРТАЙ,
күүскөн даргазы

күштүг эки белетизин. Мал чемниҢ белеткелинге 6 авено доктаамал ажылдан келген, бүгүү чем белетизер план күүсеттинген. Мал чемниҢ белеткелинге № 2 хойжу бригаданыҢ коллективи идепкейлиг кирижип, планын 140 хуу күүсеткен. Ынчалза-даа № 3—4 хойжу бригадалар мал чемни белетизер планывыҢ түгле чартык хирезин күүсеткенин айтыр керек.

ДепутаттарыҢ, доктаамал комиссияларыҢ болгаш активтиҢ күжүнге даянып алган, күүскөн улус ажылагыйынга удуртулгазын алдап эжиктеткен. Доктаамал комиссиялар ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуҢ адырларынга көрүдге-хынаалдарны чорудуп, четпестерни чайладыр хемчеглерни ап турар. КолхозтуҢ экономиказын кодуреринге СоветтиҢ кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссииҢ улуг ролюду ойнаанын демдеглеп чугаарлыг.

Бай-Даг суурда сее чыл школазы эрткен өөредилге чылын чедиишкинниг доозкаш, белеткедги шынарлыг чоруткан, 1969—70 өөредилге чылын организастыг эгелээн, 308 уруг өөренип турар болгаш 22 башкы ажылдап турар. Өөредилге-кижизидилге ажыдынга бедик мергежилдиг Танеын Иргит, Наталья Лойгу ышкаш башкылар школада хей. Төредилер комитеди өөредилге-кижизидилгелиг ажылды чорударынга школаныҢ директизазынга, башкыларга дузаны көргүзүп турар. Күүскөн школа-биле харылзааны депутаттар, улус чырыдымышкынының талазы-биле доктаамал комиссииҢ дамчыштыр түүдүп, өөредилге-кижизидилге дугайында айтырыгны сессияларга, күүскомуҢ хуралдарынга чугаалажып келген.

Ялын-садтың ажылынче күүскөн, колхоз баштаар черге, партия болгаш хей-иишти организациялары доктаажал сагыш салып турар. Ялын-садтың материал-техниктиг баазазы быжыгып турар. Бо чылын аъш-чем складзын туткан, уруглар ойнаар шолчүгешти дериҢ кылган, пиштики херекселдер болгаш ойнаарактар четчелеттингеН. Ялын-садта малчынарныҢ 40 ажыг урутлары бар. Зинаида Дүвеңмаа, Ажыкмаа Балдар бичии чаштарны кижизидип, өстүрериге күжүп, билиин үндүрүп турар.

Суурда херээженнер чөвүлелиг бодунуҢ хуралдарынга херээженнериҢ колхоз бүдүрүлгезинге болган хей-ииштиниҢ ажылынга киржилгезиниҢ, уруглар, медицина албан черлериниҢ ажылынып, уруглар кижизидилгезиниҢ болгаш ары-шевер, культурлуг чуртталга дугайында айтырыгларны чугаалажып, чөгүүр шиитпирлерни үндүргеш, күүселдээни боттандырып турар. Ол агитквартираны херээженнер чөвүлелиниҢ кежигүннери эргелекчилеп, культура-массалыг ажылдарны организастап, ураа чүүл көрүүлелерни эрттирип турар. В. И. ЛенининиҢ намдарый өөренир болгуннер агитквартираларда тургустунган.

Депутаттар сонгукчуларынга чедир кыдыынмаан болган шиитпирзеттинмээн айтырыглар хей, четпестерни чайладыр, улус ажыл-агыйынга удуртулганы эжиктеттер хемчеглерни күүсеп ап турар. В. И. ЛенининиҢ төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга ураскаатканы социалистиг чарышка алган хүлээлгелерни амыдыралга боттандырар дээш СоветтиҢ ажылчы чоннары политиктиг көдүрүлүшүнүҢ ажылдан турар.



Ленинчи юбилейге утказытар ном пропагандазын калбартыр соруза-биле номчукчулар номнарны боттары шилип алыр арганы организастаан, «Ленинчи билиг-биле болгаш

НОМ ПРОПАГАНДАЗЫ

К. ЭРЕНЧИНА,
Кодээ Совет депутады, библиотека эргелекчизи

арга-дүржулга-биле чепсегелеиниҢ» деп ном делгелгезин тургускан бис. В. И. ЛенининиҢ чогаалдары болгаш баштыңчының дугайында сактыышкыннар, чогаалдар делгелгеде киргеи.

Библиотеканың 473 номчукчузу ленинчи темага 472 номну номчаан. Баштыңчының өвүр-хевирин, революсчу ажыл-чорудулгазын илереткен КазакевичиниҢ «Көк кыдыраан», Фотиевалың «ЛенининиҢ амыдыралы» деп номнарынга база 28 авторлуг номнарынга сайгарылганы кыдыы, В. И. ЛенининиҢ ажыл-амыдыралын номчукчуларга таныштырган бис. Ажылчы чоннуҢ ортузунга ном пропагандазын калбартырынга библиотека чөвүделининиҢ кежигүннери, башкылар, түскай эртемнигжер улуг ажылды чоруткан.

Уругларнын пазы-харыыны, билиинии аайы-биле номнарны ылгап, көскү кылдыр тургускан бис. Бонч-БруевичиниҢ «БистиҢ Ильичивис», КононовтуҢ «Ленин дугайында», КржановскийниҢ «Шушу» деп номнары школачылардың чарылбас өөнүктери апартан. «В. И. ЛенининиҢ деңчү намдары» деп номну сайгарары, ыыткыр номчуурун библиотекада хүнүҢ темазы болу берген. Номнар сайгарылгазын база номчуганы библиотека чөвүделининиҢ кежигүннери чорудуп турар. Библиотекага школачылар хөй-биле кедип, дыштанып хүннерде оларга ленинчи номчулгаларны кылып берип турар бис.

БистиҢ библиотекабыста өрүс, тыва дылдарда литература фондузу эвбек. Совет Тывазының 25 чыл ойнга хомбиштыр организастаан делгелгеге хей ном киргеи. Тыва дылда литературадан номчукчулар 1541 номну ап номчаан. Алдын-оол Даржаанның «Эриин эрези», Салим Сүүн-оолдуң «Озалаш хем», Степан Сарыг-оолдуң «Амыырал—демисед», Донгак Беганиин «Өөнүктер дугайында хөөжү» деп номнарын фермаларга, бригадаларга чедирип, сайгарылга кылып, номчукчуларга сонуургаткан бис. Фермада, хову турлаанда ийи библиотека организастаттынган, ында номнар бо чылын беш катап солуттунган.

Тыва болган республика-соңгунарын база журналдарын четчелеп, көктээш көскү черлерде салгап бис, номчукчулар номчуп, дерегласп материалдарын унта бижип ап турар. Номчукчуларга лекция, клетке болган беседа кылыр планывыс күүсеттинип турар. Политиктиг пропагандаңның кол темазы В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга тураскаатынган, Номчукчулар-биле ажылды экижидери, ленинчи темаларга лекцияларны, клеткелдерии болган беседаларны организастаары — депутат хүлээлгенинии база бир кол кезээ деп санап чоруур мен.

Эрзин районнуҢ Бай-Даг көдээ СоветиниҢ депутаттары чугаалап тур

Бригадирлер-биле ЧУГАА

Эрзин районнуң «Чаа орук» колхозунуҢ № 1 болгаш № 2 хойжу бригадаларынын бригадирлери Алдын-оол Соян болгаш Кинаа Ыналай олардыбле бистиҢ корреспондентивис Александр Дембрель чугаалажып көрген.

— СилерниҢ бригадаңар В. И. ЛенининиҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур юбилейинге утказытар алган социалистиг хүлээлгелерии канчаар күүседип турарыл?

А. СОЯН: Бисте 16 кодан хой бар, олардан 7 коданы төрүүр. Төрүүр 100 хойта онааштыр 90 хураганны камгалап алыр деп хүлээген турган бис. Бо чылын бистиҢ хойжуларывыс чүс хойга онааштыр 95-тен куду хураган албаан. А Биче Сотпа 96, Шуруң Седип 101-ни алдылар. Ынчангаш бо талазы-биле көргүзүп шымбай. Дүк бир хойдан-на 2,76 кг болду. Күрүнеге эът садарының планын база күүсеттивис: 2,4 мүн хойну бир хойну-ла ортумаанбиле 42 кг чедир семиртии садар турган. 44 кг чедирип, планны чедиишкинниг күүсеттивис. Орай чазын, чаймн сеткен хойларывыстың деңнии ортумак чижек-биле 50—52 кг чедип турду.

— КолхозтуҢ дөрт хойжу бригадалары шуптузу чүс төрүүр хойдан-на 100-тен хөй төлду алган-дыр. Моон чажыдын сонуургадып көөрүүлер кандыгыл?

ОЛАР МЫНЧА ДИДИ:

— Бир-ле дугаарында кижилер-биле ажылда. Малчыннарның харысалгаан бедидер, оларның амыдырал, байдалывыча үүктел чок кичээнгейии салыры чугула. Үчёттү эжиндер. Малдың орап-савазын чангайжыдыры кончуг дузалыг. Чоокка чедир малта-чаа кажаалар тударынче колхоз баштаар черн бошкап сагыш салып турган. Ам сөөлгү чылдарда бригада санынга чылдың-на 4—5 хой, хураган кажааларын хойжулар боттары кылып ап турар апаргап. Мырыңай биске туруп көрбөөн сакпан аргаы-биле хураган ажаар печкалыг кажаалар көөрдеп орар. Мал чемни четчир кылдыр белеткеп алырындан аңгыда, малды шын чемгерери чугула. Бо талазы-биле тускай эртемнигжер эки дузалап турар. Чаш малды соокка чоорту чанчыктырбас болза, аарыглар тыптып, өлүп болуруп база утпаза чогуур. Тол ажаан алырында эң чугула чүве — эдерекилгени, тарын боозадыларны эки чорудары деп чүве билдингир. БистиҢ дүржулгавыстан алырга, хой солдаанкынын февральдың орту үезинден эгелеп, бир ай иштинде болган турарын чедип алаа эки.

— Депутат хүлээлгеңериҢ күүселдезиниҢ талазы-биле чүү чугаалап болур силер?

— Кол-ла соруда — партиниҢ болгаш чазактың доктаал шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш ажылчы чоннуҢ мобилизастаары деп билип ажылдан турар бис. Депутат чоннуң айбычызы болганда малчыннарның амыдыраал-чуртталгазынче, оларның чаагай чоруунче сагыш салыры чугаажок. Чоннуң ажыл-агыйжы болган политиктиг медерелин бедидери чугула. Мындыг угланышкынның ажылдарыны хамаарышкан окруттарывыска чорудуп турар бис.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотолары.



А. СОЯН.



К. ЫНААЛАЙ.

ХАЙГААРАЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

С. КОМБУ,
көдээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссияның даргазы.

«Чаа орук» колхоз мал ажылын хогжүдүп турар. Планның соруглаарының болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүседиринге артельдиң баштаар черинге, ажыл-ниичилериие Советтиң кодээ ажыл-агый талазы-биле доктаамал комиссиязы чогуур дузаны көргүзүп келген. Чорудар ажылывыстың планын кварталдан кылып алгаш, сезонныг ажылдарже кол кичээнгейни үглаадырып, участоктарга көрүлде-хынаалаларны кылгаш, хуралывыска чугаалажып көрүп, чамдык айтырыгларны белеткээш, Советтиң сессиязынга, күүскомуҢ хуралынга тургузуп келген бис.

Комиссияның ажылын мындыг янзылыг организастаарга күрүнеиің чагыг-планнарын, социалистиг хүлээлгелерии амыдыралга боттандырарынга ян салдарын болуп, Советтиң ажыл-агыйга удуртулгазын сайзыранғайыдыл турар. Мал бажы өстүрер план 113,6 хуу күүсеттинген болгаш күрүнеге эът садар плап 100,7, дүктүү—111,4, суттүү—91,0 хуу күүсеттинген. Сүт-барааи фермазының коллективи күрүнеге сүт садар хүлээлгезин Октябрь байырлалының бүдүүзүнде күүседир хүлээлгеии алган ажылдан турар.

Комиссия кыргыдыны доктаамал хайгаарала тургускан. Кыргызда пунктуларынга четпестер хөй турган, айтырыгны белеткээш, күүскомуҢ хуралынга тургускан соонда кыргызда шүүдээн. Малдың чаш төлүн хүлээп ап, часкы хогу ажылы чоруп турда, комиссия эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Мал чемниҢ белеткелиниҢ, дүжүт ажаалдазының үезинде комиссиямың кежигүннери бригадаларга, звеноларга организастыг ажылдарны чорудуп, четпестерни чайладыр хемчеглерни дораан ап турган. Сиген кезилдези, дүжүт ажаалдазы организастыг эртеп.

Кыштаглаашкынга белеткел ажылын колхозчулар организастыг чорудуп келген. 3200 хой, 1800 ухраган кирер 14 кажаапы, 100 инекке бир кажаапы тудуп, ажыглалда киирген болгаш кадарчыларының 13 бажынынга септелгге чоруткан, малчыннарның оглерин чылыглаар 3 тонна кидисти садып каан. Сүт-бараан фермазынче, кыштаглаарже мал чемни сооруп турар. № 1, 2, 4 хойжу бригадаларже сиген сооруглгезин тулуктээн. Кыштаглаашкынга белеткелдин чорун турарын хынаан, колхоз Советтиң сессиязынга тургузар деп турар бис.

Чер андырылгазы колхозта кончуг ооҗум чорун турарын комиссия илереткеш, тракторларны андырылгаже шуптузун киирерин колхоз баштаар черинге сүмелээн, ажыл соолгу үеде алаан шүүдээн.

Артельдиң малының күш-делгилдези бо чылын эки болган, кыштаглаашкынны организастыг эгелээн малдың ажаалдавыиче кичээнгейни салыры чугула. Доктаамал комиссияның кежигүннери кадарчыларын, ферма ажылдакчыларының күш-ажылын шын организастап, күрүне планнарының болгаш социалистиг хүлээлгелерииң күүселдезиниге хайгаралды күштелдирер ужуглут.

Эрге-чагырганың ёзулуг улусчу органнары — ажылчы чоннар депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет социалистиг демократия хөгжүп, быжыгып, чурттуң херектерин эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның идепкейн өзүп турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Колхозчулар, совхозтар ажылчыннары, көдээ ажыл-агыйның специалистери! Беш чыдың онаалгаларын чедиишкинниг күүседир дээш демисежинер! Колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизин чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуулу!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ

БАШТАПГЫ телефон станцияларының Москваның Ходынск шөлүнге самаётгуң бирги ужудушкунуңуң үезии, фонографты болган граммофонны чаптап, радионуң, автомобильдиң, автоорукгуң амыдыралче чаа-ла эгелеп кирип турган үезии эки билирдер бистиҢ аравыста кайы хөй. БистиҢ ыыдыг чергелеривис кырып четтикпейн турда-ла, делегейни телевидение магададыкпан, оң соонда электронныг автоматтар, санаар машиналар болгаш, харын кырыңай космос корабльдери тыптып келген. XX чүс чылдың эң улуг физиктериниң бирээзи Макс Борниуң сөзүү-биле алырга, оң аныяк үези-биле Юлий Цезарьның үезиниң аразында илгалдан оң аныяк үези-биле амгы үевиң аразында ылгал улуг.

Эрткен чүс чылдың сөөлгү ийи он чылдарында төрүттүнген амгы совет кижилер дөрт дайынга, үш революциялыг кижиир, капиталиам үезинде чурттаар болгаш социалиамнн тургускур, оң соонда коммунизмниң тургузуушкунунга кижиир ужурга таварышкан. Олар күүлүг социалистиг индустрияны барык ора-сона чон черге тургускан. Кижи төредетеениҢ бүгү төөгүзүнүҢ дургузунда чаңгыс-даа салгакчы ыыдыг улуг эргилделериниҢ, ыыдыг кайгамчыктыг өскерлиишкиннериҢ хереченин болуп көрбээн!

I.

Чүү боон турарыл? Бистиң делегейивис чүге ол хире дүрген, революсчу өскерлин турарыл? Ол өскерлиишкиннерии чүү чүве тодарадып турарыл, оң шимчедикчи күжү чүдел? Кол фактору — капитализмден социализмче шилчилге, оң соонда электронныг автоматтар, санаар машиналар болгаш, харын кырыңай космос корабльдери тыптып келген. XX чүс чылдың эң улуг физиктериниң бирээзи Макс Борниуң сөзүү-биле алырга, оң аныяк үези-биле Юлий Цезарьның үезиниң аразында илгалдан оң аныяк үези-биле амгы үевиң аразында ылгал улуг.

Эрткен чүс чылдың сөөлгү ийи он чылдарында төрүттүнген амгы совет кижилер дөрт дайынга, үш революциялыг кижиир, капиталиам үезинде чурттаар болгаш социалиамнн тургускур, оң соонда коммунизмниң тургузуушкунунга кижиир ужурга таварышкан. Олар күүлүг социалистиг индустрияны барык ора-сона чон черге тургускан. Кижи төредетеениҢ бүгү төөгүзүнүҢ дургузунда чаңгыс-даа салгакчы ыыдыг улуг эргилделериниҢ, ыыдыг кайгамчыктыг өскерлиишкиннерии хереченин болуп көрбээн!

делегей бо хүннерде



«Союз-6» космос кораблиниң ужудукчузу, подполковник Георгий Степанович Шонин кадайы Лидия Фёдоровна, уруу Нина болгаш оглу Андрей-биле кады бажыңында.



«Союз-7» космос кораблиниң командири А. Ф. Филипченко улуг оглу Александр-биле шыдыраа ойнап олур. Солагай талада—кадайы Елизавета Александровна, оң талада—бичии оглу Игорь.

ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотолары. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Чаагай үүле бүткен

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Эң баштайгы совет спутникти салып үндүргенинден эгелээш, ооң соонда Юрий Гагариниң ужудуушкун кылган үезинден бээр космос эртемин совет кижи кайгамчыктыг чедишкиннер-биле байыдып келген деп, Венгрияның неделя бүрүде үнер «Мадьяроршаг» журналы редакция үүлүнге бижээн. Совет «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» космос корабльдериниң болук ужудуушкунунга кайгамчыктыг шенелделерни боттандырган. Ындыг шенелделер төөгүге кестүп көрбээн. Олар космонавтиканың хөгжүлдеанге чугула деп, ук үүлүде демдеглээн.

БЕРЛИН. (СЭТА). «Космос делгеминге Совет Эвилелиниң боттандырып турар шинчиледдер программазы чижеглел чок улуг хемчээлдиг. Ону кандыг-даа көөргеттинг чокка план ёзугаар амыдыралга боттандырып турар. Чоокта чаа болган шенелделер космосту шинчилээринге чаа шыпарлыг үе-чаданы тургузуп берген. Ол үе-чада космос шинчилелдери биле практикага ол шинчилелдериниң түңнелдерин ажыглаарының аразында сырый холбаалыындан тодаргай билдинип турар»—деп, «Берлинер цайтунг» солуп бижээн.

«Ол шенелделер эртемге чаа оруктуг ажыдып берип турер-дыр»—деп, солуп айыткан.

РАВАЛПИНДИ. (СЭТА). Пакистаннар совет космос корабльдериниң ужудуушкунун кичээнгейлиг сонуурган келген. Космоска кылган шенелделерниң дугайын болган ужудуушкуннар программазын күүсеткен соонда корабльдерниң чоруу чогуп, Черге хонупкавын Пакистанның парлалга агентилели АПП «Чаңнык» деп эгелиг кылдыр дамчыдып дыңнаткан. Үш совет космос кораблиниң харыугда ужудуушкун кылганы ол талазы-биле амыгаа чедир кылып келген эң кайгамчыктыг эртем шенелделериниң бирээзи болган-дыр деп, Исламабад университединиң оралакчы президентизи Разиуддин Сиддики медеглээн. Космосту шинчилээринге кайгамчык улуг чедишкиннерни совет эртемденнер чедип алган болгай. Ынчангаш оларның шылгараңгай чедишкинни сөөлгү үеде база чедип алганы черле мактанчыг деп, Р. Сиддики демдеглээн.

Совет эртемденнер космос лабораториязын тургузарынче орукка база бир улуг базымны кылган деп, космосту болгаш агаар делгеминиң үстүү каттарын шинчилээр талазы-биле пакистан төптүң директору Тарик Мустафа медеглээн. Ол талазы-биле металлдар тудуштур каңнаар шенелдени космоска кылганы аажок сонуурганчыг деп, СЭТА-ның корреспондентизинге Т. Мустафа чугаалаан.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Орбита станцияларын тудуп тургузарынга совет шенелделиң улуг ужур-дузазы», «Союз-7» космос корабли шинчиледдер программазын күүсеткен соонда ССРЭ-ниң девискээринге конупкан» деп эге-биле Варшава солуннары парлагылаан. Олар чаа совет шенелделиң дугайын калбаа-биле бижээн. Космос корабльдериниң экипажтары шенелде программазында төлевилеттинген сорулгаларның шуптузун күүсеткен деп, «Трибуна люду» солун «Эскадра черге кээп хонупкан, орбита станцияларын тудуп тургузарының оруунга улуг базым» деп, эге-биле демдеглээн. Бүгү шенелделерни чазыг чок кылганы сонуурганчыг. Орбита станцияларын тудуп тургузарының оруунга чугула база бир базымны кылган деп, солун бижээн.

ЖЕНЕВА. (СЭТА). «Космоска каңналга кылыр кайгамчыктыг шенелде боттанган»—деп, Москвадан келген дыңнадыгларны тайылбырлавышаан, Швейцариянның Күш-ажыл партизының органы «Руа уврие» солун демдеглээн.

«Космоска каңналга кылганы космоска тудуг болгаш монтаж ажылының технологизын тургузарының эгези болган туруп болур» — деп, «Трибюн де лозанн» солуннуң эртем тайылбырлакчызы бижээн. Ол каңналга келир үеде орбита станцияларын тургузарынга эртежок чугула деп чүвени чугаалаваска бедип хой саныыр, космос аппараттарының үреэли бөрии шуут-ла космоска чораан эдип ап болур апаар үе ам ырак авес деп, тайылбырлакчы оон ыңай бижээн.

Совет Эвилелиниң чазак төлээлери Пекинде барган

ПЕКИН. (СЭТА). Совет Эвилелиң биле Кыдат Улус Республиканың чазактарының аразынга чедип алдынган дугуржулганы ёзугаар ийи таланың сонуурган турер айтырыгларынга хамаарыштыр чугаалажыышкыннар кылыр дээш Пекинге Совет Эвилелиниң чазак төлээлери октябрь 19-та чеде берген.

Совет төлээлериниң удуртукчузу, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министриниң бирги оралакчызы В. В. Кузнецов Пекинге мынчалдыр медеглел кылган: «Совет чазак төлээлери Совет Эвилели биле Кыдат Улус Республиканың чазактарының аразынга дугурушканын ёзугаар ийи таланың сонуурган турар айтырыгларынга хамаарыштыр чугаалажыышкыннар кылыр дээш Пекинге келдим. Чугаалажыышкыннар үре-түңнелдиг болгаш бистиң чурттарывыска, улустарывыска ажыктыг болур деп идеген тур бис. Кыдат таланың кичээнгей салгапынга болгаш эвилеп утказынга өөрүн четтиргенивисти төлээлериҢ өмүнээзинден, бодумнуң өмүнээмден илергейлексеп тур мен».

Партия ажылдакчыларының чөвүлел хуралы

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның чыылдырганы партияның областар болгаш районнар комитеттериниң бирги секретарыларының нинти-күрүне чөвүлел хуралы Прагага болган.

Чөвүлел хуралга ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнери Г. Гусак, Ш. Садовский, Л. Штроугал, Э. Эрбан, ЧКП ТК-ның секретарылары А. Индра, Й. Ленарт, Ф. Пенц, партияның өске-даа удуртукчу ажылдакчылары олурушкан.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң соонда партияның ажыл-чорудулгазын чөвүлел хуралдың киржикчилеринге таныштырган. Сентябрь пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып турары партияга болган чурттуң бүгү нинтидел амыдыралынга таарыштыр каттыштырылганын тодаргай хире-черегизин чедип алыр арганы берген деп, ол чугаалаан. Сентябрь пленумунуң түңнелдерин коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкини, хамыктың мурнунда социалистиг чурттарның акы-дүүма партиялары чүүлдүгзүнүп көрген. ЧКП биле социалистиг чурттарның партияларының аразында бүзүрежир чорукту бүрүн катап тургусканы ЧКП Төп Комитединиң ажыл-чорудулгазын акы-дүүма партияларның билип турар дугайын херечилеп турар болгаш моон соңгааргы ажыл-чорудулгага идиг болур дээрзин Г. Гусак демдеглээн.

Ам ЧКП партияны болгаш күрүнеми кризистен үндүрер талазы-биле Төп Комитеттиң апрель пленумунуң төлевилээни, май болгаш сентябрь пленумнарынга ажыдан кылган кол сорулганы күүседип турар.

Май пленуму партияның үгаазылалдыг күштерин каттыштырып болур ындыг үндезинни партияга тургускан деп, ЧКП ТК-ның Бирги секретары чугаалаан. Ындыг болза-даа барыын болгаш өске-даа шын авес үзел-бодалдарга улуг шиитпирлиг демисеяди чорудар, хүн бүрүүн политиктиг ажылын хөгжүдер, партияның аңаа кежигүнерин болгаш ак сеткилдиг бүгү хамаатыларны политиктиг амыдыралга идепкейлиг киништирер ужурлуг.

Массалыг организацияларга, ылаңгыя профэвилелдеринге болгаш ажыл-агыйда удуртукчу аппаратка коммунистерниң ажылынга кичээнгейни салыры эргежок чугула. Будүүлгеге корум-чурумну тургуспас болза, экономиканың, акшаның, ажыя төлевириниң чогумчуп турумчуурун, рынокту хандырарын экижидерин, чонның амыдырал деңнелиин хандырарын чедип ап болбас.

ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунуң түңнелдерин партияда чүүлдүгзүнүп көргенин чугаалажыга бадыткаан. Партия барыын оппортунистиг идегеттерден арыгланып, ЧКП ТК-ның май болгаш сентябрь пленумнарының айыткан политиказының принциптерин амыдыралга боттандырарынга бүрүн шиитпирлиг ооң үгаазылалдыг өзээ бижыып турар.

Түңнел сөзүнге Г. Гусак чөвүлел хуралдың киржикчилериниң айтырыгларынга харыылаан. Ниитилелди чедишкинниг удуртурунга, ЧКП Төп Комитединиң шугумун амыдыралга боттандырарынга эргежок чугула ындыг алдар, хүндүүг бүгү партия организациларын чедип алыр ужурлуг дээрзин ол демдеглээн.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ ЧАЗААНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ

ПРАГА. (СЭТА). ЧССР-ниң Федералдыг хуралының сессиязы болган. Сессияга чазак партазы О. Черник чаа чазактың программазының дугайында медеглел кылган.

1948 чылдың февральда тараачыл оон болгаш интеллигенция-биле эвилелдешкен, түүлүнге чедир тиилээрин чедип алган, ажылчын аңгы ниитиледдиң шиитпирлиг күжү болур деп чүвени барымдаалаан; бодунуң хүн бүрүде чорудар ажылынга ЧКП-ниң удуртукчу ролюн барымдаалап, оон ол ролюнга, оон организацияларынга болган организациялыгына база Национал фронтунуң организацияларынга данган, ажылчы чоннарның социалистиг эрге-чагыргазын бышыглаары ЧКП ТК-ның май, сентябрь пленумнарының кылган түңнелдерин ёзугаар бодунуң мурнунга чазактың салып турар кол сорулгаларының бирээзи болур деп, О. Черник айыткан.

Чазак күүсекчи эрге-чагырга организацияларын бышыглаар, Чехословакияның улусчу армиязының болгаш айыл чок чорук организацияларының чыгыдылгазын ниитиледдиң политиказын боттандырарынга парлалганың, радио, телевидениениң идепкейлиг дуза чедиргерин хандырар деп, программа дугайында медеглелде чугаалаан. Чазак кижизидилге ажылының бүгү адырларынга марксизм-ленинизмниң эртемниг үзел-бодалдарын барымдаалаар.

Чазак улус ажыл-агыйын чурумчударын, ажылчы чоннарның амыдырал деңнелин бедидерин бодунуң сорулгазы болдуруп турар деп, медеглелде бадыткаан.

Чехословакияның иштики, даштыкы айыл чок чоруун хандырарда, национал болгаш интернационалчы эрге-ажыктарывыстың чаңгыс аай болурун барымдаалаар бис. Социалистиг чурттар-биле, ылаңгыя Совет Эвилели-биле эвилелчи болгаш акы-дүүма харылзаалаарывысты бышыглаар политиканы чайгылыш чок боттандырар бис.

Интернационалчы хүлээлгелеривисти күүседир, социализмни комгалаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр Варшава Кереэзиниң камгалалга хамаарышкан кады ажылдажыглалын бышыглаар, эрестиг базымнарны кылыр болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниге ажыл-чорудулгавысты хөгжүдер бис. Ниитилел тургузуу аңгы-аңгы чурттарның тайбың кожа-хелбээ догунаарының политиказы дээш туржуп турар, империализмге удур, национал болгаш социал хосталга хээш улустарның демиселин деткип турар бис деп, О. Черник оон ыңай чугаалаан.

Чехословакияның айыыл чок чоруунуң болгаш бүрүн эргезиниң кол магадылазы ССРЭ-биле, социалистиг өске даа чурттар биле быжыг эвилелдиг турарывыс болур деп, медеглелде демдеглээн. Социалистиг Чехословакияның салым-чолунга хамаарыштыр аку-дүүма чурттарның шын чылдагаанныг айыылзынганының ужурунда 1968 чылдың августа эвилелчи шериглер келген деп чазактың санап турарын медеглелде чугаалаан.

ФКП-ниң кыйгырыы-биле

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң чаа бажыңының тудуунга ам безин 300.000 франк чыгдынган дээрзин ФКП-ниң Политбюрозунуң кежигүнү Гастон Плисоньеннің «Юманите» солунга парлаан чүүлүнде чугаалаан.

Эң кайгамчык факт болза, Төп Комитеттиң кыйгырыын партияның чер-чер организацияларының ол-ла дораан чүүлдүгзүнүп көргени болур деп, ол айыткан. Партияның 1000 хире эге организациязы, 150 район комитеди болгаш 24 федерациязы боттарының киирер түңүн кыска хуусада киирген. Партияның хөй эге организацияларының ФКП ТК-ның кыйгырыынга харыы кылдыр негеттингенинден хөй түңнү киирген.

Партияның хөй кежигүнерин болгаш оларның талалакчылары боттарының тура-соруу-биле партияның районнар организацияларынга кээп, боттарывыңы шыгжамырын берип турар дээрзин чүүлде демдеглээн.

ФКП ТК-ның чаа бажыңының тудуун партияның 1970 чылдың декабрьда демдеглээр бежен чыл юбилейинде доозар ужурлуг.

ФРАНЦИЯ-БИЛЕ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА БЫЖЫГЫП БАЗА КАЛБАРЫП ТУРАР

Совет-француз кады ажылдажылга болгаш ийи чурттуң хөделиишкиннерин таарыштыр чорудары амгы делегей байдалының доктаамал фактору болу берген. Францияның даштыкы херектер министри Морис Шуман бо бодалды чоокта чаа Москвага кылган бодунуң албан ёзузунуң аянчоруунуң үезинде илергейлээн. Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин болгаш Н. В. Подгорный М. Шуманны хүлээп алган, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко-биле элээн беседаларны ол кылган. Олар делегейде байдалдың дугайында, делегейниң кол айтырыгларының талазы-биле, а ол ышкаш совет-француз кады ажылдажылганың айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын солушкан. Олар Совет Эвилели биле Францияның аразында чаагай харылзааларга күзелиниң ханганын, а ол ышкаш бүгү адырлар талазы-биле кады ажылдажылганы ССРЭ-ге генерал де Голльдуң аян-чоруунуң үезинде 1966 чылдың июньда кады хүлээп алган декларацияда тодараткан бодалды ёзугаар хөгжүдүп, бижыглаарынга ийи чурттуң чазактарының шинтпирлиин илергейлээн.

Чугула элээн айтырыгларның талазы-биле ийи чурттуң туруштары чоок. ССРЭ болгаш Франция боттарының күжениишкиннерин Европага чавырылдырыышкынга, харылзааларны хөгжүдеринге, кады ажылдажылганы калбартыр, Европаның шериг-политиктиг болгулелдерге чарылганын соксадыр, тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту бижыглаар сорулга-биле шинти-европа чөвүлел хуралын белеткээринге ажыктыг кылдыр моон соңгаар-даа үргүлчүлээр бодалдыг. Ийи тала Чоокку Чөөн чүкке политиктиг таарыштыр шинтпирлээшкинни чедип алыр дээш, Вьетнамда дайынны болгаш даштыкы кандыгдаа интервенцияны соксадыр дээш туржуп турар.

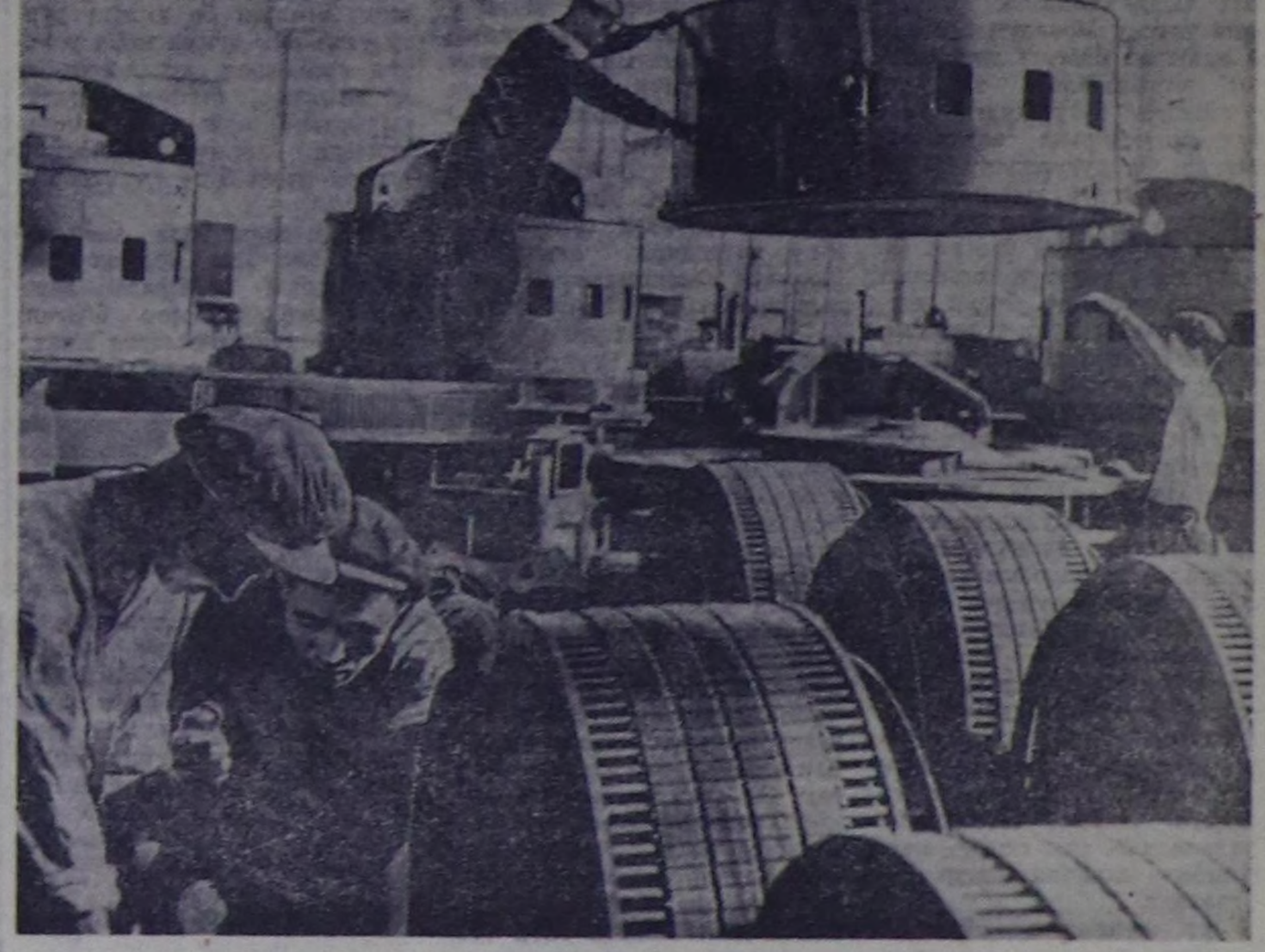
Москвага чүректиң ханызындан байдалга болгаш ботбодун билчир чорукту ёзузунга эртикеп ужуражыышкынар болгаш беседалар совет-француз харылзааларның хөгжүдезинге чаа салыышкын болган. Чаа президент Жорж Помпидуның болгаш француз чазактың өмүнээзинден Морис Шуман Францияга албан ёзузунуң аян-чоруун кылып келзип дээн чалалганы совет удуртукчуларга бүзүреткен. Келир чылдың эгезинде Францияга келзип деп А. А. Громыкону ол база чалаан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш Совет чазак 1970 чылда Совет Эвилелиниге келирин Француз Республиканың президентизин чалаан.

Москвага «француз неделяның» өске кезиниң совет-француз экономиктиг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларынга бараан болдурган. Морис Шуман бо айтырыгларны совет удуртукчулар-биле чугаалажыш көргеш, а октябрь 13-те М. Шуман доктаамал ажылдаар совет-француз холушкак комиссияның IV сессиязының ажыдыышкынынга киришкен. Бо чылдың январьда Парижке болган сессия кады ажылдажылганың эртем-техниктиг, экономиктиг бүгү адырларының, садыгның болгаш медицинаның талазы-биле сөолгү чылдарда чедип алдынган улуг түңнелдерни демдеглээн.

1968 чылда ССРЭ биле Францияның аразында бараан саарылгазы 1964 чылдың деңнелиинден ийи чартык катап ашкан. А май 26-да чарган узун хуусаалыг чаа дугуржулганы ёзугаар бараан саарылгазы 1970—1974 чылдар дургузунда ийи катап көвүдээр ужурлуг.

Ийи чурттуң ажыл-ишчи харылзааларын кайызынга-даа ажыктыг болур чорукка үндезилээш тургузуп турар болгаш оларның үндезин эргеажыктарынга дүүшкен. Оон ужурунда совет-француз ажыл-ишчи харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң перспективалары эки болгаш холушкак комиссияның амгы IV сессиязы ийи чурттуң экономиктиг, эртем болгаш садыг кады ажылдажылгазынга чаа идигни бээр деп бодаарының бүгү барымдаалары бар.

(СЭТА).



Көрей Улус-Демократтыг Республика. Тэанның электромеханика заводунда күчүлүг генераторларның эптээшкини.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

БОЛГАШ ООҢ ОНЗАГАЙ ЧҮҮЛДЕРИ

эвес, харын, ол негелделерни мурнаан, чаа оруктарны айтып, бүдүрүлге чорудулгаларын боттандырарының эң ажыктыг техниктиг чепсектерин шилип алырын тодарадып турар. Эртем бүдүрүлгени эргелээринге, бүдүрүлгени болгаш күш-ажылды организастаарынга, ол ышкаш планнаашкынга-даа эң-не баштай ажыглаттынар апарган.

Эртемниң ролюнуң аажок өскенин болгаш делегейниң үлетпүр талазы-биле сайзырангай бүгү чурттарында эртем-техниктиг депшилгеге үргүлчү өзүп турар чарыгдал—эртем-техниктиг революцияның эң тода илерелдерининг бирээзи-дир. ССРЭ-де чүгле эртем шинчилелдерине акшаландырыышкын сөолгү 10 чылда 6 катап өскен (сан-чурагайлаар 1966 чылга хамааржыр), эртем-шинчилел албан черлерин болгаш дуржулга баазаларын тударынга капитал салыышкыны чыл бүрүде өзүп турар.

Эртем шинчилелдериниң түңнелдери практикага ам кажангызындан артык дүрген иептерел турарын бистер хаяа эвес дыңнап база боттарывыс чугаалап турар бис. Шынаала ындыг. Фарадей электромагниттиг индукцияның сугагыг дүрүмүн 1831 чылда ажыткан, а ол дүрүмге үндезилеттинген техника талазы-биле ажыктыг электри шимчедикчилери барык чартык чүс чыл эртикендэ тыптып келген. Уранны хээндектээрин Ган, Мейтнер биле Штрасманның ажытканы-биле атомнуг энергетиканың эгелээнининг аразында чүгле 15 чыл эрткен. Ындыг дүргедээшкин эртем биле бүдүрүлгениң сырый харылзаазы-биле бүрүн тайылбырлаттынар.

Эртемниң ролю чүгле моонбиле кызыгаарлаттынар, ажыдыышкынны эртем чүгле техникаже иептередир дээш кылып турар дээр болза, шын эвес болбайн аан. Шынында, эртемниң янити хемчээлинде эртемниң бодунуң иштики, ооң алыс хөгжүлдезин тодарадып турар айтырыглар улам улуг черни эзелеп турар.

ЭРТЕМНИҢ байдалының өскерлирин эртем-шинчилел ажылының хемчээлдериниң, хевирлериниң болгаш организастаар аргаларының өскерлип турарындан илереп турар. Бир эвес шинчилел ажылын моон мурнунда ийи-чаңгыс эртемденнер тематиказ шилип алырын болгаш күүседир хуусаазын боттарының туралааны-биле боттандырып турган болза, амгы үениң эртемин аажок хөй кижилерин хаара түткан болгаш күүлүг техниктиг баазага үндезилээн тудуш харылзашкак система тавыштырып турар. Ол чорук эртем-шинчилелдерин организастаар болгаш планнаар дугайында айтырыгны мырыңай чаа ёзу-биле тургузарын негеп турар. Эртемни болгаш техниктиг депшилгени чаа ёзу-биле көөр чорук организастыг плерелившкинни база тыпкан. Бир эвес эртемниң күрүне организациязы ең баштай бистиң чуртувуста тыптып келген болза (ол чорук ССРЭ-ге эртем-техниктиг депшилгеге улуг ужур-дузалыг болган), ындыг организацияларны социалистиг-даа, капиталистиг-даа чурттар чоорту тургузуп алган. Эртем болза чер болганга күрүне ажыл-чорудулгазының түүлү апар чыдар.

Шынар талазының бурунгаазлашкыннары барык эртем бүрүзүндэ көстүп турар. Эртемниң хөгжүлдези ооң дифференциязының өзүлдезиниң күштелири-биле, шинчилээшкиннің хей санныг чаа адырларының болгаш угланышкынарының тыптып турары-биле болуп турар. Ол чорук эртемниң структуразының нарылдаарынга, шинчилелдерни улам-на кызыладырының эргежок чугулазынга чедирип, оларны илап каттыштырарын негеп турар.

Эртемниң дифференциязы аңаа удурланышкан интеграциязының чорудулгазы-биле неметтиниң, эң янзы-бүрү эртемнерниң удур-дедир бирикчирн болгаш бот-боттарын байыдары-биле неметтиниң турар. Бо чорудулга амыдыралдың утка-шынарыя шинчилээринің чижээнден тода көаүлген. Моон мурнунда дириг чүвенин айтырыглары-биле чаңгыс биология эртеми ажылдап турган, а ам ол эртемни химиктер, физиктер, кибернетиктер, математиктер аналиэтеп ажылдап турар. Ындыг байдалды социал чорудулгаларның шинчилелдеринден база хайгаарап болур. Чижээ, бүдүрүлге коллективиниң структуразын өөренирин социалогия, психология болгаш экономиктиг эртем чорудуп турар.

2.

ТЕХНИКАНЫҢ амгы хөгжүлдези кижи төрелгөчевге ажыктыг эвес, ол хөгжүлде буураашкынга чедирип болур деп, чамдыкта, ылаңгыя кырган кижилер чугаалап турар. Бо-ла бүгүнү кылып турар эртемденнерни болгаш инженерлерни «соксаңар дээрге келген деп турарлар база бар. Ынчаар бодап, чугаалаары шын бе? Чок. Ындыг эвес.

Амгы эртем-техниктиг революцияның үезинде бисти дээгаңган бойдус элээн когаралдыг болуп турарын чугаалалдывыс. Ынчалзажок өске бир ындыг чүүл база тодаргай: бойдуска дузалаарынче угланган чүгле бо революцияның түңнелдери бойдусту камгалаар болгаш байыдарынга кижи төрелгетенге дузалаар. Ынчангаш борта бистер кол айтырыгга чоокшулап келдивис: эртем-техниктиг революция биске үүнүп аазап турарыл, кандыг өскерилгелерни болдурарыл? Ындыг-ла ырак эвес келир үеде техника биле үлетпүр кандыг болуруп, кандыг социал уржуктар болуруп билип алырын ораладжып көрээли. Бо айтырыгны солунга чүүлге тода харыылап болбазы билдингир-дир, ынчалзадаа тодараттына берген шынарларга болгаш дүрүм ёзугааргы чүүлдерге үндезилээш, чамдык угланышкынарны адап болур.

XVIII чүс чылдың төнчүзүндеги, XIX чүс чылдың эгезиндеги үлетпүр артыдезиниң техниктиг түңнели мануфактураны солаан фабрик-завод будүрүлгезиниң тывылганы деп чүве билдингир болгай. Эртем-техниктиг революцияның амгы үе-чадазы боттаны бергендэ кижи төрелгетен күш-ажылдың чепсектериниң, будүрүлге характериниң долу өскерлер бээрин көре бээр: бөгүн турун турар механизастаттынган машина будүрүлгези комплекстиг автоматчыттынган болу бээр. Өскээр чугаалаарга, автоматтар чүгле тус-тус ажылдарны күүседир эвес, харын олар кончуг нарын комплекстиг будүрүлге чорудулгаларын, а ол ышкаш ону эргелээринин чорудулгаларын күүседир апаар.

КОМПЛЕКСТИГ автоматчыдылга дээрге, автомат ажылчынның үлээлгезин күүседир, а өске артканнарын —күш-ажылдың чепсектерин, материаллар, технологтуг чорудулгалар биезки хевээр артар дээни ол эвес болбайн аан. Чок, амгы эртем-техниктиг революция ол бүгүге үндезин өскерлиишкиннерни киирер: электрө техниказы, химия, биология, радиоэлектроника, атомнуг энергетика будүрүлге чорудулгаларының боттарын, материалдарны болгаш машиналарны база өскертиптер. Чижээ, химия бистеке чаа-чаа синтетиктиг материалдарны бээр. Силерниң кедип турар платьеңер дүктеп кылган постен оранчок артык —синтетиктиг постен кылдынган боор деп чугаалапсывысса черле частырыг болбас боор, помчукчу. А ийи оң чыл бурунгаар ындыг материалды үлетпүр кылбайн турган-на болгай. Үлетүрүнүң бүгү адырларынга бедик шыпарлыг чаа материалдарны химия берип турар, олар чокка космосче ужудуушкыннар болгаш хирургия кезиишкиннери, бедик дүжүт болгаш ядролуг энергетика бодаттынмас-даа болдур ийик.

Радиоэлектроника чокка бистиң амыдыралывысты биларын база-да берге, радиоэлектроника чүгле Черде болгаш Айда болуушкынарны телевизор-биле көөр арганы берип турар эвес, харын амгы үениң бүгү автоматтыг системаларының, информацияларны башкарар болгаш ажылдан кылырының системаларының үндезини болуп турар.

(Уланчылыг).

ТУДУГ ШӨЛҮ—КОСМОС



«Союз-6» космос кораблин Черниң спутинигниң орбитазынче үндүрерин октябрь 11-де Совет Эвилелиниге бот-тандырган.

Чурукта: корабльдиң ужудукчузу, подполковник Г. С. Шонин биле корабльдиң бортинженери В. Н. Кубасов ме-дицинаның бот контролунуң үезинде.

В. Чередниценттиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

«Союз-6», «Союз-7» болган «Союз-8» — совет үш космос корабльдериниң болуглежип алган ужудушкун кылганы космос делгемин шингээдип алырынга база бир улуг базым болган. Орбитага «Восход» корабльдерни солаан, «Союз» бүдүшүүг баштайгы корабльдерин боттандырган шенелделерин үргүлчүлээни ол. Хой сорулгаларга ажыглатпынар, ужудукчулуг аппаратар, «Союз» бүдүшүүг корабльдер Чер чоогунуң космос делгемин улуг программа ёзугаар комплекстиг шинчилээр ажылдар чорудар, ужудукчулуг космос системазының ажылдарын шүүлдүр хой-хой айтырыгларны шинтпирлээр дээш орбиталарга корабльдериң таарыштырылга кылыр ужудушкунун боттандырар арганы берип турар. Чоокта чаа-ла эртемденнериниң чогаадыкчы бодалы кылдыр сагындырып турган чүүлдер бүгүн бистиң амыдыралывыска боттанып турар.

Амгы шенелде агаар болган дензи чок турар байдалга металлдар каннаар чүүл-бүрүг аргаларга ажыглаар, хевар технология дериглерин шенээр программалыг.

Канналга ажылдары нарын конструкцияларны тургузарынга әргежок чүгүла. Эртем биле бүдүрүлгенин чаа адыры — космос технологиязы биске козулдур-ле тыптып турар. Оон-биле катай космос тускай эртемниглериниң «штаны» база немежин турар. Космонавт — ужудукчулар, амчылар, эртемденнер-биле катай космоска ажылдаар канналчылар, монтажчылар, тулгужулар тыптып турар.

Орбитага ажылдап турда, ол тускай эртемнитлерге техника талазы-биле каңдыг бергелер, баш бүрүнгаар кордунмээн ужуралдар таваржырып үгаалылап коор дээш, эртемденнер Черге космос байдалын үлегерлеп тургускан болгай деп, академик Н. Н. Рыплин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

«Космосту» үлегерлеп турган Черге тургузарга, Чер чоогунуң октаргай делгемиге турда, кижиге таваржып болур нарын болган онза байдалдарны, бодавыже, бүрүн илередип шыдавас. Агаар, деңги чок апаары, космос хереллериниң салдар чедирери, соок температура ол болур. Агаар чокка канналга кылырының эң сайырангай каңдыг аргалары космос технологиязынга ажыглаттынар апаарын деп чүвени канналга кылыр арганың ам космоска әгелээн шинчилелдери көргүзер. Электрон хереди-биле, лазер хереди-биле ажыктыг-биле эвилдирикте кылып турган канналга кылыр арга, базынмакын күжү-биле, унтарны иштин турган кадытта каннаар арга ажыглаттынган түрүп шагат чок. Эвилдирки турган каннаар арга хевирн детальдарны дүрген болган шынарыг тудуштурарын хандырар, оон каннаан тин чинге болур. Ол бүгү космоска ажылдаарынга онза чүгүла.

Агаар чок черге шиткеш, базынмакын күжү-биле канналга кылыр—ийнги арга техника талазы-биле база чогумчалыг. Космоска ону ажыглаарда нарын дериг-хереңселдер херек чок. Агаар чок черге ажылдаар детальдар чамдыкта түгүү бээр, тодаргайлаарга, иштиткеш, базынмакын күжү-биле канналга кылыры дет болуушкун болу бээр-ле болгай.

Чаа шенелделиниң ужур-дузазының үнелеп чедери безин берге. Бир талазынга, ол арга Черге тургузуп ап болбас, эң арыг байдалга ажыглаттынар, металлургия, технологиянын эң чүгүлә теория бодалдарын Хынаар арганы бээр. Өске талазынга — канналга дериин улам сайырангайжыдарының аргазын хынарынга дуза чедирер.

Космос технологиязы баштайгы базынмарын кылып турар. Чер чоогунуң космос делгемин ажыглалга шингээдип алырының чаа үе-чадазы әгелээн. Ол үе-чада орбитага нарын, инженер бодалдыг конструкцияларны болган тудуг-суур тургузарынче чүткүл салбынаан, анаа ажылдарының аргаларын хандырып берип, индустрияның чаа-чаа адырларын хөгжүдүп турар деп, эртемден чугаалаан.

(СЭТА).

МООЛ-СОВЕТ НАЙЫРАЛДЫҢ АЙЫ

КЕЗЭЭ МӨҢГЕДЕ КАДЫ

Бо чылдың октябрь 6-дан ноябрь 6-га чедир бистиң республикага моол-совет найыралдың чаңчыл болган айы болур. Найыралдың бо айы социализмниң болган коммунизмниң оруу-биле чоруп орар Совет Эвилелиниң болган Моол Арат Республиканың улустарының В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюна күженнишкининг белеткелиниң үезинде эртип турар.

Ам удавас Улуг Октябрьның 52 чыл болур оюн демдеглеп эртирер бис. Улуг Октябрь кижи төрелгетөөниң төөгүзүнде чаа үеник ажыдып, колония болган хамаарылгалыг чүрттерге национал-хозяйственный болган революцияның шинчээшкининиң күштүг көдүрүлгүшкүнүн болдуруп, бүгү кижилерге хосталгаже, социалямче орукту ажыткан. Моол улустуң революциязы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының салдары-биле эгелээн болган чартык колония болган феодалдыг чүртке ол революцияның алдарыг уламчылалы болган. Революцияның чалбыштыг херели нацияларның дең эргелиг болурунуң, улуг болган бичө улустарының аңы-дүңмалышкы кады ажылдажылгазының ленинчи идеяларын моолдуң хөвүларынга бодаратказ.

Улусчу революция Моолга 1921 чылда тиилээн. РСФСР-биле улусчу Моолдуң аразынга найырал болган дипломаттыг харылзаалар тургузар дугайында дугуржулга 1921 чылдың ноябрьда чедип алдынган. Ол дугуржулга МАРның төөгүзүнге дең эргелиг чарылзаа дугайында эң баштайгы дугуржулга болган. Ол болза моол улустуң национал эрге-ажыктарынга бүрүн дугжүп, Ыраккы Чөөн-чүкө тайбыңны болган айыыл чок чорукту тургузарынга улуг ужур-дузалыг болган.

Улусчу революцияның тиилээн-биле моол улустуң төөгүзүнге чаа үе-чада эгелээн. В. И. Ленин хожудагай чүрттер ниитилел хөгжүлдезинин капиталистиг чадазын таварывайн хөгжүп болур деп өөреткен. 1920 чылда Коминтерниниң II конгрезинге Владимир Ильич бодунуң илеткелиг мурнакчы чүрттериң пролетарнадының дузаламчызы-биле хожудагай чүрттериң улустары хөгжүлдениң капиталистиг чадазын таварывайн социализмче, оон соонда коммунизмче шилчип болур деп чугаалаан.

Улуг Ленинниң айтышкынарын удуртулга болдурбушаан, Совет Эвилелиниң аңы-дүңма дузаламчызының ачызында социалистиг орукбиле 48 чыл иштинде хөгжүлдезиниң түңнелинде, моол улус экономика болган культура хөгжүлдезинге улуг чеминнкининг чедип алган. Моол араттар кодээ-ажылагай каттыжымышкынарны бүдүрүлге кооперативтерниге каттыжып, боттарының коллективтиг ажыл-агыйларын чыл санында быжыктырып турар.

Ам кодээ ажыл-агый каттыжымышкынары мал ажылының продуктуларын бүдүрелиниң болган күрүнеге садарының кол бүдүрүлгелери болуп, чүртта бүдүрүп турар эттиң 90, дуктуң 70, сүттүң 90 хуузун дужаап турар. Кооперасташкан араттарның шудургу күш-ажылының түңнелинде болган күрүнеңиң улуг дузаламчызының ачызында мал ажылы соксаал чок хөгжүп келген. Улусчу эрте-чагыртаның чылдарында мал бажың ийи чартык катап өскен. Чоогун кижи санынга онаалтыр мал бажының талазы-биле Моол ам делегейде бирги черлериниң бирээзин эдеп турар. Моолга 8-10 чыл мурнунда чер ажылы хөгжүвейн турган болза, ам чартык миллион га черни тарып турар.

Революция мурнунда Моолга үлетпүр чок турган болза, ам ол адыр дүрген хөгжүп турар. Сөөлгү 10 чылдың дургузунда үлегүрүүн ниити продукциязы барык 3 катап көвүдээн. Ол үеник иштинде онон бүдүрүлге тудутларын түткан болган эде кыягап. Үлетпүр МАР-ның материал-техниктиг баазазын тургузарының үндезинин апарган.

Моол улустуң культуразы бедээн болган чаагай чоруу чыл келген түдүм өөүп турар. Шаанда хожудагай чораан Моол ам сайырангай культураның чүрту апарган. Бижик билбес чоруукту улуткаан. Чоогун 1000 кижизининг-не 168-ги тускай ортумак, 10-у дээди өөредилге черлеринде өөренип турар. Оң муң кижиге-зе 13 эмчи, 98 эмнелге оруну онаажыр.

Моолдуң Араттың революсчу партиязының 1966 чылдың июньда болган IV съездиги социалистиг Моолдуң амыдыралынга чугула болуушкун болган. Партияның болган чонуң бүдүрген улуг ажылының түңнелин ук съезд үндүрген болган чүртүүң чоокку чылдарда перспективтиг хөгжүлдезини айытkан. Партияның чаа программазын, социализм тургузуушкунун доозарының программазын хүлээп алганы съездиниң үжур-дузазын улам улгаттырган. Дөрткү беш чыл планының Директивазында көрдүүген сорулгаларны күүседири аңы-дүңма Моолдуң экономиказын болган культуразын хөгжүдериниге чаа базым болур. Эң Цеденбал съездиге түңнел чугаазында «Бистиң утланышкыямзыве тодаргай, ол дээрге, социализм тургузуушкунун дүгеледирин болган коммунизмче чоорту шилчилгенин талазы-биле белеткел ажылдарын чорудары болур»—деан.

Совет болган моол улустарның кезээ мөңгеде бузуулбас найыралы Моол Арат Республиканың ажылчы чонунуң бодунуң Төрээн чүртүүнүң чечектелишкинин деп ажылдаарының кызыгаар чок сорук кииришкин күжү болуп турар. Ол найыралдың эгезин коол революциянның эге чылларында В. И. Ленин биле Сухе-Батор салган, чаңгыс эчис соруга дээш демиселге, **ниити дайзынарга улуур тулчуушкуннарның одунга ол найырал каннаатан.**

1938 чылда Хасан хөл чоогунга тулчуушкун эгелээнде моол шериг Кызыл Армин-биле кады япон эжелекчилерге удур демисежиринге белен турган. Совет-моол аңы-дүңмалышкы дайынчы найырал 1939 чылда Халхин-Гол хемге япон милитаристерге удур кадыг-дошкун тулчуушкуннарга совет болган моол дайынчыларның төгүлген ханы-биле быжыглаттынган. Ол тулчуушкун ийи чүрттүң шериглериниң, аңы-дүңмалышкы чоннарының найыралының болган чаңгыс эвиниң быжыг демдээ болуп төөгүге арткан.

Совет Эвилелиниң Ада-чүрттүң Улуг дайынының үезинде моол улус бистиң чүртва улуг дуланы чедиргөн. Моолдуң ажылчы чоннарының чыгган акша-хөреңгиин биле «Революсчу Моол» деп танк колонназын болган ужар чүүл эскадрильязын тургускан болган Совет Арминга дамчыдып берген. «Революсчу Моол» деп танк колонназы тулчуп чораан, Берлинге четкен. Алдицинаның бот контролунуң үезинде.

В. Чередниценттиң фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы.)

МООЛ ӨҢНҮКТЕР — ТЫВАДА

Бии-Хемниң «Кызыл тараачын» колхозунда Туран сүт-баранын фермазынга чоогшуулап келгенинээре, национал идик-хептерлиг болуп кижилер ферманың сааначыларын-биле хөөрежип турарын экергин кагдывыс.

— Районнуң агиткультбригадазы мынду эрте канчап концерт көргүзе бээр чоор? — деп, кады чораан эжим эдепсиндин.

— Идик-хевин көөрүмге найырадыг аңы-дүңма моол өңнүктер ышкаш-тыр. Баргаш танижа-ла бергей бис — деп, эжимге чугаалавыс.

Оларга чедип келдивис. Шынап-да моол өңнүктер болду. Оларның-биле мендилешкеш, хөөрежи бердивис.

— Тыва АССР-ниң колхозтарының, совхозтарының ажыл-ишчи дуржулгазын солчур дээш келген бис. Чоогу-дээ каггалыг, хүндүзөчел эки чер-дир. Экономиказы, культуразы-дээ хөгжөөн-дир. Өңнүктериниң чедишкининге чоргаарланып чор бис — деп, Дамирен-Сүрен өөрүнүң мурнундан чугаалады.

Ферманың ажыл-ишчилериниң аргадуржулгазын телевидениеге көргүзер дээш чурукка, кинога тыртыгырын алыр дээш келгенивисти өңнүктерге чугаалады-выс.

«Кызыл тараачын» колхозтуң Туран фермазы-дээ эки-ле-дир. Ажыл мында шуптуу механизастаттынган. Инекгерниң тураар черн безин кайгамчык эки. Сиген, силос четчири-биле дужуртулгеп. Сааначыларының ажыл-иштн кайгамчык-ла-дыр — деп, эки Равдан чугаага киришти.

— Мурнакчы сааначылар Анна Захарова, Серафима Шыырап, Александра Шадыкина болган ескелер-дээ арга-дуржулгавысты солуштувус. Өөренип алыр чүвелерле хей болду — деп, сааначы Чимид чугаалай-дыр.

Өңнүктер-биле сагыш-сеткилдин ханыындан хөөрежип, байырлашкаш чорупту-вус.

Моол Арат Республиканың Усба-Нур аймагының Чаңдыан Шивээ кодээ ажылагый каттыжымышкынының төлээлери: оон кадрлар талазы-биле даргазы, төлээлериниң баштыңы Равдан, МАР-ның Улуг Хуралының депутады, сааначы Чимид, мал эмчизи Дамирен-Сүрен, зоотехник Цэрэн, хойжу бригаданың бригадири Пурэвсэ, мурнакчы чолаачы Авирмед олар Чөөп-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем районнарының мал ажыл-агыйы болган албан бүдүрүлге черлери-биле танышканнар. Ам Тывадың паймсылалы Кызылдың бүдүрүлге, албан организацияларын болган ескe-дээ солун черлерни көөрлер. Оң ышкаш «Кок-Тей» совхозтуң, дуржулга станциязының ажылагыйзары-биле танышып, мурнакчылар-биле дуржулгазын солчурлар.

К. САРЫГ-ООЛ.

ТООЛЧУЛАР СЛЁДУ

Чадаана хоорайда Өвүр, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнарның тоолчуларының слёду эгелээн. Оон ажылынга бежен хире хоочун тоолчулар киржип турар. Слёттуң киржикчилери Тыва дугайында кино-чуруктарны, бот-тывынгыр уран чүүл концерттерин көөр. Слёттуң ажылында эртемденнер, партия, совет ажылдакчылар, журналистер киржип турар. Тыва улусчу фольклорну өөренип көөрүнге болгаш улам байыдарынга тоолчулар слёду дузалаар.

АМ ИЙИГИ ЧЕРДЕ

САН-ХУАН. (СЭТА). Делегейниң Сан-Хуанда эртип турар шыдыраа маргылдаазынга мурнап турган ийи шыдыраачының түңнелдери ам чеди салыгның соонда аңгы-аңгы апарган. Америк гроссмейстер Бисгайер Пуэрто-Риканың шыдыраачызы Мартинести уткан, а делегей чемпиону Спасский ГФР-ниң шыдыраачызы Шмидбиле 22-ги көште хайыныштыр.

Бисгайер 5.5 улуглуг. Спасский оон чартык удук эвээш саныгы.

Ол-ла салыгга Данианың шыдыраачызы Ларсен Пуэрто-Риканың чемпиону Колонну 39-ку көште уткан.

Дилегни хандырган

Чөөн-Хемчик районнуң Ленин аттыг колхозунуң Шоп-Шуп, Теректиг, Балгы, Адар-Топ, Хөндергей болгаш өскедал ыраакы обаларда малчыннарынга Ондар Доңдукович Нелыт-Доржу сөөлгү дөрт чылда үргүлчү барып, оларның чаган солун-сеткүүл, чагаа бижиин чедирип келген. Оон почтачы болуп ажылдаан ниити стажы 16 чыл.

Халаарымнаан ажылынга кызымаа почтачыны колхоз баштаар чери чыл эгезинде кижи-биле солун, өске ажылче шилчиткен. Ол шилтиргеге баш бүрүнгаар кордунмээн ужуралдар таваржырып үгаалылап коор дээш, өртемденнер Черге космос байдалын үлегерлеп тургускан болгай деп, академик Н. Н. Рыплин СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

— Мурнакчы сааначылар Анна Захарова, Серафима Шыырап, Александра Шадыкина болган өскелер-дээ арга-дуржулгавысты солуштувус. Өөренип алыр чүвелерле хей болду — деп, сааначы Чимид чугаалай-дыр.

Өңнүктер-биле сагыш-сеткилдин ханыындан хөөрежип, байырлашкаш чорупту-вус.

Моол Арат Республиканың Усба-Нур аймагының Чаңдыан Шивээ кодээ ажылагый каттыжымышкынының төлээлери: оон кадрлар талазы-биле даргазы, төлээлериниң баштыңы Равдан, МАР-ның Улуг Хуралының депутады, сааначы Чимид, мал эмчизи Дамирен-Сүрен, зоотехник Цэрэн, хойжу бригаданың бригадири Пурэвсэ, мурнакчы чолаачы Авирмед олар Чөөп-Хемчик, Өвүр, Бии-Хем районнарының мал ажыл-агыйы болган албан бүдүрүлге черлери-биле танышканнар. Ам Тывадың паймсылалы Кызылдың бүдүрүлге, албан организацияларын болган өске-дээ солун черлерни көөрлер. Оң ышкаш «Кок-Тей» совхозтуң, дуржулга станциязының ажылагыйзары-биле танышып, мурнакчылар-биле дуржулгазын солчурлар.

О. АРАКЧАА.

Күш-ажылчы ээлчегде

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга төлептиг ужуражыр дээш бүгү улусчу чарышка Улуг-Хем районнуң ачылчылери болган садыгжылары идепкейлиг кирижип, чонниң эмчи болган садыг хандырылгазын экижидер ленинчи күш-ажылчы ээлчегге турупкан.

Ак-Тал, Арыг-Бажы, Кара-Тал эмнелге пункгуларының эргелекчилери В. Голубцова, К. Чөреве, А. Белинина, Торгалыг, Арыг-Үзүү участок эмнелгелериниң эргелекчилери А. Сахарова, С. Житов олар чарыштың тиилекчилери болуп, ажылдап турар черни чүгле арыг-сылыг тургузуп, чурттакчыларны ээлдек-эвилел хүлээп ап турар эвес, харын ол шыкаш хову чурзагларын, мал фермаларын докгамал кезип, чонга эмчи дузалын чедирбишаан, медицина темалынга лекция, беседаларны кылып турар.

Районнуң автолавкаларының чолаачы-садыгжылары Э. Наголкина, И. Бадрединов, Көк-Чыраа, Кара-Тал, Булуң-Терек, Арыг-Үзүү суурларның садыгжылары М. Полетаева, Намырай, Е. Поконяпова, З. Вострикова олар совет садыгының культуразын бедидип, барган сварылгазының планларын ай санында ажыр күүседип ажылдап турар.

Н. БАЙКАЛОВ.

Чедиишкиннерни быжыглаан

Столовайлар болган рестораннар трестиниң коллективи ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг хүзөлегелерин күүседир талазы-биле эрткен тос айларда чедишкининг ажылдаан. Бараан сварылгазының планын хүүсаа бетинде 102,4 хуу, бодунун продукциязын үндүрериниң даалгазын 104,3 хуу, ону планнан ажыр 78 муң рублые сварган.

Күш-ажылчы бедик көргүзүглерин чедип алырынга социалистиг чарышты эки организастаан, түңнелни чогуур үезеринде үндүрүп, тиилекчилерни шакпан, мактан келгени дузалаан. Тос айның көргүзүглери-биле № 4 столовая (директору эш Краюшкин) тиилекчи болуп, трестиң столовайлар болган рестораннар аразынга шилчиир Кызыл тугун база акша шаңналыг чаалап алган. «Огонёк» кафениң ажылдакчылары чйги чериң эжелеп, шилчиир ыыпелдиң. «Улуг-Хем» ресторанының коллективи Хүндүлел бижиктi алган.

Трестиң ажылдакчыларының аразында бодунуң херээниң мастерлери, чүткүлдүг, ак сеткилдиг кижилер хей. Оларга чолаачы И. Лоцких, № 34 столованың кондитери А. Попова, «Кызыл» ресторанның повары Б. Байыр, «Улуг-Хем» ресторанның эът цехининг ажылчыны У. Топуран болган өскелер-дээ хамаарыжыр.

Столовайлар болган рестораннар трестиниң ажылдакчылары чедишкининерни быжыглаан, Октябрь байырлалыя төлептиг үткүүр соруглаганы салган ажылдап турарлар.

СПОРТ

ДӨРТКҮ САЛЫГ

Республиканың шыдыраа чемпионадынга дөрткү салыг эрткен, оон-биле кады мурнундагы салыгларда чедир ойнаттынмаан салыгларны эрткен дыштанып хүнде чедир ойнаан.

Дыштанып хүнде болган чедир ойнаашкынга спорт-мастериге кандидат Чыртак-оол Оюн Новосибирскининг шыдыраачызы Геннадий Галузин-биле ужураштаан. Ол ийи шыдыраачы-даа, оюнуң киржикчилери-даа ук салыг Оюнуң тиилелгези-биле доостурун, ол салыгны ёзу барымдаалап эрттирип турарын чугаалажып турду.

Ынчалза-даа Обь хемиин чанында хоорайның шыдыраачылары тиилелгени чедип алтан. Чүл дизе, Оюн тергиин частырыглыг көп кылган. Тывадың дээре шыдыраачыларының бирээзи Ч. Оюнуң бо удаада копкак ойнап турарын алден-дир. Дөрткү салыгда ол Николай Шишигинге 12 көшкеш-ле уттурган болгай.

Хеймер-оол Ондар биле Альберт Панюкининиң аразында ойнаашкынының соңгаардаттынганы мурнунда дыштакан болгай. Борта база-да бирги разрядчы удар ужурлуг турган. Хеймер-оол кончуг чараш арга-биле ударын шинтпирлээш, база чазыпкан. Панюкин ону ажыглаашаш, тергеэнин каап берип, кара талзының коянын (Хеймер-оолдуң) он үш улаштыр шалаашаш, хайым кылыр аргазы тыпкан.

Мурнунда чедир салбаан салыттардан Матпа Хомушку — Алексей Новикопка, Монгуш Кенин-Лопсан—Николай Небылицынга уттурган.

Ынчангаш дөрткү салыгның соонда У. Шишигин 3 саныг, Геннадий Галузин, Петр Огурцов, Алексей Новиков, Эвер-оол Беган олар 2,5-2,5 саныг, Кан-оол Сваи, Николай Небылицын, Альберт Панюкин олар үш салыгдан 2-2 саныг чоруп турар. Дүүн маргылдаанның бешки салыы болган.

П. АНТОНОВ.

Редактор К. Н. ДИНГА.



ШЫН СОЛУННУҢ ЧАЛЫНДАР НОМУНДАР

ЧАГЫДЫЛГАНЫҢ ӨРТЭЭ:
чылда—6 рубль,
алды айда—3 рубль
үш айда—1 рубль.

Кино

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Чедишкини чок рыцарь» 10, 14. «Баштай хан, Фрези!» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чоон түнге ыракта» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чай хилие эрткен» 13.15, «Утрюм хем» (3-ку, 4-ку сериязы) 15, 18, 21 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болган пропаганда киллизининиң 35-24, харылсаалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизининиң 23-54, культура киллизининиң 37-13, өдәө ажыл-агый киллизининиң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизининиң 41-27, информация киллизининиң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында харылсаа эргелеттинин типографиязы. Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 10.

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00821.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылдан тургузулуп эгелээнге

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 22 СРЕДА № 249 (8085).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соведининг болгаш Министрлер Чөвүлелининг органы Өртээ 2 көп.

Маркстың болгаш Энгельстиң революсчу өөредиининиң гениалдыг уламчылакчызы, Коммунистиг партияның үндезилекчизи, делегейде баштайгы тиилелгелиг пролетар революциязының удуртукчузу, социалистиг күрүнениң тургузукчузу, делегейниң ажылчын аңгызының баштыңчызы — Владимир Ильич Ленинниң ады чүс-чүс чылдарда чурттап турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңга СЭКП ТК-ниң Кыйгырыглаларындан).

БИСТИҢ ЧУРТТУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМЫ

1969 чылдың тос айларында ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткенииниң түңнелдериниң дугайында

ССРЭ-ниң ТСЭ-ниң ДЫҢНАДЫЫ

Үлетпүрүң ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооң төлептиг үткүүр даазы чарышпышаан, продукциязыны сайгарар база кыылларының хөй вуруузун бүдүрер талазы-биле тос айларның болгаш үшкү кварталдың планын ажыр күүсеткен. Чыл эгезинден бээр үлетпүр продукциязын пландан 2,7 миллиард рубль ажыр сайгарган. Өртээн чылдың чогуур үеэн-биле деңнээргө, тос айларда бүдүрүлгенин немелде өөрүдези 7 хуу болган.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалааны болза, үлетпүрүң түе-түе адырларының продукциязын бүдүрери мынчаар көвүдээн: электроэнергетиканың — 10 хуу, одаар түүл үлетпүрүүнүң — 4 хуу, кара болгаш өңнүг металлургиянның — 6 хуу, химия болгаш нефтехимия үлетпүрүнүң — 11 хуу, машина тудуушкунуунуң болгаш металл ажылдан кылымышкынының — 12 хуу. Культура ажыырадлың болгаш ажыл-агый барааннарын бүдүрери 14 хуу өскен.

Сентябрьның төнчүүнде планнаашкынның болгаш экономика талазы-биле идиг берипкининиң чаа системазын ёзулаар 35,7 муң үлетпүр бүдүрүлгелер ажылдан турган, олар бүгү үлетпүр продукциязының 83 хуузун бүдүрген болган арыг орулганың 91 хуузун берген.

Чурттуң ниитизи-биле үлетпүр продукциязын бүдүргенин нарура-биле айыткан саннарны ССРЭ-ниң Төп статистика эргелениинң дыңнадыында чугаалаан. Шилгиин бо чылдың тос айларында бүдүргени болза: электроэнергия — 480 миллиард киловатт-шак, нефть — 242 миллион тонна, газ — 134 миллиард кубометр, хөмүр-даш — 451 миллион тонна, чой — 60,7 миллион тонна, каң — 82,1 миллион тонна, прокат — 65 миллион тонна, каң хоорааар — 8653 муң тонна, минералдыг чемнишкидилгелер (чаңгыс аай единицалар-биле) — 34 миллион тонна, үнүттер камталар химиктиг бүдүмелдер (чаңгыс аай единицалар-биле) — 205 муң тонна. Тос айларда чуртка бүдүргени: автоматчыдылганың болгаш санаага техникалыының приборлары, хереккелдерин — 1868 миллион рубль, 627,3 муң автомобиль, 327 муң трактор, тарва ажаар 70,3 муң комбайн, 66,4 миллион тонна цемент, 57 миллион кубометр чыып-эптээр демир-бетон.

Улустуң херегелел барааннарын бүдүрери эртекен чылдың чогуур үеэн-биле деңнээргө, мынчаар көвүдээн: хөвең-савыын, дүк болгаш торгу пөстер 135 миллион дөрбелчин метр, ханшпыкы трикотаж 43 миллион саннык, дааранылга кылыылары 1,1 миллиард рубль, хем идиктер 26 миллион ажеш, балык продукциязы 189 миллион рубль, кондитер барааннар 156 муң тонна, синтетээн чүүлдә бүдүмелдерә 54 муң тонна, радиоприёмниктер болгаш радиолаар 305 муң, телевизорлар 717 муң, соодукчулар 407 муң, хеп чуур машиналар 310 муң саннык, мебель 131 миллион рубль.

Үлетпүр ажылының техника-экономиктиг көргүзүлгелериниң чамдык экижидилгези чедип алдынган. Домна суургуларының шөлүр хемчээлин ажыттаары өртекен чылдың чогуур үеэн-биле деңнээргө 1,5 хуу экижээн дээрээн ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында айыткан. Электростанциларда одаар түүлүүн бот-чарыгдалы киловатт-шак электроэнергияга хамаарыштыр алырга, 1,8 хуу экижээн. Цемент үлетпүрүнде долганыр суургуларның болгаш дзорбелериң шакта бүдүрүкчүлүү бедээн. Нефть тыныш үлетпүрүнде суургадан нефтиниң шилип алыры өскен. Хөвең-савыын үлетпүрүнде аргыг дериниинң бүдүрүкчүлүү эвээн бедээн.

Үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү эртекен чылдың тос айлары-биле деңнээргө, 4,6 хуу бедээн. Тос айларда үлетпүрүнүң арыг орулгазы эртекен чылдың чогуур үеэн-биле деңнээргө, деңнештиргеи өртектериин ёзулаар алырга, 9 хуу ажыг өскен.

Үлетпүр ниитизи-биле планны күүсетсе-даа, эвээн бүдүрүлгелер продукциязы бүдүрер болгаш сайгарар, чымыдалар талазы-биле тос айларның даалгаларын күүсетпээн. Газ тывыжыкчыл, кара металлдарның прокадын, минералдыг чемнишкидилгелерин, күгүр кислотазын, түр токтуг электротехникчилерин, нефть аппаратуразын, электровозтарын, чүк вагонарын, көдээ ажыл-агый машиналарының чамдык хевирлерин, тулут мяжын, цементтиң, тууйбуну, чыып-эптээр демир-бетонну, пөстерин, соодукчуларын, эът продуктуларны болгаш чамдык өске-даа кылыларын бүдүрериниң планы биче чедир күүсетпиннээн.

Чамдык үлетпүр объектилеринде төлевилээн иштүлерин ам-даа ооруум шиңгээдип ап турар. Хөй бүдүрүлгелерде одаар түүлүүн болгаш электроэнергииның чарыгдалы доктаттынган нормадан ажып турар.

Эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор организациялары болгаш үлетпүр бүдүрүлгелер эртем-техниктиг чугула айтырыгларны удам ыңай ажылдап кылырын боттандырган. үлетпүр продукциязының чаа хевирлерин бүдүрерин шиңгээдип ап, технологтуг чаа чорудулгаларны, комплекстиг механизациялыг болгаш автоматчыдылганы бүдүрүлгеге нептередип турган. Ынчыг болза-даа аалаан министерстволар эртемчилел ажылдарының, эртемниг болгаш техниканың чедишкининерин нептередириниң планнарын долу эвес күүсеткен.

Бо чылдың тос айларында улуг ажыл-агыйныга 2,2 миллион хире чотаадылга болгаш рационализаторжу саналдарны нептеретпеен, ол чорук чылда 1,8 миллиард рубль наналганы бээр. (СЭТА).



Эртекен хүннер бистиң совет улуска кайгамчык өөрүнүүр болган. Үш «Союзтуң» космоска бөлүк магалыг ужудушкуну чаа доозулгаш, ол чугула эртем шинчилелдериниң, шенелделериниң программазы күүсеттинген. Ада-чурттуң эртеминиң болган техниказының ол шылтаранган чедишкинин, бистиң алдарлыг маадыр космонавтарывыстың чиже-лежир чүве чок эрес-дидим ужудушкуну В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга бүгү улустуң белеткелиниң чыл демдеглелинде чыруткыланчак арын болуп киргеи. Космоска тиилелге, беш чылдың күш-ажыл фронтуларынга найгамчыктыг боттандырылгалар — Октябрьның байырлалынга Төрээн чурттуң төлептиг белектери болур.

Бо чуруктa: «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» дээр совет космос корабльдериниң маадырлыг экипаштарының кежигүнерә-дир. Солагай талазындан оң талазынче — **Владимир Шаталов, Виктор Горбатко, Валерий Кубасов, Анатолий Филипченко, Алексей Елисеев, Владислав Волков** болган Георгий Шонин олар Москва Кремлиниң девискээринде түрлар. (1969 чылдың сентябрьда).

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохроникazы).

ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери Москвада

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң болгаш Совет чазааның чалаанын ёзугаар Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлери албан ёзулуунуң найыралчы ажы-чорууун кылып, октябрь 20-де Москвада келген. Оон состазында: ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Густав Гусак (төлээлериниң баштыңы), ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентизи Людвик Свобода, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черник, Чехословакиянның өске-даа партия болгаш күрүне ажылдакчылары.

ЧССР-ниң болгаш ССРЭ-ниң күрүне туктары-биле шимээн Внуково аэродромга эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев болган албанның өске-даа кижилери чехословак өөнүктерни чылыг сеткил-савыыттан болгаш чүректиң ханызындан утпаан.

• • •

ЧКП ТК-ниң Бирги секретары эш Густав Гусак баштаан Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлери албан ёзулуунуң найыралчы ажы-чорууун кылып, Совет Эвилелиниге келгеш, октябрь 20-де СЭКП ТК-ниң Чиигиие сеьретары эш Л. И. Брежневке, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы эш Н. В. Подгорныга, СЭКП ТК-ниң Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелининиң Даргазы эш А. Н. Косыгинге барын чораан.

Аңаа совет болгаш чехословак удуртукчуларның аразында чүректиң ханызындан найыралчы байдалга эртекен беседа болган.

• • •

СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң чаазы Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлериниге алдар ыяшыр Кремльдиң Улуг ордуузунга октябрь 20-де пайлалга тургусаан.

Шайлалгага ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Густав Гусак (төлээлериниң удуртукчузу), ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентизи, армия генералы Людвик Свобода, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черник болгаш Чехословакияның өске-даа ажылдакчылары турган.

Совет талаадан эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, И. В. Капитонов, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев болгаш өске-даа албан кижилери киришкеи.

Шайлалга чүректиң ханызындан найыралдыг эртекен. Аңаа эштер Н. В. Подгорный биле Л. Свобода чүве чугаалаан. Олардың чугаазын чыылганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш аңаш часкаашкыннары хөй удаа үзе киргеи.

КОЛ КОНСТРУКТОР:

„КОСМОСТУ ШИҢГЭЭДИП АЛЫРЫНЫҢ ЧАА УЕ-ЧАДАЗЫ“

«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң бөлүк ужудушкуну доозулган. Космос деңгеминде шинчилеэриниге улуг ужур-дузалыг шенелделерни кылган. СЭТА-ның туспай корреспондентилери **А. Романов биле В. Степановтуң айтырыгларын харылаан турa, «Союза» корабльдериниң Кол конструктору мынча дээн:**

Космос деңгеминде келир үеде шиңгээдип алырынга онаа чугула, хөй күш үндүрери негеттинер эртем ажылы— чаа үе-чада эгелээн. Чап-чаа доозулган шенелде база шак мындыг, шынап-ла «ажылчын» шенелделериниң бирээзи болган. Оон онаа болган эртем-техниктиг чаа шылгалары чүдеп? Чер чоогунуң «орбитазынче» ниитизи-биле чеди кижи экипажтыг үш «Союза» корабльди салып үндүрер үеэниинң аразын шоолуг-даа үзүктелдирбейн, харын үгда салып үндүргеи. Ук шенелдениң ол онаа шынарлары шак мында. Корабльдериинң системаларын, оларны башкарарының аргаларын улам сайгырангайжыдарын, черге турар хемчээшкин комплексининг ажылдаарын организастаарын чаартарын ол иегээн. Бодап-даа көрүнгер, бөлүк космос корабльдериниң үжарын башкарары чаңгыс корабльдиң ужудушкунун башкарарындан оранчок берге-де болгай.

Космоска бөлүк корабльдериниң ужудушкун кылырын тус-тус үе-чадаларга тускай томуйлаткан командир — полковник Владимир Шаталов аң баштай удуртkан. Командлр программада айыткан, хөй-хөй эртем-техниктиг соругалгарны болгаш шинчилеэлериниң күүсеттир талазы-биле бүгү экипажтарының күжениишкиннерин таарыштыр башкаргаи. Оон түңнелинде космос техниказын ажылдадырын шуудадыры-биле хамыкты мүрнай холбашкан, хөй-хөй эртем-техниктиг соругалгарны дескн, харын үгда чедишкилиг шиитпирлээр арга бар болган. Ону демдеглээри көнүг чугула, «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» калбаа-биле таарыштырыла ажылдырын хөй-хөй ужудушкуннарны кап-даа хүн дургузунда кылып келген. Корабльдер боттарының аразын кап-ла чүс метр кылдыр ботбодунга эдлештирип чоокшулашкан. Корабльдерде тургускан автономнуг ужудушкун хереккелдериниң медээлерин ажылдап турган, ол ажылдарын шуптузуун нүргулаймында хол-биле кылыр башкарылдаанның дузазы-биле кылган. Дүжүрүүшкүн аппаратталрын хол-биле ажылдадыр башкарылда системаларының хуузазы-биле черге хөндүргеи.

Космонавтарны туруштун ёаулуг эдлери дээр мен. Ынчыг болза-даа автоматиканың ужур-дузазын ийнги чергелиг апарган дивес мен. Чок, корабльде автоматтыг хөй системалар бар болгай, ынчаргаш кижи олардың ажылдаарын хынаар, түс үеде тодаргай кайы-бир соругалгы шиитпирлээрине херектиг приборлар биле аппаратталрны ажылдадыр соругалгыг. Аңаа деңгем билиглерлиг, мергежилиг кыядыр кончуг эки белеткеннеген. корабльдиң материалдыг кеэзин чалыг чок эптеп билир болгаш турарын космонавтардан иегеттинер. Ынчыг төлээде, В. Шаталов, Г. Шонин, В. Кубасов, А. Филипченко, В. Волков, В. Горбатко, А. Елисеев боттарының соругалгарын күүсеткеи деп чугаалаар херек.

Ынчаарга кижиниң техниканы биле эвилелдежириниң дугайында бодалды оон ыңай чугаалажыыл. Ракета-космос системаларының автоматчыттынганының деңнели чежемейпин-даа бедик, сайгырангай болза, кижиниң ролюн бичелеши шыдавас. Ужудушкун үезинде ийикпе шуут-ла корабльден дашкаар ажылдар күүсеттирде космонавтың ужур-дузазы харын тергиин улуг. Башкарылда системаларының, амыдырал хамдырарының парын системаларына, өске-даа ол чижектиг ажылдарга хамык чүвениг шуптузуун түүлүнга чедир автоматчытган турар ужурлуг. Оон ужурун база бир янзы биле чогуур.

Ол айтырыгны шинчилеп турар тускай эртемнигнер ону үш кол негеделиг кылдыр көрүп турар. Биргээе— космонавт приборларын ажылдаарын хайгаарабышаан, олардан түүл-бүрү медээлерин үргүлүү алыр. Чижеэлээрге, октартайга корабльдиң кайда чоруурунуң дугайында болгаш өске-даа ол чижектиг медээлер ол. Ужудушкун графига-биле болгаш траекторизы-биле шүүштүрүп турган, ук медээлериниң ужуруи тывары ийиги иегеде ол (чижээн чугаалаарга, корабль командири үг-шигден чаидыр бар чоруурун эскерер). База соолгу, үшкү негеде үндүрген шиитпирлиг боттандырары ийикпе, ылавылаан чугаалаарга, корабльди телевилеттингеи орбитажже садыл үндүрер системалар-биле ажылдаары болур. Бодавыже, ук айтырыгны ниитизи-биле харылаан турарым ол. Черге чүгле ниитизи-биле баш бурунгаар корлуттеп ужуралдар база таваржы берип болур-да болгай.

Космонавтарның ужудушкунга белеткеттингеи маадыр болгуруунуң ужур-дузазын база кетап демдеглеп чугаалаайн.

• • •

Чугула чаа шенелдеги кылырынга киришкеи бүгү эртемнинерге, конструкторларга, инженерлерге, ажылчыннарга, шенекчилерге, космонавтарга өөрүп четтиргенин парлалга дамчыштыр илергейлээрин «Союза» корабльдериниң Кол конструктору дииген.

Кызылда күрүненин башкы институдун болгаш Тыванын көдээ ажыл-агый техникумун Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун ЧАРЛЫЫ

Республиканың колхозтарынга болгаш совхозтарынга көдээ ажыл-агый ажылдарыи чорударынга идепкейлиг киржилгеэн дээш Кызылда күрүненин башкы институдун, Тыванын көдээ ажыл-агый техникумун Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 20.

КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРЛЕРИНИҢ БӨЛҮК БАШКЫЛАРЫН БОЛГАШ СТУДЕНТИЛЕРИН ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1969 чылдың дүжүдүн ажаарынга идепкейлиг киржилгеэн дээш Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Мантеймаа Долановна Балданы—көдээ ажыл-агый техникумунун сургуулу.

Надежда Ивановна Десятниченкону — көдээ ажыл-агый техникумунун башкызы.

Сендаш Анаяновна Оюмаа-ты—Кызылдың башкы институдунун студентизин.

Эрес-оол Сатты—башкы учительиниң сургуулу.

Алдай Николаевич Пичеоолду—Кызылдың башкы институдунун физика кафедразының ассистентизин.

Татьяна Павловна Шаврина-ны—көдээ ажыл-агый техникумунун сургуулу.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-нин Дээди Соведининг Президиумунун Секретары К. БУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай,
1969 чылдың октябрь 21.

ВЛКСМ обкомунун пленуму

ВЛКСМ Тыва обкомунун VII пленуму дүүн болуп эрткен.

«В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңун белеткелиинге Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарның комсомол организацияларының киржилгеэнинин дугайында» ВЛКСМ-ниң Бии-Хем, Барыын-Хемчик райкомнарының бирги секретарлары **С. Баяның, Г. Иргиттиң** илеткелдерин плевуга ыыпнап, чугаалашкан.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле ВЛКСМ-ниң Тожу райкомунуң бирги секретары **И. Очур**, комсомолдуң Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. Ромашов**, «Чыраа-Бажы» совхозтуң комсомол комитединиң секретары **К. Кайдар-оол**, ВЛКСМ-ниң Баа-Хем, Өвүр райкомнарының секретарлары **И. Сымчаан, Н. Орус-оол**, ВЛКСМ обкомунуң секретары **А. Банулин** болгаш өскелер-даа санал бергеи.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **С. К. Тока** пленумнуң ажылынга киржип, республиканың комсомолчуларының болгаш аныктарының соругалгының дугайында делегеренгей чүве чугаалаан. ВЛКСМ ТК-ның ажылдакчызы **Г. В. Ферулов** пленумга олурушкан.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле докталды хүлээп алган.

ВЛКСМ обкомунуң пленуму областың XIV комсомол конференциязын 1970 чылдың февраль 12-де чыылдырарын шиитпирлээн.

Бирги черде

Тываның комплекстиг геология экспедициязының № 18 шинчилел болуу республиканың 25 чыл ооң күш-ажылчы чедишкининнер-биле уткаан. Ам ол В. И. Ленинниң төрүттүнгеманден бээр 100 чыл болуруи төлептиг үткүүр даазы удам шүдүргү ажылдап турар. Чижээ, бо сезонда ажылдың темпизи бедээн, шинчилелдериниң ынчары экижээн. Ол дээрге социалистиг чарыштың чазагай талдары. Экспедициянын хөй-хей коллективтерин мурнал, № 18 болук социалистиг чарышка бирги черни эдээн. Мастер А. Мартышов, эдлеч мастери С. Түмен-Хөө, геолог эш Самалык, хоочун ажылчын эштер Бадарчы, Макурин, проводчиктер А. Пестов, Н. Данилов улуг-нормаларын үргүлүү 115—120 хуу күүседип турар.

О. НАНЧАТ.

Хову-Аксы суур.

Колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизинге уткуштур

ЧУГААЛАШКАШ, ЧҮҮЛДҮГЗҮНГЕН

Колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизинин ажыттывар хүнүнге чедир ам хой эвес үе арткан, а Тываның колхозчуларының республика хуралы октябрь 24-те Кызыл хоорайга болур. Кодээ ажыл-агый артелинин Чижек Уставының — колхозчу амыдыралдың кол хорйлузүнүң төлевилелин Чоон-Хемчик районнуң колхозчуларының хуралдарынга-даа, район конференциязынга-даа калбаа-биле чугаалажып, изин-биле деткээн.

Кодээ ажыл-агый артелинин Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып корүп турда, колхозчулар боттарының саналдарын киирген. Чижээ, колхозчуларның хүүзүнда малының баш санының хемчээлинин болгаш бажың чанында ажыглал черин кызырар азы ковудедир шугайында айтырыгны шинтипирээр эргени колхоз баштаар черинге тыпсырын «Искра» колхозтуң кежигүнү эш Дамбаа санаадаан. Бир колхозка 10 чылдан эвээш эвес үениң дургузунда үзүктелинишкин чокка ажылдап келген колхозчуларга немелде төлевирии бээр дугайында айтырыгны шинтипирээрин: артель баштаар черинге хөпшээрээр кыдыр Чижек Уставка киирери чугула деп, ол-ла колхозтуң кежигүнү эш Лопсаң-Серен санаадап турар.

Колхозтуң трактору азы автомашиназын үрээн, тарылга шөлүн малга чаа бастырган кижилерге харыысалганы күштелдирерин Чижек Уставка оналап айтырын «Октябрь 30 чылы» колхозтуң даргазы эш Мирчин колхозчуларның хуралынга кылган илеткелинге саналдаан.

Ол алды хар четкен болгаш колхозтуң хой-ишти ажыл-агыйынга болуунуң күш-ажылы-биле киржир күзелин илеткен ССРЭ-нин бүгү хамаатылары колхоз кежигүнү боон болур деп, Чижек Уставтың төлевилелинин ийиги болүүнде айыткан. Ынчаарга, 16—18 хардыг совет аныяктарның кол нуруузу дээди өредилге черлеринге кирип турар болганда база ССРЭ-нин Конституциязын барымдаалаш, 18 хар четкен болгаш колхозтуң инитилештирген ажыл-агыйынга болуунуң күш-ажылы-биле идепкейлиг киржир күзелин илергейлээн ССРЭ-нин хамаатылары колхоз кежигүнү боон болур деп Чижек Уставка чурумчудуп доктаатса кандыгыл деп, «Искра» колхозтуң даргазы эш Настык-Доржу саналаан киирген.

Бо болгаш өске-даа саналдарны Чоон-Хемчик районнуң колхозчуларының чоокта чаа болуп өрткен конференциязы база деткээн. Кодээ ажыл-агый артелинин Чижек Уставының төлевилелинге тайылбыр берген илеткелдя райкүүскомнуң даргазы Б. Чүдүк кыскан. Районга колхоз шимчээшкинининиң эң идепкейлиг киржикчилерин — Чоон-Хемчиктиң баштайгы колхозтарының организакчыларын илеткелчи улуг хүндүткел-биле демдеглээн. Чижээ. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Лопсанчап, Моңгуш Севилбаа, Ондар Кыыл-оол, Павел Ремнюк, Буулар Базыр-оол олар районнуң баштайгы колхозтарының даргалары болуп турган. Ол ышкаш Донгак Настык-Доржу 20 ажыг чыл дургузунда колхоз даргалап турар.

Амгы үеде районнуң колхозтары экономика талазы-биле быжыккан болгаш хой адырлыг улуг ажыл-агыйлар кыдыр сайзыраан. Чижээ, «Искра» колхоз 1950 чылдың күзүнүнде безин 204 өрегелиг, түгле 20 саар инектиг, 290 га тарылга шөлдүг, бүлүн чартык тоннаның чадгыс автомашиналыг турган. Ол колхозта амгы үеде 426 өреге, 2500 ажыг колхозчу, 434 саар инек, 4270 гектар тарылга шөлү, янзы-бүрү маркалыг 20 ажыг автомашина, 27 трактор, 24 комбайн болгаш өске-даа кодээ ажыл-агый техниказы бар. Ол ышкаш Ленин аттыг база «Октябрь 30 чылы» колхозтарның экономиказы «Искра» кодээ ажыл-агый артелинден дүвак чок сайзыраан болуп турар.

Чоон-Хемчиктиң ажыл-ишчилери Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгени хүнүнден бээр адаарлыг чүс чылынга төлептиг ужуражыр дээш соруг киришкинниг ажыдавышаан, чаңдык эки түннелдерни 1969 чылда чедип алганын илеткелчи демдеглээн. Район күүгенеге дүк садарының чыл планын 106,1 хуу, сүт садарының 9 айлар планын 104,1 хуу, тараа садар планын 140 хуу, инитининиң малынга сиген, силос белеткээринин планын 112 хуу күүсеткен. Районнуң бо нинти коргузүүнге боттуг үлүүн колхозчулар киирген. Чижээ, «Искра» колхозтуң тараачыларының, механизаторларының бо чылын тараа культураларының бедик дүжүдүн өстүрүп, ажаап ап, күүгене шыгжамырынга планнаан ажыр 500 тонна тараапы сатканнар. Ол ышкаш «Октябрь 30 чылы» колхоз күүгене тараа болгаш мал ажылының продуктуларын садар планнарын чедиишкиниг күүсеткен.

Ленинчи юбилейге төлептиг ужуражыр дээш чарышка киришпишаан, Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери боттуг түннелдерни чедип ап турарын колхозчуларның район конференциязы база демдеглээн. Бүрүнеге сүт садарының планын колхоз 100,2 хуу күүсеткен. Колхоз бо чылын 180 ажыг быжаапы, 4019 хураганы алган. Чурттаапгының өлөөн каш бажыңнарын болгаш 3200 тонна тараа шыгжаар улуг складты колхозтуң тудугжулары ажыглалга киирген. Артель бүдүүлгезинин мурнакчызары ковудээн. Чижээ, саанчы Ондар Айай чыл эгезинден бээр бир инектен-не 1200 литр сүттүг саапган. Моңгуш Дакпай Ленин аттыг колхоз тургустуунган хүнден бээр тудугжулап келген болгаш төрээн колхозунуң тудуг-суурун сайзырадырынга төлептиг үлүүн киирип турар.

«Искра» колхозтуң ферма эргелекчизи Моңгуш Бичинмаа конференцияга саналбергеш, колхоз болза тараачынарга коммунизминиң школазы дээрзин бодуунуң амыдыралының чижээнден бадыткап чугаалаан. Ол колхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазының саанчыларын колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизинге чедишкинниг ужуражыр дээш чарышка киришпишаан, чыл эгезинден бээр 82 тонна сүттү белеткел черинге дужаапган. Конференцияның делегазы Валентина Донгак бодунга быжыглаттынган 15 инектиң бирээзинден-не бо чылын 1400 килограмм сүттү саап, ферманы социалистиг зарыштың типлекчизи болуп турар.

Ленин аттыг колхозтуң кежигүнү Буулар Бонгар-оол, «Октябрь 30 чылы» кодээ ажыл-агый артелинден келген делегат Мижит Доржу болгаш өскелер-даа конференцияга саналбергеш, колхозтуң Чижек Уставының төлевилелин иижи-биле чүүлдүгзүнүп деткээн болгаш ол чаа Устав база колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизинин бо чылдың ноябрьда бистин Төрээн чурттуруустуң алдарлыг пайысылазы Москва хоорайга чыылдырар дугайында шинтипирээр болза, колхоз тургузуун улам ынай быжыглаар дугайында Коммунистиг партияның, ооң ленинчи Төп Комитединиң докладын сагыш салышкынының база бир чаа тодаргай илерээшкинин хүүрээн боттарының саналынга улуг өөрүшкү-биле демдеглээн.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТА: «Искра» колхозтан келген аныяк делегаттар конференцияның часпар үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ПАРТИЯ, КОМСОМОЛ АМЫДЫРАЛЫНДАН

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ совхоз, колхозтарының салбырларында, бригадаларында, школаларында болгаш албан организация черлеринде партия эге организацияларының отчёт-сонгулдалыг хуралдары дээзулган.

Ам партия комитеттеринде отчёттар болгаш соңгулдалар эгелээн. «Мурнакчы» колхозтуң коммунистериниң отчёт-сонгулдалыг хуралынга ооң секретары Донгак Мижит-оолдуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан. Ажыл-агыйга социалистиг чарышты эки организастап, идеологтуг болгаш организастыг ажылдарны доктаамал удургуп келген түннелинде, колхоз бо чылдың тос айларында дээре коргузүүлерниг болган. Күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктуларын садарының үшкү квартал планы ажыр күүсеттинген.

• • •

«ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» ТУДУГ ЭРГЕЛЕЛИНИҢ коммунистери партия организациязының отчёттуг үеде чорудуп келген ажылын ханы аналиэтеп, чедир кылдынмаан чүүлдерни айтып, моон соңгааргы сорулгаларны тодаратпан.

Партбюро кичээнгейни тудугнуң планын күүседиринче салып келгенинден чамдык чедишкиниг отчёттуг үениң иштинде бар болган. Электростанцияның күчүзүн улгаттырган, 400 оруннуг чаагайжыды кылдынган нинти чурттарга бажыңын болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга киирген.

Бригадирлер Күшүгет Калдар-оол, Данзырын Калдар-оол, Лүндүп Сыдаа, шеверлекчилер Зинаида Салчак, Зинаида Мирушкова ышкаш мурнакчылар тудуг эргелелинде хой.

Кылдынган амыдар-биле чергелештир партбюронуң четпестерин коммунистер шүгүмчүлээн. Ылаңгыя партияның иштики амылында, хой-нинти организацияларының удуртулгазында кылдынмайн турар чүүлдерни демдеглээн.

Отчёт-соңгулдалыг хурал нонинчи кабинейни төлептиг уткуурунча тудугжулар коллективиниң күжүн мөөңнээрик чугула соруга кылдыр саналаан.

• • •

ВЛКСМ-НИҢ БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙКОМУ комсомолчуларның болгаш аныяктарның өредилгезинче бо чылын улуг ниче-зингейни салган. Районда 24 первичный эмыядап эгелээн. Ында 1191 кижи хаара туттунган. Кемээки техникумда 230 кижи өреник киргеп. Партия чыры-ышкынында 170 комсомолчу өреник турар.

Өредилгениң чедишкинниг болуру пропагандистен улуубиле хамаарыжыр, оны барымдаалаш, шыырак билиглиг кижилерни томуйлаан. Олар шупту коммунистер болгаш партия кежигүнүнге кандидаттар болуп турар.

• • •

КОМСОМОЛДУҢ МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙКОМУНУҢ пленуму болуп эрткен. «В. И. Лениниң төрүттүнгенден бээр 100 чыл болур юбилейге уткуштур социалистиг хүзээлгелерни районнуң комсомол организациязының күүседип турарының дугайында» ВЛКСМ райкомунуң секретары Саая Эрес-оол пленумга илеткел кылган. Ол ышкаш районнуң комсомол чыры-ышкынының эрткен өредилге чылында түннелдери база сорулгалар дугайында айтырыгны пленум чугаалашкан.

Боттарының социалистиг хүзээлгелерин райпо коллективинде эш Опаштың секретарызанны комсомол организациязының аныяктары эки күүседип турарын пленум демдеглээн. Районнуң эмнелге, харылзаа коллективтеринде комсомол организациялары социалистиг чарышты база-ла эки организастаан.

К. МААДЫ.
Т. ХЕРТЕК.



Коммунал ажыл-агый министерствозунуң автотранспорт будуурулгезиниң коллективинде мурнакчылар улам ковудеп турар. Республиканың Хүндүлел самбырызында кииргеннерден Иван Федосович Вертипраховту айтып бөлүр.

Беш чылдың баштайгы чылында-ла ону 4 чыл 6 айда күүседир хүлээлгени алган. Мурнакчы башкарыкчының сөзү ооң боттуг ямыл-ишинде сиңнинкен, ол бодунда быжыглаан автомашиназы-биле бердинген онаалданы чыл бүрү 140—150 хуу күүседип келген.

Иван Федосович бо чылын онза эки ажылдап, хүн бүрү бүдүн чартык норманы күүседип турар. Техникага камныг, эзлчег нормазын үргүлчү ажыр күүседип келгени-биле ооң адын республиканың Хүндүлел самбырызында киирген.

Владимир Ильич Лениниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл юбилейинге алдарлыткан социалистиг чарышка киргеш, Иван Федосович 1969 чылдың планын шагда ажыр күүсеткен. Чоокта чаа РСФСР-ниң Чурт үлөтпүр министерствозу болгаш профзвилел Төп Комитеди ону «Социалистиг чарыштың тергиини» деп хөрек демдээ-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: И. В. Вертипрахов.

И. ЦЕЛИЩЕВ.

УЖУРАЖЫЛГА КЕЖЭЭЗИ

Оон бээр чээрби чыл ашкан. Эмчи училищезин доозкан аныяк кыс ыраккы Тожуну Буламбукка медпункт эргелекчилей берген. Ам, 1969 чылдың күзүнүнде, Екатерина Ивановна Тарабрина СЭКП Тожу райкомундан мындыг дыңнадыгны алган:

«Партия, совет, комсомол организациларының хой чыдда идепкейлиг ажылдап чораан хераженнер-биле ужуражылга кежээзин Тоора-Хем суурга өртиреринге планнаан. Бо районга үр чылда уре-түүмелдиг ажылдаан болгай силер. Ук ужуражылгага кээп, солун үүлдерден чугаалап бээринерни дилеңивис».

1948 чылдың орай күзү. Улуг-Дагның Улуг-Тайгага чедери берге. Дүвүлүг хат арыңбашче кам чок улдап турар хүн болган. Шак ынчаар берге үеде орук чок тайганы Екатерина Ивановна чары мунгаш ажыр халдып, чалаалгага баргаш, аарыг кижини шинчип, эмин бергеш, даартазында оондаа чүдаргай хүн, улаачы анчы-биле Буламбукче ледир хапкан болду. Эрес-тир яйын.

Тоора-Хемниң Культура бажыңынга ужуражылга кежээзин. Екатерина Ивановна иниирде чеде берди. Ынчаардагы хып дээн кыс, ам өлөөн кырып, арнында сыгыглары арбыдай берген, чугаазы база сожум апарган болду. Ынчалза-даа залда кижилерниң, аныяк хераженниерниң кичээнгейн индирде ораторже угланган, оон ажылының үнелиг дуржулгазын сонуургап дыңнаан.

— Аът азы чары мунун алгаш, тайга-сын өргип, аарыг кижилерге медицина дузазы чедирип турган ол чылдарым чер-ле уттуңдурбас яйын... Ажыл иштиниң хераа, кижиниң улуг бедикче үнер оруун айтып бээр, кижиниң арынүүрү аңаа быжыгар...

Шынап-за, Екатерина Ивановна аныяктарга үлегер болур, өзулуг төлептиг кижиниң бирээзи. Ажыл-иш дээнде олуг чок, сорулганы күүседип кылбаан шаанда сагыжы амыраспас. Кала-даа, кандыг-даа ажылга оон ак сеткияи болгаш чүткүлү, сорулгазын чедип алырынга бүзүреддии мурнап турар. Ол чылларның хой кезиинде эмчи болуп, база СЭКП райкомунуң секретарынга ажылдааны үстүнде фактыларны хереченлеп турар. Анаа идегел чыл бүрү улажып турар. Эң Тарабринаны район эмнелгезиниң коммунистери партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган.

Совет Тываның 25 чыл юбилейинге барып ажылдарын сүмелээн. Бүгү-эвилел ужурдузалыг ол улуг бүдүүлге черинниң төп сеңгелге-механиктиг цегинде ам беш чыл болган, ол токарының бешки разрядчызы.

Комбинатка келгеш, мында демирни кестирер, чондурар, үттээр янзы-бүрү станоктарны өөренип, ооң нарын технологиязын Күжүгет Мартай-оолович бодунга дүрген шиңгээдип апкан. Ол хоочун токарь бодуунуң дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларны өредип турар. М. Эрес-оол, А. Марьясов, Д. Куулар, Н. Кириллов, К. Дадар-оол болгаш өске-даа токарьлар эш Көк-Каракты «башкы» диижи турары таварылга эвес.

Ынчалза-даа залда кижилерниң, аныяк хераженниерниң кичээнгейн индирде ораторже угланган, оон ажылының үнелиг дуржулгазын сонуургап дыңнаан.

— Аът азы чары мунун алгаш, тайга-сын өргип, аарыг кижилерге медицина дузазы чедирип турган ол чылдарым чер-ле уттуңдурбас яйын... Ажыл иштиниң хераа, кижиниң улуг бедикче үнер оруун айтып бээр, кижиниң арынүүрү аңаа быжыгар...

Шынап-за, Екатерина Ивановна аныяктарга үлегер болур, өзулуг төлептиг кижиниң бирээзи. Ажыл-иш дээнде олуг чок, сорулганы күүседип кылбаан шаанда сагыжы амыраспас. Кала-даа, кандыг-даа ажылга оон ак сеткияи болгаш чүткүлү, сорулгазын чедип алырынга бүзүреддии мурнап турар. Ол чылларның хой кезиинде эмчи болуп, база СЭКП райкомунуң секретарынга ажылдааны үстүнде фактыларны хереченлеп турар. Анаа идегел чыл бүрү улажып турар. Эң Тарабринаны район эмнелгезиниң коммунистери партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган.

Совет Тываның 25 чыл юбилейинге барып ажылдарын сүмелээн. Бүгү-эвилел ужурдузалыг ол улуг бүдүүлге черинниң төп сеңгелге-механиктиг цегинде ам беш чыл болган, ол токарының бешки разрядчызы.

Комбинатка келгеш, мында демирни кестирер, чондурар, үттээр янзы-бүрү станоктарны өөренип, ооң нарын технологиязын Күжүгет Мартай-оолович бодунга дүрген шиңгээдип апкан. Ол хоочун токарь бодуунуң дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларны өредип турар. М. Эрес-оол, А. Марьясов, Д. Куулар, Н. Кириллов, К. Дадар-оол болгаш өске-даа токарьлар эш Көк-Каракты «башкы» диижи турары таварылга эвес.

Ынчалза-даа залда кижилерниң, аныяк хераженниерниң кичээнгейн индирде ораторже угланган, оон ажылының үнелиг дуржулгазын сонуургап дыңнаан.

— Аът азы чары мунун алгаш, тайга-сын өргип, аарыг кижилерге медицина дузазы чедирип турган ол чылдарым чер-ле уттуңдурбас яйын... Ажыл иштиниң хераа, кижиниң улуг бедикче үнер оруун айтып бээр, кижиниң арынүүрү аңаа быжыгар...

Шынап-за, Екатерина Ивановна аныяктарга үлегер болур, өзулуг төлептиг кижиниң бирээзи. Ажыл-иш дээнде олуг чок, сорулганы күүседип кылбаан шаанда сагыжы амыраспас. Кала-даа, кандыг-даа ажылга оон ак сеткияи болгаш чүткүлү, сорулгазын чедип алырынга бүзүреддии мурнап турар. Ол чылларның хой кезиинде эмчи болуп, база СЭКП райкомунуң секретарынга ажылдааны үстүнде фактыларны хереченлеп турар. Анаа идегел чыл бүрү улажып турар. Эң Тарабринаны район эмнелгезиниң коммунистери партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган.

Совет Тываның 25 чыл юбилейинге барып ажылдарын сүмелээн. Бүгү-эвилел ужурдузалыг ол улуг бүдүүлге черинниң төп сеңгелге-механиктиг цегинде ам беш чыл болган, ол токарының бешки разрядчызы.

Комбинатка келгеш, мында демирни кестирер, чондурар, үттээр янзы-бүрү станоктарны өөренип, ооң нарын технологиязын Күжүгет Мартай-оолович бодунга дүрген шиңгээдип апкан. Ол хоочун токарь бодуунуң дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларны өредип турар. М. Эрес-оол, А. Марьясов, Д. Куулар, Н. Кириллов, К. Дадар-оол болгаш өске-даа токарьлар эш Көк-Каракты «башкы» диижи турары таварылга эвес.

Ынчалза-даа залда кижилерниң, аныяк хераженниерниң кичээнгейн индирде ораторже угланган, оон ажылының үнелиг дуржулгазын сонуургап дыңнаан.

— Аът азы чары мунун алгаш, тайга-сын өргип, аарыг кижилерге медицина дузазы чедирип турган ол чылдарым чер-ле уттуңдурбас яйын... Ажыл иштиниң хераа, кижиниң улуг бедикче үнер оруун айтып бээр, кижиниң арынүүрү аңаа быжыгар...

Шынап-за, Екатерина Ивановна аныяктарга үлегер болур, өзулуг төлептиг кижиниң бирээзи. Ажыл-иш дээнде олуг чок, сорулганы күүседип кылбаан шаанда сагыжы амыраспас. Кала-даа, кандыг-даа ажылга оон ак сеткияи болгаш чүткүлү, сорулгазын чедип алырынга бүзүреддии мурнап турар. Ол чылларның хой кезиинде эмчи болуп, база СЭКП райкомунуң секретарынга ажылдааны үстүнде фактыларны хереченлеп турар. Анаа идегел чыл бүрү улажып турар. Эң Тарабринаны район эмнелгезиниң коммунистери партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган.

Совет Тываның 25 чыл

МЕРГЕЖИЛДИГ КИЖИ

Күжүгет Мартай-оолович Көк-Карак Сүт-Аксы чедя чыл школазын доозкаш, күш-ажылчы баштайгы базыммарын өгленээн.

Совет Арминиың албанын эрттиргеш, комсомолчу Көк-Карак 1954 чылдан өгленеп, баштай Сүт-Хол МТС-тиң, а ооң соонда «Сүт-Хөл» совхозтуң токары апарган. Ол үнелиг мергежилге он чыл дургузунда мактадыг ажылдаан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизазының кежигүнүнге киргеп өөрүшкүлүг 1960 чыл ооң амыдыралынга кажан-даа уттундурбас.

Демир чондурар станоктарның шупту маркаларын ажылдадып билир мергежилдиг мастерин «Тыва даг-дүгү» комбинатка барып ажылдарын сүмелээн. Бүгү-эвилел ужурдузалыг ол улуг бүдүүлге черинниң төп сеңгелге-механиктиг цегинде ам беш чыл болган, ол токарының бешки разрядчызы.

Комбинатка келгеш, мында демирни кестирер, чондурар, үттээр янзы-бүрү станоктарны өөренип, ооң нарын технологиязын Күжүгет Мартай-оолович бодунга дүрген шиңгээдип апкан. Ол хоочун токарь бодуунуң дуржулгазын аныяктарга дамчыдып, оларны өредип турар. М. Эрес-оол, А. Марьясов, Д. Куулар, Н. Кириллов, К. Дадар-оол болгаш өске-даа токарьлар эш Көк-Каракты «башкы» диижи турары таварылга эвес.

Үнелиг мергежилдиг кижиниң Күжүгет Мартай-оолович Көк-Карак ам он беш чыл токарь стажтыг. Ооң ак сеткилдиг күш-ажылын комбинаттың коллективи үнелеп, ону каш удаа шаңнал мактала киирген. Ооң өг-бүлези чаагайжыдыр кылган чуртталга бажыңныг, кадайы Татьяна Күжүгет база ол төп сеңгелге-механиктиг цехтиң мурнакчы ажылчыны.

Бо чылдың тос айларының бүдүүлге планын Күжүгет Мартай-оолович 120 хуу күүсеткен. Хой-нинтичи, ажылынга үлегерлиг мастерниң моон соңгаар улам чедишкинниг болуруң күзеп каалы.

Х. КЕСТИКЕЙ.

Кагдынган тудуг

Бай-Тал суурга келген кижи суурнуң таптыг-ла ортузунда бедик үне берген улуг тудугну кайы ыракtан эскерип каар. Бир эвес маңаа ийиктү катап чораан кижи болза, ол чаа тудугда чүү-даа немешпейн турарын, харын-даа хой акша-төгеригти чарыгдап турган, салып үндүргеп ханаларның болгаш ону долгандыр чыдып турар чудуктарның ирип үрелин турарын көргеш хараадай бээр. Чүү ыңдыг ара кагдынган тудуг боор ол деп, кижи бүрүү хараадап айтырары чугаажок. Бо болза, тудуу ара соксаанынын бээр үш чылдың иүүрүн көрүп орар, 160 олуттуг клуб-дур. Чогум чүнүң чылдагаанындан түве ийик—чаа тудугнуң түгле ханазы салдынган, оон ынай чыыбайн барган.

Бай-Тал дээрге, район төвүн санаваска, Бай-Тайгада эң хөй чурттакчылыг суур-ла болгай. Чаа клуб тудуу эгелей бээрге олаарның өөрүн турганы ажок. «Тудугнуң нол ооргазы болу берзе-ле ескеэнин чоонуң күжү-биле кылынкай бис аан» дижип-даа турганнар. Чоннуң өөрүшкүзүн шак ынчаар оттурупкаш, ажылды ара соксап каанын черле элдептинг. Түгле ханазын салып каан тудут школа девискээриниден ырак эвесте. Ынчангаш маңаа бичии оолдар, уруглар бо-ла чедип келген, оон өрээлдеринде чаштын ойнаан, чудуктарын кырлаан турар. Харын-даа озал-ондак болгу дег апарган.

Кандыг чыдагаан-биле ара соксай берген тудугуд, оон ужурун ук тудугнуң хамаарышкан организациязы (районнуң культура клубнын, эргелекчизи эш К. С. Чүддүм) дарый тыныкап ажылды катап «дириттирип» эргежок чугула, чүге дээрге амгы үеде бар турар чаңгыс-ла көрүкчүлер залдыг, олут, сандайы-даа чедишпес, азарганчыг тар клуб байтальчыларны канчап-даа хандырып шыдавайн турар.

В. БАРБА,

Бай-Тайга район.

АМГЫ ҮЕНИҢ ЭРТЕМ-ТЕХНИКТИГ РЕВОЛЮЦИЯЗЫ

Төнчүүр. Этезин № 248 (8094) «Шында».

Космос делгемнерни шиңгээдип алырынга эртемниң болгаш техниканың алдарлыг чедишкиннери бүтүдеге биллингир. Кижиниң космосче хапылап бар чыдары амгы эртем-техниктиг революциянның тода илерели болгаш оон чугула утланылышкынарының бирээзи. Космостуң шинчилелдери Өртемчейни шинчилеп өөренирине калбак аргаларны ажыктаан, черниң болуушкуннары-биле космос болуушкуннарының удур-дедир харылзаазының дугайында хой чүүлдерни билип алыр аргазы берип турар. Ыракты өртемчейлерни өөренип көөр чорук материяның хуулуушкунарының дугайында дыка хой чаа түүлдерни билип алыр арганы берип турар болгаш алдыкан түннелдерни элээн хой таварылгаларда эртемни хөгжүдерин болгаш техниктиг дешилгени дүргедедир соруулга ажыглап турар. Спутниктерни салып үндүрген чорук радио харылзааны болгаш телевидениени экижидеринге ажок улуг практиктиг аргаларны кижи төрелгетенге база ажыктаан, а ол болза амгы экономиканың болгаш культураның кол дамырлары болгай. Спутниктер агаарның байдалын баш удур улам шын билип алыр аргазы бергеп.

Амгы эртем-техниктиг революциянын чугула утланышкыны болза ядролуг физиканың чедишкиннерин тайбын сорулгазырга ажыттаары болур. Эртемнин, техниканың болгаш улус ажыл-агыйының хой-хой адырларында изотоптар калбак-биле ажыглаттырынып турар. Болбаазыраттынган атомнарны эртем шинчилелдеринге — физикага, биологияга, химияга, а ол ышкаш бүдүүлге чорудулгаларын болгаш материалдарның шынарын хынаарынга ажыглаары кончуг хөй түүлдерни берип турар. Изотоптар медицинага, металлургияга, машина тудуушкунугга, даг ажылынга, геологияга болгаш өске-даа түүлдерге ажыглаттынып турар. Ынчаарга кижи терелгетеннің салым-чолунга ол чугула түве болза ядролуг энергетиканың болгаш кижи төрелгетеннің бүдүүлүү күштерин хөгжүдериниң төөгүзүнге улуг рольду ойнаар. Ажыдыында атомнуг энергетика чурттарның энергетиктиг балансызынга ажок бичии черни эзлеп турары шын-на (сайзыраңгай чурттарның энергетиктиг ажыл-агыйында атомнуг электри станцияларның бодеңзиин 0,45-тен 2,84 хуу чедип турар). Ынчалзажок атомнуг электри станцияларда электри хандырылгазынче үлөтпүрүүң массалыг шинчирииниң түткүлү түүлү көргүзүп турарыл дизе, делегейниң одалга-энергетиктиг баланызынга ядро энергиязы 2000 чылга чедир кол черни ээлээп турун болур.

Ыңыдыг болганда, амгы эртем-техниктиг революция техниканың бүгү адырларын хөгжүдүп, ол адырларда арганарны болгаш чепсектерни үндезинин-биле өскертип турар. А автоматизация болза ол бүгү хөгжүлгениң түннели, ол дээрге — нол утланыш шкыны, автоматизациянын өчүс сорулгазы — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бүгү хемчег-биле бедиидери, күш-ажылдың аар азы хоралыг чорудулгаларындан кижини хостаары болур. Оон эвээш эвес чугула чүве болза амгы техникада элээн хой чорудулгалар кижи сеткилгагыш болгаш бүдүш-шынар байдалдарының харазы-биле оларны башкарып шыдавас хире ыңыдыг байдалдарда болуп турар. Бо таварылгада автоматизация болза кара чаңгыс болдунуп болур шинтипирээшкин болур. Өскээр чугаалаарга, автоматизация болза кижиге инанып болбас хире ыңыдыг чорудулгаларны бүдүрүлгете боттандырар арганы бээр.

ФИЗИКАДА, химияда болгаш өске-даа эртемнерде чедишкиннер, а ол ышкаш кайчаар-даа ажок бай материалды чыып алганы сөөлгү чылдарда биологиянын революсчу чедишкиннерин баш удур тодаритқан. Биологияда болгаш революстуг ажылдыкшынарның соонда техниканың, илаңгыя көдээ ажылагыйда болгулаан өскерилишкиннерни утаалызап билип алыры безин бергедей берген. Ол ажыдыышкынар аъш-чемни консервилээр болгаш белеткеп кылыр талазы-биле муң-муң чылдарда турун келген эргаларны болгаш көдээ ажыл-агыйны чорударының алыс аргаларын безин үндезинин-биле өскертип болур.

Үнүштерин, дириг амытанарны өстүрүп ажаарының, көдээ ажыл-агый продукциязын ажылдап кылырының болгаш аъш-чемни белеткеп кылырының бүгү чаңчыл болган аргаларын болгаш методтарын автоматчыдары кончуг берге болуп турарының уржуундан ыңыдыг өскерилгелер чайлаш чок болур ужурлут.

Ынчаарга эң аймылдыг аарыглар — чүрек, хан-дамыр, рак, психиктиг болгаш өске-даа аарыгларны эмнээриниң чогумчалыг чепсектерин чоокку чылдарда ажыдыптарын бистер шуптувус бүзүредин-биле маңаа турар бис. Чүгле эң чаа биология улам революсчуп бар чыдар техника-биле кады бистиң бүзүредиптурар айтырыгны — дириг бойдусту камгалап база байидыл алырының айтырыын чедишкининг шинтипирлеп шыдаар.

ЭРТЕМНИҢ болгаш техниканың шапкын хөгжүлдеэн бүдүрүлгениң культурязында, ажылчы чоннуң тускай болгаш ниити эртем белеткелиниге негелдени дыка бедидиин турар. Амгы техника (эртем экспериментилиг болгаш шеригнин катай) бедик мергежилдиг операторларны, ажылчыларны, техниктерни, инженерлерни, экономистерни, организакчыларны болгаш өскелерин-даа негеп турар. А ол чорук чүгле бодунуң алыс тускай эртемин эки билир эвес, харын холушкак эртемнерни болгаш харын мырыңай чоокшулашпас кыдыр өөгшидырар эртемнерни шиңгээдип ап шыдаар дески билиглиг тускай эртемниглерни белеткээринче онза кичээнгей салырының эргежок чугулазын бодунуң эвилчээнде тургузуп турар. Эртем-техниктиг дешилгенин амгы темпилериниң үезинде эртем чедип алыры дээди өредилге черинниң хемчээли-биле кызыгаарлаттынып шыдавас. Эртем ажылдакчылары болгаш инженерлер боттарының билиин үргүлчү байыдар ужурлут, чамдык таварылгада олар боттарының мергежилин мырыңай каш-ла чылдар иштинде чидириптеп болурунуң аймылы тургустунуп турар. Ыңыдыг айылдың тодаргайы чүдел дизе, шинчилелдериниң, бүдүрүлгениң, планнаашкынның болгаш эргелелдиң методтарының математчыдылгазы бистиң хүнеривисте эң характерлиг чүүл болу бергей.

Мурнунда дээди эртемниң практиказынга улуг болгаш шыңгыны негелдени тургузары эргежок чугула.

Үдетүрүүң өзүлде темпилери техниктиг дешилге-биле, эртемниң чедишкиннерин бүдүрүлгеже дүрген неитередин турары-биле улам улуг хемчээнге тодаратпынын турар көргүзүлгениң ыңыдыг үезинче бистиң үлөтпүрүүс киргей деп, СЭКП ТК-ниң сентябрь (1965 чыл) Пленумунга айыткан. Ооң хөгжүлдезин саададып турар бистиң эртемивисте эң улуг четпес түүл болза, эртемниң доозулган шинчилелдерин бүдүрүлгеге ооржум неитередин турары болур. Ынчангаш эртемниң болгаш техниканың чедишкиннерин практиказына дүрген ажыглаарын чедип алырының чугулазы ында болур. Ол шыкаш эртем шинчилелдериниң ажыктыынын деңнелин дыка көдүрер, алыс эртемниң материал-техниктиг базазын күштелдирер, эртем албан черлериниң бүдүрүлге-биле харылзазын күштелдирер херек. Чүрттө эртем информациязының бедик эффектилиг ниити күрүне системазын тургузары чугула, ыңыдыг система эртем-техниктиг чедишкиннерни улус ажыл-агыйынче неитередирин дүргедедиринге болгаш шинчилел ажылдарының бадыткатгынмаан докпырлажыышкынын болдурбазынга дузалаар.

3.

Эртем-техниктиг революция бойдустуң күчүлүг күштерин чагырып алырынга чаа-чаа чепсектерни кижиниң холунга берип турар. Бойдустуң күштеринге медерелдиг салдар чедиреринең аргалары кестүн көрбээнин-биле өзүп база калбарып турар ыңыдыг деңнелче кижи төрелгетеен чедип келген. Ынчаарга бо чорудулга болза социал болуушкун-дур, улустарның ниитилел амыдыралының фактызы-дыр, ынчангаш ону ыңыдыг болуушкун кылдыр көөр-даа ужурлут.

БҮГҮ-ЛЕ индустриалдыг сайзырааган чурттарда болуп турар амгы эртем-техниктиг революция келир коммунистиг ниитилелдиң материал-техниктиг үндезинниерни белеткээринең эргежок чугула негелделериниң бирээзи болуп турар.

Делегейде социализм биле капитализм туруп турар байдалдарда калбарган амгы эртем-техниктиг революцияның социал уржуктары чогуур бүдүрүлге аргазы-биле тодаратпыпар.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралының (1969 чыл) документтеринде чугаалааны: «Эртем-техниктиг революция кижи төрелгетеннің мурнуяга бойдусту чаартырымың, улуг материалдыг байлакты тургузарының, кижиниң чогаадыкчы арганарын көвүдедиринің дөмейлежир түве чок аргала-



Тес-Хем районнуң «Ак-Эрик» колхозунда ногаа бригадазы (бригадири Ф. Чурук) 40 центнер картофельди, 80 центнер капустаны амаап алган. Ногаа ажаалдазынга Д. Өшкү-Саар, Б. Янмаа, Б. Биликти болгаш өскелер-даа ыяыман ажылдаан.

ЧУРУКТА: мурнакчы ногаажы Б. Биликти бодунуң өстүрген капустазы-биле.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

«ДЕМИР АЪТТЫҢ» БАШКАРЫКЧЫЗЫ

Кызыл доозуну соонга арттырбышаан, гектар-гектар шөйлүг берген делгем хову, шөлдү хөлей, дырай чарып турар «демир аъттарны» көрген санында-ла Бора-Хуналың тракторист болуксаар күзели улам-на хайныгып келир турган.

Бир-ле катап суурга Кызыл-Мажалыкта ажыттынган трактористер курузунга кижилер өөредип чорудар деп медээ харай берген. Бора-Хуна эш-өөрү-биле кады колхоз баштаар черинге билдиринишкинин киргеп. Өөренирин аңаа чөпшээрээн.

Каш айлар эрткен. Күштүг күзел турда кандыг бергедээшкиннер турар боор, Бора-Хуна трактористиң шынзылгавын холга алгаш, суурунче өөрүшкүлүг хапкан.

Оон бээр-ле оон ажыл-ижи күскү, часкы сезоннарда чер аңдарарынга барзан болуп эгелээн. Белен ажыл турар эвес. Чаңгыс ээрнил ужун, будун хун ажыл чок олурар таварылгалар аңаа тургулаан. Тракторну камныг адилеп, оңу доктаамал үзеп, үрели берген чүүлдерин баш удур хынап алыр чорук «демир аъттың» моган-шылап турбазынга дузалаар дээрзин ол чоорту биле берген.

Хомушку Бора-Хуна ам чеди чыл дургузунда трактористеп ажылдап келген. Оон ажылынга арга-дуржулгазы өскен. «Большевик» Колхозтуң аныяк механизаторлары оон ажыктыг сүмелерин үргүлүг ап келген. Ажылынга карак кыялл, хоочун, арга-дуржулгалыг Хомушку амгы хүннерде Боом-Адаа деп черде күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Ол хүнде 6 га чер аңдарар нормазын 8-тен 12 га чедир аңдарып келген. Оон кады ажылдап турар эш-өөрү трактористер Хомушку Көгел, Доңгак Очаа база-ла оон дудавчок ажылдап турар.

Биче сеткилдиг, ажыл нормазын ажыр күүсетпээнде сагыжы амыравас, колхозтуң хоочун механизатору Хомушку Бора-Хуналы Кызыл хоорайга болуур колхозчуларның конференциязынга киржир делегат кылдыр соңгаан. Күш-ажылдың маадыры шак ол кижиниң эрестиг ажылдап турарын көргеш, сагыш-сеткил чайгаар-ла хайныгып кээр. Ынчангаш аңаа бо шүлүкчүгештя тураскаадыр бодадым:

Кандан бүткен «демир аъттың»
Кабинизинге олурупкаш,
Боом-Адаа хову, шөлүн
Бора-Хуна чарып кирер.
Хүндүс, дүне моган билбес
Хүрең-кыяш шырайлыг оол
Амыр-дыштыг харавастаан,
Ажыл-ишке маадыржаан.
Гектар-гектар делгем черни
Хээлей-дырай чарып каарга,
Күскү чечек орнун солуй
Хүрең-сарыг тараа чалгыыр.

К. САРЫГ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Сөзүн ээлээн

Чыл бүрүде-ле эзбек дүжүт өстүрүп ажаары-биле Петр Алексеевич Ермолаев бригадирлээн № 3 бригада чүгле «Межегей» совхозта эвес, харын Таңды районда сураг-жаан. Бригада бо чылын тараа культураларындан база-ла багай эвес дүжүттү алган.

Совет Тывазының 25 чылынның байырлалынга уткуштур ук бригаданың кежигүннери өстүрген тараазын өске бригаларының дузазы чокка ажаан алырын хүлээнгеш, алдарлыг-биле күүсеткен. Комбайнерлер Леонид Исаков 572, Петр Исаков 536, Мандараа-Шавы 496 гектар черлеринң тараазын түе бүрү ажаап ап, мурнакчы ажылдаан.

Хар чаарының мурнунда черниң күскү аңдарылгазын доозар дээш механизаторлар бо хүнүерде улам күжениишкиннииг ажылдан турар.

Н. АЗАРАМОВ.

Үрезин белеткели

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы тарылгага хереглээр үрезин уруушкунуп организастыг чорудуп турар.

Түскай өстүрген үрезин участогундан 2 муң 22 тонна чаагай үнген тараа культураларын ажаап алгаш, шаңда экеп алган, арыглаашкынын чорудуп турар. Ажыл-агый үеттинде үрезиннерден 433 тонна кызыл-тастың «Мильтурм», «Саратов» сорттарын, 10 тонна чиңге-тараа үрезиннерин арыглаан складта уруп алган.

С. ТАМЧАЙ.

делегей бо хүннерде

Космонавтиканың хөгжүлдезинде чугула үе-чада

СОФИЯ. (СЭТА). «Работническо дело» сазуунуң бижээни болза, космостуң үш «Союз» кораблиниң бөлүк ужудуушкуну космосту кижиниң шиңгээдип алырының төөгүзүнүң чайыннавчак чедишкини, чаа үе-чадазы болуп демдеглеттингеи. Бо ужудуушкунну чогум-на харын ам, кажан Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезидекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнуң будүүзүнде боттандырганы кайгамчык. Революция соонда берге чылдарда Ленин аныяк совет әртемниң дугайында могаг чок сагыш салгышкынын бодупуң өттүр корүнгүрү-биле салып, ооң баштайгы базымнарын кичээнгейлиг хайгаарап, келир үеде ооң аажок улуг чаартыкчы күжүн айтып турган. Улуг баштыңчының чагыглары канчаар чайыннавдыр күүсеттинин турарын, ооң өлүк чок ажыл-херээнин үре-түңнелдери кайы хире байлактыг дээрзин бөгүн корүп турар-дыр бис.

«Союз» кораблъдериниң бөлүк ужудуушкуну «Интеркосмос-1» спутникти салып үндүргели-биле кансырлашкалы кайгамчык. Ол спутник социалистиг чурттарның аки-дүңма кайыралының болгаш кады ажылдажылгазының символу болур. Чер кырынга-даа база космоска-даа ол чурттарның улустары ССРЭ-ниң дузалаачызынга болгаш деткимчезинге даянмышаан, хол-холундан туттунчуп алгаш, деңнелгенин оруу-биле чоруп орар. Ам «Интеркосмос-1» спутникти дескиндир ужудуп турары «найыралдың орбитазынче» ыңдыг чаа хөй спутниктериниң удавас ужудуп үнериниг бүүрелдиг бис.

Болгар улус дидим космонавтарга, әртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга, совет әртемниң болгаш техниканың чаа чедишкинин хандырган бүтү кижилерге, бүтү совет кижилерге, Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязынга ыяыг байырын чедирип тур. Социализмниң болгаш коммунизмниң улуг херээ дээш Чер кырынга-даа база космоска-даа чаа-чаа тиилелгелерни оларга күзедивис.

ВАРШАВА. (СЭТА). Космостуң «Союз» кораблъдериниң ужудуушкуну чаа хаяларже кижи төрелгетениин борге оруунга чаа чүтүла базым болуру чизининг чок деп, «Жиче Варшавы» солун бижээн. Моон мурнунда кижиге бидиимес чораан чаа профессияның хереченнери болган бис. Бо профессил дескн билиглерни, уламыладыг уламдаңдалды, әртем хайгаарадарын болгаш аныяктың шевер холдарыны болгаш улуг дурнулганы негеп турар. Совет космонавтарның дидимин болгаш сагылга-чурумунуң бедиин магадап тур бис.

«Космостуң флотчиязы» деп өгелиг чүүлүнге «Трибуна люду» солунның бижээни: Космостуң үш «Союз» кораблиниң бөлүк ужудуушкуну космонавтиканың келир үеде төөгүзүнге 1969 чыадың чүтүла бодуушкуну кылдыр демдеглеп болдур.

БУХАРЕСТ. (СЭТА). «Союз» кораблъдериниң экипажтарының әрткен неделяда боттандырган әртем-техниктиг шеледелериниң янзы-бүрү программазы космос техниказын сайыраңгайжыдарынга чаа базым, космонавтиканың хөгжүлдезинге кайгамчык салыышкын болур деп, доктор М. Цинр «Скынтей» солунга бижээн.

Үш кораблъдиң ужудуушкуну организастазы болгаш боттандырары берге болгаш харымсалгалыг аажы-төкем болган, оны совет тускай әртемнигнер чедишкинниг бүүседки шыдаан дээрзин чүүлдүң автору демдеглээн.

БОНН. (СЭТА). Барыын-герман солуннар космостуң үш совет кораблиниң бөлүк ужудуушкуунуңуң чедишкинниг доозулган дугайын бирги ариңшарыга дыңнаткан. «Космостуң совет кораблъдериниң шуптузунуң Чөрге кайгамчык ылаптыы-биле хонганыны» парлалга чаңгыс аай бодал-биле демдеглээн.

Ужудуушкуннуң түңнелдерин үнелеп көрбүшаан, ДПА агентилелдиң корреспондентизи Карл Краниың бижээни болза: Совет Эвилели аңгы-аңгы күчүлүг болган хемчээлдерлиг космос станцияларын Чер чоогунга тургузары-биле доктаамал болгаш чедишкинниг ажылдан турар деп чүвени «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» кораблъдериниң ужудуушкуну көргүскен.

Космоска металлдарны каңнаар талазы-биле шенелдеги «Союз-6» кораблъге кыланып тайылбырлавышаан, «Вельт ам зонитаг» солуннуң демдеглээни: ол «бо үеде бодаары бизин берге келир үеге ажаок улуг перспективалар-дыр».

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БОЛГАР ХЕРЭӨЖЕННЕРНИҢ ЧАА АМЫДЫРАЛЫ

СОФИЯ. (СЭТА). Болгарилга херээженнерниң дең эргезиниң дугайында хоойлуну хүлээп алган хүнүнден бээр 25 чыл болган. Чээрби беш чыл дургузунда шпитилел амыдыралының бүтү адырларында болгар херээженнериң чедип алган улуг чедишкиннерин Софияның төп солуннарында демдеглээн. Улусчу Болгарияның ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының 42 хуу хирээн херээженнер болуп турар. Олар улус ажыл-агыйының бүтү адырларында ажылдап турар. Оларның хөйү янзы-бүрү албан черлерин удуртуп турар. Чурттуң хоойлу-дүрүм үндүрер органы — Улус хуралының депутаттарынга 70 херээженнер соңгуткан. Дээди әртемниг тускай әртемниглерниң 32 хуу чыгамы, ортумак тускай әртемниг ажылдакчыларының 52 хуу хирээн херээженнер болуп турар. Ам Болгарияда 2300 хире херээженнер әртем ажылдакчылары.

ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ-БИЛЕ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Чехословакияны Совет Армиязының хостаанының 25 чыл оюн төлептиг уткуур деп ЧКП ТКнының кыйгырыынга Чөөн-Словак областың кодээ ажылагыйының ажыл-ишчилери бодик күш-ажылчы хүлээлгелерби-биле харымнаал. Кодээ ажылагый кооперативтериниң кежигүннериниң болгаш күрээжыл-агый ажылчыннарының чагаалары партияның область комитединге хүн бүрүде кээп турар. Олар продукциязы бүдүрелин көөдедир дугайында хүлээлгелерин боттарынга ап турар. Бо чылда-ла олар күрүнеге чүс-чүс центнер әштии, муң-муң литр сүттүг болгаш чүс-чүс муң чуурганы немей садар сорулганы боттарының мурнунга салган.

ТҮЛҮК ҮЕ

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Бо чылын улусчу Көрейге тараа культураларын болгаш сад ажылын өстүрелиге агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы әвээш эвес бергелерни тургускан.

Ындыг болза-даа республиканың кодээ ажыл-агый кооператорлары, суггат ажылдакчылары болгаш механизаторлары эрестиг ажылдап, бедик агротехниканы ажыглавышаан, суггарылганың чурумун шыңгыы сагаанының ачызында эки түңнелдерни чедип алган. Ам чер ажылдакчыларының улуг чедишкиннериниң дугайында дыңнадыглар чурттуң хөй районнарындан кээп турар.

Мурнуу Пхеньян можунуң Ончхон биле Чынсан уездилериниң кодээ ажыл-агый кооператорлары тараа культураларының болгаш чимистиң байлак дүжүдун өстүргеп. Ол уездилерде эртken чылдыы-биле деңнээрге, тараа культураларды 14 муң тонна хөйнү алыр, а чимис чимилдары ийи катаң хөй болур деп, парлалга дыңнаткан.

В. И. Ленинге тураскаатkан

ТУРКУ. (СЭТА). В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга тураскаатkан неделя Турку хоорайда эгелээн. Финляндияның улузунуң Демократтыг эвилелиниң ол черде организациязы неделяның организазкчызы болган.

В. И. Ленининиң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга бараан болдурган делгелгени ажытканы неделяның чорудар хемчеглериниң бирээзи болган. Совет Эвилелиниң болгаш Финляндияның күрүне туктары-биле шимээн зазда В. И. Ленининиң чуруу. Делгиирде В. И. Ленининиң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын көргүскен фото-чуруктар. «Искраның» баштайгы типографиязының болгаш Раливте чадырның фото-чуруктары база ында. Көргүчүлер революция үелериниң плакаттарын делгиирлерден көөр. Найыралчы харылзааларны тургускан хоорайлар — Ленинградтың болгаш Туркунуң найыралын көргүскен чуруктар тускай делгиирде. В. И. Ленининиң чогаалдарының фин дылга үндүрген бүрүн чыылдазын делгелгеде база делгээн.

Неделяның программазынга революция дугайында фильмнерни көргүзериң, лекцияларны номчуурун, тематиктиг янзы-бүрү кежээлерни эрттирерин киирген.

Хоорай даргазы — коммунист

ПАРИЖ. (СЭТА). Вилябе хоорайның (Эссен департаменттиң) даргазынга Францияның Коммунистиг партиязының кежигүнү П. Пуасон соңгуткан.

АКШ-че чорупкан

Космонавтар Совет Эвилелиниң ийи дакпыр Маадыры, умар чүүлдүң генерал-майору Г. Береговой биле Совет Эвилелиниң Маадыры, техника әртемнериниң доктору К. Феоктистов ситябрь 20-де Москвазан Американың Каттышнан Штаттарынче умудуп үнүпкен.

Космостуң совет маадырларының чоруушкуну бо чылдың июльда америк космонавт Фрэнк Борманның ССРЭ-ге чорааныңга харыы алдаашкын болур.

(СЭТА).

Совет-кыдат чугаалажыышкыннар

ПЕКИН. (СЭТА). ССРЭ-ниң болгаш КУР-иуң чазаптарының дугуруушканын өзүгаар ССРЭ-ниң болгаш КУР-нуң чазак төлээлериниң аразында чугаалажыышкынныр октябрь 20-де Пекинде эгелээн.

Чугаалажыышкыннырда киржип турарлар: совет талаадан — ССРЭ-ниң чазак төлээлериниң баштыңы В. В. Кузнецов, төлээлер баштыңының ораакчызы В. А. Матросов, төлээлериниң кежигүннери М. Т. Анташкевич, А. Д. Дубровский, А. И. Елизаветин, Е. Н. Насиновский, С. И. Ребяткин, С. Л. Тихвинский.

Кыдат талаадан — КУР-нуң чазак төлээлериниң баштыңы Цзю Гуань-хуа, төлээлер баштыңының ораакчызы Цай Чэн-вэнь, төлээлериниң кежигүннери Юй Чжань, Цай Хунцзин, Ань Хуай, Чжан Вэньцзинь, Ван Бу-цан, Вэн Цзинь-цин.

ВЬЕТНАМ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ РЕЗОЛЮЦИЯ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Вьетнамның улузу империализмге чээшкинин Вьетнамда америк империалистерниң агрессия политиказынга шиитпирлиг согуушкунну таварыштырар болгаш оларның кемнит дайынын соксадыр толээде вьетнам улус-биле эң-сеткил каттыштырылгазының делегей шимчээшкинин улам күштелдирип, калбартыр ужурлуг.

Конгресс ажылчы чоннарның болгаш делегейниң профэвилел шимчээшкинилиг демиселиниң кампаниязын бо үеден эгелээш, 1969 чылдың декабрь 20-го чедир чорударын шиитпирлээн.

Эргилдени болдурбас

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде иштики политиктиг байдал чидиглеиген. Оон чылдаа болза, хөй чылдарда ажылдааны дээш дээди дужаалдыг әзээн каш офицерлерни, оон иштиңде Антофагаста турар бирги дивизиниң командири бригада генералы Роберто Виаукс Марамбиону чепсектиг күштериниң хүрээлеңиндеи үндүрер дугайында парлал үндүрген тускай дыңнадыг болган.

Реаксычы бөлүктер ону боттарының әрте-ажыктарына ажыглаан. «Меркурио» трестиң үш солуну, а ол ишкаш национал партия «удур хемчеглерни алырынче» шериг кижилерни ыдаап эгелээн.

Ындыг-даа болза ол чергелиг пропагандисчи тоожуларны боттуг фактылар салба шаап турар. Капитал чурттарында әртем-техниктиг болгаш организастыг тодаргай чедишкиннерни чедир үнелевейн баары ыяы эвес болур ийик. Коммунистиг болгаш ажылчыи партияларның делегей Чөөүлея хуралының демделээни болза, ийи системаның демиселиниң байдалдарынга болгаш әртем-техниктиг революцияның негелделериниг таарыштырылгазының алырыи ораалдажып турар амгы үениң империализми чамдык чаа-чаа онзагай шынарларлыг болуп бар чыдар. Оон күрүне-монополистиг характери күштелип турар. Будүүргенин болгаш капиталдың мөөнөштирилгеан күрүнеден өнемчизери, национал орулганың улам улуг кезээн күрүнеден дагыи хуваары, шериг чагыгларын болгаш монополияларга бээри, үлетпүр хөгжүлдезиниң болгаш әртем шинчилелдериниң программаларын чазакта акшаландырарары экономиктиг хөгжүлдениң бүгү чурт хемчеэлдиг программазын тургузары, империалистиг интеграциянын политиказы, капиталды ундүр сөөртүүнүң чаа-чаа хевирлери дээш мынкаш быраалар улам калбаа-биле ажыглаттынып турар. Ындыг-даа болза монополистиг капиталдың әрге-ажыктарынга дүтkүп турар болгаш оон тергиделин хөвээр арттырарыпче угланган хевирлерге болгаш хемчээлдерге чоруттупуп турар күрүне-монополиядыг таарыштырылга капиталистиг рынокту мөөренгей күштерин чүгленип ыядаар.

Әртем-техниктиг революция экономиканы иштиңжидериниң чорудулгазын дүргедедир: монополиялар тергиделиниң үезинде ол болза социал чөрүдээлерниң улам улуг хемчээлдерге болгаш улам-улам чидиглеиишкинниерииге каталлаттынарын болдурар. Чүгле капитализмниң әрги чөрүлдээлери улам чидиглеиир эвес, харын чаа-чаа чөрүлдээлер төрүттүпүр. Амгы үениң капитализми социал чаартылгаларга, пролетарлаттың социал революциязынга бышкан дээр дугайында марксизм-ленинизмниң кылган түңнелин әртем-техниктиг революция бадыткап турар. Мурнакчы идеология-биле болгаш өртемчейин әртем әдүзу-биле көөрүнүң аргазы-биле чепсегленген кижи төрелгетеи амгы әртем-техниктиг революцияның түңнелдерин шын ажыглап шыдаар.

* * *

Бистиң партиязыс, бүтү совет улус әртем-техниктиг үндезиниерге чаржып турарларының күштерин бичеледирип күзевейн турар. Социализмниң артык күштүүн бадыткаар төлээде, ол демиселди шынгыы чорударынга совет улус шиитпирлиг.

И. АРТАБОЛЕВСКИЙ,
академик.
А. ЧЕКАНОВ,
техника әртемнериниң кандидады.



Лондон (Англия). Бо хоорайның кудумчуларынга мындыг экипажка хевар ужуражып болур. Тергелиг аътты автомобиль шагда созаан болгай. Англи найысталдың халыгының кудумчуларынга аътгар хевар көстүр. Ынчангаш олар кижилериниң кичээнгейин дораан-на хаара тудупкаш, харын ам-ла чаа-чаа «строилларыны» чогаадып турарлар. Хөй-хөй буржуаз экономистер, социалогтар, төөгүүчүлер әртем-техниктиг революция капиталистиг болгаш социалистиг системаларны чоокшулаштырарынга, социализм биле капитализмниң аразында чөрүшкетериниң чоорту чидеринге, бир янзының чаа инитилел-экономиктиг системазынга чедирер дээш үзелдерни чүткүлдүү-биле нептередип турар.

Барыын таланың әзээн хаяы угаазыладыг шинчээчилери улуг-улуг социал өскерилгелерни кылыры чугула дээрзин миинип турарлар. Оон туржук оларның чамдыктары үлетпүр бүдүүргезиниң капиталистиг системазы моон соңгаар турун шыдаар харык чок апарган деп медеглеп турар. Амгы әртем-техниктиг революциянын дээштиниин уламыдан марксизчи-ленинчи үзеден талыгыр хөй-хөй буржуаз авторлар безин капиталистиг чурттарга социал өскерилгелер болуруның чайлаш чогун ажыы-биле миинип, будүүргенин инитилел планнаашкыны болгаш оон продуктуларының инитилел хуваалдазы әргежок чугула деп, санап турарлар. Ындыг болзажок, капиталзмниң тыныш алыр соруга-биле, хуу өөнүүге деп бейн, оиу хевээр арттырган, хуваалда системазынга колкол өскерилгелерни кылырын олар саналдап турар. Шынаарга хуу өөнүү биле инитилел хуваалдазының системазы канчап-даа эптешпес.

Капитализм камгалакчыларының кол туттунуп турар чүвези болза, амгы үеде инитилел-экономиктиг системаларны, ялзырааш-ла, ооң ажыктыг сүмелерин үргүлүг ап келгеи. Ажылынга карак кыялл, хоочун, арга-дуржулгалыг Хомушку амгы хүннерде Боом-Адаа деп черде күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Ол хүнде 6 га чер аңдарар нормазын 8-тен 12 га чедир аңдарып келген. Оон кады ажылдап турар эш-өөрү трактористер Хомушку Көгел, Доңгак Очаа база-ла оон дудавчок ажылдап турар.

Биче сеткилдиг, ажыл нормазын ажыр күүсетпээнде сагыжы амыравас, колхозтуң хоочун механизатору Хомушку Бора-Хуналы Кызыл хоорайга болуур колхозчуларның конференциязынга киржир делегат кылдыр соңгаан. Күш-ажылдың маадыры шак ол кижиниң эрестиг ажылдап турарын көргеш, сагыш-сеткил чайгаар-ла хайныгып кээр. Ынчангаш аңаа бо шүлүкчүгештя тураскаадыр бодадым:

Кандан бүткен «демир аъттың»
Кабинизинге олурупкаш,
Боом-Адаа хову, шөлүн
Бора-Хуна чарып кирер.
Хүндүс, дүне моган билбес
Хүрең-кыяш шырайлыг оол
Амыр-дыштыг харавастаан,
Ажыл-ишке маадыржаан.
Гектар-гектар делгем черни
Хээлей-дырай чарып каарга,
Күскү чечек орнун солуй
Хүрең-сарыг тараа чалгыыр.

К. САРЫГ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Сөзүн ээлээн

Чыл бүрүде-ле эзбек дүжүт өстүрүп ажаары-биле Петр Алексеевич Ермолаев бригадирлээн № 3 бригада чүгле «Межегей» совхозта эвес, харын Таңды районда сураг-жаан. Бригада бо чылын тараа культураларындан база-ла багай эвес дүжүттү алган.

Совет Тывазының 25 чылынның байырлалынга уткуштур ук бригаданың кежигүннери өстүрген тараазын өске бригаларының дузазы чокка ажаан алырын хүлээнгеш, алдарлыг-биле күүсеткен. Комбайнерлер Леонид Исаков 572, Петр Исаков 536, Мандараа-Шавы 496 гектар черлеринң тараазын түе бүрү ажаап ап, мурнакчы ажылдаан.

Хар чаарының мурнунда черниң күскү аңдарылгазын доозар дээш механизаторлар бо хүнүерде улам күжениишкиннииг ажылдан турар.

Н. АЗАРАМОВ.

Үрезин белеткели

Таңды районнуң «Элегес» совхозунуң ажыл-ишчилери часкы тарылгага хереглээр үрезин уруушкунуп организастыг чорудуп турар.

Түскай өстүрген үрезин участогундан 2 муң 22 тонна чаагай үнген тараа культураларын ажаап алгаш, шаңда экеп алган, арыглаашкынын чорудуп турар. Ажыл-агый үеттинде үрезиннерден 433 тонна кызыл-тастың «Мильтурм», «Саратов» сорттарын, 10 тонна чиңге-тараа үрезиннерин арыглаан складта уруп алган.

С. ТАМЧАЙ.

БОЛГАШ ООҢ ОНЗАГАЙ ЧҮҮЛДЕРИ

рын ажыдып турар. Ол аргалар бүтү кижилериҢ чаагай чоруунга бараан болур ужурлуг турда, капитализм әртем-техниктиг революцияны кончаалары көөдедиринге болгаш ажылчы чонну мөлчүүрүп күштелдиреринге ажыглап турара.

Капитализм әртем-техниктиг революцияның ең аддарлыг чедишкиннерин безин баштайгы ээлчегдө массалыг хыдыышкынның янзы-бүрү чепсектерин: термояд р о л у г чепсекти, дайын чорударының биологтуг болгаш химиктиг чепсектерин тургускулаан, дайын сорулгаларынга ажыглап турарын маңаа немеп болур. Әртем болгаш техниканың чаа чедишкиннерин ш и о н а ж, чажыт хайгаарал болгаш истелге чепсектерниге, а ол ышкаш капиталзмни мактаар сорулга болгаш социализмге удур идеологтуг демиселдиң, ең чүгүла социал айтырыглардан ажылчы чонну аймаактырар сорулгалыг массалыг информацияның чепсектерииге база-ла аажок шалыпкын ажыглап турар.

Капиталзмм үезинде әртем-техниктиг революция, шыңгыы удурланышкак чөрүдээлерни күштелдирип база калбартышаан, ала-чайгаар хөгжүп турар. Монополистиг капиталдың тергиделиниң байдалында техниктиг дешкилге ажылчын аңгыга удур угланып турар деп, СЭКП-ниң Программазында айыткан. Чаа әдгаларны ажыглавышаан, монополиялар ажылчын аңгыны дарлаарын күштелдирип турар. Капиталистиг автоматчыдылга ажылчындан кочум хлебти ушта соп ап, ажыл чок чорукту арбыдадып, ажылчы чоннуң амыдырал деңнелин кудуладып турар.

Социализм үезинде херек мырыңай еске, мында ол революцияны ниитилел хөгжүлдезинниң дүрүмнерин билип алырынга үндезилээш, коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртулгазыбиле, улус массаларының дөрт деткимчези-биле күрүне планныг болгаш медеелдиг боттандырып турар. Әртем-техниктиг революцияның аргаларын боттандырбышаан, социалистиг күрүне будүүргенин болгаш ниитилиң күш-ажылының өөрүлдезинге үндезилээш, чоннуң материалдыг болгаш культурлуг хереглелдерин ең үзэре хандырарының сорулгазын салып турар.

СОЦИАЛИСТИГ чурттарда әртем-техниктиг революцияның хөгжүлдезин коммунизмниң материал-техниктиг базазын тургузарырга таарымчалыг байдалды хандырып турар. Чижээ, бүтү ниитилел будүүргенииниң комплекстиг автоматчыдылгазы чүгле коммунистиг будүүргге харылзааларынче өөрүп кирип турар социалистиг будүүргге харылзааларының үезинде боттандыртынган турун болур. Капиталзмм будүүргенин бүгү-ниитиң автоматчыдылгазын болдурбайн турар (капиталзмм үезинде будүүргенин кайы-бир чорудулгазы автоматчыттынмазе дээш ол эвес-ле болгай. Конкуренциянын болгаш әңдере чепсеглээшкиннин ыйышкыны-биле будүүргге автоматчыдылгазының чамдык чүүлдери капиталистиг будүүргеге болгаш харын-даа кайы бир адырга нептереттинин болур).

Социализм үезинде амгы әртем-техниктиг революцияның шуут социал уржуктары кандыг болурул? Борта мындыг тайылбырны бээр херек: тодаргай социал өскерилишкиннерни баш удур айтыры— күзелчиг, ынчалзажок ол берге херек, аңаа эвээш эвес әртемденнер, фантастар угаан күжүн үндүрген. Ынчалзажок кайы-бир тодаргай хевирге ыяап-ла илереп кестү бээр ындыг уржуктарны оода-ла кысказы-биле санаптып болур.

XVIII чүс чылдың төнчүзүнүң —XIX чүс чылдың эгезиниң үлетпүр әргилдези машина, фабрика будүүргезиниң тыптырынга чедирген. Социал талазы-биле ол дээрге чаа аңгының — пролетариаттың тывылганы болур. Өске сес-биле чугаалаарга, үлетпүр әргилдези ажылчын аңгыны төрүттүндүргеп, ниитилелдиң аңгылыг тургузуун өскерилдиргеп. Амгы әртем-техниктиг революцияның үезинде база шак ындыг янзылыг болуушкун болур. Ол революция аңгылыг тургузугну чайлаш чок өскертир. Бо утка-биле алырга, бистиң чуртувуска әртем-техниктиг революцияның боттанышкыны аңгы чок ниитилелди тургузарының оруунга чугула базым болур.

БҮДҮҮРГЕГЕ кижиниң ролюнуң болгаш турушкуның дугайында әртем-техниктиг революция онза өскерилгелерни болдурар. Автоматчыдылга болза барааннар будүүргн белеткээринге, машиналар башкарарынга хаара туттунган турар кижилерниң санын эвээжедир. Ол ажылхүлээлгелер электрончуут саналга машиналарынче, өскедаа башкарар тургузуглларже дамчыттынар.Ындыг болза-даа машина-техниканың, автоматчыдылганың кандыг-даа дээдө деңнелингге будүүргге кижи чокта турун шыдавас, ол болза кижиниң ажыл-чорудулгазының салдары-биле чоруттунар. Ол байтыгай кижи будүүргеге башкарыкчы турушту мурнуку хевээр эөлээр апаар. Кижи кезээде-ле техниканы болгаш технологияны төлевилеп, тургузар, программаларын ажылдап кылыр, улам чаа-чаа санмедээлерни мөөнөвишаан, әртем ниитилелдериниң түңнелдерин ажыглавышаан автоматтыг м а ш и н а л а р ының системазын сайзыраңгайжыдар. Кодээ ажыл-агыйга автоматчыдылга болза хоорай биле кодээниң аразында ылгалды чидиреринин кол аргазы болур.

Аар, даржыктыг, кижиниң кадыынга хоралыг ажылдардан кижини автоматчыдылга хостаар, күш-ажылдың чогумчалыг байдалдарын оранчок эжиктидер. Автоматчыдылга болза кижи ниитилелиниң мурнунга элбекши д и л г е ж е орукту ажыдар болгаш кижилерге хөй-хөй хостут үе-шактыг берип турары-биле безин амыдыралды өскертир.

Әртем-техниктиг революция амгы делегейниң хөгжүлдезинге, амгы ниитилелдиң сайыралынга, ниитилелге кижиниң туруш байдалынга бүгү талазлыг салдарны чедирер. Ол чүгле материалдыг будүүргени өскертир эвес, харын база политиказа, идеологияга, культурага, амыдыралга болгаш кижилериниң аажы-чаң талазы-биле харылзаа-холбаазынга улуг салдарлыг болур. Әртем-техниктиг революцияның айтырыглары делегей политиказының тудуш кезээ болуп, политиктиг ужур-дузалыг апар чыдар.

ӘРТЕМ-ТЕХНИКТИГ революция болза хүн айтырыынга социал айтырыглары тургузуп, оларны ындыкы кызыгаарынга чедир чидиглендирбишаан, идеологтуг демиселди база чидиглендирип турар.

Ол айтырыгларны капитализм шиитпирлеп шыдавас дээрзин капитал чурттарында хөй-хөй ажылчы чоннар улам медереп билип бар чыдар. Ынчангаш буржуаз идеологтар, массаларны угаан-медерел талазы-биле муңгаштадыр турдар дээш, буржуаз тургузуунуң дарлакчы шынарын чажырып турар, капиталзмм бодунуң кол шынарын өскерткеш, «улустуу» апарган суг дээр черге-биле капиталзмниң утка-шынарын бир янзы кылдыр чажырып чаан турар чаачаа «строилларыны» чогаадып турарлар. Хөй-хөй буржуаз экономистер, социалогтар, төөгүүчүлер әртем-техниктиг революция капиталистиг болгаш социалистиг системаларны чоокшулаштырарынга, социализм биле капитализмниң аразында чөрүшкетериниң чоорту чидеринге, бир янзының чаа ниитилел-экономиктиг системазынга чедирер дээш үзелдерни чүткүлдүү-биле неитередип турар.

Барыын таланың әзээн хаяы угаазыладыг шинчээчилери улуг-улуг социал өскерилгелерни кылыры чугула дээрзин миинип турарлар. Оон туржук оларның чамдыктары үлетпүр будүүргезиниң капиталистиг системазы моон соңгаар турун шыдаар харык чок апарган деп медеглеп турар. Амгы әртем-техниктиг революциянын дээштиниин уламыдан марксизчи-ленинчи үзеден талыгыр хөй-хөй буржуаз авторлар безин капиталистиг чурттарга социал өскерилгелер болуруның чайлаш чогун ажыы-биле миинип, будүүргенин ниитилел планнаашкыны болгаш оон продуктуларының ниитилел хуваалдазы әргежок чугула деп, санап турарлар. Ындыг болзажок, капиталзмниң тыныш алыр соруга-биле, хуу өөнүүге деп бейн, оиу хевээр арттырган, хуваалда системазынга колкол өскерилгелерни кылырын олар саналдап турар. Шынаарга хуу өөнүү биле ниитилел хуваалдазының системазы канчап-даа эптешпес.

КАПИТАЛИЗМ камгалакчыларының кол туттунуп турар чүвези болза, амгы үеде ниитилел-экономиктиг системаларны, ялзырааш-ла, ооң ажыктыг сүмелерин үргүлүг ап келгеи. Ажылынга карак кыялл, хоочун, арга-дуржулгалыг Хомушку амгы хүннерде Боом-Адаа деп черде күскү чер аңдарылгазын чорудуп турар. Ол хүнде 6 га чер аңдарар нормазын 8-тен 12 га чедир аңдарып келген. Оон кады ажылдап турар эш-өөрү трактористер Хомушку Көгел, Доңгак Очаа база-ла оон дудавчок ажылдап турар.

Биче сеткилдиг, ажыл нормазын ажыр күүсетпээнде сагыжы амыравас, колхозтуң хоочун механизатору Хомушку Бора-Хуналы Кызыл хоорайга болуур колхозчуларның конференциязынга киржир делегат кылдыр соңгаан. Күш-ажылдың маадыры шак ол кижиниң эрестиг ажылдап турарын көргеш, сагыш-сеткил чайгаар-ла хайныгып кээр. Ынчангаш аңаа бо шүлүкчүгештя тураскаадыр бодадым:

Кандан бүткен «демир аъттың»
Кабинизинге олурупкаш,
Боом-Адаа хову, шөлүн
Бора-Хуна чарып кирер.
Хүндүс, дүне моган билбес
Хүрең-кыяш шырайлыг оол
Амыр-дыштыг харавастаан,
Ажыл-ишке маадыржаан.
Гектар-гектар делгем черни
Хээлей-дырай чарып каарга,
Күскү чечек орнун солуй
Хүрең-сарыг тараа чалгыыр.

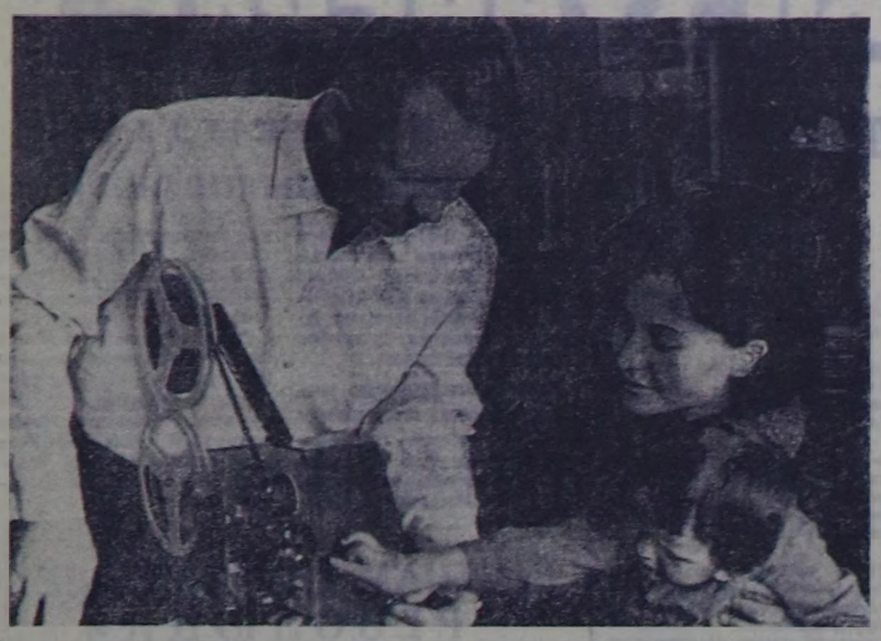
К. САРЫГ-ООЛ.

Барыын-Хемчик район.

Сөзүн ээлээн

Чыл бүрүде-ле эзбек дүжүт өстүрүп ажаары-биле Петр Алексеевич Ермолаев бригадирлээн № 3 бригада чүгле «Межегей» совхозта эвес, харын Таңды районда сураг-жаан. Бригада бо чылын тараа культураларындан база-ла багай эвес дүжүттү алган.

Совет Тывазының 25 чылынның байырлалынга уткуштур ук бригаданың кежигүннери өстүрген тараазын өске бригаларының дузазы чокка ажаан алырын хүлээнгеш, алдарлыг-биле күүсеткен. Комбайнерлер Леонид Исаков 572, Петр Исаков 536, Мандараа-Шавы 496 гектар черлеринң тараазын түе бүрү ажаап ап, мурнакчы ажылдаан.



ЧУРУКТА: «Союз-6» корабльдин борт-инженери Валерий Николаевич Кубасов кадайы Людмила Ивановна-биле болгаш уруу Катя-биле. В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Эртем темазынга тайылбыр

ЯДРОЛУГ ЭНЕРГИЯ

Энергия (күш) дээрге, материяның (бүгү бойдус бүдүжүүн) бүгү хевирлериниң физиктиг шимчээшкинниң хемчээ-дир. Ол шимчээшкинниң бойдуста бар янзы-бүрү хевирлериге хамаарыштыр энергияның хевирлери механиктиг, чылы-биле хөделир, химиктиг, электрилиг (аай. дедир октаглыг), ядролуг дээр каш янзы болгулар.

Бойдустуң янзы-бүрү, төнүү чок бүгү болуушкуннарынга энергия тургустукмас-даа, читкес-даа, а энергияның хевээр артарының болгаш хууларының хоойлузуунга бүрүн дүүштүр бир хевирден өске хевирже хуулуп турар. Чижээ; хемүр-даш, нефть азы газ (хей) ыш турда, ол бүдүмелдерде бар химиктиг энергия чырык болгаш чылыг энергияларже хуулар, ооң соонда оларны электрилиг, адык соонда механиктиг энергияже хуулдурар болгаш өске-даа янзы болур.

Бойдустуң янзы-бүрү, төнүү чок бүгү болуушкуннарынга энергия тургустукмас-даа, читкес-даа, а энергияның хевээр артарының болгаш хууларының хоойлузуунга бүрүн дүүштүр бир хевирден өске хевирже хуулуп турар. Чижээ; хемүр-даш, нефть азы газ (хей) ыш турда, ол бүдүмелдерде бар химиктиг энергия чырык болгаш чылыг энергияларже хуулар, ооң соонда оларны электрилиг, адык соонда механиктиг энергияже хуулдурар болгаш өске-даа янзы болур.

Энергия бистиң амыдыралывыска кончуг чугула, ону бис амыдырал-чуртталгага болгаш бүдүрүлгеге хүн бүрүде ажыглап турар бис. Ону бүдүрүп үндүрери көвүдештейн, ооң ажыглалын калбартпайн чыткаш, үлетпүрүү, көдээ ажылагшыны, эртемни, культураны хөгжүдүп шыдавас. Кижи төрелгетениниң бурунгаар хөгжүдээнге ооң салдар чедирип келгенинден ужуру-даа мында. Амгы үеде энергияның кол үнер дезү хөмүр-даш, нефть, торф болгаш бойдус газы болур, оларны миллиард-миллиард тонналы өртедип турар. Чыл бүрүде дыка улуг хемчээлдин-биле өзүп турар нефть продуктуларын (кыпар-чаар материалдар) шерит чепселгелинге үндүрүп турар. Бир бүдүн ашелоп шистералар (улуг досказ) кыпар-чаар материалдарны бир ужар чүүл дивинилязы реактивтиг бомбелалчы самолёттарны агаарга чүтле чаңгыс дайынчы ужудуушкун үезинде ужударывыс баар. Кижиниң бөйдүзү кызыгаар чокка чагырып алыр дээн күзелиниг чедер энергияның үнер дезү кычаар тывылган.

Ол болза 1896 чылда эгелээн. Ынчаарда франшуз физик Анри Беккерель уранның бүзүү рентген херелдерине домейлешкен, каракка көзүлбес херелдерни тыныскан, чаа физиктиг ажыдымышкынны кылган. Мария Складовская-Кюри оны радиоактивтиг болуушкун деп адаан. Ол ашаа Пьер Кюри-биле кады ындыг херелдерни хереледирип турар бүдүмелдерни дилеп эгелээш, полоний биле радий деп чаа химиктиг элементилерни тыпкан. Ол ажыдымышкын делегейге дораан-на сургагжый бергеп.

Ун металлдарның боттарының температуразы (нанн) оңу долгандыр турар чүвелериниден кезээде бедик болуп турары тодараан. Эң-не солун чүве, олар чеже-даа херелденип турза, боттарының дандының канчынмайн-даа хевээр арттырары болган. Ол херелдер дирит амытанарның кадымына хоралыг салдарлыг болган. Эте баштай Беккерель боду аарган.

Радиоактивтиг болуушкунну чүүл-биле тайылбырлап болгулуг? Ындыг херелдер канчаар тывылганыл? Ол айтырыгларга харыларны тывармыта 30 жылы чыл иштинде шинчилел ажылдары негеттинген. Ол дээрге, радиоактивтиг чарлыышкынныр болур ядролуг частыышкын-дыр деп түвени тодаргайлаан. Херелденип турар кадыг бүдүмелдиң херлиң-чыырлыш, чингеп-аартан турарын энергия күштүг болур болза, эскерип болур.

Радиоактивтиг чарлыышкынныңарның үезинде чаа, чиик ядролар тыптыр. Ол үеде кайгамчык улуг күштүг энергия үнер. Я. И. Френкель биле Ф. Жолио-Кюри болгаш өскеда артемделиңер аар ядроларның тулушкак чарлыырын, ооң соонда чиик ядроларның хайдыышкынның ачыын-биле тутчуп-холужарын 1939 чылда ажыткан. Ону термоядролуг реакция (тутчулга-частыышкын) деп адаан. 1942 чылдың декабрь 2-де башкарып болуп тутчулга-частыышкынныг реакцияны кылып болуруя ажыткан Сүүлгүг физик Энрико Ферминиң тургусканы баштайгы ядролуг реактор ынчаар ажылдап эгелээн. Ол үени ядролуг энергияны тайылбырлап болгаш дайын соруглаларынга херек кырынга ажыглап эгелээнинден эгезин деп санаш турар.

Кижилер ыяштан, хөмүр-даштан, нефтизеи энергияны алыр дээш оларны өртедип өөренип алган. Кижилер атомнуң ядроларының энергизын ажыглаар дээш ядролуг реакцияларны кылып өөренип алган. Ядролуг энергияны үндүрүп алырынга ядролуг реакцияларны кижилер боттары чаңыдгырын үндүрүп алыры, оларны кижилер бай-карыын, өөренип алыры чугула болгаш.

Кижилер ол бүгү нарын ажыдымышкынарыны кылып шыдаан. Совет Эвилелиниде 1954 чылдың июньдан бээр делегейде бир дугаар, 5 мүң киловатт күчүлүг атомнуг электростанция ажылдап эгелээн. Амгы үеде ындыг хевирлиг электростанциялар ангыаңгы чурттарда хей туттунгулаан. Ол дээрге ядролуг энергияны тайбың соруглаларге ажыглаарынче бүгү кижи төрелгетенин кыйгырып турар. Бүгү дешпейтелиг кижи төрелгетениниң «Ядролуг чепсек чок болзун!» деп кыйгырыгны салып турар ужуру-даа бо.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ядролуг энергияны коммунистиг тургузуушкунуң энергетика күчүзүнүң үнезинин кылдыр салгап. Оттуулар чүүлдүң, суглуум, хүнүң, хаттың болгаш өске-даа энергияларны ядролуг энергия-биле кады ажыглап турары бистиң чуртувустүн бүдүүркү күштериниң кызыгаар чок хөгжүдүнин болгаш совет ниитилелдиң бай-шыдалының өзүлдезин хандырып турар.

Эртемниң хөгжүдээн кыазгаар чок. В. И. Ленин 1908 чылда мынча деп чугаалаан: «Атомнуң үлезиниин, ооң төнүү чогу, материяның бүгү хевирлериниң өскерилгелери болгаш ооң шимчээшкинин диалектиктиг материализмниң кезээде даанзыг дезү болуп келген. Бойдуста бүгү чүүлдер чайгаар чаңаттынган. бот-боттарынга хамаарыштаглыг, шимчеңнер болуп, олар материяны биинн алырынче бистиң недереливистиң чоокшулап келгенин көргүзүп турар». Кижиниң утааны бойдуста бар хей хуулгазының чүүлдерин ажыткан болгаш ам-даа ажыдар, ындыг арга-биле бойдусту чагырып алырын үлдамчылаар.

Ю. ХВОРОВ.

Кызылдың педагогика институдунуң физика кафедразының эртезекчизи.

Сылдыс хоорайынга ужуражыышкын

«Космонавт-4» Павел Поповичиниң бажыңы байырлал аъш-чемнин белектээн тур: «сылдыстыг» уруу Оксана бир харлаан.

Келген аалчыларын Маркиа Попович уткаан тур. Аалчыларга байыр-мендизин бараалгадып, бир харлаан уруун эртеледип, кылган аъш-чемнин каратан турда, ооң чайкогу-даа ажок. «От-буле ээзин» көөрге, ону золчегпиг ужудуушкунун ыяшы чораап, дүүн чаңын келген дээр бодал сагышка кирбес. Маркиа — ужудукчушевекчи. Ооң аалчылары база кайгамчыктыг кижилер. Самолёттар шевекчизи, алдарсураглыг хөрөзөжен инженер-полковник Ольга Ямщикова келдир.

Экиптеп база бир медээ дыңналды. «Космонавт-13», полковник Владимир Шаталовтуң кадайы — томаанныг, чаптанчыг Муза Шаталова келди. Бичии Оксананы оңнаап, белээн тутуп берди. Оглу Игорьнуң, уруу Леналың өөренип турарын чугаалады. Силериниң ажыл-ижиңерде солуун чүү-тур деп, улус оон айтырды. Муза—көдээ ажылагшы эртемниериниң кандидады.

«Союз-6» ужун үнүштү деп, Совет Эвилелиниң төп телевиденеези биле радиостанцилары дыңнаттыл.

«Союз-6-ның» командирин — подполковник Георгий Шонинн. Ону таныыр мен. Мөңээ Герман Титов-биле домейн коңчуг кылдыр сагындырар кижи. Оон-биле баштай-ла 1967 чылда танышкан мен. Ынчан Одессада төрелдиңге чоранын, додуканын, хөгүүг ажок чанып келген кижи. Оон ам сылдыстыг октаргайже ужупканы ол.

Телевиденеениң диктору «Союз-6-ның» ужудуушкунун тодаргай тайылбырлап дамчыттыл. А Ольга Ямщикова-биле кады алдыгы каътче үнүптүвүе. Ында космонавт Георгий Шонинниң ог-бүлезин чурттап турар. Космонавтың кадайы Лидаңы улуг чурукка тыртыткан тур. Лида хөлзөөн шинчилиг. Телеэкран экранынче көрүп каап-ла тур. Ол хүн хоорайжыгаттың херээженнер чөвүзелиниден Лидаңың бажыңынга Валентина Быковская «дежурныйлаан» тур. Валя телефонланнарга харыы берип, столга аъш-чем салган тур. Мында база-ла Маринa Поповичиниң бажыңында дет, аалчылар чыыттан. Оларны уруглар утпуп ап тур.

Октаргай ужудукчуларын алышкылар хоорайы — Сылдыстытта мичээлдир байырлалдар эрткен.

Лидия ИГОНИНА, ПМА-ның корреспондентизи.

Очерк

ШЕВЕР ХОЛДУГ КИЖИЛЕР

1937 ЧЫЛ. Мөңгүн-Тайганың Мутур-Аксы. Мурнунда өөн дазыраш чыткан хавак кырынга баштайгы бажың ол чылын тутчуган. Чаа тутчуун турар бажыңнарны сочуургаш көөр дээш, Саая Балындай аңаа бо-ла чеде бээр. Шык мяштың чуксуг чыды чыттаалын кээр. Чудук чонган эрлерин көрүп турарга, балды оларның аймыга кирген түве дег, мяшты бир дескн чүле шаап үндүрүптер.

Бир-ле катап десятник Иргит Шуугур Балындайга мынча дээн:

— Чоп көрүп турар сен оол! Балдыдан тутпаш, бистин-биле кады мяштан чонуп турарла болгай.

— Чонуп билир эвес мен — деп-тир. Балындай арай мяткан түве дег, хүдүмзүрүп каан.

— «Чонуп билбес мен» деп үнү боор, дүңмакым — деп. Шуугур уламчылаан. — Дораан-на өөрени боор түве болгай. Күзээр болгунда, сени быэанчы кылып каар мен.

— Берге эвес түве бе? — деп, аныяк оол шын-на сеткилп-биле айтырган.

— Баштай берге-ле. Ынчалзажок туралаар болзунда, чайгаар-ла өөрени боор сен. Харын кажыл?

— Сн алды-ла.

Быэанчы-биле ол тугаа Саая Балындайның бодалындан үнмээн. Ол аалынга келгеш, ачазы Дүндүге «быэанчылаар мен» деп чугаалаарындан дидимээн. Шнапас боор деп бодаан. Өөренген чаны-биле кодан хоюн сүргеш, чорун каар. Ырактан көөрге чаа тутчуун турар ак-ак бажыңнарның бараанын алдеп. Балындай олче карап албайн кайгап олургулаар.

ХОЮН ОДЕККЕ кирип келген. Ачазы даштын от чанында ыяш чарып турган.

— Бо балды-биле тудуктан чонуп көрзе, чидин амыр-дыр, аа!—деп, чугаалашканын Балындай боду эскербейн баргаш.

— Чидин амыр балды боор—деп. Дүндү бадыткап каан.

— Мооң-биле тудуктан чонуп көрейн ачай—деп. Балындай ачазымдан дилээн.

— Каймын чонар сен?—деп. Дүндү ужурун билбейн кайтап айтырган.

— Дүү бажың тудуп турар улуска баргаш, чонгай-ла мен.

— Олар быэанчылар ышкажыл. Сен быэаннап билбес-ле болгай сен.

— Шуугур меним быэанчы кылдыр өөредип каар дээн түве.

— Ындыг болза, баргай-ла сен—деп. Дүндү чөпшээрешкен.

Балындай өөрээнинден хүлүмзүрүшкеп. Ол эртенинде чидиг балдызын алгаш, бажың тудуп турар быэанчыларга чедип берген. Быэанчы Иргит Шуугур аныяк оолзу көрүп каап, хөгүүг хөөрээн:

— Чедип келдиң бе, дүңмакым. Тас-тыр, оо! Сеңээ мен чудуктан удазыраай шаап берейн. Таптыг ионар сен.

Бир чудуктуң кайы-даа ужун 20 сантиметр кылдыр хемчээгеш, кадыы каап узун удазыраай хөмүр ховодуп каап сугга суккаш, десятник чугаалаан:

— Ма, мону шее тырт, дүңмакым. Оталаай, ам-даа тыртла! Удазыраап алгаш чонар түве болгай. Ынчаарга частыынар эвес.

Чоон чудуктуң кырының ийи талазын карарты удазыраапкан. Ону эдерти чонар. Канчаар эштештир туруп алырын, балдыны канчаар тударын аныяк оолга айтып берген.

Балдыны бир кагарга, мяшче хөлүн эрттир кире-даа бээр, бирде кайтыыкпаң, дедир чаштай-даа боор. Көңгүс кижи ааймага кирбес, мындыг болган.

Балындай өске быэанчыларны көөрге, ана амыр түве балды оларның аймына кирип турган ышкаш, чаңгыс черге дүжер, чоңдунган чудуктуң десизин хөлчок, бичии-даа үндүрүк-кинрик чер чок.

Оолдуң чанында быэанчы Саая Арагачы келгеш, оок чонган тудуун кара-биле шыгаап көрүп тура, алгыра бергеп:

— Ээй, дүңмакым! Чудуунну үрей чонуп ап-тыр сен. Адаа чартыы кертне берген ышкажыл, көр даан.

Саая Балындай түвенин ужуруун билбейн, кайтап алган турган. Ынчан десятник Шуугур база чедип келген. Ол оолду чазамыктаан:

— Че, ажырбас оң, оол. Чаңгыс чудук үрели-даа бергей-ле. Эки кызыл чоп-на. Балдыңны мынчаар, дорт тудуп ал. Оок Балындайның балдызын алгаш, чудукту чонарга, чонгу ана дадаазынналып чаштап турар, ажыр түве. Балындай харын-даа ишкинде аңаа адаарган турган.

— Шак мынчаар чонар түве болгай. Хөлүн эрттир хандыр чоңмайн көр. Бажыңны йиленлирбейн, дорт туруп ал. Ынчангаш кырындан чиге шыгаап алыр сен. Ма, ам чонуп көрем.

Балындай балдызы-биле чудукту кагар орта, чилиг балды кайтыыкпаң, бичеде болза, будун алтар часкан. Көрүп турган эрлер алгыржы бергеш:

— Аа өршээ! Будун хап ал часты.

— Балдың бижиг тут даан.

— Коргунчуг кижил моонар! Чаныынче чоокшулаар эвес-тир, кижи-даа хапкы дег.

— Че, үрүлешпенер!—деп, оларны Шуугур сөөгаткан.—Баштай черле ындыг ышкажыгай. «Эмдик хөлө» мичээлмейн канчаар. Ийи-үш хүн чонуп келзе, хөнүй бээр ол.

— Хамык чудукту бо сол үрей чонуп каапкаш чадаваспыр—деп, бир быэанчы баштактанган.— Ыяшывыс бо бажыңга безин четпес болгай. Маңаа ыяш үретикен херээ бар ээп бе.

— Сен-даа быэанчы кылдыр төрүттүүнүн келбээн-ле болгай сен—деп, десятник демгизинге харылаан.— Үүрени кыдыш турган өөренир болгай.

ООН БЭЭР 22 чылдар эрткен. Саая Дүндүевич Балындай ам мичээрдеги оолак эвес. Эрткен чылдарның нап-ооң арын-шыраймыдан илден. Бажының дүктери бууразарын эгелээн. Ынчала-даа ооң мөге-шыырааа ам-даа хевээр. Узун дурт-сынныг, делгем хөректиг, мөге холдарлыг. Саая Дүндүевич бодунуң тудугжу мергежилиниге мастер болган. Ол ам Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң тудугжузу.

— Шүй ажылга бистиң колхоз барык-ла чоорби чылдар мурнунда тургустунган — деп. Саая Дүндүевич сактып чугаалап олурор. — Ынчан аңаа чаңгыс каланак бажың ол чылын тутчуган. Ында космонавт Георгий Шонинниң ог-бүлезин чурттап турар. Космонавтың кадайы Лидаңы улуг чурукка тыртыткан тур. Лида хөлзөөн шинчилиг. Телеэкран экранынче көрүп каап-ла тур. Ол хүн хоорайжыгаттың херээженнер чөвүзелиниден Лидаңың бажыңынга Валентина Быковская «дежурныйлаан» тур. Валя телефонланнарга харыы берип, столга аъш-чем салган тур. Мында база-ла Маринa Поповичиниң бажыңында дет, аалчылар чыыттан. Оларны уруглар утпуп ап тур.

Октаргай ужудукчуларын алышкылар хоорайы — Сылдыстытта мичээлдир байырлалдар эрткен.

Лидия ИГОНИНА, ПМА-ның корреспондентизи.

безин турбаан, оон хазыраша-ла болгай. Ам дээрге сайгылаанының оду чайбаан, улус суур турушкан. Колхозка киргеш, баштайгы бажыңны мен тутчуп эгелеттим. Ол үеде берге-ле турган ийин. Быэанчылап билир кижи чок. Ынчанмайн канчаар, шаанда кижилер өтте чурттап чордулар. Бажың деп түве билир эвес. Бажың тудар кижилерни мен айтып, өөредип турдум. 1937 чылда, бодумнуң канчап быэанчылап өөренгенимни эштиле сактып келир мен. Быэанчының ажылы берге, мичээлә-даа буянныг. Ыштыг, оок өтте чурттап чоргаан кижилерге чырык, чылыг, делгем бажыңнарны тудуп бээри чаагай херек болбайн канчаар. Колхоз суурунда барык-ла бажың бүрүзүнге мээң балдым дегтеп. Мынча бажың-балгат мээң кирижилем-биле туттунган дээрэки сактырга, ам оңа өөрүнчүг-дүр.

Бодунуң ынак мергежилиниге бердингеп ол кижи ам-даа тудугжулавышаан. Саая Дүндүевич колхозта тудугжулар бригадазын удуртуп турар. Колхозта чурттаар орын-савазының айтырыы колдуунда шинчилеттингеп. Колхозчулар чаа бажыңнарже шуутү шилчээн. Тудуг бригадазы ам колдуунда-ла мал кажааларын, кыштагларга, хонаштэрга матчыннар чурттаар бажыңнарны тудуп турар. Олар бо чылын малчыннарга 10 чуртталга бажыңнары тудар планныг тургаш, 13 кылдыр күүсеткен.

ХЫРАА-ШАН тумаанаты берген кышкы кежээ Саая Дүндүевич бажыңынга чаныл келген. Хүнзедир ажылдаап, могай турушкан. Ол ажылдан эштиле хөлүг кедир. А ам чугаа-соог-даа чок, арын-шыраймыда хүдүмзүрүг-даа көзүлбес болган. Сактырга, бирле чүвени хандыр бодаптаңдаа мышкаш.

Чемненген соонда, ыыт чок хөлзөн таакпылап олура, ол кадайы Салчак Өлешке чугаалаан:

— Туттуган бажыңдарның иштн чедир кылынмайн, аңаа туруп берген, элдеп чүве-ле.

— Чоп чедир кылбайн турар силер?—деп, Өлеш оон улур айтыпган.

— Бисте чүү боор, бажыңны тудуп каар-дыр бис. А иштн дранзалап, малгаштап, чүгайлаарын өске улус кылыр херек. Ындыг кижилер тывылбайн турар ышкажыл.

— Чүге тывылбайн турар чүвел?

— Харын тывылбайн турардыр. Азы, тодаргайларга, штукатурщик болуп ажылдаарын күзеп турар кижилер чок чүве ыйнаан.

Элээп болганда Балындай чугаазын катап уламчылаан:

— Бистер чаа бажыңнарны тудуп каар-дыр бис. А штукатура кылдынмаанын-биле ажыглал чок турар ышкажыл. Ындыг бажыңнар наш-даа бар. А бажың херегден турар кижилер эндерик. Бо сооктуп кончуун көр даан. Кыжын соок өтте чурттаары кандыг айык. Бодуң билир-де болгай сен. Сээн-биле сүмележир бодаан чүвем бар...

Саая Дүндүевич чугаазын ара үзүп каап, база бир папиросту кыпсын алган. Ынчан кадайы сонуургаап, маңаа четтикпейн айтырыпкан:

— Чүнү сүмележир дээрин ол? Чугаала даан.

— Ооза сен-даа ажылдазынза.

— Каяа, штукатурщиктен бе?

— Йөе, йөе. Чоонган деп сен, ында кижи кылын чадаар чүү боор.

— Ажылдаай-ла мен харын—деп, Өлеш өөртүшкүлүг каттыкпан.

— Далайга дамды немеп кижир ышкажыгай. Чаңгыс-даа кижи немежирге, күнүр ол. Ажыл чок аңаа олурбуп турар херээженнерден эвилелиден алгай сен.

— Бодум ажылдаар мен харын, мичээлә-даа кымнарны эвилелиден алыр мен ынчан?

— Даштын ийи бажыңның херээжен эзлери база аңаа ыяш бээр. Кижиниң бөйдүзү кызыгаар чокка чагырып алыр дээн күзелиниг чедер энергияның үнер дезү кычаар тывылган.

Ол болза 1896 чылда эгелээн. Ынчаарда франшуз физик Анри Беккерель уранның бүзүү рентген херелдерине домейлешкен, каракка көзүлбес херелдерни тыныскан, чаа физиктиг ажыдымышкынны кылган. Мария Складовская-Кюри ону радиоактивтиг болуушкун деп адаан. Ол ашаа Пьер Кюри-биле кады ындыг херелдерни хереледирип турар бүдүмелдерни дилеп эгелээш, полоний биле радий деп чаа химиктиг элементилерни тыпкан. Ол ажыдымышкын делегейге дораан-на сургагжый бергеп.

Ун металлдарның боттарының температуразы (нанн) оңу долгандыр турар чүвелериниден кезээде бедик болуп турары тодараан. Эң-не солун чүве, олар чеже-даа херелденип турза, боттарының дандының канчынмайн-даа хевээр арттырары болган. Ол херелдер дирит амытанарның кадымына хоралыг салдарлыг болган. Эте баштай Беккерель боду аарган.

Радиоактивтиг болуушкунну чүүл-биле тайылбырлап болгулуг? Ындыг херелдер канчаар тывылганыл? Ол айтырыгларга харыларны тывармыта 30 жылы чыл иштинде шинчилел ажылдары негеттинген. Ол дээрге, радиоактивтиг чарлыышкынныр болур ядролуг частыышкын-дыр деп түвени тодаргайлаан. Херелденип турар кадыг бүдүмелдиң херлиң-чыырлыш, чингеп-аартан турарын энергия күштүг болур болза, эскерип болур.

Радиоактивтиг чарлыышкынныңарның үезинде чаа, чиик ядролар тыптыр. Ол үеде кайгамчык улуг күштүг энергия үнер. Я. И. Френкель биле Ф. Жолио-Кюри болгаш өскеда артемделиңер аар ядроларның тулушкак чарлыырын, ооң соонда чиик ядроларның хайдыышкынның ачыын-биле тутчуп-холужарын 1939 чылда ажыткан. Ону термоядролуг реакция (тутчулга-частыышкын) деп адаан. 1942 чылдың декабрь 2-де башкарып болуп тутчулга-частыышкынныг реакцияны кылып болуруя ажыткан Сүүлгүг физик Энрико Ферминиң тургусканы баштайгы ядролуг реактор ынчаар ажылдап эгелээн. Ол үени ядролуг энергияны тайбың соруглаларынга херек кырынга ажыглап эгелээнинден эгезин деп санаш турар.

Кижилер ыяштан, хөмүр-даштан, нефтизеи энергияны алыр дээш оларны өртедип өөренип алган. Кижилер атомнуң ядроларының энергизын ажыглаар дээш ядролуг реакцияларны кылып өөренип алган. Ядролуг энергияны үндүрүп алырынга ядролуг реакцияларны кижилер боттары чаңыдгырын үндүрүп алыры, оларны кижилер бай-карыын, өөренип алыры чугула болгаш.

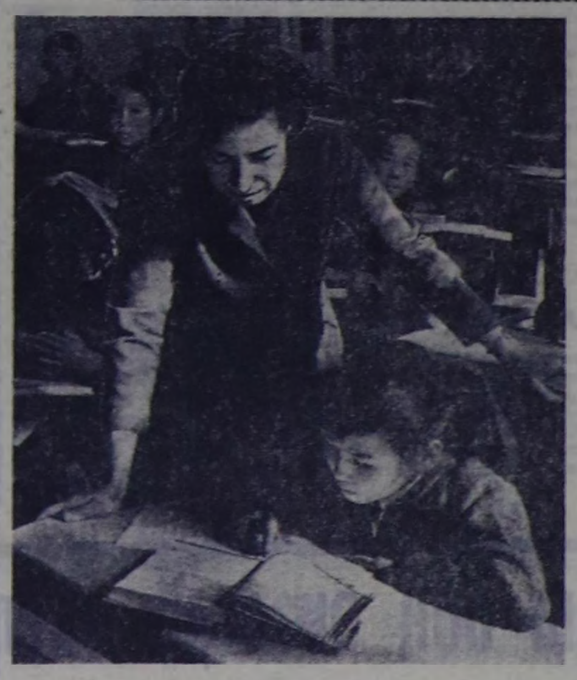
Кижилер ол бүгү нарын ажыдымышкынарыны кылып шыдаан. Совет Эвилелиниде 1954 чылдың июньдан бээр делегейде бир дугаар, 5 мүң киловатт күчүлүг атомнуг электростанция ажылдап эгелээн. Амгы үеде ындыг хевирлиг электростанциялар ангыаңгы чурттарда хей туттунгулаан. Ол дээрге ядролуг энергияны тайбың соруглаларге ажыглаарынче бүгү кижи төрелгетенин кыйгырып турар. Бүгү дешпейтелиг кижи төрелгетениниң «Ядролуг чепсек чок болзун!» деп кыйгырыгны салып турар ужуру-даа бо.

Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ядролуг энергияны коммунистиг тургузуушкунуң энергетика күчүзүнүң үнезинин кылдыр салгап. Оттуулар чүүлдүң, суглуум, хүнүң, хаттың болгаш өске-даа энергияларны ядролуг энергия-биле кады ажыглап турары бистиң чуртувустүн бүдүүркү күштериниң кызыгаар чок хөгжүдүнин болгаш совет ниитилелдиң бай-шыдалының өзүлдезин хандырып турар.

Эртемниң хөгжүдээн кыазгаар чок. В. И. Ленин 1908 чылда мынча деп чугаалаан: «Атомнуң үлезиниин, ооң төнүү чогу, материяның бүгү хевирлериниң өскерилгелери болгаш ооң шимчээшкинин диалектиктиг материализмниң кезээде даанзыг дезү болуп келген. Бойдуста бүгү чүүлдер чайгаар чаңаттынган. бот-боттарынга хамаарыштаглыг, шимчеңнер болуп, олар материяны биинн алырынче бистиң недереливистиң чоокшулап келгенин көргүзүп турар». Кижиниң утааны бойдуста бар хей хуулгазының чүүлдерин ажыткан болгаш ам-даа ажыдар, ындыг арга-биле бойдусту чагырып алырын үлдамчылаар.

Ю. ХВОРОВ.

Кызылдың педагогика институдунуң физика кафедразының эртезекчизи.



Тывалың школаларында бодунуң херээниң мастерлери, ажыл-ишчи башкылар хей. Оларның бирээзи бо чурукта НАДЕЖДА МАКСИМОВНА АНТОНОВА бо-дур. Ол Кызылдың школа-интернадында өөредиглеге эргелекчизинде ажылдап турар. 17 чыл дургузунда башкы ажылынга бараан болган. Ынча чыдлар иштинде ол бодунуң кижизиттиргеннериниң ёзулуг өдүүг болу берген. Олар ам бүгү чуртта тарай берген. Надежда Максимовнаның адрезинге чылыг сөстүг чугаалар оон-моон бо-ла ужугун кээр. Башкылыңың өөренчиктери чорааннар боттарының ажыл-ижинин дугайын сонуурганнар, ынаң кижизидикчизинин амыр-мендизин айтыр-ган болур.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Хайым болган

Андрейко биле Куперманның araзында шашка талазыбиле делегей чемпионду деп ат алырының партыдазы 12-ги салымның 23-ку вожүнде тамынажып доозулган.

Куперман кара талазыңы обналп, партыдазга француз шашкачы Дьюмоннуң тыл үндүрүп көп аргазын эң баштай ажыглаан. Холдуң орта пальцтарын, ол-зарын дээш шынарын тулчуушкун өгелээн. Ынчангаш кара талаа ол көп аргазыннан ажык үндүрүп ап шыдаваан болгаш. Турушкан деп кушкуг аларган.

Партыдазының түнелин — 6,5:5,5 санныг кылдыр Андрейконуң удуу болган. Андрейконуң шашка чемпиону адын хөөрээр арттырып алырынга ам оң 3,5 удуглуг болуру лигетпеген. Куперманның чемпион ат ногдул алырынга ак-даа 5 удук эргежок чугула.

В. ГОРОДЕЦКИЙ

СЭТА-ның туркей корр. тросмейстер.

Редактор К. Н. ДИҢГА.

Октябрьның 52 чыл оюнуң байырлал белектеринге чагыгларны 1969 чылдың октябрь 28-ке чедир хүлээп алырын бүгү организацияларга Кызыл садыг дыңнадып тур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ийи эжишки шеринге турган» 10, 14. «Баштай хак, Фреди!» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Мехиканга бозган берге старттар» 10, 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барымын чүктерарактаа» 15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орлакчыларының болгаш пропаганда киллизинин 35-24, харылсалгалыг секретарьның 23-35, партийжи амыралга киллизинин 23-54, культура киллизинин 27-13, көдээ ажыл-агый киллизинин 21-47, үлетпүр киллизинин 22-64, чагаа база сорет тургузуу киллизинин 41-27, информация киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргаш 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң ниитилел парзалга эргелекчилиг-типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.)

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00823.

МОСКВА МААДЫРЛАРНЫ УТКААН

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИНДЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үндезилеттингеш

ШЫН

1969 ч. ОКТЯБРЬ 23 ЧЕТВЕРГ № 250 (8028).

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Совединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

Марксизм-ленинизмниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — бистиң чуртувуска коммунизмниң тиилелгези дээш демиселге чаа-чаа тиилелгелерже бурунгаар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

Алдарның оруу-биле

Ыраккы сыдыстар аразының оруундан космонавтарны маңаа, найысылаалдың аэропорту «Внуковога» байырлалды-биле утку алыры чаагай чанчыл болу бергеш. Москваның черинге кирип тура, космостуң чаа маадыры бүрүзү алдарның бо оруу-биле эртер.

Космос чагырып адыкчыларны найысылал ам тоску катап утку, өөрүшкүлүү-биле байырны чедиргиш турар-дыр. Ужуражышкынга бүгү түүлдер аэродромда белеп. Дүүн чаа-ла төрээн бөмбүрээнден ыракка чурттап, ажылдап чораанарының аттары бо-дур: Г. С. Шонин, В. Н. Кубасов, А. В. Филипченко, В. Н. Волков, В. В. Горбатко, В. А. Шаталов, А. С. Елисеев. Маадырлыг чедиг кижиниң ийиси — Владимир Шаталов болгаш Алексей Елисеев мынчаар эвээ чанып келириниң аас-кежиниге таварыжып турганнар, мынчаарда олар, бо чылдың январьда бо-ла ышкажы-биле «Союз-4» болгаш «Союз-5» корабльдериниң чедиишкинниң ужудуушкынуунуң дугайында Төрээн чуртунга рапорттаанар. «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» космос корабльдериниң амты кайгамчыктыг ужудуушкыну — ада-чурт эртемининиң болгаш техниказының хөгжүлдезинге чаа түгула үе-чада. Ол — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн совет улустуң уткуп турары улуг чедиишкиннериниң бирээзи-дир.

ССРЭ-ниң күрүне туктары, лозунгнар болгаш транспарантылар-биле шимээн Внуково аэродромга СЭКП ТК-ның нежигүнери, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң депутаттары, министрлер, эртемденнер болгаш инженерлер, Совет Армияның маршалдары, генералдары болгаш офицерлери, бүдүүлелериниң, тудугларының, албан черлериниң төлээлекчилери, студентилер чыглып келгеннер.

ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары, чаа техниканың — космос ракеталарының, планеталар аразының автоматтыг станцияларының, спутниктериниң, корабльдериниң чогаадыкчылары боттарының сылдыстар аразынга ужудар акыдулгаларын уткуп алыр дээш, чечектерлиг четкилеп келген.

Эштер Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Д. С. Полянский, Н. В. Подгорный, А. Я. Пельше, М. В. Зимянин, П. Е. Шелест, Ф. Д. Кулаков, В. П. Мжаванадзе, И. В. Капитонов, В. В. Гришин, Н. И. Демичев, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев олар аэродромга четкилеп келген.

Ужуражышкынның минутазы чоокшулап келген. Дээрге мөңгүнелчек куш — «Ил-62» көстүп келген. Истребительдериниң болук үделгеш ону үдеп чораан. Самолёт черге хонуп, ужуражышкынның черинге чоокшулап келген. Диңмиттиг адыш часкаашкыны, байыр чедиишкини болуп турда, космонавтар В. А. Шаталов, Г. С. Шонин, В. Н. Кубасов, А. В. Филипченко, В. Н. Волков, В. В. Горбатко, А. С. Елисеев олар кызыл хевис орукка дүжүп келгеннер.

«Улам-на бедикче...» деп марш аялгазы дыңналып үнген. Космонавтар дескиге базымнар-биле чазак индирингe чедип, ооң чадалары-биле базып үнүшкен.

Болук космос корабльдериниң командири, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы полковник В. Шаталов «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» космос корабльдеринге космоска ужудуушкынну боттандырар талазы-биле Төрээн чуртунуң даалгазы күүседиргенин даазаа Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң илеткээн болук үзүн. Төөгүде бир-ле дутаар Чер чоогунуң орбита-оруунга үш корабльдиг космоска бөлүк ужудуушкыну чедиишкинниң-биле боттанган. Оларның дерилгелеринге болган апаратуразы таарымчалыг ажылдап чораан. Экипаждарның байдалы эки. Төрээн чуртуң чаа-чаа онаалгаларын күүседиргинге космонавтар беленнер.

Ооң соонда «Союз-6» корабльдиң командири полковник Г. Шонин болгаш «Союз-7» космос кораблиниң командири полковник А. В. Филипченко олар рапорт бергеннер.

Совет Эвилелиниң күрүне Гимнизи байырлалдыг дыңналып үнгеш. Артиллериянның 21 даштаашкыны диңмирей бергеш. Партияның болгаш чазактың удуртукчулары космонавтарны куспактап турганнар. Отряд талазы-биле эштерниң чүректиң хынызындан куспактажымышкынары.

Маадырларга, партияның болгаш чазактың удуртукчуларынга, индирге турган кижилериниң шүптүзүнге боодал чечектерни пионерлер тудускулаан.

Маадырларны дипломатты корпустуң кежигүннеринге таныштырыпаан.

Л. И. Брежнев, А. Н. Косыгин, Н. В. Подгорный олар-биле кады космонавтар индирни долгадыр ажылчы чоннарның төлээлекчилери-биле байырлашкан, оларның чедирген байырларынга олар чүректиң хынызындан байыр чедиишкиннери-биле харылаан турганнар. «Ура» деп кыйгылар, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың алдары дээш, Төрээн чуртуң космоска алдарлыг тиилелгелери дээш байыр чедиишкиннерни сүүктел чокка дидиреп турган.

«Союзтарның» экипаждары аэровокзалдан үнер черже чоруглаапкан. Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчулары-биле кады космонавтар автомашиналарже чоруглаапкан.

...Алдарның оруунуң баштайгы метрлеринден — аэродромдан эгелээш, улам ынай, чазаалгыг Киев оруун дургаар улам ынай хөй-хөй муң кижилер чедип маадырларга байырлыг чедирип турглаан.

...Хүндүлелдиң оруу Кремльдиң ханнарынга доозулган.

(СЭТА).

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

«Союз-6» корабльге космиктиг ужудуушкынну боттандырганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуну 1969 чылдың октябрь 22-де Чарлыы-биле Совет Эвилелиниң хамаатызы эш Георгий Степанович Шонинге болгаш Совет Эвилелиниң хамаатызы эш Валерий Николаевич Кубасовка «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы» деп атты тывыскан.

(СЭТА).

• • •

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

«Союз-7» корабльге космиктиг ужудуушкынну боттандырганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуну 1969 чылдың октябрь 22-де Чарлыы-биле Совет Эвилелиниң хамаатызы эш Анатолий Васильевич Филипченкого, Совет Эвилелиниң хамаатызы эш Владислав Николаевич Волковка болгаш Совет Эвилелиниң хамаатызы эш Виктор Васильевич Горбаткога «ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы» деп атты тывыскан.

(СЭТА).

• • •

БЕДИК ШАННАЛ

«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» деп космиктиг корабльдериниң болгаш ужудуушкынуун чедиишкиннинг боттандырганы дээш база ынчаарда коргускен эрес-хидим болган маадырлыг чоруу дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумуну 1969 чылдың октябрь 22-де Чарлыы-биле «Союз-6» корабльдиң командири ужудукчу-космонавт эш Георгий Степанович Шонинге, ужудукчу-космонавт эш Валерий Николаевич Кубасовка, «Союз-7» корабльдиң командири ужудукчу-космонавт эш Анатолий Васильевич Филипченкого, ужудукчу-космонавт эш Владислав Николаевич Волковка болгаш ужудукчу-космонавт эш Виктор Васильевич Горбаткога Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан болгаш Ленин орденнибиле база «Алдын сылдыс» медаль-биле шаннаан.

(СЭТА).

Совет кижилер — космостуң баштайгы АЖЫДЫКЧЫЛАРЫ

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган байырлыг хуралы

Кремльдиң Съездилер ордузу. Космос чагырып адыкчылары — эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге, ажылчыннарга алдар, космонавтарга алдар болдурган байырлалдың хереҥзин октябрь 22-де база катап од орду болу берген. «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» космос корабльдериниң өөрдежип алган хөй хонук дургузунда ужудуушкын кылырын чедиишкиниг боттандырган оларга Төрээн чурт чоргаарлыг турар.

Сцена дөрүвде — чер бомбүрээзиниң миллион-миллион кижилериниң танытынгыр Владимир Ильич Ленининиң өндүр улуг чуруу. Совет кижилер боттарының бодалдарын болгаш ажыл-херектерин анаа, Октябрь революциязының өндүр улуг баштынчызынга бараалгадыр турар. Бистиң хүннеривистиң бүдүрген бүгү чаагай үүлезин олар ооң ады-биле бүрүн холбаштырар. Бистиң маадыр-космонавтарывыс — коммунистер Г. С. Шонин, В. Н. Кубасов, А. В. Филипченко, В. Н. Волков, В. В. Горбатко, В. А. Шаталов — болгаш А. С. Елисеев боттарының чаа шылгаралыг база Ленинге турасказаткан.

Ордуга Гимнаның «Алдаржы» деп йөрээл ырының хүндүткелдиг аялгазы чаңгыланган.

Чыылганнар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың удуртукчуларын, космостуң эрес-маадыр орук нээкчилерин диңмиттиг адыш часкаш уткаан.

Найысылаалдың ажылчы чоннарының митингизинге СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин ажыткан.

Ол баштайгы космос эскадразының командири, сылдыстыг океанга ийи катап чараан кижилер, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры В. А. Шаталовка сес берген.

Эш В. А. ШАТАЛОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер болгаш өөрүктер!

Башкарылгалыг үш космос кораблининиң болук ужудуушкынуунуң чедиишкиниг доозуйганын, ооң программазының бүрүн күүседиргенин Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга, Совет чазакка, бүгү совет улуска плакаттарын аас-кежик-тир.

Биске көргүскен бүзүрел дээш төрээн партияга, чазакка, совет улуска өөрүш четтиргенивисти ол ужудуушкынну боттандырган ужудукчу-космонавтарның амыдыралдарынга, ооң программазының бүрүн күүседиргенинге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунга, Совет чазакка, бүгү совет улуска плакаттарын аас-кежик-тир.

Сонуургалдыг шинчилелдериниң улуг хемчээлин бүгү экипаждар чорудар ужуруглуг турган. Ынчан бир ынаа космос шинчилелдериниң бирээзи болза, «Союз-6» корабльге металлдарны каңнаары боон турган.

Ужудуушкынну хандырарының бүгү хайгаарал албан черлериниң эки организациязын ажылы бистиң мурнувуска тургустунган сорулгаларны күүседиргинге дузаланыпаан илеткээри болук космос корабльдериниң командири болур менээ таарымчалыг-дыр.

Эртем-техниктиг шинчилелдериниң болгаш тенелделериниң алдынган материалдары улус ажыл-агыйжы сорулгаларны шилгирлээринге ажыктыг болур дээрзинге ижеген түлгар бис.

Корабльдериниң ужудуушкынуунуң дугайында, космонавтарның ажылының дугайында түүлга бодалгамны чугаламаларымны чөпшээреп көрүнер. Айтып каан шагында космос корабльдери илаптыы-биле чер чоогунуң орбитазынче удаа-тараалаштыр ужудуп үнген. Кажан бистиң корабльдеривис чоок хемчээлге чергелештир ужудуп, аравыска радио харылзаалыг тургуузуп, байыр чедиишкинниң солушкан ленин минуталары өөрүнчүг болгаш сорук киришкинниг болган.

Чаңгыс аай сорулга болгаш бот-бодуун билчиири-биле каттышкан корабльдериниң экипаждары бот-боттарын сүме болгаш тыныжык сөстери-биле деткижип, дузаланышпаан, пайыралчы ажылдаан. Кайы-бир шенелдени чорутпушаан, бодалдарывысты солчуп, чедиишкиннерге өөрүп чораап бис. Экипаждарның кадымның байдалы эки болган. Меңээ болгаш Алексей Елисеевке космостуң байдалдары чаңчыл болган. Хенертен бозур кандыг-даа түүлге таварышпаан бис. Бо чылдың январьда бистиң шинчээнин алган дүржүлгавыс «Союз-8» корабльди автономнуг маневрларының эң нарын программазын дүвүрээзинге чок болгаш бүзүрелдиг күүседир арганы берген.

Ужудуушкынга «Союз» корабльдер бедик шыларыны база катап көргүскен. Аппаратура болгаш оларның системалары өй-тавында ажылдап чораан. Бо корабльдер — бистиң эртемивистиң болгаш инженер бодалдың кайгамчык чедиишкини, алдарлыг ажылчынчиларының билдиглиг холдарының чогаадылгаазы-дыр.

Бирги чергениң «Союз» корабльдерин тургускан эртемденнерге, конструкторларга, инженерлерге, техниктерге болгаш ажылчыннарга чүректиң хынызындан өөрүп четтиргинивисти космоска бөлүк ужудуушкынуунуң киришкичилеринин өөнүүзүнден илергей-дээрни чеңнеп көрүнер.

Космоска ужудуушкун үезинде бис партияның, чазактың, бүгү совет улустуң улуг сагыш салыышкыныл болгаш кичээнгейин доктаамал ап чораан бис. Леонид Ильич Брежневтиң, Николай Викторович Подгорныйның болгаш Алексей Николаевич Косыгинниң нзит байыр чедиришкинин, чедиишкиннерааг болдуруп оларның чүректиң хынызындан күүзээни бистиң сеткил-сагыштың хынызындан сорук киргген. Ол бүгү бистиң күштерииисти он дакпыр көзүдеткен. Болдунары-биле хөй чүвени эң эки кылырын күзеп чораан бис.

Эргим эштер!

Коммунизмни тургузуп турар улустарның улуг совет ыг-бүдезинниң оглу мен, амыдыралының эң мурнакчы идеяларының тук тудукчузу — Ленининиң улуг партиязының оглу мен деп, бодун болган чоруурунда партияның аас-кежиин чок.

«Союз» корабльдериниң ужудуушкынга киришкен бүгү экипаждар коммунистер болуп турар. Бис шуптувус — Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязының кежигүнери бис. Бистиң партиявыстың үндезилекчизи эргим Ильичиниң овур-хевиири, ооң чагыглары бистиң чүректеривисте, бистиң бүгү тиилелгелеривисте. Бо ужудуушкынче чоруткушаан, бистиң чурттувустуң болгаш бүгү делегейниң белетиниң турары кайгамчык юбилейге — Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл соонга ону тураскаап болдурарын шиитпирээн бис.

Ынчанган ам партияның болгаш чазактың харыысалгалыг даалгазы чедиишкиниг күүседиргенин медереп билиринге өөрүнүт-дүр.

Бедик бүзүрел дээш үүректиң хынызындан база катап четтиргинивис! Чыгыг хүлээп алышкын дээш четтирдинис!

Октяграйны улам ыңай шиңгээдип алыр талазы-биле Коммунистиг партияның Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың чаа даалгаларын алдарлыы-биле күүседиришкин болук ужудуушкынуунуң киржикчилери бүгү космонавтарның өөнүүзүнден бистиң улузувуска болгаш партиявыска бүзүредиринге чөпшээреп көрүнер.

Бистиң улуг совет Төрээн чуртувус дептеерзин!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга алдар!

• • •

Индирде — «Союз-6» корабльдиң командири Г. С. Шонин.

Эш Г. С. ШОНИННИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Бо чылын, ленинчи шалыпчы иштин чылында, бистиң чуртувус космос делгемин шиңгээдип алырынга улуг чедиишкиннерни чедип алган. Мырыңай чоокта чаа бүгү делегей космоска эртикен чаа шенелдениң хереҥзин болду. Чер чоогунуң орбитазынче, башкарар космиктиг корабльдериниң бөлүк звеноузун салып үндүрген болгай.

Бо кайгамчыктыг ужудуушкынну бир дутаарыңда эгелээр бедик алдар Валерий Кубасов-биле меңээ таварышкан.

«Союз-6» корабльге эртемтехниктиг болгаш медицинабиологтуг калбак программаларны күүседиргеп. Бистиң экипажывыс «Союз» деп ракета-космиктиг комплекстиң чаартыны кыдыынган хевирииг комплекстиг хыналдаиы чорупул, автономнуг башкарылганың элементилерин ажылдап кылган, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдер-биле чоокшулажыр, оларны дилээр ажылдарны чоруткан. Черниң геолог-географтыг объектилерии чурукка тыртыпар, ооң атмосферазын шинчилээр талазы-биле эртем хайгаараллдарын күүседткен.

Бистер ужудуушкун үезинде космоска баштайгы каңнаашкын ажылын чорудар ролдуг база күүседтивис. Ваакум болгаш дензи чок апаар чоруктуң байдалында тускай апаратуразының дузаазы-биле металлдарны каңнаарының ынзы-бүрү аргаларын төпеп көргеп.

Бистерниң кандыг каңнакчылар болганывысты специалистер-ле билип көрээн. Ынчалза-даа, мен бодаарымга, космоска металлдар каңнаары Черге каңнаашкын чорударыбиле домей, харын-даа ооң чуртула болуу дег. Ол чоруук космиктиг станцияларны болгаш корабльдерни космоска тударынга болгаш септээринге эртежок чугула херелдеттинер апаар.

Бистер, Валерий Кубасовбиле орбитага тургаш, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдерни чедиишкининг салыы үндүрген дугайында дыңналдыпны сеткил хынышкыя-биле дыңнап, ужудуушкынуун бүгү элементилери шалгыпы программа йөзүгаар күүседтиниң турарынга өөрүп турдуныс. Бистиң аң-ие өөрткен чүве болза корабльдер-биле орбитага ужурашканывыс болур. Бо дээрге үттүндүрбас чүүл болган.

Ыраккы космоска бистиң Төрээн чуртувустуң үш кезээ ужуражы бергеп шыкаш болду. Бистер, космонавтар, чедиишкин апарган бис. Ыядыг саныыт апаарга ажыл-даа солуун, үйгүвүс безин оожургаан.

Аравыс чоокшулаан түүлм-на чыыртыкланып чоруур точкалардан корабльдерниң, оларның тургузуунуң дүрзүзүн чоорту кестүп келир болган. Бодувустуң корабльвисти таарыштыр башкарып чораан, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдерге чоокшулап кээп, оларны хайгаарап чордувус.

«Союз» корабль — эки болгаш перспективтиг, хөй сорулгаларны күүседир космиктиг ужудуушкун аппарады деп чүвени бо удаадагы ужудуушкун база катап бадыткаан. Уре-түңнелдиг эртем ажылдарын чорударынга болгаш дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды мында тургускан. Автономнуг ужудуушкыну чорударын хандыырып турар дериг-херекселдиг мында тургускан болгаш чер кырында командилаа-хемчээл комплексиниң киржигээн чоокка бот-башкарымчалыг ужудуушкыну ооң-биле чорудуп болур. Космоска кандыгда маневрларны кыяш, космиктиг ооке аппараттар-биле чоокшулажыш болур арганы корабльдиң системазы хандырып турар.

Ужудукчу мергежилдиг кижи болганывыма «Союз» деп космиктиг корабльдиң башкарары менээ улуг сеткил ханыышкын болган. Бо улуг болган нарын машинаны башкарарга кайгамчык чиик болгаш башкартынгыр болду.

Космиктиг ужудуушкунга көрүлген программаны доозаан соонда бистер корабльди Черже бадырарын болгаш кондурарын боттандырары-биле хол-биле башкарымышкын ажылдарын күүсеткен бис.

Атмосферанның сырый каттырынче бистиң киргенивис барык билдирбээн. Дакпыжаар чорук чоорту эрткен. Атмосферада ужудуп турарывысты корабльдиң соңгаларын дамчыштыр, ооң даштында чидиг кызаңнаштарның чалбыжыын көргеш, билгеп бис.

Бадыл орган, хоорайларны болгаш өөке-даа чурттакчылыг суурларны көрбээн бис, чүге дээрге Черни сырый бүлүттер дүй алы берген турган. Аравының байдалы бистиң дээр бөлүктүң ажылын нарыындады бергеп.

Черге хонары коичуг-ла чыычак болган. Черге дээшкинивисти безин эскербейн баргаи болдувус.

Бистер, санап каан черге, Карагандадан 180 км черге, «Пржевальский» совхозтаг ырык аявеске, оргу хонуга, хар болгаш чаашкыны адып каган Төрээн черивиске хонуп кан бис.

Хонупкан черивиске бистя дээр бөлүктүң, төлээленчилери болгаш өөнүүктериис мынаи турар болду.

Түе черниң чурттакчыларындан бистя бир дутаарында уйгу-лыжын безин уттуптар бичии оолдар утку алган. Олар кичээлдерин үскеш, школадан корабльче маңнажып келген. Кижилер бисче бүгү талалардан далажып кел чорваан. Елулуг-ле чылыг болгаш өөрүшкүлүг ужуражышкын болган.

Космиктиг бо ужудуушкынга инржир бедик идегелдиг биске көргүскени дээш Черге чылыы-биле үткүп, хүлээп алганы дээш бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска үүректиң хынызындан четтирдинис.

Төрээн Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың, бүгү совет улустуң сагыш човаашкынын бистер аңаа. Октяргай делгемнеге ужудуп чораан-ла билип турдувус. Ол сагыш човаашкын бистерге, совет космонавтарга, чаа-чаа иштерни немеп, социалистиг улуг Төрээн чурттувустуң алдары дээш чаа-чаа ажыдыышкыннарны кылырынче бистерни кыйгырып турар.

Чогаадыкчы улус, тургускучу улус, маадыр улус — совет улус делгереэнн!

Бистиң бүгү тиилелгеривистиң хей-аът кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгереэнн!

• • •

«Союз-7» корабльдиң командири, ужудукчу-космонавт А. В. Филипченко чүве чугаалаан.

Эш А. В. ФИЛИПЧЕНКОНУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Октябрь — аңаа эвес ай. Чаа үе-чадавыс — капитализмден социализмче шилчиринниң үе-чадазын ажыктаан, делегейде бир дутаар социалистиг революция бистиң чуртка 1917 чылдың октябрьда болган. Октябрь болза кижи төрелгетениң төөгүзүнге космосту шиңгээдип алырының үе-чадазын база ажыктаан. 12 чыл бүрүгаар, 1957 чылдың октябрь 4-те чер чоогунуң орбита-оруунга Черниң делегейге бир дугаар кылымал спутнигин галып үндүрген. Ол болза бистиң совет спутнигивис болган.

Ооң бээр совет улус космоска эвээш эвес тиилелгелерни чедип алган. Бүгү делегейге ол билдингир.

Космос делгемни шинчилээр чоруукту Совет Эвилели кадбак фронт-биле чорудуп турар. «Союз» космос корабльдериниң бо доозулган болук ужудуушкыну космос талазы-биле ооруп ырын чурукка тыртыпар, ооң атмосферазын шинчилээр талазы-биле эртем хайгаарадларын күүсеткен.

Бистер ужудуушкун үезинде космоска баштайгы каңнаашкын ажылын чорудар ролдуг база күүсеттивис. Ваакум болгаш дензи чок апаар чоруктуң байдалында тускай апаратуразының дузаазы-биле металлдарны каңнаарының ынзы-бүрү аргаларын төпеп көргеп.

Бистерниң кандыг каңнакчылар болганывысты специалистер-ле билип көрээн. Ынчалза-даа, мен бодаарымга, космоска металлдар каңнаары Черге каңнаашкын чорударыбиле домей, харын-даа ооң чуртула болуу дег. Ол чоруук космиктиг станцияларны болгаш корабльдерни космоска тударынга болгаш септээринге эртежок чугула херелдеттинер апаар.

Бистер, Валерий Кубасовбиле орбитага тургаш, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдерни чедиишкининг салыы үндүрген дугайында дыңналдыпны сеткил ханышкыя-биле дыңнап, ужудуушкынуун бүгү элементилери шалгыпы программа йөзүгаар күүседтиниң турарынга өөрүп турдуныс. Бистиң аң-ие өөрткен чүве болза корабльдер-биле орбитага ужурашканывыс болур. Бо дээрге үттүндүрбас чүүл болган.

Ыраккы космоска бистиң Төрээн чуртувустуң үш кезээ ужуражы бергеп шыкаш болду. Бистер, космонавтар, чедиишкин апарган бис. Ыядыг саныыт апаарга ажыл-даа солуун, үйгүвүс безин оожургаан.

Аравыс чоокшулаан түүлм-на чыыртыкланып чоруур точкалардан корабльдерниң, оларның тургузуунуң дүрзүзүн чоорту кестүп келир болган. Бодувустуң корабльвисти таарыштыр башкарып чораан, «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдерге чоокшулап кээп, оларны хайгаарап чордувус.

«Союз» корабль — эки болгаш перспективтиг, хөй сорулгаларны күүседир космиктиг ужудуушкун аппарады деп чүвени бо удаадагы ужудуушкун база катап бадыткаан. Уре-түңнелдиг эртем ажылдарын чорударынга болгаш дыштанырынга бүгү-ле таарымчалыг байдалды мында тургускан. Автономнуг ужудуушкыну чорударын хандыырып турар дериг-херекселдиг мында тургускан болгаш чер кырында командилаа-хемчээл комплексиниң киржигээн чоокка бот-башкарымчалыг ужудуушкыну ооң-биле чорудуп болур. Космоска кандыгда маневрларны кыяш, космиктиг ооке аппараттар-биле чоокшулажыш болур арганы корабльдиң системазы хандырып турар.

Ужудукчу мергежилдиг кижи болганывыма «Союз» деп космиктиг корабльдиң башкарары менээ улуг сеткил ханышкыя болган. Бо улуг болган нарын машинаны башкарарга кайгамчык чиик болгаш башкартынгыр болду.

Космиктиг ужудуушкунга көрүлген программаны доозаан соонда бистер корабльди Черже бадырарын болгаш кондурарын боттандырары-биле хол-биле башкарымышкын ажылдарын күүсеткен бис.

Атмосферанның сырый каттырынче бистиң киргенивис барык билдирбээн. Дакпыжаар чорук чоорту эрткен. Атмосферада ужудуп турарывысты корабльдиң соңгаларын дамчыштыр, ооң даштында чидиг кызаңнаштарның чалбыжыын көргеш, билгеп бис.

Бадыл орган, хоорайларны болгаш өөке-даа чурттакчылыг суурларны көрбээн бис, чүге дээрге Черни сырый бүлүттер дүй алы берген турган. Аравының байдалы бистиң дээр бөлүктүң ажылын нарыындады бергеп.

Черге хонары коичуг-ла чыычак болган. Черге дээшкинивисти безин эскербейн баргаи болдувус.

Бистер, санап каан черге, Карагандадан 180 км черге, «Пржевальский» совхозтаг ырык аявеске, оргу хонуга, хар болгаш чаашкыны адып каган Төрээн черивиске хонуп кан бис.

Хонупкан черивиске бистя дээр бөлүктүң, төлээленчилери болгаш өөнүүктериис мынаи турар болду.

Түе черниң чурттакчыларындан бистя бир дутаарында уйгу-лыжын безин уттуптар бичии оолдар утку алган. Олар кичээлдерин үскеш, школадан корабльче маңнажып келген. Кижилер бисче бүгү талалардан далажып кел чорваан. Елулуг-ле чылыг болгаш өөрүшкүлүг ужуражышкын болган.

Космиктиг бо ужудуушкынга инржир бедик идегелдиг биске көргүскени дээш Черге чылыы-биле үткүп, хүлээп алганы дээш бистиң партиявыстың ленинчи Төп Комитединге, Совет чазакка болгаш бүгү совет улуска үүректиң хынызындан четтирдинис.

Төрээн Коммунистиг партиявыстың, Совет чазаавыстың, бүгү совет улустуң сагыш човаашкынын бистерге, совет космонавтарга, чаа-чаа иштерни немеп, социалистиг улуг Төрээн чурттувустуң алдары дээш чаа-чаа ажыдыышкыннарны кылырынче бистерни кыйгырып турар.

Чогаадыкчы улус, тургускучу улус, маадыр улус — совет улус делгереэнн!

Бистиң бүгү тиилелгеривистиң хей-аът кирикчизи болгаш организакчызы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгереэнн!

• • •

«Союз-7» корабльдиң командири, ужудукчу-космонавт А. В. Филипченко чүве чугаалаан.

(Төнчүзү 2-ги арныда).



Байконур космодромунда «Космонавт» гостиницага болган партиялга конференциязы. Солагай талдан оң талаже — В. Н. Кубасов, Г. С. Шонин, А. С. Елисеев, В. А. Шаталов, А. В. Филипченко, В. Н. Волков болгаш В. В. Горбатко. В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Кызыл тук — бии-хемчилерде

Беш чылдың дөртку чылының 9 айларында Бии-Хем районнуң малчыннары улуг чедиишкиннерни чедип алган. Олар тос айлар дургузунда курунеге эът садарымның планын 102,5, а сүт садарымның чыл планын 102,8, дүктү — 120,2 хуу күүсеткен.

Мал ажылынга чедип алган чедиишкиннери дээш СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиг шилчиир Кызыл тугуи Бии-Хем районга тывыскан. Ол туктуу партия обкомунуң ийиги секретары В. Н. Филиппов байырлалдыг байдалга тывыскан.

Шилчиир Кызыл туктуу СЭКП-ниң Бии-Хем райкомунуң бирги секретары эш Харченко болгаш райүүском даргазы эш Дамчай олар хүлээп алган.

— Бии-хемчилер шилчиир Кызыл туктуу моон сөңгээр-даа бодунга арттырып, курунеге мурнуңга планның даалгаларын күүседир дээш бүгү күжүн үндүрүп ажылдаарлар — деп, партия райкомчунуң бирги секретары эш Харченко будуретken.

(Бистиң корр.).

СОВЕТ КИЖИЛЕР—КОСМОСТУҢ БАШТАЙГЫ АЖЫДЫКЧЫЛАРЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

Эртем-шинчилел организацияларының, конструктор бюроларының, бүдүрүлгелериниң, өредилге классталарының болган лабораторияларының ажылдакчыларына, космодромнуң түсмай артемингилеринге, оларның биске берген билиглери болган чаңчылдары даап чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни илергейлерин мекэ чеңшеп көрүнер. Оларның сагыш салыышкыны болган кичээнгейи бо ужудуушкунну чедиишкинниг күүседир талазыбле биске дуваланаа.

Бистиң экипаштың кады ужудуушкунунуң чугула чадазы болза корабльдерниң орбита-орукка боттарын тыпчып, чоокшулажып, маневрларны кылганы болур.

Чоруттунган ужудуушкунга шинчилел ужудуушкунунуң комплексизин боттандырып, дээр чырымалдарын хайгаарап, сылдыстарның кайы хире ите костүрүп тодарадыр, Черниң канчаар чыруттының турарын хемчээп чораан бис. Дуранаа көөр керекселдериниң болган тускай приборларның дузазы-биле корабльди хол-биле углап-шиглээринге, ужудуушкунну кылырының талазы-биле чүүлдерни кылып, Чөр кырынын тускай шинчилиг участоктарын хайгаараар болган чурукка тыртырар ажылды күүседип чораан бис. Корабльдер биле Черниң аразына бижиг харылзаапы бүгү үе дургузунда тудуп чордувус. Радио болган телевидение шугуму-биле репортажтарны чорудуп, байдалывыстың кандыызын доктаамал ыяаадып чоруп турган бис.

Болүк ужудуушкунуңуң программазын күүседиер чорук Чөр чоогунуң космос делгемининиң дугайында чаа-чаа мелүмелерни берген болган ол чорук космос техниказын улам ынай болбаазырангайжыдарыңга база ону эртемниң болган улус ажил-агыйның сорулгаларынга ажыглаарынга идиғни бээр.

Көрдүнген программаны күүседип дооскан соонда, айыткан девискээрге кээп хонуптарын боттандырган бис.

Кээп хонукан чериниске бистиң экипажты дилеп тыварының хайгаарал бөлүүнде бистиң эштериис шагда-ла маңаан турган болган утуп алганнар.

Эргим эштер!

Чүректиң ханызындан хүлээп ап, өөрүшкүлүг болган байыгладлыг ужуражып турарыңар даап, силерге улуу-биле четтардивис.

Мээң эштерим-биле бир демей, совет Төрээн чуруттуң кандыг-даа даалгазын күүседиринге белеңмен.

Коммунизмниң тургузукчузу—улут совет улуска алдар!

Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгереэнин!

• • •

Октаргай делгемперин ийи катап штурмнаап, космонавт болгаш эртемден, Совет Эвилелиниң Маадыры А. С. Елисеевке сөс берген.

Эш А. С. ЕЛИСЕЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер!

Владимир Шаталов-биле кады космосче ийи удаа рейс кылыр аас-кежик мекэ таварышкан. Бо чылдың январьда «Союз-4» болгаш «Союз-5» деп космос корабльдериниң ужудуушкунуңуң үезинде космостиг бир дугаар шинчилел станцизаң тургустунган болгаш экипаж кежигүннериниң бир корабльден өске корабльче шилчип киреринге боттандырган болгай. Ынаа каш космиктиг корабльдериниң чаа бо ужудуушкунуңуң үезинде комплекстиг эртем шинчилелдерин болгаш ужудуушкунуңуг космос системазын таарыштырар талазы-биле шенелделерни кылган. Ол дээрге, үр үеде ходелир орбиталыг лабораторияларны болгаш станцияларны тургузарынга чугула ужур-дузалыг болур.

«Союз» корабльдериниң болүк ужудуушкуну болза, совет космиктиг программаны амыдыралга план ёзугаар боттандырарының ээлчеглиг үе-чадазы болган.

Космос делгемниге корабльдериниң болүү-биле маневрлиг ужудуушкунуңуң нарын чурумунга чагыртпышаан, ходбиле башкарарының база автономнуг ужудуушкунуңуң системаларын хынаар болгаш шенеп көөр талазы-биле конструкторларга бээр түңнелдер алдынган.

Космосче бо ийиги ужудуушкунувус баштайгызы ышкаш, база-да чедиишкинниг болган. Эртем аппаратуразы, башкарарының, утланыштыгээринииң системалары, радио харылзаа хөрекселдери, хөделдирер кезектер болгаш өске-даа агрегаттар база приборлар таарымчалыг ажыдаң келген.

Төрээн Черивистиң деткимчези биске ынчуг өөрүшүүр болган. Партия болган чазактың удуртуучуларының чүректиң ханызындан чедирген байыры, бистиң корабльдеристиң ужудуушкуннарыңга совет улустуң ханы кичээнгейи биске чаа-чаа күштүг немеп, даалганың чедиишкинниг күүсеттинериниге бүзүреливээн ыяк кылдыр быжыктырган.

Социалистиг ынак Төрээн чуртувустуң болгаш бүгү кижи торелгетеннің чаагай чорууга бараан кылдыр космос делгемнин шиңгээдип алыр талазы-биле ээлчеглиг сорулгаларны шинтипирээринге бүгү күжүмүң, билиимни болгаш дуржулгамны бээринге белеңмин Коммунистиг партиямга болгаш Совет чаагамга айыткаарымны мекэ чөпшээреп көрүнер, эргим эштер.

Ленинчи орун-биле коммунизмниң тиилелгезинче совет улусту бүзүрелдиг ашпар чоруур Коммунистиг партия делгереэнин!

• • •

Индирде — сураглыг совет эртемден, академик В. Н. Петров.

Эш Б. Н. ПЕТРОВТУҢ чугаазы

Эргим эштер!

Сылдыстыг октаргай оруунче эң баштай үнген кижи — Юрий Алексеевич Гагариниң чоокта чаа-за утуп турган бис кылдыр сагындырар-дыр. Ынчыг турбуже бөгүн «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдер-биле болүк ужудуушкуң кылырын чедиишкинниг дооскан, мырынай бир космос бригадазы апарган космос чагырын алыкчыларынга силер-биле кады бөгүн ында байыр чедирип турар-дыр бис. Черниң делегейде эң баштайгы кызымал спутнигиниң Совет Эвилелиниң 12-ге чыл болган. Ол шылгарангай чоднишкин кижи торелгетеннің культуразының хөгжүлдезинге чаа үеже үнелиг материал алдынган.

Программага дүүштүр харыүгда сылдыстарны, Черниң кол-кол районнарын, булуттуг, доштуг болгаш харлыг черлерни хөй удаа чурукка тыртырган бис. Ынзы-бүрү чырыктың үезинде Черниң тус-тус участоктарының оңу шинчилеттинген. Агаар чок ханы ховалымышкынның болгаш деңзин чок болу бээринең байдалдарында демирни канаан эштээр талазы-биле ховар шенелде чедиишкинниг боттанган.

Космиктиг техниканы улам ынай хөгжүдүр, өөртүгай дугайында билиишкиниерни калыптыг, космиктиг делгемни практиктиг ажыглаар сорулга-биле бистиң корабльдеристиң космосче ужудуушкуннарын чорудуп турар болгай. Октаргайга бүгү шинчилелдерни кедизинде барып Черге ажыглаар даап кылып турар бис. Чаа боттандырганнысс бөлүк бо ужудуушкун болза, аттаар шинчилелинге, ужудуушкунга, харылзаага, геологияга, океан шинчилээшкинниге болгаш эртемниң база техниказының өске-даа адырларына хөй түүлдерни бээр дээраниге бүзүүраар бис.

Салдынган сорулгаларын чедиишкинниг күүсеткен даап космиктиг корабльдерни аппаратураның база приборларның эң-не нарын комплексилерн-биле дериң турар. Ол чорук инженер-техниктиг бедик мергежилдэ, чоруттунуп турар эртем-техниктиг шинчилел ажыдарының адыс утказын хандыр билирин, ужудуушкуннуң техниказын улам ынай сайзырадырын, космосче ужудуушкуннарны янзы-бүрү аргалыг болгаш ылаптыг белеткээрин космонавтардан негеп турар дээрзин ханызы-биле медерел билген бис.

Космосче бо ийиги ужудуушкунувус баштайгызы ышкаш, база-да чедиишкинниг болган. Эртем аппаратуразы, башкарарының, утланыштыгээринииң системалары, радио харылзаа хөрекселдери, хөделдирер кезектер болгаш өске-даа агрегаттар база приборлар таарымчалыг ажыдаң келген. Ынзы-бүрү ырак-чоок хемчээлдерге оларның дем каттыштырган ужудуушкуннарын, маневр кылырының динамиказын хайгаарап, шинчилел, а ол ышкаш оларныңбиле кады шинчилелдиг хайгаараашкыннарны кылып, корабльдериниң ужудуушкунун чурукка болгаш кинога тыртырган бис.

Ооң түңнелинде корабльдерни автономнуг башкарарының болгаш космиктиг ужудуушкунуңуң системаларын сайзырадыгайжыдарынга эргежок чугула үнелиг материал алдынган.

Программага дүүштүр харыүгда сылдыстарны, Черниң кол-кол районнарын, булуттуг, доштуг болгаш харлыг черлерни хөй удаа чурукка тыртырган бис. Ынзы-бүрү чырыктың үезинде Черниң түс-түс участоктарының оңу шинчилеттинген. Агаар чок ханы ховалымышкынның болгаш деңзин чок болу бээринең байдалдарында демирни канаан эштээр талазы-биле ховар шенелде чедиишкинниг боттанган.

Космиктиг техниканы улам ынай хөгжүдүр, өөртүгай дугайында билиишкиниерни калыптыг, космиктиг делгемни практиктиг ажыглаар сорулга-биле бистиң корабльдеристиң космосче ужудуушкуннарын чорудуп, байдалывыстың кандыызын доктаамал ыяаадып чоруп турган бис.

Болүк ужудуушкунуңуң программазын күүседиер чорук Чөр чоогунуң космос делгемининиң дугайында чаа-чаа мелүмелерни берген болгаш ол чорук космос техниказын улам ынай бодбаазырангайжыдарынга база ону эртемниң болгаш улус ажил-агыйның сорулгаларынга ажыглаарынга идиғни бээр.

Көрдүнген программаны күүседип дооскан соонда, айыткан девискээрге кээп хонуптарын боттандырган бис.

Кээп хонукан чериниске бистиң экипажты дилеп тыварының хайгаарал бөлүүнде бистиң эштериис шагда-ла маңаан турган болгаш утуп алганнар.

Эргим эштер!

Чүректиң ханызындан хүлээп ап, өөрүшкүлүг болган байыгладлыг ужуражып турарыңар даап, силерге улуу-биле четтардивис.

Мээң эштерим-биле бир демей, совет Төрээн чуруттуң кандыг-даа даалганын күүседиринге белеңмен.

Коммунизмниң тургузукчузу—улут совет улуска алдар!

Ленинниң тургусканы Совет Эвилелиниң алдарлыг Коммунистиг партиязы делгереэнин!

• • •

Октаргай делгемперин ийи катап штурмнаап, космонавт болгаш эртемден, Совет Эвилелиниң Маадыры А. С. Елисеевке сөс берген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Эргим эштер, өөрүктер!

Бөгүн совет улус космос делгемперинге чораан келген совет космонавтарның эң улуг отрядын утуп, алдаржыдып турар-дыр. Үш космос корабльнин белүк кады ужудуушкунун тоогузе эң баштай боттандырган. «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдерниге чеди космонавт космосче эң-не баштай ужудуп үнген болгаш Төрээн чуруттуң даалганы чедиишкинниг күүсеткеннер.

Партияның болгаш улустуң эрес-дидим, шынчы ооллары — коммунистер Владимир Александрович Шаталовка, Георгий Степанович Шонинге, Валерий Николаевич Кубасовка, Анатолий Васильевич Филипченкога, Владислав Николаевич Волковка, Виктор Васильевич Горбаткога, Алексей Станиславович Елисеевке шиг байырны чедирип тур бис. Бүгү совет улус чаа шылгарангай үнелелге-биле хозбаштыг маадырларга байырын чедирип, амыр-мендизин айтырып тур.

Космосту шиңгээдип алырының чыл демдеглелиниге база бир чайыынчак ярын ыяар бижиишкиннер. Белүк корабльдериниң ужудуушкуну чоруп турда эң сайзырадыгай космос техникажының шулуудазының, эрком шинчилелдериниң нарын комплексизин шүүлтелиниге, хөй янзы болгаш үзелиг түңнелдерни алганының күзелиниң канганын совет эртемденнер илергейлеп турар. Шулуудазының болгаш түңнеп байырлыышкын оларга кандыг-бир үеде сонуургалдыг. Ындыг болза-да эртеминиң болгаш техниканың хөгжүлдезинге чугула базым кылдынган дээрзин ам безин бүрүн барымдаа-биле чугаалаар болур.

Космос корабльдериниң белүк ужудуушкунун болур-чогуурулуу-биле илаптыг белеткээн болгаш чедиишкинниг боттандырган. Космос орбиталарынче бүгү корабльдериниң бедик илаптыы-биле кедүрүлүп үнгенин демдеглээри чугула.

Ужудуушкун үезинде оларның аразынга идегелдиг радио харылзаазы тургустунган, корабльдериниң иштинде системалары ой-тавында ажылдаан. Бүгү космонавтарның кадыының байдалы эки болган. Чер чоогунуң космос делгемниге кылыры-биле планнаан эртем-техниктиг шинчилелдер чедиишкиниг чорутунган. Совет Эвилелиниң девискээринде хонзуп даап районунга корабльдериниң ылаптыг хонарын хандырган.

Чедиң хонуптуң дургузунда бүгү делегей од шылгарангай шенелдеин конжаап дивес кижиргей-биле хайгаарап турган. Совет кижилер космоска эрес-дидим чагырын алыкчылары силериниң ужудуушкуңуарының чорун турар дугаймида чаа ырыларлыг боттандырган. Шулуудазының болгаш түңнеп байырлыышкын оларга кандыг-бир үеде сонуургалдыг. Ындыг болза-да эртеминиң болгаш техниканың хөгжүлдезинге чугула базым кылдынган дээрзин ам безин бүрүн барымдаа-биле чугаалаар болур.

Космос корабльдериниң бөл

ТӨРЭЭН ЧЕРИНДЕ

«СОЮЗ-8» КОРАБЛЬДИҢ ЧЕРГЕ ХОНУПКАН ДУГАЙЫНДА РЕПОРТАЖ



Октябрь 13-те космосче «Союз-8» корабльди салып үндүрерин Совет Эвилелиге боттандырганын билир болгай бис. Корабльдиң командири ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры Владимир Алексеевич Шаталов, борт инженери, техниктиг эртемперниң кандидады, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавы, Совет Эвилелиниң Маадыры Алексей Станиславович Елисеев.

ЧУРУКТА: Алексей Станиславович Елисеев кадайы Ларисе Ивановна-биле бажыңында.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

В. Шаталов, А. Елисеев олар-биле Караганда чоогунга январь 17-де-ле ужурашкан бис. Оон бээр мугур тос ай эртикен. Ынчан «Союз-4» корабльдеп чорунтарда, Владимир Шаталов «ам-даа ужудуушкуннар кыскыртыыстыг чүүлээр-дир мен» дээн.

Алексей Елисеев база ону нүзеп чораан.

Күвел боттанган. Октябрь 18-те «Союз-8» барык база-да ол космос оруу-биле Караганда деңисмээрниге хонупкан. Космонавтар үнүп келгеге, утказап чон оларга иестүг берген. Аңаа аъттыг, чадаг-тергелиг, тракторлуг... безин келгеннер бар. Улус аразындан фотоаппараттыг оол үнүп келген. Караганданың бир дугаар школазының алдыгы класының өөреникчизи Олег Казанцев од. Маңаа парлалга улузунуң автобузунга бүдүү олурупкаш чедип келген.

— Журналист болур кижидир сен — деп, ол оолга Шаталов чугаалады.

В. Шаталов бо ужудуушкунга СЭТА-ның корреспондентизи болур бир хүлээлгени база күүседип чораан. Оон октаргайдан дамчыткан радиоинтервьюну дончу болгаш чаңныынавчан болган.

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

Октябрь 21-де Кремльге совет-чехословак чугаалажыышкыннар эгелээн.

Чугаалажыышкыннарга совет талаган СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ның секретары К. Ф. Катушев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Күрпланының Даргазы Н. К. Байбаков, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы М. А. Лесечко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы садыг министри Н. С. Патоличев, СЭКП ТК-ның кежигүнү, ССРЭ-ниң ЧССР-де элчини С. В. Червоненко киржип турар.

Чугаалажыышкыннарга чехословак талаган ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Людвик Свобода, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черник, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары Любомир Штроугал, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧКП ТК-ның секретары Васил Биляк, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның КП ТК-зының бирги секретары Штефан Садовский, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазааның Даргазының ораалачызы Франтишек Гамоуз, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Ян Марко, ЧКП ТК-ның кежигүнү, национал камгалал министри, генерал-полковник Мартин Дзур, ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчини Владимир Коуцкий киржип турар.

Чугаалажыышкыннарга Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың аразында найыралды болгаш бүгү талалыг иеды ажылдажылганы улам быжыглаарының айтырыгларын чугаалажырынче, марксизм-ленинизминиң, пролетаржы интернационализминиң принциптерин барымдаалап, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы биле Чехословакияның Коммунистиг партиязының аразында харылзааларны хөгжүдеринче низа кичээнгей салдынган. Социалистиг дем каттыштырылгазының, бүгү делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң чаңгыс эвин улам быжыглаарының чайгылыш чок ужур-дузалыы катап демдеглеттинген.

Делегей политиказының ийи чүртка сонуурганчыг, хөй-хөй айтырыгларының талазы-биле санал-онаалды база чугаалашкан.

Чугаалажыышкыннар чүректиң ханызындан аны-дуңма найыралга эртиген. Аңаа чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле сагыш-бодалдар бүрүнү-биле чаңгыс аай болган.

Чугаалажыышкыннар үргүлчүлээр.

* * *

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазаптың чалааның ёзугаар Совет Эвилелинде албан ёзузунуң найыралдыг аалдаашынын кылып чорун турар, Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлери октябрь 21-де Москвадан чүртка аян-чорук кылып чорупкан.

Чехословак аалчылар болгаш оларны үдеп чоруур кижилер ол-ла хүн Волгоградка чедип келген.

(СЭТА).

СТУДЕНТИЛЕР, ЭР-ХЕЙЛЕР!



Беш чылдың дөртку чылының элбек дүжүдүн ажаарынга киржип чораан Кызылдың дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң студентилериниң, сургуулдарының митингиин СЭКП Тыва обкомунуң болгаш Кызыл хооркомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының улуг залынга эрткен.

Митингиин СЭКП-ниң Кызыл хооркомунуң бирги секретары эш Добромыслов ажыттаан, ажаан алышкынга хоорайның өөредилге черлеринден 2000 ажыг студент, сургуулдарының киржип, эрестиг ажылдаанын, колхозчулар болгаш совхозтар ажылчынарының ортузунга лекция, беседаларны арттырып, концерттерни көргүзүп турганын демдеглээн.

ВЛКСМ Тыва обкомунуң бирги секретары эш Ооржак митингиниң Хүндүлүг президиумунга СЭКП Төп Комитединиң Политбюрозунуң составын соңгуур дугайында санал киирерге, ону митингиниң киржиичилери бир үн-биле деткээн.

Республиканың көдээ ажылагый министри В. Серяков плеткел кылган, Тываның көдээ ажыл-агыйының ишчилери Коммунистиг партиниң болгаш Совет күрүнүң үзелзилекчизи В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга толептиг ужуражыры-биле чедиишкиннерлиг ажылдап, улус ажыл-агыйының мурнунда тургустунган сорулгаларны ишпирлеп турарын дыңнаткан.

Совет Эвилелиниң эң аныяк автономнуг республиказының ажылчы чоннары бо чылдың тос айларының иштинде күрүнеге эът, сүт, дүк дужаар планын күүсеткен. Ол ышкаш чер ажылының ишчилери күрүнеге 68500 тонна тарааны дужаап, хүлээлгезин 114,2 хуу күүсеткен. Ол ышкаш Тываның тараажылары беш чыл иштинде күрүнеге тараа дужаар хүлээлгезин ажырган. Таңды районнуң колхоз, совхозтарының ажыл-ишчилери бо чылын күрүне пыгжамарыпче 33800 тонна тарааны чорудуп, республиканың планының 50 ажыг хуузун күүсеткен. Каа-Хемниң тараажылары 16000 ажыг тонна тараапы Төрээн чуртка берген.

Хоорайның өөредилге черлериниң студентилери болгаш сургуулдары бо чаагай керекке улуг үлүтүг киргеп. Олар 130 муң тонна тараапы чүдүрүп, дүжүреринге, 100 муң тонна тараапы ярыглап, ажылдап кылырынга киржип, көдээниң культурлуг амыдыралынга ажыктыг ажылдарны чорутканнар. Күрүнениң Кызылда башкы институдунуң студентилери, көдээ ажылагый техникумунуң болгаш медицина училищезиниң сургуулдары ажаап алышкынга ониза идепкейлиг ажылдаан.

Республиканың колхоз, совхозтарының хөй муң сааныг ишчилериниң өөнүүзүнден тараажы ёзу-биле «Силерге, студентилерге болгаш сургуулдарга улуу-биле өөрүп четтиргенивисти илергейлеп тур мен» деп министр түңнелинде чугаалаан.

Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Валентина Ооржак ишкирго үнүп келген. Техникумунуң сургуулдары колхоз, совхозтарның ишчилерине дузалажырынга чаңчыга берген улус. Бо чылгы ажаан алышкынга 390 кижи киржип, хөй ажыктыг ажылдарны кылып, ниитизи-биле 16 муң ажыг рубльди ажылдап алганын ол дыңнаткан. Ылаңгыя Балган, Шадрина, Чолдак-оол болгаш өскелер-даа хүн бүрүнүң даалгазын 150 хуудан өрү күүседип келген. Коммунизм тургузукчуларының бедик адынга төлептиг ажылдап, өөренип, чурттаарын ол өөрүнүң мурнундан плергейлээн.

Медицина училищезиниң 626 сургуулу республиканың дөрт районунуң колхоз, совхозтарынга дүп-хүн чок ажылдап турган, 20450 рубльди ажылдаанын, ылаңгыя чон ортузунга бедик шыпарлыг концерттерни көргүскенин Чечек Даржа дыңнаткан. Кызылда күрүнениң башкы институдунуң студентизи Мария Блинова бодунуң эштериниң «Элегес», «Межегей», «Тывилелге» совхозтарга болгаш Кызылдың ээт комбинадынга улуг дузаны чедиргенин чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң кежигүнү К. Н. Дмга Кызылда күрүнениң башкы институдун болгаш Тываның көдээ ажылагый техникумун боза Кызыл хоорайның өөредилге черлериниң болүк башкызарын болгаш студентилерни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижиктери-биле шаңналаанын дыңнаткан.

А. АИР.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы эш Долчанмаа көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу М. Балганга Хүндүлел бижикти тыпсын тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

УЖУДУУШКУНГА ҮНЕЛЕЛДЕР

КҮРҮНЕ КОМИССИЯЗЫНЫҢ ХУРАЛЫНДАН ОТЧЕТ

БАЙКОНУР. (СЭТА-ның тускай корр. В. СТЕПАНОВ дамчыткан). Үш корабльдиң ужуп үнүптериниң бүдүүзүнде бистиң космонавтар-биле ужурашкан залывыска космос чагырын алырының ишчилери, эртемденнер, конструкторлар, корабль аътқарыкчылары катап чыглып келди. «Союз» корабльдериң өөрлежин алгаш ужудуушкун кылганының түңнелдерин үндүрдү.

Күрүне комиссиязының даргазы дончу дыңнадының чугаалады.

—«Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериң өөрлежин алгаш кылган ужудуушкуну космос делгемин кижиниң шуут киржилгезин-биле дески ишчилээрининг эгезин пээп. Ам харылзаа, чер, агаар ишчилелиниң, далай аргыжылгазының болгаш өске-даа комплекстиг шинчилелдериниң спутниктери амыдырапда бүзүрелдиг болу берген. Ындыг болза-даа олар ишчилел кылыр автоматтарла болгай. Оларның шыдаптар сорулгаларын күүседиргеге кижиниң үргүлчү киржири нететтинмес. «Союз» будуштуг корабльдер-биле кылган шенелделер ужудукчулуг космос корабльдерин кижиге бараан болдурар сорулгалыг. Черни долганыр орбиталарга ужудукчулуг космос корабльдери үргүлчү ужуп турар апаар үе удавас келир деп чүве космос корабльдериниң экипажтарының илетмелдериниден база шенелде үезинде алдынган түңнелдерден билдинип турар.

Экипажтарның баштайгы илетмелдерин күрүне комиссиязының хуралынга дыңнаан. «Союз» корабльдерниң тургузукчулары үнелиг шенелде материалып алган. Оларның ол материалы космоска башкарылгалыг ужудуушкуннар кылырынга таарыштыр тургустунган сорулгаларны ишпирлээрининг улуг хемчээлдин-биле дуза чедиррер — деп. Күрүне комиссиязының даргазы чугаалады.

Күрүне комиссиязының даргазы корабльдерни тудуп тургузарынга, салып үндүрерингe, башкарарынга, экипажтарның черге хонарын, космодромга чедиреринден ортаниастаарынга киришкен коллективтерге чүректиң ханызындан өөрүп четтиргенин чугаалады.

Оон соонда Кол Конструктор чүве чугаалаан, космонавтарның ужудуушкунун чедиишкининг доосканынга байыр чедирди. Корабльдиң чамдык системаларын оранчок бөдүүчүдүп, космонавтарга улам улуг харылсаалганы дагзып болур арганы шенелделиниң түңнелдери берген. Корабльдериниң өөрлежин алгаш кылган ужудуушкунунардан кол түңнелливис мындыг деп, Кол Конструктор демдегледи.

Чер кырынга ажылдаар болган далайга чоруур командылал хемчээл черлериниң бүгү дериг-херекселдери космос корабльдерин башкарарын идегелдиг хандырган. Программада эртем-техниктиг хөй-хөй шенелделер телевилеттинген. Оларны күүседиргеге хемчээлгининиң черге болгаш космоска ажылдаар — бүгү херекселдериниң кончуг ыяш ажылдаары негеттинген. Кээп турар медээлерни дораан автоматтарга сайгартып ажылдаарын боттандырып турган. Бүгү дериг-херекселдер ужудуушкуниуң бүгү дургузунда кончуг эки ажылдаан. Ужудуушкун башкарар төптүң ажылдааны деминг болгаш шенелделерни чедиишкининг эртперинге хандыртан деп, командылал-хемчээл комплексиниң төлээлекчизи дыңнатты.

Оон соонда башкарылга системазын төлевилешкеннериниң бирээзинге сөс берди. Ол ажылдакчы мооң мурнунда болган ужудуушкуннардан чап-чаа доозулган ужудуушкуниуң ылгалдыг шыңарлыын демдегледи. Оон ылгазы корабльдериниң чоокшулажыр болгаш ыраар талазы-биле кылган шенелде ужудуушкуннарының түүл-бүрү байдалдыын-да болган. Шенелде ужудуушкуның үезинде дургузунда таарымчалыг болур деп. Угаазында тургапывыс шын болган Чер чоогунуң октаргай делгеден бергеп айтышкын барымдаалап боттандырган, үшкүлерин экипажтар боттары күүсеткен. Хол-биле кылыр ажылдарны болгаш космос корабльдериниң шинчээшкиннерин башкарарының аргаларын ажыглаарын шуудадырыкол сорулгаларга хамаарышкан. «Союзтар» аңаа таарыштыр сектантылар-биле дериттиген. Шенелдениң түңнелинде хөй материал чыгдынган. Космоска үр үеде эртпирер ужудуушкунга космос кораблин башкарар талазы-биле хөй күш пёгеттипер болган харылсаалгалыг ажылды космонавт күүседип шыдаар деп түңнелди кылып болур.

Космодром төлээлекчизи корабль аътқарыкчыларының болган шенекчилериниң ажылдаанын чугаалады. Космосту шингээдип алырының совет программазын күүседир талазы-биле ээлчеглиг болгаш кончуг чугула пинти базым кылдынган. Программа нарын болгаш агаар байдалы таарымча чок турза-даа, ужудукчуларга башкартыр корабльдерлиг ракета-чедирикчилер белеткеп, салып үндүрер талазы-биле чымыштыг ажылының чедиишкининг болганынга шенекчилер өөрээн.

Генерал-полковник Н. П. Каманинге сөс берди.

— Бистиң хары угда чеди космонавты кады ужудуушкун кылырынга белеткээнивис ол. Бо шенелденің түңнелдерин келир үеде ажыглаар кончуг хөй материалды түүлге конструкторларга эвес, харын космонавтарны белеткээрлерге база берген.

Күрүне комиссиязының кежигүнү, ужудуушкуның эмчи-биология хандырылгазын харылзап турар, эртемден-эмчи мынча дидим:

— Сөөлгү түңнелдерни үндүрери ам-даа элек. Ындыг болза-даа чамдык түңнелдерни ам безин кылып болур. Хереп салдары бүгү ужудуушкун үезинің дургузунда таарымчалыг болур деп. Угаазында тургапывыс шын болган Чер чоогунуң октаргай делгемниге ужудуушкун кылып турган хүннеринің дургузунда космонавтарга таварышкан херел салдары туруп болуп кылдыр санап каапындан хөй катап эвээш хемчээлдиг болган. Ындыг хемчээлдиг херел салдары биология талазы-биле кандыг-даа уржук таварышгырбас. Космонавтарның кадының дугайында медээлерни хөй арга-биле корабльдерден шадыкшы ап турган бис. Ужудуушкун үезинде олардың сагыш-сетинии өөрүшкүлүг чораан. Эмчи-биология ишпчилелдериниң талазы-биле алдынган медээлер үр үеде эрттирер ужудуушкуннарга космонавтарның кадының байдалын дыка удур хемчээлдин-биле угаазылап болур арганы бээр.

Журналистер бөлүк корабльдер командирнигө чаңгыс-ла айтырыг салды:

— Ужудуушкуның силер канчаар үнелеп турар силер?

— Ужудуушкуның үнелелии күрүне комиссиязы — эртемденнер, түскай эртемнигler бээр. Силер ону чаа-ла дыңнадыңар. Мен дээрге каттыштыкан ужудуушкуның туспуспе үе-чадаларга удуртур, экипажтарның - күжениишкиннерин каттыштырар даалгалыг чораан кижи болгай мен. Ынчангаш эштеримниң кончуг ыяш ажылдаанынга, эки детки-жип, бот-боттарынга дузалашканына өөрүп четтиргенимни чугаалаан, оларның моон соңгаар-да база «ындыг болуруна» күүзүр-дир мен—деп, командир чугаалады.

Ужудуушкуннуң түңнелдерни совет космос программаның удуртукчуларынын бирээзи допчу тайылбырлады. Болүк космос корабльдериниң ужудуушкуның белеткээри болгаш эрттиргени Ада-чурттуң эртем, техниказының бедик деңнелдиниң, бистиң үлетпурувустуң чаагай үүле бүдүүрүп шыдаар хөй аргалыын көргүскен. Чедиишкининиң үилезинин бодаавыже, космонавтарның болгаш хөй-хөй коллективтериниң, бүдүрүлге черлерия биле организацияларның демниг шын ажылдаанын болган.

Чүректиң ханызындан найырал

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери М. Озеров биле Е. Корявичев). ВДР-ниң партия-чазак төлээлериниң баштыңы, Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының ТК-ның Политбюровунуң кежигүнү, ВДР-ниң чазаанның Премьер-Министри Фам Ван Донг төрээн чурттуйче чаныы чоруурунуң мурнунда СЭТА-ның болгаш «Известия» солунның корреспондентилериниң салган айтырыгларынга харылаан.

Эш Премьер-Министр, сөөлгү үеде АКШ-тың агрессиязынга удур демиселге вьетнам улустуң чедиишкиннерининг дугайын чугаалап бээрин Силерден диледивис.

— 1968 чылдың чазында бүгү Вьетнамга шавар халдаашкының даймчы чорудулгалар калбарган, ол чорудулгалар америк агрессинга удур бистиң демиселивиске чаа үе-чада боон дөмдеглеттинген. АКШ-тың империалистери ВДР-ге удур хоозурадыкчы дайның чугаа чокка сокседыр болгаш Мурнуу Вьетнамда боттарының стратегиязын өскертир умурга таварышкан. Олар идепкей чок хамгалалче шилчээн.

Дипломатия фронтузунга улуг чедиишкиннерин база чедип алган бис. Тулчуушкун шөлүнге элээп аптырышкынарга таварышкан соонда АКШ ВДР-ниң, Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузунуң төлээлекчилери-биле, бо үеде Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаанның төлээлекчилери-биле чугаалажыышкылнарны чорударынче албадаттырган.

Ам америк империалистер Мурнуу Вьетнамга неоколониализминиң политиказын чалча администрациянның күсели-биле үргүлүдээрнче угландырган политиктиг чаа шугуму чорударын болгаш бистиң чуртувуска чарылдырышкынны дээрээрин оралдажып турар. Ындыг болза-даа Вьетнамның Ажылчы чоннар партиязының удуртулгазы-биле вьетнам улус ол бодалдарны үзе шаварынга бүрүн шинтпирлиг. Бистиң улузувустуң алыс күзел-соруун боттандырар— Мурнуу Вьетнамны хостаар, Соңгу Вьетнамны камгалап алыр, төрээн чурттуң тайбың катап каттыжарын чедип алыр төлээде шериг, политиктиг болгаш дипломаттыг бүгү фронтуларга демиселдиң күштелдирериие белен бис. Бистиң демиселивис чөптүг демисел, чүге дээрге ону бистиң улузувустуң эрге-ажыктары дээш чорудуп турар бис, ынчангаш Президент Хо Ши Минниң чагыгларын күүседир бис. Бистиң ыдыктыг хүлээлгевис ындыг-дыр.

Бо үеде америк империалистерниң кедергей аар-берге байдалда турарын чугаалап каары эргежок чугула боор. Олар Мурнуу Вьетнамга-даа база дайынга удур шинчээшкин калбарган АКШ-ка-даа бергелерге таварышп турар. Ол шинчээшкинге чүгле улус массалар эвес, харын база политиктиг коску ажылдакчылар киржип турар болгай.

Чөптүг демиселивиске Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның ак сеткилдиг улуг деткимчезин болгаш дузаламчызын ап турар бис.

Совет удуртукчулар-биле чугаалажыышкыннарның түңнелдерин канчаар үнелеп корүп турар Силер?

— Бистиң партия-чазак төлээлерининг аян-чоруу ажыктыг улуг үре-түңнелдиг болган. Чугаалажыышкыннар демисел аайы-биле эштеринің аразына ышкаш, чылыг, чүректиң ханы, пайдалчы байдалга арткан. ВАП-ниң болгаш СЭКП-ның, ВДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң чазактарының аразында, вьетнам улустуң болгаш улуг совет улустуң аразында быжыглыг турар дайынчы ап-сеткил каттыштырылгазын чугаалажыышкыннар көргүскен. Ол чугаалажыышкынының түңнели болза, Вьетнам Демократтыг Республикага Совет Эвилелиниң экономиктиг болгаш шериг дузалалчызының дугайында дугуржулгаларга ат салганы болгай. Ол дугуржулгалар Соңгу Вьетнамга социализмни тургузарынга дузалаар. Продеталжы интернационализминиң ёзузу-биле Совет Эвилелиниң биске көргүүлүп турар үнелиг болгаш ак сеткилдиг дузаламчызын, деткимчезин, ап-сеткил каттыштырылгазын кады кылган дыңнадыгда база катап илергейлээп.

Силер ССРЭ-ге чоруурунарга кандыг-дыр?

— Кончуг эки-дир. Силерниң магалыг чүртүнарга кашда катап чораан-на болгай мен. Чораан санында меңээ лыка эки болган. Совет чүртка болгаш совет кижилерге чиллыг сеткил-сагыш улам-на хайыгыл келир-дир.

Кижи төрелгетеп чаа делегейниң хаазының дугайын чарлаан төөгүде баштайгы социалистиг революцияның дугайын кезээ-меңгеде сактып чоруур. Улуг Октябрь чаа чырыктылыг үени, хосталгапың үеани, дарлал болгаш мелчүдел чөп аас-кежиктиң үезин ажытпан. Бо төөгүдүг улуг болуушкунның 52 чыл оюн удавас байырлап эрттирер болгай силер. Вьетнамга бо улуг хүнну база-ла демдеглээр бис. Моон мурнунда-ла, колониазаторларга болгаш оларның чалчаларынга удур аар-берге демиселдиң байдалдарында безин ону демдеглеп эрттирип келген бис.

Вьетнам улус В. И. Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюн демдеглээри-биле канчаар белеткенин турарил?

— ВАП ТК-ның Политбюрозу улуг Ленинниң төрүттүнгеп хүнүнден бээр 100 чыл оюн толептиг үткүүрүнге белеткел дугайында шинчилрип, наш айның мурнунда хүлээп алган.

Ленин силерниң, Ленин бистиң, Ленин коммунистерниң, ажылчын апкыны, молчүттүрген улустарның, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетеннин болгай. Чоокшулап орар ыбилейни демдеглээри-биле Соңгу Вьетнамда социалистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээш ленинчи идеямы өөренир талазы-биле ажылды улам нагбартыр бис. Бисче Ленин — ол дээрге, чырык, ол дээрге сопук кижишкин, ол дээрге бүзүрел, ол дээрге тиилелгелериниң кезээде боттанышкыны болур. Бистиң партиявыс бистиң үевистиң өндүр чаагай өөредии—марксизм-ленинизм-биле кезээде чепсегленнир.

Вьетнам ақы-дуңмалардан чүректиң ханызындан чылыг байыр чедирипшкининиң болгаш ханы өөрүп четтиришкининиң сөстерин улуг совет улусха, бистиң олчуктервиске болгаш эштеривиске дамчыдарын күзеп тур мен.

СОВЕТ-МООЛ НАЙЫРАЛ АЙЫ ЧОРУП ТУР

ДУҢМАЗЫНЫҢ ААЛЫНГА

«ОРУК-СУУР ЭКИ ЧОРУҢАР!»

СОВЕТ чуртуҢ акы-дуҢма Иоол Арат Республикаже эртер байзаларыныҢ бирээн. Орус болгаш моол дылдар кырында «СОВЕТ-МООЛ КЫЗЫГААР» деп алдын үжүктер-биле бижээн суурга Хандагайтыдан мырыай-ла ырак эвес. МөҢгүн-Тайга, Бай-Тайга ол мичаар элээн каш чылдарда ажылдап, чуртталарын чорааш болгаш бодап көп удаа эртер үжүр меҢээ тавазыышкан.

Совет чуртуҢ ыдыктыг кыызыгарыга келгеш, кижиниҢ чүрээ шимирт дээр, сеҢээ үткүштүр кандыг-бир аныяк дайынчы азы офицер чедип келгеш: «Кайнаар баар, чүге тор сен?» деп айтыргылаан — «төп-тур», эки тор, кыызгаардыр, байырлыг!» дигилээр. КыызгарыҢ харыысалгазын база чагыыр.

«...Калга кыстар даараан мыкаан

Каас чараш Хандагайтыы» — деп одуругларны сактып келгеш, бир шагда тыва кижи калга чүге чедип, калга чүге ыҢ үе куш дег чуран-шевеҢ бодуҢуп төрүттүүген хемниҢ каас чараш бойдузы-биле ханы холбаштыгранын хөөрешкиваан, совет-моол суургаза келдивес.

Хандыында хир чок ак-кок дээр дег карактарлыг, хып дээн аныяк дайынчы хулумзурбуушаан, чедип кел-ле, ёзуваан. шак ышкаш тенкеш:

— Силерни биллир бис, оруксуур эки чоруп, оҢучактеринге байыр-ыыдымыҢга кирешкеви келиксер! — дигди. ШеҢг хөрээ кеткен, шеҢг чурумуун сагаан оолдуҢ биске сөглээн сөстери чыдыг салгыы болуп, эът-хаваа тарай бергилээн ышкаш болгаан.

— ОҢу ынчаар күүсетпейн ыанчаар! Чүгле четтирдим хөрээн башка чүүнү сөглээр боор — диштивис.

— Силер бээр чоруур бис дээриҢерге ол дуне үйгуу бе-ээни келбээн, өске чоналчылаарныҢ аҢаразыраашкын суг ыанчаар — деп, чоналаачывыс хөрээ чоруу.

ХОВУ-ЛА ХОВУ

ЧОРААНЫВЫС үш кижиниҢ бирээзи—Сат Кодуруолооруг Север-Доржу. Ол Чөөн-Хемчикте «Искра» колхозта мастерская эргелекчизи, Тыва АССР-ниҢ Дээди СоветиниҢ депутады. Шуптуруу, үткүүдүг ажылдап чоруур механизатор кижи, ыраак, хөөмейлээри база оныагай. Чаа-ла бар кижи: кыска бантан чүгээлер, хогуг каттыслар үзер эвес. Ындыг кижилер-биле кады чер чоруургга, чеҢниҢ ыраа, оруктуҢ бергээн ында-ла калыр. Капроп шляпазын эде кедип, улуг болгаш хөслуг карактарын меҢче дорт коргеш, хулумзурүй аарак чугаалай-дыр:

— Силерни үткүп келгеп узуб дүүн-не келгеп шыкаш. Олар аалчылар бажыңындадыр, бичии маанаар, чедип көөрлер. Үр-даа болбаазыда чугаажак ак ярынныг, хилиҢ дег кара баштыг ыяш дээп аҢыяк чазык-чаагай ор келгеп, бистиҢ-биле база кабинеттиҢ ээзи-биле эвилеп мендилешкеп чугаалай-дыр:

— Силерни үткүп келгеп улус бис. Боларны «Аяс-кежиктиг амыдырал» деп кодээ ажыл-агыйлаттыг-лаашкынныҢ даргазыныҢ оралакчызы Бүзмүүк дээр ийин—дээш, ээжибиле таныштырды. ОоҢ ээжи күдер кара эриҢ-холуун тудуп мендилешкенинге соонда, адыя ана-ла Нөсөй дээр боллай дээш, кабинеттиҢ чаҢгыланыр каттыра-дыр.

Сеткил хаҢмышкынныг каткы-хөгге удеткен кыска таныжылга эрткен соонда, олар бистиҢ аалчылар бажыңныҢ пайгалага кылыр өрээлинге эдертип келди.

Нөсөй черле кайгамчык аныяктарныҢ бирээзи. Эрес болган башпак чорүү-биле онзагай кижи. ОоҢ шилиндек, шимчеҢгир мага-бодуу, дорт түрүм дурт сыны, улуг болгаш хөслуг карактарлы, аажы-чаңыс-биле каттышкаш, кандыг-бир ажылды чедип ап-биле хаптыкпас. Убса-Нур аймаанын Саглы колхозунуҢ төөгү дыка өрү, хажыныста артыкаа.

«Дугуйларын дукпуртуулаадыр түгсүн олур, Тураа» дээжинг, чорүп көрбээнивис орук ынчаар үткүп алган. Ол ыырыдай-ла бөвүрүп. Торгааш деп хемни ышкаш, хемниҢ кирген аксын кайы сен дээш чедип дүшкен.

ЧерниҢ дескизинге Кууларга Сюрзюнович Туран-оолдуҢ тура-соруу улам хайнышкын, ыаа плляпазын үштүп салгаш, ыспан бодун бурунгаар күдүүтүшкен, шуут-ла блияр оруу дег сезенде үтсүп турган.

ТҮРГЕН-ГОЛ

ОЛ ХЕМНИҢ адын кым-на бир кижи меҢээ чугаалаанын сактып келдим.

— Шынап-шынап, бо хемни Түргеи-Гол дээ дыынаан мен.

— Шапкын боорга ыыча дижик ирги бе, көөрүг бар бе? —деп, Туран-оол айтырып чор. Кезек-кезек теректерлиг, дөҢ кара сайларлыг хемниҢ кыдыынга чедип көөрзивис, ис оруктаан. Бо исти ээдерзивисге чедире бээр боор деп дүүрүштүвүс.

— Машинаанны ийин эдерти чораап, бепи адырыкты кепкевивис соонда, чоорту бедөөш, хозуже түгүү берген эрикке үүнүп көөрзивис билек-ле, орук көстүп келген.

УЛАН-ГОМ

КЕЗЕК-КЕЗЕК кара сайларлыг чиргилчиниҢ хоҢулап үзээри километр чоруп орувуста, ол чарыынга кара-кара даяларлыг делгем шынаанның барааны көстүп келди. Даглар баарында чогум чүү бары көөрлбес, дүүскек-биле хозуннаан чиргилчин оҢу чажырыпкан. Шынаа кыдыынга кирип көөрзивиске дүүскекпиг чиргилчин арлы бергеп. Улан-Гом көстүп келди.

Бажы барып ааллар апаарган чер тейлер бларында моолучлак ак өгдер-ле, өгдер! Оон чоорту хоорай улажы бергеп. Кара суглар немежин чыдар биичеек хемни көөрзивиске, чал орук хоорайже утпаттыы. Үер болганыныҢ демдектери чалдап каан оруктар хевээр артыкпаан.

Ийи-ийи кат ак бажыңнарлыг, тарымал ыяштарлы бедий берген чер—хоорайныҢ төөгү ол-дур дишкеп, олче шиглеп-кеп кудумчу-биле чоруттувус. Чаа-чаа тудуглар, ында ажылдап турар хей херээжен чон бистиҢ үдеп эрткледи.

НОСОЙ

АЙМАК күүскомуунуҢ чаҢгыс кажы ыяш бажыныҢ айтырып чораап, чедип келдивис.

Ниити килдистиҢ эрелекчизин-ле боор, орустап чугаалаар аныяк ор кижи телефонбиле ыдай-бээр долгаглыыаш, чугаалай-дыр:

— Силерни үткүп келгеп узуб дүүн-не келгеп шыкаш. Олар аалчылар бажыңындадыр, бичии маанаар, чедип көөрлер. Үр-даа болбаазыда чугаажак ак ярынныг, хилиҢ дег кара баштыг ыяш дээп аҢыяк чазык-чаагай ор келгеп, бистиҢ-биле база кабинеттиҢ ээзи-биле эвилеп мендилешкеп чугаалай-дыр:

— Силерни үткүп келгеп улус бис. Боларны «Аяс-кежиктиг амыдырал» деп кодээ ажыл-агыйлаттыг-лаашкынныҢ даргазыныҢ оралакчызы Бүзмүүк дээр ийин—дээш, ээжибиле таныштырды. ОоҢ ээжи күдер кара эриҢ-холуун тудуп мендилешкенинге соонда, адыя ана-ла Нөсөй дээр боллай дээш, кабинеттиҢ чаҢгыланыр каттыра-дыр.

Сеткил хаҢмышкынныг каткы-хөгге удеткен кыска таныжылга эрткен соонда, олар бистиҢ аалчылар бажыңныҢ пайгалага кылыр өрээлинге эдертип келди.

Носой черле кайгамчык аныяктарныҢ бирээзи. Эрес болган башпак чорүү-биле онзагай кижи. ОоҢ шилиндек, шимчеҢгир мага-бодуу, дорт түрүм дурт сыны, улуг болгаш хөслуг карактарлы, аажы-чаңыс-биле каттышкаш, кандыг-бир ажылды чедип ап-биле хаптыкпас. Убса-Нур аймаанын Саглы колхозунуҢ төөгү дыка өрү, хажыныста артыкаа.

«Дугуйларын дукпуртуулаадыр түгсүн олур, Тураа» дээжинг, чорүп көрбээнивис орук ынчаар үткүп алган. Ол ыырыдай-ла бөвүрүп. Торгааш деп хемни ышкаш, хемниҢ кирген аксын кайы сен дээш чедип дүшкен.

ЧерниҢ дескизинге Кууларга Сюрзюнович Туран-оолдуҢ тура-соруу улам хайнышкын, ыаа плляпазын үштүп салгаш, ыспан бодун бурунгаар күдүүтүшкен, шуут-ла блияр оруу дег сезенде үтсүп турган.

ТҮРГЕН-ГОЛ

ОЛ ХЕМНИҢ адын кым-на бир кижи меҢээ чугаалаанын сактып келдим.

— Шынап-шынап, бо хемни Түргеи-Гол дээ дыынаан мен.

— Шапкын боорга ыыча дижик ирги бе, көөрүг бар бе? —деп, Туран-оол айтырып чор. Кезек-кезек теректерлиг, дөҢ кара сайларлыг хемниҢ кыдыынга чедип көөрзивиске

КОЛХОЗЧУЛАР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнделиттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-нин Дээди Соединин болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 24 ПЯТНИЦА № 251 (8097).

Өртээ 2 көп.

Көдээ болгаш суг ажыл-агый ажылдакчылары! Черни мелиорастаарының, көдээ ажыл-агыйны химижидеринин болгаш комплекстиг механизастаарының программазын амыдыралга улам идепкейлиг боттандырыңар!

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери, көдээ ажыл-агый чылын организастыг доозуп, келир чылдың дүжүдүнге быжыг үндезинни тургузаалы!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңга СЭКП ТК-ның Бижитырыглаларындан).

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БИРГИ РЕСПУБЛИКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Коммунистиг партия болгаш чазак, Владимир Ильич Ленин боду күш-ажылчы тараачыннар дугайында, көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринииң болгаш быжыглаарының дугайында сагыш салып келген. Колхозчу тургузуг көдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажылын бүдүрүкчүлүг болдурган, олардың амыдыралын тайыттынмас кылдыр өскерткен. Моңу бистиң республикавыстың чижээнден тодаргай көрүп болур.

Совет эрге-чагырганың чылдарының дургузунда бистиң Тываның көдээ ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң бүгү-ле адырларынга кайгамчыктыг чедиишкиннерни чедип алган. Ам бүгү чүүгү малдарның баш саны бир миллион ажып турар. Тарыга шөлү барык-ла 400 мүң гектар чедир калбарган. Хөвүларда болгаш фермаларда бирги чергениң техниказы ажылдап турар.

Республиканың чер болгаш мал ажылдыглары беш чыл-дың дөртку чылында улам-на күжениишкинниг ажылдаашаан, күрүнеге тараа болгаш дүк садарының планын күүсеткен. Күрүнеге эът болгаш сүт садарының тос айлар планы чедиишкиниг доозулган.

Тываның колхозчулары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга болгаш колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизиниң төлептиг белек-биле ужуражыр дээш, чарыштыг калбартыпшаан, улуг чедиишкиннерни чедип алган. Республика конференциязынга киржири-биле колхозтардан соңгудуп келген төлээлекчилер ол дугайын айтыкан тураалар.

Бистиң республиканың колхозчуларының бирги республика конференциязы бөгүн ажыттынар. Конференцияга республиканың бүгү булуңнарындан 280 делегат четкилеп келген. Олар — колхозтарның аң-не мурнакчы кижилери. Сентябрьда болгаш октябрьның эгезинде республиканың 28 колхозунга көдээ ажыл-агый артелиниң Чижеп Уставының төлевилелин чугаалажып көөр талазы-биле колхозчуларның иштиг хуралдары болуп арткылаан. Ынчангаш, колхозчу амыдыралдың хөөйлузу — Чижеп Уставты чугаалажып коорунге бүгү-ле колхозчулар идепкейлиг киришкен. Колхозчуларның районнар хуралдары база-ла организастыг болуп өртээлээн. Ол хуралдарга Устав төлевилелин колхозчулар пэин-биле түүдүгүүнүп көргеп.

Көдээниң ажыл-ишчилери чедип алдынган чедиишкиннерге, колхозтарга бистиң күрүневистиң доктаамал көргүзүп турар улуг дузалаашкынга даянып алган, көдээ ажыл-агый продукгуларын бүдүрериниң темпизин бедидеринче, Төрээн чуртка хөй тараанны, эът-ти, сүттүг болгаш дүктүг баэрни орлалдажып турааралар.

Колхозчу тараачыннар сөөлгү чылдарда, ылаңгыя СЭКП ТК-ның март (1965 чыл) Пленумунуң соонда, бүдүрүлгениң бүгү адыраарын хөгжүдеринге, чер ажылының культуразын көдүрериңге улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ону бистиң республиканың колхозтарының чижээнден тодаргай көрүп болур.

Барыын-Хемчикте «Большевик», Бии-Хемде «Кызыл тараачын», Тандыда «Революцияның чалбыжы», Каа-Хемде «Октябрь 14-чылы», «Коммунизмче орук», Чөөн-Хемчикте «Пекра» колхозтар боттарының баштайгы базымнарын аът ажыдазымындан, мяш илиирлерден болгаш бодүүн молотилкалардан эгелээн болза, ам олар хөй санныг тракторларлыг, комбайннарлыг, көдээ ажыл-агыйның кожар дериг-херекселдерлиг, механиктиг мастерскаяларлыг, гаражтарлыг, электри станцияларлыг болгаш радиожуттуунган, сайзыраңгай улуг ажыл-агыйлар болу бергилээн. Улуг күш үнер ажылдарны механизаставышаан, хөй санныг мал кажаалаврын тутказаан.

Ол үениң дургузунда колхозтарга тараа, мал чемн болгаш өске-даа культураларның тарылга шөлү каш катап улгатканы, малдың баш саны көвүдээн, уксаазы экижээн, продуктулуу бедээн.

Бедик мергежилдиг механизатор кадрлар, дээди болгаш ортумак эртемниг специалистер колхозтарда даажок көвүдээн. Саарган продуктулары дээш, колхозтар улуг орулганы ап турарлар. Тараачыннарның күш-ажылы колхозтарны тургузуп тургаанының баштайгы чылдарында ышкаш, ам мындыг эвес апарган. Бо бүгү чүүлдер болза, бистиң төрээн Коммунистиг партиливистың болгаш Совет чазаавыстың ада сагыш салышкынының ачызы-лыр.

Колхозчуларның бирги республика конференциязы уткуушаан, хөй-хөй колхозтар күрүнеге тараа, эът болгаш дүк садарының планы-биле онаалгаларын ажыр күүсеткен. Малды хүр кыштагладыры-биле оран-сааны септеп чылыглаан болгаш малга четчир санныг чемнн болеткээн.

Чижеп Уставтың төлевилелип чугаалажып корбушаан, республиканың колхозчулары иштиниң өнүүзүн хөгжүдеринче, даанган херээ дээш артель кежигүнү бүргүзүнүң харымсалгазын бедидеринче, колхозчуларга профавилел организацияларын тургузарынче, колхозчуну колхозтан үндүрерин колхоз баштаар черинге чөпшээрээринче, ревизия комиссиязының даргазы оске ажыллаң хостаттынган турарынче углаган база оске-даа хөй-хөй күзээшкиннерни база саналарын киирген. Ол бүгү саналарны болгаш күзээшкиннерни колхозчуларның бирги республика конференциязынга чугаалажып коор.

Амгы үеде республиканың колхозтары хөвү ажылдарын доозуп, келир чылдың дүжүдүнүң үндезинин салып, келир үелеги планнарны төлевилеп, черни база техниканы эң эки ажыглаарының болдунар аргаларын, тараа культураларының дүжүттүүн база мал ажылының продуктулуун бедидеринң курлавырларын дилеп турарлар.

Көдээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң талазы-биле бүгү планнарны күүселири — колхозчуларның үшкү Бүгү-эвилел съездизиниге эки белек болур.



★ ★

БИСТИҢ РЕСПУБЛИКАВЫСТЫҢ КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫҢ БИРГИ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ БӨГҮН КЫЗЫЛГА АЖЫТТЫНАР. ТЫВАНЫҢ БҮГҮ РАЙОННАРЫНЫҢ КОЛХОЗТАРЫНДАН ТӨЛЭЭЛЕР ЫНДА КЕЛГЕН.

ЧУРУКТА: республиканың колхозчуларының бирги конференциязының киржикчилери — солагай талазындан оң талазынче Моңгун-Тайга районнуң «Малчың» колхозунуң хойжузу **С. О. Хунан-Кара**, олла көдээ ажыл-агый артелиниң хойжузу **И. С. Чалыш** болгаш конференцияның аалчызы — Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозунуң ажылчыннар комитединиң даргазы **С. М. Самия.**

С. ФЕОНТИСТОВТУҢ фотозу.

★ ★

КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛЫЫШКЫН

Башкарылгалыг «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» космос корабльдериниң болук ужудуушкун кылырын хандырган болгаш чедиишкиниг боттандырган эртемденнериниң, конструкторларының, инженерлериниң, техниктериниң, ажылчыннарының кайгамчыктыг шылгаралыына, космонавт эптер Г. С. Шониге, В. Н. Кубасовка, А. В. Филипченкого, В. Н. Волковка, В. В. Горбаткога, В. А. Шаталовка, А. С. Елисеевке алдар кыдыр СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, Совет чазактың өөрүлээниден Кремльдиң Съездилер ордузунга октябрь 22-де хүлээп алышкын болган.

Чыылганнар Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң удуртукчуларын, «Союз-6», «Союз-7», «Союз-8» корабльдериниң экипаж кежигүннерин диңмиттиг адыш часкаң уткаан.

Хүлээп алышкының киржикчилерниге ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин байыр чедиргеп.

Хүлээп алышкын чүректиң ханызындан найыралдыг эрткен.

(СЭТА).

Найырал митингизи

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Бирги секретары Г. Гусак баштаан, ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери-биле Ф. Дзержинский аттыг трактор заводунуң коллективиниң ужуражышкынын чүректиң ханызындан өөрүшкүдүг болган. Заводка СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының Бирги оралакчызы К. Т. Мазуров болгаш өске-даа совет албан кижилери база келген.

Трактор бүдүрер ишчилер аалчыларга боттарының бүдүрүлге черии көргүскеп, социалистиг чарышка чедиишкиннерин чугаалап бергеп.

Цехтериин бирээзинге совет-чехословак найыралдың митингизи болган. Анаа заводтуң директору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. А. Семенов, ажылчын В. Ф. Тарасов, аныяк ажылчын С. А. Малюга, партияның Волгоград обкомунуң бирги секретары Л. С. Куличенко сөс алган.

ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентизи Л. Свободаның чугаазын митингиниң киржикчилери чүректиң ханызындан өөрүп уткаан.

Эш Л. Свободаның чугаазын чыылганнар улуг кичээнгейлиг дыңнаан болгаш адыш часкаашкынары хөй удаа үзе кыскеп. Чугаа дооскурга, ЧКП биле СЭКП-ге, акы-дүнма чехословак улуска, быжыг совет-чехословак найыралга алдар болдурган байыр чедиишкиннерни чангыланып турган.

Митинг партийжи гимн — «Интернационалды» мүлзарыбиле доозулган.

«ИНТЕРКОСМОС-1» УЖУДУУШКУНДА

Октябрь 22-де ССРЭ-ниң эртемнер академиязының П. Н. Лебедев аттыг физика институдунга «Интеркосмос-1» спутниктиң башкарарының техниктиг дүрген ажыл чорудар бөлүүнүң эзелчиглиг хуралы болган. Эрткен неделяның түңнелдерни чугаалажыкаш, моон соңгаар кылыр ажылдарының программазын төлевилээн.

«Интеркосмос-1» спутник октябрь 22-де эртенгиниң 10 шакта Черни 120 долгандыр ушкан. Ооң аппаратуразы чогумчалыг ажылдап чоруур. ГДР-ниң, ССРЭ биле ЧССР-ниң черде станцилазы спутникте тургустуунган тускай дамчыдыкчыдан эртем медээлерни хүлээп алган, сайгарып ажылдап турар.

Шенелдениң киржикчилерн чурттарның эртем черлери дугуруушкан программа ёзугаар Черден хайтаарал кылырын үргүлчүлеп турар.

(СЭТА).

ХҮН АЙТЫРЫЫ — КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК. Быш чоокшулап орар. Бо хүннерде малчыннар кышка удур бүгүле түүлдерни ыяк белеткеп алыр дээш кызымак ажылдап турар. «Большевик» колхозунуң фермаларында болгаш хойжу бригадаларында кыштаглаашкынга белеткел талазыбиле сөөлгү хүннерде улуг ажылдар чоруттунган.

Малчыннарның 22 бажынарының септелгелери доозулган. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын чорудар бир механизастаттынган звено бар. Ук звено кыштаглар септеп, сиген сөөртүп турар. Бо хүнге чедир 570 тонна ситенни кыштагларга чедирген.

Саая Очурнуң удуртканы ийи дугаар хойжу бригада бо талазы-биле эки ажылдаан. Ооң хойжулары боттарының күжү-биле 120 тонна кексуланы белеткээн. Кыштаглаашкынга белеткелдиң бүгү ажылдары ында доозулган. Партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң хойжу бригадалар араазында шилчнир Кызыл тугун Саая Очурнуң бригадазы ийи кварталда улаштыр быжыы-биле тудуп, чедиишкиннерин улам быжыглап турар.

• • •

ЗРЗИН. Районнуң малчыннары кышка белеткелдиң ажылдарын калбарткан. Малчыннар 10 мүң 662 тонна ситенни, кок-суланы белеткээн, ынчаарга ооң 1 мүң 524 тонназын кыштагларда чедирип алган. 184 хой кажааларының 157-зи септеттинген, 44 бода мал кажааларының 34-ту белеп. Малчыннар 662 тонна өдекти болуп алган.

Чурттарга бажыннарының, кызыл-булуннарының болгаш чунар-бажыннарының септелгеан уламчылап турар.

• • •

ЧАДААНА. «Сүт-Хөл» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазы. Бора-Тайга салбырында Сергей Ашактың, Оргу-Шөлде Монгуш Оттуктуң хойжу бригадалары мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылларын дооскан. Чурттарга бажыннарын, кажааларны негелделинге чедир септеп кылган, мал чеми фермада, коданнарда чедиртинген.

Совхозтуң ажыл-ишчилери шөлдерден саван бөлерин дооскаш, хереглеттинер черлериче сөөртүп эгелээн.

• • •

САРЫГ-СЕП. СЭКП-ниң Каа-Хем райкому болгаш райкүүском мал ажылдакчыларының ортузунга культура-массалыг ажылды экижидип чорударыбиле агитбригаларны тургускан. Лекторлуг, кижи, мал эмчилерлиг 8 агитбригала баштайгы үнүүшкүнүү кылган. Олар совет эртем, техниканың чаа чедиишкиннериниң, улус ажыл-агыйының планнарының тос айларда күүселдезиниң дугайында болгаш өскедаа темаларга беседаларны кылып, эмчи шинчилгезин чоруткан. Ол кышкаш мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылдарын солуургап, боттуг дузаны чедирген.

• • •

БАЙ-ХААК. «Элегес» совхозтуң дирекциязы, партия комитеди мал кыштаглаашкынының белеткел ажылдарынче улуг кичээнгейни салган. Септелге ажылдарын чорудар четчир санныг кижилиг үш бригаданы тургускаш, 3 автомашинаны быжыглаан. Олар бердинген даалгазын чедиишкининг күүселип, чоокку үеде доозар сорулгалыг ажылдап турар. Совхозтуң Каък фермазы кышка удур белеткел ажылдарын бүргүн дооскан.

Фермаларга, коданнарга сиген, саван сөөртүп чедирерин организастаан, ында 6 трактор ажылдап турар.

Чыл планы күүсеттинген

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик райониуң СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Доргун сүт-бараан фермазының коллективи ленинчи юбилейге уткуштур чарышка кириишнеш, социалистиг хүлээлгезин чедиишкиннии-биле күүсеэшп, райсиа фермалар араазында чарышка бирги черни эзлээш, партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчнир Кызыл тугун чаалап алган.

Күрүнеге сүт садарычың чыл планын эрткен тос айлар иштинде күүсетиеп. Күрүненнң белеткея пунктуларынга үш чүс ажыг тонна сүттү дужааган.

Саанчылар өртүзунда ылаңгарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруумда аныяк коммунист Оюмаа Севен чорун, бо чылын инек бүргүзүнге онаштыр 1800 килограмм сүттү саап алыр хүлээлгезин сес айларда күүсетиеш, 1970 чылдың үлүүнге киириштир амыдап кирипкеп.

Солун, журналдарны массаже

КЫЗЫЛДЫҢ ПАССАЖИР автоажыл-агый бүдүрүлгезин хөй кижилиг коллектив. Бо чылын солуннар болгаш журналдар чагыдылгазын чорударынга таарымчалыг кылдыр парчалга тарадырының талазы-биле чөвүлелди беш кижи составтыг тургускан.

Олар чолаачылар, септекчилер болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылар ортузунга парлалга дугайында тайылбыр-массалыг ажылды калбартып, чагыдып алыкчының булуңун организастаан. Чөвүлелдиң тодаргай ап чорутқан хомчегларининң ачызында солуннар, журналдар бижидилгеан эки чорун турар. Коллективтиң кежигүнүнери үш мүң хире рубльдин чагыдылгазын кылган. Корнюшкин алышкылар 50 хире рубльдик, А. Воронин, В. Шульгин, Г. Фокина болгаш өскелердаа элээн каш солуннар болгаш журналдарны чагыдып алган.

Хөй-иитпиниң парлалга тарадыкчызы В. Головченко онаашкап ажылын каш чыл дургузунда ак сеткилдиг күүседи келген. Ол пйи мүң хире рубльдин чагыдылгаазын бижиткен.

• • •

АК-ДОВУРАК ХООРАЙДА 1970 чылдың парлалга чагыдылгаазының ажылы организастыг чорун турар. Ооң иштинде «Тыва даг-дүтү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи октябрь 20-ге чедир 3500 рубль түңнүт 1250 кезек солун, журналды чагыткан азы бир ажылчыга 4 кезек чагылда онаажып турар.

Арыглал фабриказының ажылчыны Геннадий Зрянов 13, технолог Михаил Ильин 14 кезек солун, журналды чагыдып алган. Хөй-иитпиниң парлалга тарадыкчызы механик Э. Тихонов 250, үшкү эдлегиниң электросе с а р ы Б. Захарян 234 кезек чагыдылганы чорудуп, өскелерден илепкейлиг ажылдап, үлегерин көргүзүп келген.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУУНДА

„Тыва кобальт“ комбинадында

Цехтер болгаш түс-түс кижилер аразында социалистиг чарыш калбарган. Коллективтиң чедиишкиниг ажылдаарынга чарыш улуг ужур-дузалыг болуп турар. Амгы үеде комбинатта бүгү-ле ажылдан турарларның 41 хуузу коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинде каттышкан. Ийи коллективке коммунистиг күш-ажылды деп атты тывыскан. Хөй-хөй коллективтер ону чедип алыр дээш демисежип турар. Комбинатта коммунистиг күш-ажылдың 95 шалыпчызы бар, 245 кижи оң бедик атты чедип алыр дээш демисежип турар.

• • •

«Тыва кобальт» тудуг эргелиниң коллективи комбинаттың үүрмектеп-хоюглаар цегин ажыглалга киирип база бир күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Ону кылырынга Иргит Моңгенин, Анатолий Глуховтуң тудугжу бригалалары шылгараан.

600 МИЛЛИОН ТОННА АЖАР

Бо чылын бистиң казыы тывар хомүр-дажывыс 600 миллион ажыг тонна болур. Совет Эвилелинде чылдың-на 157 миллион тонна хомүр-даш казар шахталарны тудуп турар. Ооң-биле чергелештир бүдүрүлге черлерни чаартып турар. Оларның күүш-шыдалы чылдың-на 80 миллион тонна хомүр-даш казар хемчээлдиг кылдыр улгадыр.

Дөрт болгаш пйлевчек курлажыгызынган хомүр-дажтыг черлериниң хомүр-дажының сеген хуузун аң бөзин хол-биле ажылдаарын шуут чайлаткан машиналар, механизмнер казып турар.

ССРЭ-де хомүр-даш тывыжының эң бүдүрүкчүлүг ажык казылда аргазы-биле ажылдаары база шөлыпкын хөгжүп турар. Хомүр-даш уургайларында соксаал чок ажылдаар, кончуг улуг экскаваторлар, шак дургузунда он-он мүң тонна хомүр-даш дажыглап шыдаар, эң күүлүг шуушгурулга шугумнары ажытлаттынып турар. Ам делегей практиказынга кеспүп карбаан улуг хемчээлдиг хомүр-даш уургайларын чүрттүп чөөн талазында тудуп турар.

Совет Эвилелиниң бүгү хомүр-даш курлавырының бешинчи дөртку иезээ чүрттүп чөөн талазы девискээрлеринде. Ынчангаш тывышка оларның киирер улуг-хуузу чоорту улам улгадып турар. Келир үеде база мындыг болур.

Экибастузтуң ховар дээн хомүр-даш байлактыг черинге үндезилээш, чоокку 13—15 чылдарда оттулар түүл, энергетиканың эң улуг комплекзин тудар. Ооң составынга пиитизи-биле 15—16 миллион киловатт күүлүг, бус-биле ажылдаар дөрт станция киирер. Пиитизи-биле 52 миллион киловатт күүлүг база бир энергетика, оттулар түүл комплекзинге Канск-Ачинск бассейниге тутқан турар.

Юнь-Яганың миллиону



ВОРКУТА. (Коми АССР). Сөңгү чүктүң эң аныяк «Юнь-Яга» шахтазы бо чылдың эгезинден бээр бедик шынарлыг бир миллион тонна хомүр-даштыг кастан. Ону назары планнаттынганындан ийи неделя эрте чедип алдынган.

Бо бүдүрүлге черинің коллективи база аныяк. Ажылчыннар болгаш инженер-техниктиг ажылданчылар ортумаа-биле 30 харлыг.

«Юнь-Яганы» очулдурарга, «Эртине-Булак» дээни ол. Ук шахта — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруи төлептиг утмууру дээш чарыштың эгелекчизи. Шахтага кылыр ажылдарының механизастаттынган денмели бедик.

Миллион тонна хомүр-даш казарымын чедип алдынган хүнүнде коммунист Василий Мармушининиң комплекстиг бригадазы механизастаттынган «1-МК» комплекс-биле ажылдавышаан, хонук дургузунда 2155 тонна хомүр-даштыг каскан. Комплекстиң төлевилеттинген күүш-шыдалынган ийи катап ажыг түңнел чедип алдынган. Печораның хомүр-даш бассейниниң улуг чедиишкини ол болган.

ЧУРУКТА: 1 дугаар «Юнь-Яга» шахтада В. Маркушининиң бригада кежигүннери казыкчыларның күш-ажылчы улуг чедиишкиниг болганынга дагжылар сууру Советскийниң ортуман школазының өөренликчилериниң байыр чедирип турары.

С. ГУБСКОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КОЛХОЗ—ТАРААЧЫННАРГА

«...Пролетариаттың хөй-хөй миллион үүрмек болгаш эң үүрмектелчек тараачыннар-биле эвилели, тараачыннарга хамаарыштыр ол пролетариатка удуртурун хандырып берип турары болгаш өске-даа чүүлдер — бо бүгү кооперациядан... херектиг болуп турар шупту чүүл ол эвес чүве бе, долу социалистиг нииттилелди тургузарынга эргежок чугула чүүл шупту ол эвес чүве бе?..»

(В. И. Ленининг «Кооперация дугайында» деп чүүлүнден).

ЛЕНИНЧИ КООПЕРАТИВ ПЛАНЫ—АМЫДЫРАЛДА

Социализмче шилчилгенин хоойлу ёзугаар болур ниитти чүүлдериниң бирээзи болза, көдээ ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чаартырыны болур. Ону бистиң чуртувуска В. И. Ленининг өөрединиге үндезиленнип, боттандырган.

Үүрмек тараачын ажыл-агыйлыг чуртка ол соруглары шиитпиразэри чаа амыдыралдың тургузуушкуунга тараачын массаларны хаара тударының онза аргаларын ажыглаарының артежок чугулазы-биле холбашкан турган.

Хогжүлдениг капиталзам мурнундагы децпелинге туруп турган Россияның национал пациональ районнарынга көдээни социализмниң оруунче шилчидериниң соруглаы оон-даа нарын болуп турган. Революция мурнундагы Тыва кедергей хожудангай булуң турган.

Ынчаарга чүгле социалистиг хогжүлдениң оруу арат массаларны ядараашкынның доктаамал кыжанышкыныдан чайладып болур турган. «Бир эвес бистер хостуг черге хостуг хамаатылар болуп, эрги ёзу-биле үүрмек ажыл-агыйлыг олурар болаувусса, чайлаш чок бууразашкын биске дөмей-ле кыжаның турар» деп, В. И. Ленин айыткан. (Чогаалдарының долу чыыдызы, т. 32, арын 187).

1931 чылдың чизээки ёзугаар алырга, Тывага чурттакчы чоннуң 92,7 хуузу көдээ ажыл-агыйга ажылдап, ынчаарга өрегелериң 86 хуузу кешкүн амыдыралдыг болуп турган. Тыва малчын өрегелериң 40 ажыг хуузу ядыы хөлечиктер, 5—6 хуузу—феодал-байлар болуп турган.

Ленинчи кооператив планы, ону совет тараачыннарының амыдыралга боттандырганының дуржулгазы Тывага көдээ ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чаартырының үндезини болган.

ТАР-га кооператив шимчээшкинни Тываның Арат Революстуг намы удуртуп турган. Ол шимчээшкин улуг бергелериң байдалынга калбарып үнген: материал-техниктиг база онза кошкак турган, улуг үлетшүр чок, ажылчыннар эвээш, тускай артемнигер чедишпес турган.

ТАР-ның күш-ажылчы тараачыннарының ССРЭ-нің ажылчын аңгызы-биле эвилели, Тываның көдээ ажыл-ашчилериге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың көргүүлүн турган бүгү талалыг дузаламчызы ол бергелерни ажыл артеринниң аргазын берген.

Тывага кооператив шимчээшкини баштай херегдел, а оон соонда, 30 чылдарның эгезинде, бүдүрүлге кооперацияны тургузарыпдан эгелээн.

«Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл тараачын», «Кызыл партизан», «Октябрь 14 чылы» деп көдээ ажыл-агый артельдерни ТАР-га бир-ле дугаарында 1929—1931 чылдарда тургускулаан орус тараачыннар — Тывага турган совет хамаатылар колхоз шимчээшкинин калбарыпларынга чогумчалыг рольду ойнаан.

Көшкүн мал ажыылдыг өрегелерге коллективизацияның эң уе-чадазының кол хевири янзы-бүрү эптелгелер болуп турган. 1941 чылдан эгелээш, МЧАЭ-лер тургустуруп эгелээн.

1944 чылга чедир тараачыннарның ортузунга чорутнан улуг организачы ажылдың, оларга коргускен дузаламчының түнелинде, көдээниң ажыл-ашчилери ленинчи кооператив планын боттандырарынга дыка улуг базымны кылган. Республикага 4 күрээжыл-агыйлар, көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы турган. Тараачын өрегелериниң 22 хуу хирези 21 артельдерге болган 123 МЧАЭ-лерге каттышкан.

ССРЭ-нің улустарының аку-дүнма ог-бүдезинге 1944 чылда ТАР-ның эки-тура-биле киргенинең соонда, Тывага коллективизация массалыг чоруттунган. Тывага социалистиг чаартылгаларның темпилерин дүргедедири Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа байдалдарга болдуувар аргалыг болган.

Социалистиг күрүне Совет Тывада колхоз шимчээшкинниң кадрлар-биле, хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын, дериишкиннерни, үреликалдарны чорудуп бзэри-биле боттуг дузаламчыны көргүзүп турган. Көдээ ажыл-агыйлыг бүгү-ле районнарга эки дериттинген машина-трактор станцияларын кыска хуусада тургускан.

Хогжүлдениг капиталзам мурнундагы децпелинге туруп турган Россияның национал районнарынга көдээни социализмниң оруунче шилчидериниң соруглаы оон-даа нарын болуп турган. Революция мурнундагы Тыва кедергей хожудангай булуң турган.

Ынчаарга чүгле социалистиг хогжүлдениң оруу арат массаларны ядараашкынның доктаамал кыжанышкыныдан чайладып болур турган. «Бир эвес бистер хостуг черге хостуг хамаатылар болуп, эрги ёзу-биле үүрмек ажыл-агыйлыг олурар болаувусса, чайлаш чок бууразашкын биске дөмей-ле кыжаның турар» деп, В. И. Ленин айыткан. (Чогаалдарының долу чыыдызы, т. 32, арын 187).

1931 чылдың чизээки ёзугаар алырга, Тывага чурттакчы чоннуң 92,7 хуузу көдээ ажыл-агыйга ажылдап, ынчаарга өрегелериң 86 хуузу кешкүн амыдыралдыг болуп турган. Тыва малчын өрегелериң 40 ажыг хуузу ядыы хөлечиктер, 5—6 хуузу—феодал-байлар болуп турган.

Ленинчи кооператив планы, ону совет тараачыннарының амыдыралга боттандырганының дуржулгазы Тывага көдээ ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле чаартырының үндезини болган.

ТАР-га кооператив шимчээшкинни Тываның Арат Революстуг намы удуртуп турган. Ол шимчээшкин улуг бергелериң байдалынга калбарып үнген: материал-техниктиг база онза кошкак турган, улуг үлетшүр чок, ажылчыннар эвээш, тускай артемнигер чедишпес турган.

ТАР-ның күш-ажылчы тараачыннарының ССРЭ-нің ажылчын аңгызы-биле эвилели, Тываның көдээ ажыл-ашчилериге Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың көргүүлүн турган бүгү талалыг дузаламчызы ол бергелерни ажыл артеринниң аргазын берген.

Тывага кооператив шимчээшкини баштай херегдел, а оон соонда, 30 чылдарның эгезинде, бүдүрүлге кооперацияны тургузарыпдан эгелээн.

«Күш-ажылдың хостуу», «Кызыл тараачын», «Кызыл партизан», «Октябрь 14 чылы» деп көдээ ажыл-агый артельдерни ТАР-га бир-ле дугаарында 1929—1931 чылдарда тургускулаан орус тараачыннар — Тывага турган совет хамаатылар колхоз шимчээшкинин калбарыпларынга чогумчалыг рольду ойнаан.

Көшкүн мал ажыылдыг өрегелерге коллективизацияның эң уе-чадазының кол хевири янзы-бүрү эптелгелер болуп турган. 1941 чылдан эгелээш, МЧАЭ-лер тургустуруп эгелээн.

1944 чылга чедир тараачыннарның ортузунга чорутнан улуг организачы ажылдың, оларга коргускен дузаламчының түнелинде, көдээниң ажыл-ашчилери ленинчи кооператив планын боттандырарынга дыка улуг базымны кылган. Республикага 4 күрээжыл-агыйлар, көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы турган. Тараачын өрегелериниң 22 хуу хирези 21 артельдерге болган 123 МЧАЭ-лерге каттышкан.

ССРЭ-нің улустарының аку-дүнма ог-бүдезинге 1944 чылда ТАР-ның эки-тура-биле киргенинең соонда, Тывага коллективизацияның массалыг чоруттунган. Тывага социалистиг чаартылгаларның темпилерин дүргедедири Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле чаа байдалдарга болдуувар аргалыг болган.

Социалистиг күрүне Совет Тывада колхоз шимчээшкинниң кадрлар-биле, хөй санныг көдээ ажыл-агый машиналарын, дериишкиннерни, үреликалдарны чорудуп бзэри-биле боттуг дузаламчыны көргүзүп турган. Көдээ ажыл-агыйлыг бүгү-ле районнарга эки дериттинген машина-трактор станцияларын кыска хуусада тургускан.

Хогжүлдениг капиталзам мурнундагы децпелинге туруп турган Россияның национал районнарынга көдээни социализмниң оруунче шилчидериниң соруглаы оон-даа нарын болуп турган. Революция мурнундагы Тыва кедергей хожудангай булуң турган.

Ынчаарга чүгле социалистиг хогжүлдениг

КОММУНИЗМНИҢ ШКОЛАЗЫ

КОММУНИСТИГ ПАРТИЯНЫҢ УДУРТУЛГАЗЫ-БИЛЕ КОЛХОЗЧУ ТАРААЧЫННАР АҢГЫ-БИЛЕ ЫЯҚ БОЛГАШ БУЗУЛБАС КЫЛДЫР ЭВИЛЕЛДЕЖИП АЛГАШ, БИСТИҢ ЧУРТУВУСТА КОММУНИЗМНИҢ ТУРГУЗУУШКУНУНДА ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИП ТУРАР.

(Колхозтуң (кодээ ажыл-агый артелиниң) Чижек Уставының төлевилелиндеп).

Делегаттар чугаалап тур

Хүлээнгени күштүг

Колхоз кежигүнүге кирип, хөйге амык-дузалыг апарганымдан бээр он дөрт чылдар эртип турар. Ынчан он алды харлыг турган мен. Хову бригадазынга ажылдаары-биле мени баштаар чер быжыглаан. Ол үеде бригадиривис амгы колхоз даргазы Эрендей Улзан-оол чүве. Тускай эртемниг эвес, бөдүүн ажылдар кылып турдум. Колхозка ынчан турган эвээш санныг машина, трактор башкарган хап турар акыларымга адаарга аарым хөлчок. Оларга кожуунчулап-даа турдум. Сагыш-сеткилди дөстүндурбес, механизатор болур деп күзел тыптып келген. 1958 чылда ол боттанган. Кызылга өөредилгени доосказаш, колхозумга ажылдап кирипттим. Оон бээр-ле техника-биле холбашканым ол.

Бистиң колхозта хол-биле кылыр ажылдарны эвээжедир дээш, кичээнгей салып турар. Бо үеде мен ховунуң механизастаттынган бригадазын удуртуп турар мен. Мал чеми ажаап алыышкыныныың үевинде 10 кижи ажылдап турдувус. Чепсээвис: 3 трактор, 6 сиген кезер машиналар, бир болдуруичү, бир сараат салынчызы. План ёзугаар бригада 780 тонна мал чемин белеткээр соруглалыг турган. Совет Тыванын 25 чыл оюнуң бүдүүзүнде планывысты ажыр күүседеткеш, немей 250 тоннаны кылыр деп хүлээлгени алгаш, база күүседткен бис. Бригада кежигүннери тракторист Бира Соян, кестириичи Идам Балдан, сараатчы Валерий Танов оларның кызымаа ажылдап турарын мактавас аргажок.

Эртнен чылын кежээки школаның сесии класын доостум. Ол-ла чылын мени партия кежигүнүнге хүлээп алган. Чоокта чаа болган колхозтуң коммунистериниң отчёт-соңгулдалыг хуралы мөнээ бедик идегелди көргүзүп, партбюро кежигүнүнге соңгаан. Көдээ Советтиң депутадары хүлээлгемни күүседирии кызып турар мен. Чоокта Совет Тыванын юбилейинге үтүштүр Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаттым. Бо бүгү—мээң бөдүүн ижимниң бедик үнелели, ол чүүлдер мени өөртүп, ам-даа бедик харыысалгалыг, эки ажылдаарын хүлээдип турар.

Седен-оол НАМЗЫРАЙ,
Тес-Хем районда «Ак-Эрик» колхозтуң механизатору.

Чарышты калбарткан

Бистиң «Мурнакчы» колхозувус бодунуң тургустунганыныың 20 чыл болур оюн 1970 чылда — В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң чылында демдеглээр. 20 чыл дээрге ындыг-ла үр эвес хуусаа-дыр. Ынчалза-даа колхозчу тургузугнуң ачызында араттарның амыдыралы таныттынмас кылдыр өскерилген.

Артель ам хөй адырлыг, экономика талазы-биле быжыккан, механизастаттынган улуг көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезии апаргап. Шаанда кур чыткан чөрлөр шуптузу ындыртынган болгаш чаагай дүмүттү берип турар. Бисте гектар черден тараанын дүжүдү 10 центнер болуп турар. Суггаттыг черлерден оон-даа бедик. Мал болгаш чер ажылыныың продуктуларын күрүнеге дүжаарыныың планнарын ажыл-агый чыл бүүүде ажыр күүседип келген. Бо чылын-даа тараа, зът, сүт болгаш дүк садарыныың планын колхозчу ажыл-ишчилер күүседткен.

Мен колхозтуң инек фермазын зогелекчилеп турар мен. Шүй фермазында шуптуу муң ажыг бода мал бар. Оон иштинде сарлык 600 ажыг. Фермада 15 кижи ажылдап турар. Саанчылар инектен сүт саап алырының тос айлар планын күүседткен.

Малдың семиртилгезинге онза кичээнгейни салып турар бис. Ол дээрге, малдың продуктулуун бедидеринииң, оны кыштан хүр ажырарының бир кол чүүлү болгай. Фермаңың коллективи малга четчир санныг чемни белеткээри-биле чайгы үеде күжениишкининг ажылдаан. 60 тонна сигемни белеткээш, кыштагда бүрүн чедирген. Бо болза, чүгле ферманың малчыннарының кескен сигени-дир. Колхоз малга четчир санныг чем базазының тургузуп алган.

Амгы үеде кышка белеткеп ажылдарын чорудуп турар бис. Ферма кышка бүрүн белеп деп чугаалап болур. Мыйыстыг бода малдың 6 көзек кыштаглары бар. Оларны септээн, мал чемин сөөртүп чедирген. Кыштагларда 10 тонна өдек белдүнген. Малчыннар чурттаар 5 бажыңнарны септеп чылыглаан.

Колхозчу амыдыралдың хөөйлузу болур Чижек Уставтың чаа төлевилелин бистиң артельдиң кежигүннери чугаалажып көргеш, бүрүнү-биле чүүлдүзүнүп көргеп. Үжен ажыг чылдарның дургузунда бистиң чуртувустуң колхозчу тараачыннарыныың амыдыралынга болгулаан найгамчын улуг чаартылгаларны Чижек Уставтың төлевилели тодаргай көргүзүп турар.

Оорман ӨЛЗЕЙ-ООЛ,
«Мурнакчы» колхозтуң Шүй фермазыныың эргелекчизи.

Үрезин—дүжүттүң үндезини



Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» колхоз үрезин ырыглаашкынынче улуг кичээнгейни угландырган. Бо хүннерде колхозтуң төп шаңында янзы-бүрү культураларның үрезиннерин бедик темпбиле ырыглап, складтарже уруп турар.

Бо чугула ажылды шаң эргелекчизи Александр Шелипов негелдеге дүүштүр организастаан. Механизмнерниң башкарыкчызы Николай Козлихин, ажылчыннар Татьяна Конопова, Елизавета Клепикова болгаш оскелер-даа эдээлеп нормазын доктаамал ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: колхозтуң төп шаңында үрезин ырыглаашкыны чоруп тур.

А. АПРИИҢ фотозу.

Кол адыр—чер ажылы

Таңында «Революцияның чалбыыжы» колхозтуң ажыл-ишчилери беш чылдың дөртку чылының планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, оон-биле Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленининиң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыры-биле күжениишкинниг ажылдап турар.

Колхоз экономиказының кол адыры — чер ажылы. Колхозтуң ниити орулгазының 60 ажыг хуузун чер ажылындан ап турар. Тарылганың ниити шөлү 12030 га, оон иштинде тараа культуралары 10400 га.

Бистиң чер ажылдыгларывыс бо чылын ниити тараа культураларының бир гектарындан-на 9,7 центнер дүжүттү ап, күрүнеге 5000 тонна тараа садар социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседткен. Оонбиле кады 5 чылда 22 муң тонна тараа садар хүлээлгевисти ажырып, 24500 тоннаны сатканывысты бөгүн рапорттаары өөрүнчүг-дүр.

Тараа культураларындан бедик дүжүттү ап турарывыстың кол чажыды болза чер ажылының культуразын доктаамал өкижидип турары болур. Шөлдерниң өөк үнүштерин узуткаары-биле гербициттерни калбак ажыглап, минералдыг болгаш органиктиг чемишчидилгелерни шөлдерге төгери чылдан чылче көвдеп турар. Тарылга шөлдериниң хоралакчы насекомнарын ужар чүүлдүң дузазы-биле узуткаар, ол ышкаш шөлдерни хат, сүт үргедээр чоруктарга удур хемчегдерни ап чорудуп турар.

Чер ажылын сайзыралдып, оон хөй санныг продукцияны алыр дээш кызычак ажылдап турар ишчилер бисте хөй. Агзарбойдустуң байдалы таарымча чок болганындан бо чылгы дүжүт ажаап алыышкыны биске берге болган-даа болза бо ажылды районга бир дугаарында доостувус. Комбайнерлер Михаил Чистобаев болгаш Владимир Кендеп олар баштайгы үеде 720—720 га черниң тараазын чыттыр кестиргеш, оон соонда дөрт кезеринге идепкейлиг ажылдаан. Оларны мактап шаннавышаан. колхозтуң Күш-ажылдың алдары тукту көдүргеп.

Комбайнерлер Геннадий Петров, Тарас Яковлев, Чепелаң Шыырап олар бедик көргүзүглерни чедип алган. Ону барымдаалаш, колхоз баштаар чер, партком болгаш профэвилел комитеди Петров болгаш Шыырапты Кызыл — Абакан — Киев — Одесса — Симферополь — Волгоград аразының туристи поездизиниң киржикчилериниң аразынга колхозтуң күсели-биле киирген.

Партия кежигүнү, тракторист Михаил Дапышпан 370 га черге кукуруза тарыырынга киржип, кукурузачы звенону удуртуп, оон 7000 тонна ногаан масса алыр тургаш, 9 муң тоннаны алган. Электри-биле каннакчы Михаил Сугаков, учётчик Александр Качалов, бригадир Сергей Кудрявцев оларның үре-түнелдиг ажылдап келгенин демдеглээри чугула.

Чер ажылын сайзыралырынга артельдиң улуг агроному, Тыва АССР-ниң алдарлыг агроному Ольга Чуеваның киирген улуг үлүг-хуузун демдеглевейн базар болза частырыг болур ийик. Эш Чуева ол колхозка 24 чыл иштинде үзүктел чок ажылдап, колхозчуларның авторитединг чоптүү-биле чаалап алган.

«Революцияның чалбыыжы» колхозтуң тараажылары чайгы болгаш күскү чер андырылгазының планын күүседткен. Бо хүннерде кызыл-тастың 1800, арбайның 200, суланың 600 тонна үрезинин уруп, оон бирги ырыглаашкынын доосказан. Бо болза биске четчир үрезин, ынчалза-даа күрлевыр үрезиннер белеткээрин уламчылап турар бис.

Ам чер ажылынга киржип турган бүгү техниканы чаңгыс черге чыып, оон септелгезин бөгүнден өгелеп чоруда берген. Ынчангаш келир чылын тараа культураларындан бедик дүжүттү алырының эргежок чугула магадылалдары тургустунуп турары ол.

Колхозчуларның ниити хуралынга колхозтарның Чижек Уставының төлевилелин чугаалажып, ону бир үн-биле чүүлдүгүнүп көргеп. Ол Чижек Устав артельдериин экономиказын көдүреринге, колхозчуларның коммунистиг кижизидилгезинге улуг рольду ойнап, чоннуң чаагай чоруун бедиреринге бүрүнү-биле дүжүп турар.

Н. КОНОНЕНКО,
колхозта партком секретары.

ЫРАККЫ МӨГЕН-БҮРЕНДЕ

ХОЙЖУ

Моңгун-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» колхозунуң кежигүнү Иргит Делгер-оол төрээн колхозунга үр үеде хой малдап келген.

Бо ажыл-агый чылында 100 хойга онаштыр 98 хураганы, хой санындан 1950 грамм дүктү оң алган. Малчыныың кышка удур белеткели эки. Кыштаның чоогунда 4 тонна ажыг сигенни белеткеп алган. Артель баштаар чери хойжунуң эки ажылын үнелеп, халас путёвка-биле шаңнаан. Колхозтуң шолбаны бо хүннерде он-он мурнакчылар-биле кады Абакан — Киев — Одесса — Севастополь — Херсон — Волгоград мичээдир туристи поезд-биле бистиң Төрээн чуртувустуң кайгамчыктыг булуңнарын ам эргип, сонуургап чоруп турар.

САРЛЫК КАДАРЧЫЗЫ

Мөген-Бүреннің тайгаларында меңгилер чурттуг сарлыктар одарлап чоруур. Кадыр-берт, харлыг тайгалар тевер сарлык малды колхозчу Серен Дери-Бижи оң чылда кадарып келген. Бо үениң иштинде кадарган сарлыныың чаш төлүн чыл бүрүде четче ап, эки семиртилгеин чедип алгаш мурнакчыларның одуруунда үшеп.

Сөөлгү үеде мурнакчы малчын сарыктарның чүзүнүн чаңгыс аай болдурарын ботиидепкейге алгаш, будурукчуларның чүзүнүн чаңгыс аай болдурган. Түнелинде торуттунген бызаалар шупту ак оңнуг болуп турар.

Бо хүннерде малчын сарлыктары-биле Мөген-Бүрен хеминиң бажы Сарыг-Ой тайгазының чум одарында баргап. Сарлыктың күжү эки болган турдум кыштың эки эртер, улуг азырал чок мал. Ынчаза-даа малга ээ болбас болза, оон өзүлдезинге, баш санынга хорамча тура бээрин ап Дери-Бижи эки билир. Ынчангаш оларны туда кадарып, хайгаарап, чамдыкта немелде чемин-даа бээрин ол дыка сагыр.

БЫЗАҢЧЫ

Малга таарымчалыг кажаа, турлаг чокка көдээ ажыл-агыйның бо адырының шуудавазы билдингир. Ширпеп Иргитович Сундуй 19 чыл тудуг кылып, бызаңчылап келген.

Ширпеп Иргитович чүгле колхоз малчыннарынга эвес, Кызыл-Хая суурнуң чурттакчыларынга эргим, хүмдүүг кижи. Чүге дээрге колхоз товунде чурттагга бажыңнарындан эгелээш, ында контора, албан организацияларынга чергелиниң бажыңнарында оон холу дегбээни, кылыышпаанны бажыңы чок.

Совет Тыванын 25 чылынын бүдүүзүнде Ш. И. Сундуй Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Ширпеп Иргитович амгы үеде тужургулар Л. Доктат, И. Конгек олар-биле 70 тонна ажыг мал чемин шыгжаар складтың тудуун доозуп турар. Ажылынга бердинген хоочун бызаңчы дугайында тус черде уран чүүл болгумүнүн кирижикчилери ынындыг чаа ырны чогаткан ырлажып турар:

Шилгя дайы чеиип турда
Чиргилчининг хову шыдаар,
Ширпеңивис чонуп турда
Чидиг бистиг балды
шыдаар.

Х. КУСКУН-ООЛ.

ЧЫЛДАРНЫҢ БАЗЫМЫ

Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелин ажылдап кылгаш, ону колхозчуларның ниити чугаалажышкынынга киирген чорук Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың колхозчу ажыл-ишчилер дугайында ада сагыш салышкынының база бир чаа ялерээшкини болур. Ынчангаш бистиң колхозтуң кежигүннери колхозчу амыдыралдың хоойлуу болур ол чаа Чижек Уставтың төлевилелин чугаалажырынга идепкейлиг киришкеп болгаш боттарының саналдарын-биле чамдык немелделерни киирерин сүмелээннер.

«Тиилелге» колхозтуң организастаттынып тургустунганының баштайгы үеан — 1948 чылда ажыл-агыйга күш-ажыл кылып шыдаар 88 кижи турган. Оларның ажыглалынга 5 сеялка, чаңгыс молотилка, ат-биле тараа кестирер 2 жатка, сиген кестирер 15 машина турган. Малдан: 27 инек, 28 хой, 47 ошку—колхозтуң бар-ла өнчүзү ол. Ынчан чаңгыс чылга онаштыр ортумаа-биле санаарга нүрүнеге 24 тонна тараа, 3 тонна зът, 16 кг дүк садып турган болгаш сүттү сатпайн турган. Ол өйде колхоз будурүлгезиниң адырлары хамаан чок, колхозчуларның бажыңнарынга безин электри чырыы кыпайн турган.

Бо хүннерде «Тиилелге» колхоз ажыл-агый, экономика талазы-биле чүгле районда эвес, республикада мурнакчы колхозтарның бирээзи. Ам ажыл-агыйның хову-шөлдеринде 25 комбайн, 37 автомашина, 36 трактор болгаш өскедаа хөй янзы амгы үениң чаа техниказы ажылдап турар. Колхозтуң ажыл-ишчилери көдээ ажыл-агый культураларының он ажыг хевирлерин ниитиниң ажыглалынга кылдыр будуруп турар.

Сөөлгү беш чылдардан 1966 чылда колхозтуң орулгазы 1509 муң рубль, тараа культураларының тарылга шөлү 8000 га, мыйыстыг бода малдың баш саны 2095 баш чедир, оон иштинде чүгле инектер 583, а хой болгаш өшкү 5610 баш чедир өскен. Он-ла үениң дургузунда колхоз чылдың-на бир гектардан-на 12 центнерден эвээш эвес дүжүттү алыышаан, чаңгыс 1967 чылда безин күрүнеге 4394 тонна тараапы дужаарган. Эрткен чылы сүттү будурери 104 тоннага, зътты — 210, дүктү—11 тоннага онаашкан.

Артельдиң күштүү оон кежигүннериниң идепкейлиинде дээранын амыдырал бадыткаан. Ниитилел будурүлгезиин хогжудеринге болгаш эргелеп башкарарынга колхозчу бүрүзү идепкейлиг киришкен тудум-на артель оон бай, колхозчуларның амыдыралы чаагай болур. Бистиң колхозтуң кежигүн бүрүзү коллективтиг ажыл-агыйга идепкейлиг киржип турар болгаш колхозтуң хогжулдезинге төлептиг салыышкынын киирип келген. Хоочуннарга эштер Күдрявцев, Аракчаа, Чыртак-оол, Баян, Яковлев, «Тиилелгениң» Хүндүлүг колхозчузу, хойжу эш Ондушпан олар хамаарган.

Ширпеп Иргитович чүгле колхоз малчыннарынга эвес, Кызыл-Хая суурнуң чурттакчыларынга эргим, хүмдүүг кижи. Чүге дээрге колхоз товунде чурттагга бажыңнарындан эгелээш, ында контора, албан организацияларынга чергелиниң бажыңнарында оон холу дегбээни, кылыышпаанны бажыңы чок.

Совет Тыванын 25 чылынын бүдүүзүнде Ш. И. Сундуй Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Ширпеп Иргитович амгы үеде тужургулар Л. Доктат, И. Конгек олар-биле 70 тонна ажыг мал чемин шыгжаар складтың тудуун доозуп турар. Ажылынга бердинген хоочун бызаңчы дугайында тус черде уран чүүл болгумүнүн кирижикчилери ынындыг чаа ырны чогаткан ырлажып турар:

Шилгя дайы чеиип турда
Чиргилчининг хову шыдаар,
Ширпеңивис чонуп турда
Чидиг бистиг балды
шыдаар.

Х. КУСКУН-ООЛ.

Мурнакчы бригаданың кижилери



Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң Хомушку Стай удуртиан тудугжу бригадазы чаңгызы—шуптузу, шуптузу—чаңгызы дээш ажылдап турар. Амгы үеде тудугжулар кыштаглаашкынга белеткел ажылдарынче нол ничээнгейин угландырган. Олар хойнуң 4, хураганның 2 кажаазын бүрүн септеп доозпушаан, колхоз тудуунга хереглээр 75 муң туувибуну, 500 кубометр дашты белеткээн. Оон ашгыда, Совет Тыванын 25 чылынын байырлалын таварыштыр суурда чаа Культура бажыңын ажыглалда киирген.

ЧУРУКТА: тудугжу бригада.
А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

Колхозчу мен

Ховуларга аян тудар
Хомус болган хамнаракаа дег,
Хостуг эрге эзлеп турар,
Колхозчу мен, тараачын мен.

Чырык орук дилеп чоруп,
Колхоз оруун шилип алдым.
Чыргалаңга чедер дээштиң
Коммунизже базып ор мен.

Кылыр ижим ниитиниң,
Кылган чүвем база хойнуу.
Кырыза-даа колхозум бар,
Кымга-даа-ла чалынмас мен.

Колхозумну хогжудер дээш,
Холум дыңзыг ажылдаар мен.
Хосталганың туюлу боор
Коммунизм тургусчур мен.

КАДРЛАР-БИЛЕ АЖЫЛ— КОЛ АЙТЫРЫГ

Улуг-Хем районуң кооператорлары болган амыдырал хандырылга комбинадының ажылчыннары беш чылдың дөртку чылының эртиви айларында чоннуң хандырылгазынга чамдык көргүзүглерни чедип алган.

Райпо бараан саврылгазының планын 100,4 хуу. ниитиниң чемненилге бүдүрүлгелерин 104,2 хуу күүсеткен. «УТКА 25 чылы» совхозта ажылчын кооперацияның коллективи саврылга планын ниитизи-биле 106,3 хуу күүсеткен. Райпоңуң болган ажылчын кооперацияларның баштаар черлери кооперацияга кежигүн киирип алырының болган дамыыр чылдаашның планнарын күүсеткилээн. Совет садыгда мурнакчыларның хүрээлеңи өзүп, арга-мергежили бедип турар.

Хереглекчилер ниитилелдериниң ажылында четпестер хөй, ону чайладырының хемчеглерни райпо болган ажылчын кооперацияларның баштаар черлери алыры негеттинип турар. Райпоңуң болган ажылчын кооперацияларның харымсалгалыг ажыдакчыларының бараанларны чедирип алыр болган садыг четкилериниче хуваап чорудар ажылды багай организастаан. Райпо чыл эгезинден баар 44,7 муң рубльдиң даараан болгаш артыгмыг кылыгларын чедир албаан иишкине, азы чонга сатпаан. Ажылчын кооперацияларда чүгүлө бараанларны чоннуң чагыг-хереглелдери-биле албас, магазинверже үндүрбес чоруктар база бар. Кооперацияларның баштаар черлери, садыг киллистериниң ажыдакчылары аъш-чем аймааның ассортиментизин болгаш курлавырын көөдедир хемчегler албайн келген.

Хереглекчилер ниитилелдеринде өре-самчыгдал кыынрыбайн турар. Райпоңуң шүгүмүнта эртиен чылдың сес айларында 4893 рубльдиң самчыгдалы тургаи болза, бо чылын 10343 рубль четкен. Моон мурнуда болгулаан өре-самчыгдалдар эгиттинмейн келгени-биле райпоңуң шүгүмүнда улус кырында өре-шире 40 муң рубль ажыл турар. Чаа-Хөл болгаш Арыг-Узуу ажылчын кооперацияларда өре-самчыгдалдар 77 муң рубль четкен. Дыртык-Кара 1150 рубльдиң самчыгдалын кылган турда, харысалга хүлээтпээн, ол шыкаш хөй түнүг самчыгдал кылган Дембирелдиң херээн районуң прокуратуразы саададып келген.

Райпо болгаш ажылчын кооперацияларда кадрлар-биле ажыл багай тургустуунган. Райпо эртиен айларда 80 кижини ажылга хүлээп алгаш, 51 кижини ажылдан үндүргеи. Мурнунда өре-самчыгдал кылып чораан кижилерни ажылга киирип ап турар. Кооперацияның хөреңгизин самчыгдап чораан Жулина, Шивит, Кошелева, Чаш-оол сугларны садыг ажылында катап киирип алган. Кадрларның билиг-мергежилин бедидер ажылды райпо болгаш ажылчын кооперацияларның баштаар черлерин, партия, профвилел, комсомол организациялары кошкак чорудуп келген. Мергежил бедидериниң курстарын, бөлүмнерин организастап тураада эчизинге чедирбейн тарадып келген.

Чоннуң хандырылгазынга нол чер болуп турар Шагаан-Арыг хоорайда хлеб бызырар черинг ажылында улуг четпестер бар. Бүдүрүлгениң продукциязының ассортименти кызы, шынары куду. Хендергениң Хөлчүкке, Актал болгаш Ак-Турут, Эйлиг-Хем суурларга хлеб болгаш чок-да үстү бөөр таварылгалар бар. Хлеб бызырар черниң эртелекчизи Лопатина чоннуң негелдезин хандырып чадаан ажылдан үнген. Райпоңуң болган ажылчын кооперацияларының ырак черлерде бызыглаан автолавкалары график-планнарын барымдаалавайн ажылдап, малчыннарның хөвар аалчылары болуп турар. Колхозчулар, совхозтарның ажылчыннары шалыңын алганда чолаачы-садыгжылар хайныышкынныг ажылдай берзе-даа, хереглелдиң чүгүлө бараанларын эвээшти алгаш, араганы көөдедип турар.

Эъжимде, Демир-Сүүдө, «Улуг-Хая» совхозтуң хөй малы турлаглап турар. Эъжимге садыг тургулар айтырыг мынчага чедир шиитиирлеттинмейн турар. Совхозтуң директизиязы, райпо баштаар черимагазин тудар айтырыгны өөренип көрүп, ында малчыннарның садыг хандырылгазын шиитиирлээр ой келген. «Найырал» совхозтуң Булуң-Терек салбырынга магазин тудар дээн айтырыг база-ла сонгаарлаттынып келген.

Районуң амыдырал хандырылга комбинадының коллективи будурулгенің материал-техниктиг базазын бызыглаар, ажылчы чоннарның хандырылгазын экижидер талазы-биле чамдык эки ажылларны кылган. Эртиен айларда продукция саврылгазы 101,8 хуу күүсеттинген. Чонга ачы-дуза көргүзери районга ниитизи-биле арткан чылга деңнээрге 13 хуу, көдээге — 15 хуу өскен. Күш-ажылдың будурукчулуу 108 хуу бедөөн. Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары көөдеп турар.

Коммунистиг күш-ажылдың бригадазы деп бедик атты чедип алган А. Рубанова удуртқан, херээжен улус хевин бүдүрүп турар бригада планның даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлтелерни үргүлчү ажыр боттандыгып турар. Даараныкчылар Ф. Төмүр-оол, Т. Пономорёва, баш таварыкчылары Н. Бойко, Т. Коробейникова, ишкі мастери Мижов, чолаачы В. Селезнов, бызыкчы М. Масленников болган өскелер-даа ай, квартал планын үргүлчү-де 110—115 хуу күүседип турар. Мурнакчыларның дуржулгазын неттередир, дериглерни чеп ажыглаар талазы-биле организастыр хемчегler албайн келгени-биле комбинаттың ажылында четпестер хөй.

Комбинаттың директору Прудников пехтериниң ажылын чогуур негелдеге дүүлүүр тургузуп шыдаваан, чамдык пехтер планныг соруглаарын практика-ла чедир күүсеттиир турар. Чижээ, мебель пеги эртиен айларның планын түлеп 68 хуу күүсеткен, бүдүрүп үндүрүп турар продукциязының шынары чавыс.

Кадрлар-биле ажыл комбинатта дыка четпес, кадрларны бызыглаар талазы-биле директив, партия, профвилел организацияларының баштаар черлерин политмассалыг болгаш кижизидилге ажылынче кичээнгейни кошкак салып турар. Эртиен айларның дүргузунда ажылдан 35 кижини үндүргеш, ында-бүрү профессиялыг 39 кижини хүлээп алган. Бир эвес ажылга чаа кирген кижилер-биле ажылдап, мурнакчыларга бызыглап өөредип турган болза, олар күзээнин чедип ап, кадржый боор иишк.

Д. АРАКЧАА,
«Шынның» штаттан
даншаар корр.

ЭРТЕМДЕ ЧАА АЖЫДЫЫШКЫН

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Чогаадыглалар болгаш ажыдыышкынныр херектериниң комитединиң хуралынга совет физиктериниң улуг ажыдыышкыныы тускаалашкан.

Атом энергиязының И. В. Курчатов аттыг институдунга эртем ажылдакчылары Б. Н. Самойлов биле Е. П. Степанов соруска чок элементтериниң атом ядроларынга соруглаалыг талааларның тыптып келири— моон мурнунда билдинмейн чораан болуушкуннарны илеретken.

Кадыг телоларга ыдыг талаалар хөй-даа эвес химия элементтериниң ядроларынга турар кыдыр аидыгга чедир санаттыының келген. Туснай байдалдарны тургускан, Д. И. Менделеевтиң таблицазында киргеи элементтериниң шупгуунуң атомнарын ыдыг талаларыг болдуруп ап болур деп чүве бистиң физиктеристиң ханы шенелде шинчиледдиргеи билдинтеп.

Совет эртемденнер кончуг нарын шенелдерни кылган. Озыр аалын, иишкй, сурьмабиле демир холуспаалларының озаа шынарларын шинчилеп көргеи. Тулган хемчеглиг соонга чоок температураларга пеледедип кылган.

Соруска чок ыдыг элементтерни демир-биле холуштур эрилдиргиттерге, атомнар шиитиге кончуг куштуг соруска талаларны тыптып келир, олардың соруска кушу улалнон эрстед чеде бергилээр болган.

Соруска чок химия элементтиниң атом ядрозу демирниң иишкие соруглаалыг демир моолуг осие-даа металлдың соруглаалыган электронпарыбиле күш бержин хөделир. Физиканың ол чаа болуушкуунуң ужуруи ынчалдыр тайызбырлаар.

Ол чаа болуушкунну совет эртемденнер 1958 чылда ажыктаан, парлалтага чарлап үндүрген. Ону ССРЭ-ниң, Англияның, Венгрияның, АКШ-тың, Японияның болгаш делегейниң осие-даа чурттарының эң улуг лабораторияларының шинчилекчилери өөренип көргеш, бадыткаан.

А. ПРЕСНЯКОВ,
СЭТА-ның корр.

делегей бо хүннерде

РСФСР-ниң культура хүннери Польшада

ВАРШАВА. СЭТА-ның корреспондентизи В. Михальченконуң дамчыткаңы:

РСФСР-ниң культуразының хүннери Польшада эгелээн. Культураның хүннери Варшава, Краков, Вроцлав, Гданьск, Лодзь болгаш өске-даа польша хоорайларга эртер.

СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга ПУР-ның культура болгаш уран чүүл министри Л. Мотяктиң демделээни: РСФСР-ниң культуразының хүннери беш чылдың польша совет культурлуг кады ажылдажылганың бир ниизу илереги болур. Болуунуң хемчээлиниң талазы-биле кайгамчык улуг көрүлде улус культуразының чечектелиишкинниң дугайында онза сагыш салымшкынын салып чораан В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр чүс чылынга белеткел-биле канцырлаткаңы магалыг-дыр деп, министр демделээн.

Улуг делегеттө ажыттынган XII чүс чылдан бистиң хүнеривиске чедир орус уран чурумалды болгаш скульптураны ында делгээн.

РСФСР-ниң культуразының хүннеринде Шепиге «Совет Россияның графиказының делгелгезин», Вроцлавка «Россия Федерацииязының шимелдеге болгаш практикага ажыглаар уран чүүлүнүң» делгиирин, Краковка «РСФСР-ниң төөгүзүнүң болгаш культуразының тураскаалдары», Познаньга «орус номнар», Варшавага «РСФСР-ниң уран чурук фотографиязының» делгелгезин ажыдар.

РСФСР-ниң культуразының хүннери ПУР-да эгелээнинге холбаштырган байырлал конперт Эртем болгаш культура ордузунга болган. Ленинградтың күрүне филармониязының симфония оркестри Евгений Мравинскийниң удуртулгазы-биле, республиканың академиктиг орус ыр капелласы РСФСР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Александр Орловтуң удуртулгазыбиле, алдаржаан совет ыраажылар, музыкантылар концертке киришкен.

Концерт улуг чедиишкинбиле эртиен.



Бөрт Альпыларында Кинталь дээр суурга 1916 чылдың апрельде делегейниң II социалистиг конференциязы болган. Чөөн үзелдиг болуктуг ол конференцияга В. И. Ленин баштаан турган.

ЧУРУКТА: Кинталь суурнуң хевири.
Л. ПОРТЕРНИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Улуг чедиишкин

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Күш-ажылдың швейцар партизы чоокта чаа болган соңгулдага Женева кантонуң улуг чөвүлелиниге (парламентиге) ийи немелде олуртту алган. Мынчаташ Күш-ажылдың швейцар партизы чөвүлелдең 100 депутаттарының аразында 18 төлээлекчилерлиг болган.

«Вуа уврнер» солуунга парлаан медегелиниге Күш-ажылдың швейцар партизының Удуртукчу комитединиң демделээни болза, соңгулданың түңнелдерни ажылчы чоннарга болгаш улус массаларга таарымчалыг перспективаларны ажыдып турар.

Чаа кежигүннер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНОнуң Кол Ассамблеязының плеиарлыг хуралынга Польша, Никарагуа, Сирия, Бурунди болгаш Сьера-Леоне — бо күрүнелерни Айтыыр чон чорук Чөвүлелиниң доктаамал эвес чаа кежигүннеринге соңгаан. Олар бүрүн эртелеринің хуусазы бо чылын доостур Венгрия, Парагвай, Пакистан, Алжир болган Сенегалды солаан.

ХҮНДҮЛҮГ АТ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шылгарантай совет эртемден П. Л. Капицага эртемнериниң доктору деп хүндүлүг атты тыпсырының байырладыгыр ёаулалы Нью-Йоркта Колумбий университетке болган. Университеттиң удуртукчулары аңаа чүве чугаалаашл, физика талазы-биле эртем-шинчилелдерге болгаш эртеминиң еске-даа адырларынга совет эртемденнің кииргеи улуг салыышкынын демделээн. Харыы сөзүнге П. Л. Капица хүндүлүг атты тывысканы дээш өөрүн четтиргенин илергейлеп, ийи чурттуң аразынга эртем талазыбиле кады ажылдажылганың болгаш биичир чорукту хандырарының эргежок чугулазын демделээн.

Чогумчуп орар

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде байдал чоорту чогумчуп турар. Чепсектиг күштерин бодуңуң планнарын боттандырарынга ажыглаар дээр реакциялың оралдажышкынары буураашкынга таварыжып турар. Чуртка саидартай байдалды тургузуп, эргилдеии боттандырарын күзээн кижилерге удур барык бүгү политиктиг партиялар, хөй санныг профвилел, студентилер болгаш хөй-ниитин организацияларны чаңгыс эп-сеткил-биле хөделеп.

Ажылчы чоннарның Чаңгыс эй профвилел төвүүлүг национал удуртулгазының хуразы болган. Бир эвес реакция эргилдө кылырын ораддажыр болза, бүгү-ниитин ажыл соксадышкынын чарлаар, ажылды соксадыр болгаш бүгү албан черлерин эзелеп алыр деп, ол хуралга шиитиирни үндүрген.

Силернің даштыкы эштериңер

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

ЛИМА. (СЭТА). Лимага үш хүнүң чыскаалдары эртиен, чыскаалдарта латин-америк чурттарының аныяктарының төлээлекчилери национал хамаарышпас чорук болгаш тускай догуннаашкын дээш перу улустуң демисели-биле боттарының иэнг эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлээн. «Интерөшнл петролеум» дээр америк нефть компаниязын национализастаан, чурттуң экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорууи бижыглаарыиче угландырган еске-даа чаартылгаларны чорудар дугайын чарлаан перу казактың хемчегlерин олар чаңгыс үн-биле деткээн.

Лиманың төвүнге болган хөй кижи киржикчилиг митингиге чыылганнар империализмге удур эрес-маадырлыг демиселди чорудуп турар Кубаның, Перуның, Вьетнамның болгаш араб чурттарының улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазын болгаш иэнг деткимчеин база илергейлээн.

АНЫЯКТАРНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Швеция Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаан хүлээп көөр ужурлуг — ындыг негелдени Төптүң партиязының аныяктар организациязы премьер-министр Пальмего чоруткан. Премьер-министрге чоруткан чагаада демделээни болза, революстуг түр чазак мурнуу-вьетнам улустуң ёаулуг төлээлекчизи болуур, а Мурнуу Вьетнамны хостаарының Национал фронтузу чоннуң хөй шупруузунуң деткимчезин ап турар.

СТУДЕНТИЛЕР ПЕНТАГОНЧУ ЧУРУМГА УДУР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШтың Колумбий университединиң 300 студентизи америк арминяның 17 харлыг солдазы Джордж Капутону камгалаары-биле демисежип үнген. АКШ-тың чепсектиг күштеринде солдаттарны араататтыг ажылдап турарынга удурланыышкынының демдээ кылдыр Джордж Капуто бодуңуң кезээнден үнүп чоруткан болгаш университет хоорайыгажының девискээринде хортадаан. Студентилер Джордж Капутонуң эрес-дидим хөделиишкиннерин деткиири-биле чыскаалды эртирген.

КАНЧААР КӨРҮП ТУРАРЫЛ?

КАИР. СЭТА-ның корреспондентизи А. Киселовтуң дамчытканы болза:

Израильдың чепсектиг күштериие боттарының хамааты байдалын хевээр арттырбышаан, албан арттиреринге америк хамаатыларга чөпшээрээн АКШ-тың шиитиири бүгү араб делегейге ажыок киледиээшкиниин сеткил-сагыыбиле көргеи.

Каир парлалгазының дыиатканы-биле алырга, КАРның даштыкы херектер министриниң ораалакчызы Салах Гохар 14 араб күрүнеиин КАР-да элчилиери болгаш төлээлекчи черлериниң удуртукчулары-биле ужуражып, АКШтың оң базымының чылдагаалыында тургустуунган байдалды чугаалаашкын көрген.

«Араб-америк харылзаалар кедертей дорайтаан»—ындыг эге-биле «Журналь д'эжипт» солуи үнген.

«АКШ-тың шиитиири АКШ биле Израильдин аразында кады ажылдажылганы делегейниң мурнунга сойгаалаан» деп. «Аль-Ахрам» солуиның тайызбырлакчызы Гамаль Отейфи демделээн.

«АКШ-тың эллээн кедертей айымылдыг туружуиуң байдалында АКШ Чоокку Чөөн үүктүң кризизин таарыштыр шиитиирлээриниң аргаларын чугаалажып турар дөрт талаяың чугаалажышкынынарында еске үш чурт-биле кады кураздаар эргелиг херек кырында нейтралдыг күрүне боол болур бе?» деп айтырыг тургустуиуп келир-дир дээрин «Аль-Ахрам» солуиның редакция чүүлүнге бижээн.

Тель эль-Кебирге болган митингиге чүве чугаалап турган, Араб социалистиг эвилелдиң Дээди күүсекчи комитединиң кежигүнү Анвар Садаттың медегээни: Израиль чепсектиг күштерге америк хамаатыларының албан эрттирип болур дугайын ажыы-биле медегленишаан, «АКШ араб чурттарга удур нерааның чаа даймының этелеп турар-дыр». Канчаарга-даа епшет улус израиль агрессияның уржуктарын узуткаар дээш демиселди үргүлчүлээр.

БЕЙРУТ. (СЭТА). «Америк шиитиирииң политиктиг соруглаалары ырак» деп эгелиг автор чүүлүнге «аль-Мухаррир» солуиның бижээни: бо шиитиир «эрге талазы-биле чамдык тускай эртемниглериниң көргүзерии ораалдажып турарындан ажыок артык айымылдыг. Израильдың талазынга боол алгаш, даймига шуут киржир арганы бүгү америкаиларга ол шиитиир берип турар.

«Аш-Шааб» дээр патриотчу солуиның демделээни болза, «ийи дакыыр хамааты дугайында бодуңуң шиитиири-биле Америка араб чурттар-биле дайын байдалынга бодун херек кырында киирткеи».

КОЛХОЗТАР БАШТААР ЧЕРЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ХАМААТЫЛАРНЫҢ АЖЫЛ-АГЫЙЛАРЫНЫҢ КИЧЭЭНГЕЙИНГЕ!

Хамаатыларның ажыл-агыйларының ыиап-ла камгаладыр чүүлдериниң талазы-биле төлевирии киирериниң хуусазы сентябрь 5-те доозуиганын, колхозтарның киирер төлевириниң соонгу хуусазы ноябрь 1-де доостуруп Курстрахованиие эргелели сагындырып тур.

Төлевидлерии хуусазында киирбес болза хөөну тыттар.

Колхозтар баштаар черлери, хамаатылар! Төлевирии киириңер!

Колхозтар баштаар черлери төлевирии Курбанныңың салбыларынга киирер, көдээ черде чурттап турар хамаатылар көдээ Советке, хоорайда хамаатылар Курбанныга, аиазага кассазынга, курстрахованиеннің инспекторларынга болгаш агентилериие дужаар.

КУРСТРАХОВАНИЕ ЭРГЕЛЕЛИ.

Октябрның 52 чыл оюнуң байырлал белектеринге чагыгларны 1969 чылдың октябрь 28-ке чедир хүлээп алырын бүгү организацияларга Кызыл садыг дыинадып тур.

Ленинчи черлеп

Кызылдың башкы институдунуң биология-химия факультединиң ийиги, үшкү курузунуң студентилери эртиен дыштанар хүнде Шушенскоеже экскурсиялап чораан. Келир үениң башкылары эртиен үче чылдың тоңчүзүнде В. И. Ленинниң шөлүлгеге турганы Шушенское бартаан баштыңчының Надежда Константиновна келгиие чедир чурттаары тараачы Эриевтуң бажыңында музейиин улуг сонуургал-биле көрген. Владимир Ильичиниң канчаар ажылдап, чурттап турганын танышкан. Тараачы Эриевтуң бажыңы болгаш кодан-деиискээри баштыңчының шаанда чурттап турганы-биле дөжей кыдыр эде кыдыгланыы музейниң ажылдакчылары чугаалап турар.

Владимир Ильич күжениишкиниг үзеп ажыыны арыг эгларга селүүстээри, ацнаар, балыктаары-биле ыны аалчештирии билир чораан. Баштыңчының ынак дыштанар черлери Перово хөлге, чадырынга чораан бис. Ол иишкин Шушенскоениң чаа тудуттарын сонуургап көрдүвүс.

В. Н. Ленинниң ажыл-чорудулгазы-биле танышкаывыс бистиң моон соңгаар өөренириивиске, ажылдарывысқа улуг дузалыг болур.

Г. ЮМБҮҮ,
студент.

ЧАА СЕЗОНДА

Сурааныг чогаалчы Л. Леоновтуң «Дирелиишкиниг дең ышкыш» сценада ойнаи иегээн. Республикалың хөгжүлүмнүг театрының артистери ышкыны орус дыл кырында ойнап турар. РСФСР-ниң алдарлыг артизи И. С. Забродин ышкыны турускан. Ышкының пол режиссёру О. Л. Сим-оол. Квастаага шиитиирлеп чуруктуг С. В. Лиховид кылган.

Хөгжүлүмнүг театрының орус болуунуң артистери чаа ышкыны көрүкчүлерге солуи кылдыр ойнап күүседип турар. Ыллаглыг артистер Л. Котов, Л. Сысоева, М. Ралевинова дөөн оскелерниң-биле ойнаарын көрүкчүлер онза сонуургаан.

Д. ООРЖАК.

Н. ШИШИГИН МУРНУНДА

Республиканың шыдыраа чемпионадынга «Ажылчын 7 хонук» эртиен. Тыва АССР-ниң эртиен чылгы чемпиону Николай Шишигин бө удаада бирги разрядтыг Өнер-оол Бегзинең уткаан, бодуңуң байдалын улам экижиттиген. Өөң саны 5,5 апаргаи. Ынчангаи бир-тээ, Новосибирскиниң шыдыраачылыры партылдаада конкурстан даншаар киржип турар чүве боозалда, Шишигинниң чемпион адын катап арттырар аргазы улгаткан.

Спорт мастериие кандидат Чыртак-оол Оюн Матпа Хонушку-биле ойнаан, баштай бодуңуң удурланыкчызының шаанда халдаашкынын ойтур шапкан, инициативаны холга ап, ийи артык өөлдүг, оюнну соңгаарлаткан.

Новосибирскиниң шыдыраачылары Альберт Паникин биле Николай Небыиицыиның ужуражышкынынга соолгуур катка кактырган. Хейнер-оол Оюдар спорт мастериие кандидат Петр Огурцовтуң чазыглаарын ажыглаан, тиилелгени чедип алырының кырында келген. Оюдар бир терге, бир өөлдүг, а Огурцов чаңгыс тевелиг артыкан. Г. Галузин биле М. Тюлюштуң салыы бага соңгаарлаттынган. Моон түүнели хайыы болуп доостур хире. Б. Саян — А. Новиков олардың салыы болбаан.

Дүүн сески салыг эрткен, а бөгүн чедир ойнаттынмаан салыгларны доозар.

П. АНТОНОВ.

Редактор К. Н. ДИПГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Башкылап шүлүглеии» 10, 14, «Ламфиер капитаиызы» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

ЕНИСЕЙ»: Киичүүмиды 10, «Баштай хан, Фреди!» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15, «Зоги Черепаханың капитаиы» 2 шактарда.

«БАА-ХЕМ»: «Механога болгаи берге старттар» 15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң ораалакчыларының болгаш пропаганда килдизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи аныырал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, көдээ ажыл-агый килдизиниң 21-47, ушетпур килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында газеттерниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС—00827.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТТЫЖЫЫНАР!

1925 чылда сентябрьдиң 1-ден чедип үнүп эгелээнзиг

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 25 СУББОТА № 252 (8096).

Өртээ 2 көп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудуңар! В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылын коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа чедиишкиннеривис-биле уткуулу!

Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларынга болгаш коллективтеринге алдар! Будүрүлгениң мурнакчыларынга болгаш чаартыкчыларынга алдар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

БҮГҮ КҮШТҮ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИРИНЧЕ

«Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү аймактарынга ленинчи юбилейни төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты кадбартқан. Бүгү коллективтер чыл эгезинде ленинчи күш-ажыл эдлээнге киржир дугайында «Тыва даг-дүгү» комбинаттың саналын детпип, беш чыл планының дөртүнү чылының соруглагларын хуусаа бетинде күүседир дээш, социалистиг хүлээлгелерин бөттандырып турар.

Чоокта чаа республиканың Статистика эргелели үлетпүр будүрүлгелериниң тос айларда ажылдаанының түнелии үндүрген. Шалыпчы күш-ажылдың түнелии кижи бүрүзүн ооргеп. Эрткен тос айларда үлетпүр продукциязын будүрериниң, чүүл соврүтүүнүң планы ажыр күүседтингеп. Үлетпүр будүрүлгелериниң хөй шуруузу социалистиг хүлээлгелерии база чедиишкиниинг бөттандырган.

Кызылдың даарыпыла комбинадының, «Востоксантехмонтаж» трестиң бистиң республикада механизатиг колонназының, хереглекчилер эвилелиниң АТК-зының коллективтери социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүседип, чарыштың тиилекчилери болган. Оларга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш облпрофчөвүлелдиң шилчилер Кызыл туктарын тывыскан.

Мурнунда чылдарда күрүне планын безин күүседип шыдавайн турган будүрүлгелер ленинчи күш-ажылчы эдлегниң дээштиг салдарындан ам чарыштың мурнуку одуруунче киргенин демдеглээрп чугула. Чижээ, «Тыва тудуг» трестиң үлетпүр будүрүлгелер комбинады хожуудагай ажылдан турган. Ам үшкү кварталдың түнелии-биле пайысылалдың будүрүлгелериниң мурнунче кирип, СЭКП Кызыл хооркомунуң, күүсекомуң шилчилер Кызыл тугун чаалап алган.

Бо чылды республиканың ажылчы чону күш-ажылдың ленинчи эдлээнин чылы деп чарлаан, будүрүлге чорудулгазының бүгү участоктарынга социалистиг чарышты организастаан. Оон ачызында чыл дургузунда 1 млн. рубльдиң үлетпүр продукциязын планга немей будүрери көрдүгеп турган. Эрткен үш кварталда 2,8 млн. рубльдиң продукциязын планнан ажыр берген. Бо дээрге бистиң алдарлыг ажылчы ангыбыстың, техниктиг интеллигенциябыстың күженишкиниинг, чогаадыкчы ажыл-иштиниң түнелии-дир.

Кайы-даа будүрүлгеге барган кижи эртем-техниканың сайыралының, техниктиг дешилгенниң бистиң амыдыралывыстың бүгү талааларынче иептерен киргенинин чижектерин эскерип каар. «Тыва тудуг» трестиң тудуг материалдарының базазы болур үлетпүр будүрүлгелер комбинадының ажыл-чорудулгазындан чамдык чижектерин алдым.

Ол коллектив юбилейге уткуштур хүлээлгелер ап тура. продукциянын шынарын экижидип, будүрүлгениң ажылгының бедидериниң хемчегелерин чугулалап көрген. Администрация, партия, профэвилел, комсомол организациялары социалистиг чарыштың чорун турарын үргүлчү контрольдап, башкарып келген. Тудуг организациялаарынга тос айлар иштинде планнаанымнан 23,7 хуу хөй материалдарны бергеп.

Комбинаттың коллективи улуг, ында 500 ажыт кижи ажылдан турар. Дилиг материалдары, демир-бетон кылдыглар белеткээр цехтерге улуг чаартылгаларны бо чылын кылган. Күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаарының хемчегелерин будүрүлгеге бөттандырып эгелээн. Мурнакчы ажылчыннар И. Белоусовтуң, А. Солодовтуң, мастер Н. Носовтуң болгаш өскелериниң-даа чаартыкчы саналдары күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер арганы берген. Коллективте партия, комсомол организацияларының инициативазы-биле экономиктиг өөредилгеже инженерлерин, техниктерни, ажылчыннарны хаара тутқан. Ол чорук иштинги курлавырларның ажыглалын экижидерине идегин берген.

Ленинчи эдлээге киргп турар коллективтериниң алган хүлээлгелерни күженишкиниинг, түткүлдүг ажылдаарын, тодаргай санаашкыннарны негээр. Оны чедиишкиниинг күүседири кижи бүгүдезиниң ак сеткилдиг, кымынак ажылындан хамаарыпыр деп чүвени партия организацияларының биилип, ажыл-чорудулганы ында дүүштүр туруузары чугула.

«Тыва даг-дүгү» комбинатта партком, Чадаананың хөмүрдаш рәзрезинде, Кызылдың даарыпыла комбинадында эге организацияларда будүрүлгениң чугула участоктарында коммунистерниң удурткчу ролюн бедидип, социалистиг чарыштың хей-аът киприкчи шинчилиин кодүрүп, мурнакчыларга моральдыг, материалдыг детпиниинең көргүзериниң аргалаарын сайыранғайжыдар хемчегелерин ап турар. Ынчангаш партия организацияларының, коммунистерниң авторитедин бо коллективтерде улуг. Социалистиг хүлээлгелериниң хөй нуруузу хуусаа бетинде күүседириин турар. «Тыва даг-дүгү» комбинат чыл тоичүзүнге чедир 100 тонна даг-дүгүн планга немей будүрер хүлээлгеэин шагда-ла күүседипкенин рапорттаан.

Хүлээлгелер күүселдезивиде четпес чүүлдер база бар. Кызылда автосеттелге заводу, Ак-Довуракты үлетпүр будүрүлгелер комбинады, типография тос айларның планнаг соруглагларын безин күүсетпээн. Ак-Довуракта комбинаттың ийнги эдлээнин тудуу графиктен хожуудап турар. Тудуг материалдары-биле хандырылгада улуг четпестер бар. Ол хоорайда үлетпүр будүрүлгелер комбинады бо талазы-биле кончуг кошкак ажылдап турар.

Автосеттелге заводу — республиканың хоочун будүрүлгези. Ында турумчаан, кадрлаан ажылчыннар хей. Цехтерни алгытқан. Ынчалза-даа автоматшиналар сепгээрин механизастаар, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер хемчегелерни четпес организастаанындан ажыл чер албайн турар. Заводта партия, профэвилел организациялары будүрүлге херээнче хаиылап кирери негеттинип турар.

Чыл тоичүзүнге чедир эвээш үе арткан. Арткан үеде планны, социалистиг хүлээлгелерни ажыр күүседири будүрүлге будүрүүнүң алдарының херээ.

СЭКП ТК-да болгаш ССРЭ-ниң МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Тэп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң эргелел аппаратының сайыраңгайжыдар болгаш чарыгдалдарын чиигедир айтырыгны чугаалашкан. Эргелеп башкарарының алырлар аайы-биле ажылдаар принцивин бөттандырары, планнаашкының болгаш экономиктиг мөңге берииккининиң чаа системазын амыдыралга бөттандырары, башкарылданың автоматтыг системаларын, электроннуг саналга машиналарын улус ажылагыйынга ажыглаар кылдыр улам калбаа-биле нептередири эргелел аппарадын улам сайыраңгайжыдарынга, оны хандырарының чарыгдалдарын кызырынга эргежок чугула байдалдарны туруузу берип турар деп, ол айтырыгның талазы-биле үндүрген доктаалда айыткан.

Оон-биле чергелештир хөй-хой министерстволарның, төп албан черлериниң, совет, ажыл-агый органнарының, будүрүлге черлериниң болгаш организацияларның удуртқучулары эргелел аппарадының ажылын экижидериниң, ону хандырарының чарыгдалдарын чиигедирииниң айтырыгларынче чогуур киичээнгейни салбайн турар. Оон түнелинде ук аппарат ам-даа улуг болгаш хөй чарыгдалдарлыг болбушаан. Ажыл-агыйның чамдык адырларында эргелеп башкарарының хөй чадалыг системазы хевээр артпышаан турар болгаш херек чок, нуругылайында чайгыс хүлээлге күүседир организацияларлыг туруп келген. Үлетпүрүнүң, транспортуның, туудугун болгаш ажылагыйның өске-даа адырларының будүрүлге черлериниң эргелел турғузуу артык улуг, оон үламыннан будүрүлге ажылын удуртқурун чарыпдадып, будүрүлгениң кол соруглагларын шиитпирлээриниден хөй санныг түскай эртемниглерни чарыктырып турар болгаш эргелеп башкарар ажылга артык чарыгдалдар үндүреринге чедирип турар. Биче будүрүлге черлериниң эргелел аппарады чөптүг чылдагаан чокка улуг. Олар улуг-удуг будүрүлге черлерии оттүндүр тургустунган. Чүүл-бүрүг айбылаашкыныларга олар кижилер чорударынга база албан черлериниң эт-херектелдерии болгаш өске-даа дериглерин салып алырынга артык улуг чарыгдалдар үнүп турар.

Эргежок чугула эвес чөвүлел хуралдар, конференциялар болгаш симпозиумнар эрттирил турарының хөй санныг фактылары ам-даа бар болбушаан, аиаа күргүнеиың хөй акша-хөреңгизи чарыгдаттыныг турар.

Эргелел аппарадының ажылакчыларының ажылдарын организастаарында улуг четпестер, бар. ССРЭ-ниң министерстволары болгаш төп албан черлери, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоиовар депутаттарының Советтериниң күүсекомнары, будүрүлге черлериниң, организацияларның, албан черлериниң удуртқучулары эргелел аппарадындан хостаан ажылдакчыларны ажылга таарыштыр киирериң ханыпаар хүлээлгелиг.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1970 чылдан эгелээш, ССРЭ-ниң министерстволарының, төп албан черлериниң, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдериниң эргелеп башкарып турар будүрүлге черлериниң организацияларының болгаш албан черлериниң эргелел аппарадын хандырарынга ажыглаар, чогуур хемчээлгиг акшаландырышкынны доктаадып берип турарын база ол соруглаларга ажыглаар кылдыр боттарының доктаадын берип турар акшаландырышкын хемчээн ёзугаар эргелел аппарадын хандырарынга акша-хөреңги чарыгдаарына будүрүлге черлериниң, организацияларның, албан черлериниң удуртқучуларының харыысалгалының оларга сагындырары эргежок чугула деп санаал.

ССРЭ-ниң министерстволары болгаш төп албан черлери, эвилелдешкен автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, ажылчы чоиовар депутаттарының Советтериниң күүсекомнары, будүрүлге черлериниң, организацияларның, албан черлериниң удуртқучулары эргелел аппарадындан хостаан ажылдакчыларны ажылга таарыштыр киирериң ханыпаар хүлээлгелиг.

Будүрүлге черлериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң удуртқучу ажылдакчыларымың, түскай эртемниглериниң ажыл шагын чогуучалыг ажылдаарын ханыпарынче, чөвүлел хуралдарың, хуралдарны эрттиреринге, түүлүүр албан черлериниге ажылдакчылар келдиреринге чүрүмчуларынче база эргелел аппарадынга ажылдаарының аргазын сайыраңгайжыдарынче, культуразың бедиреринче утланган хемчегелерин алырын СЭКП Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга, партия крайкомнарыига, обкомнарынга, эвилелдешкен республикаларның Министрлер Чөвүлелдеринге, министерстволарга, төп албан черлериниге, организацияларга, будүрүлге черлериниге даасқан.

Чехословак болгаш совет удуртқучулар космодромга чорааи

ЧБП-ниң болгаш ЧССР-ниң удуртқучулары ЧБП ТК-ның Бирги секретары эш Г. Гусак, ЧБП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентиниң эш Л. Свобода, ЧБП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чаланың Даргазы эш О. Черник болгаш өске-даа чехословак эштер СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев, СЭКП ТБ-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш А. Н. Косыгин, ССРЭ-ниң Камгалал министри эш А. А. Гречко болгаш албанның өске-даа кижилери-биле кады бо чылдың октябрь 23-те космодромга чораан.

Чехословак болгаш совет удуртқучуларга космос болгаш шериг техниказының янзы-бүрү хевирлерин көргүскен, олар ракеталарны салып үндүргении көргеп.

—⊙—

Ужудуушкунда — «КОСМОС-305»

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

Черииң «Космос-305» дээр ииылымал спутнигиниң эдлегелиг салып үндүрүшкүнүн 1969 чылдың октябрь 23-те Совет Эвилелиниге боттандырган.

1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүштүр космос делегемии шинчилээрии үргүлчүлээринге херектиг эртем апарахуразын спутникти иштинде тургусқан.

—⊙—

Өзүлделиг болган

Шуурмактың тудуг ыяжы белеткээр черииң коллективи тос айларның продукция саарылгазының планын ажыр күүсеткеп. Эрткен чылдың бо үеан-биле деңнээрге, саарылгалың хемчээли 57 муң рубль өскеи. Тудуг ыяжы белеткээриниң планы 363 кубометр, дилиг материалдың талазы-биле 162 кубометр ажыр күүсеттинген. Бо болза тайгада ыяш кезип турар бригаданың база ыяш дилер цехтиң шудурту ажылының түнелии-дир. Виктор Дутников удуртқан чазанылга цетп 1881 дөрбелчии метр соига, 3197 дөрбелчии метр эжик блоктарын кылып, планныг онаалгазын ажыртап.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Колхозчу амыдыралдың хөөйлүзү болур Чижек Уставтың чаа төлевилелиин чугаалажып көрген Тываның колхозчуларының бирги республика конференциязы дүүн, октябрь 24-те, Кызыл хоорайга болуп эрткен. Тываның колхозтарындан конференцияга 266 делегат келген. Эртевгиниң мугур 10 шак турда, делегаттар театрның көрүкчүлер залынга олурушкан.

Тываның колхозчуларының бирги республика конференциязын СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары С. К. Тока ажыткан. Конференцияның ажылчын президиумун соңгаан соонда, даргалакчы «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры П. Астафьевке конференцияның хүндүлүг президиумун соңгуур дугайында сөс берген.

Конференцияның хүндүлүг президиумун СЭКП ТК-ның Политбюрозу составтыг кылдыр соңгуур деп, эш Астафьев саналдаарга, залга адыш часкаашкыны диимирей берген Шупту олурушканнар ёдүт кырынга туруп келген. СЭКП-ге, оон ленинчи Төп Комитединге алдар болдурган йөрээлдер болгаш «Ура» залга чаңгыланып турган.

«Көдээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелиниң дугайында» болгаш «Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизинге баар делегаттар соңгуур дугайында» айтырыгларны конференцияга чугаалажып көрген.

Бирги айтырыг талазы-биле илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. К. Мендуме кылган.

Конференцияга илеткел талазы-биле Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» колхозтуң даргазы Астафьев, «Ак-Эрик» колхозтан келген бригадир Намзырай, Өвүрде «Коммунизмче орук» колхозтуң даргазы Куулар, көдээ ажыл-агыйының дүрзүлга станциязының директору Ензак, «Революцияның чалбыжы» колхозтуң кол агроному Чуева, Чөөн-Хемчикте Ленин аттыг колхозтуң даргазы Хунажык, СЭКП-ниң Каа-Хем райкомунуң бирги секретары Федоров, Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозта ферма эргелекчиин Мынья, Улуг-Хем районда «Х Улуг хурал» колхозтуң хойжу бригадазының бригадири Хөшээчик, Бии-Хемде «Саян» совхозтуң директору Пашенко, Чөөн-Хемчикте «Октябрь 30 чылы» колхозтуң кежигүнү Лопсанчап, Эриинде «Чаа орук» колхозтуң даргазы Сакты-Сүрүн, Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң даргазы Шаалы, Бай-Тайгада «Мурнакчы» колхозтуң даргазы Кудурукпай олар санал берип чүве чугаалаан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң бирги секретары С. К. Тока делгеренгей чүве чугаалаан. Конференцияның бирги айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ында айтырыгны чугаалашкаш, Барыын-Хемчикте «Большевик» колхозтуң даргазы Шаалыны, Таңдыда «Революцияның чалбыжы» колхозтуң кол агроному Чуеваны болгаш Тес-Хемде «Чодураа» колхозтуң хойжуу Сувандииниң колхозчуларының III Бүгү-эвилел съездизинге делегатка соңгаан.

ЧУРУКТА: конференцияның болуп делегаттары.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ТУДУГЛАРЫНДА

Ажыл хайныккан

«Тыва кобальт» тудуг эргелелиниң коллективи 1969 чылдың декабрь 25-ке чедир үш миллион алды чүс тоозан муң рубль түңнүг ниити тудуг-монтаж ажылдарын кыпын чорудар планныг. Эрткен 9 айлар иштинде компрессор станциязы, аммиак склады, төп сеттелге мастерскаязы ажыглалга киргеп. Оон аңгыда түрмектеп-хоңгылаар салбырны чоокта чаа дооскан.

Бо бүгү ажылдарны чорударынга 2349 муң рубль түңнүг тудуг-монтаж ажылдары кылдыптан. Бо объектилерни № 3 участоктуң (начальныгы А. Матиенко) тудугжулары кылып турар. Оон бригадаларының аразында ленинчи юбилейге алдар болдурган социалистиг чарыш калбарган. Кол металлургия корпузунда ажылдап турар Анатолий Глуховтуң бригадазы хүн бүгүнүң нормазын үргүлчү 125—140 хуу күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер, кылган түүлдүң шынарын экижидер дээш доктаамал-демисежин келген. Бригада участоктa эки ажылдыг болуп, директединиң болгаш партия комитединиң шилчилер Кызыл тутуп быжыы-биле тудуп турар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу Иргит Менгенин бригадазы турүктүрүлге салбырында ажылдап, бердингеп даалганы доктаамал күүседип, мактадыг келген. Эштер Хисматулин, Карпов, Пизин, Карамзева олардың удуртқан бригадаларының кежигүннери комбинаттың тудуунда идепкейлиг киржип турар.

Металл ажылдарын кылырында эш Трогуиуң удуртқаны слесарь-электрик канаакчылар бригадазы шылгарап, кылдыгнаи ажылының шынары өкп болуп турар.

Хову-Аксының тудугжулары «Тыва кобальт» комбинадын аймтқан хуусаазында ажылгалга киирер дээш бүгү участоктарда ажылды улам калбарткан.

В. ТИННМЕЙ.

Дораан мактаткан

«Тыва тудуг» трезинин Михаил Горбачевский удуртқан комплексилиг шеверлекчилер бригадазы «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының түрмектеп-сорттаар комплекстизинин тудуунда ажылдаары-биле чоокта чаа чеде берген. Ынчалза-даа күш-ажылга шудургузу, кылган чүүлүнүң шынарынын экижибиле макталды дораан-на чедип алган.

Олар УСК-ның ортумак болгаш улуг дээрбедээшкин корпузунда шилдээнии ажылын дооскан. Чүс ажыт дөрбелчии метр хемчээлдиг ийи кат ремаларны ийи-де хүн дургузунда шилдээп.

Бригада кежигүннери О. Борбак, Р. Рахмедов, Н. Скорняков, Г. Дулов олар хүн нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Шеверлекчилер түрмектеп-сорттаар комплексиниң руда ангылаар галереяның шилдээшкинин кылып эгелээн.

Ч. АНДРЕЕВ.

ЛЕНИНЧИ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГЕДЕ

Беш чылдыын дооскан

Кызылдың № 1 автотранспорт будүрүлгезиниң чолаачылары, сеттекчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ошпа күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уужуражыр дээш, алган социалистиг хүлээлгелии күүседир дээш чарыпты калбарткан ажылдан, турар.

Виктор Мякишевке удуртқан бензин-соврүтүр машинаар бригадазы беш чылда 6005 муң тонна-километрни ажылдан кылыр даалгалыг тургап, ону 8200 муң кылдыр ажырып, планны 136 хуу күүсеткеп. Бригадир эш Мякишев өөрүне үлегерлиг болуп, 1971 чылдың үлүүнге киришпир ажылдап турар. Бригаданың кежигүннерии А. Галайко, И. Половинкин беш чыл планының даалгалын база ажыр күүсеткеп.



Отчёттар болгаш соңгулдалар

КОММУНИСТЕРНИҢ РОЛЮ БЕДЭЭН

Амгы үеде бистиң республиканың колхозтарында, совхозтарында партия организацияларының отчёт-соңгуздалы хүралдары кидиң түлүптеп турар. Чоокта чаа «Межегей» совхозтуң коммунистериниң хүралы болуп эрткен. Партбюроның талазындан ону организастыг, идей политиктиг бедик деңнелге эрттирер дрош алдын хемчеглерни алган.

Моон түңнелинде отчёттуг хүралга чедишкиннерни демдеглеп, шүгүмчүлелдиг болган бот-шүгүмчүлелдиң ёзулуг-биле кылдыныпаан ажылдарны айтып, четпестерни дарый эдериниң талазы-биле бар күралырны, иүштерни канчаар ажыглаза эки-ин, масса-политиктиг ажылды амгы үениң негелдезинге дүүштүр үндезинип-биле сайгарыңгайжыларды дрош, ооң-даа чугула айтырыгларны коммунистер кодурүп турган.

Отчёттуг үениң иштинде партком болган эге организациялар совхозтуң кайы-даа адыргыларынга коммунистериниң мурнанчы ролюн улам бедидери дрош көскү ажылдарны кылгылаан. Партия организациязы отчёттуг үеде улам бижигип, сан талазы-биле элээн өскен. Амгы үеде совхозта партиянның чеди эге организациязында 70 коммунистер бар. Олар бүдүрүлгенниң чугула участоктары: мал, хову ажылында идепкейлиг киржип турар.

Партиянның организастыг ажылын кайда эки тургускал болдур, анда ажыл-агыйның чедишкиннери, кижилер-биле ажылдың түңнели эки болуру билдингир. Партком отчёттуг үеде бригадаларның, салбырларының партия эге организациязының секретарыларыбиле партиянның иштики ажылдарынга хамаарыштыр каш удаа семинар-хүралдарны кылып, анаа чамдык секретарьларның ажылының арговын түс-түзүнде чугаалажып турган.

Бо чорук партия эге организацияларының башкарыкчы ролюн бедидеринге улуг бавыныг болган. Эрткен чылдың отчёт-соңгулдалыг хүралынга Кара-Булуң салбырда партия эге организациязының (секретары эш В. Караваева) сүт-баразан фермазының коллективинге политиктиг хиживидилге ажылын кошкатканы дрош коммунистер шыңгыы шүгүмчүлээн. Ам бо чылын-ында байдал сыр өске. Эш Караваева отчёттуг үеде элээн ажылдарны кылган. Партия хүралдары Устав ёзугаар ай санында болуп, анаа салбырның ажылынга хамаарышкан чугула айтырыгларын шиитпираен келген. Мында кызмабулуң доктаамал ажылдан турар. Кижилер-биле ажылды экижиткенинге түңнелинде, ферманың коллективи үш кварталдың дургузунда сүт бүдүрер планын ыракта ажыр күүсеткеш, СЭКП райкомунуң болгаш райкүүсекомуң фермалар аразынга шилчимир Кызыл тугун бижыы-биле тудуп турар.

Өске бир чижек. Дус-Холде хойжу бригадада А. Белекмаа секретарьлаан партия организациязы малчыннар ортузуунга политиктиг болгаш организастыг ажылдарны чорудуп келген. Ында хүралдарны ай санында эрттирип, анаа хой ажылынга хамаарышкан айтырыгларны чугаалажып турган. Мындыг чугула ажылдарны чорутканының түңнелинде, хойжу бригаданың коллективи малдың чаа төлүн менди алырының талазы-биле боттарының хүлээлгезин бүгай эвес күүсеткен.

Бригада иштизи-биле чүс хойга онаштыр 107 хураганны, а коммунистер Оюн Сырат торүүр 100 хойдан 117 баш чаа төлдү, бир хойга онаштыр 2764 грамм дүктү, Оюн Тикел-оол 100 хойга онаштыр 114, а бир баштан 2647 грамм дүктү, Куулар Сүрүнчаа 100 хойдан 106 хураганны, а бир хойдан ортуваа-биле 2674 грамм дүктү ап, мурнакчы ажыл-ишчи чоруун көргүзүп турар.

Коммунистериниң төлептиг бедик адынга ёзулуг ээ болуп, онаашкан ажылынга карак кызыл мурнакчылар отчёттуг үеде ковудээн. Оларга салчы Оюн Кара-кыс, инек кадарчызы Оюн Бүшүүк-оол, тудугчу Оюн Нуспай-Шуру, комбайнерлер эштер К. Бүрбеш, В. Смолин, Л. Гольцов олар хамаарышыр.

Отчёт-соңгулдалыг хүралга партиянның чон ортузунга идеологтуг ажылының дугайын база ханы аналитеп көрген. Эрткен өөредилге чылында совхоз деңнезиниге коммунистиг кижизидилгениң үндезиннериниң ийи школазы, В. И. Ленинниң намдарын өөренир 6 бөлүм, СЭКП төөгүзү өөренир бир бөлүм, эртеминг коммунизминиң үндезиннерин өөренир 2 школа ажылдап турган. Оларның дыңнакчылазы өөредилге программазын ёзугаар кол темаларны өөренип доозаан.

Коммунист пропагандистер эштер П. Усков, О. Кок-оол, В. Руковишкин олар кичээлдерин бедик идей-политиктиг, организастыг байдалга, амгы үениң амыдыралынга холбаштыр эрттирип турган. Ажылачы чон ортузунга янзы-бүрү темага лекция, беседа болгаш номчулга чорударының талазы-биле партком үнмишде лекторлар болүү ажыл-ахылдарны кылган, бо аразында янзы-бүрү темаларга хамаарыштыр 435 лекция номчуттунган. Моон-биле кады номчуттунган лекцияларның иштинде эртем-техниканың чедишкиннери, теоретиктиг темага, медицина, философия дугайында лекциялар ховар болуп турганын саналбергеш коммунистер айыткан.

Партком отчёттуг үеде хойнити организациялырынга партийжи садарны чедирип, оларның ажыл-чорудулгазын үштап-баштап организастаары-биле көскү ажылдарны кылган.

Парторганизация, совхозтуң ажылчын комитеди биле кады ажыл-агыйның чугула кампаниязының үезинде ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты организастап, ооң дээштин дрош элээн ажылдарны кылып турар. Амгы үеде совхозта 11 бригада коммунистиг күш-ажыл деп бедик ат дрош демнеглеп турар, ында 313 ажылчынвар хаара туттунган. Иштизи-биле 613 кижи социалистиг чарышта киржип турар, а 80 кижиге коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыы деп бедик атты тыныскан. Ындыг болза-даа ажылчын комитеди, ооң даргазы эш Вихореятиң ажыл-чорудулгазында ёзу бармындаалаар, ажылчынвар ортузунга культура масселыг ажыктарны амгы үениң негелдезинге ыракта-ла чедир кылып шиидевейн турарын илеткелчи болгаш санаа бергенер шын айтып турган.

Отчёттуг үеде Межегей кожа Советтиниг, эш-хуузунуң судтарынга, херээженнер чөвүзелинге парткомуң удуртулгазы кошкак болганын айытткан. Кожа Советтиң күүскомунуң доктаамал комиссиязылары боттарының хүлээлгезин чедир күүсеткейн, депутаттарның чамдыктары соңгукчуларының мурнунга отчёдун бербейн турарын айтып, ону парткомуң талазындан чогуур хемчеглерни албаанын илеткелчи миннип чугаалаан.

«Межегей» — республикада улуг ажыл-агыйларның бирээзи, мичээнгээ ажыл-агыйга планныг онаалдаанын хүүсаа бетинде күүсеткен дээш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

★ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» комбинаттың септелге-механиктиг цехиниң коллективи эрткен айларда күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган. Сентябрьда бердинген бүдүрүлге планын 107 хуу күүсеткен.

Улуг мастер Н. Пановтуң эдлээ айда 13 муң рубльден продукциязын бээр тургаш, 17 муң рубльдинн бергеш чарыштың биргн черин эдлеп, эки ажылдаан.

Септелге-механиктиг цехтиң ажылдакчылары үүрмектеп-сорттаар комплексининг чагыгларын саадал чокка күүсеңип келген. Арыгаалга фабриказынга эрткен айның дургузунда 6700 рубльдиң чаа техниказын белеткеп берген. Чагыкчыларның беш муң рубль түңнүг дериг-херекселдерин кылыр тургаш, ийи катап ажыр күүсеткен.

Цехтиң коллективи беш чыл планының дөрткү чылының планыныг онаалдазын хүүсаа бетинде күүсеңип, даазы социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

★ «ТЭЭЛИ» совхозтуң Бай-Тал галбырында Салчак Төрештей ам тапты-ла 16 чыл хой малдап келген. Хоочун малчын апар чыдар хойжунуң ажылынга арга-мергежилиг чыл келген түдүм-на бедип, соолгу үеде түгле Туралыг бригазының эвес, харын Бай-Тайга районуң дээре көргүзүглерлиг мурнакчы кадарчыларының санында кирген.

Коммунист Салчак Төрештей бо чылын 100 башка онаашкан ажыктарны амгы үениң негелдезинге ыракта-ла чедир кылып шиидевейн турарын илеткелчи болгаш санаа бергенер шын айтып турган.

Бригаданың кежигүннери октябрь айның планныг соругазын күүсеңип дрош чоокшулай берген.

• • •

★ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» комбинаттың септелге-механиктиг цехиниң коллективи эрткен айларда күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган. Сентябрьда бердинген бүдүрүлге планын 107 хуу күүсеткен.

Улуг мастер Н. Пановтуң эдлээ айда 13 муң рубльден продукциязын бээр тургаш, 17 муң рубльдинн бергеш чарыштың биргн черин эдлеп, эки ажылдаан.

Септелге-механиктиг цехтиң ажылдакчылары үүрмектеп-сорттаар комплексининг чагыгларын саадал чокка күүсеңип келген. Арыгаалга фабриказынга эрткен айның дургузунда 6700 рубльдиң чаа техниказын белеткеп берген. Чагыкчыларның беш муң рубль түңнүг дериг-херекселдерин кылыр тургаш, ийи катап ажыр күүсеткен.

Цехтиң коллективи беш чыл планының дөрткү чылының планыныг онаалдазын хүүсаа бетинде күүсеңип, даазы социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

Бистиң республикада

ОНЗА ЧУГУЛА ТУДУГДА

★ ДАГ-ДҮГҮ рудникиниң Ооржак Шевер-оолга удуртқан комсомолчу-аныяктарның шиитпиннген руда чыыр бригадазы сентябрь айда бердинген онаалдаяны күүсеңип дээш шудургу ажылдаан. 32 тонна арыг даг-дүгү бээр планның 39 тонна кылдыр ажыр күүсеткеш, бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болган.

Бригаданың кежигүннери октябрь айның планныг соругазын күүсеңип дээш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

КЫШКА БЕЛЕН

«ТЭЭЛИ» совхозтуң Бай-Тал галбырында Салчак Төрештей ам тапты-ла 16 чыл хой малдап келген. Хоочун малчын апар чыдар хойжунуң ажылынга арга-мергежилиг чыл келген түдүм-на бедип, соолгу үеде түгле Туралыг бригазының эвес, харын Бай-Тайга районуң дээре көргүзүглерлиг мурнакчы кадарчыларының санында кирген.

Коммунист Салчак Төрештей бо чылын 100 башка онаашкан ажыктарны амгы үениң негелдезинге ыракта-ла чедир кылып шиидевейн турарын илеткелчи болгаш санаа бергенер шын айтып турган.

Бригаданың кежигүннери октябрь айның планныг соругазын күүсеңип дээш социалистиг чарышты калбарткан ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

КЫШКА БЕЛЕН

тыр 93 хураганны, хойдан-на 2150 грамм дүктү алган. Келир кышка үткүштүр 15 тонна сиген белеткеп алыр хүлээлгелиг турган, ону ажыр кылып алган. Белеткээн сигенниниң 20 тонназын бо хүннерде кыштаанда чедирип алган. Улут-биче мал турар кажааларын чылыгда-ла септеп дооскан.

Ол түгле хамаарышкан кадарчы ажылы-биле кызыгаарланмайн, салбырының Мугур-Талда 55 гектар сиген шөлүн часкы үеде эки суггарган. Ооң түңнелинде совхоз ол деңнээрден 90 ажыг тонна сигенни белеткеп алган.

Б. БАРБА.

Коммунист дугайында чугаа

ХОЙЖУ ИЕ

МАНЗЫРЫКЧЫ Чүлдүм эртеки чаңы-биле тура халаап, чиң сарыг шайын хаймидыра кааскан, ээгилиг эттер дүлген быдааны база ушаптыр типтеп. Оон ашаа хөй кадарын хүнээр турган. —Күскү боранныг соок хүнде чаңгыс-даа катап изиг чүве ижер эвес, ыяк чемненип алзын—деп, не чылыг сеткилдиве боданып, боду база-ла хойжу херээженнериниң аалдарын эргип чоруптарынга белеткенип олурган.

Бызыл-Даг салбырының малчын херээженнериниң ортузунга ажыл чорудар бөлүктүң даргазы М. Чүлдүм, олут орбас, балдыр сыкпас, ажылшчы бүдүштүг, алган даалганы эчизинге чедирбээн шаанда сеткил ханмас кижи. Бо удаада «Тээли» совхозтуң херээженнер чөвүзелиниң даасканы культурлуг чурттаалга, чаагай амыдырал дугайында сургакчылап аъттанып деп турганы ол.

Ажыл-херекке болгаш амыдыралга-даа кезээде кады турүүп, таварышкан бергелерни демниг тиилеп чораан ашаа Чүлдүм-биле кады, аалының кедээзинде саргыяк шыкаш катташкак мээстерже углай хоюн сүржүп үдеп каап, Манзырыкчы Мыңдый-ооловна хойнинтичи ажыл-херээн бүдүрүп чорупкан.

Хат-салгынны кезек сыландыр эстедип оргаш, артында арткан ак чайт кодан хоюнче хая көрүп көрген. Хой дээрге мээс арнында чадыпкан ааржы шыкаш чаттыяы өттүтай бергеп.—Аргалыг-ла болза, баар ужурлуг аалдарымны бөгүн шуптузун эргип алырымны ораддажыйн, — дээш хүнче көруптерге күскү соок хүн шала чавызай берген болган.

ХОЙЖУ ИЕ ур-даа болбайын, совхозтуң база бир сураглыг малчыны Чымба биле Часкалдың ооңге келген. Олар бо чылын төрүүр түе хойга онаштыр 101 хураганны ,өстүрүп, хой бүрүзүнден-не 2700 грамм дүктү кырып алган. Ол малчынналарның кышка белеткели хынамчалыг: кажаа-хораазы бүрүн сентеттинген, 22 тонна мал чемин Ооргажык-Бажы кыштаанда чедирип алган. Часкалдың өөнүн иштн культурлуг, эт-херексели байлак дериттинген, ёзулуг көрүштүг.

Өөнүн дөрүнде аптара кырында радиоприёмник. Олче айтыкан,— моонар ажылдап турар бе?—деп айтырдым.

— Ийе — деп, харылзавышаан, Часкал кашнагайы кончуг тура халаап, радиоприёмниктиң батареяларын тудуштуруп, ажылдадыпкан.

— Дыңнадар, Москва чугаалап тур. Космос делгеминге маадырлыг ужудуушкун кылган «Союз-6», «Союз-7» болгаш «Союз-8» корабльдериниң экипажтарынын чайынналчак улуг тиилелгелериниг совет улус чүректиң ханызындан чоргаарланып турар...— деп, дикторнуң үнү уламып турган.

— Ыраккы одарда малчын кижи өөнге олура, Москванын үнүп дыңнаары улуг аас-кежик-тир ийин—деп, Часкал Ооржак чоргаарал-биле чугаланган.

— Коммунистиг партиянын ленинчи национал политиказының ачызы бо-дур, дүнмам —деп, Манзырыкчы Мыңдый-ооловна, малчынның чугаазынга немей бадыткап каан.

КОММУНИСТ М. Чүлдүм боду малчын болбушаан, хойжуларга чаа чүүлдер тайылбырлаар, организакчы болгаш кижизидикчи ажыл чорударынга толептиг агитаторнуң бирээзи.

Чүлдүммер хой ажылында ам сес чыл болган, бо аразында Төрээн чуртка чеже хойну өстүрүп, чеже эттн, дүктү белеткеп бербээн дээр. Олар бо чылын төрүүр түе хойга онаштыр 91 хураганны доруктургап, хой бүрүзүнден-не 2200 грамм дүктү кырып алган. Чүлдүмнерниң моон соңгаар-даа чедишкиннинг болуун иүзээлиңер.

Х. МОНГУШ.

Бай-Тайга район.

ХООЧУН ДАРГАН

Чыраа-Бажының Культура бажыңының делгем залын шевергин кеттинген, баймдаал шинчилиг чаа долдур олурупкан. Ол болза суурнуң кадрталдар аразында ураан түүл көрүлдеэн.

Сценага бир аныяк уруг үнүп келген, бот чогаадыглыг шүлүүн көрүкчүлерге номчуп бараалгаткан, залда адыш часкаашкынны дыңниреп үнген. Оон чамдык одуруглары ыңгыдыг:

Кесши, маска, агаа, кыскаш,
Хөрекселдиң хөлда тутқан.
Сыдырама чалбыыш, отта
Шынап дарган. Сенди-ледир.

Залдың мурнуку бир одуруунда олурган Сенди дарганның ярны кызыл чоруй каттыра каапкан.



«Холдуң изин бут чамдыр бастыс» деп үлегер чугаа бар. Чыргакының Белдир чурттуг, хонунга эки дарган кылдыр мактадып чораан ядыы Даваанның оглу Сенди адазының шеверин ол-ла кевээр довээн.

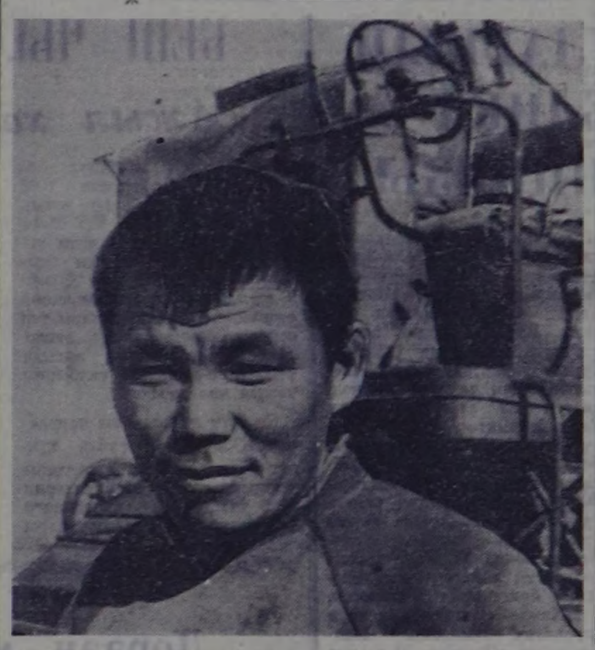
Куулар Даваевич Сенди бичезинден эгелеп, бир-ле чүвенин хевирлеп кыпган, дарганнап үзаган орар.— Күжүр оглумну, өзүп келген мергежилдиг дарган болур чадавас—деп, ачазы ону чаптап чассыткан-даа олурар. «Күзээним чедип алыр, сураанын тыварө дээнзиг, К. Д. Сенди ёзугут дарган болган.

Мурнуку чылдарда турган «Коммунизминиң оруу» колхозтуң болгаш амгы «Чыраа-Бажы» совхозтуң сураглыг дарганы Куулар Даваевич транторнуң, комбайнның, автомашинаның нарын кезектерин септеп, ону мергежилдиг кылып турар. Часкы болгаш күскү сезонныг ажыл үезинде ол моган-шылаарын безин билбес, даңгаар эртенден орайга чедир ажылдаар, кайгамчык вежээ ижер.

Бөдүүн шитиң мастери, хоочун дарган К. Д. Сенди ол үнелиг мергежилин аныяктарга нүүелдин-биле дамчыдып, бо аразында чеже-даа кижини дарганнап узанырынга оореткен. Оон үнелиг ажыл-ижин чугулаан көргеш, Совет чагаак ону «Күш-ажылчы шыгаарал» медаль-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: К. Д. Сенди.

К. ЭКЕР-ООЛ.



М. Чавырык 1962 чылда Балгазының механизация училищезин доозкан. Эртеел чылын ол халас туризчи нутёвка-биле шаңнаткаш, Ленинград четкеш келген. М. Чавырык күскү дүжүт ажаан алышкымынга кызымаан коргүзүп, хүн нормазын 130—140 хуу күүседип келген. Оон туруу районуң хүндүлел самбырызында киргеп.

ЧУРУКТА: механизатор Максим Чавырык.

С. ЧАЖИН-ООЛДУҢ фотозу.

Колхозчунуң бодундан хамааржыр

Бай-Тайганың Кара-Хөл дээрге, Тываның ырак-узак булуңнарының бирээзи болгай. Шаанда аңаа араттарның амыдыралы кончуг берге турган. Ам Кара-Хөлге чеде бээр болзунараза, кайгай бээр силер. Алашты өрү автомашиналар дүн-хүн чок хап турар. Медпункт Бай-Тайганы ажылдыр самолёт хииледип кээп турар. Аңаа ийи он чыл мурнында тургустунган «Кара-Хөл» колхоз улуг сайырангай ажыл-агый апарган. Колхозтуң кол угланышкыны мал өстүрери болур. Ажыл-агыйда 24 муң ажыг баш мал бар.

Колхозтуң чаа Чижек Уставының төлевилелиң кара-хөлчүлер улуг көдүрүүшкүн-биле чугаалажып көрген. Колхозчу тургузуг ядыы араттарга чүүү бергени бистиң Кара-Хөлдүң чижээнден онза көстүп турар-дыр. Ынчангаш Уставтың төлевилелиң бүрүнү-биле чүүдүгүнүү деткээн бис.

Мен хойжу кижи мен. Ол ажылга 13 чыл болдум. Бистиң колхозта мурнакчы малчыннар эвээш эвес. Оларның аразында бодунуң херээнии ёзулуг мастерлери-даа бар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур ооңга болгаш колхозчуларның III Бүтүн-эвилел съездиниң чаз-чаа чедишкиннериниг ужуражыр дээш чарыш колхозтуң малчынналарының ортузунда калбарган.

Хертен САГДЫ,
«Кара-Хөл» колхозтуң хойжуу.

ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

ОРУК ДЕМДЕГЛЕЛИ

1. ОРУККА.

...Олурупкан самолёдум чырык чаагай болза-даа, изиңге халаажыраа, чедер черимин четтикпейн манагзып, үе-шактыы көрүп каап чорун олурган мен. Агаар оруу-биле алзын үр ужудун олурувуста, чарлавчы уруг: «Ам Минеральные Воды, ооң дараазында Симферополь — деп чарлады. Самолёт куду кылыйткаш, чер кырыбила остедир маңнаваш, дыштаай дүүтү.

Дораан-на дүже халбаш, «Минеральные Воды» ортезолиниң хой-зе кассаларының бирээзиниң чанында чеде халын келгеи:

— Нальчикче билет бар ирги бе?— дии айтырдым.

— Бар — дии, кассир харылзай-дыр.

— Бистиң Кабардавысче баарынар ол бе?— деп, чанымга турган бир кижи менден эелдээ-биле айтырды.

— Ийе-ийе, аңаа чорбаан кижи мен, аажок-ла өөрүп тур мен.

Даглар эдектеринде чиңгирноган үнүүлер ортузуида кызыл туулбулар-биле дээнирлерин дутпаан чыытык бажыңнар иогаан үнүшке мырыңай көзүлбейн бергилаан, ол бажыңнарның аразындан бедидир үнүүлей берген даш бажыңнарлыг хоорайларны, суурларны таварты тараа, кукуруза, тоорук шолдерин, чимистиг ыяштарлыг иогаан шыналарны шымнимидир чорукан өрүк-биле чоруп олурарга, бир янзыда солуп-даа. Нальчикче орук ол.

2. ТӨӨГҮ.

Мооң бадыткалын баштайгы чедип келген музейинде материалдардан көрүп алдым. Бирээ стендиде мынча деп бижээн: «Кавказ бир миллион чылдар мурнунда туюлунга чедир үлаттынып турукчуган. Ооң мурнунда назен-назен ортулуктар, ооң көжек болгаш, чартык ортулуктар апарган, а ооң соолунда шуут чаартынган» деп бижээн. Шынап-ла бедиктерден хөй-хөй кашпалдар батыкпаан. Олардың иштинден Баксан капиназы эң улуг, ындыг кызаа кашпалдар Нальчик чоогунда сес. Бойдузунуң чараашының талазы-биле Чегем кашпазы онзагырыы турар. Мында ужуктар, шулгактар, ажыктыг, кавар байлактар, минералдыг суглар эм оттар кайы хөй. Кавказ улустарының иштинден кабардиннер, балгарлар шаанда мал ажылыы, ылаңгыя чылгыны, шээр малды өстүрүп, чер ажилии хөгжүдүп чорааннар. Культуразы болгаш ураан күүлү сайгарыңгай. А. С. Пушкин, М. Ю. Лермонтов Кавказ-биле база сырый холбаалыг турган, хөй чогаалдарны бижээн. 1825 чылда А. С. Грибоедов Сөөгү Кавказка болгаш Кабардага чангыс эвес удаа ишти турган. Хаан чазык Кавказче хөй-хөй демзбростерни шолзеп турган.

Октябрь революциязының тиилелгезининң мурнунга чаңгыс кабарда, балкар улустарының культуразының болгаш ураан чүүлүнүң байлаа эмиттаттынмайн турган, улеттүрү дээрге-де түүйбу өрттедир каш борбак ус-тывыш бүдүрүлгелер турган. Дүмбей каранғы, үжүк-бижик чок чорук, чүдүлге деңнээн, социал дарзалга чон базындырып турган. Бо хүннерде Кабардин-Балгарин шуут чаартынган, республика ам ийи дакпыр Ленин орденниң эдилекчиин, ооң кандыгдаа булунуна баарга, чечектелип турар сад апарган, мал ажылы сайзыраан, кол культуразы кызыл-тас, хендир, кукуруза, чимис болгаш сад ажылы болуп турар. Совөгү амгы үениң техниказы-биле чевсегленген чүс-чүс үлетүүр бүдүрүлгелер бар, ооң иштинде өөс хире бүдүрүлге Бүтүүлелел ужур-үнелиг, мында онцүр металлургия колдап турар. Республиканың байлак черн шанкын Терек хемнин эриктеринден бедик Эльбруска чедир чаптылган.

3. НАЛЬЧИК.

Нальчикти хөй чон көрген. Ындыг болза-даа Нальчик ооң бойдузу аалчыны келген санында бодунче хаара тыртып турар. Нальчик Улут Октябрьдан төрүттүнген. Улут эвес, малгаштыг сууржуган ам чечектелип турар социалистиг хоорай кылдыр хуулган, Кабардин-Балгар АССРниң политиктиг үлетүүлүг болгаш культура төвү, Совет мурнуу чүктүң чараш курорттарының бирээзи апарган.

Курорт хоорайның дал ортузунда — төп шөлде өрү бедип үне берген туралкаал туларар. Шаанда кабардин болгаш балгар херээженнер кара аржымылды бажынга эштин алган чораан. Ол турасхаалды турар херээжен кижининг оваур-кевирин мрамор-биле сиилип турган кыяан болду. Шынап-ла топтап көөрге, ооң бижында карааммаар аржымыл хатка эстеп турганыыг. Турасчаалда: «Россия-биле кезээ моңгедеө» деп бижин каан. Ону Россияга Кабарданың ики тура-биле каттышканындан бээр 400 чыл болган ооңга холбаштыр тургускан.

Хоорайның төп шөлүн долгандыр магазиннер, театр, библиотека, чурт-шинчилел музейи, гостиница болгаш өске-даа хөй-иитиниң аябан черлери долганыпкан. В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр чүс чыл ооңга уткуштур хоорайга баштайгы он бир каът бедик бажыңны тудуп эгелээн.

Бо хүннерде улуг-даа, бичии-даа улус бүрүү В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болган ооңга чедишкиннинг ужуражыр дээш ыяк белеткеиин турар. Бо дутайын чугаалажыры-биле Автономнуг ССР-лериниң, областтарының болгаш округтарының музей ажылдакчыларының баштайгы ужуражыышкыны Нальчиктен эгелээн.

Улуг Ленинниң айыткан оруу-биле чораан, кыдыг кызыгаар, хожуудагай чораан национал улустар хамаарыштыр эргени, хосталганы болгаш аас-кежиктн чедип алган. Мооң хереченин чаңгыс-ла чижектен көрүптээлинер. Нальчик хоорайда төрээн дылдан эгелээш, эң нарын техниканың инженерлеринге чедир 60 чыгаа квалификациялыг пускай эртемнигларын белеткеп турар күрүне университединиң ажылдан турар, ол өөредилге комбинады бодунуң эрениичилерин ССРЭ-ниң улустарының бузузбас найыралынга кижизидип турар. Комбинатта өске националдарның хөй-хөй төлээлекчилери бар. Хоорайда күрүненнің эртеминчилел институдунан ангыда, ортумак оң-он өөредилге черлери бар, ооң ыңай электроприбор, телемеханика заводтары ажылдап турар. Нальчик хоорайның чаэрби чыгаа санаторилериниг, дыштанныга бажыңнарынга чүс ажыг муң кижи дыштанып турар.

4. «КАБАРДИНКА».

Революция мурнунга чедир кабардиннерге болгаш балгарларга чаңгыс-даа чуруучу, чогаалчы, артист, актёр чок турган. Чурт-шинчилел музейин 1921 чылдан эгелээш тургускан. Кабардин улустуң культуразы ам ССРЭ-ниң өске улустарының культуразы-биле деңге базып олурар. Республиканың бүгү чогаадыкчы организациялары бо хүннерде В. И. Ленинниң төрүттүнгенинин 100 чыл болур ооңга белеткенин турар. Ылаңгыя национал хөгжүм-шин театрынан аңгыда, филармония коллективи ажылдап турар. Ол коллектив чыл бүрүде-ле чонга 1000 концертти сонуургадып турар. Кабардиннер болгаш балгарлар таңцы ураан чүүлүнге салымныг чон. Таңцычылар коллективи улуг чедишкиннерни чедип алган, чоокку чылдарда олар Украинага, Болгарияга, Литвага, Ленинградка, Москвага, Свердловскиге, Краснодар крайга, РСФСР-ниң мурнуу түүгүнге болгаш өске-даа хоорайларга боттарының ооңун барып сонуургадып чорааннар. 1968 чылда «Кабардинка» даштыкы чурттарже үнүп ойнаар эргени чедип алган, Марокога, Алжирге онза чедишкиннинг ойнаан, ылаңгыя Туниске болгаш Ливанга 12—12 концертти сонуургаткан.

5. ТЫРНЫАУС.

Август эртилеп турган. Даңгаар эртеп, хүн даглар бажыңдан үштүнүп келген. Курорт хоорайдан аъттанып тур бис. Агаар-даа кайгамчык... Ак-мөк аас дээрде таваар үнүп келген чайты хүн автобустуң сонгалын өттүр карактарны чивецнедир чап келди. Өң-баазын чечектерлиг тарымал үнүштерлиг калбак шыпка соовусче чыдып каап-ла чораан, талыгыр ыракта түгле ак меңгилер кылаңнай-дыр.

Баксан хемнин шала өрүлеп

БИСТЕ ЧАМДЫК КӨРГҮЗҮҮЛЕР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынның юбилейинге уткуштур алган социалистиг хүлээлгелерин Тожу районнуң үлетпүр, будурүлге, албан-организациялар черлериниң коллективтери бо чылдың эрткен 9 айларында багай эвес күүсеткен. «Тоора-Хем» совхозтуң ажыл-ишчилери күрүпеге сүт садар планын 116, дүктү 108 хуу ажыр күүсеткеш, ът планын 64,4 хуу чедиргеп. Бо чаагай керекке боттарының улуг үлүг киирген ажыл-ишчилер: иви кадарчылары Тарыймаа Күзенек, Ак Шылай, Елизавета Кепдеп оларга совхозтуң дирекция черн чоргаарланып турар. Олар төрүүр 100 мындыдан 82-ден 99 чедир иви анайларын камгалап алган.

Совхозтуң Совет Тыва салбырының Өдүгендо иви фермазы эрткен үшкү кварталда эки көргүзүүлерин чедип алган. Фермаңың ажыл-ишчи коллективи 100 мындыдан 85 иви анайын камгалап алтап. Чайгы үеде малдың семиртилгезин эки организастаан. Иви малчыннарынга түткен 6 чуртталга бажыңы ажыглалга киирер четкеп. СЭКП райкому болгаш райкүүском иви фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тугун үстүнде эки көргүзүүлерн дээш өдүгенчилерге хевээр арттырган.

Ажыл-агыйның сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарыжының түңнелинде Май 1 салбырның топ сүт-бараан фермазы (эргелекчиин коммунист аң Байыр-Белек) тиилекчи болуп үнген. Ферма эрткен 9 айларда 150 тонна сүттү саап, күрүнеге 72 тоннапы саткан. Азы ферма чылда бүдүрер сүдүп октябрь 1-де 129,2 хуу ажыр күүсеткеп. Ортумаа-биле инекке онаштыр 1283 кг сүттү алган. Эрткен чайгы сигеп белеткелиниң кампаниязында ферма коллективиниң күжү-биле 180 тонна эки шынарлыг ситенни белеткээн. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң с ү т-б а р а а н фермаларының аразынга шилчиир Кызыл тугун бо ферма чартык чыл түңнелинде-ле чаалап алган турган. Үшкү кварталдың түңнелинде ук тукту тус фермада база хевээр арттырган.

Үлетпүр-бүдүрүлге черлеринден үшкү кварталда районнуң амыдырал хандырылга комбинады (директору эш Куликова, партия эге организациязының секретары эш Скоробогатов) м у р н а к ч ы ажылдаан. Кварталда үлетпүр продукциязын сайгарар планын 111,4 хуу, чонга ачы-дуза көргүзериниң планын 101,2 хуу күүсеткеп. Ылаңгыя чүрүк тырттырары, идик даарап, чопга садары, баш таарары ышкаш дуза көргүзүүлериниң планнары дыка ашкылаан. Комбинаттың даараныкчылары, хеп бижар болгаш идик кылыр мастерлери фермаларже, малчыннарже үргүлчү үнүп, чагыгларны хүлээп ап турар. СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун үлетпүр-бүдүрүлгелер аразындан үстүнде комбинат эки ажылы-биле чедип алган. Комбинатта даараныкчылар район Советиниң депутады Мария Ширшиц, Чечекмаа Бойду, Тарый Донгак, Индык даараныкчызы Анатолий Савельев олар кызымаккай күш-ажылы-биле мурнакчылар болуп, хүндүлелди чедип алганнар.

Ырбанның ыяш белеткелиниң пунктузу (начальниги Е. Бяков) эрткен айларда эки ажылдаан. Коллектив ниити продукция бүдүрериниң квартал планын 117 хуу, бараанпыг продукцияны сайгарарын 129,6 хуу күүсеткеп. Чайгы үеде ыяш салдадыышкынын организастыг эрттирип, 65,8 муң кубометр эки шынарлыг тудуг ыяжын октябрь 1-гө чедир салдадып бадырган.

Боттарынга алган социалистиг хүлээлгелериниң күүселдезинче кичээнгей салбас, күрүпе планын күүсетпейн баар чамдык организацияларны маңаа демдеглээри артык эвес. Чижээ, районнуң коммунал хандырылга комбинады, кино четкизининг чери, тудуг участогу эрткен 9 айларда багай коргүзүүлерлиг болгаш. Ылаңгыя тудуг участогу капитал тудугнуң планын айайы, квартал-кварталы-биле күүсетпейн келген. Бо 1969 чылда көрдүнген капитал тудугнуң 264,4 муң рублиниң ниитинден 9 айларда түгле 145,5 муңун шиңгээдип ап, чыл планын түгле 54,9 хуу күүсеткеп. Район төвүнге 320 олуттуг школаның тудуун эгелээнден бээр үш чыл ашкан, ам-даа орту чедир кылдынмаан. Бүдүрүлгеде күш-ажылдың организастыы сандаргай. Ам бо хүннерде тудуг ажылы шуут чоруьастаан, ажылчыннар күжү чедишпейн турар. Бо чылын үстүнде бижээнивис школаның тудуунга 159,1 муң рубльди күрүнеден берген. Эрткен 9 айларның ниитинде түгле 45 муңу шиңгээттинген.

1969 чылдың үшкү кварталында районнуң хереглекчилер ниитилели үүрмектеп садар бараан саарылгазының планын күүсетсе-даа, хөй-ниити чемненилге черинің, орудлалар болгаш хуучу кежигүннер киирип алырының база хуу салыышкынның планнарын күүсетпээн. Садыг ажылының организастап турарында ам-даа улуг четпестер бар.

Районда күрүнеңң аңныыр ажыл-агыйының болгаш кооперация аңныыр ажыл-агыйның ажылында чамдык экижидилгелер бар-даа болза, чамдык адырларның күрүне планнарын ол ажыл-агыйлар күүсетпейн турар. Бо чылын район девискээринде яңгыбүрү каттарның дүжүү онза эки үнген болза-даа кат, мөөгү чыырының планнарын күүне аңныыр ажыл-агыйы болгаш кооперация аңныыр ажылагыйы күүсетпээн. Балык тударының чыл планы үстүрүнүң айылында келген. Аңныыр ажылында, ону организастап турарында четпестер ам-даа хөй, ону эдериниң талазы-биле хемчегларын ап турар.

Районнуң ажылчы чоннары, үлетпүр бүдүрүлге, албан организацияларының черлериниң коллективтери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур оюнга эки көргүзүүлерни чедип алыр дээш күжениишкинниг ажылдаар апаар.

К. ШЫЫРЫПЧЫК,
райплан даргазы.

Хүт фермазында

Бия-Хем районнуң «Кызыл тараачын» колхозунуң Михаил Даржаа бригадирлээн Хүтте бода мал фермазының коллективи кышка удур хынамчалыг белеткенни, 2116 тонна силосту, 1000 тонна ажыг сигенни белеткеп алган. Ам ол мал чемперни төп фермаже болгаш аңгы-аңгы кыштагларже чедирип эгелээн. Кыштагларның одээп чазын, чайын болуп нургаткан.

Кыштагларда чаш болгаш улуг мал турар кажааларны септээни-биле чергелештир малчыннарның он бажыңын септеп, печкаларын чаарты салып, малгаштап, чугайлап, дозулаан.

• • •

Хүт фермазында аныяктар колдап турар. Ында 30 чыгам кежигүүнүт Лиза Лозунчап секретарылаан комсомол организациязы клубту боттарының күжү-биле септеп, чугайлаан. Клубка бот-тывынгыр уран үүл бөлүмү ажылдап турар.

С. БАЙ-КАРА.

делегей бо хүннерде

Европаның хөй-ниитизинге кыйгырыг

ВАРШАВА. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш ниити-европа конференциязының организастыг комитединиң хуралы Варшаваның чоогунда Яблоннья болган. Конференциязының ажылынга 20 европа чуртунуң, ооң иштинде Совет Эвилелиниң төлээлекчилери, а ол ышкаш он делегей организацияларының төлээлери болгаш хайгаарактчылары киришкен. Сөөлгү үеде улуг депшилге чедип алдынганы болгаш конференцияга Европаның хөй-ниитизиниң сонуургалының улгатканын ужуражыышкынның киржикчилери күзел хынаышкыны-биле демдеглээн дээрзин «Трибуна люду» солун бижээн.

Европаның тайбың келир үеэн коллективтиг айыыл чок чоруктуң быжыг болгаш ажыктыг системазын пеген турар, ындыг системаны боттуу-биле туруп турар кызыгаарларга чүгле үндезилээш тургузуп болуур деп, организастыг комитет медеглээн. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш ниити-европа конференциязынга киржир деп кыйгырыгны организастыг комитет Европаның хөй-ниити болгаш политиктиг күштериниң бүгү төлээлекчилеринге чоруткан. Ниити-европа конференциязы ноябрь 29-та Венага ажыттынар болгаш декабрь 1-ге чедир үргүлчүлээр.

Совет делгелге

САН-ПАУЛУ. (СЭТА). Ибирапуэра паркының делегей павильонунда совет сайыг-үлетпүр делгелгези байырлалдыг байдалга ажыттынган. Делгелгениң ажыдыышкынынга Сан-Паулу штаттың губернатору Абрец Содре, бразиль хөреңгитеннериң, хөй-ниитиниң төлээлекчилери, дипломаттар, журналистер киришкен.

Делгелгениң 2000 дәрбелчин метр шөлүнде Совет Эвилелиниң 27 даштыкы садыг организациязының ында төлээлээн 260 совет бүдүрүлгениң кыылгарын — 2.500 хире делгээрни делгээн. Ол болза амгы үениң станоктары болгаш дерии, көдээ ажыл-агый машиналары, автомобильдер, ажы-бүрү аппараттар-дыр.

Делгелгени көрген соонда СЭТА-ның корреспондентизинге Сан-Паулу штаттың губернатору Абрец Содре совет делгелге магалыг-ла чүве-дүр деп медеглээн. Бистиң чурттарывыстың аразынга садыг харылзааларын хөгжүдериниң улуг аргаларының дугайын делгелге хереченилеп турар-дыр.

Американнарның аалчылары

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-та аалдап чеде берген совет космонавтар Г. Береговой, К. Феоктистов Хьюстонда (Техас штат) космос төвүнге чораан. Аалчылар америк космонавтарның белеткел үеэнинде ажыглап турар тускай дериглерниңң чамдык хевирлери-биле танышкан.

МАРП Төп Комитединиң кыйгырыглары

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улуг Октябрьның 52 чыл оюнга Моолдуң Араттың революстуг партиязының ТК-зының кыйгырыгларын парлап үндүрген.

МАРП ТК делегей пролетариадының генналдыг баштыңчызы В. И. Ленинге алдар болдурган, коммунистерниң ленинчи улуг партиязы—СЭКП-ге алдар болдурган, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилелиниге алдар болдурган йөрээлдерни салган. «Моол болгаш совет улустарның аразында аку-дуңма, монолиттиг быжыг найырал болгаш сырый кады ажылдажылга кезээде быжыгып база хогжүп турауп! деп, кыйгырыгның бирээзинде чугаалаан.

Кыйгырыгларда делегейниң коммунистиг шимчээшкинниң, социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының чаңгыс эвиге болгаш сырый каттыжыышкынынга алдар болдурган йөрээлдерни салган.

МАРП ТК МАРП-ниң XV съездизиниң тоогулуг шиитпирлерин, партияның чаа Программазын амыдыралга боттандырар, чылдың планныг даалгаларын хуусаа бетинде күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн болгаш Моолдуң улус революциязының 50 чылын күш-ажылчы улуг чедишкиннер-биле уткуур деп, моол ажылчы чоннарны кыйгырган.

Сенаттың шиитпири

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың конгрезиниң сенады Совет Эвилели болгаш социалистиг оске-даа чурттар-биле садыгга кызыгаарлаашкыннарны сурадырынче утландырган хоойлу төлевилелин 49 бадылаашкын-биле чүүлдүгүүнген, сенаттың 24 кежигүнү удурланган. Бо шиитпирни чазактың шиитпиринге чөрүттүр хүлээп алган. Социалистиг чурттарже үндүрериң хорууру-биле даңзыда киирген тус-тус аттарлыг «стратегтиг» барааннарның аттарын 1.300-тен 200-ко чедир кызырарын хоойлу төлевилелинде көрген.

«Соок дайынның» үеэнийден бээр күштүг боон келген «дашкаар үндүрер чүүлдерни контрольдаар дугайында хоойлуну» ам-даа ийи чыл хуусаада узадырып көрүп турар хоойлу төлевилелни чазак конгресске киирген, ону төлээлекчилер палатазы деткээн дээрзин мооң мурнунда дыңнаткан болгай.

Сенаттың чүүлдүгүүнген хоойлу төлевилелин конгресстиң ийи палатазының чөпшээрежир комиссиязынга чугаалажып көөрү-биле дамчыдып бээр. Ыпчангаш комиссия чаңгыс аай төлевилелди ажылдап кылыр ужурлуг.

Америкада

Соцялистиг Чехословакияда В. И. Ленинниң чогаалдары, ооң дугайында сактыышкыннар хөй тиражтыг кылдыр парлаттынып үнүп турар.

Революцияның улуг баштыңчызының Чогаалдарының долу чыылдазын парлап үндүрери тураскаалдыг 1970 чылда лоостур.

ЧУРУКТА: политиктиг чогаалдар парлалгазының Свобода аттыг типографиязы. В. И. Ленинниң Чогаалдарының сөөлгү томнары ында парлаттынып турар.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

МИЛЛИОННАРНЫҢ АЖЫЛ-ХЕРЭЭ

БЕРЛИН. СЭТА-ның корреспондентизин М. НИКИТОЧКИННИҢ дамчытканы болза:

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел ГДР-ниң хөй миллион ажылчы чонунуң шуут ажыл-херээ болу берген. Республиканың 20 чыл оюнуң байырлалының хүннеринде ленинчи юбилейни толептинг уткуур дээш патриотчу калбак шимчээшкинниң амыдыралга хайныктырган үш кайгамчык эгелээшкин массаларның иштинден төрүттүшүп үнген. Берлин ажылчыннар—В. И. Ленин аттыг шөлдүң тудугжулары, Марцан суурда (Потсдам округ) В. И. Ленин аттыг кооперативтиг тараачыннары болгаш Хостуг немец аныяктарның эвилели ажылчы чонпарның баштыңчызының болгаш башкызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга алдар болдурган чарыгты ГДР-ниң 20 чыл оюнуң соонда-даа улам күштүүбиле удамчылаар деп, ГДР-ниң ажылчын аңгызын, тараачыннарын болгаш аныяктарын кыйгырган.

Чаа шимчээшкинниң эгелекчилеринең талаакчыларының саны шапкын көвүдеп турар. Хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилериниң тодаргай хүлээлгелерни ап турар дугайында дыңнадыглар Берлинден болгаш Лейпигден, Дрезден болгаш Карл-Маркс-Штадтан, Ростоктан болгаш Эрфурттан, өске-даа хөй хоорайлардан болгаш суурлардан кээп турар. Рязаның болгаш Айзенхюттенштадтың металлургтары, «Лейнверкенің» болгаш Шведтиң химия бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, машина тудугжулары болгаш энергетиктер, тудугжулар болгаш тараачыннар, ажылчын болгаш өөреникчи аныяктар ленинчи юбилейни чаагай ажыл-херектери-биле уткуур дээш белеткеникш турар.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

РИМ. (СЭТА). «Реальта совьетика» дээр итали журнал В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаал болдурган ийи конкурсту чарлаан. Бирги конкурска эртемденнер, дээди оореділге черлерниң башкылары, журналистер болгаш студентилер киржип болур, олар Владимир Ильичиниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының дугайында чүүлдү азы очеркти бижип ужурлуг.

Ийиги конкурска «Реальта совьетика» журналдың номчукчуларының калбак болүү киржир болгаш улуг баштыңчыяның памдарының янзы-бүрү үелеринге хамаарышкан 10 айтырыга харыылаар ужурлуг.

Конкурстуң хуусаазы 1970 чылдың апрель 22-де доостур. Ооң тиилекчилерни Совет Эвилелиниң чоруурунуң путёвкалары-биле шаңнаар.

Партияның кыйгырыы-биле

БРАТИСЛАВА. СЭТА-ның корреспондентизин В. Симаковтуң дамчытканы болза:

Республиканы Совет Армиязының хостаан хүнүнден бээр 25 чыл оюн тергиин эки күш-ажыл, хамааты хүлээлгени мегерелдиг күүседир-биле уткуур деп, ЧКП ТК-ның болгаш чехословак чазактың кыйгырыын Словакиянның ажылчы чонпарының деткип база чүүлдүгүнүп турар дугаймында дыңнадыгларны парлагага хүн бүрүде бижип, радио дамчыдып турар. Бүдүрүлгелерде болгаш албан черлеринде, хоорайларда болгаш суурларда күш-ажылчы коллективтер кыйгырыгны ажыл-ишчи өзу-биле чугаалажып, аңаа тодаргай харыы кылдыр хемчеглерни айтып турар.

Ол ыйгырыг улустуң күш-ажылчы инициативазын хамчаар мобилизастап турарын көргүскен чүүле каш чижектерни маңаа айтып болур.

Братиславаның үлетүүр тудуг треэзинең ажылчыннары Дайлой общинаны самолёттардан ракеталар-биле база боолаан.

Вьетнам Демократтыг Республиканың Даштыкы херектер министерствозу АКШ-тың империалистеринің бо кемниг үүлгедиглерин шиитпирлиг буруу шаап, ВДР-ниң девискээринге бүгү кемниг үүлгедиглерни доп-дораан соксадырын Каттышкан Штаттардан негеп тур дээрзин медеглээн.

ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). ВДР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи медеглел кылган. Сөөлгү үеде америк самолёттар Вьетнам Демократтыг Республиканың мурнуу можуларының чурттакчылыг чамдык районнарын бомбалаан болгаш боолаап, ооң түңнелинде кижи талазыбиле чидиригни болгаш материал когаралды чедирген деп, медеглелде чугаалаан. Ингаи можуда Мыопгеон район төвүн болгаш Куангбинь можунуң Туепхоа районунда чурттакчылыг эвээн суурларны бомбалаан. Хатин можуда бомбалаан болгаш боолаан.

Бойлаан сүлчээ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чиля пайысылалга болган шериг сүлчээзи бууравшкын-биле доозулган. Сүлчээниң удурткучузу, бригада генералы Роберто Вио Бодунуң дүжүп берген дугайын чарлаан деп ЮПИ агентилел дыңнаткан. Бодунуң тускай медеглелинге Роберто Вионуң демдеглээни болза, көдураүүшкүн политиктиг эвес, а экономиктиг чылдагаанпар-биле болдунган, шериг кижилер колдуунда шалыңын көвүдедирин чедип алырын оралдашкан.

Сүлчээни армияга-даа база чонпуң ортузуига-даа деткивээн. Чурттуң депшилгелиг болгаш патриотчу бүгү күштерн сүлчээге удур демисешкен.

Бодунуң тускай медеглелинге Чилиниң Коммунистиг партиязы ажылчын аңгының болгаш улустуң чаалап алган демократтыг хосталгаларын база конституция магадылалдарын узутказарынче утландырган сүлчээлиг хөделиишкиннерни буруу шаап көрген.

Сомалиде байдал

НАЙРОБИ. СЭТА-ның корреспондентизи С. Куликтиң дамчытканы болза:

«Сомали улустуң үнү» радиостанциязы Сомали республиканы Сомали демократтыг республика кылдыр чаарты адаар дугайында Дээди революстуг чөвүлелдиң шиитпирин дамчыткан. Чөвүлелдиң парлап үндүрген медеглелинде чурт «социалистиг хөгжүлдениң оруу-биле баар» деп чугаалаан.

Могадишо радиозунуң дыңнатканы-биле алырга, революстуг чөвүлел чуртта бүгү политиктиг партияларның ажыл-чорудулгазын доп-дораан хоруур, дээди судту дүжүрер деп шиитпирлээн. «Чогуур үеде чуртка чаа конституцияны саналдап киирер болгаш дүвүрээзин чок соңгулдаиы чорударын» чөвүлел чарлаан.

Сомалиниң хун бүрүде үнер үш кол солуунун дүжүрер деп база чарлаан. Оларның орнунга «Октабер стар» дээр кара чаңгыс солун моон соңгаар үнер. Хуу солуннарны үндүрерин хораан.

Революстуг чөвүлел чурттуң эң шапкын экономиктиг хөгжүлдезин эгелээр, бижик билбес болгаш аймак улустар аразында көрүшпес чорукбиле демисежир бодап турар дугайын чарлаан. Магазиннерин ажыдар болгаш ой-тавында ажылдаар деп садыгжыларга кыйгырыгны радио база дамчыткан.

Могадишодан Найробиде келген кижилерниң чугаазындан алырга, сомали найысылалда байдал дүвүрээзин чок. Октябрь 21-де дан бажында хоорайже киирген танкыларны ам хоорай кыдыынче үндүрген. Шериглер байдалды бүрүн контрольдап турар.

келирге, хем ийи адырлангаш чорупкан, Баксанның бир адырының ады Ак-Суг деп чер болду. Ийи хемниң белдиринде дазыр шөлде хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынарынга өлген маадырларга тураскаал турар. Баксанны улам ооруглап келирге, Элегестиң Бай-Сагааны ышкаш, ооң-даа бедик даглар көстүп келир, бетинде бир дагның адын «Улуг-Бедик», ындыдаазын — «Биче-Бедик» деп бижип каан. Состери тывашургуу болду.

Баксан кашпалы — эвээш эвес бойдус байлактарлыг: вулкан ыйвазы, пемза, чугай, гипс, графит, хөмүр-даш болгаш ооң-даа өске. Тырныауз хоорайга чедип келдивис. Мында Тырныаузтуң вольфрам-молибден рудалары арыглаар фабриказы ажылдап турар. Орук ооң ынай Тырныауз кашпалының и ш т и н б и л е чорупкан. Ыяштар аразы оймактарда дыка хөй сапныг туристер станцилярлы туруп турар. Эльбрустуң мурнуу баарында бедикче кодүрлүр хөй-хөй креслолаглыг демир аскы-орук кижини бедикче кодүрүп үндүре бээр, ооң узуну 850 метр, бедии далай деңнелинден 3050 метр. Бо оруктап оөрүм-биле кодүрлүп үнгеш, чааттыг, адаандан сугнар сыстып үнүп чыдар калбак даштар кырынга олуруп алгаш, хар-биле бажың тумаалайлап алган Эльбрусче кезек көрүп олургаш:

— Маңаа болган тулчуушкун дугайын чугаалап көрүңерем, Олег Леонидович?— деп, чанымда олурган эжимден айтырдым.

—Оо, чугаалаар болза эңметинчок. Мен бо кашпалдар чурттуг чон-биле, дайын киржикчилери-биле хөй удаа чугаалажып, оларның сактыышкынларын бижип келдим, адактың сөөлүнде оомну ном кылдыр бижээш, пом үндүрер черде дужаап бердим, номнуң адын «Эльбрус угланыышкынында» деп бижээн мен.

Ол мээң мурнумче холуп сунгаш:

— Бо турган арттарның чоогун ол хүннерде дайын медээлеринге «Эльбрус угланыышкыны» деп адап турган. Маңаа база бүгү Кавказтың кол артындан Закавказьеже шуругуп турган «Эдельвес» дивизиязы дээр чүвениң гитлержи дагжы доскуулдарының оруунга совет шериглер удур туржуп турган. Эльбруска тулчуушкуннарның билдинмес арыынарын, билдинмээн дириг болгаш меңгилерлиг даглар күржагларында, харлыг бедик арттарда көзээде артып калган маадырларның чапыш чок чоруун, маадырлыын бижээн мен. Үш муң, дорт муң метр бедиктор дамчыштыр Ваксап кыаазынче чаза булган киргеш, Донгуа-Орун болган Бечо арттарынче шургуп турган немец-фашистерниң атакаларын бистиң солдаттарывыс, Кабардин-Балгарияның партизаннары ойтур шаап турган — деп, Опрышке чугаалады.

6. ҮСТҮҮ БАЛГАРИЯ

Чазаглыг орук-биле, Үстүү Балгарияже шиглей, Черек хемниң ору алзы халаан машиналар моторларының даажы кулакка дыңналып келир турган. Хөөрем Хайдан Госкевичиниң чугаазын мотор даажынга бат-ла боорда дыңнап чор мен.

Кожа олурган эжим Хасанчын бодунуң Дагестанының амгы болгаш эрткен үезин Кабардин-Балгария-биле деңнештирип, сонуургадып чорду. Дүүн чаа-ла бодунуң музейинге Ленин дугайында ол-ла чугаазын уламчылап, дакпырлай аарак ол мынча дидир:

— 1921 чылда Кремльге Дагестанның төлээлерин В. И. Ленин хүлээп алган. Ол төлээлер улуг баштыңчыга белек кылдыр будук херекселп туткан, В. И. Ленин дагестан улуска каш удаа телеграммаларны чорудуп турган. Бо чүүлдерни музейде көзээ моңгеде надагаланган бис. Ленинниң ачызы-биле Дагестанның хөй национал улустарны биллиг же, культураже көдүрүлген.

Кезек боданып олургаш, чугаалай-дыр:

— Шаанда дагестан улустарның амыдырал байдалы берге-ле чораан болдур ийин. Ылаңгыя мындыг чижекти чугаалап болур мен. Ынчаарда хөрээжен кижи дашкаар, кудумчуже безин үнмес турган, түге дээрге, кедиптер хевн чок. Чаңгыс сес-биле чугаалааргa: ядыы, түреңги байдалга чурттап чораанвар.

Бичии-бичии суурларны эртекеш, Черек кашпалынче шуутла кирип кагдывыс. Орук оскээн тудум-на, хем улам-на кызаалап кел чор. Мен харлыг бедиктерже кайгап, бирле чүве дугайын боданы бердим. Ол аразында эжим куду көрүп чораан чүве-дир.

— Ойт!—дээш, мээң өштүмден дырта каапты. — Куду көрем, кончуун.

Ынаар бакылай каапталарынга чартыым шала сооп берген ышкаш апаады. Черек хемниң мөөн чыдар, ак божа дег суу мырыңай эзеңги адаанда-ла чүве. Ол-ла чоруп олурувустa хаайга күгүрээт чыт база келдп. Орук баштап чораан даргавыс чарлай-дыр:

— Ак-Кок хөлдерже чоокшулап олур бис. Бо хөлдер сероводоротгуг, оларның хапызы 260 метр чедер. Хөлдерниң суу соок, терең, а Черек хемниң суу шапкып... Хөлдерге, хемге черле эжинмес силер. ынчаарга доктаагап черге бо кадыр хая баарында хемчө харавас силер.

Изиг хүн Черек хемге серпиттепип олурувуста, чолаачы Мухажы Искакович Жапецев мынча дидир:

— Бо кашпалдың ындында мээң даайым картошка таңныылдап турар. Бо черде аң аажок хөй. Хаваннар безин өөр-өөрү-биле чоруур. Өөр хаваннар даайымның картошказын мырыңай үргедеп турар апарган.

—Чопшээрелдеп алгаш, эътке чоп ажыглавас силер?

— Кайыын боор. Даайым хаван эъди чиир эвес, мусульман кижи-ле болгай—деп, ол харылай-дыр.

Август 31-де Нальчик-биле байырлашкаш, Пятигорскиниң музейи-биле, Машук дагның кайгамчык тураскаалдары, байлаа-биле танышкаш, элбек шил черинче хаптывыс.

7. ЭЛБЕКШИЛ ЧЕРИ

Баштай-ла чурт-шинчилел музейге кирип келдим. Мында улуг эге-бирле «Музей болгаш амыдырал», өске эгеде «Тораэи Ставрополь» деп бижээн. Ставрополь кайгамчык бойдус байлактыг, үлетпүрү, көдээ ажыл-агыйы база культуразы сайзырангай край. Шаанда — эрте-бурунгу Соңгу Кавказтың улустарының кавайы болуп турган. Ол дугайын кожээ-хорумнар, чөр алдында хоорайлар, эрте-бурунгу шивээ-херимнер, дуганнар хереченилеп турар. Ол бүгүнү Карачаев — Черкессияның дагларындан, Пятигорскиндеп, Кубаньның, Зеленчуктуң, Кумаларының, Калаустуң хемнериниң шыпаалар ындан, крайның калбак делгемнеринден көрүп болур.

Ылаңгыя Кубань хемниң бажында Кавказ камгалалыының музейи солун болуп турар: Музейни 1968 чылдың ноябрь 2-де Карачаево—Черкесскиниң, бүгү Соңгу Кавказтың аныяктарының эгелекчи саналы-биле организастаан. Ук музейниң ады «Кавказ арттарының маадыр-камгалакчыларынга тураскаал-музей».

Ада-чурттуң Улуг дайынының чугула болуушкуннарының аразында Кавказ дээш тулчуушкун чугула черни эдеп турар деп бижээп. Кавказ дээш тулчуушкуннар барык 12 ай дургузунда үргүлчүлээн болгаш аңаа барык дөрт миллион хире кижи киришкен. Музейниң көргүзүг стендизинде шивээ дег меңгилерлиг Нахар, Клухар, Марух болгаш Самгар арттарынга тулчуушкуннарны көргүскен. «Чоон хөндүр-биле аатпактанып алгаш-даа тулчур ужурга таваржып турган». Өске бир стендиден фото-материалды көрүп болур. «Даглар солдат-биле ужуражып турлар» деп кино-чурукту биске ол-ла дораан соңуургаткан.

1963 чыл. Марух артының кырынга бир кадарчының хоюнуң чамдызы үетү берген, ону дилеп, меңги чоогунга чоокшулап чеде бээрге, хөрүкте бир солдат надалы берген олурган. Кадарчы кортказ, баштай дээп шыдаваан. «Чөр-ле ынчаш, хынап көрзе чүл!» деп ол дагын боданган.

Дараазында аңаа база катап чеде бергеш, меңгиде киже берген кижиниң шенеп, сыйбап көөрге баксырай берген— 1942 чылдан бээр чүү боор, харын-даа овур-хевирин ышкынмааны эки болган, ол чер кезээ меңгеде доң чыдар болгаш ажырбааны ол-дур. Кадарчы ооң чоогун көөрге, хөйле ок-чепсек болгаш кижилер соогу чыткан.

Ол дугайын демги кадарчы музей ажылдакчыларынга көөп дыңнаткан. Соөлүнде белүк кижилер аңаа чеде бергеш, ооң ок-чемзек чүүлдерин экжелгеш, экспозициязын немээнин карачаевтер биске чугаалап берип турган.

8. АЪТТАНЫШ ТУРА.

Сентябрь эгезинде Домбай биле Теберданың солун черлерин келир үеде улуг тудугларының планнарын танышкаш, ол хемнериңң бир хажыызында оңгарны элээп өрүлеп өскөй бергеш, улуг эвес кара хөлге чедип келдивис. Барыкла чээрби хире хонуктар дургузунда Соңгу Кавказтың чонунга, хамыктың мурнунда бистерни эң-не чылыы-биле хүлээп ап турган бо черлер чурттуг орус, кабардин, балгар казак, черкесс, карачаев болгаш ооң-даа өске хөй национал эш-өөрге оорүп четтиргенивисти сеткил-чүрээвистиң ханыындан илергейлээш, хөрлыг бедиктериңң одээнден Кубаньда кээп ужурашкан Деберда хемниң унуп куду бадып-бадып, Черкесскиге чедип келгеш, ооң чер-чурту вусче ээп чорупкан бис.

М. ДЕЛГГ.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР



ЛЕНИНЧИ ТЕМА — КОЛ ЧҮҮЛ

ТАЛЛИН. Ленинчи тема — Эстонияның бүгүү 150 улусчу университединиң ажылында кол чүүл. Туруп келгенинээ 10 чыдарының дургузулга университеттер бөлингээринээ бедидериниң ёзулуг төөү болу берген. Улусчу университеттериниң активииниң аңда-соолугган республика хураалынга ЭССР-ниң Дээди Советиниң Президиумувуң Даргазыныц оралакчызы А. Я. Аксберг оларның ажыл-чорудугазының коруудезиниң биргн үеваданының түңнелдерин үнгүрген.

Илеткелчи болган сонал бергеннер хөй хоорайларның болган кодээ ёзугларының университеттеринде кичээлдер утка-шыкарлыг, созуун болган тодаргай байдалга эртин турар дээрээ демделгээр. Тус-тус факультеттерде Владимир Ильичиниң чогаалдарын тус-тус тускай эртемнер-биле хозбаштыр өөренип турар. Чижээ, кодээниң ажыл-ишчилерге «В. И. Ленин кодээ ажылагшыны кооперастар дугайында», юристер «В. И. Ленин «социалистни хөөлүү, дүрүм дугайында» деп лекциялярны дыңнап турар болган ескерээ.

• • •

ЛЕНИН БОЛГАШ ОРТАА АЗИЯНЫҢ УЛУСТАРЫ

АШХАБАД. Ортаа Азияның улустарының национал, күрүне болгаш культура тургузуушкунуңга В. И. Ленинниң хүн бүрүүе кичээнгейинниң дугайын чугаалап турар фотокурүттериниң болгаш документтилер хоорайларывыс делгелгээн Туркменистаның төөрби хоорайында болган район тоңтеринде ажыктаан. Республиканың архив эргелеринин эртем ажылдакчылары делгелгээнин «Ленин болгаш Ортаа Азияның улустары» деп материалдарын белетээн. Туркестан Республиканың Улус комиссарлар Чөвүдениге, Туркестан фронтуның командылакчызы М. В. Фрунзе ге В. И. Ленинниң чоруткан телеграммаларының болгаш айтышкынларының хоолгалары база өске-даа материалдар бар.

Республика архивининг болгаш ооң салбырларының бүзүк эртем ажылдакчылары В. И. Ленинниң аймаңнарлыны болгаш ажыл-чорудулганының дугайында чечиилерин кирдп. Ол таламда улуг, бозургей дытта чүве-даа шылырааң шыкаап. Үүрөөм-даа лиртилээр. Ынчалза-да корга-даа чортуп орум ола, аъдым сертиглейнин, быштырын, хоолдары-биле чер тесгилеп, тура-ла дужер. Эзе ряминиң дергизин шартылазыр тескенирнирге бичии кыналт талаш-ла, быштырын-быштырын сиралээр, тура-ла дужер мында. «Ам дужаа эгелей бергеп-дир» деп бодаг-сагыжымга кирип, «чүнү кылза экил» деорзин бодап чорун ор мен.

Элээн чорун олурумда, аъдым шуут турупту. Тескенирнирге, кагарымга-даа шимчевес. Аъдымдан дүшкеш, улустуң чугаалажып, сүмележип орган аргаларын кымыл. доңгуреан ажыктаан, аъдымның ийин холунун аразындаа куруг-черни бир үзе кескээн. холу-биле буттарының арасындаа база үзе кестим, аъдым мун-ие шимчей бердя. Элээн чедип кылаштаан, «кон-чуг дүрген муна каапкан, кара даалык-биле халдыптарга ажа чүве» дээш, аъдымның карамаңы-биле бажыңым ажынгге кнпр халды келдим.

— Бо канчап барганын ол, ээзирик киижи деп бодадым — деп, кадайым шуут кайгаан көрүп тур. Чүү болганын шупту-зуун чугаладым.

— Орайтай бергеңде чоп олап чоруүр чүвел, Даг-Ужу аъттыг улустуң дужаттар деп билбес киижи сеп бе — деп, кайгаан менээ харын хорадаар кевирлир. Өжегээр-де ынчан турган чүве. Белеп чүведип кортпас-ла киижи болгай мен. артында аът-кежим сиригейнин, чиктим кончуг болган.

Шуут-ла херек кырында болган чүвени канчаар, улуска чугаалаарымга бүзүүрээр.

Ооң соонда от таварыштаңы черле хынап көөр-дүр деп бодаал сагыжымдан ыраапаастаан. Ооң амдыы чылында база-ла от аъдымны мунуп алган, тараа он-биле октап каяа түргеп чүктеп алган, карандыгаа бергенде чорупту-дыр. Даг-Ужуның дыттарлыг черинин аразы-биле чоруп олурумда, аъдым сертиглейнин, таваниярыг черге тескеп, быштырын эгеледи. Карандыгымда кончуг. Чүү-даа көзүлбес. Аъдымдан дүшкеп, боом чемнээн ажыктаан, боолаар кылдыр белеткеп тутканы, аъдымны чедип алган чорупту. Коргарым-даа уттуптум. «Чүве көзүлзе боолаптайн адыра» деп шинтирлеп чор мен. Аъдымны чедеримге база-ла ой-ойлеп тура дужер мындыг. Ынчан-ла чоруп олурумда, сыг-сыг, сылдырт-салдырт дээн соонда буттарым аразынга бир-ле чүве кадыш кылдыр иткеш, эрте берди. Аъдымны база ынчаар эрткен кевирлир, ол тура дүшүү. Ам канчаар аъдым чедип алгаш, аяар-кылаштап ор мен. Бир таламда дытта бир-ле чүве сылдырт-салдырт дээн соонда, имиртинде көөрүмге мүрүмда бир-ле кара чүве бо-ла кел чыдыр. Девидзон уг-биле боолаш, соора боолантым шыкаш. База-ла буттар аразынга идип эрте берди. Аъдым база тура дүшүү. «Черле маңаа аъдым дужаттаайн адыр дужаал чыдырда таптыг боозап көрейн моңу» деп бодап, ынаймнеидим.

Бир көөрүмге демги кара чүве бо-ла далдыртканын көп чор. Мырыңай чоокшулаа көөр орта, чыы-ла кылдым. Кара чүве сылдыртайнын, мүрүмда текпилеин чыдыр. Чаа-ла боолаам шыкаап. Көрүп тур мен. Текпилеин чыткаш, шимээн чок бардыл. Өлгеи хевирлиг. Одум шаңаан көөрүмге, хөлчек улуг кирсарыг үүг өлгеи чыдыр. Хойнума чораан солуунуу шойбейтир тутканы, кыпсын алгаш чырдыы, топтап, сыйбан көөрүмге дүүү улуг, дөрт сөөк арган үүү болду. Оны аълымга дергилеп алгаш, чаныы келдим. Эртенинде ол үүүмну көөрүмге, дүмүүнүүң соөгу элеп төнгеп, кырган үүү болган.

Бистиң черде кырганнарның чугаазы-биле алырга, үүү кырааш, шуут өгге-безин кирип көөр, «үүү өгге кирерге кончуг бак чүве» дижир чорду.

Ынчанган чүү-даа чүве кымырыга, үгаан-сарыылыы чиирилтер ышкажыл. Үүү кырааш, дүне када бир-ле көрүүтеп чүвеге чоокшулап, ойнаар хире аныгап ол. Аът дужаар дөө чүвенин чыыдаганы үүүде болганыы ынчаар бялдым. Аътның даван-даазаңга дээп, ону кыйбышадырга, аът корткаан, шуут турупкар чүве ышкажыл. Оңу үүүс «аът дужаар» дээр чүве-дир. Моон алгаш бодаарга, «бажыңбалтаг кырыңга үүү эдерге бак» деп чүведе кандыг-даа ооскк чок, ол дээрге үүү дээр куштүү чаңы-дыр. Ынчанган «аът дужаашкыны» деп чүвеңиг үзүрүн билюп алганымга амыраан чоруүр мен. «Силер моңу база бижнир-даа чадавас боор силер, але ынчы?»—деп. Орлап мөңээп башкатанган көөрүмге айтырды. Шыпып-ла ону бижээнин бо.

Д. КУУДАР, эмчи.

«Пар-шаа-биле турбас, чашпан коңу-биле чыптпас» дээр болгай. Чүвеин аяңы-биле чоңнуң чүгаа-сооду безин чаа үүкалыг апарганын магададым.

«Тыва кобальт» комбинаттың капитал тудугларының кедээзинде, эзам, ээдерде база тудуг бар. Ийи кат бажыңдан бедик, улуг төгерик ханаларда Седен-оол талыгар бедиктө турар. Чеде бергеш, хөөрештивис.

— Бо кандаай тудуг ирги?

— Хову-Аксының хойтпактаар доскаары-дыр — дээш, Оюн Эргиловичи чыры-даа чыраап дивейн-дир.

— Комбинатты дужаарда, маңаа хойтпактаан ажыктаан, үнгер аңаар-бар аа! — деп, үүлем соңуургадывыс.— Бүгү Таңды районнуң судуң кутса дозар ирги бе?

— Ышкыры 2000 тонна болгай.

— Хову-Аксының хойтпактаар доскаарын-дыр — дээш, Оюн Эргиловичи чыры-даа чыраап дивейн-дир.

— Комбинаттың үүкалыг

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫШЫҢДАР!

1925 чылда үнделип эдилгенинден

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 26 ВОСКРЕСЕНЬЕ № 253 (8099).

Өртээ 2 көп.

СЭТА-НЫҢ ДЫННАДЫЫ

„КОСМОС-306“, „КОСМОС-307“ УЖУДУУШКУНДА

Черниң «Космос-306», «Космос-307» дээр кылымал спутниктериниң салып үндүрүүшкүнүн 1969 чылдың октябрь 24-те Совет Эвилелинге боттандырган. 1962 чылдың март 16-да СЭТА-ның чарлааны программага дүүштүр космос делгемин шинчилээрин уламчылаарынга херектиг эртем аппаратуразын спутниктерниң иштинде тургускан.

Совет космонавт Францияда

ПАРИЖ. (СЭТА). Ужудукчу-космонавт Совет Эвилелиниң Маадыры Павел Попович «Франция-ССРЭ» ниитилелдиң чалааның ёзугаар Парижте чеде берген.

Совет космонавт Юрий Гагарин аттыг хоорайжыгашты болгаш Владимир Комаров аттыг кудумчуну ажыдарынга тураскаал болдурган ёзулалга киржир.

Оон соонда П. Попович Франциянын чамдык хоорайларынга баар.

ЛЕНИНЧИ НОМЧУЛГАЛАР

Бистиң совет чуртувустуң сураглыг шулукчуларының бирээзи В. Маяковский болумуң шулуктериниң бирээзинде «Ленин-биле чугаалажыпта» деп адаан. Бисте ындыг чугаалажыпга кажан-даа үзүлбес. Берге-даа, өөрүшкүлүг-даа үеде Владимир Ильичиден дуза дилеп, оон теоретиктиг ажылдарын өөренип, оон сүмелеп ап, сорук кирип турар бис.

Ленинчи юбилейге белеткеп дугайында СЭКП ТК-ниң доктаалында аңаа белеткеп болза идеологтуг ажылды улам бедик чадаже кодуреринге, марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеяларын калбаа-биле пропагандаларынга күүлүг идиг берипшкинни болур ужурлуг деп айыткан. Бүгү чурттаазы мышкап, бистиң республикада ленинчи номналды пропагандаларын, ону өөренири дээш түүкүл ам улам күштелип турар. Муң-муң агитаторлар, пропагандистер, лекторлар ол ажылда хаара туттунган. Маңаа ленинчи номчулгалар база улуг рольду ойнаар.

Республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказы бо талазы-биле делгерентей планны чогаадыкаш, ону боттандырары-биле хөй ажылды кылган. В. И. Ленининиң намдарын өөренири, номнар делгелгелерин кызыры, библиографтыг тайылбырларны белеткээри, улуг баштыңчыга хамаарышкан номнарның дугайын номчукчулар-биле чугаалажыры, лекциялар номчууру, кежээлер организастаары, кинофильмнер көргүзери ук планга киргеп.

Планда көрдүнген хемчегларниң хөй нуруузун күүседип алган. Ленининиң чаш, аныяк чылдарының, револючуу ажыының этелээнииң дугайындан этелээш, оон үнелеп четпес теоретиктиг номналынга хамаарышкан беш делгелгени организастаан. Владимир Ильичиниң Сибирьге чоразының, оон ажылының стилиниң, өг-бүлезиниг байдалының дугайында тайылбырларны номчукчуларга организастаан. «В. И. Ленин ам-даа бүгү дириглерден дириг» деп кежээни кылган. В. И. Ленин СЭКП-ниң тургузукчузу болгаш баштыңчызы деп, база өске-даа ындыг лекцияларны номчаан.

Бо бүгү шуптузу ленинчи номчулгаларга хамаарыжыр болгаш мындыг лекцияларны библиотеканың номчулга залындан аңгыда, септелге заводунга, курбаңкының республика конторазынга, чамдык школаларга, өске-даа черлерге ыыгыдаан. «Билиг» ниитилелиниң хоорай организациязы-биле ында оларны чорутукулаан.

Ленинчи номчулгаларны организастаарынга районнарда тургустунган ленинчи лекторийлер улуг рольдуг болур. Амгы үеде районнарда 80 ажыт лекторий ажылдап турар, оларга лекцияларны эң дээре лекторлар номчуп, тайылбырларны кылып, улуг баштыңчының ажыл-чорудулгазының, амыдыралының дугайында хүнүүн-не 50 ажыг лекцияны оларга номчуп турар. Ол лекторийлер — ленинчи номчулгалар организастаарының бир эптиг черлери болуп турары ол-дур.

Чер-черде радио дамчыдылгазын бо ажылга калбаа-биле ажыглап турар апарган. Чижээ, Чөөн-Хемчик районда ындыг. СЭКП райкомунуң пропагандага болгаш агитация килдиниң эргелекчизи К. Монгуш «Ленин болгаш партия», ВЛКСМ райкомунда М. Саар-оол Шушенскоеге чорун чоразы-биле холбаштыр «Ленин Шушенскоеге» деп лекцияларны номчуглаапнар.

Партиялың Таңды райкому ленинчи номчулгалар чорудары-биле тускай болук лекторлар, илеткелчилерни бадылаан, оон составында партиялың, ажыл-агыйның, Советтериниң удуртукчу ажылдакчылары киргилээн.

Бо бүгү хемчегler чонуң ортузунга улуг кижизидилгелиг ужур-дузалыг. Ленинчи юбилей-биле холбашкан бүгү идеологтуг ажыл күш-ажылчы хереглер-биле тудуш холбаалыг дээрэи билдингир. Колхозтарның, совхозтарның, будурүлгелериниң, албан организация черлериниң алгылааны социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседип турары чогум-на ол дугайны хереглеп турар. Республика бо чылын күрүнеге тараа садар планын ажыр күүседкени база аңаа хереглеп болур. Ленинчи номчулгаларны чедиишкинниг организастаары чонну ленинчи билиглер-биле чепсегээриндеп аңгыда, ажылды будуруп, коммунистиг тургузуушкунуң планныг онаалгаларын күүседиринге шинтпирлиг ужур-дузалыг болурувуң чижээ ол-дур.

Тыва АССР-де үлетпүрүнүң болгаш кодээ ажыл-агыйның түс хире мурнакчылары Ленин орден-биле шаңнаткан. Ол дээрге будурүлге, хөй-ниитиг ажылынга байлак дуржулгалыг, ленинчи идеяларны пропагандаларынга улуг дузаны чедирип болур гвардия-дыр. Ленинчи номчулгаларга холбашкан ажылдарга оларны хаара тудары улуг ужур-дузалыг. Эрзинчидер, тес-хемчилер, Бай-Тайга районда «Мурнакчы» колхозтуң ажыл-ишчилери Социалистиг Күш-ажылдың Маадырларын, Ленин орденниглерин боттарынче чалап, ужуражышкыннарны организастап турган болгай, ол—кижизидилге талазы-биле үнелеп четпес ужур-дузалыг.

Ындыгаш СЭКП ТК-ниң эрткен чылгы Пленумунуң мынчаар айытканы бодаар ужурлуг: «ПАРТИЯ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРЫНЫҢ ИДЕОЛОГТУГ АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАЗЫН БҮГҮ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БОЛГАШ ХӨЙ-НИИТИ ИДЕПКЕЙНИҢ УЛАМ БЕДИДЕРИНИҢ СОРУЛГАЛАРЫ-БИЛЕ, БУДУРУЛГЕ ОНААЛГАЛАРЫҢ КҮҮСЕДИРИНГЕ, БЕШ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАРЫНГА ПРАКТИКА КЫРЫНДА САЛЫЫШКЫНЫ-БИЛЕ УЛАМ СЫРЫЙ ХОЛБАШТЫРАР ЧОРУК ЧУТУЛА».

Бо бүгү болза культура болгаш уран чүүл ажылдакчыларының база кичээнгейиниң төвүге турар ужурлуг. Чамдык клубтарда, библиотекаларда ленинчи пропагандаңы амдаа четпес чорудуп турар, а чамдык черлерге Ленинге холбашкан тематиктиг концерттер программазын безин эки чогаадып ап ыыдавас түүлдер ам-даа бар.

Маңаа холбаштыр тыва чогаалчыларның, композиторларның социалистиг Тывада ленинчи идеяларның боттанып турарының дугайында чаа-чаа чогаалдары база херек, олар бо талазы-биле ам-даа эвээшти кылып турарлар. Хөгжүмшүн театрының сцепазында Ленининиң овур-хевирин көргүскен шиилер соолгу үеде база-ла эвээш. Ленин дугайында концерт-лекцияларны организаставайн турар.

Ленинчи номчулгалар-биле холбаштыр көскү агитацияга улуг ужур-дузалыг. Моону күүседир талазы-биле чамдык районнарда, ажыл-агыйларда бергелер болгулап турда, республиканың Чурукчулар эвилелиниң Тыва салбыры, оон мастерскаязы оларже чурукчуларын ховар чорудуп, дээштиг дузаны чедирбейн турар.

Ленинчи пропаганда—партия организацияларының улуг харысалгалыг ажылы. Коммунистиг бүзүредилгелиг болурунга, совет патриотизминиң болгаш пролетаржы интернационализмниң ёзугунга совет кижи бүрүзүн кижизидиринге идеялыг кижизидилгениң бүгү чепсектерин болгаш аргаларын бүрүн ажыглаан турар ужурлуг. Оны домчыштыр кижи бүрүзү идея талазы-биле бижыг, буржуаз салдарның кандыг-даа илерээшкинниңге ойтур шаңмышкынны берип шыдаар болур. Ленинчи номчулгалар талазы-биле ажылды улам күштелдирери чогум-на бо бүгү хемчегlерге дүүшкеп турар ужурлуг.

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ КОМИССИЯЛАРЫНДА

Культура албан черлери — ленинчи юбилейге

Перьм областа театрларның, клубтарның, кинотеатрларның, музейлериниң болгаш культураның өске-даа албан черлерининг четкизин калбак. Олар В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга канчаар белеткеникин турарыл? Бо айтырыгны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Улус өөредилгези, культура болгаш спорт талазы-биле комиссиязы октябрь 24-те чугаалажып көргеп.

Областың культура болгаш уран чүүл албан черлери ленинчи юбилейге белеткелге идепкейлиг киржип турар дээрэин хуралга демдеглээн. Клубтарда Владимир Ильичиниң амыдыралынга болгаш ажыл-чорудулгазынга тураскаал болдурган ленинчи номчулгалар, тематиктиг кежээлер, ааc журналдары, кинолекторийлер эртип турар.

Областың чурт-шинчилел музейлериниң ажыл-чорудулгазын эки деп демдеглээн. Музейниң залдарындан мындыг дамчыдылгаларны чоруткан: «В. И. Ленин болгаш бистиң черивис», «В. И. Ленин болгаш Кама чоогунга хамааты дайын», «Барын Уралга улуг эгелээшкин» болгаш өске-даа. Музейлериниң делгиирлерин элээн чаарткан. Чижээ, Березников музейинде «В. И. Ленин — РСДАП-ниң V Лондон съездиниңге Үстүү Каманың большевиктериниң делегады» деп чаа бөлүктү тургускан.

Соолгу үеде колхозтарның болгаш совхозтарның ажылыщчыларының культура хандырылгазын экижээткен деп, хуралга демдеглеп турган. Театрлар болгаш филармония кодээге будун чартык муң ажыг шаңнаң болгаш концертти көргүскен. Ону 337 муң ажыг кижи көргеп.

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткелдиң үезинде культура албан черлериниң ажыл-чорудулгазын экижидеринин дугайын тодаратказ доктаалды комиссия хүлээп алган.

«РСФСР-де күш-культураның болгаш спорттуң байдалы база оны хөгжүдер дугайында» комиссияның 1968 чылдың февраль 28-те сүмезининг күүселдеэнииң дугайында айтырыгны хуралга база чугаалажып көргеп.

(СЭТА-ның корреспондентизи).

ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери Украинада

КИЕВ. (СЭТА). СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш Совет чазактың чалааның ёзугаар бистиң чуртувуста чорун турар Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлерин Украинаның нәбысылалы чылыг болгаш чүректиң ханызындан үткаан.

Байырлал шинчи кижи шимээн Борисполь аэропортка Киевтиң болгаш Борисполь районунуң ажылчы чоннарының түс-түс төлээлекчилери аалчыларга ыыгыр байырын чедирген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-ның бирги секретары П. Е. Шелест, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. В. Щербицкий, республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. П. Ляшко, республиканың өске-даа удуртукчулары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак баштаан партия-күрүне төлээлерин үткаан.

ЧЫЛ ПЛАНЫНДАН АЖЫР

Бии-Хем районнуң Туран сүт-барааң фермазының коллективи чыл эгезинде ленинчи юбилейге толептиг ужуражыр дээш алган социалистиг хүлээлгелерин улам тодаралып, ону боттандырары-биле күжениишкинниг ажылдарын шинтпирлээн. Ындыгаш саанчыларның аразында социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап ыыгаш, оон түүнелин ай саныңда үндүргеш, тиилекчи болган кижиге шилчиир вымпелди тыпсырын доктааткаш, ол ёзугаар хемчегlерни ап келген.

Эрткен тос айларда ферма (эргелекчизи эш Доронин) ажылдакчылары сүт бүдүрериниң чыл планын 89 хуу, бүрүнеге садарының даалгазын 96 хуу күүседип, кызымак ажылдаан. Саанчыларның аразында чарыштың бирги черни Анна Захарова ап, бир инектен эрткен айларда 2011 килограмм сүттүг саган. Александра Надкина, Валентина Ханзывай ийги, үшкү черлерни залеп, эки күш-ажылчы көргүүлерлиг болганнар.

Ферма коллективи чоокта чаа күрүнеге сүт садарының чыл планын күүседкеш, күш-ажылчы тиилелгени чедип алган. Саанчылар чедип алганынга доктаавайн чаа бетинткен хүлээлгени алырын шинтпирлээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңнуң байырлалынга чедир 30 тонна, беш чыл планының дөртүү чылының төнүүзүнге чедир 100 тонна сүттү күрүнеге садарын алааннар.

Туран сүт-барааң фермазының коллективи сөглээн сөлүн ажыл-херек кырынга боттандырары-биле социалистиг чарышты улам калбартып, дээштиг хемчегlерни ап эгелээн.

АНЫЯК ХООРАЙ АК-ДӨВУРАКТА

☆ «ТЫВА ДАГ-ДҮГҮ» комбинаттың даг-дүгү рудниктиниң төп участогунда забойщиктер бригадалары ленинчи юбилейге алдар кылдыр алган социалистиг хүлээлгелерин ярестиг күүседип турар.

Октябрьның бирги чартыында арыглал фабриказынга 102 тонна индиктингеген даг-дүгүн бээр тургаш, 122 тоннаны чоруткан. Бригадалар аралында социалистиг чарыштың мурнакы одуруунда Ооржак Шевер-ооллуң удурткан бригадазы чорун, 15 хонукта даалгадан ажыр 5 тонна, Кара-Сал Бешкелиниң бригадазы 3 тонна даг-дүгүн берген.

☆ **№ 48 ТУДУГ** эргелелиниң шеверлекчилери Постоянный суурда 400 орунныг инити чурттага бажыңныың шеверлел ажылдарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңнуң бетинде доозар соруланы салган, күженишкинниг ажылдап киришкен.

Зинаида Салчактың, Даша Хертектиң, Ооржак Оюманың, Николай Бочекуговуң бригадалары чугайлаар, будуур, ажык, соңгалар аптаар болгаш өске-даа ажылдарда үлегерлиг чорууп көргүзүп, мурнакчы ажылдап турар.

Ч. АНДРЕЕВ.

УЛУГ ТУДУГНУҢ КЫСТАРЫ



Хову-Аксыда «Тыва кобальт» комбинадының төп химия лабораториязының лаборантызы Чаш-оол Шивитпаның өөрү оон даазы-ла хөлүг өөрүшкүлүг чоруурун магадап айтыра бээр. Каш чылдар улаштыр мында ажылдап келген дуржулгалыг мурнакчы лаборант мынчаар харылаар:

— Улуг тудугнуң төвүнге ажылдап чурттаарга магалыг-даа, өөрүнүт-даа-дыр. Алыс черле мени доктаамал өөртүп чоруур, улам сорук кирер бир онзагай болуушкун бар. Тыва республикавыс Совет Эвилелинге каттышкан хүнүнде төрүттүнген болганым мени улам-на өөртүп чоруур. 25 харлаан Совет Тывавыс-биле чажыт болганымга чоргаарланыр-даа мен.

ЧУРУКТА: Чаш-оол Шивитпаа (ортада).

★ ★

Кызылда политехникумнуң доозунчузу Вера Тумен-Хөө «Тыва кобальт» комбинадының төп лабораториязында бир дугаар категориниң лаборантызы болуп ажылдап турар.

Кобальтының болганы өске-даа бүдүмелериниң шынарын тодаралдырынга иерегжилги өзүл бар чоруур лаборант ам кызымак ишчилериниң бирээзи апарган (алдында чурукта).

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ХҮН АЙТЫРЫЫ — КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ



☆ СЭКП-НИҢ Чөөн-Хемчик райкомунуң үнүүшкүнүүт бюрозу «Большевик» совхозка болган. Аңаа «Ажыл-агыйның кышка белеткелиниң дугайында» совхозта партком секретары Д. Хертектиң информациязын дыңнап, чугаалашкан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал чемин белеткелиг организастыг чорукаш, планын күүседкен. Фермаларда, коданнарда сиген колдуунда чедиртингеп. Ындыгаш-даа саваң белерин, сөөртүлгезин четпес организаставаан.

Мал кажааларын, кадарчыларның бажыңнарын кышка удур белеткел кылыр ажылларны четпес чорудуп турарын бюро демдеглээш, айыткан четпестерни ноябрь 5-ке чедир доозарын совхоз дирекциязынга (директору эш Куулар) дааскан.

☆ «СҮТ-ХӨЛ» совхоз мал кыштаглаашкынынга белеткел ажылын чорудуп турарының байдалын районнуң улусчу контроль комитеди хынап көргеш, дыка хөй четпестерни илереткеп. Хынап көргеп 22 инек кажаазының 10-ну, 18 хөй кажаазының 10-ну белеп эвес болган. Малчыннарга чурттага бажыңнары тудар планын түгле 50 хуу күүседкен. Бар бажыңнарының септелгезин ам-даа дооспаан.

Эрткен ажыл-агый чылында совхозтуң чамдык коданнарының малы сүтүдэн дыка бергедеп турган, ону эдип алыр хемчегlерни албаавыпдан ол бо чылын база эгелээн. Сүт сөөртүр машиналарның ажылын шын организаставаан, 3 кудук ажыглал чок турбушаан. Хыналадан кышка белеткелдиң өске-даа четпестери илереттингеп.

Мал кыштаглаашкынының белеткелинде айытkан четпестерни чайладып, чогуур хемчегlерни алырыбиле малчыннарның хуралын совхоз товүнге, бригадаларга, фермаларга эрттирген. Бүгү күштүг кышка белеткел ажылын кыска хуусаада доозарынче совхоз дирекциязы угландырган.

БҮРҮН ДООСКАН

Эрзин районнуң колхозтары кышка удур хайыышкынныг белеткенип турар. Ниитиниң малынга белеткээн 10660 ажыг тонна ситен, көк суланың 1524 тонназын бо хүннерде кыштагларда аппарып чедиргеп. Шээр малдың 157, боданың малдың 34 черде кыштаглары кышка удур бүрүн белеп. Ам шээр болгаш бода малга 37 кыштагларны септеп турар.

Районда ниитизи-биле хөйнүң 212 кажаазының 166-зы, бода малдың 46-дан 35-жи, хураганга 101 кажаанның 90-ның болгаш быжаның 20 кажаазын септеп дооскан. Кыштагларда 662 тонна едекти болуп кургаткан, 32 тонна дуспу чедиргеп.

Чер-черде колхозтар баштаар черлери, партия организациялары малчыннарның ажылдазыр, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургүзар айтырыгже онза кичээнгейлиг салып келген. Чурттага бажыннары, кыдыл-будунзыр, дүнзыр-бажыннарның нургулайы септеттингеп.

«Чаа орук» колхозтуң баштаар чери кыштаглаашкынга эки белеткенип, эрткен чылларның четпестерин ядеринип талазы-биле шинтпирлиг хемчегlерни ап турар. Колхозтуң № 1,2 хойжу бригадазары (бригадирлери Соян Алдын-оол, Ынаалай Кинаа), сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Дандаа Хайын) бо хүннерде кышка белеткел ажылдарын бүрүн дооскан.

К. ЕНЗУК.

Октябрь байырлалынга уткуштур

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГДЕ

Коллективтиң бо күш-ажылчы көргүзүүлериниге боттуг үлүгүн Дөргүн сүт-бараан фермазының саанчылары киргеп. Мал ажылының аң чүгүлә кол продуктуларының бирээзи — сүттү бүдүрериң база күрүнеге садарын ковүдедир, ленинчи юбилейге күш-ажылчы белектиг ужуражыр дээш районнуң сүт-бараан фермаларының аразынга калбарган социалистиг чарышка бирги черни Дөргүннүң саанчылары ээлээн.

— Ленин башкының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга белек кылдыр бо чылын бир инектен-не ортумаавыпле 1800 килограмм сүттү саар дээн хүлээлгемни хуусаа бетиндо күүсеткеш, ам 1970 чылдың үлүгүнге киришкеп саалданы чорудуп тур мен. Хүлээлгеден ажыр сагган сүүмүнүң килограмм бүрүзү Улуг Октябрьның удаазы болур 52 чыл оюнга күш-ажылчы белек болур. 1970 чылда бир инектен ортумаавыпле 2500 литр сүттү саарын хүлээнир деп бодап турар мен. Бир инектен сүт саалдазын ол хире чедирип, харыпдаа оортан ковүдедир болурунуң аргазы бисте бар — деп, мурнакчы саанчы Ооржак Севаан бүзүредиг чугаалап турар.

Сүт саалдазының болгаш ону күрүнеге садарының чыл планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткен Дөргүн фермазының сырый каттышкан найырадыг коллективи бо чылдың төнүүзүнге чедир ам-даа 50 тонна сүттү белеткел черлериниге дужаар дээш Октябрь байырлалының будүүзү бо хүннерде улам сорук кирипшкинниг ажылдап турар.

Чедип алдынган көргүзүүлерни быжыглавышаан, улам ковүдедир дээш күженишкинниг ажылдап. Октябрьның 52 чылының шалыпчы күш-ажылчы белек болур.

Коллективтиң саанчылары Ондар Дуктуг, Сат Чылбак, Татьяна Күжүгет, Мария Саңгы-Бадырга, Сарыглар Оюнмаа олар сүт саалдазын хүн бүрүде улам белеткеп турар.

Совхозтуң Дөргүн сүт-бараан фермазының бригадири Б. Сятый бодалын ёзугаар алырга, үш кол түүл коллективтиң күш-ажылчы бо чедиишкинин хандырган. Бирээде, инектериниң чайгы, күскү эки семиртилгези, ажаалдазы, ийиде — саанчыларның күш-ажылын эки организастап, бедик сагылга-чурумну хандырганы, социалистиг чарыштың дээштиг чоруун чедип алганы, үште — ферма ажылдакчыларының ортузунга масса-политиктиг ажылды күштелдиргени болур.

Саанчылар ортузунга сурдаал ажылын чорударынга, соңгалаашкынны — малчыннарга улуг шылгада дээрэин дөргүнчүлер кончуг эки билирлер. Ындыгаш, келир кышка уткуштур мал чемин фермада четчири-биле белеткээп, колдуун сөөртүп чедирип алган. Хамык ужур—мал чемин моон соңгаар чоп чарыгдаары болур. Фермада инек болгаш быжаа кажааларын бо чылын база септеп, чылыглаан.

Совхоз төвүнден мрак эвес фермада түгле аныяктарның эвес, харын-даа бүгү саанчыларның, кадарчыларның ниити, зооветеринарлыг болгаш политиктиг өөредилгенин улам дээре тургузарынче чогуур кичээнгейин партия, профсоюл болгаш комсомол организацияларының талазындан моон соңгаар-даа улам күштелдирери күзенчиг. Бо дээрге, районда мурнакчы ферма коллективиниң амгы үеде тугуза сонуургалдарының бирээзи болуп турар.

Д. ИРГИТ.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ РЕСПУБЛИКА КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

ААС-КЕЖИКТИГ КОЛХОЗЧУ ӨГ-БҮЛЕГЕ

Бурунгу хүн колхозчуларның бүргү республика конференциязы Кызылга болган дээрин бистиң солуунга парлаан болгай, аңаа делегаттар кодээ ажыл-агый артелиниң чаа Чижек Уставының төлевилелиин хыны, бүгү талалыг чугаалажыш көргөн. Мурнундагы көшкүн араттарның, республиканың бүгү тараачынарының оруун улуг Ленинниң айтып бергени коллективтиг ажыл-агыйларга аас-кежиктиг, бай-шыдалдыг амыдыралды канчаар тургузуп алганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы эш М. К. Мендуме бодунуң илеткелинге тодаргай чугаалаан.

Кодээ ажыл-агый артелиниң амгы үеде күштүг болуп турар Чижек Уставын хүлээп алган үеден бээр 34 ажыг чыл эртикен деп, илеткелчи демдеглээн. Коллективтиг ажыл-агыйны чорудар талазы-биле ол үеде чыгдынган дуржулганы аңаа түнвеп, колхоз тургузуушкунуның улам бүдүрүлгө каттыжыштыкыннары тургустунгулаан. Ол болза бот-бодунга ниитизи-биле дузалашкынарының тараачынар комитеттери, база машиналарны кады ажылгаарының эштелгелери турган, оларга ядыы болган ортунак тараачыннар каттыжып турган. Орус суурларга баштайгы коллективтиг ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазы хуу өнчүзүт быдаргай ажыл-агыйларның мурнунга оларның артык күштүүн тыва араттарга көргүскен.

1929 чылдан эгелээш, күш-ажылчы араттарның ортузунга чер ажылын кады ажылдап кылырының эштелгелери организастаттынып эгелээн. 1930 чылда ол хевиринң эштелгелерге 377 арат ажыл-агыйлар каттыжа берген турган. Дараазында чыдың төнчүзүнде ТАР-га 303 ЧАЭ тургустунган, оларга 6429 арат ажыл-агыйлар кирип турган. Оон аңгыда, машина талазы-биле 58 эштелге тургустунган. Ол үеде орус ажыл-агыйлар кирип турган. Оон аңгыда, машина талазы-биле 58 эштелге тургустунган. Ол үеде орус ажыл-агыйларга 285 колхозчу ереге, 3569 гектар тарылга шөлү, 1489 баш мыйыстыг бода мал, 12539 хой болган өшкү онаажып турар. Колхозчуларның культуразы болган амыдыралы таныттынмас кылдыр ескерилген. Суур бүрүзүнде школа, эмнелге салбыры, культура-чыры-дыышкынының болган амыдырал бүдүрүлге каттыжыштыкыннары тургустунгулаан. Ол болза бот-бодунга ниитизи-биле дузалашкынарының тараачынар комитеттери, база машиналарны кады ажылгаарының эштелгелери турган, оларга ядыы болган ортунак тараачынар каттыжып турган. Орус суурларга баштайгы коллективтиг ажыл-агыйларның ажыл-чорудулгазы хуу өнчүзүт быдаргай ажыл-агыйларның мурнунга оларның артык күштүүн тыва араттарга көргүскен.

1929 чылдан эгелээш, күш-ажылчы араттарның ортузунга чер ажылын кады ажылдап кылырының эштелгелерин организастаттынып эгелээн. 1930 чылда ол хевиринң эштелгелерге 377 арат ажыл-агыйлар каттыжа берген турган. Дараазында чыдың төнчүзүнде ТАР-га 303 ЧАЭ тургустунган, оларга 6429 арат ажыл-агыйлар кирип турган. Оон аңгыда, машина талазы-биле 58 эштелге тургустунган. Ол үеде орус ажыл-агыйларга 285 колхозчу ереге, 3569 гектар тарылга шөлү, 1489 баш мыйыстыг бода мал, 12539 хой болган өшкү онаажып турар. Колхозчуларның культуразы болган амыдырал таныттынмас кылдыр ескерилген. Суур бүрүзүнде школа, эмнелге салбыры, культура-чыры-дыышкынының болган амыдырал хандырылганың албан черлери бар апарган.

Илеткелчи колхозтарның экономиказының өвүдезининң бүзүреалдыг чижектерин көргүскен. Чүгле сөөлгү үш чыл дургузунда безин Бай-Тайга районунуң «Мурнакчы» болган «Кара-Хөл» колхозтарында кодээ ажыл-агыйының продукциязын бүдүрери 226 мун рубльге көвүдээн, кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннериниң күш-ажыл төлевириниң фондузу чартык миллион ажыг рубльге өскен. Эрткен чылда бо ийи колхозтуң арыг орулгазы 939 мун рубль болган. Колхозтарда тракторлар, комбайннар, автомашиналар болган кодээ ажыл-агыйның өске-дээ хөй санныг техниказы бар. Чүгле эрткен чылда безин олар кодээ ажыл-агый техниказын 48,8 мун рубль-биле садып алган. Ол чорук чүгле хову ажылдарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер өвес, харын база мал ажылында хөй күш кирер чорудулгаларны эвээ чиңгедир арганы берген.

Ол колхозтарда дуржулганы малчыннар, билдинг чер ажылдакчылары, эртемниг специалистер ажылдап турар. «Мурнакчы» колхозтуң хойжулары А. Ооржак, Д. Иргит, К. Хертек, Б. Иргит, механизаторлар Н. Хертек, Ч. Кара-сал, А. Сая, Д. Хомушку, Д. Монгуш күш-ажылга бедик көргүүлгелерни чедип ап турар.

Таңды районда «Революциянын чалбыжы» болган «Коммунизминг херели» колхозтар улуг болган экономика талазы-биле шыырак ажыл-агыйлар болуп турар. Оларның эргезинде 25,725 гектар тарылга шөлү, 148 трактор, тараа ажаар 67 комбайн бар. Хову ажылдарының 95 хуузун механизастаан.

Ка-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтарында дээш болгаш ортумак эртемниг чүс-чүс специалистер ажылдап турар. Кодээ суурларда чаа профессиялардың кижилери — механиктер, электриктер, токарылар, газ-биле ханнаашкын кылырлар, слесарьлар болгаш өскелерде бар апарган. Культуразың эки бажыңнары болгаш клубтар, спорт шөлдери, библиотекалар, амыдырал хандырылганың бүдүрүлгелери, хүндүс болгаш кежээ өөренир школалар колхозчуларга бараан болган. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кодээниң ажыл-ишчилеринге ажылдаар, дыштанар болгаш өөренир таварымалыг бүгү байдалдарны тургузуп берген.

Колхоз-кооператив системазының эргелеп башкарар органнарының организациязы колхозтарны улам ыңай бижыглаарынга дузалап, бүдүрүлгенинг чаа курлавырларын илередир, ажыл-агыйларның специалиспаниязын эң дээрэ боттандырар, продукциязыны сайгарар, ону ол черинге ажылдап кылыр, колхозтар ажыл-чорудулгазын таварыштыр кат-тыштырыш чорудар арганы бээр. Демократиян централизминиң принцивинге тургустунар колхозтар эвилелдери бүдүрүлге-ажыл-агыйлар болгаш саң-хөө ажыл-чорудулганың хыналдазын чорудар, а эргежок чугула таварылга болганда колхозтарның иштики амыдыралының айтырыгларын чугаалажып көөр талазы-биле юридиктиг эргелиг болгаш турар ийик. Ол чорук колхозтарга болгаш колхозтар аразының организациялырынга социалистиг хообулу, дүрүмүү быжыглаарынга дузалаар ийик.

Бо үеде колхозтар экономика талазы-биле эң күчүлүг болуп бергеп. Ол чорук бодунуң хереңгилериниң кезиин культура амыдырал объектилериниң тудуунга болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдырынга чер-чер Советтериниң, күрүне, кооператив бүдүрүлгелериниң болгаш организациялырының хереңгилери-биле кады ажыглаар талазы-биле кодээ ажыл-агый артелиниң Уставының төлевилелиниг көөр арганы берген. Ындыг арга бистиң республиканың колхозтарында бээр бар. 1950 чылда ортумак-биле алыыр-га, бир колхоз 214 мун рубль акша орулганы алган болза, 1968 чылда 556 мун рубль болган. Тыванын колхозтарының ниити орулгазы 1964 чылга удур 26,2 хуу өскен. Орулга өскериглеп: 1946 чылда колхозчуларның күш-ажыл төлевиринге ниити орулганың 59 хуузун кирген болза, 1968 чылда 62,6 хуузун чарыгдаан, социал хандырылганың төп-чүткен фондузунуң шилчиңге 2,2 хуудан 5 хуу чедир көвүдээн. Ол-ла үениң дүргузунда колхозтарның арыг орулгазы 6,4 хуу, а кол хереңгилериниң кезиинге хуваашпас фондуну көвүдедиринге арыг орулгадан шилчиңге тос хуу, колхозчуларның культура-амыдырал хереглелиниге — ийи-үш катап көвүдээн.

Чижек Уставтың төлевилели чүгле кодээ ажыл-агый артелиниң хереткерин эргелеп башкарарынга киржир калбак эргелерни эвес, харын база ниитиниң ажыл-агыйынга магадылаан төлевирлиг ажылды алыр, бүдүрүлге мергежилин бедидер болгаш тускай эртемни чедип алыр, социал хандырылга, культура-амыдырал хандырылга болгаш өске-дээ ол ишкаш түүлдерни алыр эргени колхозтарның кежигүннеринге тыпсып турар. Моон-биле кады колхозчу бүрүзү Уставты болгаш иштики корум-чурумнуң дүрүмүн сагыыр, ак сетиилдиг ажылдың мурнакчы арга-методтарын шаңгээдип алыр хүлээглелиг. Ниити хурал азы баштаар чер өөрүн четтиргенин чарлаар, өртектиг белектер-биле шаңнаар, шаңналды тыпсыр, Хүндүлел самбыразынга киирер, «Алдарлыг колхозчу» деп атты тыпсыр.

Эрткен чылдың январьдан эгелээш кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүннеринге назылап кыраан талазы-биле пенсиядан ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар ышкаш, ол-ла назыда тыпсырыя эгелээн. Колхозчуларның пенсия хандырылгазының деңнелиин ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның пенсия хандырылгазының деңнелиниге чедир чоокшуладырының таварымчалыг байдалдары колхозтарның экономиказының улам ыңай хөгжүүнүү болгаш улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининң хире-чергези-биле чоорту тургустунар апаар.

Эш Мендуме Уставтың төлевилелин чугаалажып турда болган саналдарны тодаргайлап чугаалаан. Оларның арасында колхозчуларның профсоюзтар органын тургузары, хөй-ниитиниң даалгазы кылдыр эвес, харын хостаткан чүрүм ёзугаар ажылдаар ревизия комиссияларының дарга-ларын болгаш хереэженнер чөвүлелдериниң даргаларын тургузары чижектиг саналдар бар. Кодээ ажыл-агый артелиниң кежигүнү эвес ажылчын албан-хаакчыларының колхоз черни ажыглаарындан коллективтиг ажыл-агыйга доктаатынган хемчээлдиг төлевир тыртып бээр, колхоз черлериниң ыяштыг бүгү девискээрлерин күрүненин ыяш ажыл-агыйларынга шилчиндир бээр, колхоз баштаар черниң кежигүннерин болгаш колхоз даргазын түгле чажыт бадылаашкын-биле сонгуур база өске-дээ хөй-хөй саналдарны колхозчулар киирип турар.

Чижек Устав төлевилелиниг хамаарышкан бүгү өскертилгелерни болгаш немелдерни Бүгү-эвилелдиң колхозчулар съездизин белеткээр Төп комиссияга дыңнаткан деп, илеткелчи чугаалаан.

Илеткелчи оон ыңай республиканың райкүүскомнарының, бүдүрүлге эргелелдерининң болгаш Кодээ ажыл-агый министерствозунуң колхозтарны удуртуп турарында улуг достоинствалырының барын чогаалаан.

Материал-техниктиг база, четчир хемчээлдиг ажыл-ишчи болгаш аскша-хөреңги курлавыры бар. Ынчангаш бистиң республикавыстың колхозтарының түүл-бүрү адырларын бүгү талалыг хөгжүдүп болур. Ындыг турбүже мак, чер ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш белеткээрин улам көвүдедир дугайында партиянның, чазактың доктаалдарын чамдык колхозтар чедишкинниг күүседир хемчегерни албаан, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин бүгү адырларын шалыпкын кедүрер дугайында СЭКП ТК-ның март (1965 чылдагы) Пленумунуң шиитпирлериниң чаагай салдары чамдык черлерде ажыглаттынмайн турар.

Чамдык черлерде колхозчуларның, ыяңгыя одарладылгада ажылдап турар малчыннарның культура-амыдырал байдалын улам экижидерниче четпес кичээнгей салдынып турар. Чижээ, Эрзин район чурттазга тудуунга ажыглаар акша-хөреңгизин бо чылдың тос айынын дургузунда дөңгүп-ле 16 хуу шиңгээдип алган. Ка-Хем районнуң колхозтары 850 дөрбелчин метр чурттазга шөлүн тудуп алыр планныг турган. 292 дөрбелчин метр-ле чурттазга шөлүн ажыглаага киирген: Бий-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтары ол үениң дургузунда чангыс-даа дөрбелчин метр чурттазга шөлүн ажыглаага киирбээн.

Республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозу колхозтарның ажыл-чорудулгазын ам-даа четпес контрольдан, кодээ ажыл-агыйның район эргелелдерининң удуртукчуларынга, колхозтарның даргаларынга, тускай эртемниглеринге чугуу үеге негелде салбайн, ыяңгыя «Кара-Хөл», «Моген-Бүрен», «Тере-Хөл» чижектиг колхозтарның экономиказын кошкак





ЧУРУКТА: хурал үезинде. Индирде Чөөн-Хемчик районда «Искра» колхозтуң даргазы Д. НАСТЫК-ДОРЖУ.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

ЛЕНИНЧИ ЮБИЛЕЙГЕ

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнгенинден бээр үүс чыл юбилейинге уткуштур белеткел бүтү чурттаазы ышкаш, Тывада база улам калбарып, анаа алдаржыткан социалистиг чарыш ылаңгыя аныяктарны, комсомолчуларны өөредилгеже болгаш күш-ажыыже сорук киирип турар. Ол дугайын ВЛКСМ Тыва обкомунуң чоокта болган VII пленуму тодаргай демдеглээн. Пленумга Бии-Хем болгаш Барыын-Хемчик районнарының комсомол организацияларының ол алдарлыг ленинчи юбилейге белеткелиниң дугайында айтырыгны чугаалашкан.

Бии-Хем район күрүнеге сүт садарыының чыл планын 102,8 хуу, дүктү—117,6 хуу, а тос айларның эът планын 102,5 хуу күүсетпишаан, малдың баш санын бүтү чүүл аайы-биле өстүрген. Бо талазы-биле СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база облпрофчөвүлелдиң шилчинир Кызыл түтүн бии-хемчилер тиилеп алган. Ол бүтү чедишкиннерде районнуң оолдар, кыстары — комсомолчу аныяктарның биче эвес үлүг-хуулу киргенин демдеглээри чөптүг.

Ам районда комсомолчу аныяктарның сес трактор бригадазы болгаш авеноэу, беш сүт-бараан фермазы ажылдап турар. Ол ышкаш аныяктарның хой бригадаларында база эки чүүлдер бар. Биледигиниң сүт-бараан фермазының аныяк саавчылары ам бээри ортумаа-биле инектен 1300—1500 килограмм сүттүг саап алган. Районнуң комсомолчу аныяктары бо чайын мал чеминге беш муң тонна ситенин, школага беш үүс кубометр оттуглар ыяштыг белеткээн. Сали—Шушенск ГЭС-тиң тудуунга сезен ажыг тонна демир аймаан чыып дужаагаи.

Бии-Хем районда дөрт үүс хире комсомолчулар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган, ол бедик ат дээш дыка хөй аныяктар демисежип турар. Владимир Ильич Ленинниң «Улуг өгелээшкин». «Аныяктар эвилелиниң сорулгазы». «Чарыштың канчаар организастаарыы» деп ажылдарынга беш үүс бээнге ажыг комсомолчулар зачёттуг дужаагаи. Районнуң аныяктарының барык кезии Шушенскоеге чоорааи.

Бии-Хемниң Культура бажыңнарында, клубтарда, библиотекаларда В. И. Ленинниң амыдыралынга, ажыл-чорудулгазынга тураскаатказын делгелгелерни, стендилерни белеткеп аскан. Ленинчи темага кинофестивалын ленинчи зачёт үезинде ийи удаа организастаан. Ол ышкаш шеригпатриоттуг кижизидилгениң, агитасмассалыг ажылдың болгаш политиктиг өөредилгениң аныяктар оргузунда байдаазы база организастыг чоруп турар.

Барыын-Хемчик районнуң комсомолчу-аныяктары бо чылын эвээш эвес чүгула болгаш солуң ажыл-херектерни база кылган. Бүтүү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүтүү» комбинат тос айларда 1944 тонна арыг даг-дүтүн Төрээн чуртка берген азы бүдүрүлге планын 110 хуу күүсеткен. Коллективте дөрт үүс ажыг комсомолчу аныяктар коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алыр дээш демисежип турар, ол атты бежен ажыг комсомолчу чедип алган. Чылда чижек-биле алырга чеден муң рубль камналганы бээр чогаадыкчы, чаартыкчы саналдарны киирген.

Районда аныяктарның мал чеми белеткээриниң беш механизастаттынган авеноэу, трактор-ховунуң үш бригадазы ажылдап турар. Районнуң ажыл-агыйларында 22 тудуг отряды бар, анда 220 хире комсомолчу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы атты чедип алган, комсомолчу тос коллективтерге ол бедик атты тывыскан. «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая» сүт-бараан фермазының, «Шекпээр» совхозта аныяк тудугжулар бригадазының ажылы районда макталдыг. Ол ышкаш «Большевик» колхозтуң комсомолчу аныяктары делгем клубту, көрүштүг стадионну база тудуп кылган.

Ленинчи зачётта комсомолдуң бешен сес эге организацияларга киржип, районда чаарби алды политболгум ажылдап турар. Партия чырыдыышкынында 150 ажыг комсомолчу хаара туттунган. Көскү агитацияны организаставышпаан, лекцияны, масселыг кежээлерни база чорудуп турар.

Партийжи удуртулга-биле комсомолдуң чедип алган ол бүтүү көргүзүглери ВЛКСМ Тыва обкомунуң VII пленумунга демдеглеттинген. Моон-биле кады үлүг четпестер барын Бии-Хемниң болгаш Барыын-Хемчиктиң комсомол райкомнарының секретарылары Баян Саная, Геннадий Иргит олар боттарының илеткелинге база анаа санал берген эштер тодаргай чижектерге айыткан.

Аныяк өскенниң ортузунга кижизидилге массалыг ажылдың чамдык черлерде четпес тургустунганындан арагалаар, прогулдаар, ишпиниң чурумун үрээр чоруктар Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа чамдык районнарда бар. Иниитиге ажыктыг ажыл-ишпен оспак, бодунга үнелиг өөредилгеден хоорук шак ындыг байдал-биле моон соңгаар шыңгыы демисежирин пленум айыткан.

Комсомолчу аныяктарның ленинчи юбилейге белеткелиниң дугайын Тожунуң комсомол райкомунуң бирги секретары Ирина Очур, Кызылдың комсомол хоорткомунуң бирги секретары Александр Ромашов, Өвүрнүң комсомол райкомунуң бирги секретары Орус-оол Куулар, Каа-Хемниң комсомол райкомунуң бирги секретары Михаил Сымчаан болгаш өскеда районнуң комсомол ажылдакчылары чугаалаан.

СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары эш С. К. Токаның чугаазын пленумнуң киржикчилери улуг кичээнгейлиг дыңнаан. Салчак Калбакөөрекович бодунуң саналынга, комсомолчу аныяктар кол кичээнгейни шинтирлеттинмээн айтырыгларже, тодаргай ажыл-ишче угландырарын онзалап айыткан. Амгы сорулга, берген сөзүнге ээ болуруп, ажыл-ишче путёвка ёзугаар чоруткан комсомолчу аныяктарның күш-ажылга болгаш амыдырала эки үлегерин чедип алыр дээш организакчы, масса-политиктиг ажылды күштелдирери чугула.

Ленинчи юбилейге зачёт — ол дээрге партияның, бүтүү чоннуң мурнунга комсомолчу рапорт болуруун пленум демдеглээн. Тыванның комсомолчу аныяктары күш-ажылга, амыдыралга болгаш оөредилгеедэа үлегерлиг болуп, ол алдарлыг юбилейге бүтүү тала-биле үлам чедишкиниг ужуражыр деп долу шинтирлиг.



Октаргай делгеминге каш хүннер мурнунда ужудуп чораан «Союз-7» корабльдиң экипажының кежигүнү, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космочавы В. Н. Волков космоска ужудуушкун үезинде аныыпаар чемнерин аскан делгимнирин чанында олур.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВТИҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

Социализм чурттарында

● БОЛГАРИЯ

Толбухин округтуң В. И. Ленин атты улуг чер ажылдыг кооперативиниң ажыл-агыйының ажыл-ишчилери делегей пролетариадының баштыңчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн төлептинг уткууру-биле белеткенип турар. Кайтамчык хүнге алдар кылдыр чарыштышаан, кооператорлар агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдары турзажок дүжүттү дүрген ажаан алган. Суггарылганы болгаш чеминчидилгелерни биллилиг ажыглаанының ачызында олар гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 41,5 центнер кызыл-тасты, 60 центнер кукурузаны, 29,3 центнер тарымал тоорукту, 20,7 центнер фасольду алган, ынчангаш ол ажылагый округта бирги черни эзээн.

Чарыштың үргүлчүлевишаан, кооператорлар күзүн чажыт тарыыр тарааны эң кыска хуусаада дооскан.

● ЧЕХОСЛОВАКИЯ

Соңгу-чех бассейниниң шахтёрлары бо чылдың дөртку кварталында 13 миллион тонна хөмүр-дашты бээр дээш, ол болза планда көрдүгпенинден 250 муң тонна хөй дээни ол. Бо хүлээлгени Чехословакияны Совет Армияның хостаан хүнүнден бээр 25 чыл оюнга алдар кылдыр күш-ажылчы инициативаны калбартыр деп ЧКП ТК-ның кыйгырыыл деткиири-биле Мост хоорайга хөмүр-даш шахталарының мурнакчыларының чөвүлел хуралынга алган.

● ПОЛЬША

Варшавадан ырак эвес Вроцлавта эң улуг гидроэлектростанцияның тудугжулары ооң баштайгы агрегадын күрүненинң энергия четкизинге кошкан. Агрегат токту берип эгелээн. Электростанцияның төлевилел күүзү—1 миллион 620 муң киловатт.

Польша энергетиказының ол улуг электростанциязынга тургузаар турбиналарны, генераторларны болгаш өске-даа чугула агрегаттарны Совет Эвилели берген. Совет инженерлер польша тускай артемниглер-биле дүржулгазын солчуп, станцияның баштайгы агрегадын ажыглалга киирипкен.

● ВЕНГРИЯ

Бо чылын Венгрияның чер ажылдыглары үш миллион тонна ажыт тарааны ажаан алган. Ындыг дүжүттү ол чуртка тергинге санаар. Эрткен чылдарда чедип алдынган түүнелдерден дыка ашкан. Бо чылын кол культура —кызыл-тастың гектар бүрүзүнден дүжүдү 28 центнер хире болган. Мынчангаш чурттуң тараа талазы-биле шпиники хереглелдерин бүрүн хандырарындан аңгыда харын база ажаан алдынган тарааны чамдык дашкаар үндүрер арга тургустунган.

(СЭТА).

делегей бо хүннерде

Кайгамчык хүнге уткуштур

КАБУЛ. СЭТА-ның корреспондентизи В. Гаврилиниң дамчытканы болза:

Афганистанның хөй-ниитизи Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн байырлалдыы-биле демдеглээр дээш белеткенип турар.

Сураглыг афган чурукчу Недахл делегейде баштайгы социалистиг күрүненинң тургузуучузунуң чуруун чуруп эгелээн. Брешна В. И. Ленинниң чуруун үс-биле чуруп турар.

Чурттуң янзы-бүрү хоорайларында салбырларлыг афган-совет найырал ниитилели В. И. Ленинге бараан болдурган, ийи кожа күрүненинң найыралының болгаш кады ажылдажылгазының дугайын чугаалап турар делгелгени белеткээрин эгелээн.

Совет Эвилели-биле Афганистанның аразында найыралчы чаагай кожа-хелбээ харылзааларны тургускан дугайын делгем экранныг өңнүг чечен чогаал фильмин тыртыпары-биле «Ленфильм» студияның бөлүк ажылдакчылары Кабулда чоруп турар. Кажан афган улус англи колонизаторларга удур демисежип турган үезинде В. И. Ленинниң Кабулче чоруткан башгайгы дипломаттыг төлөөлериниң дугайын фильм таймылырлап бээр.

ССРЭ биле Афганистанның аразында 50 ажыг чылда үргүлчүлеп келген бузулбас найырал болгаш үре-түңнелдиг кады ажылдажылга янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуланашкынының чайынналчак үлегер-чижээ болур. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези болгаш бодунуң соңгу талада кожазының ак сеткилдиг дузаламчызынга даянмышаан, Афганистан амыдыралдың янзы-бүрү адырларынга улуг деңшилгени чедип алган. Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле хөй үлетпүр объектилерин тутkан. Үлетпүр объектилери чүгле национал экономиканы бижыглаарын эвес, харын база улустуң амыдырал денелин бедидерин афганчыларга дузалап турар.

Агрессчи политиказын шынзыктырып турар

ВАШИНГТОН. СЭТА-ның корреспондентизи Б. Ярочевскийниң дамчытканы болза:

«Атлантика ниитилежилгезиниң ассоциациязы» дээр чүвезиниң ам Вашингтонда эртип турар конференциязының темазы НАТО агрессчи блокту бижыглаары болуп турар. НАТО-нуң киржикчизи чурттарның «национал организацияларын болгаш салдарлыг хуу кижилерин» каттыштырган ассоциациязының амгы конференциязын «соок дайынның» төлу — НАТО-нуң үндезилеттинген хүнүнден бээр 20 чылынга бараан болдурган.

АКШ-тың күрүне секретары чоораан Ачесон, Канаданың премьер-министри чоораан Пирсон, написчи генерал чоораан, ам НАТО-нуң Европаның төп зоназында курлаг чер шеригнериниң командылакчызының албан-дужаалында олурар Ганс Шпейдель база НАТО-нуң өске-даа ажылдакчылары конференциягa санал берип, блокту бижыглаарын кыйтырган.

НАТО-нуң чиңгине секретары Манлио Брозио бодунуң саналынга «Америка биле европа эвилелчилериниң аразында харылзааларны» бижыглаар деп чүлчураан. Европаның айыыл чок чоруунуң болгаш тайбың кады ажылдажылгазының айтырыгларын чугаалажып көөру-биле ниитиевропа чөвүлел хуралын чыылдырар дугайында ССРЭ-нин болгаш социалистиг өске-даа чурттарның боттут саналындан ойталаар дээр НАТО-нуң туружун Манлио Брозио бадыткаан.

Моон-биле кады АКШ-тың даштыкы политиказын АКШ-та-даа база ол ышкаш өске-даа чурттарда, ылаңгыя Азияның болгаш Латин Американың чурттарында чидин-биле шүгүмчүлеп турарын демдеглээр ужурга Брозио таварышкан. «Америк рольду» кызырар дугайындыз негелдеринден АКШ-та калбаргынынга холбаштыр дуураазынын ол илергейлеп. НАТО-нуң чурттарының шеригнериниң санын кызырарынга удурланган.

Эп-сеткил каттыштырылгазынче «НАТО-нуң эвилелчилерин» кыйгырбышаан, Брозио хөй айтырыгларның, ылаңгыя НАТО-ну деткиири-биле «санхөө киржилгезин» хуваар дугайында айтырыгның талазыбиле НАТО-нуң чурттарының аразында чөрүлдөөлериниң барын мининген.

Ливанда байдал

КАИР. (СЭТА). МЕН агентилелдиң корреспондентизиниң Бейруттан дамчытканыбиле алырга, Ливанның шериг төлөөлекчизиниң дыңнатканы болза, сөөлгү хүнүнерде Ливанның мурнуу районнарынга ливан армияның кезектери биле палестина партизаннарның аразынга чепсектиг месилдежиишкини болган, ооң түңнелинде өлүрткен болгаш балыглаттырганнар бар болган.

Шериг төлөөлекчизиниң медегелиниден билдингенин ёзугаар алырга, Ливанның девискээринден Израильже удур партизаннарның демисельнге моондантаар дээр ливан эргечагыргаларының орлалдажышкынарының түңнелинде мегилдежишкин болган.

НИКОЗИЯ. (СЭТА). Ливанда сөөлгү болуушкуннар ханы айыылзыныышкынны араб делегейге болдурган.

Палестина партизаннарны деткээн күүзүлүг чыскаалдар бо чылдың апрельде Бейрутка болгаш чурттуң өске-даа хоорайларынга болган, ооң түңнелинде Ливанның чазаа албандан дүжеринче албадаттырган, а чазак кризиз мынчага чедир үргүлчүлеп турары билдингир болгай.

КАР-ның президентизи Насер Ливанның президентиниңге чагаа чорудуп, ливан армия биле палестина партизаннарның аразында месилдежишкинни соксадыр деп кыйгырган дээрзин Каир радиозу дыңнаткан. АУДР-ның Революстуг чөвүлелиниң даргазы Бумедьен Ливанда партизаннарга удур хемчегларын буруу шапкан.

Иракның революстуг командылалының чөвүдели медегледи ылыш, «бистиң араб ада-чурттувустуң базым-даа черинге» партизан хөделишкиннерин деткиир дээн.

Сирия Ливан-биле бодунуң кызыгаарын хаттан болгаш партизаннарга удур ливан армияның хемчегларын соксадырын негээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франс Пресс агентилелдиң корреспондентизи тускай медээлерни барымдаалаш, Бейруттан дамчытканы болза, чуртта байдалды чугаалажып көөрубиле араб чурттарның Лигазының чөвүзелиниң тускай хуралын чыылдырарын Ливан негээн.

Ленин дугайында лекция

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Коста-Риканың Улусчу авангард партиязының ТК-ның кежигүнү Умберто Варгас Кареопель В. И. Ленинниң амыдыралының болгаш революстуг демиселиниң дугайында лекцияны Коста-Риканың ажылчыннарынга, студентилериниге болгаш интеллигенциязының төлөөлекчилеринге номчаан. Лекцияны дыңнаары-биле каш-каш үүс кижи келген. Ленинниң өөредилиниң интернационалчы утказ-шыларынче кичээнгейни салган.

Умберто Варгас ол латин-америка чуртта ажылчын шимчээшкиниинге ленинчи өөредилиниң дээштиг салдарын Коста-Риканың ажылчы чоннарының амыдыралындан алган тодаргай чижектер-биле көргүскен. Ленинизмниң идеяларын өөренирин болгаш поптередирин калбартырының эртежок чугулазын лектор демдеглээн.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаал кылдыр Улусчу авангард партиязының программазын ёзугаар организастаан лекцил дыңнакчыларны ажок сонуургаткан.

Чидиригге таваржып турар

КАИР. (СЭТА). Элээн каш израиль самолёттар Суэц каналының соңгу талазында египет шеригнериниң туружун бомбалаарын оралдашкан. Ындыг болза-даа египет хыдыкчы самолёттар израиль агаар дээрбечилерин сывырып үндүрген деп, КАР-ның Чепсектиг күштериниң командылал черинин төлөөлекчизиниң ынналыынга чугаалаан.

Агаарга болган тулчуушкунга бир израиль самолёттуу аткан болгаш каналдың чөөн талазынга чуурулдур душкен. Бүтүү египет самолёттар боттарының базазынга чидириг чок ээп келген деп, КАР-ның чепсектиг күштериниң төлөөлекчизи мелегээн.

Октябрь 22-де Синайда израиль туруштарга египет ужар түүлүүн таварыштырган согуушкунун тайылбырлавышаан, КАР-ның Чепсектиг күштериниң төлөөлекчизиниң демдеглээнге болза, ол ужудуушкун үезинде Израильдиң ок-чемзек шыгжаан алаан каш складтарын болгаш өске-даа шериг объектилерин, 800-чеи 1000 чедир израиль солдаттар турар улус израиль лагерьин бомбалаан. Ол лагерьге хөй болүк бронетранспортёрлар келген үезинде египет самолёттар оны бомбалаан. Ооң түңнелинде дайзынга чедирген когарал ажок хөй болган. Израиль армияның складтарынга болгаш шериг дериштикиннеринге үнген өрт каш-каш шактарда үргүлчүлээн.

Октябрь 22-де халдаашкынның түңнелинде дайзынга эң улуг когаралды чедирген деп, КАР-ның Чепсектиг күштериниң төлөөлекчизи чугаалаан.

Чилиде бүзээлелдиг байдалды күш чок болдурган

САНТЬЯГО. (СЭТА). Чилиде реаксылыг эргилдени кылыр дээн орадажышкынга холбаштыр чидиглепген байдал чоорту чогумчуп бар чоруур. Улус чон демократтыг эргелерни болгаш хостагаларны, конституция тургузугну шинтирлиг камгалап, реаксылыг идеттернин бодалдарын үзе шапкан. Ам Чилиниң найысылалы Сантьягода бүрүн дүвүрээзин чок байдал тургустунган. Транспорт, магазиннер, кафелер, албан черлери болгаш будүрүлгелер ой-тавында ажылдап турар. Банкыларны болгаш школаларны ажыткан. Солуннарны аналдагыны ышкаш үндүрүп, радиостанцияларны болгаш телевидение ажылдап турар.

Чуртта бүзээлелдиг байдалы болгаш парлаагага тургускан хынаданы президентиниң декредин ёзугаар күш чок болдурган.

ОТЧЕТТАР БОЛГАШ СОҢГУЛДАЛАР

Ажылдың стилин сайзырадыр

ТЕС-ХЕМ районнуң «Чодураа» колхоз бо чылын алзаа чедишкиннерлиг болган. Кедээ ажыл-агый продуктуларын будүрериң мурнуку чылдардан көвүдеткен. Күрүнеге 3369 центнер эътти, 524 центнер дүктү саткан, пландан ажыр 445 центнер сүт база саттынган. Эрткен чылын бо сорулга күүсеттинмейн барган. Төрүүр үүс баш малга онаштыр бо чылын 92 хураганы, 100 кузуну, 85 аинайны өстүрүп алган.

Бо саннарны отчёт-соңгулдалыг хуралга чугаалап тура, анда партия организациязының секретары эш Ч. Дажыраа колхоз будүрүлгезинге коммунистерниң мөскү рольдуун онзалап демдеглээн. ССРЭ-ниң Дээди Советиниң депутазы коммунист эш И. Данзырүүне удуртkан бирги хойжу бригаданың чедип алганы түңнелдери колхозта үлегер-чижек болуп турар. Бир эвес 1968 чылда бригада төрүүр үүс хойдан-на 81 хураганы камгалап алган (ол колхозта дээре көргүзүт) турган, бо чылын ол сан 112 четкен. Анда төрүүр кодаларының малчыннары социалистиг хүлээлгелерин шүптүзүн эжиp күүсеткен. Коммунистер И. Чамзыы-оол, С. Шимит, И. Данзырүн олар 116 чедир хураганы камгалап алган. Партия бөлүүнүң удуртукчузу С. Шимит бодунга хамаарышкан ажылындан аңгыда, партийжи хүлээлгезин эки күүседип, малчыннар ортузунга организасс-массалыг ажылды эжиктеткен.

Коммунистиг күш-ажылдың Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективин хүлээлгелерин эки күүседип турар. Колхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи коммунист Ч. Баткар тос айларда 1700 килограмм сүттүг инек бүрүзүнден саап ап, районга шылтараан. Кадарчы С. Чикейниң коданында инектерни шүүтер торушкен, а бызаалары база меңги. Одар-белчиирбин шын таарыштырып турарындан олар эки семиртилгени алган.

Ийнги хойжу бригаданың ажылы чоорту эжикжип турар. Күрүнеге эът, дүк садарының чыл планнарын ол күүсеткеи. 100 хойдан-на 90 хураганы камгалап алган, ол мурнунда чылдан оранчок бедик көргүзүг. Коммунист бригадир Ш. Сырат бригаданы удуртурунга мергежип, кыымак ажылдап турар.

Т УДУГ бригадазы планның даалгаларыны күүседир дээш чамдык ажыылдарны кылган. Чурттала бажыңнары, мал кажаалары тударын аңгыда, 28 муң туулбуну кылган ажыглап турар, чүгай база белеткеп турар. 20 автомашинэ кирер гаражтың тудуун доозар чыгаан. Чазаныр мастерская ажылдап турар. Колхозчуларның амыдырал байдалдарын эжиждер хемчегler алдының келген. Моральдыг болгаш материаллыг шаңнал-макталдың ынны-бүрү хевирлерин боттандырып турар. Коммунистериң барык-ла 40 хуузу колхозтуң экономиказының кол адыры—мал ажылында бижыттынган.

Моон-биле кады ажылдың амгы байдалы партияның негелдезинге ам-даа дүүшпейн турар деп саналбергеи коммунистер тодаргай фактыларга шыңгыы шүүгүмчүлээп. Мал ажылында чүгүлә чүүл — ооң бажының саны планнаттынган санарга (хойдан өкпеи) четпээн. Тарын боозадылганы эртеминиң негелдезин ёзугаар чорудары чедип алдынмаан. Малга чем белеткелиниң планы күүсеттинмээн. Чер ажылы ам-даа каражалыг болуп артышпаан. Механизаторлар ортузунда социалистиг чарыш организастаттынмайн турар. Чамдык колхозчуларның сагылга-чуруму ам-даа кошкак. Хөй-ниитиниң чурумун үрээр таварылгалар хаая эвес болгулаар.

Четпестерни эдер төлөдө, колхозчулар ортузунга партийжи-политиктиг ажылды калбартыры чугула деп хураалдан демдеглээн. Партбюро бо ажылды четпес чоруткан. Оон үржүүнда кижилер-биле ажыл кошкаан. Ажылга харысалга чогум, арагалааны дээш ыйыстыг бода мал фермазының эргелекчизи турган Ч. Хылбаң-оол СЭКП кежигүнүнүң кандидадыкпан үндүткеи. Коммунист малчыннар В. Самдан, С. Аралдың оларның харысалга чогуындан хөй санныг малды чидирип, төтчеглээн.

ПАРТБЮРОНУҢ, ооң секретарының ажыл стилинде четпестерни коммунистер шүүгүмчүлеп, чаа соңгудар состав ажыл-чорудулгазын эде көөрүн иегээн. Шүүгүмчүлелди тоон көрбес, а чамдык таварылгаларда харыы-даа кызыр хевир бар деп К. Аракчаа, С. Чикей олар демдеглээн. Ол ышкаш хүлээп алган шинтирлиг күүседирде тус-тус кижилерге даасса-даа, ооң хынаныызын катап кыыбас турган деп И. Данзырүн айыткан. Колхозтуң ажылын хүн бүрү анализтеп, коммунистерден дыңнаан ажылын кижи бүрүзүнден тодаргай айтырбайн турганы партбюронуң бир четпеан деп чугаалаан.

Удуртукчулардан, тускай эртемниглерден негелденип күштелдирерин Д. Дирчин чугулаган айыткан. янчалаа-даа колхоз даргазының ажылын холгаарлавас херек. Чолчавчылар болгаш механизаторлар ортузунга партийжи организастыг ажыл четпес деп Х. Долгар шүүгүмчүлээн. Ында партия бөлүүнүң удуртукчузу өске ажылче шилчээн соонда соңгулда чоруттаан, элээн каш айларда партия бөлүү эвээ тургаи. Ажыл стилиниң талазы-биле коммунистериниң мындыг шүүгүмчүлелдериниң чөптүүн хурал демдеглээн. Ол четпестерни чаа состав болдурбазы ажыл-херекке улуг идиглиг болуруи хурал айыткан.

А. ДЕМБРЕЛЬ.

ЧЕЧЕН СӨСТҮҢ ЭГЕЗИ ААС ЧОГААЛЫНДА (М. Горький).

ЧОННУҢ АЛДЫН ЭРТИНЕЗИ

Республиканың барыын таныкы Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр, Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарының тоолчуларының слёту бо чылдың октябрь 20—23 хүннеринде Чадаана хоорайга болуп эртеди.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң даргазының оралаңчызы Х. А. Анчымаа слётту ажыкташ, эге сес чугаалаан. СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң секретары эш Дүзүш слёттүң киржикчилеринге байыр чедиртеш, оларга чогаалдыкчы чедишкинивериң нүүзээн. Оон соонда слёттүң киржикчилери эртемден А. К. Калзаңның «Улустуң аас чогаалы болган оон коммунистиг кижизидилгеге үжүр-дүзазы», Дылдың, литератураның, төөгүүнүң, тыва эртем-шинчилел институдунуң эртем ажылдакчызы К. Доржуның «Эрги номнарны дилеп тывары болган бөгүнгү амыдыралга оларны ажыглаары», композитор С. Бюрбениң «Тыва улустуң ыр-шоору болган хөгжүм херекселдери» деп илеткелдерни дыннап, чугаалажыкан. Тоолчулар Дажы-Билбин (Улуг-Хем), Соян Наадың (Барыын-Хемчик), Мөңгүш Чанзан-оол (Чөөл-Хемчик), Сая Самбуу (Мөңгүн-Тайга), Хомушку Успун, Хертек Кунгаа (Бай-Тайга) болган өскелер-даа санал бергеш, мында чыыштарны арттырыр турары улустуң аас чогаалын чыып, ону улам ыцай сайзырадырынга ажыктыын олар демдеглээн.

• • •

Совет Тываның чэрби бөгүнгү чыл болган оон чоокта чаа демдеглеп арттырган. Нинтилел хөгжүлдезинге хамаарыштыр алыр болза, ол дыка кыска үениң иштинде Тываның ажылчы чоннары ажыл-агыйн, культура тургузуушкунунга найгамчык улуг чедишкинивериң чедип ап, бодуунуң хөгжүлдезинге бурунгаар хере базыларын кылган.

Коммунистиг партия болган Совет чазак ССРЭ-ниң хөй национал улустарының национал хевирзиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразының хөгжүлдезинге доктаамал сагыш салып келген. Оон бир тодаргай херечиин тыва улустуң культуразының кайгамчык сайзыралы болур. Ам республикада күрүве филармониязы, хөгжүм-шин театры, элээн каш районнарда улусчу театрлар, барык суур бүрүзүндө клубтар, улуг ажыл-агыйларда болган районнар төптеринде культура бажыңнары ажылдап, музыка, уран чүүл талазы-биле тускай мергежилиг кадрларны белеткеп турар өөредилге черлериниң саны чыл бүрүзүн хөвүдеп орары болур.

Республикада эртем, чечен чогаал, музыка чогаадылгазы-биле чертелештир улустуң аас чогаалы, ыр-шоору сайзырап, оларның идей-политиктиг утка-шынары бедөөн. Чадаанага болган слётка республикада алдар-сураглыг аныяк ыраажылар, тоолчулардан ангыда, аас чогаалының хоочун төлөлекчилери Салчак Дондук, Сая Самбуу (Мөңгүн-Тайга), Хертек Кунгаа, Кара-Доңгак Шыжыыр (Бай-Тайга), Соян Наадың, Хомушку Дажы-Билбин, Хертек Амырбит (Улуг-Хем), Мөңгүш Амашкин, Оюржак Сорбу (Чөөн-Хемчик) олар киришкен.

Улустуң аас чогаалы—тоолдар, тоолчурту чугаалар, тывылыктар, уран-чечен сөстер, үлегер домактар, чонның ыр-шоору ажылчы чонның эстетиктиг киржизидилгезинге улуг ужур-дүзазы.

Бүтү делегей пролетарлардың улуг башкыңчылары К. Маркс, Ф. Энгельс улустуң аас чогаалын бедик үнелеп, оларның дугайында түүлдерни бижип, чугула түңнел чугааларны кылган. В. И. Ленин улустуң аас чогаалын эки билир чораан болган чогаалдарывыга калбаа-биле ажыглап чораан. Ол эртем ажылдакчызы Овчуковтуң чыгааны «Сонгу чүк улустарының тоолдары» деп номну номчаап, солуп ном-дур, аңаа үндезилээн шинчилел ажылдарын кылып болур-дур деп чугаалаан.

Бүтү делегейге сураглыг орус-даа, совет-даа, даштыкы-даа чогаалчылар улустуң аас чогаалын үнелеп, ону чечен сөстүң үнер дээш кылдыр саңап келген. Бистиң тыва чогаалчыларывыстың чогаалдарында улустуң аас чогаалының мерген, эгээртинмес хөй курлавырлары ажыглаттынган. Пролетарның улуг чогаалчызы М. Горький мынча деп бижээн: «Улустуң ырлары болган үлегер домактары бичии хемчээлдиг, ынчалзаа-даа оларда бүдүн-бүдүн номнар иштин бодаллар сиңиккен болур».

Чонның тоолдары чангыс хүн аевс, а мөңге чурттап, кижилерни күш-ажылга, Төрээн чуртуңга, чонуңга ынак кылдыр кижизидип, маадырлыг чоруктарже сорук киирип турар. Тоолдуң мактаан-даа, бахтаан-даа, утказы өлүм чок, оларның кижизидикчи утказы кажан-даа читпес.

Тыва улустуң аас чогаалын чыыр ажыдыы он тос чүс чылдың төнчүзүндө чээрби чүс чылдың эгезинде орус эртемденнер К. Каташов, В. Радлов, Г. Потанин, Ф. Кон олар эгелээн. Совет үеде ол ажыл улам калбарган. Бистиң мөгээн тоолчуларывыс Түүлүш Баязаның (Улуг-Хем), Оюржак Маңнай, Мөңгүш Агыыдыр (Сут-Хөл), О. Чаңчы-Хөө (Мөңгүн-Тайга), Бөлүк Балдыр (Тожу) олар бо ажылга эки дузалашкан.

Совет үеде тыва улустуң аас чогаалының 10 ажыт чыындызын парлап үндүрген, оон дугайында хөй эртем ажылдарын бижээн. Чонның төөгүзүн, оон ажыл-агыйн, культура, социал хөгжүлдезин шинчилээр талазы-биле эртем-шинчилел ажылынга аас чогаалы үнелеп чедирип турар. Ынчангаш аас чогаалын чыып бижиири, эрги үениң номнарын дилеп тывары коңчуг чугула ажыл болур.

Москваның, Ленинградтың, Лондонуңун, Парижиниң, Улаа-Баторуңун болган өске-даа улуг хоорайларының улуг-улуг библиотекаларында ол номнарны чыып, шинчилеп турар. Моол, алтай, орус, тибет, ханас, кыдат болган өске-даа чогаалдар тагдан бөөр харылаалыг чораан. Ол дугайын «Ажы-Бурыу хаан», «Мингер-Мижит», «Кезер-Мерген», «Үлегер дазай», «Оюн Дуңгүүр», «Сарын Көгөө, «Тыва төөгүзү», «Көк дептер» болган өске-даа номнар хереченлеп турар. Чижээ: таңгыт дылга парлаан «Кезер тоожузу» деп ном Тывага бар тургаш, ол ышкаш ам бижиттинген чамдык тыва тоолдарның моол дылда номнары бар турган.

Тываның эртем-шинчилел институду революция мурнуулагы болган 20—30 чылдар үезиндеги хөй номнарны чыгаан. Ол ажылга Оюдар Төмүр-оол (Чадаана), Оюн Лөңдүп (Межегей) олар идепкейлиг кирипкен.

Эргинин тураскаалы болур номнарны чыырын үе далаштырып турар, үүге дээрге революция үезинде черде шыгжаан номнар аз-чаъска, изиг-соокка үрелип турар. Аңгы демиселиниң үезинде байларның хөрениинин хавырын турда, чонга ажыктыг, эртем-шинчилел ажылынга үнелиг түүлдерни чыып кадагадаар дугайында партияның айтышкынарын революциянын хөрээнге хора чедирип турган өжээтен идегеттер арат чонга шын аевс тайыгбырланыдан хөй эрги номнарны ис чок чидир шыгжаан. Чижээ: Муңгаш-Сал деп кижи Кара-Хөлдүң Даспы-Бажы деп черге аът чүгү номбу чажырып сукнан. Сүт-Хөлдүң Кызыл-Тайгада, Бай-Тайганың Кара-Хөлде, Шемиде, Тес-Хемниң О. Шыналда, Өвүрүңү Улаа-тайда, Улуг-Хем районда күйларда хөй номнарны шыгжаан. Ол номнарны дилеп тывары хүндүлүг херек. Улугдаа, бичии-даа кижилерни, туристерни бо чугула ажылды кылырынче хөөра тудары черче партия, совет, комсомол болган хөй-ниитиг организациялар соңуурган, чонның ырлары бижип эгелээн. Ылангыы бо ажыл совет үеде оңза калбарган. 1947 чылда «Ырлар» деп чыындызы парлап үндүрген. Оон соонгу чылдарда элээн ышкаш ырлар чыындылары, листовкалар үнгүлээн.

Сөөлгү чылдарда тыва композиторлар чонның арааныдан өзүп үнүп, улустуң ыр-шоор айтазынга үдезинээш, улуг хемчээлдиг музыка чогаалдарын бижип турар апарган. Маңаа А. Чыргал-оолдуң «Алдан Маадыр» деп маадырлыг поэмазын, Р. Кенденбильдин «Чечен биле Белекмаа» деп оперетказын болган өске-даа музыка чогаалдарын кинрип болур. Тыва улустуң шагдан бөөр ажылдаң чораанын бызаанчы, шинл. демир хомус, шоор мышкын хөгжүм херекселдерин ам улам сайзырадып кылып, улустуң хөгжүм херексээдерииниң оркестрлерин тургузуп турар апарган.

Слёттүң үшкү хүнүүнде түнелдиң үндүрген болган оон киржикчилериниң шилиттингеп чогаалдарындан тургускан солуң концертти РСФСР-ниң алдарлыг, Тыва АССР-ниң улустуң артысгы Кара-кыс биле Маисин Мунзуктарының, композитор С. Бюрбениң киржилеэи-биле нүүсетпеннин хөй көрүүчүлер магадап көрген.

Слёттүң түнелиниде 45 хире тоолду, 400 ажыт ыр, тывызык, чечен болган үлегер домактар, йөрээлдер, алгаш-ыглар чогаалдарның чыып бижээн. Оларр Чамыян «Оюн дүңгүүр» деп номнуң моол дылдаан чечен очулгавын бергеп. Тоолчулар С. Самбуу, С. Доңдук, Х. Кунгаа, О. Опуштай, С. Наадың, И. Амашкин, К. Чанзан-оол, К. Амырбит, ыраажы О. Чамыян олар эки шынарлыг, хөй аас чогаалдарын берген.

Тоолчуларга ертектиг шаннаадарны тывыскан болган дылдың, төөгүүнүң, литератураның Тыва эртем-шинчилел институду-биле харылаажы ам-даа улам быжыглап, улустуң аас чогаалын чыырының талазы-биле кыыр боттуг ажылдарны дүгүрүшкен.

Д. АНАЙ-ООЛ,
(бистиң тускай корр.).

ЧУРУКТА: Мөңгүн-Тайганың сураглыг тоолчузу Сая Самбуунуң чадаган-биле боду үдезинээн, тоол ыдыы ораны.

ТУРАСКААЛДЫГ ХҮНГЕ

ЛЕНИНЧИ ШЫННЫҢ ТАРАДЫКЧЫЛАРЫ

★ МОСКВА. Москвада, Бүгү-эвилелдиң даштыкы дыларының күрүне библиотеказында деңгеле ажыттынган. Ону «Ильичиниң бодаларының, сестери биле ажыл-херектериниң» бүгү планетада тилелгелиг базымы деп болур. Оон темазы: «В. И. Ленин болган национал-хосталгалыг шинчээшкинивериң».

Владимир Ильич колониалдыг дарлалга болган социал дең эвес чорукка улуг улустарының демиселии кичээнгейлиг хайгаараи чораан. Ильич национал айтырыгның дугайын бодунуң чогаалдарынга хөй удаа бижип келген. Чөөн чүк улустарының национал-хосталгалыг шинчээшкинивериң дугайында, делегейниң коммунистиг шинчээшкинивиниң чаңгыс эвилиң дугайында оон араб, бенгал, иьетнам, корей, япон дыдарга, урду дылга парлаттынып үнген ажылларын ол делегеттеде калбаа-биле көргүскен.

Делегеттеде киргеи хөй санныг чыынды чогаалдар номнары амгы үеде делегейниң революстуг хөгжүлдезинге Октябрь революциязының салдарын, В. И. Ленинниң өттүр көргүшкүнүүр чугаалаан бодаалдарының Азия, Африка, Латин Американың девискозерзеринде амыдырапга боттанып турарын көргүзүп турар.

(СЭТА-ның корр.).

• • •

УКРАИН НОМЧУКЧУЛАРГА БЕЛЕК НОМНАР

КИЕВ. Украинаның политиктиг чогаалдар үндүрер парлалга чери В. И. Ленинниң Чогаалдарының Долу чыылдазының бештайгы ийи томүн орус дылга бешки парлаттынып үнгенинден украин дылга очулдургаш, парлап үндүрген. Ол 55 томнуг үндүрүлгени Украинаның КП ТК-ының шийтпири аңгылар боттаңдырып турар. Оң-ла парлалга чери Владимир Ильичиниң чогаалдарын үш томнуг кылдыр, «В. И. Ленин совет социалистиг демократияның дугайында» деп чыынды чогаалдар номун, башкыларының түс-түс чогаалдарын ортумак школаларның өөренчилери ажыглаар бичии библиотека кылдыр парлап үндүрген.

Ильичиниң теоретиктиг номалдының дугайында чугула хөй-хөй шинчилел ажылдарын тураскаадыг үүнге уткуштур парлап үндүрер кылдыр Украинаның оон өске парлалга черлери белетизеп. Ылаңгыя «Эртем бодалы» деп парлалга черидзеп УССР-ниң Эртемнер академиязының философия институдунуң эртемденнериниң «В. И. Ленин болган социологиниң чамдык айтырыглары» деп чыынды ажылдар ному парлаттынып үнген. «Ленинниң чырыткан оруу-биле», «Социалистиг индустриализациязының зениин планы болган оон Украинада боттанып турары», «В. И. Ленин украин улустуң чечен чогаалывда болган уран чүүлүнде» деп номнар база аңаа парлаттынып үнген.

• • •

ИЛЬИЧИНИҢ ХОВАР ПОРТРЕДИ

★ МИНСК. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бөөр 100 чыл болуруна уткуштур БССР-ниң күрүне музейинге Ленинчи вал ажыттынар. Залдың көргүзүг чүүлдеринче бирээзи 1918 чылда Петроградка парлаттынып үнген, хөй эвес тиражтыг ажык чаган майны болур. Ажык чаган майының арын талазында В. И. Ленинниң портреди парлаттынган. Оон кыдында «В. Ульянов (Ленин)» деп хол үзүгүн чураан. Портреттиң аланда мынчалдыр ат салдынган: «В. И. Ульянов (Ленин). Улус Комиссарларының Чөвүделиниң Даргазы».

Мында чаа Ленинградка ол портреттиң үлегер майны тыыланган. Ону чураан кижи Петроград чурукчузу В. Эмиров болган. Оон мергежилиниң уран чүүл шинчээчизи бедик-биле үнелээн. Ажык чаганың ол чурукчуг «Минск» майны хөвар чогаал деп чүве база илерээн. В. И. Ленинниң Москвада Төп музейиниң фондуларында, оон Ленинград салбырында болган өскелээ черлерде мындыг чогаалдар чок.

Чурукчуг чагаа майының төөгүзү база сонуургавчыг. Оон эзин чораан Витебск областың Поставск районунуң суурларының бирээзиниң чурттакчызы И. И. Ливко хамаатты дайынның киржикчизи турган. Баштынчының ол бичии портредин И. И. Ливко аныяк Кызыл Армиянның түрелдезинге шериг албанын арттырып турган алган. Фашистиг ажелел чылдарында ону идегелдиг черге шыгжаан кааи. И. И. Ливко ол чагаа майны музейге дамчыдып берген.

(СЭТА-ның корр.).

СЕСКИ САЛЫГ СООНДА...

Бурунгу хүн республиканың шыдыраа чемпионадының киржикчилери мурнунда чедир ойнаттынмаан салыгдарны ойнаан.

Мөңгүн-оол Тюлюш спорт мастериже кандидат Геннадий Галузин-биле салыны уламчылаан, ону хөйнем кылдыр доозарынга бүзүрелдиг-орган. Ынчалза-даа оонуун төнчүзүндө кошкак ойнап кештериниң нарын туружун сайгарып шыдавайн бергеш, уттурган. Бистиң бирги раздчылаарывыс оонуун төнчүзүнге келгеш, «ийи буду аскай» бөзрин өске-даа салыгдар тодаргай херечиин турар.

Хеймер-оол Оюдар Новосибирскиниң шыдыраачызы Петр Огурцов-биле салгаш, база-да частырыглыг кештерни кылгаш, хайым кылдыр дооскан.

Чыртак-оол Оюнуун дайзында адынын дужунда ийи сан немежи бергеп. Ол спорт мастериже кандидат Альберт Панюкинин болган бирги разрядты Матпа Хомушкуну утка-кан. Хомушку А. Панюкинге болган Н. Небылицынга база уттурган. А. Новиков Өнер-оол Бегзаның тиилээн.

Моон түңнелиниде маргылдаанын үштүн ийи кезии доозулган-дыр. Киржикчилериң байдалы мындыг: Г. Галузин 8 салыгдан 6,5 санны алгаш, бирги черде чорун турар. А. Новиков 7 салыгдан 5,5, Н. Шишигин 8 салыгдан 5,5, Н. Небылицынга 5 санны алган. Маргылдаанның киржикчилериниң эң-не аданда 7 салыгдан 1 сан алган Матпа Хомушку чорун турар.

П. АНТОНОВ.

ШЫДЫРААА

КЕЛИР ҮЕНИҢ НҮҮРҮ-БИЛЕ

Тываның өңнүг металлургия үлетпүрүнүң башгайгыы—Хөөү-Аксы кобальт комбинадының кол металлургу Доржу Бузур-оолдуң дугайынга чыыр сестерни бижээн.

Ийи дугаар ортумак школа болдунуң төөгүзү-биле байдак, оон чаңгыс өөредилге чылын доосканнарын безин чугаалаар дизе хөй шак-те негеттинер. Ол харын ам эскертинмес, чаңчыл болган чүве апарган кылыр сагыныырар...

...Бакэ катап ол-ла школаның үлүг залы, шевергин улуг коридюрлары, классталры, үүлүг, чыыр өрээлери, оон класталга-шимелдези чыл келген үнүг аныяш турар, амыдыралдың негелдээнин ёзугаар школаның амыдыралы база чаартының, өскерлип турар. «Ленин диритлерден артык дирип», «Бым-зал, чүү-даа уттундурбаан», «Шүлүкчү», «Неделяның чаа чүүлү» деэш өөн-даа өске темаларга кылган, сиңгээн монтажтар, чуруктар бар. Алдын өңнүг үүжүктер, чараш класталга, школаның иштики дериптезии бо бүтү чүгле школаның өөреникчилерин эвес, а аңаа өскээртен келген кижилерниң сагыш-сеткилин өөртүр.

Маңаа доозукчулар-биле, бүзүрүлгенин мурнакчылары, чогаалчылар, артистер, композиторлар-биле өөреникчилерниң ужуражылга кежээлери бо-ла болгулаар. Школаның директзиязы, башкылар чөвүлелии, партия, комсомол, профэвилел организациялары ону шын организастап турар. Бо удаада зал үлдүр ада-иелер чыыпган турган. Бүгү ада-иелериниң хуралы эгелээриниң мурнуу чарыында шевергин кеттингеп, кара хүреп платъелерлиг, ак мөңгүдүрүктүг оң бөө кыстар сцена кырынга үнүп келгилер. Ол-ла школаның доозукчузу, Тываның өңнүг металлургия үлетпүрүнүң башгайгыы—Хөөү-Аксы кобальт комбинадының кол металлургу Доржу Бузур-оолдуң дугайынга чыыр сестерни бижээн.

Ийи дугаар ортумак школа болдунуң төөгүзү-биле байдак, оон чаңгыс өөредилге чылын доосканнарын безин чугаалаар дизе хөй шак-те негеттинер. Ол харын ам эскертинмес, чаңчыл болган чүве апарган кылыр сагыныырар...

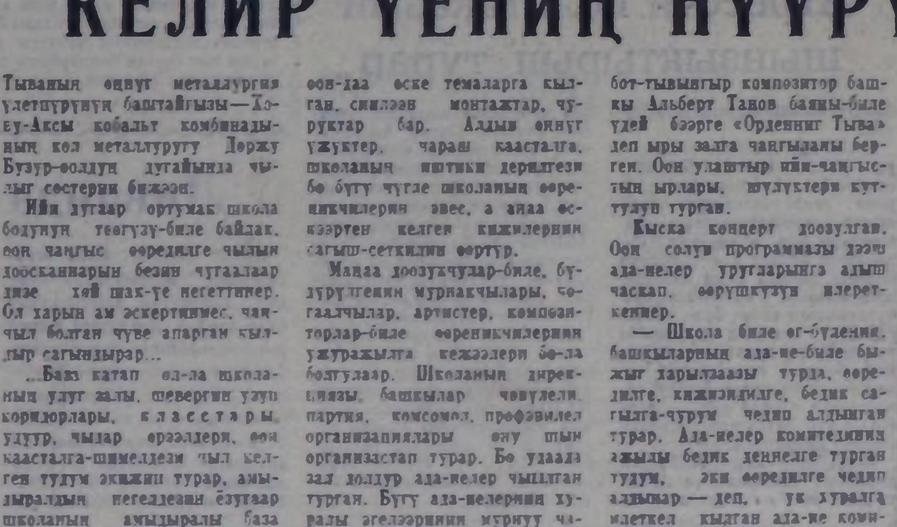
...Бакэ катап ол-ла школаның үлүг залы, шевергин улуг коридюрлары, классталры, үүлүг, чыыр өрээлери, оон класталга-шимелдези чыл келген үнүг аныяш турар, амыдыралдың негелдээнин ёзугаар школаның амыдыралы база чаартының, өскерлип турар. «Ленин диритлерден артык дирип», «Бым-зал, чүү-даа уттундурбаан», «Шүлүкчү», «Неделяның чаа чүүлү» деэш өөн-даа өске темаларга кылган, сиңгээн монтажтар, чуруктар бар. Алдын өңнүг үүжүктер, чараш класталга, школаның иштики дериптезии бо бүтү чүгле школаның өөреникчилерин эвес, а аңаа өскээртен келген кижилерниң сагыш-сеткилин өөртүр.

Маңаа доозукчулар-биле, бүзүрүлгенин мурнакчылары, чогаалчылар, артистер, композиторлар-биле өөреникчилерниң ужуражылга кежээлери бо-ла болгулаар. Школаның директзиязы, башкылар чөвүлелии, партия, комсомол, профэвилел организациялары ону шын организастап турар. Бо удаада зал үлдүр ада-иелер чыыпган турган. Бүгү ада-иелериниң хуралы эгелээриниң мурнуу чарыында шевергин кеттингеп, кара хүреп платъелерлиг, ак мөңгүдүрүктүг оң бөө кыстар сцена кырынга үнүп келгилер. Ол-ла школаның доозукчузу, Тываның өңнүг металлургия үлетпүрүнүң башгайгыы—Хөөү-Аксы кобальт комбинадының кол металлургу Доржу Бузур-оолдуң дугайынга чыыр сестерни бижээн.

Ийи дугаар ортумак школа болдунуң төөгүзү-биле байдак, оон чаңгыс өөредилге чылын доосканнарын безин чугаалаар дизе хөй шак-те негеттинер. Ол харын ам эскертинмес, чаңчыл болган чүве апарган кылыр сагыныырар...

...Бакэ катап ол-ла школаның үлүг залы, шевергин улуг коридюрлары, классталры, үүлүг, чыыр өрээлери, оон класталга-шимелдези чыл келген үнүг аныяш турар, амыдыралдың негелдээнин ёзугаар школаның амыдыралы база чаартының, өскерлип турар. «Ленин диритлерден артык дирип», «Бым-зал, чүү-даа уттундурбаан», «Шүлүкчү», «Неделяның чаа чүүлү» деэш өөн-даа өске темаларга кылган, сиңгээн монтажтар, чуруктар бар. Алдын өңнүг үүжүктер, чараш класталга, школаның иштики дериптезии бо бүтү чүгле школаның өөреникчилерин эвес, а аңаа өскээртен келген кижилерниң сагыш-сеткилин өөртүр.

Маңаа доозукчулар-биле, бүзүрүлгенин мурнакчылары, чогаалчылар, артистер, композиторлар-биле өөреникчилерниң ужуражылга кежээлери бо-ла болгулаар. Школаның директзиязы, башкылар чөвүлелии, партия, комсомол, профэвилел организациялары ону шын организастап турар. Бо удаада зал үлдүр ада-иелер чыыпган турган. Бүгү ада-иелериниң хуралы эгелээриниң мурнуу чарыында шевергин кеттингеп, кара хүреп платъелерлиг, ак мөңгүдүрүктүг оң бөө кыстар сцена кырынга үнүп келгилер. Ол-ла школаның доозукчузу,



Тыва хээ-биле каастаттынган дептем зал. Эң-не коску черде «Чечектел-ле, Төрээн Тывам!» деп сиңгилип бижээнин номчуур бис. Ханада школаның эң тергиин доозукчулары, оон чоргаараалы — тээрби бөө доозукчуларның аттарын чараштыр чуруп бижээн, оларның кижи бүрүзүнүң кандыг медаль-биле, кайы чылда доосканын номчуп болур. Ол дээрге школаның Хүндүлел самбырааы-дыр. Шинда тээрби сес ат кижиттингеп. Шинда таныш, билдингир, сураглыг аттар хөй. Олар ам шуптуу дээш эртеминг, харын-даа хөй-ниитиниң, партия, совет органнарының ажылдакчылары, башкылар, эртемденнер, чогаалчылар, композиторлар апарган.

Найысылал Кызылга Тываның ийи дугаар ортумак школазын чүгле үстүнде тээрби сес алдын болган монгун медальар-биле доосканнарын ангыда, чүс-чүс доозукчулар ортумак билигни ап, оон соонда Совет Эвилелиниң янзы-бүрү хоорайларының дээди өөредилге черлерин доосканнар, ангыдагы мергежилиг кадрлары болуп, төрээн Тывазында бараан болуп ажылдап турарлар. Чангыс чижек. Доржу Бузур-оолдуң адын кым билбезил. Шынап-ла, оон дугайында очерктерни чүгле бистиң республиканың солуннарындан эвес, харын Эвилелиң солун, журналдарындан номчуур бис. Бо неделяда Кызылдың киоскыларынге «Огонёктуң» чаа номеры келген. Оон Совет Тываның 25 чыл болган ойнга турасказаткан чуруктарлыг арыннарында «Енисейниң төрүттүнген чери» деп Н. Быковтуң очеркинде Тыва дугайында, оон кижилериниң дугайында хайыы чугаалаан. Техника эртемнериниң кандидазы.



«Бичии үезинде».

В. ВОЛЧЕНКОНУҢ чуруу.

ПЯТЕРО с НЕБА



Республиканың киноэкраннарынга удавас

«БЕЖЕЛЭЭ ДЭЭРДЕН»

деп чаа кино үүнүп эгелээр. «Ленфильм» киностудия ону үндүрген.

КИНО

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: Киночымыцы 10, «Оң сестиг хургааннар» 14, «Кежээниң-не ең бир шакта» 12, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Киночымыцы 10, «Салерни ам кым дээрил» 11.20, 1.30, «Лайфиер колониязы» 3.30, 5.20, 7.20, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Бирги классчы» 10, 11.45, 13.30, «Баштай хан, Фредь!» 15.15, 17, 18.45, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бежелээ дээрден» 10, 12, 14, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «От, сут болгаш чес хоорайлар» 10, 12, 2, «Кежээниң-не ең бир шакта» 4, 5.45, 7.30, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кроштуң ужуралдары» 15, «Лайфиер колониязы» 17, 18.45, 20.30 шактарда.

Чурттакчы чоннуң кичээнгейинге

1969 чылдың октябрь 27-ден ноябрь 5-ке чедир Тыва трансагенствонуң кассалары Октябрь байырлалының хүннеринде, оон бүдүүзүнде республиканың районнарынче автобустап чедер дээш кижилерге билетти баш удур садар.

Агенствонуң Кызылда кассаларындан болгаш оон Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана хоорайларда, Бай-Хаак, Сарыг-Сеп, Кызыл-Мажалык суурларда салбырларындан дедир келириниң биледин база садып ап болур.

Кызылда чурттап турар кижи билетти бажыныңга азы ажылдап турар черинге чедирип бээр чагыгны кылып болур. Чагыгны 40-73 дугаар телефон дамчыштыр хүлээп алыр.

Пассажирлер! Тыва трансагенствонуң болгаш оон салбырларының ачы-дузазын ажыглаңар! Ынай-бээр чоруур билеттерни баш удур садып алыңар!

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орнаакчыларының болгаш пропаганда киллизиниң 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизиниң 23-54, культура киллизиниң 37-13, содаа ажыл-агый киллизиниң 21-47, үлетпүр киллизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг киллизиниң 41-27, информация киллизиниң 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче болгаш.

Солун неделяда алды катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.).

ТС—00831.

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫНАР!

1925 чылда үнелекпетпингеп

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва Соведининиң болгаш Министрлер

АССР-ниң Дээди Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 28 ВТОРНИК № 254 (8100).

Өртээ 2 көп.

СОВЕТ-ЧЕХОСЛОВАК НАЙЫРАЛ МИТИНГИЗИ

Совет-чехословак найыралдың митингизи октябрь 27-де Кремльдиң Съездилер ортузунга болуп эрткен.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак баштаан ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлеринге ниит байыр чедирер даазы алды муң хире москвачылар ЧССР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтингеп улуг залга долдур чыглып келген турган.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусакты, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентиниң Людвик Свободаны, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черникти болгаш ЧССР-ниң өске-даа партия-күрүне төлээлерин чыглганнар диңмиттиг адыш часкаарыкшыл-биле утказаннар.

Чехословак өңгүтер-биле кады чыглганнарга чыгыы-биле утказыкан СЭКП ТК-ның Чаңгыс секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш партиянып, күрүненің бласа хөй-ниитиниң өске-даа ажылдакчылары президиумда олуттарны эөлепкеп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүге кандидат, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин митингини ажыткан.

(СЭТА).

КУЛЬТУРА КАДРЛАРЫ

Ажылчы чоннарның ортузунга политиктиг болгаш хөмүнидиге ажылын калбартып чорударынга партия, совет, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының даянып турар кол черлериниң бирээзи культура-чыридыышкыны азбан черлери болуп турар. Оларның ажыл-чорудулгазының деңгээли ында ажылдан турар кадрларның билиндези, мергежилиндези болгаш түүлүдүүлели хамаарыжыры биздингир.

Бистиң республиканың культура азбан черлеринге үр үеде түүлүдүг ажылдан, хөй арга-дүрүмнарны мөөнгеп азган болдуунуң херээнии мастерлерге ажылчы чонтуң, хөй-ниити организациларының инанталыы болгаш хүндүткелиг чонтуу-биле адилеп чоруур. С. Самбуу, К. Дамдын, К. Эренчина, Л. Аракча, М. Бухтуев, А. Танов, Д. Кукарин дээш өске-даа хөй санныг культура ажылдакчылары Тываның аңгы-аңгы, харын-даа ыран-узак булуңнарында культура одагларынга үр чылдарда ажылдап, чонга шынчы бараан бооп келген.

Культураның хоочун ажылдакчылары-биле чергелештир мергежилдиг аныяк кадрлар чыл бүрү пемежин турар. Совет кижилериниң культурлуг негелде-хереглелдерин хандырар, оларны коммунистиг аажы-чаңчылга өөредир, уран чүүлче хандылар, утаан-бодалын чырыдар талазы-биле республиканың партия организациязының оларга бүдүрээн улуг идегелин хаңзы-биле утаап билгеш, ону партийжи ёау-биле боттандырып турар ажылдакчылар бар. Ындыг кижилер баштап турарны культура азбан черинің ажыл-чорудулгазы хээш харысаалгалыг, бодунга-даа, өскелерге-даа бедик нетелделиг, ниити биилиин болгаш түскай мергежилии доктаамал бедидин чоруур, ажылга тывынгыр, чогаадыкчы чоруулу үргүлчү ажыглап турар.

Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл зона библиотеказының эрелекчизи турган Д. Идам-Сюрюн, ол библиотекага ажылдап тургаш-за, бодунуң эки шынарларын коргүүн, ажылга чүүкүдүг, тывынгыр, организакчы аргаларлыг кадр кылдыр өскен. Дарый Комбуевна ам ол районнуң культура киллизиниң эрелекчизи чемир дешпээнии билир бис. Барыын-Хемчикте Ак-Довурак Культура бажыңының директору эш Паперет, Каа-Хем районнуң Бүрен-Бай-Хаак библиотеказының эрелекчизи В. Долгова, Тожу районнуң Сыстыг-Хемде киномеханик Н. Биков болгаш өске-даа хөй ажылдакчылар чон ортузунга культура-массалыг, политикажилдилелиг ажылды калбартырынга, бот-тывынгыр ураа чүүлдү, кинону, номну пропагандалаарынга мергежилдиг кадрлар кылдыр өзүп бышканын көргүскен.

Культура кадрларының ажыл-чорудулгазы хөй талалыг, янзы-бүрү айтырыглар-биле холбашкан. Ол бүгүнү шинчилээшкинге, организастарынга ажылдакчыларның хууда мезу-шынарындан, мергежилиндеп ангыда партия, совет, профсоюзтар организацияларының будүрүкчулларының кичээнгейлиг чоруу, практиктиг болгаш ажыл-херекчи дузазы улуг рольдуг. Шынап-ла культура одагларынче болгаш ооң ажылдакчыларының ажылынче, амыдырал-чурттал-зынче кичээнгей салдынып турар ындыг черлерде байдал эки дээрэн амыдыралдан көстүп турар. Харын моон үмүрүнде Барыын-Хемчиктиң «Большевик», Өвүрүң «Коммунизминиң херези», Таңдының «Революцияның чалбыжыы» колхозтарда, «Большевик», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтарда дээш өскелерде-даа культура азбан черлериниң ажыы эки, кадрлары турумчаа, шыырак болуп турар.

Ындыг эки черлерде партия, профсоюзтар, комсомол организациялары, кодээ Советтер культура кадрларының ажылы, амыдырал-чуртталгазы дээш үргүлчү сагыш салып, түс черниң ажыл-агыйының байдалы-биле оларны таныштырып, семинарларга, хуралдарга киирештирип, түс-түзү-биле сүме чүүлаарны кылып турар. Ындыг таварылгада клуб, библиотека ажылдакчылары, детсимче дузаламчыга даянган, бот-идепкейлиг бедик, тывынгыр, чүүкүдүг ажылдаар, янзы-бүрү массалыг хемчеглериниң, чаа чүүлдериниң эрелекчилери болуп, будүрүлгениң ажыл-херээнге улуг салдар чедирбишаан, ооң идепкейлиг киржикчизи болу бээр.

Ынчалза-даа культура азбан черлериниде ажылдап турар кадрларны быжыглаар, кижизидер ажыл бистиң республиканың чамдык районнарында болгаш колхоз, совхозтарында, будүрүлге черлериниде ам-даа чогуур деңнелде тургустунмаан. Клуб, библиотека ажылдакчыларын, киномеханикте-рин, эвээш санныг ажылдакчылар деп көргеш, кижизидер, өөредир дутайын, оларны оран-бажың, одаар чүүл-биле хандырарын эскербейн баар таварылгалар Бай-Тайга, Тес-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик ышкаш районнарга тургузаан.

Культура ажылдакчыларының хуралдарын, семинарларын түгле райкүскомунуң культура киллистери хаая кылыр, массалыг хемчеглерге эвээш кинрештирер, түс черниң ажыл-амыдыралының дутайында оларга информаставас чоруктар бар. Кижилериниң амыдырал байдалын таарыштырбазындан, чурттаар бажың, одаар чүүл чогундан олар ниитиниң ажыл-херээнге бээр үмүрлүг үе-шагын, күжүн хей черге чарыглап турар. Ол чүүлдер бүтүнейн баарга, хөөн калып, өске черже чоруур умурга таваржыр. Харын моон үмүрүнде культура азбан черлериниң ажылдакчыларының хазажыр, солчур чоруу республикада дыка улуг болуп, а чамдык черлерге чылда 3—5 кижи чедип турар.

Үстүнде демдеглеттинген чүүлдерден СЭКП райкомнары, райкүскомнар, партия, профсоюзтар организациялары, хоорайлар, суурлар Советтери болгаш кодээ Советтер чогуур түүлелди кылза эки. Бир талазында, культура азбан черлериниң ажылдакчылары-биле кижизидилелиг болгаш практиктиг ажылды системчидип, доктаамал болдурары чугула. Аңаа кадрлар-биле ажылдың янзы-бүрү хевирлерин, оларның мергежилиниң, санының аайы-биле билдиниг ажыглаары негеттинер. Өске талазында, оларның амыдырал байдалын ажылдаарынга таварымчалыг болдурар талазы-биле болдунуп болур аргаларны ажыглаар херек. Чүтле бо байдалдар тургустунганда культураның мергежилдиг, доктаамал кадрларын барган черлериниге быжыглап ап, таварылга болган-на кижилерни культура одагларынга ажылдадыр чоруктан чайлап ап болур.

Культура кадрларын белеткээри соолгу чылдарда алаэн ажыктээр. Кызылда ураа чүүл учулишкен, чурттуң өске-даа өөредилге черлерин чыл бүрүде хөй кадрларны Тывага берип турар. Моон-биле кады өөредип чорудар кижилерни шилип ап турарында, доосканнарны ажылга ажыглап турарында ам-даа улуг четпестер бар. Моон чылдагаанындан өөредилге черлериниге сургуул саны четпес, чамдык сургуулдар өөредилгезин ара каар чоруктар, а доозуп келген кижилериниге өске ажылче кирер таварылгалар бар. Культура министерствозу сургуулдар шилип алырын, доозукчуларны ажылга хүваарын улам кыпаичалыг чорудар үе келген.

Ленинчи улуг баймрлаа чоокшулаан. Аңаа белеткелге болгаш ону эрттиреринге культура азбан черлериниң ролю ажок улуг. Кадрлар-биле ажылды экижидерп ол чугула соруланы чедимчелиг шиитпирлээр арганы бээр.

ТЫВАНЫҢ ГЕОЛОГТАРЫНЫН ТЫВЫГЛАРЫ

КЫЗЫЛ. (СЭТА-ның корр.). Тываның геологтары даг-сынардан бадыы келген. Оларның черге ажылдаар сезону доозулган. А. К. Кибилёвтун удуртказ шинчээчилер болүүнүн коллектиен ону онза че-ниишкинниг эрттирген. Чер байлактарының шинчилекчилерп Саяның даг-дүзү бай-лактыг бир черинге ханы чер иштинде сынар-даштыг черни үттеп тургаш шинчилээн. Ол черниң узун удазынныг минералы Уралдың ындыг хөй минералдыы-биле сурагжаан Баженов рудниктериниинден каш-даа катап хөй деп чүү-ле шинчилелден билдингеп.

Тываның геологтары бо сезонда алаэнинин, порнун, акдоврак биле мраморнуң үлет-түрге ажыглаттынар курлавырын тодаргайлаар хөй ажылдарны кылган.

РСФСР-НИҢ ТӨП СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИНИН ДЫННАДЫЫ

БҮЗҮРЕЛДИГ БАЗЫМ

РСФСР-ниң ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ КҮРҮНЕ ПЛАНЫН 1969 ЧЫЛДЫҢ 9 АЙЫНЫҢ ДУРГУЗУНДА КҮҮСЕТКЕНИНИҢ ТҮҢНЕЛДЕРИ

Роесия Федерациязының үлетпүрүнүң ажылдакчылары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун төлептиг уткууру дээш чарышпышаан, продукция сайгарарының болгаш кылыгларның хөй кезиин бүдүрелиниң талазы-биле тос айның база үшкү кварталдың планың ажыр күүсеткен деп, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Төп статистика эргелелиниң дынадыында чугаалаан. Үлетпүр бүдүрүлгезинин өзүлдези эрткен чылдың чогуур үезиндээниге деңнээрге. 6,7 хуу болган.

Продукция бүдүрерин үлетпүрүнүң ап чугула алырлары электроэнергетика—10 хуу, оттулар чүүл үлетпүрү—4 хуу, кара болгаш өнүг металлургия—5 хуу, химия болгаш нефть үлетпүрү —10 хуу, машина тудуушкыну болгаш металл болбаазырадылгазы — 12 хуу, ыяш, целлюлоза-саазын, ыяш болбаазырадыының үлетпүрү — 2 хуу, тудуг материалдарының үлетпүрү — 4 хуу, аъш-чем үлетпүрү—3 хуу, чиик үлетпүр—5 хуу үлгаттырган. Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый баразаларын бүдүрери 12 хуу ковудээн.

Сентябрьны соолзүредир планнаашкыныың болгаш экономика талазы-биле идиг бөөрининг чаа системазын ёзугаар үлетпүрүнүң 21,3 муң.бүдүрүлге черлери ажылдап турган. Олар бүгү үлетпүр продукциязының 85 хуузун бүдүрген болгаш арыг оруланың 90 хуузун чедип алган.

Продукция сайгарарының тос ай планын автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның хөй кезиниң үлетпүрү күүсеткен.

Республикага планнан ажыр 6,6 миллион тонна хомүр-дашты, 49 муң тонна канны, 57 муң тонна кан хоолайны, 804 муң демир рудазын, 63 миллион рубльдиң приборун, автоматизация херекселдерин болгаш саналга техниказын, 2,5 муң автомобильни, 19 миллион дөрбелчин метр хөвең-саазын пөстү, 26,4 муң радиоприём-никти болгаш радиоланы, 27,5 муң телевизорну, хөп чүүр 10,6 муң машинаны болгаш өске-даа хөй-хөй продукцияны бүдүрген.

Бүдүрүлге черлериниң техника-экономика көргүзүлгелери экижээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү үлетпүрге эрткен чылдың 9 айының дургузундаазындан 5 хуу үлгаткан. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырарының күсели-биле үлетпүр продукциязының ниити хемчээнин өзүлдезинин 76 хуузу чедип алынган.

Үлетпүрүнүң арыг оруласы эрткен чылдың 9 айының дургузундаазындан деңневирлиг өртектер ёзугаар 10 хуу үлгаткан.

Үлетпүрге ниитизи-биле планны күүсеткени-биле чергелештир продукция бүдүрер, сайгарарының болгаш чыылдалар планың хөй-хөй бүдүрүлге черлери күүсетпээн деп, РСФСР-ниң ТСЗ-зинин дыпиадынында демдеглээн. Газ тывыжының, белеп прокат, чинералдыг чемиштиидилелер, күүр кислотазы, каустиктиг болгаш кальцийлиг сода, солчулталыг электри күжү-биле ажылдаар электроаделдирикчилер, нефть аппаратуразы, чүүк вагоннары, картофель ажаан алыр комбайннар, тудуг ыяжы, цемент, эстеглиг демир-бетон, түүйбу, дүк, дең будуштуг торгу пөс, аргыглы ыштикти хеп, эът бүдүрериниң болгаш продукциязының өске-даа чамдык хевирлерин бүдүрериниң тос ай планы арай чедир күүсеттинмээн. Чамдык бүдүрүлге черлери төлевилеттингеп күчү-шыралдарны өөзүм шингээдип ап турар. Хөй-хөй бүдүрүлге черлериниң оттулар чүүл, электроэнергия чарыгдалы доктаатгынган чижек хемчээнден ажыл турар.

Улус ажыл-агыйының бүгү алырларынга әртем-техниктиг дешилгени дүргедилер ажылдарны чорудуп келген. Ындыг болза-даа РСФСР-ниң хөй-хөй министерстволары әртем-шинчилел ажылдарының болгаш әртем-техниканың чедишкиннерин улус ажыл-агыйынга ажыглаар кылдыр нептередириниң тос ай планын четче күүсетпээн.

Улус ажыл-агыйынга тос ай дургузунда 1,3 миллион чогаадылгаларны болгаш рационализатор саналдарны ажылдалга боттандырган. Чылдың-на миллиард ажыг рубльди кам-нап алыр арганы ол бээр.

(СЭТА).

СТРАТЕГИЯ ЧЕПСЕГЛЕЛИНИҢ ӘНДЕРЕ БҮДҮРЕРИН КЫЗЫГААРЛААР ДУГАЙЫНДА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРНЫҢ ЭГЕЛЭЭНИНГЕ ХАМААРЫШТЫР

Стратегия чепсеглелиң әндере бүдүрерии кызыгаарлаарынга хамаарыштыр чугаалажыышкынынарны эгелээр дутайында боттарының арасында дугуржулга чедип алдынганын бадыткавышаан. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың газактары аңаа холбашкан айтырыгларны баштай чугаалажыр кыдыр Совет Эвилелиниң, Каттышкан Штаттарының тускай томуйлаан телээлекчилеринің хуралын 1969 чылдың ноябрь 17-де Хельсинкиге чылдырар деп дугуруушкан.

(СЭТА).

Совет-чехословак кады кылган медеглелге ат салганы

Совет-чехословак чугаалажыышкынынар түүн Кремльге доозулган.

Совет-чехословак медеглелдя түлээп алган.

Чугаалажыышкынынар чүректиң хамыындан найыралдың болгаш чугаалашкан бүгү айтырыгларның талазы-биле буруи билчиишкинниг байдалынга эрткен.

Октябрь 27-де Кремльдиң Улуг ордузунга совет-чехословак кады кылган Медеглелге ат салган.

Медеглелге совет талдан СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Дээди Соведининиң Президиумунуң Даргазы Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Косыгин олар ат салган.

Чехословак талдан — ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусак, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентиниң Людвик Свобода, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черник олар Медеглелге ат салганнар.

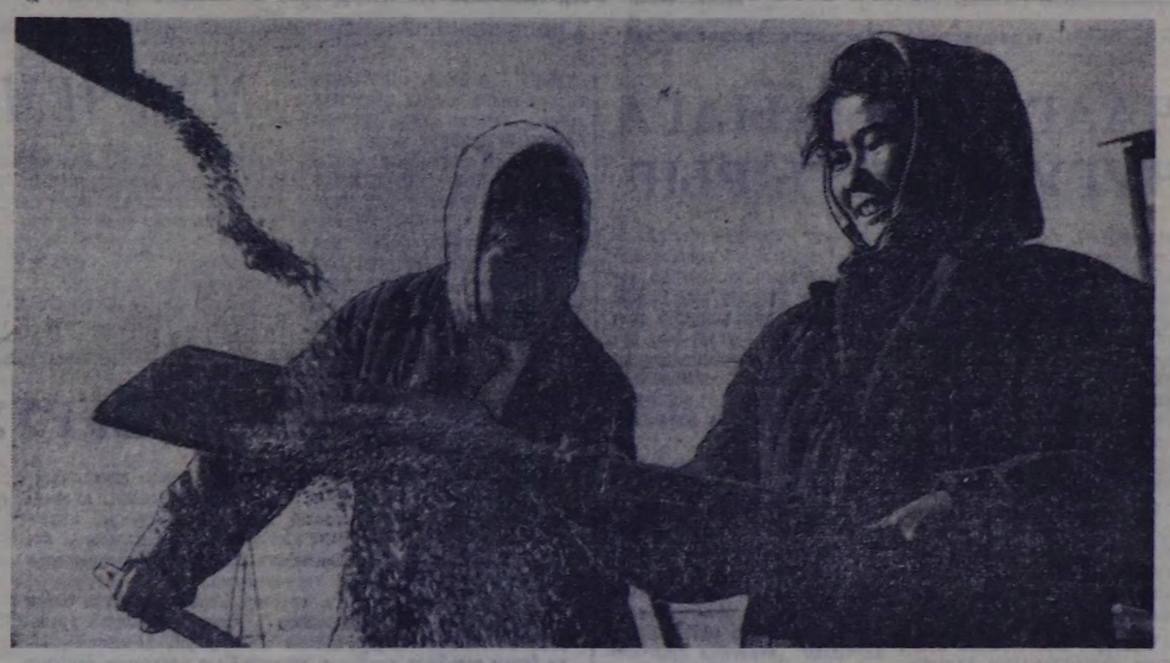
(СЭТА).

Эртем-практиктиг конференция

Дүүн Кызылга СЭКП хооркомунуң хуралдаар залынга «Социалистиг чарыштың ленинчи принциптери» деп темага әртем-практиктиг конференция болуп эрткен. Аңаа Кызыл хоорайда үлетпүр бүдүрүлгелерниң, тудуг болгаш транспорт организацияларының инженер-техниктиг ажылдакчылары, экономистер база партия болгаш хөй-ниити организацияларының ажылдакчылары олурушкан.

Конференцияга «Социалистиг чарыштың роли», «Продукцияның бот-үнезин тенгедиринге социалистиг чарыштың салдары», «Ажыл-агыйының чаа реформазы болгаш социалистиг чарыш», «Продукцияның шынарын бедидерин дээш демисел», «Социалистиг чарыштың удуртуруңга хөй-ниити организацияларының роли» деп темаларга илеткелдерни СЭКП Кызыл хооркомунуң үлетпүр болгаш транспорт киллизиниң эрелекчизи Я. А. Забоев, «Тыва автоорудтранс» каттыжышкынының начальнигиниң оралакчызы эш Ф. Г. Круговой, Кызылдың электростанциязында бүдүрүлге-техника киллизиниң начальнизи А. И. Григорьев, Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының инженери В. Т. Цупинин, даараныла комбинадының инженери Л. Е. Сирипченко, облпрофавилелдер чөвүлелиниң секретары П. М. Горелов олар кылган.

«Бызыл-Хаяк шахтазында партия организациязының секретары эш В. Г. Ташуков коллективте социалистиг чарышты организастаанының дүгайында дыннадыгны кылган.



«Тиилелге» совхозтуң шөлдеринге бо чылын 25979 га тараа культураларын тараан болгаш гектар черден ортумаа-биле 7,5 центнер дужуттуг алган. Чаагай дужуттуг өстүрериниге болгаш ону чогуур үезинде ажаан алырынга совхозтуң комсомолчулары болгаш аныктары биче эвес үлүг-хуузун киирген. Ажаан алышкын доозулган. Ынчалза-даа совхозтуң төп шаңында ажыл ам-даа хөй. Тараапы арытлап, кургаткаш, складка урар херек. Комсомолчулар ажылга идепкейлиг чоруун илередип, эки түүнелдерни чедип ап турар. Чижээ, комсомолчулар Александра Сарыглар биле Клара Дүтержаа олар тараа арыглаар машинага ажылдаавышаан, үлүг-нормазын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: Александра Сарыглар биле Клара Дүтержаанын төп шаңда ажылдап турары.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

СЭТА-НЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

АКШ-тың Ливанда эдчин чери мында-за чаа медеглел тарагкан. Эдчин чери «Ливанның хамаарыжылга чок догуннаарынче болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарынче» сагыш салып турарывыс ол деп сылдаглаан. Ливан республиканың иштики херектерин холгаарлаар деп. АКШ-тың негелделер салып турарын үе медеглелинде чарлаан. Ооң-биле чергелештир «Американың Каттышкан Штаттарының ол девискээрде эрге-ажыктары ооң өске кандыг-даа күүсеттинең эрге-ажыктарындан артык үнелиг» деп. үе медеглелде айыткан.

АКШ-тың чедип алыксаан соруглазары ол медеглелдиң бодундан-на илдең. Делегейниң кайы-бир девискээринде эрге-ажыктарывысты үреп турар чоруктар бар апарды деп сылдаглаан аягаш, күүлелериниң болгаш улустарының иштики херектерин холгаарлаарын улуг-улуг күүлелериниң боттандырып, боттарының херектерин улустарының боттары шиитпирлээр чиңгине эргелиин казырынга чедирип турган, шагдагы-ла колония практиказын ол медеглел сагышка киирип турар-дыр.

Ливанда болуп турар болуушкуннарны даштыкы улуг күүлеиниң кандыг-даа намаралаашкын-биле холгаарлаарын чөптүг деп болбас. Ливан республика ооң өске араб күүлелер-биле сырый холбаалыг, араб чурт болгай. Ындыг төлээде, Ливанны долгандыр тургустунуп келген айтырыгларны кымнар-даа араб күүлелериниң боттарындан дээре шиитпирлей албас. Олар боттарының эрге-ажыктарын болгаш боттарының соруглаларын боттары эки билир. Ливанга америк холгаарлалды албадал-биле хүлээдир дээш ораладажышкын кылдыр АКШ-тың ук медеглелин шын бүрүү шапкат, араб чурттарның хөй-ниитизиниң, ооң иштинде Ливанның хөй-ниитизиниң бала килеңнеп уткаашкынын ужуру билдингир.

Ливанны долгандыр болуушкуннар Чоокку Чөөн чүкке нараиль агрессиязының уламындан ол девискээрниң байдалынын улам дүшкүүрлүг болуп турарының уржуу болган. Ол агрессиянның уржуктары амыдыраа чедир узуткаттынмаан. Израиль Каттымшкан Нациялар организациязының шиитпирлерин күүсеттелбей, араб күүлелерге удур чөңгээлер кылырының дүржюи политиказын боттандырарын үргүлчүлеп, а барының таланың чамдык күүлелерни, хамыкты мурнай АКШ Израильдың индыг политиказын улам күүкүп турар. Ол планнарга араб күүлелериниң чаңгыс эвээ үрээри, араб чурттарда иштики реакциянның күштерин ажыглаары, национал-патриоттуг күштерге удур оларны идаалаары соолгу эвес черни золюр кылдыр үнеледиги турар. Чоокку Чөөн чүкте, ындыгыя Ливанны дозгандыр катап кара сагыштыг кажарлашкынларны үүлгедип, согуушкуннарны сыр өскээр үгландырар оралажышкынларны кылып турар хире.

Бодунуң медеглелинде бадыткап турарыг дег кылдыр АКШ араб күүлелериниң хамаарыжылга чок догуннаарын болгаш девискээр талазы-биле бүдүн турарын камгалап арттырарынга шынап-за сонуургалдыг болза, хамыкты мурнай Каттышкан Нациялар организациязының Чоокку Чөөн чүкте байдалды чогумчалыг болдурар хуралаашкынынарны эгелээр араб девискээрлерлеп үндурер база таарыштыр шиитпирлээр өске-даа айтырыглар-биле домей кылдыр көрүп, дезиен палестиннерниң айтырыын чөптүг шиитпирлээр деп айыткан шиитпирлерин ол дүрген күүседиринче бодунуң күжеяишкиннерин үгландырза чогуур иймек.

Ливанда болуп турар болуушкуннарга совет кижилер сагыш човап турар. Ливанның бүрүн эргеаниге болгаш бодунуң иштики херектерин шиитпирлээр эргезиниге чаңгыс-даа даштыкы күүлее хандавас ужурлуг, араб күүлелериниң боттары шиитпирлээр эргелиг айтырыгларын холгаарлавас ужурлуг деп чайгылыш чок бодал удуртукчу совет болуктерде илергейлеттинип турар. Араб чурттарның удуртукчулары Ливанда иштики байдалды бакырагпазының аргаларын тып тыдаар болгаш араб улустарның аразында эвин бузарын, араб күүлелерни бот-бодунга удур демисежирнче чыгаарын кымга-даа чөптээреес деп бүзүрел база илергейлеттинип турар.

ӨӨРЕДИЛГЕНИҢ ЛЕНИНЧИ ЧЫЛЫНДА

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының үндезилекчизи, делегейде биштайгы социалистиг күрүнениң тургузукчузу В. И. Ленинниң төрүттүлген хүнүнден бээр 100 чыл болуру оң чоокшулаан тудум, баштыңчының теоретиктиг номналын, революсчу теорияны, бүгү чүрттээзы ышкаш, районнуң коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвес активтиң база аныяктарның ханызы-биле өөренип билип алырынче чүткүүлүг уламна өзүп турар.

Ону барымдаалаан СЭКП райкому, районнуң комсомол комитеди политиктиг өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин сайзырангайжыдары, ону организастаарын улам экижидери чугула деп санаан.

В. И. Ленинниң ажылдарын өөренир теоретиктиг семинарлары, ленинчи номчулгаларны, айтырыг, харыы кежээлерни, ааc журналдарын, Владимир Ильичиниң допчу намдарын өөренир болгүмнерни, номнар делгелгенин, фотостендилерни, булуңнарны районнуң албан организацияларында, школаларда, уруглар албан чергелеринде, фермаларның, бригадаларның кызыл-булуңнарында организастаан. Ол талазы-биле ажылдар Бай-Даг, Мөрен сес чыл школаларында, райпода, район библиотеказында, «Чаа оруу» колхозтуң клубунда багай эвес чоруп турар. Бисте 35 агитквартирада 400 ажыг кижи В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип уламчылаан турар. Эрткен өөредилге чылында Эрзин суурда С. Чымба, Д. Чембүрүк, Ленин аттыг колхозта Г. Чамзырын, Бай-Дагда З. Дүнзенмаа олар удуртқан болгаш «Коммунизмче оруу» колхозта бүгү агитквартиралар болгаш Ленин аттыг колхозтуң Сайыр-Аксы сүт-бараан фермазының коллективтери В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренип дооскаш, ам коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москва Чөвүдел хуралының документтилерин өөренип киришкен.

СЭКП райкому база чер-чергелерде партия, комсомол организациялары коммунистерниң, партия кежигүнү эвес активтиң, аныяктарның өөредилгезин организастыг эгелээр сорулга-биле бо өөредилге чылында чамдык практиктиг ажылдарны чоруткан. Ону эгелээриниң ырак мурнунда политиктиг чырыдышкынның бүгү звеноларында школаларның санын тодарадып, дыңнакчыларның политиктиг билиинин деңнелии, сонуургалын, арга-дуржулгазын барымдаалаан четчелээшкинни кылган болгаш түс-түс дыңнакчылар-биле беседаларны чоруткан.

Районнуң пропагандистериниң бир хүнүгүт семинарын эрттиргеш, анаа чаа өөредилге чылында эге, ортумак звеноларның, теоретиктиг семинарларының программаларында немешкен чамдык өскерилгелериң дүтайында тодаргай сүмелерни берген. Райкомуйн библиотеказында пропагандистиң булуңун дериш тургускан, дыңнакчыларга болгаш пропагандистерге эргежок чугула хитератураларның, өөредилге номнарының база партия теөгүзү, политэкономия, В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренирде хереглээр көргүзүг материалдарының делгелгезин кылган. Түгле бо өөредилге чылында 200 ажыг рубль түңнүг янзы-бүрү методиктиг литератураны, В. И. Ленинниң чамдык ажылдарын чагыдып алган.

1969—1970 өөредилге чылында районга 7 эге, ортумак звенонуң 5 школазында, эртемниг коммунизмниң үндезинниң өөренир теоретиктиг 3 семинарда, партия төөгүзүнүң бир семинарында В. И. Ленинниң допчу намдарын өөренир болгүмнерге 391 коммунист болгаш партия кежигүнү эвес активтиң өөренип турар. Партияның чырыдышкынынга башталгы кичээлдер В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чылынга белеткел дугайында СЭКП ТК-ның доктаалын база коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүдел хуралының документтилерин өөренири-биле эгелээн.

Эрзин суурнуң кижи эмнелгезинде, райпода, милицияда политиктиг эге школалар, «Коммунизмче оруу», «Мөрен» колхозтарда марксизм-ленинизминиң үндезиниериниң школалары, кижи эмнелгезинде эртемниг коммунизмниң теоретиктиг семинары (пропагандистери эштер: Р. Калдар-оол, С. Эрелчин, К. Натсак, С. Сергей, Т. Тоюндуп, М. Ковгар) башталгы кичээлдерни организастыг чорутканнар.

Кичээлдиң идей-политиктиг бедик деңнелдиг болуру пропагандистиң билиинден, арга-дуржулгазындан хамааржырын чугулалап көргеш, бо өөредилге чылында 20 дээди, 9 ортумак эртемниг, үш чылдан өрү пропагандист стажтыг башкыларны, партия, совет ажыдакчыларны пропагандистер кылдыр райком бюроазунан бадылаан. Бисте С. Комбу, М. Ковгар, Т. Өөрмаа, К. Натсак олар ышкаш хөй чылдарда ак сеткилдиг ажылдан келген, дуржулгалыг пропагандистер эвээш эвес. Пропагандистериниң теоретиктиг билиин, методика талазы-биле дуржулгазын байыдып, оларга доктаамал дуза көргүзери-биле 9 кижиден тургустунган методиктиг човуулелди СЭКП райкомуның чанында тургускан.

Эрткен чылдарга бодаарга районда комсомол өөредилгези элээн организастыг, бедик идей-политиктиг деңнелге эгелеп турар. Комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының четкизинде 12 эге, 9 ортумак болгаш 5 дээди звеноның школаларында база янзы-бүрү болгумнеринде 600 ажыг аныяктар хаара туттунган. Эрзин, Нарын ортумак школаларында, Ленин аттыг, «Коммунизмче оруу» колхозтарда комсомол өөредилгези организастыг чоруп турар. Ол-ла чергелерде комсомолдуң политиктиг чырыдышкынының пропагандистери эштер Х. Март-оол, Чымы Кама, Г. Чалзырай, О. Даш-оол олар дыңнакчыларга быжыг билиглиг бээр дээш күженишкинниг ажылдап турар.

Партияжи пропагандаңың массалыг хевири — культура университединде болгаш Эрзин ортумак школазында адаа университеттеринде 90 ажыг кижи ураа чүүлдү, литератураны болгаш А. С. Макаренконуң педагогиктиг салгалын шиңгээдип алыр тадазы-биле кичээлдерни эртирип турарлар.

Оон-биле чергелештир эрткен өөредилге чылында чамдык четпестер тургузаан. Суурларга, фермаларга, бригадаларга организастаттынган болгумнер сөөлүгреди өөредилгези үзүктели бээр ийикпе, азы кышкы, часкы үелерде чамдык дыңнакчылар янзы-бүрү ажылдарга чардыкпаан, программаның дооспайн өөредилгеня ара кааптар чоруктар турган. Ол ышкаш албан организацияларның, ажыл-агый удуртукчуларының талазындан коммунистериниң болгаш партия кежигүнү эвестериниң өөредилгезинче сагыш салбас, харын оларны кичээл хүүледе ырак-узак чергелерже командировкаладыр, оон уламындан олар кичээл үзер, өөредилгеэин уламчылавайн ара кааптар фактылар тургулаан.

Бо өөредилге чылында ындыг чоруктарны болдурбайн, кижи бүрүзүнүң өөренириниге тавырымчалыг байдалды тургузары—чер-черде партия, комсомол организацияларының, ажыл-агый, албан организацияларының удуртукчуларының хүүлээлгеэн дээрэзин үүгүл болбас.

Коммунистериниң өөредилгезиниң дугайында айтырыгны партбюроларга, партия хуралдарынга доктаамал чугаалажыр, ол дугайын хөвө солуннарга чырыдын турары эргежок чугула.

Өөредилгениң ленинчи чылында кижи бүрүзүн политиктиг чырыдышкынының кайы-бир хевирлериниң хаара туткан турары, марксизм-ленинчи теориниң олар ханызы-биле шиңгээдип алзын дээш доктаамал сагыш салыры—партия, комсомол организацияларының кол сорулгаларының бирээзи болуп.

П. ТАМБА-ХУУРАК,
СЭКП-ниң Эрзин райкомуның пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Фоторепортаж

ЫРАК СУУРНУҢ КИЖИЛЕРИ



Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл шонга күш-ажылчы белеткелиг үшүрээшыры-биле Улуг-Хем ыяш ажыл-агый черинин Ырбан участогунуң коллективи шаялыпчы ажылдап турар.

Бригадалар болгаш түс-түс кижилериниң, чүдүрүкчүлериниң, соорткучүлериниң болгаш бригадада оске-даа кижилерниң ниити ажылын биядылыг башкарып турар. Ажылга чаагаарап, чамдык хүннерде ажыл шагы үзер кижилерни бригада кежигүнериниң хуралынга чугаалажып, чөгүүр хемчегни ап келгенниң түңнелинде, ам ында ындыг чоруктар шуут чок болган болгаш шак-уеним, күш-ажылдың түңнелии үнелеп билир ажылчы кижилер бригадада быжыглаттынган. Оон түңнелиниде күш-ажылдың бригаданың кежигүннери беш чылдың дөртку чылының планныг даалгаларын чедимишкинниг күүсеткен.

Дмитрий Грахов ыяш кезиктиривериниң, чүдүрүкчүлериниң, соорткучүлериниң болгаш бригадада оске-даа кижилерниң ниити ажылын биядылыг башкарып турар. Ажылга чаагаарап, чамдык хүннерде ажыл шагы үзер кижилерни бригада кежигүнериниң хуралынга чугаалажып, чөгүүр хемчегни ап келгенниң түңнелинде, ам ында ындыг чоруктар шуут чок болган болгаш шак-уеним, күш-ажылдың түңнелии үнелеп билир ажылчы кижилер бригадада быжыглаттынган. Оон түңнелиниде күш-ажылдың чедимишкиннери хандыртынган.

Зш Граховтуң бригадазының кежигүннери бир ай дургузунда 1700 кубометр тудуг ыяшын белеткээр тургаш, шуу 2,5 муң кубометр чедирип турар. Участоктуң администрациязы, партия организациязы болгаш профзвилел комитеди бо чылдың төс айларының түңнелиин үндүрүп тургаш, ол бригаданы социалистиг чарыштың тиилекчизи деп саналн болгаш бригада кежигүнериниң шалыпчыларын хүндүлеп бижиктер-биле шаңнап, чамдыктарын бүдүрүлге черинин хүндүлеп самбыразынга киирген.

Күш-ажылга бедик көргүзүглерни долгаамал чедип ап, үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келгени дээш Дмитрий Степанович Грахов Совет Тываның 25 чыл юбилейлиг таварыштыр Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаткан.

Ырбанның ыяш белеткээр участогунга катер капитаны Виктор Константинович Бабушкинни коллектив кежигүннери хүндүлээрлер. Ол, хөя-биле дагган салдарны белүктеп тургузарынга, салдарны Енисейни



куду үдеп бадырарынга улуг үүгүнү киирип турар. Оон адын бүдүрүлгениң хүндүлел самбыразынга киирген.

Ырбанчылар күш-ажылды эртем ёзузунга үндезилеп чорударының хемчеглерин ап турар. Бо чылын сал кылыры-биле ооаалай чыыр ыяштарны бир янзы тургузар, оон түңнелинде төп участокка, Пионерка болгаш Бузураа деп черлерге мөөк мурнунда чылдардан хөй ыяш штабельдей чыгдынар.

Суурдан 11 км черде чаа участокту шиңгээдип эгелээр. Ынчангаш кескен ыяшты машиналар-биле дамыглап, артык чарыгдаа үндүрер чорук эвээжээр, азы ыяшты тракторлар-биле сугга чедирип, сал даар апаар. Борта продукцияның бот-үнези чиигээр, камералганың хемчээли улгадыр.

Республика тудугларынга ыяш белеткелиниң кол участогу — Ырбанның ажылчыннары Октябрьның 52 чыл юбилейлиг байырлалынга чедир беш чылдың дөртку чылының бүдүрүлгеге планын чедимишкиннинг довэарынга туруштуглар.

ЧУРУКТАРДА: Д. Граховтуң бригадазының болук кежигүннери. (Үстүнде). Бригадмо Д. Грахов. Катер капитаны В. Бабушкин.

Сөзүг болгаш фотозүг
А. АЙРНИИ.

КОЛХОЗТА ТУДУГ

Тандыда «Революцияның чалбыыжы» кодээ ажыл-агый артелиниң тудугчулары беш чылдың дөртку чылында күш-ажылчы чедимишкиннерлиг ажылдаан.

Олар бо чылын 2500 төнна тараа шыгжаар, даштан кылган складты ажыглаарга киирген. Ол ышкаш бирги хөвүрактор бригадазының төвүнде 24 өрээлдиг хөмүр-бетондан кылган башыңны тараажыларга бараалгаткан.

Колхозтуң тудугчулары Кызыл-Эрик фермазының саанчыларынга болгаш кадарчыларынга 5 чурттаалга башыңын тудуп берген. Ол-ла фермага ам 10 башыңны тударының белеткел ажылдары чоруп турар. Колхозчулар чөвүүкү үр эвес үеде эки белекти алыр: 500 олуттуг, туйбудан ныл-ган Культура башыңының фундаментизин салып дооскан. Өске ажылдар бо хүннерде малбарган.

(Бистиң корр.).

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА ЧУГУЛА АЙТЫРЫГ

Тываның ажылчы чону В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуру оюн байырладыг демдеглеп эртиреринин бүдүүзүнде туруп турар. Бо алдарлыг юбилейни төлептиг уткуур дээш бистин республикавыстың ажыл-шинчилериниң ортузунда социалистиг чарыш хүн келген тудум улам калбарып турар. Ол хүлээдилер 1969 чылда улус ажыл-агыйының планнарын база беш чыл планының онаалдаларын хүүсаа бетинде күүседиринче утпаанган. Алдынган хүлээлгелерин күүседиринче чонну мобилизастаары ажылчы чоннар депутаттарының чер-чер Советтериниң чугула хүлээлгези болур.

Ол сорулгаларның биразы — хоорайларны, суурларны чаагайжыдары, арыг шевер тургузары, оларның санитар байдалын экижидери болур.

Совөгүг үеде республиканың чер-чер Советтери хоорай, суурларны чаагайжыдар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Аңгы үеде Кызыл, Чадаана, Туран хоорайларның, Сарыг-Сеп суурнуң болгаш оске-даа чурттакчылыг чергелериң овур-хевири оскерилген. Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга талазы-биле Каа-Хем райкүүскон, Кызыл хоорай Совели улуг ажылдарны чорудун, бо талазы-биле хөй чүүлдерни кылган. Ол ышкаш Барыын-Хемчик районнуң Эрги-Барлыкта, Бай-Тайганың Шүйда, Бин-Хемниң Аржаанда, Чөөн-Хемчиктиң Хайыраканда чер-чер Советтери чаагайжыдылга айтырыгларынче улуг кичээлгейни салып келген.

Республиканың чамдык колхозтарының, совхозтарының төптери чаагайжыды тутқан суурлар апаргылаан. Каа-Хем районнуң Ильинка суурун эки чаагайжыттаан.

Чер-чер Советтериниң мурнунда чаагайжыдылга талазы-биле ам-даа шиитпирлеттинмээн айтырыглар, кыдыынмаан ажылдар хөй. Чамчык Советтер чаагайжыдылгага курлавырларны, бар аргаларны ажыглап пыдавайн турар. Бо чугула ажылга депутаттарның, хөй-ниитиниң күжүн сиириштирбейн турар. Туран, Ак-Довурак хоорайларның, Эрзин районнуң күүскомнары чурттакчылыг чергелерниң чаагайжыдылгазын айтырыгже кошкаа кичээнгей салып келген. Бо талазы-биле кылыр ажылдарны ыдүскомнуң хуралдарынга кэш удаа тургузуп келзе-даа, дүлээп алган шиитпирлеринээ күүсеззеэнинин хынаалдазы эгенгей. Мындыг четпестер Өвүр, Монгун-Тайга районнарда база бар.

Хоорайларның, суурларның болгаш чурттакчылыг чергелериниң чаагайжыдылгазы күргүне ужур-дузалыг улуг херек-тир. Ол дээрге ажылчы чонуун амыралының болгаш кадыкшылының дугайында сагыш салышкынче утпаанган хемчеглериниң чугула кезии. Чурттакчылыг чергелерни арыг-шевер болгурары чаагайжыдылганың база бир хевири. Ынчангаш Советтер болгаш хөй-ниити хоорайлар болгаш суурларның арыг-шевер байдалынче чер бүрүзүнге хайгаараалды күштелдирер ужуралуг.

К. ДАНЗЫН-ООЛ,
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң улуг инструктору.

МАЛ ЧЕМИН КЫШТАГЛАРЖЕ

Өвүр районда «Торгалыг» совхоз келир кышка уткуштур сиген, силос, сула массазы болгаш будук-бүрү чемин четчир хемчээлии-биле белеткээн. Кара-Тал, Чоза, Ирбитей, Кадый-Бажы хойжу бригадаларның кыштагларынче октябрь ай үнерн билек. мал чемин массалыг соорүүн эгелээн. Хойжу бригадаларның бригадирлери Доңгак Кызыл-оол, Макар Сенгажы, Даваа Кертик-оол олар мал чемин соорүүнде механизаторларны чурттаар оранбажын, аъш-чем-биле эки хандырган. Бо хүннерге чедир кыштагларда 2310 төнна сиген аппарып дүжүрген.

Чолаачылар Б. Балчый-оол, К. Шур-оол, С. Данчан-оол, Д. Болат-оол, С. Тас-оол олар хар үлгады бергенде машина четпейн баар хире кыштагларже мал чемнерин мурнаты чедирип турар. Чамдык чоок кыштагларже хүнде ийи удаа чоруп, мал чемин чедирип турарлар.

Мал чеминиң чедирилгезинбиле чергелештир Чоза. Кара-Тал бригадазары кыштагларашкынга бүгү таланың хынамчалыг белеткеинн турар. Үстүнде ийи бригадада чаа 4 кыштаг немешкен.

Н. ТАМДЫН.

МАҢАА КЫМ БУРУУЛУГУЛ?

Халда столоваяның ажылы совөгүг үеде носкузу-биле баксырап, чамдыкта хаагдыг туруп бээр апарган. Чындагаанын столовая эргелекчизи Нина Хертек оттулар ыяш болгаш чем үстү бээри-биле тайылбырлап турар апарган. Колхозтуң баштаар чери, көдээ Советтиң күүскому ниитининк чемненилге черинин дөктаамал ажылдаарынче сагыш салбайн турар. Оттулар ыяш барда продукт чок болур. чем барда ыяш үстү бээр, кымнын буруузул? Кимни бодаарга эргелекчиниң буруузу болгу дег.

Эът, сүт, үс-саржаг дээн ышкаш продуктулар колхозтуу болгай, склад эргелекчизи Бегзи Хертек столоваяны багай хандырып келген. Колхозчулар эът садып алыр дээш складка баарга, Хертек «улуска эът сатпас, чүгле столоваяга бээр» деп маар. Шынында Хертек складта аъш-чемни улуска садылкаш, столоваяга продукт бербейн турган. Оон ужурунда столовая хаагдыг туруп бээр.

Көдээ Советтиң күүскому, садыг болгаш ниитининк чемненилгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиязы, колхозтуң баштаар чери столоваяның ажылын сегидер талазы-биле хемчег алыры негеттинип турар апарган. Эргелекчи Нина Хертек янзы-бүрү чылдагааннарга сылдак какпайн, столоваяның ажылын чоннуң негелдезинге дүүштүр эдс организастаар болза чөгүүр.

И. УСПУҢ-ДОРЖУ.

КОЛХОЗ ТУРГУЗУУШКУНУ — СОЦИАЛИЗМНИҢ

КОЛХОЗТАР — совет социалистиг тургузуунуң чарыдбас кезии. Колхозтарның тургустуганы, бижикканы болгаш хөгжүдээн В. И. Ленинниң ажылдап кылганы кооператив планының ажыл-херек кырынга тодаргай боттанмыкыны болгур. Кооперастаашкын — калбак тараачын массаларга социализмче баарының эң-не тодаргай, чогумчалыг болгаш балдынгыр оруу ол дээрээн Ленин көргүскен. Көдээге социализм дээрге, хамыкты мурнай ленинчи кооператив планының херек кырынга боттанмышкыны болуп турар колхоз тургузуу ол-дур.

Колхоз тургузуу көдээге революстуг чаартылгаларның чорудулгазында тывылган. Көдээ ажыл-агыйның калбак коллективназастаашкынының баазазынга сөөлгү болгаш эң-не хөй санныг молчүкчү аңгы болур кулактарны узуткаан. Кооперастаашкын үезинде эң-не хөй санныг күш-ажылчы аңгы болур бистиң чуртувустуң хуу ажыл-агыйлыг тараачыннарын ниитининң, колхозтуң, социалистиг ажыл-агыйның оруунче шилчиткен. 1927 чылда чуртка 23,7 миллион ядыы-ортумак тараачын ажыл-агыйлар турган. Аңгы үеде бисте 35800 колхоз бар.

1.

КОЛХОЗТАР болза, тараачын чонуң социал-экономиктиг организациязы болур. Быдаргай ажылагыйлыгларның эки тура-биле каттыжышкынының түңнелинде, социализм тургузуушкунуунуң чорудулгазында колхозтар тургустунган, артель бүдүрүлгезинин идиг беришкининиң болгаш колхозчуларның материалдыг чаагай байдалының өзүлдезинин ачызында быжыккан. Социалистиг кооператив бүдүрүлгезинин хевирлериниг бүрүн ырлаар турар шак ындыг экономиктиг байдалдар ооң хөгжүдээнин хандырып турар болу бергеңде колхоз тургузуушкуну бодунуң долу күштүүн көргүзүп болуруи практиктиг ба-дыткап турар. Моон-биле кадыы кооперастаашкын тараачындарның бүдүрүлге харылзааларының ниитилежилгези болуп турар колхоз тургузуушкунуун, оларай пикирлерни деринге канчаар-даа ажык улуг калбак аргаиы берип турар. Социалистиг калбак дагыи бүдүрелининң дүрүмнерии ёзугаар ооң хөгжүдээнге таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар. Ол кол нуруузуунда колхозтарның ниитилел фондуларының тургустунганы-биле хандыртынып турар. Колхозтарның кол бүдүрүлге фондуларын (малы-биле кады), оон кайы хире элеидир ажыглаттынганын барымдаалавайн, ниитин ортек-биле санаарга чыл төнчүзүнде 1928 чылда 0,2 миллиард рубль, 1940 чылда —7,1, ынчаарга 1967 чылда — 35,9 миллиард рубль болган. Колхозтар тараачыннарның ниитилел болгаи ааы-хууда эрге-ажыктарын, ниитининң улуг бүдүрүлгези-биле колхозчу өг-бүленнин чамдык хергелдирин ханыпырарынга эргежок чугула хууда дузалал ажыл-агыйын шын дүүштүрер арганы берип турар. Ынчаарга күш-ажылдың артель хевири көдээнин материаздыг, сан-хөө болгаш күш-ажылчы курлавырларын улам долу ажыглаарынга идиг-ии берип келген. Оон-биле кадыы ниитилел бүдүрүлгезинин продукциязының бүгү хуваалдазы колхозтарга болза, колхозчу кижи аңаа кайы хире күш үндүргенил, оон биле дүүштүр боттаныр.

КОЛХОЗТАРНЫҢ тыыгааны болгаш хөгжүдээнинң онзагайы социалнамча тараачын шимчээшкининиң онзагай чүүлдери-биле харылзашкан. Кооператив-колхоз өөрүүг кижиниң хууда ажыл-агыйынга үндезилеттингеп хуу өөрүүлерин ниитилештиргенинээп, мелчүүлерин өөрүүн хамаарып елгенинден, а ол ышкаш колхозтуң бодунуң ниитики чылдаларындан болгаш күрүненің капитал салыышкынындан тургустунган. Коллективизация доозулганы-биле чергелештир колхоз экономиказының өзүлдези шуут-ла ниитики чылдалардан болгаш күрүненің капитал сал

БӨГҮН ДЕЛЕГЕЙДЕ

Дашткы информациялар·болуушкуннар

Эп-сеткил каттыштырылгазы

ВДР-ниң чазааның Премьер-министри Фам Ван Донг баштаан Вьетнам Демократтыг Республикапың партия-чазак төлөөлериниң Совет Эвилелиниге эрткен неделяда доозулган аян-чоруу Вьетнамның күжүн эгээртинмес, а америк агрессияга удур демиселге вьетнам улусту типлеттирбес кылып турар чугула факторже — социалистиг эп-сеткил каттыштырылгазыже делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин хандыткан.

Фам Ван Донгтуң медеглээни: «Вьетнам улустуң мынчага чедир чедип ап келген бүгү типлелгелери база ол ышкаш төрөөн чуртту камгалап алыр дээш, америк империалистерге удур амгы демиселге ооң типлелгелери Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оске-даа чурттарның талазындан онза улуг база үнелиг деткимче-биле сыгый холбаалыг». Совет удуртукчулар-биле чугаалажылышкыннар чылыг, аксы-дүмалышкы, найыралчы байдалга эрткен, партия-чазак төлөөлериниң алынчоруу эки түнелдиг болган дээрзин ВДР-ниң чазааның баштыңы демделээн.

Түскай дыңнадылга айытканы-биле алырга, делегерөңгей айтырыгларның — америк империализминиң агрессиязының түнелинде Индий-кыдат чартык ортулукта тургустунган байдалдың, Совет Эвилели биле ВДР-ниң аразында кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарны солуткан. Марксизм-ленинизминиң болгаш пролетаржы интернационализминиң принциптеринге үндезилээн ийи чурттуң аразында харылзаваларны калбартып, ханылаашкынны-биле чоокшулаштырып турары чүгле совет болгаш вьетнам улустарның үндезини эрге-ажыктарынга эвес, харын база АКШ-тың империалистериниг баштаткан империализмге удур, тайбың, наңновал хамаарышпас чоруук, демократия болгаш социализм дээш бүгү делегейниң улустарының демиселиниң эрге-ажыктарынга дүжүп турар дээрзинге бижиг бүзүрелин илергейлээн.

Чогум-на харын партия-чазак төлөөлериниң аян-чоруунуң үезинде Вьетнам Демократтыг Республикага бистиң чуртувустап дузаламчы көргүзер дугайында, аңаа чаа чээлилерни тыпсыр, 1970 чылда саарылга дугайында ат салган дугуржулгалар болгаш оске-даа документилер ол эрге-ажыктарга баразан болган. Совет улус социалистиг эпсеткил каттыштырылгазының ыдыктыг принциптерин ажылхөрөктери-биле бадыткап турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның делегей Чөвүлел хуралынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаалааны болза: «Вьетнам улустуң маалырлыг демисели ССРЭ-ниң болгаш социализминиң оске-даа чурттарының шиитпирлиг база ажыктыг шеригге болгаш экономиктиг дузаламчызы-биле, агрессияның айыылыңга таварышкыннар-биле улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы-биле, делегейниң барык бүгү чурттарында, ооң иштинде АКШ-та, калбарган шимчээшкинии-биле чаңгыс аай каттышкан. Ол болза агрессорларны боттарының сорулгазын чедип ап шыдавас кылып оларның өөскүдүп, үндүрген дайынын бууран дужеринге көргүзүү болдуруп турар».

В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААТКАН ДЕЛГЕЛГЕ

ЯУНДЕ. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга тураскаатқан делгелге Экваодор Гвинеяның найысылалы Санта-Исабель хоорайның чурттанчыларын улуу-биле сонуургаткан. Экваодор Гвинеяның хамаарышпас чоруун чарлаан хүнүнден бээр бир чыл оюнга холбаштырган байырлалдар үезинде ССРЭ-ниң элчин чери ол делгелгени организастаан.

Боннда чаа чазак

Делегейниң хөй-шиитизиниң улуг кичээнгейин бодунче хандыткан болуушкуннар эрткен неделяда Боннга болган. Октябрь 21-де барыңгерман бүндестаг социал-демократтыг партияның төлөөлекчизин Вилли Брандтыны канцлериниң албан-дужаалыңга ГФР-ниң төөгүзүнде бир-ле дугаярында соңгаан.

Чаа чазактың составында 12 социал-демократ болгаш 3 хостуг демократ кирген. Ындыг болза-даа чаа чазак ГФР-ге мооң мурнунда тергинден келген эң улуг буржуаз партия — Христиан-демократтыг эвилелдиң төлөөлекчилери ында чок болганы-биле чүгле ылгалып турар эвес чазактың структуразынга чамдык өскерилгелерни кылган. Чижээ, өжээнзирек землячестволарның ажыл-чорудулгазын тавыштыр башкарып турган «сызырткаңнар» дээрлерниң херээжең талазы-биле министерствону узуткаан.

Бодунуң баштайгы интервьюзунга В. Брандт «ядролуг чепсекти таратпас дугайында керээге удавас ат салырынга баштайгы белеткелдерни тургузар», а ол ышкаш «Польша күрүне-биле харылзааларны экижидерин» чеде алыр дээр бодунуң чазааның бодалының дугайын медеглээн. Чаа канцлериниң баштайгы медеглелдеринде даштыкы политиктиг айтырыглар канчап-даа таварылга эвес. Боннуң мынчага чедир удуртулга болдуруп келген ол даштыкы политиктиг углашылышкының шиитпирлиг чаартыры шагда-ла пегеттинип келген деп чүве Барыын Германияда хөй-хөй кижилерге билдингир. Ол чорук ГФР-ге чоокта чаа доозулган соңгулданың түңнелдеринге база салдарны чедирген. Ол соңгулда эрге-чагырганы холга алыр арганы амгы чазакка берген.

Чаа чазактың политиктиг хүлээлгези херек кырынга кандыг болуурун келир үе көргүзе бээр.

Чуртта кол туруштарны монополистиг капиталдың төлөөлекчилери мурнуку хевээр эжелевишаан турарын демделеге чогуур. Олар өжээнзирек, милитаристчи догмаларындан болгаш доктринёрларындан ойталаарын капчаңдаа бодавайн турарлар. Чаа бүндестагтың 496 депутадының чүгле 12-зи ажылчыннар болуп турары көргүзүүлүг.

Оларның хөй нуруузу садыгүлетпүр бөлүктериниң төлөөлекчилери, улуг чер ээлери болгаш дүжүметтер болуп турар. «Бо парламент улус чонну кажангызындан-даа артык өвээш төлөөлеп, нацияның салдарлыг болгаш күүтүтен бөлүгдөлдерин кажангызындан-даа артык хөйну төлөөлеп турар» деп, Гамбургтуң «Шпигель» журналы бижээн.

Хамыктың мурнунда христиан-демократтыг эвилел партиязында мөөнеттинип турар реаксычы күштер чаа чазакче калбак ыйышкынны организастаарын ам безин эгелей берген. Чаа чазак «үр үеде туруп шыдавас», «бүндестагка кажап-даа туруп көрбээн ындыг удурланыышкынга ол таваржыр апаар» деп, христиан-демократтыг эвилелдиң даргазы Кизингер чулчурбушаан.

Чаа чазак чурттуң политиктиг угланыышкынынга өскерилгелерин чедип алырын күзээр чүве болза, Герман коммунистиг партияның баштаар черинiң ону демделээни ышкаш, «улуг капиталдың болгаш өжээнзирек күштерниң салдарындан база ыйышкынындан шиитпирлиг адырлыр ужурлуг».

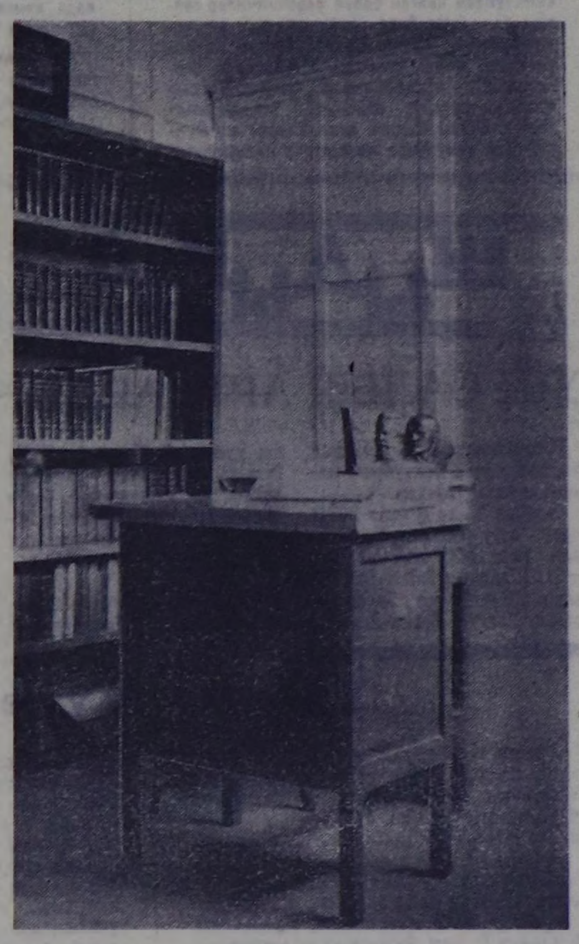
Юбилейге уткуштур

БЕРЛИН. (СЭТА). В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюнга белеткел чоруп турда Герман-совет пайырал иитилелиниң сорулгаларын иитилелдиң Төп баштаар черинiң аңаа бооп эрткен пленумунга чугаалашкан.

Иитилелдиң Төп баштаар черинiң секретариадының даргазы Курт Тиме пленумга илеткел кылган. Ленинчи юбилейге белеткел чоруп турда иитилел коммунистиг болгаш ажылчын партияларының делегей Чөвүлел хуралының документилерни өөренир талазы-биле ГДР-ниң чоңунга дузаалаарын, хамыктың мурнупда бистиң үениң марксизми болур ленинизминиң ужур-дузаазын тайылбырлаарын бодупуң сорулгазы кылдыр санап турар дээрзин ол демделээн.

К. Тимепиң дыңнатканы болза, 1968 чылдың шоньдан 1969 чылдың сентябрьга чедир иитилелге 560 муң ажыг кижи кирген. Ол үеде иитилелдиң эге организацияларының саны 2.800 ажыг көвүдээн, 3.100 хире коллективке «Герман-совет пайыралдың коллективи» деп хүндүлүг атты тывыскан. Ам республикада ол бедик атты чедип алган 12.000 коллектив бар. Совет дуржулганы болгаш бүдүрүлгенин арга-методтарын өөренир 760 ажыг болгумну ол үеде иитилелдиң шугуму-биле тургускан.

Иитилелдиң Төп баштаар черинiң Герман-совет пайырал иитилелиниң 9-ку съездиниң 1970 чылдың апрель 22—24-те чылдырар дугайында шиитпирни хүлээп алган.



Лондоннуң ленинчи черлеринде

Клеркенвилл грин кудумчуда ийи түе ажыг харлыг, 37-а дугаарлыг бажың бар. Ам ында Карл Маркс аттыг тураскаал-библиотека бар. Опу улус Маркс бажыңы деп база адаар. Аңаа Карл Маркс дыңнакчыларга лекция помчуп турган. Аңаа ооң удуртулгазы-биле бирги Интернационалдың Кол чөвүлелиниң хуралдары эртип турган.

1884 чылда ол бажыңга социал-демократтыг федерацияның типографизы турумчуп алган. Аңаа неделя бүрүде үнер «Джастис» («Чөптүг ёзу») журнал парлаттынып турган. В. И. Ленин удурткан «Искра» солуунu парлап үндүрерин 1902 чылда Мюнхенден олче шилчиткен. «Джастистиң» кол редактору Гарри Квелч ол типографияга «Искраны» парлаарын чөпшээрээш, бодунуң бичии кабинединге кады ажылдап олурарын, Ленинге эвилен саналдаан.

Маркстың бажыңын ол черниң эрге-чагыргазы Маркстың болгаш Ленинниң дугайында тураскаал-биле Лондоннуң холбашкан оске-даа бажыңнары-биле дөмей кылдыр көрүп, каш-даа катап чайладып каапкаш орулдажышкынны кылган. Ынчалза-даа Клеркенвилл грин кудумчуда ол бажыңны Англияның хөй-иитизи камгалап алган. Великобританияның Коммунистиг партиязының саналын ёзугаар ук 37-а дугаарлыг бажыңны 30 чылдарда библиотека-бажың болдурган. Опу ам архитектура тураскаалы кылдыр чарлаан.

ЧУРУКТА: Клеркенвилл грин кудумчуның 37-а дугаарлыг бажыңында В. И. Ленинниң орээли ам ындыг.

А. КАТКОВТУҢ фотозу.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

АМЕРИК ХӨЛЕЗИЛЕНИКЧИЛЕР

Араб чурттар Вашингтонуңу талазындан чаа өжээнинг үүлгедиге киледиээн: АКШ-тың чазаа Израильдиң армиязынга албан эрттиреринге америк хамаатыларны херек кырынга деткип турар. АКШ-тың Тель-Авивте элчин черинiң төлөөлекчизиниң тайылбырлаазы-биле алырга, ийи дакпыр хамааты кижилериниң дугайында АКШ-тың юстиция министерствозунуң чаа дуржулганы-биле, агрессияның айыылыңга таварышкыннар-биле улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы-биле, делегейниң барык бүгү чурттарында, ооң иштинде АКШ-та, калбарган шимчээшкинии-биле чаңгыс аай каттышкан. Ол болза агрессорларны боттарының сорулгазын чедип ап шыдавас кылып оларның өөскүдүп, үндүрген дайынын бууран дужеринге көргүзүү болдуруп турар».

Араб чурттар Вашингтонуңу талазындан чаа өжээнинг үүлгедиге киледиээн: АКШ-тың чазаа Израильдиң армиязынга албан эрттиреринге америк хамаатыларны херек кырынга деткип турар. АКШ-тың Тель-Авивте элчин черинiң төлөөлекчизиниң тайылбырлаазы-биле алырга, ийи дакпыр хамааты кижилериниң дугайында АКШ-тың юстиция министерствозунуң чаа дуржулганы-биле, агрессияның айыылыңга таварышкыннар-биле улустарның эп-сеткил каттыштырылгазы-биле, делегейниң барык бүгү чурттарында, ооң иштинде АКШ-та, калбарган шимчээшкинии-биле чаңгыс аай каттышкан. Ол болза агрессорларны боттарының сорулгазын чедип ап шыдавас кылып оларның өөскүдүп, үндүрген дайынын бууран дужеринге көргүзүү болдуруп турар».

«Дүрүм» ёзугаар америк шериг албанныларны израиль генералдарның эргезинге чорудуп бээри-биле «чаа дүрүм» Вашингтонга негеттинген.

«1967 чылдың июнь 5-те араб чурттарга удур агрессияның хүнүнден эгелээш, Израильге политиктиг, экономиктиг болгаш шериг дузаламчызын доктаамал көргүзүп келген каттышкан Штаттар бодунуң шиитпири-биле ындыг дузаламчының чаа үе-чадазын ам эгелей берген» деп, КАРпның КНО-да доктаамал төлөөлекчизи Зэ—Зият мооң-биле ходбаштыр КНО-нуң чиңгине секретары У Таңа чоруткан чагаазынга америк чаа үүлгедиин ынчаар үнелеп көргеп. Америк чазактың шиитпирин тайылбырлавышаан, «Ад-Дустур» дээр нордан солуунуң бижээни болза, АКШ ам «Израильди деткиринден араб чурттар-биле дайынга шуут киржирин эгелээн».

Араб чурттарда көдүрүп үнген килеңнээшкин «тайылбырлаарынче» Вашингтонну албадапкан. Израиль армияда америк шериг албаннылар чок дээр чүвени медеглээринче курдепартаментиниң төлөөлекчизи Маклоски далашкан. Ындыг болза-даа шынында израиль эрге-чагыргалар америк хамаатыларны шериг албаннырга келдирип турар, Израильде америк «техниктиг тускай эртемниглер» бар деп мининр ужурга ол таварышкап. Мооң-биле ходбаштыр хөй тайылбырлакчыларның сагындырып турары болза, АКШ-тың Вьетнамда интервенциязы олче «тускай эртемниглерни» чорудары-биле эгелээн.

Делегей тайылбырлакчылары Израильге америк деткимчениң чаа үүлгединишкинии Израильдиң Премьер-министри Голда Меирниң чоокта чаа АКШ-ка аалдап чорааны-биле ходбаштырып турар. Чаа чээли дугайында, америк шериг самолёттарын болгаш оске-даа чепсекти бээрин көвүдедир дугайында Меирниң дилээп Вашингтонга чылы-биле хүлээп алганы чажыт эвес. Вашингтоннуң чаа шиитпирни ёзугаар Менр хөй чүвеин—Израильге америк солдаттарны бээрин чедип алган деп түңнелди тайылбырлакчылар кылып турар.

Израиль армияга америк холезиленикчилерниң албан эртирер дугайында Вашингтонуңу берген шиитпири АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте дипломатиязының оптут, алыяастыг чоруун база катап сойгалап турар.

Сомали демократтыг республика

Октябрь 22-де эрге-чагырганы бодунуң холунга алган Дээди революстуг чөвүлелдиң шиитпирин ёзугаар африка дипти чөөн талазында турар аныяк күрүнеп моон соңгаар Сомали демократтыг республика дээр. Чурттуң социалистиг хөгжүлдезинче угланыышкынны холга алганын Сомалиниң чаа удуртукчулары медеглээн.

Африканың база бир шылгараңгай оглу, Сомали республиканың президентизи Абдирашид Али Шермаркты хоралыг дайзынның олургенинiң халаптыг үези эрткен неделяда Сомалиге калбарган хөлөзэзиниг болуушкуннуң чылдаа болган.

Сомалиниң суд органнары өлүрүкчү чоруктуң ужуруп ам дээрезинде ылаптыы-биле илередиээн. Ындыг болза-даа кымның хоратан күзелиниң чылдагаанындан президент амызындан чарылганы? Өлүрүкчү чоруктуң фактызы боду-ла чуртка дүшкүүрлүг байдалды тургускан. Политиктиг янзы-бүрү бөлүглелдериниң аразында демисел чидиглепген. Чагырыкчы партия — аныяк социалистиг партия Сомалиниң халаптыг үезинде ыраажы шүгүмүлеп турар.

СОМАЛИДЕ БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

НАЙРОБИ. (СЭТА). Могадишо радиозунуң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Сомалиниң найысылал амыдыралы чогумчалыг шуудап турар. Октябрь 21-де чуртка эрге-чагырганы армияның алган үезинде найысылалга эккелген шеригленiң саның чоорту кызырып турар.

Сомалиниң хүннүң-не парлаттынып үнер чаа «Октобер стар» солуну дүжүттөкен Премьер-министр Эгельдин ёзу-чурумун «ирээн болгаш бужар аргалар ажыглап турган» деп ялалаан, шынгы шүгүмүлеп турар.

Чаа үүлгедиглер

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Америк полиция база бир ханның үүлгедигни кылган. Лос-Анджелеске «корум-чурум комгалакчылары» негр «кара пар» организациязының удуртукчуларының бирээзи, ол организацияның Мурнуу Калифорнияда үндүрүп турар солупунуң ажылдакчызы Уолли Поупту боолап өлүрген. «Дейли уорлд» солуунуң санап турарын ёзугаар алырга, Поуп «кара пар» организацияның ак кештиг, сөөк-язы ылгаар дорамчылакчыларның холдарындан өлген он бирги кежигүнү болгаш.

Уолли Поупту өлүрген үүлгедиг негр шимчээшкинге удур сөөк-язы ылгаар америк дорамчылакчыларның үүлгедип турар кемниг херектериниң база бир кезии болгап. Ындыг кемниг херек үүлгедиглери чуртта онза колбарган. Полицейжилер болгаш федералдыг иструлгелер бирозунуң агентилери «Кара пар» организацияның кежигүннерин истеп, аглап турар. Ук организацияга америк иитилелди үндезинiң-биле чаарттырын бодупуң кол сорулгазы болдурган. Ол организацияның үндезилекчилериниң болгаш организакчыларының бирээзи — Хью Ньютон — бир полицейжини өлүрген деп, шүгүлдедип ялалаткаш, кара-бажыңнаттырган. Организацияның база алды кежигүнүнүң үжү Чикагода, бирээзи Филадельфияда судтадыр деп турар.

УЛУГ ЧААЛАП АЛЫЫШКЫНЫ

агый будүрүлгелеринде баразаның чоруук революция мурнундагы көдээнiң бүгү ажыл-агыйларының категориязындан иитиизи-биле ооң ийидеи ажыг болуп турар ийикпе, тодаргайлаарга, тараа-биле — барыкла дөрт катап, эът-биле — үштен ажыг катап хөй болуп турар. Улуг социалистиг будүрүлгего даянгаш, көдээ ажыл-агыйның ажыл-шиитилери 1967 чылга чедир күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң талазы-биле революция мурнундагызындан беш катап ажыл турар коргүзүүнү чедип алган. Ооң-биле кады соолгу чылдарда күш-ажылдың будүрүкчүлүү чылдың-на 30 хуу чедир бедип турар.

КОЛХОЗ будүрүлгезиниң доктаамал быжыглыышкыны колхозтарның болгаш колхозчударның орулгазын чайгылыш чок бедидер арганы берип турар. Чижеглеп саналашкын-биле алырга, колхозчу тараачыларга хереглелдиң иитилел фондуларындан берген толевирлер болгаш чингелделер (пенсияны, хөй урулгарлыг иелерге пособиени, опредилгеге халас чарыгдалдарны, медицинага болгаш оске-даа социалкультурага чарыгдалдарны катай саналарга) 1966 чылда 1913 чылдыбиле деңнээрге ооң (ажылдап турар чаңгыс кижиге дүштүр) барык 50 катап улгаткан. Бир колхозчу өг-бүлеге онааштыр иитиг орулга чылдың-на 1—1,3 муң рубль чедип турар.

Иитиниң ажыл-агыйындан колхозчуларның ап турары акша болгаш натура орулгаларының дүрген өзүлдези, оларның алыр толевириниң хемчээлин ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның алыр шалыңы-биле чоокшулаштырып турар.

Бистиң чуртувус хожуңдагай аграрлыг чурт турганындан делегейде мурнакчы индустриалдыг күрүне апарганы бүгүдеге билдингир болгай. Ынчаарга үлетпүр продукциязы иитилел продукциязының будүрүлгезинде болгаш национал орулгада хөй үлүгүү ээлеп турар. Социализминиң ол улуг чедишкинии бистиң идея талазы-биле удурланыкчыларывыс ол дээрге четпес чорук деп шынзыдарып оралдажып турар. Иитиг национал продуктуда көдээ ажыл-агый продукциязының үлүү социалистиг үлетпүрүнүң хөгжүлдезиниң темпизиниң бедиидеп ыңдыг болуп турарының барымдаазын ыыттавайн, ону олар «колхоз будүрүлгезиниң дорайтаашкынының хереченiз» дижип турар. Ынчалза-даа буржуаз пропаганда чеже-даа чүлчуруп турза, колхоз тургузуушкунуун күжүн болгаш амыдыралчызын совет амыдырал бадыткаан.

ТАРААЧЫННАРНЫҢ будүрүлге кооперациязы — чаа иитилел тургузуушкупунуң болгаш тараачыннарның идепкейлиг күш болуп шыдаарынын дүрүм ёзугаар болуушкуну дээрзин совет дуржулга, өске чурттарның практиказы көргүскен. Ол талазы-биле бистиң партиявыс чөөн болгаш барыын оппортунистерниң кадыг-дошкуп удурлашышкынын ажып эрткен. Көдээ ажыл-агыйның социалистиг чаартылгазы тараачын ажыл-агыйларны кооперастаарының талазы-биле ленинчи принциптерни чайгылыш чок боттандырар болза, чүгле ынчаш иитилелдиң күрүне ажыл-агыйлары ооң бүгү талалыг делгилгезиниң күчүлүг тепкижи, аңаа улуг перспективаларны ажыдып турарын ылаңгый совет дуржулга бүзүрелдиг көргүскен.

Амгы үеде бистиң чуртувустуң социалистиг көдээ ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң кол угланыышкынпары кандыгыл? Ол угланыышкынар партияның XXIII съездиниң болгаш СЭКП ТК-ниң Пленумларының шиитпирлеринде тодаргайлаттынган. Эң-не кол чүүл чүл дизе, продукция будүрүп үндүрерин бүгү талалыг улгаттырары. Ол сорулгаларны шиитпирлээрин партияның болгаш чазактың ап чорудуп турар хемчеглеринде тодаргай айыткан. Оларның аразында эртемге үндезилеттинген экономиктиг политиканы көдээге боттандырары, колхозтар болгаш совхозтарның күрүне-биле аразында харылзаваларының экономиктиг методтарының тавыштырылгазын бүгү талалыг хөгжүдерп кирип турар. Будүрүлгениң болгаш көдээ ажыл-агый продуктуларының белеткелиниң ылаптыг планнаашкынын тургускаңы, чамдык көдээ ажыл-агый продуктуларынга садыл алыр өртектi улгаттырганы, ол ышкаш улгаттырган өртек-биле плавдан дашкаар садыл алышкын системазын тургускапы ооң бир тодаргай илергейлээшкинии болур. Бо бүгү чер-черге ажыл-агыйжы ботидепкейниң улам хөгжүдер арганы берген.

КӨДЭЭ ажыл-агыйның бүгү ажылдакчыларының күш-ажылының түңнелдериге материалдыг сопуургалдың доктаамал өзүлдезин хандырарынга күш-ажылга материалдыг болгаш моральдыг идиг берипшкинни шын дүүштүрери улуг ужур-дузалыг.

Черии орулгалыг ажыглаар дээш колхозтар болгаш совхозтарның харылсалгазының талазы-биле хемчеглер база алдынып турар. Ынчангаш чер культуразын бедидери, өртемниң болгаш мурнакчыларның дуржулгазын долу ажыглаары дээш шимчээшкин калбак нептерелдя алган. Мелиорацияның калбак планы база боттанышкында.

Чоокку үеде көдээ ажыл-агыйны техника-биле үндезин катап чаарты чепсеглээрин практиктиг чугула сорулга кылдыр кодүрүп үндүрген. Ооң кол угланыышкыннарын СЭКП ТК-ның октябрь (1968 ч.) Пленуму ажылдап кылган. Аңаа дүүштүр чер болгаш мал ажылында улуг күш үнер ажылдарны комплексиляг механизастаары, көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниг электроэнергияны массалыг ажыглаары, черниң химижидилгезин дүргедедири боттанып турар.

Көдээ ажыл-агый хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарын тодарадып турда, чүгээ улус ажыл-агыйның чугула адырларының чүгле чаңгызының чаа кодүрлүүшкүнүүн дугайында чорувайн турар болгайла. Улетпүрүнүң улам ыңайгы хөгжүлдези көдээ ажыл-агыйның чедишкинниринден, хоорайны чиг-эт болгаш азып-чем-биле хандыргалыының деңнелиндеп, фабрикалар болгаш заводтарда ажылчын аңгыча чаа пемелде күштү бээр аргалыыстан улуг хамааржыр. Түңнеп чугаалаарга мында чугаа бүгү совет иитилелдиң социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүлдезиниң дугайында чоруп турар.

3.

КОЛХОЗЧУ тургузугну быжыглаар талазы-биле партияның боттандырып турар хемчеглериниң системазында чугула черии колхозтарны организас-ажыл-агый талазы-биле быжыглаарының, оларны удуртурунуң системазын сайзырангайжыдарының, колхозтуң иштики демократиязын калбак-биле хөгжүдериниң айтырыглары эелеп турар. Колхозчу амыдыралдың кол хөөлүгүзу — көдээ ажыл-агый артелиниң Уставы ол айтырыгларны шиитпирлээрииге аажок улуг ужур-дузалыг.

Көдээ ажыл-агый артелиниң күштүг болуп турар амгы Чижек Уставы колхозтарның хөгжүлдезиниге улуг рольду ойнаан. Ындыг болзадаа көдээде социал-экономиктиг бүгү чаартылгаларны ол тодаратпайп турар. Аңаа холбаштыр чаа Чижек Уставтың төлевилелии ажылдап кылган болгаш бүгү улуска чугаалаштырып кордүреп-биле киирген. колхозчуларның Үшкү Бүгү-эвилел съездизиң чылдырарына белеткел ажылын чорудуп турар.

Чугаалажып көөрүнге калбак массаларның киржин турары чаа Уставтың төлевилелиниң кол ылгалдары чүдел? Ук төлевилел колхоз тургузуушкунувда чыгдынган дуржулганы түңнеп, байыдып, планғыя соолгу чылдарда колхоз будүрүлгезиниң элээн улуг өзүлдезин плегейлеп, иитилел харылзааларын сайзырангайжыдарын айтып турар. Техника талазы-биле чаарты чепсеглээрииге болгаш социалистиг демократияны быжыглаарына үндезилээш, көдээ ажыл-агыйны дүрген хөгжүдериичe партияның угланыышкынын Уставтың төлевилелиидe иитеректен. Чаа Устав колхозтарның иитиг өөчүзүн хөгжүдериичe, улус ажыл-агыйының чаңгыс аай планның системазының хемчээлиигe колхозтарның ажыл-агыйжы оперативтиг бот-тускайлаң чоруун калбартырынче, экономиктиг быраларны эң ажыктыг кылдыр ажыглаарынче утландырган шүгүмну айытканы. Чаа Устав колхозтарның дыралының болгаш ажыл-чорудулгазының бүгү талаларын хаара түдүп, оларның иштиигe болгаш чамдык кезиктe дашкаар харылзаварын таарыштырарының, оруктарын база хевирлерии айтып турар.

КОЛЛЕКТИВТИГ ажыл-агыйның сорулгаларын тодаратпышаан, Уставтың төлевилели амгы колхозтар быжыг экономиктиг, туруштуг орулгалардыг, механизастаан улуг көдээ ажыл-агый будүрүлгелерия болу бергенин барымдаалап турар. Колхоз бүрүзү ортумза-биле бир миллион рубльдиң продукциязын будүрүп турар.

Уставтың төлевилелиидe күш-ажылды организастаарының, төлевирнiң болгаш сагылга-чуруминуң айтырыгларын бүгү талазы-биле көргүскен. Ам колхозтар боттарының ажыл-агыйының тодаргай байдалдарынга таварыштыр ол айтырыгларны эң чогаадыкчы шиитпирлээр арганы ап турар. Чаа Устав кол болгаш саарылга фондуларын көвүдедиринге арыг орулгадан ыңаи-ла ылгалгени кылырын көргеп, чүгэ дээрге, чогум-на харын ол фондулар шиитпиниң ажыл-агыйының экономиказының кол үндезини болур деп чүвеин дуржулга көргүзүп турар.

Соолгу чылдарда колхозтарга будүрүлгени планнаарының айтырыгларын эртем ёзуулу-биле шиитпирлеп турар апаргаи. Көдээ ажыл-агый артелиниң Уставының төлевилели ол өзүлдеии база барымдаалап, будүрүлгениң ажыл-чорудулгазын организастаарынга артельдиң бот-тускайлаи болур чоруун илергейлеп турар.

Колхоз демократизиың хөгжүдер талазы-биле колхозтарның чыыш алган экн талалыг дуржулганы Устаатың төлевилелиидe быжыглаапы кончуг чугула. Артельдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга колхозчуларның киржирiнiң чаа хевирлерин Уставтың төлевилелиидe дүрүмчүткен.

• • •

КОЛХОЗЧУ тургузуунуң тургустуганы болгаш быжыкканы — Коммунистиг партияның политиказының ондур чаагай тиилелгеии. Партия оиу тургузарынга организакчы күш болган. Партия ленинчи кооперативтiң планының принциптерии чүгле амыдырапга боттандырарын хандырган эвес, харын база коммунизмнiң тургузарының чорудулгазында чаа тодаргай тоогулуг байдалдарга оларны хөгжүдүп келген болгаш улам ыңай доктаамал хөгжүдүп турар.

Колхозчу тургузуур хоорайның болгаш көдээниң бүгү ажыллы чоннарының эрге-ажыктарынга дүжүүп турар. Опу улам ыңай хөгжүдер дугайында бүгү улустуң сагыш салышкыны — амгы үе-чадаза колхозчу тургузуунуң күжүнүн болгаш амыдыралын экижидерииге, коммунизм тургузукчулары болур оларның идепкейлиг чоруун кодүрерииге делгем орукту ажыдып турар.

Көдээ ажыл-агыйга, колхоз тургузуушкунунга партияның политиказының салгалдыын деткип турар. Ажыл-агыйны эргелеп башкарарының планнаыг социалистиг системазының артык күштерии эң долу ажыглаарынче Коммунистиг партияның угланыышкыны чаа Уставта сиңиккеп.

В. И. КУЛИКОВ,
тоогу эртемниринiң кандидады.

КУЛЬТУРАДА чаа чүүлдер

КИНОФЕСТИВАЛЬ

Ленинчи комсомолдуң төрүттүнгенниниң хүнүнге алдар болдурган кинофестивалы Кызылдың «Найырал» кинотеатрында эгелээн. Ук фестиваль «Ленинчи ёлу-биле чурттап, ажылдап, өөренип» деп кыйгырыгның аза-биле өртүп турар.

Фестиваль бир неделя үргүлчүлээр. Кинофестивальдың бирги хүнүнде № 7 школаның оңгу класстыы Ольга Маркелова «Ленин — аныяктарга улуг үлегер-чижек» деп беседаны кылган. Оон соонда «Ийи эжишкилер албан эрттирип турганнар» деп кино болган.

УДАВАС

Республиканың хөгжүм-шин театрының артистери К. А. Треневтиң «Нева хемниң эриинде» деп шинээн белеткеп эгелээн. Шинде В. И. Ленининиң ролүн Тыва АССР-ниң улустуң артизи О. Намдарай ойнаар. Шинини Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи, театрның кол режиссёру Сини-оол Оюн тургузуп турар. Оны көрүкчүлерге удавас бараалгадыр.

«ХОРАГАЙ ИДИКТЕР» КӨРҮКЧҮЛЕРДЕ

XIX чүс чылдың төнчүзүнде татар улустуң амыдыралын көргүзүп турар «Хорагай идиктер» деп хөгжүмүг комедияны найысылалдың болгаш оон тоок-кавызында суурларның чурттакчылары сонуургал-биле көрген. Ук шинини театрның артистери октябрь 25-тен эгелеп Тес-Хем, Эрзин районнарның ажыл-ишчилериниң көргүзери-биле чоруткан.

АЖЫЛ-ИШЧИ ЧАЛЫЫ ХОЛДАР

Күш-ажылды хүндүлеп көөрүнге, коммунистиг мөгү-ныларга аныяк салгалды кижизидери школдуң чүгүле сорулгазы. Республиканың школаларында бо талазы-биле чамдык ажылдарны чорудуп турар. Элээн хой школаларда бүдүрүлге бригадалары, школаның ыяш ажыл-агый звенолары бар. Боттарының чорудуп турар ажыл-ижинин дугайын аныяк иштилер чоокта чаа боюн эрткен слёдунга чугаалашкан.

Республиканың школаларынаан чыглып келген оолдар, уруглар башкайгы хүнде солуп ужуражылгаларны эрттиргилээн. Ылаңгыя «Кок-Тей» совхозка барып, механизастаан күш кажаалы-биле танышканы уругларга уттундурбас. Мын ажыл-агыйның эргелериниге чораан. Балгазындан келгеннер солуп ижинин дугайын чугаалап берген. Кобальт-никельтиг артыпчыларның кызылтастың дүжүдүнге салдарының дугайын Туранның № 1 школазының аныяк дүжүлгачылары илеткээн. Боттарының участогунга кылган шенелелиниң түннелин олар Кодээ ажыл-агый министерствозунга дамчыдып берген.

«Н» шериг кезээге, № 3 кодээ ажыл-агыйның механизация училищезинге эрткен ужуражылгалар солуп болган. Кодээ ажыл-агыйның түскай мергежилин чедип алырын күзээннерни ында кээп өөренириниң чаагай путёвкаларны база тывыскан.

Слёттүң ийиги хүнү аныяк натуралистерге база солуп эрткен. Найысылалга эң чараш бажың — Политиктиг чыл-лышкын бажыңына байырлалдыг шүүлтүм чыскалды болган. Чыл дүргүзүнде чоруткан ажылының түннелин үнүрүп, дүржүлгазын солушкан. Ажылинчи чалыы холларның күжү-биле кандыг-даа керекти бүдүрүп болур.

Туранның № 1 школазының бүдүрүлге бригадазының бригадири Александр Сарыскининиң чугаазын өөрү улуг сөөлүрээлби-биле дыңнаан. Школага бүдүрүлге бригадазын тургускандан бээр он чыл эрткен, бо үеним дүргүзүмде аназ аалыгышкын алган кижилерни кайызын ол дээр. 195 кижи трактористиг, 50 кижи учётчиктиг, 86 өөренирги чоланачының мергежилин чедип алган. Оон ангыда кодээ ажыл-агыйның өске-даа мергежилдерни хой кижи чедип алган.

Теоретиктиг билиглерниң кичээлдерге өөренип турар. Машина, техниканаан ангыда, кодээ ажыл-агый культураларын ажаан, өстүреринниң аргаларын шинглээдип ап турар. Бии-Хемде «Кызыл тараачын» колхоз бригадага 100 га черни тускайлап берген. «Восток» деп сорттуң кызыл-тазын 25 га черге бо чылын тарып өстүргеп. Оон ангыда арбайны, суланы, кукурузаны, картофельди база тарааи. Чай дүргүзүнде ажаалааны хынамчалыг чорутканындан дүжүт эки болган. Бригаданың өстүргеп картофели-биле Туран хоорайның уруглар садыы, столовалыны, интернатты бүрүн хандырган.

Бүдүрүлге бригадазының кежигүннери чүгле күш-ажыл гылып турар эвес, хөстүг шагын культурлуг арттырып, боттывыңгыр уран чүүлге киржип, спорт маргылдаалары чорудар.

Улуг-Хем районнуң школаларында өөренирикчилерниң дөрт бригадазын тургускан. Шагаан-Арыгның № 1, 2 школаларының өөренирикчилери капустаның бедик дүжүдүн чедип алыр сорулганы салгап, хүлээлгезин күүсеткеп. Эм үүлүттер чыып, иогаа культураларын хөйүү өстүргеп.

Ак-Туруг школазының өөренирикчилери ыяш ажыл-агыйынга улуг дузаны чедирип турар. 14 гектар черде маштын дазылын аптап арыглаан. Дыттың болган халының чаш үүлүттерни питомникке тарып өстүргеп.

Бии-Хемнин Халың школазының аныяк иегажылары капустаның бедик дүжүдүн тарып өстүргеп. Бир бөрбек капустаның деңзизи 3 кг чедип турган. Ниитизи-биле 30 тонна капустаны ажаап алган. Ылаңгыя Оля Донгупайның участогундан хой капуста ажаалаттынган. Ол школаның өөренирикчилери сиген кезилдеэзинге эң идепкейлиг ажылдаан. 9 тонна сигенин кескен. 500 тонна силосту салган.

Өөүр районнуң школачыларының мурнуңнан түскай альбомну слёттүң президиумунга тыныскан. Инда өөрүүлербиле моол пионерлериниң найыралын көргүскен. Ак-Довуракты винаттары Барыын-Хемчиктиң ажыктыг калмактарының коллекциязын белекке берген. Республиканың винаттар станциязының мурнуңнан быжырып каан улуг хлебти слёт президиумунга тудускан.

Туранның № 1 школазының өөренирикчилер бригадазы, Сарыг-Септи № 1 школазы, Балгазының школазының ыяш ажыл-агыйын республиканың винаттар станциязының Хүндүлел дептеринге кирир бижээн. Ол ышкаш эжеш хой школалар, башкылар, дээре винаттар мактал бижиктер болгаш бирги, ийиги, үшкү чергенниң дипломнары-биле шаңнаткан.

М. ФИЛИМОНОВА.



Молдавиниың чимис садтарында болган виноград шоолеринде чаагай дүжүттү ажаан алыр ажыл чоруп турар.

ЧУРУКТА: «Яловена» совхозтуң звено удуртукчузу Наташа Василицаның виноград дүжүдүн ажаан ап турары. Виноград тараан шоолдуң гектар бүрүзү 60 центнерден ажаан эвес виноград дүжүдүн берип турар.

Э. МЕЧИПКТИҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КҮШКЕ-ДАА, ШАККА-ДАА КАМНЫГ

Кызылдың № 7 чунар-бажыны Пушкин кудумчузунда, автобус дөктаар черден мырынай ырак эвеске турар. Ол чунар-бажын кижилерниң чүгле хир-чамдан адырлып, чунуп алыр чери эвес, оон-биле кады амыдырал хандырылгазының база бир бөнчүг чүгүлэ хевири-биле кызылчыларны-даа, өске хоорайлардан, районнардан үр хуусаалыг келген аалчыларны-даа хандырар аргалыг.

Чунар-бажыңның артыы талазында тускай өрээлдерде түлэ хеп чүүр черни дерээн. Инда маанаар өрээл, эргелекчиниң болгаш техниктиң ажылдаар бир өрээли бар. Аразын үзүктевейн кожа түткан ийи залда чүүдүнүң, суг сыза түдарының болгаш кургадылганың янзы-бүрү машиналары дистиндир чыскаттынган.

Хеп чүгдүрүп келген кижилер чогуур эалчээн эалеп алгаш, хептерин он-чүүн айыбиле ылгаш, шкафтарга шыгжап каап, дашкаар үнүп, селгүүстеп-даа, азы топ, хевин үштүп алгаш, түда манап-даа болур. Хеп чүүр машиналар түскай хемчээлдиг шактын иштинде доктаамал ажылдаар болганда, эалчегинин эгелээр, төнер үеэн-даа мындыр. Эалчээн эалеп алгаш, эгелээр шагында чедип келир сен.

Хеп чүүр машиналарны түскай техник азы эргелекчи таарыштырган, херектиг порошокту үезин кээрге үрүп каар. ГДР-ге бүдүрген компут чараш аян-шинчилиг, ажылдап турда магалыг ылап машиналар 45 минута ажылдаап, доктаагаи соонуде, хептернин эглери арыг кылдыр чүгдүнген, савапын болгаш хирлиг суун арыг суг-биле чайып каапкан арыг хептиг мурну шилдиг ойбактан үштүп алыр. Ол хептернин шыгы аназ курганыр азып алырынга ажырбас хире. Бир эвес илипр-биле базаар хире кылып алыр дизе, ында турар хеп сыза долгаар машиналарга эштей салгаш, долгадыптарга болу бээр.

Бир-ле хүн Вера үтбай хеп чүгдүрүп чернин дугайын мактап чугаалай бээрге, аназ турган кижилер таалап дыңнадылар. «Бажыннарывнарга чүге шинчап, хилиичектиниң турар силер, бо дээрге амыр чер боор. Дуу турар машиналарның ажылдап турарын, арыг-силиин, чаражын көрбес силер бе» деп, ол эвей түүнеп кагды.

Шынап-ла ол эвейинин чугаазын бадыткаар-даа дээн чүве дег, бир талада чыскаай салып каан хеп чүүр 8 автомат-машина, бир дескп, таалапчыг үн-биле ажылдаан турлар. «Кайы хире-дир бис», «Канчаза эки чоор» дээнзиг, өйде-өйде доктаай дүжүп, иштиниде чугдунуп турар хептерни тырыкы сонгазындан коздурге-даа каапкан. Шынап тура, база-ла хептерни тырыкылап эгелээр, бирде бир талазынче, бирде өске талазынче бөөлдеп эгелээр. Шынап чоруй бурунгаар, оон сонгаар бөөлдей бээр. Элээн үр үе иштинде дөрт түгүнче шынаар бөөлдеп келген хепке кандыг хир артар боор!

МАШИНАЛАР сугну боду сордуруп алыр. Баштай чылыг сугга хептн шыгыдар, ол сууи автоматтыг үндүр токтурушкеш, изиг сугну база ышчаар сордуруп алгаш, хептерни чуи эгелээр. Шынаи хеп чүүр порошокту уруптар. Оон эгелээш-ле хептнин хирин арылдыр чуруу эгелээр. Ол аразында чылыг, изиг суглар солчуп эртип турар. Хептин хирн арылдыр чугдунган соонда, хирлиг сугну автоматтыг топкеш, хепти дескинер барабанның ханазынга сыза кызыштар. Оон эгелээш-ле чугдунган хепти арыг суг-биле хирлиг суундан болгаш савапындан арылдыр чаяры эгелээр. Ол аразында арыг, изиг болгаш соок суглар каш-даа катап автоматтыг солуттунар. Хептер ылап арыг кылдыр чайдынган соонда, хеп чуукчуу автомат-машина доктаай бээр. Ынчаи хептн сонгажыгаштаи үштүп алгаш, пентрофутка (хеп сыза базар доскаарга) шоолуг эвес суун сыза кыстырып каапкаш, ап алыр.

Бо бүгү 45 минута иштинде кылдынар, хеп чугдурганы дээш бир машина хелезинниге 68 копеек төлээр. Бо бүгүнү ап көөрге, кижилерниң, ылаңгыя херээжен чоннуң ажылын дыка чиигелир, күшке-даа, үешкке-даа дыка каминг. Ынчангаш туда хеп чүүр ол черниң ажылдакчылары, ылаңгыя эргелекчи Н. Л. Соломатова, кызылчыларны болгаш найысылалывыстың аалчыларын боттарының хеп чүүр черинче чалап, оон ачы-дузазын ажылдаарынче кыйгырып турар.

Нина Леонтьевна Соломатова хеп чугдурүп келген кижилерге эштиг-ээлдек, чугаакыр, чагык, ажыл-херээн-даа эки билир кижи болду. Ону бүгү кылычылар билир-даа дизе хөөрем чок. Чүге дээрге Нина Леонтьевна дыка үр үе иштинде пассажирлерге бараан боон келген. Ол баштайгы чылдарда автобустарга контролёр-кассирлеп ажылдаан, оон соонда хоорай автобустарының контролёр-диспетчери турган. Хоорайның туда хеп чүүр черн ажыттынарга-ла, ол ону эргелекчилээш, чыл ажыг үеним дүргүзүнде, хүнде-ле 24—30 ег-бүленин хевин чугдурүп бээрин хандыргаш, каш он мун ег-бүленин шүүттүг ажылын бүдүрүп берип, оларга бараан болган.

Ынчаргга ол черге кээп, оон ачы-дузазын көрүп турар кижилери дээш, оон сагыш-човап, хомудап турар чүүлдерни база бар. Чүл дизе, хеп чүүр сес машинаның ийизи үрелгеш, дыка үр үеде ажылдаваи, оларны элип-сентээри амдаа доозулбаан. Машиналар парын болганда, чоокку үеде олар кылдына бээр дээрзин ядакчи-мастер база магадылавайн турар. Ол чорук хүнде-ле 8 ег-бүдеге ачы-дуза чедирерин үзүп турар.

Хоорайның мурнунда хавак кырынга дериир дээн түда хеп чүүр черге тургузар дээш эккеп каан кыдыг машиналар үр үеннң иштинде аназ чылын турар. Ол машиналарның ийизи-биле үрелген ийи машинаны үр солуп бээрин эргелекчи дилээрге, хоорайның ажылдаан-биле үрелген ийи машинаны үр солуп бээрин эргелекчи дилээрге, хоорайның ажылдаан-биле үрелген ийи машинаны үр-даа кыда солуп берген болза, түда хеп чүүр чернин ачы-дузазын көрүп турар чонга-даа эки, ээлчег-даа эвээш болгу дег. Бо дугайын

БҮТҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чыда үндезилеттингеи

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 29 СРЕДА № 255 (8101).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры! Делегейниң ажылчын аңгызының төөгүлүг чаалап алыышкыны, антиимпериалистиг демиселге шиитпирлиг күш—делегейниң социалистиг системазы хөгжүп, быжыгып турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооргага СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БЫЖЫКСЫН

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган митинг

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган совет-чехословак найырал митингилеринге ййи чурттуң улустарының найыралының болгаш акы-дуңма болганының ол сагыш-сеткилге октябрь 27-де улам күштүг илереп көзүлгеи.

Кончуг улуг зал ЧССР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шиметтингеи. Эргим аалчыларынга байыр чедирер дээш, анаа алды муң хире москвачылар келгеи.

ЧКП ТК-ның Бирги секретары Густав Гусакты, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентизи, армия генералы Людвик Свободаны, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазааның Даргазы Олдржих Черникти, ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң еске-дээ кежигүнерин чыылганнар дингиттиг адыш часкап уткаан.

Президиумга олуттарны чехословак өңнүктер-биле кады эптер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев, Ф. Д. Кулаков, М. С. Соломенцев болгаш оон-даа өскелер эвлээв. Оларны чыылганнар дингиттиг адыш часкап уткаан.

Митингини СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары В. В. Гришин ажыткан.

Чехословак Социалистиг Республика биле Совет Эвилелиниң күрүне гимнери чаңгыланган.

Митингиге «Кызыл пролетарий» заводтуң токары А. Я. Рыбаков, Радиотехника, электрониканың эртем-шинчилел институдунуң директору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының чиңгине кежигүнү В. А. Котельников, Москваның М. В. Ломоносов аттыг күрүне университединиң студентизи И. А. Шведова сөс алган.

Хурал даргазы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневке сөс берген.

Залга адыш часкаашыныары дингирип турган. Бүгүде туруп келген.

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг аалчылар!
Эргим москвачылар!
Эштер!

Акы-дуңма Чехословакияның партия-күрүне төлээлеринге Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш чазааның өмүнээзинден, бо залда чыылган бүгү москвачыларның өмүнээзинден чүректиң ханызындан изиг байыр чедирерин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Бодунуң улузунуң политиктиг шылтаранган ажылдакчызы, шынчы оглу, немец эжелекчилерге удур партизан шимчээшкинниңиң идепкейлиг киржикчиси болгаш удуртукчузу, социалистиг тургузугну быжыглаары дээш демиселди бөштап турар, улуг маадырлыг шудургу кижизе—Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары эш Густав Гусакка изиг байыр чедирип тур бис.

Бодунуң чуртунуң көскү күрүне ажылдакчызы болган чалбыыштыг патриоду—ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизиг, генерал Людвик Свободага чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис. Совет болган чехословак улустарының фашизмге удур каттышкан демиселиниң алдарлыг төөгүзү эш Свободаның ады-биле холбашкан. Оон президент хүлээлелиг ажыл-чорудулгазы Чехословакияда социализмниң херээнге, акы-дуңма совет-чехословак найыралды быжыглаарынга бараан болуп турар.

Чехословак партия-күрүне төлээлеринге кежигүннеринге —ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазы эш Олдржих Черникке; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, ТК-ның секретары эш Любомир Штроугалга; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, секретары эш Васил Билякке; ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү, Словакияның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары эш Штефан Садовскийге; ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң чазааның Даргазының оралакчызы эш Франтишек Гамоузка; ЧКП ТК-ның кежигүнү, даштыкы херектер министри эш Ян Маркога; ЧКП ТК-ның кежигүнү, национал камгалал министри эш Мартин Даурга; ЧКП ТК-ның кежигүнү, ЧССР-ниң ССРЭ-де элчизи эш Владимир Коучкийге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур бис.

Эштер! Маңаа чаңгыс эп-сеткилдиг, чалбыыштыг адыш часкаашкыннары дингирип үнүп. Бодтарыңны чех болгаш словак акы-дуңмаларынга совет кижилериң чүректиң эң ханызындан быжыг найыралдыг, шынчы эш-өңнүк, ханыы-биле чаагай сеткилдиниң чалбыыштыг илерели ол-дур.

Бистиң улустарывыстың найыралы, акы-дуңма болганы шынгыы шылгалдының одун арткен. Кара сагыштыг Мюнхен сүлчээзиниң аар-берге хүннеринде Чехословакияга боттуг дуза чедирер саналды чүтле Совет Эвилели бергеи болгай. Оны утпаан силер. Ынчанмыже Чехословакияның бүржуазиязы социалиым чурту-биле эвилелдиг болурунуң орнунга национал ескерликчи болуру дээре деп саналаи. Чехословакияны гитлержилер аңгылап хуваагаш, эжелеп алган. Төрээн чүртүн эжелеткен хостаар, оон чаңгыс эвин камгалаар болгаш оон хамааржылга чок догуннаар эрге-шөлээзин эгидээп бээр сорулгалар Чехословакияның ажылчы чоннарыңга, хамыкты мурнай ажылчын аңгыга болгаш оон авангарды—Коммунистиг партияга онаашкан.

Фашизмге удур төөгүлүг тулчуушкуунуң сүрлүг чылдарында бистиң ЧКП Армиязыстың дайынчылары, партизаннарывыс, бистиң бүгү совет улузувус нимти дайзынга удур дайылдажыышкыннарының шөлдеринге-даа, Чехословакияны хостаары дээш тулчуушкуннарга боттары-биле кожа чехословак патриоттарның маадырлыг дайылдажыш чорааның база көргеи. 1 дугаар чехословак корпустуң дайынчылары Совет Армияның дайынчылары-биле бир деминг дайылдажыш турган. Од корпустуң алдарлыг оруу, Словак национал тура халыышкынның тураскаалдыг хүннеринде бистиң улустарывыстың оолдарының каттышкан демисели—Совет Эвилели биле Чехословакияның дайынчы интернационалчы акы-дуңма найыралының оруу, тиилелгелиг доозулган, маадырлыг оруу ол.

1948 чылдың февралы Чехословакияның төөгүзүнүге ергилделиг үе болган. Ынчан боттарының салым-чолун, күрүнеңиң салым-чолун ажылдың аңгы, ажылчы чоннар боттарының холунга ам-на алташ, социализмниң тургузун өгелээн. Чехословак акы-дуңмаларның чаа амыдыралды тургузуп эгелээнге совет кижилер күжениишкиннерин харамнанмайн дуза чедирген. Бистиң чурттарывыстың авиелеи Чехословакияның хостуг, хамааржылга чок догуннаарының магадылалын ол чылдарның бүгү дургузунда берип, а бистиң кады ажылдажылгавыс социализм тургузуушкунуун хөй-хөй айтырыгларын бистиң кады шиитпирлээривиске дуза чедирип келген.

Амыдыралга болган каттышкан демиселге дадыкпан акы-дуңма найыралды чүүдээ, кым-даа божанмадыл шыдавас. Ниити келир үевис — коммунизмче чаңгыс орук-биле кады чоруп келген, кады чоруп олурар, кады чоруурдаа бис!

Оон шуут бадыткалы — Совет Эвилелиниг чехословак партия-күрүне төлээлериниң бо аалдаашкыныңың түңнелдери. Бистиң чугаалажыышкыннарывыс ийи партия биле чүрттүң аразында харылзааларның эң чугула талаларыга база амгы үеде делегей байдалының эң улуг айтырыгларына хамаарышкан. Бистиң аравыста социалистиг тургузуушкуннуң болгаш делегей политиказының чүгула бүгү айтырыгларының талазы-биле бүрүн чаңгыс аай сагыш-бодал бар деп үвени ук чугаалажыышкыннар база катап көргүскеи.

Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг партияларының кады ажылдажылгазын улам хаңладырын база-ла чехословак өңнүктеривис дег, онза ужурдузалыг деп үнелеп турар бис. Бистиң күрүнелеривистиң болгаш улустарывыстың акы-дуңма эвилелин, найыралын быжыглаарывыс шиитпирлиг фактору ол кады ажылдажылга болур деп санап турар бис. Ийи партияның аразында харылзааларны калбартыр, социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкуннуң дуржулгазын бүгү талалыг солчуруп хандырар, делегейге бистиң хөделиишкиннеривисти сырый демниг башкарар арганы бээр хемчеглерни дугуржуп алган бис.

Чугаалажыышкыннар болуп турда, экономиктиг кадыы ажылдажылганың айтырыгларын база чугаалашкан. Улус ажыл-агыйының планнарын башкарарывыс, бүдүрүлгени кооперастаарывыс, күш-ажылды социалистиг ёзу-биле хуваарывыс улуг кичээнгей салдынган. Эртем, техниканың эң чаа чедиишкиннерин ийи чүрттүң улус ажыл-агыйынга ажыглаар кылдыр нептередиринең херээнге харылзааларны калбартырын дугуржуп алган бис. Бараан саарылганывыс хемчээн улгаттырар дутаймында дутуржулга чедип алдынган Совет Эвилели Чехословакияга аргежок чүгула чиг-этти болгаш дериглерни бээрин көвүдедир, а Чехословакия бодунуң эвилээнде, бистиң чүртүвүстүң сонуургап турар барааннарын ССРЭ-ге садарын көвүдедир.

Чугаалажыышкынын ар-ыңың билчиишкининг болганын онзалап демиглексээр-дир мен. Нарын, улуг айтырыгларны чедир чугаалавайн баар чүве черле турбас, чангыс аай — найыралдыг ёзу-биле чугаалашкан бис. Бистиң ниити эрге-ажыктарывыска бүрүн дүүшкен шиитпирлерни үндүрер арганы ынчангаш тыпкан бис.

Эштер! Чехословакияда болуушкуннарже совет коммунистериңиң болгаш бүгү совет кижилериңиң бодалдары социалистиг оон өске чүрттарның хамаатыларыңың бодалдары дег, база-ла бүдүн чартык чыл дургузунда хаара түтүнүп келген. Иштики болгаш дашпыкы реакциянның каттышкан күштериниң кыскаштаашкыныңга түттура берген, акы-дуңма чүртте социализмниң салым-чолунга сагыышсыраашкын, социализм дээш дидим тулчуп киргеи. ЧКП-де чайгылыш чок, быжыг туруттуг марксизчи-ленинчилер-биле дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазы, адак сөөлүнде, ол белеп эвес демиселге Чехословакияның коммунистериниң чедип алган чедиишкиннеринге чоргаарланыышкын — хөй-ле чүүлдерге ол үениң дургузунда таварыжып артпаан.

Бистиң Совет Эвилелиниң чону ЧКП ТК-ның сентябрь пленумун ЧКП ТК-ның бо чылдың апрельде болгаш майда болган пленумнарыңа төлевилеттингеи орукка бурунгаарлаарының база бир улут базымы. Чехословакияның Коммунистиг партиязының төөгүзүнде эң чугула үе-чадаларның бирээзи болган. Ам. Контрреволюциянның күштериниң калчаалыг үүлдегилер кылырынга дөгүм болган, чүрттүң социалистиг чаалап алышкыннарын оскунарар чыгатхан чылдагаанарыңы ол пленум тодаргай айыткан. Социалистиг, марксизчи-ленинчи үндезинни барымдаалаш, партия биле ниитилелдиң чогумчалыг быжыгтын каттыжарынга шаптык таварыштырарын амдыгаа чедир оралдажып турарларга «херек чок» деп шиитпирлиг сөзүүн пленум соглаан. Партияның кол сагыш салыышкыны —күш-ажылчы улустуң эргеажыктарының, массаларыны улам кежик-байлактыг болдурарының, социалистиг культураны чечектелдиреринің дугайында сагыш салыышкын,— социализмни быжыглаарынга боттарының ажыл-ижин, күжүн республиканың берип турар бүгү хамаатыларының аас-кежиктиг, тайбың, чаагай амыдыралдыг чүрттаарының дугайында сагыш салыышкын деп үвени ол пленум база катап демиглеген. Пленум партияны тодаргай политиктиг платформа-биле чепселээн, ниитилел амыдыралында алачайгаарлаашкыны болгаш анархияны ажып эртеринче, контрреволюстуг, антисоциалистиг, барыын-оппортунистиг күштерни бүрүн чылча шаварыңче ажылчы чоннарны сорук киирген. ЧКП ТК-ның сентябрь пленуму — Чехословакияның Компартиязының марксизчи-ленинчил, интернационалчы күштериниң чүгула тиилелгээн болган дээр болаа, хөөредиг болбас!

Чехословакияга болган болуушкуннар,— бир талазында, социализмниң делегейни биле, өске талазында, делегей реакциязының, оон агентуразының аразынга дайын сөөлүндеги ең ыңгыы аңгы тулчуушкунналарының бирээзи болган. Ам. кризистиг байдалга чедирген, нарын хөй чылдагаанналарның болгаш уржуктарның ужуру тыпты бергенде, ону улам хөй кижилер биле тарап ССРЭ-ге хөй ай дургузунда калбарган, политиктиг демиселге хөй-ле чүүлдер: чехословак улустуң социалистиг чаалап алышкыннарының болгаш черле Европаның дал оргузунда социалиым туруштарының быжыы: чехословак ажылчы чоннарының марксизчи-ленинчи авангарды — коммунистер партиязының дайынчы аргалыы; акы-дуңма чүрттар биле партияларның, социалистиг интернационализмниң күжү хыналданы эрткеи.

Ол хыналданы — ажыл-ишке көөр хыналданы — социализмниң күштери алдарлыбиле тудуп эрттиргеи деп чүвени ам хөрлеп шыдаар кижи-даа кайда боор. Чехословак ниитилелдиң төөгүзүн сыр дилрлендирикээннерден, эргечагырганы ажылчын аңгының, ажылчы чоннарның холдарындан былаап адыксаннардан коммунистериңиң чайгылыш чогу, социализм чүрттарының сырый каттыжыышкыны, оларның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазының күштүг болган. Контрреволюция эртээн болгаш кажан-даа эртип шыдавас! Чехословакия социалистиг турган болгаш болуп артар-даа! Чехословакия социалистиг күрүнелериниң дем каттыштырылгазының быжыг звенозу болуп турган болгаш болуп артар-даа!

Ындыг болур-даа деп чүвеге СЭКП, бистиң бүгү улузувус бүдүрел турган. Бистер, Чехословакияның авиелчилерни интернационалчы хүлээлгевисти күүсеткен бис. Чехословакияда социализмниң чаалап алышкыннарын камгалаар дээш социалистиг еске чүрттар-биле кады СЭКП ТК-ның, Совет чазакты алган хемчеглерин ЧКП ТК-ның сентябрь пленумунга, боттарының партия болгаш күрүне документилеринге бистиң чехословак өңнүктеривистиң бедии-биле үнелээнинге өөрүн четтиргенивисти илергейлээрин меңээ чөпшээреп көрүңер.

Чехословакияның Компартиязының, оон Төп Комитединиң болгаш ТК-зының Президиумунуң ажыл-чорудулгазы-биле бүрүн чаңгыс сеткилдиин СЭКП илергейлеп тур. 1968 чылдың кол туруш болур январь программазын боттандырарынче, бүгү ниитилел ажылнжин партияның чогумчалыг удуртуруун хандырарынче, социалистиг чүрттар-биле акы-дуңма найыралды быжыглаарынче силериңиң төлевилээн улганышкынывыңар Чехословакияның улустарының амыдыралчы эрге-ажыктары-биле болгаш оон-биле чергелештир бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының эрге-ажыктары-биле дутжүү турар деп үвени барымдаалаш турар бис. Улуска бараан болурун бодунуң дээди хүлээлгеи деп көрүп турар Чехословакияның Компартиязы марксизм-ленинизминиң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптерин удуртуна болдургаш, ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын моон соңгаардаа база камгалаш шыдаар, чүртка онаашкан политиктиг, экономиктиг айтырыгларны шын шиитпирлээрин чедип алыр деп бүзүреллиг бис.

Эштер! Чехословак коммунистериниң, чехословак ажылчы чоннарының социалистиг чаалап алышкыннарын камгалаар дээш демисели интернационалчы улуг ужур-дузалыг болуп турар.

Социализм тургузуушкуну — чамдыкта чилиг хевирлиг аңаар аңгы демиселиниң үезинде боттанып турарын бо болуушкуннар база катап көскү болгаш бүзүреллиг бадыткаан. Социалистиг чүрттарның херээнге киржирине оралдажышкыннарын, дүжүр октаткан дараакчы аңгыларның артышкыннары-биле болгаш социалистиг революциянның соонда чоннуң чамдык кезектеринге үр үеде чайлаш чок артып калыр эргининң үзел-бодалының тарадыкчылары-биле эвилелди кады ажылдажылганы тургузарынче оралдажышкыннарын империализм бодунуң догуннаан турар үезинде кажан-даа сокатпас. Чехословакияда калбартан аңгы демиселиниң дурбаңмаларын быжыглаары болгаш камгалаары «социалистиг бүгү чүрттарның ниити интернационалчы хүлээлгези болур» деп ында чугаалаан. Чоокта болган компартияларның бүгү делегей Чөвүлел хуралының түңнел документизинде «Социализмни камгалавы— коммунистериңиң интернационалчы хүлээлгези» деп айыткан. Бистиң тиилеттирбес күжүвүс — акы-дуңма социалистиг чүрттарның сырый каттыжыышкынында болгаш коммунистериңиң национал отрядтарының быжыг эвилелинде.

Чехословакияда болуушкуннардан бистериңиң, коммунистеринг, түңнел кылып алыр эп-не кол үүлдериниис бо-дур.

Эштер! Социализмниң болгаш коммунизмниң өөнүр улуг эчис сорулгазы дээш империализмге удур демиселге бүгү революсчу күштериниң каттыжыышкынче быжыгып орар чүткүлүнүң база бир илергейлээшкини, бистиң чүрттарывыстың, бүгү социалистиг дем-каттыжылганың өзүп орар чаңгыс эвиниң база бир херечиин болза советчехословак чугаалажыышкынының түңнелдеги өөнүр

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БЫЖЫКСЫН

Эш Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазының төнчүзү

Европага коллективтиг аймыл чок чоруктуң системазының дугайында айтырыгны мындыг чүүлдүг болган үргүлүү тургузуп турарывыс таварылга эвес. Биске ол дээрге, бистиң анаа-ла тааладып турар лозуң эвес-ле болгай. Мында чугаа Европада, кырын чүгле чаңгыс Европада-лаа эвес, чүс-чүс миллион кижилериниң келир үезинге шуут-ла дорт хамаарыкшы турар айтырыг — амыдыралчы чугула айтырыг дугайында чоруп турар.

Тайбың болган аймыл чок чоруктуң дээш демиселге Европаның бүгү күрүнелериниң холувусту суңуп турар бис. Бо талазы-биле бистиң программавыс хейге биллингир документтилерде — Варшава Керээзиниң күрүнелериниң Бухарест болган Будапешт медеглелеринде. Кирлову Варига болган коммунистиг партияларның чөвүдел хураашының Декларациязында болган ескерде документилерде илергейлеттинген.

Европаның улустарының миллион-миллион кижилерин амы-тынындан чарган коргунчуг халап катаптавазын күзеп турар бис. Мынчангаш Европаны тайбыңнаң болган деп аргелиг бүгү талалыг кады ажылдажылганың дииш болдурарының талазы-биле ажылхерекчи базымнарны анаа кылып болур бүгү Европа чөвүдел хураашын чыыдырар деп кыйгырыг-биле Варшава Керээзиниң чурттарының Политиктиг Консультативтиг комитеди бүгү европа күрүнелерине Кыйгырыгны хүлээп алган.

Ол Кыйгырыг Европаның хей-ниитизиниң калбак чүүлдүгүлүүшкүнүн алганы маңаа барымдаа болур. Ол чамдык чазактарның болгаш партияларның, хей-хей парламентарийлериниң талазындан деткимчени база алган. Ындыг-ла ур эвесте Финляндияның чазаа чөвүдел хураалдың тодаргай, практиктиг белеткелин эгелээрин санавдаан. Ол херекке бодувустуң талавыстан эң-не идепкейлиг киржиринге белен бис.

Ынчалзажок Европаның аймыл чок чоруун хандырарының оруунда бичө эвес моондактар барын билип турар бис. Ол моондактарның аразында эң кол чүве болза, делегейниң ийити дайынынга улустарның антифашистиг демиселиниң политиктиг түңнелдерин хүлээп корбейн, харын кызымаккайы-биле чеңгелеп, Европаның картазын эде шыырык күзеп турар ГФР-ниң чагырыкчы болуктериниң үр чылларда үргүлүлеп турары реалистиг эвес реваншистиг политиказы болур.

ГФР-ге сөөлгү соңгулдаларның түңнелинде политиктиг күштериң сайгарылгазында иеску ескерилгелер болгулаанын билир болгай силер. Христиан-демократтыг эвилел — чээрби чыл дургузунда эрге-чагырганга турун келген болгаш Барыын Германияга реваншизмни болгаш милитаризмни катап өскүүткени дээш дорт харысалганы хүлээр аппаар монополистиг улуг капиталдың партияны чазак составынга кирбейн барган. Коль рольду социал-демократтар ойнап турар коалициялыг чаа чазакты тургускан. Бүгү делегей херектериниң алдын ботгуг туруктуу аалгор күзелиин айтыкап турар чамдык медеглелдерни ол коалициия кылган.

Ындыг айытказдарны сарыындыг кылыр дээрзинге бүүрен болур ийик бис. Ол медеглелдерни амыдыралга ботгандырарынга Германияның Федеративтиг Республиказының удуртуучу бөлүүтеринде калбак аргалар бар. Чижээ, барыын герман чазактың талазындан ГФР биле ГДР-ниң аразында кыымгаарны кииритпейишаан. Европадаң тургустунган кыыгаарларны албан ёзугуу-биле хүлээп көөрү. Мюнхен дугуржулгаларын агзынган турда-ла күш чок деп көөрү. ХДС-тиң чазааның бүгү немец улустуң өмүүжинден турыр бис деп үнделеви чок нордааның кыйын турарындан болгаш ол яжылыг осекка бакылыңдан ойталавары кандыг ужур-дузалыг болган турарын билип алыры берге эвес. Ол ышкаш яжролуг чепсекти неитеретпезинин дугайында бир-кызының отчёду кыдыр көрүп турар. Коммунизминиң үнделегеп дээш демиселге бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү чеднишкиннери, партияның, совет улустуң чоргааралыр бүгү-ле түүдери СЭКП бодуның ажыл-чорудулгазынга Маркстың—Ленинниң өөредиин чайгылыш чок удуртулга болдурганыңың, ленинчи угланылышкын-биле тендиш хевейн чоруун олурарының ачызында чедип алдынган.

Ниитилелдиң экономиктиг, политиктиг болгаш угаан-бодал амыдыралының шалыпкын шимченгиринiң болган идиг берии шкининиң дугайында генналдыг ленинчи өттүүр көрүүшкүнүүн хамызы бистиң үеинге улам-на долу ажыттыныш турар. «Ниитилелдиң болгаш амы-хуунуң амыдыралының бүгү талаларынга бүрүнгаалаар, дүргеп, шынап-ла массалыг... шимчээшкин херек кырында чүгле социализмден эгелээр турбүжеле, социализмни черле мөңге өлүг, шимчевестеп көжүй берген аңаа-ла бир чүве-дир дээр бүржуаз үзел көңгүс-ле мегеө—деп. В. И. Ленин айыткан. (Чогаалдарының долу чыындызы т. 33, арыннар — 99—100).

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуун, улустуң амыдыралының экижиишкининиң чедиишкиннериниге бистиң партия, бүгү совет кижилер чоргаараныр. Ол чедиишкиннер — бистиң ажылчыннарывыстың, колхозчуларывыстың, интеллигенциязының шудургу күш-ажылының үретүүң. Ынчаарга кезээде бүрүнгаар көөрү, перспективаны төлээлериниң бистиң чуртувуска аян-чоруу болгаш оон түңнелдери бистиң чурттарывыстың улустарының акы-дуңма интернационалчы харылзааларының ужур-дузаазын тодаргай херечилел, онзалап демдеглеп турар-дыр.

Чехословак партия-күрүне төлээлериниң аян-чоруунуң код түңнелин чаңгыс сес-биле тодаргайлаар деп бодаар болза, ол ямл түңнел совет-чехословак найыралдың уламынай бижыкшаанында, бистиң партияларывыстың, чазактарывыстың болгаш улустарывыстың аразында идегежир болгаш бот-боттарың билчир чоруктуң сагыш-бодалының бижыкшаанында деп чугаалап болур. Бистиң бөгүн ат салганывыс Совет-чехословак кады кылган Медеглел чогум-на ол идеялар-биле сиңнижикпен.

Эргим чехословак өөнүктер! Фашистиг ажеелкинге удур тулчуушкуннарга маадырларның төккен хаңы-биле каанаттынган Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улуг найыралы чаңгыс аай эчис соруглаже бистиң кады шимчээшкиннивисте өзүп база бижыгып турар. Ол найыралул улам хаңы утка-шынар-биле байып турар. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузаалажылга дугайында чаа Керээни Чехословакияның хосталганының 25 чыл ооңга чедип чарып, аңаа ат салыр деп бистиң бир эп-сеткилдиг шиитпирлээн чоруувус ол найыралды улам ыпай бижыглаарынга бараан болур соруглалыг. Отка кадырган кан ышкаш, ол найырал сопиализмниң ажык болгаш чажыт бүгү-ле дайзынарындары-биле, улустарының теогулуг революстуг чаалап алыышкыларын хунаан ажырын оралдашкан бүгү-ле кижилер-биле демиселге канналып турар. Бистиң найыралывыс арыг болгаш бүзүлбас, ол найырал бистиң улустарывыстың модерлининг чарылбас иезин болган. Ол дээрге — кезээ мөңгеде азы Чехословакияда «Мөңге шактаа деп чугаалаан турары ышкаш, мөңге, бижыг найыралдыр. Акы-дуңма Чехословакияның партия болгаш күрүне удуртукчуларының бистиң чуртувуска аян-чоруу совет-чехословак найыралдың хөгжүлдезинге база бир бүрүнгаар улут базымны кылырынга дузаалааны дээш Чехословакияның партия болгаш күрүне удуртукчуларынга чүректиң хаңчылыдан өөрүп четтирдивис!

Чехословак өөнүктерге база катап шиит байырны чедирерин. Социализмтиг Чехословакияның мурнунда салдынган тургузукчу улуг соруглаларны шиитпирлээринге чаа-чаа чедиишкиннериниң оларга күзеп каярын чөпшээреп көрүнер, эштер.

Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның улустарының бүзүлбас бижыг найыралы делгерезин!

Совет болгаш чехословак коммунистериниң акы-дуңма эвилели делгерезин!

Социализмни болгаш коммунизмни тургузуп турар улустарның интернационалчы эп-сеткил каттыштырылгазы делгерезин!

Мөңгеде дириг, улам тиилеп турар улут өөредиитө — марксизм-ленинизмге алдар!

(Эш Л. И. Брежневтиң чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан болгаш диңмиттир, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган).

• • •

Митингиниң киржикчилери Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизин Людвик Свободаның сөс алганын бүт кырынга, үр адыш часкаш уткаан.

Эш Густав ГУСАКТЫҢ чугаазы

Хүндүлүг эштер, эргим совет өөнүктер!

Чехословакияның партия-күрүне төлээлериниң өөнүкшээнден Москваның ажылчы чоннарының Чехословак-совет найыралга тураскаатказын бо хуралдына байыр чедирерин. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязынга, ССРЭ-ниң Дээди Советиниге, Совет чазаакка, Москваның ажылчы чоннарынга болгаш бүгү акыдуңма совет улуска Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Чехословак Социалистиг Республиканың чазаандан болгаш бистиң бүгү улузувустан чүректиң хаңызындан аш-хуузуунуң байырын чедирерин мөңге чопшээреп мөргүүр.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң удуртулгаларынга силерниң маадырлыг болгаш кайгамчыктыг чүрттүүрга албан ёзуунуң найыралчы аян-чоруун кылып келирин чалааны дээш база катап чүректиң хаңызындан өөрүп четтирдивисэн ийик мен. Бистиң партия-чазак төлээлериниң маңаа чоруп турганының үезинде бис дыка хей чүгула ниити айтырыгларны силериниң партияларның болгаш күрүнелериниң төлээлекчилери-биле чугаалажып көөр, совет улустуң ажыл-херээ болгаш амыдыралы-биле танылжар аргалыг болдувус. Бистиң бо аян-чоруувусту ажок ажыктыг болгаш чедиишкиниг болган деп санап турар бис.

Совет улус улетпүрүү, коддээ ажыл-агыйны, артемин, техниканы, культураны хөгжүдүринде болгаш боттарының амыдырал деңнелин бедидеринде кайы хире өөдүр улуг чедиишкиннерни чедип алганынга Москвага, Волгоградка, Киевке болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа чергелеринге чоруп турганывыс сес хонуктуң иштинде буюредивис.

Совет черге келгенивистиң баштайгы минуталарында-ла бис боттарывыстың өөнүктеривисте кыдыр, эң-не чоок эвилечилеривисте болгаш эштеривисте келген кыдыр биледивис. Бүгү чергелерге бис эп-сеткил каттыштырылгазының илерээшкиниге. Чехословакияның Коммунистиг партиязынга, бистиң улузувуска болгаш күрүневиске эш-хуузуунуң болгаш акы-дуңма ёзуунуң мөңгеде чоптуг, мөңге чоптуг принциптеривисти чорудуп турарывыска, Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң, Чехословак Социалистиг Республиканың чазаандан болгаш бистиң бүгү улузувустан чүректиң хаңызындан аш-хуузуунуң байырын чедирерин мөңге чоптуг-ла

ИЛЬИЧИНИҢ ЧАЛЫЫЛАРЫ-БИЛ

Бөгүн – ленинчи комсомолдуң 51 чыл ою

ЮБИЛЕЙГЕ УТКУШТУР

Д. ООРЖАК, ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары

Аңгы үениң комсомолчулары бүтү совет аныктарының авангарды, Коммунистиг партиниң кур күжү, шынчы дуваазакчызы болбушаан, ленинчи юбилейге уткуштур ажыл-херекке-даа, өөредилгеге-даа, амыдыралга чуртталгага-даа өрес соруктуг, омак-хөлүг чоруп орар. Ильичиниң чагыгларынга шынчызын, ленинчи идеяларга ханы бүзүреливин Тываның комсомолчулары ботуг ажыл-херек-биле көргүзүп турар.

Тываның бүтү чонунуң дөрттүң бири аныяк өскен болуп турар. Оң кижиниң-не бирээзи комсомол кежигүнү. Ам республикада комсомолчулар ажылдавайн, өөренмейн турар бригада, ферма, цех, участок болдувда чок.

Бо күскү дүжүт ажаал алымыкмынга чүс-чүс оолдар, кыстар шудургу киришкен. 1641 комсомолчу комбайнарны, тракторларны, автомашиналарны башкарган. «Совет Тыва» совхозтуң комбайнери комсомолчу Өшкүүр Өлзей-оол 680 га черинң тараазын кестиргеш, республиканың мурнакчы комбайнерлериниң дадызының эгезинде киргең. Таңдыда Ланзы Кара-Хая, Каа-Хемде Шогду Маадыр-оол, Михаил Ситников дээш ышкаш он-он комсомолчулар дүжүт ажаалдазынга чыытараан.

Республиканың комсомолчуларының болгаш аныяктарының ленинчи комсомолдуң төрүттүнгеш хүнүнге болгаш Улуг Октябрьның 52 чыл болур ошкага алдар болдурган чарыжы хөй таалыг. 170 ажыг комсомолчу-аныяктар коллективтери, 30 муң ажыг комсомолчу болгаш аныяктар ында киржип турар. Социалистиг чарыштың түңнелдерин комсомолдуң отчёт-сонгулдазыг хураддырынга. Бүтүвилелдиң ленинчи зачёдунуң III чадазының дооступ турары-биле холбаштыр түңнеп турар. Чарышка комсомолчу-аныяктарны бүрүн хаара туруп, түңнелдерин ёй-шаанда үндүрүп, чарыштың тывилекчилери болуп турар аныяктар коллективтери хөй. Чижээ, Барыын-Хемчик районнуң «Большевик» колхозунда комсомол комитеди (секретары В. Иргит) тудугжуларның ийи, хову-тракторунуң бир, сигенчилериниң үш бригадаларын тургускан. Төрээн колхозунуң экономиктиг хөгжүлдезинге идепкейлиг киржип, республикада эки ажылдыг комсомол организацияларының бирги одуруунда чоруп турар. Комсомолчулар колхозта бедик культура, эртем-билиг, кызымаккай күш-ажыл дээш идепкейлиг демисеглчилер. Оларның кижи бүргэу даалгалыг.

Кызылдың башкы институдунуң болгаш ортумак өөредилге черлериниң хөй сургууллары кодээниң ажыл-ишчилеринге дүжүт ажаалдазының үезинде улуг дузалы чедиргеп. Олар колхозтарның, совхозтарның ишчилеринге культура-массалыг ажылды база чоруткан. Чижээ, башкы институдунуң агитбригадазы Таңдының бүтү ажылдар комсомол ажыл-агыйларының хову бригадаларын чээрби хонук иштинде эргий кезип, 30 кезек черге солуң пощерттиг ааладып, тараажыларга лекция, беседаны комчаан. Ол агитбригаданың комсомол комитединиң секретары Тамара Антонова эргелекчилээн. Комсомол организациязының секретары кижи хамыктың мурнунда аныяк оол, кыс бүрүзүнүң арга-мергежилин, сонуургалын билип, бодуң долгандыр хаара тудар ужурлуг.

В. И. Ленинниң төрүттүнгениниден бээр 100 чыл болур ооңга алдар болдурган социалистиг чарышка ооллар, кыстарны долузу-биле киришгирип, алган хүзээлелерини хуусаа бетинде күүседирнче оларны ВЛКСМ комитеттерн болгаш эге организациялары күжениишкинниг эвилелден турар.

Бо чарышка Каа-Хемниң комсомол организациязы база үре-түңнелдиг ажылды кылган. Социалистиг чарышка районнуң бир муң ажыг ооллар, кыстары киржип, ооң авангардында комсомолчулар чоруп турар. Районда комсомолчу-аныяктарның үш сүт-бараан фермаларының иштинден «Кызыл тук» совхозта, «Октябрь 30 чылы» колхозта аныяктарның ийи фермалары коммунистиг күш-ажыл коллективи деп ат дээш демисежип турар.

Районуң комсомолчулары болгаш аныяктары каш удаа воскресниктерни болгаш субботниктерни организастаан. Түңгө бир субботниктиң үезинде олар 3230 рубльдиң ажылын кылган. Комсомол организациялары комсомолчу путёвка-биле мал ажылынче 30, профтехучилищеже 20 комсомолчуну чоруткан. Аныяк механизаторларның, саавчыларның конкурстарын эрттирген. Амгы үеде Каа-Хемниң чурттакчылыг бүгү-ле черлериниде ажылчын аныяктар школаларын болгаш консультпунктуларны организастаан. Ында ийи чүс ажыг комсомолчу хаара туттунган. Бир муң ажыг комсомолчулар, аныяктар партиниң болгаш комсохолдуң политчырыдымшкынының четкизинде өөренип киргеп. Районта аныяктар фестивалин, бот-тывингир уран түүл көрүлдезин организастаан.

Бо бүгү ажылдар комсомол эге организацияларының дайынчы ролюн бедидеринге идигин берген, комсомолга оолдар, кыстарның сонуургалы улгаткан. Түңгө бо чылдың тос айларында ленинчи комсомолдуң хүзээлелинге Каа-Хемниң тозан беш оолдар, кыстары киргеп, а 11 комсомолчуга партия кежигүнүнүң кандидадынга кирер рекомендация берген.

Амгы үеде ВЛКСМ ТК-ның XI пленумунуң шиитпирин чаугаар чоруп турар Бүтүвилелдиң ленинчи зачёду Ильичиниң чагыгларын төлептин-биле күүседир дээш деткел чок ажыл-херекче комсомолчуларны сорук кииргп турар. Республиканың комсомол организациялары ол чарышче бо чылдың апрель 12-де, баштайгы коммунистиг субботниктиң 50 чыл болган ооңуң хүнүнде киргеп.

Бүтү-эвилелдиң ленинчи зачёдунга республиканың бүтү комсомол организациялары киржип турар. Кызыл хоорайның, Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Эрзин болгаш өске-даа районнарның комсомол организациялары зачётту организастап эрттирер ажылды солуп, чогаадыкчы ёзу-биле организастаан.

Ленинчи зачёттуң сорулгазы — комсомолчуларны болгаш аныяктарны В. И. Ленинниң теоретиктиг салгалдарын, партиниң чугула документилерин хамызы-биле өөренирнче мобилизастаары, оолдар, кыстарның күш-ажылчы, хөй-ниитичи, политиктиг идепкейин кодурери, комсомолчу бүргүн бодунуң организациязының амыдыралынче идепкейлиг киришгирери, аныяктарны ленинизмге, Коммунистиг партиниң херээнге шынчы чорукка кижизидери.

Баштыңчының төрүттүнгеш хүнүн төлептиг утказуруунче аныяктарны «Сүт-Хөл», «Элегес», «ҮТКА 25 чылы», «Саян», «Торгалыг» совхозтарда, Чөөн-Хемчик районнуң «Искра», Ленин аттыг, Барыын-Хемчиктиң «Большевик» колхозтарында болгаш өске-даа комсомол организациялары баштыңчының төрүттүнгеш хүнүн төлептиг утказуруунче аныяктарны организастап, биче эвес ажылды кылган. «Сүт-Хөл» совхозта комсомол комитединиң ажылының дуржулгазы өскелерге үлегер болурунга төлептиг.

Бо комсомол организациязының хүрээлениңде 812 комсомолчу бар. Комитет комсомолчуларны бүдүрүлгениң харыысалгалыг участоктарында тургускан. Бүтү комсомолчу-аныяктар коллективтери болгаш комсомолчулар бедиктен социалистиг хүзээлелеши алган.

Ол совхозта комсомолдуң политчырыдымшкынының организастыг кичээлдерин бүтү комсомол организациялары эрттирген. В. И. Ленинниң теоретиктиг салгалдарын өөренирниң планын тургускан. Пропагандистерни шилип алган, олар ажылдап турар.

Бо өөредилге чылында республикада 388 политболгүм тургустунган, ында 10359 кижи, ооң иштинде 7657 комсомолчу хаара туттунган. Хүндүскү школаларның өөренирлери «Бистиң ленинчи комсомол» деп 93 политболгүмде хаара туттунган. Партиниң политчырыдымшкынының четкизинде 2505 аныяктар бар. Ынчангаш комсомолчуларның болгаш аныяктарның, кадрларның болгаш активтиг марксисчи-ленинчи биликтиг бедидер ажылды улам ында кайыырадыры чугула.

Комсомол организацияларының инициативазын болгаш бот-тывингир ажылын хөгжүдеринге ВЛКСМ райкомнары чугула рольдуг болур, үнелиг эгелээшкинниң ёй-шаанда деткнир, эгелээн ажылын туюлунга чедирериң негээри — комсомол ажылдакчыларының шуут хүзээлеген ол болур.



Комсомолчу Владимир Шиганов профтехучилищени доосказ, Таңдыда «Тывилегө» совхозка токарылап ажылдай берген. Ажылдан келген ийи чылының дургузунда бүдүрүлгеге мурнакчы болуп, үлүгнормазын 120—130 хуудан кудулаттайн келген. Ыраккы Владимир хоорайдан Тываже эки туразы-биле чедип келген комсомолчу бүдүрүлгеге ажылдап тургаш, ам дөрткү разрядты чедип алган. Ол ленинчи шалычы ээлчегге киришпишаан, комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге бедик көргүзүглериг ужуражып турар.

ЧУРУКТА: Владимир ШИГАНОВ ажыл үезинде.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

ЧОРГААРАЛЫМ

Ленин деп чырык хүнүм
турбаан болза,
Өртемчейин дүмбей
хаанналп турар ийик.
Ленин деп улуг ижи
турбаан болза,
Өөрүшкү, хөлүг ыр-даа
мындыг кирбес.
Ленинниң буянынга дүргеп
хогээзин
Ие-чуртум кайгап ханмас
магаданчыг.
Ленинниң бүлезинге чурттап
өскен
Идегелим, чоргааралым
управас!

В. ЧАМБЫТ.

—⊙—

ХОЙЖУ КЫЗЫ

О. Шынаа ховузупуң
Оъду, көгү сагланда ийин.
Орлан, эрес хойжу кызы
Олут-чыдын билбес-зе ийин.
Агадырда, Сувактыгда
Агы, каңгы холбең-не ийин.
Ажыл-ишчи хойжу кызы
Аазаан сөзүн эглээр-зе
ийин.
Чайлагларның оъду, көгү
Сагланнадыр чалгын
чытсын!
Шалып ишчи хойжу кызы
Сагыжымга чырын чоръун!

Ч. ӨӨЛЕТ.

ШЫНЧЫ БИС

Бистиң школаның үстүкү классчылары колдуунда комсомолчулар. Комсомолчуның адынга төлептиг болур дизе, ооренинчи кижи, чүүң-даа мурнунда, кончуг эки өөренер. Комсомолчуларның өөредилгезинче оваа кичээнгей салын турарының чыдагаанын ында. Класс бүрүзүндө пускай поступларны тургускан, олар кошкак өөренинчилерге дузалаан, бүгү-ниити өөредилгезиниң хөйлуузунуң күүсеэдези дээш сагыш салып турар.

Бо хүнерде комсомол организациязының мурнунда салдынган бир кол сорулга В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур ооңга комсомолчу белектерни белеткээри. Бүгү-ле класстарда ленинчи зачёттарны дужаарынга белеткел чоруп турар. Комсомолчу болук бүрүзү кандыг бир теманы шилип алган. Чижээлээрге 9 «а» класс «Бодуң канчаар ажыдаш, чурттаар сен?» деп темага ленинчи кичээлди белеткеп эгелээн. «Интернационалчылар бис», «Ленин болгаш билиглер», «Ленинчи чагыгларга шынчы бис», «Ленинчи черлер-биле» деп темаларны өске классчар алгылаан.

Комсомолдуң төрүттүнген хүнүнде — бөгүн шупту класстарга ленинчи кичээлдер эртер. Үстүнде темаларның сайгарылгазы ынчан болур. Кайы комсомолчу кана ажыдаарын шагда-ла планнаан бис. Үстүкү классчылар өске класстарга барып, башкынчының дутайында беседаларны чорудар.

Бистиң комсомолчу бүрүзүндө «Ленинчи нүүелдиң оруубилее» деп демдеглел дептери бар. Башкынчының ажыдарындан кол-кол конспектилерни аңаа бижип турар бис. Ильич дутайында сактыышкыннардан солуп одурулларны демдеглелге бижип ап турар. «Ленинчи черлер-биле» деп темага материалдар чыырын ийи чыл улаштыр чорудуп турар. 10 «б» класстың дужулгазы солуп. Класста 25 комсомолчуның кижи бүрүзүү тодаргай даалгалыг. Чижээ: Бир кижи «Ленин Ульяновскиде», өскези «Баштыңчы Петроградта» дээш тема бүрүзүн хувааржып алган. Шупту 25 кыдыраашта шилип чыгдынган, чыскаап бижээн материалдарны көрүштүг-ле бижээн. Бо бүгү класстың комсомолчуларының ленинчи кичээлге белеткээн материалы ол.

Валя Балчыр-оол чедиги класска «В. И. Ленин Ульяновскиде» деп темага беседаны солуп эрттирген. Ол-ла класстың өөреникчизи Тамара Куулар «Володя Ульяновтуң өөренип чораан школазы» деп беседа чоруткан. 10 «б» класстың шефтеп турары 4-ну класска баштыңчы дугайында улуг утбаларының, ажыларының чугаазы оваа солуп болган.

Ленинчи зачёттуу чедишкинниг дужаары чүгле кончуг эки өөредилгени чедип алганда ботганыр дээрээн школаның комсомолчу бүрүзү ыяк билир. Ол класстың өөредилге сектору эки ажылдап турар. Ону комсомолчу Тамара Сат удурткан. Чаңгыс-даа кижи багай демдек алган азы кичээл үскен болза ону чугаалашпайн эрттирбес.

Н. МОНГУШ,
Кызылдың № 2 школазының комсомол организациязының секретары.



Тываның өңүг металлургизының баштайгызы Хову-Аксы суурда тудуп турар «Тыва кобальт» комбинатта аныяк тудугжуларның шеверлекчилер бригадазын комсомолчу мурнакчы тудугжу Галина Канчыыр-оол удуртуп турар. Ол комсомолчу аныяктар бригадазының кежигүнүнери кол корпустуң болган руда үүрмектээр салбырының иштинки шеверлел ажылдарын эки шынарлыг кылырын үргүлүлеп, ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедишкинниг ужурашкан.

ЧУРУКТА: Оң бригадазының мурнакчылары Ондар Эзир, бригадир Галина Канчыыр-оол, Валентина Амырбит, Александра Кыынай.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

Чалыы чылдарның отчугажы

Совет аныяктарның мурнакчы отряды — ленинчи комсомолдуң хүрээлениңге бистиң аныяктарывыс дадыгышкынын ап, кижизидилгениң школазын эртип турар. Бажы кегере берген кыргаанар безин аревэчи, комсомолчу чылдарын эң-не хайнышкынныг, кыптыгын турар комсомолчу отчугаштың чылдары кыдыр санап чоруур. «Комсомолчу чалыы назывыы» деп ырлажып турарының ужуру-даа ында.

Республиканың дээди өөредилге черн күрүпенің Кызылда башкы институдунда хөй кижилиг улуг комсомол организациязы бар. Бо өөредилге чылында ында 650 студент өөренип турар, олардан 600 ажыг кижи комсомолчулар. Ол хире улуг күш турда, кандыг-даа ажыл-херекти бүдүрери белен. Институттуң хөй-ниити амыдыралынга комсомолчуларның киржилгези эки, бөлүмнер, клубтар, бот-тывингир уран түүл, спорт ажылынга студентилерниң киржип турар салыышкынды улуг.

Комсомол организациязының хостаттырган секретары Тамара Антонова студент комсомолчуларның ажыл-ишинин дугайында мынча деп чугаалаан:

— Комсомолчуларның бүгүле ажыл-херээ ленинчи идеялыг чедишкинниг утказуруунче утланган. Хамыктың мурнунда кижи бүргэу эки болгаш кончуг эки өөренир, долу шынарлыг өөредилгени бөлүк бүрүзүнге чедип алыр. Ленинчи номналды хандыр өөренир, ленинчи зачёттарны организастыг чорудар.

Келир үениң башкызы кижи марксизм-ленинизмниң үндезинниерин бижиг шиңгээдин алыры кончуг чугула сорулга. Ынчангаш башкынчының номналын хандыр өөренирн ленинчи зачётта кескү черни эзлеп турар. Зачёттуу башкарарының түскай комиссиязын институтта тургускан. Зачёттуң башгайгы организастыг зээчээ эртикен. Анаа комсомолчу болук бүрүзү киришкен. Болук, курс, факультет бүрүзү хүзээлегерни алгаш, ооң нүүседези дээш аныяды демнеп чорудуп турар.

Дээди өөредилге черинге тура хөй-ниити ажылын удуртуруунга студентилерниң чанчыгып ап турары кончуг эки. Хөй-ниити профессиональның факультедн ажыттынганындан бээр каш чыл болу берген. Ылаңгыя башкы кижиге өз кончуг чугула херек, уруглар-биле ажылдаарынга ооң база бир чепсээ болур. Интеллигенциянның мурнакчы отряды башкы кижиге чон орту-зунга лекция пропагандазын чорударынга комсомолчулар өөренип ап турарлар. «Аныяк лекторнуң школазы» аңаа хөй дюзукчуларга лекция пропагандазы чорударының аргазын өөреткен. Бо бүгү ажылдарны чорударынга институттуң комсол организациязы студентилериниң профзавилел организациязы болгаш өске-даа хөй-ниити организациялар-биле кады идепкейлиг киржип турар болду.

Ленинчи зачёттуң ийги ээлчээ эгелээн. Комсомолчу болук бүрүзү чорудар хемчегерни тодаргай айтып, хүзээлегерни алгылаан. Чалыы чылдарның комсомолчу отчугажы чүректериниде кыпкан солдар, кыстар чүгле өөредилге-биле кыызгаарланмайн, хостуг шак үеинде спортчу мартыылдааларга киржип, школаларга лекциялар номчуп, янзы-бүрү темаларга кежээлерни организастап турар.

Башкы институдунуң студентилери күш-ажылчы семестрин колхоз, совхозтарга эрттирери чаңчыл болган. Бо чылдың дужулун ажаажырынга идепкейлиг киржилгеин дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле институт коллективин шаңнаткан. Келир үениң башкылары күш-ажылды хүндүлеп көөрүнге боттарын чаңчыктырын турары эки херек.

Дужүт ажаалдазының хүнинде студентилер чүгле күш-ажылы-биле шыгтараан деп бодаар силер бе? Чок, Таңдының делгем ховуларына студент концертчилериниң өткүт үнү чаңгыланып, уран чараш таңцылар диңмирей турган болгай. Институттуң ВЛКСМ комитединиң агитбригадазын бо күүнү чаа тургускан. Таңдының «Тывилегө», «Межегей», «Элегес» совхозтарының, «Революциянның чалбыыжы» колхозтуң тараажыларынга дөртен ажыг концертти бараалгаткан. Дужүт ажаалдазынга ажылдап турган хүнлериден үш хүнүү Вьетнамга дузаларының фондузунга киирер кылдыр студентилер ажылдаан. Шупту 500 рубльди дузалажыы фондузунга киирген.

Дыка хөй комсомолчулар эртем белгүминдинде киржип турар. Баштыңчының юбилейинге тураскаатказ эң дээре эртем ажылы дээш конкурсту студентилер арасында чарлаан. Ооң түңнелин келир чылдың апрельде үндүрер.

Келир үениң башкыларының комсомолчу ажыл-херектериниң дугайын чугаалап тура, тергиннерниң тергиннерин адавайн, ооң эртиң болбас. Институттуң студент болуктериниң эң дээреэ 4-ку курстуң биохимия факультединиң комсомолчуларынга, физика-математика факультединиң 4-ку курузунга, литература факультединиң ийги курузавуйн ийги болуунге ленинчи комсомолдуң төрүттүнген хүнүнге чедишкинниг ужурашкан.

ЧУРУКТА: Оң бригадазының мурнакчылары Ондар Эзир, бригадир Галина Канчыыр-оол, Валентина Амырбит, Александра Кыынай.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

„ТЫВА КОБАЛЬТ“—КОМСОМОЛЧУ ТУДУГ

Тываның чоргааралы болур «Тыва кобальт» комбинаттың тудуунда-даа, будүрүлгенин ажыглалга киргеп цехтеринде-даа ажылдап турар комсомолчу аныяктар хөй. Хову-Аксында ВЛКСМ комитеди бодунуң ажыл-чорудулгазы аныяктарның коммунистиг кижизидилгезинче болгаш тургустунган будүрүлге сорулгаларын боттандырарынче углаган. Бистиң комсомолчулар В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болурунга төлептиг ужуражыр дээш бүгү күжүн, арга-мергежилин мөөнүзээн ажылдап турар. Комсомол комитеди, ооң эге организациялары аныяк аңгы-туазастарының патриотчу күзел-чүткүлүн шын башкарар сорулгалыг. Ам үеде Хову-Аксының комсомол организациязында барык 320 кежигүн бактаан турар. Оларның мургулайы будүрүлгелериниң харыысалгалыг участоктарында ажылдап турар. Тудугжуп баштайгы хүннеринден эгелеп Хову-Аксы аныяктарның өскүр угаанының, чогаадыкчы кодурлуушкүнүнүң, тура-соруккурунуң хереечизи болу берген.

Улуг, эвилел ужур-дузалыг тудуг шыпкарылган. Кобальт будүрер бо комбинат бодунуң технологиязы-биле онзагай. Рудадан кобальтылыг концентратты илгап алырының мурнунда ажыглап көрбээн аргаларын шинээдири чергелеп айтырыгларны делегей практикаазынга бир-ле дугаар шиитпирээр. Чеднишкинниг ажыл-ишчи бистен, комсомолчулардан, бистиң бот-идепкейнивистен улуг хамаажыр. Ынчангаш комсомол комитеди бодунуң ажыл-чорудулгазының кол угланымышкынын аныяктарны күш-ажылга кижизидериниче угландырган. Ол сорулга-биле тудуг эргелелиниде комсомолчу-аныяктарның бригадаларын, эвилегерин (комбинатта) тургускан. Ол чорук комсомол кежигүнү ооллар, кыстарның харыысалгаазын улгаттырганы билдингир. Галина Канчыыр-оол, Надежда Нам-Сүрүң оларның удурткаңы бригадалар күш-ажылга, сагылга-чурумга бедик түңнелдерни чедип алган.

Ажыл-херекти бот-шүтүмүлекчи ёзу-биле көрүп, четпестерни чайладырының чугулазын биске партия өөредип турар. Ынчангаш ам кичээнгей салырывыс чамдык читырыгларга доктаайн. Комсомолчу-аныяктар бригадаларын организастааны — эки чүүл. Ынчалза-даа ол коллективтерниң ажыл-чорудулгазынга комитеттен организас-массалыг дуза мынчага чедир шоолуг эвес боон келген Харын ооң уламыдан чамдык комсомолчу-аныяктар бригадаларын комитет бадылавзан, аныяктарның үндүрген эгелекчи саналдарын чогуур үезинде деткинээн болур таварылгалар тургулаан. Комсомолчу коллективтер аразынга социалистиг чарышты база четпес организастап келген. «Тыва кобальт» комбинаттың тудуу, ооң ажылы техника талазыбиле нарын. Ынчангаш техниктиг өөредилгеже аныяктары хаара тударын комитет шиитпирээн. Ол өөредилгениң чоруп турар байдалын комитет болу-даа, эге организациялардың бюролары-даа чедир контрольдан, удуртуп шыдавайн турар. Бо бүгүнү чоокта чаа ВЛКСМ-ниң отчёт-сонгулдалыг хуралынга чугаалашкан. Организастыг, массаполитиктиг чамдык хемчегерни ап эгелээн.

Тудугда түскай эртемнигерниң идепкейин, харыысалгазын бедидер талазы-биле ажылдарны күштедирерин планнаан турар бис. Оон башка түрей кылымышкынныр, прогуллар, артык чарыгдаддар тудуг объектилеринде хөй. Ол бүгүнү чайладырынга техниктер, инженерлер боттуг рольду ойнаары билдингир.

Четпестерни удуткаларынга Комсомолчу прожекторнуң отрядтары, постулары улуг садыышкынны киирип болур. КП-ниң чамдык рейдилери прогул кылыр, чүрүм үрээр кижилерге дээштиг хемчег болган. Ынчалза-даа комитет КП-ниң ажылын таарыштыр организастаарынче кичээнгейин кошкаткан.

Хову-Аксының аныяк тудугжулары, ажылчыннары — амгы үениң кижилери. Олар культурлуг дыштанырынга, амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын долу ажыглаарынга ынак. Ынчангаш № 1 общежитиеде дег, амыдыралга эргежок чугула түүлдер бар турарын 7, 8, 9 дугаар общежитиелериниң чурттакчылары пеген турарында эдептиг чүве чок. Комсомол ажылдакчылары амыдыралчы негелдеерни хандырар, аныяктар ортузунга кижизидикчи ажылды экижидер дээш бүгү күжүн салыр апаар.

Комбинатты ажыглаалга киирер үе удавас. Ол улуг сорулга комсомолчуларның, ооң башкарыкчы өзээ — комитеттиң шалыпкын ажылындан хамаажыр. Ленинчи зээлчеге киржип турар, Хову-Аксының ажылчын аңгызы баштайгы бараанның продукциязын улуг баштыңчының төрүттүнгенинден бээр 100 чыл болур хүнүнде бээрин шиитпирээн. Ону боттандырарынга бистиң комсомолчуларывыс улуг үлүүн киирер.

В. ВЛАСЕНКО,
ВЛКСМ комитединиң
кежигүнү.

УЛАМ-НА СОРУКТУГ

Хоочун Хемчиктиң эриинде—Ак-Довуракта сөөлгү каш чылдарның дургузунда ажылгыш тоолзуг хайнығып келген. Кыштың чыкылама соогу, чайның оя чаш турар пзии дивейн чүс-чүс аныяктар каш чылдар мурнунда ээп турган черде чаа хоорайны тудуп турар. Бистиң ажыл-агыйларыстың хөгжүлдезинниң денелин Хемчиктиң шапкыныбиле дедиеп, үлегерлеп чугаалап болур.

Тываның сураглыг байлаа—даг-дүгүн коммунизм херээнге бараан болдурар чаагай херекке бичии-даа бол күш-ажылчы үлүүвүс киирип турарывыс аас-кежик. Ак-Довуракты тудугларында барык-да бүгү эвилелдешкеп, автономнуг республикаларның аныяк төлөөлери-биле кады онза чугула тудугда чаңгыс өгнүң оолдар, кыстары дег ажылдап, чурттап тур бис.

№ 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери чугула тудугда биче эвес күш-ажылчы салыышкынын киирген. Арыгдал фабриказының, эмнелгениң, чурттапга бажыңнарын кылырынга төлептиг үлүүн киирип, мактадып келген. Моон удуртуп турарым шеверлекчилер бригадазының кыстары онаашкан ажылының улуг-нормазын күүсетпээн шаанда черде ажылын ара соксатпас Биске план күүсеттинмейн баар таварылга бодувустуң талавыстан турбаан. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидер, кылган чүүлдүң шынарын экижидериниче доктаамал кичээнгейин салып, мурнакчы бригадаларның, шеверлекчилериниң арга-дүржүлгазын өөренип ап келдивис. Оон түңнелинде бистиң кылган ажылдарывыс багай эвес болуп демделгелетирип келген.

Бригаданың кежигүннери колдуу комсомолчулар. Олар эге организациянның берген даалгазын ак сеткилдиг күүседип келген. Бодувустуң байырлалывысты күш-ажылчы чеднишкиннерлиг утказуруус. 400 орунныг иинти чурттапга бажыңының адакы каъдында шеверлел ажылдарын, плиталар салырын доостуувус. Бистиң бригадада Ирина Сарыглар, Тывык Сарыглар, Маша Сарыглар, Валентина Гоголь-ева ышкаш мурнакчылар хөй.

Чедип алганынга доктаавайн хенинчи юбилейге чедир күш-ажылчы чеднишкинин моон-даа көөрүдедир дээш улам сорунтут ажылдаар бис.

Зинаида САЛЧАК,
шеверлекчилер бригадири.

ШЫН

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БЫЖЫКСЫН

Эш Густав ГУСАКТЫҢ чугаазының төнчүзү

ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери чаныпкан

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП Тэп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болган Совет чазактың чазаанын ёзугаар бистиң чуртувуска албан ёзүзү-беле аалдаашкын кылып чораан, Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлери төрээн чуртунче Москвадан дүүн чаныпкан.

Төлээлерниң составынга ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Густав Гусак (төлээлерниң удуртукчузу), ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентиниң, армия генералы Людвик Свобода, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазаанның Даргазы Олдржих Черник болган Чехословакияның эске-даа партия болган күрүне ажылдакчылары кирген.

ЧССР-ниң болган ССРЭ-ниң күрүне туктары-беле шиметтинген Внуково аэродромга чехословак оңнуктерни эптер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев болган эске-даа албан кижилерге күректи ханызынган найыралдыг ёзу-беле үзээн.

Чөвүлел хурал болур

Будавешт кыйгырыгга ат салган социалистиг чуртталарның чазактары — Болгария Улус Республика, Венгр Улус Республика, Германи Демократтыг Республика, Польша Улус Республика, Румыния Социалистиг Республика, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели, Чехословак Социалистиг Республика ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткел-беле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып ковур-беле даштыкы керектер министрлеринниң чөвүлел хуралын бо чыдыкы октябрь 30-де Прагага эртирер дугайын дугурушкан.

Юбилейжи шаңналдар дээш

ВЦСПС-тиң секретариады В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга тураскаадкан. РСФСР-ниң улустарының IV кышкы спартакиадазынга профсоюлдерниң эки-турачы спорт ниитилелдериниң киржилгезинин дүтайында доктаал үнүрүгеп.

Кышкы үеде массалыг күш-культура ажылын чорударыңга спорт базаалары болган тудуг-суурун чогуур ёйүнде белеткээрин хандырарын профсоюлдерниң чөвүлелдеринге, спорт ниитилелдериниң чөвүлелдеринге сүмелээн. Доктаалда кыжын хаактаар, коңькилээр, даага хаактаар спорт кылырыгга, фигурнуу коңькилээшкин кылыр, хоккейлээр, мич кагар хоккей оюнарыңга улам хөй аныяктарны киришкирериниң эргежок чугуламын тугаалаан.

Спартакиадага профсоюлдерниң эки-турачы спорт ниитилелдериниң спортчуларының ап чедишкининг ойнаарын хандырган спорт ниитилелдерин, профсоюл чөвүлелдерин шаңнаар кылдыр ВЦСПС-тиң юбилейжи тураскаал шаңналдарын тургузар деп шиитпир үнүдүрдү.

(СЭТА-ның корр.).

Пропагандистер семинары

СЭКП Тыва обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң Политиктиг чымдыкшыкы бажыңында эге политшколаларның пропагандистериниң ийи хонуктуг республика семинарын эгелээн.

Семинарны партия обкомунуң пропаганда болган агитация килдизиниң эргелекчизи Н. Д. Ширипей кыска сөс-биле ажыктаан.

Семинарның киржикчилери партия обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң Политиктиг чымдыкшыкы бажыңында эге политшколаларның пропагандистериниң ийи хонуктуг республика семинарын эгелээн.

Семинарны партия обкомунуң пропаганда болган агитация килдизиниң эргелекчизи Н. Д. Ширипей кыска сөс-биле ажыктаан.

Семинарның киржикчилери партия обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң Политиктиг чымдыкшыкы бажыңында эге политшколаларның консультантызы Л. С. Зориналың «Ниитилел канчаар хөгжүп турарыл?», төөгү эртемнериниң кандидаттары Б. П. Бажутин, В. А. Дубровский болган эске-даа эртемнер лекцияларын дыңнаар.

Семинарның дыңнакчылары хоорайның эге политшколаларының кичээлдеринге олуржуп, дуржулга солчур.

КОНГРЕСС ДООЗУЛГАН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бурянге быйыргыг бир үе-бөлүк чуртталарның делегаттары VII бүгү делегей конгреза доозулган.

Делегейниң 97 чуртундан келген, организастыг 153 миллион ажыг ажыл-ишчилерни төлээлекчилээн 461 делегат делегейниң профсоюлдер шимчээшкининиң чугула айтырыгларын тос хүн чугаазажып келген.

Профсоюлдерниң бүгү делегей федерациязының Кол Чөвүлелиниң чаа составы чаңгыс аай бадылаашкын-биле сонгуткан. Ук Чөвүлел 66 кежигүнден болган кежигүн орадакчыларындан тургустунган. Олар 55 чуртту болган делегейниң 11 профсоюлел каттыжышкынын төлээлекчилеп турар.

Профсоюлдерниң бүгү делегей федерациязының даргазынга Энрике Пастерино (Уругвай) чаңгыс үн-биле сонгуткан. Федерацияның чиигине секретары турган Луи Сайян ПБФ-ниң хүндүлүг даргазынга сонгуткан. Орадакчы даргаларга Бенуа Фрашон (Франция), Шафия Ахмед ап-Шейх (Судан) болган Ш. А. Данге (Индия) сонгуткан. ПБФ-ниң чиигине секретары Пьер Жансус (Франция) болган.

Конгресстиң сөөлгү хуралынга документилер хүлээп алган. Профсоюлел шимчээшкининиң аъш делегейге ээлээр туружуп, ролюн, ужурдузазын болган сорулгаларын тодартайлап айыткан. профсоюлел хөделиишкиннериниң кол угланыышкынын документизин баштай чугаалашкан, хүлээп алган.

Делегейниң ажылчы чоннарынга болган профсоюлелдеринге аалдар кыйдыр ханза адыш часкаашкымнары дыңнаан. «Ура!», «СЭКП биле ЧКП делегезинге!», «Моңге болган бузулбас совет-чехословак найырал делегезинге!» деп кыйгылар чаңгыланып үнген.

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган митинг Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың сыры каттыжышкынының, ажы-дуңма ийи партилиин чаңгыс эвиинин, ажы-дуңма улустарының чаңгыс эвиинин чайынналчак илерели болган.

(СЭТА).

Редактор К. Я. ДИИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бежелээ хэрдэн» 10, 12, 14, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чай хилис эртикеи» 10, 2, «Күзелдер уезы» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Партизан хектери» 15, «Кежээнии-не оң бир шактаа» 17, 18.45, 20.30 шактарда.

АКЫ-ДУҢМА УЛУСТАРНЫҢ НАЙЫРАЛЫ БЫЖЫКСЫН

Эш Густав ГУСАКТЫҢ чугаазының төнчүзү

ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери чаныпкан

МОСКВА. (СЭТА). СЭКП Тэп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң болган Совет чазактың чазаанын ёзугаар бистиң чуртувуска албан ёзүзү-беле аалдаашкын кылып чораан, Чехословак Социалистиг Республиканың партия-күрүне төлээлери төрээн чуртунче Москвадан дүүн чаныпкан.

Төлээлерниң составынга ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Густав Гусак (төлээлерниң удуртукчузу), ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Президентиниң, армия генералы Людвик Свобода, ЧКП ТК-ниң Президиумунуң кежигүнү, ЧССР-ниң Федералдыг чазаанның Даргазы Олдржих Черник болган Чехословакияның эске-даа партия болган күрүне ажылдакчылары кирген.

ЧССР-ниң болган ССРЭ-ниң күрүне туктары-беле шиметтинген Внуково аэродромга чехословак оңнуктерни эптер Л. И. Брежнев, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, К. Т. Мазуров, Н. В. Подгорный, М. А. Суслов, Ю. В. Андропов, П. Н. Демичев, К. Ф. Катушев болган эске-даа албан кижилерге күректи ханызынган найыралдыг ёзу-беле үзээн.

Чөвүлел хурал болур

Будавешт кыйгырыгга ат салган социалистиг чуртталарның чазактары — Болгария Улус Республика, Венгр Улус Республика, Германи Демократтыг Республика, Польша Улус Республика, Румыния Социалистиг Республика, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели, Чехословак Социалистиг Республика ниити-европа чөвүлел хуралынга белеткел-беле холбашкан чамдык айтырыгларны чугаалажып ковур-беле даштыкы керектер министрлеринниң чөвүлел хуралын бо чыдыкы октябрь 30-де Прагага эртирер дугайын дугурушкан.

Юбилейжи шаңналдар дээш

ВЦСПС-тиң секретариады В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болуруңга тураскаадкан. РСФСР-ниң улустарының IV кышкы спартакиадазынга профсоюлдерниң эки-турачы спорт ниитилелдериниң киржилгезинин дүтайында доктаал үнүрүгеп.

Кышкы үеде массалыг күш-культура ажылын чорударыңга спорт базаалары болган тудуг-суурун чогуур ёйүнде белеткээрин хандырарын профсоюлдерниң чөвүлелдеринге, спорт ниитилелдериниң чөвүлелдеринге сүмелээн. Доктаалда кыжын хаактаар, коңькилээр, даага хаактаар спорт кылырыгга, фигурнуу коңькилээшкин кылыр, хоккейлээр, мич кагар хоккей оюнарыңга улам хөй аныяктарны киришкирериниң эргежок чугуламын тугаалаан.

Спартакиадага профсоюлдерниң эки-турачы спорт ниитилелдериниң спортчуларының ап чедишкининг ойнаарын хандырган спорт ниитилелдерин, профсоюл чөвүлелдерин шаңнаар кылдыр ВЦСПС-тиң юбилейжи тураскаал шаңналдарын тургузар деп шиитпир үнүдүрдү.

(СЭТА-ның корр.).

Пропагандистер семинары

СЭКП Тыва обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң Политиктиг чымдыкшыкы бажыңында эге политшколаларның пропагандистериниң ийи хонуктуг республика семинарын эгелээн.

Семинарны партия обкомунуң пропаганда болган агитация килдизиниң эргелекчизи Н. Д. Ширипей кыска сөс-биле ажыктаан.

Семинарның киржикчилери партия обкомунуң болган Кызыл хооркомунуң Политиктиг чымдыкшыкы бажыңында эге политшколаларның консультантызы Л. С. Зориналың «Ниитилел канчаар хөгжүп турарыл?», төөгү эртемнериниң кандидаттары Б. П. Бажутин, В. А. Дубровский болган эске-даа эртемнер лекцияларын дыңнаар.

Семинарның дыңнакчылары хоорайның эге политшколаларының кичээлдеринге олуржуп, дуржулга солчур.

КОНГРЕСС ДООЗУЛГАН

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Бурянге быйыргыг бир үе-бөлүк чуртталарның делегаттары VII бүгү делегей конгреза доозулган.

Делегейниң 97 чуртундан келген, организастыг 153 миллион ажыг ажыл-ишчилерни төлээлекчилээн 461 делегат делегейниң профсоюлдер шимчээшкининиң чугула айтырыгларын тос хүн чугаазажып келген.

Профсоюлдерниң бүгү делегей федерациязының Кол Чөвүлелиниң чаа составы чаңгыс аай бадылаашкын-биле сонгуткан. Ук Чөвүлел 66 кежигүнден болган кежигүн орадакчыларындан тургустунган. Олар 55 чуртту болган делегейниң 11 профсоюлел каттыжышкынын төлээлекчилеп турар.

Профсоюлдерниң бүгү делегей федерациязының даргазынга Энрике Пастерино (Уругвай) чаңгыс үн-биле сонгуткан. Федерацияның чиигине секретары турган Луи Сайян ПБФ-ниң хүндүлүг даргазынга сонгуткан. Орадакчы даргаларга Бенуа Фрашон (Франция), Шафия Ахмед ап-Шейх (Судан) болган Ш. А. Данге (Индия) сонгуткан. ПБФ-ниң чиигине секретары Пьер Жансус (Франция) болган.

Конгресстиң сөөлгү хуралынга документилер хүлээп алган. Профсоюлел шимчээшкининиң аъш делегейге ээлээр туружуп, ролюн, ужурдузазын болган сорулгаларын тодартайлап айыткан. профсоюлел хөделиишкиннериниң кол угланыышкынын документизин баштай чугаалашкан, хүлээп алган.

Делегейниң ажылчы чоннарынга болган профсоюлелдеринге аалдар кыйдыр ханза адыш часкаашкымнары дыңнаан. «Ура!», «СЭКП биле ЧКП делегезинге!», «Моңге болган бузулбас совет-чехословак найырал делегезинге!» деп кыйгылар чаңгыланып үнген.

Кремльдиң Съездилер ордузунга болган митинг Совет Эвилели биле Чехословак Социалистиг Республиканың сыры каттыжышкынының, ажы-дуңма ийи партилиин чаңгыс эвиинин, ажы-дуңма улустарының чаңгыс эвиинин чайынналчак илерели болган.

(СЭТА).

Редактор К. Я. ДИИГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бежелээ хэрдэн» 10, 12, 14, 16, 17.45, 19.30, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Чай хилис эртикеи» 10, 2, «Күзелдер уезы» 12, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Партизан хектери» 15, «Кежээнии-не оң бир шактаа» 17, 18.45, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орадакчыларының болган пропаганда килдизиниң 35-24, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыралал килдизиниң 23-54, культура килдизиниң 37-13, кодаа ажыл-агый килдизиниң 21-47, үлетпүр килдизиниң 22-64, чагаа база совет тургузуг килдизиниң 41-27, информация килдизиниң 20-60, бухгалтериниң 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 1).

Солун неделяда алды катап үнер

ТС — 01031

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үнелеп чыгарылган

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соведининиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 30 ЧЕТВЕРГ № 256 (8102).

Өртээ 2 көп.

Социалистиг чурттарның улустары, капиталдың чурттарында пролетарийлер болгаш бүгү демократтыг күштер хосталган болгаш дарлаттырган улустар империализмге удур тайбың, национал хамаарышпас чорук, демократия болгаш социализм дээш ниити демиселге каттыжыңар!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ышкаш СЭКП ТК-ниң Кыйгырыктарындан).

ПАРТИЙЖИ ДААЛГАЛАР

Бодунуң организациязында ажыл-херектиң байдалы дээш, СЭКП Уставының негелдемелерин хамык чокка сагыры дээш коммунист бүргүнүң харымаалгазы бедидери чугула сөрүлгелериниң бирээзи болуруп партияның XXIII съездиниң шиитпирлеринде онзалап айыткан. Партия организациязының масса чоннга саадары, коммунистиг ниитилелдиң тургузарының орүү-биле бистиң бүрүнгээр шимчөшкинниистиң чедишкиниверин бүгү коммунистерниң мурнакчы ролюн канчаар боттандырып турарындан хамаарымр дээрэн билдингир.

Коммунистиг идепкейн ооң практиктиг ажыл-ишкинден кестүр, оны улам бедидерипге партияның даалгазы чугула ролдуг болур. Даалганы күүседирп, партияның чугула шыңгыы сагыры — коммунист бүргүнүң хүлээлгези. Коммунистерге партия даалгазын ниити хүрээдың, партком уның партбюроның шиитпирин ёзугаар бээр, а түрген боттандырары чугула апарган тазарымгада парторганизация секретары база дагзын болур.

Бистиң партияның бүгү коммунистериниң идепкейни бедидер дээш чогуур хемчегерни ап чорудуп турар. СЭКП кежигүнериниң инициативазы болгаш бот-тывыгыры бедээп түдүм, партияның күштүү, дайынчы арганы улам экижирр. Чамдыкта бир коммунисте алээп каш даалгалар бар, а ескерипде коңгус чок-даа болгулаар. Партия ажыдын ынчаар организастаарны шын эвес. Партия организациязының кежигүн бүргүү бодунуң билиг мергежилиниге, күзел бодалынга дүүштүр хөй-ниити ажылының талазы-биле кандыг-бир даалганы күүседкен турар хүлээлгелиг.

Партия организациязы даалгаларны хуваарда, коммунистерниң кежээки школада, техникумда азы институтта бот-ооредилге-биле ооренип турарын барымдаалап кооруп, оларның ооредилгезинге шаптык болбас хире мындыг даалгаларны бээри тавырымчалыг. Өөренип турар коммунистер боттарының партия организацияларының амыдыралындан хоорлуп болбас.

Партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын улам бедидерни В. И. Ленин онзалап айтып чораан. Ол чагыны бистиң партиявые доктаамал удуртулга болдуруп турар. СЭКП-ниң авторитединиң бедик болуру чүгле ооң политикавы чонунуң, ниитилелдиң эрге-ажыктарын шын илередип турарындa эвес, ооң-биле кады коммунистер — бистиң ниитилелливистиң ёзулуг-даа мурнакчы кижилери болуп турарындa.

Партияның, күрүнениң херээн чүүден-даа артык бедик кылдыр кооруңүн үлегерни коргүспшаан, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, четпестер-биле демиселшпейн чүрттаарын утка чок деп санаар коммунистер бисте хөй. Чижээ, Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажы ортумак школазының башкызы Г. Канчыыр-оол, районуң «Сельхозтехника» талбырында А. Рудольф, Өвүрүңүң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу С. Санчат-оол, «Кызыл тукө» колхозта инек кадарчызы К. Седип, Эрзиниң «Мөрен» колхозунуң малчыны Б. Самбыл болгаш оон-даа ооң коммунистер боттарының онзалаан ажылын база партийжи даалганы эки күүседип, чоннуң идепкелин бүзүредип турар.

Партийжи даалга коммунистиң политиктиг ёзулдезин хынап кооруңге ажыктыг. Даалган ажыл-херээ дээш коммунистиң улуг харымсалгалыг болгаш принципиалдыг болуру хүн бүрүнүң амыдыралынга болгаш күш-ажылга хенирлеттинин тыптыр. СЭКП кежигүнүнүң индыг шынарларының тыптырынга партияның даалгаларын күүседири дыка эки дуралаар. Чижээ, Эрзин районуның Ленин аттыг колхозунда бирги хөйжу бригаданың бригадири эш Т. Дагба бо күзүн мал чеми белеткээр үеде агитатор даалгазын эки күүседкен, ооң ол ажылы бригаданың сөгеп планын 180 хуу күүседиргеге идиг болган.

Кижиниң политиктиг болгаш организакчы ёзулуг шынарын биилп алырының аргазы—партийжи даалга болур. Дуржулгалыг партия ажылдакчызы практиктиг ажыл-херектерни коммунист бүргүзү аңаа дадыгышкынны эрткен турар кылдыр боттарының бүгү ажылын шак ынчаар организастап турар.

Хөй-ниити ажылы— ниитилелдиң политиктиг, культурлуг болгаш ескө-даа негелдезери-биле холбаалыг. Пропагандистер, улусчу ковтролёрлар, комиссиялар кежигүннери болгаш оон-даа ескө хөй активчилер чугула айтырыгларны шиитпирлээрнипе улуг дузаны чедирип турар.

Кижиниң сагыш-сеткилиниге, арга-мергежилиниге тааржыр даалганы бээрге, ол оны амыран, күзел ханышкын-биле күүседир. Ынчангаш, партияның даалгаларын хуваарда, чүгле медерелдиг сагыпга-чурумга даянмайн, харын коммунистериниң сонуургалын болгаш амыдыралчы дуржулгазын барымдаалап кооруг чугула. Баштайгы удазда аныяк коммунисте бодүүн ажыл-херекти дааскаш, харын-даа аңаа дуржулгалыг активчиниң дузалаштырын болур.

Коллективтиң күжү—ооң кежигүнериниң идепкейнинде. Ажыл-ишке-даа улегерлиг, уран чүүлге-даа салымныг кижилер, дуржулгалыг агитаторлар бисте хөй. Маңаа хамаарыштыр Өвүрүңүң «Кызыл тукө» колхозта комплекстиг бригаданың малчыны коммунист Кара-Сал Седипти чижекке коргүүп болур. Ооң партийжи даалгазы — кызыл-бүдүүн ажылын харымаар. Ол уран чүүлге ынак, ыраажы. Чоок-кавының аныяктарын эвилелдеп алгаш, бодупун киржилгези-биле конгурт солун концерттерни чонга доктаамал бараалгадып турар. Шак ындыг чижекти хөйну айтып болур.

Хөй дамырактардын күчүлүг улус хемнериниң тыптыры ышкаш, СЭКП кежигүнериниң хөй-ниитиин идепкейнинден бистиң партиявыстың коммунизм тургузарынга дузалаар улуг күжү тыптып турар. Моон ужурунда партия даалгазының дугайында айтырыгны парторганизациялар ында хаая эвес, харын хүн бүрү үргүлчү чугаалажып турары эргежок чугула.

Коммунист — партияның медерелдиг, мурнакчы дайынчызы. Аңаа дааскан ажыл-херекти ол шалыпкын болгаш ак сеткилдиг боттандырар хүлээлгелиг.

Совет чехословак кады кылган медеглел

ҮЗЕЛ-БОДАЛДАРНЫҢ БОЛГАШ ТУРУШТАРНЫҢ БҮРҮН ЧАҢГЫС ЭВИ

СЭКП ТК-ныҢ, ССРЭ-ниҢ Дээди СоведининиҢ Президиумуның болгаш Совет чазагының ёзугаар Чехословакиякы Коммунистиг партиязының Төп КомитединиҢ Бирги секретары Густав Гусак (төлээлериҢ баштыңы), ЧКП ТК-ныҢ Президиумуның кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың Президентизи Людвик Свобода, ЧКП ТК-ныҢ Президиумуның кежигүнү, Чехословак Социалистиг Республиканың чазаанның Даргазы Олдржих Черник база Чехословакияның ескө-даа партия болгаш күрүне ажылдакчылары составтыг Чехословакияның партия-күрүне төлээлери албан ёзугаруның найыралчы ажыл-чоруун кылып, 1969 чылдың октябрь 20-ден 28-ке чедир Совет ЭвилелиниҢ чоруп турган.

Чехословак аштер Волгоградка - болгаш Киевке барып, алээп үлетпүр бүдүүлгелерге, колхоэтарга, артем болгаш культура-чырыдышкын албан черлериҢе чораан. Чер болганга оларны өөрүшкү-биле хүлээп алган болгаш, аҢы-дүнмалышкы хүндүлеечел ёзуну көргүскен.Совет кижилер ЧССР-ниҢ партия-күрүне төлээлериҢе чүректиҢ ханызындан байырын чедирип, чехословак улуска найыралдың изиг сеткил-сагыжын илергейлеп, социализмиҢ тургузарыҢа чедиишкиннерни чехословак ажылчы чоннарга күзээн.

ЧКП-ниҢ болгаш ЧССР-ниҢ удуртукчулары совет удуртукчулар-биле кады космодромга барып, космос болгаш шеринг техниказының янзы-бүрү хевирлери-биле танышкып, ракеталарны салып үндүрериҢе олурушкан.

Москвага чоруп турган үеэниде ЧССР-ниҢ партия-күрүне төлээлери Совет ЭвилелиниҢ Коммунистиг партиязының Төп КомитединиҢ Чиигине секретары Л. И. Брежнев (төлээлериҢ баштыңы), СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Дээди СоведининиҢ Президиумунуң кежигүнү Н. В. Подгорный, СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүнү, ССРЭ-ниҢ Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы А. Н. Косыгин, СЭКП ТК-ныҢ Политбюрозунуң кежигүнү, СЭКП ТК-ныҢ секретары А. П. Кириленко, СЭКП ТК-ныҢ секретары К. Ф. Катушев болгаш албаниҢ ескө-даа кижилери составтыг Совет ЭвилелиниҢ партия-күрүне төлээлери-биле ужурашкан болгаш чугаалажымшкыннарны кылган.

Октябрь 27-де Москвага совет талаДан аштер Л. И. Брежнев, Н. В. Подгорный, А. Н. Косыгин, чехословак талаДан аштер Г. Гусак, Л. Свобода, О. Черник ат салган кады кылган совет-чехословак медеглелде чугаалааны болза, чугаалажымшкыннар эш-хуузунуң болгаш аҢы-дүнмалышкы чоруктуң байдалынга, бүзүрежиринiң болгаш удуртулежиринiң ёзугаынга, ак-сеткилдиг болгаш чүректиҢ ханызындан байдалга эртикен.

СоциализмниҢ улам ынай быжыглаар дугайында ниити сагыш салымшкын-биле шуут холбашкан, тендиш дивес үнделиннери болза, бүзүрежири, эш-хуузунуң бот-болуунга дузалаҢчы болган деткимче, идепкейлиг интернационалчы эпсеткил каттыштырылгазы, деп эрге, хамаарышпас чорук, пиитики херектерниҢе холгаарлашпазы, түскай догуннаашкынны боттарының хүндүлеериҢ болуур совет-чехословак харылзааларны улам ынай бүгү талазыҢ хетчүдерниҢиҢ аргаларын үнелеп көөрүнге бүрүн чаңгыс аай эп-сеткил чугаалажымшкыннар чоруп турда бадыткаттынган.

Ийи чурттуң социалистиг экономиказын болгаш экономиктиг кады ажылдажылгазын хетчүдерниҢиҢ айтырыглары чугаалажымшкыннарга улуг черни эзлээн. Ол кады ажылдажылга ийи чурттуң улустарының амыдыралчы эргеажыктарынга бараан болуп турар. 1960 чылдың-биле дениээрге, бо үеде бараан солчулгазы 1,8 катап оскен, ооң иштинде бот-боттарыҢ машиналар болгаш дериг-биле хандырыкгы 2,3 катап көвүдээн.

1975 чылга чедир үеде улус-ажыл-агый планнарын таарыштыр чорударының тодаргай айтырыгларын чугаалажыкан. Чехословак таланың күзелдерин барымдаалаан, Совет Эвилели мооң мурнунда айыткан демчелдем ажыр нефтини, шөйну, хөөнүн болгаш чехословак үлетпүрге херектиг чигээттин ескө-даа чамдык чугула хевирлерни, а ол ышкаш ЧССР-ге мырыңай эргежок чугула дериглни бээр.

Совет тала үр үеде ажыглаар бараанларны 1970 чылда немей бээрнипе болгаш аңы үеде ЧССР-де ховар бараанларны дашпыкы рынокпап садыш ажыр талазы-биле деткимчени көргүзериҢе чөпшээрешкен.

Ядро энергетиказының талазы-биле кады ажылдажылгазы калбартыр дугайында дугуржуушкун чедип алдынган. Прагада метро тудуунга Совет ЭвилелиниҢ дузаламчызы болтуу-биле калбарар.

ЧССР-ниҢ машина тудуушкунунда бүдүрүлге күүдерниҢ машиналарынга болгаш дериҢге совет чагыларының ЭЕ долу болгаш ажыктыг үүргези экономиктиг кады ажылдажылганы калбартырының чугула түмелги болур.

Медеглелде чугаалааның ёзугаар алырга, Совет Эвилели-биле экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга чехословак улус-ажыл-агыйны бүзүредиглг хөгжүдеринге узун хуусаалыг болгаш турум баштайгы белеткелдерни шиитпирлиг хире-чергези-биле тургузуп турар хөөрэни чехословак тала демделгээн.

Күрүне органнарының болгаш хөй-ниити организацияларының арааныга кады ажылдажылганы улам ынай калбартыр болгаш ханыладыр дугайын. ССРЭ-ниҢ болгаш ЧССР-ниҢ, областарының, хоорайларының, районнарының арааныга харылзааларны, заводтарының, колхозтарының, албан черлериниҢ арааныга найыралчы харылзаалары хөгжүдер дугайын талалар дугуруушкан.

Совет ЭвилелиниҢ, Чехословакияның болгаш аҢы-дүнма ескө-даа чүрттарның чепсектиг күштериниҢ найыралын болгаш сырый кады ажылдажылгазын быжыглаарының улуг ужур-дузазын талалар үнелеп турар. Аңаа дүүштүр чехословак улус армичызының каттыжышкыннары биле ЧССР-ниҢ девискээриниҢе түр үеде турар совет шеригглериҢ арааныга дем кадып хөделиргин болгаш найыралын ханылаДыр.

Ийи тала эртем, культура, уран чүүл, чырыдышкын, кино, парлалга, радио болгаш телевидение, кадык камгалалы, спорт болгаш туризм талазы-биле кады ажылдажылганы улам ынай хөгжүдериҢе болгаш харылзааларны калбартырынга дузалаар.

Төөгүлүг дуржулганы барымдаалаан, чехословак таланың демделгээни болза, Совет Эвилели-биле найыралды быжыглаары Чехословакияның улустарының социалистиг патриотизминиҢ чардынмас кежин болур.

Боттарының аҢы-дүнма найыралын быжыглаарынга, бүгү социалистиг дем каттыштырылгазының сырый каттыжышкынынга, ооң күштериниҢ болгаш күүзүнүң ёзугаДезиите бүгү хемчег-биле дузаларынга Совет ЭвилелиниҢ болгаш Чехословакияның чайгылыш чок шиитпирлиниҢ дугайын ийи чурттуң партия-күрүне төлээлери медеглеп тур.

Чугаалажымшкыннар чоруп турда ийи чурттуң партия болгаш күрүне амыдыралының айтырыгларының талазы-биле информалдяның солчулгазы болгаш.

Совет удуртукчулар коммунистиг тургузуушкуның чоокку болгаш перспективтиг планнарын боттандырарынче, экономиканың, эртемниҢ, культураның чечектелгишкинин хандырарынче Совет ЭвилелиниҢ улустарының утландырган күженишкилериниҢ дугайын чугаалаан.

Партияның удуртукчу ролюн быжыглаар, барының оппортунизмге удур демиселди түзолунга чедирер, социалистиг ниитилел харылзааларын быжыглаар, социалистиг демократтыг хөгжүдүн ажыл-ишкинден кестүр, оны улам бедидерипге партияның даалгазы чугула ролдуг болур. Даалганы күүседирп, партияның чугула шыңгыы сагыры — коммунист бүргүзүнүң хүлээлгези. Коммунистерге партия даалгазын ниити хүрээдың, партбюроның азы партбюроның ёзугаар бээр, а түрген боттандырары чугула апарган тазарымгада парторганизация секретары база дагзын болур.

Бистиң партияның бүгү коммунистериниң идепкейни бедидер дээш чогуур хемчегерни ап чорудуп турар. СЭКП кежигүнериниң инициативазы болгаш бот-тывыгыры бедээп түдүм, партияның күштүү, дайынчы арганы улам экижирр. Чамдыкта бир коммунисте алээп каш даалгалар бар, а ескерипде коңгус чок-даа болгулаар. Партия ажыдын ынчаар организастаарны шын эвес. Партия организациязының кежигүн бүргүү бодунуң билиг мергежилиниге, күзел бодалынга дүүштүр хөй-ниити ажылының талазы-биле кандыг-бир даалганы күүседкен турар хүлээлгелиг.

Партия организациязы даалгаларны хуваарда, коммунистерниң кежээки школада, техникумда азы институтта бот-ооредилге-биле ооренип турарын барымдаалап кооруг, оларның ооредилгезинге шаптык болбас хире мындыг даалгаларны бээри тавырымчалыг. Өөренип турар коммунистер боттарының партия организацияларының амыдыралындан хоорлуп болбас.

Партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын улам бедидерни В. И. Ленин онзалап айтып чораан. Ол чагыны бистиң партиявые доктаамал удуртулга болдуруп турар. СЭКП-ниң авторитединиң бедик болуру чүгле ооң политикавы чонунуң, ниитилелдиң эрге-ажыктарын шын илередип турарындa эвес, ооң-биле кады коммунистер — бистиң ниитилелливистиң ёзулуг-даа мурнакчы кижилери болуп турарындa.

Партияның, күрүненiң херээн чүүден-даа артык бедик кылдыр кооруңүн үлегерни коргүспшаан, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбайн, четпестер-биле демиселшпейн чүрттаарын утка чок деп санаар коммунистер бисте хөй. Чижээ, Чоон-Хемчиктиң Чыраа-Бажы ортумак школазының башкызы Г. Канчыыр-оол, районуң «Сельхозтехника» талбырында А. Рудольф, Өвүрүңүң «Торгалыг» совхозунуң хойжузу С. Санчат-оол, «Кызыл тукө» колхозта инек кадарчызы К. Седип, Эрзиниң «Мөрен» колхозунуң малчыны Б. Самбыл болгаш оон-даа ооң коммунистер боттарының онзалаан ажылын база партийжи даалганы эки күүседип, чоннуң идепкелин бүзүредип турар.

Партийжи даалга коммунистиң политиктиг ёзулдезин хынап кооруңге ажыктыг. Даалган ажыл-херээ дээш коммунистиң улуг харымсалгалыг болгаш принципиалдыг болуру хүн бүрүнүң амыдыралынга болгаш күш-ажылга хенирлеттинин тыптыр. СЭКП кежигүнүнүң индыг шынарларының тыптырынга партияның даалгаларын күүседири дыка эки дуралаар. Чижээ, Эрзин районуның Ленин аттыг колхозунда бирги хөйжу бригаданың бригадири эш Т. Дагба бо күзүн мал чеми белеткээр үеде агитатор даалгазын эки күүседкен, ооң ол ажылы бригаданың сөгеп планын 180 хуу күүседиргеге идиг болган.

Кижиниң политиктиг болгаш организакчы ёзулуг шынарын биилп алырының аргазы—партийжи даалга болур. Дуржулгалыг партия ажылдакчызы практиктиг ажыл-херектерни коммунист бүргүзү аңаа дадыгышкынны эрткен турар кылдыр боттарының бүгү ажылын шак ынчаар организастап турар.

Хөй-ниити ажылы— ниитилелдиң политиктиг, культурлуг болгаш ескө-даа негелдезери-биле холбаалыг. Пропагандистер, улусчу ковтролёрлар, комиссиялар кежигүннери болгаш оон-даа ескө хөй активчилер чугула айтырыгларны шиитпирлээрнипе улуг дузаны чедирип турар.

Кижиниң сагыш-сеткилиниге, арга-мергежилиниге тааржыр даалганы бээрге, ол оны амыран, күзел ханышкын-биле күүседир. Ынчангаш, партияның даалгаларын хуваарда, чүгле медерелдиг сагыпга-чурумга даянмайн, харын коммунистериниң сонуургалын болгаш амыдыралчы дуржулгазын барымдаалап кооруг чугула. Баштайгы удазда аныяк коммунисте бодүүн ажыл-херекти дааскаш, харын-даа аңаа дуржулгалыг активчиниң дузалаштырын болур.

Коллективтиң күжү—ооң кежигүнериниң идепкейнинде. Ажыл-ишке-даа улегерлиг, уран чүүлге-даа салымныг кижилер, дуржулгалыг агитаторлар бисте хөй. Маңаа хамаарыштыр Өвүрүңүң «Кызыл тукө» колхозта комплекстиг бригаданың малчыны коммунист Кара-Сал Седипти чижекке коргүүп болур. Ооң партийжи даалгазы — кызыл-бүдүүн ажылын харымаар. Ол уран чүүлге ынак, ыраажы. Чоок-кавының аныяктарын эвилелдеп алгаш, бодупун киржилгези-биле конгурт солун концерттерни чонга доктаамал бараалгадып турар. Шак ындыг чижекти хөйну айтып болур.

Хөй дамырактардын күчүлүг улус хемнериниң тыптыры ышкаш, СЭКП кежигүнериниң хөй-ниитиин идепкейнинден бистиң партиявыстың коммунизм тургузарынга дузалаар улуг күжү тыптып турар. Моон ужурунда партия даалгазының дугайында айтырыгны парторганизациялар ында хаая эвес, харын хүн бүрү үргүлчү чугаалажып турары эргежок чугула.

Коммунист — партияның медерелдиг, мурнакчы дайынчызы. Аңаа дааскан ажыл-херекти ол шалыпкын болгаш ак сеткилдиг боттандырар хүлээлгелиг.



Кызылдың кодээ ажыл-агый техникумунуң сургуулдары дүүгүт ажаан алышкынынга идепкейлиг киришкен. Колхозтарның болгаш совхозтарның кодээ ажыл-агый ажылдарын чорударынга идепкейлиг киржилгези дээш техникумну Тыва АССР-ниҢ Дээди СоведининиҢ Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаннаан.

Оларның иштинде «Межегей» совхозка дүүгүт ажаажып ажылдаан мурнакчы комсомолчулар (артындан солагай талазынче) В. Өделиг, Х. Сенчи, О. Кая-оол, К. Лубошникова, В. Монгуш, О. Барынмаа, В. Монгуш, М. Балган болган Л. Быкова олар бө тур.

А. СОДУНАМНЫҢ фотозу.

В. И. Ленинниң юбилейинге холбаштыр

КОНГРЕССТИН КЫЙГЫРЫЫ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). ПрофэвилелдериниҢ VII бүгү делегей конгреэи В. И. ЛенинниҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга холбаштыр үтүүлга үндүрген.

ПрофэвилелдериниҢ VII бүгү делегей конгреэи делегейниҢ ажылчын шимчөшкинниҢ шылгарангай улуттукчузу, делегейниҢ ап баштайгы социалистиг күрүненiниҢ үндезилекчизи В. И. ЛенинниҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунуң бүдүүзүнде чыылган.

ЛенинниҢ ады капиталдың тергиделиг үзүткаары дээш делегейниҢ ажылчы чоннарының аҢгы демисели-биле коңге холбашкан.

ЛенинниҢ өөредиг, ооң революстуг ажыл-чорудулгазы кангаар-даа аажок улуг ужур-дүзалыг, бүгү делегейниҢ ажылчын шимчөшкинниҢ үнелиг кежик. Ленин капиталистерге болгаш помещиктерге удур, хоорайлар биле суурларның ажылчы чоннарының эрге-ажыктары дээш демисел чорутпушаан, бүгү ажылчы чоннарның тиилээринге эргежок чугула оларның хөделиишкиннериниҢ чаңгыс эвин тургузарынче шын оруктуг айтып берген.

Аңгылар кады ажылдажылгалыг болур деп чулчуруур херезинде, капиталга удур шиитпирлиг революсчу аҢгы демиселиниге ажылчы чоннарның киржирин эргежок чугула деп санаваС киижилерни шиитпирлиг сойгалавышаан, Ленин ажылчын аҢгының эрге-ажыктарын камгалап чораан.

Ленин капиталызм үезиниде ажылчы чоннарны мобилизастаарының хереэнге, ажылчы чоннарның эргелери болгаш амыдыралга чугула эрге-ажыктары дээш демиселге профэвилелдериҢ ролюнче улуг кичээнгей салган.

Экономиктиг демиселлиҢ кызыгаарлавчаан айытказ, Ленин ооң-биле чергелештир ажылчы чоннарның аҢгы медерелиниҢ болгаш политиктиг киижизидилгезиниҢ деңделиш бөдиерипге ооң ужур-дүзазын база демделгээн.

Кижиниң киижи дарлаар чорук узуткаттынган турар социализм үезиниде профэвилелдериҢ ролюнче Ленин улуг кичээнгей салып чораан. ЛенининҢ өөредиг турарын ёзугаар алырга, социализм үезиниде профэвилелдер чаа ниитилелди тургузарынга идепкейлиг киржирир, күрүненi эргелеп башкарарынга болгаш ажылчы чоннарның киижизидилгезинге киржир сорулгалыг.

Ленин капитализминиҢ дээди чадазы болур империализминиҢ утказын илередкен, капитализминиҢ чайлаш чок аштырышкынга таваржырын болгаш бүдүрүкчү күштер-биле бүдүрүлге харылзааларын дүүштүрүп, киижиниҢ бүрүн хосталырын боттандырып, ооң чечектелиринге чогумчалыг байдалдарны тургузуп шыдаар ниитилелдиң тиилээрин өттүр көрүп чугаалаан. Ооң улуг хачы-хавыязы шак ында.

Капитализтиг системаның чөрүдүлээринiң чидилгенеэн, чер бөмбүрээннаҢ үштүң бирн кезээнде социализминиҢ бодараны болгаш социализм идеяларының делегейде тиилеп турары ленинчи өөредигниҢ шынының бадыткап турар.

КапитализминиҢ күштери төөгүдеи эки тура-биле чайлаш бербес, келир үениҢ дешилгелиг күштеринге калчаалыг ужурланыр деп чүвеин Ленин чаңгыс эвес удаа демделгеп келген.

ДелегейниҢ ажылчын болгаш демократтыг күштери, оларның каттышкан хөделиишкиннери аҢгы үеде шиитпирлиг ужур-дузалыг. Оларның чаңгыс эптиг болурунуң оңза эргежок чугулазын ЛенининҢ айытказ тезистериниҢ шынының бистиң хүннеривисте империализминиҢ дайынзырак чоруу тодаргай көргүзүп турар. Аңаа холбаштыр профэвилелдериниҢ VII бүгү делегей конгреэи чер бөмбүрээннаҢ бүгү диптериниҢ миллион-миллион ажылчы чоннарының хөделиишкиннерни чаңгыс эптиг болдурарынче чүткүлүн бүзүреддиг илергейлеп көргүскен.

Империализмге удур демисеешпишаан, Ленин ооң-биле чергелештир ажылчы чоннарның аҢгы медерелиниҢ болгаш политиктиг киижизидилгезиниҢ деңделиш чораан. Чаа дайын өөскүдеринче чүткүп турар империалистериҢ болгаш колонизаторларның чимченишкиннерни шиитпирлиг сойгалавышаан, Ленин шовинизмни, национализмниҢ бүгү илередиглерге удур, тайбың дээш идепкейлиг демисежиринче бүгү делегейниҢ ажылчы чоннарының кичээнгейин хаара тутказ. Национал эрге-ажыктарны барымдаалаарының туружунга турушпушаан, Ленин делегейниҢ бүгү ажылчы чоннарынаҢ ниити чаңгыс аңгылыынга үндезилээн интернационализмни чарлап турган.

Ленин бодунуң амыдыралын болгаш талантыын ажылчы чоннарның хереэнге, оларның чаңгыс эвинге, хосталгазынга бергеп. В. И. ЛенинниҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун бүгү делегейниҢ ажылчы чоннары мынчаҢгаш демделгеп турар болгаш ооң тураскаалын, өөредин биле демиселин хүндүткеп турар.

Боттарының чүрттарының байдалын барымдаалап турган, ажылчы чоннар болгаш профэвилел организациялары Владимир Ильич ЛенинаҢ төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун байырлаарының ап чогумчалыг хевирлерин тыпкар дээрэнге конгресс бүзүредиглг деп, үтүүлгада демделгээн.

СЭКП ТЫВА ОБКОМУНДА

ӨГ-БҮЛЕ БҮРҮЗҮ ЧАГЫДЫЛГАЛЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ

СЭКП Тыва обкомуның секретариазы 1970 чылдың солуунар болгаш журналдар бижидилгезиниҢ чоруп турарының байдалының дугайынга чугаалажыкан.

Чамдык партия райкомнары, харылзаалыг бүдүрүлгетехниктиг эргелеги (эш Лаврионич) болгаш ооң черчерде организары чугула политиктиг кампания — парлалга чагыдылгазын аза-чаттаарлаашкынының байдалынче кирген. Ооң түнелиинде республиканың чүрттакчы чонунуң хөй кезии тоо болгаш түе черниң солуунарын бижидип албаан.

1969 чылдың январь 1-де республика 2645 кезек «Правда» солуунуу ап турган база, октябрь 20-де медээ ёзугаар 1456 кезек солуи чагыттынган болуп турар. Ол-да үеде «Известия» солуи 1142 турганыидан 669, «Сельская жизнь» 1893-тен 679, «Советская Россия» 2533-тен 912, «Тувинская правда» 15811 турганыдан 6294, «Шын» 14385-тен 8892 кезек бижиттингеп.

Тее-Хем, Таңды, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик районнарда парлалга бижидилгезин организас чок чоруп турар.

1970 чылдың солуунар болгаш журналдар чагыдылгазын экижидип чорудар болгаш чоокку үеде доозар боттуг, дүргеи хемчегерни алырын СЭКП Кызыл хоорайкомунга, райкомнарга, харылзаалыг будүрүлге-техниктиг эргелеглиге дааскан.

Парлалга бижидилгезин организастап чорударынга харыдаза организарының ажылдакчыларындан аңгыда партия, комсомол, профэвилел активтерни, хөй-ниитиин хаара чударын айытказ.



Юбилейни кайгамчык белектиг уткуур

ХАРЬКОВ. В. И. Ленин аттыг, Ленин орденниг «Электрозавод машина» заводтуң коллективи баштыңчының тоғуттуғлеп хүнүнден бээр 100 чыл болуруң кайгамчыктыг белектиг уткуурунга белетенип турар. Ол белең бир миллион киловатт күчү-шыдалдыг, ховар дээн турбина-генератор болуур.

ЧУРУКТА: коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, чөмдуруккуу И. С. Островеров биле улуг инженер-технолог Ю. О. Догаев бир миллион киловатт күчү-шыдалдыг турбина-генераторнуң чанында.

А. ТАТАРЕНКОНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! МАРКСИСЧИ-ЛЕНИНЧИ ТЕОРИЯНЫ, ЭРТЕМНИҢ БОЛГАШ ТЕХНИКАНЫҢ БЕДИКТЕРИН ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР! РЕВОЛЮСЧУ ИДЕАЛДАРГА ШЫНЧЫ БОЛУП, КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ БОЛУҢАР!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ОРГАНИЗАСТЫГ БЕДИК ДЕҢНЕЛГЕ

Чоон-Хемчик районуң комсомол эге организацияларының отчёт-сонгуулалыг хуралдары бедик деңнелге эртип, кежигүн бүрүзүнүң бот-идепкейин кодургеп. Олардың бүгү кежигүннериниң 91 хүүгү олуруушкан болгаш 528 комсомолчу санал берген.

«Искра» колхозтуң, «Сут-Хөл», «Большевик» совхозтарының, Чадаана хоорайның автотранспорт бүдүрүлгезиниң, «Тыва» совхозтуң Хөндергей салбырының комсомол организацияларының (секретарлары С. Таспай, О. Чалчык, В. Ооллукай, В. Рудковская, М. Ондай) отчёт-сонгуулалыг хуралдары бедик деңнелге эртикен.

Комсомолга партийжи удуртулга экижээн. 64 комсомол эге организацияниң секретарларының 12-си коммунистер болуп турар. Ооң-биле кады комсомол организацияларының иштики организас-массалыг ажылы экижээн.

Районуң комсомолчу амыктарының сүт-баразы фермаларының аразында чарыш калбарган. 12 ферманың 5-зи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Шын-Бажы, «Сут-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-баразы фермаларының коллективтери база экижээн ажылдаан.

Саанчы-комсомолчулар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Галя Сат, «Сут-Хөлдө» Ондар Тепек-оол, «Искрада» Татьяна Ондар, «Чыраа-Бажыңда» Балчы Билигтиг, механизаторлар Ооржак Үгүйоол, Виктор Ооржак («Искра» колхоз), Иван Сарыглар (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз) ышкаш мурнакчылар район-уң амыктарын чоргаарлаашкын турар.

Бодуруң хүрөөлеңиде хой кижизин хаара тудуп турар «Сут-Хөл» совхозтуң комсомол организациязының эки ажылдап келгенин демдеглээри чугула. Ында 7 салбырда 24 комсомол эге организациязы бар. Оларда ажылчын аныяктар 493, албан-хаанчылар 76, өөреникчилер 294 кижи болуп турар. Чеди пионер дружинада 1075 өөреникчиниң хаара туткан. Совхозтуң комсомол комитеди мал ажылынче 97, чер ажылынче 85 кижини чоруткан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын күргүнеге тараа, дук, эът садар чыл планнарын ажыр күүсетпеш, сүт садар чыл планын тос айларның түңнелинде 83 хуу чедирге берген. Бо улуг иште аныяктарның көскү улуг-хуузу база киргең.

Ол ажыл-агыйның Ак-Даш, Сарыг-Бүлүң сүт-баразы фермалары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежин турар. Ында комсомолчу аныяктарның 3 сүт-баразы фермалы, 4 хойлуг бригадазы бар. Салбычылар О. Шортак, М. Үндес, К. Сарыглар, Ирина Ондар, хойжулар О. Тепек-оол, О. Дүгар-оол, механизаторлар М. Кылаң-оол, А. Дөмүр-оол, С. Далаа, С. Жуков, О. Май-оол оларның эки ажыл-херектерин сурагжаан. Ишкин, Бора-Тайга, Киров салбырларның комсомолчулары 24 мал кажаалыг шеф-биле чылыгаан, 52 тонна ситеним кескен.

Совхозта спорт ажылы эки-жоок. Ам кинда 410 комсомолчу спортка хаара туттунган, 17 кижи бирги, 28 кижи ийги, 52 кижи үшкү разрядты чедип алган.

Комсомолдуң иштики ажылы эки-жоок. Өтчёттуг үениң иштинде 245 кижини комсомол кежигүнүүге хүлээп алган, 23 комсомолчуга партия кежигүнүүге кандыдаттыга кирер рекомендацинны берген. Комитет кежигүннери О. Чаймаа, И. Монгуш, «Комсомолчу прожектор» даргазы Альберт Монгуш олар боттарының даанган ажылын эки кылып турар.

Чоон-Хемчиктиң аныяктары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болуруна утказутур алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеп, ол алдарлыг юбилейге төлептиг үжуражыр дээш бүгү улусчу чаршыка идепкейлиг киржип турар.

С. ДОРУГ-ООЛ,
ВЛКСМ райкомуның организас-массалыг ажыл килдизининиң эргелекчизи.

ЭКОНОМИКАЖЕ ХАНЫЛААР

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Октябрьның 52 чыл оюнга белектер

ХҮЛЭЭЛГЕДЕН АЖЫР

Улуг Октябрьның 52 чыл оюнуң байырлалынга төлептиг үжуражыр дээш чарыш республиканың үлетпүр будуруулгелериниң ажыл-ишчилериниң ортузунга калбарган. Эрткен тос айларның түңнелинге үндуруп көргеш, чыл тоңчузунге чедир чүнү кылырын тодарадып, социалистиг хүлээлгелерин коллективтер эде көрүп турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ярыялал фабриказының ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдаңчыларының тудугжуларынга байырлал будуузунде төлептиг белээ.

—⊙—

ЧАА СТОЛОВАЯ

☆ «ТЫВА КОБАЛЬТ» тудуг эргелелиниң № 2 участогунуң (начальнигни эш Перевухин) тудугжуларының шеверлекчилери эки ажылдап, чаа куш-ажылчы тиилеягени чедип ап, кол корпуста бүгү талазыбиле таарыжачыг дериттинген 86 олуттуг столованы ажыглаарга киирген.

Ол комбинаттың ажылчыннарынга белгаш инженер-техниктиг ажылдаңчыларынга тудугжуларның байырлал будуузунде төлептиг белээ.

—⊙—

УДАВАС ДООЗАР

☆ КОМБИНАТТЫҢ автоклав салбырын Улуг Октябрьның 52 чыл оюнуң байырлалынга чедир доозар бедитиин хүлээлгени чөпшээлеп алырдарын чөрүдүп гурар бригадаңын кежигүннери алган. Бо хүннерде ажыл-иш салбырда чедишкинниг чорүп, бәйырлал будуузунуң социалистиг чарыжы нагыбарган. Эш В. Дагуның удуртканы бригада хүн нормазын ажыр күүседип, кылган ажылдарының шынары эки болуп турарындан чарыштың тиилекчиси болуп турар.

В. САГДЫ.

—⊙—

ТҮҮЙБУ КӨВҮДЭЭН

Кызылдың түүйбу хаводунуң Н. Яковлевага удуртқан бригадазы үшкү кварталда планның 104 хуу күүседип, даалгадан ажыр 28 муң түүйбуну берген.

Бригаданың кежигүннери чедишкинниргө улам быжыглап, бәйырлалга төлептиг үжуражырга-биле чарыштыг кылбартқан. Ооң мурнуку одурүүнде Л. Апрышкина, Изгадын чорүп турар.

СЭКП-ниң XXIII съездизиниң болгаш Төп Комитеттиң ооң дараазындагы пленумнарының шиитпирлерин күүседир, В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 100 чыл юбилейинге төлептиг үжуражыр дээш калбарган социалистиг чарышка киришкен Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери күжениишкинниг демисежин турар. Бо чылдың эртken тос айларында торгалыгжылар чамдык чедишкинниг чедип алганын коммунистиг чоокта болган отчёт-сонгулдалыг хуралына айыттыгган.

Мал ажылын хөгжүдүрүнге көскү чедишкиннер бар. Ынчангаш ажыл-агый күрүне мурнунга алган эът, дүк садар онаалгаларын хуусаа бетинде күүсеткен. Ниитиинин малының баш санын остүрер план 109, ооң иштинде хой остүрери 119 хуу күүсеттингген. Совхоз сиген белеткээр планын боттандырган.

Социалистиг чарыштың чалгы малчыннар ортузунга калбарганы-биле мурнакчыларның хүрөөлеңи өскен. Төрүүр чүс башка онаштыр 29 хойжуг 90-110 хураганны ап, бедик көргүзүүлүг болган. Ооң иштинде К. Санчат-оол чүс хойдан-на 111 хураганны остүрүп, хой бүргүзүнден 2700 грамм дүктү кыргын алган. Ол ышкаш Х. Кок-оол, Т. Сүргүл-оол, К. Белек, Д. Байыр болгаш өскелерни-даа мактап болур. Чылгычылар Т. Саналжык биле Д. Соска олар чүс бөге онаштыр 80 кулунну ап хорутуттурган. Социалистиг чарыштың шылгаракчылары совхоз будуруулгезиниң өске-даа адырларында бар дээрзин коммунистер илереткен.

Торгалыгжыларның ол күш-ажылчы чедишкинни партийжи-политиктиг болгаш организастыг ажылдың ачызынга дээрзин саналбергенивер айытkан. Совхозтуң экономиказынче ханылаар, ажыл-ишчи бүргүзүүнүң даанган херээ дээш харыысалгазын бедидер, коммунистерниң будуруулгеге мурнакчы ролүн көдүрер талазыбиле партия комитеди, ооң бюрозу четпес ажылдааның база тозаргай айтып, шынгыы сүүгумчүзээн.

Совхоз будуруулгезиниң кол адыры мал ажылының хөгжүдүлгезинде улуг четпестер бар. Ол болза малчын кадрлар-биле ажылдың багай тургустунганында, оларның күш-ажылга бот-харыысалгазын көшкатканында. Мыйыстыг бода мал остүрериниң планы соолгу чылдарда күүсеттинмээн, ыланғыя 1968 чылда 86 хуу, бо чылын 80 хуу күүсеттингген. Мал ажылынга зоотехниктиг хемчеглер багай боттанып, малдың эдергидгезиниң организас чогуу-биле тоғуур чүс ниекке онаштыр совхоз бо чылын чүгле 57 бызаа алган азы 300 бызаа чедир алдынмаан. Мал семиртилгезин четпес организастаанындан күрүнеге сатkан малдың дириг деннзиан ортумаа-биле бир бодага онаштыр 200 кг болуп, ажылагыйга улуг когарадлы болурган.

Малдың ора-савазын эки-жидер, кадат одарладыышкынын, суг-сугтадын чөп организастар талазы-биле партком, директинң чери көшкак сагыш салган. Чамдык кыштагларның кажаалары дакпын, ооң харааны-биле мал бажынга когарадлыг чоруктар болуп турар. 120 волдургаларны тар кажаага ажаан тургузынган 30 малдуга баскылажып алген факт бар. Чалаатыда 44 кодан малдың кыштагларында 29 кажаа аргажок багай. Чаа хевирнин кажаалары ында кыллынмайн турар. М. Базыр-оол биле Н. Донгактың малдаан кодан-нарының кыштаг кажааларының ишти тазарыпча чок ышкыг кыштагар өске-даа салбырларда хой. Мал суутарар кудуктар ажыл-агыйның салбырларында чедишпес. Сарыг-Хөл салбырда механизастаан 2 кудуктуң моторлары үрелгенибиле ажыглал чок арткан.

Малчыннарның культурлуг чурттаагазынче база кичээнгей кошкак салдынган. Хой малчыннарлыг Чалаатты салбырда чаагайжыды туттунган чангыс-даа бажың чок. Ында 45 хойжуүн хой нуруузу отлерде, а чамдыктары чавыт базыкшарда. Бо байдалга партком болгаш дирекний чери дуурөвөйн, боттуг хемчег албайн турары тайыртпас. Белеттеттинген мал чемнериниң кадагалалы багай. Оон харазы-биле Ак-Чыраала, Сарыг-Хөлде сарыалтарны мал чип турар.

Көзөө ажыл-агый культуразарының дүжүттүр чоруун бедидериниче организастыг хемчеглер четпес ажылбас. Бо чылын тараан картофельден болгаш 160 га кукурузадан дүжүт багай болган. Бо чорук ажыл-ишчилери (секретарлары С. Таспай, О. Чалчык, В. Ооллукай, В. Рудковская, М. Ондай) отчёт-сонгуулалыг хуралдары бедик деңнелге эртикен.

Комсомолга партийжи удуртулга экижээн. 64 комсомол эге организацияниң секретарларының 12-си коммунистер болуп турар. Ооң-биле кады комсомол организацияларының иштики организас-массалыг ажылы экижээн.

Районуң комсомолчу амыктарының сүт-баразы фермаларының аразында чарыш калбарган. 12 ферманың 5-зи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алган. СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Шын-Бажы, «Сут-Хөл» совхозтуң Ак-Даш сүт-баразы фермаларының коллективтери база экижээн ажылдаан.

Саанчы-комсомолчулар СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозта Галя Сат, «Сут-Хөлдө» Ондар Тепек-оол, «Искрада» Татьяна Ондар, «Чыраа-Бажыңда» Балчы Билигтиг, механизаторлар Ооржак Үгүйоол, Виктор Ооржак («Искра» колхоз), Иван Сарыглар (СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоз) ышкаш мурнакчыларга район-уң амыктарын чоргаарлаашкын турар.

Бодуруң хүрөөлеңиде хой кижизин хаара тудуп турар «Сут-Хөл» совхозтуң комсомол организациязының эки ажылдап келгенин демдеглээри чугула. Ында 7 салбырда 24 комсомол эге организациязы бар. Оларда ажылчын аныяктар 493, албан-хаанчылар 76, өөреникчилер 294 кижи болуп турар. Чеди пионер дружинада 1075 өөреникчиниң хаара туткан. Совхозтуң комсомол комитеди мал ажылынче 97, чер ажылынче 85 кижини чоруткан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын күргүнеге тараа, дук, эът садар чыл планнарын ажыр күүсетпеш, сүт садар чыл планын тос айларның түңнелинде 83 хуу чедирге берген. Бо улуг иште аныяктарның көскү улуг-хуузу база киргең.

Ол ажыл-агыйның Ак-Даш, Сарыг-Бүлүң сүт-баразы фермалары коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик ат дээш демисежин турар. Ында комсомолчу аныяктарның 3 сүт-баразы фермалы, 4 хойлуг бригадазы бар. Салбычылар О. Шортак, М. Үндес, К. Сарыглар, Ирина Ондар, хойжулар О. Тепек-оол, О. Дүгар-оол, механизаторлар М. Кылаң-оол, А. Дөмүр-оол, С. Далаа, С. Жуков, О. Май-оол оларның эки ажыл-херектерин сурагжаан. Ишкин, Бора-Тайга, Киров салбырларның комсомолчулары 24 мал кажаалыг шеф-биле чылыгаан, 52 тонна ситеним кескен.

Совхозта спорт ажылы эки-жоок. Ам кинда 410 комсомолчу спортка хаара туттунган, 17 кижи бирги, 28 кижи ийги, 52 кижи үшкү разрядты чедип алган.

Комсомолдуң иштики ажылы эки-жоок. Өтчёттуг үениң иштинде 245 кижини комсомол кежигүнүүге хүлээп алган, 23 комсомолчуга партия кежигүнүүге кандыдаттыга кирер рекомендацинны берген. Комитет кежигүннери О. Чаймаа, И. Монгуш, «Комсомолчу прожектор» даргазы Альберт Монгуш олар боттарының даанган ажылын эки кылып турар.

Чоон-Хемчиктиң аныяктары В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болуруна утказутур алган социалистиг хүлээлгелерин күүсеп, ол алдарлыг юбилейге төлептиг үжуражыр дээш бүгү улусчу чаршыка идепкейлиг киржип турар.

С. ДОРУГ-ООЛ,
ВЛКСМ райкомуның организас-массалыг ажыл килдизининиң эргелекчизи.

Эки кижилер

КАЙЫЗЫ-ДАА КЕЖЭЭЛЕР

ПОЧТАЗЫНДАН 1969

Ийи-тал бригадазының теп шаңнының девискэзирин долдур урдунган ова-ова кызыл-тас хүн херелинге алдын-сарала оңу-биле чайынаның чыдар. ОВ-4 марканың ийи ариглакчы машиналарыңга изин-түлүк ажылдап хүнзоннерни даразывда золчегиниң кижилери солуун турган уе чүве. Ынчалза-даа ажылдап турганнарының иштиндеи ийи кижи ыын-биле-даа солушнайн, хевзэр арткан. Оларның ажылын таварышкан-на кижи солуун шыдавас.

Оларның биргизи тараа ариглаар машиналарының башкарыкчызы Василий Хураганнаар. Ол — колхозтуң хоочун механизаторларының биргизи. Василий Чамзынович техниканы билиринииң талазы-биле шыырак-ла кижи. Ариглаар машиналарының кайы-бирээзинге улуг-даа, биче-даа үрелиишкиннер болу бергенин боюнуң ол салазы-биле домей билир болгаш ону ша-даа чедирбейн кызла шаантар. Василий Хураганның ажыл-ишчи чедишкинии ооң техника талазы-биле билинип доктаамал бедидип турарында. Ол эрткен чылын ийиги класстың трактористи деп эргени чедип алыры-биле механизаторлар курузун доозак.

Өскээн Ийи-Тал бригадазында склад эргелекчизи азы дорту-биле чугаалаарга, ажылагый эргелекчизи Балган Шактар-оол-дур. Ол бо ажылынга ам үш чыл үлэштыр ажылдап турар. Ооң ыяшы турар ажылы хой болгаш хаанысы-ла.

Ооң ыңай, бир-тээ ажылагый эргелекчизи кижи болганда, кижилерге ажылды хуваары болгаш организакчы чорук база херек. Бо талазы-биле Балган Шактар-оол мергежилдиг кижилериниң биргизи. Ооң ажылдаткан колхозчуларының акша-шалың ам турар уеде наряд талазы-биле петелде-хомудал кылганын кижи черле дыңнавас. Шактар-оол кылдыгган ажылдарын өртем-үнезинге болгаш ышнарын коңчуг эки ылган билир.

Ажылче үнерининң хайыымшынныг үезин эртенги шактар дээрзи билдингир. Ол уеде Шактар-оол бригадазарга аъш-чем үндүрүп берип, нефтебазага кывар-таар материалдарны машина-трактор-ларга хувааи берип турар.

Балган Шактар-оол бодунуң политбилинн бедидип алырына коңчуг кызыгаанзай. Ооң түңнелинде 1967 чылдың чазыында Ийи-Талда кодээ аныяктарның кежээки ортумак школазынын 11 класын чүгле 4—5 дедмектерниг дооскан.

Олар ам бо удазда будун хун ажылдаза-даа, боттарының могаг-шылаан бодавайн кежээки эвлечилер ажылдаашкынга Иргит Содпак эргелекчилел турар. Бо салбыр садыгнын дешпилгелиг аргаазыбиле ажылдап келген.

Од коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга утказутур алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеп турар. Үүрменгеп садар бараан саварылгазының каралт планын салбыр сентябрьның 23-те күүсеткен, 803 муң рубльдүң бараанын пландап ажыр саарган.

К. САТ.

Продукцияның шынарын контрольдаар

Сөөлгү үеде «Сельхозтехниканың» септелге мастерскаяларының будуруп үндүрүп турар продукциязының шынарын бедидеринииң айтырыынга улуг кичээнгейни салып турар апаргаи. Чүге дээрге, кылыгларның шынары эки болган тудум, оларның дагын белетиксэринге чарыгдаадар эвээш болур болгай.

Продукцияның шынарын эки-жидери-биле мастерскаяларның хөй нуруузунга тедаргай марнаның трактөрларын сентээрин специаляизастаан. Септелге кылырының эң-не депшилгелиг шуудуга-белдирлер айбы-биле кылыр ярказын бүгү мастерскаяларга шиңгээдип алган.

Техниктиг контрольуң белүктерин мастерскаяларда тургузуулаан. Кылып үндүрүп турар продукцииға бараан демдээн салып турар. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүредиге, кол көргүзүүлериниң бирээзии кылдыр продукцияның шынарын көрүп турар.

Бо чылдың чүгле 9 айларының дургузунда 100 санныг стандарттыг эвес кылыгларны белеткеп үндүрген. Септелчилерни материалдыг шаңнап мантаарының хемчеглерин амыдап кылган.

Ынчалза-даа «Сельхозтехниканың» чамдык мастерскаяларының кылып үндүрүп турар продукциязының шынары ам-даа куду болуп турар. Ол дугайын хереглекчилерден иэзэп турар негелдемер херечилеп турар. Эртиен чылын 33 хомудалдар келгеп. А бо чылдың 9 айларының дургузунда 24 хомудалдар кирген. Багай шынарлыг продукция үндүрүп турарының кол чылдагааны белээ, септелге мастерскаяларының эргелекчилери, кол инженерлери коллективтерниң чогаадыкчы күжениишкинин ол чугула сорулгаңы күүседиринче четпес мобилизастап турарында-дыр. Амыдыы үрей кылып чоруктуң уламыдаан мастерскаяларга таварның турар чидириг улуг. Ооң түңү бо чылдың 9 айларының дургузунда 10 муң хире рубль болган.

Амыдыы үрей кылып, когарал таварыштырыл турар кижилерге иеземче көргүспейн турар. Оларның таварыштырган когаралын будуруглегеның карылгазы кылдыр анаа-ла үндүр бижип турар. Ооң уламыдан капитал септелгениң единицазының бот-үнезии улгадып турар. «Сельхозтехниканың» Бии-Хем салбырында ажыдыы үрей кылып кижилер кандыг-даа иезенче көрбейн арткан. Үндүрүп турар продукцияның шынарын бедидер талазы-биле эргемек чугула хемчеглерни «Сельхозтехниканың» Кызыл-Мажалын салбыры албаан. Ында технологтуг чорудулгаларны болбазырангайындыр талазы-биле аныдыы багай чорудуп, мурнакчы будуруглегеринин дурмулгазын өөренип көрбейн, шиңгээдип албайн турар.

Тес-Хем каттыжылышынын септеттингеп иезенгерни хынап көрбейн турар. Таңды каттыжылышкыны чамдык иезенгерге магадылап паспорттарны тывыспайн турар. Бо бүгү четпестерни чайлдыры-биле «Сельхозтехника» салбыларының удуртукчулары коллективтерниң күжениишкинин мобилизастарны эргемек чугула.

И. ОЛДЫРЕВ.

Ажылынга мергежээн

САДЫГЖЫНЫҢ ажылы харыысалгалыг болгаш хүндүлүг. Чоп-биле ужуражыл, чугаалажырыңның дүлүгүрүн эки бижир, бодуңуң мергежилиниң мастерлери садыгжылар. Кызылда хой. Ындыг телептиг ишчилерниң бирээзинге Кызылда үлгүт үзүверелдиг магазинниң эр үлүстүң белеп хөнүн садар салбырының садыгжызы Л. Е. Филипцованы хамаарыштырып болур. Ол аныяк садыгжы, ынчалза-даа садыг ажылынга ам 15 чыл чедир ажылдап турар.

Л. Филипцова 1954 чылда Кызылда садыг үүлгедиинге дооскан, Тыва респотребсоюзтуң теп бухгалтерлиг ревизия салбырынга ажылдап кирген. Анда ажылдап турганы үезинде ооң Тывада барбаан булуну, документалдыг ревизия кылбаан райпозу чок диже частырыг болбас. Ол 1960 чылдан бээр Кызыл садыгга (ынчаарда горпо турган) магазиннерге ажылдап турган, ажылынга мергежээн.

Л. Филипцова ажылдавышаан бот-опредилге-биле Иркутскиниң садыг техникумунуң 4-кү курузунда өөренип турар. Люба коллективинде чорудуп турар хой-ниити ажылынга идепкейлиг киржип, магазинде профзвилел комитединиң болгаш ажылдың эртемге үндезилел организастарының белүүнүң кежигүнү болуп турар.

Любаның ажылдап турар салбырында беш кижи бар. Салбырны Тыва АССР-ниң садыгының болгаш ниитиниг чемненилге чөрүнүң аддарлыг ажылдакчызы Иргит Содпак эргелекчилел турар. Бо салбыр садыгнын дешпилгелиг аргаазыбиле ажылдап келген.

Од коллектив В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болур оюнга утказутур алган социалистиг хүлээлгелерин чедишкинниг күүсеп турар. Үүрменгеп садар бараан саварылгазының каралт планын салбыр сентябрьның 23-те күүсеткен, 803 муң рубльдүң бараанын пландап ажыр саарган.

К. САТ.

Үзел-бодалдарының болгаш туруштарның бүрүн чаңгыс эви

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

чурттарның аразында харылзааларны болгаш кады ажылдажылганы кошкадыр чорук империалнзмге чеминг болуп турар.

АКШ-тың үргүлчүлеп турар агрессиязынга удур, бодунуң хосталгазы болгаш бот-тускайлаң амыдыралчы эргези дээш вьетнам улустуң чоптүг демиселин моон соңгаар-даа бүгү күштери-биле деткиринге Совет Эвилелиниң-даа база Чехословакияның-даа шинтирлиин бадыткап, Израильдиң агрессизынга удур араб улустарның демисели-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп тур. ССРЭ болгаш ЧССР национал хосталга дээш, политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорук дээш Азияның, Африканың болгаш Латин Американың улустарының демиселинге бүгү талалыг деткимчеин көргүзер, олар-биле ажыктыг харылзааларны хөгжүдер болгаш оларга дузаламчы көргүзер дугайын медеглелде чугаалаан.

Тайбың талазы-биле боттарының политиказынга Совет Эвилели болгаш Чехословакия Европаның айыыл чок чоруун хандырарының улуг ужур-дузазын доктаамал үнелеп көрүп турар. Европага быжыг тайбың коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазын тургузарының аргазы-биле хандыртынган туруп болур деп, медеглелде чугаалаан. Варшава Керээзининг киржикчилериниң боттарының Будапешт кыйгырызынга саналдан кирген инити-европа чөвүлел хуралын белеткээрин болгаш эрттирерин ССРЭ биле ЧССР идепкейлиг деткиир. Бо үеде ыдыг чөвүлел хуралды эрттирериниг боттуг байдалдар бар боол турар.

Ниитилел тургузуг болур социализм чүгле марксизм-ленинчи партияның удурулгазы-биле тиилеп база бадыткаттының болур дугайын делегейниң ажылчын аңгызының демиселиниң болгаш тнилелгелериниң хөй чылдыг дуржулгазы, алаан хөй шынгыы шылгалдаларның кичээндиргилери херечилеп турар дээрзин медеглелде демдеглээн.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Чехословакияның Коммунистиг партиязы, Совет Социалистиг Республикаларның Эвилели болгаш Чехословак Социалистиг Республика социализмни болгаш коммунизмни тургузарының оруктарын база арга-методтарын чаңгыс аай билип турар. Коммунизмниң дайзыннары коммунистиг партияларга болгаш социалистиг чурттарга удур идеологтуг хоралакчы чорукту улам үүлгедип турар амгы байдалда СЭКП болгаш ЧКП антикоммунизмге, ооң бүгү илередиишкиннерине шинтирлиг ойтур шавыышкынны бербиишаан, идей-кижизидилелиг ажылды күштелдирери эргежок чугула деп санап турар.

СЭКП болгаш ЧКП капиталдың чурттарында ажылчын шимчээшкини-биле эп-сеткилин каттыштырып, национал болгаш социал дарлалга удур ажылчы чоннарның демиселин деткип турар. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларның 1969 чылдың июньда Москвага делегей Чөвүлел хуралының үнелээшкиннерии болгаш түңнелдерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП болгаш ЧКП бүгү делегейниң коммунистериниң дайынчы эп-сеткил каттыштырылгазын күштелдирерии, делегейниң антимпериалистиг фронтузун быжыглаар дээш демисежирии боттарының күлээлгези кылдыр санап турар.

СЭКП болгаш ЧКП бүгү деңгелдерге партиялар аразынга: партияларның Төп Комитеттериниң аразынга, обкомнарының, хооркомнарның, райкомнарның, партияның тус-тус эге организацияларының, парлалга органнарының, идеологтуг албан черлериниң аразынга харылзааларны хөгжүдери чугула деп санап тур. Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияның коммунистиг партияларының аразында сырый харылзаалар ийи чурттуң аразында харылзааларга бүзүрежиринииң болгаш найыралдың үндезиннериниң үндезини болур.

Пролетаржы революциянның улуг генийи В. И. Ленининиң торуттунген хүнүнден бээр 100 чыл ооюнуң бүдүүзүнде СЭКП болгаш ЧКП ооң чагыгларынга боттарының чайгылыш чок шынчызын, боттарының ажыл-чорудулгазынга, партияларның аразында харылзааларга интернационализмниң ленинчи принциптерин чайгылыш чокка боттандырарынга, коммунизмниң тиилелгезинче боттарының чурттарының улустарын баштаарынга шинтирлиин илергейлеп тур.

* * *

Фашизмге удур кады демиселдиң үезинде 1943 чылдың декабрь 12-де Совет Эвилели биле Чехословакияның аразынга чарган болгаш 1963 чылдың ноябрьда хуусаазын узаткан найырал, бот-бодунга дузалажыр болгаш дайын сөөлүндеги үеде кады ажылдажылга дугайында Керээге шынчы болбушаан, ийи төлээлер боттарының улустарының найыралын болгаш аку-дуңмалышкы чоруун улам ыңай быжыглаар сорулга-биле Чехословакияның гитлержи эжелекчилерден хосталганының 25 чыл ооюн совет-чехословак акыдуңма харылзааларның дайын сөөлүндеги үеде өскен деңнелинге дүүштүр найырал, кады ажылдажылга болгаш ботбодунга дузалажыр дугайында чаа керээге ат салыры-биле демдеглээр деп чаңгыс эп-сеткил-биле шинтирлээп.

ЧКП Төп Комитединиң, ЧССР-ниң Президентизиниң болгаш ЧССР-ниң чазааның өмүнээзинден ЧССР-ниң партиякүрүне төлээлери Совет Эвилелиниң төлээлерин албан ёзузунуң аян-чоруун кылыры-биле Чехословакияже чорудар деп чалалганы СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниге дамчыткан. Чалалганы өөрүп четтириишкин-биле хүлээп алган.

ССРЭ-ниң болгаш ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлери болган чугаалажыышкыннарга, ол чугаалажыышкыннарга таладарның үзел-бодалдарының болгаш туруштарының илереттинген бүрүн чаңгыс аайынга күзелиниң ханганын илергейлээн. (СЭТА).

делегей бо хүннерде

ОКТЯБРЬНЫҢ ӨШПЕС ИДЕЯЛАРЫ

БРАТИСЛАВА. (СЭТА). Словакияның Компартиязының ТК-ның органы «Правда» солун Улуг Октябрьның 52 чылынын, найырал, дузалажылга болгаш дайын сөөлүндеги кады ажылдажылга дугайында Совет-чехословак керээге ат салган хүнүнден бээр 26 чыл ооюнуң байырлалынга белеткелге холбаштыр «Ийи кайтамчык чыл ооюнда деп редакция чүүлүн парлап үндүргеи. Октябрь революциязы амгы үе чылды кижи төрелгетениинг төөгүзүнге ээ революстуг үе болдурган деп, чүүдде чугаалаан. Октябрь революциязы бүгү делегейниң социалистиг революстуг чаартыпталарының калбак чорудулгазынга идиг болган. Чехословакияда бармын антисоциалистиг күштер эрткен чылдың январь соонда Октябрь революциязының делегей характерин буруу шаварын орайдашкан. Ленинизмиин болгаш СЭКП-ниң байлак дуржулгазының ужур-дузазын тоол көрбес, бичеледир дээр үаел-бодалдар бар ол хире айыылдыг турган. Чехословакияның Коммунистиг партиязы Ленининиң партиязының дуржулгазын бодунуң ажылынга ажыглап турар деп, «Правда» бижээн. Октябрь революциязының идеяларынга каттыжып, социалистиг дем каттыштырылганың бүгү чурттары-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилели-биле эң сырый экономиктиг, политиктиг, культурлуг болгаш камгалал кады ажылдажылга дээш туржуп турар бис.

Бистиң партиявыс найырал, дузалажылга болгаш дайын сөөлүндеги кады ажылдажылга дугайында Чехословак-совет керээге ат салган хүнүнден бээр 26 чыл ооюн байырлаарының улуг ужур-дузазын база үнелеп көрүп турар деп, солун бижээн. Бистиң улустарывыс хосталганы дээш база Чехословакияга социализмин тургузарынга бүгү талалыг дузаламчызы дээш Совет Эвилелиниге өөрүп четтириишкинии кезээде илергейлеп чоруур.

Ийи кайгамчык чыл ооюн байырлыг хуралдар, кежээлер, бесседалар болгаш делегелер-биле деидегээр дээрзин «Правда» бижээн. Ызаңгыя Эстон ССР-ниң культуразының болгаш уран үүлүнүң хүннерин эрттирер.

Морис Торез аттыг институтка

ПАРИЖ. (СЭТА). Парижте Морис Торез аттыг институтка болган конференцияга чүве чугаалап тургаш, сенат кежигүнү коммунист Жорж Коньонуң медеглээни болза, «Ленин —бүгү делегей хемчээлиниң революстуг удуртукчузу, революциянның өндүр улуг баштынчызы».

Жорж Коньонуң «Ленин болгаш политиктиг эртем» деп илеткели Францияның Коммунистиг партиязының ТК-ның шинтирлиг өзугаар организастаан делгереңгей конференцияларның эгелээни болган.

Улуг Ленининиң торуттунген хүнүнден бээр 100 чыл ою кайгамчык хүн болур дээрзин Жорж Коньо демдеглээн. Ол революсчуның, большевиктер партиязының үндезилекчизиниң болгаш удуртукчузуның, Октябрь революциязының баштынчызының, Совет күрүнениң үндезилекчизиниң амыдыралы, ооң теоретиктиг салыышкыны коммунистиг болгаш антиимпериалистиг бүгү шимчээшкиннге кол удуртулга болур. Ооң өөредип революстуг хөделиишкиннериниң теориязын болгаш практиказын тодарадып турар. Социализм бүгү кижи төрелгетениинг келир үезин болур деп чүвени Ленин корүскен.

Ж. Коньо марксизчи философияны хөгжүдеринге Ленининиң шылгарыңгай салыышкыны тодаргай чугаалаан. ССРЭ-де социализминиң болгаш коммунизминиң тургузуушкуну, делегейниң социалистиг системазының догуннаашкыны шынныы бадыткап турар деп, илеткелчи чугаалаан.

Буржуаз идеологияга удур могаг чок демиселдиң эргежок чугулазының дугайында Ленининиң айтыышкынының амгы үеде опза чугула ужурдузазын Жорж Коньо демдеглээн.

Францияның ажылчын шимчээшкиннинге В. И. Ленининиң чедирген онза салдарын илеткелчи демдеглээн. Ленининиң партиязының үлегериниң ачызында улус массалар-биле сырый холбаалыг чаа партия, Францияның Коммунистиг партиязы тургустунган деп, Ж. Коньо айыткан. ФКП Ленининиң өөредиин удуртулга болдуруп турар.

Ленининиң идеяларынга сорук кирген француз коммунистер сан-хөө олигархиязының тергиндээшкинин узуткаар болгаш социализмче орукту ажыдар мурнакчы демократияның ёзу-чурумун тургузар төлээде ажылчын аңгының хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниче, антимонополистиг бүгү күштерни каттыштырарынче чүткүдүг деп, Ж. Коньо медеглээн.



Сөөлгү чээрби беш чылдарның дургузунда Болгария Улус Республиканың суурлары таныттынмас кылдыр чаартынган. Даштаан калбак оруктарны дургаар кызыл черепица-биле шыптыынган 700 мың тууйбу бажың өзүп үнген. Бүгү-ле иезе суурларны сугбиле хандырган, электримиттен болгаш радиомутказ. Чагайымыды туттунган чаа школаларда уруглар өөренип, а мырыңай чаштар уруглар садтарында болгаш яслилеринде барып турар. Библиотекалар, номчулга залдары, культура ёамыңнары, магазиннер болгаш кинотеатрлар чер болганда.

ЧУРУКТА: Болгарияның Плевен округунуң Деброво суурунда кудумчуның ниити хевири.

(Централфото—СЭТА).

ЭКОНОМИКА КӨДҮРЛҮҮШКҮНДЕ

СОФИЯ. Болгарияның үзеттүрүү 1968 чылдың 9 айының дургузунда бүдүргенинден бо чылдың ол үезинде 10,4 хуу хөй продукцияны бүдүрген. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 6,3 хуу улгаттырган. Чай этозинде агаар байдалының таарымча чок болганының уламындан көдээ ажыл-агыйга таварышкан когараларны узуткаар хөй ажыларды чоруткан. Кол культураларның хөй нуруузуунуң дүжүүр эпир чылдааанындан чаагай, а кээ ажыл-агыйның ниити продукциязы 1968 чылдың деңнелиниден ажыг болур.

Болгарияның улус ажылагыйының хөгжүлдезиниң дугайында күүлге статистиказының эргелелиниң дыңнадыпда ыңча дээн.

• • •

ЮВИЛЕЙЛЕРГЕ БЕЛЕТКЕЛ

БУДАПЕШТ. Венгрияның фабрикаларының болгаш заводтарының партия организациялары чурттуң Совет Армияның хостаанының 25 чыл ооюн, В. И. Ленининиң торуттунген хүнүнден бээр 100 чыл болуруун төлептиг уткуурунга калбаа-биле белеткепир ажылды чорудуп турар. Ол юбилей хүнеринге белеткенирнге күш-ажылчы чарыш чугула черни ээлеп турар. Будапештиң «Ланг» заводунда чарыш организастаарын заводтуң бүдүрүлге ажылын шуудадырынга чээрби беш чыл мурнунда киржип турган кижилерни, партия организациязының хоочун ажылдакчыларын алдаржыдарынга белеткенирибиле дүүштүрген.

Печь хооравайның хөмүр-даш трезининг бүдүрүлге черлерииге байырлалга белеткепириниң үезинде ажыл-ишчилер Венгрияның социалистиг хөгжүлдезиниң чедиишкиннериибиле, В. И. Ленининиң амыдыралы болгаш ажыл-чорудулгазы-биле таныжар.

• • •

КҮШ-АЖЫЛЧЫ СОРУК КИРИИШКИН

БРАТИСЛАВА. Чехословакияны Совет Армалның хостаанының 25 чыл ооюнга алдар кылдыр күш-ажылчы сорук кириишкинии калбартырынче ЧКП ТК-ның кыйгырыынга харыы кылдыр ажылчын, тараачыннарның, албан-хаакчыларының патриоттуг шимчээшкиини бүгү Словакияда калбарып турар. Кошицеиин магнезит комбинады дорткү кварталдың планын ажыр күүсеидирип, мартеи болгаш домна суугуларынга чедиишпейн турар магнезитти үш муң тоннадан ажыр немей бүдүрүп бээрии хүлээнгеп.

Барыын-Словак областа Тренчиниң тараажылары келир чылын ортумаа-биле бир гектардан-на 34 центнер кызыл-тасты остүрүп алырын болгаш ол санны келир беш чылдың дургузунда база 4—6 хуу улгаттырарын планнап турар.

(СЭТА).

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭРТЕМДЕННЕРИ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДЕ

Сочиге делегейниң XIX Пагуош конференциязы доозулган. Ада делегейниң хөй-хөй чурттарының сураглыг эртемденнери киришкен. Конференцияга дыка хөй айтырыгларны чугаалашкан. Ооң киржикчилери чогум кол кичээнгейин тайбың дээш, делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырыдырары дээш демиселдин чиидиг айтырыгларынче салган.

Толээлекчиниң медеглели

ХАНОЙ. (СЭТА). Куангбинь можунуң чурттакчылыг черлерин американнарның бомбалап турарын ВДР-ниң дашты-кы херектер министерствозунуң төлээлекчизи шинтирлиг буруу шапкан.

Вьетнам информация агентилелиниң дыңнаткаиын ёзугаар алырга, америк самолёттар Куангбинь можуиуц чурттакчылыг Минхоа, Туенхоа районнарында чурттакчыныг хөй-хөй черлерже бо чылдың октябрь 16-да, 18-го болгаш 21-де частыр, өрт үшдүрер, шариктиг бомбаларын, ракеталарын октаан. База ол-ла үеде демилитаризастаан зонаның мурнуу талазындан артиллерия бооланашкынынга Виньлинг районда Винъзианг суур таварышкан.

Ол бомбалаашкыннарның болгаш бооланашкыннарның түңнелинде ук черлерниң чопуның аразында олүрткеннер бар. Материалдыг улуг иогарал база таварышкан деп, ВДР-ниң ДХМ-ниң төлээлекчизи медеглээн.

ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозу америк империалистерниң чаа-чаа ол дайын херектерии үүлгеткенин тыңгыы буруу шапкан болгаш ВДР-ниң бүрүн эргезинге, айыыл чок чоруунга халдаашкынпар кылырын Каттышкан Штаттарның доп-дораан сокадырын негээн деп, ол төлээлекчи демдеглээн.

Ындыг болур ужурлуг-даа турган.

Амгы үениң эртем-техниказының чедиишкиннери тайбыига, депшилгеге, кижи төрелгетенге бараан болур ужурлуг. Хөй-хөй пагошчу-эртемденнериң кол бодалы ындыг. ССРЭ-ниң эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү В. С. Емельянов сөс алгаш, ядро күүрии тайбың сорулгаларга ажыглаарының кижи төрелгетенге ажыдып берип турар, улуг перспективаларын тодаргайлап чугаалаан.

Совет эртемденнииг чугаазын ооң даштыкы чурттардан келген аштери, конференцияның киржикчилери детиээн. Олар делегейниң улустарының тура-соруун илергейлевишаан, атомнуг чепсекти, массалыг чок кылышкынның химия, бактериология чепсектерин бүдүрерии соксаткан турарын шинтирлиг негээн.

Сочиге болгаш Пагуош конференциязы — бүгү делегейге тайбың дээш демисежии турар эртемденнериң бүгү шимчээшкиниң хөгжүдерииге киирген, үнелиг үлүг-хуу, аңгыланғы чурттарның шинчилекчиларының патриоттуг шимчээшкиини бүгү Словакияда калбарып турар. Кошицеиин магнезит комбинады дорткү кварталдың планын ажыр күүсеидирип, мартеи болгаш домна суугуларынга чедиишпейн турар магнезитти үш муң тоннадан ажыр немей бүдүрүп бээрии хүлээнгеп.

Барыын-Словак областа Тренчиниң тараажылары келир чылын ортумаа-биле бир гектардан-на 34 центнер кызыл-тасты остүрүп алырын болгаш ол санны келир беш чылдың дургузунда база 4—6 хуу улгаттырарын планнап турар.

(СЭТА).

Шиитпирлиг сагындырыг

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанны долгандыр болуушкуннарга хамаарыштыр СЭТА-ның медеглелиин чурттуң депшилгелиг, патриоттуг күштери үүлдүг деп үнелеп уткаан. «Ап-Ипдэ» солун бирги арынга медеглелди бүрүнү-биле, мынча дээш улуг эгелиг кылдыр нарлаан: «Америкага совет сагындырыг. Ливанның бүрүн эртезиниге даштыкы кандыг-даа күрүнеии халдаттырып болбас — деп, Москва медеглээн».

«Саут аль-урубаа» солун мынчалдыр деидегээн: «Бистиң девискриминистиг херектерии холгаарлап болбас деп, Россия АКШ-ты сагындырган... Ливанда болуушкуннарга хамаарыштыр чогумчалыг шиитпир үндүрери араб күрүнелериниң боттарының херээ болур деп, Москва медеглээн».

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Нью-Йорк таймс» солун СЭТА-ның медеглелиин бүрүн таныдыраанын коску черниге нарлап үндүрген. Совет Эвилели Ливанда байдалга сагыш човаанын илергейлээш, ооң херектерии холгаарлавазынче улуг күрүнелерии кыйгырган деп, ук солунның Москвада корреспондентизи аңаа холбаштыр бижээн.

ЛОНДОН. (СЭТА). «Холгаарлаванар!— деп, Каттышкан-Штаттарга Россия сагындырыг бергеп» деп эгелиг кылдыр «Санди экспресс» солун СЭТА-ның медеглелиин нарлап үндүрген. Ливанда болуушкуннар «шынгыы сагындырыг кылдыр ужурга Россияны таварыштырган» деп, ол солун медеглээн.

ЛЕНИНИЗМ БОЛГАШ АМГЫ ДЕЛЕГЕЙ

«Национал-хосталгалыг революциялар дугайында ленинчи өөредиг болгаш хогжүп орар чурттарның социал дешилгелгенииң амгы үе-чадазы» деп темага делегей чыыжы ажылын Алма-Атага дооскан.

Делегейниң бежеи чуртундан хөй-шиитпириң коску ажылдакчылары болгаш эртемденнер амгы үе-чадада ленинчи өөредиин ажыглаарының чугула айтырыгларын неделя дургузунда чугаалашкан.

ПМА-ның корреспондентизиниң диилээн ёзугаар ол чыыштың ажылының дугайында бодалдарын коску совет эртемденнер чугаалап берген.

Евгений ЖУКОВ, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының академиги:

— Плеварлыг хуралдарга болгаш тус-тус секцияларның хуралдарынга киржикчилериниң хөй санныг санал бериишкиннери Ленининиң идеяларының делегейге ужур-дузазын бүзүредир илередип, ленинчи помпал кижилериниң чүректеринде чурттап, империализмге удур калбак улус массаларның идепкейин углап-шиглеп, чаа амыдыралдың тургузуушкунупче оларны сорук кирип турарын көргүскен.

1903 чылга, бистиң чүс чылывыстың эгезинге хамааржыр ленинчи ажылдарны чижек кылдыр айтып турган Каттышкан Араб Республиканың толээлекчизиниң чугаазы сагышка кирип келир-дир. Бөгүн-даа чурттап, амга чедир чугула ужур-дузалыг болуп, ажылдаарыига болгаш демисежирине дузалап турар дыка хөй талаларны Ленин ынчан-на көрген-дир.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң кежигүнүнге кандидат, Казах республиканың Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң бирги секретары эш Д. А. Кунаевтиң баштайгы плеварлыг хуралга кол плетколдериң бирээзин кылдыр кылган илеткелинде империализмге удур демиселге шуут хамаарылгалыг коммунистиг болгаш ажылчын партияларның Москвага чоокта болган Чөвүлел хуралының эң чугула чүүлдерии долгереңгей көргүскенин чугаалаар херек. Ынчангаш сапал берген дыка хөй кижилер бистиң үевистиң ол эң шылгарыңгай документилерии харын айтып турганы таварылга эвес-ле болгай.

Империализмге болгаш колониализмге удур калбарып турар демиселге африка-азия эп-сеткил каттыштырылгазының идеязы улам улуг ужурдузалыг болуп бар чоруурубиске дыка чугула. Бистиң бүгү делегей чыыжывыстың чедиишкиниг чорудулгазы ону бадыткаан. Кандыг-даа чугаалажылгага бодалдарның янавыбүрүзү, тус-тус айтырыгларны янзы-бүрү билири турзажок, чыыштың киржикчилериниң аразынга принципиалдыг чөрүлдээлериниң чок болганын демдеглээрии чугула. Ындыг болза-даа ол бүгү бистиң чыыжывыстың база ленинчи идеяларны хүлээп көөрүнүң үндезиннинде салдынган ол принциптерии ниитп хүлээп көөрүнүң хемчээлдериниге болган.

Совет болгаш даштыкы эртемденнер биле хөй-ниитии ажылдакчыларының аразында сапал-оналдар солчулгазының бүгү материалдарын калбаабиле парлааны бистиң чаңгыс эвинистиң тодаргай илереп, бүгү чыыштың эки түңнелдериниң илерели болур боор деп бодап тур мен. Ол материалдар амгы үениң революстуг чорудулгазының үш кол шуужулгазының — делегейниң социалистиг системазының, национал-хосталгалыг болгаш делегейниң социалистиг системазының, национал-хосталгалыг болгаш ядролиг эви-биле холбашкан. Национал-хосталгалыг революциялардың чедиишкиниг чорудулгазының кол үүлү болур чаңгыс аай национал-демократтыг фронтунуң принциптери болгаш хевирлери-биле холбашкан теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыгларны тургузуп турган. Бо бодалдар африка-азия эп-сеткил каттыштырылгазының сырый комитединиң удуртулгазының кежигүнү Мустафа Аминиин, КАР-ның хөй-ниитичи ажылдакчызы, журналист Аминь Аль Алеминии болгаш өскелерииң-даа саналдарында илаптыы-биле илереттинген.

Араб делегейниң төлээлекчилериниң элээи саналдарынга чаңгыс эпти тургузарының чаа чугула айтырыгларын, политиктиг янзы-бүрү коалициялардың хөделиишкиннериибиле, оларның аразында дем кадыш хөделиишкиннериниң болгаш билчириишкиниң айтырыгларын-биле холбашкан айтырыгларны тургускаиын демдеглезе чогуур. Бо талазы-биле чаа делгем оруктарны теоретиктергедаа база практиктерге-дээ ажыдып турар.

Владимир КОЛЛОНТАЙ, экономиктиг эртемнериң доктору, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Делегей экономиказының болгаш делегей харылзааларының институдунуң эртем ажылдакчызы.

— «Социал-экономиктиг болгаш культурлуг хөгжүдениң айтырыгларын» чугаалажып көрген ийиги секцияның база бир удуртукчузу болганымда, Ортаа Азияның болгаш Закавказьеиың республикаларынга, а ол ышкаш хөгжүп орар чамдык чурттарга бо айтырыгларны шиитпирлээнииң чыгдынган дуржулгазын чугаалажып көргеиивисти демдеглээрии күзеп тур мен. Индияның, Уганданың, Колумбияның, Мавританияның, Мадагаскарның төлээлекчилери бо айтырыгларны боттарының-биле көрүп, оларның чурттарынга эң-не ойу келген айтырыгларны онзалап демдеглеп турган.

Бөгүн Ортаа Азияның республикаларының мурнунга тургустунган айтырыгларның, хөгжүп орар чурттарны дүвреидип турар айтырыгларның талазы-биле чугаалажылга хайыыжыкшыныг калбарган турган.

Ниитилел чаартылгазының чорудулгалында капиталзм мурнунда элээи хөй албан черлерии ам канчаар көрүп турарыл? Чаа ниитилелдиң тургузуушкунунуң чорудулгазында кандыг арга-методтарны ажыглап болурул, кайызын ажыглавазыл? Кандызынга удур эптеш чок демиселди чорударыл, кандызының чамдык кезиин ажыглаарыл, чамдык кезиин өскертирия? Чугаалажылга аажок үре-түңнелдиг болгаш сонуургалдыг болган, ооң ужурунда хөгжүп орар чурттарның чамдык толээлекчилери «практиктиг пособиелер» кылдыр боттарының чурттарынче алгаш чорууру-биле бо темага саналдарны очулдурарын олла дораан дилээн. Казах профессор Абде Турсунбаевтиң илеткелии болгаш ооң илеткелии чугаалажып көргеиииин стенограммазын ыпчаар айтып тур мен.

Хожудаңгай районнарда эвес оруулче кирген хөгжүп орар чурттарның экономиказын хөгжүдеринге ленинчи кол бодалдарның ужур-дузазын чыыштыр киржикчилери демдеглеп турган. Күрүне секторуның ролюнүң дугайын, күрүне будүрүлгелеринге планнаашкыннын дугайын, кайы-бир чурттуң экономиктиг хөгжүлдезиниге улус чопнуң өзүлдезиниң темпилерии канчаар салдарны чедирип турар дугайын чыышка чугаалап турган. Хөй төлээлекчилериң бодалы-биле алырга, оз айтырыгларын дүрүм ёзугаар болур ииити чүүлдерии чүгле өөрөпип көөр эвес, харын база тускай алдынган чурттарда бейдалды шинчилээрип эгелээр ужурлуг.

Хожудаңгай районнарда культура тургузуушкунуиуң айтырыгларын, культура революциязын организастаарының оруктарын болгаш арга-методтарын чугаалажып көргеии база биче эвес сонуургалды болдурган. Бо айтырыгларны чаңгыс аай көрүп шиитпирлээрии болдунмас дээрзиниге санал бергеиилер чеп-шээрешкеп. Онзагай байдалдарны тодаргай таварылга бүрүзүндө барымдаалап көөр херек, моон-биле кады хөй төлээлекчилер ленинчи ажылдарның болгаш ленинчи кол бодалдарның илдир, хүндүзүн айтып турган.

Мынчангаш хосталган чурттарның хөгжүдезиниң капиталистиг эвес оруунуң дугаймда, чүс-чүс чылдарның хожудаңгай чоруун ажып эртериниң дүрүм ёзугаар болур болгаш онзагай чүүлдериниң дугайында, колониализмге, расизмге болгаш империализмге удур демиселдиң перспективаларының дугайында айтырыгларны хаиы болгаш бүгү талалыг чугаалажып көргеи чорук Совет Эвилелиниң база даштыкы чурттарның артем болгаш хөй-ниитичи кадрларының теоретиктиг бынкан биилиинээ бедээп дугайын, социал, экономиктиг болгаш культурлуг чорудулгаларны шинчилээриниң ленинчи методологиязы оларның ажыглап билир дугайын херечилеп турар.

Абай ШАРИПОВ,
Иосиф МАЛЯР.
ПМА-ның корреспондентилери.

ЫРЫ БОЛГАН УЕ

Хайыракан даанын адаандан хемнин кежир көөрге, чигесоңгу түктe көрүнгеш. Буура тайгазын кайтан одуургага, сураугылейин! Кажан шагдан бөөр ол тайга – туруп, кижилериинъ сагыжыларга бир-ле дос'түүмес бодалдын дөмдээ мыйжап кастыг, уе болгаш пынаык мөңгеэни соглеп чыткаамаг. Чоннуң чалыы назыны база-ла ол ыяктаан мөңге болгаш доктаашт дивес. Буура баарын дургаар Улуг-Хемниң аныяк ишчилерни бодап келгеш, ол чурумазы дээш сактып ыңдыг чоргаарланыг-биле бодап келбес аргажок.

Республиканың улуг районнарының бирээзин мында чатпыгаан. Ыырайын көөрге, чырык түткен ижки көөрге, уран – тоолдуң сөзүү, ыяның аялгазы ыяштаң, холу тудуургур аныяктарны кайызын ол дээр! Кайда-ла аныяктар бар болдур, олар хоочуннарның дружуглазынга даянган, эктинден туттуунган, ажыл-ишке көргүүлүг-биле эрте дүжүп, денгежиин каап-даа чоруп олурлар.

Тывааның хоочун колхозтарының бирээзинин үндезинниге торуттуунган «Куш-ажылдың хостуғу» совхозту биилеге кижи хөвар-ла боор. Ук ажыл-агыйның топ сүт-бараан фермазы өөрүдеп Тожу чедир, Монгуш-Тайгадан Биң-Хем чедир сураглыг. Мында дружулгалыг саанчылар Балдан Мария, Натпит-оол Бичик, Саяны Кек-кыс, Тулуш Макпал олар шуптузу-ла Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп аттыг. Чоннуң бедик үнелелии алган ол хире мастерлериинъ аразынга кандыг ыяштаң мастерлер еспес-дээр.

Хүнүзоректиг хүрең шыраилыг аныяк херөөжен кижи холунда кочал туткан, чиик-чиик базып, инектер аразынга шалыпкын чүгүруп турар. Ооң дыңзыг ходдары, чиге көрүжү кижиниң онзагай оруктузун херечилеп турар. Саанчының адын Кара-кыс Сайчай-оол дээр.

— Тос чыл мурнунда саанчылап келген уруг чүве – деп, ооң хоочун өөрү чугаалап турар.— Олүг-дыш чок, ажаок сөөгүүрган кижи. Ындыг уруг чүвеге өөренирем, оон ыяш саанчы үнерле-дир деп бүүрген турган бис.

Комсомолчу Кара-кыс үгбаларының идегелии шыыттыкан. Үзөрби хар четпээн кыс турганындан дружулгалыг саанчы, бодунуң ажылының мастери кылдыр өзүп, хоочуннарны көргүүзүп талазы-биле ажа дүжүп турар. Кара-кыс амгы үеде ВЛКСМ Тыва обкомунуң кежигүн, аныяк коммунист, ажылчы чоннар депутаттарының Торгалы кедээ Советиниң депутады.

— Бистиң фермавыстың ажыл-ижи, алдар-чолу идегелдиг аныяктарывыс холунда – деп, Кара-кыс чугаалай-дыр.— Моон соңгаар-даа күжениннинкинииг ажылдаар, улуг Ленининиң юбилейинге үткүштүр чедишкинниерни чедип алыр бис.

Бир эвес Кара-кыс партия биледиин түрээнинъ дужунда кадагалап чоруур болза, Жданов аттыг колхозтуң Хараган сүт-бараан фермазының саанчызы Валентина Борбак-Кара бо чылын чаа-ла он сес хар-лаан, кадын-ле ыы дээн чаамы комсомолуг. Ильгинин эргим хайыралыг өөүр-кевиин сиилбээн демдекти хөрөнде кадаан. Буура бажыңдан харап үнген шолбан дег эрес-шөвээ каректарлыг Валентина Улуг-Хемниң комсомолчуларының күш-ажылчы алдарын улам немеп турар. Ол кыс – ВЛКСМ-ниң Улуг-Хем райкомунуң кежигүнү.

— Бичеинден-ле мээң ажылымны сонуургаар, инек сагган турар, малга сундулуг уруг чүве – деп, Валентинаның иези Сержиңмаа Борбак-Кара сактып орар.— Он дөрт харлыңда саанчылап-киргеш уруг-ла болгай, ам дружулгазы шору улгаткан, район ишти-не ышнеңдыг-даа турар.

Долу сүттүг кочалын тутканда, бадыже шудуу турда көөрге, черле көрүүтүг кыс боор. Ооң сагган суду кайы хоорайга чедип, кайы хире чараш чаш оолдун азы уругунуң аразы долуун турарын бодап четпес-даа, Валентина дыңзырашсымаар бажыңдың дүүн аткаар сүйбаан, бир-ле эргелиг чүве бодап каап дег, чазык сеткилдии-биле хүлүмзуруун, ам саар инээиче базыптар. Оон чиңге-суук салаалары инек эминиге эптеиин тааржыкпан чүве дег шаалыпкын.

— Фермазыста он дөрт саанчывыш сезии-комсомол назылыг кыстар бис – деп, Валентина хүлүмзүрбүшаан чугаалай-дыр.— Ленинчи юбилейни төлептиг күжениишкиннериис, бодалдарывыс, чүткүлүүс үглаптан. Мен бодум хүүмда 16 инектиң бирээзинге оналаштыр 1500 кг сүттү саарын хүдээргөн мен, ол сөзүмни эглеп шыдаар мен.

Саанчыларның бичии уругларының инек сааг черге чыглып кээп, ойнап, шыдаар шаа-биле дузалашкан турар. Оларның ишти-не кандыг-ла-бир уруг үгбаларының чанында чүгүруп кээп, кайы-бир саанчының шеңгеэрин чиңге салааларын кайгаш-кайгаш, өөрүүдеп ангы черге бодунуң турар. Амгы мастерлериинъ соон салгаар база бир салгакчы ол-дур ийин. Сээң күрлээрыңны олдур, комсомол! Амдыызында Маша, Саша азы Валя дээр ол бичии уруг өзүп келгеш, база-ла саанчылап, хоочуннарның соон салгаар деп бүүрген көрүү тур мен. Ол ыңдыг болдур-даа, комсомол! Сээң ааңыңның кезээде чалыы, чүге дээш чоннуң чалыы салгакчылары сээң хүрээлеңиңге өзөр, дадыгар, башкайы күш-ажылчы тиилелгелериң чедип алыр. Бо дугайын, шүлүктү ол мынчаар биижээ:

Ой сес хар-даа четпейн
Ораан, артеден-не
Ошаа, берге оруктарже
Хандыкшаан бис.

Улуг-Хемниң аныяк машынарыының ажыл-ижин эңгөөрүүш, чоннуң үнелеп турарынга кыы чоргаарлаамас боор. Оларның соруу бедии аныяктарга үлегери кескү-дур.

Алдын-оол ДАРЖАА,
чогаалчы.



ЧУРУКТА: Сураажаан «Чечек» ансамбльдиң киржиилери хайнук ырының көүссеңдезинниң үезинде. Олар чараш мөлдээ, танцылары болгаш өске-даа солун көргүзүүлерин-биле ураан талантызын чоннга бараалгадып келген.

Ураан чүүле талантылыг аныяктарның оюннарын малдан, сонуургаан көрүүчүлериниң адын часкаашкыннарды, чылыг үүлээн алышкыннарды бо аныяктарны чогаадыкчы өөзүдеечи, чаа-чаа чедиишкиннерже үлам күүтүүр чөлүннаап, сорук киирип турар.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ГВАРДЕЙЖИ СОЛДАТ

— Солдаттар казармазының чанында терек ыяштар тараан сад. Чамдык ыяштарда кижилер аттарын биткен калбак ыяштарга бижиглизоп, аскылап каан. Бирээзин көрдүм: «Гвардейжи алаа дайынчы Николай Абанин».

— Бо теректерни солдаттар тарын олурткулаан чүве. Кижи бүрүзү бодунуң дутайында турасказал арттырын каарын күзээр болдур ийин–деп, керии иезээниң политикилдизинин начальнигиниң мөңге чугаалай-дыр.

Кезек болганда, шеригниң бир иезээнге чеде бердим.

— Шеригде эки албан кылып турар кижи дугайында бижээн болзумза, чүү ол-дээр силер?— деп, артиллерия батареязының командиринден айтырдым.

Командир боданып олурар. Оон:

—Кымны силерге саналдаар чоор? Бисте тергиинниер хой болдур ийин. Комсомолчу Абанин деп ол бар чүве ийин...

«Абанин. Ол атты дыңнаан, көрген-даа ышкаш мен. Ийет, адын тарын ында ыяштаа ааан турбадыве, шынап!». Мынчаар бодап келгеш, чугаалажып келириимге, харын ол болду.

Казарма эжиниге турарыыска, бажыңнар ыңдында оруктап артиллеристер дугайында ыр чаңгыланып келген.

— Абанин ырыны эгелеп чор, дыңнаңарам, кайы хире-дир. Өөредилгеге-даа тергиин, ырларыны база ажаок кижи боор. Ийет, бодунар чугаалажыкар, хейну ол силерге чугаалап бээр–деп, командир чугаалады.

Ленинчи өрээлге Абанининиң чуруун азыы каан турганын көрдүм. Совет Армиязын тергиин, шеригте келген үезалниң дургузунда алзаң каш тускай мергежилги чедип алган деп, чуруктуң адаанда кыысказы-биле бижээн. Оон бодунга ужуражы бергеш, айтырга бээримге:

— Мени хой тускай артемниг кижилер кылдыр бодай бергеш, ол чүве-дир ол чугаалай-дыр.

— А херек апарза, эштеригниң харын солуп болур-ла кижи мен, ийет, ону дыка оралдаажы турган, чедип алганым шын.

Шеригте келириниң мурнунда Барыын-Хемчик районга, Кызыл-Мажалын суурга туруттап турган. Сес класс доскаңу, «Сельхозтехника» салбырынга слесарьлап турган. Ачазы чок апарган, ынчангаш от-бүледе улузуи азыраар ужурга ол таварышкан.

Ам шеригде келгени бо. Аныык солдат-артиллеристиң мурнунга башкайы чеде бергелер таварыжы турган. Кыс ва үнүүр улуг-боонуң ойдеңсинин көргүлээр-даа, мында беш адырлар чуругулап каан.

— Бо дээрге дайынның дарызында чидиртип ааапкан боо чүве–деп, офицер Шульгин чугаалаан.— Сталинградтың чоогунга дайзыныңы танкызынче бирги болдаашкынны кылган, сөөлүү болдаашкынны Рейхстагтың ханаларынга кылган, а ону командилап турган кижи—гвардейжи старшина Павел Белов турган. Ол ынчаарда азы-тыныы Төрээн чуруу дээш берген...

Моңу дыңзаап, шеригте чаа барганнар үйнүү болган. ачыныңу кара-биле көрүп турган кижилер дугайында хейну чугаалаадыр ап. «Маадырлар-фронтуулардың төлептиг салгакчыны болур мен» деп, кижи бүрүзү ынчаар болзан турган.

Гвардейжи алаа дайынчы Абанин үшкү классчы човаачызы кижи болганда, артиллерия сөөртүкчүзүнүң тудазынга олурупкан.

— Эки болган, дунма, дужаалың харыысалгалыг — дайзыңга коргунчуг машинаның башкарыкчызы-дыр сен— деп, гвардейжи сержант Иванов аңаа бир-ле чугаалаан.— Шак ынаа берзе, улуг-боонуң командаазынга барып, өөренип, шенелдеңи кыдыыр тур, ёзулуг тулчушукчуга чүү-даа болур түүл болгай.

Маңна Абанин командирининиң бир чугаазын сактып келген. Улуг-боонуң командазы тулчуп турган. Дайзыныңы күжү хой. Командир, харааладокчы, оске-даа дайынчылар сандаи үнген. Улуг-боо аңаа турупкан. Дайзыныңы танкызары, амыраан чүве дег, боозавыптаан, мырыңай четкилеп келген. Ол өйде боо сөөртүкчүзүнүң човаачыны изөп турупкаш, демги улуг-боо-биле боозап үнген. Дайзыы аткаарлаан...

Бо бүгүнү доваап, Абанин хей мергежилги чедип алыр деп шиитпирлээни ол, ынчангаш өөренип-ле турган. Ажыыбиле чугаалаарга, Абанининиң кылын билир чүвезин чок кылдыр сагыындырып турган. Бажыңга болза чүү боор, сүтү думчукчуг идикти кедиңкеп, аягарлап бажыттар, ол-ле. А шеригге өөредилгези ырыын-даа, берге-даа.

Абанин ам боо сөөртүкчүзүнүң эң эки човаачызы болу бергеп. Кандыг черге чорбас дээрге. Кадыр ийин өрү үнер. Оон кадыры куду бадар. Оо бадыы орда, соонда улуг-боонуң идип чоруурун үлеп. Бичии-ле кичээнгей чок болур болза, улуг берип болур. А чамдыкта тандыышпаа турган, удурайн-даа өөредилеже чорупкан. Кезек болганда, үйту кээп, карактар шимдине бер часкыпан чоруур. Удуй бер чазын чорда сөөртүкчү—машинаазы-биле бир чүвеге үзүпкеш-даа сергеп келгиндээр. А чашкын, шуурган болза бар болгай. Шуптузуу ажыы тиилээр херек.

Колонна чоруун созжумадын, доктаай бээр. Ам биче дыштанып алыр боор мен кыдыыр болган чорда-да, база бурунгаарлаптар. Орук кандыг-даа болур. Ынаар, бурунгаар чадаг шеригтер «тулчуушукчуну» кылып турар, оларга артиллерия херек, ынчангаш дүрген-не бурунгаарлаар... Бир-ле дээрге эртеп, даглар аразынга келгеп. «Долгандыр туман дег ыш. Ында чугула бедик чер дээш улуг «тулчуушукчун» кылып турар. Батарейжилер чыскаалга турупкан, ёл-шык, соок, кижи эртер аргажок малгаш, чашкынныгда хат шинельди беанн өттүр хап турар.

— «Тулчуушукчун» районунда келген-дир бис—деп, офицер Шульгин чугаалаан. «Ам аяк кадык болза, ийет, биче кум кылынза». Ынчалза-даа хоржок. Николай бажып бир зиттиче ийленгирген көөрге, фонарының чидиг чыгын карактыы чылчырыктадыргаан хоржок. Хой-ле демдектер кылып каан чүүл чуруун арай боорда ылгап көөр. А командир:

— Бо чооганы көрүнер. Аңаа туруп алыр бис. Дээ ол 111,8 дугаарлыг деп кырынга хайтавыраа чеде туруп алыр. Ыыаар дайынчыларны аңаа дайынчы Абанин чедирип кагзын.

— Күүсеттинер, эжим командир!

Чоруттулаан. Машинаның даанзы диңмирээн. Кожа хаяы чоога шөйлээн, бичии-ле серемчидел кошкаар болза, ыыаар караш ыяшны берип бо-

Совет Армиязың хүрээлеңиинде Тывадан барган ооллар Төрээн чуруунуң ышкыы-ла бараан болуп турар.

ЧУРУКТА: шеригниң II кезээниң дайынчыларыөөредилгеде. Мурнуку олурутта гвардейжи аңаа дайынчы Иван КӨРЖҮПЕЙ.

Э. САРЕЛЕЦКИЙНИҢ фотозу.

Тыва чурттуг дайынчылар

Аревэчи чылдаг

Тывага аңы демисели дээниреп турган 1930 чыдыы мартта аревэ кежигүнүге киргеп мен. Ол үеде аныяктарның кол сорулгазы ужун-биижик биибес арат чоңга революциялың ажык-туза ын, оон херөөжин шынмың үгаадып тайылбырлап, кызыл партизаннарга дузалажыры турган чүве.

Ол чыдын июльда аревэнин түр дараалынга сөңгүткен мен. Аныяктар ортузунга солун масса-политиктиг ажылга хүннер билдирлиг әртип турда, сес ай үнүп келгенин бээн эскергөзөн мен. Удаваанда аревэнин Топ Комитези мени оске эш-оюлар-биле кады түр курска оореткен. Оны дооскаң, Бай-Тайгадың Кара-Хөлге башкылап ажылзап, 75 кижинин бижикке ооретткем.

Феодалдарның херөңгинин хавырар, оларның эргезин казыр чидиг аңы демисели адактальп чорда, партизаның болгаш чазактың кол салгаа сорулгалы бижик биибес черукту үзүткөдээ болгаш конгун араттарны сууржуп амыдыралче киирип, коллективтиг ажыл-агыйлаже эвилелдээри апаарган. Ынчаарда аревэ кежигүнү кижи бүрүзүн-ле 3 кижинин үжүк-биижикке өөредир даалга ап турган.

Аревэчи чылдарда алыяк өскенниң кандыг ажыдарыы чорулуп турганы бо үениң аныяк өскенни ажоок сонуургалар боор-дур. Ынчангаш ажылдап турарым Монгун-Тайга районунуң школдарынга барып, ажылчы аныяктарныи, комсомол хуралдарыга олууржуп, кежээдерге, үжурга-жышкыннарга барым, ол бүгүнүн дугайын чугаалап берип турар мен. Аныяктарның кижилеригиие бо база ажыыттыг ажыл, ынчангаш ол база чугула херек.

Саян САМБУУ,
район библиотеказының эргелекчизи.

ШЫДЫРАА

База катап Николай Шишигин

Тыва АССР-ниң шахмат чемпионады даарта, октябрь 31-де доостур. Ынчалза-да маргылдааның тиилелчиин илереттинген. Бүткен чылдың республика чемпиону, Кызылдың № 3 школаның физика башкызы, спорт мастериниг кандидат Николай Шишигин 12 сөлүглаан 8,5 сааны алгаш база катап ол атты чедип алган.

Ол ийиги салыгда Тюлюп Монгун-оол биле Матпа Хомушкунуң оюну солун болган. Шиитпирлиг аткаазаан түүделикте Хомушку уткан. «Спартак» эки-тура спорт ниитилелиниң чемпиону Монгуш Кенин-Лопсанның Новосибирскиден келген спорт мастериниг кандидат Альберт Паниокин-биле ужуражылгазы нарын демиселе болуп өөрткен. Монгуш чазып ойнаанындан дүжүп берген. Николай Небылицын (Новосибирск) Өнер-оол Бегзинни уткан.

Бан-оол Саян биле Оюн Чыртак-оолдуң салыы соңгаарлаттынган.

Дүүн маргылдаага чедир ойнаттынмаан салыгларны ойнаан.

П. АНТОНОВ.

ӘӘЛЕРИН МАНАП ТУРАР

РСФСР-НИҢ 1969 ЧЫЛДА АКША-БАРААН ЛОТЕРЕЯЗЫН ЧЕДИ ДУГААР УНДУРГЕНИ

РСФСР-ниң 1969 чылда акша-бараан лотереязының чеди дугаар үптелиниң эң олчалыг билеттер эзлери кедир айда «Волга» автомобильдерлиг апаарр. Ол үндүрүлгениң ойнаапкыннар тиражы ноябрь 13-те Владимирге болур.

Улуг үнелиг ойнап алышкынарының чамдыызы «Москвич» болгаш «Запорожец» автомобильдер болур. Акша-бараан лотереязында мотоциклдер биле мотороллерлер, чем соодукчулары, транзисторлуг радиоприёмниктер, магнитофоннар, хөрөзөнниер эдилээр, алдыы корпустуг «Заря» шахтар болгаш өске-даа үнелиг хой-хой бараанныр ойнаттынар. Лотереяның 200 мун рубль түңнүг разряд бүрүзүнүге ниити 180000 рубль түңнүг 111000 акша-бараан ойнаашкынарны ойнаттынар.

Бараан ойнап алырынга таварышкан билеттериңиң эзлери боттарының күзээдин ёзугаар оларның өртээн акша-биле ап болур деп, лотерея чурумунда лотерея үндүрүглелериие 1000, 500, 300 рубль түңнүг хой акша ойнап алышкынарын эң баштай-ла киргеш деп, Россия Федерациязының Сан министерствозундан СЭТАның корреспондентизинге дыңнаткан.

Редактор К. Н. ДИҢГА.

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: Кинчылыңды 10. «Цирк артистери» 14. «Кол херечи» д. э. 12, 16, 17.40, 19.20, 21 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Бирги классчы» 10. «Кызалдер үези» 12, 2, 4, 5.45, 7.30, 9.15 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Ол хире улуг оол» 15, «Кожээниң-не ол бир шакта» 17, 18.45. «Эрткен үе-биле умуражылга» 20.30 шактарда.



Уруунар бирги классчы болза...

АДА-ИЕЛЕРГЕ

СҮМЕ

Чаа өөредилге чылы эгелээнден бээр барык ийи ай болган. Школага эң-не баштай келген бичии кижилер «школачы мен» деп чоргаарал-биле чугаалажыр. Ада-иелер силер база-ла уруунарга азы оглуларга хамаарылганарны бир ынзы болдурар апаар силер. Моөң мурнунда уруглаарыңар сес дыңнавачал, эштери-биле пайыралдыг болурга, аңаа сеткилиңер өөрүүр турган. Сагыш салыр чүүлдер ам ковудаан. Ажы-төлүүгериниң өөредилгезинче кол кичээнгейни үглаадырар силер. Баштайгы кичээлдерге канчаар харымнан тур ирги, оналаалзаны кылып четтиргиш турар бе дээш өске-даа айтырыглар силерниң дүвүредир.

Өөредилгее түүкүү чок болза, эки түңнел чедип алыры бергее. Эки өөренири дээр-ле болгуза хамаарышкан оналаалгаш кончуг эки күүсеңгеи болур, ол база дөшей-ле күш-ажыл-дыр. Бичии өөренииктилерге ону сагындырып, өөредирп үүгүлө. Өөредилгее харыысалганы эге базыныңардан тура киинээдеп артып эвес.

Уруглариыңы өөредилгеге дээш ада-иениң харыысалганы кааззыде бедик болур ужурлуг. Уруглариывыстың кончуг эки «школачы мен» деп чоргаарал-биле чугаалажыр. Ада-иелер силер база-ла уруунарга азы оглуларга хамаарылганарны бир ынзы болдурар апаар силер. Моөң мурнунда уруглаарыңар сес дыңнавачал, эштери-биле пайыралдыг болурга, аңаа сеткилиңер өөрүүр турган. Сагыш салыр чүүлдер ам ковудаан. Ажы-төлүүгериниң өөредилгезинче кол кичээнгейни үглаадырар силер. Баштайгы кичээлдерге канчаар харымнан тур ирги, оналаалзаны кылып четтиргиш турар бе дээш өске-даа айтырыглар силерниң дүвүредир.

Өөредилгее түүкүү чок болза, эки түңнел чедип алыры бергее. Эки өөренири дээр-ле болгуза хамаарышкан оналаалгаш кончуг эки күүсеңгеи болур, ол база дөшей-ле күш-ажыл-дыр. Бичии өөренииктилерге ону сагындырып, өөредирп үүгүлө. Өөредилгее харыысалганы эге базыныңардан тура киинээдеп артып эвес.

Чаа-чаа өөренип кирген бирги классчы бичии кижилерге баштайгы демдектериниң салдары улуг, беш демдек дээрге эки, ийи демдек—багай дээрзин олар угаап биле бергилээн. Ынчангаш олар түүле бешти алырынче түүкүүрлер. Өске демдек алырын күзеевес. Ынчалза-даа бодунуң кыдыраалтарын ажыл көөрге, кончуг улуг үштерни, дөрттерни, харын-даа чамдыкта багай демдекти салып каанын искерер. Кыдыраажын таптаң, бажыныңга кежеп, чамдыкта ыглаар-даа. Оода-ла дөрттү алган болзумза дең хомудаар.

Өске бир таварыла. Мында ол хүн дыка-ла өөрүшкүүлүг келген. Ажыктя чаа ажыдын тура-ла: «Беш демдек алдым!» деп алгырган. Хевин бээин ужудабайн, кыдыраажын эккелгеш, кырган-аваазыңга көрүскен. Бичии школачыныи өөредилге ажылының эң баштайгы көскү түүнели—демдек ол болур. Оон бодунга бозаган өөреникчиниң чоок кижилериңге чедишкиннииниң болгаш четпес чоруктуң хемчээлин көргүзеп чүүл демдек болду бергеп. Ынчангаш демдектиң болу, аңаа хамаарылга, чүүүл-даа мурнунда, силерниң хамаарыгланар улуг кижиларывыс үзүүр-үткалыг күш болур дээрзин утпанар, эргим ада-иелер.

Башкылап ажылдап келген чылдарывыда хой-ле ада-иелерни көрүп, оларны бүгү талабиле билир апаарган мен. Уруу азы оглу үш демдек алырга аңаа хорадаар эштер турарын кижи искерер. Уруг болу база аңаа сагыш ковап. сеткили аарыыр болгай. «Ам база-ла үш, черле кыспас, ынчан барган кижи боор сеп!» деп хөрадап эгелээр. Ажыктан хөрек чок. Оон орнунга бичии өөреникчилериңиң кыдыраажын аяқын көрүдер. Ол бүгүн дүүнгүзүнден дээре бижээн-даа чадавас. Хевзит-даа болза, дээре бижээнин көөр, айтыр ужурлуг силер. Силериң детки-чеңер, чылыг сөөлүөр уругну сорун кииреп болгай.

Бүгү-ле чүве силериңи сагыжыңар дег деп дээш болдуру берге. Амдыызында оңу эки кылып шыдаавайн турары чадавас. Соонда ол бодунуң күжүүге бүүрөзөн, эки кылыыда болур. Чамдык таварыларда дөрт демдек алганы дээш негелдеңи салып база болур. Бодунуң эки билир чүвезин хынамча чогу-биле чедир кылбайн барган таварылгада, өөреникчиге негелдеңи шыңгыы тургузары черле чүүлда. Шак мындыг таварыларда хамык ужур демдекте эвес, харын бичии кижиниң четпээни эдээ, моон соңгаар эки өөреникиге дузалаарывыс ол болур.

Бичии өөреникчилер демдектиң ужур-утказын хандыр бодап биибес болгулаар. Серёжа чеже-даа кыысы бижикпге, бирээни-ле чедир көрбейн барган болур. Ынчангаш үш демдектии, оон турүжүк багай демдектии безин аптар апаргаи. Ооп боду хорадаар, мунгараар-даа. Авазы база оглунга ёзулуг дуза көргүзээн. «Багай бижээн болганыңда, ийи демдек алган-дыр сен, бөгүн эки бижиңзиңе, бешти алыр сең» деп чугаалаан. Чогум чүнү чедир көрбейн турарын айтып, дузалаар орнунга аңаа-ла журт сестер-биле кандыг-даа дуза чедирип шыдаавас биз. Серёжаның хомудалы чоорту удам ханылап, башкызының дүгеңнээнда мынча деп чугаалаардаа: «Чеже-даа кызарыңга Мария Ивановна мени тоовастыр».

Ооллуң иези «демдек шын салдынган-дыр» деп чеже-даа чугаалаарга, Серёжа аңаа шыпсыкпас. Ынчангаш бапкыы ооллуң иезинден херектин ужурун билгеш, Серёжа-биле ур-ле ажылдап келген соонда ам эттингеп.

Өске өг-бүлеге мындыг таварыга болган. Володя аваазынга мынча деп хомудаан: «Мен кызарымга-даа, башы мендо беш демдек салбас-тыр». Ынчан ооллуң иези кончуг шын кылган. Оглувуң бижикпин хынап көргеш, четпестерни шуптузуун айыткан «Чүгле эки бижигр болза, кончуг эки демдек ап болур сең» деп шыпсыткан. Оон бөөр-ле Володя кылып турар оналаалзаның шыварыкте сагыш салыр, эки күүседир хээш чүүкүүр апаргаи.

Бирги классчы бичии кижилер демдек үнүп чептүр эвес түүдүлерге таварыны бээрин кижи искерер. Элээп хей ада-иелер уругларының алган демдектеринге кандыг-даа ылаптыг негелдеп чок, ону аңаа бир түүе кылдыр бодаар. Баштайгы бешти алганындан эгелээш-ле, чүүлге беш, оон оске кандыг-даа демдек керек чок» деп негээрлер. Уруг-дарыының эки өөредилгеликге болуруна кым-даа күзээр болбайн аап. Ынчалза-даа бирги классчы бичии кижи чазыг кылыптыг болуру ындыг-ла берге эвес болгай. Холунуң үзүүү багай, кичээлге кичээнгей чок, шоолуг кыспас-даа болуглаар. Маанагы чаа программа-биле өөредилге белеп эвес деп түүеии үптас болза эки. Хамыыр ужур-бичии кижиге хүн бүрүүнүң дузазы, хынаалдазы эргежок чүгүлә. Үүлзе ынчан сиилериң уругларыңар эки өөренир ярталыг.

Е. КВИТНЫХ,
Кызыдың № 3 школазының бирги класс башкызы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторлуң 24-63, редакторлуң оралакчыларының болгаш пропаганда кидизинин 35-24, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыр-ыыл кидизинин 23-54, культура кидизинин 37-13, кодээ ажыл-агый кидизинин 21-47, үлетпүр кидизинин 22-64, чагаа база совет туруглуг кидизинин 41-27, информация кидизинин 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 22-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң чанында парталга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1.)

ТС — 00486

Солун неделяда алды катап үнер

БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

1925 чылда үдезилеттингеш

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч. ОКТЯБРЬ 31 ПЯТНИЦА № 257 (8103).

Өртээ 2 көп.

Совет улусту ленинчи оруктап коммунизмниң тиилелгезинче бүзүрелдиг аппар чоруур Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Совет Эвилелиниң ажылчы чону! Коммунистиг партияның ленинчи тугунуң адаа-биле улам сырый каттыжыңар!

(Октябрьның Социалистиг Улуг Революциязының 52 чыл ооның СЭКП ТК-ның Кижигыртарымдин).

СОВЕТ УЛУСТАРНЫҢ ЛЕНИНЧИ НАЙЫРАЛЫ

Улуг Октябрь, Владимир Ильич Ленин национал айтырыгны үнелиминиг-биле шиитпиргээринниң ниитей оруктарын ажыттынган. Ол ондуг улуг сорулганы бөттандырарынга 1917 чылдың ноябрьда парлаттынган «Россияның улустарының эргелеринин Декларациязы» нанчаар-даа аймак улуг улуг-дузалыг болган. Тайбың, Чер дугайында баштайгы ленинчи декреттерниг-биле чергелештир ол Декларация болза чаа социалистиг нинтилелди тургузарының дугайында эң чугула документилеринниң бирээзи болуп төөгүге кирген.

В. И. Ленинниң чугаалааны-биле алырга, ол төөгүлүг документиге белгаш «Аныяк чонларның база молчуттурген улустарның эргелеринин Декларациязында» Россияның аныяк чонзарының бүгү нацияларының ёзулуг хостуг болгаш ынак-тура-биле маттышкан, сырый харылзаалыг база быжыг эвилелин тургузар чүткүлүг илереттинген. Оон бээр бемен ажыг чыл эрткен, нинчаарга бистиң чуртувус улустарның ара харылзаалардың үлегер-чимээ, нациялардың ёзулуг дең эргелиниң чимээ болуп турар. Советтер чуртунда чүс бемен ажыг националдар болгаш улустар база чедеп ажыг аңгы-аңгы дылдыг болуктер күүлүг, бузулбас найыралдыг ог-бүле болуп маттышкан. Оларның ынак-дүмбе кады ажылдажылгазының болгаш бот-боттарынга дузалажырының харылзаалары совет нинтилелдиң политиктиг чаалап аныышкынарының болгаш эргежек чугула экономиктиг байдалдарының базазының тургустунуп быжыккан.

Бистиң чуртна социализминиң типизээни-биле улустарның ара-зында национал болгаш социал черүлдээлер бүрүн узуттынган, бот-боттарынга бузурежилгези, кады ажылдажылгазы дең эргелериниң байдалынга быжыы-биле бадыткаттынып турар. Ленинчи национал политиканың ачызында социалистиг нациялар тургустунган, оларның экономиказы болгаш культуразы ноступ корбээн бедик деңнел-биле чечентелип, сайзырап, найыралы улам быжыглып турар.

Улустарның найыралы социал депшилгени дүргедедип, бистиң бүрүнгээр хөгжүлдевистиң күүлүг шинчедиичи күжү болу берген. Бистиң чуртувустуң бүгү улустары бот-боттарынга идепкейлиг дузалашпышаан, ажыл-агыйның болгаш культураның кодурлүүшүнүң маттышкан күш-биле чедип ап турар. Ол дугайында чижектерни бистиң Тыва АССР-дең бээн коргүзүп болур.

Күүлүг, найыралдыг улуг ог-бүле — Совет Эвилелиниң составынга Тыванның киргенинден бээр 25 чыл оюкун чоокта чаа болуп эрткен байырлалынга, улуг орус улустуң белгаш бистиң чурттуң осна-даа улустарының дузазы-биле Тывага болган улуг чаартылгаларны, бурунгаарлаашкынны чаагай сеткия ханыышкыны-биле демдеглээн. Ол дугайын бадыткап турар чамдык саннар бо-дур: 1945 чылдыңга деңнээрге уледтуп продукциязы 30 катап, нодээ ажыл-агый бүдүрүлгези сөөлгү 15 чылда 3 катап нөвүдээн. Автотранспорт парыгы 220 катап, тракторлар 32 катап, комбайннар 85 катап нөвүдээн. Республиканда ёзулуг культура революциязы бөттанган, Тыва арат-терриниң материндиг болгаш культурлуг амыдыралы найгамчын өөрүшкүүлүг болгаш. бай-шыырап болу бергеп.

Бистиң аныяк республикавыстың экономиказын болгаш культуразын дүргеп хөгжүдерингө бүгү чурт киржип турар. Оон үлегерүнде, тудугларында болгаш нодээ ажыл-агыйында, культура фронтузунда чурттуң 50 ажыг националдарының төлээлекчилери — орустар, украиннар, белорустар, татарлар, грузиннер, буряттар, кыргыстар, хакастар болгаш оон-даа өскелер эрес-шудургу ажылдап, чаа, социалистиг Тываның чаартылгаларынга идепкейлиг киржип турарынга тыва улус чагай сеткия ханыышкынын, акы-дүмбе өөрүп, четтиришкинни чүреитиң ханызындан илергейлеп турар.

Шазамда революция мурнунда эң хомудаңгай чораан якут, бурят, хамас ышкаш өске-даа улустарның амыдыралы ленинчи национал политиканың ачызында таныттынмас ылаңдыг чаартыныл, чечектелген. Солунның бөгүнгү дугаарында бистиң кежаавыс Бурятияның дугайын бижээн тускай арын чогүш-на оны чугаалап турар.

Улуг Ленинниң чагыгларын удуртулга болдургаш, партия улустарның найыралын ыдыктыы-биле хумагалап, бүгү талазыбыла быжыглап турар. Коммунистиг тургузуушкунның чорудулгазында национал харылзааларның бүгү айтырыгларын партия ленинчи национал политиканы чайгылыш чөнкө чорударынга үндезилээш, пролетарлыг интернационализмниң ёзузу-биле шиитпирлеп турар. Бот-боттарынга дузалажылганы база дурмулганы ажыглап тургаш, бүгү нациялардың, улустарның экономиказын болгаш культуразын деңге хөгжүдериниң политиказын партия барымдаалап турар. Оон-биле кады партия тус черниң эрге-ажыын бедаар чорукка, национализминиң болгаш шовинизминиң кандыг-даа илерээшиннерингө удур шиитпирлиг демисселди чорудуп турар.

Бистиң чурттуң улустарының ленинчи найыралын улам ыңай быжыглаарынга, нациялардың аразында улам чөөкшуланырынга ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгези, партия организацияларының бүгү талазыг идеологтуг ажылы онза ужур-дузалыг. Ажылчы чоннарны социалистиг интернационализминиң, совет патриотизминиң болгаш аңы-дүмбелишкиң кижизидер дээш могаг-шылаг чок ажылдарны чер-черде партия организацияларының бир эң чугула сорулгазы болур. Мында идеологтуг ажылдың хөй талалыг хевирлерин болгаш арганарын калбаа-биле ажыглаар, интернационализминиң, патриотизминиң болгаш улустарның бузулбас найыралының дугайында лекция, беседаларны база кемзээлерни болур-чогууру-биле организастаар ужуралыг.

Ленинчи национал политиканы, интернационализминиң идеязын амыдыралга боттандырган күүлүг Төрээн чуртувуска бүгү совет кижилер чоргаарланып турар. Бистиң партиявыс улустарның найыралын удам быжыглаары дээш бүгү чүүлдерни кылып турар. СЭКП ТК-ның Октябрь Кыйгырыгларында: «ССРЭ-НИҢ УЛУСТАРЫНЫҢ АКЫ-ДҮМБА НАЙЫРАЛЫ БОЛГАШ БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЗВИ МӨҢГЕ ЧУРТТАП, ЧЕЧЕНТЕЛИП ТУРЗУН!»—деп сорук киирииччи сестери бистиң чурттуң бүгү улустарын чаа-чаа ажыл-херектерге хайыәт киирип турар. Олар боттарының чогаадыкчы ажыл-херектери-биле ленинчи юбилейни төлептиг үтүүрүнгө, коммунистиг тургузуушкунга боттарының салыышкынын киирерингө долу шиитпирлиглер.

Байыр чедиргенинге өөрүп четтириишкин

Улус төлээлекчилериниң Бүтү-кыдат хуралының Доктаамал комитединиң болгаш БҮР-нүн Бүрүне Чөвүлелиниң Совет Социалистиг Республикаларының Эвилелиниң Дээди Совединиң Президиумунга болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң октябрь 28-те Пекинден телеграмма чоруткан. Ук телеграммада Кыдат Улус Республиканың тургустунганының 20 чыл ооюнга таварыштыр байыр чедиргенинге өөрүп четтириишкин илергейлеттингеен.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

Кыштаглаашкын белеткелин дүргедедир

Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларының кышка белеткелиниң дугайын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниге чугаалашкан. Районнуң ажыл-агыйлары ниитиниң малының кыштаглаашкынынга багай белеткелиниң турарын республиканың Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Районда болгаш ажыл-агыйларда колхозтарының болгаш совхозтарының кышка белеткелиниң кыпаар комиссиязы сөөлгү үеге чедер тургуспаан. Районнуң ажыл-агыйлары чулуктуг чемнер белеткелиниң түгле 59,4 хуу күүсеткеен.

Малдың баш санынга 15 центнер чем единицазы опаажыр турган болза 6,9 центнер болуп, азы белеткеттингеен чем ниитиниң малының баш санынга оваажыр районда ниитизи-биле түгле 46 хуу кылдыр хандыртынган. Фермаларда болгаш кыштагларда мал кажаалары, малчыннар чурттаар орай-бажың-биле хандырылганың байдалы база-ла ындыг эки эвес.

Малчыннарга 39 бажың турларын планнаан тургаш оон 30-ин, шаар малга 10 кажаанның сезин ажыглавайн киргеп, «Чыраа-Бажы» совхозта 600 баш инекке, СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозта, «Октябрь 30 чылы» колхозта инек кажаларының тудуу доозулбаан. Мал суттарарынга белеткээн 32 кулуктуң 14-түн техника талазы-биле четпеинден ажылдавайн турар, ажыл-агыйлар суг сөөртүр автомашиналарны четче ажыглавайн келген. Чамдык ажыл-агыйлар мыдыг машиналарны бензин сөөртүрүнге ажыглап, а чамдыктарында үрелгенинден аңаа тургулаар фактылар бар.

«Искра» колхозтуң баштаар черн ниитиниң малының кыштаглаашкынга белеткелин эң-не чедимче чок чоруткан. Колхозта малдың 36 кыштаглар-ының түгле 12-ин септеп, чыгыглаанны илерээн. «Сүт-Хөл» совхозтуң ырак одарларда кыштатларын дезинфекциялаан болган. Ленин аттыг, «Искра» колхозтарның кышкы одарларын аза огу колдай бергеп, ону узуткыларының хемчээн айбаан. СЭКП-ниң XXII съездиин аттыг совхозтуң малчыннар чурттаар бажыңнарының септелгезин кылбаанындан соңгаларын ойбак, печкаларын үрелик хевээр. «Сүт-Хөл» совхозка хымалда кылган хүн 1230 га шөлден 947 тонна саванны саваттаан болгаш ам-даа 4175 га шөлдүң саванны белдүнмээним илерээн. Районнуң өске ажыл-агыйларында савак белүүшкүнүүң байдалы база-ла мындыг ямалыг. Бо бүгүнүн уламындан савакны мал чип, чаза базып турар.

Үстүүде четтиргенин чайладырынче угланган тускай докталды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

Найысылалдың бүдүрүлгелеринде

Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңга алдар болдурган чаршы Кызылдың үлегүүр бүдүрүлгелеринде, тудуг болгаш транспорт организацияларында хүн келген тудум улам калбарып турар. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс чыл болуур ябилейинге төлептиг умуражыр база төөгүүг беш чылдың дортку чылының планын хүүсаа белеңде күүседир талазы-биле бот-тарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткенинин дугайын Кызылдың мурнакчы будурулгелериниң коллективтери Төрээн чуртка рапорттап эгелээн.

Найысылалдың бүдүрүлгелеринде эрткен үш чыл тос айларының бүдүрүлге планын ниитиң продукция талазы-биле 107,6 хуу күүсеткен ийикке, азы планнаан ажыр Төрээн чуртка 7,5 миллион рубльдиң ниш-бүрү продукциязын берген.

Бо чылдың октябрь айның эгезинде республиканың найысылалында будурулгелериндеп чедип коллектив чыл планын ажыр күүсединнеп. Оларның арасындан Кызылдың алты заводунуң коллективи 1970 чылдың май аймының «Кызыл-Хавак» шахтазының коллективин февраль аймын улуг-онаалдазынга киириштир ажылдап турар.

Чыл планын ажыр күүсединкен будурулгелериниң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары чаа бедиткен хүлээлгелерин ап турар. Чаажээлээрге, Улуг-Хемниң ыяш үлеттүр ажыл-агыйының коллективи мурнунда хүлээнгеен 240 муң рубльдиң орнунга 600 муң рубльдиң продукциязын чыл төнчүзүнге ажыр күүседирин хүлээнгеен.

С. МААДЫ.

«БҮРЕН» СОВХОЗ ТИИЛЭЭН

Чоокта чаа болуп эрткен СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга социалистиг чарыштың тиилекчилерин тодаргайлаан.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеен хүнүнден бээр 100 чыл оюн бодурунга база чоокта чаа болуп эрткен Совет Тываның 25 чыл ооюнуң байырлалынга ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедиишкиннерниг үжүражыр дээш калбартып чоруткан социалистиг чарыштың чалгыы-биле эрелиг ажылдаан, районнуң ажыл-ишчилери аңаш эвес чедиишкиннерниг болгаан.

Мал ажылының продуктулары бүдүрер болгаш күүрүнге садар, малдың баш санын өстүрер, оон уксаазын экижидер база продуктулуун бедидер, чер ажылының культурамын улам сайыраңгайжыдар талазы-биле «Бүрен» совхоз директорлуу эш Калыкович, партия организациязының секретары эш Кацина) шүлүн үнгеп. Ол ажыл-агый күскү луужуг ажаалдазын организастыг чоруткан болгаш күүрүне шыгжамырынга тарга киирер онаалдазын ажыр күүсеткеп.



СЭКП райкомунуң бирозунуң болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралындан «Бүрен» совхозтуң социалистиг чарышының тиилекчиги деп саналып, аңаа партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң ажыл-агыйлар аразында шилчин чоруур кыска тутуп тыпсыр деп шиитпирлээн.

Районда «Тиилелге» колхоз (даргазы эш Евтушков, партия организациязының секретары эш Фунтиков) база эки ажылдаан. Ол ажыл-агый күүрүне мурнунга хүлээлгелерин чедиишкиннииг күүсеткеп турар. Ол колхозка хамаарыштыр онаалап демдеглээр чүве болза бодуун болгаш чулуктуг мал чемнерин белеткээриниң планын ажыр күүсеткени болуур.

Бо ажыл-агыйның ажыл-ишчилериниң чедиишкиниин демдеглеп, «Күш-ажылчы алдарлыг тутуп» район төөгүзүнге тольбеннедир кодтуруп үндүрген.

С. ТАМБА.

Тараалаң «Тиилелге» совхозтуң хевчун ажылчыны Түлүш Часкал эки ажыл-ишнибиле кезээде шыгарап келген. Бо чылын шаңга база-ла тергиин эки ажылдап, шаңналга четкен.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Түлүш ЧАСКАЛ (мурнуу талазында) шөң ажылында тур.

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ фотозу.

100 сарлыктан 100 бызаа

Иргит Дере-Бижи Мөңгүн-Тайгада «Мөгеп-Бүрен» колхозтуң сарлыктарын кадарып турар. Ол беш чыл дургузунда кадарчылап келген.

Сарлык кадарары инекте-ирокта берге. Чүге дээрге, сарлык кышкы үеде чер бертн тен, кадыр-каскак шыгарже үнүп чоруп каар. Ынчангаш оны кадаргаш кижи хүнүн-не кадыр даглар үнер үжүрта таваржыр апаар.

Дере-Бижи кадыр даглар кеапиринге пат-ла чаңчыгып калган. Сарлык малды аварап ажаарының арга-дуржулгазында ында бар.

— Өске малдан сарлыктың онзагай чүвези болза, кыжын соокка донмазы, белеп чудазы, чылыг кажаа-хорага херегдевези болгаш оңаа аңыраа нететтинмези болур —деп, Иргит Дере-Бижи чугаалап олурар.— Сарлыкты аварап ажаар болза, өзүген мал. Оон хлебек дүктү, үскүр сүттү, хөй ээтти ап болур.

Иргит баштайгы чылынга колхозтан кадарары-биле 100 баш кыс сарлыктарны хүлээп алган. Оон бээр эрткен беш чылдың кайызында-даа төрүүр 100 бызаанга онаалтыр 100 бызааны ап келген болгаш ам ол кадарган сарлыын 600 баш чедир өстүргеп.

С. СОСКАЛДАЙ.

КОМСОМОЛ амыдыралындан

УЛУГ-ХЕМ РАЙОННУҢ комсомол активиниң хуралы болуп эрткен. Орта БЛКСМ райкомунуң комсомол-эге организациялары удуртуп турарының дугайында БЛКСМ Төп Комитединиң ажылдакчызы В. Астаховтуң илеткелин дыңнап, чугаалашкан.

Районнуң комсомол организацияларын удуртур талазы-биле БЛКСМ райкому чамдык ажылдарны кылып чорутканың илеткелчи демдеглээн. Аныяктар ажыл-агый, культура тургузуушкунунуң херээнде идепкейлиг киржип, бичге эвес саныыкчыны киирип турар. Кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир четтестерни илередип, моон соңгаарны сорулгаларны айыткан. Ынанган ленинчи зачёттарны чедиишкинниг эрттиреринче угланган хемчегларни күштедирерин чугулаап демдеглээн.

Комсомол активиниң хуралынга СЭКП райкомунуң секретары Н. П. Болотов чүве чугаалаан, ленинчи юбилейни төлептиг үтүүр талазы-биле районнуң аныяктарының мурнунга салдынган сорулгаларын айыткан.

• • •

БАЙ-ТАЙГА РАЙОННУҢ «Кара-Хөл» колхозта комсомол комитединиң отчёт-соңгулдалыг хуралынга оон секретары Ч. Ангыр-оолдуң отчеттуг үеде чоруткан ажылының дугайында илеткелин дыңнаан.

Комсомол комитеди аныяктарны колхоз бүдүрүлгезинге калбаа-биле хаара тудар хемчегларнн ап келген. Артель ниитиниң малынга чем белеткээриниң планын күүсеткен. Орта колхозтуң аныяктары болгаш школачылар улуг ролдуг ойнаанын илеткелчи демдеглээн.

Колхозтуң комсомолчулары ленинчи зачётта идепкейлиг киржип турар. Амгы үеде ажыл-агыйның аныяктары мал кыштаглаашкынының белеткелинде, аңгыыр ажылында калбаа-биле киржип турар.

Комсомол комитединиң аныяктар-биле ажылында, удуртулгазында четтестерни отчёт-соңгулдалыг хуралга шүүмчүлеп, ону эдип алырының оруктарын айыткан.

• • •

«ТЫВА КОБАЛЬТ» КОМБИНАТТЫҢ кол корпулунуң шеверлел ажылдарын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл ооңга чедир доозар сорулга салдынган. Бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуругуна Тумат Чүлдүм удуртукан комсомолчу-аныяктарның шеверлекчилер бригадазы чоруп турар. Олар ооңашкан ажылының нормазын ажыр күүседип, мактадып келген. Бригадаза О. Кара-кыс, Т. Чүлдүм ышкаш хүн бүрү даалгазын 120—130 хуу күүседип турар мурнакчылар хөй.

План күүсеттинген

Каа-Хем районнуң кино четкиан чоңга бараан болур талазы-биле багай эвес ажылдаан. Бо чылдың планы 109,6 хуу күүсеттингеп, кино көрүкчүлериниң саны элээн өскен. Оон-биле кады кино көрүлгезиниден орулга киирип алырының планы 108,8 хуу күүсеттингенин демдеглээр керек. Кино көргүзээр черлерниң четкизи калбарганы болгаш чонуң уран чүүлүнүң ач чугулазы киноже хандыкшылы улгатканы чедиишкиниин үлегээнин болгаан.

Автомашинага таарыштырган кино көргүзээр аппаратуралары ажыглаанны малчыннарның культурлуг хандырылгазынга таарымчалыг боон турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнгеен хүнүнден бээр 100 чыл оң болурунга, уруглар киржиндилгезинге хамаарышкан база «Совет чекистер» чергелиг темаларга кинофестивальларны эрттиргилээп.

Т. САЛЧАК.

Лекторлар—малчыннарда

Бо хүннерде СЭКП-ниң Чөөн-Хемчик райкому, колхозтар болгаш совхозтарда партия организациялары материалдыг кежиктерниң бүдүргүчүлери—күш-ажылдың кижилеринге В. И. Ленинниң төрүттүнгеенинден бээр 100 чылынга, Улуг Октябрьның 52 чыл ооңга холбаштырган лекцияларны ноомчуурун калбарткан.

10 ажыг лекторлар колхозтар, совхозтарның ишчилеринге, будурулге, албан организация черлеринде ангы-аңгы темаларлыг лекцияларны ноомчуп турар. В. Сапрыкин АТБ, Чадаананың көжүп чоруур № 463 механолонназы, райпо, амыдырал хандырылга комбинады болгаш өске-даа коллективтерге ленинчи юбилейге тураскааткан лекцияны, Ы. Тас-оол, В. Килчеп олар «Сүт-Хөл» совхозтуң сүт-бараан фермаларынга, хойнуларга делегей байдалының болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының дугайында, Т. Тилюш «Ленин болгаш национал политика» деп темалыг лекцияны «Чыраа-Бажы» совхозтуң ажыл-ишчилеринге ноомчуп чоруп турар. Ажыл-агыйларда кодээ интеллигентилер малчыннарга, бригадаларга лекция ноомчулгазын калбарткан. Ылангыя «Октябрь 30 чылы», «Искра» колхозтардан А. Самбуу, М. Дамба, «Сүт-Хөл», «Большевик» совхозтардан М. Ондар, Д. Таспаяк, А. Монгуш олар ыракы одарларда малчыннарда баргылаан.

М. СЕВЕН.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

Чөөн-Хемчик районда наазы четпээннериниң хайгаарал чок болгаш корум-чүрүм үреэр чоруу-биле демисел чорудуунга удур демиселдиң байдалының база эмнелге черлериниң кышка белеткелиниң дугаймында район Совединиң күүскомунуң даргазының орнынчызы эш М. А. Даниловтуң илеткелин Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну дыңнаан чугаалашкан.

Наазы четпээннериниң хайгаарал чок болгаш корум-чүрүм үреэр чоруу-биле демисел Чөөн-Хемчик районда сөөлгү үеде элээн идепкейжээн. Наазы четпээннериниң ортузунга чорудар ажылдарның планы кыдыңнаан болгаш чамдыктары күүсеттиннип турар. Наазы четпээннер-биле ажыл чорудар район комиссиязы хуралын докталаал чыып, уруглар-биле ажылды күштелдиргеп. Школага, школадан дашкаар болгаш өг-бүлеге уругларны кижизидер талазы-биле айтырыгларны комиссия хуралынга тургузуп келген. Бо чызының эгезинден бээр 50 ажыг элээдә уругларны ажылга киргеп.

Уругларның хайгаарал чок, корум-чүрүм үреэр чоруу-биле демисел районда ам-даа кошпак тургустунганын Президиум демдеглээн. Наазы четпээннериниң хайгаарал чок болгаш корум-чүрүм үреэр чоруу аргаан чылдың бирги чартыы-биле деңнээрге, бо чылын көвүдей бергеп. Элээдә уругларның ортузунда араганнар, корум-чүрүм үреэр болгаш ием-херек кылыр чорук кызырылбайн турар. Наазы четпээннериниң херээн ээрп комиссия чүге хуралдар-биле кызыгаарлаттынгаш, уруглар ортузунга кижизидилге ажылын чорутпайн келген. Наазы четпээннер-биле ажылче хөй-ниитп организацияларын, ажыл-агый болгаш албан черлериниң коллективтерин уругларның школадан дашкаар болгаш өг-бүлеге кижизидилгезинче организаставайн келген. Школаларда өөредилгежилгидилге ажылы чогуур негелдеге дүүшпейн турар. районнуң школаларында дыка хөй уругларның өөредилгеэ багай, классчыже шилчивес өөренликчилериниң саны хөй. Кежээки школаларга өөренликчилер хаара тудар ажыл багай организастаттынган. Наазы четпээн уругларны хайгаараар болгаш кижизидер дугаймында айтырыгны Советтериниң сессияларынга, күүскомнарның хуралдарынга чугаалажып көрбээн, наазы четпээннериниң хайгаарапынның болгаш кижизидилгезиниң дугаймында Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң хүлээп ап турган доктаалдарны Чөөн-Хемчик районда күүсеттиннимейн турарын Президиум шыңгыы айыткан.

Районда эмнелге болгаш уруглар албан черлериниң кышка белеткели багай. Оон беш эмнелге пунктузунуң түгле дерту кышка белеп. Чыраа-Бажында участок эмнелгезинге 150 кубометр оттуглар ыяш херек турда, белеткеттингеен түгле 35 кубометр. Районнуң көдээ Советтери эмнелге пунктуларын кышка үткүштүр белеткээр хемчегларны албайн келгеен-биле оттуглар түгү чок болуп, чамдык эмнелге пунктулары ырыг кижилер хүлээп алырын токсадып турар апаргаан. Чыраа-Бажында, Кызыл-Тайга, Кара-Чыраада эмнелге пунктуларының бажыңдарының сеңгелгеен ам-даа кыдыңнаан. Бора-Тайгада, Кара-Чыраада, Сүт-Аксында, Хөр-Тайгада уруглар албан черлерини кышка белеткеэри коичуг багай. оттуглар түгү белеттиннимээн. Көдээ Советтерниң күүскомнары, ажылагыйлар эмнелге болгаш уруглар албан черлерни кышка белеткээринче сагыш салбайн келгенин Президиум бүрүү шанкап, далаштыг организастыг хемчег алырыя Чөөн-Хемчик район Совединиң күүскомунга даскан.

АНЫЯК КОММУНИСТ, ПАРТИЙЖИ БИЛИГ

«Партия кежигүүлериниң марксисчи-ленинчи билиши бәхидеря, оларның идейлиг каналышшыныш чедиш ахыры партия организацияларының хүн бүрү сорулгалы болур» — деп СЭКП-ниң XXIII съездиш айыткан. Ынчангаш парторганизация бүрүү партия талавы-биле хоочун салгалдың вөлчөөнге аныяк салгалды бөлеткөөр дээш тодаргай ажылдарны чоруткан турары чугуу.

СЭКП-ниң Эрзин райкому аныяк коммунистерниң идейлиг кижизидиглеливе ынчаңгайын үгланыры келген. Партия кежигүнериниң өзүлдээш кымнар-биле долдуртуган турарыпчо улуг сонуургалды салып, партияның эге организацияларыны СЭКП-ге ёзулуг быжыг туруштут, бүдүүлгенин мурнакчыларын, хөй-ниитичи болгаш хамаарышкан ажылынга кыынмакай кижилерни киирип ап турар. Партия кежигүнүге бөлеткөл — парторганизацияларның чугула ажылы. Партияга кирип турар кижи чүүл-даа мурнунда СЭКП-ниң Уставын болгаш Программазын билир, ону күзээп көөр кижи болур. А херек кырында кежигүнге кирип турарларда Уставты болгаш Программаны ханызы-биле, долу өөренир чорук амдаа четпес, ону партия организациязары, рекомендацияа берип турар коммунистер болдурбас болза эки.

Аныяк коммунистер-биле ажылга, ылаңгыя оларны ленинчи партияның дайынчызы болурунуң шынарларына өөредир ажылга СЭКП райкому бо чылын чаа сорулгаларны салган. Эрткен чылын районга аныяк коммунистерниң өөредилгезин организациястап чоруткан. Ол өөредилгеге 88 кижи кирикшен, партия тургузууна, СЭКП төөгүзүнге болган еске-даа темаларга 20 ажыг лекция номчуттунган. Ол өөредилгелерге Ленин аттыг, «Коммунизмче орук» колхозта партия организацияларының (секретарьлары аштер С. Ондар, А. Дамдын) организастыг хемчегларын ап, оларны чогуур үеэниде чыылдырып турган. Ол өөредилгелерни түе-түе чөрлерге эртиреринүң ажыктыны практика бадыткаан. ынчангаш бо өөредилгө чылында түе-түе колхозтарга, район төвүнге өөредилгелер эрттиреринү планнаан. Партия эге организацияның секретарьларының, оларның ораалачыларының база чамдык бюро (колхозтарда) кежигүнериниң өөредилгезин ай санында, партбөлүктер удуртукчуларының, аныяк коммунистерниң өөредилгезин ийи айда 1 катап эрттиреринү райком бюрозу доктаатткан.

Районда 80 ажыг аныяк коммунистерниң хөй кезии боттарының онаашкан ажылынга идепкейлиг болуп, районда ады-сураа үнген хойжуларның, механизаторларның, башкыларның болгаш еске-даа ажыл адырларының мурнакчылары болуп турар. Оон чижээнге механизатор Анатолий Довдук, хойжулар Анчымаа Бадарчы, Александра Дамба, Орус-оол Намдал, садыг ажылдакчылары Хередмаа Степанова, Анай Маныла, башкылар Елена Дарган, Парыймаа Ижи болгаш еске-даа кижилерни адаш болур.

СЭКП райкомунуң чоокта болган бюрозунга Ленин аттыг колхозта партия организациязынан эш А. Бадарчының СЭКП-ниң чиигиже кежигүнүге кирер дугайында билдиришкинин көргеш. Эш Бадарчы СЭКП кежигүнүге киреринге хаңы белеткелдиги, бодунуң күш-ажылчы чорууби-биле ону бадыткаан. Төрүүр үе хойга онааштыр 95 хураганы ол өстүрүп ап, хой бүрүзүнден-не 2100 грамм дүктү ажаагаан. Аныяк уруг чайгы мал чемин белеткээрине үлегерлиг киржип, бодунуң кыштаанда 12 тонна сигенни белеткеп алган. Партия эге организациязының хуралынга эш Бадарчыга коммунистер улуг идегелди көргүзүп, ону СЭКП кежигүнүге хүзээп алган. Үшкү хойжу бригаданың бригадири коммунист эш Ешдан рекомендацияа бергеш, оон дугайында аныяк ынчалаа-даа дуржулгалыг хойжу, хөй-ниитичи, бодунуң үлегер-чижээ-биле коммунист кижиниң бедик адын бадыткап шыдаар деп бүзүредип илергейлээн. Шынап-ла эш Бадарчыда ол бүзүрел бар, ол район Советиниң депутады, агитатор, ону бедик хүзөлтө кылдыр ол билип чоруур. СЭКП райкомуның бюрозу колхозта парторганизацияның ол доктаалын бадылаан.

Аныяк коммунистиниң өөредилгезин бо чылын уламчылаарда, эрткен чылдаазында чамдык чаа түүлдерни немээри көрдүүген. Хамыктың мурнунда өөредилге планын дынвакчыларның сонуургалын барымдаалап тургусканы болур. Сентябрь 25-те районнуң бүгү аныяк коммунистериниң хуралын эрттирген. Анаа 1968-69 өөредилге чылының түнелдерин болгаш амгы өөредилге чылының сорулгаларын чугаалашкан, СЭКП райкомуның ийнги секретары эш Д. Чамзырай илеткел кылган. Хуралга аныяк коммунистер бедик идепкейлиг чорууп көргүүп, боттарының сайгал, сүмелерин киирген. Аныяк коммунистерниң эртем-билии аңы-аңгы болгуундан лекцияларның тематиказын тургузарынга чамдык бергелер таварыкыр апаар. Ынчангаш СЭКП райкому ону өөренип көөру чугула деп санаа база хуралга үнген.

Районда боттарының аргадуржулгазы-биле болгаш ажыл-херээ-биле үлегер-чижээ болуп турар хоочун коммунистер хөй. Кыргыс Канызында, Ширшин Чооду, Кыргыс Намдак, Каваа Оналаты, Малчын Даваа, Михаил Шойжун болгаш оон-даа еске. Олар-биле ужуражышкынар эртиреринүң аныяк коммунистериниң өөредилгө планында баш киирген. Хоочун коммунистериниң киржилгези-биле партбилеттер тыпсыры, салгалдарның ужуражышкыны дээш ышкаш солуун ажылдарны чорударынга белеткенип турар.

Аныяк коммунистер-биле ажылды түүлө өөредилге-биле кызыгаарлап болбазы тодаргай. СЭКП райкому аныяк коммунистер-биле партия организацияларыны хүн бүрү ажылдаан турарын негээр. Олар парторганизацияларда бактаан, партия даалгаларын күүседип, хөй-ниитн организацияларының ажылынга киржип, партия чырыдыкшылының өөредилгезинге база хаара туттунуп турар.

Аныяк коммунистер-биле ажылды районда чамдык партия организацияларының четпес чорудуп турарын демдеглевес аргажок. Чижээ, «Чаа орук» колхозта партия организациязы СЭКП кежигүнүнүң кандидатка Н. Лоовайны киирип алган. Кандидат стажын эрттирип турарының үезинде Лоовайга тодаргай даалгалар бергеш, ону партия организациязының ажылынга хаара туттайн турганындан, од кижи хөй-ниитиниң чорумун үрең, бодун чогуур-биле бедектээр, өөренир чорууп четпес чорутканындан СЭКП кежигүнүге кирип тура политбилиниң кошкаан көргүзеп.

Партия эге организациязары партияга хүзээп алышкынны, аныяк коммунистер-биле ажылады чугулалап көөр ужурлуг. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр үе чыл оонга төлептиг ужуражырынга белеткелдин үезинде партия хүрээлелиниң өзүлдези, аныяк коммунистериниң моральдыг, ажыл-ишчи шынарының бедик чоруу дээш харысалга кажангызындан-даа артык бедир ужурлуг.

Аныяк коммунистер-биле ажылды түүлө өөредилге-биле кызыгаарлап болбазы тодаргай. СЭКП райкому аныяк коммунистер-биле партия организацияларының ажылынга киржип, идепкейлиг чорууп, партия даалгаларын күүседип, хөй-ниитн организацияларының ажылынга киржип, партия чырыдыкшылының өөредилгезинге база хаара туттунуп турар.

Аныяк коммунистер-биле ажылды районда чамдык партия организацияларының четпес чорудуп турарын демдеглевес аргажок. Чижээ, «Чаа орук» колхозта партия организациязы СЭКП кежигүнүнүң кандидатка Н. Лоовайны киирип алган. Кандидат стажын эрттирип турарының үезинде Лоовайга тодаргай даалгалар бергеш, ону партия организациязының ажылынга хаара туттайн турганындан, од кижи хөй-ниитиниң чорумун үрең, бодун чогуур-биле бедектээр, өөренир чорууп четпес чорутканындан СЭКП кежигүнүге кирип тура политбилиниң кошкаан көргүзеп.

Партия эге организациязары партияга хүзээп алышкынны, аныяк коммунистер-биле ажылды чугулалап көөр ужурлуг. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр үе чыл оонга төлептиг ужуражырынга белеткелдин үезинде партия хүрээлелиниң өзүлдези, аныяк коммунистериниң моральдыг, ажыл-ишчи шынарының бедик чоруу дээш харысалга кажангызындан-даа артык бедир ужурлуг.

Т. ТОЮНДУП,
СЭКП Эрзин райкомуның кылдыс эргелекчизи.

Өңнүктер дугайында

Мөңгүн-Тайга районнуң партия, совет, хөй-ниитн организацияларының совет-моол найырал айынга тураспаатткан кежээдерни организастап эрттиргени турар.

Бо хүннерде ындыг кежээлер «Могеп-Бүрен», «Малчын» колхозтарның төптеринге, Могеп-Бүрен сес чыл болган Мугур-Аксы орулак школазында болуп ертикээн. Черчеге янзы-бүрү коллективтерге моол-совет найырал дугайында лекция, илеткелдерни, беседаларны лекторлар, агитаторлар чорудуп, ылаңгыя бистин-биле кожа турар моол өңнүктерниң социализм тургузуушкунуунга чедишкиниверин пропагандазын турар, чамдык черлерде делегтемерни организастаан.

К. МААДЫ.

—◆—

Сессияга чугаалашкан

Ажыл-чөпшээр депутаттарының Кара-Хем район Советиниң элчеглиг сессиязының седыг ажылының талазы-биле районнуң херегзекчилер ниитилелиниң баштаар черинин даргазы А. Пересторонинниң плеткелин дыңнаан.

Районнуң садыг ажылдакчылары эрткен тос айларда бараан саврылгазының планын 100,2 хуу, ниитиниң чемненилгени даалгазын түүлө 90,5 хуу күүсеткен. 34 садыг точказының 14-ту бердинген планын күүсеткээн четпес деп сессия демдеглээн.

Садыг шугумунда айыттынган четпестерни чайладырынче үгленген шинчирни сессияга хүзээп алган.

Т. СЕРГЕЕВ.

Хөй-ниитиниң демниг күжү-биле

Кызыл хоорай Советиниң элчеглиг дөртки сессиязы боон эрткен. «Кызыл хоорайга ниитиниң корум-чурумун бижиглаар хемчеглер дугайында» айтырыгны сессияга тургусканы коңчуг чугула. Бо талазы-биле илеткелди хооркүүскомнуң даргазы С. Х. Красный кылган. Чугаалашкан айтырыгга хамаарыжыр өдериичи илеткелди Кызыл хоорайның прокурору Н. П. Барышев кылган.

Хоорайга корум-чурумну камгалаар дээш чорудуп турар хемчегларге илеткелчи докпаатган. Хоорай Советиниң күүскому, административтиг органнар база бүдүүлге, албан черлериниң удуртукчулары хөй-ниити организацияларының кадбак киржилгези-биле социалистиг хөөлзү-дурумну камгалаар талазы-биле ажылды чорудуп келген. Кем-херек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң чурумун үргэр чоруктарга удур хемчеглер алдының тургап.

Коммунистиг күш-ажыл дээш демисежип турар, күш-ажылдың сагыыга-чурумун, ниитиниң докпаттыынган чурумун үреп турарлар-биле эптеш чок демисежип турар коллективтер хоорайда хөй. Анаа республика типографиязы, дээраныыга комбинады, электростанция, алты заводу хамааржыр.

Ынчалаа-даа кем-херек үүлгедир чоруктар база оон тыптын көөр чыддагаанын илеңдир болгаш хөөлзү-дурумну удам быжыглаар дээш партияның болгаш чазактың салган сорулгаларын ниитилелеп турарында четпестер бар. Оон ужурундан кем-херек үүлгедир чорук, арагалаар, ниитиге ажыктыг ажыл кылырындан оспаксыраар чоруктун фактылары эрткен чылгы деңгелден эвээжеэзин. Кеминг херектер үүлгедир, кемдеп-кергээшкинер кылыр база үптээр болгаш оорлаар чоруктар бар боон артыпаан. Назы четпээнериниң аразында безин кем-херек үүлгедир чорук бар.

Үстүнде көргевирр үүлгедиглерни чайладыр хемчегларни хооркүүском, эрге-чагырга болгаш ажыл-агый органнары, профсоюзтар, комсомол комитеттери кошкаткан. Эът комбинады, № 12 автобааза, Көдээ ажыл-агый министерствоунуң автобаазазы, № 3 профтехучилище ышкаш бүдүүлге, албан болгаш өөредилге черлериниде арагалаар, күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрээр чорук-биле кандыг-даа демисел чоруттайн турарын сессияга шынгыы шугумчуулээн.

Ниитиниң корум-чурумун камгалаарынга калбан хөй-ниитиниң киржилгези, ниитпатичи, идепкейлиг чоруу улуг рольдуг деп депутаттар болгаш санаа берген еске-даа биитер онаалап демдеглээн. Улусчу дружиналарның ажылын ажыжидери чугула. Хлеб заводу, түүйбу заводу, № 3 түдүг-монтаж эргелели дээш еске-даа организацияларның улусчу дружиналары хоорайга корум-чурум тударынга киришпейн келген.

Хоорайның ниитизи херектер килдизи (начальниги К. Т. Соинов), Кызылдың прокуроруу (Н. П. Барышев), хоорайның улус суду (дарказы Г. П. Пашнев) болгаш хоорай Советиниң күүсеткин комитеди херек үүлгедир чорукту, оон үнүп кээр чылдагааннарны чайладыр, хоорайга чурумну быжыглаар талазы-биле дээштиг хемчегларни алырын, чон ортузуруга ажыл чоруударын сессия шинтирлээн. Назы четпээнер-биле ажыл чорудар комиссиязының ажылын үзелиин-биле эде тургузар деп шинтирлээн. Хоорайның садыгларынга арага аймаан садыгларын бир янзы чурумчударын база чугула деп көрген.

ЧАГЫДЫЛГА ҮРГҮЛЧҮЛЕВИШААН

«Сүт-Хөл» совхозтуң Алдан-Маадыр салбырында парлалга тарадыгазы организастыг чорун турар. Салбырның дөрт хойжу бригадазында, ийи инек фермазында парлалга чагыдылгазы доозулган.

Салбырда ниитизи-биле — 174 «Шын», 100 «Тывадың аныяктары», 127 журнал, 85 төп солуун чагыттынган. Парлалга чагыдылгазының талазы-биле тайылбыр ажылын чорудуп, бижидилгени шалын доозар дээш кызымак ажылдап турар хөй-ниити тараныкчылары бисте эвээш эвес. Почтачы М. Шээлейнин харыылап турары участогунда малчын ат-бүле бүрүү шупту чагыдылгалыг. М. Шээлей 95 «Шын», 40 «Тывадың аныяктары», 55 журналды болгаш еске-даа чагыдылгаларны 850 рубль түнге тараткан. Малчыннар Тыва АССР-нин Дээди Совединиң депутады О. Дажы-Намчал, О. Доржу, О. Бызыпаа олар чылдын-на 3—5 чагыдылгалыг боон, солуун, журналлы доктаамал номчуп, солунда чыылдын турар мурнакчы арга-дуржулганы боттарының ажылынга ажыглаан, билиин бедидип турар.

Алдан-Маадыр 8 чыл школазының коллективинде чагыдылга эки чоруун турар. Ында парлалганың хөй-ниитичи тараныкчылары сес. Почтачы М. Шээлейнин харыылап турары участогунда малчын ат-бүле бүрүү шупту чагыдылгалыг. М. Шээлей 95 «Шын», 40 «Тывадың аныяктары», 55 журналды болгаш

ИШКИННИҢ МАЛЧЫННАРЫ

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырының малчыннары кышкы багай эвес белеткенген. Мал чемин четчир кылдыр белеткеп, малчыннар чурттаар башкыларының болгаш мал машаларының септелгезин кылып дооскан. Тараа ажаалгазы доостуру билек Чөөн-Хемчик районнуң еске колхоз, совхозтарының малчыннары дет олар тараа шөлдерине мал одарладырын организастыг чоруткан. Ылаңгыя малчыннар Т. Сандай-оол, М. Очур-оол, М. Доржу болгаш ескелер-даа ындыг одарладышкынны эки организастааннар. Ол ышкаш комсомолчу чолаачы О. Күдер-оол малчыннар көжүрелиниң кызымак, шалыш ажылдаан.

Б. САТ.

Чөөн-Хемчик район.

—◆—

ИШЧИ ӨГ-БҮЛЕ

Хөй уругларны төрээш, кижизиткен, ажыл-ишчи иелер «Торгалыг» совхозта хөй. Оларның бирээзи Сүден Хапыланзана Осур-оол. Ол 11 уругну төрээш, кижизиткен, буянныг не. Ол ооңгуң ийи Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Тумат Осур-оол-биле ийиде совхозувуң дуржулгалыг, хоочун хөй-күзары. Олар уругларын күш-ажылга ынак, өөредилгеге кызымак ыыдыр кижизидип, өстүргеп.

Осур-ооллардың улуг уругларындан ада-иези салгаан, совхозтуң мурнакчы хойжулары-даа болганнары бар. Бичиилери школада чедишкинниг өөренип турарлар. Ол ажыл-ишчи өг-бүле бо чылын 100 хойдан 105 хураганы, бир хойдан 3 кг ажыг дүктү кырган алган, келир кышка 25 тонна сигенни, 1500 моондак будук-бүрүнү белеткеп алган.

Н. ТАМДЫН.

Өвүр район.

КОЛХОЗЧУЛАРНЫҢ БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ

СЪЕЗДИЗИНГЕ УТКУШТУР

БИР ЭП-СЕТКИЛДИГ ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮН

Колхозчуларның III Бүгү-эвилел съездизиниң мурнуу чарыында эртип турар областар, крайлар болгаш республикалар конференциялары чүртүүн колхозтарының чедиш-кижилериниң ёзулуг шоруудезин болуу бергеп.

Боттарының область конференциязынга колхозчулар Ленинград кадазының ажыл-агыйларының хөгжүлгезинин төөгүүзүн дугайын чугаалап турган. Барык дөртен чылдың мурнунда ядыңнар, коллективтер бирээн еске-даа Ленинград чоогунга Рождественно суурга черни коллективтиг ажылдап ылыр талазы-биле баштайгы эштелгени организастаан. Ам ол черде Ленинград областың үлүг ажыл-агыйларының бирээзиниң шөлү чаптын чоруткан. Ажыл-агыйның «чепселлениинкинде» — кадаа ажыл-агыйның үш үе ажыг янзы-бүрү машиналары. Колхоз Невада хөөрейиин ажыл-ишчилерин сүт, эът, картофель болгаш негаа-биле чаптырып турар.

Бо чылын ленинград колхозтар тараа культураларының бедик дүжүттерин өстүрген — гектар бүрүүзүнден 21 центнерни алган, тос айлар дургузунда саар инек бүрүүзүнден 3190 килограмм сүттү сагган, даалгадан ажыр хөй эътти болгаш чүүрганы дуулаган.

1920 чылның декабрьда Советтерниң VIII Бүгү-россия съездизиниге кылган илеткелинге В. И. Ленининң дыңнаткалы болза, чүрт 155 миллион пуд тараны белеткээн, ынчангаш Россия улавас хлеб фондузунга 300 миллион пуд хире тараалыг болур дээримге бүзүрелин чугаалаан. А бо сорулганы ам чаңгыс Оренбург областың тараачылары күүсеген шыдаар болган. Беш чылдың дөрт чылларында оренбургчулар Төрээн чуртка 790 миллион пудту, оон иштинден 555 миллион пудту сөөлгү ийи чылда берген.

Ажыл-агыйларның экономиказының, кедээниң культурazының болгаш амыдыралының өзүлдезинин бо болгаш еске-даа хөй чайыннанчак чурагайларын ийи орденниг Оренбургтуң колхозчуларының область конференциязынга айтып турган.

Абдулинск районнуң «Россия» көдээ ажыл-агый артелиниң колхозчузу, колхозчуларның Бирги бүгү-эвилел съездизиниң делегады Д. А. Павлованың чугаалазы:

— Азыка сөөрткен аңдамын-биле черни аңдарып, хөл-биле үрезинни чажын, ыяш илиирлер-биле илиртеп, аътгар-биле тараны бастырып чераанын сактыры күзенчи эвестир. Ынчалаа-даа бистин ажыл-херээмсти уламчылаар аныяктар шаалдагы үени билип, келир үени улам улуу-биле үнелеп көрүүн дээш ону сактыр херек. Бистиң төрээн Коммунистиг партиявыска улуг ооруй четтиринишкинни чугаалаар төлээде, ону сактыр ужурлуг.

Дон ховузу танытынмас кылдыр чаартыңган.— үнүш-дүктүүр, байлак болу берген деп, колхозчуларның ростов область конференциязының киржикчилери демдеглеп турган. Ам Донда 322 механизастаан улуг колхоз бар. Оларның көп хөреңгилери болгаш акша оруулгалары аажок ковүүгөн. Ол чылларның дургузунда колхозтарда тараа чыылдазы барык ийи катаң ковүдээн. Көдээ ажыл-агыйның еске-даа продуктулары бүдүүрери элээн оскен. Кандзачал ховуда Волга-Донның суу агып чеде берген. Областа ам суттатыг чер 219 муң гектар болган. Оортан чер ажылдыглар кызыл-тастын, ногаалариның, кукурузаның, люцернаның болгаш еске-даа культураларның бедик дүжүттүн ап турар. Бүжүлүг черлер база үнүш-дүктүүр апарган. Донда чаа культура — ристи тарып өстүрүп турар. Суттаг садтарның болгаш виноградниктеринин шиитүн калбарыр арганы берген.

Гидро болгаш одаар чүүл-биле ажылдаар электростанциялардың түлүү, электродамчыглагзынның ырак хемчеглиг черлерже шийген шугуму Ангара чоогунуң колхозтарын барык бүрүн электрижилер артаны берген. Ында беш чыл агеэнинден бээр көдээ ажыл-агыйга электроэнергияны хереглаары 23 хуу ковүдээн. Трактор парыгының күүзүү 25 хуу оскен. Бо саннарны Иркутск областың колхозчулары боттарының конференциязынга айтып турган.

Чечен-Ингушетияга, Удмуртияга, Тыяга, Калмыкияга, Краснодар крайга, Тюмень, Балинин, Воронеж, Рязань болгаш Россия Федерациязының еске-даа областарынга колхозчуларның республика, край болгаш область конференциялары бага боон эрткен. Оларның киржикчилери колхозтуң чаа Чижеэ Уставының телевилелин чүүдүргүнүп хүлээп алган болгаш колхозчуларның үшкү Бүгү-авилел съездизиниге делегаттарны соңгаан.

(СЭТА).

Совет республикаларда

ВОЛГАДА ХООРАЙ

Революция мурнунда аңаа ийи ыыш дилер, арага кылыр, алты болгаш түүйбу заводтары, смола хайындырар будүүлге турган, ол бүгү будүүлгелериниң ажылчыннары үш чүс кижи. Хоорайга электри, суг дамчыдыргазы, канализация чок турган.

Ам Чебоксары — 240 муң кижи чурттакчыдыг үлетпүүн болгаш культуранын улуг төвү. Хоорайда сес чүс ажыг түс-түс аттарлыг продукцияны будүүрүп турар алдан алды үлетпүр будүүлге бар. Заводтарның кылыглары — электроаппарат, электрохемчээкчи приборларны болгаш электрокүүсеекчи механизмнерни делегейниң алдап ажыг чуртунче чорудуп турар. Чебоксарыга кылган нарын приборларны болгаш дериглин ССРЭ-ниң болгаш даштыкы чамдык чурттарның улуг металлургия будүүлгелериниде блюмингтер болгаш прокат станнары-биле башкарып, бедик вольтулуг шугумнарның үзүктелиишкин чок ажылдарын магадылаан турар.

Чебоксарының чуртта база бир эң улуг хөөрең-сааның комбинады үүлге эрткен чылда безин 135 миллион метр ажыг пөстү будүүргеп.

Чыл бүрүде Чебоксарыга чаа будүүлгелер ажыглалга кирип турар. Волганың кадыр эриинде үк-трикотаж фабриказының бажыны чаптынган. Чыында ол будүүлге 37 миллион эжеш үк кылыгларны болгаш 17 миллион санныг трикотаж иштики хептн будүүрүп турар.

Соолгу чылдарда Чуваш автономнуг республиканың наймысчылында болгаш оон чоогунда химия комбинады, трактордуң артык бөлөктөриниң заводу болгаш еске-даа будүүлгелер ажыглалга киргеп. Дөртен муң чурттакчылыг хоорай-спутник Чебоксар-Новочебоксарск тургустунган.

Хамаатты дайынның алдарлыг маадыры Василий Чапаевтиң төрээн чери — Будайка суур чоокка чедир-ле хоорайдан ырак турган, а ам хоорай-биле тутчу берген. Шаандагы көдээниң орнунда хөй газыт бажыннар туттунган. Будүмчүүр, сесердиктя болгаш ажылчын суурну маадырлың аты-биле адаан. Чапаевке тураскаалды ында тургусткан.

Чебоксары ам-даа чаа түдүгларның хоорайы. Чүгле сөөлгү чылларда безин ында башкы болгаш көдээ ажыл-агый институттарының, Илья Николаевич Ульянов аттыг университеттиң, шин театрының болгаш филармониянын бажыннарын тутқан. Чаа кинотеатрлар болган школалар, электроаппарат заводунуң болгаш хөөрең-сааны комбинадының культура орулгары ажыттынган. Чебоксарының Волгада гидроэлектростанциязын түзүп турар.

Чоокта чаа 500 харлаан хоорайны чаартырының кол планын ажылдап кылган. Ырак эвес келир үеде Чебоксарының девискээри 2400 гектарга калбарар, а чурттаар фондуу үш катап көвүдээр. Хоорайның өөрүү чаартынар. анаа тос, он ийи болгаш он алды кат бажыннарны түзар.

Петр СЫМКИН,
ПМА-ның корреспондентизи.

ЭМНЕЛГЕГЕ БИР ХҮН

РЕПОРТАЖ

Кезип эмнээр эвчи Анатолий Яковлевич Сотников ажылдаар кабинединге өлүрүвүста, күскү хүнүүн хереңдери сөңга оттуур дээп, нүс орту кире берген-даа болза, часкы чүве дег, бажың дээвириниден эрип баткан баштайгы харның дамдылары сөңга шилдеринге кыламайнып дүжүүп бадып турду.

Кезек ыяшымны Анатолий Яковлевич баштай үреп, «Огонёк» деп журналдың 41 дугаарында парлаан Тыва дугайында үүлдө республиканың ийи дугаар төвү деп чугаалап болур Чадаана хоорайның дугайында чүге сос эттээн чоор деп хомудап чугаалай-дыр.

— Харын аан—деп, эмнелгенин парторгу Сайаты Кара-Сал аңаа улашты. Бисте безин педиатр Анчымаа Каваалай, санитарналар Монгуш Көнүү, Монгуш Бадын ышкаш бөдүүн, бодунуң онаашкан ажылынга мергежилдиг ишчилер бар болгай.

Шынап-ла, районнуң төп эмнелгезиниң коллективи кышка эки белеткенип алыр дээш хөй ажылдарны кылган. Кол корпустарны чылыглаан, иштин-даштын арыглаан. Эмнелгеге оттуулар ыышты, хомурну сөөртөкен. Бо хүннерде аңаа эвчиге барган кижи өрээлдерни эки чугайлал, дезулаал, чылыглаанын дараан эскерип көөр.

Төп эмнелгеге дуржулгалыг болгаш дээди эртемниг аныяк кадрлар чыл бүрүде немежип турар. Белгород хоорайга хөй чыл иштинде ажылдаан дуржулгалыг кезип эмнээр эвчи Анатолий Яковлевич Сотников бо чылдың августа аңаа ажылдап келген. Ол ам кандидат диссертациязын камгалаарынга белеткенип турар.

Эмнелгениң ажылдакчыларының кол муруузу ажыктар. Арга-сүме кадарынга неззаде белен, баштак чугаажыр Анатолий Яковлевич өларның идегелдиг оңнүү апарган. Эмнелгениң парторгу, аныяк ажылдакчы Сайаты Кара-Сал оон арга-сүме айтырар дээш бо-ла маңнап нээр.

Педиатр эвчи Анчымаа Каваалай база Сайаты ышкаш аныяк эвчи. Ол 1963 чылда Томскиниң эвчи институдун двоскаш, бо районга ажылдай берген. Чадаана хоорайның район эмнелгезиниң кедээ суурдарга-даа, хоорайның кудумчуларынга-даа нөстүгүлеп каап чоруп турар дүрген эвчи дузазы чедирер машиназынга ол аныяк эвчинни бо-да көрүп болур. Чурттакчылар оон дугайында эзилеп-эвилеп, эмнээр эки-де эвчи деп өөрүп чугаалажыр.



Кижилериң кадыын камгалаан совет эвчилер отрядының база бир ындыг бөдүүн, эскерт чок ишчизи эвчи сестразы Монгуш Бадын болур. Оон ажыл станзы ам чеди чыл ашкан.

Эмнелге, эвчилер, ыыш дугайын чугаалажып олурувуста, эжик ажыттына бээрге, санитаркаларың эмнер ыыларп, кудуп, баңыг шарыглары белеткеп, херекселдер ынаар-мынаар дажып ажылдаан шимээни, кижилериң ооңгуй чугаалары өрээл иштин дола берди.

Кижилериң кадыын эжижидип, оларга хөй-хөй өөрүшкүлерин хайырлап, ажыл-ишчи хөлөзээнинге билдиртпейн эрте хона бээр бир ишчи хүн эмнелгеге ынчаар эгелээн.

Д. АНАЙ-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Хирург Анатолий Яковлевич Сотников эмнелге коллективиниң аныяк ажылдакчыларын-биле чугаалажып олур. Үстүнде—санитарка М. Бадынның ажылдап турары.

Авторлуң фотолары.

Университеттер көрүлдези

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Найысылалга улусчу университеттиң Төп Чөвүлелиниң хуралы болган. В. И. Ленининң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурун демдеглээр кылдыр бүгү-авилелдиң улусчу университеттериниң хөй-ниити көрүлдезин чөрудуп турарының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Төп Чөвүлелдиң даргазының орлакчызы, ССРЭ-ниң медицина эртемнеринин академиязының академиги Н. Н. Жуков-Верезников илеткел кылган.

Бүгү-эвилелдиң бо чылын январьдан эгелээш 1970 чылдың апрельге чедир чөрудер ол хөй-ниити көрүлдези В. И. Ленининң амыдыралын, ажылчөрудулгазын болгаш берген теория эртинезин бүгү улусчу университеттерге өөренирин маңбартыр деп, база бир эң чугула соруулгалыг. «В. И. Ленининң амыдыралы болгаш ажыл-чөрудулгазы — Төрээн чуртка, улуска кызыгаар чок бараан болурунуң үлегери», «Ленин ажылчын аңгы биле таразчын чөнүүн эвилелиниң дугайында», «В. И. Ленин идеологияның партийни болурунуң дугайында» болгаш еске-даа хөй-хөй темаларны улусчу университеттериң бүгү билиг адырларының өөредилге планнарынга маңбга-биле киирип турар деп, хуралдемделээн. Улусчу университеттериң хөй нуруузунга оларның байдалын барышдаалап, чиигээзерге, «Ленин болгаш эртем-техниктиг революция», «В. И. Ленин болгаш ССРЭ-де улус өөредилгези» темаларны өөренип турар.

Хөй-хөй черлерде туснай «Ленинчи улусчу университеттер» тыптып келген. Олар Владимир Ильичиниң амыдыралын болгаш революсчу ажыл-чөрудулгазын, оскаверн Ленининиң берген идей-теория эртинезин өөренир программаны ёзугаар ажылдап турар.

Төп Чөвүлелдиң хуравының гирминчилери 1969 чылдың апрель 1-де байдалды ёзугаар эрттирген улусчу университеттериң чизе учёдунуң материалдары-биле танышкан. Ынчан чуртта 15788 улусчу университет ажылдап турган. Оларга өөренип турган дыңнанчылар 3 миллион 217 муң. Лекторлээ биле башкыларның саны 245 муң кижи четпеен, оларның 16 муң ажыы —эртемнер доктарлары болгаш кандидаттары.

ЛЕНИН ОРДЕННИГ

Бурят Автономнуг Совет Социалистиг Республика

БУРЯАД УНЭН

БИСТЕ АЛАДАП КЕЛГЕН Ж

Чөөн чүктүн автономнуг албан черлери амдаа чок болуп турар националдарынга хамаарыштыр, хамыктың мурнунда калмыктарга болгаш бурят-моолдарга тодаргай байдалдарга дүгжүп турар хевир-биле автономияны амыдыралга боттандырарын эргежок чүгула деп санаар.

В. И. ЛЕНИН.



ЛЕНИННИҢ АДЫ-БИЛЕ ХОЛБАШКАН

Алдарлыг бурят чогаалчы Хоца Намсараев «Эртеңги хаяда» деп романынга буряттарның шаандагы амыдыралын мынчаар бижээн: «...Хүргүмүн дамба эгелээрде, коңгазын коңгуладым, дамбырааын дадыратккылаам, биледимес түүн бир «хум... хум...» дээн сестер мыттагылаан, чыылганнарга «йорээл салгылаар»:— Бүгү бурганнарның черде төлээн кижи мен, мээң чугаалаан сестерим — бурганнарның даалгазы болур чүве...»

Нояннар, ламалар чонну мынчаар мегелеп, үндүрүг төлөзөөн дээш ак хаанның дүжүметтери-даа эттеп-эриндеп чораан. Ийи дакшар даралал, карангы бүдүүлүк чорук, социал харыглар, олуп-ырлырлы—буряттарның салымы ыңдыг чораан...

Чүгле Октябрь революциязы, Ленинниң партизы бурят улуска аас-кежиин берген. Ол аас-кежиин улуг Ленинниң ады-биле түдүп холбаалыг. «... Чөөн чүк улустарынга, ооң иштинде калмыктарга болгаш буряттарга автономияны бээр» деп, харын-на ол чугаалаан. Ооң эге саналы-биле РКП(б) ТК-ның Политбюрозу 1920 чылдың октябрь 14-те буряттарның область автономнаазын организастаарының эргежок чүгулаазының дугаймында доктаал хүлээп алдырган. Ленинчи партизының удуртулгазы-биле 1923 чылда Бурят АССР-ни тургускан.

Бодунуң национал күрүнезин тургускан чорук каранғы бүдүүлүктен чырыкче, феодализмден социализмче көстүп көрбээн шураашкыны кыска хуусазада кылыр арганы Бурятияга берген. Революция мурнундагы үеним чугаалаваскаа, Бурят АССР тургустунуп келир чылда бээш, Бурятияга чартык-дарган 17 бүдүүлүге турган. Национал ажылчын кадрлар турбаан.

Ам Бурят АССР—индустриалдыг деп дүрүм ёзугаар адаар республика болган. Ооң улуг ажыл-агыйының продукциязының дөрттүң үш кезии үлетпүр бүдүргелериниң болуп турар. Көшкүн мал ажылдыг чораан чүртте ам самолёттарны, электровозтарны, бедик млавылалдыг херекселдерин, хем судноларын, шилди, цементини, тудуг материалдарын, өөстерии болгаш үлетпүрүнүң оске-даа продукциязын бүдүрүп турар. Чүгле боду хереглээр республика турган Бурятия Совет Эвилелиниң 80 область, край, республикаларынга, даштыны 37 чүрттерге бодунуң үлетпүр кылыгларын берип турар.

А ооң иодээ ажыл-агыйы—бедик механизастаттынаан, күчүдүг коллективтиг ажыл-агыйлар. Республиканың 74 колхозунда, 50 совхозунда 13 муң ажыг трактор, 3 муң ажыг тараа комбайны, 4 муң ажыг чүк автохаминазы бар. Бисте 16 муң механизатор, 2,5 муң ажыг тускай эртемнилер кедээде ажылдап турар.

Кодээниң ажыл-ишчилери чылдың-на күрүнеге 120—150 муң тонна тараазы, 25—30 муң тонна картофельди, хөй тонна сүттү, 50—60 муң тонна эттии, 4,5—5 муң тонна дүтүү, 25—30 миллион куш чуургаларын болгаш оске-даа хөй продукциязыны садып турар. Бо чорук кодээ ажыл-агый продукциязының үлүле бараалыңмыңы көмүдээни ол эвес, харын мал ажылының чаңчыл болган продукциязындан аңгыда, үнүш талазы-биле чаа-чаа продукциязы база хөй-биле республиканың бүдүрүп турар апарганын хереченлеп турар.

Экономикада революциядан аңгыда, буряттар культурага болгаш амыдырал-чуртталгага үндезин оскерилгени кылган. Буряттарның шаандагы үези—коргунчуг дүш-биле демейле. Ийи чүс муң ажыг чонга 35 муң дамба онаажыы, олар күш-ажылчы чоннуң хөрөнгизинге тежээттинип турганнар. Үжүк-бижик база чок. Эртеен чүс чылдың ужунда бистиң черге чораан англи аян-чорукчу Диксонуүң бижээни: «Тоол мышкап доштуг Байкал чоогу—төптеп муң-муң километр ырай берген чурт-тур. Бодап көөрге, Европаның болбаазыралы— Шекеспир, Диккенс, Бальзак, Шушкан кажанда аңаа чеде албас хире-дир».

Диксон мышкыдырыг кылган-дыр. Ам бурят кижи бүрүзү чүгле ол эвес, харын делегейниң оске-даа хөй чогаалчыларын номчуп турар. Ийет, хөй жанрлыг, чүгле 20 чылдарда төрүттүнүп келген, амгы үеним бурят чечен чогаал боду база улуу-биле хогжээн. Бурятияның хөй чогаалчыларының чогаалдары чүгле бистиң чуртка эвес, харын даштыкыга калбаа-биле билдингир. Бурят театрлар — опера болгаш балет театры, бурят болгаш орус шин театрлары, филармония, ансамбль, музыка училищези, симфоникитиг оркестр — бо бүгүде Европаның классиктериниң, амгы үеним бүгү улуг чогаалчыларының, композиторларының, ооң иштинде буряттаа чогаадыкчыларының чогаалдарын көргүскүзеп турар.

Буряттың артистери бистиң улуг Торээн чуртувустуң сураглыг, улуг алдарлыг болуп турарындан аңгыда, Европаның, Азианың, Африканың хөй-хөй чурттарында билдингир болу бергилээн. Радио болгаш телевидение, ном үндүрер чер, хөй солунпар болгаш журналдар, газеди болгаш ортумак 26 өөредилге черн, ССРЭ-ниң Эртеминер академиязының Сибирь салбырының салбыры — бо бүгүнү көрүп көрүмерем. Эртем талазы-биле Буряттияда бо салбырның составында 1200 эртем ажылдакчылары бар, олардың иштинде эртеминиң кандидаттары болгаш докторлары 200 ажыг кижи болуп турар. Барык 38 муң студентилер. Бурят улустуң культура талазы-биле өзүлдезии көргүзүп турар түүдерииң мракта долу эвес дамазы ыңдыг-дыр.

Ийет, Диксон мышкыдырыг кылган-дыр деп, база катап чугаалаар бис. Байкалдың чоогу чүгле болбаазыраан сайзыраан эвес, харын бүгү кижи төрелгетениң коммунистиг келир үеанче бар чыдар-дыр. Бодунуң экономиктиг болгаш культурлуг хогжүдезиниң талазы-биле бурят улус болбаазыралдыг деп адап турар национарлыны четкен болгаш харын олардың хөйүн эрте берген.

Экономика болгаш культура талазы-биле чедип аагаи улуг чедишкиннери дээш Бурят Автономнуг Совет Социалистиг Республика Ленин ордени-биле шаңнаткан. Ам республиканың алдарлыг чонзары бистерни социализмниң болгаш коммунизминиң оруунга кирип каан В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл оюн толептиг утпуур дээш могаг чок ажылдап турарлар.

М. НИМАЕВ.

ХОВУДА ЧААРТЫЛГАЛАР

Бурятияны төнчү чок ховуларның чурту дижир. А. П. Чехов бистин чөрөөп эртип чыткаш, мынча деп бижээн: «Селенга-даа чараш-дыр ам, а Забайкальего чораашаа, күзээн-не чүвениң шуптуулуң тып ап чордум: Кавказты болгаш Эр-кыстың шынаазыны-даа, Звенигород уездизин-даа, Дон хемин-даа. Хүндүс Кавказ, дүне Донның ховулары-биле калгын орар сен, а эртен удумзурап оттуп келгеш, Полтава губерниязының долгемберии көөр сен».

Шынап-ла, Бурятияның бойдусчурумалы яндыг-бүрү. Меңги харлыг кадыр-берт сыннаар, сырый аргаарыглар болгаш дүмбей тайгалар, хемнериң даалаш-шимээнниг ужаарлары болгаш эрээн-шораан чалымхаялар. Ногаан шынаалар болгаш одар-белчиирлер, даалаш-шимээнниг даг хемнери болгаш дыңналырдыңналбас шолураан дамырактар база төнчү чок ховулар оларның-биле чаржалажып чыткылаар. Ye-дүптен бээр бо делгем ховуларга кодан-кодаи малдар шуужуп, оларның соо-биле кидис өзүлерии шарыларда чүдүрген, шыргалаан буряттар кыш, чай чок көжүп чораан.

Ам бистиң аныяк өскенниис ол дугайын кырганнарның чугааларындан болгаш ном-депгерлерден билир. Амгы үеним эртем-техниказының үндезининге сайзыраан коллективтиг социалистиг ажыл-агыйлар буряттарның амыдырал-чуртталгазын танытпаанзыг кылдыр чаартаан. Бистин колхоз, совхозтарывыс тарааны, эътти, сүттү, дүктү бүдүрүп турар. Хой ажылды олза дүрген хөгжүп орар.

Бистиң «Аннинский» совхозувусту ап көрөөлиңер. Ында кодээ ажыл-агыйының 30 муң га ажыгладыг шөлдери, оларның 10 муң газы тараа шөлү болуп, арткан делгем шөлдерии одар-белчиир, шынаалар, аргаарыглар эвлел чыдар. Хой базы, чижек-биле 30 муң. Бо дээрге, улуг эвес, ортумак ажыл-агый-дыр. 40—50 муң га черлиг, 60—70 муң хойлуг колхоз, совхозтар республикада бар.

Хөй чыл иштинде хойжулап келдим. Бистерии «хойжулар салгалы» деп улус баштактаның чугаалажыр чүве, чүге дээрге, мээң ачам-даа, кыргап-ачам-даа уянгат хойжулар чораан. Менде 500 хойну быжыглаан, олардан чыл бүрүде мынча хураганны ап, хой бүргүзүнден 3-тен 5 чедир килограмм дүктү, 40 кг чедир эътти ап келдим. Мал чемнерии бөлөткээр, мал суггарар, мал кажаалдарының одаан аштаар ажылдарны бүрүи механизастаан. Хой ажылын хөгжүдеринге эки коргузүглерлиг болганым дээш чоокта чаа мендээ Ленин ордении тывыскаа. Бо дээрге хойжу кижиниң ажылын бедик үнезининиң болгаш хой ажылының ажыктыың демдеглээнииин херечиаи-дир. Ам беш чыл планының даалгаларын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдап турар бис.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хой ажылын улам ыңай хөгжүдеринге Бурятияның колхоз, совхозтарына дуза көргүзөр дутаймында доктаалды эрткен чылын хүлээп алган. Ынчангаш хой ъдининң белеткел өртээн элээн бедиткен. Ам хой ажылы дүрген хөгжүүр. Ооң-биле кады кошкарларның уксазын экижидер.

Ажыл төлеварии бисте эки, айда ортумаа-биле 150 рубльди ажылдап ап келдим. Дүк планын күүсеткеии дээш центнер бүргүзүге-ле бир рубль болгаш планнаи ажыр күүсеткеии дээш 25 хуу төлевирии аңаа немей алыр. Бистиң совхоз хойжуларының культура-амыдырал негелдерии хандырарынга хөй хөреңгини үндүрүп келген.

Ам хойжу бригада—ол дээрге культураның одаа-дыр. Ында чылыг, чырык чурттелга бажыңнары, клуб, радио, телевизор, номнар, солун, сеткүүлдер бар. Киноларны доктаамал көрүп, артистер биске үргүлүү аалдап кээп турар. Тускай дерзии автолавкалар, автоклубтар бистиң доктаамал аалчылыривыс апарган.

Бистиң үргүларывыс район, суур төптеринде школа-интернаттарда өөреиип турар. Малчыннар үргүларын аазыраар черлерлиг ажыл-агыйларның күселп-биле хандырылгага, үргүлар ясли назы-харындан ортумак школа доскыүже өөреиип, чурттап турар.

Ильичиниң лампочкалары ырак одарларда, фермаларда чайынналдыр чырый берген.

Көшкүн амыдыралдан коллективтиг ажыл-агыйларже, хол-биле кылыр ажылдан механизастаан ажылче, идараларлан бай-шыдалдыг амыдырал-чурттелгаже, байлакшылче шилчиир — бурят ховуларның чаартылгалары ыңдыг!

О. ТАГАРОВ,
«Аннинский» совхозтуң хойжузу,
Ленин орденниин эдилекчизи.

САННАР, ФАКТЫЛАР

1917 чылдың чизе бүргүзелиг баугаар алырга, Забайкальск область-тың буряттарының арааныга, хүрээ-хиит кижилерни санаваска, бижик биларлер чүге 3 хуу тургаи. Амгы үеде республикада бүгү-шиитиниң он чыл өөредилгезиниң сорулгаларын боттандырып турар.

Ниити билигиниң 716 школа бар, оларда 280 муң хире уруглар өөреиип турар. Бурят АССР-ниң дээди болгаи ортумак өөредилге черлериие өөреиип турар студентилер муң-муку-биле санаттынып турар, мынчаиган чоннуң он муң кижизиниге чеже студент онаажырыл деп алырга, ооң саны Франциа, Англиа, ГФР, Италияда өөреиип турарлардан хөй болуп турар, мынчаарга Турциа, Индиа, Пакистан, Иран-биле деңнээн-даа херээ чок.

• • •

1931—1937 чылдар үеэниде колхозтарыны хандырып турган машина-трактор станциязы бүргүзүге ортумаа-биле дутуйлуг 25—30 трактор опаажып турган болза, амгы үеде бир колхозка азы совхозка амгы үениң күчүлүг, мынчырбелиг 50—60 трактору, тараанын 20—28 комбайны болгаш олза хире автомашиналар опаажып турар.

• • •

Республиканың тарылга шөлү 1913 чыл-биле деңнээрге 4 катаа коөдөөн, а тараанын ниити чыыдазы 5 катаа өскен. Ажыл-агыйының чаңчыл болган адыры — мал ажылында база ол-ла хире өскериилге болган.

• • •

Буряттыныың иогаан «алдынын» — арга-ыяш 30 миллион ажыг гектар, ниитиң нурлавыры — 1900 миллион кубометр ажыг, ол болза аргамыш-биле улуг байлактыг бүгү Финляндияның ыяш байлаа-биле барын деп болуп турары ол-дур.

ТЕАТР-БИЛЕ ИНТЕРВЬЮ

Бурят театр уран түүлү боду чечектелиишкиннинде. Республиканда үш театрның режиссёрлары-биле чугаалажырывыска мынча дидирлер:

Операның болгаи балеттиң Ленин орденниг театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң уран түүлдериниң алдарлыг ажылдакчызы Ц. Г. Шагжин:

— Бо сезонда бистиң коллектививис элээн каш содуи шилерии көргүскеи. Театрның балет болүү онза ыңгалган. Көрүкчүлериии изии-биле уткуп алганы чаа шилерге Э. Григгиң «Пер-Гюнтузу» болгаш В. Баснериың «Үш мушкатеру» хамаажыр. Балеттиң шылгараңгай кижилери Лариса Сахьянова, Петр Абашеев, Эльвира Кондратьева, Ольга Короткова болгаш өскелер-даа оларгa улуг чедишкиннерлиг ойнааннар.

Опера бөлүү Н. Лысенкоиуң «Тарас Бульба» деп операзын көргүскеи. Кезек үзүктелиишкин болган соонда, Б. Ямпиловтуң «Оттуң келгеии» деп опералыг шинзин катаи көргүскүлээн, аңаа кол рольду Бурятия АССР-ниң алдарлыг артизи Ким Базарсадаев күүсеткеи.

Бо сезонның тончүзүнге чедир театр база бир чаа шинии—С. Прокопьевтиң «Хүрээге шииткеии» деп операзын көргүзер. Совет музыканың классиктеришче ынчаар көрүүп турарывыс болза, бистиң бодалывысбиле алырга, театрның репертуарын черле байыдар үзүрлүг.

— Шинииң орус театры бодуиуң амгы дөртеиги сезонунда классиктиг болгаш совет репертуарының элээн каш шилерии көргүскеи — деп, ол театрның кол режиссёру К. А. Петров чугаалаан.

Амгы үеии көргүзери театрның кол сорулгазы дээрзии бодаап, Л. Митрофановтуң «Ада-чуртумнуң дустуг далайы» деп шинзии репертуарда киирген бис. Соңгу үүкүй Улуг далай оруун шинээдип ап турар совет далайжыларының маадырлыг үүлелериниң дугаймында бо шинде театрның кол артистери И. Кутянский, Т. Нуткова, О. Фаидера болгаш өскелер-даа киржип турар.

— Бистиң коллектививис Чита область, аймактарга чораап чаа эзи келген — деп, бурят шин театрының директору, БАССР-ниң уран түүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы Ц. Базаров чугаалаан.— Кышкы сезонда Ц. Галановтуң «Күстүң үш хүнү», Л. Ленчаның «Сен—мен-дир мен» (орус дылга), М. Каримниң «Ай туттуруушкунуиуң дүнезии», Ц. Шагжиниың «Будамшу», Лопе де Вегтиң «Тооваамның элдептиглери», В. Розовтуң «Амыдыралдың арыиары» деп шилерии болгулаар.

Амгы үеде ленинчи тема—республиканың бүгү театрларының кол темазы болгай. Ынчангаш, Октябрьның социалистиг Улуг революциязынга, Ленининиң партиязының алдарлыг ажыл-херектериие, маадырлыг чоруктарынга холбашкан, совет чогаалчыларының ап дээре шилерии театр коллективи бүргүзү белеткеп турар. Бо бүгүге чедишкинниг болурунга республиканың театр коллективтериниң ажылдакчылары бүзүредиглер.

ИВИ ОРАНЫНЫҢ КИЖИЛЕРИ

Харлыг ъувуу Байкал мидынче ырап, хат бедик сынаарга доктаай бээрге, суур шитти бичии ыржым апаарга, ыр-шоор кудумчуларны дола берди: бо чоок-кавыда сураглыг бөт-тывынгыр артистерииң концертке белеткеиип турары ол-дур.

Бөлүк артистер «Одер» деп эвенки танцыны тепти. Ол дээрге огбелериниң көрүп чорааны тайга чернииң шаандакы мунгараичыг, чалгаараичыг тавцызы эвес, а М. П. Уроичинаның чогаткан ырларыиың аялгазыиың үдегеи-биле ойнаар, чаа амыдыралды көргүскеи, омак-хөглүг танцыдыр. Ол, төрээн черииң бойдус чурумалыи, эрес аңчыны, өөрүшкүлүг амыдыралды алгап-йөрээп турар. «Иви ораныиың кижилери» деп номиуң автору америк чогаалчы Фарли Меута эскимостарның чурту Соңгу Канаданы «хоозураан чер, өлген кижилерииң чурту» деп адаан. Шаанда үедө эвенкилерииң салым-чолу олардан дээредевес турган. Совет эрге-чагырга эвенкилерииң чурттагазын, ол черииң агаар-бойдузун үндезинии-биле чаартып, «Шайырал» колхозтуң төп сууру Соок-Ой чаңгыс кижи назыныың иштинде-ле таныттынмас кылдыр чаартынган.

...Тайганың чоорту ийленчээнде ферма бар. Ында иивижилерииң бажыңнарында, клубта, школада, бүдүргелге гудугларында сайгылгаан чырып, радио чугаалап, самолёт, вертолёттар аңаа ужуп кээп турар. Ук колхозтуң фермаларының бирээзи безии ыңдыгдыр. Иивижилер чыл бүрүде күрүвеге 300—350 иивии салып, чемгир, амданныг ъэтти берии келген. Оларның кежиидеи хап идиктерии хээлиилеп улдуруп, каас-чараш хевистерии даараап.

Эвенкилер — уктуг аңчылар, ер-даа, херээжеи-даа кижилер, оолдар, кыстар-даа дөгере-ле аңнап чоруп каар. Мария Петровна база аңчы, ол киштерииндаа, адыгларны-даа ылгал чок аңнаар. Ол, аңчы кокпа-биле чеже километр черии кылаштап өрткеи, чеже киш, адыгны өлүргеи деп? Сеиап четтиимес-даа. Ол, бүгү назыныи-даа аңнап эртиирер турган-на боор. Ынчалза-даа ам үе өскериилген. Ye-дүптеи бээр «тайгаларының эзэзии» чораан кижилер ам мергежилиг өскертип, ус-дарганнар апарган. Ам ол фермада тудугжу, бахыкчы, ногаажы бригадалар ажылдап турар. Чоокку үеде бөже демир-орук оруун кылыр, ынчаарда Соок-Ой суур даг үлетпүрүнүң улуг төвү апаар.

М. П. Уроичина аңнырдан аигыда тоолдаарынга, ырлаарынга мергежип келгеи. Оларга ол чонунуң шаанда аар-берге салыи-чодун сактып, амгы үеде аас-кежиин алгап-йөрээп ырлап чоруур. Ам ол «Ленин дугаймында» ырыи бижип турар. В. И. Ленин эвенки черииң кижилериие аас-кежиктиг тыпсыи берген, мынчаигаш «иви ораныиың кижилери» ол ырлы шупту ырлажыр.

Кызыл-ог. Соңга мидында хат дувулевишаан, соңга шилдериие сылаап, телефон удазыларыга хоолаи артип турза-даа, бис хат-дувуүң чалгаараичыг «улуурун» эвес, а аас-кежиктиг, бай-шыдалдыг улуг амыдыралдың хайыккан судалын билип ор бис. Күчүлүг машина, трактор-лар кадыр-берт арт-сынаарии ажыр-кежир торлуш чок түүкүп чоруп тур.

Чырык, чылыг, делгем класстарда школачылар өөреиген.

Соңгу үүкүүң кижилери боттарының келир үеии мынчаар тургузуп турар.

В. КОРНАКОВ.

В. ПЕТОНОВ,
бурят чогаалчы

ОРУС ДЫЛГА ЧУГААЛААЙН

Байкал чурттуг бурят оол мен,
Балтий чурттуг литва кыс сеи
Үүрегириң тыртышканып,
Чүктүшкеиин билип тур бис.

Хөңнүвүстүү состер-биле
Хөөрежип чугаалакчаш,
Карак-биле чежеге дээр
Кайгажып иээр улус-тур бис.

Сеи мээң дылыш билбес-тир сеи.
Сээңиин мен-даа база билбес.
Ханы сеткил бодалдарывыс

Канчап билчир улус боор бис?

Ынакшылды чугаалакчаи
Бергенимде, артында-ла
Ырак черлер чоокшулай
Берген ышкаш сагындырар.

Сеңээ канчаар ынакшаавымны
Орус дылга чугаалаайн.
Сеи чорле дыңнап көрөм,
Орус дылга чугаалаайн.

Очуулдурган Б. ХӨВЕҢМЕЙ.

Бо армияның чуруктарында: үстүнде Улан-Удэ хоорайның бир кудумчузу, ортузында — локомотив-вагон заводунуң бүдүргени электровоз, адаанда — хойлар совхоз шолуңде. Бо армияны эш М. Нимаев белеткээн.



ССРЭ-ниң улустарының акыдуңма найыралы болгаш бузулбас чаңгыс эви мөңге чурттап, чечектелип турзун!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 52 чыл оюига СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

делегей бо хүннерде

БУЗУЛБАС НАЙЫРАЛДЫҢ КӨРГҮЗҮҮ

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Венгр парламенттиң ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң Москвага аян-чоруунуң дугайын, Кремльде Съездилер ордузунга совет-чехословак найырал митингизиниң болган дугайын пончукчуларынга тодаргай дыңнаткан.

Болган чугаалажымышкынарының чугуланын «Непгабаштаго» солун демдеглээн. Чугаалажымышкынар ийи партияның болган ийи чүүлүн аразында харылзаалариның чугула талыларын, а ол ышкаш амгы делегей байдалының эң ыол айтырыгларын каара туткан. Социалистиг түргүзуушкүнүн болган делегей политиказының принципиалдыг бүгү айтырыгларының талазы-биле узел-бодалдарының бүрүн чаңгыс ийиын коргускен дээрзин солун демдеглээн. СЭКП ТК-ниң Чиргизиге секретары Л. И. Брежневтиң митингиге чугаазының тодаргай доңчулалын солун парлаан.

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР-ниң төп солунналары совет-чехословак найырал митингизиниң дугайында отчеттуу. Л. И. Брежневтиң, Л. Свободаның болган Г. Гусактың чугааларының доңчулалын иезиу черлеринге парлаан. А «Нойес дойчланд» солун СЭКП ТК-ниң Чиргизиге секретары Л. И. Брежневтиң чугаазын бүрүнү-биле «Бистиң тинделтирбес күжүвүс аян-дуңма социалистиг чурттарының сыры каттыжымышкынынга» деп улуг эге-биле парлаан.

ЛОНДОН. (СЭТА). ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң Совет Эвилелинге кылган аян-чоруунуң доозулгазынга холбаштыр совет-чехословак найырал митингизиниң дугайын лондон парлалгазы дыңнаткан.

«Чехословакия биле Совет Эвилели ийи чурттуң аразында сырый харылзаалар тургузары-биле базынны кылган» деп, «Морнинг стар» солун демдеглээн.

ПАРИЖ. (СЭТА). Париж солуннары Москвага совет-чехословак чугаалажымышкынарының доозулган дугайын болган совет-чехословак найырал митингизиниң дугайында делегереңгей материалдарны парлаан.

Л. И. Брежневтиң чугаазында КҮР-биле харылзаалариң чогумчударынга, кызытаар болган оске-даа айтырыгларны быжыг болган чөптүг үйдезинге шинтипларээринге Совет Эвилелиниң күзелдиниинг дугайында, а ол ышкаш Европаның амыдыралының бүгү адырларынга таарыштыр каттыштырыгланың чорудулгазын арганыг-ла болза дүрген доозар деп чурттуң ак сеткилдиг бүгү ажыл-ишчилериниң чүткүүн илергейлеп турар. Ынчаар бодаалы бүгү тайылбырлакчылар болган чехословак радиону айтып турар.

ВАРШАВА. (СЭТА). Москвага совет-чехословак найырал митингизиниң дугайын, анда СЭКП ТК-ниң Чиргизиге секретары Л. И. Брежневтиң, ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свободаның болган ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Г. Гусактың чугааларының дугайын «узел-бодаалдарның бүрүн чаңгыс ийиы» деп доңчузу-биле ынчаар илергейлеп болур дээрин польша парлалга демдеглээн. Митингиге совет болган чехословак улурутукчуларның чугааларын солуннар бүдүн аранларынга парлаан.

Аян-чорук түннелдерин чүүлдүгзүнген

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ниң Президиумунуң хуралы Прагага болган. Анаа ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Г. Гусак ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң Совет Эвилелинге албан езузунуң найыралчы аян-чоруунуң дугайынга информациязын кылган.

ЧТК агентилелдиг дыңнатканы-биле алырга, Президиум ЧССР-ниң төлээлериниң ажыл-чорудулгазын болган совет төлээлер-биле оларның чугаалажышкынарының түннелдерин бүрүн чүүлдүгзүнген.

• • •

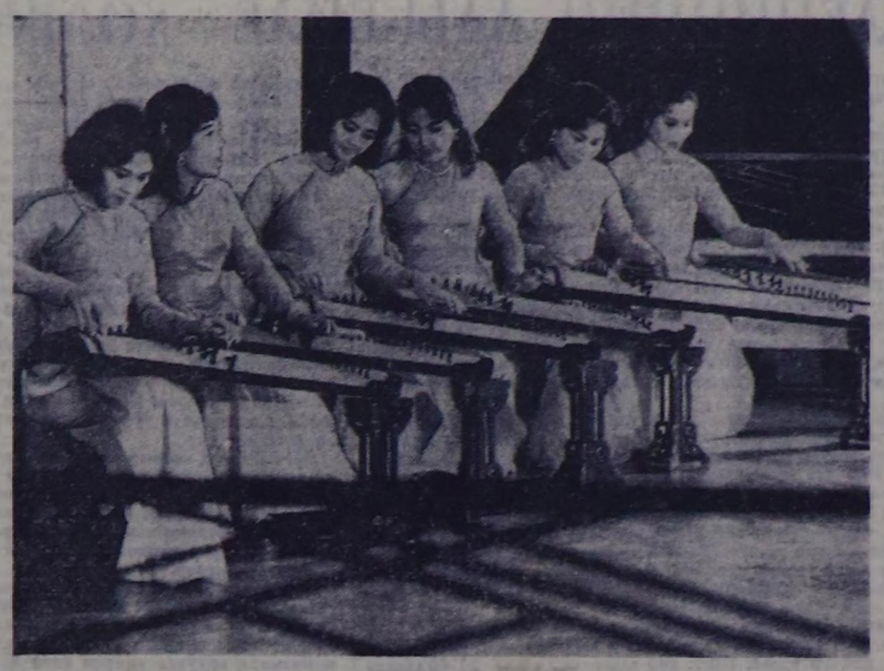
ПРАГА. (СЭТА). Культураның Ю. Фучик аттыг парызының Съездилер ордузунга партииның алдан каш муң активи ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң Совет Эвилелинге аян-чоруунуң түннелдеринге холбаштыр ЧКП-ниң хоорай организациязының активиниң хуралынга олурушкан.

ЧКП хооркомунуң бирги секретары О. Матейка хуралды ажыктан. ЧССР-ниң Президентиниң Л. Свободаның чугаазын улуг кичээнгей-биле дыңнаан.

Оон дараазында чүве чугаалаан ЧКП ТК-ниң Бирги секретары Г. Гусак ЧССР-ниң партия-күрүне төлээлериниң ССРЭ-ге аян-чоруунуң түннелдерин тодаргай тайылбырлаан. Г. Гусак бодунуң чугаазын Чехословакияның болган Совет Эвилелиниң улустарының аразында моңге найыралга алдар болдурган йөрээлер салыышкыны-биле доозкан.

Ленинчи юбилейге тураскааткан

КАБУЛ. (СЭТА). Совет-афган культурлуг харылзаалар чыл келген тудум-на быжыын база хөгжүп турар. В. И. Ленининиң чарлаавы найыралдың болган чаагай кожа-келбоо турарының совет политиказы ол харылзааларны хөгжүдеринге улуг ужур-дузалыг рольду ойнап турар. Ленининиң ады афган улуска чоок болган билдингир. Оон өвүр-хевирге Афганнистанның уран чүүлүнүң болган культуразының ажылдакчыларының кичээнгейин доктаамал хандыдып турар. Пролетариаттың бөлүтынчызының төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооргага афган чогаалчылар Керим Мисактың болган Азим Зарыябтың тураскаал болдурган рассказтары наймыылалдың иом садыында ыкрген. Рассказтар наймыылалдың чурттакчыларының улуг сонуургалын болдурган.



ВДР. Вьетнамнарга Курумениң ыр, танцы ансамблиниң төгүмүчү болуу аажок сураалма. Хөгжүмүлериң күүседикчи чайынналган мергежилдиинге, улустуң аалгаларының сеткил-сеткилге салдарының нарын дажчыдын биларинге болгаш кайгамчык көрүштүүнге дыңнакчылар ангыле дидиктиг адыш часкаар.

Б. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

КОЛ АССАМБЛЕЯ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-ның 25 чыл ооңа байырлаар дугайында Белеткел комитединиң илеткелиг КНО-ның Кол Ассамблеязының илеварлыг хуралынга чугаалажыр төөрүн үргүлүүлээн. Санал берген төлээлер бо юбилейни «тайбың болгаш дешпилге» деп девиз-биле эртирер дугайында комитеттиң саналын деткип, КНО-ның ажыл-чорудулгазын боттуу-биле үнелеп көөрүнүң, кичээнгейин ооң хүлээп алган шинтипирлерин боттандыраргыга, ооң ажыктыг болгаш алдар, хүндүүлүг бедиктерине моөңнээриниң эргежок чугулазын чугаалап турган. Ажыктарның бүгү-делегей ассамблеязын бүгү чурттарның, ооң иштинде КНО-ның кежигүнү эвес чурттарның аныяк салгалының төлээлекчилериниң киржилгезинде чылдырарының идеязын ораторлар база деткээн. Бүгү-делегей ассамблеязын ики болгаш болур чогууру-биле белеткээри дээш олар саналдаан.

КНО-ның 25 чыл ою — бо юбилейни ооң хөгжүдеининге эргилделиг уе кылырынга эки үндезинде-дир деп, Болгарияның төлээлекчиэн Е. Гаврилова медеглээн. КНО-ның бүгү органнарының кол күжениишкиннерин тайбыңны болгаш делегейниң чыл чоруун быжыглаары олардан хамаарыкшы турар ыңдыг айтырыгларны шинтипирлээринге бараан болдурер үжүрлүг дээрзин болгар төлээ дедиглээн. Делегейниң чөө лаймынның ажылынга чайлаарыныңг, түс-түс черлерге-дээ база бүгү делегейге-дээ тайбыңны камгалаарының эң чугула факторларының бирээзин кыдыр бүгү-ниити коллективтиг айыыл чок чоруктуң системазының тургузар дугайында Совет Эвилелиниң төлээлериниң бо сессияга киирген саналының чогуур өйүнде болганын Е. Гаврилова моөңбиле холбаштыр айыткан.

КНО-ның ам болур чыл ооң — ол дээрге, ооң ажыл-чорудулгазының түннелдерин үндүрериге барымдаа-дыр деп, Францияның төлээлекчизи Монте айыткан. КНО-ның принциптеринге болгаш сорулгаларынга шынчы чоруктуң тангыраглап чарлаары ону бүгү делегейге калбаа-биле ажык болдурарының эргежок чугулазы КНО-ның бүгү кежигүнниерииге чугула дээрзин ол демдеглээн. КНО-ның 25 чыл ооң чурт бүрүзүнге төлептиг демдеглеп эртирери дээш француз төлөө саналдаан.

Югославияның, Уругвайның, Исландияның болган Чаа Зеландияның төлөөлекчилери Белеткел комитединиң илеткелин чугаалажып көөрүнге база киришкен.

Агрессорнуң чепсектиг чөңгээзи

АММАН. (СЭТА). Араб чурттар-биле аткылажышкынны соксаткан шугумнарга израиль дайынзырактарның чөңгээзи үргүлүүлеп турар. Иорданияның чепсектиг күштеринииң төлөөлекчизиниң лыңдатканы-биле алырга, октябрь 28-те ол черинге-биле 18 шак 30 минута турда израиль шериглер Маншия районда (Иордан хем шынаазының соңгу талазы) иордан шеригнерииң туруштарын миномёттар-биле бооладаан. Иордан шеригнер аңаа харыы кылдыр бооладаан. Аткылажышкынны 15 минута үргүлүүлээн.

КАИР. (СЭТА). Каттышкан Араб Республиканың чепсектиг күштеринииң төлөөлекчизиниң медеглелии ёзугтаар алырга, октябрь 28-те хүнүң ийиги чартыында Порт-Тауфика районга Суэц каналын кежир египет болган израиль шеригнерииң аразынга аткылажышкынны дөрт шакта үргүлүүлээн. Египет артилдерия дайынының батареяларын чыча шапкан. Ооң дараазында израиль ужар чүүл Суэц каналының мурнуу талазында египет шеригнериниң туружукче халдыарын орадашкан, Египет зенит артилдерия израиль самолёттарны бооладаан болгаш бирээни дүжүр аткан.

БЕЛЕК

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Улан-Баторга моол найысылдың хөй-ниитиниң төлөөлекчилериниң митингизиниң болуп турда, Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп баштаар черииниң белээ — В. И. Ленининиң дугайынга кииочуруктарны болгаш фотодокументилерни, ооң чугаалары бижиттингеи пластинкаларны база марксизм-ленинчи өөредиг дугайынга хөй-хөй лекцияларны Моол-совет найырал ниитилелиниң Төп Чөвүлелиниң Президиумунуң даргазы Б. Лхамсүрэн митингиге сөс алгаш, совет улустуң ол белээнге ханызы-биле өөрүп четтиргенин чугаалаан.

В. И. Ленининиң дугайында, биске чоруулуг берген документилер болза ылаңгыя ам бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл болурунга ажыл-ишчи ёзу-биле белеткенип турда, моол-совет найыралдың чаңчылчаан ай бүгү чуртта эртип турда, улуг ужур-дузалыг деп, Б. Лхамсүрэн чугаалаан.

Трибуналдың шиитккели

БРАЗЗАВИЛЬ. (СЭТА). Июньда чазакка сулчээнин киржикчилериниң херээжең талазы-биле революстуг трибуналдың шиитккел-доктаалын ында парлап үндүрген. Амгы чазакты дүжүрер болгаш эргечагыргага Массамба-Дебаны катап олуртур дээр оралдажышкынны кылганы дээш оларны бүрүүдаткан. 15 кижиниң түс-түс хуусааларда нарабажынга хорүүлээр болгаш албадалдыг ажыл ыыдыртырыы-биле шиитккен. Кол бүрүүлаттырган Пьер Фуетинни 20 чыдыа албадалдыг ажыл ыыдыртырыы-биле шиитккен.

Бир салыг арткан

Республиканың ыыдырааа чемпионадының соңгу ол үшүү салыы арткан. Бүрүнгү хүн чеэнр ойнаттынынаан салыттарны чедир ойнаан.

Киржикчилериң байдалы ыыдыт: А. Новиков—9, Н. Шишигин — 8,5, А. Панюкин, Р. Галуаин — 7-7, Я. Небылицын—6,5, Ч. Оэюн—5,5 санныг болуп турар.

П. АНТОНОВ.

Ноябрь 7-де Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалының чуруму

Улуг Октябрьиың 52 чыл ооңга холбаштыр Кызылдың ажылчы чоннарының чыскаалы 1969 чылдың ноябрь 7-де, эртенгиниң 10 шакта эгелээр. Чыскаалчо колоннаалар айыл-биле келир. Колоннаа бүрүзү айыткан черии эглээр.

№ 1 колоннаа — аныялдакчы республикаларның туристери туткан ДОСААФ-тың мотоциклистери. Чыглыр черии — Пушкин аттыг библиотека бажыңының чаны. Эш А. Г. Ефимов харылаар.

№ 2 колоннаа — хоорайның бүгү школаларының өөренирчилери болгаш башкылары. Чыглыр черии — Ленин кудумчузу. ИХМ-ниң бажыңының чаны. Эш П. В. Марнелов харылаар.

№ 3 колоннаа — Башкы институдунуң, техникумнарының болгаш училищелериниң коллективтери. Чыглыр черии — Ленин кудумчузу, уран чүүл училищезиниң бажыңының чаны. Эш А. В. Дятлов харылаар.

№ 4 колоннаа — социалистиг чарыштың тилекчилери болгаш коммунистиг күш-ажылдың коллективтери: даваныларга комбинадының, респотребсоюз АТБ-ниң, Кызыл садыының, «Востоксантехмонтаж» трезиниң көжүп чоруур механизастаттынган колоннаазының, Кызылдың «Тыва тудуг» трезиниң, үлетпүр будүрүлге комбинадының, столоваялар болгаш рестораннар трезиниң, электростанцияның, типографиниң коллективтери. Чыглыр черии — Интернационал кудумчузу, музей бажыңының чаны. Эш П. Л. Маслов харылаар.

№ 5 колоннаа — Амыдыралхандырылга министерствозунуң, аың-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң, эът комбинадының, сүт комбинадының, алгы заводунуң болгаш республиканың харылзаа эргелелиниң коллективтери. Чыглыр черии — республиканың харылзаа эргелелиниң бажыңының чаны. Чыскаалчо Кочетов кудумчулаан парк аксы таварын, Ленин кудумчузу-биле кирер. Эш В. Г. Коганков харылаар.

№ 6 колоннаа — «Тыва тудуг» трезиниң болгаш ооң кежээлиг организацияларының, «Тыва кедээ тудуг» трезиниң, тудуг материалдар будүрүлге эргелелиниң, «Красноярскиниң хамаатыг тудуг» институдунуң комплекстиг төлевилел салбырының, тудуг архитектура херээниң эргелелиниң, Кызылдың «Сибиргаа» участогунуң, Кызылдың төп электри станцияазының тудуг эргелелиниң, № 72 механизастаттынган колоннаазының, «Кедээ электротудуг» тудуг монтаж эргелелиниң, Каа-Хемниң хемүр-даш эргелелиниң коллективтери. Чыглыр черии — «Тыва тудуг» трезиниң бажыңының чаны. Чыскаалчо Комсомол кудумчулаан, Ленин кудумчулаан кирер. Эш В. К. Казак харылаар.

№ 7 колоннаа — «Тыва автоорукчилар» каттыжышкынының, аэропорттуң, автоорук сентелгезиниң болгаш тудугуң эргелелиниң, Кызылдың Енисей пароходствозунуң ажыглал участогунуң коллективтери. Гастелло аттыг паркның аксынга чыглыр, чыскаалчо кирер. Эш В. А. Парушин харылаар.

№ 8 колоннаа—Кедээ ажылгагый министерствозунуң, республиканың болгаш «Сельхозтехниканың» Таңды каттыжышкынының, «Мал семиртир Тыва трестиң, «Көк-Тей», «Сүкпан» совхозтарының, зооветснабтың, ыяш ажыл-агый эргелелиниң, чер тургузуунуң, мелиорация болгаш сүт ажыл-агыйының, «Тыва сүт тудуг» трезиниң, хлеб продуктулар эргелелиниң, одалга будүрүлге эргелелиниң коллективтери. Чыглыр черии — Кызыл иэртиг чүүлдүгзүнген аян-чорук түннелдерин чүүлдүгзүнген хүнүнден бээр 100 чыл ооңга афган чогаалчылар Керим Мисактың болган Азим Зарыябтың тураскаал болдурган рассказтары наймыылалдың иом садыында ыкрген. Рассказтар наймыылалдың чурттакчыларының улуг сонуургалын болдурган.

Я. А. Маликтиң чугаазы

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга көрдүрери-биле Совет Эвилелиниң киргнен «Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында» айтырыгның талазы-биле ниити чугаалажылга КНО-ның Бирги комитединге дөзузулган. Ол айтырыгны чугаалажып көөрүнге 80 хире чурттуң төлээлери киришкен.

Чугаалажылганың түннелдеринге хамаарыштыр ССРЭ-ниң төлөөлекчизи Я. А. Малик үүве чугаалаан, ооң боттуг болгаш түннелдиг болганын демдеглээн.

КНО делегейниң чаа лаймының айыылындан киижи төрелгетеринң камгалап алыр, делегей тайбыңын деткиир болгаш айыыл чок чорукту быжыглаар деп бодуңун төөгүлүг кол сорулгазын кандыг хире-черге-биле күүселиг турарын бүгү талазы-биле көрүп, денилээриниң, ооң-биле кады КНО хөй таварылгада бодуңун ролюн чүүлүн ужурунда күүселиг шыдаар арга-шинек чок болу бээрииин чылдагаанынарын аналиказеринин ыкрынай эртежок чугулазының болгаш өйү келген— чаңгыс ол-ла кол идея барык бүгү саналларда илереттинген деп, Я. А. Малик айыткан.

Төлээлериниң хөй нуруузуңуң саналдарынга делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыгының чугулазын болгаш өйү келгенин демдеглеп, бо айтырыгны тургузарынга Совет Эвилелиниң киргнен инициативазы-биле холбаштыр күзелиниң ханганын айтып, ол инициатива дээш хүлээп көрүүшкүнүң илергейлээн.

Делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарының айтырыының талазы-биле комитеттиң сүмелешкен саналды Кол Ассамблеяның бо сессиязынга хүлээп алыр дээш хөй төлээлериниң саналдаанын чугаалажылганың практиктиг түнелиг болур деп, совет төлээлекчи демдеглээн. Совет Эвилелиниң саналдарында айыткан кол идеяларны хөй күрүнелер чүүлдүгзүнүп көргөн болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында айтырыгның талазы-биле делегейниң бүгү күрүнелериге кыйгырыгның совет төлевилелин айыыл чок чоруктуң чугула айтырыының талазы-биле чогуур шиитпирин Кол Ассамблеяның хүлээп алырынга эки үндезин болур деп саналарының барымдаазын ол берип турар-дыр.

Совет Эвилели ядролуг, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсектиң бүгү хевирлерин хорууру дээш, чепсеглелиишкинии бүгү-ниити болгаш бүрүн дүжүрери дээш, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары дээш туржуп турар дээрзин Я. А. Малик чугаалаан. Стратегиг чепсеглелиишкиннерин өндере бүдүрерии кызытаарлаар дугайында ССРЭ биле АКШ-тың аразынга ам болур чугаалажышкынынарны Совет Эвилели бүгү шыңгыызы-биле көрүп турар.

Хөгжүп орар чурттарның экономика талазы-биле хожудангай чоруун узутказар дугайында айтырыгга хамаарыштыр оларның сагышсыраашкынын Совет Эвилели билип турар деп, Я. А. Малик чугаалаан. Бистиң ханы бүүрелиис-биле алырга, делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаары бүгү улустарның чаагай амыдыралын бедиктериге херектиг эвээш эвес хөрөнгүлерии хостаарынга, хөгжүп орар чурттарның экономиктиг депшилгезинге дузалаар ийик дээрзин моон-биле холбаштыр база катап демдеглээрин күзээн бис деп, совет төлөөлекчи чугаалаан.

Күрүнелериниң социал тургузуундан хамаарыкшы чоокка оларның догуннаашкынының дугайында В. И. Ленининиң айыткан принцивин Совет Эвилели шиитпирлиг деткип турар деп чүвени демдеглээн. Я. А. Малик социалистиг чурттар-биле тайбың догуннаашкынының эргежок чугулазы-биле чамдык бөлүктериниң канчап-даа эптешпейн турарын-биле холбаштыр харааданнашкынын илергейлээн.

Коллективтиг айыыл чок чоруктуң регионалдыг системаларын чурттарга ажы түс-түс чурттарга үдүр канчап-даа утланмаан.

Айыыл чок чоруктуң регионалдыг системаларын тургузарын КНО-ның Уставынга шыңгыы дүүштүр боттандырар ужурлуг деп чүве билдингир дээрзин Я. А. Малик демдеглээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң ролюн күштелдирер база делегей тайбыңын болгаш айыыл чок чорукту деткиринииң чепсээ болур КНО-ның ажыктыын бедидер дугайында Совет Эвилелиниң санаалдарын төлээлериниң хөй нуруузуңуң деткээри-биле холбаштыр күзелиниң ханганын Я. А. Малик илергейлээн.

Совет төлээлер бо айтырыгның талазы-биле тодаргай шиитпирин хүлээп алыр сорулга-биле делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында киирген саналдарга хамаарыштыр төлээлер-биле санал-оналдарның солчудугазын үргүлчүлээриниге белен деп, Я. А. Малик түнелиниде чугаалаан.

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Вий» 10, 14, «Кол хереглиг» 12, 17.45, 19.20, «Оң ийи шакта кол киижи келир» 16, 21.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Киночымыды 10, «Бежелээ хээрден» 11.50, 1.50, 3.40, 5.30, 7.20, 9.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кажиот пуйнуң чажыды» 15, «Мээң аңыдыралым сеңе» (1-ги, 2-ги сериялары) 17, 20 шактарда.

СЭКП кежигүнү, партия-совет ажылдарга хөй чылдарда ажылдаан келген

Шойгу Балчыевич КОНЧУКТУҢ

элекке моөңнээни СЭКП-ниң Өвүр райкому болгаш райүүсеном дыңнадып, ооң ег-бүлезиниге болгаш төрелдериниге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редактор К. Н. ДИНГА.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ:

Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАР: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының болгаш пропаганда кылдызының 35-24, харылзалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 23-54, культура кылдызының 27-13, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа база совет тургузуу кылдызының 41-27, информация кылдызының 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн баргында 32-75 телефонче болгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында парлалга эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин-Кравченко кудумчузу, 1). ТС—00329.

Солун неделяда алды катап үнер